FRANCKESCHE STIFTUNGEN

Alte Drucke

EPITOME || OMNIVM OPERVM || DIVI AVRELII AVGVSTINI || HIPPONENSIS EPISCOPI, || IN QVA QVIDQVID VIR ILLE SANCTISSI-||mus & doctißimus demysterijs ...

Augustinus <Hipponensis>

[Genf], 1556

Tomus Primus.

Nutzungsbedingungen
Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.
Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.
Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use
All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.
Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.
For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-154960

Visual Library

VITA DIVI AVGVTINI EX TRITEMIO Spanhaimensium Abbate.

AVgustinus Episcopus Hipponensis, natione Carthaginensis in Africa, vir tam in Diuinis Scripturis, quàm in secularibus literis omnium doctorum eruditissimus, sermone disertus, eloquio clarus, sensu profundus, vita & cõuersatione sanctissimus, tanta scripsit opuscula, vt neminẽ crediderim omnia vel posse legere, vel habere. Vnde sine dubio mentiri conuincatur, qui se Augustinum inuenisse totũ confitetur. Cunctos enim scriptores & numero librorum & vtilitate præcedit, qui pluſquam mille tractatus insignes composuit. Nemo sic profundè sacram Scripturam, vt Augustinus explanauit, Christianos mores nemo sic vtiliter instituit, nec fidem catholicã aliquis eo ardentius defensauit. Introduxit eum Rex in cellam vinariam, tantáque fortitudine induit, quòd omnes aduersarios fidei, oris sui gladio fortiter prostrauit. Hunc si doctorem habueris, etiã deficientibus cæteris, sufficit ipse tibi. Multa edidit opuscula, quæ si quis nosse desiderat, indiculum librorum eius à Possidonio editum legat. Scribit quoque Iacobus Vorago, Episcopus Ianuensis in tractatu suo, quem de libris Augustini cõposuit, quòd numerus librorum, tractatuum, sermonum & epistolarum eius, vltra mille triginta ascendat, concluditque ita, Et ideo nullus vnquam repertus est, qui omnes libros Augustini potuerit inuenire. Et Possidonius, Mentitur qui se se totum Augustinum legisse fatetur. Ego autem in hoc opere quosdam tractatus non absque consilio omisi, qui à pleriſque beato Augustino adscribuntur. E quibus est liber de spiritu & anima. in cuius xxxvii. capitulo Boetius allegatur, qui longo tempore post Augustinum natus est. Sed & stylus ipse Augustinum non redolet. Item liber qui de vera & falsa pœnitentia, sub Augustini nomine, tam impressus est, illi mendaciter adscribitur, quoniam in xvii. capitulo circa finem ipse Augustinus allegatur. Liber de conflictu vitiorum & virtutum, qui incipit, Apostolica vox, & stylum Gregorii Papæ resonat, & cum antiquioribus exemplaribus concordat. Item liber de scala paradisi, cuius initium est, Cùm quadã die, in antiquis exemplaribus beato Bernardo inscribitur, cuius & spiritum & phrasim eloqui videtur. Quid multis nitar? Tot sunt tractatus & sermones qui beato Augustino falsò inscribuntur, vt eorum recensio propriũ volumen exquirat. Nec meum est vt arbiter sedeam, & quæ aliena sunt, titulis priuem. Lector prudens, quid in his sibi faciendum vel tenendum sit, solerter prospiciat. Moritur autẽ sanctus doctor Augustinus in ciuitate Hipponensi, cùm obsideretur à Vvandalis, anni Domini cccxxx. indictione xiii. ætatis suæ lxxvi. sacerdotii verò xl. Secundũ Marianũ Scotũ, quinto Calendas Septembris, obsidionis vrbis mense tertio: libris Iuliani inter impetus obsidentium Vvandalorum, in ipso dierum suorum fine respondens, & glorioſe in defẽſione Christianæ fidei perseuerans. Testamentũ nullum condidit, quia vnde conderet non habuit, præter bibliothecam Ecclesiæ, quam fratribus diligentissimè custodiendam etiam in morte commendauit. Rebus pauper, meritis & scientia diues Augustinus Põtifex in Domino quieuit, cuius vitam Possidonius Calamensis descripsit.

LIBRO I. DE TRINITATE,

Cap. II.

Trinitas vnus Deus, solus, & verus est.

QVÒD Trinitas sit vnus Deus, & solus & verus: & quàm rectè Pater & Filius & Spiritus sanctus, vnius eiusdémq; substantiæ vel essentiæ dicatur, credatur, intelligatur: vt non quasi nostris excusationibus illudantur, sed re ipsa experiantur, & esse illud summum bonum, quod purgatissimis mētibus cernitur: & à se propterea cerni comprehendíque non posse: quia humanæ mentis acies inualida, in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei nutrita vegetetur.

Cap. III.

Nihil quæritur laboriosius quam vnitas Trinitatis.

Vbi quæritur vnitas Trinitatis, Pater & Filius & Spiritus sanctus, nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid quæritur, nec fructuosius aliquid inuenitur. Quisquis ergo quum legit, dicit, Hoc non bene dictum est, quoniam non intelligo: locutionem meam reprehendat, non fidem: & fortè verè potuit dici planius: veruntamen nullus hominum ita locutus est, vt in omnib⁹ intelligeretur, &c.

Cap. IIII.

Quæ esse propria diuinæ Trinitatis, seu fuerunt catholici tractatores

Omnes quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ est Deus, diuinorum librorum veterum & nouorum catholici tractatores hoc intēderunt secundum Scripturas docere, quòd Pater & Filius & Spiritus sanctus, vnius eiusdémque substantiæ, inseparabili æqualitate diuinam insinuent vnitatem. Ideóque non sunt tres dii, sed vnus Deus: quanuis Pater Filium genuerit: & ideo Filius non sit qui Pater est, Filiúsque à Patre sit genitus: & ideo nō sit Pater, qui Filius est: Spiritúsque sanctus nec Pater sit nec Filius: sed tantùm Patris & Filii Spiritus, Patri & Filio etiam ipse coæqualis, & ad Trinitatis pertinens vnitatem, non tamen eandem Trinitatem natam de virgine Maria, & sub Pontio Pilato crucifixam & sepultam, tertio die resurrexisse, & in cælum ascendisse. sed tantummodò Filium. Nec eandem Trinitatem descendisse in specie colūbæ super Iesum baptizatum, aut die Pentecostes post ascensionem Domini, sonitu facto de cælo, quasi ferretur flatus vehemens, & linguis diuisis velut ignis: sed tantummodò Spiritum sanctum. Nec eandem Trinitatem dixisse de cælo, Tu es Filius meus: siue quum baptizatus est à Ioanne, siue in monte quādo cum illo erant tres Discipuli, aut quādo sonuit vox, dicēs, Et clarificaui, & iterum clarificabo: sed tantummodò Patris vocem fuisse ad Filium factam, quanuis Pater & Filius & Spiritus sanctus, sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operentur. Hæc etiam mea fides est, quoniam est catholica fides.

Matth. 3. *Act. 2.* *Marc. 1. Matth. 3 Matth. 17.* *Ioan. 12.*

Cap. VI.

Humano visu Trinitas vt deri non potest.

Videri autem Trinitas humano visu nullo modo potest: sed eo visu videtur, quonam qui vident, non homines, sed vltra homines sunt. Rectè ergo ipse Deus Trinitas intelligitur, beatus & solus, potens, ostendens aduentum Domini nostri Iesu Christi temporibus propriis.

Cap. X. lib. II.

In specie hominis videtur Deus locutus fuisse cum Adam.

Ac primùm in eo quod scriptum est in Genesi, Locutum deum cum homine, quem de limo finxerat: si excepta figurata significatione, vt rei gestæ fides etiam ad literam teneatur, ita tractamus: in specie hominis videtur Deus cum homine tunc locutus. Verbo quidem expressè hoc in libro positum est: sed circunstantia locutionis id resonat, maximè in illo quod scriptum est, Vocem Dei audiuisse Adam, deambulantis in paradiso ad vesperam, & abscondisse se in medio ligni quod erat in paradiso, Deóque dicenti, Adam vbi es? respondisse, Audiui vocem tuam, & abscondi me à facie tua, quoniam nudus sum. Quomodo enim posset ad literam intelligi talis Dei ambulatio & collocutio, nisi in specie humana, non video.

Gene. 3.

Cap. XIIII. ibidem.

Per subiectam creaturam, eādémque corporeā, Deum apparuisse oculis mortalium.

Item, in exitu filiorum Israel de AEgypto, scriptum est, Deus autem præibat illos: die quidem in columna nubis, & ostēdebat illis viam: nocte autem in columna ignis, & non deficiebat columna nubis die, & columna ignis nocte ante populum. Quis & hìc dubitet, per subiectam creaturam eandémque corpoream, non per suam substantiam Deum oculis apparuisse mortalium? Sed vtrū Patrem an Filium an Spiritū sanctum, an ipsam Trinitatem vnū Deum similiter, non apparet.

Cap. XVIII. eodem lib.

Patrem, corporali specie mortalibus sensibus significationē sui dare potuisse.

Ipsa enim natura vel substantia vel essentia, vel quolibet alio nomine appellandum est idipsum quod Deus est, quidquid illud est, corporaliter videri nō potest. Per subiectam verò creaturam, non solum Filium vel Spiritum sanctum, sed etiam Patrem corporali specie, siue similitudine, mortalibus sensibus significationem sui dare potuisse, credendum est.

Lib. III. Cap. X.

Quæ in cælis sunt, non quidem inuestigamus: quo rerū genere, & corpora Angelica secundum propriam dignitatem, & eadem quædam corporalis actio continetur, secundum Spiritum Dei missum nobis de

altissimis, & impartitam eius gratiam mentibus nostris audeo fiducialiter dicere, nec Deum Patrem, nec Verbum eius, nec Spiritum eius, qui Deus vnus est, per id quod est, atque idipsum est, vllo modo esse mutabilem, ac per hoc multò minus esse visibilem: quoniam sunt quædam quanuis mutabilia, non tamen visibilia, sicut nostræ cogitationes, memoriæ & volũtates, & omnis incorporea creatura. Visibile autẽ quidquam non est, quod non sit mutabile.

Deus non est mutabilis.

Omne visibile est mutabile.

Cap. XI. in eodem lib.

Quapropter substantia, vel si melius dicitur, essentia Dei, vbi pro modulo nostro ex quantulacunque particula intelligimus Patrem & Filium & Spiritũ sanctũ: quandoquidem nullo modo mutabilis est, nullo modo potest ipsa per semetipsam esse visibilis. Proinde illa omnia quæ Patribus visa sunt, quum Deus illis secundum suam dispensationem temporibus congruam præsentaretur, per creaturam facta esse manifestum est. Etsi nos latet quomodo ea ministris Angelis fecerit, per Angelos tamen esse facta, nõ ex nostro sensu dicimus, ne cuiquam videamur plus sapere, præterquam oportet sapere: sed sapiamus ad temperantiam, sicut Deus nobis partitus est mensuram fidei, & credimus propter quod & loquimur. Extat enim auctoritas diuinarum Scripturarum, vnde mens nostra deuiare non debet, nec relicto solidamẽto diuini eloquii, per suspicionum suarum abrupta præcipitari, vbi nec sensus corporis regit, nec perspicua ratio veritatis elucet.

Visa Patribus, per creaturam subiectam facta esse manifestum est.

Roma. 12. 2. Corinth. 4.

Ibidem.

Sed iam satis, quantum existimo, pro captu nostro disputatum & demõstratum est, quod in hoc libro susceperamus ostendere, cõstitítque & pro habilitate rationis, quãtum homo, vel potius quantum ego potui, & firmitate auctoritatis, quantum de Scripturis sanctis diuina eloquia potuerunt, quòd antiquis Patribus nostris ante incarnationem Saluatoris quum Deus apparere dicebatur, voces illæ ac species corporales per Angelos factæ sunt, siue ipsis loquentibus vel agentibus aliquid ex persona Dei, sicut etiam Prophetas solere ostendimus, siue assumẽtibus ex creatura, quod ipsi non essent, vbi Deus figuratè demonstraretur hominibus. Quod genus significationum nec Prophetas omisisse multis exemplis docet Scriptura.

Voces ac species illæ corporales quibus Patribus apparuisse dicitur Deus, per Angelos factæ sunt

In proœmio. IIII. lib.

Omnino enim Dei essentia, qua est, nihil mutabile habet, nec in æternitate, nec in veritate, nec in voluntate: quia æterna vbi est veritas, & æterna charitas, & vera ibi est charitas, vera æternitas: & chara ibi est æternitas, chara veritas.

Essentia Dei qua est, nihil mutabile habet omnino.

Lib. IIII. Cap. XXI.

Sed planè fidenter dixerim Patrem & Filium & Spiritum sanctũ vnius eiusdémque substantiæ, Deum creatorem, Trinitatem omnipotentem, inseparabiliter operari: sed ita non posse per longè imparem, maximéque corpoream creaturam inseparabiliter demonstrari, sicut per voces nostras, quæ vtique corporaliter sonant, non possunt Pater & Filius & Spiritus sanctus, nisi suis & propriis interuallis temporum certa separatione distinctis, quæ suæ cuiusque vocabuli syllabæ occupant, nominari. In sua quippe substantia qua sunt tria, vnum sunt, Pater & Filius & Spiritus sanctus: nullo temporali motu, super omnem creaturam idipsum sine vllis interuallis tẽporum vel locorum, & simul vnum atque idem ab æternitate in æternitatem, tanquam ipsa æternitas, quæ sine veritate & charitate non est: in meis autem vocibus separati sunt Pater, Filius, & Spiritus sanctus, nec simul dici potuerunt, & in literis visibilibus sua separatim locorum spatia tenuerunt.

Trinitas inseparabiliter operatur.

Coæterna Trinitas est.

Lib. V. Cap. I.

Vt sic intelligamus Deum, si possumus, quantum possumus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia Creatorem, sine situ præsentem, sine habitu omnia continentem, sine loco vbique totum, sine tempore sempiternum, sine vlla sui mutatione mirabilia facientẽ, nihilq; patientem. Quisquis Deum ita cogitat, etsi nondum potest omnino inuenire quid sit, piè tamen caueat quantum potest, aliquid de eo sentire quod non sit.

Qui non potest inuenire quid sit Deus, caueat fingere de eo quod non sit

Cap. V. in eodem.

Quamobrem quanuis diuersum sit Patrem esse & Filium esse, non est tamen diuersa substantia: quia hæc non secundum substantiam dicũtur, sed secundum relatiuum, quod tamen relatiuuum non est accidens, quia non est mutabile.

Patris & Filii vna est substantia.

Cap. VIII.

In Patris nomine ipse per se Pater pronuntiatur: in Dei verò, ipse & Filius & Spiritus sanctus, quia Trinitas vnus Deus est.

In Dei nomine Pater, Filius, & Spiritus sanctus pronũtiatur.

Ibidem.

Essentiam dico, quæ vsia Græcè dicitur, quam vsitatius substãtiam vocamus. Dicũt quidem & illi hypostasim: sed nescio quid volunt interesse inter vsiam & hypostasim. Ita vt plerique nostrũ, qui hoc Græco tractant eloquio, dicere consueuerunt, μιὰν οὐσίαν, τρεῖς ὑποστάσεις, quod est Latinè, vnam essentiam, tres substantias.

Essentia est, quæ Græcè vsia dicitur.

Cap. IX. eodem lib. X.

Reuera enim quum Pater non sit Filius, &

Ioan.10. Quòd dicimus tres personas esse in diuinis, sit magna inopia humani eloqui.

& Filius non sit Pater, & Spiritus sanctus ille, qui etiam donum Dei vocatur, nec Pater sit, nec Filius, tres vtique sunt. Ideóque pluraliter dictum est, Ego & Pater vnum sumus. Non enim dixit vnum est, quod Sabelliani dicunt: sed vnum sumus. Tamen quum quæritur quid tres, magna prorsus inopia humanum laborat eloquium: dictum est tamen tres personæ, non vt illud diceretur, sed ne taceretur.

Cap. XI.

Deus sibi vnitas est.

Et hæc Trinitas, vnus Deus, Deus solus, bonus, magnus, æternus, omnipotens. Ipse sibi vnitas, deitas, magnitudo, bonitas, omnipotentia.

Cap. XIII.

Pater relativè dicitur ad Filium.

Dicitur ergo relativè Pater, idémque relativè dicitur principiũ, & si quid fortè aliud: sed Pater ad Filiũ dicitur, principium verò ad omnia quæ ab ipso sunt.

Cap. XVI.

Ante tempora non fuit tempus.

Non enim erat tempus antequam inciperent tempora: & ideo non in tempore accidit Deo, vt dominus esset: quia ipsorum temporum dominus erat, quæ vtique non in tempore esse cœperunt. Quid respondebis de homine, qui in tempore factus est, cuius vtique dominus non erat, antequam esset cui esset? Certè vel vt dominus hominis esset, ex tempore accidit Deo. Et vt omnis auferri videatur controuersia, certè vt tuus dominus esset aut meus, qui modò esse cœpimus, ex tẽpore accidit Deo.

Post pauca ibidem.

Deo nihil accidit.

Quòd ergo temporaliter dici incipit Deus, qui antea non dicebatur, manifestum est relativè dici: non tamen secundum accidens Dei, quòd ei aliquid acciderit: sed planè secundum accidens illius, ad quod dici aliquid Deus incipit relativé: & qui amicus Dei iustus esse incipit, ipse mutatur. Deus autem absit vt temporaliter aliquando diligat, quasi noua dilectione, quæ in illo antè non erat, apud quẽ nec præterita trãsierunt, & futura iam facta sunt. Itaque omnes Sanctos suos ante mundi constitutionem dilexit, sicut prædestinauit.

Epheſ.1.

Lib.VI.cap.VII.

Mole non est Deus magnus

Deus verò multipliciter dicitur, magnus, bonus, sapiens, beatus, verus, & quidquid aliud non indignè dici videtur. Sed eadem magnitudo eius est, quæ sapientia: non enim mole magnus est, sed virtute. Et eadem bonitas quæ sapientia, & magnitudo, & eadem veritas, quæ illa omnia. Et non est ibi aliud beatum esse, & aliud magnum, aut sapientem, aut verum, aut bonum esse, aut omnino ipsum esse. Nec quoniam Trinitas est, ideo triplex putandus est: alioqui minor erit Pater solus, aut Filius solus, quàm simul Pater & Filius. Quanquam non inueniatur quomodo dici possit, aut Pater solus, aut Filius solus, quum semper atque inseparabiliter & ille cum Filio sit, & ille cum Patre: non vt ambo sint Pater, aut ambo Filius: sed quia semper inuicem neuter solus. Quia verò dicimus & Deum solum, ipsam Trinitatem, quanuis semper sit cum spiritibus & animabus sanctis, sed solum dicimus qui Deus est, quia non & illi cum illo Deus sunt: ita solum Patrem dicimus Patrem, non quia separatur à Filio, sed quia non ambo simul Pater sunt, &c.

Deus quomodo intelligatur solus.

Cap. VIII.

Deus non triplex dicendus est.

Quum itaque tantus est solus Pater, vel solus Filius, vel solus Spiritus sanctus, quãtus est simul Pater & Filius & Spiritus sanctus: nullo modo triplex dicendus est. Corpora quippe adiunctione sua crescunt, &c.

Lib.VII.Cap.IIII.

Verius cogitatur Deus quã dicitur.

Quũ ergo quæritur quid tria, vel quid tres: conferimus nos ad aliquod inueniendum speciale vel generale nomen, quo complectemur hæc tria: neque occurrit animo, quia excedit supereminentia diuinitatis vim tati eloquii facultatem. Verius enim cogitatur Deus quã dicitur: & verius est quàm cogitatur.

Post pauca ibidem.

Tres personas dicimus non secundum scripturã sed quia scriptura non contradicit.

Quid ergo tres? Si enim tres personæ, commune est eis id quod persona est. Ergo speciale hoc, aut generale nomen est eis, si consuetudinem loquendi respicimus. Sed vbi est naturæ nulla diuersitas, ita ibi generaliter enuntiantur aliqua plura, vt etiam specialiter enuntiari possunt. Legimus enim personam Domini, non personam Dominum: propterea licuit loquendi ac disputandi necessitate tres personas dicere: non quia Scriptura dicit, sed quia Scriptura non contradicit.

Cap.V. in eodem.

Cõmodius dicuntur tres personæ quàm tres substantiæ.

Sed tamen siue essentia dicatur, quæ propriè dicitur, siue substantia quod absiuè, vtrunque ad se dicitur, non relativè ad aliquid. Vnde hoc est Deo esse quod subsistere. Et ideo si vna essentia Trinitas, vna etiã substãtia. Fortasis igitur cõmodius dicuntur tres personæ, quàm tres substantiæ.

Cap.VI.

Deum non dicimus vnã essentiam tanquam ex vna materia tria quædã subsistant.

Nec sic ergo Trinitatem dicimus tres personas vel substãtias, vnam essentiam, & vnum Deum, tanquam ex vna materia tria quædam subsistant: etiam si quidquid illud est, in his tribus explicatum sit.

Lib.VIII.Cap.II.

Animum enim verum habet, etiam qui non est magnanimus, quandoquidem cor-

poris & animi essẽtia, non est ipsius veritatis essẽtia, sicut est Tritas, Deus vn⁹, sol⁹, magnus, verus, verax, veritas. Quem si cogitare conamur quantum sinit & donat, nullus cogitetur per locorum spatia contactus aut complexus, quasi trium corporũ nulla compago iunctura: sicut tricorporem Geriomen fabulæ ferunt: sed quidquid animo tale occurrerit, vt maius sit in tribus quàm in singulis, minúsque in vno quàm in duobus, sine vlla dubitatione respuatur. Ita enim respuetur omne corporeum, in spiritalibus autem, omne mutabile, quod occurrerit, non putetur Deus. Non paruæ notitiæ pars est quum de profundo isto in illam súmitatem respiramus: si antequam scire possumus quid sit Deus, possumus iam scire quid non sit.

Trinitatem nõ tricorpẽ esse quẽadmodum Geriomem fabulæ ferunt.

Lib. XV. cap. III.

Iam ergo in ipsis rebus æternis incorporalibus, & incommutabilibus, in quarum perfecta contemplatione nobis beata, quæ non nisi æterna est, vita promittitur, Trinitatem, quæ Deus est, inquiramus. Neque enim tantum diuinorum librorum auctoritas esse Deum prædicat: sed omnis quæ nos circunstat, ad quam nos etiam pertinemus, vniuersa ipsa rerum natura proclamat, habere se præstantissimum conditorem, qui nobis mentem rationémque naturalem dedit, qua viuentia non viuentibus, sensu prædita non sentientibus, intelligentia non intelligentibus, immortalia mortalibus, impotentibus potentia, iniustis iusta, speciosa deformibus, bona malis, incorruptibilia corruptibilibus, immutabilia mutabilibus, inuisibilia visibilibus, incorporalia corporalibus, beata miseris, præferenda videamus. Ac per hoc quoniam rebus creatis Creatorem sine dubitatione præponimus, oportet vt eum & summè viuere & cuncta sentire, atque intelligere, & mori, corrumpi, mutarí que non posse: nec corpus esse: sed spiritum omnium potẽtissimum, iustissimum, speciosissimum, optimum, beatissimúmque fateamur.

In æternis rebus, Trinitatẽ inquirere debemus.

Deus non est corpus.

Lib. III. Cap. IIII.

De Trinitate Dei.

Si ergo Apostolus Paulus, quãuis adhuc portaret sarcinam corporis, quod corrumpitur & aggrauat animam, quanuis adhuc ex parte atque in ænigmate videret, optans dissolui & esse cum Christo, & in semetipso ingemiscens, adoptionem expectans redemptionem corporis sui: potuit tamen significando prædicare dominũ Iesum Christum, aliter per linguã suam, aliter per epistolam, aliter per Sacramentum corporis & sanguinis eius. Nec linguam quippe eius, nec membranas, nec atramentum, nec significantes sonos linguæ editos, nec signa literarum conscripta pelliculis, corpus Christi & sanguinem dicimus: sed illud tantùm, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum, ritè sumimus ad salutem spiritualem, in memoriam pro nobis dominicæ passionis. Quod quum per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non sanctificatur, vt sit tam magnum Sacramentum, nisi operante inuisibiliter Spiritu Dei: quum hæc omnia, quæ per corporales motus in illo opere fiunt, Deus operetur, monens primitus inuisibilia Ministrorum, siue animas hominum, siue occultorum spirituum sibi subditas seruitutes. Quid mirum, si etiam in creatura cæli & terræ, maris & aeris, facit Deus quæ vult, sensibilia atque visibilia, ad seipsum in eis, sicut oportere ipse nouit, significandum atque demonstrandum, non ipsa sua quæ est apparente substantia, quæ omnino incommutabilis est, omnibúsque spiritibus, quos creauit, interius secretiúsque sublimior?

Neta de Sacramento corporis & sanguinis Chr'isti.

De quinque hæresibus, cap. VII.

Pereant vaniloqui, & mentis seductores, Arrianus & Sabellianus. Non ego & Pater vnus sum: sed ego & Pater vnum sumus, inquit. Quod dico vnum, audiat Arrianus, quod dico sumus, audiat Sabellianus. Non diuidat Arrianus vnum, non deleat Sabellianus sumus. Sed ambo veniant, & sint etiam ipsi nobiscum in vnum, sicuti ego & Pater vnum sumus. Ergo si Pater & Filius vnum sunt: imò quia indubitanter vnum sunt, non duo, sed vnus Deus.

Pater & Filius vnũ sunt & idem vnus Deus.

De inquisitione Trinitatis.

Proprium est Patris, quòd solus est Pater, & quòd ab alio non est, nisi à se: proprium est Filii, quòd à Patre genitus est, solus à solo, coæternus & consubstantialis Genitori. Proprium est Spiritus sancti, quòd nec ingenitus, nec genitus est, sed à Patre & Filio coæqualiter procedens.

Proprium est Patris quòd solus Pater est: proprium Filij, quòd à Patre genitus: proprium Spiritus sancti, quòd ab vtroque procedit.

Ibidem.

Pater per se est plenus Deus, similiter & Filius plenus Deus, & Spiritus sanctus plenus Deus creditur.

Quilibet persona in Trinitate, per se plenus est Deus.

Ibidem.

Quia vna substantia est Pater & Filius & Spiritus sanctus, non tres substantiæ. Proinde vnitas substantiæ, tres Deos prohibet dicere aut credere.

Vnitas, substãtiæ tres deos prohibet credere.

Ibidem.

Nullatenus ad solam Patris personam pertinet, dum dicitur solus Deus, siue in nouo siue in veteri Testamento, & quòd

Non ad solum Patrem pertinet, quòd sit solus Deus: sed

ad Trinitatem quæ est vnus Deus omnipotens.

quòd Deus solus siue hoc siue illud habeat vel faciat: sed ad totã Trinitatem sanctam, quæ est vnus Deus omnipotens, omnia faciens quæ in cælo & in terra.

De essentia diuinitatis in principio.

Vnus Deus in natura, trinus verò in personis.

Omnipotẽs Deus Pater & Filius & Spiritus sanctus, vnus atque trinus: vnus videlicet in natura, trinus verò extat in personis: solus inuisibilis, solus immensus atque incomprehensibilis, solus incircunscriptus, solus immutabilis, incorporeus & immortalis, vbique præsens, sed latens, vbique totus, sed immensus, &c.

Ibidem in fine.

Similitudo Dei in homine refertur ad opus iustitiæ.

Similitudo Dei in homine refertur ad opus iustitiæ, dicẽte Domino in Lege, Sancti estote, quia ego sanctus sum, Deus vester. De qua sanctitate beatus Paulus informans, ait, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secũdum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. Et iterum ipse, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Et Ioannes ait, Qui dicit se in Christo manere, debet ambulare sicut ille ambulauit. Et veritas in Euangelio, Estote misericordes, sicut & Pater vester cælestis misericors est. Sicut enim imago Dei ad naturam pertinet animæ, ita similitudo refertur ad opus iustitiæ.

Leuit. 19.

Ephe. 4.

1. Cor. 11.

1. Io. 2.

Luc. 6.

Imago Dei ad naturam pertinet animæ.

De Trinitate & Vnitate, Cap. II.

Pater, inquam, Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus: non tres dii, sed vnus est Deus, vt Moyses dicit, Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est Deus: ac per hoc sicut dicimus non tres Deos, non tres essentias, ita nec tres sapientias, nec tres Spiritus. Nam interrogati de singulis personis si sit Pater sapientia, vel Filus, vel Spiritus sanctus: respondemus, Pater est sapientia, Filius est sapiẽtia, Spiritus sanctus est sapientia: non tres sapiẽtiæ, nec tres Spiritus, sed vna sapiẽtia, & vnus Spiritus: sicut vna substantia & vna essentia: quia hoc illi Patri est esse, quod Filio sapientia & Spiritui sancto est esse. Et quum æquales sint Pater & Filius & Spiritus sanctus: Filius tamen dicit, Pater maior me est: &, Non veni voluntatem meam facere: sed eius qui misit me Patris: &, Pater, si possibile est, trãseat à me calix iste: &, Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. Ista omnia & alia quæ dicit Filius secundum formam serui, quam assumpsit, intelligenda & dicta sunt.

Deut. 6.

Ioan. 10.

Luc. 22.

Ioan. 14.

Secundum formam hominis ista intelligenda sunt.

In eodem, Cap. IX.

Singulorum autem opera dicuntur, quæ ad vnanquanque manifestantur pertinere personam: sicut natus ex Virgine, non nisi Filius. Et vox de nube, Tu es Filius meus dilectus, ad solius personam pertinet Patris. Et in specie corporali columbæ, solus apparuit Spiritus sanctus. Tamen & illam carnem solius Filii, & illam vocem solius Patris, & illam speciem columbæ, solius Spiritus sancti, vniuersa Trinitas operata est: nõ quòd inualidus sit vnusquisque eorum, sine aliis quæ operatur implere: sed nõ potest operatio esse diuisa, vbi nõ solùm æqualis esset, verũetiam indiscreta natura: ita vt quũ tres sint, ac eorum singulus quisque Deus sit, tres tamen dii non sunt. Nam & Pater Deus est, & Filius Deus est, & Spiritus sanctus Deus est. Nec Filius idem est, qui est Pater: nec idem Spiritus sanctus, qui aut Pater, aut Filius. Sed Pater, semper Pater: & Filius, semper Filius: & amborum Spiritus nunquam cuiquam eorum aut Pater aut Filius, sed semper vtriusque Spiritus. Vniuersa tamen Trinitas vnus est Deus.

Luc. 3.

Operatio Trinitatis non potest esse diuisa.

Idem Cap. XII.

Quoniam quidem hominum diuersa natura est, quorum separabilia opera esse possunt, quod Trinitatis non esse noscitur, quòd aut gradus aut affectus, qui inuenitur in creaturæ disparilitate & infirmitate, nullus est in illa coæterna & coæquali & impassibili Trinitate.

Gradus aut affectus in Trinitate nullus est.

Cap. VII. De videndo Deo, ad Paulinam.

Sed illud propterea dictũ est, quoniam Deus natura inuisibilis est. Illi autem ideo viderunt, quicunque Deum viderunt: quia cui voluerit, sicut voluerit, apparet ea specie, quam voluntas elegerit, etiam latente natura.

Deus patribus apparuit specie, quam voluntas elegit, latente natura.

Cap. VIII. de videndo Deo, ad Paulinam.

Inuisibilis est igitur natura Deus, non tantum Pater, sed & ipsa Trinitas vnus Deus. Et quia non tantùm inuisibilis, verumetiam incommutabilis sic apparet, quibus voluerit, in qua voluerit specie, vt apud eum integra maneat eius inuisibilis incommutabilisque natura. Desiderium autem veraciter piorum, quo videre Deum cupiunt, & inhianter ardescunt, non opinor in eam speciem contuendam flagrat, qua vt vult apparet quod ipse non est: sed in eam substantiam, qua ipse est quod est.

Deus naturæ inuisibilis est non solùm Pater, sed ipsa Trinitas vnus Deus.

Post pauca, ibidem.

Nam multi viderunt, sed quod voluntas elegit, non quod natura formauit. Et illud quod sanctus Ioannes ait, si rectè intelligitur, Dilectissimi, filii Dei sumus, & nõdum apparuit quid erimus: Scimus quia quũ apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. nõ sicut homines

1. Ioan. 3.

viderunt quando voluit, in specie qua voluit, non in natura qua in semetipso, etiam quum videretur, latuit: sed sicuti est. Quod ab eo petebatur, quum ei diceretur, Ostende mihi temetipsum, ab eo qui cum illo facie ad faciem loquebatur. Non quia Dei plenitudinem, quisquam non solùm oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquãdo comprehendit.

Exod.33. Plenitudo Dei non solùm oculis corporeis, sed nec mente comprehendi potest.

De præsentia Dei, ad Dardanum, To.2.

Cap. III.

Cauendum tamen est, ne ita diuinitatem adstruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem cõsequens, vt qui in Deo est, ita sit vbique vt Deus. Nã & de nobis veracissima Scriptura dicit, Qui in illo viuimus, mouemur & sumus: nec tamen sicut ille vbique sumus: sed aliter homo ille in Deo, quoniam & aliter Deus in homine, proprio quodã & singulari modo.

Christi diuinitas ita adstruenda, ne veritatem corporis auferat.

Actor.17.

Cap.V. in eodem.

Si adscendero in cælum, tu ibi es: si descendero ad infernum, ades: quia substantialiter Deus vbique diffusus. Sed sic est Deus per cuncta diffusus, vt non sit qualitas mundi: sed substantia creatrix mundi, sine labore regens, & sine onere continens mundum. Non tamen per spatia locorum, quasi mole diffusa: ita vt in dimidio mundi corpore sit dimidius, & in alio dimidio, dimidius: atque ita per totum, totus: sed in solo cælo totus, & in cælo & in terra totus, & nullo contentus loco, sed in seipso vbique totus. Ita Pater, ita Filius, ita Spiritus sanctus, ita Trinitas vnus Deus.

Psal.138. Deus non est qualitas mũdi sed substantia creatrix mundi.

Deus substantialiter vbique totus est.

Cap.VII. ad eundem.

Ideo enim vbique esse dicitur, quia nulli parti rerum absens est. Ideo totus, quia nõ parti rerum partem suam præsentem præbet, & alteri parti alteram partem, æqualem æqualibus, minori verò minorem, maiorique maiorem. Sed non solùm vniuersitati creaturæ, verumetiam cuilibet parti eius totus pariter adest.

Deus quo modo vbique esse intelligendus.

Cap.VIII.

Sicut autem nec ab illo abest, in quo nõ habitat, & totus adest, quanuis eum ille non habeat, ita & ille, in quo habitat, totus est præsens, quanuis eum non ex toto capiat. Neque enim ad habitandum diuidit se per hominum corda seu corpora, aliam sui partem huic tribuẽs, illi aliam: sicut lux ista per aditus & per fenestras domorum: sed potius si quenlibet sonum, quum corporea res sit ac transitoria, surdus non capit, surdaster non tantùm capit: atque in his qui audiunt, quum pariter ei propinquent, tantò magis alius alio capit, quantò est acutioris, tantò autem minus, quantò est obtusioris auditus, quum ille non variè magis minúsve insonet: sed in eo loco, in quo sunt, omnibus æqualiter præsto sit: quantò excellentius Deus natura incorporea, & immutabiliter viua, qui non sicut sonus per moras temporum tendi & diuidi potest, nec spatio aereo tanquam loco suo indiget, vbi præsentibus præsto sit: sed æterna stabilitate in seipso manens, totus adesse rebus omnibus potest, & singulis totus, quanuis in quibus habitat, habeant eum pro suæ capacitatis diuersitate, alii amplius, alii minus, quos ipse sibi dilectissimum templum gratia suæ bonitatis ædificat?

Deus non indiget aereo spatio, tanquam suo loco.

Cap.XX.

Hæc si pro viribus nostris, quantum Dominus adiuuit, ritè tractauimus, quando Deum vbique præsentem, & non spatiis distantibus, quasi aliqua mole vel distensione diffusum, sed vbique totum cogitare te extendis: auerte mentem ab omnibus imaginum corporibus, quas humana cogitatio voluere consueuit.

Mens ab omnibus imaginum corporibus se auertat, quum Deum vbique totum esse cogitat.

De cognitione vitæ, To.9.

Cap. III.

Sciendum igitur, Deum nullis verbis propriè exprimi, nulla posse cogitatione comprehendi. Quomodo enim immensus & incomprehensibilis prædicaretur, si humanæ locutioni vel meditationi includeretur? Nunc autem patet quàm sit admirabilis, quum omnibus linguis sit inedicibilis, omnibus cordibus sit incogitabilis. Dialectica nanque differendi potens, potenter quæque dubia diffiniens, cunctas scripturas euibrans & euiscerans, cunctam humanam sapientiam annihilans, quum diuinitatem intendit, tantæ maiestatis luce repercussa, pauidum caput tremefacta reflectit, atque in abdita mundanæ sapientiæ fugiẽs, delitescit, dissolutísque syllogismorum nexibus, stulta obmutescit: nempe nomine & verbo cuncta exprimuntur, quæ sub decem prædicamentis humano corde concipiuntur: sed quòd ex his nullũ propriè Deo conueniat, manifesta ratio comprobat.

Deus nullis verbis propriè exprimi potest. Ex Dialectico rum prædicamentis Deo nullũ cõuenit.

Post pauca ibidem,

His decem prædicamentis cuncta humana conditio includitur, & ab his omnibus proprietas summæ essentiæ euidenti ratione penitus excluditur. Cuncta etenim, quæ vel oppositionem, vel contrarietatem, vel accidens suscipiunt, nulla ratione Deo propriè conueniunt. Igitur quum ratione repugnante, nihil de Deo propriè loqui valemus, saltem impropriè & per ænigmata de Deo loqui satagimus.

Nihil de Deo propriè loqui possumus.

Cap.VII. in eodem.

Porrò summus Spiritus, sicut à nullo intellectu

tellectu valet propriè cogitari, ita nulla definitione poterit propriè definiri vel determinari. Sed quia intellectualis mens eum vtcunque agnoscere anhelat, hæc ænigmatica definitio ei interim sufficiat. Deus Spiritus est, essentia inuisibilis, omni creaturæ incomprehensibilis, totam vitam, totam sapientiam, totam æternitatem simul essentialiter possidēs, idem ipsa vita, ipsa sapientia, ipsa veritas, ipsa iustitia, ipsa æternitas existens, omnem creaturam instar puncti in se continens.

Aenigmatica definitio.

Cap. X.

Quum itaque lux, splendor, calor, vna sit natura, & indiuidua substantia, vocabulo verò diuersa: cōstat profectò Patris & Filii & Spiritus sancti vnam naturam, indiuiduámque essentiam esse, dum in eo quod significat quid sit, substantialiter Spiritus nominatur. Et item in personis diuersitatem necessariam, dum Pater gignens, Filius nascens, Spiritus sanctus ab vtroque procedēs prædicatur.

Deus substantialiter Spiritus nominatur

Eodem lib. Cap. XI.

Ideo vigilātissimè hæc duo nomina, scilicet Substantia & Persona, diuinæ essentiæ coaptantur: quia semper Substātia de indiuiduis prædicatur, in pluralitate cōsistentibus: Persona autem, de indiuidua rationali natura prædicatur, quū nos soleamus personis pluralitatē, substantiæ autem designare essentiæ vnitatem.

Vigilantissimè Substantia & Persona hæc duo nomina, diuinæ essentiæ coaptantur.

De fide ad Petrum, To. 3.

Cap. I.

Quocunque igitur loco fueris constitutus, quia secundum regulam nostri Saluatoris imperio promulgatam, nosti te in vno Patris & Filii, & Spiritus sancti nomine baptizatum, principaliter atque indubitanter toto corde retine, Patrem Deū, Filiū Deū, Spiritum sanctum Deum: id est, sanctam atque ineffabilem Trinitatem, vnum esse naturaliter Deum, de quo in Deuteronomio dicitur, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est: &, Dominum Deum tuū adorabis, & illi soli seruies.

Trinitatem esse vnum Deum naturaliter, est credendum.

Deut. 6. Matth. 4.

Post pauca ibidem,

Sicut ergo nec Filius posterior aut minor est Patre, ita nec Spiritus sanctus posterior aut minor est Filio. A Eternum quippe & sine initio est, quòd Filius de Patris natura natus existit: & æternum ac sine initio est, quòd Spiritus sanctus de natura Patris, Filiíque procedit. Ob hoc ergo tres, vnū rectè credimus & dicimus Deum, quia vna prorsus æternitas, vna immensitas, & vna naturaliter est trium personarū diuinitas. Teneamus igitur Patrem & Filium & Spiritum sanctū, vnum esse naturaliter Deum: neque tamen ipsum Patrem esse, qui Filius est: neque Filiū ipsum esse, qui Pater est: nec Spiritum sanctum ipsum esse, qui Pater aut Filius est. Vna est enim Patris & Filii & Spiritus sancti essentia, quam Græci οὐσίαν vocant, in qua non est aliud Pater, aliud Filius, aliud Spiritus sanctus: quanuis personaliter sit alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus. Quod nobis maximè in ipso sanctarū Scripturarū initio demonstratur, vbi Deus dicit, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, *Gene 1.*

Trinitas vna est naturaliter diuinitas.

In fine capitis.

Trinitas itaque ad personas Patris & Filii & Spiritus sancti refertur, vnitas verò ad naturam.

Trinitas ad personas, vnitas ad naturā refertur.

Cap. III. I. eodem libro, ad eundem.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, vnū esse naturaliter Deum, in cuius nomine baptizati sumus. Quum enim aliud nomē sit Pater, aliud Filius, aliud Spiritus sanctus, hoc est, vtique vnum naturæ nomen horū trium quod dicitur, Deus, qui dicit in Deuteronomio, Videte, quoniā ego sum Deus, & non est alius præter me. Et de quo dicit, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est: &, Dominum Deum tuū adorabis, & illi soli seruies.

Deus nomē est diuinæ naturæ

Deuter. 32.

Deuter. 6. Matth. 4.

Cap. V. ibidem.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, id est, sanctam Trinitatem esse solum naturaliter vnum Deum. Quia quū tres deos nobis colere non liceat, nisi vnum, solum, verū Deum: tamen sicut Pater verus Deus dicitur, testāte Apostolo, qui ait, Conuersi estis ad Deū à simulachris: seruite Deo viuo & vero, & expectate Filium eius de cælis, quē suscitauit à mortuis, Iesum. Ita quoque Filium verum Deum Ioannes commendat Apostolus, dicens, Scimus quia Filius Dei venit, & dedit nobis intellectum, vt cognoscamus verum Deū, & simus in vero Filio eius Iesu Christo: hic est verus Deus, & vita æterna. Qui vtique quoniam verus Deus est, etiam veritas est, sicut ipse nos edocet, dicēs, Ego sum via, veritas & vita. De Spiritu quoque sancto Ioānes Apostolus ait, Quia Spiritus est veritas. Et vtique non potest naturaliter Deus verus non esse, quia veritas est. Quem etiam Deum Paulus Apostolus confitetur, dicens, Membra vestra templa sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri iuris. Empti enim estis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore vestro.

Trinitas vna est naturaliter diuinitas.

De Patre. 1. Thessal. 1. De Filio. 1. Ioan. 5.

De Spiritu sancto. 1. Corinth. 6.

Ioannis 14.

Cap. VI.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites,

Trinitas verus Deus sine initio, sempiternus est.

Patrem & Filium & Spiritum sanctum, id est, sanctam Trinitatem, vnum verum Deũ sine initio, sempiternũ esse. Propter quod scriptum est, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. hoc erat in principio apud Deum. Hæc denuo sempiternitas intimatur, vbi dicitur in Psalmo, Deus autem Rex noster ante secula. Et alio loco, Sempiterna quoque eius virtus & æternitas, &c.

Ioannis 1.

Psal. 72.

Rom. 3.

Ibidem Cap. XI

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, Patris & Filii & Spiritus sancti, vnam quidem esse naturam, tres verò esse personas, Patrémque solum esse qui dixit, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Et Filium solum esse, super quẽ vox illa solius Patris insonuit, quando in Iordane secundum carnem baptizatus est vnigenitus Deus, qui carnẽ solus accepit. Itaque Spiritum sanctum, Patris & Filii solum esse, qui in specie columbæ super Christum baptizatum & adscendentem ab aqua descendit, & quinquagesimo die post resurrectionem Christi, fideles in vno loco positos in linguarum ignearum visione aduenies repleuit. Illam vocem qua solus locutus est Pater Deus, & illam carnem qua solus homo factus est vnigenitus Deus, & illam columbam, in cuius specie Spiritus sanctus super Christum descendit, illáque linguas igneas, in quarum visione fideles Apostolos in vno loco constitutos repleuit, opera esse totius sanctæ Trinitatis: id est, vnius Dei, qui fecit omnia in cælo & in terra, visibilia & inuisibilia.

Matth. 1.

Act. 2.

Opera Trinitatis inseparabilia sita quòd solus Filius dicatur incarnatus, &c.

Cap. XV.

Christus verus Deus credendus.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, vnum Filium, atque ipsum esse Deum verũ, qui cum Patre Deo, & Spiritu sancto Deo fecit omnia tempora, & in monte Sinai Legem Moysi dedit, ordinatam per Angelos, & ipsum Deum verbum carnem factum, qui veniente plenitudine temporis, missus à Patre & Spiritu sancto, factus est ex muliere quam fecit, solus factus est sub Lege quam dedit, &c.

Exod. 20. & 21.

Galat. 4.

In Manuali. Cap. I.

De mirabili efficatia Dei.

Tu Domine cælum & terram imples, omnia portans sine onere, omnia implens sine inclusione, semper agẽs, semper quietus: colligens, & non egens: quærens quum nihil desit tibi: amans, nec æstuans: zelans, & securus es: pœnitet te, & non doles: irasceris, & tranquillus es: opera mutas, sed non mutas consilium: recipis quod inuenis, & nunquã amisisti: nunquam inops, & gaudes lucris: nunquam auarus, & vsuras exigis: supererogas cui nõ debes, vel semper superer ogatur tibi vt debeas: & quis habet quicquam non tuum? Reddis debita nulli debens, donas debita nihil perdens. Qui vbique es, & vbique totus, qui sentiri potes, & videri nõ potes: qui nusquam dees, & tamen ab iniquorum cogitationibus longè es: qui nec ibi dees, vbi longè es: quia vbi non es per gratiam, ades per vindictã: qui vbique præsens es, & vix inueniri potes. Quem stantem sequimur, & apprehendere non valemus. Qui tenes omnia, imples omnia, circumplecteris omnia, superexcedis omnia, sustines omnia: qui corda fidelium doces sine strepitu verborum. Qui locis non distenderis, nec temporibus variaris, nec habes accessus & recessus. Qui habitas lucem inaccessibilem, quẽ nullus hominum vidit, nec videre potest: in te manens quietus, vbi circuis totũ. Non enim scindi & diuidi potes, quia verè vnus es, nec in partes efficeris, sed totus totum tenes, totum imples, totum illustras & possides.

1. Timoth. 6.

Quæstionum veteris & noui Testamenti.

Quæstion. LXXXVII.

Per incarnationem Christi Sacramentum vnius Dei reuelatum est.

Nihil penè nouum effectũ est: sic enim Trinitas prædicatur, vt vnus Deus credatur. Non ergo additum est aliquid, sed Sacramẽtum Dei vnius reuelatum. Inter ipsa autem primordia, manifestari nõ oportuit, quia prius prædicandum, & postea id quod prædicatum est, reuelandum: vt scias Patrẽ esse à quo cuncta sunt: Filium verò dici, per quem sunt omnia: Spiritum autem sanctum appellari, per quem omnia quæ à Patre quidem, sed per Filium regenerantur ad fidem Dei vnius. Hi ergo tres sunt quidem, sed vna diuinitas.

Quæstionum LXV. ad Orosium,

Quæstio prima.

Matth. 28.

Si Trinitas non esset, nunquam Dominus noster Iesus Christus diceret discipulis suis, Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti: nec baptizato Domino in Iordane à Ioanne, vox de cælo dixisset, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Nec Spiritus sanctus in colũbæ specie descẽdisse super eum, & mansisse diceretur. Miror infelicem Sabellianorum hæresim, hoc est, Patri passianorum, quòd sic cæci sunt mẽte, vt tam præclara, tam aperta testimonia non attendant. Ipsi nanque asserunt vnam personam, id est, ipsum Filiũ esse qui Pater est, & ipsum Spiritum sanctum. Sed nos cæcitatem ipsorum relinquentes, tres personas secundum Scripturas sanctas intelligamus: id est, alium esse Patrem, qui genuit Filium, alium qui genitus est à Patre, alium Spiritum sanctum, nõ aliud: quia substantia vnum sunt. personas distinguimus, non deitatem separamus.

Matth. 3.

Sabelliani hæretici vnam personam Patris & Filii esse dicunt.

De

De quinque hæresibus,

Cap. VI.

Opera Trinitatis inseparabilia.

Pater Pater est, Filius Filius est, & ille nunquam non fuit Pater, & iste nunquam non fuit Filius: ambo æterni, nec cœperunt esse, nec desierũt. Quod Pater loquitur, Filius loquitur, quia Verbũ Patris est: & quod Filius loquitur, Pater loquitur, quia Pater

Ioannis 14.

Verbi est. Ipsum Verbum dicit, Verba quæ ego loquor, à meipso non loquor. Concedite quæso Creatori, & in creatura si potestis capite Creatorem.

Post pauca ibidem.

Pater in diuinis Pater est sine coniuge, Filius sine matre Filius.

Vnus sine coniuge Pater, alius sine matre Filius, nec diuidi alter ab altero potest: & quum sit alter ex altero, initium tamen alterius esse non potest sine altero.

Libro III. contra Maximinum Arrianorum Episcopum,

Cap. X.

Secũdum fidem autem rectam, quicunque ipsam Trinitatem vnũ Dominum Deũ esse nostrum didicimus: profectò quum ei soli ea, quæ Deo debetur, seruitute seruim⁹, Domino Deo soli nos seruire confidimus. Ergo, inquis, Deus Pater pars est Dei? absit. Tres enim personæ sunt, Pater & Filius &

Nulla est in deitate naturarum vel voluntatum diuersitas.

Spiritus sanctus. Et hi tres quia vnius substantiæ sunt, vnum sunt, & summè vnũ sunt, vbi nulla naturarum, nulla est diuersitas voluntatum. Si autem natura vnum essent, nõ summè vnum essent. Si verò natura dispares essent, vnum non essent. Hi ergo tres, qui vnum sunt, propter ineffabilem cõiunctionem deitatis, qua ineffabiliter copulantur, vnus Deus est.

Eodem libro, cap. XXVI.

1. Cor. 8. Trinitas vnus Deus est.

Hæc est Trinitas vnus Deus, de quo dicit Apostolus, Nullus Deus nisi vnus. Nõ enim quum hæc auditis, Deum negare vnigenitum auditis. Hic Deus Trinitas dicit, Ego

Exod. 3.

sum qui sum, & non sum mutatus, &c.

Eodem cap.

Diuinitas Patris, Filii & Spiritus sancti in sua natura inuisibilis est.

Ego diuinitatem Patris & Filii & Spiritus sancti, in sua natura atque substantia mortalibus oculis inuisibilem dico. Eam verò se in formas visibiles vertere, absit vt dicam: quia & immutabilem dico. Restat ergo vt aspectibus humanis, quando se ostẽdit vt voluit, per subiectam hoc intelligatur fecisse creaturam, qua potest oculis apparere mortalibus.

De vera innocentia, cap. XXI.

Eminentia deitatis excedit intelligentiæ facultatem.

Excedit supereminẽtia deitatis non solùm vsitati eloquii, sed etiam intelligẽtiæ facultatẽ. Verius enim cogitatur Deus quàm dicitur, & verius est quàm cogitatur. Non parua autem notitiæ pars est, si antequam scire possumus quid sit Deus, possimus scire quid non sit.

Cap. CVIII. ibidem.

Accidentia nõ cadunt in Deũ

Tunc dicitur Deus meminisse, quando facit, tunc obliuisci, quãdo non facit. Nam neque obliuio cadit in Deum, quia nullo modo mutatur: neque recordatio, quia nihil obliuiscitur.

Cap. CCLXXXIII.

Deus in miraculis suis nihil contra naturam facit.

Naturarum conditor Deus nihil in miraculis contra naturam facit, nec quod nouum est consuetudini, repugnãs est rationi. Nobis ergo videntur contra naturam insolita, quibus aliter naturæ cursus innotuit: nõ autẽ Deo, quũ hoc est natura quod fecerit.

Ibidem, cap. CCCXLVII.

Christũ Deum & hominem esse sed vnum Christum.

Vtrunque nouerimus esse in Christo, & vnum quo æqualis patri est, & vnum quo illo maior est Pater. illud verbum est, illud caro est: illud Deus est, illud homo est: sed vnus est Christus Deus & homo.

Cap. CCCXVII.

Ioannis 10. Duobus verbis duæ hæreses detruncantur.

Vt rectè credatur Pater & Filius, & ipse Filius audiẽdus est, dicẽs, Ego & Pater vnũ sumus. Duobus enim verbis hæreses simul duæ detruncantur. Nam per id quòd ait Vnum, Arrium perculit: per illud quòd ait Sumus, Sabellium strauit: quia nec sumus de vno, nec vnum diceret de diuerso.

De speculo. cap. II.

Ioannis 4. Deus est Spiritus.

Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare & credere. Sed Spiritus incomprehensibilis, incorporeus, immutabilis, incircunscriptus, vbique totus, nunquam diuisus, secundum ipsius Scripturæ testimonium veridicum, hoc modo discernens Creatorẽ à creatura, in qua sũt qui & Spiritus dicũtur.

Cap. XI. ibidem.

Quatuor literis & duabus syllabis infinitum quid, & incomprehẽsibile dicitur.

Quotiescunque recolo vel audio duas breues syllabas, vel quatuor literas, quibus scribitur Deus (hoc enim nomen tibi soli Omnipotens iure debetur) atque quum intueor tuæ virtutis magnalia, & mirabilem mundi creationem, id est, cosmopœiæ cõsydero decorem: simúlque mecum tacitus reputo miserationes tuas, quæ à seculo sunt (mirentur enim qui volunt potẽtiam tuam: sed ego plus stupeo animaduertens misericordias tuas) profectò in his quatuor literis & duabus breuibus syllabis, quum infinitum quid & incomprehensibile, immensum, & inenarrabile mentis intuitu & synceris fidei oculis præscire & posse, quod mihi tantillo homini dignaris largiri, contẽplor, &c.

Cap. XIII. ibidem.

Hæresis Antropomorphitarũ.

Falluntur itaque Antropomorphitarum hæresis sectatores, qui dum legunt ho-

Gene.1. minem ad imaginem & similitudinẽ Dei factum, asserunt stulta temeritate speciẽ humanã te habere, quũ illo in loco vel dicaris vel credaris mẽtem non carnẽ ad imaginem tuã creasse. Enimuerò nihil dignum de te humanus sermo loquitur: quia nec secũdum qualitatem & quantitatem, situm vel habitum, seu motum, aliquid de te dignè dicitur.

Mens humana non caro ad imaginem Dei facta.

Contra Cresconium grammaticum, libro I. cap. XXIX.

Non autem existimo quenquam ita desipere, vt credat ad Ecclesiæ pertinere vnitatem eum qui nõ habet charitatem. Sicut ergo Deus colitur ignoranter vnus, etiam extra Ecclesiam, nunc ideo non est ipsa. Vnus Deus, vna fides, vnum Baptisma, vna incorrupta catholica Ecclesia, non in qua sola vnus Deus colitur, sed in qua sola vnus Deus piè colitur. Nec in qua sola vna fides retinetur, sed in qua sola vna fides cũ charitate retinetur. Nec in qua sola vnus Baptismus habetur, sed in qua sola vnus Baptismus salubriter habetur.

Qui non habet charitatem, nõ pertinet ad Ecclesiæ vnitatẽ.

De gratia noui Testamenti ad Honoratum, cap. XVIII.

Porrò pietas cultus Dei est, nec colitur ille nisi amando. Sũma igitur & vera sapientia est in præcepto illo primo, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, &c.

Pietas cultus Dei est. Deut. 6. Matth. 22.

Cap. XIX. ibidem.

Non omnia Deus, quæ prædicit, promittit. Prædicit enim illa, quæ nõ ipse facit, quia est omnium præscius futurorum. Prædicit ergo & peccata hominum, quæ potuit præscire non facere. Promittit autem quæ ipse facturus est, nec ea mala, sed bona.

Deus prædicit quædam quæ non facit.

De natura & gratia, contra Pelagianos, cap. XLIII.

Verum est autem quod ait, Quòd Deus tam bonus quàm iustus, talem hominẽ fecerit, cui peccati malo carere sufficeret: sed si voluisset. Quis enim nescit eum sanum & inculpabilem factum, & libero arbitrio atque ad iustè viuẽdum potestate libera constitutum? Sed nunc de illo agitur, quẽ semiuiuum latrones in via reliquerunt, qui grauibus saucius confossúsque vulneribus, nõ ita potest ad iustitiæ culmen ascendere, sicut potuit inde descendere. Qui etiam si iam in stabulo est, adhuc curatur. Non igitur Deus impossibilia iubet: sed iubẽdo admonet & facere quod possis, & petere quod nõ possis.

Primus homo liberum habuit arbitrium.

In Cõmonitorio ad Fortunatianũ, C. & D.

Inuisibilis enim Pater, sed & Filius inuisibilis secundum diuinitatem. Et sunt verba Ambrosii.

Pater & Filius inuisibilis.

Post pauca ibidem.

Videre Deum sicuti est in natura sua oculus hominis non potest. Non solùm homo, nec Angeli, nec throni, nec potestates, nec dominationes, nec omne nomen quod nominatur. Neque enim creatura potest aspicere Creatorẽ suum. Hæc Hieronymus.

Angeli Deum vt est in natura videre non possunt.

De doctrina Christiana, libro I. cap. X.

Quapropter quũ illa veritate perfruendum sit, quæ incommutabiliter viuit, & in ea Trinitas Deus auctor & conditor vniuersitatis rebus quas condidit, consulat: purgandus est animus, vt perspicere illam lucem valeat, & inhærere perfectẽ. Quam purgationem, quasi ambulationem quandam, & quasi nauigationẽ ad patriam esse arbitremur. Nõ enim ad Deum, qui vbique præsens est, locis mouemur, sed bono studio, bonísque moribus.

Ad Deum nõ locis mouemur, sed pijs moribus.

Confessionum libro XI. Cap. XII.

Ecce respondeo dicenti, Quid faciebat Deus antequam faceret cælum & terram? Respõdeo non illud quod quidam respondisse perhibetur, ioculariter eludẽs quæstionis violẽtiam. Alta (inquit) scrutantibus gehennas parabat. Ideo aliud est ridere, aliud videre. Antequam faceret Deus cælum & terram, non faciebat aliquid. Si enim faciebat, quid nisi creaturam faciebat? Et vtinam sit scientia, quidquid vtiliter scire cupio, quemadmodum scio, quòd nulla fiebat creatura antequam fieret illa creatura.

Qui dixerit Deus antequã fieret cælum & terra.

Libro IIII. contra Faustum. Cap. III.

Pater noster qui es in cælis, & de cuius substantia nati non sumus: sed cuius gratia & misericordissima voluntate adoptati, secundum doctrinam Apostolicam, & fidelissimam veritatem. Ipsum quippe habemus & Deum & Dominũ & Patrem. Deum, quòd ab ipso etiam ex hominibus conditi parentibus sumus. Dominum, quòd ei subditi sumus. Patrem, quòd eius adoptione renati sumus, &c.

Qua ratione Deus dicatur Deus & Dominus & Pater.

De natura. cap. I.

Summum bonum, quo superius nõ est, Deus est, ac per hoc incommutabile bonum est, & ideo verè æternũ, & verè immortale: cætera omnia bona non nisi ab illo sunt, sed non de illo.

Omnia bona à Deo sunt. sed non de Deo.

Libro I. de Genesi ad literam. Cap. VI.

In principio fecit Deus cælum & terram. Intelligimus Patrem in Dei nomine, & Filium in Principii nomine, qui non Patris, sed per seipsum creatæ primitus ac potissimùm spiritali creaturæ, & consequenter etiam vniuersæ creaturæ principium est.

Gene. 1. Commendationem Trinitatis 1. cap. libri Geneseos implet. Augustinus.

Dicente

Dicēte autem Scriptura, Et Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas, completam comme morationem Trinitatis agnoſcimus,&c.

Libro VII.Cap.II.

Nos enim credimus Dei naturam atque ſubſtantiam,quæ in Trinitate creditur à multis, intelligitur à paucis, omnino eſſe incommutabilem.

De Trinitate libro XIII.

Cap.X.

Conuenientior modus quo liberaretur genus humanū Deo non fuiſſe, quā per Chriſtum incarnatum.

Eos itaque qui dicūt, Ita ne defuit Deo modus alius, quo liberaret homines à miſeria mortalitatis huius: vt vnigenitum Filiū Deum,ſibi coæternum, hominem fieri vellet, induendo humanam animam & carnem mortalémque factum, mortem perpeti? parum eſt hic refellere, vt iſtum modum quo nos per Mediatorem Dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum Deus liberare dignatur, aſſeramus & diuinæ congruum dignitati: verumetiam, vt oſtendamus non alium modum poſsibilem Deo fuiſſe, cuius poteſtati cuncta æqualiter ſubiacent. Sed ſanandæ noſtræ miſeriæ, conuenientiorem modū alium non fuiſſe, nec eſſe oportuiſſe.

Libro XV.Cap.I.

Deus eſt natura creatrix.

Supra hanc ergo naturam ſi quærimus aliquid,& verum quærimus,Deus eſt: natura ſcilicet non creata, ſed creatrix. Que vtrùm ſit Trinitas, non ſolùm credentibus diuinæ Scripturæ auctoritati,verūetiam intelligētibus aliqua ſi poſſumus ratione iam demōſtrare debemus. Cur autē ſi poſſumus dixerim,res ipſa quum quæri diſputādo cœperit, melius indicabit.

Eodem libro,Cap.XXVI.

Deum, non diſcipulos dediſſe Spiritū ſanctum.

Quomodo ergo Deus non eſt, qui dat Spiritum ſanctum? imò quantus Deus eſt, qui dat Deū? Neque enim aliquis diſcipulorū eius dedit Spiritū ſanctū. Orabāt quippe,vt veniret in eos, quibus manus imponebāt,non ipſi eū dabāt. Quem morem in ſuis præpoſitis etiā nūc ſeruat Eccleſia,&c.

De eo quod dictum eſt,

Ego ſum,qui ſum.

Fides Catholica credit vnum Deum, vnius ſubſtantiæ.

Catholica autem fides credit Patrem & Filium & Spiritū ſanctum, vnum Deum vnius ſubſtantiæ, Trinitatem inſeparabiliter,æqualiter,non commixtione confuſam, non diſtinctione ſeparatam.

Poſt pauca ibidem.

Deus natura inuiſibilis eſt: apparuit autē quando voluit, cui voluit: non vt eſt,ſed vt voluit.

Deus Pater, Deus Filius, incōmutabilis Pater,incommutabilis Filius: æternus Pater,coæternus Filius. Nam ſi dixeris Patrē inuiſibilem,Filium viſibilē: diſtinxiſti,imò verò ſeparaſti ſubſtantias. Quomodo gratiam inueniſti qui fidē perdidiſti? Soluitur ergo iſta quæſtio ſic, Deus Pater & Filius & Spiritus ſāctus,natura propria inuiſibilis eſt: apparuit autem quando voluit: non vt eſt,ſed vt voluit,cui ſeruiunt omnia.

Ibidem in fine.

Exod.3. In Deo viuimus,mouemur & ſumus. Actu.17.

Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob, ſic ſum qui ſū,ſic ſum ipſum eſſe,ſic ſum cum ipſo eſſe,vt nolim hominibus deeſſe. Si quomodo poſſumus Dominū quærere,& inueſtigare eum qui eſt: & quidē non lōgè poſitum ab vnoquoque noſtrūm. In illo enim viuimus & mouemur & ſumus. Laudemus ergo ineffabiliter eius eſſentiam & amemus miſericordiam. Amen.

Libro II.de viſitatione infirmorum.

Cap.II.

Hebr.11.

Mi chariſſime,receſſurus à nobis(te enim compellit dies vltima)fidelis eſto:ſine fide enim nō potes placere Deo: neque enim infidelis eſt Deo acceptabilis. Sunt ergo de Deo multa credenda,ad ſalutem animæ neceſſaria. Sacramētis igitur diuinis fides plus quàm verborum argumentatio adhibenda eſt. Neque enim ſigillatim de Deo credēda per rationis argumenta poſſumus comprehendere: poſſumus autem & debemus credere. Nam neque de Deo loquimur, quum à nobiſmetipſis aliquantulum mente excedamus. Vbi igitur eſt mētis exceſſio,idonea eſt fidei ſucceſſio. Mirabile ergo illud de Trinitatis vnitate,de vnitatis deifica Trinitate ſacramentum, magis eſt credendum quàm exponendum. Enimuerò credatur ſacræ Scripturæ teſtimoniis.

Sacramētis diuinis fides adhibenda eſt, nō verborum argumentatio.

Poſt pauca ibidem.

Quoniam infirmi ſumus ad comprehendendam Dei diuinitatem, ad humanitatē Chriſti oculum intellectualem reflectere debemus.

Quoniam ergo infirmus hominis intellectus ex ſui ipſius humanitate pōderoſa hebetatus, videns nunc per ſpeculum in ænigmate,Dei non poteſt diuinitatem, vt dignū eſt, comprehendere: ad illam quæ ſua eſt, Chriſti humanitatem, oculum ſuum intellectualem reflectat.

De ſalutaribus documentis.

Cap. XXIII.

Deus non verborum,ſed cordis auditor & inſpector eſt.

Deus enim non vult ſe verbis tantùm diligi,ſed corde puro&operibus iuſtis:quia non verborum, ſed cordis eſt auditor & inſpector Deus.

Libro III.de Symbolo ad Cathecumenos, cap.III.

Nos autem dilectiſſimi,quibus donatū eſt credere, nec Solem credamus Deum, vt Regem cæli: nec mare, aut neſcio quem regem eius Neptunum, quem fingit vanitas, non veritas: nec terram & Plutonē: ſed credamus in Deum Patrem omnipotentem,vniuerſorum Creatorem,regem cælorū. Qui enim cuncta,quia voluit,de nihilo fecit,ipſe

Mortales non sunt dij, quia videri possunt.

regit quæ fecit. Mortales isti qui nobis superius commemorati sunt, ideo dii nō sunt: quia & cōprehendi & videri his oculis possunt. Cæteros autem quos vani vanè colūt, Iouem, Saturnum, Martem, Iunonem, Mineruam, Venerem, & cætera portenta, non nomina bona, sed nomina mala, homines mortales fuisse, etiam eorum literæ clamāt, qui talibus erroribus delectantur. Nostræ autem Sacræ literæ qualem Deum prædicent, Paulum audite Apostolum, Immortali, inquit, inuisibili, incorruptibili, soli Deo honor & gloria. Non videtur Deus noster oculis carnis, sed videtur oculis cordis: non videtur ad tempus, sed videtur in æternum.

1. Timo. 1.

De mirabilibus sacræ Scripturæ libro II. cap. XVII.

1. Reg. 17.

Viduæ filius in illo tempore, quo Helias in domo eius morabatur, graui ægritudine mortuus fuit. Sed hunc Helias oratione sua ad vitam iterum reuocauit. de quo tradunt Hebræi, quòd ipse Ionas Propheta postea fuerit, quem de ventre cœti glutientis, euolutis tribus diebus Dominus absoluit: quia Deus qui inimicum suum, in quocūque tuto loco potest occidere: seruum suum quem vult eruere, de qualicunque angustia liberare valet. At verò illa famosa quæstio, quæ de mortuis resuscitatis agitur, vsque ad Lazarum à nobis reseruatur.

Hebræi dicunt Ionam Prophetam fuisse viduæ filium, per Heliam resuscitatum.

Eodem libro, cap. XXV.

4. Regum 6. *De ferro in aqua supernatante.*

Propter quod aquæ natura natans ferrum sufferre poterat, quia Deus quod ex parte per semetipsam creaturam cōsuescit, vt ad integrum faceret, imperabat.

De Ecclesiasticis dogmatibus.

Cap. I.

Sancta Trinitas in natura vnus Deus est.

Credimus vnum esse Deum Patrem & Filium & Spiritum sanctū. Patrem, eò quòd Filium habeat: Filium, eò quòd Patrem habeat: Spiritum sanctum, eò quòd sit ex Patre & Filio procedēs, Patri & Filio coæternus. Pater ergo principium deitatis, qui sicut nunquam fuit non Deus, ita nunquam fuit non Pater, à quo Filius natus, à quo Spiritus sanctus non natus, quia non est Filius: neque ingenitus, quia non est Pater: neque factus, quia non est ex nihilo: sed ex Deo Patre & Deo Filio, Deus procedens. Pater æternus, eò quòd æternum habeat Filium, cuius æternus sit Pater. Filius æternus, eò quòd sit Patri coæternus: Spiritus sanctus æternus, eò quòd sit Patri & Filio coæternus. Non confusa in vna persona Trinitas, vt Sabellius dicit: neque separata aut diuisa in natura diuinitas, vt Arrius blasphemat: sed alter in persona Pater, alter in persona Filius, alter in persona Spiritus sanctus, vnus natura in sancta Trinitate Deus, Pater & Filius & Spiritus sanctus.

Cap. II.

Deus nō est mutatus in humanam substantiam, nec homo in diuinam.

Deus ergo hominem assumpsit, homo in Deum transiuit, non naturæ versibilitate, sicut Apollinaristæ dicunt, sed Dei dignatione, vt nec Deus mutaretur in humanam substātiam assumendo hominem, nec homo in diuinam glorificatus in Deum: quia mutatio, vel versibilitas naturæ, & diminutionem & abolitionem substātiæ facit. Creditur à nobis sine confusione coniuncta sancta Trinitas, sine separatione distincta.

Cap. III.

Christus nascēdo de Virgine, non suæ diuinitatis tunc initiū sumpsit.

Neque sic est natus ex Virgine Christus, vt & diuinitatis initium homo nascēdo acceperit, quasi antequam nasceretur ex Virgine Deus non fuerit, sicut Arthemon, & Berillus, & Marcellius docuerunt: sed æternus Deus & homo ex Virgine natus est.

Cap. IIII.

Nihil creatum in Trinitate credamus.

Nihil creatum aut seruiens in Trinitate credamus, vt vult Dionysius fons Arrii: nihil inæquale, vt vult Eunomius: nihil inæquale gratiæ, vt vult AEthæus: nihil anterius, posteriúsve, aut minus, vt Arrius: nihil extraneum aut officiale alteri, vt Macedonius: nihil persuasione aut surreptione insertum, vt Manichæus: nihil corporeum, vt Melito & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, vt Antropomorphus & Vadianus: nihil sibi inuisibile à creaturis, vt Origenes: nihil creaturis visibile, vt Fortunatus: nihil moribus vel voluntate diuersum, vt Martion: nihil ex Trinitatis essentia ad creatarum naturam deductum, vt Plato & Tertullianus: nihil officio singulare, nec alteri communicabile, vt Origenes: nihil confusum, vt Sabellius: sed totum perfectum, quia totum ex vno, & vnum ex toto, non tamen solitarium, vt præsumūt Praxeas & Syluanus, Pētapolitana dānabilis illa doctrina.

Variarum hæresum circa Trinitatem auctores.

Cap. V.

Homousion Patri Filius.

Homousion ergo, id est, coessentialis in diuinitate Patri Filius, homousion Patri & Filio Spiritus sanctus, homousiō Deo & homini vnus Fili⁹, manēs Deus in homine suo, in gloria Patris, desiderabilis videri ab Angelis, sicut Pater & Spiritus sāctus adoratur ab Angelis, & ab omni creatura, non homo factus præter Deum, vel Christus cum Deo, sicut blasphemat Nestorius: sed homo in Deo, & Deus in homine.

1. Pet. 1.

Cap. XI. in eodem libro.

Nihil incorporeum & inuisibile natura credendum, nisi solum Deum.

Nihil incorporeum & inuisibile natura credendum, nisi solum Deum, id est, Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Qui ideo rectè incorporeus dicitur & creditur, quia vbique est, & omnia implet atque constringit: ideo inuisibilis omnibus creaturis, quia incor-

incorporeus est.

De prædestinatione & gratia, cap. V.

Deus enim qui nec loco clauditur, nec tẽ-
Deus omnium rerum scientia plenus est. pore præuenitur, omnium rerum tam præteritarum memoria, quàm imminentium scientia plenus est, nec reminiscens voluitur in præteritum, nec sperans tenditur in futurum.

De triplici habitaculo, cap. V.

Ineffabili æternitate præcessit Deus mun-
Deus præcessit mundum, non tempore. dum, non tempore, cuius tempus ante mundũ non erat, cuius lux tenebras depellit ignorantiæ, cuius aliqua particula hæc omnia, quæ diximus, vera & certa esse cognoscimus.

Contra sermonem Arrianorum, cap. XV.

Eadem sunt opera Patris & Filii. Eadem nanque sunt opera Patris & Filii: non quòd Filius sit idem ipse qui Pater est, sed quia nullũ est opus Filii, quod nõ per eũ Pater facit, nec vllum Patris, quod nõ per Filium simul facientem facit. Quæcunque enim Pater facit, hæc eadẽ similiter Filius facit. Euãgelica est & ista sententia, Filii ipsius consequenter ore prolata. Non sunt ergo alia Filii & alia Patris opera, sed hęc eadem: nec dissimiliter fiunt à Filio, sed similiter, &c.

Ioannis 5.

Post pauca ibidem.

Singulorum opera dicuntur quæ ad manifestationem personarum pertinent. Singulorũ autem opera dicuntur, quòd ad vnãquanque eorum manifestantur pertinere personam, sicut natus ex Virgine non nisi Filius, & vox de nube, Tu es Filius meus dilectus, ad solius personam pertinet Patris, & specie corporali sicut columba, solus apparuit Spiritus sanctus: tamen & illam carnem solius Filii, & illam vocem solius Patris, & illam speciem solius Spiritus sancti vniuersa Trinitas operata est: nõ quòd inualidus sit vnusquisque eorum sine aliis quæ operatur implere: sed nõ potest operatio esse diuisa, vbi nõ solùm æqualis est, verumetiam indiscreta natura: ita vt quum tres sint, & eorum singulus quisque Deus sit: tres tamen dii nõ sunt. Nam & Pater Deus est, & Filius Deus est, & Spiritus sanctus Deus est: nec Filius idem qui Pater est, nec idem Spiritus sanctus, qui aut Pater aut Filius: sed Pater
Patri semper est Pater, & Filius, Filius, & Spiritus sanctus, Spiritus sanctus. semper est Pater, & Filius semper Filius, & amborum Spiritus, nunquam cuiquam eorum aut Pater aut Filius, sed semper vtriusque Spiritus: vniuersa tamen Trinitas vnus est Deus.

Lib. II. Quæstionum super Exodum, Quæst. XIII.

Mendaciter Deus nil iubet. Neque enim Deus mendaciter iubet, quod scit non facturum cui iubetur, vt iustum iudicium consequatur.

Ibidem, cap. CI.

Constat inter eos qui rectè intelligunt, nul-
Deus nullo cõtinetur loco. lo Deum contineri loco, nec aliquo veluti situ corporis membra ponere, sicuti est nostri corporis situs, Sedere, iacêre, stare, & siquid huiusmodi est. Hæc enim sunt nõnisi corporũ: Deus autem Spiritus est. Quòd autẽ se ostendit specie corporali, vel signis corporaliter expressis,

Ioannis 4.

non substantia eius apparet, qua est ipse quod est, sed assumptio formarum visibilium, eius omnipotentiæ subiacet.

Lib. I. contra aduersarium Legis & Prophetarum, cap. II.

Deus nec sine cælo sedis indiguit, nec fa-
Deus manet in se ipso beatissimè. cto cælo sedem tãquam finitis erroribus peregrinus inuenit. Potẽs est enim beatissimè manere in semetipso.

Post pauca.

Deus igitur nec cœpit esse, nec desinet:
Operum Dei differentia. sed opera eius quædam incipientia, certo fine esse desistũt, sicut tempora & tẽporalia. Quædam incipiẽtia permanebunt, sicut ipsa sanctorum hominũ quã percepturi sunt vita æterna.

De mirabilibus sacræ Scripturæ, Lib. I. cap. I.

Hoc fixum interim permaneat, quòd assi-
mulatis naturarũ creationibus, in die septimo Deus ab opere suo requieuit, & nunc postmodùm per omne tempus à creaturæ totius gubernatione non cessat. Sed quãuis dierum septem alternatione omnis instituta fuisse creatura perhibetur: non tamen hæc dierum alternatio per spatium temporis intelligitur, sed in his operum vicissitudo declaratur. Pius nanque historiæ narrator diuisit in sermone, quod Deus non diuisit operis perfectione. Simul e-
Deus cuncta quæ condidit, simul creauit. nim Deus cuncta quæ condidit, creauit, dum vna volũtate multiplicem omnium specierum varietatem fieri disposuit: in qua voluntate vnà omnia simul sine tempore fecit, quæ ab ipso ortu suo per tempus dispensare non desinit.

De fide & Symbolo, cap. VII.

Credimus etiam quia sedet ad dexterã Dei
Deus humanæ formæ circunscribi nõ potest. Patris, nec ideo tamẽ quasi humana forma circunscriptũ esse Deum Patrẽ arbitrandum est, vt de illo cogitãtibus, dextrũ aut sinistrũ latus animo occurrat, aut id ipsum quòd sedere Pater dicitur, flexis poplitibus fieri putãdum est, ne in illud incidamus sacrilegium, quo execratur Apostolus eos qui commutauerunt gloriã incorruptibilis Dei in similitudinẽ corruptibilis hominis. Tale enim simulachrũ Deo nefas est Christiano in tẽplo collocare, multò magis in corde nefariũ est, vbi verè est templum Dei, si à terrena cupiditate atque errore mundetur.

Rom. 1.

Eodem libro, cap. IX.

Nec quisquam miretur & absurdũ putet,
quòd Deum dicimus Patrẽ, Deum Filiũ, Deũ Spiritum sanctũ: nec tamẽ tres deos in ista Trinitate, sed vnum Deum, vnámque substãtiam. Et de Patre quidẽ & Filio multis libris disseruerunt docti & religiosi viri, quibus quãtum homines hominibus poterãt, quẽadmodum nõ vnus esset Pater, Pater & Filius, sed vnum es-
Pater & Filius nõ vnus est, sed vnum sunt. sent, & quid propriè Pater esset, & quid Filius insinuare conati sunt, quia ille genitor, hic genitus, ille non de Filio, hic de Patre, ille prin-
Ioannis 8. cipium vnum & caput Christi dicitur, quanuis

& Christus principium, sed non Patris: hic verò illius imago, quanuis nulla ex parte dissimilis, & omnino indifferenter æqualis.

De Genesi ad literam imperfecto, cap. V.

Vitiarum nostrorum auctor non est Deus, sed ordinator. Matth. 25.

Nam & vitiorum nostrorũ non est auctor Deus, sed tamẽ ordinator est, quũ eo loco peccatores constituit, & ea perpeti cogit, quæ merentur. Ad hoc valet, quòd oues ponuntur ad dexteram, hœdi autem ad sinistram. Quædam ergo & facit Deus & ordinat, quædã verò tantùm ordinat. Iustos & facit & ordinat: peccatores autem, inquantum peccatores sunt, non facit, sed ordinat tantùm: quippe quum illos ad dexterã, illos ad sinistram cõstituit. Et quòd in ignem æternum iubet ire, ad meritorum ordinem valet: ita species naturásque ipsas & facit & ordinat: priuationes autem specierum, defectúsque naturarum non facit, sed ordinat tantùm.

LXXXIII. Quæstionum, Quæst. XXI.

Summum bonum non potest esse, nisi bona causa.

Boni igitur tantummodò causa est Deus, & propterea ipse summum bonum est. Quocirca mali auctor non est, qui omnium quæ sunt, auctor est: quia inquantum sunt, intantum bona sunt.

Quæstion. XXIIII.

Deus nullam pœnam hominum merito infligi sinit.

Iustus autem regens & gubernans Deus vniuersa, nullam pœnam cuiquam sinit immeritò infligi, nullum præmium immeritò dari. Meritum autem pœnæ, peccatum: & meritum præmii rectè factum est.

Super Ioannem, tract. XX.

Ioannis 10. Pater & Filius non duo dii, sed vnus est Deus.

Ego & Pater vnum sumus: quia Pater & Filius nõ sunt duo dii, sed vnus Deus. Verbũ, & cuius est Verbum, vnus & vnicus Deus, vnus Pater & Filius charitate complexi, vnúsque charitatis Spiritus eorum, vt fiat Trinitas Pater & Filius & Spiritus sanctus. Non ergo tantùm Patris & Filii, sed & Spiritus sancti: sicut æqualitas & inseparabilitas personarum, ita etiam opera inseparabilia sunt.

Tractatu XXXIX.

Christianus si de quælibet per Iona interrogatur quid sit, respondeat Deus. Ioannis 10.

Quanuis ergo sicut aures catholicæ sunt eruditæ in gremio matris Ecclesiæ, nec ille qui est Pater, sit Filius, nec ille qui est Filius, sit Pater, nec Spiritus sanctus Patris & Filii, sit vel Filius vel Pater: tres deos tamen esse non dicimus, quanuis de singulis si quæratur, necesse est de quocũque interrogati fuerimus, Deum esse fateamur.

In Ioannem, tractatu LXXVII.

Nunquã Trinitas sciretur esse si semper inseparabiliter diceretur.

Omnis igitur & dicit & docet Trinitas, sed nisi etiam sigillatim commendaretur, eam nullo modo humana capere vtcunque possit infirmitas. Quum ergo omnino sit inseparabilis, nunquam Trinitas esse sciretur, si semper inseparabiliter diceretur. Nam & quum dicimus Patrem & Filium & Spiritum sanctum, non eos vtique dicimus simul, quum ipsi non possint esse nisi simul.

Tractatu XCIIII.

In nullo ergo credendus est esse Pater sine Filio & Spiritu sancto, aut sine Patre & Filio Spiritus sanctus, aut Pater & Spiritus sanctus sine Filio: sed vbi eorum quilibet vnus, ibi Trinitas Deus vnus. Oportebat autẽ ita insinuari Trinitatẽ, vt quãuis nulla esset diuersitas substãtiarum, sigillatim tamen cõmendaretur distinctio personarum, vbi eis quia rectè intelligunt, nũquã videri potest separatio naturarũ.

Vbi qualibet persona ibi Trinitas.

Tractatu CVI.

Omnes Deum esse mundi auctorem fatentur

Nam quòd Deus dicitur, vniuersæ creaturæ & omnibus gẽtibus antequã in Christum crederẽt, non omni modo esse potuit hoc nomen ignotum. Hæc est enim vis veræ diuinitatis, vt creaturæ rationali iam ratione vtẽti, nõ omnino ac penitus possit abscondi. Exceptis enim paucis in quibus natura nimium depraua est, humanũ genus vniuersũ, Deum mũdi huius fatetur auctorem. In hoc ergo, qui fecit hunc mundum, cælo terráque conspicuum, & antequam imbuerentur in fide Christi, notus omnibus gentibus Deus. In hoc autem, quòd non est in iniuriis suis & cũ diis falsis colẽdus, notus in Iudæa Deus. In hoc verò quòd Pater est huius Christi, per quem tollit peccata mundi: hoc nomen eius prius occultum omnibus, nunc manifestauit eis, quos dedit ei Pater ipse de mundo

Psalmo. 25.

In epistolam Ioannis, tract. VII.

Cùm dicitur ex Deo, aut Filius intelligitur, aut Spiritus Sanctus.

De solo Patre Scriptura non nouit dicere, quia ex Deo. Quũ autem audis ex Deo, aut Filius intelligitur, aut Spiritus sanctus.

Tractatu IIII. in eandem.

Matth. 5.

Esaiæ 64. 1. Cor. 2.

Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ergo visuri sumus quandam visionem fratres, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit.

De Ciuitate Dei lib. VII. cap. XXX

Deus omnia administrat.

Hæc autem facit atque agit vnus & verus Deus. Sed sicut idem Deus vbique totus, nullis inclusus locis, nullis vinculis alligatus, in nullas partes fect il is, ex nulla parte mutabilis, implens cælum & terram, præsente potẽtia, non absẽte natura. Sic itaque administrat omnia quæ creauit, vt etiam ipsa proprios exercere & agere motus sinat.

Lib. XI. Cap. X.

Deus est simplex.

Et hæc Trinitas vnus est Deus: nec ideo non simplex, quia Trinitas. Neque enim propter hoc naturam istã boni simplicem dicimus, quia Pater in ea solus, aut solus Filius, aut solus Spiritus sanctus. Non enim sola est ista nominis Trinitas sine subsantia personarum, sicut Sabelliani hæretici putauerunt. Pater qui genuit, simplex est, & Filius qui genitus est, pariter simplex est, & hoc est quod illud de quo genitus est. Sed ideo simplex dicitur, quoniam quod habet, hoc est, excepto quod relatiuè quæquæ pſona ad alterã dicitur. Nam vtique Pater habet Filium, nec tamẽ ipse est Filius, & Filius habet Patrem, nec tamen ipse est Pater.

Eodem

Eodem libro, cap. XXIIII.

Credimus & tenemus, & fideliter prædicamus, quòd Pater genuerit Verbum, hoc est, sapientiam, per quam facta sunt omnia, vnigenitum Filium, vnus vnum, æternus coæternum, summè bonus, æqualiter bonum, & quòd Spiritus sanctus simul & Patris & Filii sit Spiritus, & ipse consubstãtialis & coæternus ambobus: atque hoc totum, & Trinitas sit propter proprietatem personarum, & vnus Deus propter inseparabilẽ d iuinitatem, sicut vnus Omnipotens propter inseparabilem omnipotentiam, ita tamen, vt etiam quum de singulis quæritur, vnusquisque eorum & Deus & omnipotens esse respondeatur: quum verò de omnibus simul, non tres dii, vel tres omnipotentes, sed vnus Deus omnipotens. tanta ibi est in tribus inseparabilis vnitas, quæ sic se voluit prædicari.

Deus dicitur trinus, propter proprietatem personarum.

Vnus propter inseparabilem diuinitatem.

Libro XIX. cap. XXII.

Sed responderi potest, Quis iste est Deus? aut vnde dignus probatur, cui deberent obtemperare Romani, vt nullum deorum præter ipsum colerent sacrificiis? Magnæ cæcitatis est adhuc quærere quis iste sit Deus. Iste est Deus, cuius Prophetæ prædixerunt ista quæ cernimus. Ipse est Deus, à quo responsa accepit Abraham, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Quod in Christo fieri, qui secundum carnem de illo semine exortus est, ipsi qui remanserunt huius nominis inimici, velint nolintve cognoscunt. Ipse est Deus, cuius diuinus Spiritus per eos loquutus est, quorum prædicta atque cõpleta per Ecclesiam quam videmus toto orbe diffusam, in libris superioribus posui. Ipse est Deus, quem Varro doctissimus Romanorũ Iouem putat, quanuis nesciens quid loquatur. Quod tamen ideo cõmemorandum putaui: quoniam vir tãtæ scientiæ, nec nullum istũ Deum potuit æstimare, nec vilem. Hũc enim eum esse credidit, quem summum putauit Deum. Postremò ipse est Deus, quem doctissimus philosophorum, quanuis Christianorum acerrimus inimicus, etiam per eorum oracula quos deos putat, Deum magnum Porphyrius confitetur.

Cæcitatis magnæ est, quærere quid sit Deus

Gene. 22.

Varro Iouem putat Deum, nescius quid dicat.

Porphyrius Christianorum acerrimus inimicus, Deum nostrum Deum magnum confitetur.

Lib. IIII. cap. IX.

Omissa igitur turba ista minutorum deorum, vel aliquãtum intermissa, officia maiorũ deorũ debemus inquirere, quo Roma tam magna est facta, vt tam diu tot gẽtibus imperaret. Nimirum ergo Iouis hoc opus est. Ipsum enim hominũ omniũ, deorúmq; regẽ esse volũt. hoc ei⁹ indicat sceptrũ, hoc in alto colle capitoliũ. De isto Deo, quanuis à Poeta dictum, conueniẽtissimè prædicatur, Iouis omnia plena. Hũc Varro credit etiam ab his coli, qui vnũ Deum solũ sine simulachro colũt, sed alio nomine nũcupari. Quod si ita est, cur tam malè tractatus est Romæ, sicut quidem & in cæteris gentibus, vt ei fieret simulachrum? quod ipsi etiam Varroni ita displicet, vt quum tantæ ciuitatis peruersa consuetudine premeretur, nequaquam tamen dicere & scribere dubitaret, quòd hii qui populis instituêre simulachra, & metum diminuerunt, & errorem addiderunt.

Virgilius in Bucolicis.

De verbis Domini secũdũ Lucã, Serm. XXVI.

Vt sint vnũ, sicut & nos vnum sumus. Et in Actibus Apostolorũ, Multitudinis autem credentium erat anima vna & cor vnũ. Ergo magnificate Dominũ meum, & exaltemus nomen eius in vnum: quia vnum est necessarium, vnũ illud supernum, vnũ vbi Pater & Filius & Spiritus sanctus sunt vnũ. videte nobis cõmendari vnitatẽ. Certè Trinitas est Deus noster. Pater non est Filius, Filius nõ est Pater, Spiritus sanctus nec Pater est nec Filius, sed amborum Spiritus. Et tamen ista tria nõ tres dii, nõ tres omnipotẽtes, sed vn⁹ Omnipotẽs, ipsa Trinitas vnus De⁹, quia vnũ necessariũ est. Ad hoc vnũ nõ nos perducit, nisi multi habeamus cor vnũ.

Ioannis 17. Actorum 4.

Psalm. 33.

Ad vnũ Deũ nos perducit si multi habeamus cor vnum.

Ad Volusianum, Epistola III.

Demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur inuestigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti, est potentia facientis.

Deus aliquid potest, quod inuestigare non possumus.

Ibidem.

Longè est aliud animæ natura quàm corporis, quãto magis Dei, qui creator est animæ & corporis? Non sic Deus dicitur implere mũdum velut aqua, velut aer, velut ipsa lux, vt minore sui parte, minorem mundi impleat partẽ, & maiore maiorem. Nouit vbique totus esse, & nullo contineri loco. Nouit venire, non recedendo vbi erat. Nouit abire, non deserendo quò venerat. Miratur hoc mens humana, & quia non capit, fortasse nec credit.

Deus vbique totus est, & nullo cõtinetur loco.

Ad Dardanum, Epist. LVII.

Est ergo Deus per cũcta diffusus. Ipse quippe ait per Prophetã, Cælum & terram ego impleo. Et quod paulò antè posui de sapientia eius, Attingit à fine vsq; ad finẽ fortiter, & disponit omnia suauiter. Itémq; scriptũ est, Spiritus Domini repleuit orbẽ terrarũ. Esq; dicitur in quodã Psalmo, Quò ibo à Spiritu tuo? & à facie tua quò fugiã? Si ascẽdero in cælũ, tu ibi es: si descẽdero in infernũ, ades: quia substãtialiter Deus vbique diffusus. Sed sic est Deus per cuncta diffusus, vt nõ sit qualitas mũdi, sed substantia creatrix mundi, sine labore regẽs, & sine onere continẽs mundũ. Non tamen per spatia locorum, quasi mole diffusa, ita vt in dimidio mundi corpore sit dimidius, & in alio dimidio dimidius, atque ita per totũ totus: sed in solo cælo totus, & in sola terra totus: & in cælo & in terra totus solus, & nullo contentus loco, sed in seipso vbique totus. Ita Pater & Filius & Spiritus sanctus, ita Trinitas vnus Deus.

Ieremi. 23.

Sapiẽt. 1. & 8.

Psal. 38.

Deus quomodo vbique sit totus

Ad Maximum, Epist. LXVI.

Hæc Trinitas vnius est eiusdémque naturæ atque substãtiæ, nõ minor in singulis quàm in omnibus, nec maior in omnibus quàm in singulis, sed tanta in solo Patre, vel in solo Fi-

Trinitas vnius eiusdémque naturæ & substantiæ est.

lio, quanta in Patre simul & in Filio, & tanta in solo Spiritu sancto, quanta simul in Patre & Filio & Spiritu sancto. Et hæc omnia nec confusè vnum sunt, nec distinctè tria sunt: sed quum sint vnum, tria sunt: & quum sint tria, vnum sunt. Proinde, quia tam multis cordibus fidelium suorum donauit, vt essent cor vnum, quanto magis conseruat in seipso, vt sint hæc tria, & singula Deus, & simul omnia, non tres dii, sed vnus Deus?

Actor. 2.

Ad Euodium, Epist. CII.

Proinde in vnum Deum Patrem & Filiũ & Spiritum sanctum, firma pietate credamus: ita vt nec Filius credatur esse, qui Pater est: nec Pater, qui Filius est: nec Pater, nec Filius, qui vtriusque Spiritus est. Nihil putetur in hac Trinitate temporibus locisve distare: sed hæc tria æqualia esse, & coæterna, & omnino esse vna natura, non à Patre aliam, & à Filio aliam, & à Spiritu sancto aliam conditam esse creaturam: sed omnia & singula quæ creata sunt, vel creantur, Trinitate creante subsistere, nec quædam liberari à Patre sine Filio & Spiritu sancto, aut à Spiritu sancto sine Patre & Filio: sed à Patre & Filio & Spiritu sancto, vno vero, verèque immortali, id est, omni modo incommutabili, solo Deo. Multa autem etiam separarim in Scripturis de singulis dici, vt insinuetur quanuis inseparabilis Trinitas, tamen Trinitas, vt quemadmodum simul dici non possunt cum sonis corporalibus commemorãtur, quanuis simul sint inseparabiliter, ita & quibusdam Scripturarum locis, & per quasdam creaturas sigillatim vicissimque monstrẽtur. Sicut Pater in voce qua sonuit, Tu es Filius meus: & Filius in homine quem suscepit ex virgine: & Spiritus sanctus in columbæ specie corporali. Hæc separatim quidem, sed nullo modo separata tria illa demonstrant.

In Trinitate nihil temporibus locisve distat.

Luc. 3. Matth. 17. Luc. 2. & 3.

In Psalmum V.

Quanuis & Filius Deus, & Pater Deus, & simul Pater & Filius vnus Deus. Et si interrogemur de Spiritu sancto, nihil aliud respondendum est, nisi quòd Deus sit. Et quum simul dicuntur Pater & Filius & Spiritus sanctus, nihil aliud intelligẽdum est quàm vnus Deus. Et tamen regem solent appellare Christum Scripturæ. Secundum ergo quod dictum, Permeitur ad Patrem, rectè primò Rex meus, & deinde Deus meus. Nec tamen dixit Intendite, sed Intende. Non enim duos aut tres deos fides catholica prædicat, sed ipsam Trinitatem vnũ Deum. Nõ vt eadem Trinitas simul possit aliquãdo Pater, aliquãdo Filius, aliquãdo Spiritus sãctus dici, sicut Sabellius credidit: sed vt Pater nõ nisi Pater, & Filius nõnisi Filius, & Spiritus sãctus nõ nisi Spiritus sanctus, & hæc Trinitas nõ nisi vnus Deus. Quia quũ dixisset Apostol. Ex quo omnia, per quẽ omnia, in quo omnia, Trinitatem ipsam insinuasse creditur. Nec tamẽ subiecit, Ipsis gloria: sed Ipsi gloria.

Intende voci obsecrationis meæ, rex meus & Deus meus.

Ioan 14.

Super Psalmum XIII.

Dixit imprudẽs in corde suo, Nõ est Deus. Nec ipsi enim sacrilegi & detestandi quidam Philosophi, qui peruersa & falsa de Deo sentiunt, ausi sunt dicere Non est Deus. Ideo ergo dixit in corde suo, quia hoc nemo audet dicere, etiam si ausus fuerit cogitare. Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in affectionibus suis, id est, dum amant hoc seculum, non amant Deum. Ipsæ sunt affectiones, quæ corrumpunt animam, & sic excæcant, vt possit etiam dicere imprudens in corde suo, Non est Deus. Sicut enim non ꝓbauerũt Deũ habere in notitia, dedit illos Deus in reprobũ sẽsum.

Nemo vnquã ausus est dicere, non esse Deum.

Rom. 1.

Super Psalmum LXVIII.

Deus est quædam substantia. nam quod nulla substantia est, nihil omnino est. Substantia ergo aliquid esse est. Vnde etiam in fide catholica contra venena quorundam hæreticorum sic ædificamus, vt dicamus Patrem & Filium & Spiritum sanctum vnius substãtiæ esse, quidquid vnius est substantiæ: verbi gratia, Si aurum est Pater, aurum est Filius, aurum est Spiritus sanctus. Quod est Pater, hoc Deus: quod Deus est, hoc est Filius, hoc est Spiritus sanctus. Quum autem Pater est, non illud est quod ad illud est. Pater enim non ad se, sed ad Filium dicitur: ad se autẽ, Deus dicitur. Itaque eo quod Deus est, hoc ipso substantia est. Et quia eiusdẽ substãtiæ Filius, proculdubio & Filius Deus, At verò quod Pater est, quia non substantiæ nomen est, sed refertur ad Filium: non sic dicimus Filium Patrem esse, quomodo dicimus Filiũ Deum esse. Quæris quid sit Pater? Respõdetur Deus. Quæris quid sit Filius? Respondetur Deus. Quæris quid sit Pater & Filius? Respõdetur Deus. De solo Patre interrogatus, Deũ respõde. De Filio interrogatus, Deũ responde. De vtroque interrogatus, non deos, sed Deum responde. Tanta enim in diuinis est substãtiæ societas, vt æqualitatem admittat, pluralitatem non admittat. Si ergo tibi dictum fuerit, Cur dicis mihi Filium esse hoc, quod Pater est, profectò & Filius Pater est? Respõde, Secundum substãtiã tibi dixi hoc esse Filium, quod Pater est, nõ secundũ id quod ad aliud dicitur. Ad se enim Deus dicitur, ad Patrẽ Filius dicitur: rursúsque Pater ad se, Deus dicitur, ad Filium Pater dicitur. Quod dicitur ad Filium Pater, non est Filius. Quod dicitur Filius ad Patrem, non est Pater. Quod dicitur ad se Pater, & Filius ad se, hoc est Pater & Filius, idem Deus.

De Dei substantia, pulchra.

In Psalmum LXXIIII.

Iniquitatũ tuarũ Deus iudex est. Et si Deus est, vbique præsens est. Quô te auferes ab oculis Dei, vt in parte aliqua loquaris quod ille non audiat? Si ab oriente iudicat Deus, fece de in occidentẽ, & dic quidquid vis aduersus Deum. Si ab occidente, vade in orientem, & ibi loquere. Si à desertis montium iudicat Deus, vade in medium populorum, vbi tibi submurmures. De nullo loco iudicat qui vbique secretus est, vbique publicus, quẽ nulli licet vt

Deus omnia videt.

est cognoscere, & quē nemo permittitur ignorare. Vide quid agas. Loqueris aduersus Deū iniquitatem. Spiritus Domini repleuit orbem terrarū (alia Scriptura dicit hoc) & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis. propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere. Noli ergo cogitare Deum in locis, ille tecum est talis qualis fueris. Quid est talis qualis fueris? Bonus, si bonus fueris, & malus tibi videtur, si malus fueris. Sed opitulator, si bonus fueris, vltor, si malus fueris. Ibi habes iudicem in secreto tuo, volens facere aliquid mali de publico, recipis te in domum tuam, vbi nemo inimicorū videat. De locis domus tuæ promptis, & in faciem constitutis, remoues te in cubiculum tuum, times & in cubiculo aliunde conscium, secedis in cor tuum, ibi meditaris. Ille in corde tuo interior est: quocunque ergo fugeris, ibi est. Te ipsum quò fugies? Nonne quocunque fugeris, te sequêris? Quando autem & teipso interior es, non est quò fugias à Deo irato, nisi ad Deum placatum. Prorsus non est quò fugias. Vis fugere ab ipso? fuge ad ipsum. Ergo ne loquamini aduersus Deum iniquitatem, nec illic vbi loquamini.

Sapient. 1.

A Deo facie nemo se fugere præsumat.

In Psalmum LXXXV.

Intendat charitas vestra. Deus ineffabilis est. facilius dicimus quid nō sit, quàm quid sit. Terram cogitas, non est hoc Deus? Mare cogitas, non est Deus? Omnia quæ sunt in terra, homines & animalia, non est hoc Deus? Omnia quæ sunt in mari, quæ volant per aerem, non est hoc Deus? Quidquid lucet in cælo, stellæ, sol & luna, non est hoc Deus? Ipsum cælum, non est Deus? Angelos cogita, virtutes, potestates, Archangelos, thronos, sedes, dominationes, nō est hoc Deus? Et quid est hoc? Solùm potui dicere quod nō sit. Quæris quid sit. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Quid quæris, vt ascendat in linguam, qui in cor non ascendit?

Deus ineffabilis est.

Facilius dicitur, quid non sit Deus, quàm quid sit.

1. Corinth. 2.

In Psalmum CXIII.

Deus autem noster in cælo: non in cælo, vbi solem & lunam vident opera Dei, quæ impii colunt. Sed in cælo sursum, quod transgreditur omnia corpora, cælestia & terrestria. Nec sic est in cælo Deus noster, quasi subtracto cælo ruinam sine sede formidet. In cælis enim & in terra, omnia quæ voluit, fecit. Nec indiget operibus suis, tanquam in eis collocetur vt maneat: sed in sua æternitate persistit, in qua manens, omnia quæcunque voluit, fecit in cælis & in terra. Neque enim iam eum portabant, vt ab eo fieri possent, quando nisi fierent, eum portare non possent. Ergo in quibus est ipse, tanquam indigentia continet, non ab eis tanquam indigens continetur.

Deus quomodo intelligatur esse in cælo.

De Speculo, cap. XXXIII.

Deus supra quem nihil, extra quem nihil, sine quo nihil, vltra quem nihil, infra quem nihil. Deus sub quo totum, cum quo totum, in quo totum. Deus à quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Deus cuius nos fides excitat, spes erigit, & charitas iungit. Deus qui petere iubes, & inuenire facis, & pulsantibus aperis. Deus à quo auerti cadere est, in quem conuerti, resurgere, in quo manere, consistere. Deus quem nemo amittit, nisi deceptus, nemo quærit, nisi admonitus, nemo inuenit, nisi purus & purgatus. Deus quem nescire mori est, quem nosse viuere est, quē spernere perire est, cui seruire regnare est. Tu es ipse Deus meus, viuus, & verus Deus, pius rex, nimis magnus.

Supra Deum nihil.

Ibidem in fine.

Te Deum Patrem ingenitum, te Filium vnigenitum, te Spiritum sanctum paracletum, sanctam & indiuiduam Trinitatem, vnum Deum, in magnitudine infinitum, in virtute omnipotentem, in bonitate summum, in sapientia inexistimabilem, in consiliis terribilem, in iudiciis iustum, in cogitationibus secretissimū, in verbis veracem, in operibus sanctum, in misericordiis copiosum, erga delinquentes patientissimum, erga pœnitētes piissimum, semper idipsum, æternum ac sempiternum, immortalem atque incōmutabilem, quē nec spatia dilatant, nec breuitas locorum angustat, nec receptacula vlla coarctant, nec voluntas variat, nec necessitudo corrumpit, nec mœsta perturbant, nec læta demulcent: cui nec obliuio tollit, nec memoria reddit, nec præterita transeunt, nec futura succedunt: cui nec origo initium, nec tempora incrementum, nec cursus finem dabit, sed ante secula, & in seculis, & per secula in æternum viuis, & est tibi laus perēnis, & æterna gloria, summa potestas, & singularis honor, perpetuum regnum, & sine fine imperium, per infinita, & indefessa, & immortalia secula seculorum, Amen.

Deus semper id ipsum est.

Cap. XXXII. eodem libro.

Deus, qui sine mutabilitate tui simul cuncta respicis, sine distentione cōprehendis, & bona quæ iuuas, & mala quæ iudicas, & quæ iuuans remuneras, & quæ iudicans damnas: in his quæ diuerso disponis ordine, diuersus nō es. Deus qui opera tua extrà circundas, & intrà reples, suprà regis, & infrà fers: & licet sis superior per potentiam, inferior tamen per sustentationem, exterior per magnitudinem, inferior per subtilitatem, causa superior & inferior es, sine loco, amplus sine latitudine, subtilis sine extenuatione: & ideo per molē corporis nunquam es, sed per incircunscriptam substantiam, immensibilitatem incommutabilis naturæ nusquam dees.

Deus per incircunscriptam substantiam nusquā deest.

In libro meditationum, cap. XI.

Te Deum Patrem ingenitum, te Filium vnigenitum, te Spiritum sanctum paracletum, sanctam & indiuiduam Trinitatem, toto corde & ore confitemur, laudamus atque benedicimus, tibi gloria in secula seculorum, Amen.

Toto corde & ore sancta & indiuidua Trinitas cōfitēde.

Cap. XXIX. eodem libro.

O summe,optime,omnipotentissime,misericordissime, iustissime, secretissime, præsentissime, pulcherrime & fortissime, stabilis & incomprehensibilis,inuisibilis,omnia videns,immutabilis,omnia mutans,immortalis, illocalis,interminus, incircunscriptus,nusquã finitus, inæstimabilis, ineffabilis, inscrutabilis, immotus, omnia mouens, inuestigabilis, indicibilis, metuendus atque terribilis,honorandus atque timendus, venerandus atque reuerendus, nunquam nouus, nunquam vetus, innouans omnia, & in vetustatem perducens superbos, & nesciunt, semper agens, semper quietus, colligens & non egens, omnia portans sine onere, omnia implens sine inclusione, omnia creans,protegens,nutriens,& proficiens,quærens quum nihil desit tibi, amãs nec æstuans,zelans & securus es,pœnitet te,& non doles, irascris & tranquillus es, operamutas, sed non consilium.

Deus omnia sine onere portat.

Cap.XXXI.eodem lib.

Te inuoco beata & benedicta & gloriosa, vna Trinitas, Pater & Filius & Spiritus sanctus, Deus, Dominus, paracletus, charitas gratia, communicatio, genitor, genitus, regenerans, verum lumen ex lumine vero, vera illuminatio, fons, flumen, irrigatio, ab vno omnia, per vnum omnia, in vno omnia, à quo, per quem,in quo omnia,viuens vita, vita à viuente,viuẽtium viuificator,vnus à se,vnus ab vno,vnus ab ambobus,omnis à se,omnis ab altero,omnis ab vtroque,verax Pater,veritas Filius, veritas Spiritus sanctus. Vna ergo Pater logos, paracletus, essentia, vna virtus,vna bonitas,vna beatitudo,à quo,& per quẽ,& in quo beata sunt omnia quæcunq; beata sunt,Amẽ.

Oratio ad beatam Trinitatẽ.

De verbis Domini secundum Ioannem,Sermone IV.

Veritatem & vitam omnis homo cupit: sed viam non omnis homo inuenit. Deum esse quandam vitam æternam,immutabilem,intelligibilem,intelligentem,sapientem,sapiẽtes facientem, nonnulli etiam huius seculi Philosophi viderũt,veritatem fixam, stabilem,indeclinabilẽ, vbi sunt omnes rationes rerũ omniũ creatarum. Viderũt quidem,sed de lõginquo: viderunt,sed in errore positi: & idcirco ad eam tam magnam & ineffabilem & beatificam possessionem qua via peruenireturr, non inuenerunt. Nam quia viderũt,etiam ipsi quãtum videri ab homine potest,Creatorem per creaturam,Factorem per facturã,Fabricatorem mũdi per mũdum, Paulus Apostolus testis est,cui vtique credere debẽt Christiani: ait enim quũ de talibus loqueretur,Reuelatur ira Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum,qui veritatem iniquitate detinent.

Philosophi huius seculi veritatem de Deo viderunt sed non inuenerũt.

Romans.3.

De verbis Domini secundum Ioannem,Sermone LIII.

Vltra locos corporales est diuinitas: nemo eam tãquam in spatiis rebuirat. Vbique inuisibilis & inseparabiliter adest,non in parte maior,in parte minor: sed vbique tota, nusquam diuisa. Quis videt hoc? Quis capit hoc? Compescamus nos, meminerimúsque vnde loquamur illud & illud. Quidquid est quod Deus est,piè credatur, sanctè cogitetur: & quantùm datur,quantùm potest, ineffabiliter intelligatur. Quiescat verbum,cesset lingua,cor excitetur,cor illuc teneatur. Non enim est illud tale quod in cor hominis ascendit: sed quò cor hominis ascendat. *1.Corinth.2*

Diuinitas est vltra locos corporales.

De verbis Apostoli,Sermo.I.

Quid est,inquam,omnipotẽs Deus? Quid nisi inæstimabilis,ineffabilis, incomprehensibilis,vltra omnia,extra omnia,præter omnia? Omnem enim creaturã suam excedit,omnem facturam præterit,vniuersa præcellit. Si enim quæras magnitudinem,maior est: si pulchritudinem, pulchrior: si dulcedinem, dulcior: si splendorem, fulgidior: si iustitiam, iustior: si fortitudinem,fortior: si pietatem,clementior. Nulla enim ratio patitur,vt vel factura factori suo æquetur,vel opus artifici comparetur, sicut legitur in Propheta, Qui fecit fortia,fortior est: & qui fecit pulchra,pulchrior illis est. Sic autem huius vnicæ deitatis præcelsa insignia prædicamus: vt tamẽ non sicut Iudæi,sed sicut Christiani, Trinitatis diuina mysteria pariter fateamur. Sicut enim omnipotens & ineffabilis Pater est, ita omnipotẽs & incomprehensibilis Filius, ita etiam Spiritus sanctus in Patre & Filio indiscretè connexus, ineffabilis atque immensus est. Pater enim & Filius & Spiritus sanctus, vnus omnipotens Deus vnus in Trinitate,vnus in potestate,vna Trinitas,sempiterna maiestas, vnum potens per omnia,& Trinitas in vnitate,& vnitas in Trinitate consistit: sed nec Trinitas diuiditur, nec vnitas separatur.

Deus omnem excedit creaturam.

Sapien.8

De verbis Apostoli,Sermone XIII.

Qui Pater est in illa Trinitate, non est Filius: qui Filius est in illa Trinitate,non est Pater: qui Spiritus sanctus est in illa Trinitate, nec Filius est nec Pater, sed Spiritus Patris,idémque Spiritus Filii. Ipse enim est vnus Spiritus sanctus,& Patris & Filii coæternus, Patri Filio consubstantialis & æqualis. Hæc tota Trinitas,vnus Deus,summè bonus.

Spiritus sanctus Patri & Filio consubstãtialis & æqualis.

Sermone VI.de tempore.

Maledictus qui vnicum nomen in deitate Trinitatis esse non confitetur. Maledictus qui indiuisam deitatem Patris & Filii & Spiritus sancti non confitetur. Maledictus qui propria nomina personarum, tres deos aut tres dominos aut tres spiritus confitetur.

Vnicum est nomen deitatis.

Sermone XXIX.de tempore.

Credantur tres personæ, sed non tres substantiæ. Quantùm autem ad cælestis naturæ ordinem pertinet, in Patre & Filio & Spiritu sancto,ita cõfitẽda est vna diuinitas,vt nec singularis putetur in Trinitate persona, nec triplex

plex in vnitate substantia: sed ita adsignetur pluralitas vnitati, ne Trinitati subtrahatur æqualitas. Et licet intromittatur in vna diuinitate numerositas, non sit tamen recipienda diuersitas. Ita ergo fidelium cordibus dispōdus est Dei cultus, vt non admittatur vel in vnitate separatio, vel in Trinitate permixtio.

In diuinis, vnitatis separatio vel Trinitatis permixtio non admittitur.

Sermone XXXVIII. de tempore.

Planè ergo & absque omni dubitatione credendum est, Patrem & Filiū & Spiritum sanctum, vnum esse Deum omnipotentem, æternum, incommutabilem, & singulus horum Deus, & simul omnes vn⁹, & singulus quisque horum, plena & perfecta æterna substantia. Quia quidquid est Pater, quo Deus est, quo substātia est, quo æternitas est, hoc Filius, hoc Spiritus sanctus. Ita etiam quidquid est Filius in eo quo Deus est, quo substantia est, quo æternitas est, hoc Pater, hoc Spiritus sāctus est. Et quidquid est Spiritus sanctus, in eo quo Deus est, quo substantia est, quo æternitas est, hoc Pater est & Filius.

Quidquid est Pater, quo Deus est, hoc Filius, hoc Spiritus sanctus est.

Ibidem.

Vna ergo in tribus diuinitas, vna essentia, vna omnipotentia, & quidquid substantialiter potest dici de Deo. Si fortè desolo Patre interrogatus fueris, Quid sit Pater: respōde, Deus. Interrogatus de Filio, respōde, Deus. Interrogatus de Spiritu sancto, respōde, De⁹. Si interrogatus fueris simul de Patre & Filio & Spiritu sancto, nō deos, sed Deum respōde vnum, omnipotentem, incommutabilem.

Vna diuinitas, vna essentia, vna omnipotentia in tribus est personis.

Sermone XL. de tempore.

Ista de Deo dicimus, fratres, quia non inuenimus melius quod dicamus. Dico iustū Deū, quia in verbis humanis nihil melius quod dicamus inuenio: nam est ille vltra iustitiam. Dicimus in Scripturis, Iustus Dominus, & iustitias dilexit.

Ista dicuntur de Deo, quia melius quid dicamus, non inuenimus.

Sermone CXXV. de tempore.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti vnum cōfitemur Deum: quia Deus est nomen potestatis, non proprietatis. Proprium nomen est Patri, Pater: & proprium nomen est Filio, Filius: & proprium nomē est Spiritui sancto, Spiritus sanctus. Hāc Trinitatē vnum Deum credimus, & vnum esse Deum Patrem, & ex vno Patre, Filium, qui est vnius cum Patre naturæ, vniúsque substantiæ & vnius potestatis. Pater Filium genuit, non voluntate, non necessitate, sed natura.

Deus est nomē potestatis, non proprietatis.

Sermone CXXIX.

Si quis non dixerit Patris & Filii & Spiritus sancti vnam diuinitatem, parē maiestatem, potentiam, vnam gloriam, dominationem, vnum regnum, atque vnam volūtatem, anathema sit. Si quis tres personas non dixerit veras, Patris & Filii & Spiritus sancti æquales, semper viuentes, omnia continentes, visibilia & inuisibilia, omnia potentes, omnia iudicantes, omnia viuificantes, omnia facientes, omnia quæ saluanda sunt, saluantes, anathema sit.

Anathema est qui Trinitatis non credit vnā diuinitatem.

Sermone CLXXXV.

Et ego rogabo, inquit, Patrem, & alium Paracletum dabit vobis: quàm bene sub titulo promissionis, distinctionem applicuit Trinitatis. Pater est qui indicatur rogandus. Filius est qui intelligitur rogaturus. Spiritus sanctus qui promittitur à Patre mittendus.

Ioan 15. Sub titulo promissionis, distinctionem applicuit Trinitatis.

Sermone VIII. de sanctis.

Credimus Iudæis, quia notus aliquando in Iudæa Deus. Et ipsi id negant: propter quod credimus, quia non Patrem nouerunt, qui Filium negāt. Vnum Dominū natura cōmunis testatur, quia vnus est mundus. Vnum Deum significat, quia vna est fides noui & veteris Testamenti. Vnum Spiritum sanctum gratia testatur, quia vnum Baptismum in nomine Trinitatis, dum Prophetæ dicunt, Apostoli audiunt.

Psal. 75.

Natura vnum Dominum testatur, quia vnus est mundus.

Sermone CLXXXIX. de Trinitate.

Nobis sufficiat scire de Trinitate, quod Dominus exponere dignatus est. Quod ergo dicit ad Apostolos, Ite, & baptizate omnes gē- tes in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti: tria nomina audio, & vnum dicitur nomen. Non enim dicitur in nominibus, sed in nomine. Tria nomina dicit, & quomodo vnum? In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti vnum est: sed Trinitas est nomen quod dicitur. In nomine Patris Dei, in nomine Filii Dei, in nomine Spirit⁹ sancti Dei. Pater & Filius & Spiritus sanctus vnum nomen est diuinitatis. Sed requiris à me, quomodo vno nomine tres appellantur. Nescio, & libere me nescire profiteor. Quod Christus voluit indicare, hoc solùm scio: quia in hoc Christianus sum, quia vnum Deum in Trinitate confiteor.

Matth. 28.

Pater, Filius & Spiritus sanctus, vnum nomen est diuinitatis.

Post pauca ibidem.

Quandocunque personas appello, rogo vos, ne me putetis personas hominum dicere. Ego personas in Patre & Filio & Spiritu sancto non dico, quasi personas hominum. Personam Patris dico, quia Pater est: & Filii, quia Filius est: & Spiritus sancti, quia Spiritus sanctus est. Non est Pater, Filius: nec Filius, Pater: nec Spiritus sanctus, Pater aut Filius. Diuiduntur enim proprietatibus, sed natura sociantur.

Personæ in diuinis, non sunt personæ hominum.

Post pauca ibidem.

Multa sūt quæ dici possūt, sed sufficiāt fidelibus pauca de mysterio Trinitatis audisse.

Fidelibus sufficiat pauca de Trinitate audisse.

In libro de agone Christiano, Cap. XI.

Sunt autem stulti quidam qui dicūt, Quare non poterat aliter sapientia Dei homines liberare, nisi susciperet hominem, & nascereretur ex fœmina, & à peccatoribus omnia illa pateretur? Quibus dicimus, Poterat omnino: sed si aliter faceret, similiter vestræ stultitiæ

An alio modo quàm per incarnationem Filii, potuisset Deus genus humanum liberasse.

displiceret. Si enim non appareret oculis peccatorũ lumẽ eius vtique æternũ, quod per interiores oculos videtur, inquinatis mẽtib⁹ videre nõ possent. Nunc aũt quia visibiliter nos cõmonere dignatus est, vt ad inuisibilia præpararet, displicet auaris, quia nõ aureum corpus habuit: displicet impudicis, quia ex fœmina natus est (multùm enim oderũt impudici, quòd concipiũt & pariunt fœminæ) displicet superbis, quòd contumelias patiẽtissimè pertulit: displicet delicatis, quòd cruciatus est: displicet timidis, quia mortuus est. Et ne vitia sua viderentur defendere, non in homine dicunt sibi hoc displicere, sed in Filio Dei. Non enim intelligunt quid sit æternitas Dei, quæ hominẽ assumpsit: & quid ipsa humana creatura, quæ mutationibus suis in pristinam firmitatem reuocabatur, vt disceremus docente ipso Domino infirmitates, quas peccando collegimus, rectè faciendo posse sanari. Itaque Filius Dei hominem assumpsit, & in illo humana perpessus est. Ostendebatur itaque nobis, ad quam fragilitatem homo sua culpa peruenerit, & ex qua fragilitate diuino auxilio liberaretur. Hæc medicina hominũ tãta est, quãta non potest cogitari. Nam quæ superbia sanari potest, si humilitate Filii Dei nõ sanatur?

Cap. XVII. eodem lib.

Qui Christũ dicunt non esse Filium Dei, sed tantùm dignum, non audiendi. *1. Corinth. 1.*

Nec eos audiamus qui Filium Dei Iesum Christum nihil esse aliud, quàm hominem dicunt: sed ita iustum, vt dignus sit appellari Filius Dei. Et hos enim catholica disciplina misit foras, quoniam vanæ gloriæ cupiditate decepti, contentiosè disputare voluerunt, antequam intelligerent quid sit Dei virtus, & Dei sapientia, & in principio Verbũ, per quod facta sunt omnia, & quomodo Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. *Ioan. 1.*

Cap. XVIII. eodem lib.

Christo non nocet humanam eum assumpsisse naturam, quum sol non contaminetur, quantumuis radios suos per fæces & sordes spargat.

Nec eos audiamus qui non verum hominem susceptisse dicunt Filium Dei, neque natum esse de fœmina: sed falsam carnem & imaginem simulatam corporis humani ostendisse vidẽtibus. Nesciunt enim quomodo substantia Dei administrans vniuersam creaturam, inquinari omnino non possit: & tamẽ prædicant istum visibilem solem radios suos per omnes fæces & sordes corporum spargere, & eos mundos & synceros vbique seruare. Si ergo visibilia munda visibilibus immundis contingi possunt, & non inquinari: quantò magis inuisibilis & incommutabilis veritas per spiritum animam, per animam corpus suscipiens, toto homine assumpto, ab omnibus eum infirmitatibus, nulla sui cõtaminatione, liberauit?

Cap. XIX. eodem lib.

Christus animam & mentẽ & corpus habuit.

Nec eos audiamus qui Trinitatem quidem in vna æterna substantia confitentur, sed hominem ipsum qui temporali dispensatione susceptus est, audent dicere non habuisse hominis mentem, sed solùm animam & corpus: hoc est dicere, non fuit homo, sed membra corporis habebat humana. Animam enim & corpus habent & bestiæ, sed rationem non habent, quæ mentis est propria.

Cap. XXIIII.

Christus resurrexit cum corpore posito in monumento. Lucæ 24.

Nec eos audiamus qui negant tale corpus Domini resurrexisse quale positum est in monumẽto. Si enim tale non fuisset, non ipse dixisset post resurrectionem Discipulis, Palpate & videte, quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Sacrilegum est enim credere Dominũ nostrũ, quum ipse sit veritas, in aliquo fuisse mentitum.

Cap. XXV.

Matth. 16. Actor. 1. Christus suum corpus secum leuauit in cælum. Ioan. 3.

Nec eos audiamus qui negant ipsum corpus secum leuasse in cælum, Dominum nostrum. Et commemorant in Euangelio quod scriptum est, Nemo ascẽdit in cælum, nisi qui de cælo descẽdit. Et dicunt, Quia corpus non descendit de cælo, non potuisse ascendere in cælum. Nõ enim intelligunt, quoniam corpus non ascendit in cælum. Dominus enim ascendit: corpus autem non ascendit, sed leuatum est in cælum, illo leuante qui ascendit.

Cap. XXVI.

Marci 16.

Nec eos audiamus qui negant ad dexteram Patris sedere Filium. Dicunt enim, Nunquid Deus Pater habet latus dextrum aut sinistrum sicut corpora? Nec nos hoc de Deo Patre sentimus: nulla enim forma corporis Deus definitur atque concluditur. Sed dextera Patris est beatitudo perpetua, quæ Sanctis datur: sicut sinistra eius rectissimè dicitur miseria perpetua, quæ impiis datur, &c. vt non in ipso Deo, sed in creaturis hoc modo quo diximus, intelligatur dextera & sinistra: quia & corpus Christi (quod est Ecclesia) in ipsa dextera, hoc est, in ipsa beatitudine futurum est: sicut Apostolus dicit, Quia & simul nos suscitauit, & simul nos sedere fecit in cælestibus. Quanuis enim corpus nostrum non ibi sit: tamen spes nostra ibi est.

Dextera Patris, beatitudo perpetua est.

Ephes. 2.

De Trinitate lib. I. Cap. VII.

1. Timoth. 2. Christus secũdum deitatem æqualis Patri, secundum humanitatem autem minor Patre.

Sed quia multa in sanctis libris propter incarnationem Verbi Dei, quæ pro salute nostra reparanda facta est, vt Mediator Dei & hominum esset homo Christus Iesus, ita dicuntur, vt maiorem Filio Patrem significent, vt etiam apertissimè ostendant: errauerunt homines minus diligenter scrutantes vel intuentes vniuersam seriem Scripturarum, & ea quæ de Christo Iesu secundum hominem dicta sunt, ad eius substantiam, quæ ante incarnationem sempiterna erat, & sempiterna est, transferre conati sunt. Et illi quidem dicunt minorem Filium esse quàm Pater est: quia scriptum est ipso Domino dicente, Pater maior me est. Veritas autem ostendit secundum istum modum, etiam seipso minorem Filium, quomodo etiam non seipso minor fa-

ctus est, qui semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens? Neque enim sic accepit formam serui, vt amitteret formam Dei, in qua erat æqualis Patri.

In fine ibidem.

Contra quosdam nouos hæreticos.

Neque enim illa susceptione alterum eorum in alterum conuersum atque mutatum est. Neque diuinitas quippe in creaturã mutata est, vt desisteret esse diuinitas: nec creatura in diuinitatẽ, vt desisteret esse creatura.

Cap. IX.

Ioan. 14. Christ⁹ voluit à suis agnosci vt purus homo

Oportebat ergo, vt auferretur ab oculis eorum forma serui: quã intuentes, hoc solùm esse Christum putabant, quod videbant. Inde est & illud quod ait, Si diligeretis me, gauderetis vtique, quoniam eo ad Patrem: quia Pater maior me est: id est, propterea oportet me ire ad Patrem: quia dum me ita videtis, & ex hoc quod videtis, æstimatis quia minor sum Patre: atque ita circa creaturam, susceptúmque habitum occupati, æqualitatem quam cum Patre habeo non intelligitis. Inde est illud, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum. Tactus enim tãquam finem facit notionis: ideóque nolebat in eo esse finem intenti cordis in se: vt hoc quod videbatur, tantummodò putaretur. Ascensio autem ad Patrem erat ita videri, sicut æqualis est Patri, vt ibi esset finis visionis quæ sufficit nobis.

Cap. X

Ioan. 20. 1. Corinth. 15. Tradere Christum, Regnum Deo & Patri, est credentes ad contemplationem Dei perducere. Ioan. 16.

Tradet itaque regnum Deo & Patri, Dominus noster Iesus Christus, non se inde separato, nec Spiritu sancto: quoniam perducet credentes ad contemplationem Dei, vbi est finis omnium bonarum actionum, & requies sempiterna, & gaudium quod nunquam auferetur à vobis. Hoc enim signat in eo quod ait, Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum: & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

Cap. XI.

Æqualis Patri secundum formam Dei est Filius & Spiritus sanctus. Ioan. 14. Philip. 2 Matth. 12.

Nam secundum formam Dei, æqualis est Pater & Filius & Spiritus sanctus: quia neuter eorum creatura est: secundum autem formam serui minor est Patre: quia ipse dixit, Pater maior me est. Minor est seipso: quia de illo dictum est, Semetipsum exinaniuit, formam serui accipiẽs. Minor est Spiritu sancto: quia ipse ait, Qui dixerit blasphemiam in Filium hominis, dimittetur ei.

Cap. XII.

Matth. 24. Christus nescire dicit se quod non vult indicare.

Et de die & de hora nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater. Hoc enim nescit, quod nescientes facit, id est, quod non ita sciebat, vt tunc Discipulis indicaret. Sicut dictum est ad Abraham, Nunc cognoui quòd timeas Deum: id est, nunc feci vt cognoscerес: quia & ipse sibi in illa probatione tentationis innotuit. Nam & illud vtique dicturus erat Discipulis tẽpore opportuno: de quo futuro, tanquam de præterito loquens, ait, Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Seruus

Gene. 22.

enim nescit voluntatem Domini sui: vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à Patre meo nota feci vobis: quod nondum fecerat, sed quia certò facturus erat, quasi iam feciſſet, locutus est. Ipsis enim ait, Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modó. Inter quæ & intelligitur & de die, & de hora. *Ioan. 16.*

Cap. XIII.

Zacha. 12. Mali Christũ videbunt in forma hominis. Philip. 2.

Videbunt in quem pupugerunt. Quum enim & boni & mali visuri sunt Iudicem viuorum & mortuorum, proculdubio cum videre non poterunt mali, nisi secundum formam qua Filius hominis est: sed tamen in claritate in qua iudicabit, non in humilitate in qua iudicatus est. Cæterùm illam Dei formã in qua æqualis est Patri, proculdubio impii non videbunt. Non enim sunt mundi corde. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. *Matth. 5.*

Lib. II. Cap. II.

Ioan. 7. Christus à Patre est.

Mea doctrina non mea, sed eius qui me misit, sic intelligatur acsi dictum sit, Ego non sum à meipso: sed ab ipso qui me misit.

Cap. V. eodem lib.

Christus dicitur esse missus quia in carne apparuit.

Ordo quippe temporum in æterna Dei sapientia sine tempore est. Quum itaque hoc à Patre & Filio factum esset, vt in carne Filius appareret, congruenter dictus est missus ille, qui in ea carne apparuit: misisse autem ille qui in ea non apparuit.

De Trinitate & vnitate Dei,

Cap. VII.

Matth. 27. Matth. 26. Ioan. 10. Ioan. 15. Psalm. 15. D. Christi anima.

Ad vnitatem etiam personæ Christi, vt omnia humana pertineãt, sic vt in Christo carnem & diuinitatẽ tantummodò confitemur: quandoquidem quum penderet in ligno, vt ait, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum: humanum spiritum intelligimus Filium commendasse Patri, quod est anima. Audiamus ergo Christum adhuc plura exempla de anima sua commemorasse, Tristis est anima mea vsque ad mortem, Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam, Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam suã quis pro amicis suis ponat. Et de hac etiam dicitur in Psalmo, Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. His huiusmodi sanctarum Scripturarum testimoniis, fatemur Christum carnem, animam quoque humanam Verbo vnigenito coaptasse: quod esset vna persona, vt Christus est Verbum & Homo: sed & ipse Homo, anima & caro. Et ideo sic intelligendum, geminæ substantiæ, diuinæ scilicet & humanæ: ac per hoc Christus, Verbum, anima & caro, vt ipse ex anima humana constet & carne, tantùm dictum est, Verbum caro factum. Quòd si diceretur, Verbum homo factum est, de quo homine apertissimè dictum est, Vnus Media-

Ioan. 1. 1. Tim. 2.

tor Dei & hominum, homo Christus Iesus.

De incarnatione Verbi, lib. I.

Cap. XIX.

Post hæc verò competenter admonebimus de aduentu corporali & incarnatione Filii Dei: in quo non ita sentiendum est, quòd omnis claritatis eius maiestas, intra breuissimi corporis claustra conclusa sit: ita vt omne Verbum Dei, & Sapientia eius, ac substantialis Veritas, aut Vita, vel à Patre diuulsa sit, vel intra corporis illius breuitatem coercita & circunscripta, ne vsquam præterea putetur operata. Sed inter vtrunque tanta pietatis debet esse confessio, vt neque aliquid deitatis in Christo defuisse credatur: & nulla penitus à Paterna substantia, quæ vbique est, facta putetur diuisio.

Christi deitas, per incarnationem à Patre non est diuisa.

De fide ad Petrum. Cap. XIII.

Firmissimè tene & nullatenus dubites, vnam ex Trinitate personam, id est, Dei Filiũ, qui de natura Dei Patris solus natus est, & vnius eiusdémque naturæ cum Patre est, ipsum in plenitudine temporis, secundum susceptionem formæ seruilis, volũtariè in Virgine conceptum, & de Virgine natũ, Verbum carnem factum: ipsum quoque esse qui essentialiter natus est de Patre, & essentialiter conceptus est, natúsq; de Virgine, ipsum vnum esse & vnius naturæ cum Virgine, qui ait de Deo Patre, Ante secula fundauit me, & ante omnes colles generauit me: de quo etiam dixit Apostolus, Quia quum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub Lege.

Christum ex Virgine natũ, non Patrem vel Spiritum sanctum. Prouerb. 8 Galat. 4.

Cap. XIIII. ibidem.

Firmissimè tene & nullatenus dubites, Christum Filium Dei, sicut de Deo Patre plenum perfectúmque Deum, ita de Virgine matre verum perfectúmque hominẽ genitum, id est, Verbum Deum, habentem scilicet sine peccato veram nostri generis carnem & animam rationalem.

Christus, verã nostram carnẽ & animam, & rationẽ assumpsit.

Cap. XVI.

Firmissimè tene & nullatenus dubites, Dei Verbum, quod caro factum est, in duas naturas inconfusibiliter permanere: vnam verò diuinam, quam habet cum Patre communem, secũdum quam dicit, Ego & Pater vnum sumus, & Qui me videt, videt & Patrẽ meũ, & Ego in Patre, & Pater in me est. Secundum quam eum dicit Apostolus splendorem gloriæ, & figuram substantiæ Dei. Alteram verò humanam, secundum quam ipse Deus incarnatus dicit, Pater maior me est.

Verbum, duas habet naturas inconfusibiliter permanẽtes.

Ioan. 10.

Hebr. 1.

Ioan. 14.

Cap. XVII. eodem lib.

Firmissimè tene & nullatenus dubites, Deum Verbum carnem factum, vnam habere diuinitatis suæ carnísque personam. Deus enim Verbum plenum, naturam humanam ita sibi veraciter vnire dignatus est, & permanente diuinitate sua, ita Verbum caro factum est, vt quanuis naturaliter hoc non sit Verbum quod caro, quia duarum naturarum veritas manet in Christo: secundum vnam tamen personã, idem Verbum caro ab ipso fieret maternæ conceptionis initio. Deus enim Verbum, nõ accepit personã hominis, sed naturam, & in æternam personam diuinitatis, accepit temporalẽ substantiam carnis. Vnus est ergo Christus Verbũ caro factum, qui etiam ex patribus secundum carnem, & super omnia benedictus in secula. Vnus Iesus, cui & Pater dicit, Ex vtero ante luciferũ genui te. Vbi significatur ante omne tempus sine initio æterna natiuitas. Vnus Iesus, de quo & Euãgelista dicit, Quia vocatũ est nomẽ eius Iesus, quod vocatũ est ab Angelo, priusq; in vtero cõciperetur.

Verbum vnã habet diuinitatis carnísque personam.

Psalm. 109. Luc. 2.

Cap. XVIII. eodem libro.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, nõ carnẽ Christi, sine diuinitate cõceptam in vtero Virginis priusquam susciperetur à Verbo: sed ipsum Verbum Deum, suæ carnis acceptione conceptum, ipsámque carnem Verbi incarnatione conceptam.

Caro Christi non est concepta sine diuinitate.

Cõtra sermonem Arrianorum. Cap. VII.

Vnã quippe ostendit esse personam in vtraque natura, hoc est, Dei & hominis, ne si duas faciat, quaternitas incipiat esse non Trinitas. Quoniam itaque gemina quidem substantia, sed vna persona est, propterea quòd dictum est, Descendi de cælo, refertur ad Dei excellentiam. quod verò adiunctum est, Non vt faciam voluntatem meam: propter Adam, qui fecit suam, refertur ad hominis obedientiam. vtrunque autem Christus, id est, Deus & homo. Tamen obedientia in illo, quæ contraria est inobedientiæ primi hominis, secũdum id quod homo est commendatur. Vnde ait Apostolus, Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita & per obedientiam vnius hominis, iusti constituentur multi.

Vna persona est Christus vtraque natura.

Roma. 5.

Cap. VIII. contra eundem.

Hanc vnitatem personæ Christi Iesu Domini nostri, sic ex natura vtraque constantem, diuina scilicet atque humana, vt quibuslibet earum vocabulum etiam alteri impartiat, & diuina humanæ, & humana diuinæ, beatus ostendit Apostolus, vbi nos quum ad humilitatẽ misericordẽ per Christi exhortaretur exẽplum, Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, qui quum in forma Dei esset, nõ rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed seipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominis factus, & habitu inuẽtus vt homo. humiliauit seipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.

Paulus exemplo Christi ad humilitatem nos exhortatur Philip. 2.

Contra Iudæos, Paganos, Arrianos.

Capit. VIII.

AEqualis Filius cum Patre creans Angelos, æqualis cum Patre faciens homines, æqualis cum Patre nouum constituens mundum, minor

Potentia æqualitatis Filii cum patre.

minor Patre, perditum ire parans mundum. A Equalis cum Patre, vitam largiēs æternam, minor Patre, mortem suscipiens nostram.

Ibidem, Cap. IX.

Christi Discipuli, quamuis multa per Christum fecerint miracula, nullus tamen de virgine natus est &c.

Acceperunt ab illo Discipuli, vt facerent multa & magna miracula, & fecerunt: nec tamē quispiam prædicatur aut creditur de Virgine natus, aut de Spiritu sancto cōceptus, nisi ille vnus qui Creator est temporum, inuentus in tempore, est etiam ipse creatus, suscipiens quam integram formauerat humanam naturam, vt per ipsum quodammodò Redemptor, nostram repararet ruinam. Et hic Dei Filius, & hominis Filius ex vtero matris. Idē ipse vnus Christus, qui processit ex vtero virginali tanquā sponsus de thalamo suo. In quo vtero spirituales nuptiæ celebratæ. Deus coniunctus carni, & caro adhæsit Deo, vt esset vnus Christus, & totus homo.

Psalm. 18.

Ibidem.

Natiuitas Christi omnem perturbat humanam cogitationem.

Et hæc natiuitas perturbat omnem cogitationem humanam: quoniā virtus est eam operata diuina. Primum itaque miraculum magnum huius Mediatoris, & singulare fuit, quòd sic natus est, vt ille qui veniebat multos docere, faceret miracula: quia ipse per se & per illos faciebat. haberet tamen aliquid proprium qui nihil vsurpauerat alienum.

Eodem lib. Cap. XI.

Testimonia Prophetarum humanitatis Christi. Esa. 7.

Dic Esaia testimonium Christo, Ecce (inquit) Virgo in vtero concipiet & pariet Filium: & vocabis nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus. Accedat & alius testis. Dic & tu Ieremia testimonium Christo, Hic est (inquit) Deus noster: & non æstimabitur alius absque illo, qui inuenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cū hominibus conuersatus est.

Baruch 3.

Cap. XII.

Christo præsente cessauit vnctio. Dan. 9

Dic sancte Daniel, dic de Christo, quod nosti. Quum venerit (inquit) Sanctus Sanctorum, cessabit vnctio. Ipse est Lapis ille abscissus de monte sine manibus concidentium.

Cap. XVII.

Caro Christi posteriora Dei. Exod. 33 Lucæ 2.

Non incongruenter ex persona Domini nostri Iesu Christi præfiguratum solet intelligi, vt posteriorum eius accipiatur caro eius, in qua de Virgine natus est & mortuus & resurrexit: siue propter posterioritatem mortalitatis posteriora dicta sunt: siue quòd eum prope finem seculi ceperit, hoc est, posterius suscipere dignatus est.

Lib. IIII. Cap. V.

Christus redē dicitur passus quo & conceptus. Lucæ 23. 8. Calendas Ianuarij natus. Christus pro nobis orat Pa-

Octauo enim Calendas Aprilis conceptus Christus creditur, quo & passus. Natus autem creditur octauo Calendas Ianuarii.

Cap. VIII.

Sic ipse Filius Dei, Verbum Dei, & idem ipse Mediator Dei & hominum, Filius hominis, æqualis Patri per diuinitatis vnitatem, & particeps nostri per humanitatis susceptionem, Patrē interpellās pro nobis per id quod homo erat: nec tamen tacens quòd Deus cum Patre vnum erat.

Item vt homo. 1. Timoth. 2. Rom. 8.

Cap. XIII.

Ioan. 10. Colos. 2. Christus mortuus est, quia vult. Rom. 8.

Nam qui posset non mori si nollet, proculdubio quia voluit mortuus est. Et ideo principatus & potestates expoliauit, fiducialiter triumphās eas in semetipso. Morte sua quippe vno verissimo sacrificio pro nobis oblato, quidquid culpatum erat, vnde nos principatus ac potestates ad luenda supplicia iure detinebant, purgauit, aboleuit, extinxit, & sua Resurrectione in nouam vitam nos prædestinatos vocauit, vocatos iustificauit, iustificatos glorificauit.

Lib. XIII. Cap. XVII.

Præcipua Christi incarnationis vtilitas.

Sunt & alia multa, quæ in Christi incarnatione, quæ superbis displicent, salubriter intuenda atque cogitanda sunt. Quorum est vnum quod demonstratum est homini, quem locum haberet in rebus quas condidit Deus: quandoquidem sic Deo coniungi potuit humana natura, vt ex duabus substantiis fieret vna persona, &c.

Et post pauca.

In homine Christo gratia Dei nobis commendatur.

Deinde vt gratia Dei in nobis sine vllis præcedētibus meritis in homine Christo commendaretur: quia nec ipse, vt tanta vnitate Deo vero coniunctus, vna cum illo persona, id est, ipse homo assumptus, mox vt homo, etiam Deus, Filius Dei fieret, vllis est præcedentibus meritis assecutus.

Ibidem post pauca in fine.

Per creaturā rationalem Christum, superatur diabolus.

Pertinebat etiā ad iustitiā bonitatémque Creatoris, vt per eandem rationalem creaturam superaretur diabolus, quam se superasse gaudebat, & de ipso genere venientem, quod genus origine vitiata, per vnum tenebat vniuersum.

De inquisitione Trinitatis. C.

Licet Christus solus dicatur incarnatus, tota tamen eadem incarnationem simul etiam operata est tota Trinitas.

Interrogatur, Si vna substantia est Pater & Filius & Spiritus sanctus, quare solus Filius incarnatus dicitur? Responsio, Quia alia est persona Filii, alia Patris, alia Spiritus sancti. Et sola quidem persona Filii incarnata est, operante tamen eandē incarnationē tota sancta Trinitate, cuius opera sunt inseparabilia.

Ibidem.

Christus, quare non dicatur Filius Spiritus sancti, potius quam Maria: quum de Spiritu sancto conceptus sit.

Interrogatur dum in Symbolo catholico cantari solet, Dei Filium de Spiritu sancto, ex Maria virgine incarnatum: quare non dicitur Filius Spiritus sancti, sicut dicitur beatæ Virginis? Responsio, Non vtique sic de illo, sicut de illa natus est Filius Dei. De illa siquidem, id est, facta Virgine natus est Filius Dei, sicut de matre: nō de illo, id est, Spiritu sancto, sicut de Patre, ne duos patres dicerentur in sancta Trinitate.

Post pauca ibidem.D.

Vtrum diuinitas cum carne concepta, nata & passa sit.

Vtrum diuinitas cum carne concepta, & nata, & passa est, & cætera quæ humanitatis propria esse noscuntur? Respõsio, Vtique diuinitas suæ carnis conceptione concepta est, & natiuitate nata, sẽsitque participatione humani affectus mortem, quam sponte susceperat, non naturæ suæ potentiam perdens, per quam cuncta viuificat. Et ipse auctor qui sponte natus est, sponte passus est. Est idemopus, quia vtrunque vnus, licet non alio cogente solus tamen ipse perpetitur, salua diuinitatis impassibilitate.

De essentia diuinitatis.O.

Christus secundum diuinitatem inuisibilis, secundum humanitatem visibilis.

Et idcirco Dei Filiũ secũdum substantiam diuinitatis suæ inuisibilem, incorporeum & immortalem & incircunscriptum, nos credere & confiteri oportet. Iuxta humanitatẽ verò visibilem, corporeum, localem, atque omnia membra humana veraciter habentem credere conuenit & confiteri.

Libro X. de ciuitate Dei, cap. XX.

1. *Tim.* 2.

Philip. 2.

Christus sacerdos est offerens & oblatio.

Vnde verus ille Mediator, inquantum formam serui accipiẽs, Mediator effectus est Dei & hominum, homo Christus Iesus, quũ in forma Dei sacrificiũ cum Patre sumat, cum quo vnus est Deus, tamẽ in forma serui sacrificium maluit esse, quàm sumere: ne vel hac occasione quisquã existimaret cuilibet sacrificandum esse creaturæ. Per hoc & sacerdos est, ipse offerens, ipse & oblatio: cuius rei sacramentũ quotidianũ esse voluit Ecclesiæ sacrificium, quum ipsius corporis ipse sit caput, & ipsius capitis ipsa sit corpus, tam ipsa per ipsum, quàm ipse per ipsam suetus offerri. Huius veri sacrificii multiplicia, variáque signa erant sacrificia prisca Sanctorũ, quum hoc vnum per multa figuraretur, tanquam verbis multis res vna diceretur, vt sine fastidio multũ comẽdaretur. Huic summo veróque sacrificio, cuncta sacrificia falsa cesserunt.

Eodem libro, cap. XXIX.

Gratia Dei nõ potuit nobis gratius commẽdari, quàm per incarnatum Christum.

Gratia Dei non potuit gratius commendari, quàm vt ipse vnicus Dei Filius in se incommutabiliter manens, indueretur hominem, & spem dilectionis suæ daret hominibus, homine medio, quà ad illum ab hominibus veniretur, qui tam longè erat, immortalis à mortalibus, incommutabilis ab incommutabilibus, iustus ab impiis, beatus à miseris.

Ibidem.

An fortè vos offẽdit inusitatus corporis partus ex Virgine? Neque hoc debet offẽdere, imò potius ad pietatẽ suscipiendã debet adducere, quòd mirabilis mirabiliter natus est.

Eodem libro, cap. XXXII.

Præterita fidem faciunt futurorum.

Christus quippe in carne venturus, & quæ in illo tam clarè perfecta sunt, atque in eius nomine impleta, pœnitentia hominum, & ad Deum conuersio voluntatum, remissio peccatorum, gratia iustitiæ, fides piorum, & per vniuersum orbem in veram diuinitatem multitudo credentium, culturæ simulachrorum, dæmonúmque subuersio, & à tentationibus exercitatio, professentium purgatio, & liberatio ab omni malo, iudicii dies, resurrectio mortuorum, societatis impiorũ æterna damnatio, regnúmque æternum gloriosissimæ ciuitatis Dei, conspectum eius immortaliter perfruentis, in huius viæ Scripturis prædicta atque promissa sunt, quorum tam multa impleta conspicimus, vt recta pietate futura esse cætera confidamus.

XXI. lib. Cap. XV.

Incarnationis Christi magna vtilitas.

Vnicus enim natura Dei Filius, propter nos misericordia factus est Filius hominis, vt nos natura filii hominis, filii Dei per illum gratia fieremus. Manens ille quippe immutabilis, naturam nostram, in qua nos susciperet, suscepit à nobis: & tenax diuinitatis suæ, nostræ infirmitatis particeps factꝰ est: vt nos in meliꝰ commutati, quod peccatores mortalésque sumus, eius immortalitatis & iustitiæ participatione amittamus: & quod in nostra natura bonum fecit, impleti summo bono in eius naturæ bonitate seruemus. Sicut enim per vnum hominem peccãtem, in hoc tãm graue malum deuenimus: ita per vnum hominem eundémque Deum iustificantem, ad illud bonum tam sublime veniemus.

Rom. 5.

De musica lib. VI. Cap. IIII.

Natus, passus & mortuus est Christus & nihil horum meritus.

Nam nasci humanitus & pati & mori voluit Christus, nihil horum meritus, sed excellentissima bonitate: vt nos caueremus magis superbiam, qua dignissimè in ista cecidimus, quàm contumelias, quas indignus accepit, & animo æquo mortem debitam solueremus, si propter nos potuit etiam indebitam sustinere: & quidquid secretius aut purgatius in tali sacramento à sanctis & melioribus intelligi potest. Ergo animã in carne mortali operantem, passionẽ corporũ sentire non mirum est.

De fide & Symbolo, Cap. VI.

Confutatæ opiniones Philosophorum, de ascensu Christi in cælum.

Corpus Christi in cælo.

Solet autem quosdam offendere vel ipsos Gẽtiles, vel hæreticos, quòd credamus assumptum terrenum Christi corpus in cælum. At Gentiles plurimíque Philosophorum argumentis nobiscum agere solent, vt dicant terrenum aliquid in cælo esse non posse. Nostras enim Scripturas nõ nouerunt, nec sciunt quomodo dictum sit, Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.

1. *Corinth.* 15.

Post pauca ibidem.

Hæc est immutatio de qua dicit Apostolus, Omnes resurgemus: sed non omnes immutabimur. Quam immutationem non in deterius: sed in melius fieri docet quum dicit, Et nos immutabimur. Sed vbi & quomodo sit in cælo corpus dominicum, curiosissimum & superuacaneũ est quærere: tantũmodò in cælo esse credẽdum est. Non enim est fragilitatis nostræ, cælorum secreta discutere: sed est nostræ

stræ fidei, de dominici corporis dignitate, sublimia & honesta sapere.

Eodem lib. Cap. VIII.

Quid per vivos & mortuos quos Christus iudicabit, intelligatur.

Credimus etiam Christum inde venturum conuenientissimo tempore, & iudicaturum viuos & mortuos: siue istis nominibus iusti & peccatores significentur, siue quos tunc ante mortem nostram in terris inuenturus est, appellati sunt viui: mortui verò, qui eius aduentu resurrecturi sunt. Hæc dispensatio temporalis non tantùm est, sicut illa generatio secundum Deum, sed etiam fuit & erit. Nam fuit Dominus noster in terris, & nunc est in cælis: & erit in claritate iudex viuorum atque mortuorum. Ita enim veniet sicut ascendit, secundum auctoritatem, quæ in Actibus Apostolorum continetur. Ex hac itaque temporali dispensatione loquitur in Apocalypsi, vbi scriptum est, Hæc dicit qui est & qui fuit & qui futurus est.

Actu.1.

Apocal.11.

Lib. I. de Genesi ad literam, Cap. XXXIII.

Christi animã venisse vsque ad loca vbi cruciabantur impij.

Et Christi quidem animam venisse vsque ad ea loca, in quibus peccatores cruciantur, vt eos solueret à tormentis, quos esse soluendos occulta nobis sua iustitia iudicabat, nõ immeritò creditur. Quomodo enim aliter accipiendum sit, quod dictum est, Quem Deus suscitauit ex mortuis, solutis doloribus inferorum: quia non poterat teneri ab eis: non video, nisi vt quorundam dolores apud inferos eum soluisse accipiamus, ea potestate qua Dominus est, cui omne genu flectitur, cælestium, terrestrium & infernorum, per quam potestatem etiam illis doloribus, quos soluit, non potuit teneri, &c.

Actu.2

Philip.2.

De sex quæstionibus contra Paganos, quæstione II.

Quid respondebunt, si excepta illa altitudine sapientiæ & scientiæ Dei, vbi fortasse aliud diuinum consilium longè secretius latet, sine præiudicio fortè aliarum causarum etiam quæ à prudentibus inuestigari quærunt, hoc solùm eis breuitatis causa, in huius quæstionis disputatione dicamus, tunc voluisse hominibus apparere Christum, & apud eos prædicari doctrinam suam, quando sciebat, & vbi sciebat esse, qui in eum fuerant credituri. His enim tẽporibus & his locis, quibus Euangeliũ eius non est prædicatum, tales omnes in eius prædicatione futuros esse præsciebat, quales non quidem omnes, & tamen multi in eius corporali præsentia fuerunt, qui in eum nec suscitatis ab eo mortuis credere voluerunt. quales etiam nunc multos videmus (quũ tanta manifestatione de illo compleantur præconia Prophetarum) nolle adhuc credere, & malle humana astutia resistere, quàm tam præclaræ atque perspicuæ, támque sublimi & sublimiter diffamatæ, diuinæ credere auctoritati.

Rom.11.

Christus quare tempore illo incarnatus fit & natus.

De gratia noui Testamenti ad Honoratum, cap. III.

Quum autem venit plenitudo tẽporis, vt gratia quæ occultabatur in veteri Testamẽto, iam reuelaretur in nouo: misit Deus Filium suũ, factum ex muliere. quo nomine, proprietate Hebraicæ linguæ, omnis fœmina nuncupatur, siue viro intacta, siue iam mixta. Quem autẽ Filiũ miserit, quẽ fieri ex muliere voluerit: quãtus ille Deus sit, qui hanc humilitatem pro salute fidelium suscipere dignatus est, vt agnoscas: nunc attende Euãgelium, In principio erat Verbum, &c. Hic ergo Deus Verbum Dei, per quod facta sunt omnia, Filius Dei est, non commutabiliter manens, vbique præsens, nullo clausus loco, nec partialiter per cuncta diffusus, tanquam minorem partem habeat in minori loco, & in maiori maiorem: sed vbique totus, atque ita non absens etiam mentibus impiorum, quanuis eum non videant: sicut nec ista lux videtur oculis præsentata cæcorum, &c.

Gala.4 Omnes fœminæ Hebrææ mulieres appellantur.

Cap. IX. eodem libro

Christus persequentes vsque ad mortem pertulit.

Vt igitur exemplo carnis suæ Christus exhortaretur fideles suos, temporalem pro æterna felicitate contẽnere, vsque ad mortẽ pertulit persequentes atque sæuientes, & quasi victo & oppresso superbè illudentes. Quòd autem carnem suam resuscitauit, & discipulorũ conspectibus & contactibus reddidit, eísque videntibus ascendit in cælum: ipsos ædificauit, & quid expectare, quid prædicare deberent, euidentissima veritate demonstrauit. Illos autem à quibus tãta mala vsque ad mortem pertulerat, quasi de illo superato & extincto gloriantes, in ea opinione dereliquit, vt quisquis eorum salute æterna saluus fieri vellet, hoc de illius mortui resurrectione crederet, quod hi qui viderunt signis contestantibus prædicauerunt, & pro ea prædicatione similia perpeti non dubitauerunt.

Actu.3.

Marci.6.

De præsentia Dei ad Dardanum, Cap. XVII.

Mysterium Dei Christus est.

Nõ enim est aliud Dei mysteriũ nisi Christus, in quo oportet viuificari mortuos in Adam: quia sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omne sviuificabuntur.

1. Cor. 15.

De præsentia Dei ad Dardanum, Cap. XVII.

Secundum formam Christus in cælo est.

Noli itaque dubitare ibi nunc esse hominẽ Christum Iesum, vnde venturus est: memoritérque recole & fideliter tene Christianã confessionem, quoniam resurrexit à mortuis, ascẽdit in cælum, sedet ad dexteram Patris: nec aliunde quàm inde venturus est ad viuos mortuósque iudicãdos. Et sic venturus est illa Angelica voce testante, quemadmodum ire visus est in cælum, id est, in eadem carnis forma atque substantia: cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Secundum hanc formam, non est putandus vbique diffusus.

Actu.17.

cauendum est enim ne ita diuinitatem astruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens, vt quod in Deo est, ita sit vbique vt Deus. Nam & de nobis veracissima Scriptura dicit, Quòd in illo viuimus, mouemur & sumus: nec tamen sicut ille, vbique sumus: sed aliter homo ille in Deo, quoniam aliter & Deus in homine, proprio quodam & singulari modo.

In libro qui Enchiridion vocatur, ad Laurentium, Cap. XXXIIII.

Christum fides matris, non libido concepit.

Nam nihil naturæ humanæ in illa susceptione fas est dicere defuisse: sed naturæ ab omni peccati nexu omni modo liberæ: nō qualis de vtroque sexu nascitur per concupiscentiā carnis cum obligatione delicti, cuius reatus per regenerationem diluitur: sed qualem de virgine nasci oportebat, quem fides matris non libido conceperat.

Cap. XXXV. ibidem.

Proinde Christus Iesus Dei Filius est, & Deus & homo est: Deus ante omnia secula, homo in nostro seculo: Deus quia Dei Verbum: (Deus enim erat Verbum) homo autem, quia in vnitatem personæ accessit Verbo anima rationalis & caro. Quocirca inquantum Deus est, ipse & Pater vnum sunt: inquātum autem homo, Pater maior est illo.

Ioan. 10. Ioan. 14.

Post pauca ibidem.

Vnus Dei Filius, idémque hominis Filius: vnus hominis Filius, idémq; Dei Filius: non duo filii Dei, Deus & homo, sed vnus Dei Filius, Deus sine initio, homo à certo initio, Dominus noster Iesus Christus.

Ibidem Cap. XXXVI.

Vnde naturæ humanæ tanta gloria.

Vnde naturæ humanæ tanta gloria, nullis præcedentibus meritis sine dubitatione gratuita: nisi quia magna hîc & sola Dei gratia fideliter & sobriè considerantibus euidenter ostenditur: vt intelligant homines, per eandem gratiam se iustificari à peccatis, per quam factum est, vt homo Christus nullū habere posset peccatum?

In Euangelium Ioannis, tractatu VII.

Fingunt enim spiritus mali vmbras quasdam honoris sibimetipsis, vt sic decipiant eos qui sequuntur cultum. Vsqueadeò, fratres mei, vt illi ipsi qui seducunt per ligaturas, per præcantationes, per machinamenta inimici, misceant præcantationibus suis nomen Christi: quia iam non possunt seducere Christianos, vt dent venenum, addunt mellis aliquantùm, vt per id quod dulce est, lateat quod amarum est, & bibatur ad perniciem. Vsque adeò vt ego nouerim aliquo tempore illius Palleati sacerdotem solere dicere, Et ipse Palleatus Christianus est. Vt quid hoc, fratres, nisi quia aliter non possunt seduci Christiani?

Christus vbi & quomodo est quærendus.

Ne quæratis ergo alibi Christum, quàm vbi se voluit prædicari Christus. Et quomodo vobis voluit prædicari, sic illum tenete, sic in cordibus vestris scribite. Mur° est aduersus omnes impetus, & aduersus omnes insidias inimici.

Post pauca ibidem.

Christ° vnctus, à quo Christiani vnguntur.

Messias Hebraicè, Latinè vnctus, Græcè Christus est, ab vnctione enim dicitur Christus. Chrisma vnctio est Græcè: ergo Christus vnctus. Ille singulariter vnctus, præcipuè vnctus, vnde omnes Christiani vnguntur.

Tractatu XIX. in eundem.

In extremo iudicio forma serui videbitur.

Talis apparebit iudex, qualis videri possit & ab eis quos coronatur° est, & ab eis quos dānaturus est. Forma ergo serui videbitur, occulta erit forma Dei: occultus erit in seruo Filius Dei, & apparebit Filius hominis: quia potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Et quia ipse solus apparebit in forma serui. Pater autem non apparebit: quia non est indutus forma serui: ideo superius ait, Pater non iudicat quenquam.

Tractatu XIII.

Christi missio est eius incarnatio.

Christi ergo missio est incarnatio. Quod verò de Deo processit Verbum, æterna processio est. non habet tempus, per quem factum est tēpus. Nemo dicat in corde suo, Antequā esset Verbum, quomodo erat Deus? Nunquā dicas, Antequam esset Verbum Dei. Nūquam Deus sine Verbo fuit: quia Verbū est manens, non transiens, Deus, non sonus, per quod factum est cælum & terra, non quod præterit cum his quæ facta sunt super terram. Ergo ab illo processit vt Deus, vt æqualis, vt Filius vnicus, vt Verbum Patris, & venit ad nos, quia Verbum caro factum est, vt habitaret in nobis. Aduentus eius, humanitas eius, mansio eius, diuinitas eius. diuinitas eius, quò imus, humanitas eius, quà imus. Nisi nobis fieret quà iremus, nunquam ad illum manentem perueniremus.

Ioan. 1.

Contra Epistolam Manichæi, quam vocant Fundamenti, Cap. XXXVI.

Christus docet interius.

Docet autem vnus verus Magister, ipsa incorruptibilis veritas, solus Magister interior, qui etiam exterior factus est, vt nos ab exterioribus ad interiora reuocaret, & formam serui accipiens, vt eius sublimitas surgētibus innotesceret, iacentibus humilis apparere dignatus est. In eius nomine supplices simus, & per eum misericordiam Patris implorantes, ista quæramus.

Phil. 2.

Lib. VII. Confessionum, Cap. XVIII.

Frui Deo quomodo possim°.

Et quærebam viam comparandi roboris, quod esset idoneum ad fruendum te, nec inueniebam, donec amplecterer Mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum, qui est super omnia benedictus Deus in secula, vocantem & dicentem, Ego sum via, veritas & vita.

Ibidem

Ibidem, Cap. XIX.

Quid autem sacramenti haberet, Verbum caro factum est, ne suspicari quidem poteram.

Et post pauca ibidem.

Quia itaque verè scripta sunt, totum hominem in Christo agnoscebã, non corpus tantùm hominis, aut cum corpore sine mente animam: sed ipsum hominem, non persona veritatis, sed magna quadam naturæ humanæ excellentia, & perfectiore participatione sapientiæ præferri cæteris arbitrabar. Alipius autem Deum carne indutum ita putabat credi à Catholicis, vt prẽter Deum & carnem non esset in Christo anima, mẽtẽmque hominis non existimabat in eo prædicari. Et quoniã bene persuasum tenebat ea quæ de illo memoriæ mandata sunt, sine vitali & rationali creatura non fieri, ad ipsam Christianam fidem pigrius mouebatur. Sed postea hæreticorum Apollinaristarum hunc errorem esse cognoscens, catholice fidei collætatus & contemperatus est. Ego autem aliquantò posterius didicisse me fateor in eo quòd Verbum caro factum est, quomodo catholica veritas à Photini falsitate dirimatur.

Ioannis. 1.

Lib. X. Cap. XIII

Qualis debeat esse mediator.

Mediator inter Deum & homines oportebat vt haberet aliquid simile Deo, aliquid simile hominibus, ne in vtroque hominibus similis longè esset à Deo, aut in vtroque Deo similis, longè esset ab hominibus, atque ita Mediator non esset.

Eodem libro, Cap. XLIII.

Verax autem Mediator, quem secreta tua misericordia ostendisti humilibus, & misisti vt eius exemplo etiam ipsam discerent humilitatem: Mediator ille Dei & hominum, homo Christus Iesus, inter mortales peccatores, & immortalem iustum, apparuit mortalis cum hominibus, iustus cum Deo: vt quoniã stipendium iustitiæ vita & pax est, per iustitiam coniunctam Deo euacuaret mortem iustificatorum impiorum, quam cum illis voluit habere communem. Hic demõstratus est antiquis Sanctis, vt ita ipsi per fidem futuræ passionis eius, sicut nos per fidem præteritæ, salui fierent. In quantùm enim homo, intantum Mediator, in quantùm autem Verbum, non medius, quia æqualis Deo, & Deus apud Deum, & simul cum Spiritu sancto vnus est Deus.

1. Timot. 2

Christus in quantum homo, mediator.

Quæstionum veteris & noui Testamenti,

Quæst. LXXXIII.

Idcirco tunc venit Christus, quando debuit venire, voluntatis suæ rationem secutus, nõ meritorum nostrorum. Nam si merita perpendas, venire non debuit. Venit ergo quando & subueniri debere sciuit, & gratum futurum beneficium, &c.

Aduentus Christi opportunitas

Post pauca ibidem.

Et quia acceptam Legem gẽtes spreuerunt, nõ se subiicientes ei, neque hi qui acceperunt seruauerunt eam, motus Dominus misericordia, misit Filium suum, qui se pro illis offerẽs, mortẽ destruens, data omnib⁹ remissione peccatorum, Deo Patri illos iustificatos offerret. Non enim posset descendi ad inferos, nisi per mortem. Nec ordo enim nec ratio poscebat, eum qui mortuus non fuisset, intrare ianuas tartari. Nonne si quis vult in terra sua Barbaros decipere, immutat se in habitu illorum, vt putetur vnus ex his, & sic explorat quomodò nos subuertãt? Ita factum est de diabolo, quoniam malo more hominem subuerterat, vt in morte nõ remaneret, inuentum est remedium, quo modo quos malè tenebat, amitteret, & subintraretur ei: & quem putabat se velut hominem occidisse, reperiret illum apud inferos Deum. quo facto reus inuentus, omnes quos tenebat amisit, & de cætero aperta est via ad cælum.

Per Christum via ad cælum aperta est.

Eodem libro, Quæstione CXIII.

Manente ergo fide, diu mecum contuli, vt scirem cur Dominus Deus noster de sacris & de cælestibus sedibus ad terram incarnatus venisset, & non alius ex his, quos ipse Dominus sanctos Angelos vocat. Incongruum enim videtur personæ eius hoc corpus subiisse, nisi causa facti noscatur. Denique, hoc est quod mouet multos, Nùm potuerit Dei Patris permissio per alteram personam hoc negotium gerere, vt & hominibus in errore constitutis ostenderet veritatem, & diabolum præsumptorem, & salutis inuidum, cum satellitibus eius comprimeret, & expoliaret deuictum: quia peruicacia & irreuerentia nequissimorum seruorum, ministris famulis fuerat compescenda, vt non Dominus omnium rem sibi indignam experiretur.

Deus quare nõ Angelum misserit in hunc mundum.

Post pauca ibidem.

Sic factum est, vt animaduerterem causam hoc poposcisse, vt hic veniret qui venerit. Ipsum enim ratio tangebat, vt ad eum comprimendum veniret, qui dignitatem eius & meritum vsurpasset. Post Deum enim Patrem, diabolus deus dici voluit, quod & nunc vsque contendit, quum vtique non illum res contingeret: sed esset hoc Filii Dei, qui post Patrem Deum secũdus est, non natura, sed ordine. Ad hanc ergo causam agendam non alium oportuit venire, nisi Christum dominum nostrum. Quia non tantùm ad comprimendum diabolũ venit: sed & manifestare seipsum omni creaturæ: vt reprobata persona diaboli, hunc esse cognoscerent, cuius principatum & maiestatem præsumpserat satanas. de cætero cognita veritate relinquerent errorem, pro certo habentes Christum esse Filium Dei, qui solus Deus de Deo sit, & caput siue principium eorum omnium, siue quæ in cælo sunt, siue quæ in terra: quia virtute & potentia, qua superauit tyrannum satanam, manifestatus est ipse

Causa incarnationis Christi.

esse, cuius imperiũ præsumpserat impius diabolus, qui est satanas.

De fide contra Manichæos,
Cap. XXVI.

Christus quomodo carne visibiliter inuisibilis apparuit Ioan. 10.

Nos autem Christum Dominum, verum hominem suscepisse credimus, & in ipso visibiliter inuisibilem hominibus apparuisse, in ipso inter homines conuersatum fuisse, in ipso ab hominibus humana pertulisse, in ipso homines docuisse à quibus esset recedendum, quid esset perfruendum, quò esset tẽdendum. Totum autem hoc nulla fecit necessitate. vnde ipse ait, Propter hoc me Pater diligit, quia ego pono animam meam.

Cap. XXVIII. eodem lib.

Deus nullam patitur necessitatem.

Nullam ergo necessitatem patitur Deus, neque necessitate facit, quæ facit: sed summa & ineffabili voluntate ac potestate.

Cap. XXXII.

Manichei error.

Omnes Apostoli, omnes linguæ rationales Dominum Christum passum esse clamant. Omnis sana fides Christum pro nobis passum confitetur: & Manichæus iniquus, dæmones omnes illas passiones asserit pertulisse.

Contra Fœlicianum Arrianum, Cap. X.

Non ego in Christo susceptam carnem perpetuitate diuinæ generationis extẽdo, nec immensam deitatem corporei ortus ætate concludo: quia idem in diuinitate auctor est rerum, qui in carne Redemptor est hominum. Idem impassibilis in se, qui passus in corpore: dum sic vtriusque naturæ proprietatem, verè ex vtraque gignenti similis natus expressit, vt & veram carnem susceperit esse cum constet ex matre, & indifferentem deitatem habere constet ex Patre, quibus in vnam personam, incõprehensibili Mediatoris dispensatione coniunctis, seruauit singulis propria: sed coniunxit propriis aliena.

Ibidem Cap. XI.

Christi diuinitas cœpit nõ quum Virgo concepit.

Non tunc farentes Christi diuinitatem incœpisse, quum Virgo cõcepit: nec tunc cœpisse carnem, quum ineffabili quodam partu, monas illa sine intercapedine medii temporis, in nullo differentem monadem, nisi quòd monas docetur esse, genuit. Non infirmitatem voluntariam Christi, omnipotens eius maiestas exhorruit, non omnipotẽtiam corporalis infirmitas extinxit.

Ibidem.

Deitas ad inferos descendit propinquitate carnis. Matth. 14.

Scio ad inferos deitatem descẽdisse, proprietate carnis: scio ad cælum ascendisse carnẽ merito deitatis. Non est Dei proprium, quòd famem sensit: sed Dei proprium est, quòd paucis panibus tot millia hominum satiauit.

Ibidem, Cap. XVII.

Nefarium dictu quòd ad inferos descenderit deitas.

Non ergo (inquit) apud inferos Christi anima, non diuinitas fuit? Fuit, inquam. Neque aliter video potuisse resuscitare carnem suam, si apud inferos prædicetur, velut absentis Dei non fuisse potentiam. nec ideo tamen localem nos credat aliquis Dei prædicare præsentiam, de quo ista propter manifestationem certi operis dicimus, quia alicubi fuit, qui vbique non defuit. Iacebat, quantùm ad corpus, mortuus in sepulchro, mortuos resuscitans in inferno, vitam tribuens vniuersis in cælo. non mundum dimittens ad cælos ascendit, nec cælum deserens ad terram venit: sed vno atque eodem tempore totum totus impleuit, qui alicubi manifestatione plus parens, agnitionem præsentiæ suæ indignis negauit, non immensæ deitatis absentiam procurauit.

Ad Articulos sibi falsò impositos,
Articul. I.

Contra peccatum originale singulare remedium mors Christi.

Contra vulnus originalis peccati, quo in Adam omnium hominum corrupta & mortificata est natura, & vnde omnium concupiscentiarum morbus inoleuit, verum & potens & singulare remedium est mors Filii Dei domini nostri Iesu Christi, qui liber à mortis debito, & solus absque peccato, pro peccatoribus & debitoribus mortuus est. Quòd ergo ad magnitudinem & potẽtiam pretii, & quòd ad vnam pertinet causam generis humani, sanguis Christi, redemptio est totius mundi. Sed qui hoc seculum sine fide Christi, & sine regenerationis Sacramento pertranseunt, redemptionis alieni sunt.

De vera innocentia.

Coloss. 2.

Hebr. 10.

Quomodo plenitudo diuinitatis in Christo habitet corporaliter.

Plenitudo diuinitatis dicta est in Christo corporaliter habitare: non quia diuinitas corpus est, sed quia sacramentum veteris Testamenti appellantur vmbræ futuri. Propter vmbrarum comparationem corporaliter dicta est in Christo plenitudo diuinitatis habitare, quòd in illo impleantur omnia, quæ in illis vmbris figurata sunt, acsi quodam modo vmbrarum præcedentium ipse sit corpus, hoc est, figurarum & significationum illarum ipsa sit veritas.

Super Magnificat. D.

Mysterium incarnationis Verbi ineffabile. Luc. 5.

Quia fecit mihi magna. Et ideo dixit magna, quia mysterium incarnationis Verbi super omnia constat esse ineffabile. Nihil enim vnquam maius mirum factũ est, quàm vt Deus fieret homo, & natura incomprehẽsibilis, corporis substantiam sibi sic vniret, vt nec minus in ea esset, quia in se erat immensa, nec minor in se extiterat, quia in illa fuit creata. Hæc ergo sunt magna.

De Ecclesiasticis dogmatibus,
Cap. II.

Deus ergo hominẽ assumpsit, homo in Deũ transiuit, non naturæ versibilitate, sicut Apollinaristæ dicunt, sed Dei dignatione: vt nec Deus mutaretur in humanã substãtiã, assumẽdo hominem, nec homo in diuinã, glorificatus in Deũ: quia mutatio vel versibilitas naturæ, & diminutionem & abolitionem substãtiæ facit. Creditur à nobis sine confusione coniun-

cta sancta Trinitas, sine separatione distincta. Natus est ergo Dei Filius ex homine, non per hominem, id est, non ex viri coitu, sicut Ebion dicit: sed carnem ex Virginis corpore trahés, & non de cælo secum afferens, sicut Martion, Origenes, & Eutyches affirmant. Neque in phantasia, id est, absque carne, sicut Valentinus. Neque à sole, id est, putatiuè imaginatum: sed corpus verum. Non tantùm carnem ex carne, sicut Martianus: sed verus Deus ex diuinitate, & verus homo ex carne: vnus Filius in diuinitate Verbum Patris, & Deus in homine, anima & caro. Anima non absque sensu & ratione, vt Apollinaris: neque caro absque anima, vt Eunomius: sed anima cum ratione sua, & caro cum sensibus suis, per quos sensus veros in passione & ante passionem suæ carnis dolores sustinuit.

Varia hæreses circa Christi incarnationem & diuinitatē.

De Symbolo ad Catechumenos, Cap. III.

Diuinam illa natiuitatē, qua Filius processit ex Patre, qua natus est Deus de Deo, sine initio, sine tempore, sine matre, sine aliqua fragilitate, sine vlla sui diminutione, non possumus explicare. Natiuitatem eius (ait Propheta) quis enarrabit? Et reuera, quis comprehendere potest, vel dicere, quomodo natus sit, qui semper est in Patre, & nunquam recedit à Patre?

Diuina Christi natiuitas explicari non potest.

Esa. 53.

De visitatione infirmorum, Lib. II. Cap. II.

Huius incarnationis desyderio flagrabant omnes Sancti. Quippe quibus erat manifestum, nō aliter posse saluari genus humanum, nisi per Filium Dei incarnatum. Non enim est in aliquo alio salus, nec est nomē aliud sub cælo datum hominibus, in quo oporteat hominem saluum fieri.

In solo Christi nomine seruantur omnes.

Actō. 4.

De laudibus charitatis. B.

Ille ergo, qui venit per crucis irrisionem, carnis perimere corruptionem, & vetustatem vīculi mortis nostræ, suæ mortis nouitate dissoluere, mandato nouo fecit hominē nouum. Res enim vetus erat, vt homo moreretur, quæ ne semper valeret in homine, res noua facta est, vt Deus moreretur. Sed quia in carne mortuus est, non in diuinitate, per sempiternam vitam diuinitatis non permisit esse sempiternum interitum carnis.

Fecit Deus hominem nouum mandato nouo

De ouibus, Cap. XII.

Diuinitas sine humanitate non est mediatrix, humanitas sine diuinitate non est mediatrix: sed inter diuinitatem solam, & humanitatem solam, mediatrix est humana diuinitas, & diuina humanitas Christi. Et seruus meus Dauid princeps in medio eorum.

Diuinitas Christi sine humanitate non est mediatrix.

De verbis Domini secundum Ioannem, Serm. LVIII.

Quid, quòd carnē eius, quam creaturā esse nō negas, simul cum diuinitate adoras, atque ei non minus, quàm diuinitati deseruis? Ego dominicam carnem, imò perfectam in Christo humanitatem propterea adoro, quòd à diuinitate susceptа, atque deitati vnita est, vt non alium atque alium, sed vnū eundémque Deum & hominem Dei Filium confitear. Denique si hominem separaueris à Deo, vt Photinus vel Paulus Samosatenus, illi ego nūquam credo, nec seruio. Velut si quis nostrūm aut purpurā aut regale diadema iacens inueniat, nunquid ea conabitur adorare? Quū vero ea Rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, si ea simul cum Rege quis adorare contēpserit. Ita etiam in Christo Domino humanitatem non solam aut nudam, sed diuinitati suæ vnitā, vnū Dei Filium, Deum verum & hominem verum qui adorare contempserit, æternæ mortis pœnam patietur.

Hæresis Photini.

Sermone XI. de tempore.

Dominus noster Iesus Christus, quantum animaduertere potuimus per scripturas scilicet paginas sanctas, tribus modis nominatur quando prædicatur, siue per Legē & Prophetas, siue per Epistolas Apostolicas, siue per fidem rerum gestarum, quas in Euāgelio cognoscimus. Primus enim modus est secūdum Deum & diuinitatem illam Patri coæqualem, atque coæternam assumptionem carnis. Alter modus est, quū assumpta carne iam idem Deus, qui homo, & idem homo, qui Deus, secundum quandam suæ excellentiæ proprietatem, qua non cæteris coæquatur hominibus, sed est Mediator & Caput Ecclesiæ, esse & legitur & intelligitur. Tertius modus, est quodammodo totus Christus in plenitudine Ecclesiæ, id est, caput & corpus, secundū plenitudinem cuiusdam viri perfecti, in quo viro singuli membra sumus, quod credentibus prædicatur, & prudentibus agnoscibile offertur.

Christus tribus modis per Scripturas præ dicatur.

Sermone CXXV. de tempore.

Proprium nomen est Patri, Pater, & proprium nomen est Filio, Filius, & proprium est Spiritui sancto, Spiritus sanctus. Hanc Trinitatem vnū Deum credimus, & vnum esse Deum Patrem, & ex vno Patre Filium, qui est vnius cum Patre naturæ, vniúsque substantiæ, & vnius potestatis. Pater Filium genuit, non voluntate, non necessitate, sed natura. Filius vltimo tempore, per quem omnia facta sunt quæ in cælis, quæ in terra, visibilia & inuisibilia, ad nos saluandos, & ad implendas Scripturas venit à Patre, qui nunquam desiit esse cum Patre. Quem credimus conceptum de Spiritu sancto & natum de virgine Maria, Verbum carnem factum, non demutatum, sed Deum permanentem, hominem natum non putatiuè, sed verè, non aereum, sed corporeum: non phantasticū, sed carneū, ossa, sanguinē sensū & animā habentē, hoc est, perfectū hominē, verū

Christus homo natus est, non putatiuè, sed verè.

hominem,& verum Deum intelligimus,vt verum Deum,verum hominem fuisse non ambigamus. Non enim amisit quod erat:sed cœpit esse quod non erat: vt perfectus sit in suis, & verus sit in nostris. Nam qui Deus erat,homo fact° est:& qui homo nat° est, operatur vt Deus:& qui operatur vt Deus, vt homo moritur:& qui vt homo moritur,surgit vt Deus. Qui deuicto mortis imperio, cum ea carne qua natus & passus & mortuus fuerat, resurrexit: ascendit ad Patrem, sedétque ad dexteram eius in gloria quã semper habuit, habétque. In eius morte & sanguine credimus nos emundatos, & ab eo resuscitandos die nouissimo in hac carne, in qua nunc viuimus, & quam habemus, consecuturos nos aut vitam æternam pro præmio boni meriti, aut pœnas pro peccatis æterni supplicii. Hæc retinete: huic fidei animas vestras subiugate, à Christo Domino præmia consecuturi regni cælorum, Amen.

Libro.I. de consensu Euangelistarum,

Cap.IX.

Quidam dicant inuenisse in libris, quos Christum scripsisse existimant, magicas artes.

Ita verò isti desipiunt,vt in illis libris,quos Christum scripsisse existimant, dicant contineri eas artes, quibus eum putant illa fecisse miracula, quorum fama vbique percrebuit. quod existimando seipsos produnt quid diligant & affectent. Quandoquidem Christum sapientissimum propterea fuisse putant: quia nescio quæ illicita nouerat, quæ non solùm disciplina Christiana,sed etiam ipsa terrenæ reipublicæ administratio iure cõdemnat. Et certè qui tales libros Christi legisse se affirmant: cur ipsi nulla talia faciunt, qualia illum de libris talibus fecisse mirantur?

Cap.XI.eodem lib.

Confutantur qui Christum magicis artibus miracula fecisse putant.

Illud quoque attendant, qui magicis artibus tanta potuisse, & nomen Christi ad populos in se conuertendos,arte ipsa consecrasse delirant, vtrùm potuerit magicis artibus tantos Prophetas diuino Spiritu antequam in terra nasceretur implere, qui de illo talia futura prælocuti sunt,qualia iam præterita in Euangelio legimus, & qualia in orbe terrarum præsentia nunc videmus. Neque enim si magicis artibus fecit vt coleretur & mortuus,magus erat antequam esset natus, cui prophetando venturo gens vna deputata est, cuius reipublicæ tota administratio prophetia esset illius Regis vẽturi, & ciuitatem cælestem ex omnibus gentibus condituri.

Cap. XII.

Solebant autem Romani deos gentium, quas subiugabant,colendos propitiare, & eorum sacra suscipere. Hoc de de Deo gentis Hebræx,quũ eã vel oppugnauerũt, vel vicerunt, facere noluerunt. Credo quòd videbant,si eius Dei sacra reciperent, qui se solum deletis etiam simulachris coli iuberet, dimittenda esse omnia quæ prius colenda susceperant,quorum religionibus imperium suum creuisse arbitrabantur.in quo eos plurimùm fallacia dæmonum decipiebat. Nam vtique intelligere debebant occulta Dei veri voluntate (penes quem rerum summa potestas est) sibi datum & auctum regnum, non illorum deorum fauore,qui si aliquid in hac re potestatis habuissent,suos potius protexissent, ne à Romanis superarentur, aut ipsos eis Romanos edomitos subiugassent.

Occulta dei veri voluntate, Romanis regnum auctum & datum est.

Cap.XIII.

Iudæi victi à Romanis quid Christum occiderint.

Vnde nec illud possum dicere, Cur ergo Deus Hebræorum, quem summum & verum Deum dicitis, non solùm Romanos eis non subiugauit, sed nec ipsos Hebræos, ne à Romanis subiugarentur adiuuit? Præcesserunt enim manifesta peccata eorum, propter quæ illis hoc euenturum Prophetę tãtò antè prædixerant,& maximè quia impio furore Christum occiderunt, in quo peccato aliorum occultorum peccatorum meritis excæcati sunt. Et quòd illius passio esset Gẽtibus profutura eadem prophetica contestatione prædictũ est.

Cap.XIIII.

Deus Hebræorum prædicatur vbique per nomen Christi

Rem sanè mirabilem non aduertunt pauci Pagani,qui remanserunt, Deum Hebræorum offensum à victis,nec receptum à victoribus, nunc prædicari & coli ab omnibus gentibus. Ipse est enim Deus Israel, de quo tantò antè Propheta plebem Dei sic allocutus est, Et qui eruit te, Deus vniuersæ terræ vocabitur. Et factum est per nomen Christi venientis ad homines ex semine ipsius Israel, qui nepos fuit Abrahæ, à quo gens cœpit Hebræorum. Nam & ipsi Israel dictum est, In Semine tuo benedicentur omnes tribus terræ.

Esa.14

Gen.22.

Ibidem circa finem.

Romana autem sacra illa de idolorum cultu, nec victus ac subiugatus accepit, vt libros propheticos ad testimonium gerat Christi: ac sic de inimicorum codicibus probetur veritas prophetati Christi. Quid ergo miseri adhuc Christum malè laudando seipsos iudicant, si aliqua magica sub eius nomine scripta sunt: quum vehementer his artibus Christi doctrina inimica sit? Hinc potius intelligant, quantum sit illud nomen,quo addito,etiam illi qui contra eius præcepta viuunt, suas nefarias artes honorare conantur. Sic enim diuersis hominum erroribus multi etiam varias hæreses aduersus veritatem sub eius nomine condiderunt.Ita sentiunt etiã inimici Christi ad suadendum quod proferunt contra doctrinam Christi, nullum sibi esse pondus auctoritatis, si non habeat nomen Christi.

Doctrinæ Christi magicis artibus inimica.

Cap.XV.

Philosophi Christum blasphemare non audent.

Quid quòd vani laudatores Christi, & Christianæ religionis obliqui obtrectatores, propterea non audent blasphemare Christum, quia quidam Philosophi eorum, sicut in libris suis Porphyrius Siculus prodidit,cõsulue-

sulueruntdeos suos,quid de Christo respõderent. Illi autem oraculis suis laudare Christum compulsi sunt. Nec mirum,quum in Euangelio legamus eum dæmones fuisse confessos. Marci 1.

Ad Volusianum,Epist.III.

Primùm te scire volo,nõ hoc habere Christianam doctrinam, quòd ita sit Deus infusus carni,qua ex Virgine nasceretur,vt curam gubernãdæ vniuersitatis vel deseruerit, vel amiserit,vel ad illud corpusculum quasi contractã materiam,collectámque trãstulerit. Hominũ iste sẽsus est,nihil nisi corpora valẽtiũ cogitare. *Christus ita fuisse cẽsendus homo, vt curam gubernandæ vniuersitatis non deseruerit.*

Post pauca ibidem.

Putamus nobis de omnipotentia Dei incredibile dici aliquid, quum dicitur Verbum Dei,per quod omnia facta sunt,sic assumpsisse corpus ex Virgine,& sensibus apparuisse mortalibus, vt immortalitatem suam nõ corruperit,vt æternitatem suam non mutauerit,vt potestatem suam non minuerit,vt administrationem mundi non deseruerit,vt à sinu Patris, id est,à secreto,quo cum illo & in illo est,non recesserit? VerbumDei sic intellige,per quod facta sunt omnia,non vt eius transire aliquid cogites, & ex futuro præteritum fieri. Manet sicuti est,& vbique totum est. Venit autem quũ manifestatur, & quum occultatur, abscedit. Adest tamen siue occultum, siue manifestum, sicut lux adest oculis & videntis & cæci:sed videnti adest præsenti,cæco verò absenti. Adest & vox audientibus auribus, adest etiam surdis:sed illis patet,istis latet. Non itaque metuendum est corpusculum infantiæ, ne in illo tantas Deus angustias passus esse videatur. Neque enim mole, sed virtute magnus est Deus, qui prouidentia sua meliorem sensum magis formiculis & apiculis dedit, quàm asinis & camelis. Ipsa enim magnitudo virtutis eius, quæ nullas in angusto sentit angustias, verum virginalem non aduentitio,sed indigena puerperio fœcundauit. Ipsa sibi animam rationalem, & per eandem etiam corpus humanũ, totúmque omnino hominem in melius mutandum, nullo modo in deterius mutata coaptauit, nomen humanitatis ab eo dignãter assumens, diuinitatis ei largiter tribuẽs. Ipsa virtus per inuiolatæ matris virginea viscera, mẽbra infantis eduxit,quæpostea per clausa ostia,membra iuuenis introduxit. Hìc si ratio quæritur,non erit mirabile: si exemplum poscitur,nõ erit singulare. Demus Deum aliquid posse,quod nos fateamur inuestigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis. *Verbum Dei Patris quomodo intelligẽdũ*

Ibidem post pauca.

Ita Christus inter Deum & homines Mediator apparuit, vt in vnitate personæ copulans vtranque naturam, & solita sublimaret insolitis, insolita solitis temperaret. Quid autem non mirũ facit Deus in omnibus creaturæ motibus, nisi consuetudine quotidiana viluissent? Denique quàm multa vsitata cantur, quæ considerata stupentur? Sicut ipsa vis seminum,quos numeros habet,& quàm viuaces & quàm efficaces, quàm latenter potentes, quàm in paruo magna molientes, quis adeat animo,quis promat eloquio? Ille igitur sibi hominem sine semine operatus est, qui in rerum natura sine seminibus operatur & semina. Ille in suo corpore numeros tẽporum,mensuráque seruauit ætatum, qui sine vlla sui immutabilitate mutando contexuit ordinem seculorum. Hoc enim creuit in tempore, quod cœpit ex tempore. Verbum autem in principio per quod facta sunt tẽpora,tempus elegit, quo susciperet carnem, non tempori cessit, vt verteretur in carnem. Homo quippe Deo accessit, non Deus à se recessit. Sic autem quidam reddi sibi rationem flagitant,quomodo Deus homini permixtus sit, vt vna fieret persona Christi, quũ hoc semel fieri oportuerit:quasi rationem ipsi reddant, de re quæ quotidie fit, quomodo misceatur anima corpori, vt vna persona fiat hominis. Nam sicut in vnitate personæ anima vtitur corpore, vt homo sit:ita in vnitate personæ Deus vtitur homine, vt Christus sit. In illa ergo persona mixtura est animæ & corporis: in hac persona mixtura est Dei & hominis. Si tamen recedat auditor à consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, vt neuter seruet integritatẽ suã, quanquã & in ipsis corporibus aeri lux incorrupta misceatur. Ergo persona hominis, mixtura est animæ & coporis. Persona autẽ Christi,mixtura est Dei & hominis. Quum enim Verbũ Dei permixtum est animæ habenti corpus, simul & animam suscepit & corpus. Illud quotidie fit ad procreãdos homines: hoc semel factum est ad liberandos homines. Ioan.1. *Pulchra de incarnatione Christi.*

In eadem Epistola.

Verbum igitur Dei, idémque Dei Filius, Patri coæternus,idémque virtus, & sapientia Dei à superno fine creaturæ rationalis, vsque ad infimum finẽ creaturæ corporalis attingens fortiter,& disponens omnia suauiter, præsens & latens,nusquam conclusa,nusquam discissa, nusquam tumida: sed sine mole vbique tota,longè alio modo quodã, quàm eo quo creaturis cæteris adest,suscepit hominem,séque & illum fecit vnũ Iesum Christum, Mediatorem Dei & hominum, æqualem Patri secundum diuinitatem,minorem Patre secundum carnem, hoc est, secundum hominem, incõmutabiliter immortalem secundum æqualem Patri diuinitatem, eundémque mutabilem atque mortalem, secundum cognitã nobis infirmitatem. In quo Christo eo tempore, quod opportunissimum ipse nouerat,& ante secula disposuerat, venit hominibus magisterium & adiutorium, ad capessendam sempiternam salutem. Sapien.8. *Quomodo Christus Mediator inter Deum & homines apparuerit.* *Æqualis Patri secundum diuinitatem, minor Patre secundum humanitatem*

Ibidem post pauca.

Sed & ipse Moyses & cæteri Prophetæ veracissimi,Dominum Christum prophetaue-

runt, & gloriam magnam ei dederunt: hunc non tanquam parem sibi, nec in miraculorum potẽtia superiorem, sed planè Dominũ Deum omnium, & hominẽ propter homines factum venturum prænuntiauerunt. Qui propterea & ipse miracula facere voluit, ne esset absurdũ quæ per illos fecerat, si ipse nõ faceret. Sed tamen & aliquid proprium facere debuit, nasci de Virgine, à mortuis resurgere, in cælum ascẽdere. Hoc Deo qui parum putat, quid plus expectet ignoro. Arbitror enim talia flagitari, qualia gerens hominem facere non debuit. Nã in principio erat Verbũ, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. omnia per ipsum facta sunt. Nunc homine assumpto, alium mũdum facere debuit, vt eum esse crederemus, per quem factus est mundus? Sed nec maior mundus, nec isti æqualis in hoc mundo fieri posset. Si autem minorem faceret infra istum, similiter hoc quoque parum putaretur. Quia ergo nõ oportebat vt nouum faceret mũdum, noua fecit in mundo. Homo enim de Virgine procreatus, & à mortuis in æternam vitam resuscitatus, & super cælos exaltatus, potentius fortasse opus est quàm mundus. Hic fortè respondent se factum hoc esse non credere. Quid ergo fiet hominibus, qui minima contemnunt, maiora non credunt? Reddita vita defunctis ideo creditur, quia & alii fecerũt: & parum est Deo. Caro propria de Virgine creata, & à morte in æternã vitã super cælos leuata, ideo non creditur, quia nemo fecit: & competit Deo. Ac per hoc, quæ sibi quisque facilia non factu, sed captu putat, æquo animo accipit: supra ea, veluti ficta pro falsis ducit. Noli eis esse similis obsecro te. Disputantur hæc latius, & omnis quæstionum necessariarum sinus perscrutati, discussique panduntur: sed intellectui fides aditum aperit, infidelitas claudit.

Ioannis 1.

Post pauca ibidem.

Christum Dei Verbum, Dei Filium, Deũ in carne venturum, moriturũ, resurrecturum, in cælum ascensurum, præpollẽtissimo suo nomine, in omnibus gentibus dicatos sibi populos habiturum, inque illo remissionem peccatorum, salutémque æternam futuram esse credentibus, omnia gentis Hebrææ promissa, omnes prophetiæ, sacerdotia, sacrificia, templum, & cuncta omnino sacramẽta sonuerunt. Venit Christus: complentur in eius ortu, vita, dictis, factis, passionibus, morte, resurrectione, ascensione, omnia præconia Prophetarum.

In Christo omnia complentur præconia Prophetarum.

Ad Dardanum, Epist. LVII.

Noli itaque dubitare ibi nunc esse hominem Christum Iesum, vnde venturus est: memoritérque recole, & fideliter tene Christianam confessionem. Quoniam resurrexit à mortuis, ascendit ad cælum, sedet ad dexteram Patris, nec aliunde quàm inde venturus est ad viuos, mortuósque iudicandos. Et sic vẽturus est illa Angelica voce testãte, quemadmodum ille visus est ire in cælum, id est, in eadem carnis forma atque substantia, cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non est putãdus vbique diffusus. Cauendum est enim, ne ita diuinitatem astruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens, vt quod in Deo est, ita sit vbique vt Deus. Nam & de nobis veracissima Scriptura dicit, Quòd in illo viuimus, mouemur & sumus. Nec tamẽ sicut ille vbique sumus. sed aliter homo ille in Deo, quoniam aliter & Deus ille in homine, proprio quodam & singulari modo. Vna enim persona Deus & homo est, & vtrunq; est Deus Christus Iesus, vbique per id quod Deus est, in cælo autem per id quod homo. Quanquam & in eo ipso quod dicitur Deus vbique diffusus, carnali resistẽdum est cogitationi, & mens à corporis sensibus auocanda, ne quasi spatiosa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, sicut humus, aut humor, aut aer, aut lux ista diffunditur.

Secundum formam humanã Christus non vbique diffusus est.

Actorum 17.

Ad Pascentium Epist. CLXXIIII.

In omnipotentẽ Deum Patrem me credere profiteor, eúmque æternum ea æternitate, hoc est, immortalitate dico, quam solus Deus habet. hoc & de Filio eius vnigenito credo in forma Dei, hoc & de Spiritu sancto, qui Spiritus est Dei Patris, & Filii eius vnigeniti. Sed quia ipse Patris Dei vnigenitus Filius Dominus noster Iesus Christus, posteaquam venit plenitudo temporis opportuni, ad diem salutis nostræ formam serui accepit: multa de illo in Scripturis secundum formam Dei dicuntur, multa secundũ formam serui. Quorum (exempli gratia) duo quædam commemoro, vt singula ad singula referantur. Secundum formam Dei de seipso dixit, Ego & Pater vnũ sumus. Secũdum formam serui, Quoniam Pater maior me est. Quod autem de Deo scriptum est, Qui solus habet immortalitatem: &, Inuisibili soli Deo honor & gloria: & cætera huiusmodi, non de Patre tantùm accipimus, sed etiam de Filio, quòd ad formã Dei attinet, & de Spiritu sancto. Pater enim & Filius & Spiritus sanctus, vnus est Deus, & solus verus Deus, & solus immortalis secundum incommutabilem omnino substantiam.

Quæ de Patre dicuntur, etiã de Filio dici possunt, secũdum deitatem atquè substantiam.

Galat. 4.

Ioannis 10.

Ioannis 14.

In Psalmum XLIIII.

Hoc nomẽ quod appellatur Christus, vnctionis est. Nec in aliquo alibi vngebãtur Reges & Sacerdotes, nisi in illo regno vbi Christus prophetabatur & vngebatur, & vnde venturum erat Christi nomen. Nusquam est alibi omnino, in nulla gente, in nullo regno. Vnctus est ergo Deus à Deo. Quo oleo, nisi spirituali? Oleum enim visibile in signo est, oleum inuisibile in Sacramẽto est: oleũ spirituale intus est, oleũ visibile exterius est. Vnctus est nobis Deꝰ, & missus est nobis, & ipse Deꝰ vt vngeretur homo erat, sed ita homo erat, vt Deꝰ esset. ita Deꝰ erat,

Christus vnctionis nomen est.

erat, vt homo esse nō dedignaretur. Verus homo, verus Deus, in nullo fallax, in nullo falsus: quia vbique verax, vbique veritas. Deus ergo homo, & ideo vnctus Deus, quia homo Deus, & factus est Christus.

In Psalmum XLVI.

Roman. 1. Christus homo ex semine Dauid, Deus, Dominus Dauid.

Non enim homo tātùm erat Christus, sed & Deus. Homo ex semine Dauid: Deus, Dominus Dauid, ex Iudæis carnem habens, quorum patres, ait Apostolus, & ex quibus Christus secundum carnem. Ex Iudæis ergo Christus, sed secundum carnem. Quis autem iste Christus, qui est ex Iudæis secundum carnem? Qui est super omnia Deus benedictus in secula. Deus ante carnē, Deus in carne, Deus cum carne. Nec solùm ante carnem Deus, sed ante terram Deus, vnde facta est caro. nec tantùm ante terram Deus, vnde caro facta est, sed etiā ante cælum Deus, quod prius factum est. Ante diē Deus, qui primus factus est: ante omnes Angelos Deus, in se Christus Deus, quoniam *Ioannis 1.* in principio erat Verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ille est ante omnia, per quem facta sunt omnia.

In Psalmum LXXXV.

Caro & Verbum & anima, vnus est Christus.

Neque enim, vt nōnulli dixerunt, caro sola erat & Verbum: sed & caro, anima & Verbum: & totum hoc vnus Filius Dei, vnus Christus, vnus Saluator, in forma Dei æqualis Patri, in forma serui, caput Ecclesiæ.

DE SPIRITV SANCTO.

Ad Bonifacium Epist. L.

De peccato in Spiritum sanctum, impœnitentia scilicet.

QVi peccauerit in Spiritum sanctū, vel qui verbum dixerit aduersus Spiritum sanctum. Nō vtique omne quod in Spiritum sanctum peccatur facto siue dicto, sed aliquid certum & proprium intelligi voluit. Hoc est autem duritia cordis vsque ad finem huius vitæ, qua homo recusat in vnitate corporis Christi, quod viuificat Spiritus sanctus, remissionem accipere peccatorum. Quum enim dixisset di- *Ioannis 20.* scipulis, Accipite Spiritum sanctum, continuò subiecit, Si cui dimiseritis peccata, dimittentur, si cui tenueritis, tenebūtur. Huic ergo dono gratiæ Dei, quicūque restiterit & repugnauerit, vel quoquo modo fuerit ab eo alienus, vsque in finem huius tēporalis vitæ, nō remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Hoc scilicet tam grāde peccatum, vt eo tenēātur cuncta peccata, quod non probatur ab aliquo esse cōmissum, nisi quum de corpore exierit. Quādiu verò hic viuit, cum, sicut dicit Apostolus, patiētia Dei ad pœnitētiam adducit. Sed si ipse perseuerantissima iniquitate, sicut *Roman. 2.* cōsequēter adiungit Apostolus, Secundū duritiam cordis sui, & cor impœnitēs thesaurizat sibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicii Dei: non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Isti autē cum quibus agimus, vel de quibus agimus, nō sunt desperādi: adhuc enim sunt in corpore. sed non quærāt Spiritum sanctum, nisi in Christi corpore, cuius habent foris sacramentum, sed rem ipsam non tenent intus, cuius est illud sacramentum: & ideo sibi iudicium manducant & bibunt. Vnus enim panis sacramentum est vnitatis: quoniam sicut Apostolus dicit, Vnus panis, vnum *1. Cor. 10* corpus multi sumus. Proinde Ecclesia catholica sola corpus est Christi, cuius ille caput est Saluator corporis sui. Extra hoc corpus neminē viuificat Spiritus sanctus: quia sicut ipse dicit Apostolus, Charitas Dei diffusa est in cor- *Roman. 5.* dibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Non est autem particeps diuinæ charitatis, qui hostis est vnitatis. Non habent itaque Spiritum sanctū, qui sunt extra Ecclesiam. De illis quippe scriptum est, Qui seipsos segre- *Iudæ 1.* gāt animales, Spiritum non habentes. Sed nec ille eū percipit, qui fictus est in Ecclesia & quo modo deinde scriptum est, Sānctus enim Spiritus disciplinæ effugiet fictum. Qui ergo vult habere Spiritū, caueat foris ab Ecclesia remanere, caueat in eam simulatè intrare. Aut si iam talis intrauit, caueat in eadem simulatione per sistere, vt veraciter coalescat arbori vitæ.

Ad Sixtum, Epist. CV.

Sine Spiritu Sancto nihil possumus.

Sicut ergo nemo rectè sapit, rectè intelligit, rectè consilio ac fortitudine prævalet, nemo scienter pius est, vel piè sciens, nemo timore casto Deum timet, nisi acceperit Spiritum sapientiæ & intellectus, consilii & fortitudinis, scientiæ & pietatis, & timoris Dei. nec habet quisquam virtutem veram, charitatem synceram, cōtinentiam religiosam, nisi per Spiritum virtutis & continentiæ: ita sine Spiritu fidei non rectè quispiam crediturus, nec sine Spiritu orationis salubriter oraturus. Non quia tot sunt spiritus, sed omnia hæc operatur vnus *1. Corin. 12.* idem Spiritus, diuidēs propria vnicuique prout vult, quia Spiritus vbi vult spirat. Sed quod *Ioan. 3.* fatendum est, aliter adiuuat nondum inhabitans, aliter inhabitans. Nam nōndum inhabitans adiuuat vt sint fideles, inhabitās adiuuat iam fideles.

Ad Pascentium Epistola. CLXXIIII.

Proprio modo Spiritus dicitur Spiritus Sanctus

Proprio quodam modo Spiritus dicitur Spiritus sanctus, secundum quod refertur ad Patrem, & Filium, quod eorum Spiritus sanctus sit. Nam secundum substantiam, quoniam *Ioan. 4.* semel dictū est, Spiritus est Deus, & Pater Spiritus est, & Filius, & ipse Spiritus sanctus· nec tamē tres Spiritus, sed vnus Spiritus, sicut non tres dii, sed vnus Deus.

Ibidem post pauca.

Neque enim Spiritus sanctus, si aut Deus aut verus Deus non esset, templum eius essent corpora nostra. Nescitis, inquit, quia corpora *1. Corint. 6* vestra tēplū est Spiritus sācti, qui in vobis est, quē habetis à Deo? Et ne quisquā ipsū Spiritū negaret Deum, continuò secutus ait, Et non estis vestri iuris. Empti enim estis pretio ma-

gno: glorificate ergo & portate Deum in corpore vestro, eum scilicet, cuius templum corpora vestra esse prædixerat. Iam hoc mirabile est, si verum est quod vos audio dicere Arrianos, ita esse Spiritum sanctum minorem Filio, sicut Patre minor est Filius. Quum enim corpora nostra membra sint Christi, sicut dicit Apostolus, itémque corpora nostra tẽplum sint Spiritus sancti (sicut idem ipse dicit Apostolus) nimium miror, quomodo sint mẽbra maioris tẽplum minoris. An fortè iam placet dicere Spiritum sanctum Domino Iesu Christo esse maiorem? Videtur enim suffragari huic opinioni etiam illa sententia, Quòd qui dixerit verbum aduersus Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit aduersus Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Periculosius enim peccatur in maiorem quàm in minorem. Nec separari fas est Filium hominis à Filio Dei: quia ipse Filius Dei factus est Filius hominis, non mutando quod erat, sed assumendo quod non erat. Sed absit à nobis etiam talis impietas, vt Spiritus sanctus maior Filio esse credatur.

Arriani Filiũ minorem Patre, Spiritum sanctum minorem Filio dicunt.

Matth. 12.

In Psalmum CXLVII.

Quare non apparet modò Spiritus sanctus in linguis omnibus? Imò verò apparet in linguis omnibus. Tunc enim nondũ erat Ecclesia per orbem terrarum diffusa, vt membra Christi in omnibus gentibus loquerẽtur. Tunc implebatur in vno, quod prænuntiabatur in omnibus. Iam totum corpus Christi loquitur omnium linguis, & quibus nondum loquitur, loquetur. Crescit enim Ecclesia donec occupet omnes linguas, &c.

De fide ad Petrum, cap. XI.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, Spiritum sanctum, qui Patris & Filii vnus est Spiritus, de Patre & Filio procedere. Dicit enim Filius, Quum venerit Spiritus veritatis, qui à Patre procedit. vbi suum Spiritum esse docuit, quia ipse est veritas. De Filio quoque procedere Spiritum sanctũ, Prophetica atque Apostolica doctrina nobis commendat. Esaias enim de Filio dicit, Percutiet terram virga oris sui, & Spiritu labiorum suorum interficiet impium. De quo & Apostolus ait, Quem interficiet Dominus Iesus Spiritu oris sui. Quẽ etiam ipse vnicus Dei Filius Spiritum oris sui esse significans, post resurrectionem suam insufflãs in discipulos ait, Accipite Spiritum sanctum. De ore verò ipsius Domini Iesu, ait Ioãnes in Apocalypsi, Quia gladius vtraque parte acutus procedebat. Ipse verò Spiritus oris ius, ipse est gladius, qui de ore eius procedit.

Spiritus sanctus de Patre & Filio procedit.

Ioannis 14 & 15.

Esaiæ 11.

2. Thessal. 2.

Ioannis 20. Actorum 1. Apocal. 1.

De cognitione veræ vitæ, Cap. XVIII.

Sancti Spiritus substantia non in columbam vel ignem est transmutata, sicut nec Verbi in carnem est transformata: sed Spiritus sanctus columbæ corpus condidit, in quo se ad horam super corpus sibi inseparabiliter vnitum, ad testimonium hominibus visibilem præbuit: ipse verò inuisibilis in essentia Patris & Verbi inseparabiliter mãsit; animas quoque discipulorum interius possidens, foris speciem ignis vel luminis oculis hominũ pro signo exhibuit, & tamen à substantia Patris & Filii nõ recessit: profectò insinuans quòd Pater & Filius per eum peccata consumunt, & in eorum amorem hominum corda per ipsum accendũt, & quòd impios per eum iudicabunt, iustos verò lumine vitæ in ipso glorificabunt.

Matth. 3. Actorum 2. Sacti Spiritus substantia, neque in columbã vel ignem transmutata.

Libro III. de Mirabilibus sacræ Scripturæ, cap. V.

Quanuis verò corporali specie Spiritus sanctus super Dominum descendere dicitur, non tamen de auibus sumpsisse columbam, sed ex aere minimè dubitatur. Nequaquam enim ex auibus Spiritum sanctum necesse fuit corpus assumere, dum aues sibi connexæ, in nullo trãsgressæ legem naturæ. sed si in aliquo trãsgrederẽtur, in hoc tanti meriti trãsgredi non haberent, vtpote nec æterna, nec rationabili creatura, vt à Spiritu assumptione carnis à delictis soluerentur.

Matth. 3. Spiritus sactus non ex auibus sumpsit columbam.

Lib. I. de Symbolo ad Catechumenos, cap. V.

Sequitur in Symbolo, Et in Spiritum sanctum. Ita Trinitas vnus Deus, vna natura, vna substantia, vna potẽtia, summa æqualitas, nulla diuisio, nulla diuersitas, perpetua charitas. Vultis nosse quòd est Deus Spiritus sãctus? Baptizabimini, & templum eius eritis. Apostolus dicit, Nescitis quia corpora vestra tẽplum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo?

Templum Spiritus sancti.

1. Corinth. 6.

Libro II. de Symbolo ad Catechumenos, cap. IX.

Secundum rectam autẽ verámque doctrinam, quẽadmodum nõ est Filius Patre maior (quia Filio apparuit in homine, Pater in igne) sic non est Spiritus sanctus minor Filio, quia in specie apparuit colũbæ, diuina illa substantia Trinitatis, manẽs in seipsa, sicuti est, vt innouaret perdita, nostrámque restauraret ruinam, pro captu hominum & pro congruentia cuiuslibet rei se inuisibiliter demonstrauit, vnitatem, æqualitatémque suam non amisit. In igne Deus, sed non est ignis. in homine Filius, sed non hoc solùm quod videbatur erat: erat & quod latebat.

Substantia Trinitatis se inuisibiliter demonstrauit.

De incarnatione Verbi, lib. I. cap. I.

Verè enim Christus & à mortuis resurrexit, & post resurrectionem cõuersatus cum discipulis, assumptus est. Tum demũ natura, honore ac dignitate Patri ac Filio sociatum tradiderunt Spiritum sanctũ. Sanè quòd iste Spiritus sanctus vnũquenque Sanctorum vel Prophetarum vel Apostolorum inspirauerit; & non alius Spiritus in veteribus, alius verò in his qui in aduẽtu Christi inspirati sunt, fuerit: manifestè

Spiritus sactus discipulis datus & Prophetis.

manifestè in Ecclesia prædicatur.

De Trinitate & vnitate, cap. I.

Spiritus sanctus discipulis datus & Prophetis.

Spiritum sanctum neque genitum fides recta declarat: quia si dixerimus ingenitum, duos patres affirmare videbimur. Si autē genitum, duos filios credere culpamur. Sed quod certasi des tenet, nec ingenitus est, nec genitus, sed ab vtroque procedens, id est, & à Patre & à Filio. Et vt hoc testimoniis approbemus, ipsum Dominum nostrum Iesum Christum audi ad A-

Ioannis 15. postolos dicentem, Quum venerit, inquit, paracletus, quem ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et rursus ipse Dominus Iesus Christus, post resurrectionem suam, vt ostenderet à se procedere Spiritum sanctū, sicut & à Patre, insufflans in discipulos

Ioannis 20. suos, ait, Accipite Spiritum sanctum. Vnus ergo est Spiritus Patris & Filii, vnus amborum Spiritus. Igitur quòd Patris sit Spiritus, ipse Dominus & Saluator noster discipulis suis

Matth. 10. ait, Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Et quòd idem & Filii sit Spiritus, Paulus Apo-

Roman. 8. stolus testis est. Si quis autē, inquit, Spiritum Christi non habet, hic non est eius.

Ibidem, cap. III.

Spiritus sanctus nō columbam assumpsit sicut Filius humanam naturam.

Nō enim sicut Filius hominem assumpsit, vt in æternum permaneat: sic Spiritus sanctus columbam vel ignem. sed illæ factæ visiones de creatura inferiore ad manifestandū Spiritum, esse postea destiterunt. Nunquam enim illa incomprehensibilis incommutabilisque diuinitas, quæ est Trinitas Deus, ab oculis carnalibus videri potest, nisi vt dictum est, per subiectam creaturam.

Eodem cap. post pauca.

Spiritus sanctus quomodo pro nobis interpellare dicatur Roman. 8.

Quid sit autem quòd Spiritus sanctus pro nobis interpellare dicitur, quod dicit Paulus ad Romanos scribens, Nam quid oremus, sicut oportet nescimus: sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus: quia secundum Deum postulat pro Sanctis. Modus iste locutionis, qui frequenter in Scripturis sanctis inuenitur, est, sicut Deus di-

Gene. 22. cit ad Abraham, Nunc cognoui quoniam timeas Dominum, hoc est, cognoscere te feci,

Galat. 4. sicut dicit Apostolus, Nunc cognoscentes Deum, imò cogniti à Deo. Nempe omnia in præsentia Dei sunt antequam fiant, præsentia sunt futura, & quæ iam facta sūt: quomodo dicit Cogniti à Deo, nisi faciente Deo vt cognoscamus Deum, sicut & hîc scribitur Spiritum sanctum gemere pro nobis, id est, gemētes nos facere, infundendo nobis charitatem in Deum & proximum, sicut legitur, Lætus dies, quia lætos homines faciat? &c.

Ibidem in fine.

Spiritus sanctus non potest

Quanuis Spiritus sanctus apparuisset in specie columbæ vel ignis, nō possumus tamen dicere Spiritum sanctum, Deum & columbam, aut Deum & ignem, sicut dicimus Filium Dei & hominem. Propter has igitur corporales formas, in quibus apparuit Spiritus sanctus, missus dicitur, non propter has minor Patre dici potest: sicut Filius propter formā serui, quæ in hęsit illi ad vnitatē personæ perpetualiter. Illæ vero species corporales, vt est columba vel ignis, ad demonstrandum quod opus fuit, ad tempus apparuerūt, & esse postea destiterunt. Nonne apparere debuerunt creaturæ sicut oportuit, seruiētes Creatori ad nutum eius, qui incommutabiliter in seipso permanet, ad eum significandum & demonstrandum, sicut significari & demonstrari mortalibus oportebat, mutatæ atque conuersæ?

Deus & columba, vel Deus & ignis

Eodem libro, cap. IIII.

A quibusdam dubitari solet an Spiritū sanctum habuerūt Apostoli, illo tempore quo fuerunt cum Christo Domino: secūdum quod Euangelista dicit, Spiritus nondum erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Et in alio loco ait, Si diligitis me præcepta mea seruate: & ego rogabo Patrem & alium Paracletum dabit vobis, vt vobiscum sit in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, neque cognoscit eum. vos autem videtis eum, & cognoscitis eum, quia apud vos manet & vobiscum est. Et etiam post resurrectionem suam legitur insufflasse & dixisse discipulis, Accipite Spiritū sanctum. In Pentecoste verò legitur Spiritus sanctus in Apostolos descendisse. Ad hæc dicendum quia vnus Spiritus est, sed dona habet multa. Non est dubium, quin Spiritus sanctus erat cum eis: quia vbi Christus est, Spiritus sanctus est. Et quia venturum Spiritū sanctum à Patre promiserat Christus, non defuit in hoc indifferens eius diuinitas,

Ioan. 7.

Ioan. 14.

Varia dona Spiritus sancti.

Ioan. 20.

Ibidem.

Spiritus sanctus tria officia dedit Apostolis.

Trium officiorū formę doni Spiritus sancti in Apostolis sunt ostensæ. Quarum prima hęc est, quæ ad ius Ecclesiasticum pertinet in regenerādis. Ecclesiastica potestas intelligitur esse in officiis Episcoporum & Sacerdotum, qui omnia in traditione dominica per Spiritum sanctum agere debent. Vnde illis dicit Iesus, Quorum tenueritis peccata, tenebūtur, & quo-

Ioan. 20. rum remiseritis, remittuntur eis. Secunda est, quæ in Pentecoste data est, quæ generalis est. Non solùm enim in Apostolos, verum etiam in omnes credentes decidit Spiritus sanctus. Tertia forma est, quæ solum Apostolis vel ordinatis in initio concessa est, in signis ac virtutibus faciendis, vsquedum fidei semina iacerentur ad incrementū. Semina enim fidei sunt virtutes per Apostolos factæ. Ipsi enim Apostoli Antistites positi sunt huiusmodi veritatis, qui per signa & prodigia rationabilem esse fidem nostram testātur. Igitur Spiritus sāctus datur omnibus generaliter credentibus: sed si

manet in eis: in signis verò & prodigiis filii Dei esse probantur. Etiam Spiritus sanctus nó manet quandoque in homine, sed vocatus aduenit, vt suggerat necessaria & recedat. Similiter & in traditione vel ordinatione deforis gratiam & tuitionem præstat deuotis fidei, vt cómendatiores habeantur per inspiratione eius.

Eodem lib. cap. XII.

Opus Spiritus sancti.

Glorificare, honorificare, ac clarificare, tria quidem verba, sed res vna est. Proinde adorare Filium in Spiritu sancto etiam nos docemus. Spiritus sancti enim opus est, & diligétia sanctificare, & sanctos custodire, & non solùm rationabilia, sed etiam irrationabilia plura sanctificare: & etiã eos qui ceciderunt propter suam negligentiam, ad pristinum statum reuocare, ignorãtes docere, obliuiscentes admonere, peccantes arguere, errantes ad viam veritatis perducere, pigros hortari de salute sua cogitare, & solicitè agere, & infirmos curare, & fragilitatem corporis per alacritatem animæ continere, & ad amorem pietatis & castitatis confirmare, & omnes illuminare. Super omnia fidem ac charitatem præbet singulis: pro studio quoque & diligentia, pro syncerita te & simplicitate mentis, pro mensura fidei, & merito conuersationis, gratiam ad vtilitatem vult diuidere, & vnusquisque in quo opere & proposito fuerit habilis, in ipso eum vult ordinare facto. Hæc quidem Spiritus sanctus facit: sed absit vt hæc sine Filio faciat.

De singularitate clericorum, cap. XXIIII.

Munit Spiritus sanctus, qui delictis renuntiant.

Accipimus quidem fortitudinem spiritalem, per quam substantiæ nostræ fragilitas roboretur. sed ita nobis spiritalis fortitudo collata est, vt prouidos nos non præcipites tueatur, vt illos muniat qui renuntiant importunitatibus delictorum, non eos qui se magis importunis delictis immergunt.

Ibidem.

Custos nobis datus est Spiritus.

Custos nobis datus est Spiritus, sed vt contraria declinantibus assistẽdo subueniat, non vti contraria eligẽtibus faueat: nec vt voluntarios & pronos in aduersa confortet, sed vt ab aduersis intentos separari, confirmet. Nam quicunque perniciosis conatibus audet exercere virtutem, iuuamen non habet Spiritus sancti, qui neminem vult vltroneũ virum fortem ad fraudulentas victorias coarctari, nec proteget eum. quinimo deserit quem periculis irruentem per illicitos euentus exquirere triumphos agnouerit: sicut ipse iam tunc per Salomonem locutus est, dicens, Amans periculum in ipso peribit. Ordine igitur suo, non nostro arbitrio virtus Spiritus sancti administratur. Et secundũ institutum eius prælia prosperãtur. Nunquam nisi præcipitans exercitus cecidit, qui auidus fortiter facere, ducis vel imperatoris sui dispositiones irrumpit. Multò magis perituram erogat fortitudinem, qui sine armis doctrinæ magistri Spiritus præsumpserit triumphare, quum dicat, Væ qui per præsumptionem suam aliquid faciunt, nó per Deum.

Eccle. 3.

De blasphemia in Spiritum sanctum, Cap. VII.

Charitate colligimur in vnũ

Quod ergo commune est Patri & Filio, per hoc nos voluerunt habere communionẽ, & inter nos & se, quum illud donum nos colligere in vnum, quod ambo habẽt in vnum, hoc est, per Spiritum sanctum Deum, & donũ Dei. In hoc enim reconciliamur diuinitate, cáque delectamur. Nam quid nobis prodesset quidquid boni nossemus, nisi etiã diligeremus? Sicut autem veritate discimus, ita charitate diligimus: & vt plenius cognoscamus, & beati cognito perfruamur, charitas porrò diffusa est *Roman. 5.* in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, &c.

Ibidem lz.

In Spiritu enim sancto, quo in vnum Dei populus cõgregatur, eiicitur spiritus immundus, qui in seipsum diuisus est. Contra hoc donum, contra istam Dei gratiam loquitur cor impœnitens. Ipsa ergo impœnitentia, Spiritus est blasphemia, quæ non remittetur neque in hoc seculo, neque in futuro. Contra Spiritum sanctum, quo baptizãtur, quorum peccata omnia dimittuntur, & quem accepit Ecclesia, vt *Roman. 2.* cui dimiserit peccata, dimittantur ei: verbum valde malum, & nimis impium, siue cogitatione, siue etiam lingua tua dicit, quem patientia *Impœnitentia remissionem nunquã habet. Matth. 3.* Dei, quum ad pœnitentiam adducat, ipse secundum duritiam cordis sui, & cor impœnitens thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius. Hæc ergo impœnitentia (sic enim vno aliquo nomine possumus vtcunque appellare & blasphemiam & verbum contra Spiritum sanctum) remissionem non habet in æternum.

Ibidem M.

Non ergo propterea quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittitur ei, quia in Trinitate maior est Filio Spiritus sanctus: quod nullus vnquã vel hæreticus dixit. Sed quoniam quisquis restiterit veritati, & blasphemauerit veritatem, qui est Christus, etiam post tantã sui prædicationem, vt apud homines Verbum caro fieret & habitaret in nobis, quod est Filius hominis, id est, ipse Christus: si non dixerit verbum illud cordis impœnitentis contra Spiritum sanctum, de quo dictum est, Qui non renatus fue- *Ioan. 3. & 1ª* rit ex aqua & Spiritu: & de quo item dictum est, Accipite Spiritum sanctum, Si cui dimiseritis peccata, dimittuntur ei: id est, si pœnituerit eum, accipiet per hoc donum remissionem peccatorum: simul & huius, quòd verbum dixit contra Filium hominis: quia peccato ignorantiæ, siue contumaciæ, siue cuiuscunque blasphe-

Nullus hæreticorum Spiritũ sanctum maiorẽ dixit Filio.

blasphemiæ, nõ addidit peccatũ impœnitẽtiæ cõtra donũ Dei, & gratiã regenerationis vel reconciliationis, quæ fit in Ecclesia Spiritu sancto.

Ibidem in fine.

Societas Spiritus in vinculo pacis custodienda est.

Vnum ergo suffugium est, ne sit irremissibilis blasphemia: cor impœnitẽs caueatur, necaliter pœnitentia prodesse credatur, nisi vt teneatur Ecclesia, vbi remissio peccatorum datur, & societas Spiritus in pacis vinculo custoditur.

Libro XI. de ciuitate Dei, Cap. X.

Alius est Spiritus sanctus quam Pater & Filius.

Quod enim de simplici bono genitum est, pariter simplex est, & hoc est quod illud de quo genitum est. quæ duo Patrem & Filium dicimus, & vtrunque hoc cum Spiritu sancto vnus est Deus, qui Spiritus Patris & Filii, Spiritus sanctus propria quadam notione huius nominis in sacris literis nuncupatur. Alius est autem quàm Pater & Filius: quia nec Pater est nec Filius. Sed alius dixi, non aliud: quia & hoc pariter simplex, paritérque bonum est incõmutabile & coæternum. Et hæc Trinitas vnus est Deus.

Libro XVIII. Cap. I.

Actorum 1.

Actorum 2.

Conuersatus est in terra quadraginta dies cum discipulis suis, atque ipsis videntibus ascendit in cælum, & post dies decem promissum Spiritum sanctum misit Patris sui. Cuius aduenientis in eos qui crediderant, tunc signum erat maximum, & maximè necessariũ,

Quid sibi vult quod Apostoli linguis omniũ gentium locuti.

vt vnusquisque eorum, linguis omnium gentium loqueretur, ita significans vnitatem catholicæ Ecclesiæ, per omnes gentes futuram, ac sic linguis omnibus locuturam.

De ciuitate Dei, libro XV. Cap. VI.

Spiritus autem sanctus operatur intrinsecus, vt valeat aliquid medicina, quæ adhibetur extrinsecus.

De fide & Symbolo, Cap. IX.

Dicitur Spiritus sanctus donum Dei, & Deus creditur.

De Spiritu sancto autem non tantùm copiosè ac diligenter disputatum est à doctis & magnis diuinarum Scripturarũ tractatoribus, vt intelligi facilè possit eius propriũ, quo proprio sit, vt eum neque Filium, neque Patrem, dicere possimus, sed Spiritum sanctum: nisi quòd eum donum Dei esse prædicant, Deum credimus nõ seipso inferius donum dare: seruant tamen, vt non genitum Spiritum sanctũ, tanquam de Patre prædicent (vnicus enim est Christus) neque de Filio, tanquam nepotem summi Patris: nec tamen id quod est nulli debere, sed Patri ex quo omnia, ne duo constituamus principia, sine principio: quod falsissimum est & absurdissimum, & non catholicæ fidei, sed quorundam hæreticorum errori proprium.

Expositionis Epistolæ ad Romanos inchoatæ.

Quis peccat in

Nam siquis per inuidiam opera blasphemat: quoniam bonis Dei, hoc est, donis Dei, malitia sua resistit: in Spiritum sanctum peccare, & propterea spem veniæ non habere existimandus est.

Spiritum sanctum.

Ibidem III.

Quid est verbũ dicere in Spiritum sanctum.

Verbum enim dicere in Spiritum sanctum, non ita videtur hîc positum, vt tantummodo illud intelligatur, quod per linguam fabricamus: sed quod corde conceptum, etiam opere exprimimus. Sicut enim non confitẽtur Deum, qui tantùm oris sono confitentur, non etiam bonis operibus: nam de his dictum est, Confitentur enim se nosse Deum, factis autem negant. Ex quo manifestum est dici aliquid factis, sicut manifestum est negari aliquid factis. Et sicut illud quod ait Apostolus, Nemo dicit Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto: non potest rectè intelligi, nisi in factis dicere intelligatur.

Tit. 1.
1. Corinth. 12.

In libro octoginta trium Quæstionum, Quæst. LXII.

Ioannis 4.
An discipuli dederint baptizatis Spiritum sanctum.

Quæritur vtrum qui baptizati sunt illo tempore quo scriptum est, Dominum per discipulos suos baptizasse plures quàm Ioannes, acceperunt Spiritum sanctum. Alio enim loco Euangelii sic dicitur, Spiritus enim nondum erat datus, quia Iesus nondum erat clarificatus.

Ioannis 7.

Ibidem responsio.

Quomodo manifestius datus Spiritus.

Spiritus sanctus latenter dabatur ante Domini clarificationem: post manifestationem autem diuinitatis eius manifestius datus est. Et hoc dictum est, Spiritus autem nondum erat datus, id est, nondum sic apparuerat, vt omnes eum datum esse faterentur.

Ioannis 7.

Post pauca ibidem.

Spiritus datus erat ante Christum glorificatum.

Nam si non erat in hominibus Spiritus sanctus, ante Domini visibilẽ clarificationẽ, quomodo dicere potuit Dauid, Et Spiritum sanctum tuum ne auferas à me? aut quomodo impleta est Elizabeth & Zacharias vir eius, vt prophetarent: & Anna & Simeon, de quibus omnibus scriptum est, quòd impleti sunt Spiritu sancto, & illa quæ in Euangelio legimus dixerunt? Vt autem quædam latenter, quædam verò per creaturam visibilem visibiliter Deus operetur, pertinet ad gubernationem prouidentiæ, qua omnes diuinæ actiones locorũ temporúmque ordines distinctione pulcherrima peraguntur: quum ipsa diuinitas nec teneatur, nec migret locis, nec tendatur varietúrve temporibus.

Psalm. 50.

Luca 1. & 2.

Viginti vnius sententiarum, sententia XXI.

Peccans in Spiritum venia caret.

Manifestum est in Spiritum sanctum peccantem veniam habere non posse: nam vindicatur. Quum enim affligitur in ipsa pœnitentia, punit peccatum, & soluit vindictam. non ergo dimittitur, quia punitur.

Contra Epistolam Manichæi, quam

vocant fundament. Cap. X.

Quare bis datus Spiritus sanctus.

Propter geminam Christi clarificationẽ, secundum hominem, & secundum Deum, bis etiam datus est Spiritus sanctus. semel postquã resurrexit à mortuis, quum insufflauit in faciẽ discipulorum, dicens, Accipite Spiritum sanctum. Et iterum postquam ascendit in cælum, decem diebus transactis, qui numerus perfectionem significat, cùm septenario numero, quo condita vniuersa consistunt, additur Trinitas Conditoris, &c.

Ioannis 20. Actorum 2.

De agone Christiano, Cap. XX.

Spiritus sanctus quare non natus de colũba.

Quare autem Spiritus sanctus non est natus de columba, quemadmodum Christus de fœmina? Illa causa est, quia non columbas liberare venerat Spiritus sanctus: sed hominibus significare innocentiam & amorem spiritalem: quod in colũbæ specie visibiliter figuratũ est.

Ibidem in fine.

Spiritus sanctus non apparuit hominibus fallaciter.

Neque hoc ita dicimus, vt Dominum Iesum Christum dicamus solum verum corpus habuisse, Spiritum sanctum autem fallaciter apparuisse oculis hominum: sed ambo illa corpora vera corpora credimus. Sicut enim non oportebat vt homines falleret Filius Dei, sic non decebat vt homines falleret Spiritus sanctus: sed omnipotenti Deo, qui vniuersam creaturam de nihilo fabricauit, non erat difficile verum corpus columbæ, sine aliarum columbarum ministerio figurare: sicut & non fuit difficile verum corpus in vtero Mariæ sine virili semine fabricare: cùm creatura corporea, & in visceribus fœminæ ad formandum hominem, & in ipso mundo ad formandam columbam, imperio Domini voluntati q; seruiret. Sed stulti homines & miseri, quod aut ipsi facere nõ possunt, aut in vita sua nunquam viderunt, etiam ab omnipotente Deo fieri posse non credunt.

Eodem libro, Capite XXVIII.

Ioannis 14. Actorum 9. Spiritus sanctus nõ in priuata persona solus venit.

Nec eos audiamus qui dicunt Spiritum sanctum, quem in Euangelio Dominus promisit discipulis, aut in Paulo Apostolo venisse, aut in Montano, aut Priscilla, sicut Cataphriges dicunt: aut in nescio quo Manite, vel Manichæo, sicut Manichæi dicunt. Tam enim cæci sunt isti, vt Scripturas manifestas non intelligant, aut tam negligentes salutis suæ, vt omnino non legant. Quis enim quum legerit non intelligit, vel in Euãgelio quod post Domini resurrectionem scriptũ est, dicẽte Domino, Ego mittam promissum Patris mei in vos. vos autem sedete in ciuitate, quousque induamini virtute ab alto? Et in Actibus Apostolorũ, posteaquã Dominus abscessit à discipulorum oculis in cælum, decẽ diebus peractis, die Pentecostes, non attendunt apertissimè venisse Spiritum sanctum, & quum essent illi in ciuitate sicut eos antè monuerat, impleuisse illos, ita vt loquerẽtur variis linguis. Nã diuersę nationes quæ tunc aderãt, vnusquisque audientium suam linguam intelligebant.

Luce 24.

Actor. 1. & 2.

Libro III. De doctrina Christiana, Cap. VI.

Vnum Deum venerati capaces Spiritus sãcti fuerunt.

Sed qui crediderunt, ex quibus facta est prima Ecclesia Hierosolymitana, satis ostẽderũt quanta vtilitas fuerit, eo modo sub pædagogo custodiri, vt signa quæ tẽporaliter imposita erant seruientibus ad vnius Dei cultum, qui fecit cælum & terram, opinionem obseruantium religarent. Namque illi quia proximi spiritualibus fuerunt: in ipsis enim tẽporalibus & carnalibus vocibus atque signis, quanuis quomodo spiritualiter essent intelligenda nescirent, quia vnum tamen didicerant venerari æternum Deum, tam capaces extiterunt Spiritus sancti, vt omnia sua venderent, eorúmque pretium indigentibus distribuendum ante Apostolorum pedes ponerent, séque totos dedicarent Deo, tanquam templum nouum, cuius terrenæ imagini, hoc est, tẽplo veteri seruiebant. Non enim hoc vllas Ecclesias Gentium fecisse scriptum est: quia non tam prope inuenti erãt, qui simulachra manufacta Deos habebãt.

De correctione Donatistarum ad Bonifacium, Cap. XXX.

Extra Ecclesiam nemineꝫ viuificat Spiritus.

Proinde Ecclesia catholica, sola corpus est Christi, cuius ille Saluator corporis sui caput est. Extra hoc corpus neminem viuificat Spiritus sanctus, quia sicut ipse dicit Apostolus, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Non est autem particeps diuinæ charitatis, qui hostis est vnitatis. Non habent itaque Spiritum sanctũ, qui sunt extra Ecclesiam. De illis quippe scriptum est, Qui seipsos segregant, animales, Spiritum non habentes. Sed nec ille eum percipit, qui fictus est in Ecclesia. Et quoniam deinde scriptum est, Sanctus enim Spiritus disciplinæ effugiet fictum. Qui ergo vult habere Spiritum sanctum, caueat foris ab Ecclesia remanere, caueat in eam simulatè intrare, &c.

Roma. 5.

Iud. 1.

Sapi. 1.

De præsentia Dei ad Dardanum, Cap. XII.

In paruulis etiam Spiritus sanctus habitare creditur.

Dicimus ergo in baptizatis paruulis, quãuis id nesciant, habitare Spiritum sanctum. Sic enim eum nesciunt, quanuis sit in eis, quẽadmodum nesciunt & mentem suam, cuius in eis ratio, qua vti nõdum possunt, velut quædam scintilla sopita est, excitãda ætatis accessu. Neque hoc in paruulis mirum debet videri, cùm Apostolus quibusdam etiam maioribus dicat, Nescitis quia templũ Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? de qualibus paulo antè dixerat, Animalis autẽ homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. quos etiam paruulos vocat, non carnis ætate, sed mentis. Non itaque percipiebant cognitione Spiritum sanctum, qui habitabat in eis, & habitante in se Spiritu sancto, adhuc animales, nondũ spiritales erant: quia nondum poterant inhabitatorem suum Spiritum cognitione percipere. Habitare

1. Cor. 3.

1. Cor. 2.

tare autem ideo & in talibus dicitur, quia in eis occultè agit, vt sint templum eius, idque in proficientibus, & proficiendo perseuerantibus proficit.

Ibidem, Cap. XIII.

Prærogatiuæ mancipium in vnitate corporis Christi. Philip. 3.

Hos enim tales homines, si etiam antequã perueniant ad spiritualem mentis ætatem, vbi non lacte alantur, sed solido cibo, dies vitæ huius extremus inuenerit, perficiet in eis habitator illorum, quidquid hic intelligentiæ minus habuerunt: quoniam & ab vnitate corporis Christi, qui nobis via factus est, & à templi Dei societate non recesserunt. Vnde vt non recedant, regulam fidei pusillis magnísque cõmunem in Ecclesia perseueranter tenent, & in quod peruenerunt, in eo ambulant, donec eis Deus reuelet, si quid aliter sapiunt. cogitationes suas carnales non dogmatizant: quia non obdurãt contentiosis defensionib⁹ immanendo: sed quodammodo ambulando, id est, proficiendo desudant, intelligentiæ perspicuitatem impetrantes per fidei pietatem.

Contra sermonem Arrianorum, Cap. XIX.

Consolator Spiritus sanctus, Deus dicitur à Paulo.

Consolatorẽ verò (quod officium tanquã personæ infimæ in illa Trinitate, isti Spiritui sancto deputãt) Deũ dicit Apostolus, sicut in Epistola eius legimus ad Corinthios, Is qui cõsolatur humiles, consolatus est nos Deus in præsentia Titi. Sanctorum ergo Deus est consolator: ipsi quippe sunt humiles. Vnde tres viri illi in camino dicunt, Benedicite Sancti & humiles corde Dominum. Deus est itaque Spiritus sanctus, qui consolatur humiles.

2. Corinth. 7.

Daniel. 3.

Ibidem, Cap. XX.

Quàm absurdum dicere Spiritum minore Filio.

Iam illud quod ideo Spiritum sanctum Filio minorem Arriani conãtur ostendere, quòd iste sit illius tãquam iudicis aduocatus, etiam homines sanctos eidem mira cæcitate præponunt, de quibus ait idem Dominus, Sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Ibi respondeant quid erit Spiritus sanctus, cum Filio iudex, an apud homines etiam iudices aduocatus? Absit autem ista à fideli corde væcordia, vt sit iudicibus minor, aduocatus Spiritus sanctus, quum illi vtique vt iudices sint, repleantur Spiritu sancto, secundum quem viuentes, fiunt spiritales. Spiritalis enim omnia iudicat.

Matth. 19.

1. Corinth. 3.

Contra eundem, Cap. XXII.

Nusquam legitur Spiritus sanctus subditus Filio.

Filius, inquiunt, minister est Patris, Spiritus sanctus minister est Filii: nec attendunt quòd isto modo meliores faciunt Spiritu sancto Apostolos sanctos: qui quũ se Dei ministros esse dicunt, non eos isti vtique etiam Dei Patris ministros negabunt. Eius quippe ministri facti sunt, in cuius nomine etiã baptizauerunt, id est, Patris & Filii & Spiritus sancti. ac per hoc secundum istorum vaniloquia meliores erunt Trinitatis ministri, si propterea minor est Spiritus sanctus, quia solius minister est Filii. Legitur itaque in Scripturis sanctis Filius subditus Patri. Non autem dicit Scriptura alibi Spiritum sanctum subditum Filio.

Luc. 2. Philip. 2.

Libro II. contra aduersarium Legis & Prophetarum, Cap. III.

Roman. 1. Ante aduentũ Christi Spiritus sanctus fuit in Patribus.

Sed fieri non potuit, inquit, vt à Iudæorum Prophetis, Saluatoris nostri prænũtiaretur aduẽtus. Cur fieri non potuit, quũ dicat Apostolus, Quia credita sũt illis eloquia Dei? Sed ante Saluatoris aduentum, inquit, Spiritus sanctus ac diuinus non erat super terram. Hoc vanitas nõ veritas loquitur. Nã quo nisi Spiritu sancto Prophetas suos Dominus impleuit? de quibus in Epistolæ exordio dictum est ad Romanos, quod & suprà commemoraui, Paulus seruus Christi Iesu, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelio Dei, quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis, de Filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.

Roman. 1.

Post pauca ibidem.

Dauid de Christo pro Spiritũ sanctum protestatur. Psalm. 109.

Quis erat qui dixit, quod ipse Christus de se testatur esse prædictum, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum? Et hoc Dauid in Spiritu dixisse confirmat: quem Spiritum negat iste fuisse super terram, ante Domini aduentum, &c

Quæstionum veteris & noui Testamenti, quæst. CXXIII

Habere Spiritum sanctum vltra naturam & perfectionem hominis.

Spiritum sanctum habere vltra naturam & perfectionem hominis est, vt possit quæ Dei sunt. ac per hoc in veteribus Sanctis, nõ ita fuit Spiritus sanctus sicut nũc est in fidelibus: quia exeũtes de hoc seculo apud inferos erãt. Ait enim Deus, In nouissimis diebus effundam Spiritum meum super omnem carnem, &c. Et Apostolus inter alia, Quum autem apparuerit, inquit, benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, &c.

Ioelis 2.

Tit. 3.

Ibidem.

Spiritus sanctus quomodo cum patribus fuit.

Cum Prophetis ergo & iustis viris sanctũ fuisse Spiritum, non est ambiguum: cum Prophetis propter dispensationem: cum iustis verò causa sanctitatis, sicut legitur de sancto Simeone, Quia Spiritus sanctus, inquit, erat cum eo. non vt signum esset adoptionis in eo, sed meritorum eius gratia. Nam filii Dei credentes tunc esse cœperunt, quando manifestatus est Filius Dei victa morte, cunctæ creaturæ. Si autem in Adam vel in cæteris, sic dicatur fuisse Spiritus sanctus sicut nunc est in fidelibus, quæ noua dona dedit Deus, quum regnũ Filii sui dedicauit in nobis? Et quomodo felix & beatum tẽpus præ cæteris dicitur Saluatoris aduentus, si ea præstitit quæ iam fuerunt præstita? Et vbi est illud quod dicit Saluator ad discipulos, Multi, inquit, Prophetæ & iusti cupierũt videre quę videtis, & audire quę auditis, & nõ audierũt? Qua ratione ergo poterit dici, quòd beatitudo temporis huius nihil amplius

Luc. 2.

Beatitudo temporis huius sine confert fidelibus quam Patribus.

Matth. 13.

contulit doni, quàm veteribus est collatum? Quod quidē ad iniuriam proficit Saluatoris, vt nihil habuerit nouum quod in ortu imperii sui susciperentibus se donaret,& c.

Eodem libro,quæst.CXXV.

Eusebii error. Memini in quodam libello Eusebii, quondam egregii in reliquis viri,legisse, quia nec Spiritus sāctus sciat mysteriū natiuitatis Domini nostri Iesu Christi: & admiror tantæ doctrinę virum hanc maculam Spiritui sancto inflixisse.hoc enim dicens degenerem illum significauit. Neque enim potest dici de Deo esse,si nescit quæ Dei sunt: quia inferior natura, quod in potentiore fit,nescit. Sin verò substantiæ est eiusdem & diuinitatis, quomodo potest nescire quæ sua sunt? Denique Filius Dei *Ioan.10.* Quia ego, inquit, & Pater vnū sumus, ꝓpter vnitatem substantiæ:non immeritò adiecit di- *Ioan.16.* cens, Omnia quæ Patris sunt,mea sunt,& quæ mea,Patris sunt. Quamobrem si Spiritus sanctus eiusdem diuinitatis est, qua ratione segregatur, ne sit eiusdem scientiæ, quum eiusdem non negetur esse substantiæ? Quod plus est concesserit, quod minus est renuens,&c.

Libro III.contra Maximinum Arrianorum Episcopum,Cap. XXI.

1.Corin.6. Spiritus Sanctus Deus probatur per Paulum. Nescitis quia corpus vestrum templum in vobis Spiritus sancti est, quem habetis à Deo, & non estis vestri iuris? Empti enim estis pretio magno: continuò secutus adiunxit, Glorificate ergo Deum in corpore vestro. vbi dilucidè ostendit Deum esse Spiritum sanctum, glorificandum scilicet in corpore nostro tanquam in templo suo. Et quod Ananiæ dixit Apostolus Petrus, Ausus es mētiri Spiritui sancto? *Actu.5.* Atque ostendens Deum esse Spiritum sanctum, Non es,inquit,hominibus mentitus,sed Deo.

Ibidem.

Spiritus sanctus Deus demonstratur. Tam malè sentientes de Spiritu sancto,vt non ei tribuatis saltem quod tributū est Moysi famulo Dei, qui non munera gratiarum, sed plagarū prodigia in eodem Spiritu sācto(quia ipse est digitus Dei) Aegyptiis ingerebat,& *Exod.7 & 8.* tamē Pharaoni Deus erat. Vbique adest Spiritus sanctus in æternam vitam regenerandis: & non est eis Deus? Imò verò est, & Deus verus est,quia Dei veri membra tēplum eius est: & vtique subiectum est templum illi, cuius est templum. Quomodo ergo Deus non est, cui sunt membra Dei subiecta?

De inquisitione Trinitatis.C.

1.Ioan. 4. Interrogatur,vtrùm ad solam sancti Spiritus personam pertineat charitas, dum Apostolus dicit,Deus charitas est: qui dilectio Patris & Filii esse legitur. Responsio, Nullatenus ita Spiritus sācti charitas intelligitur, quasi non sit Pater & Filius charitas. Sicut Spiritus sanctus est charitas,ita & Pater est charitas,& Filius est charitas. Non tamē tres charitates, sed vna charitas. Sed quia Spiritus sācti donum Dei ꝓpriè dicitur, & nullū Dei donū charitate maius est: imò sine illo nullum donū ad perpetuā hominē poterit ducere beatitudinem: proinde Spiritus propriè dicitur charitas. *Spiritus sanctus cur dicatur charitas.*

Lib.VI.de Trinitate,Cap.V.

Spiritus sanctus cum Patre & Filio vnus est substantiæ. Quapropter etiam Spiritus sanctus in eadem vnitate substantiæ & æqualitate consistit. Siue enim sit vnitas amborum, siue sanctitas, siue charitas: siue ideo vnitas,quia charitas,& ideo charitas, quia sanctitas: manifestum est quòd non aliquis duorum est,quo vterque cōiungitur,quo genitus à gignente diligatur,genitorēmque suum diligat, sintque non participatione, sed essentia sua: neque dono superioris alicuius,sed suo proprio, seruantes v- *Ephes.4.* nitatem Spiritus in vinculo pacis. Quod imitari per gratiam, & ad Deum & ad nos iubemur. In quibus duobus præceptis,tota Lex pē- *Matth.22.* det & Prophetæ. Ita sunt illa tria Deus vnus, solus,magnus,sapiens,sanctus,beatus.

In Euangelium Ioannis, Tractatu XXXII.

Vt quisque amat Ecclesiā, ita habet Spiritum. Credamus fratres, quantum quisque amat Ecclesiam, tantum habet Spiritum sanctum. Datus est enim Spiritus,sicut Apostolus dicit, ad manifestationem. Quam manifestationem? *1.Corinth.12.* Sicut idem ipse dicit, Quia alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu, alii donatio curationum in vno Spiritu, alii operatio virtutum in eodem Spiritu. Multa enim dantur ad manifestationem, sed tamen forsan horum omnium quæ dixi, nihil habes. Si amas, nonnihil habes: si enim amas vnitatem, etiam tibi habet quisquis in illa habet aliquid.

Tractatu LXXIIII.in eundem.

Quid credit fides catholica. Hic est vtique in Trinitate Spiritus sanctus, quem Patri & Filio consubstantialem & coæternum fides catholica confitetur. Ipse est, de quo dicit Apostolus, Charitas Dei diffusa *Roman.5.* est in cordibus nostris per Spiritum sanctū,qui datus est nobis. Quomodo ergo Dominus dicit,Si diligitis me,mandata mea seruate,& ego rogabo Patrem,& alium paracletum dabit vobis: quum hoc dicat de Spiritu sancto,quē nisi habeamus,nec diligere Deū possum°,nec eius *Fideles nihil possunt sine Spiritu.* mādata seruare? Quomodo diligimus,vt eum accipiamus, quem nisi habeamus, diligere non valemus? Aut quomodo mandata seruabimus, vt eum accipiamus, quem nisi habeamus,mandata seruare non possumus?

Post pauca,responsio.

Restat ergo vt intelligamus Spiritū sanctū habere qui diligit,& habēdo mereri vt plus habeat, & plus habendo plus diligat. Iam itaque habebant Spiritum discipuli,quem Dominus promittebat, sine quo eum Dominū nos dicebāt,nec tamen eum adhuc habebāt, sicut eum Dominus promittebat. Et habebant ergo, & non habebant,qui quantum habendus fuerat,

non

Habuerũt Apostoli Spiritũ sanctum, & nõ habuerunt.

non habebant. Habebant itaque minus, dandus erat eis amplius. Habebant occultè, accepturi fuerant manifestè: quia & hoc ad maius donum Spiritus sancti pertinebat, vt eis innotesceret quod habebant.

Eodem tractatu.

Spiritus hominibus datur ad mensuram. Roman.12.

Quòd autem in vnitatem personæ Vnigeniti assumptus est homo, gratiæ est, nõ naturæ, confitente Euangelio atque dicente, Puer autem crescebat, & cõfortabatur, plenus sapientia: & gratia Dei erat in illo. Cæteris autem ad mensuram datur, & datus additur, donec vnicuique pro modo suæ perfectionis propria mẽsura cõpleatur. Vnde & monet Apostolus, non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad temperantiam, vnicuique sicut Deus partitus est mensuram fidei. Neque enim ipse diuiditur Spiritus, sed dona per Spiritum. Nam diuisiones donationum sunt, idem autem Spiritus.

1. Corinth.12.

Ibidem.

Ioannis 14. Spiritus nisi inuisibiliter videri non potest.

Mundus ergo eum accipere nõ potest, quia non videt eum, neque scit eum. Non enim habet inuisibiles oculos mundana dilectio, per quos videri Spiritus sanctus nisi inuisibiliter non potest.

Tractatu XCIIII.

Ioannis 16.

Quid est ergo, Si nõ abiero, paracletus non veniet ad vos: nisi non potestis capere Spiritũ, quãdiu secũdum carnem persistitis nosse Christum? Vnde ille inquit, qui iamiam ceperat Spiritum sanctum, Etsi nouerамus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus. Etiam ipsam quippe carnem Christi non secũdum carnem nouit, qui Verbum carnem factũ spiritaliter nouit.

2. Corinth.5. Spiritualiter noscendũ Verbũ caro factũ.

Tractatu XCIX.

Temerariũ est definire, quid interest inter procedere & nasci.

Nam & Filius ei de quo natus est, & Spiritus sãctus ei de quo procedit, æqualis est. Quid autem illic interfit inter procedere & nasci, & longum est quærendo differere, & temerarium quum differueris definire: quia hoc & mẽti vtcunque comprehendere, & si quid fortè mens inde comprehenderit, linguæ difficillimum est explicare, quantuslibet præsit doctor, quãtuslibet adsit auditor.

Ibidem.

Spiritus sanctus quare dicatur Spiritus.

Ioannis 4.

Nec ob aliud existimo ipsũ vocari propriè Spiritum, quum etiam si de singulis interrogemur, non possimus nisi Patrem & Filium Spiritum dicere: quoniã Spiritus est Deus, id est, non corpus est Deus, sed Spiritus. Quod ergo communiter vocantur & singuli, hoc propriè vocari oportuit eum qui non est vnus eorum, sed in quo communitas apparet amborum.

De verbis Domini secundum Matthæum, Sermo.XI.

Quæ Ecclesia Spiritum sanctum dare potest.

Remissio peccatorum quoniam non datur nisi in Spiritu sancto, in illa Ecclesia tantummodo dari potest, quæ habet Spiritum sanctum.

Serm.CLXXXI. de tempore.

Spiritus sanctus nisi adsit cordi audientis, otiosus est sermo doctoris.

Ipse vos docebit omnia: quia nisi idem Spiritus cordi adsit audiẽtis, otiosus est sermo doctoris. Nemo docenti homini tribuat, quod ex ore docẽtis intelligit: quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. Vnde quia sine eo nihil boni agere possumus, ipso opitulante tales nos reddamus, ad quos Spiritus sanctus aduenire, & in quibus habitare dignetur.

Serm.CLXXXIII. de tempore.

Relinquẽtibus mũdum, datur Spiritus sanctus. Roman.2.

Si hunc mundum relinquimus, nos similẽ paracletum, sicut Apostoli, id est, Spiritum veritatis, quem mittet nobis Pater, accipiemus. Quoniam non est personarum acceptio apud Deum Patrem: sed promissa Apostolorum nobis proficiunt, si opera & desyderia, & actus gerimus, quos Apostoli fecerunt.

DE ANGELIS ET EORVM OFFICIO.

Lib.I. de doctrina Christ. Cap.XXX.

Matth.22. Præcepto charitatis etiam Angeli continentur.

IAm verò, si vel cui præbẽdum est, vel à quo nobis præbendum est officium misericordiæ, rectè proximus dicitur: manifestũ est hoc præcepto, quo iubemur diligere proximum, etiam sanctos Angelos contineri, à quibus nobis tanta misericordiæ officia impenduntur, quanta multis diuinarum Scripturarum locis animaduertere facile est. Ex quo & ipse Deus & Dominus noster proximum se nostrum dici voluit. Nam & seipsum significat Dominus Iesus Christus, opitulatum esse semiuiuo iacẽti in via afflicto & relicto à latronibus. Et Propheta in oratione ait, Sicut proximum, sicut fratrem nostrum, ita complacebam.

Luc.10.

Psalm.34.

Lib.XX. contra Faustum, Cap.XXI.

Ipsi enim sancti, vel homines, vel Angeli, exhiberi sibi nolunt quod vni Deo deberi norunt. Apparuit hoc in Paulo & Barnaba, quũ cõmoti miraculis, quę per eos facta sũt, Lycaonii, tanquã diis immolare voluerunt. Cõscissis enim vestimẽtis suis, confitentes & persuadẽtes se deos non esse, ista sibi fieri vetuerũt. Apparuit & in Angelis, sicut & in Apocalypsi legimus Angelum se adorari prohibentem, ac dicentem adoratori suo, Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Ista sibi planè superbi spiritus exigunt, diabolus & angeli eius, sicut per omnia templa & sacra Gentilium.

Actorum 14.

Angeli nolunt adorari.

Apocal. 9,22.

De videndo Deo ad Paulinam, Cap.V.

Matth.18.

Quomodo verum est, Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est: si Deum nemo vidit vnquam? Si ergo iam dictum est, Deum nemo vidit vnquam, nisi diceretur, nemo hominum: hactenus illa quæstio soluta esse videbitur, vt non sit huic sententiæ contrarium, quod Dominus ait, Angeli eorum semper vidẽt faciem Patris mei: vt scilicet Angelos Deum videre credamus, quem nemo vidit vnquam, scilicet hominum.

Ioannis 1. Angeli Deum vident, quem nemo vnquam vidit hominũ.

Eodem lib. Cap.VI.

Et ideo Deũ nemo vidit vnquã, quia eam

Coloss. 2. quæ in Deo habitat plenitudinem diuinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit. Vidit enim, ad vtrunque referendum est. Denique quum additur, Vnigenitus Filius ipse enarrauit, mentium magis quàm oculorum visio declaratur. Species verò videtur, virtus autem enarratur: illa oculis, hæc mente comprehenditur. Sed quid de Trinitate dicam? Seraphim quãdo voluit, apparuit, & vocem eius Esaias solus audiuit. Apparuit Angelus, & nunc præsto est, sed non videtur. Neque enim in nostra potestate est videre, sed in potestate illius apparere.

Ioan. 1.

Esaiæ 6. Lucæ 1. In nostra potestate non est videre Angelum, sed in illius apparere.

Cap. IX. libro eodem.

Non ab omnibus Angelis Deus æqualiter videtur. Eo autẽ modo, quo videtur Deus sicuti est, nunc fortasse videtur à quibusdam Angelis, à nobis autem tunc ita videbitur, quum eis facti fuerimus æquales.

In argumento librorum Musices.

Angelorũ virtus Deo seruit. Esse spiritalem vitalémque virtutem, etiam si non sit animal mũdus. Quæ virtꝰ in Angelis sanctis ad decorandum atque ad ministrãdum omnium Deo seruit, vt à quibus non intelligitur, rectissimè credatur.

In fine ibidem.

Animásne Angelos habeant. Angelos sanctos habere animas, nusquã me legisse in diuinis eloquiis canonicis recolo.

De vera religione, cap. XIII.

Angeli natura mutabiles. Fatendum est enim & Angelos natura esse mutabiles, si solus Deus est incõmutabilis: sed ea voluntate qua magis Deum quàm se diligunt, firmi & stabiles manẽt in illo, & fruũtur maiestate eius, & vni libẽtissimè subditi sunt.

Eodem cap. IV.

Volunt Angeli homines cum ipsis colere Deum. Hoc etiã ipsos optimos Angelos, & excellentissima Dei ministeria velle credamus, vt vnum cum ipsis colamus Deum, cuius contẽplatione beati sunt. Neque enim & nos videndo Angelos beati sumus, sed vidẽdo veritatẽ qua etiam ipsos diligimus Angelos, & his congratulamur. Nec inuidemus quòd eò paratiores, vel nullis molestiis impedientibus ea perfruũtur. sed magis eos diligimus, quoniã & nos tale aliquid sperare à communi Domino iussi sumus. Quare honoramus eos charitate, nõ seruitute, nec eis templa construimus. Nolunt enim se sic honorari à nobis, quia nosipsos quũ boni sumus, templa summi Dei esse nouerunt. Rectè itaque scribitur, hominem ab Angelo prohibitum ne se adoraret, sed vnum Deum, sub quo ei esset & ille conseruus.

2. Cor. 3. Apocal. 22.

Quæstionum Veteris & noui Testamenti, Quæst. I.

Neque Angeli penitus comprehendunt quid sit Deus. Quia enim supra omnia Deus est, necesse est vt omnium mentes excedat. Homines enim quantum possunt aciem mentis extendere, aspiciunt quid Deus sit opinione, nõ definitione. Angeli autẽ, qui superiores hominibus sunt, quia plus de Deo aliquid sentiũt, nõ est dubium. Archangeli verò eo ipso amplius. Cherubim autem & Seraphim, quæ potentiæ iuxta Deum esse dicuntur, maiora de Deo sentiunt, non tamen comprehẽdunt penitus quid Deus sit: quia nemo nouit Patrem nisi Filius, nec Filium quis nouit, nisi pater.

Quæstione XX. eodem libro.

Manna quare dicatur panis Angelorũ. Ideo autẽ Angelorũ panis dictus est manna, quia ea virtute creatus est, qua Angelica natura subsistit & viuit. Sine Deo enim nulla vita est. Per id ergo quòd de cælo venisse dicitur, Angelorum dictus est panis.

Ibidem in fine.

2. Cor. 3 Christiani etiã Angeli dicuntur. Et quia maior gratia est nunc, quàm in Prophetis, & libertas data per Christum: quia vbi Spiritus Domini, ibi libertas, ad comparationem tẽporum & gratiarum, Christiani, Angeli dicti sunt, quorum panc, qui Christus est, satiati sunt Iudęi, quos homines dixit. Horum enim magis Christus est, quibus & reuelatus est, & qui hoc nomine vocari cẽsentur. Duplici ergo genere potest intelligi supradicta quæstio, vt & panis Angelorũ, cælestium dici possit, & Christianorum, secundum ea quæ dicta sunt.

Quæst. ad Orosium, quæstio. XVII.

Angeli æquales omnes creati. Omnes quidem Angeli æquales creati sunt: sed cadentibus illis per superbiam, cæteri Domino pia obedientia cohæserunt, accipientes certam scientiam suæ stabilitatis, quam illi nunquam habuerunt. Et sic sunt gratia Dei in omnibus circundati, vt nunquam possint cadere à beata vita, qua fruuntur, Domino cohærentes.

Ibidem, quæst. XXI.

Genè. 1. Angelica natura cæli nomine nuncupata est. Porro primus dies ipse est Angelica natura, quæ primo cæli nomine nũcupata est. Vnde euidenter ostenditur primo die spiritalem factam, id est, Angelicam naturam: & sic hoc cælum, quod oculis cernimus.

Lib. III. contra Maximinum, Arrianorum Episcopum, cap. XXV.

Angeli maiores dici possint homine. Sap. 9 Quòd autem tibi videtur, nihil magnum de Deo Patre dici, si forma serui maior est, qua maiores videntur & Angeli: non rectè cogitas quem locum in rebus habeat humana natura, quæ condita est ad imaginẽ Dei. Maiores Angeli dici possunt homine, quia maiores sunt hominis corpore, maiores sunt & animo, sed infirmo, quem peccati originalis merito corruptibile aggrauat corpus. Natura verò humana, qualem naturam Christus humanæ mentis assumpsit, quæ nullo peccato potuit deprauari, solus maior est Deus. Denique propter quod dictum est, Minorasti eum paulominus ab Angelis, aperuit Scriptura vbi legitur, Eũ autem modico minus quàm Angelos minoratum vidimus Iesum propter passionem mortis. non ergo propter naturam hominis, sed propter passionem mortis.

Psalm. 8. Hebræ. 2.

Ad Orosium contra Priscillianistas & Origenistas, cap. X.

Quanquamin cõparatione iustitiæ Dei, si nec sancti in cælis Angeli iusti esse dicantur,

non

non mihi videtur importuna sententia: non quia vt hoc esset à iustitia lapsi sunt: sed quia facti sunt,& Deus non sunt: tantúmque spiritalis luminis habere non possunt, quantum habet ille à quo facti sunt. Ibi enim summa iustitia, vbi summa sapientia: & hoc Deus est de quo dictum est, Soli sapienti Deo, &c. Sed alia quæstio est, quantum iustitiæ ipsius capiãt Angeli, quantúmque non capiant: cuius enim participatione iusti sunt, eius comparatione nec iusti sunt.

Angeli participi possunt Dei iustitiæ comparatione iusti non sunt.

Cap. XI. ad eundem, contra eosdem.

Coloss. 1. Certè ait Apostolus, Siue sedes, siue dominationes, principatus & potestates, &c. Et esse itaque sedes, siue dominationes, siue principatus & potestates in cælestibus apparatibus, firmissimè credo, & differre inter se aliquid, indubitata fide teneo. Sed quòd me contemnas, quem magnum putas esse Doctorem, quænam ista sint, & quid inter se differant, nescio. Nec sanè ea ignorantia periclitari me puto, sicuti non obediẽtia, si Domini præcepta neglexero.

Differentiam dominat. princ. & potest. Angust. ignorat.

Contra sermonem Arrianorum, Cap. XIII.

1. Thessal. 5 Si autem quod dictum est, In iussu, in voce Archangeli, Christum descendere de cælo: ipsius Archangeli iussum volunt intelligi, sicut verba ipsa videntur sonare: quid eis restat, nisi vt Angelis etiam minorem dicant vnigenitum Filium, quorum iussis obedire perhibetur, si iubente minor est cui iubetur? Quanuis quod dictum est, In iussu, in voce Archangeli, possit etiã sic intelligi, vt ipsa vox Archangeli, iussu Dei fieri accipiatur, id est, vt Angelus qui tuba Dei intelligendus est esse, à Domino Deo iubeatur emittere vocem suam, quod inferiori creaturæ necessariũ erit audire, quum Filius Dei descendet de cælo. Ipse est enim tuba, de qua dicit alio loco, Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti.

1. Thessal. 4

Angelus tuba Dei intelligendus est esse.

1 Corinth. 15.

Quæstionum super Num. lib. IIII. cap. XIIX.

Ira Angeli. Num. 22. Veritas & iustitia Dei, iratæ Angelũ facit.

Ad Laurentium in Enchiridio, Cap. XXIX.

Placuit itaque vniuersitatis Creatori atque moderatori Deo: vt quoniam non tota multitudo Angelorum Deum deserendo perierat, ea quæ perierat, in perpetua perditione remaneret. Quæ autem cum Deo illa deserẽte perstiterat, de sua certissimè cognita semper futura felicitate secura gauderet. Alia verò creatura rationalis, quæ in hominibus erat: quoniam peccatis atque suppliciis, & originalibus & propriis tota perierat, ex eius parte reparata, quod Angelicæ societati ruina illa diabolica minuerat, suppleretur. Hoc enim repromissum est resurgentibus Sanctis, quòd erunt æquales Angelis Dei.

Angelica ruina hominibus supplebitur.

Ibidem, cap. LVIII.

Quomodo autem se habeat beatissima illa & superna societas, quæ ibi sint differentiæ personarũ, vt quũ omnes tanquã generali nomine Angeli nuncupentur, sicut in Epistola ad Hebræos legimus, Cui enim Angelorum dixit Deus aliquãdo, Sede à dextris meis? Hoc quippe modo significauit omnes vniuersaliter Angelos dici. Sunt tamen illic Archangeli, & vtrùm iidem Archangeli nominentur virtutes, atque ita dictũ sit, Laudate eum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius: acsi diceretur, Laudate eum omnes Angeli eius, laudate eum omnes Archangeli: & quid interse distent quatuor illa vocabula, quibus vniuersam ipsam cælestem societatem videtur Apostolus esse complexus, dicendo, Siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates: dicant qui possunt, si tamẽ possunt probare quod dicũt: ego me ista ignorare confiteor. Sed nec illud quidem certum habeo, vtrùm ad eandem societatem pertineat sol & luna, & cuncta sydera, quanuis nonnullis lucida corpora esse, non cum sensu vel intelligentia videantur.

Heb. 1. Psalm. 109.

Psalm. 148.

Superna societatis quomodo se habeat, Augustinus. Col. 1.

Eodem lib. cap. LIX.

Itémque quis explicet, Angeli cum qualibus corporibus apparuerint hominibus? vt non solùm cernerentur, verùmetiam tãgerentur: & rursus non solida corpulentia, sed spiritali potentia quasdam visiones, non oculis corporeis, sed spiritalibus, vel mẽtibus ingerant, vel dicant aliquid, non ad aurem forinsecus, sed intus in animo hominis, etiam ibidem ipsi constituti: sicut scriptum est in Prophetarum libro, Et dixit mihi Angelus, qui loquebatur in me. Non enim ait, qui loquebatur ad me, sed in me: vel appareant & in somnis, & colloquantur more somniorum. Habemus quippe in Euangelio, Ecce Angelus Domini apparuit illi in somnis, dicens, &c. His enim modis velut indicant se Angeli contrectabilia corpora non habere. Faciúntque difficillimam quæstionem, quomodo Patres eis pedes lauerint, quomodo Iacob cum Angelo tam solida cõtrectatione luctatus sit. Quũ ista quærũtur, & ea sicut potest quisque coniectat, non inutiliter exercentur ingenia, si adhibeatur disceptatio moderata, & absit error opinantium se scire quod nesciunt. Quid enim opus, vt hoc atque huiusmodi affirmentur, vel negentur, vel definiantur cum discrimine, quando sine crimine nesciuntur?

Angeli cum qualibus corporibus apparuerint, incertum.

Zacha. 2.

Matth. 1

Gene. 18. & 19

Gene. 32

Ibidem, cap. LXI.

Non enim pro Angelis mortuus est Christus: sed ideo etiam pro Angelis fit quidquid hominum per eius mortem redimitur & liberatur à malo: quoniam cum eis quodammodo redit in gratiam post inimicitias, quas inter homines & sanctos Angelos peccata fecerunt, & ex ipsa hominum redemptione, ruinæ illius Angelicæ detrimenta reparantur.

Pro Angelis non est mortuus Christus.

Ibidem, cap. LXII.

Angeli æterna Dei contemplatione beati.

Et vtique nouerunt sancti Angeli docti de Deo, cuius veritatis æterna contemplatione beati sunt, quanti numeri supplementum de genere humano, integritas illius ciuitatis expectet. Propter quod ait Apostolus, Instaurari omnia in Christo, quæ in cælis sunt, & quæ in terris. In ipso quippe instaurantur quæ in cælis sunt, quum id quod inde in Angelis lapsum est, ex hominibus redditur. Instaurantur quæ in terris sunt, cùm ipsi homines, qui prædestinati sunt ad vitam æternam, à corruptionis vetustate renouantur.

Eodem lib. Cap. LXIII.

Æquales Angelis facti, videbimus facie ad faciem, 1. Cor. 13.

Nos autem quãtuscunque sit in nobis intellectus humanus, ex parte scimus, & videmus nunc per speculum in ænigmate. Cùm verò æquales Angelis Dei fuerimus, tunc quemadmodum & ipsi videbimus facie ad faciem, tantámque pacem habebimus erga illos, quantum & ipsi erga nos, quia tantũ eos dilecturi sumus, quantũ ab eis diligimur. Itaque pax eorum nota nobis erit, quia & nostra talis ac tanta erit, nec præcellet tunc intellectum nostrum. Dei verò pax, quæ illic est erga eos, & nostrum & illorum intellectum sine dubitatione præcellet.

Philip. 4.

Lib. I. Meditationũ, Cap. XXIX. in fine.

Angeli Deum non vident vt est.

Et ideo certum est, ô Deus, corporeis oculis te non posse sentiri: sed nec ab vllo mortalium in propria essentia aliquando potuisse videri. Hinc etenim patenter datur intelligi, quòd vnde Angeli te intuentur, inde & nos post hanc vitam te videbimus. Sed nec ipsi profectò te videre possunt sicuti es. Nulli denique alii tota, nisi tibi soli, nota est omnipotens Trinitas.

Lib. II. Meditationum, Cap. III.

1. Cor. 9

Matth. 22

Omnia enim, ait Apostolus, nostra sunt, superiora scilicet, æqualia & inferiora. Superiora quidem nostra sunt ad perfruẽdum, vt Deus Trinitas. Æqualia nostra sunt ad conuiuendum, scilicet Angeli: qui etsi modò sunt superiores nobis, in futuro erunt æquales. Et inferiora nostra sunt, quia ad vsum nobis, sicuti res dominorum dicuntur esse famulorum, non priuatione à domino, sed quia sunt ad vsum eorum. ipsique Angeli in quibusdam Scripturæ locis nobis seruire dicuntur, dum propter nos in ministerium mittuntur. Vnde Apostolus ait, Quoniam omnes administratorii spiritus sunt, missi in ministerium, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Neque id incredibile cuiquam videatur: quandoquidem & ipse Creator & Rex Angelorum venit non ministrari, sed ministrare, & dare animã suam pro multis. Dicuntur enim Angeli orationes & vota nostra offerre Deo, non quia Deum doceant: qui omnia antequã fiãt, sicut & post eaquã facta sunt, nouit: sed quia eius voluntatem super his consulunt, & quod Deo iubente completum esse cognouerint, hoc nobis euidenter vel latenter reportant. Vnde hominibus ait, Quum orastis, orationem vestram obtuli Deo. Similiter & nos quum oramus, non Deum docemus, quasi nesciat quid velimus, & quo indigeamus: sed necesse habet rationalis creatura, temporales causas ad æternam veritatem referre, siue petendo quid erga se fiat, siue consulendo quid fiat. De excelso igitur cælorum habitaculo ad consulendos, visitandos & adiuuandos nos attrahit superemi nẽs charitas Angelos, propter Deum, propter nos, propter seipsos. Propter Deum vtique, cuius tanta erga nos pietatis viscera, ipsi quoque (vt dignum est) imitãtur. Propter nos, in quibus nimirum propriã similitudinẽ admirãtur. Propter seipsos, quorum ordines instaurãdos ex nobis toto desyderio præstolantur.

Matth. 20

Hebræos. 1.

Angeli vota nostra offerre dicuntur Deo. Tobiæ 12

De vera & falsa pœnitentia, Cap. XVI.

Angeli boni peccare potuissent.

Angeli quoque qui perstiterunt, si liberi non fuissent, vnde coronarentur? Potuerunt enim peccare, quorum similes ceciderunt. Licet enim misericorditer cuncta creauerit, iustitiam tamen in misericordia, qui iustus est, custodire oportuit.

De cognitione veræ vitæ, Cap. VI.

Angeli graphicè describuntur.

Angelus autem spiritus est, substantia incorporea, inuisibilis, sensibilis, rationalis, intellectualis, immortalis, bonorum lucida & impassibilis, malorum tetra & passibilis. Sed videndum est, vtrùm aliqua substantia talis in rebus creatis esse credatur, quum à nobis minimè videatur. Angelos enim esse, ipsa insensibilia probant, quæ tam certã sui motus legem obseruant. Omne quippe quod mouetur, aut motum à se habet, aut aliunde: sed omne quod motum à se habet, est sensibile, vt anima: quod aliunde, insensibile, vt corpus. Quòd si sol, luna & sydera per se mouentur, sensu vel ratione vigere videntur, quæ tam certa tẽpora, tam certa cæli spatia custodiunt, & quodammodo suum intellectum huic mundo lumine vel signis innuunt. Sed qui ea rationabilia, aut saltem sensibilia corpora arbitrantur, iure sensu carentes, inter irrationabilia cõputãtur. Cùm autem verè sint corpora visibilia, sed motu carentia, vtpote insensibilia, & tamen moueantur: constat profectò, quòd aliunde moueantur. Restat igitur ea per Angelica ministeria moueri. Similiter vẽtos, pluuias, grãdines, fulgura, tonitrua, tẽpestates, auras, iussu Dei per illos regi qui dubitat, & ea sensibilia putat: hũc ratio stultum cum insensibilibus probat. Bruta quoque animalia, vsibus humanis per illos obsecundari vel aduersari qui non credunt, aut illa per rationalem intellectum hæc facere credunt, longè à ratione recedunt. Sed & cũcta quæ in rebus insensibilibus, vel creaturis sẽsibilibus gerũtur, per illos administrari

qui

qui ambigit, multùm à luce veritatis desipit. Igitur constat Angelos verè esse & cuncta nobis occulta patenter nosse. Sed hoc differt inter illorum & nostram scientiam, quòd ipsi omnes causas rerum antequam eueniant, præsciũt: nos autem vix & cum magno labore inuestigamus eas, postquam res in actu cõstant.

Angeli occulta hominibus norunt.

Eodem lib. Cap. VIII.

Sicut enim luna stellas, sol lunam in claritate excellere cernitur: sic quilibet superior ordo Angelorum, inferiorem ab Angelis vsque ad Seraphim, gloria, dignitate, claritate præcellere creditur.

In Angelis ordo est.

Ibidem post pauca.

Igitur constat, quanquam animam toto mundo longè maiorem fore. Angeli autem, sicut ab animabus beatitudine, ita etiam differunt magnitudine. Hic nemo magnitudinem corporalis quantitatis intelligat: sed illam potius intellectualem, quæ in hunc mundum corporeum, & cuncta in eo corpora ad paruitatem redigat.

Anima maior toto mũdo Angelo minor est.

Ibidem Cap. XXIIII.

Omnis creatura Deum sibi inesse per aliquid sentit. Angeli enim & vniuersa viuentia Deum sibi inesse sentiunt. Deus quippe vita est, & omne quod viuit, vita viuit. Non enim Angelus magis vita viuit, quàm vermis, licet iste sit immortalis, ille mortalis. Nec Angelus magis subsistit quàm vermis, quanuis illius substantia sit æterna, istius autem caduca.

Angeli substãtia æterna.

Eodem lib. Cap. XXXI.

Angeli mutabiles sunt: quia de præterito in præsens, de præsenti in futurum mouentur. Præteritum quippe habent, futurum nondum habent. Constat enim, quòd socios Angelicos olim amissos non habent: & quòd adhuc consortio Sanctorum in terra peregrinãtium carent, præterita memoria recolligunt, futurum præsciendo intelligunt. & sicut potest cogitari, quòd aliquando cœperunt, ita etiam potest cogitari, quòd finiri possint.

Angeli mutabiles sunt.

Ibidem in fine.

Solus ergo Deus habet immortalitatem, quia nullam recipit mutabilitatem. Hic etiam solus est inuisibilis: quia nullæ creaturæ ad plenũ intelligibilis. nempe beatorũ animæ & Angeli, suo more non nostro eum semper vident: non per interualla spatiorum, sicut nos corporea videmus, sed intra se, & extra se, in omni creatura, & extra omnem creaturam eum conspiciunt, nec vllo intellectus intuitu amplitudinem suæ claritatis excedunt. Et quia non ita pleniter ab ipsis, vt à seipso conspicitur vel intelligitur, ideo solus inuisibilis dicitur.

Angeli suo more Deum semper vident.

De fide ad Petrum, Cap. XXIII.

Firmissimè tene & nullatenus dubites, omnem creaturam naturaliter mutabilẽ, à Deo incommutabili factam: nec tamen posse quemlibet sanctorum Angelorum in deterius mutari: quia sic acceperunt æternam beatitudinem, qua Deo stabiliter perfruuntur, vt ea carere non possint. Sed hoc ipsum quòd ab illo statu beatitudinis, in quo sunt, mutari in deterius nullatenus possunt, non est eis naturaliter insitum: sed postquam creati sunt, gratiæ diuinæ largitate collatum. Si enim Angeli naturaliter incommutabiles fierent, nunquam de eorum consortio diabolus & eius angeli ceciderent.

Angeli gratia immutabiles non natura.

Ibidem Cap. XXXIIII.

Firmissimè tene & nullatenus dubites, in omni creatura, quam spiritalem atque corpoream summa Trinitas fecit, solos spiritus Angelicos & humanos intelligendi facultatem diuinitus accepisse, & etiam hoc omnino habere non posse, &c.

Angeli & homines soli intelligãtes.

De spiritu & anima, Cap. XVIII.

Omnis verò rationalis creatura corporea est. Angeli & omnes virtutes corporeæ sunt, licet non carne subsistant. Et ex eo intellectuales naturas corporeas esse dicimus, quia loco circunscribuntur, sicut & anima humana, quæ carne clauditur, quæ idcirco in loco & localis esse dicitur. In loco, quia hic alicubi præsens est: localis, quia quod alicubi præsens est totũ, alibi non est. Non habet tamen corporalem dimensionem, nec corporalem circũscriptionem: quoniam corporalis quantitatis expers est. Sed quia per præsentiam & operationem in loco concluditur, localis & ipsa dicitur. veruntamẽ nõ sicut corpus, cui secũdũ locũ, principium, medium & finis assignatur. Circunscriptum est, quod quum alicubi est totũ, non potest simul esse alibi, quod de solis corporeis naturis cernitur. Incircunscriptum verò est, quod simul est vbique totum, quod de solo Deo intelligitur. Circunscriptũ autem simul & incircũscriptum est, quod quum alicubi sit totũ, potest simul alibi esse totũ, nõ tamẽ vbique: quod de creatis spiritibus cognoscitur.

Angeli & anima quomodo locales dicuntur.

Circunscriptũ quid dicatur.

Eodem lib. Cap. XXIIII.

Angeli siquidem his corporalibus iudicandis & ministrandis præsunt, & eorum significatiuas similitudines in spiritu ita discernunt, & tanta potentia quodammodo tractãt, vt eas etiam possint hominum spiritibus reuelando miscere. Inde est quod Angelus Dei apparuit in somnis Ioseph, dicens, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Et iterum, Tolle puerum & matrẽ eius, & fuge in AEgyptum. Deus etiam per Prophetam dicit, Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & iuuenes visiones videbunt, & senes somnia somniabunt, &c.

Angeli spiritibus hominum possunt mitescere.

Matth. 1 & 2

Ioel. 2.

Ibidem XXVII.

Humanum spiritum aliquando bonus, aliquãdo malus assumit spiritus, nec facile discerni potest à quo spiritu assumatur, nisi quia bonus instruit, malus fallit.

Differentia inter bonum & malum spiritum.

Eodem lib. Cap. XXIX.

Quum homines mortui, siue viui, homini-

bus dormientibus vel vigilantibus apparent, non in ipsis rebus vt sunt videntur, sed in quibusdam similitudinibus rerum. Istud autē Angelicis fieri operationibus creditur, per dispensationem prouidentiæ Dei bene vtentis bonis vel malis, secundum inscrutabilem altitudinem iudiciorum suorum: siue hinc instruantur mentes mortalium, siue fallantur, siue consolentur, siue terreantur, sicut vnicuique vel præbēda est misericordia, vel irroganda iustitia, ab eo cui misericordiam & iudicium nō inaniter decātat Ecclesia. Ibi siquidem sunt spiritus defunctorum, vbi non vident, neque audiunt quæ aguntur aut cueniunt in ista vita hominibus. Ita tamen est eis cura de viuis: quanquam quid agant omnino nesciāt, quemadmodum cura est nobis de mortuis, quanuis quid agant vtique nesciamus. Nesciunt quidē mortui quid hic agatur, sed dum hic agitur, postea audire possunt ab eis, qui hinc moriendo ad eos pergunt, non quidem omnino, sed quātum finitur eis indicare, & eos oportet audire. Scire etiam possunt ab Angelis, qui hic nobis præsto sunt, & animas nostras ad illos deferunt. Spiritu etiam Dei reuelante cognoscere possunt quæ hic aguntur, quæ necessarium est eos noscere. Quidam etiam ex mortuis ad viuos rapi possunt, non per propriam naturam, sed per diuinam potentiam. Vtrum tamen ista fiāt per eorum præsentiam, aut per Angelos suscipiētes eorum personam, affirmare non audeo. Deus enim omnipotens, qui est vbique præsēs, per Angelica ministeria vsquequaque diffusa potest præbere ista hominibus solatia, quibus in huius vitæ miseria iudicat esse præbenda.

Psalm.10

Mortui quomodo sciant quæ hic fiunt

De Ecclesiasticis dogmatibus, Cap. X.

In principio creauit Deus cælum & terrā & aquā ex nihilo, & cùm adhuc tenebræ ipsam aquam occultarent, & aqua terram absconderet, facti sunt Angeli & omnes cælestes virtutes, vt non esset otiosa Dei bonitas, sed haberet in quibus per multa ante spatia bonitatem suam ostenderet. & ita hic visibilis mundus, ex materia quæ à Deo facta fuerat, factus est & ornatus.

Genes. 1. Quando facti Angeli.

Ibidem, Cap. IIX

Angeli verò quia in illa, qua creati sunt beatitudine perseuerant, non natura possident bonum, vt non mutarentur cum cæteris, sed arbitrio seruantes bonam voluntatem, & bonum conditionis, & fidem Domino. Propter quod & merito ab ipso Domino sancti Angeli vocantur, quòd tenuerunt arbitrio sanctitatem, nec sociorum exemplo deuiauerunt à bono.

Angeli non natura perseuerant in beatitudine.

Cap. IXI. eodem libro.

Virtutes Angelicæ, quæ in diuino amore perstiterunt fixæ, lapsis superbiētibus Angelis, hoc munere retributionis acceperunt, vt nulla iam rubigine surrepentis culpæ mordeantur; vt & in contemplatione Conditoris, sine felicitatis fine permaneant, & in hoc sic conditæ, æterna stabilitate subsistant.

Angeli in contemplatione creatoris permanserunt.

Item Cap. IXII.

Tales creati sunt Angeli, vt si vellent, in beatitudinis luce persisterē t: si autem vellent, etiam labi potuissent. Vnde & satan cum sequētibus legionibus cecidit: sed post eius lapsum ita confirmati sunt Angeli qui perstiterunt, vt cadere omnino non possint: qui ne omnino iam caderent, virtutem incommutabilitatis acceperunt.

Angeli beati amplius cadere non possunt.

De mirabilibus sacræ Scripturæ, Cap. X XIII.

Panis Angelorum Manna dicitur, non quòd illo Angeli, qui cibo non egent, saturentur: sed per Angelorum ministerium tale officium, sicut Lex & cætera populo præbebātur, quæ dispositа per Angelos, in manu Mediatoris tribuitur.

Manna curpanis Angelorū dicitur.

Gala. 3.

Ad Honoratum, Epist. CXX.

Annuntiabitur Domino generatio ventura, & annuntiabunt iustitiam eius populo qui nascetur, quem fecit Dominus. Quod nō sic accipiendum est, tanquam nescienti Deo aliquid annūtietur vt sciat: sed sicut annūtiant Angeli, nō solùm nobis beneficia Dei, verumetiam illi preces nostras. Nam scriptum est, vbi Angelus hominibus dicit, Ego obtuli memoriam orationis vestræ: non vt tunc Deus nouerit quod velimus, vel quo indigeamus. Nouit enim Pater vester (ait Dominus) quid vobis necessarium sit, priusquā petatis ab eo. sed quia necesse habet rationalis creatura, obtemperans Deo, temporales causas ad æternam veritatem referre, siue petendo quod erga se fiat, siue consulendo quid faciat, qui pius mentis affectus est, vt ipsa construatur.

Psalm. 22.

Angelorum erga nos obsequia

Tobiæ 12.

Matth. 6.

Ad Probam Epistola CXXI.

Vnde & illud Apostoli, vbi ait, Postulationes vestræ innotescant apud Deum: non sic accipiendum est, tanquam Deo innotescant, qui eas & antequā essent vtique nouerat: sed nobis innotescant apud Deum, per tolerantiam, non apud homines per iactantiam. Aut fortè etiam innotescāt Angelis, qui sunt apud Deum, vt quodammodo eas offerant Deo, & de his consulant, & quod eo iubente complendum esse cognouerint, sicut oportere ibi cognouerint, hoc nobis vel euidenter vel latenter apportent. Dixit enim Angelus homini, Tobiæ 12. Quum oraretis, ego obtuli orationē vestram in conspectu claritatis Dei.

Coloss. 4.

Quomodo nostræ preces innotescāt apud Deum.

Quomodo Angelis innotescāt

Tobiæ 12.

Super Psalmum CIII.

Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros ignem flagrantem. Quanuis non videamus apparitionem Angelorum (absconditа est enim ab oculis nostris, & est in quadam republica magna imperatoris Dei) tamen esse Angelos nouimus ex fide, & multis apparuisse scriptum legimus & tenemus. Necinde dubitare

Psalm. 103.

Heb. 1 & 11. Esse Angelos dubitandum non est.

tare fas nobis est. Spiritus autẽ Angeli sunt,& quum spiritus sunt, non sunt Angeli: quum mittuntur fiunt Angeli. Angelus enim officii nomen est,non naturæ. Quæris nomen eius naturæ?spiritus est.quæris officium? Angelus est. Ex eo quod est, spiritus est: ex eo quod agit, Angelus est,&c.

De incarnatione Verbi,Cap.VI.

Angeli quando creati. Est etiam illud in Ecclesiastica prædicatione,esse Angelos Dei quosdam & virtutes bonas,qui ei ministrant ad salutem hominũ consummandam. sed quando isti creati sint, vel quales aut quomodo sint,non satis in manifesto distinguitur,&c.

De visitatione infirmorum,lib.II Cap.VI.

Homo aliquo modo Angelo præstantior. Quod tu es, fieri dignatus est Deus, fili mi,non factus est quod est Angelus,etsi sit magni consilii Angelus, te exaltauit super Angelos: tu etenim iudicabis Angelos. Nollem habere locum Angeli,si possem habere locũ debitum homini.

De eo quod dictum est,Ego sum qui sum.

Angelus officii nomen,non naturæ. Angelus enim officii nomen est, non naturæ.nam Angelus Græcè, qui Latinè nũtius appellatur. Nuntius ergo actionis nomen est: agendo,id est, aliquid nuntiando, nuntius appellatur.

De Ciuitate Dei, lib. IIII. Cap.XVII.

An fortè dicunt Romani, quòd deam Victoriam Iupiter mittat, atque illa tanquam regi deorum obtemperans, ad quos iusserit veniat,& in eorum parte confidat? Hoc verè dicitur,non de illo Ioue quem eorum regem pro sua opinione confingunt: sed de illo vero Rege seculorum,quòd mittat nõ Victoriam,quæ nulla substantia est, sed Angelum suum: & faciat vincere quem voluerit, cuius consilium occultum esse potest, iniquum esse nõ potest.

Mittit Deus Angelum & vincere facit.

Lib.VII.Cap. XXX.

Deus multa facit per Angelos Agit autem multa Deus,etiam per Angelos, sed non nisi ex seipso beatificat Angelos. Ita quanuis propter aliquas causas hominibus Angelos mittat,nõ tamẽ ex Angelis homines sed ex seipso sicut Angelos beatificat. Ab hoc vno & vero Deo, vitã speramus æternam.

Eodem lib.Cap.XXXII.

Mysterium vitæ æternæ, per Angelos prædicatum. Hoc mysterium vitæ æternæ, iam inde ab exordio generis humani, per quædam signa & Sacramenta, temporibus congrua, quibus oportuit,per Angelos prædicatum est. Deinde populus Hebræus in vnam quandam rempublicam(quæ hoc Sacramẽtum ageret)congregatus est:vbi per quosdam scientes, per quosdam nescientes, id quod ex aduentu Christi, vsque nunc & deinceps agitur, prænuntiaretur esse venturum.

Lib.IX. Cap.V.

Sancti verò Angeli & sine ira puniant, quos accipiunt æterna Dei lege puniendos, & miseris sine miseriæ compassione subueniant, & periclitantibus eis quos diligunt, sine timore opitulentur: & tamen istarum nomina passionum, consuetudine locutionis humanæ etiam in eos vsurpentur, propter quandam operum similitudinem,non propter affectionum infirmitatem: sicut ipse Deus secundum Scripturas irascitur, nec tamen vlla passione turbatur. Hoc enim verbum vindictæ vsurpauit effectus,non illius turbulentus affectus. *Angeli sine passionibus operantur.*

Eodem lib.Cap.XXII.

Bonis Angelis scientia qua inflantur dæmones,vilis est. Hic igitur Angelis bonis, omnis corporalium rerũmque temporalium scientia, qua inflantur dęmones,vilis est: non quòd earum ignari sint,sed quòd illis Dei, qua sanctificantur, charitas chara est: præ cuius non tantùm incorporali, verumetiam incõmutabili & ineffabili pulchritudine, cuius sancto amore inardescunt omnia quæ infra sunt:& quod illud est non sunt, séque ipsos inter illa contemnũt: vt ex toto quòd boni sint,eo bono ex quo boni sunt,perfruantur. Et ideo certius etiã temporalia & mutabilia ista nouerunt: quia eorum principales causas in Verbo Dei conspiciunt, per quod factus est mundus,quibus causis quædam probantur,quædam reprobantur, cuncta ordinantur.

In fine Capitis ibidem.

Beatitudo Angelorum Dei est. Itaque non solùm æterni,verumetiam beati sunt. Bonum autem quo beati sunt,Deus ille est,à quo creati sunt. Illius quippe indeclinabiliter participatione & contemplatione perfruuntur.

Lib.X. Cap. XII.

Miracula per Angelos facta sunt Deo operante. Porro autem quæcunque miracula,siue per Angelos,siue quocunque modo ita diuinitus fiunt,vt Dei vnius in quo solo beata vita est, cultum religionémque commendent, ea verè ab eis vel per eos, qui nos secundũ veritatem pietatémque diligunt,fieri ipso Deo in illis operante credendum est.

Eodem lib. Cap.XIIII.

Omnia esse in Dei potestate. Actor.7. Omnia quippe quæ præstare hominibus vel Angeli vel homines possunt, in vnius esse omnipotentis potestate, quisquis diffitetur, insanit.

Cap.XV.eodem lib.

Sic itaque diuinæ prouidentiæ placuit ordinare temporum cursum,vt quemadmodum dixi,& in Actibus Apostolorũ legitur, Lex in edictis Angelorum daretur,de vnius veri Dei cultu,in quibus & persona ipsius Dei,nõ quidem per suam substantiam, quæ semper incorruptibilibus oculis inuisibilis permanet: sed certis indiciis per subiectã Creatori creaturam,visibiliter appareret, & syllabatim per transitorias temporum morulas,humanæ linguæ vocibus loqueretur,qui in sua natura,nõ corporaliter,sed spiritaliter, non sensibiliter, *Act.7.*

sed intelligibiliter,non temporaliter , sed vt ita dicam,æternaliter,nec incipit loqui,nec desinit, quod apud illum syncerius audiunt, non corporis aure, sed mẽtis, ministri eius & nuntii,qui eius veritate incommutabili perfruuntur immortaliter beati, & quod faciẽdum modis ineffabilibus audiunt,& vsque in ista visibilia, atque sensibilia perducendum incunctãter atque indifficulter efficiunt.

Angeli mentis Dei ministri sunt.

Libro XI.Cap.IX.

Vbi de mundi cõstitutione sacræ literæ loquuntur,non euidẽter dicitur , vtrum vel quo ordine creati sint Angeli : sed si prætermissi nõ sunt, vel cæli nomine, vbi dictũ est, In principio fecit Deus cælum & terram, vel potius lucis huius,de qua loquor,significati sunt. Opus autem Dei esse Angelos, hìc quidem, & si non prętermissum , non tamen euidẽter expressum est: sed alibi hoc sancta Scriptura clarissima voce testatur. Nam & in hymno trium in camino virorum,quũ prædictum esset, Benedicite omnia opera Domini Dominũ: in executione eorũdem operũ, etiã sancti Angeli nominati sũt. Et in Psalmo canitur , Laudate eũ omnes Angeli eius,laudate eum omnes virtutes eius,& c.

Gene.1. Opus Dei Angeli sunt.

Daniel.3.

Psalm.148.

Eodem libro,Cap.XIII.

Quis enim catholicus Christianus ignorat nullum nouum diabolum ex bonis Angelis vlterius futurum: sicut nec istum in societatem bonorum Angelorum vlterius rediturũ? Veritas quippe in Euãgelio Sanctis fidelibúsque ꝓmittit, Quòd erũt æquales Angelis Dei. quibus etiã promittitur, Quòd ibũt in vitam æternam.

Ex Angelis nullus diabolus futurus est. Matth.22

Matth.25.

Eodem libro,Cap.XV.

Non enim est vlla natura, etiam in extremis infimísque bestiolis, quam non ille constituit,à quo est omnis modus,omnis spes,omnis ordo, sine quibus nihil rerum inueniri vel cogitari potest: quanto magis Angelica creatura, quæ omnia cætera quæ Deus condidit,naturæ dignitate præcedit?

Angelicæ naturæ præstantia.

Cap. XXIX.

Illi quippe Angeli sancti, non per verba sonantia Deum discunt,sed per ipsam præsẽtiam immutabilis veritatis, hoc est Verbum eius vnigenitum.

Angeli quomodo Deum discunt.

Eodem libro, Cap. XXXI.

Sancti verò Angeli,ad quorum societatem & congregationẽ in hac peregrinatione laboriosissima suspiramus, sicut habent permanendi æternitatem, ita cognoscendi facilitatem,& requiescendi felicitatem. Sine difficultate nos adiuuant, quoniam spiritalibus motibus puris & liberis non laborant.

Angeli sine difficultate nos adiuuant

Libro XII. Cap.IX.

Confitendum est igitur cum debita laude Creatoris,non ad solos sanctos homines pertinere, verumetiam de sanctis Angelis posse dici, quòd charitas Dei diffusa sit in eis per Spiritum sanctum , qui datus est eis, nec tantum hominũ, sed primitus præcipuéque Angelorũ bonum esse quod scriptũ est, Mihi autem adhærere Deo bonum est. Hoc bonum quibus commune est, habent & cum illo cui adhærẽt, & inter se societatem sanctam,& sunt vna ciuitas Dei,eadémque viuum sacrificium eius,viuúmque templum eius,& c.

Charitas diffusa in Angelorum cordibus.

Psalm.72. Rom.5.

Eodem lib.Cap.XV,

Ideo semper fuisse dicuntur Angeli, quia omni tempore fuerunt, sine quibus tempora nullo modo esse potuerunt: tempus autem, quoniam mutabilitate transcurrit, æternitati immutabili non potest esse coæternum.

Angeli omni tempore fuerũt

Cap.XXIIII.

Neque enim fas est, vllius naturæ, quanlibet minimæ mortalísque, Creatorem suum nisi Deum credere ac dicere, & antequam possit intelligi .Angeli autẽ, quos Platonici deos libentius appellãt, etiamsi adhibẽt vel iussi vel permissi operationem suam rebus quæ gignũtur in mundo: tam non eos dicimus creatores animalium, quàm nec agricolas frugum atque arborum.

Angelos Platonici deos dicũt

Cap.XXV.eodem lib.

Proinde facti primitus Angeli, cuiusmodi ministerium præbuerunt Creatori cætera faciẽti, nescio, nec tribuere illis audeo quod fortè non possunt, nec debeo derogare quod possunt. Creationem tamen conditionémque omnium naturarum, qua fit vt omnino naturæ sint, eis quoque fauẽtibus non facientibus, illi Deo tribuo, cui se etiã ipsi debere quod sunt, cum gratiarum actione nouerunt.

Angeli quale Deo ministerium præstent, nescitur.

Lib.XIII.Cap.XVIII.

Si enim ars humana efficit, vt ex metallis, quæ in aquis posita continuò submerguntur, quibusdam modis vasa fabricata etiam natare possint, quãtò credibilius & efficaci⁹ occultus aliquis modus operationis Dei, cuius omnipotentissima volũtate Plato dicit nec orta interire, nec colligata posse dissolui , quum multò mirabilius incorporea corporeis , quàm quæcunque corpora quibuscunque corporeis copulentur, potest molibus præstare terrenis, vt nullo in ima pondere deprimantur, ipsísque animis perfectissimè beatis , vt quanuis terrena, tamen incorruptibilia iam corpora vbi volunt ponant, & quò volunt agant situ motúque facillimo? An verò si hoc Angeli faciunt, vt quælibet animalia terrestria rapiant vndelibet, constituántque vbi libet, aut eos sine labore non posse , aut onera sentire credendum est? Cur ergo Sanctorum perfectos atque beatos diuino munere spiritus , sine vlla difficultate posse ferre quò voluerint , & sistere vbi voluerint sua corpora non credamus?

Angeli corpora terrestria induũt & exuunt.

Eodem lib.Cap.XXII.

Angeli quoque visibiliter & tractabiliter apparentes,non quia indigebant,sed quia volebant & poterant,vt hominibus congruerẽt, sui ministerii quadam humanitate comederunt. Neque enim illud in phantasmate fecisse creden-

Angelos homini nihil verè deparuisse.

credendum est,quando eos homines hospitio susceperunt:quãuis vtrùm Angeli essent ignorantibus consimili nobis indigentia vesci viderentur. Vnde est quod Angelus in libro Tobiæ, Videbatis me manducare, sed visu vestro videbatis:id est, necessitate reficiendi corporis,sicut vos facitis,me cibum sumere putabatis. Sed si fortè de Angelis aliud credibilius disputari potest,certè fides Christiana de ipso Saluatore non dubitat,quòd etiam post resurrectionem, iam quidem in spiritali carne, sed tamen vera, cibum ac potum cum discipulis sumpsit. Non enim potestas,sed egestas edendi ac bibendi talibus corporibus auferetur.

Tobiæ.12.

Ioan.21.

Libro XV.Cap.XXIII.

Angeli an fœminis possint miscere.

Vtrùm possint Angeli, quum spiritus sint, corporaliter coire cum fœminis. Et quoniam creberrima fama est,multíque se expertos,vel ab eis qui experti essent,de quorum fide dubitandum non est,audisse confirmant,Syluanos & Faunos (quos vulgò incubos vocant) improbos sæpe extitisse mulieribus,& earum appetisse au peregisse concubitum: & quosdam dæmones(quos Dusios Galli nuncupant)hãc assiduè immũditiam & tentare & efficere,plures talésque assueuerãt,vt hoc negare impudentiæ videatur. Non hinc aliquid temerè audeo diffinire, vtrùm aliqui spiritus elemento aereo corporati (nam hoc elementum etiam quum agitatur flabello, sensu corporis tactúque sentitur) possint etiam hanc pati libidinem,vt quomodo possunt sentientibus fœminis misceantur. Dei tamen Angelos sanctos nullo modo sic labi illo tempore crediderim potuisse, nec dixisse de illis Apostolũ Petrum, Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit: sed carceribus caliginis inferi retrudens, tradidit in iudicio puniendos reseruari. Sed potius de illis,qui primùm apostatãtes à Deo, cum diabolo principe suo ecciderunt,qui primum hominem per inuidiam serpentina fraude decepit.Angelos autem fuisse etiam Dei homines nuncupatos,eadem Scriptura sancta locupletíssima testis est. Nam & de Ioanne scriptum est, Ecce ego mitto Angelum meũ ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Et Malachias Propheta, propria quadã, id est,sibi propriè impertita gratia, dictus est Angelus. Verùm hoc mouet quosdam, quòd ex illis qui dicti sunt Angeli Dei, & ex mulieribus quas amauerunt, non quasi homines generis nostri,sed Gigantes legimus esse natos: quasi verò corpora hominum modum nostrum longè excedentia,quod etiam suprà commemorauí,nõ etiã nostris temporibus nata sint. Nonne ante paucos annos, quum Romanæ vrbis, quod à Gotthis factum est, appropinquaret excidium, Romæ fuit fœmina cum suo patre & sua matre, quæ corpore quodammodo giganteo longè cæteris præemineret? Ad quam visendam mirabilis fiebat vsquequaque concursus.Et hoc erat maximè admirationi,quòd ambo parentes eius, nec tam longi erant, saltem quàm longissimos videre consueuimus. Potuerunt ergo Gigantes nasci,& priusquam Filii Dei (qui & Angeli Dei dicti sunt) filiabus hominum,hoc est, secũdum hominem viuentium miscerentur, filii scilicet Seth filiabus Cain.

2.Petri 2.

Nota.

Gene.3.

Matth.11.

Malach.3.

Gene.6.

Ibidem post pauca.

Non autem illos fuisse Angelos Dei,vt homines non essent, sicut quidam putant: sed homines proculdubio fuisse Scriptura ipsa sine vlla ambiguitate declarat. Cùm enim præmissum esset, quòd videntes Angeli Dei filias hominum,quia bonæ sunt,sumpserunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant: mox adiunctum est,Et dixit Dominus Deus,Non permanebit Spiritus meus in hominibus his inæternum, propter quòd caro sunt. Spiritu Dei quippe fuerunt facti Angeli Dei,& filii Dei: sed declinando ad inferiora, homines dicuntur,nomine naturæ,non gratiæ.dicuntur & caro,desertores spiritus,deserendo deserti.

Gene.6. Hominis nomen naturæ est non gratiæ.

Libro XVI. Cap.VI.

Quomodo Angelis loquitur Deus.

Nec sic loquitur Angelis Deus, quomodo nos inuicem loquimur nobis,vel Deo,vel Angelis, vel ipsi Angeli nobis, siue per illos Deus nobis: sed ineffabili suo modo, nobis autem hoc indicatur nostro modo.

Eodem libro, Capite XXIX.

Tres viri Abrahæ apparentes Angeli fuerũt Lib.2.de Trini.Cap.18. Contra Adimantum.Cap 28. Hebræ.13

Item Deus apparuit Abrahæ,ad quercum Mãbre in tribus viris, quos dubitandum non est Angelos fuisse, quanuis quidam existimẽt vnum in eis fuisse Dominum Christum, asserentes eum etiam ante indumẽtum carnis fuisse visibilẽ.Angelos autem fuisse Scriptura testatur.nec solùm hæc, in hoc Geneseos libro,vbi hæc gesta narrantur, verumetiam in Epistola ad Hebræos, vbi cùm hospitalitas laudaretur, Per hanc etiam,inquit, quidam nescientes hospitio receperunt Angelos.

De Trinitate,libro III. Cap.VIII.

Nec boni nec mali Angeli nisi quãtum permittuntur faciunt.

Sed nec boni Angeli, hæc nisi quãtũ Deus iubet, nec mali hæc iniustè faciunt, nisi quantum iustè ipse permittit. Nam iniqui malitia voluntatem habet iniustam, potestatem autẽ non nisi iustè accipit, siue ad pœnam suam, siue ad aliorum,vel pœnam malorum, vel laudem bonorum.

Eodem lib.Cap.X.

Numæ.21.

Quæ per Angelos fiunt, cur nobis mirabiliora.

Aliquando ad hoc fit quædam species vel aliquantulum mansura, sicut potuit serpens illa æneus exaltatus in eremo, sicut possunt & literæ,vel peracto ministerio transitura: sicut panis ad hoc factus in accipiendo Sacramento consumitur. Sed quia hæc hominibus nota sunt, quia per homines fiunt, honorem tanquam religiosa possunt habere,stuporem tanq̃ mira non possunt. Itaque illa quę per Angelos

siunt,quò difficiliora & ignotiora, eò mirabiliora sunt nobis: illis autem taquam suę actiones notæ atque faciles.

Eodem lib.Cap.XI.

Sed quid vltrà differimus ora eorum euidentissimo atque grauissimo alio documento oppilare,vbi nō Angelus singulariter, nec Viri pluraliter: sed omnino Angeli dicuntur, per quos sermo non quilibet factus, sed Lex ipsa data manifestissimè ostenditur,quā certè nullus fidelium Deum dedisse Moysi dubitat, ad subiugandum populum Israel: sed tamen per Angelos datam ita Stephanus loquitur, Dura ceruice(inquit) & non circuncisi corde & auribus, vos sēper Spiritui sācto restitistis, sicut patres vestri. Quem Prophetarū nō persecuti sunt patres vestri? Et occiderūt eos,qui prænuntiabant de aduentu Iusti, cuius vos proditores & interfectores fuistis. qui accepistis Legem edictis Angelorum,nec custodistis. Quid hoc euidentius? Quid tanta auctoritate robustius? In edictis quippe Angelorum Lex illi populo data est: sed Iesu Christi per eam disponebatur & prænuntiabatur aduentus.

Act.7. Edictis Angelorum Lex populo Israel data.

Lib.II. de Genesi ad literam, Cap.VIII.

Neque enim(sicut nos)ad percipiendam sapientiam proficiebant Angeli, vt inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspicerent,qui ex quo facti sunt,ipsa æternitate sancta,& pia contemplatione perfruuntur, atque inde ista despicientes, secundum id quod intus vident,vel rectè facta approbant, vel peccata improbant.

Angeli inuisibilia nō per visibilia conspiciunt. Rom.1.

Lib.XI. de Genesi ad literam, Cap.XXIX.

Habent enim quidem boni & mali Angeli opera similia,sicut Moyses & Magi Pharaonis. Verùm in his etiam boni Angeli potentiores sunt,nec mali Angeli etiam talium operum quicquam possunt, nisi quòd bonos Angelos permiserit Deus: vt retribuatur vnicuique secundum cor eius,vel secundum gratiam Dei, vtrunque iustè ac benignè per altitudinem diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei.

Habent boni & mali Angeli quædā opera similia.

De fide ad Petrum, Cap.III.

Superiores verò spiritus,nullum cum corporeis elementis habere fecit naturale cōsortium,quos æternos creauit, & eis facultatem & intelligentiam cogitandæ,cognoscendæ,diligendæq; diuinitatis inseruit. Quos tamen ita creauit, vt etiam præ seipsis illum diligerēt, cuius se tales creatos opere cognouissent, quum eorum,vt tales fierent,nulla merita præcessissent.

Angeli nullis meritis præcedentibus tales conditi.

Soliloquiorum animæ ad Deum, Cap.XXVII.

Dilexisti enim me vnice amor meus, antequam diligerem te, & ad imaginem tuam creasti me,omnibus creaturis tuis præposuisti me.quam dignitatē tunc quidem seruo,quum nouerim te,propter quem fecisti me. Insuper facis Angelos tuos spiritus propter me, quibus mādasti vt custodiant me in omnibus viis meis,ne fortè offendā ad lapidē pedem meum. Hi enim sunt custodes super muros ciuitatis nouæ tuæ Hierusalem, & montes in circuitu eius vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem tuum, ne quando rapiat vt leo animas nostras,dum non esset qui eriperet, ille antiquus serpens,aduersarius noster diabolus,qui quasi leo rugiens semper circuit, quærens quem deuoret. Hi sunt ciues beatæ ciuitatis supernæ Hierusalem, quæ sursum est mater nostra, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis, vt eos liberent ab inimicis suis,& custodiant in omnibus viis suis,confortent quoque & moneant, & orationes filiorum tuorum offerant in conspectu gloriæ maiestatis tuæ. Diligūt nempe concives suos,per quos suæ ruinæ scissuras instaurari expectant. Ideóque magna cura & vigilanti studio adsunt nobis omnibus horis & locis, succurrentes & prouidentes necessitatibus nostris, soliciti discurrentes inter nos & te Domine, gemitus nostros atque suspiria referentes ad te: vt impetrent nobis facilem tuæ benignitatis propitiationem, & referant ad nos desyderatā tuæ gratiæ benedictionem. Ambulant enim nobiscū in omnibus viis nostris.intrant & exeunt nobiscum,attentè considerantes, quàm piè, quàm honestè in medio prauæ nationis conuersemur, quantóque studio & desyderio quæramus regnū Dei & iustitiam eius, quantóque timore seruiamus & exultem⁹ tibi in lætitia cordis nostri. Adiuuāt laborantes,protegunt quiescentes, hortantur pugnantes, coronant vincentes, congaudent gaudentibus,de te,inquam,gaudētibus: compatiuntur patientibus,pro te,inquam,patientibus. Grandis est eis cura de nobis. Magnus est affectus dilectionis erga nos. Et hoc totum, propter honorem tuæ inęstimablis charitatis, qua dilexisti nos. Diligunt enim quos tu diligis: custodiunt quos tu custodis: & deserunt quos tu deseris,nec diligunt operātes iniquitatem: quoniam & tu odisti omnes operantes iniquitatem, & perdes omnes qui loquuntur mendacium. Quoties bene agimus,gaudent Angeli,& tristantur dæmones. Quoties à bono deuiamus,diabolum lætificamus, & Angetuos suo gaudio defraudamus. Gaudium est enim eis,super vno peccatore pœnitentiam agente: sed diabolo super vno iusto pœnitentiam deserente,&c.

Angelorum erga homines charitas & ministeria.

Psalm.90.

1.Petri 5.

Psalm.5.

Lucæ 15.

DE PRAEDESTINATIONE, ELECTIONE, Vocatione, Iustificatione, Gratia & Libero Arbitrio.

Contra Fortunatum disputatione II.

LIberum volūtatis arbitrium, in illo homine dico,qui primus formatus est. Ille sic factus est,vt nihil omnino volūtati eius resisteret

Adam liberū arbitrium habuit.

sisteret, si vellet præcepta Dei seruare. Postq̃ autem libera voluntate ipse peccauit, nos in necessitatẽ præcipitati sumus, qui ab eius stirpe descẽdimus. Quandiu ergo portamus imaginem hominis terreni, id est, quandiu secundum carnem viuimus, qui vetus etiam homo nominatur, habemus necessitatem consuetudinis nostræ, vt non quæ volumus faciamus. Quum autem gratia Dei amorem nobis diuinum inspirauerit, & nos suæ voluntati subiectos fecerit, quibus dictum est, Vos in libertatem vocati estis: &, Gratia Dei liberauit me à lege peccati & mortis. Lex autem peccati est, vt quicunq; peccauerit, moriatur. Ab ista lege liberamur, quũ iusti esse cœperimus. Lex mortis est, qua dictum est homini, Terra es, & in terrã ibis. Ex ipsa enim homines sic nascimur, quia terra sumus, & in terram ibimus propter meritum peccati primi hominis: propter gratiam autem Dei, qui liberat nos à lege peccati & mortis, ad iustitiam conuersi liberamur: vt postea eadem ipsa caro, quæ nos in pœnis torsit in peccatis manentes, subiiciatur nobis in resurrectione, & nulla aduersitate nos quatiat, quominus Legem Dei & præcepta diuina seruemus.

Galat. 5. Rom. 8.

Gen. 3.

Epistola CVI. ad Paulinum.

Philosophi virtute propria beatam vitam efficere voluerunt.

Ne offendant in lapidem offensionis, vel arguẽdo defendendo naturã, & liberũ arbitrium, quemadmodum Philosophi huius mundi, qui vehementer egerunt, vt putarentur, vel putarent sibi beatam vitam vitute propriæ voluntatis efficere. Caueant ergo isti, ne per sapientiam verbi euacuent crucem Christi, & hoc sit eis offendere in lapidem offensionis. Natura enim humana, etiãsi in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam Creatore suo non adiuuante seruaret. Quum igitur sine gratia Dei, salutem non posset custodire quã accepit, quomodo sine gratia Dei potest reparare quam perdidit?

Epistola CVII. ad Vitalem.

Qui oppugnat gratiam, captiuum habet arbitrium.

Si verè volumus defendere liberum arbitrium, non oppugnemus vnde sit liberũ. Nam qui oppugnat gratiam, qua nostrum ad declinandum à malo & faciẽdum bonum liberatur arbitrium, ipse arbitrium suum adhuc vult esse captiuum.

Ad Paulinum, Epistola IIX.

Sine pœnitentia dona & vocatio Dei.

Sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei, certè illos significari, qui pertinent ad numerum prædestinatorum, de quibus alio loco dicit, Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositũ vocati sunt Sãcti. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Qui verò electi, ipsi secundum propositum vocati, in quibus Dei præscientia proculdubio falli non potest. Hos præsciuit & prædestinauit cõformes imaginis Filii sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos prędestinauit, hos & vocauit. Hæc vocatio secundum propositum est: hæc est sine pœnitentia. Quos autem vocauit illos & iustificauit. Quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Si Deus pro nobis, quis cõtra nos? Non sunt in ista vocatione, qui in fide quæ per dilectionem operatur, etiam si aliquã tulum ambulant, non perseuerant vsque in finem. Et vtique potuerunt rapi, ne malitia mutaret intellectum eorum, si ad illam prædestinationem & vocationem, quæ secundum propositum & sine pœnitẽtia est, pertinerent. At ne quisquam præsumptor ita de occultis iudicet alienis, vt dicat, Ideo non rapti sunt ex hac vita antequam essent fidei desertores, quia in eadẽ vita non fideliter ambulabãt: hoc in eorũ cordibus nouerat Dominus, quanuis hominibus aliter appareret: quid dicturus est de infantulis paruulis, qui plerique accepto in illa ætate Christianæ gratiæ sacramento, cùm sine dubio pertinerẽt ad vitam æternã regnúmque cælorum, si cõtinuò ex hac vita migrarẽt, sinuntur crescere, & nonnulli etiam apostatæ fiunt? Vnde, nisi quia non pertinẽt ad illã prædestinationẽ? Cur autem alii ad eam pertineant, occulta causa esse potest, iniusta non potest. Nũquid enim iniquitas apud Deum? absit. Nam & hoc ad illam pertinet altitudinem iudiciorum, quam mirãs Paulus, tanquam expauit, Apostolus. O altitudo diuitiarum, &c. Ideo quippe illa iudicia vocat, ne quisquam talia fieri putet, siue iniquitate, siue temeritate facientis, siue casu & fortuitò, labentibus vllis partibus iam dispositorum sub tanta potentia & sapientia Dei seculorum.

Ad Valentinum, Epistola XIVI.

Iacobus 1. Nemo meritis operum suorũ, dicat se habere Dei gratiam.

Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum. Nec quisquam dicat meritis orationum suarum, vel meritis fidei suæ traditam Dei gratiam, & putetur verum esse quod illi hæretici dicunt, gratiam Dei secundum merita nostra dari. quod omnino falsissimum est. Non quia nullum est meritum, vel bonum piorum, vel malum impiorum: alioqui quomodo iudicabit Deus mundum? Sed gratia & misericordia Dei, conuertit hominẽ. de qua Psalmus dicit, Deus meus misericordia eius præueniet me: vt iustificetur impius, hoc est, ex impio fiat iustus, & incipiat habere meritum bonum, quod Deus coronabit, quando iudicabitur mundus.

Psalm. 58.

Ad Vitalem, Epistola. CVII

Matth. 10.

Rom. 8.

Responde obsecro, quomodo dicit Apostolus, Gratias agentes Patri idoneos facienti nos in parte sortis Sanctorum in lumine, si non ipse arbitrium nostrum, sed ipsum arbitriũ se liberat? Mẽdaciter ergo gratias agimus Patri, tãquã ipse faciat quod ipse nõ facit. Et errauit q̃ dixit, quòd ipse nos faciat idoneos. Respõde, Quomodo ad declinandum à malo

& faciendum bonum, liberum habemus arbitrium, quando erat sub potestate tenebrarum, vnde nos, si (quemadmodum dicit Apostolus) Deus eruit, ipse vtique illud liberum fecit? Ita fit, vt neque fideles fiãt nisi libero arbitrio: & tamen ipsius gratia fideles fiant, qui à potestate tenebrarum liberauit arbitrium. Sic & Dei gratia nõ negatur: sed sine vllis humanis præcedentibus meritis vera monstratur: & liberum arbitrium ita defenditur, vt humilitate solidetur, non elatione præcipitetur. Non est igitur gratia Dei in natura liberi arbitrii, & in Lege atque doctrina, sicut Pelagiana peruersitas desipit: sed ad singulos actus datur illius voluntate, de quo scriptum est, Animam voluntariam segregans hæreditati tuæ. Quia & liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus, & lex Dei atque doctrina, quanuis sancta, & iusta & bona, tamen occidit, si non viuificet Spiritus, per quẽ fit non vt audiendo, sed vt obediendo, neque vt lectione, sed vt dilectione teneatur. Quapropter vt in Deum credamus, & piè viuamus, non volentis neque currentis, sed miserentis Dei est: non quia velle & currere non debemus: sed quia ipse in nobis & velle operatur & currere. Nõ ergo gratiã dicamus esse doctrinam: sed agnoscamus gratiam, quæ facit prodesse doctrinam. quæ gratia si desit, videmus etiam obesse doctrinam.

Psalm. 67. Vt in Deum credant homines & piè viuant Dei opus est.

Ad Paulinam Epistola CVI.

Nam quis nos, nisi qui venit quærere & saluare quod perierat, ab illa perditionis massa & contentione discernit? Vnde Apostolus interrogat, dicens, Quis enim te discernit? Vbi si dixerit homo, Fides mea, volũtas mea, bonũ opus meum: respondetur ei, Quid enim habes quod nõ accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hoc itaque totũ, ideo non vt homo non glorietur: sed vt qui gloriatur, in Domino glorietur. Non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Non quia bona opera ista pia cogitatione frustrantur, quum Deus reddat vnicuique secundum opera eius, sitque gloria, honor & pax omni operanti bonum: sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia: quoniã fides, quæ per dilectionem operatur, nihil operaretur, nisi ipsa dilectio Dei diffunderetur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Nec ipsa fides esset in nobis, nisi Deus vnicuique partiretur mensuram fidei. Bonum est igitur homini, vt cum totis viribus liberi arbitrii sui veraciter dicat, Fortitudinem meam ad te custodiam: quia ille qui putauit sine ipsius adiutorio se posse custodire quod dedit, profectus in regionem lõginquam, & viuens prodigè cuncta consumpsit, & miseria duræ seruitutis attritus, reuersúsque in semetipsum dixit, Surgam & ibo ad patrẽ meum. Quam cogitationem bonam quãdo haberet, nisi & ipsam illi in occulto Pater misericordissimus inspirasset?

1. Corinth. 4.

Deus quomodo vnicuique reddit secundum opera. Rom 2.

Lucæ 1.

Libro I. Homiliarum, Homilia XIIII.

Quum ergo coronat Deus merita tua, nihil coronat, nisi dona sua. Hãc fidem & veram pietatẽ, ne quis extollatur de libero arbitrio in bonis operibus, quisquis sic accipiat, vt nouerit dantẽ, aut quisquis datori nõ sit ingrat⁹, medico non superbiat, vel insanus adhuc, vel non à se sanus. Hanc, inquam, fidem suam atque pietatem, nullæ argumẽtationes euellãt de cordibus vestris. seruate quod accepistis. Et humiliter consideremus, quod Apostolus dicit, De est qui operatur in nobis & velle & perficere.

Deus in hominẽ coronat dona sua.

Ad Anastasium, Epistola CXLIIII.

Tantùm porrò quisque peccatum odit, quantùm iustitiam diligit, quod non poterit Lege terrente per literam: sed Spiritu sanante per gratiam.

Psalmo XII.

Et redime nos propter nomen tuum, hoc est, gratis propter nomen tuum, non propter meum meritum: quia tu dignatus es facere, non quia ego dignus sum cui facias. Nam est hoc ipsum, quod non sumus obliti te, & non recessit retro cor nostrum, quòd non extẽdimus manus nostras ad Deum alienum: nisi te adiuãnte vnde possumus? Nisi te intus alloquente, exhortante, non deserente, vnde valemus? Ergo siue patientes in tribulationibus, siue gaudẽtes in prosperitatibus, redime nos: non propter meritum nostrum, sed propter nomen tuum.

Vt propter nomen suum nos liberet Deus, petendum, non propter merita.

In Psalmum XXX.

Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Quid est egent gloria Dei? Vt ipse liberet, non tu. Quia tu liberare non potes, indiges liberatore. Quid est quòd te iactas, quid est quòd de Lege & iustitia præsumis? Non vides quòd intus confligat in te, de te, aduersus te? non audis pugnantem & confitẽtem & adiutorium in pugna desyderantem? Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Quare gratia? Quia gratis datur. Quare gratis datur? Quia merita tua non præcesserũt: sed beneficia Dei te prœuenerũt.

Rom. 8.

Beneficia Dei, merita nostra præuenerunt.

Prima quinquagena, ex prologo Psalmi XXXI.

Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. &, Ei qui operatur, id est, de operibus præsumit, & eorum merito sibi dicit datam esse gratiam fidei, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitũ. Quid est hoc, nisi quòd merces nostra gratia vocatur? Si gratia est, gratis datur. Quid est gratis datur? Gratis constat. Nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorũ. Attendũtur opera tua, & inueniũtur omnia mala. Si quod debetur istis operibus Deus redderet, vtique damnaret. Nõ tibi Deus reddit debi-

Rom. 4.

Omnia opera nostra mala.

tum

tam pœnam: sed donat indebitam gratiam.

Lib. I. Homiliarum, Homilia XIIII.

Hæc ergo & his similia diligẽter ac fideliter cogitãtes, nõ acquiescamus eis qui liberũ arbitrium extollentes, præcipitare magis quàm eleuare conantur. Sed humiliter consideremus illud quod Apostolus dicit, Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere. Gratias agam⁹ Domino & Saluatori nostro, qui nos nullis prȩcedentibus meritis vulneratos curauit, & inimicos reconciliauit, & de captiuitate redemit, de tenebris ad lucem reduxit, de morte ad vitam reuocauit: & humiliter confitentes fragilitatem nostram, illius misericordiam deprecemur: vt quia nos secundum Psalmistam misericordia sua præuenit, dignetur in nobis non solùm custodire: sed etiam augere munera & beneficia sua, quæ ipse dignatus est dare.

Contra liberi arbitrij defensores. Philip. 2.

Psalm. 38.

Ad Vitalem, Epistola CVII.

Sed sicut illud quod dictum est, Omnes in Christo viuificabuntur, quum tam multi ȩterna morte damnãtur: ideo dictum est, quia omnes qui vitam æternam percipiunt, nõ percipiunt nisi in Christo. Ita quod dictum est, Omnes homines vult Deus saluos fieri, quum tam multos nolit saluos fieri: ideo dictum est, quia omnes qui salui fiunt, nisi ipso volente non fiunt. & si quo alio modo illa verba Apostolica intelligi possunt, vt tamen huic apertissimæ veritati, in quam videmus tam multos, volentibus hominibus, sed Deo nolente saluos non fieri, contraria esse non possint. Quo modo autẽ vt non detur gratia diuina, voluntas meretur humana, si eis quibus datur, gratuita misericordia datur, vt vera sit gratia? Quomodo in hac re merita pensantur humanæ voluntatis? Quandoquidem illis quibus gratia ista non datur, nullo plerunque merito, nulla voluntate distantibus: sed misericordia cum eis quibus datur habentibus causam, iusto tamen Dei iudicio non datur. Non enim est iniquitas apud Deum, vt intelligant quibus datur, quàm gratis eis detur, quando iusto vtique non daretur, quoniam similem habentibus causam iustè non datur.

1. Corinth. 2.

1 Timoth. 2. Omnes homines in Christo viuificari, quo modo intelligendum.

Ad Sixtum Romanum Presbyterum, Epistola CV.

Quòd autem personarũ acceptorẽ Deum se credere existimãt, si credant quòd sine vllis prȩcedentibus meritis, cuius vult miseretur, & quos dignatur vocat, & quem vult religiosum facit parum attendunt, quòd debita pœna reddatur damnato, indebita gratia liberato, vt nec ille se indignũ queratur, nec dignum se iste glorietur: atque ibi potius acceptionem nullam fieri personarum, vbi vna eadémque massa damnationis & offensionis inuoluit, vt liberatus de non liberato discat, quòd etiam sibi supplicium conueniret, nisi gratia subueniret. Si autem gratia, vtique nullis meritis reddita, sed gratuita bonitate donata. Sed iniustum est, inquiunt, in vna eadémque mala causa, hunc liberari, illum puniri. Nempe ergo iustum est vtrunque puniri. Quis hoc negauerit? Agamus ergo gratias Saluatori, dũ nobis redditum non cernimus, quod in damnatione similium etiam nobis debitum fuisse cognoscimus. Si enim vtrique liberarentur, lateret quid peccato per iustitiam debeatur: si nemo, quid gratia largiretur? Vt ergo in hac difficillima quæstione verbis potius vtamur Apostoli, Volẽs Deus ostẽdere irã & demonstrare potentiam suam, &c. Vbi quia vniuersa massa damnata est, contumeliam debitam reddit iustitia, honorem indebitum donat gratia, non meriti prærogatiua, non fati necessitate, non temeritate fortunæ, sed altitudine diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Cur igitur sua merita iactaturus est liberatus: cui si digna suis meritis redderentur, non esset nisi damnatus? Nullane ergo sunt merita iustorũ? Sũt planè, quia iusti sunt. Sed vt iusti fierẽt, merita nõ fecerũt. Iusti enim facti sũt, cùm iustificati sũt: sed sicut dicit Apostolus, Iustificati gratis per gratiã ipsius. Quærimus nanq; meritũ obdurationis, & inuenimus. Merito nanque peccati vniuersa massa damnata est: nec obdurat impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam. Quibus enim non impartitur, nec digni fiunt, nec merentur: ac potius vt non impartiatur, hoc digni sunt, hoc merentur. Quærimus autem meritum misericordiæ, nec inuenimus, quia nullum est, ne gratia euacuetur, si non gratis donatur, sed meritis redditur. Si enim dixerimus fidem præcessisse in qua erat meritũ gratiæ, quid meriti habet homo ante fidẽ? Quid enim habet, quod nõ accepit? Nam si quærere vellet homo, ante gratiam quid meruerit, vt acciperet eã, mala sua poterit homo inuenire, non bona. etiam si eum vnius diei vitam habentem super terram, gratia Saluatoris inuenerit.

Roma. 9

Roma. 3.

Meritum indurationis si quæritur inuenitur.

1. Cor. 4

Lib. I. ad Simplicianum, Quæst. II.

Eo ipso quòd gratia est Euãgelica, operibus non debetur: alioquin gratia iam non est gratia. Et multis locis hoc sæpe testatur fides, gratiam præponens operibus, non vt opera extinguat, sed vt ostendat non esse opera præcedentia gratiam, sed consequentia: vt scilicet non se quisque arbitretur ideo percepisse gratiam, quia bene operatus est: sed bene operari non posse, nisi per fidẽ perceperit gratiam.

Gratia non debetur operibus. Actu. 15 Roma. 11

Ibidem.

Sed vt de re, quę agitur, potius loquamur, ad frangendam atque deiiciendam superbiam hominum ingratorum gratiæ Dei, & audentium gloriari de meritis suis, ista commemorantur, Cùm enim nondum nati fuissent Iacob & Esau, neque aliquid egissent bonum aut malum, non ex operibus, sed ex vocãte dictum est, Quia maior seruiet minori. Vocantis est ergo gratia: percipientis verò gratiam consequẽ

Vocantis Dei gratia est.

Roman 9. Gene. 25

ter sunt opera bona, nec quæ gratiam pariant, sed quæ gratia pariantur.

Post pauca ibidem.

Qui non vocatur non credit. Nemo enim credit, qui non vocatur. Misericors autem Deus vocat, nullis hoc vel meritis fidei largiens: quia merita fidei sequuntur vocationem potius quàm præcedãt. Quomodo enim credent ei, quem non audierunt? *Rom.10.* Et quomodo audient sine prædicante? Nisi ergo vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, vt ex hoc incipiat iustificari, & accipiat facultatem bene operãdi. Ergo ante omne meritum est gratia. Etenim *Rom 5.* Christus pro impiis mortuus est, &c.

Ibidem.

Vocãdo Deus præstat & fidem. Vocando Deus præstat & fidem, quia & sine vocatione non potest quisquam credere: quanuis nullus credat inuitus. Nemo itaque credit non vocatus: sed non omnis credit vocatus. *Matth.20* Multi enĩ sunt vocati, pauci verò electi.

Post pauca.

Aliter enim Deus præstat vt velimus, aliter præstat quod voluerimus. Vt velimus enim, & suum esse voluit & nostrum: suum vocando, nostrum sequendo. Quod autem voluerimus *Quod volumus, solius Dei est præstare.* solus præstat, id est, posse bene agere, & semper beatè viuere.

Ibidem.

Bona voluntas à Deo est. Illa etiam verba si diligenter attendas, Igitur non volentis, neque currentis, sed Dei miserentis: non hoc Apostolus propterea tãtùm dixisse videbitur, quòd adiutorio Dei ad id quod volumus, perueniamus: sed etiam ex illa *Philip.2.* intentione, qua & alio loco dicit, Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini: Deus enim est qui operatur & velle, & operari pro bona voluntate. Vbi satis ostẽdit, etiam ipsam bonam voluntatem in nobis, operante Deo fieri. Nam si quæramus, vtrùm Dei donum sit voluntas bona, mirũ si negare quisquam audeat.

Post pauca ibidem.

Rom.9. Ergo Cui vult miseretur, & quẽ vult indurat, ita sententiæ superiori posse congruere, vt *Nolle misereri, obduratio Dei est* obduratio Dei sit, nolle misereri, vt nõ ab illo irrogetur aliquid, quo sit homo deterior, sed tantùm quo sit melior non erogetur.

Ibidem.

Rom.9. Itaque huius impudentiam quęstionis ita retundit Apostolus, Homo tu quis es, qui respondeas Deo? Sic enim respondet Deo, cùm hoc displicet quod de peccatoribus cõqueritur Deus, quasi quẽquã Deus peccare cogat: sed tãtummodo quibusdã peccãtibus misericordiam iustificationis suæ non largiatur. & ob hoc dicatur obdurare peccantes quosdam, quia non eorum miseretur, non quia impellit *Deus non impellit peccantes.* vt peccent: eorum autem non miseretur, quibus misericordiam non esse præbẽdum æquitate occultissima, & ab humanis sensibus remotissima iudicat. Inscrutabilia enim sũt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. *Rom.11.*

Ibidem post pauca.

Illud tantummodo inconcussa fide teneatur, quòd non sit iniquitas apud Deum, qui siue donat, siue exigat debitũ, nec ille à quo exigit rectè potest de æquitate eius cõqueri, nec *Nemo de iustitia Dei conqueri potest.* ille cui donat, debet de suis meritis gloriari. Et ille enim, nisi quod debetur, non reddit: & ille non habet nisi quod accepit. Quod ergo volens Deus ostendere iram, attulit vasa iræ: valet ad vtilem aliis præstandum timorem, & vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam.

Lib. XIII. de Trinitate, Cap. XVI.

Rom 8. Scimus quoniã diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundũ pro- *Vocatis secundum propositũ omnia cooperãtur in bonum.* positum vocati sunt Sancti. Quoniam quos antè præsciuit & prædestinauit cõformes fieri imaginis Filii sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, illos & vocauit: & quos vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit. Horum prædestinatorum nemo cum diabolo peribit, nemo vsque ad mortem sub diaboli potestate remanebit.

In solutionibus quæstionum Hisarii, Quæstione prima.

Quod dicitur per liberum arbitrium posse præcepta sine gratia seruari anathematizãdum. Illud verò quod dicunt, sufficere homini liberum arbitrium ad dominica præcepta implenda, etiamsi Dei gratia & Spiritus sancti dono, ad opera bona non adiuuetur: omnino anathematizãdum est, & omnibus execrationibus detestandum. Qui enim hoc afferunt, à gratia Dei penitus alieni sunt: qui ignorantes Dei iustitiã (sicut de Iudæis dicit Apostolus) & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non *Rom.10.* sunt subiecti. Plenitudo quippe Legis non est nisi charitas. Et vtique charitas Dei diffusa *Rom.5.* est cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Valet itaque liberũ abitrium ad opera bona, si diuinitus adiuuetur, quod fit *Psalm.118* humiliter petendo & faciẽdo. Desertum verò diuino adiutorio, qualibet scientia Legis excellat, nullo modo habebit iustitiæ soliditatẽ, sed inflationem impiæ superbiæ, & exitiosum tumorem.

Post pauca ibidem.

Desinant ergo sic insanire, & ad hoc se intelligant habere quantum possunt liberum arbitrium: non vt superba voluntate respuant Dei adiutorium: sed vt pia voluntate inuocent Dominum. Hæc enim voluntas libera, tantò erit liberior, quantò sanior: tantò autem sanior quantò diuinæ misericordiæ gratiæq; subiectior. Ipsa quippe fideliter orat & dicit, Itinera mea dirige secundum verbum tuum, ne do- *Libera voluntas non est, cui dominatur iniquitas.* minetur mihi omnis iniquitas. Quomodo enim libera est, cui dominatur iniquitas?

Ibidem.

Rom 10. Ioel.2. Nõ enim omnis qui viribus suis cõfidit, sed omnis qui inuocat nomẽ Domini, saluus erit.

Quomodo

Quomodo autem inuocabunt, inquiunt, in quem non crediderunt? Ad hoc ergo credunt qui rectè credunt, vt inuocent in quem crediderunt, & valeant facere quod in præceptis legitimis acceperũt. Quoniam id quod Lex imperat, fides impetrat.

Quis seruabitur.

Post pauca ibidem.

Quum scirem, inquit, quia nemo potest esse continens, nisi Deus det. Iubet ergo Deus continentiam, & dat continentiam: iubet per Legem, dat per gratiam: iubet per literam, dat per Spiritum. Lex enim sine gratia facit abundare delictum: & litera sine Spiritu occidit. Iubet ideo vt facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub Lege fatigati, adiutorium gratiæ poscere nouerimus: & siquid facere potuerimus operis boni, ei qui adiuuat non simus ingrati. hoc & iste fecit. Id enim eum sapientia docuit, cuius esset hoc donum. Neque enim voluntatis arbitrium ideo tollitur, quia iuuatur: sed ideo iuuatur, quia non tollitur. Quid enim Deo dicit? Adiutor meus esto. Confitetur se velle implere quod iussit: sed ab eo qui iussit adiutorium poscere, vt possit, &c.

Sapient. 8. Iubet Deus continentiam, & quam dat.

1. Corinth. 3.

Psalm. 26.

Ad articulos Augustino falsò impositos, ad secundam responsionem.

Siquidem Apostolus solicitè præcipit, quod in omnibus Ecclesiis piissimè custoditur, vt Deo pro omnibus hominibus supplicetur. Ex quibus quòd multi pereunt, pereuntium est meritum: quòd multi saluantur, Saluantis est donum. Vt enim reus damnetur, inculpabilis est Dei iustitia: vt autem reus iustificetur, ineffabilis Dei gratia est.

2. Timot. 2. Quòd multi pereunt, pereuntium est meritum.

Quòd multi saluantur, Saluantis est donum.

Ad primum.

Quod ergo ad magnitudinem & potentiam pretii, & quod ad vnam pertinet causam generis humani, sanguis Christi redemptio est totius mũdi. Sed qui hoc seculũ sine fide Christi, & sine regenerationis Sacramento pertranseunt, redemptionis alieni sunt.

Sine fide nemo redemptionis particeps.

Ibidem ad tertium.

Omnium quidem hominũ Deus creator est, sed nemo ab eo ideo creatus est vt pereat: quia alia causa est nascendi, alia pereundi. Vt enim nascuntur homines, est beneficium: vt autem pereant, præuaricatoris est vitium. In Adã quippe, in quo omnium hominum præformata est natura, omnes peccauerunt: eadémque sentẽtia quam ille accepit, obstricti sunt: neque ab hoc vinculo, etiam si propriis peccatis careant, resoluuntur, nisi in sacraméto mortis & resurrectionis Christi, per Spiritum sanctum renascantur. Nimis ergo impius & indoctus est, qui vitium naturæ non discernit ab Auctore naturæ, à quo prorsus alienum est quidquid in vnoquoque damnandum est. Creat enim vt sint homines, nec multiplicãdis generationum successionibus opificium suum subtrahit, secundum consilium bonæ voluntatis suæ, reparaturus in multis quod ipse fecit, punitus in multis, quod ipse non fecit. Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per vnius hominis obedientiam iusti constituentur multi.

Nullus à Deo creatus vt pereat.

Roman. 5

Ad quartum.

Prœuaricatio enim hominũ, dispositæ à seculo creationis ordinem turbare non potuit: & meritò creatura peccatrix pœnalem quidem illius dãnationem patitur, cui relicto vero Deo, sponte se vendidit. Hæc scilicet seruitus, non institutio Dei est, sed iudicium, quo fraus deceptoris diaboli facta est deceptio, & malè credulo homini pœna peccati, de quo nemo eruitur, nisi per Mediatorem Dei & hominum, hominem Iesum Christum, cuius gratuita gratia & multorũ malis meritis non tribuitur, & nullorum bonis meritis prævenitur.

Seruitus peccatorum iustissima est Dei ordinatio, sed iudicium.

1. Timot. 2

Ad quintum.

Deum iustum, bonum, sic humanæ substantiæ & interiorum exteriorũmque sensuum nouimus Creatorem, vt prorsus ab illo fiat, quidquid pertinet ad naturã, & prorsus ab illo non fiat, quidquid est contra naturam. Peccatum autem contra naturam est, de quo mors, & omnia quæ mortis sunt, oriuntur.

Quidquid contra naturam est, non est à Deo.

Ibidem in fine.

Non ergo cuiusquã peccati auctor Deus est, sed naturæ Creator, quæ cum potestatem habuerit non delinquendi, sponte deliquit, & deceptori suo propria voluntate se subdidit. Nec naturali, sed captiuo motu versatur in vitio, donec moriatur peccato, & viuat Deo. quod sine gratia Dei facere non potest: quia libertatem quam perdidit, nisi Christo liberante non capit. Non enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat saluos fieri.

Deus non est peccati auctor, sed naturæ creator.

Act. 4

Ad sextum articulum.

Totus quidem mundus, sicut ait Apostolus Ioannes, in maligno positus est, & multorũ hominum talis est malitia, qualis & dęmonum, qualibus dicebat Ioannes, Progenies viperarũ quomodo potestis bona loqui, quum sitis mali? Et vos de patre diabolo estis, & concupiscẽtias patris vestri facere vultis. Sed hoc inter malos homines & dęmones distat, quòd hominibus etiam valde malis supereſt, si Deus misereatur, reconciliatio: dæmonibus nulla seruata est conuersio. Sicut ergo prœuaricatoribus Angelis, non indidit Deus illã, in qua in veritate non steterunt, voluntatem: ita nec hominibus hunc affectum, quo diabolum imitarẽtur, inseruit. Mendacium enim de proprio loquitur, & liber à mendacio non erit, nisi eum veritas liberauerit.

Matth. 3

Ioan. 8.

Deus nec diabolo, nec malis hominibus indidit peccandi voluntatem.

Ioan. 8.

Ad septimum.

Nullo modo credendum est, huiusmodi homines in hanc desperationem ex Dei voluntate cecidisse: quum potius Dominus alleuet omnes qui corruunt, & erigat omnes elisos. Nemo enim, nisi illius gratia erigitur, nemo nisi

Nemo nisi gratia Dei erigitur.

Psalm. 144

illius gratia ſtabilitur. Dei ergo eſt voluntas, vt in bona volũtate maneat, qui & priuſquam deſeratur, neminem deſerit, & multos deſertores ad ſe conuertit.

Ad decimum.

Deteſtanda opinio eſt, quæ Deum malæ voluntatis credit auctorem. Pſalm. 24.

Deteſtanda & abominãda opinio eſt, quæ Deum cuiuſquam malæ voluntatis, aut malæ actionis credit auctorem, cuius prædeſtinatio nunquam extra bonitatem, nunquam extra iuſtitiam eſt. Vniuerſæ enim viæ Domini miſericordia & veritas. Adulteria enim matronarũ, & corruptelas virginum, non inſtruere nouit ſancta diuinitas, ſed damnare: nec diſponere, ſed punire. Quæ mala homines quum admittunt, ſuis concupiſcentiis & cupiditatibus ſeruiunt, quas ab illa prima voluntariæ prævaricationis labe traxerunt. Quum autem declinãtà malo & faciũt bonũ, à Domino greſſus hominis dirigũtur, vt viam eius velit. Propter quod dicit Apoſtolus, Oramus autẽ ad Dominum, vt nihil mali faciatis, non vt nos probati appareamus: ſed vt vos quod bonum eſt faciatis. Non ergo caſus ruentium, nec malignitatem iniquorũ, neque cupiditates peccantium, prædeſtinatio Dei aut excitauit, aut ſuaſit, aut impulit: ſed planè prædeſtinauit iudicium ſuum, quo vnicuique retributurus eſt prout geſſit ſiue bonum, ſiue malum. Quod iudicium futurum non eſſet, ſi homines Dei voluntate peccarent. Erit autem iudicium manifeſtiſsimè, & omnis homo quem diſcretio diuinæ ſententiæ in ſiniſtra cõſtituerit parte, damnabitur: quòd non Dei, ſed ſuam executus eſt voluntatem.

Pſalm. 36.

1. Cor. 13.

Ad vndecimum articulum.

Diabolus non infert vim facinoroſis.

Si diabolo obiiceretur, quòd talium facinorũ ipſe auctor, ipſe eſſet incentor, puto quòd aliqua ratione hac ſe poſſet exonerare inuidia, & talium ſcelerum patratorem de ipſorum voluntate vinceret: quia & ſi delectatus ſit furore peccantium, probaret tamen ſe non intuliſſe vim criminum. Qua ergo inſipiẽtia, quáve dementia definitur ad Dei referendũ concilium, quod nec diabolo in toto adſcribi poteſt, qui in peccantium flagitiis illecebrarum adiutor, non voluntatum credendus eſt eſſe generator? Nihil ergo talium negotiorum Deus prædeſtinauit vt fieret, nec illam animam turpiter nequitérque victuram, ad hoc vt taliter viueret, præparauit: ſed talem futuram non ignorauit, & de tali ſe iuſtè iudicaturum eſſe præſciuit: atque ita ad prædeſtinationem eius nihil amplius referri poteſt, niſi quod aut ad debitam iuſtitiæ retributionem, aut ad indebitam pertinet gratiæ largitatem.

Ad duodecimum.

Sine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei

Prædeſtinatio Dei, etſi apud nos, dum in præſentis vitæ periculis verſamur, incerta eſt, apud illum tamen qui fecit, quæ futura ſunt, incommutabilis permanet: nec quæ illuminauit obcæcat: nec quæ ædificauit deſtruit: nec quæ plantauit euellit: ſine enim pœnitẽtia ſunt

Rom. 11.

dona & vocatio Dei. Et firmum fundamẽtum Dei ſtat, habens ſignaculũ hoc, Cognouit Dominus qui ſunt eius. Nullo ergo modo prædeſtinatio Dei facit, vt aliqui ex filiis Dei ſint filii diaboli, aut ex templo Spiritus ſancti templa fiant dæmonum, aut ex membris Chriſti, membra meretricis. Sed potius prædeſtinatio facit, vt ex filiis diaboli fiant filii Dei: & ex templo dæmonum, templum Spiritus ſancti, & ex mẽbris meretricis fiant membra Chriſti: quia ipſe alligat fortẽ, & vaſa eius rapit, eruens ea de poteſtate tenebrarum, & transferens de cõtumelia in gloriam. Hi autem, de quibus dicitur, Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis: ſi enim fuiſſent ex nobis, manſiſſent vtique nobiſcum: voluntate exierunt, voluntate ceciderunt. Et quia præſciti ſunt caſuri, non ſunt prædeſtinati. Eſſent autem prædeſtinati, ſi eſſẽt reuerſuri & in ſanctitate ac veritate manſuri. Ac per hoc prædeſtinatio Dei multis eſt cauſa ſtandi, nemini cauſa labendi.

2. Tim. 2.

Marci 3.

1. Ioan. 2.

Ad decimumtertium articulum.

Nefas eſt Deo adſcribere cauſas ruinarum,

Omnibus quidem à fide ad infidelitatem, à ſanitate ad turpitudinem relapſis, & ante finem vitæ nulla purgatione emendatis, nihil aliud quàm æterna mors debetur: ſed nefas eſt Deo adſcribere cauſas talium ruinarum. Qui etſi ex æterna ſcientia præcognitũ habet quod vniuſcuiuſque meritis retributurus ſit: nemini tamen per hoc quod falli non poteſt, aut neceſſitatem aut voluntatem intulit delinquendi. Si ergo à iuſtitia & pietate quis deficit, ſuo in præceps fertur arbitrio, ſua concupiſcẽtia trahitur, ſua perſuaſione decipitur. Nihil ibi Pater, nihil Filius, nihil Spiritus ſãctus, nec in tali negotio quidquam diuinæ voluntatis interuenit: cuius ope ſcimus multos ne laberentur detentos, nullos autem vt laberentur impulſos.

Ad decimumquartum.

Deus eum illum retineat, illum non, impoſſibile eſt comprehendere.

Ad prævaricationem Legis, ad neglectum religionis, ad corruptelam diſciplinæ, ad deſertionem fidei, ad perpetrationem qualiſcunque peccati, nulla eſt omnino prædeſtinatio Dei. nec fieri poteſt, vt per quẽ à talibus malis ſurgitur, per eum in talia decidatur. Si ergo in ſanctitate viuitur, ſi in virtute proficitur, ſi in bonis ſtudiis permanetur, manifeſtum eſt munus Dei, ſine quo nullius boni operis fructus acquiritur. Si autem ab his receditur, & ad vitia atque peccata trãſitur, nihil ibi Deus malæ tẽtationis immittit, & receſſurum non deſerit, antequam deſerat, & facit plerunque ne deſerat: aut etiam ſi diſceſſerit, vt redeat. Cur autẽ illum retineat, illum non retineat, nec poſsibile eſt comprehendere, nec licitum inueſtigare: quum ſcire ſufficiat, & ab illo eſſe quod ſtatur, & non eſſe ab illo quod ruitur.

Ad decimumquintum.

Qui captiuitatem ſuam gemunt, & iudicantes ſemetipſos ad miſericordiam Domini mutato corde confugiunt, non ſine Spiritu diuinæ

uinæ visitationis hoc faciũt. Hæc est enim mutatio dexteræ Excelsi, qui innumeris lapsis pœnitentiam dat, vt resipiscant à laqueis diaboli, à quo captiui detinebantur ad ipsius voluntatem. Nemini autem Deus correctionis ademit viam, nec quenquem boni possibilitate despoliat: quia qui se à Deo auertit, ipse & velle quod bonum est, & posse sibi sustulit. Non est ergo consequens, sicut putant qui talia obiiciunt, vt Deus quibus pœnitentiam non dederit, resipiscentiam abstulerit: & quos non leuauerit, allíserit. Quum aliud sit insontem crimẽ egisse, quod alienum est à Deo, aliud criminoso veniam non dedisse, quod de peccatoris est merito.

Psalm. 76. *2. Timoth. 2.*

Lib. III. contra Pelagianos hyponosticon.

Respondemus neminem posse per se sibi, id est, per liberum arbitrium sufficere implere quod velit. Rectè dicimus, nisi protoplastum solum potuisse, quum voluntas liberi arbitrii fuisset sana eidem ante culpam, &c.

Protoplastus solus liberum habuit arbitrium

Ibidem.

Esse fatemur omnibus hominibus liberum arbitrium, & certa fide credimus, & prædicamus indubitanter. Sed cur dicatur liberum arbitrium, est paululũ differendum. Arbitrium ab arbitrando rationali consideratione, vel discernendo quid eligat, quídve recuset, puto quòd nomen accepit. Vel ideo liberum arbitrium dictum, quòd in sua positum sit potestate, habens agendi quod velit possibilitatem, quod est vitalis & animæ rationalis motus. Sed huiusmodi, vt antè iã dixi, fuit in homine protoplasto, quum ante peccatũ maneret illæsus.

Liberum arbitrium vnde, & quare dicatur.

Post pauca.

Per peccatum ergo liberum arbitrium hominis, possibilitatis bonum perdidit, non nomen & rationem Esse fatemur omnibus hominibus liberum arbitrium, habens quidem iudicium rationis, nõ per quod sit idoneum, quæ ad Deum pertinẽt, sine Deo aut inchoare, aut certè peragere: sed tantùm in operibus vitæ præsentis. Bonis dico, quæ de bono naturæ oriuntur, id est, velle laborare in agro, velle manducare & bibere, velle habere amicũ, velle habere indumenta, velle fabricare domum, vxorem velle ducere, pecora nutrire, artem discere diuersarũ rerum bonarũ, velle quidquid bonũ ad præsentem pertinet vitam: quæ omnia non sine gubernaculo diuino subsistunt: imò ex ipso, & per ipsum sunt, vel esse cœperunt. Malis verò dico, vt est velle idôlum colere, velle homicidiũ vel adulterium facere, res alienas velle diripere, Deum viuentem in secula blasphemare, velle turpiter viuere, velle maleficio discere, velle inebriari & luxuriosè viuere, velle quidquid non licet, vel non expedit operari. Sed ista non pertinent ad substantiã vitæ præsentis, quia non sunt à Deo: imò malè desiderata maculant vitam, quæ est à Deo.

Per peccatum liberum arbitrium possibilitatis bonum perdidit, non nomen & rationem.

Ibidem.

Non ergo homo voluntate sua adhuc in vitio liberi arbitrii claudicãte, præuenit Deũ, vt cognoscat & quærat eam gratiam, tanquam pro meritis accepturus: sed præcedit, vt iam dixi, misericordissima gratia sua Deus hominis ignorantis & nondum se quærentis voluntatẽ liberii arbitrii, vt eum se scire & quærere faciat: sicut dixit Ioannes Apostolus in Epistola sua, Scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus, & vita æterna.

Gratia sua Deus præcedit voluntatem liberi arbitrii quærẽtis se.

1. Ioan. 5

Post pauca ibidem.

Nullum autem esse hominis meritum in accipienda gratia ad salutem, Paulus Apostolus docet, scribens ad Ephesios, Deus autẽ, ait, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, & cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia estis saluati.

Nullum esse meritum hominis in accipienda gratia. *Ephe. 2.*

Ibidem.

Quomodo autem vnicuique redderetur secundum sua opera in die iudicii, nisi liberũ esset arbitrium? Ideo non est personarum acceptio apud Deum. Quicũque enim sine Lege peccauerũt, sine Lege peribunt. & quicunque in Lege peccauerũt, per Legem iudicabuntur. In omni itaque opere sancto, prior est voluntas Dei, posterior liberi arbitrii, id est, operatur Deus, cooperatur homo. Quòd si dicas, vt dicere consuesti, Quia ego prior volui, Deus voluit: iam meritum facis, vt gratia ex operibus iam non sit gratia, sed merces. Hoc loco redarguit te Apostolus, dicens, Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia.

Roma. 2 *Operatur Deus, cooperatur homo.*

Roma. 11.

Ibidem.

Nemo sit segnis & remissus ad seruiendũ Deo, nec sic de gratia cõfidat, tanquam Deus liberii arbitrii eius, quod per mortẽ Filii sui reparauit, & sibi præparauit, opera non requirat. Imò declinet à malo, & faciat bonum. Vigilet, quærat, pulset, petat, contendat vincere seculum, Deo placere: sic vt dum per mundi pelagus currit, quemadmodũ sæpe dictum est, anchoram gratiæ ceruicibus reuectam, fiducia liberi arbitrii non soluat: qua siue in prospero cursu ne extollatur, siue in tempestate tentationum ne mergatur, eius gubernaculo quoadusque ad portũ paradisi perueniat, non poterit permanere securus, & cùm impleuerit cursum, fidenter dicat cum Apostolo Paulo, Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui.

Declinandum à malo, & faciendum bonũ. *Psalm. 36.*

2. Timo. 14.

Ibidem.

Itaque nec gratia sine libero arbitrio facit hominem habere beatam vitam, nec liberum arbitrium sine gratia: & tamen paruulos sine vsu liberi arbitrii facit gratia habere beatam & perpetuam, æternámque vitam. Eos autem, qui iam rationis capaces sunt, præuenit atque

docet, vt bonũ velint & possint. Scriptum est enim in Actibus Apostolorũ, Et aperuit Deus cor Lydiæ purpurariæ, vt audiret ea, quæ dicebantur à Paulo. *Actorum 16.*

Post pauca ibidem.

Item in libro Sapientiæ, Quoniam gratia Dei, ait, est in Sanctis eius. Ecce generaliter dictum, neminẽ Sanctorum sine gratia Dei fuisse vel esse. Sed vt in eis sit ad confirmandos eos, acceperunt gratis per fidem, quæ à Deo est, nõ habuerunt ante fidem: quia, vt ait Dauid, pro nihilo faluos faciet illos. *Sapient. 4. Sine gratia Dei neminem sanctũ fuisse.* *Psalm. 55.*

Ibidem.

Audi hæretice stulte, & inimice fidei veritatis. Opera liberi arbitrii bona, quæ vt fiant, præparãtur per gratiæ præuentum, nullo arbitrii liberi merito, & ipso faciente, gubernante, & perficiente, vt abundent in libero arbitrio, non damnamus: quia ex his vel huiusmodi homines Dei iustificati sunt, iustificantur, iustificabuntur in Christo. Damnamus verò auctoritate diuina opera liberi arbitrii, quæ gratiæ præponuntur, & ex his tanquã meritis in Christo iustificati extollũtur. Quis enim prior dedit ei, & retribuetur illi? &c. *Damnãtur opera liberi arbitrii, quæ gratiæ præponuntur.* *Roman. 11.*

Ibidem.

Ideo cur hoc illi operetur, illi non operetur, metuentem me & trementem iudicia eius inscrutabilia & incomprehensibilia, nolo interroges: quia quod lego credo & vereor, non autem discutio. Quis est enim homo qui respondeat Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare me sic fecisti? Habet enim potestatẽ figulus luti, ex eadẽ massa aliud quidem vas facere in honorem, aliud in contumeliam. Sed interroga eum qui dixit, Nemo venit ad me, nisi Pater qui misit me, attraxerit eum. &, Non omnes capiunt hoc verbum, nisi quibus datum est. Itẽ, Vobis datum est nosse mysterium regni cælorum, cæteris non est datum. *Deus cur illi operetur, & illi non operetur, non discutiendum.* *Roman. 9.* *Ioannis 6.* *Matt. 13. & 19*

Lib. VI. hyponosticon.

Prædestinatio quippe à præuidendo & præueniendo, vel præordinando futurum aliquid dicitur. & ideo Deus cui præscientia non accidens est, sed essentia fuit sẽper & est, quidquid antequam fit sic præscit, prædestinat: & propterea prædestinat, quia quale futurum sit præscit. Ideo & Apostolus, Nam quos præscivit, & prædestinauit. Sed non omne quod præscit, prædestinat. Mala enim tantùm præscit, & nõ prædestinat: bona verò & præscit & prædestinat. Quod ergo bonum est, præscientia prædestinat, id est, priusquam sit in re, præordinat. Hoc cùm ipso auctore esse cœperit, vocat, ordinat, & disponit, vnde & sequitur, Nã quos prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit. *Prædestinatio, vnde dicatur.* *Rom. 8.*

Eodem libro.

Vbi ergo commemoratio operum Iudæ malorum à sancto fit Spiritu in Psalmis, priusquam esset, præscitus est, non factus, quòd talis aduersus Dei Filium futurus esset. Si enim factus esset, inculpabilis esset, & Dei opificio reputaretur, non Iudæ. Iniustè etiam in eum prolata sententia damnationis esset. Sed absit hoc à summè bono iudice, auctore omnium bonorum Deo: damnatore verò cunctorum malorum: quia mala Iudæ, vt prædixi, præsciuit, nõ prædestinauit, vel fecit: & tamẽ in quibus præsciuit, iudicio iusto tradens eum in reprobum sensum, vt impleret, permisit. Et ideo permisit, quia per Spiritum sanctum eum perituram antè prædixit: quia sicut Christum oportebat pati per Iudam, præcinente sancto Spiritu per Prophetas: ita oportebat Iudam perire, eodem sancto Spiritu prædicente. *Præscitus est Iudas, non ad hoc factus, vt esset proditor.*

Post pauca ibidem.

Tenenda est igitur incõcussè huius disputationis regula, quæ diuinis testimoniis claruit, peccatores in malis propriis, antequam essent in mũdo præscitos esse tãtùm, non prædestinatos. Pœnam enim eis esse prædestinatam secundum quod præsciti sunt. *Peccatores in malis præscitos esse non prædestinatos.*

Eodem libro.

Nolite itaque putare quòd hæc & huiusmodi dicẽtes, liberum voluntatis amputemus arbitrium: quum tamen constet ea quæ loquimur, ex auctoritate diuina pẽdere: velut nobis calumniam obiicitis, quòd operari bona, & oportere esse in Dei proposito solicitos prohibeamus. Quin potius, qui se dono gratiæ ad Dei misericordiam sentiunt pertinere, hortamur oportere incumbere orationibus, obsecrationibus, ieiuniis, vigiliis, omnísque operi volũtatis diuinæ. Prædestinatis enim dicit Apostolus (quum tamen generale sit quod illis dicitur à Christo, prædestinato secundum carnem ex semine Dauid, prædestinante autem secundum potentiam Dei Patris cum Patre & Spiritu sancto) Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. *Prædestinati omnibus bonis operibus incũbere debent.* *Roman. 1.* *Matth. 26.*

Post pauca ibidem.

Et quia non potest homo à se facere quicquam, nisi datum illi fuerit desuper: non hoc agit Deus summè bonus malitia, sed iustitia, nec personarum acceptione, sed causarum secretarum discretione. Nouimus nõnunquam quosdam volentes æternæ vitæ vitam accipere, & eam adipisci, quosdam autem nõ: aliquos etiã nolentes consequi, quum in eis diuina gratia aut dederit vel immutauerit voluntatem, aliquos non. Nouimus aliquos etiam perfectos, ex labore multorum annorum prolapsos in vltimo vitæ suæ, & periisse. Aliquos verò ab ineunte ætate sua in omni scelere & damnabilitate, vsque ad decrepitam ætatem perduraſſe, & repẽtè cælitus inspirata salute raptos esse ad requiem regni cælorum. Nouimus etiam paruulos, quibus vsus liberi arbitrii non est, vt de bonis aut malis eorum iudicemus meritis, parentum manibus ad sacramentum sacri Baptismatis deportatos, & quum in vno eorum, *Ioannis 19. Omnia facit Deus iustitia.*

per

per manus sacerdotis mysterium fidei adimpleretur, aliquoties alterum in parentum manibus factum exanimem, fraudatum gratia Saluatoris. Quis sapiens & intelliget hæc? aut quis idoneus erit horum reddere rationem? Di
Psalm.144. camus cũ Dauid, Iustus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Ibidem circa finem.

Dicite igitur, Quare Deus qui personarum acceptor non est, & vult omnes homines saluos fieri, aliquorũ corda referat ad credendum, oculos illuminat ad videndũ, & ad sciendum mysterium regni cælorum, quo scilicet salui fieri possint: aliorum verò, vt lectionis
Marci 4. textus dixit, inuoluẽs in parabolis veritatem, obtundit cor, excæcat oculos, claudit aures, ne Euangelium salutis agnoscãt, ne remissionem accipiant peccatorum? Dicite quæso, qualiter hæc loca Euangelii accipitis. docete quid hîc de Deo, qui vult omnes homines saluos fieri, sentitis. Ecce iam omnes generaliter salui non sunt, quum aliis datur nosse viam salutis, aliis non datur. Hæc itaque quum facit Deus, non personarum acceptione facit, nõ iniustitia, sed iustitia inenarrabili & misericordia indebita. Quoniam verò hinc liquidò vtraque pars dicere nihil valemus, credamus tãtùm reum mortis ex iudicis voluntate pendere. Ne quisquam autem putaret diuino iudicio fieri, non omnes
1.Timot.2. saluari, dixit Apostolus, Qui vult omnes homines saluos fieri. Quapropter omnes homines qui saluantur, Dei voluntate saluantur.
Psal.67.&29 Deus enim noster, Deus saluos faciendi, & Domini Domini exitus mortis: &, Quia ira in furore eius, & vita in voluntate eius.
Prædestinationem Dei negare, est immanis blasphemia. Intelligite itaque in furore iustitiam, in voluntate misericordiam. Prædestinationem igitur negare, quam apud Deum esse breuiter probauimus, immanis blasphemia est, quã non tãtùm, sicut soletis dicere vos Pelagiani, in Apostolis debemus accipere, sed à Patriarchis & Prophetis & Martyribus & Confessoribus, in
2.Timot.2. omnibus Sanctis, & dignè seruientibus Deo. Hinc nemo glorietur, nemo desperet. Solus enim Dominus scit qui sunt eius. Inquantum autem possumus, omnes homines ad bonum opus exhortemur, nulli desperationẽ demus, pro inuicem oremus, in cõspectu Dei nos humiliemus, dicentes, Fiat voluntas tua. Ipsius
Matth.6. erit potestatis, iudicium in nobis debitum mutare damnationis, & gratiam prædestinationis indebitam prærogare, &c.

De vera innocentia,

Cap.CIII.

Arbitrium libertatis quãdo verè liberum. Arbitrium voluntatis tunc est verè liberum, quum vitiis peccatisq; non seruit. tale datum est à Deo, quod amissum, nisi à quo potuit dari, non potest reddi. vnde veritas dicit,
Ioannis 7. Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis.

Eodem libro, Cap.CCCLXXIIII.

Si naturam cogitemus, in qua creati sumus, cùm omnes veritas creauerit, quis non est ex veritate? Sed non omnes sunt, quibus vt audiant veritatem & credant, ex ipsa veritate *Nullus saluatur præcedentibus meritis.* præstatur. Nullus proculdubio præcedẽtibus meritis saluatur, ne gratia non sit gratia. Si enim dixisset, Omnis qui audit vocem meam, *Ioan.18.* ex veritate est: ideo dictus ex veritate putaretur, quia obtemperat veritati. Non autem hoc ait: sed, Omnis, inquit, qui est ex veritate audit vocem meam. Ac per hoc non ideo est ex veritate, quia audit vocem eius. sed ideo audit quia ex veritate est, id est, quia illi hoc donum collatũ est, quod quidem non est aliud, quàm quòd donante Christo, credit in Christum.

Ibidem, Cap.CCCLXXIX.

Neminem Deus ad peccandum cogit, præuidet autem. Neminem Deus ad peccandum cogit, præuidet tamen eos, qui propria voluntate peccabunt. Cur enim non vindicet iustus, quæ fieri non cogit præscius? Sicut enim nemo memoria sua cogit facta esse quæ prætereunt, sic Deus præscientia sua non cogit facienda quæ futura sunt. Et sicut homo quædam quæ facit meminit, nec tamen omnia quæ meminit facit: ita Deus omnia, quorum ipse auctor est, præscit, nec tamen omnium, quæ præscit, ipse auctor est, Quorum autem non est auctor malus, iustus est vltor.

In Euangelium Ioannis, tractatu XLV.

Nouit Dominus qui sunt eius, nouit præ- *2.Timo.2.* scitos, nouit prædestinatos. de illo quippe di-
citur, Quos autem præsciuit, & prædestina- *Roma.8.* uit conformes fieri imaginis Filii sui, vt sit primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, ipsos & vocauit, & quos vocauit, ipsos & iustificauit. quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit. Si Deus pro nobis. quis contra nos? Adde adhuc, Qui proprio Filio suo non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit eum. quomodo etiam non cum illo omnia nobis donauit? Sed quibus? Nobis præ- *Romano.8. Nouit Dominus qui sunt eius.* scitis & prædestinatis, iustificatis, glorificatis: de quibus sequitur, Quis accusabit aduersus electos Dei? Nouit Dominus qui sunt eius. Ipsæ *2 Timo.2.* sunt oues, aliquando se ipsæ nesciunt: sed Pastor nouit eas. Secũdum istam prædestinationem, secundum istam Dei præscientiam, secundum electionem ouium ante constitutionem mundi. Secundum ergo istam præscientiam Dei & prædestinationem, quàm multæ oues foris, quàm multi lupi intus, & quàm multæ oues intus, & quã multi lupi foris! &c.

Ibidem.

Quis nominatim oues vocat. Quis enim alius oues proprias vocat nominatim, & educit eas hinc ad vitam æternam, *Ioan.10.* nisi qui nomina nouit prædestinatorum? Vnde ait discipulis suis, Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælo.

Tractatu XLIX.

Nemo ergo se palpet, de suo satanas est, de Deo beatus est. Quid est enim de suo, nisi *Homo de suo satanas: de Deo beatus.* de peccato suo? Tolle peccatum quod est tuũ.

1.Corinth.4. Iustitia,inquit,de meo est. Quid enim habes, quod non accepisti?

Tractatu LIII.

Quidam ergo inter se musitant,& vbi possunt aliquando proclamant, & turbulenta disceptatione contendunt,dicentes, Quid fecerunt Iudæi,vel quæ culpa eorum fuit,si necesse

Esaiæ 53. fuit,vt sermo Esaiæ impleretur,quẽ dixit,Domine,quis credidit auditui nostro? & brachiũ Domini cui reuelatum est? Quibus respondemus, Deum præscium futurorum,per Prophetam prædixisse infidelitatem Iudæorum, prædixisse tamẽ,non fecisse. Non enim propterea

Prædixit Dominus infidelitatem Iudæorum,non fecit. quenquem Deus ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata iam nouit: ipsorum enim præsciuit peccata,non sua,nõ cuiusquam alterius, sed ipsorum. Quapropter si ea quæ ille præsciuit ipsorum, non sunt ipsorum,non verè ille præsciuit. Sed quia illius præscientia falli non potest,sine dubio nõ alii,sed ipsi peccant,quos Deus peccatores esse præsciuit. Fecerũt ergo peccatum Iudæi, quòd eos nõ compulit facere, cui peccatum non placet, sed facturos esse prædixit, quem nihil latet. Et ideo si non malum,sed bonum facere voluissent,nõ prohiberentur, & hoc facturi præuiderentur ab eo,qui nouit quid sit quisquam facturus, & quid ei sit pro eius opere redditurus,&c.

Eodem tractatu.

Romam.9. Quid ergo dicemus,inquit? Nunquid iniquitas est apud Deum? absit. Si ergo absit vt iniquitas sit apud Deum: siue quando adiuuat, misericorditer facit: siue quando non adiuuat, iustè facit: quia omnia non temeritate, sed iudicio facit. Porrò si iudicia Sanctorum iusta sunt,quantò magis sanctificantis & iustificantis Dei iusta ergo sunt,sed occulta? Ideo quum

Quid homini Christiano in hac quæstionibus facto opus sit. quæstiones huiusmodi in medium venerint, quare alius sic, alius autem sic: quare ille Deo deserẽte excæcetur, ille Deo adiuuante illuminetur: non nobis iudicium de iudicio tãti Iudicis vsurpemus: sed contremiscentes exclamemus cum Apostolo, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Vnde dictum est in Psalmo, Iudicia tua abyssus multa.

Eodem tractatu post pauca.

Si quis autem istam quæstionem liquidius & melius nouit se posse & confidit exponere: absit vt non sim paratior discere quàm docere: tantùm ne audeat quisque liberum arbitrium sic defendere, vt nobis orationem quam dicimus, Ne nos inferas in tẽtationem,conetur auferre. Rursus ne quisquam neget voluntatis arbitrium, & audeat excusare peccatũ. Sed audiamus Dominum & præcipientem,opitulantem & iubentem quid facere debeamus,& adiuuantem vt implere possimus. Nam & quosdam nimia suæ voluntatis fiducia extulit in superbiam,& quosdam nimia suæ voluntatis diffidentia deiecit in negligentiam. Illi dicunt, Vt quid rogamus Deum, ne vincamur tentatione,quod in nostra est potestate? Isti dicunt, Vt quid conamur bene viuere,quod in Dei est potestate? O Domine,ô Pater, qui es in cælis,ne nos inferas in quanlibet istarum tẽtationum: sed libera nos à malo.

Ne excusetur peccatum defendit hominis liberum arbitrium Augustinus.

Tractatu LXXXI.

Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso,nisi manserit in vite: sic nec vos nisi in me manseritis. Magna gratiæ commẽdatio, fratres mei, corda instruit humilium, ora obstruit superborum. Ecce si qui audent,respondeant,qui ignorantes Dei iustitiã,& suam volentes constituere,iustitiæ Dei non sunt subiecti. Ecce cui respondeant sibi placentes, & ad bona opera facienda Deum sibi necessarium non putantes: nonne huic resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, qui respondent & loquuntur iniquitatem, dicentes, A Deo habemus quòd homines sumus, à nobisipsis autẽ quòd iusti sumus? Quid dicitis,quid vosmetipsos decipitis,non assertores, sed præcipitatores liberi arbitrii, ex alto elationis per inania præsumptionis in profunda submersi? Nempe vox vestra est,quòd homo ex semetipso facit iustitiam,hoc est,altum elationis vestræ. sed veritas contradicit,& dicit, Palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite.

Ioannis 15. Gratiæ Dei cõmendatio. Roman 10. 2.Tim.3.

Tractatu LXXXII.

Hæc est ad Deum gloria, qua glorificatur non homo,sed Deus: si non ex operibus, sed ex fide iustificatur, vt ex Deo illi sit quòd etiam bene operatur: quoniam palmes,sicut superius dixi, non potest ferre fructum à semetipso. Si enim in hoc glorificatus est Deus Pater, vt fructum plurimum afferamus,& efficiamur Christi discipuli,non hoc gloriæ nostræ tribuamus, tanquam ex nobisipsis habeamus: eius enim hæc gratia. & ideo in hoc non nostra, sed eius est gloria,&c.

Roman.4. Abacuc 2. Vt fructũ plurimum afferamus,non gloriæ nostræ tribuendum.

Tractatu LXXXVI.

Non vos me elegistis,sed ego elegi vos,neque enim iam credideramus in eum,vt eligeret nos. nam si iam credentes elegit, electos elegit. Cur ergo diceret, Non vos me elegistis, nisi quia misericordia eius præuenit nos? Hìc certè vacat vana illorũ ratiocinatio,qui præsciẽtiam Dei defendunt contra gratiam Dei,& ideo dicunt nos electos ante mundi constitutionem: quia præsciuit nos Deus futuros bonos, nõ se ipsum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Nõ vos me elegistis: quoniã si propterea nos elegisset,quia bonos futuros nos esse præsciuerat, simul etiam præscisset,quòd eum nos fuissemus prius electuri. Non enim aliter esse possemus boni, nisi fortè dicendus est bonus, qui nõ eligit bonum. Quid ergo eligit in non bonis? Non enim electi sunt,quia boni fuerũt, qui boni non essent,nisi electi essent: alioquin

Ioannis 15. Psalm.58. Ephes.1. Pij boni non essent,nisi electi essent.

gratia

gratia iam non est gratia, si præcessisse contendimus merita. Hæc quippe electio gratia est, de qua dicit Apostolus, Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ Dei saluæ factæ sunt. Vnde subiungit, Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia iam non est gratia. Audi ingrate, ingrate audi, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Non est vt dicas, Ideo electus sum, quia iam credebã. si enim credebas in eum, iam non elegeras eum. Sed audi, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Nõ est vt dicas, Antequã crederem iam bona operabar: ideo electus sum. Quid enim est boni operis ante fidem, quum dicat Apostolus, Omne quod non est ex fide, peccatum est? Quid ergo dicturi sumus audiendo, Non vos me elegistis: nisi quia mali eramus, & electi sumus, vt boni per gratiã eligentis essemus? Non est enim gratia, si præcesserãt merita: est autem gratia. Hæc igitur nõ inuenit, sed efficit merita. Et videte, charissimi, quemadmodum non eligat bonos, sed quos elegit faciat bonos.

Roman.11.

Roman.14.

Quos Deus elegit, facit bonos.

Tractatu LXXXVII.

Quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo: propterea odit vos mũdus. Ergo & ipsi inde erant. Vnde vt nõ essent, electi sunt inde, non meritis suis, quorũ nulla bona præcesserant merita: non natura, quæ tota fuerat per liberum arbitrium in ipsa radice vitiata: sed gratuita, hoc est, vera gratia. Qui enim de mundo mundum elegit, fecit quod eligeret, non inuenit: quia reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, inquit, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia.

Ioannis 15.

Roman.11.

In Epistolam Ioannis, tractatu IIII.

Et omnis qui habet spem hanc in ipso, castificat semetipsum, sicut & ipse castus est. Videte quemadmodum non abstulit liberum arbitriũ, vt diceret, castificat semetipsum. Quis nos castificat nisi Deus? Sed Deus te nolentem nõ castificat. ergo quòd adiungis voluntatem tuam Deo, castificas temetipsum, castificas te, non de te, sed de illo qui venit vt habitet in te. Tamen quia agis ibi aliquid voluntate, ideo & tibi aliquid tributum. Ideo autem tibi tributum est, vt dicas sicut in Psalmo, Adiutor meus esto, ne derelinquas me. Si dicis, Adiutor meus esto, aliquid agis. Nam si nihil agis, quomodo ille adiuuat?

Voluntas boni non sola omnino adimitur.

Psalm.26.

Contra Cresconium Grammaticum, libro II. Cap. IX.

Hæc conuersio voluntatis repentè mutauit non solùm in telonio peccatorem, verumetiam in cruce latronem.

Ab exemplo. Matth.9. Luæ 23.

Libro III. contra eundem, Cap. II.

Frustra dicis, Relinquar libero arbitrio, Cur enim non in homicidiis & in stupris, & in quibuscunque aliis facinoribus & flagitiis libero te arbitrio dimittendum esse proclamas? Quæ tamen omnia iustis legibus comprimi vtilissimum ac saluberrimum est. Dedit quidem Deus homini liberam voluntatem: sed nec bonam infructuosam, nec malam voluit esse impunitam, &c.

Vitia iustis legibus comprimi vtilissimum est.

Libro II. de peccatorum meritis, & remissione, Cap. XVIII.

Quòd à Deo nos auertimus, nostrum est, & hæc est voluntas mala: quòd verò ad Deum nos conuertimus, nisi ipso excitante atque adiuuante non possumus, & hæc est voluntas bona. Quid habemus quod nõ accepimus? Si autem accepimus, quid gloriamur, quasi non acceperimus, ac per hoc vt qui gloriatur, in Domino glorietur? Quibus hoc Dominus donare voluerit, eius misericordiæ est, non meriti illorum. quibus autem noluerit, veritatis est.

Quid à Deo sit auersa bonis est, Dei autem est ad Deum nos conuertere.

1.Cor.1.& 4.

Post pauca ibidem in fine.

Quare autem illos velit conuertere, illos pro auersione punire, quanquam & in beneficio tribuendo nemo iustè reprehendat misericordem, & in vindicta exercẽda, nemo iustè reprehendat veracem: sicut in illis Euangelicis operariis, aliis placitam mercedem reddẽtem, aliis etiam non placitam largientem: nullus iustè culpauerit, consilium tamen occultioris iustitiæ penes ipsum est.

Quare Deus illos conuertat, illos pro auersione punit, eos cultum.

Matth.20.

De spiritu & litera, Cap. III.

Nos autem dicimus humanam voluntatem sic diuinitus adiuuari ad faciendam iustitiam, vt præter quod creatus est homo cum libero arbitrio voluntatis, præterq; doctrinam qua ei præcipitur quẽadmodũ viuere debeat, accipiat Spiritũ sanctũ, quo fiat in animo eius delectatio dilectióque summi illius atq; incõmutabilis boni, quod Deus est. Etenim nunc per fidem ambulatur, nondum per speciem, vt hac sibi velut arra data gratuiti muneris, inardescat inhærere Creatori, atque inflãmetur accedere ad participationem illius veri luminis, vt ex illo ei bene sit, à quo habet vt sit. Nam neque liberum arbitrium quicquam nisi ad peccandum valet, si lateat veritatis via. Et quũ id quod agendum & quò nitendum est, cœperit non latere, nisi etiam delectet & ametur, non agitur, non suscipitur, non bene viuitur. Vt autem diligatur, charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, nõ per arbitrium liberum, quod surgit ex nobis, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

2.Corinth.5.

Charitas Dei per quem diffundatur in cordibus nostris.

De spiritu & litera, Cap. XXX.

Liberum ergo arbitrium euacuamus per gratiam? Absit: sed magis liberum arbitrium statuimus. Sicut enim Lex per fidem, sic liberum arbitrium per gratiam non euacuatur, sed statuitur. Neque enim Lex impletur, nisi libero arbitrio: sed per Legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiam sanatio animæ à vitio peccati, per animæ sanitatem libertas arbitrii, per liberum arbitrium iustitiæ dilectio, per iu-

Liberum arbitrium per gratiam statuitur, no euacuatur.

ſtitiæ dilectionem Legis operatio. Ac per hoc, ſicut Lex non euacuatur, ſed ſtatuitur per fidem, quia fides impetrat gratiam, qua Lex impleatur: ita liberum arbitrium non euacuatur per gratiam, ſed ſtatuitur, quia gratia ſanat voluntatem, qua iuſtitia liberè diligatur. Omnia hæc quæ velut catenatim cõnexui, habent voces ſuas in Scripturis ſanctis. Lex dicit, Non concupiſces. Fides dicit, Sana animam meam, quoniam peccaui tibi. Gratia dicit, Ecce ſanus factus es, iam noli peccare amplius, ne quid tibi deterius contingat. ſanitas dicit, Domine Deus meus, clamaui ad te, & ſanaſti me. Liberum arbitrium dicit, Voluntariè ſacrificabo tibi: dilectio iuſtitiæ dicit, Narrauerunt mihi iniuſti delectationes, ſed non vt Lex tua Domine. Vt quid ergo miſeri homines, aut de libero arbitrio audent ſuperbire antequam liberentur, aut de ſuis viribus, ſi iam liberati ſunt? Nec attendunt in ipſo nomine liberi arbitrii vtique libertatem ſonare: vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo ſerui ſunt peccati, quid ſe iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Si autẽ liberati ſunt, quid ſe iactãt velut de opere proprio, & gloriantur, quaſi non acceperint? An ita ſunt liberi, vt nec illum velint habere Dominũ qui eis dicit, Sine me nihil poteſtis facere: &, Si vos Filius liberauerit, tunc verè liberi eritis?

Exod.20. Pſalm.40. Ioannis 5.

Pſal.29.55.& 118.

2.Corinth.3. 2.Petri 2.

Ioannis 8, & 15.

Eodem lib. Cap. XXXIIII.

Quid habes quod non accepiſti? Propterea etiam voluntas qua credimus, dono Dei attribuitur: quia de libero exiſtit arbitrio, quod quum crearemur, accepimus. Attendat & videat non ideo tantùm iſtam voluntatem diuino muneri tribuendam, quia ex libero arbitrio eſt, quod nobis naturaliter concreatum eſt, verumetiam quod viſorum ſuaſionibus agit Deus vt velimus, & vt credamus, ſiue extrinſecus per Euangelicas exhortationes, vbi & mandata Legis aliquid agunt, ſi ad hoc admonent hominem infirmitatis ſuæ, vt ad gratiam iuſtificantem credendo confugiat: ſiue intrinſecus, vbi nemo habet in poteſtate quid ei veniat in mentem: ſed conſentire vel diſſentire propriæ voluntatis eſt. His ergo modis quando Deus agit cum anima rationali, vt ei credat (neque enim credere poteſt quolibet arbitrio, ſi nulla ſit ſuaſio vel vocatio cui credat) profectò & ipſum velle credere Deus operatur in homine, & in omnibus miſericordia eius præuenit nos. conſentire autem vocationi Dei, vel ab ea diſſentire, ſicut dixi, propriæ voluntatis eſt. Quæ res non ſolùm non infirmat quod dictum eſt, Quid enim habes quod non accepiſti? verumetiam confirmat. Accipere quippe & habere anima non poteſt dona, de quibus hoc audit, niſi conſentiendo: ac per hoc quid habeat & quid accipiat, Dei eſt: accipere autem & habere vtique accipientis & habentis eſt. Iam ſi ad illam profunditatem ſcrutãdam quiſquam nos coarctet, cur illi ita ſuadetur, vt perſuadeatur, illi autem non ita, duo ſola occurrunt interim, quæ reſpondere mihi placeat, O altitudo diuitiarum: &, Nũquid iniquitas apud Deum? Cui reſponſio iſta diſplicet, quærat doctiores, ſed caueat ne inueniat præſumptores.

1.Corinth.4.

Neque enim credere quiſquam poteſt, ſi ſuaſio vel vocatio deeſt.

Roma.11.

Roman.9.

De natura & gratia contra Pelagianos, Cap. I.

Falſò queritur de natura ſua genus humanum. Nã ſi per Legẽ iuſtitia, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt. Si autem non gratis mortuus eſt, in illo ſolo iuſtificatur impius, cui credenti in eum qui iuſtificat impium, deputatur fides ad iuſtitiam. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, iuſtificati gratis per ſanguinem ipſius. Quicunque autem non putantur pertinere ad hoc omnes qui peccauerunt, & egent gloria Dei: profectò nullam neceſsitatem habent vt Chriſtiani fiant: Quia non eſt opus ſanis medicus, ſed ægrotantibus. vnde non venit ille vocare iuſtos, ſed peccatores.

Gala.2.

Roman.4.

Aegrotis opus eſt medicus.

Rom.3.

Matth 9.

Cap. III. Ibidem.

Natura quippe hominis primitus inculpata, & ſine vllo vitio creata eſt. Natura verò iſta hominis, qua vnuſquiſque ex Adam naſcitur, iam medico indiget, quia ſana non eſt. Omnia quidem bona, quæ habet in formatione, vita, ſenſibus, mente, à ſummo Deo habet creatore & artifice ſuo. Vitium verò, quod iſta naturalia bona contenebrat & infirmat, vt illuminatione & curatione opus habeat, non ab inculpabili artifice contractum eſt, ſed ex originali peccato quod commiſſum eſt libero arbitrio: ac per hoc natura pœnalis ad vindictam iuſtiſsimam pertinet. Si enim iam ſumus in Chriſto noua creatura, tamen eramus natura filii iræ, ſicut & cæteri. Deus autem, qui dines eſt in miſericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos, & cùm eſſemus mortui delictis, conuiuificauit nos Chriſto, cuius gratia ſumus ſalui facti.

Eccleſia.7.

Natura hominis ſine vllo vitio primum creata eſt.

2.Corint.5

Ephe.2.

Cap. IIII. Eodem libro.

Hæc igitur Chriſti gratia, ſine qua nec infantes, nec ætate grãdes ſalui fieri poſsunt, nõ meritis redditur, ſed gratis datur, propter quod gratia nominatur. Iuſtificati, inquit, gratis per ſanguinem ipſius. Vnde ii qui non per illam liberantur, ſiue qui audire nondum potuerunt, ſiue quia obedire noluerunt, ſiue etiã cùm per ætatem audire non poſſent, lauacrũ regenerationis quod accipere poſſent, per quod ſalui fierent, non acceperunt: iuſtè vtique damnantur, quia ſine peccato non ſunt, vel quod originaliter traxerũt, vel quod malis moribus addiderũt. Omnes enim peccauerũt, ſiue in Adam, ſiue in ſemetipſis, & egent gloria Dei.

Roman.11.

Roman.3:

Sine gratia Chriſti nec infantes, nec ætate grandes ſalui habentur.

Cap. V.

Vniuerſa maſſa

Vniuerſa igitur maſſa pœnas debet, & ſi omnibus

generis humani rea. omnibus debitum damnationis suppliciũ redderetur, non iniustè proculdubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur, nõ vasa meritorum suorum, sed vasa misericordiæ nominantur. Cuius misericordiæ, nisi illius qui Christum Iesum misit in hunc mundum, peccatores saluos facere, quos præsciuit & prædestinauit, & vocauit, & iustificauit, & glorificauit? Quis igitur vsqueadeo demẽtissimè insaniat, vt non agat ineffabiles gratias misericordiæ, quos voluit liberantis, qui rectè nullo modo possent culpare iustitiam, vniuersos omnino damnantis?

Roman. 9.

1. Timoth. 1. Roman. 8.

Cap. XXVII.

Vt ad iustitiã redeat quisque, opus habet Christo. Nemo enim dicit, sic hominem factũ, vt de iustitia quidem posset in peccatum ire, & de peccato ad iustitiam redire non posset. Sed vt in peccatum iret, sufficit ei liberum arbitrium, quo se ipse vitiauit. Vt autem redeat ad iustitiam, opus habet medico, quoniam sanus non est, opus habet viuificatore, quia mortuus est.

Cap. XL eodem libro.

Quæ sit sapientia Verbi, qua euacuatur crux Christi. Sed putat fortasse ideo necessariũ esse Christi nomen, vt per eius Euangelium discamus quemadmodum viuere debeamus, nõ etiam vt eius adiuuemur gratia, qua bene viuamus. Vel hinc saltẽ cõfiteatur esse miserabiles tenebras in animo humano, qui scit quẽadmodũ debeat leonẽ domare, & nescit quemadmodũ viuere. An & hoc vt sciat, sufficit ei liberũ arbitrium, léxque naturalis? Hæc est sapientia Verbi, qua euacuatur crux Christi. Sed qui dixit, Perdam sapientiam sapiẽtum, qua ista crux non potest euacuari, profectò istam sapientiam per stultitiam prædicationis, qua credentes saluantur, euertit. Si enim possibilitas naturalis per liberum arbitrium & ad cognoscendum quomodo viuere debeat, & ad bene viuendum sufficit: sibi ergo Christus gratis mortuus est: ergo euacuatum est scandalum crucis.

Abdiæ 1. 1. Corinth. 1.

Cap. XLIII.

Verum est autem quod dicitur, quòd Deus tam bonus quàm iustus, talem hominem fecerit, cui peccati malo carere sufficeret, sed si voluisset. Quis enim nescit cum sanum & inculpabilem factum, & libero arbitrio atque ad iustè viuẽdum potestate libera constitutum? Sed nunc de illo agitur, quem semiuiuum latrones in via reliquerunt, qui grauibus saucius confossúsque vulneribus, nõ ita potest ad iustitiæ culmen ascendere, sicut potuit inde descendere. Qui etiam & si iam in stabulo est, adhuc curatur. Non igitur Deus impossibilia iubet, sed iubẽdo admonet, & facere quod possis, & petere quod non possis. Iam nunc videamus vnde possit, vnde non possit. Iste dicit, Voluntate non est, quod naturâ potest. Ego dico, Volũtate quidem nõ est homo iustus, si naturâ potest, sed medicinâ poterit, quod vitio non potest.

Luc. 10. Deus iubendo admonet & facere & petere.

Cap. XLIV. ibidem.

Hieronymus in Matthæum. Item quod quidam dicunt, à Hieronymo presbytero dictum esse, Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia, necessitate trahimur: alioqui vbi necessitas, nec corona est: quis non agnoscat? quis non toto corde suscipiat? Quis aliter cõditam humanam neget esse naturam? Sed in rectè faciendo, ideo nullum est vinculum necessitatis, quia libertas est charitatis.

Cap. 5. Homo nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahitur.

Contra Pelagium & Cælestium de gratia Christi, Cap. V. lib. I.

Spiritus sanctus gratiæ Dei futuros aduersarios præuidit. Deus enim est qui operatur in vobis & velle & perficere, vel sicut in aliis, & maximè Græcis codicibus legitur, Et velle & operari. Videte si non Apostolus gratiæ Dei futuros aduersarios sancto Spiritu tantò antè præuidit: & hæc duo, id est, & Velle & Operari, quæ Pelagius ita nostra esse voluit, tanquam ipsa diuinæ gratiæ non adiuuentur auxilio, Deum in nobis dicit operari.

Contra duas Epistolas Pelagianorum, ad Bonifacium, lib. I. Cap. II.

Quis autem nostrûm dicat, quòd primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum: sed illa quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate iustitiam: propter quod humana natura diuina indiget gratia, dicente Domino, Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis. vtique liberi ad bene iustéque viuendum. Nam liberum arbitrium vsque adeò in peccatore non periit, vt per illud peccent maximè omnes, qui cum delectatione peccant, & amore peccati hoc eis placet, quod eis libet. Vnde & Apostolus, Quum essetis, inquit, serui peccati, liberi fuistis iustitiæ. Ecce ostenduntur etiam peccato minimè potuisse, nisi alia libertate seruire. Liberi ergo à iustitia non sunt, nisi arbitrio volũtatis: liberi autem à peccato non fiunt, nisi gratia Saluatoris, &c.

Ioannis 8. Liberi arbitrio peccatur.

Roman. 6.

Eodem libro, Cap. III.

Datur ergo potestas, vt filii Dei fiant, qui credunt in eum, quum hoc ipsum datur, vt credant in eum. Quæ potestas nisi detur à Deo, nulla esse potest ex libero arbitrio: quia nec liberum in bono erit, quod liberator nõ liberauerit: sed in malo liberũ habet arbitriũ, cui delectationem malitiæ vel occultus vel manifestus deceptor inseruit, vel sibi ipse persuasit.

Ioannis 1. Vt credatur in Deum, fides a Deo detur.

Ibidem in fine.

Homo bonum velle nõ potest, nisi adiuuetur à Deo. Nec potest homo boni aliquid velle, nisi adiuuetur ab eo qui malum non potest velle: hoc est, gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Omne enim quod non est ex fide, peccatũ est. Ac per hoc bona voluntas, quæ se abstrahit à peccato, fidelis est: quia iustus ex fide viuit. Ad fidem autem pertinet credere in Christum: & nemo potest credere in eum, hoc est, venire ad eum, nisi fuerit illi datum. Nemo igitur potest habere voluntatem iustam, nisi nullis præcedentibus meritis acceperit veram, hoc est, gratuitam desuper gratiam.

Roman. 14. Abacuc 2.

Cap.XVIII.

Hominem,inquit, Dei opus defendimus, nec ex illius potẽtia, vel in malum, vel in bonũ inuitum aliquem cogi, ſed propria voluntate aut bonum facere aut malum. In bono verò opere à Dei gratia ſemper adiuuari : in malum verò diaboli ſuggeſtionibus incitari. Ad hæc reſpondemus, homines eſſe opus Dei,inquantum homines ſunt:ſed ſub diabolo eſſe,inquãtum peccatores ſunt, niſi eruãtur inde per eũ, qui non ob aliud factus eſt inter Deum & homines Mediator, niſi quia ex hominibus non potuit eſſe peccator:neque ex Dei potẽtia, vel in malum, vel in bonum inuitum aliquem cogi,ſed Deo deſerẽte, pro meritis ire in malum, & Deo adiuuante ſine meritis conuerti ad bonum. Non eſt enim homo bonus, ſi nolit : ſed gratia Dei etiã ad hoc adiuuatur, vt velit:quoniã non inaniter ſcriptũ eſt, Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate: &, Præparatur voluntas à Domino.

Homo bonum nõ eſſe poteſt inuitus.

Philip.2.

Cap.XIX.

Dic mihi,obſecro, quid boni Paulus,adhuc Saulus,volebat: ac non potius magna mala,quãdo ſpirans cædem agebatur ad vaſtãdos horrenda mentis cæcitate ac furore Chriſtianos? Quibus meritis bonæ voluntatis Deus illum ab iis malis ad bona, mirabili ac repentina vocatione conuertit? Quid ergo dicam quibus meritis, quum ipſe clamet, Nõ ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit?

Actorum 9.

Paulus mirabili vocatione ad fidem vocatus eſt.

Tit.3.

Libro II.contra eaſdem,
Cap.IX.

Auertat enim Deus hanc amentiam à nobis, vt in donis eius nos priores faciamus, poſteriorem ipſum : quoniã miſericordia præueniet me,& ipſe eſt cui fideliter veracitérq; cantatur, Quoniam præueniſti eum in benedictione dulcedinis. Et quid hîc aptius intelligitur, quàm ipſa,de qua loquimur,cupiditas boni?

Miſericordia Dei præuenit hominem.

Pſalm. 20,& 58.

Ibidem,Cap.IX.

Non enim omnes vocati, ſecundum propoſitum ſunt vocati: quoniam Multi vocati, pauci verò electi. Ipſi ergo vocati ſecundum propoſitum, qui electi ante conſtitutionem mundi. De hoc propoſito Dei dictum eſt & illud quod iam commemoraui de geminis Eſau & Iacob, Vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt, Maior ſeruiet minori. Hoc propoſitum Dei, & illo commemoratur loco, vbi ad Timotheum ſcribens, ait, Collabora Euãgelio ſecundum virtutem Dei ſaluos nos facientis, & vocantis vocatione ſua ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum propoſitum & gratiam quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu, ante ſecula æterna, manifeſtata autẽ nunc per aduẽtum Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hoc ergo propoſitum Dei: vnde dicitur, Omnia cooperatur in bonum, iis qui ſecundum propoſitum vocati ſunt. Hominis autem propoſitum bonum adiuuat quidem ſubſequens gratia. Sed nec ipſum eſſet niſi præcederet gratia. Studium quidẽ hominis, quod dicitur bonum, quãuis cùm eſſe cœperit,adiuuetur gratia, non tamen incipit ſine gratia: ſed ab illo inſpiratur,de quo dicit Apoſtolus, Gratias autẽ Deo,qui dedit idẽ ſtudium pro vobis in corde Titi. Si ſtudiũ quiſque, vt pro aliis habeat, Deus dat, vt pro ſeipſo habeat, quis alius eſt daturus?

Matth 20.

2.Timot 1.

Roma.8.

Bonum hominis propoſitum adiuuat gratia Dei.

2.Cor.8.

Cap.X.in fine.

Quia ſicut nemo poteſt bonũ inchoare ſine Domino, ſic nemo perficere ſine Domino.

Sine Deo boni nihil fit.

Libro V. contra Iulianum,Cap.III.

Ex numero electorũ & prædeſtinatorum etiam qui peſsimam duxerunt vitam, per Dei benignitatem adducũtur ad pœnitẽtiam, per cuius patientiam non ſunt huic vitæ in ipſa ſcelerum perpetratione ſubtracti : vt oſtendatur & ipſis & aliis cohæredibus eorum de quàm profundo malo poſsit Dei gratia liberare. Ex his nemo perit,quacunque ætate moriatur. Abſit enim vt prædeſtinatus ad vitã,ſine ſacramẽto Mediatoris finire permittatur hanc vitam. Propter hos Dominus ait, Hæc eſt autem voluntas eius qui miſit me Patris,vt omne quod dedit mihi nõ perdam ex eo, &c.

Vocantur ad pœnitentiam etiam peſſimi.

Ioan.6.

Libro VI. contra eundem,
Cap.VIII.

Cùm ergo Deum niſi ſtulta impietas non reprehendat, quòd homines vitioſa voluntate damnabiles, illo viuificante viuunt qui viuificat omnia : cur putamus ab eius operibus abhorrere, quod origine vitiata, damnabiles illo creante naſcuntur, qui Creator eſt omnium, & per Mediatorẽ regenerati à damnatione liberantur debita : ſed gratuita miſeratione non debita, quos elegit ante conſtitutionem mundi, per electionem gratiæ, non ex operibus vel præteritis vel præſentibus vel futuris : alioquin gratia iam non eſt gratia? Quod maximè apparet in paruulis, quorum nec præterita poſſunt dici opera,quia non fuerunt:nec præſentia, quia nihil operantur:nec futura,quando in illa ætate moriuntur,&c.

Eph.1.

Roman.11

In paruulis nec præterita, nec præſentia opera inueniri

In Enchiridio ad Laurentium,
Cap.XXVII.

Melius enim iudicauit Deus de malis benefacere,quàm mala nulla eſſe permittere.

Mirabile iudicium.

Eodem libro,Cap. XXX.

Verùm hæc pars generis humani,cui liberationem Deus regnúmque promiſit æternum,nunquid meritis operum ſuorum reparari poteſt? Abſit. Quid enim boni operari poteſt perditus, niſi quantum fuerit à perditione liberatus ? Nunquid libero voluntatis arbitrio?& hoc abſit. Nam libero arbitrio malè vtens homo, & ſe perdidit & ipſum. Gratia ſalui

Libero arbitrio homo reparari non poteſt.

salui facti estis per fidem.

Cap.XXXI.ibidem.

Et ne ipsam sibi saltem fidem sic arrogarēt, vt non intelligerent diuinitus esse donatam, sicut idem Apostolus alio loco se dicit, vt fidelis esset, misericordiam consecutum: hȩc quoque adiunxit atque ait, Et hoc nō ex nobis, sed Dei donum est, nō ex operibus, ne fortè quis extollatur. Et ne putarētur fidelibus bona opera defutura, rursus adiecit, Ipsi⁹ enim sumus figmētum, creati in Christo Iesu, in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Tunc ergo efficimur verè liberi, quum Deus nos fingit, id est, format & creat, non vt homines, quod iā fecit, sed vt boni homines simus, quod nunc gratia sua facit, vt simus in Christo Iesu noua creatura, secūdum quod dictum est, Cor mundum crea in me Deus. Neque enim cor eius, quantùm pertinet ad naturam cordis humani, non iam creauerat Deus, &c.

1. Corinth. 7.
Ephes. 2.
Bona opera fidelibus non defutura.
Psalm. 50.

Cap.XXXII.eodem libro.

Item ne quisquam, etsi non de operibus, de ipso glorietur libero arbitrio voluntatis, tanquam ab ipso incipiat meritum, cui tanquam debitum reddatur præmium, bene operandi ipsa libertas: audiat eundem gratiæ præconem dicētem, Deus est enim qui operatur in vobis, & velle & operari pro bona voluntate. Et alio loco, Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Quum proculdubio, si homo eius ætatis est, vt ratione iam vtatur, non possit credere, sperare, diligere, nisi velit, nec peruenire ad palmam supernæ vocationis Dei, nisi voluntate cucurrerit. Quomodo ergo nō volentis, neque currentis, sed miserētis est Dei, nisi quia & ipsa voluntas, sicut scriptum est, à Deo præparatur?

Philip. 2.
Roman. 9.
Voluntas hominis à Deo præparatur.

Cap.XCVII.

Quamobrem videndum est, quemadmodum sit de Deo dictū, quia & hoc Apostolus verissimè dixit, Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Quum enim non omnes, sed multò plures non salui fiunt, videtur vtique nō fieri, quod Deus vult fieri, humana scilicet volūtate impediente voluntatem Dei. Quando enim quæritur causa, cur non omnes salui fiant, respondere solent, Quia hoc ipsi nolunt. Item Dominus in Euāgelio, Quoties volui, inquit, colligere filios tuos sicut gallina pullos suos, & noluisti? tanquam Dei voluntas separata sit hominum volūtate, & infirmissimis nolēdo impedientibus, nō potuerit facere potētissimus quod volebat.

1. Timot. 2.
Quare non omnes salui fiunt.
Matth. 23.

Cap.XCVIII.ibidem responsio ad illa.

Quis porrò tam impiè desipiat, vt dicat Deum malas hominum voluntates, quas voluerit, quādo voluerit, vbi voluerit, in bonum non posse conuertere? Sed quum facit, per misericordiam facit: quum autem non facit, per iudicium non facit: quoniam cuius vult miseretur, & quem vult indurat, &c.

Quomodo misereri & indurare dicatur Deus.

Eodem libro, Cap.C.

Quantùm enim ad ipsos malos attinet, quod Deus noluit, fecerunt: quantùm verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipso, quod contra voluntatem Dei fecerūt, de ipsis facta est voluntas eius. Propterea magna, inquit, opera Domini, exquisita in omnes volūtates eius: vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quod etiā fit contra eius voluntatē: quia non fieret, si non sineret, nec vtique nolēs sinit, sed volēs. Nec sineret bonus fieri malè, nisi Omnipotēs etiā de malo facere posset bene.

Non fit præter Dei voluntatē, quid fierri videtur contra eius voluntatem.

Cap.CI.

Aliquando autem bona voluntate homo vult aliquid, quod Deus non vult etiam ipse bona multò amplius multóque certius voluntate. Nam illius voluntas mala esse nunquam potest: tanquam si bonus filius patrem velit viuere, quem Deus bona volūtate vult mori. Et rursum fieri potest, vt hoc velit homo volūtate mala, quod Deus vult bona: velut si malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus. Nempe ille vult quod non vult Deus: iste verò id vult quod vult & Deus. & tamen bonæ voluntati Dei pietas illius potius cōsonat, quanuis aliud volētis, quàm huius idem volētis impietas. Tātùm interest, quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem suam quisque referat voluntatem, vt aut approbetur, aut improbetur. Nā Deus quasdam voluntates suas vtique bonas implet, per malorū hominum voluntates malas: sicut per Iudæos maleuolos, bona voluntate Patris, Christus pro nobis occisus est. Quod tantum bonum factum est, vt Apostolus Petrus, quando id fieri nolebat, Satanas ab ipso qui occidi venerat, diceretur. Quā bonæ apparebant voluntates fidelium, qui nolebant Apostolum Paulum Hierusalem pergere, ne ibi pateretur mala, quæ Propheta Agabus prædixerat? Et tamen Deus hæc illum pati volebat, pro annuntianda fide Christi exercēs martyrem Christi. Neque iste bonam voluntatem suam impleuit, per Christianorum voluntates bonas: sed per Iudæorum malas, & ad eum potius pertinebāt, qui nolebant quod volebat, quàm illi per quos volētes factū est quod volebat: quia idipsum quidem, sed ipse per eos bona, illi autem mala voluntate fecerunt.

Vult aliquādo homo bona voluntate aliquid quod Deus non vult.
Matth. 16.
Actorum 21.

Cap.CIII.

Qui omnes homines vult saluos fieri: non quòd nullus hominum esset, quem saluum fieri nolet, qui virtutes miraculorum facere noluit apud eos, quos dicit acturos fuisse pœnitentiam si fecissent: sed vt omnes homines, omne genus humanum intelligamus, per quascunq; differentias distributum, Reges, priuatos, nobiles, ignobiles, sublimes, humiles, doctos, indoctos, integros corporis, debiles, ingeniosos, tardicordes, fatuos, diuites, pauperes, mediocres, mares, fœminas, infātes, pueros, adolescē-

1. Timot. 2.
Locus ille Pauli exponitur.

tes,iuuenes,seniores,senes, in linguis omnib⁹, in moribus omnibus,in professionibus omnibus,in artibus omnibus, in volũtatum & conscientiarũ varietate innumerabili cõstitutos, & siquid aliud differẽtiarum est in hominibus.

Cap.CIIII.

Quapropter etiam primum hominẽ Deus in ea salute,in qua conditus erat,custodire voluisset, eúmque opportuno tẽpore post genitos filios sine interpositione mortis ad meliora perducere, vbi iam nõ solùm peccatum non committere, sed nec volũtatem posset habere peccandi,si ad permanẽdum sine peccato,sicut factus erat,perpetuam voluntatem habiturum esse præsciuisset. Quia verò eum malè vsurum libero arbitrio, hoc est, peccaturum esse præsciebat, ad hoc potius præparauit voluntatem suam, vt bene ipse faceret etiã de malè facientẽ: ac sic hominis voluntate mala non euacuarentur, sed nihilominus implerentur Omnipotentis bona.

In peccante Adam,nihilominus impleta est Dei voluntas bona.

Cap.CVI.

Immortalitatem natura humana perdidit per liberum arbitrium, & hanc est acceptura per gratiam,quam fuerat (si non peccasset) acceptura per meritum: quanuis sine gratia nec tunc vllum meritum esse potuisset: quia etsi peccatum in solo libero erat arbitrio constitutum: non tamen iustitiæ retinendæ sufficiebat liberum arbitrium, nisi participatione immutabilis boni diuinum adiutorium præberetur.

Natura humana per liberum arbitrium perdidit immortalitatem.

Cap.CXVIII.

Sic est & Dei populus ordinatus per temporum interualla, sicut Deo placuit, qui in mensura & numero & pondere cuncta disponit. Nam fuit primitus ante Legem, secundò sub Lege,quæ per Moysen data est: deinde sub gratia,quæ reuelata est per primum Mediatoris aduẽtum: quæ quidem gratia nec antea defuit, quibus impartiri eam oportuit, quanuis pro temporis dispensatione velata & occulta. Neque enim antiquorum quicũque iustorum, præter Christi fidem salutem potuit inuenire. At verò nisi & illis cognitus fuisset, non potuisset nobis per eorum ministerium aliis apertius,aliis occultius prophetari.

Sapient.11.

Gratia Christi patribus non defuit.

Ad Valentinum præliminaris Epistolæ,libri de gratia & libero arbitrio,primæ.

Venerunt ad nos duo iuuenes,Cresconius & Felix, de vestra congregatione se esse dicentes, qui nobis retulerunt monasterium vestrum nonnulla dissensione turbatum, eò quòd quidam in vobis sic gratiam prædicent, vt negent hominis esse liberum arbitrium, & (quod est grauius) dicant, quòd in die iudicii non sit redditurus Deus vnicuique secundum opera eius. Etiam hoc tamẽ indicauerũt,quòd plures vestrũ nõ ita sentiãt, sed liberũ arbitriũ adiuuari fateãtur per Dei gratiam, vt rectè sapiamus atq; faciamus,vt quũ venerit Dominus reddere vnicuique secundum opera eius, inueniat opera nostra bona, quæ præparauit Deus,vt in illis ambulemus. Hoc qui sẽtiunt, bene sentiunt.

Recte sentiũt de libero arbitrio, qui ita sentiũt.

Ibidem in fine.

Eo ipso quippe, quo præceptum & imperatum est, vt intelligamus atque sapiamus,obedientiam nostram requirit, quæ nulla potest esse sine libero arbitrio. Sed si posset hoc ipsum sine adiutorio Dei gratiæ fieri per liberum arbitrium, vt intelligeremus atque saperemus, non diceretur Deo, Da mihi intellectum,vt discam mandata tua. Neque in Euangelio scriptũ esset, Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerẽt Scripturas. Nec Iacobus Apostolus diceret, Si quis autem vestrũm indiget sapientia,postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter,& non improperat: & dabitur ei.

Gratiæ Dei omnia debentur,nihil meritis.

Psalm.118. Luc.24

Iacob.1.

In secunda Epistola ad eundem.

Soli enim paruuli, qui nondum habent opera propria,vel bona, vel mala,secundum solum originale peccatum damnabuntur, quibus per lauacrum regenerationis non subuenit gratia Saluatoris. Cæteri autem omnes, qui iam vtentes libero arbitrio, sua propria peccata originali peccato insuper addiderũt, si de potestate tenebrarum per gratiam Dei non eruuntur, nec transferuntur ad regnum Christi, non solum secundum originis, verũ etiam secundum propriæ voluntatis merita iudicium reportabunt. Boni verò etiam ipsi quidem, non solum secundum suæ bonæ voluntatis merita præmium consequentur, sed etiam ipsam bonam voluntatem per Dei gratiam consecuti sunt: ac sic impletur quod scriptum est,Ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum,Iudæi primùm & Græci. gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primùm & Græco.

Paruuli Baptismi exortes, ob originale peccatum damnantur. Coll.1.

Rom.2.

Post pauca ibidem.

Quantũ ergo potuimus,egimus cum istis & vestris & nostris fratribus, vt in fide sana catholica perseuerent: quæ neque arbitrium liberum negat, siue in vitam malam,siue in bonam, neque tantum ei tribuit, vt sine gratia Dei valeat aliquid,siue vt ex malo conuertatur in bonum, siue vt in bono perseueranter proficiat,siue vt ad bonum sempiternum perueniat, vbi iam non deficiat, non timeat.

Liberũ arbitrium sine gratia nihil valet.

De gratia & libero arbitrio ad Valentinum,Cap II.

Reuelauit autem nobis per Scripturas suas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium. Quomodo autem reuelauit,commemoro vos,non humano eloquio, sed diuino, Primùm, quia ipsa diuina præcepta homini non prodessent, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promissa præmia perueniret. Ideo enim data sunt, vt homo excusationem de ignorantia non haberet,

Præcepta Dei quare data.

ret,sicut Dominus dicit in Euãgelio de Iudęis,Si nõ venissẽ,& locut⁹ fuissẽ eis,peccatũ nõ haberent, nunc autẽ excusationẽ non habent de peccato suo. De quo peccato dicit,nisi de illo magno eorum quod præsciebat futurum, quando ista dicebat, id est, quo eum fuerant occisuri?

Ibidem post pauca.

Ipse ab initio fecit illum, & reliquit illum in manu consilii sui. si volueris conseruabis mandata & fidem bonam placiti,apponet tibi ignem & aquam, ad quodcunque volueris extende manum tuam. In conspectu hominis vita & mors:& quodcunque placuerit, dabitur ei. Ecce apertissimè videmus expressum liberum humanæ voluntatis arbitrium. Quid illud,quòd tam multis locis omnia mandata sua custodiri & fieri iubet Deus? Quomodo iubet, si non est liberum arbitrium? Quid beatus ille,de quo Psalmus dicit, Quòd in Lege Domini fuit voluntas eius? Nonne satis indicat voluntate sua hominem in Lege Dei consistere? Deinde tam multa mandata,quæ ipsam quodammodo nominatim conueniunt voluntatem,sicut est,Noli vinci à malo.

Homo ad quid habeat liberũ arbitrium.

Psalm.1.

Rom.12

Cap.IIII.

Sed metuendum est, ne ista omnia diuina testimonia & quæcunque alia sunt, quæ sine dubitatione sunt plurima,in defensione liberi arbitrii sic intelligantur, vt ad vitam piam & bonam conuersationem,cui merces æterna debetur,adiutorio & gratiæ Dei locus non relinquatur:& audeat miser homo,quãdo bene viuit & bene operatur, vel potius bene viuere & bene operari sibi videtur,in seipso non in Domino gloriari,& spem rectè viuendi in seipso ponere: vt sequatur eum maledictũ Hieremiæ dicentis,Maledictus homo,qui spem habet in homine,& firmat carnem brachii sui, & à Domino discedit cor eius.

Metuẽdum ne defensores liberi arbitrii gratiæ Dei nimi relinquant locũ.

Ibidem.

Proinde,charissimi,sicut superioribus testimoniis Scripturarum probauimus sanctarum, ad bene viuendum & rectè agendum esse in homine liberum voluntatis arbitrium: sic etiam de gratia Dei, sine qua nihil boni agere possumus, quæ sint diuina testimonia videamus. Vigilate(inquit)& orate, ne intretis in tentationem. Ergo vnusquisque contra suam concupiscentiam dimicans, oret, ne intret in tentationem, id est, ne sit ab illa abstractus & illectus. Non autem intrat in tentationem,si voluntate bona vincat concupiscentiam malam. Nec tamen sufficit arbitrium voluntatis humanæ, nisi à Domino victoria concedatur oranti,ne intret in tentationem. Quid verò euidentius, quàm Dei ostenditur gratia, vbi quod oratur,accipitur? Si enim dixisset Saluator noster, Vigilate,ne intretis in tẽtationem: admonuisse tantummodo videretur hominis volũtatem. quum verò addidit,Et orate,ostendit Deum adiuuare ne intretur in tẽtationem.

Matth.26.

Homo gratia iuuatur,ne sine causa voluntatis eius iubeatur.

Dictum est libero arbitrio, Fili, noli deficere à disciplina Domini. Et Dominus dicit, Ego rogaui pro te Petre,ne deficiat fides tua. Homo ergo gratia iuuatur,ne sine causa voluntati eius iubeatur.

Prouer.3.

Lucæ 22.

Cap.V.eodem lib.

Nam inter cætera,quæ Pelagio ab Episcopis Orientis, hoc est, in prouincia Palæstina, in qua est ciuitas Hierusalem,obiecta sunt: & hoc obiectum est illi,quòd diceret gratiã Dei secundum merita nostra dari. Quod sic alienum est à catholica doctrina,& inimicum gratiæ Christi, vt nisi hoc obiectum anathematizasset,ipse inde anathematizatus exisset.

Gratiam dari secundum merita,alienum à doctrina catholica.

Cap.VI.

Testimoniis diuinis probatur gratiã Dei non secundum merita nostra dari: quandoquidem non solùm nullis bonis, verumetiam multis meritis malis præcedentibus, videmus datam,& quotidie dari videmus. Sed planè cùm data fuerit, incipiunt esse etiam merita nostra bona: per illam tamen. Nam si se illa subtraxerit,cadit homo, non erectus, sed præcipitatus libero arbitrio. Quapropter,quando cœperit homo habere merita bona, non debet sibi tribuere illa,sed Deo, cui dicitur in Psalmo, Adiutor meus esto,ne derelinquas me. Dicendo Ne derelinquas me,ostendit quia si derelictus fuerit,nihil boni valet ipse per se,&c.

Homo si derelictus fuerit, nihil valet per se.

Psalm.26.

Cap.VII.

Si ergo Dei dona sunt bona merita tua, non Deus coronat merita tua tanquam merita tua,sed tanquam dona sua.

Deus coronat dona sua.

Ibidem.

Misericordiam consecutus sum, dicit Apostolus, vt fidelis essem: hinc ostẽdês etiam ipsam fidem haberi,nisi Deo miserante,nõ posse: & esse donum Dei,quod apertissimè docet, dicens,Gratia salui facti estis per fidem: & hoc non ex vobis:sed Dei enim donum est.

1.Timoth.1.

Fides donum Dei est.

Ephes.2.

Ibidem.

Homines autem non intelligentes quod ait ipse Apostolus, Arbitramur iustificari hominem per fidem sine operibus Legis: putauerunt eum dicere,sufficere homini fidẽ, etiamsi malè viuat,& bona opera non habeat. Quod absit vt sentiret vas electionis, qui cùm dixisset quodam loco,In Christo enim Iesu, neque Circuncisio valet aliquid, neque præputium: mox addidit, Sed fides, quæ per dilectionem operatur. Ipsa est fides,quæ fideles Dei separat ab immundis dæmonibus,&c.

Rom.3.

Fides quæ per dilectionem operatur,valet.

Galat.5.

Iacob.2.

Cap.XV.

Quare iubet Deus,si ipse daturus est? Quare dat,si homo facturus est, nisi quia dat quod iubet,& adiuuat vt faciat cui iubet? Semper est autem in nobis volũtas libera: sed non est sẽper bona. Aut enim à iustitia libera est, quando seruit peccato, & tunc est mala: aut à peccato libera est, quando seruit iustitiæ, & tunc est bona. Gratia verò Dei semper est bo-

Per gratiam Dei, voluntas hominis bona & incepta augetur.

na,& per hanc fit,vt sit homo bonæ voluntatis,qui prius fuit voluntatis malæ. Per hanc etiam fit,vt ipsa bona volũtas,quæ iam esse cœpit, augeatur & tam magna fiat, vt possit implere diuina mandata quę voluerit,quum valde perfectéque voluerit.

Cap.XVI.

Deus in homine facit vt velit bonum.

Certum enim est, nos mandata seruare si volumus:sed præparatur volũtas à Domino. Ab illo petendũ est, vt tantùm velimus,quantum sufficit vt volendo faciamus. Certum est nos velle quum volumus; sed ille facit vt velimus bonum,de quo dictũ est quod paulò antè posui, Quòd præparatur voluntas à Domino, de quo dictum est,A Domino gressus hominis dirigentur, & viam eius volet. De quo dictum est, Deus est qui operatur in vobis & velle & operari. Certum est nos facere quum facimus, sed ille facit vt faciamus, præbendo vires efficacissimas volũtati,qui dixit, Faciam vt in iustificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obseruetis & faciatis.

Psalm.36.

Cap. XVII.

Sine Deo ad opera pietatis nihil valemus. Philip.1.

Quoniam Deus vt velimus operatur inciens, qui volentibus cooperatur perficiens. Propter quod ait Apostolus, Certus sũ, quoniam qui operatur in vobis opus bonum,perficiet vsque in diem Christi Iesu. Vt ergo velimus,sine nobis operatur: quum autem volumus,& sic volumus vt faciamus, nobiscũ cooperatur: tamen sine illo vel operante vt velimus,vel cooperante quum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus,&c.

Cap. XX.

Iosue 7. Dominatur Deus voluntatibus hominũ.

Vnde dicit Dominus ad Iesum Naue,Non poterunt filii Israel subsistere à facie inimicorum suorum. Quid est non poterunt subsistere? Quare non subsistebant per liberum arbitrium, sed per timorẽ turbata volũtate fugiebant, nisi quia Deus dominatur & voluntatibus hominum,& quos vult in formidinẽ conuertit iratus?&c.

Cap.XXI.

Quis non ista iudicia diuina cõtremiscat, quibus agit etiam Deus in cordibus malorum hominum quidquid vult,reddẽs eis tamen secundum merita eorum. Roboam filius Salomonis respuit consilium salubre Seniorum, quod ei dederant,ne cum populo durè ageret, & verbis coætuorum suorũ potius acquieuit, respondẽdo minaciter,quibus leniter debuit. Vnde hoc, nisi propria voluntate? Sed hinc ab eo recesserunt decem tribus Israel, & alium regem sibi constituerunt Hieroboam: vt irati Dei voluntas fieret,quod etiam futurum esse prædixerat. Quid enim Scriptura dicit? Et non audiuit Rex plebẽ:quoniam erat conuersio à Domino, vt statueret verbum suum, quod locutus est in manu Ahiæ Silonitæ de Hieroboam filio Nabath. Nempe sic factum est & illud per hominis voluntatem, vt tamen conuersio esset à Domino,&c.

3. Regum 12. Conuersio cordis, à Deo manet.

Eodem Cap.

His & talibus testimoniis diuinorum eloquiorum, quæ omnia commemorare nimis longum est, satis quantum existimo manifestatur operari Deum in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, siue ad bona pro sua misericordia,siue ad mala pro meritis eorum: iudicio vtique suo ,aliquãdo aperto, aliquando occulto,semper autem iusto. Fixum enim debet esse,& immobile in corde vestro, quia non est iniquitas apud Deum. Ac per hoc quãdo legitis in literis veritatis à Deo seduci homines, aut obtũdi,vel obdurari corda eorum: nolite dubitare præcessisse mala merita eorum,vt iustè ista paterẽtur,ne incurratis in illud prouerbiũ Salomonis, Insipientia viri violat vias eius: Deũ autem causatur in corde suo. Gratia verò non secundum merita hominũ datur: alioquin gratia iam non est gratia: quia ideo gratia vocatur,quia gratis datur. Si autem potens est,siue per Angelos vel bonos vel malos, siue quocunque alio modo operari, etiam in cordibus malorum pro meritis eorum, quorũ malitiam non ipse fecit,sed aut originaliter tracta est ab ipso Adam, aut creuit per propriã volũtatem.

Roma.9. Quomodo intelligendum Deum quempiam indurare.

Cap.XXIII.

Exod.8. Iusto iudicio Deus induravit Pharaonẽ

Deus indurauit per iustum iudicium Pharaonẽ, & ipse Pharao per liberum arbitrium. Certi ergo estote, quia non erit inanis labor vester,si in bono proposito proficiẽtes,perseueretis vsque in finem. Deus enim qui modò illis quos liberat non reddit secundum opera eorum, tunc reddet vnicuique secundum opera eius. Reddet omnino Deus & mala pro malis,quoniam iustus est, & bona pro malis,quoniam bonus est, & bona pro bonis, quoniam bonus & iustus est. Tantũmodo mala pro bonis non reddet,quoniam iniustus non est. Reddet ergo mala pro malis, pœnam pro iniustitia:& reddet bona pro malis, gratiam pro iniustitia:& reddet bona pro bonis,gratiam pro gratia.

De correptione & gratia, Cap.II.

Intelligenda est enim gratia Dei per Christum Dominum nostrum, qua sola homines liberantur à malo, & sine qua nullum prorsus siue cogitando, siue volendo & amando, siue agendo faciunt bonum. Non solùm vt monstrante ipsa quid faciendum sit sciant, verumetiam vt præstante ipsa faciant cum dilectione quod sciunt. Hanc quippe inspirationem bonæ volũtatis atque operis poscebat Apostolus eis,quibus dicebat, Oramus autem ad Deum, ne quid faciatis mali, non vt nos probati appareamus,sed vt vos quod bonum est facia tis. Quis hoc audiat & non euigilet, atque fateatur à Domino Deo nobis esse, vt declinemus à malo,& faciamus bonum?

Eodem Cap.

Non

Se fallunt qui offenduntur prædestinatione. Philip. 2.

Non se itaque fallant, qui dicunt, Vt quid nobis prædicatur atque præcipitur vt declinemus à malo & faciamus bonum, si hoc nos non agimus: sed id velle & operari Deus operatur in nobis? Sed potius intelligãt, si filii Dei sunt, Spiritu Dei se agi, vt quod agendum est, agant: & quum egerint, illi à quo aguntur gratias agant. Agantur enim vt agant, non vt ipsi nihil agãt. Et ad hoc eis ostẽditur quid agere debeant: vt quando id agunt sicut agẽdum est, id est, cum dilectione & delectatione iustitiæ, suauitatem quam dedit Dominus, vt terra eius daret fructum suum, accepisse se gaudeant. Quando autem non agunt, siue omnino non faciendo, siue non ex charitate faciendo, orent vt quod nondum habent, accipiant. Quid enim habebunt, quod non acceperuri sunt, aut quid habent quod non acceperunt? &c.

1. Corinth. 4.

Cap. IX.

Vsque in finẽ vocandi & iustificandi omnes numerantur.

Adhuc enim vsque in finem seculi, multi vocãdi & iustificãdi sunt: & tamen verba præteriti temporis posuit, & de rebus etiam futuris, tanquam iam fecerit Deus, quæ iam vt fierent, ex æternitate dispoſuit. Ideo de illo dicit & Prõpheta Esaias, Qui fecit quæ futura sũt. Quicunque ergo in Dei prouidentissima dispositione præsciti, prædestinati, vocati, iustificati, glorificati sunt: non dico etiam nondum renati, sed etiã nõdum nati, iam filii Dei sunt, & omnino perire non possunt, si verè veniunt ad Christum: quia ita veniunt quomodo ipse dicit, Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me non eiiciam foras, &c.

Ioan. 6.

Cap. X.

Quia verò per liberũ arbitrium Deum deseruit, iustum iudiciũ Dei expertus est Adam: vt cum tota sua stirpe, quæ in illo adhuc posita, tota cum illo peccauerat, dãnaretur. Quotquot enim ex hac stirpe gratia Dei liberantur, à damnatione vtique liberãtur, qua iam tenentur obstricti. vnde etiam si nullus liberaretur, iustum Dei iudicium nemo iustè reprehenderet. Quòd ergo pauci in cõparatione pereuntium, in suo verò numero liberãtur multi, gratia fit, gratis fit, gratiæ agendæ sunt: quia fit ne quis velut de suis meritis extollatur: sed omne os obstruatur, & qui gloriatur, in Domino glorietur.

Pauci comparatione pereuntium in suo verò numero liberantur multi.

Hierem. 9.

Cap. XII.

Qui pereunt.

Deus ergo eos facit perseuerare in bono qui facit bonos: qui autem cadũt & pereunt, in prædestinatorum numero non fuerũt, &c.

Ibidem.

Primo itaque homini, qui in eo bono quo factus fuerat rectus, acceperat posse nõ peccare, posse non mori, posse ipsum bonum nõ deserere, datum est adiutorium perseuerantiæ: non quo fieret vt perseueraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseuerare nõ posset.

Sãcti dono Dei

Nunc verò Sanctis in regnũ Dei per gratiam Dei prædestinatis, non tãtùm tale adiutorium perseuerantiæ datur: sed tale vt eis perseuerantia ipsa donetur: non solùm vt sine isto dono perseuerantes esse possint, verumetiam vt per hoc donum non nisi perseuerantes sint. Non solùm enim dixit, Sine me nihil potestis facere: verumetiam dixit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.

in bonis perseuerant.

Ioan. 15. Ibidem.

Ibidem.

Deus in Sanctis operatur, vt velint.

Tantùm quippe Spiritu sancto accenditur voluntas Sanctorum, vt ideo possint, quia sic velint: ideo sic velint, quia Deus operatur vt velint.

Cap. XIII. eodem lib.

Prædestinatorum certus est numerus.

Hæc de iis loquor, qui prædestinati sunt in regnum Dei, quorum ita certus est numerus, vt nec addatur eis quisquam, nec minuatur ex eis: nõ de iis, qui cùm annuntiasset & locutus esset, multiplicati sunt super numerum. Ipsi autem vocati dici possunt, non autem electi: quia non secũdum propositum vocati. Certum verò esse numerum electorum, neque augendum neque minuendum, quanuis & Ioannes Baptista significet, vbi dixit, Facite ergo dignũ pœnitẽtiæ fructũ: &, Nolite dicere apud vosmetipsos, patrem habemus Abraham. potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ: vt ostendat sic istos esse amputãdos, si non fecerint fructum, vt non desit numerus, qui promissus est Abrahæ.

Ibidem post pauca.

Nullus de prædestinatione præsumat.

Quis enim ex multitudine fidelium, quandiu in hac mortalitate viuitur, in numero prędestinatorum se esse præsumat? Quia id occultari opus est in hoc loco, vbi sic cauenda est elatio, vt etiam per satanæ angelum ne extolleretur, tantus colaphizaretur Apostolus. Hinc Apostolis dicebatur, Si manseritis in me: dicente illo qui illos vtique sciebat esse mansuros. Et per Prophetam, Si volueritis & audieritis me: quum sciret ipse in quibus operaretur & velle. Et similia multa dicuntur. Nam propter huius vtilitatem secreti, ne fortè quis extollatur, sed omnes etiam qui bene currunt, timeant, dum occultum est quô perueniant.

2. Corinth. 12. Ioan. 15.

Esa. 1.

Cap. XIIII.

Multis modis intelligitur locus ille Pauli.

Quum autem homines per correptionem in viam iustitiæ seu veniunt seu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante atque rigante, & quolibet in agris atque arbustulis operante, dat incremẽtum Deus, cui volenti saluũ facere, nullum hominum resistit arbitrium? Sic enim vel velle vel nolle, in volentis aut nolẽtis est potestate, vt diuinam voluntatem non impediat, nec superet potestatem. De his enim qui faciunt quæ non vult, facit ipse quæ vult. Et quod scriptum est, Quòd vult omnes homines saluos fieri, nec tamẽ omnes salui fiunt: multis quidem modis intelligi potest, ex qui-

1. Timoth. 2.

bus in aliis opuſculis noſtris aliquos commemorauimus. Sed hîc vnum dicam. Ita dictum eſt, Omnes homines vult ſaluos fieri, vt intelligãtur omnes prædeſtinati: quia omne genus hominum in eis eſt, ſicut dictum eſt Phariſæis, *Lucæ 11.* Decimatis omne olus: vbi non eſt intelligendum, niſi omne quod habebant. Neque enim omne olus, quod erat in toto terrarum orbe decimabant. Secundum iſtum locutionis mo- *1. Corinth. 19.* dum dictum eſt, Sicut & ego omnibus per omnia placeo. Nunquid enim qui hoc dixit, placebat etiam tam multis perſecutoribus ſuis? Sed placebat omni generi hominũ, quod Chriſti congregabat Eccleſiæ, ſiue iam intus poſitis, ſiue introducendis in eam. Non eſt itaque dubitandum voluntati Dei, qui in cælo & in terra omnia quæcunque voluit fecit, & qui etiam illa quæ futura ſunt fecit, humanas voluntates non poſſe reſiſtere, quominus faciat ipſe quod vult: quãdoquidem etiam de ipſis hominum voluntatibus, quod vult, quum vult facit. Niſi fortè (vt ex multis aliqua commemorem) quando Deus voluit Sauli regnum dare, ſic erat in poteſtate Iſraelitarũ ſubdere ſe memorato viro, ſiue non ſubdere. quod vtique in eorum poſitum erat voluntate, vt etiam Deo valerent reſiſtere. Qui tamen hoc nõ fecit, niſi per ipſorum hominum voluntates, ſine dubio habens humanorum cordium quò placeret inclinandorum omnipotentiſsimam poteſtatem. *Regum 10.* Sic enim ſcriptum eſt, Et dimiſit Samuel populum, & abiit vnuſquiſque in locum ſuum, & Saul abiit in domum ſuam in Gabaa, & abierunt potẽtes, quorum tetigit Deus corda cũ Saule. Et filii peſtilentes dixerunt, Num ſaluabit nos hic? Et inhonorauerunt eum, & non obtulerunt ei munera. Nunquid aliquis dicturus eſt, nõ iturum fuiſſe cum Saul quenquam eorum quorum tetigit corda Deus, vt irent cum illo: aut iſſe aliquem peſtilentiũ, quorum vt hoc facerent, corda non tetigit?

Lib. I. Retractationum,

Cap. XXI.

Deus mortem non fecit. Nullius mortem Deus quærit. quod ſic accipiendum eſt, quia homo ſibi acquiſiuit mortem deſerẽs Deum, & acquirit qui nõ recurrit *Sapien. 1.* ad Deum, ſecũdũ quod ſcriptũ eſt, Deus mortem non fecit. Sed etiam illud nõ minus verũ *Eccleſia. 11.* eſt, Vita & mors à Domino Deo eſt: vita ſcilicet à donante, mors à vindicante.

De ciuitate Dei, lib. V.

Cap. IX.

Præſcientia Dei falli non potuit. Quapropter & voluntates noſtræ tantum valent, quantum Deus eas valere voluit atque præſciuit. Et ideo quidquid valent, certiſsimè valent, & quod facturæ ſunt, ipſæ omnino facturæ ſunt, quia valituras atque facturas ille præſciuit, cuius præſciẽtia falli nõ poteſt, &c.

Cap. X.

Vnde quidquid præter ſuã voluntatẽ patitur homo, nõ debet tribuere humanis vel Angelicis, vel cuiuſcũq; creati ſpiritꝰ volũtatibꝰ, ſed eius potius, qui dat poteſtatẽ volẽtibꝰ. Nõ ergo propterea nihil eſt in noſtra volũtate, quia Deus præſciuit quid futurum eſſet in noſtra voluntate. non enim qui hoc præſciuit nihil præſciuit. Porrò ſi ille qui præſciuit quid futurum eſſet in noſtra voluntate, non vtique nihil, ſed aliquid præſciuit: profectò & illo præſciẽte eſt aliquid in noſtra voluntate. Quocirca nullo modo cogimur, aut retẽta præſciẽtia Dei tollere voluntatis arbitrium, aut retento voluntatis arbitrio, Deum (quod nefas eſt) negare præſcium futurorum: ſed vtrunque amplectimur, vtrunque fideliter & veraciter confitemur. Illud vt bene credamus, hoc vt bene viuamus. Malè autem viuitur, ſi de Deo nõ bene creditur. Vnde abſit à nobis eius negare præſcientiam, vt liberi eſſe velimus, quo adiuuãte ſumus liberi vel erimus. Proinde nõ fruſtra ſunt leges, obiurgationes, exhortationes, laudes, & vituperationes, quia & ipſas futuras eſſe præſciuit, & valent plurimum, quantum eas valituras eſſe præſciuit, & preces valent ad ea impetranda, quæ ſe precantibus conceſſurum eſſe præſciuit, & iuſta præmia bonis factis, & peccatis ſupplicia conſtituta ſunt. Neque enim ideo peccat homo, quia Deus illum peccaturum eſſe præſciuit. Imò ideo non dubitatur ipſum peccare cùm peccat, quia ille, cuius præſciẽtia falli non poteſt, non fatum, non fortunam, non aliquid aliud, ſed ipſum peccaturum eſſe præſciuit, qui ſi nolit, omnino non peccat, ſed ſi peccare noluerit, etiam hoc ille præſciuit, &c. *Præſcientia Dei peccare nõ facit hominem.*

Lib. XI. Cap. XVII.

Deus ſicut naturarum bonarum optimus creator eſt, ita malarum voluntatum iuſtiſsimus ordinator, vt cùm malè illæ vtuntur naturis bonis, ipſe bene vtatur etiam voluntatibus malis. Itaque fecit vt diabolus inſtitutione illius bonus, voluntate ſua malus, in inferioribus ordinatus illuderetur ab Angelis eius, id eſt, vt profint tentationes eius Sanctis, quibus eas obeſſe deſyderat. Et quoniam Deus, cùm eum conderet, futuræ malignitatis eius non erat vtique ignarus, & præuidebat quæ bonade malo eius eſſet ipſe facturus: propterea Pſalmus ait, Draco hic quem finxiſti ad illudendũ *Pſalm. 103.* ei: vt in eo ipſo quod eum finxit, licet per ſuam bonitatem bonum, iam per ſuam præſciẽtiam præparaſſe intelligatur, quomodo illo vteretur & malo. *Deus bene vtitur malis voluntatibus hominum malis.*

Lib. XIIII. Cap. XI.

Sed quia Deus cũcta præſciuit, & ideo homi- *Peccato ſuo Adam diuinum non potuit perturbare cõſilium.* nem quoque peccaturũ ignorare non potuit, ſecundum id quod præſciuit atque diſpoſuit ciuitatem ſanctam eam debemus aſſerere, non ſecundum illud, quod in noſtrã cognitionem vel religionem peruenire non potuit: quia in Dei diſpoſitione non fuit. Non enim homo peccato ſuo diuinum potuit perturbare conſiliũ, quaſi Deum quod ſtatuerat mutare compulerit

pulerit,quum Deus præsciendo vtrũque præuiderit, id est, & homo quem bonum creauit, quàm malus esset futurus, & quid boni etiam sic de illo esset ipse facturus,&c.

Eodem lib.Cap. XXVI.

Certus numerus ad vitam prædestinatus.

Veruntamen omnipotenti Deo, summo ac summè bono creatori omnium naturarum, volũtatum autem bonarum adiutori ac remuneratori, malarum autem relictori & damnatori, vtrarunque ordinatori: non defuit vtique consilium, quo certum numerũ ciuium in sua sapientia prædestinatum, etiam ex damnato genere humano suæ ciuitatis impleret: non eos iam meritis (quandoquidem vniuersa massa tanquam vitiata radice damnata est) sed gratia discernens,& liberatis, nõ solùm de seipsis,verumetiam de non liberatis,quid eis largiatur ostendens. Non enim debita,sed gratuita bonitate tũc se quisque agnoscit eruditum malis,quum ab eorum hominum consortio sit immunis,cũ quibus illi iusta esset pœna communis. Cur ergo non crearet Deus quos peccaturos esse præsciuit: quandoquidem in eis & ex eis, & quid eorum culpa meretur, & sua gratia quid donaretur,posset ostendere? Nec sub illo Creatore ac dispositore, peruersa inordinatio delinquentium rectum peruerteret ordinem rerum,&c.

Prescientia Dei non facit homines.

Eodem lib.Cap. XXVII.

Psalm.110. Deus non solum bonis, verumetiam malis bene vtitur.

Proinde peccatores & angeli & homines nihil agunt,quo impediãtur magna opera Domini,exquisita in omnes volũtates eius. Quoniam qui prouidenter atque omnipotẽter sua cuique distribuit: non solùm bonis, verumetiam malis bene vti nouit. Ita factum est,vt nec Deum aliquid futurorũ lateret:nec præsciendo quenquam peccare compelleret,& quid esset inter propriam cuiusque præsumptionem, & suam tuitionẽ, Angelicæ & humanæ rationali creaturæ consequenti experiẽtia demonstraret. Quis enim audeat credere aut dicere, vt neque angelus neque homo caderet,in Dei potestate non fuisse? Sed hoc eorum potestati maluit non auferre. atque ita & quantum mali eorum superbia, & quãtum boni sua gratia valeret ostendere.

Lib.XV,Cap.XXI.

Rom.9. Gene.4. Discant electi no fidere libertate arbitrii sui.

Vnde ex ipsa etiã cõparatione vasorum iræ,superna ciuitas discat,quæ peregrinatur in terris,non fidere libertate arbitrii sui: sed speret inuocare nomen Domini Dei: quoniam voluntas in natura, quæ facta est bona à bono Deo, sed mutabilis ab immutabili, ex nihilo ab eo qui est,& à bono potest declinare,vt faciat malum,quod fit libero arbitrio: & à malo vt faciat bonum,quod non fit sine diuino arbitrio.

De verbis Apostoli,Sermone II.

Ioan.6. Credere deni est,non meriti.

Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Durus est, sed duris, id est, incredibilis, sed incredulis. Sed vt doceret nos etiam ipsum credere, doni esse non meriti. Sicut, inquit, dixi vobis, Nemo venit ad me,nisi cui datum fuerit à Patre meo. Vbi autem hoc Dominus dixerit, si superiora Euangelii recolamus,inueniemus eum dixisse, Nemo venit ad me,nisi Pater qui misit me, traxerit eum. Non dixit Duxerit,sed Traxerit eum. Ista violentia cordi fit, non carni. Quid ergo miraris? Crede,& venis:ama,& traheris. Ne arbitreris istam asperam molestámque violentiam. dulcis est,suauis est,ipsa suauitas te trahit. Nonne ouis trahitur quum esurienti herba monstratur? Et puto,quia non corpore impellitur, sed desyderio colligatur. Sic & tu veni ad Christum: noli lõga itinera meditari. Vbi credis, ibi venis: ad illum enim qui vbique est, amando venitur,non nauigando,&c.

Eodem Sermone.

Docet,neminẽ se extollere debere de sua abundantia. Psalm.29.

Habeo, inquis,liberum arbitrium. Quis me ab ista via separabit? Si legas diligenter,inuenies quendam de sua quadam abundantia, quam tamẽ acceperat,extollere se cœpisse: Dominum autẽ misericordem, vt doceret humilitem,quod erat abstulisse: illum verò subitò inopem remansisse, & misericordiam Dei recordatione confessum, dixisse, Ego dixi in abundãtia mea, Nõ mouebor in æternum,&c.

Post pauca ibidem.

Quid ergo faciam? Sequitur,Beati omnes qui confidunt in eũ:non in se,sed in eum. Gratia salui facti sumus,non ex nobis,sed Dei donum est. Fortè dicatis,Quid sibi vult, quod hoc sæpe dicit? Iterum hoc, & in tertio hoc, & propè nunquam loquitur, nisi quando dicit: vtinam non sine causa dicam. Sunt enim homines ingrati gratiæ Dei, multum tribuentes inopi sauciæq; naturæ. Verum est,magnas arbitrii vires homo quum conderetur accepit: sed peccando amisit,&c.

Homo peccando vires liberi arbitrij perdidit.

De verbis Apostoli,Sermon.XVI.

Si Deus pro nobis,quis contra nos? Deus pro nobis,vt prædestinaret nos, Deus pro nobis,vt vocaret nos, Deus pro nobis, vt iustificaret nos, Deus pro nobis,vt glorificaret nos. Si Deus pro nobis,quis cõtra nos? Prædestinauit antequam essemus: vocauit, quũ auersi essemus: iustificauit,quum peccatores essemus: glorificauit,quum mortales essemus. si Deus pro nobis, quis contra nos? Prædestinatis à Deo,vocatis, iustificatis, glorificatis qui vult aduersari, paret se si potest bellare aduersus Deum,&c.

Rom.8.

Quomodo fideles prædestinentur,&c.

Sermon.CXXIIII.de tempore.

Exemplo Petri hominem sine gratia Dei nihil posse. Esa.40.

Quid enim homo sine Dei gratia possit, timor beati Petri Apostoli euidenter ostendit. Per solum enim liberum arbitrium, non addito etiam Dei adiutorio,promiserat se pro Domino moriturum. Sed quid est homo sine gratia Dei,nisi quod fuit Petrus quando negauit Christum,& nisi quod ait Propheta, Omnis caro fœnum? Et ideo beatũ Petrum pau-

lulum Dominus subdeseruit, vt in illo totum humanum genus posset agnoscere, nihil se sine Dei gratia prævalere, & vt Ecclesiæ rectori futuro ignoscendi peccantibus quædam regula poneretur, &c.

Serm. CXC.II.

Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos Dei sépèr indigere auxilio, & tam illos errare, qui cum Manichæo dicunt hominem peccatum vitare non posse, quàm illos, qui cũ Iouiniano asserunt hominem non posse peccare. Vterque enim tollit arbitrii libertatem. Nos verò dicimus hominẽ semper & peccare & non peccare posse, vt nos liberi confiteamur esse arbitrii. Hæc est fides, dilectissimi, quam in catholica didicimus Ecclesia, quáque semper tenuimus, & tenemus, quam credimus & à nobis deinceps posse teneri.

Serm. CCXXXII.

Cur Deus illũ vocet, alium non.

Multi enim dicunt, & scire volunt, quare illum vocat ad se Dominus, & illum nõ vocat. vni subuenit, & vni non. hunc dignum habet, & illum indignum. istum honorat, illum cruciat & affligit. Audi ô homo. Hunc dignum habet pro bonis operibus suis, illum habet indignum pro operibus suis malis: quia debitor est Dominus, & reddet bonis bona, & malis mala.

De vera religione, Cap. XIIII.

Homo libera voluntate peccat.

Voluntate peccatur. Et quoniam peccari non dubium est, nec hoc quidem dubitandum video, habere animas liberum voluntatis arbitrium. Tales enim seruos suos meliores esse Deus iudicauit, si ei seruirent liberaliter, quod nullo modo fieri posset, si non voluntate, sed necessitate seruirent. Quòd autem homini à peruerso angelo persuasum dicitur, etiam ad hoc vtique voluntate consensit: nam si necessitate id feciſſet, nullo peccati crimine teneretur.

In expositione Epistolæ ad Romanos inchoata.

Roman. 1.

Omnibus, inquit, qui sunt Romæ dilectis Dei, vocatis sanctis. Etiam hic significauit benignitatem Dei, potius quàm meritũ illorum. Nõ enim ait, Diligentibus Deum, sed dilectis Dei. Prior enim dilexit nos ante omnia merita, vt & nos eum dilecti diligeremus. Inde etiã addidit Vocatis sanctis. Quanquam enim sibi quis tribuat quòd vocanti obtemperat, nemo potest sibi tribuere quòd vocatus est. Vocatis autem sanctis, non ita intelligendum est, tanquam ideo vocati sint, quia sancti erant: sed ideo sancti effecti quia vocati sunt, &c.

Deus ante omnia merita nos diligit.

Ibidem.

Nemo pœnitet nisi à Deo monitus.

Iusta est ergo gratia Dei, & gratia iustitia: cùm in eo quoque etiam pœnitẽtiæ meritum gratia præcedat, quòd neminem peccati sui pœniteret, nisi admonitione aliqua vocationis Dei.

In libro LXXXIII. Quæstionum, Quæstione II.

Homo voluntate melior quàm necessitate.

Omne quòd fit, ei à quo fit, par esse non potest: alioquin iustitia, quæ sua cuique tribuere debet, de rebus auferatur necesse est. Hominem ergo Deus quum fecit, quanquam optimum fecerit: non tamen id fecit quod erat ipse. Melior autem homo est, qui voluntate, quàm qui necessitate bonus est. Voluntas igitur libera danda homini fuit.

Quæstione LXIIII.

Ioan. 11. Prædestinatio vocationis hominis occulta est.

Quòd autem Dominus interrogat, dicens, Vbi eum posuistis? vocationem nostram quæ fit in occulto, arbitror significari. Prædestinatio enim vocationis nostræ occulta est, cuius secreti signum est, interrogatio Domini, quasi nescientis, quum ipsi nesciamus, sicut dicit Apostolus, Vt cognoscam, sicut & cognitus sum, vel quòd ignorare se peccatores alio loco Dominus ostendit, dicens, Non noui vos, &c.

1. Corinth. 13.

Matth. 7.

Quæstione LXVIII.

Parum est enim velle, nisi Deus misereatur. Sed Deus non miseretur, qui ad pacem vocat, nisi voluntas præcesserit: quia in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et quoniam nec velle quisquam potest, nisi admonitus & vocatus, siue intrinsecus, vbi nullus hominũ videt, siue extrinsecus per sermonem sonantem, aut per aliqua signa visibilia: efficitur vt etiam ipsum velle Deus operetur in nobis. Ad illam enim cœnam, quam Dominus dicit in Euangelio præparatam, nec omnes qui vocati sunt, venire voluerunt, neque illi qui venerunt, venire possent, nisi vocarentur. Itaque nec illi debent sibi tribuere qui venerunt, quia vocati venerũt, nec illi qui noluerũt venire, debent alteri tribuere, sed tantùm sibi: quoniam vt venirent, vocati erant in libera voluntate. Vocatio ergo ante meritum voluntatem operatur. Propterea & si quisquam sibi tribuit, quòd veniat vocatus, non sibi potest tribuere quòd vocatus est. Qui autem vocatus non venit, sicut non habuit meritum præmii vt vocaretur, sic inchoat meritum supplicii, quum vocatus venire neglexerit. Ita erunt duo illa, Misericordiã & iudiciũ cantabo tibi Domine. Ad misericordiam pertinet vocatio: ad iudiciũ pertinet beatitudo eorum qui venerunt vocati, & supplicium eorum qui venire noluerũt. Nunquid ergo latebat Pharaonem, quantum boni consecutæ fuerint terræ illæ per aduentum Ioseph? Illius ergo rei gestæ cognitio, vocatio eius fuit, vt populum Israel misericorditer tractans, non esset ingratus. Quòd autem huic vocationi obtemperare noluit, sed exercuit crudelitatẽ in eis quibus humanitas & misericordia debebatur, meruit pœnam vt induraretur illi cor, & tantam cæcitatem mentis pateretur, vt tot & tantis támque manifestis Dei signis non crederet, quô posset eius supplicio, siue obdurationis, siue vltimæ visibilis submersio-

Philip. 2. Luc. 14.

Psalm. 100.

Beneficia per Ioseph AEgypto præstita non fuit regi Pharaoni.

nis

nis eruditi populus, cuius afflictione ille & occultæ obtusionis, & manifestæ submersionis meritum sibi cõpararet. Hæc autem vocatio, quæ siue in singulis hominibus, siue in populis, atque in ipso genere humano per temporum opportunitates operatur, altæ & profũdę ordinationis est. Quò pertinet etiam illud, In vtero sanctificaui te, & quum esses in renibus patris tui vidi te. &, Iacob dilexi, Esau autem odio habui, quum dictum sit antequam nascerentur, nec comprehendi potest, nisi fortè ab eis qui diligunt Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente sua, & diligũt proximos suos tanquam seipsos. Tanta enim charitate fundati, possunt iam fortasse cum Sanctis comprehendere longitudinem, latitudinem, altitudinem & profundum. Illud tamen constantissima fide retinendum, neque quidquam Deum iniustè facere, neque vllam esse naturã, quæ non Deo debeat id quod est: quia Deo debetur omne decus & pulchritudo, & congruentia partium, quam si penitus persecutus fueris, & vsque ad omnes reliquias de rebus detraxeris, remanet nihil, &c.

Hierem. 1. Malach. 9. Roma. 9. Deut. 6. Leuit. 19. Matth. 22. Ephes. 3.

De animæ quantitate, Cap. XXXVI.

Omnia sibi subiicit Deus.

Deus igitur summus & verus, lege inuiolabili & incorrupta, qua omne quod cõdidit, regit, subiicit animæ corpus, animam sibi. & sic omnia sibi: neque in vllo actu eandẽ deserit sine pœna, vel sine præmio. Id enim iudicauit esse pulcherrimum, vt esset quidquid est, quomodo est: & ita naturæ gradibus ordinaretur, vt considerantes vniuersitatem, nulla offenderet ex parte deformitas: omnisque animæ pœna & omne præmium cõferret semper aliquid proportioni iustæ pulchritudinis, dispositioníque rerum omnium. Datum est enim animę liberum arbitriũ, quod qui nugatorius ratiocinationibus labefactare conantur, vsqueadeò cæci sunt, vt ne ista ipsa quidem vana atque sacrilega propria voluntate se dicere intelligãt. Nec tamen ita liberum arbitriũ animæ datum est, vt quodlibet eo moliens, vllam partem diuini ordinis legisque perturbet. Datum est enim à sapientissimo atque inuictissimo totius creaturæ Domino. Sed ista vt videnda sunt, videre paucorum est, neque ad hoc quisquam, nisi vera religione sit idoneus.

In argumento librorum de libero arbitrio in fine.

Quum enim omnia bona dicerentur ex Deo, id est, & magna & media & minima. in mediis quidem bonis inuenitur liberũ voluntatis arbitriũ, quia & malè illo vti possumus: sed tamen tale est, quòd sine illo rectè viuere nequeamus. Bonus autem vsus eius iam virtus est, quæ in magnis reperitur bonis, quibus malè vti nullus potest. Et quia omnia bona, sicut dictum est, & magna & media & minima ex Deo sunt, sequitur vt ex Deo sit & bonus vsus liberæ voluntatis, quæ virtus est, & in magnis numeratur bonis. Deinde dictũ est, ex qua miseria peccãtibus iustissimè inflicta, liberet Dei gratia, quia sponte homo, id est, libero arbitrio cadere potuit, non etiam surgere. Ad quam miseriam iustę damnationis pertinet ignorantia & difficultas, quam patitur omnis homo, ab exordio natiuitatis suæ, nec ab isto malo liberatur quisquam, nisi Dei gratia.

De libero arbitrio, libro I. Cap. I.

Deum non esse auctorem mali.

EVOD. Dic mihi, quæso te, vtrum Deus non sit auctor mali. AVGVST. Dicam, si planum feceris de quo malo quæras. Duobus enim modis appellare solemus malũ. vno cùm malè quenquam fecisse dicimus: alio, cùm mali aliquid esse perpessum. EVOD. De vtroque scire cupio. AVG. At si Deum bonum esse nosti vel credis (neque aliter fas est) malum non facit. Rursus si Deum iustum fatemur (nã & hoc negare sacrilegũ est) vt bonis præmia, ita supplicia malis tribuit, quæ vtique supplicia, patiẽtibus mala sunt. Quamobrem si nemo iniustè pœnas luit, quod necesse est credamus, quandoquidem diuina prouidentia hoc vniuersum regi credimus, illius primi generis malorum nullo modo, huius autem secundi auctor est Deus.

Libro III. Cap. III.

Liberum quo modo aliquid dicatur.

AVG. Voluntas igitur nostra nec voluntas esset, nisi esset in nostra potestate. Porrò quia est in potestate, libera est nobis. Non enim est nobis liberũ, quod in potestate nõ habemus, aut potest non esse quod habemus. Ita fit, vt & Deum non negemus esse præscium omnium futurorũ, & nos tamen velimus quod volumus. Cùm enim sit præscius volũtatis nostræ, cuius est præscius ipsa erit. Voluntas ergo erit, quia voluntatis est præscius. Non igitur per eius præscientiam mihi potestas adimitur, quæ propterea mihi certior aderit, quia ille cuius præscięntia non fallitur, affuturam mihi esse præscit. EVOD. Ecce iam non nego ita necesse esse fieri quæcunque præsciuit Deus, & ita eum peccata nostra præscire, vt maneat tamen nobis voluntas libera, atque in nostra posita potestate.

Eodem libro, Capite IIII.

De præscientia Dei.

EVOD. Nondũ video quomodo sibi nõ aduersentur hæc duo, præscientia Dei de peccatis nostris, & nostrum in peccando liberum arbitrium. Nam & iustum Deum necesse est fateamur, & præscium. Sed scire vellem, qua iustitia puniat peccata, quæ necesse est fieri, aut quomodo non sit necesse fieri, quæ futura esse præsciuit, aut quomodo non Creatori deputandum est, quidquid in eius creatura fieri necesse est. AVGVSTINVS.

Vnde tibi videtur aduersum esse liberum arbitrium nostrum præscientiæ Dei? quia præscientia est, an quia Dei præscietia est? EVODIVS, Quia Dei potius. AVGVSTINVS, Quid ergo, si tu præscires peccaturum esse aliquem, non esset necesse vt peccaret? EVOD. Imò necesse esset vt peccaret: non enim aliter esset præscientia mea, nisi certa præscirem. AVG. Non igitur quia Dei præscientia est, necesse est fieri quæ præscierit: sed tantummodo quia præscientia est. quæ si non certa prænoscit, vtique nulla est. EVOD. Cõsentio. Sed quorsum ista? AVG. Quia (nisi fallor) non continuò tu peccare cogeres, quem peccaturum esse præscires. Neque ipsa præscientia tua peccare eum cogeret, quanuis sine dubio peccaturus esset. non enim aliter id futurum esse præscires. Sicut itaque non sibi aduersantur hæc duo, vt tu præscientia tua noueris, quod alius sua voluntate facturus est: ita Deus neminem ad peccandum cogens, præuidet tamen eos qui propria voluntate peccabũt. Cur ergo non iudicet iustus, quæ fieri non cogit præscius? Sicut enim memoria tua non cogis facta esse quæ præterierunt, sic Deus præscientia sua non cogit facienda, quæ futura sunt. Et sicut tu quædam quæ fecisti, meministi: nec tamen quæ meministi, omnia fecisti: ita Deus omnia, quorum ipse auctor est, præscit: nec tamen omnium quæ præscit, ipse auctor est. Quorum autem non est malus auctor, iustus est vltor. Hinc ergo iã intellige, qua iustitia Deus peccata puniat: quia quæ nouit futura non facit. Nam si propterea non debet retribuere supplicium peccantibus, quia præuidet peccaturos: nec rectè facientibus debet prẽmia retribuere, quia & rectè facturos nihilominus præuidet. Imò verò fateamur & ad præscientiam eius pertinere, ne quid eum lateat futurorum: & ad iustitiam, vt peccatum quia voluntate committitur, ita iudicio eius impunè nõ fiat, sicut præscientia non cogitur fieri.

Deus malorũ iustus vltor.

Cap. V.

AVG. Quapropter non te iam moueat, quòd vituperantur animæ peccatrices, vt dicas in corde tuo, melius fuisse, si non essent. In sui enim comparatione vituperantur, dum cogitatur quales essent, si peccare noluissent. Institutor tamen earum Deus, præclarissimè pro humana facultate laudãdus est: nõ solùm quoniam peccantes eas iustè ordinat, sed quia tales instituit, vt etiam peccatis fordidatæ, nullo modo lucis corporalis dignitate superentur, de qua tamen iure laudatur. Illud quoque moneo caueas, ne fortè non dicas quidem melius fuisse vt nõ essent: sed dicas aliter fieri eas debuisse. Quidquid enim tibi vera ratione melius occurrerit, scias fecisse Deum, tãquam bonorum omnium conditorem, &c.

Deus omnia bene fecit.

Meditationum altero libro, Cap. VII.

Et tu quoque si cogitare cœperis, ô anima mea, quot & quales in comparatione tui abiecti sunt, qui hãc quæ tibi data est, gratiam consequi non potuerunt! Certè audisti ab initio vsque ad hanc diem, quòd multæ generationes pertransierunt, quæ omnes sine cognitione Dei, & pretio suæ redemptionis in interitum sempiternum dilapsæ sunt. Omnibus illis Redemptor tuus te prætulit, quãdo tibi hanc gratiam largitus est, quã nullus eorũ percipere meruit: vt sola præ omnibus illis assumpta es. Et quare hoc in te factum sit, nullum præter solam Saluatoris tui charitatem inuenire poteris causam. Elegit ergo & prælegit te Sponsus tuus, Amator tuus, Deus tuus, Redemptor tuus. Elegit te in omnibus, & assumpsit te ex omnibus, & amauit te in omnibus: nomine suo vocauit te, vt memoriale eius semper esset apud te, voluit te participem esse in nomine, participem in nominis veritate: quoniam vnxit te illo quo & ipse vnctus erat oleo lætitiæ, vt ab vncto sis vnctus: quia à Christo dicitur Christianus, &c.

Multæ generationes præterierunt sine cognitione Dei.

Soliloquiorum, Cap. XIIII.

Fateor quidem, quia quidquid facio & quæcunque facio, ante te facio: & illud quidquid est quod facio, melius tu vides quàm ego qui facio. Quidquid enim semper operor, tu pariter semper præsens assistis, vtpote perpetuus inspector omnium cogitationum, intentionum, delectationum & omnium operationum mearum. Domine ante te est semper omne desyderium meum, ante te tota cogitatio mea.

Deus perpetuus inspector cordium.

Cap. XV, eodem libro.

Nam, vt dixi, Domine credebam me aliquid fore ex me. existimabam me sufficere per me: nec percipiebam, quoniam tu regebas me, donec aliquãtulum te elongasti à me, & cecidi statim in me, & vidi & cognoui, quoniam tu regebas me. & quòd cecidi, fuit ex me: & quòd surrexi, fuit ex te. Aperuisti mihi oculos, lux, & excitasti & illuminasti me: & vidi, quoniã tentatio est hominis vita super terrã, & quòd gloriari non valeat ante te omnis caro, nec iustificatur omnis viuẽs. quoniam si quid boni est, parui vel magni, donum tuum est: & nostrum, non nisi malum est. Vnde igitur gloriabitur omnis caro? Nunquid de malo? Hæc non est gloria, sed miseria, &c.

Cadere hominis est, assurgere autem Dei. Iob 7.

Cap. XXIIII.

Magna est multitudo miseriarum mearum mecum. Velle quippe mihi adiacet, perficere autem non inuenio. Velle quod bonũ est non possum, nisi tu velis: nec quod volo possum, nisi tua potentia me confortet: & quod possum, aliquando nolo, nisi tua voluntas fiat sicut in cælo & in terra. Et quod volo & possũ, ignoro, nisi tua sapientia me illustret. Etsi etiã sciam quandoque volens quandoque valens, imperfecta & vacua transit sapientia mea, nisi adiuuet

Rom. 7.

In voluntate Dei omnia posita esse.

adiuuet vera sapientia tua. In tua voluntate cuncta sunt posita,& non est qui possit resistere voluntati tuæ, Domine vniuersorum, &c.

Cap.XXV.

Dicebam aliquãdo,Hoc faciam,illud perficiam.nec hoc nec illud faciebam. Aderat voluntas,non erat facultas: aderat facultas, non aderat voluntas: quoniã de meis viribus confidebam. Nunc autem confitebor tibi Domine Deus meus,Pater cæli & terræ,quia non in fortitudine sua roborabitur vir, vt glorietur ante te stulta præsumptio omnis carnis. Non enim est hominis velle quod possit, aut posse quod velit,vel scire quod velit & possit: sed potius à te gressus hominis diriguntur, illorum,inquam,qui non à se,sed à te dirigi confitentur.

1.Regum 2.

Gressus hominis à Deo diriguntur.

Cap.XXVIII.

Quos igitur tibi elegisti de multis in templum sanctum tuum, ipsos mundas,effundens super eos aquam mundam.quorũ nomina numerúmque tu nosti, qui solus numeras multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocas: qui etiam scripti sunt in libro vitæ, qui nequaquã perire possunt,quibus omnia cooperantur in bonum,etiam ipsa peccata. Cùm enim cadunt,non colliduntur:quia tu supponis manum tuã,custodiens omnia ossa eorum, vt vnũ ex eis non cõteratur. Attamẽ mors peccatorum pessima,illorum,inquam,quos antequam faceres cęlum & terram,secundum abyssum multam iudiciorum tuorum occultorum, semper autem iustorũ, præsciuisti ad mortem æternam. quorum dinumeratio nominum & meritorum prauorum apud te est, qui numerum arenæ maris dinumerasti, & dimensus es profundum abyssi,quos reliquisti in immunditiis suis, quibus omnia cooperantur in malum, & ipsa etiã oratio vertitur in peccatum: vt si etiam vsque ad cælos ascenderint,& caput eorum nubes tetigerit,& inter sydera cæli collocauerint nidum suum, quasi sterquilinium in fine perdentur.

Ezech.36.

Psalm.41.

Nota profundissimum.

Psalm.33.

Nota horrẽdũ.

Abdiæ 1.

De fide ad Petrum,XXV.

Firmissimè tene & nullatenus dubites,primos homines, id est, Adam & mulierem eius, bonos & rectos & sine peccato creatos esse cũ libero arbitrio,quo possent, si vellent, humili & bona voluntate seruire atque obedire: quo arbitrio etiam possent,si vellent, propria voluntate peccare,cósque nõ necessitate,sed propria voluntate peccasse, illóque peccato sic in deterius mutatam humanam naturam, vt non solùm in ipsis primis hominibus per peccatũ mors obtineret regnum, sed etiam in omnes homines trãsiret peccati mortísque dominiũ.

Primos homines sine peccato creatos esse.

Rom.5.

Cap.XXXI.

Firmissimè tene & nullatenus dubites,neminem hìc posse hominum pœnitentiam agere,nisi quem Deus illuminauerit, & gratuita sua miseratione conuerterit. Apostolus enim dicit, Ne fortè det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem,vt resipiscant à diaboli laqueis, &c.

Neminem pœnitet nisi à Deo conuersum.

Cap.XXXII.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, posse quidem hominem,quem nec ignorantia literarum, nec aliqua prohibet imbecillitas, vel aduersitas, verba sanctæ Legis & Euangelii siue legere, siue ex ore cuiusquam prædicatoris audire.Sed diuinis mandatis obedire neminem posse, nisi quem Deus gratia sua præuenerit,vt quod audit corpore,corde etiã percipiat: & accepta diuinitus bona voluntate atque virtute, mãdata Dei facere velit & possit. Neque enim qui plãtat est aliquid, neque qui rigat,sed qui incrementũ dat Deus,qui etiam operatur in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate.

Sine gratia Dei mandatis diuinis obedire neminem posse

1.Corint.3. *Philippẽ.2.*

Cap.XXXIIII.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, Trinitatem Deum incommutabilem, rerum omnium atque operum, tam suorum quã humanorum, certissimum cognitorem, ante omnia secula scire, quibus esset per fidem gratiam largiturus, sine qua nemo potest ex initio mundi vsque in finem à reatu tam peccati originalis quàm actualis absolui. Quos enim Deus præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis Filii sui, &c.

Ante secula, quibus esset gratiam largiturus, præscivit Deus.

Roman.8.

Cap.XXXV.

Firmissimè tene,& nullatenus dubites, omnes, quos vasa misericordiæ gratuita bonitate Deus fecit ante constitutionem mundi, in adoptionem filiorum Dei prædestinatos à Deo:neque perire posse aliquem eorum,quos Deus prædestinauit ad regnum cælorum, nec quenquam eorum, quos non prædestinauit, ad vitam vlla posse ratione saluari. Prædestinatio enim illa, gratuitæ donationis est præparatio,qua nos Apostolus ait prædestinatos in adoptionem filiorũ Dei per Iesum Christum in ipsum.

De immutabili Dei prædestinatione.

Ephesi.1.

De Ecclesiasticis dogmatibus,

Cap.XXI.

Libertati arbitrii sui cõmissus est homo statim in prima conditione, vt salua vigilãtia mentis, annitente etiã præcepti custodia perseueraret,si vellet,in eo quod creatus est permanere. Postquam verò seductione serpentis per Euam cecidit, naturæ bonum perdidit,pariter & vigorem arbitrii, non tamen electionem, ne non esset suum quòd euitaret peccatum: nec merito indulgeretur quod non arbitrio diluisset. Manet itaque ad quærẽdam salutem arbitrii libertas,id est, rationalis voluntas: sed admonente prius Deo,& inuitante ad salutem,vt vel eligat,vel sequatur,vel agat occasione salutis, hoc est inspiratione Dei. Vt autẽ consequatur quod eligit,vel quod sequitur,vel quod occasiõe agit,Dei esse liberè cõfitemur.Initiũ ergo salutis nostrę Deo miserãte

Quid liberi arbitrii vel Dei esse proprie dicatur.

habemus: vt acquiescamus salutiferæ inspirationi, nostræ potestatis est. Vt adipiscamur quod acquiescendo admonitioni cupimus, diuini est muneris: vt non labamur in adepto salutis munere, solicitudinis nostræ est, & cælestis pariter adiutorii. Vt labamur, potestatis nostræ est & ignauiæ: non tamen ad obtinendam sine illo qui quærentes facit inuenire, qui pulsantibus aperit, qui petentibus donat. Sicut ergo initium salutis nostræ, Deo miserante & inspirante habere nos credimus, ita arbitriũ naturæ nostræ sequax esse diuinæ inspirationis, liberè confitemur. Igitur vt non labamur à bono vel naturæ vel meriti, solicitudinis nostræ est, & cælestis pariter adiutorii: vt labamur potestatis nostræ & ignauiæ, &c.

Matth. 7.

Ibidem, XXIII.

Neminem esse per semetipsum bonum, nisi ille participationem sui donauerit, qui solus est bonus.

Nemo per seipsum bonus.

Cap. XXII. eodem libro.

Firmissimè credendum est, in præuaricatione Adæ omnes homines naturalem possibilitatem & innocentiam perdidisse, & neminem de profundo illius ruinæ per liberum arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia Dei miserentis erexerit. Liberum enim arbitrium ille perpessus, dum suis inconsultius vtitur bonis, cadens in præuaricationis profunda, demersus est. Et nihil, quẽadmodum exinde surgere posset, inuenit, suáque in æternum libertate deceptus, huius ruina latuisset oppressus, nisi eũ pòst Christi pro sua gratia releuasset aduentus, qui per nouæ regenerationis purificationem, omne præteritum vitium sui Baptismatis lauacro purgauit.

Omnes homines in præuaricatione Adæ naturalem possibilitatẽ amittunt.

Cap. XXIIII.

Neminem etiam Baptismatis gratia renouatum, idoneum esse ad superandas diaboli insidias, & ad vincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianũ adiutorium Dei perseuerantiam bonæ conuersationis acceperit.

Ad superãdũ diabolum opus est Dei adiutorio.

Cap. XXV.

Quòd nemo, nisi per Christum, libero bene vtatur arbitrio, idem Magister in Epistola ad Mileuentanum Concilij data prædicat, dicens, Aduerte tandem, ô prauissimarum mentium doctrina, quòd primum hominem ita libertas ipsa decepit, vt dum indulgentius frænis eius vtitur, in præuaricationẽ præsũptionis concideret. Nec ex hac potuit erui, nisi ei prouidentia regenerationis statũ pristinæ libertatis Christi Domini reformasset aduentus.

Christi aduentus genus humanum reparauit.

Cap. XXVI.

Quòd omnia studia, & omnia opera ac merita Sanctorum, ad Dei gloriã laudémque referenda sint, quia nemo aliunde ei placeat, nisi ex eo quod ipse donauerit. In quam nos sententiam dirigit beatæ recordationis Papæ Zozimi regularis auctoritas, quum scribens ad totius orbis Episcopos, ait, Nos autem instinctu Dei (omnia enim bona ad auctorem suum referenda sunt, vnde nascuntur) ad fratrum & coepiscorum nostrorum conscientiam vniuersa retulimus.

Omnia opera Sanctorum, ad laudem Dei referenda.

Ibidem.

Ideo vtique quia præparatur voluntas à Domino. Et vt boni aliquid agant, paternis inspirationibus suorum ipse tangat corda filiorum. Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, ii filii Dei sunt: vt nec nostrum deesse sentiamus arbitrium: & in bonis quibusque voluntatis humanæ singulis motibus, magis illius valere non dubitemus auxilium.

Vt boni aliquid fiat, per Deum corda tanguntur. Rom. 8.

Cap. XXVII. eodem libro.

Ita Deus in cordibus hominum, atque in ipso libero operatur arbitrio, vt sancta cogitatio, pium consilium, omnísque motus bonæ voluntatis ex Deo sit: quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus.

Sine Deo nihil possumus.

Cap. XXVIII.

Quicunque dixerit gratiam Dei, qua iustificamur per Iesum Christum Dominum nostrum, ad solam remissionem peccatorum valere, quæ iam commissa sunt: non etiam ad adiutorium gratiæ vt non committantur, anathema sit.

Gratia Dei ad futurum extenditur.

Cap. XXIX.

Quisquis dixerit gratiam Dei per Iesum Christum propter hoc tantùm nos adiuuare ad non peccandum: quia per ipsum nobis reuelatur & aperitur intelligẽtia mandatorum, vt sciamus quid appetere, & quid vitare debeamus: non autem per illam nobis præstari, vt quod faciendum cognouimus, etiam facere diligamus atque valeamus, anathema sit, &c.

Gratia Dei quæ faciendæ cognouimus plerumque legimus.

Cap. LI.

In omni opere bono non nos incipimus, & postea per Dei misericordiam adiuuamur: sed ipse nullis præcedentibus bonis meritis & fidem & amorem sui prius inspirat, vt & Baptismi sacramẽta fideliter requiramus, & post Baptismum cum ipsius adiutorio, ea quæ sibi sunt placita implere possimus. Vnde manifestissimè credendum est, quòd & illius latronis quem Dominus ad paradisi patriam reuocauit, Cornelii Centurionis, ad quem Angelus Domini missus est, Zachæúsque, qui ipsum Dominum suscipere meruit, illa tam admirabilis fides non fuerit de natura, sed diuinæ gratiæ largitate donata.

Sanctis fidem esse à Deo datam.

Luc. 23.

Act. 10

Luc. 19.

Cap. LVI.

Nullum credimus ad salutem, nisi Deo inuitante, venire. Nullum inuitatum salutem suam, nisi Deo auxiliante, operari. Nullum nisi orantem auxilium promereri. Nullum Dei voluntate perire, sed per seipsum pro electione arbitrii, ne ingenuitatis libertas atque potestas semel homini attributa, ad seruilem cogatur necessitatem.

Nullum, nisi Deo inuitante ad salutem venire.

Cap. LVII.

Malum

Malitia à Deo non est creata, sed à diabolo inuenta.

Malum vel malitia non est à Deo creata, sed à diabolo inuenta, qui & ipse bonus à Deo creatus est: sed quia libero arbitrio, vtpote rationalis creatura, à Deo auersus est, à quo excogitandi acceperat facultatem, scientiam boni vertit ad malum, & multa cogitando factus est inuentor mali, & quod in se perdiderat, inuidit in aliis: nec contentus solus perire, suasit aliis, vt qui esset suæ malitiæ inuentor, fieret & aliorum auctor: & ex eo malum vel malitia percurrit in cæteras rationales creaturas, &c.

De Cantico nouo, Cap. VIII.

Liberum arbitrium ad malum sufficit, ad bonum nō.

Quid enim valeat liberum arbitrium non adiutum, in ipso Adam demonstratum est. Ad malum sufficit sibi, ad bonum non, nisi adiuuetur à Deo. Primus enim ille homo accepit liberum arbitrium rectum, & posuit Deus ante eum, sicut Scriptura dicit, ignem & aquam. *Ecclesia.15.* Ad quod volueris (inquit) porrige manū tuā. Elegit ignem, reliquit aquā. Videte iustum iudicem. Quod elegit homo liber, accepit: malum voluit, hoc illum secutum est. Videte rursum illum iustum iudicem, misericordiam facientem. Quum enim videret quòd homo stirpem suam totam, malè vsus libero volūtatis arbitrio, in se tanquam in radice damnasset: ipse non rogatus de cælo descendit, & humanum genus superbia periens, sua humilitate sanauit, errantes perduxit ad viam, peregrinos perducet ad patriam. Non ergo glorietur humana natura de se: sed in eo glorietur, qui fecit se.

De patientia, Cap. XX.

Rom.11. Quæ sit electio gratiæ.

Hanc autem electionem non præcedentium in bonis operibus meritorum, secundum electionem gratiæ demonstrans Apostolus, sic inquit, Et in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. si autē gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Hæc est electio gratiæ, qua omnia bona merita præueniūtur humana. Si enim vllis bonis meritis datur, iam non gratis donatur, sed debita redditur. ac per hoc non vero nomine gratia nuncupatur: vbi merces (sicut idē dicit *Rom.4.* Apostolus) non imputatur secūdum gratiam, sed secundum debitum. Si autē vt vera sit gratia, id est, gratuita, nihil inuenit in homine cui meritò debeatur: quod bene intelligitur & in *Psalm.55.* eo quod dictum est, Pro nihilo saluos facies illos: profectò ipsa dat merita, nō meritis datur. Præueniunt ergo etiam fidem, ex qua omnia *Abac.2.* opera bona incipiunt. Iustus enim (sicut scriptum est) ex fide viuit. Porrò autē gratia non solùm adiuuat iustum, verumetiam iustificat impium. Et ideo etiam quum adiuuat iustum, & videtur eius meritis reddi, nec sic desinet esse gratia, quoniā id adiuuat, quod ipsa est largita. Propter hanc itaque gratiam, quæ cūcta bona merita humana præcedit, nō solùm Christus ab impiis occisus est: verumetiam pro impiis mortuus est. Et antequam moreretur, non vtique iustos, sed iustificandos elegit Apostolos, quibus ait, Ego vos de mundo elegi. Quibus enim dixit, De mūdo non estis: ne putarent se nunquam fuisse de mundo, mox addidit, Sed ego vos de mundo elegi: profectò *Ioan.15.* vt de mundo non essēt, ipsius in eos electione collatum est. Quocirca si per suam iustitiam, non per gratiam eius eligerentur, non de mundo electi essent, quoniam de mundo iam non essent, si iam iusti essent. Deinde si propterea sunt electi, quia iam iusti erant, ipsi priores iam Dominum elegerant. Quis enim potest *Roman.10.* esse iustus, nisi eligendo iustitiam? Finis autem legis Christus est ad iustitiam omni credenti: qui factus est nobis sapientia à Deo, & *Corint.1.* iustitia, & sāctificatio. Ipse est ergo nostra iustitia.

Cap. XXII.

Homo vtens propria voluntate, iniustus est.

Quod cùm ita sit, quid est homo vtens in hac vita propria voluntate antequā eligat & diligat Deū, nisi iniustus & impius? Quid est, inquā, homo aberrās, à Creatore creatura, nisi Creator eius memor sit eius, & eligat eū gratis & diligat gratis, quia non potest eligere vel diligere, nisi prius electus dilectúsque curetur, qui cæcitate eligenda non cernit, languore diligēda fastidit? Sed fortè quis dicat, Quomodo Deus prius eligit & diligit iniquos aut iustificat, cùm scriptum sit, Odisti Domine omnes *Psalm.5.* operantes iniquitatem? Quomodo putamus, nisi miro & ineffabili modo? Et tamen etiam non possumus cogitare, quòd medicus bonus ægrotum diligit. Odit enim, quia ægrotat, qui diligit ita vt ægritudinem pellat.

Cap. XXV.

Voluntas autem Creatoris, de qua scriptum est, Et torrente voluptatis tuæ potabis eos, longè alterius generis est. Neque enim sicut nos creatura est. Nisi ergo amor eius detur inde nobis, non est vnde esse possit in nobis. Ac per hoc volūtas bona, qua diligitur Deus, in homine non potest esse, nisi in quo Deus operatur & velle. Hæc igitur voluntas bona, id est, voluntas Deo fideliter subdita, voluntas sanctitate superni ardoris accensa, voluntas quæ diligit Deum, & proximum propter Deum, siue amore, de quo respondit Apostolus Petrus, Domine tu scis quia amo te: siue timore, de quo dicit Apostolus Paulus, In timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini: siue gaudio, de quo dicit, Spe gaudētes, *Roman.12.* in tribulatione patientes: siue tristitia, qualem se dicit habuisse magnā pro fratribus suis; quæcunque amara & aspera sufferat, cha- *1.Corin.13. Roman.5.* ritas Dei est, quæ omnia tolerat, quæ non diffunditur in cordibus nostris, nisi per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Psalm.35. Ioan.21. Philip.2.

De prædestinatione & gratia, Cap. I.

Quòd si etiā pro magnitudine rei, de qua

De incommutabili voluntate Dei.

quæritur, non facilè intellectus sensibus quærentis occurrit, maximè si de incommutabili voluntate omnipotentis Dei, diuersum sonet canonicæ auctoritatis vtraque sententia: ita illa omnia ad pietatis regulam dirigẽda sunt, vt nec iniustum Deum esse, nec merita singulorum confusa quadam personarum acceptione taxantẽ, nec infirmũ, vt quidquid voluerit non valuerit explicare, inconcussa definitione teneatur.

Cap. II.

Sub huius igitur definitionis iugo, ne in sacrilegam temeritatem malè libera colla luxurient, quæstionis huius, quantum Deo donante possumus, occulta memoremus. quam beatus Apostolus Paulus diuersis in locis, nõ parum discrepantibus verbis, studiosis proponit scrutatoribus, eísque per ipsam loquitur veritatem. Sentẽtiam siquidem in Dei gratia, præcedente latissima & robusti ssima disputatione confectam ita concludẽs, ait, Ergo cuius vult miseretur, & quem vult indurat: quum in alia Epistola, de diuina beneuolentia ipse sic dicat, Qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Occurrit enim cur pereant ex his aliqui, quum omnipotens Deus omnes homines saluos fieri velit, & in agnitionem veritatis venire. Deinde, cur rursus indurat alios, misertus aliorũ, aut quomodo omnes saluos fieri velit homines, quum ipse nõnullos, ne saluẽtur induret. Hoc quantùm ad humanam iustitiam videtur iniustum. Sed quis ita desipiat, vel potius quis ita blasphemet, vt dicat de iustitia Dei, lege humanæ iustitiæ disputandum? Quæ profectò, si iustitiæ Dei aduersatur, iniusta est. Ab illo enim, qui summè iustus est, omne quod qualitercunque iustum est, manare manifestum est. Quis ergo erit qui incommutabiliter manantem, & omnia quæ sunt condẽtem, regẽtem atque seruantem Dei sapientiam, pendat humanæ sapientiæ arbitrio? De qua idem Apostolus dicit, Quia sapientia carnis inimica est Deo. Et alibi, Sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum. Non ergo de illa maiestate diuinæ sapientiæ, humanæ vanitatis arbitrio disputandum.

Rom. 9.

1. Timo. 2.

De iustitia Dei lege humanæ iustitiæ non disputandum.

Rom. 8.

1. Corinth. 3.

Cap. III.

Si quis autem peccata sua ita nutriendo, figura vel vmbra vel typo superbiæ blandiente decipitur, vt dicat quod nonnullos esse dicturos, statim vidit Apostolus Paulus. Subiunxit enim, Dicet aliquis, Si cuius vult miseretur, & quem vult indurat, quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis resistet? Nouerit hac plus nos ad humilitatem ac pietatem cogi atque arctari sententia. Quum enim totum ad Deum referens, humanis viribus neget Doctor amplissimus, quid aliud quàm in Deum toto corde suspensi, ab eo salutis auxilium postulemus, hortatur? Quem ergo mouet hæc in diuinæ gratiæ dispensatione diuersitas, & iniustũ putat negari alteri, quod alter acceperit: intelligat quemadmodum diuinitus dixerit Psalmista, Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas: atque agnoscat, tali Deũ agitare res humanas iudicio, vt debitas pœnas aut iustè reddat, aut misericorditer donet.

Rom. 9. Deus cuius vult miseretur, & quem vult indurat.

Psalm. 24.

Eodem Capite, in fine.

Quòd verò Deus aliis gratuita vocatione conuersis, misericordiam largitur indebitam: non ad dispẽsatoris iniustitiam, sed ad donantis misericordissimam largitatem, veritatis ratione referendum est. An audebit debitor creditorẽ iniquitatis arguere, si alteri donans ab altero quod debebat exegerit? Si ergo inter cõtractus hominũ, nullus ex hoc præscriptionis locus est, vt à se dicat debitor iniustè exigi, quia sit alteri debitori ab eodem quod debebat creditore donatum: quis in tantam insaniam prophanæ vocis erumpat, vt iniustitiæ Deum arguat, si vni indebitam donauerit gratiam, alteri reddiderit debitam pœnam?

Deus vni indebitam donat gratiam, alteri debitam reddit pœnam.

Cap. IIII.

Itaque ex superiori huius parte sententiæ, quæ dicit, Cui vult miseretur: puto quòd nullus (nisi indignus misericordia) audeat disputare. Quòd verò sequitur, Quem vult indurat: ibi paululum humanæ mẽtis intentio verbi nouitate confũditur. Sed non ita intelligendũ est, quasi Deus in homine ipsam quæ non esset, duritiam cordis operetur. Quid enim aliud est duritia, quàm Dei obuiare mandatis? Vnde illud beatus Stephanus dicebat ad populum, Dura ceruice, & non circunciso corde & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis. Quam qui à Deo fieri putat, propterea quod dictum est, Quem vult indurat: ipsum præuaricationis intueatur exordium, & Deo donante mandatum, per quod transgressionis culpam in corde fuerit operatus, attendat. quanuis ne ab ipso quidem si negaret assensum, potuit tentatore compelli. Ergo quidquid post illam præuaricationem natus supplicii homo patitur, iustè reddi meritóque fateatur. Indurare enim Deus dicitur eum, quem mollire noluerit. Sic etiam excæcare dicitur eum quem illuminare noluerit. Sic etiam repellere eũ quem vocare noluerit. Quos enim prædestinauit, illos & vocauit: & quos vocauit, illos & iustificauit. Ipse enim dedit vt simus, ipse vt boni esse possimus.

Rom. 9.

Indurare Deũ aliquẽ quomodo dicitur.

Rom. 8.

Cap. V.

Præsciuit enim nos eius diuinitas, sapientia condidit, iustitia damnauit, gratia liberauit. Mundus enim quanuis pro tẽpore, ex quo factus est, cœperit, in illa diuinæ præscientiæ luce faciendus, nullũ potuit habere principiũ. Et quanticũque vel ex Adam vsque in hodiernum diem homines nati sunt, vel post nostram ætatem generationis sunt propagine nascituri, apud Deum nati sunt iam, & decurso totius vitæ tempore transierunt: in illo nihilominus diuini

Mundus in Deo æternus.

Electio in Deo libera.

diuini obtutus lumine permanentes: Deus enim qui nec loco clauditur, nec tẽpore præuenitur, omniũ rerum tam præteritarũ memoria, quàm imminẽtium scientia plenus est, nec reminiscens voluitur in præteritum, nec sperãs tenditur in futurum, &c.

Ibidem circa finem.

Romano. 4. Ephe. 1

Ab illo ergo, quia æternus & præscius, quia & iustus & pius est, qui exercet debitam seueritatem, & exhibet indebitam pietatem, & habet in creãdis atque eligẽdis hominibus, sicut in luto figulus, potestatem, facta sunt alia quidẽ vasa in honorẽ, alia verò in cõtumeliã. Anteq̃ faceret nos prẽsciuit nos, & in ipsa nos præscientia, cùm nondum fecisset, elegit. Sed à quo hoc fieri potuit, nisi ab eo qui vocat omnia quæ non sunt, tanquàm ea quæ sunt? Apostolus enim dicit, Qui elegit nos ante mundi constitutionem. Intra mundum facti sumus & ante mundum electi sumus: atque ita vno eodémque nec transeunte, nec futuro, sed continuo tempore, vel si quo alio modo dici potest. si tamen apud Deum est & præscire, & facere, & eligere, & præscientia sua incommutabiliter permanente eligere faciendos, quos facturus fuerat eligendo. Hæc quidem quãtum ad fidei regulam, Deo illuminante prædicta sunt, &c.

Cap. VI.

Deus nihil iniuste facit. Rom. 9.

Cúmque hoc fuerit in mente hominis sana pietate fundatum, quòd nulla sit iniquitas apud Deum: ita intelligat, Cui vult miseretur & quẽ vult indurat, quasi diceret, Cuius vult miseretur, & cuius non vult, non miseretur. Itémque hoc ipsum rursum intelligat, quasi diceretur, Cui vult donat, & à quo vult debitũ poscit. Quod qui dicere perseuerat iniustum, ab Apostolo audiat, O homo tu quis es, qui respondeas Deo?

Cap. VII.

Vocatio non fit secundum merita Rom. 9.

Non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Quia maior seruiet minori. Non enim ait ex præteritis operibus: sed cùm generaliter dixerit, Non ex operibus, ibi & præterita intelligi voluit & futura. Præterita scilicet, quæ nulla erant, futura quæ nondum erant. Prædestinatus est Iacob vas in honorem, quia non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Maior seruiet minori.

Cap. VIII.

Viribus nostris nihil tribuendum. Ephe. 2.

Et ne fortè vasa in honorem prædestinata, suis aliquid viribus tribuẽdo, negarent gratiam Conditoris, alio eos loco Apostolus vasa misericordiæ nominauit, vt totum quidquid essent, secundum misericordiam se esse cognoscerent. Sic enim & alibi dicit Apostolus, Et hoc non ex vobis, sed Dei donum est. Beatus etiam Moyses in Deuteronomio dicit ad populũ, *Deut. 8.* Et ne dicas in corde tuo, Fortitudo mea & potẽtia manus meæ, fecit mihi virtutem magnam hãc: sed memoraberis Domini Dei tui, quia ipse tibi dat fortitudinem, facere virtutem, vt statuat testamentum suum, quod iurauit patribus vestris. Itẽ paulò pòst ibidem ad eos, Ne dicas, inquit, in corde tuo, cùm consũpserit Dominus Deus tuus gẽtes istas ante faciem tuam, dicens, Propter iustitias meas induxit me Dominus hæreditare terram bonam istam: Non propter iustitiam tuam, neque propter sanctitatem cordis tui, intras hæreditare terram eorũ: sed propter iniquitatem gentium istarum Dominus disperdet eas à facie tua, &c. *Deut. 9.*

Cap. IX.

Ne verò rursus homo in vltimam fæcem desidiæ resolutus, arduũ virtutis iter, & quanuis adiuuante gratia Dei, non nisi labore gradiendum, inerti sibi crederet posse deferri, & nullius laboris industriam studio sui profectus adhiberet: ita inter se atque homines Deus tempora officiáque distribuens ordinauit, vt vocatione ipsius bonorum principia sumeremus: vocati autem atque illuminati vias mandatorum eius, boni ingenii intelligẽtia nosceremus, & eas libero vel eligeremus vel relinqueremus arbitrio. Quas tamen, si ipsius fulti adiutorio, continua deuotione sequeremur, in fine rursus non repugnantẽ mandatis suis subiectam in nobis obedientiam coronaret, &c. *Vocatione Dei bonorũ principia sumimus.*

Cap. X.

Vocatus à Deo Paulus, vocationem secutus ejl.

Vocatum à Deo Apostolum Paulum, vel in eo libro legimus, vbi eius gesta cum omni veritate narrantur, vel ipse in Epistola sua confitetur, dicens, Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus. Secundo autem loco vocationem secutus, & totum quod in homine fuerat operatus, ipse sic dicit, Plus omnibus illis laboraui. Sed ne hoc ipsum quidem sibi tribuens, solicita pietate subiunxit, Non ego autem, sed gratia Dei mecum. Iam ergo & vocato & vocationem per opera iustitiæ subsecuto, quid supererat aliud, nisi vt liberatus de corpore mortis huius, ad illius alterius vitæ, quæ Sãctis omnibus veritatis ore promissa est, beatitudinẽ peruenire? Quod nullis humanis meritis reddi, sed Dei donantis gratia largiente donari sibi ipse respõdet, post gemitus, quibus dixerat, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia, inquit, Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. *Roman. 1.* *1. Corinth. 15.* *Roman. 7.*

Cap. XI.

Contra liberi arbitrii defensores.

Exeat nunc liberi, contra Dei gratiam, defensor arbitrii, audiat dicentem Apostolum, quum de bonis suis laboribus loqueretur, Nõ ego autem, sed gratia Dei mecum. Audiat Dei vocem in Psalmo de his quos deseruerat, dicẽtem, Et dimisi eos secundum desyderia cordis eorum: ibunt in voluntatibus suis. Audiat vnũ eundémque Apostolũ de vitæ suæ variis tẽporibus sibi tantùm mala, gratiæ autem Dei bona omnia tribuentem. Qui prius fuit blasphemus & persecutor. Et aliâs, Gratia Dei sum id quod sum, Quũ diceret, Qui prius fui blasphemus & persecutor, nulla gratiæ mentio ini- *1. Corinth. 15.* *Psalm. 80.* *1. Timot. 1.*

quo operi copulabatur: quia sufficit sibi, sicut dictum est, ad nequitiam natura libertatis humanæ. Quum verò de præsentis vitæ beatitu-
2. Corinth. 15. dine loqueretur, Gratia, inquit, Dei sum id quod sum, &c.

Cap. XII.

A Deo est velle & perficere. Philip. 2.

Velle enim mihi adiacet, perficere autem non inuenio: quanuis & ipsum velle non est ex nobis, sed Dei donum est: quoniam ab ipso habemus & velle & perficere, pro bona volũtate.

Cap. XIII.

Vnde in homine voluntatum diuersitas.

Vnde ista in vno eodémque homine, qui ex anima & corpore constat, rerum voluntatúmque diuersitas, nisi quia iusta Dei iudicia contemnens, homo Deum, creatura Creatorem, infimus summũ, intra semetipsum inobedientiæ pœnas & contumaciam inferioris inuenit? Qua enim iustitia, quanuis meliori deterior, creaturæ tamen creatura seruiret, si ipsi qualiscunque creatura seruire noluit Creatori?

Cap. XIIII.

Gratulare, ô quicunque illuminatus es, & gratiam quam non merebaris agnosce. Geme quicunque induratus es, iustitiam confitere. Dic quicunque ab originali contagio, lauacro gratiæ te gratularis ablutũ, Misericors & miserator Dominus, patiens & multæ mi-
Psalm. 102, & 144. sericordiæ. Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Dic quicunque damna-
Daniel. 3. ris, Iustus es Domine in omnibus quæ fecisti nobis, & omnia iudicia tua vera: quia in veritate & iudicio superinduxisti omnia hæc propter peccata nostra. Et noli iustitiæ Dei culpã
Psalm. 24. tuæ indurationis adscribere, quia omnes viæ Domini, misericordia & veritas: vt nec ii qui
Misericordia Domini saluantur homines. misericordiam fuerint consecuti à Deo, iudicio veritatis de meritis suis aliquid glorientur: nec ii qui indurati atque damnati sunt, excusationem culpæ ex hoc habere posse se credãt, quòd nullam, qua conuerterentur, sint misericordiam consecuti. Hanc ergo Pharao misericordiam non accepit: & ideo ei ad pereundum liberum suffecit arbitrium, quem quidem nullus ita ignarus diuinarum Scripturarum erit, qui audeat dicere illa omnia iniustè esse perpessum, &c.

Cap. XV.

Præscitia Dei non cogit hominem.

Si dicitur iam Pharaonem non potuisse mutari, quia eum præsciuerat Deus non esse mutandum: respondetur, Dei præscientiam non cogere hominem, vt talis sit qualem præsciuit Deus: sed præscire talem futurum, qualis futurus est, quanuis eum non sic fecerit Deus. Quem si cogeret esse, hoc vtique cogeret quod non est. Porrò si hoc præscierat futurum esse quod non est, præsciẽtia nõ est. Quod de Deo quàm impiè dicatur, aduertit quisque qui peccatis suis inde blanditur, quòd Deus eum peccatorem futurum præscierit esse. Existere nihilominus fortasse aliquem reor, qui dicat minus idoneam ad salutem viam, si nulla intrinsecus vocatione pulsatus, tamen quispiam flagelletur. Vnde Nabuchodonosor pœnitẽtiam *Daniel. 4.* meruit fructuosam? Nonne post innumeras impietates flagellatus pœnituit, & regnũ quod perdiderat, rursus accepit? Pharao autem ipsis *Exod. 14.* flagellis est durior effectus, & periit. Hîc mihi rationem reddat, qui diuinum consilium nimium alta sapienti corde diiudicat: cur medicamentum vnius medici confectum, alii ad interitum, alii valuerit ad salutem: nisi quia Chri sti bonus odor, aliis est odor vitæ in vitam, aliis *2. Corinth. 2.* odor mortis in mortem? Quãtùm ad naturam, ambo homines erant: quantùm ad dignitatem, ambo reges: quãtùm ad causam, ambo captiuũ populum Dei possidentes: quantũ ad pœnam, ambo flagellis clementer admoniti. Quid ergo fines eorum fecit esse diuersos, nisi quòd vnus manum Dei sentiens in recordatione propriæ iniquitatis ingemuit: alter libero contra Dei misericordissimam veritatem pugnauit arbitrio? Hîc quicunque respondet, illi vt mutaretur adfuisse diuinum, huic vt induraretur defuisse præsidium: & hoc contendit iniustum. Propter quod rerum ipsarum fines, in Dei voluntate constituens, dixit Apostolus, Cuius *Roman. 9.* vult miseretur, & quem vult indurat. dicente Domino, Sine me nihil potestis facere: intelligat illa omnia, vel adiuuante Domino perfici, vel deserente permitti, vt nouerit tamen nolẽte Domino nihil prorsus admitti, &c.

Cap. XVI.

Donantur homines munificentia voluntatis.

Nunc autem quum damnatis pœna iusta reddatur, saluatis autem gratia donetur indebita, quis vsqueadeò humanæ conditionis oblitus, diuini sensus arcana discutiat, vt quum ipse pœnam meritò fuerit consecutus, quærat cur alius gratiam, quæ non debebatur ei, accepit? Hanc itaque diuinam electionem non meritis reddi, sed sola voluntatis munificẽtia donari hominibus, Moyses quũ iam tunc quãuis carnalem populum doceret, ostendit. Sic enim euidẽter in Deuteronomio dicit ad populum, *Deut. 10.* Ecce Domini Dei tui cælum est, & cælum cæli, & terra, & omnia quæ sunt in ea. Veruntamen patres vestros elegit Dominus diligere eos, & semen eorum elegit post ipsos, vos præ omnibus gentibus. Et adiecit, Circuncidimini ergo à duritia cordis vestri, & ceruicem vestram ne induretis amplius.

Eodem capite, in fine.

Roman. 11. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. & inscrutabiles vias eius, & inscrutabilia confitens Paulus Dei esse iudicia. Cum illo ergo quando de talibus quæritur, admiremur, & manente sententia, quòd non sit ini-
Roman. 9. Admirari cum Paulo inscrutabilia Dei decernat. quitas apud Deum, si quid est illud quod quæritur, quod modum nostri sensus excesserit, & intellectus nostri non dignatur angustias, in illa iustitiæ, misericordiæ, præscientiæque diuinæ plenitudine permanere, inconcussa æqui-

tate

tate fateamur, ne de superioribus diuinæ voluntatis arcanis aliter quàm modus conditionis nostræ patitur, disputantes, Dei iustitiam relinquamus, & nostram statuere cupientes, in ima contumaciæ voragine decidamus, &c.

Roman. 10.

Libro primo de prædestinatione Sanctorum, Cap. II.

Quòd ergo pertinet ad religionem atque pietatem, de qua loquebatur Apostolus, si non sumus idonei cogitare aliquid, quasi ex nobismetipsis, sed sufficiẽtia nostra ex Deo est: profectò nõ sumus idonei credere aliquid quasi ex nobisipsis, quod sine cogitatione non possumus, sed sufficientia nostra, qua credere incipiamus, ex Deo est. Quocirca, sicut nemo sibi sufficit ad incipiendum vel perficiẽdum quodcunque opus bonum, quod iam isti fratres, sicut scripta vestra indicant, verum esse consentiunt, vnde in omni opere bono, & incipiendo, & perficiendo sufficientia nostra ex Deo est: ita nemo sibi sufficit vel ad incipiendam, vel ad perficiendam fidem: sed sufficientia nostra ex Deo est. quoniam fides, si non cogitetur, nulla est, & nõ sumus idonei cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Cauendum est, fratres dilecti à Deo, ne homo se extollat aduersus Deum, quũ se dicit facere quod promisit Deus. Nonne fides gentium promissa est Abrahæ, & ille dans gloriam Deo plenissimè credidit, quoniam quæ promisit, potens est & facere? Ipse ergo fidem gentium facit, qui potens est facere quod promisit. Porrò si operatur Deus fidem nostram, miro modo agens in cordibus nostris vt credamus, nunquid metuendum est, ne totum facere non possit, & ideo homo sibi primas eius vendicet partes, vt nouissimas ab illo accipere mereatur? &c.

2. Corinth 3.

Nemo ad salutem sibi sufficit

Roman. 4.

Cap. III.

Non sic pius atque humilis doctor ille sapiebat, Cyprianum beatissimum loquor, qui dixit in nullo gloriandum, quãdo nostrum nihil sit. Quod vt ostenderet, adhibuit Apostolum testem, dicentem, Quid autem habes quod non accepisti? Si autẽ accepisti, quid gloriaris quasi nõ acceperis? Quo præcipuè testimonio, etiam conuictus sum, quũ similiter errarem, putãs fidem, qua in Deum credimus, nõ esse donum Dei, sed à nobis esse in nobis, & per illam nos impetrare Dei dona, quibus temperanter, & iustè, & piè viuamus in hoc seculo. Neque enim fidem putabam Dei gratia præueniri, vt per illam nobis daretur quod posceremus vtiliter, nisi quia credere non possemus, si non præcederet præconium veritatis. Vt autem nobis prædicato Euangelio consentiremus, nostrum esse proprium, & nobis ex nobis esse arbitrabar. Quem meum errorem nonnulla opuscula mea satis indicant, ante episcopatum meum scripta, &c.

1. Corinth. 4.

Confitetur Augustinus errorẽ.

Cap. IIII.

Videtis certè quid tunc de fide atque operibus sentiebam, quanuis de cõmendãda Dei gratia laborarem. In qua sentẽtia istos fratres nostros esse nunc video, quia non sicut legere libros meos, ita etiam in eis curauerunt proficere mecum. Nam si curassent, inuenissent istam quæstionẽ, secundum veritatem diuinarum Scripturarum solutam in primo libro duorum, quos ad beatæ memoriæ Simplicianum scripsi, Episcopum Mediolanẽsis Ecclesiæ, sancti Ambrosii successorem, in ipso exordio episcopatus mei. Nisi fortè non eos nouerũt. Quòd si ita est, facite vt nouerint, &c.

Quidam fratres fidem non esse donũ Dei dicebant.

Cap. V.

Proinde posse habere fidem, sicut posse habere charitatem, naturæ est hominum: habere autem fidem quemadmodum habere charitatem, gratiæ est fidelium. Illa itaque natura, in qua nobis data est possibilitas habendi fidem, non discernit ab homine hominem, ipsa verò fides discernit ab infideli fidelem, &c. Non enim omnium est fides, cùm fidem posse habere sit omnium.

Fides non est omnium.

1. Thessa. 3.

Cap. VI.

Multi audiunt verbum veritatis: sed alii credunt, alii cõtradicunt. Volunt ergo isti credere, nolunt autẽ illi. Quis hoc ignoret? Quis hoc neget? Sed cùm aliis præparetur, aliis non præparetur voluntas à Domino, discernẽdum est vtique, quid veniat de misericordia eius, quid de iudicio. Quod quærebat Israel, ait Apostolus, hoc non est cõsecutus, electio autem consecuta est, cæteri verò excæcati sunt, sicut scriptum est, Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiãt, vsque in hodiernum diem. Et Dauid dicit, Fiat mensa eorum in laqueum, & venationem, & in scandalum, & in retributionẽ illis. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Ecce misericordia & iudicium. Misericordia in electione, quæ consecuta est misericordiam Dei: iudicium vero in cæteros, qui excæcati sunt. Et tamen illi, qui voluerunt, crediderunt: illi quia noluerunt, non crediderunt. Misericordia igitur & iudicium in ipsis voluntatibus facta sũt. Electio quippe ista gratiæ est, non vtique meritorum. Superius enim dixerat, Sic ergo & in hoc tẽpore reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia, iam non est gratia. Gratis ergo consecuta est, quod consecuta est electio. Non præcesit eorum aliquid, quod priores darent, & retribueretur illis. Pro nihilo enim saluos fecit eos. Cæteris autem, qui excæcati sunt, sicut ibi non tacitum est, in retributione factum est. Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas. Inuestigabiles sunt autem viæ eius. Inuestigabiles igitur sunt & misericordia, qua gratis liberat, & veritas, qua iustè iudicat.

De misericordia & iudicio Dei.

Roma. 13.

Esai. 6.

Psalm. 68.

Roman. 13.

Psalm. 24. Roma. 11.

Cap. VII.

Sed forsitan dicũt, Ab operibus fidem distinguit Apostolus: gratiã verò nõ ex operibus esse dicit: non autẽ dicit quòd non sit ex fide. Ita verò est: sed ipsam quoquẽ fidem, opus Dei dicit esse Iesus, & hanc, vt operemur, iubet. Dixerunt enim ad eum Iudæi, Quid faciemus vt operemur opera Dei? Respondit Iesus, & dixit eis, Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille. Sic ergo distinguit Apostolus ab operibus fidem, quemadmodum in duabus regnis Hebræorum distinguitur Iudas ab Israel, quum & ipse Iudas sit Israel. Ex fide ideo dicit iustificari hominem, nõ ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cætera, quæ propriè opera nũcupantur, in quibus iustè viuitur. Nam dicit etiam ipse, Gratia salui estis facti per fidem, & hoc nõ ex vobis, sed Dei donum est, id est, quod dixi per fidem, non ex vobis, sed Dei donum est. Et iam fides non ex operibus, inquit, ne fortè quis extollatur. Solet enim dici, Ideo credere meruit, quia vir bonus erat, & antequam crederet. Quod de Cornelio dici potest, cuius acceptę sunt eleemosynæ, & exauditæ orationes antequam credidisset in Christum: nec tamen sine aliqua fide donabat & orabat. Nam quomodo inuocabat in quem non crediderat? Sed si posset sine fide Christi esse saluus, non ad eum ædificandum mitteretur architectus Apostolus Petrus: quanuis nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt ædificantes eam. Et dicitur à vobis, Fides est à nobis, cætera à Domino ad opera iustitiæ pertinentia, quasi ad ædificandum non pertineat fides: quasi ad ædificiũ, inquam, non pertineat fundamentum. Quòd si in primis & maximè pertinet, in vanum laborat prædicando ædificãs fidem, nisi eam Dominus miserando intus ædificet. Quidquid igitur & antequam in Christum crederet, & quum crederet, & quum credidisset, bene operatus est Cornelius, totum Deo dãdum est, ne fortè quis extollatur. Proinde ipse vnus Magister & Dominus, quum dixisset quæ suprà commemoraui, Hoc est opus Dei vt credatis in eum quem misit ille: in eodem ipso sermone paulò pòst ait, Dixi vobis, Quia & vidistis me, & non credidistis. Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, &c.

Ioannis 6. Actorum 10. Roman. 10. Psalm. 126. Ioannis 6.

Cap. VIII.

Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me. Absit ergo vt quisquam non veniat, qui à Patre audiuit & didicit. Quare, inquiũt, non omnes docet? Si dixerimus, quia nolunt discere quos non docet, respondebitur nobis, Et vbi est quod ei dicitur, Domine tu conuertens, viuificabis nos? Aut si non facit volentes ex nolentibus Deus, quid orat Ecclesia secundum præceptum Domini, pro persecutoribus suis? Nam sic etiam voluit intelligi sanctus Cyprianus quod dicimus, Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra: hoc est, sicut in eis qui iam crediderunt, & tanquam cælum sunt; ita & in eis qui non credũt, & ob hoc adhuc terra sunt. Quid ergo oramus pro nolẽtibus credere, nisi vt Deus in illis operetur & velle? De Iudæis certè Apostolus ait, Fratres, bona volũtas quidem cordis mei, & deprecatio ad Deũ pro illis fit in salutem. Orat pro non credẽtibus. Quid nisi vt credant? Non enim aliter consequuntur salutem. Si ergo fides orantium Dei præuenit gratiam, nunquid eorum fides, pro quibus oratur vt credant, Dei præuenit gratiam? Quandoquidem hoc pro eis oratur, vt non credentibus, id est, fidem non habentibus, fides ipsa donetur.

Ioannis 6. Psalm. 84. Pro incredulis orandum est. Matth. 6. Roman. 10.

Cap. IX.

Fides igitur & inchoata & perfecta, donum Dei est, & hoc donũ quibusdã dari, quibusdã nõ dari omnino nõ dubitet, qui non vult manifestissimis sacris literis repugnare. Cur autem nõ omnib⁹ detur, fidelẽ mouere nõ debet, qui credit ex vno omnes esse in condemnationem sine dubitatione iustissimam: ita vt nulla Dei esset iusta reprehensio, etiam si nullus inde liberaretur. Vnde constat magnam esse gratiam, quòd plurimi liberantur, & quid sibi deberetur in eis qui non liberantur agnoscunt, vt qui gloriantur non in suis meritis, quæ paria vidẽt esse damnatis, sed in Domino glorientur. Cur autem istum potius quàm illũ liberet, inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Melius enim & hic audimus & dicimus, O homo, tu quis es qui respondeas Deo? quàm dicere audeamus, quasi nouerimus quod occultum esse voluit, qui tamẽ aliquid iniustum velle non potuit.

Cur Deus illũ potius quàm illum liberet. Hierem. 9. Rom. 9. & 11.

Eodem capite.

Quum enim nonnulli commemorentur in sanctis Hebraicis libris iam ex tempore Abrahæ, nec de stirpe carnis eius, nec ex populo Israel, nec aduentitia societate in populo Israel: qui tamẽ huius sacramẽti (incarnationis Christi scilicet) participes fuerunt: cur non credamus etiam in cæteris hâc atque illâc gentibus, alios atque alios fuisse: quãuis eos commemoratos in eisdem auctoritatibus non legamus? Ita salus religionis huius, per quam solam veram salus vera veracitérque promittitur, nulli vnquam defuit, qui dignus fuit, & cui defuit, dignus non fuit. Et ab exordio propagationis humanæ vsque in finem, quibusdam ad præmium, quibusdam ad iudicium prędicatur. Ac per hoc & quibus omnino annuntiata non est, non credituri præsciebãtur, & quibus nõ credituris, tamen annuntiata est, in illorum exemplum demonstrantur. Quibus autem credituris annũtiatur, in regno cælorum & sanctorum Angelorum societati præparantur.

Salus cui deest, indigno est.

Cap. X.

Inter gratiam porrò & prædestinationem hoc tãtùm interest, quòd prędestinatio est gratiæ præparatio: gratia verò, iam ipsa donatio. Quod itaque ait Apostolus, Non ex operibus,

Prædestinatio est gratiæ præparatio. Ephes. 2.

ribus, ne fortè quis extollatur: ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu, in operibus bonis, gratia est: quod autem sequitur, Quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus, prædestinatio est, quæ sine prescientia non potest esse. potest autem esse sine prædestinatione præscientia. Prædestinatione quippe Deus ea præsciuit quæ fuerat ipse facturus. Vnde dictũ est, Fecit quæ futura sunt. Prescire autem potens est etiam, quæ ipse nõ facit, sicut quæcunque peccata. Quia & si sũt quędã quæ ita peccata sunt, vt pœnæ etiam sint peccatorum (vnde dictum est, Tradidit illos Deus in reprobam mentem, vt faciant quæ non conueniunt) non ibi peccatum Dei est, sed iudicium. Quocirca prædestinatio Dei quæ in bono est, gratiæ est, vt dixi, præparatio. Gratia verò est ipsius prædestinationis effectus est.

Roman. 1. Gratia est prædestinationis effectus.

Cap. XI.

Quare vt credamus præcipitur.

Ideo enim hæc & nobis præcipiũtur (scilicet vt credamus, & mortificemus facta carnis) & dona Dei esse monstrantur, vt intelligatur quòd & nos ea faciamus, & Deus facit vt illa faciamus: sicut per Prophetam Ezechielem apertissimè dicit. Quid enim apertius quàm vbi dicit, Ego faciam vt faciatis? Locũ ipsum Scripturæ, fratres charissimi, attendite, & videbitis illa Deum promittere facturum se, vt faciant quæ iubet vt fiant. Non sanè ibi tacet etiã merita eorum, sed mala: quibus se ostendit reddere pro malis bona, hoc ipso quòd eos facit habere deinceps opera bona, quum ipse facit vt faciant diuina mandata.

Cap. XV. eodem libro.

Dei Filius inquantũ homo prædestinatus est.

Nam & ipsum Dominum gloriæ, inquantùm homo factus est Dei filius, prædestinatum esse dicimus. Clamat Doctor gentium in capite Epistolarum suarum, Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secũdum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum. Prædestinatus est ergo Iesus, vt qui futurus erat secundum carnem Filius Dauid, esset tamen in virtute Filius Dei secundum Spiritum sanctificationis: quia natus est de Spiritu sancto, & virgine Maria.

Roman. 1.

Cap. XVI.

Duplex vocatio.

Vocat enim Deus prædestinatos multos filios suos, vt eos faciat membra prędestinati vnici Filii sui, nõ ea vocatione qua vocati sunt qui noluerũt venire ad nuptias. Illa quippe vocatione & Iudæi vocati sunt, quibus Christus crucifixus scandalũ est: & gentes, quibus Christus crucifixus stultitia est. Sed ea vocatione prædestinatos vocat, quam distinxit Apostolus, dicens, Ipsis autem vocatis Iudæis & Græcis prædicare se Christum, Dei virtutẽ, & Dei sapientiam. Sic enim ait, Ipsis autem vocatis, vt illos ostenderet non vocatos, sciens esse quandam certam vocationem eorum qui secundum propositum vocati sunt, quos prę- *Rom. 8, & 9.*
destinauit, conformes fieri imaginis Filii sui: quam vocationem significans, ait, Non ex operibus sed ex vocante dictum est ei, Quia maior seruiet minori.

Luc. 14. 1. Corinth. 1.

Eodem capite in fine.

Esai. 54. Prædestinati & vocati omnes docibiles Dei.

Ad hanc vocationẽ qui pertinent, omnes sunt docibiles Dei: nec potest eorũ quisquam dicere, Credidi vt sic vocarer. præuenit eum quippe misericordia Dei, qua sic vocatus est, vt crederet. Omnes enim docibiles Dei veniunt ad Filium, quoniam audierunt & didicerunt à Patre per Filium, qui euidentissimè dicit, Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me. Istorum autem nemo perit, quia o *Ioan. 6.*
mne quod dedit ei Pater, non perdet ex eo quidquã. Quisquis ergo inde est, omnino non perit, nec erit inde qui pereat. propter quod dictum est, Ex nobis exierunt, sed non erant *1. Ioan. 2.*
ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, mansissent vtique nobiscum, &c.

Cap. XX.

Audiant Pelagiani, Dabo eis cor cognoscẽdi me, & aures audientes: vel, Dabo eis cor *Ezech. 36.*
aliud, & spiritum nouum dabo vobis. Audiãt etiam illud, Spiritum meum dabo vobis, & faciam, vt in iustificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obseruetis & faciatis. Audiant, A Domino corrigũtur gressus viri: mortalis autem quomodo intelliget vias suas? Audiant, *Deus ad vitã æternam parat, & conuertit hominum voluntates.*
Omnis vir videtur sibimetipsi iustus: dirigit autem corda Dominus. Audiant, Crediderũt quotquot erãt præordinati in vitã æternam. Audiant hæc & alia, quæcunque nõ dixi, quibus ostenditur Deus ad regnum etiam cælorum, & ad vitam æternam parare & conuertere hominum voluntates. Cogitate autem, quale sit vt credamus ad constituenda regna terrena hominum volũtates operari Deum, & ad capessendum regnum cælorum homines operari voluntates suas.

Libro II. de bono perseuerantiæ,

Cap. VIII.

Non enim in potestate nostra est cor nostrum, & cogitationes nostræ, quæ improuiso offusæ, mẽtem animúmque cõfundunt, atque aliô trahunt, quàm tu proposueris. Ad secularia reuocant, mundana inserunt, voluptaria *In Dei potestate est, vt fiant homines filii Dei.*
ingerunt, illecebrosa intexunt, ipsóque in tẽpore, quo eleuare mẽtem paramus, inserti inanibus cogitationibus ad terrena plerunque deiicimur. Non itaque in hominum, sed in *Ioan. 1.*
Dei est potestate, vt habeant homines potestatem filii Dei fieri. Ab ipso quippe accipiunt eam, qui dat cordi humano cogitationes pias, *Gala. 5.*
per quas habeant fidem, quæ operetur per dilectionẽ. Ad quod bonũ sumendum & tenendum, & in eo perseuerãter vsque in finem pro *2. Corin. 3.*
ficiẽdum, non sumus idonei cogitare aliquid quasi ex nobismetipsis: sed sufficientia nostra

ex Deo est, in cuius est potestate cor nostrum, & cogitationes nostræ.

Ibidem.

Ex duobus itaq; paruulis, originali peccato pariter obstrictis, cur iste assumatur, iste relinquatur, & ex duobus ætate iam grandibus impiis, cur iste ita vocetur, vt vocãtem sequatur: ille autem aut non vocetur, aut non ita vocetur, vt vocantem sequatur: inscrutabilia sunt iudicia Dei. Ex duobus autẽ piis, cur huic donetur perseuerantia vsque in finem, illi autem nõ donetur: inscrutabiliora sũt iudicia Dei. Illud tamen fidelibus debet esse certissimũ, hũc esse ex prædestinatis, illum non esse. Nam si fuissent ex nobis (ait vnus prędestinatorũ, qui de pectore Domini bibebat hoc secretũ) mansissent vtique nobiscum, &c.

Inscrutabilia iudicia Dei.

1. Ioannis 2.

Cap. IX.

Væ tibi Corazim, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factę fuissent virtutes quę factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere sedentes pœniterent. Veruntamen Tyro & Sidoni remissius erit in iudicio, quàm vobis. In quibus verbis suis Dominus Iesus altius nobis mysterium prędestinationis ostendit. Si enim quæratur à nobis, Cur apud eos tanta miracula facta sint, qui videntes ea non fuerant crediturí, & apud eos facta non sint, qui crederent si viderent: quid respondebimus?

Luc. 10.

Altum prædestinationis mysterium.

Cap. X.

Quidam disputator catholicus non ignobilis, hunc Euangelii locum sic exposuit, vt diceret pręscisse Dominum Tyrios & Sidonios à fide fuisse postea recessuros, quũ factis apud se miraculis credidissent: & misericordia potius non eum illic ista fecisse: quoniam grauiori pœnæ obnoxii fierent, si fidem quam tenuerant, reliquissent, quàm si eam nullo tempore tenuissent. In qua sententia docti hominis, & admodũ acuti, quæ sint adhuc meritò requirenda, quid me nunc attinet dicere, quũ & ipsa nobis ad id quod agimus, suffragetur? Si enim miserationeDomin⁹ nõ fecit in istis virtutes, per quas fieri possent fideles, ne grauius punirentur, quum postea fierẽt infideles, quòd eos iterum infideles futuros fuisse præsciuit: satis apertéque demonstratur, de his peccatis neminem iudicari mortuorum, quæ pręsciuit fuisse facturum, si aliquo modo ei ne ea faciat subuenitur, sicut Tyriis & Sidoniis. Si sententia illa vera est, subuenisse dicitur Christus, quos maluit non accedere ad fidem, quàm scelere multò grauiore discedere à fide: quod eos si accessissent, præuiderat fuisse facturos.

De catholico quodam disputante.

Cap. XI.

Proinde, sicut Apostolus ait, Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei: qui & paruulis, quibus vult, etiam non volentibus, neque currentibus subuenit, quos ante mundi constitutionẽ elegit in Christo, daturus etiam eis gratiam gratis, hoc est, nullis eorum vel fidei vel operum meritis præcedentibus, & maioribus etiam iis, quos præuidit, si apud eos facta essent, suis miraculis credituros, quibus non vult subuenire, non subuenit, de quibus in sua prædestinatione occultè quidem, sed iustè aliud iudicauit. Non enim est iniquitas apud Deum, sed inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius: vniuersæ autem viæ Domini misericordia & veritas. Inuestigabilis ergo est misericordia, qua, cuius vult miseretur, nullis eius præcedentibus meritis: & inuestigabilis veritas, qua, quem vult, obdurat, eius quidem præcedentibus meritis, sed cum eo, cuius miseretur, plerunque communibus. Sicut duorum geminorum, quorum vnus assumitur, alius relinquitur, dispar est exitus, merita communia: in quibus tamen sic alter magna Dei bonitate liberatur; vt alter sine eius iniquitate damnetur. Nunquid enim iniquitas est apud Deum? absit. sed inuestigabiles sunt viæ illius. Itaque misericordiam eius in his qui liberantur, & veritatem in his qui puniuntur, sine dubitatione credamus, neq; inscrutabilia scrutari, neq; iuestigabilia vestigare conemur.

Romanorum 11. Psalm. 24.

Romanorum 9.

Cap. XII.

Confiteamur itaque gratiam Dei non secundum merita accipientium dari, sed secundũ placitum voluntatis eius in laudem & gloriam ipsius gratiæ eius, vt qui gloriatur nullo modo in seipso, sed in Domino glorietur, qui hominibus dat, quibus vult: quoniã misericors est. quòd & si non det, iustus est, & non dat, quibus non vult: vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Dando enim quibusdam quod non merẽtur, profectò gratuitam, & per hoc veram suam gratiã esse voluit. Non omnibus dando, quid omnes merentur, ostendit. Bonus in beneficio certorum, iustus in supplicio cæterorum, & bonus in omnibus: quoniam bonum est quum debitum redditur, & iustus in omnibus, quoniam iustũ est, quum debitum sine cuiusquam fraude donatur.

Gratiam Dei non dari secundum merita. 1. Corinth 1.

Romanorum 9.

Ibidem in fine.

Neque enim fato cogitur Deus illis infantibus subuenire, illis autem nõ subuenire, quũ sit vtriusque causa communis. Aut res humanas in paruulis non diuina prouidẽtia, sed fortuitis agi casibus opinabimur, quum rationales vel damnãdæ vel liberãdæ sint animæ: quãdoquidem nec passer cadit in terram sine volũtate Patris nostri, qui in cælis est, aut parẽtum negligentiæ sic tribuendum est, quòd paruuli sine Baptismo moriuntur, vt nihil ibi agant superna iudicia, tanquam ipsi qui hoc modo malè moriuntur, parentes sibi negligentes voluntate propria, de quibus nascerentur, elegerint. Quid dicã, quòd paruulus aliquando, antequã illi per ministerium baptizantis succurri possit, expirat? Plerunque enim festinantibus parẽtibus, & paratis ministris, vt Baptismus paruulo detur, Deo tamen nolente non datur, qui eum paruulũ in hac vita non tenuit, vt daretur.

Fatum non cogitur Deus.

Matth. 10.

Quid

Quid etiam quod aliquando paruulis infidelium filiis potuit, ne irent in perditionem, & filiis fidelium non potuit Baptismate subueniri? Vbi certè ostenditur quòd personarum apud Deum non sit acceptio: alioquin cultorum suorum potius quàm inimicorum filios liberaret.

Cap. XIII.

Notate incertorum Sanctorum patroni.

Sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei: ad quam vocationem pertinere nullus est homo ab hominibus certa asseueratione dicendus, nisi quũ de hoc seculo exierit. In hac autẽ vita humana, quæ tẽtatio est super terram, qui videtur stare, videat ne cadat. Ideo quippe, sicut iam suprà diximus, non perseueraturi perseueraturis prouidentissima Dei voluntate miscentur, vt esse discamus non alta sapientes, sed humilibus cõsentientes, & quum timore & tremore nostram ipsorũ salutem operemur. Deus est enim qui operatur in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate. Hoc nobis expedit & credere & dicere: hoc est piũ, hoc verum, vt sit humilis & submissa cõfessio, & detur totum Deo. Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes agimus quidquid agimus, &c.

Iob 7.
1. Corinth. 10.
Roman. 12.
Philippen. 2.

In fine ibidem.

Corda nostra diuino egent auxilio, vt sursum ascendat. Coloss. 3.

Quum enim non sit in nostra potestate cor nostrum, sed diuino subleuetur auxilio vt ascendat, & quæ sursum sunt sapiat, vbi Christus est in dextera Dei sedens, non quæ super terram: cui de hac tantare agendæ sunt gratiæ, nisi hoc facienti Domino Deo nostro, qui nos per tale beneficium liberãdo de profundo huius mundi elegit & prædestinauit ante constitutionem mundi?

Ephes. 1.

Cap. XIIII.

Prædestinationis definitio vtilitati prædicationis aduersam non est.

Sed aiunt prædestinationis definitionem vtilitati prædicationis aduersam, quasi verò aduersata sit Apostolo prædicanti. Nonne ille Doctor gẽtium in fide & veritate prædestinationem toties commendauit, & verbum Dei prædicare non destitit? Nunquid quia dixit, Deus est qui operatur in nobis & velle & operari, pro bona voluntate sua: ideo non ipse, & vt velimus quæ Deo placeant, & vt operemur hortatus est? Aut quia dixit, Qui in vobis bonum opus cœpit, perficiet vsque in diem Christi Iesu: ideo vt inciperent homines, & perseuerarent vsque in finem, ipse non suasit? Nempe ipse Dominus hominibus præcepit, vt crederẽt, atque ait, Credite in Deum, & in me credite. nec tamen ideo eius falsa est sententia, nec vana definitio, vbi ait, Nemo venit ad me, id est, nemo credit in me, nisi fuerit ei datum à Patre meo. Nec rursus, quia vera est hæc definitio, ideo vana est illa præceptio. Cur ergo prædicationi, præceptioni, exhortationi, correctioníque, quæ omnia frequẽtat Scriptura diuina, existimamus inutilem definitionem prædestinationis, quã cõmẽdat eadẽ Scriptura diuina?

Philip. 1. & 2.
Ioannis 14.
Ioannis 6.

Ibidem post pauca.

Nec prædestinationis igitur prædicatione impedienda est prædicatio fidei perseuerantis & proficientis, vt quod oportet audiant, & quibus datum est vt obediant. Quomodo enim audient sine prædicante? Nec rursus prædicatione fidei proficientis, & vsque ad vltimũ permanentis, impedienda est prædicatio prædestinationis, vt qui fideliter & obedienter viuit, non de ipsa obedientia, tanquam de suo nõ accepto bono extollatur: sed qui gloriatur, in Domino glorietur. In nullo enim gloriandum, quando nostrum nihil sit. Quod vidit fidelissimè Cyprianus, & fidentissimè definiuit: per quod vtique prædestinationem certissimam pronuntiauit. Nam si in nullo gloriandum est, quãdo nostrum nihil est, profectò nec de obedientia perseuerãtissima gloriandum est. Nec ita nostra, tanquam non sit nobis desuper donata, dicenda est, &c.

Roman. 10.
Hieremi. 9.
Hominibus de nullis gloriandum est.

Cap. XV.

Et nostro ævo tales inuenitur.

Fuit quidam in nostro monasterio, qui corripientibus fratribus, cur quædam non facienda faceret, & facienda non faceret, respondebat, Qualiscunque nunc sim, talis ero, qualem me Deus futurum esse præsciuit. Qui profectò & verum dicebat, & hoc vero non proficiebat in bonum: sed vsqueadeò profecit in malum, vt deserta monasterii societate, fieret canis reuersus ad vomitum suum: & tamen adhuc qualis futurus sit, incertum est. Nunquid ergo propter huiusmodi causas ea quæ de præscientia Dei vera dicuntur, vel neganda sunt, vel tacenda: tunc scilicet quando si non dicantur, in alios itur errores?

Prouer. 26.

Cap. XVI.

Vna ratio tacendi verum.

Sed alia est ratio verum dicendi, alia verum tacendi necessitas. Causas verum tacendi, longum est omnes quærere vel inferere: quarũ tamen est & hæc vna. ne peiores faciamus eos qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt, facere doctiores, qui nobis aliquid tale tacentibus, doctiores quidem non fiunt, sed nec peiores fiunt. Quũ autem res vera ita se habet, vt fiat peior, nobis eam dicentibus, ille qui capere non potest: nobis autẽ tacentibus, ille qui potest, quid putamus esse faciendum? Nonne potius dicendũ est verum, vt qui potest capere capiat, quàm tacendum, vt non solùm id ambo non capiant, verumetiam qui est intelligẽtior, ipse sit peior? Qui si audiret & caperet, per illũ etiã plures discerẽt. Quò enim est capacior vt discat, eò magis est idoneus vt alios doceat, &c.

Cap. XVIII.

Præsentia accipiendo pro prædestinatione.

Vnde aliquando eadem prædestinatio significatur etiam nomine præscientiæ, sicut ait Apostolus, Non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit. Hoc quod ait, præsciuit, nõrectè intelligitur, nisi prædestinauit, quod circũstantia ipsius locutionis ostendit. Loquebatur enim de reliquiis Iudæorum, quæ saluæ factæ

Roman. 11.

sunt, pereuntibus cæteris.

Cap. XIX.

Lucæ 9. Samaritani eum non receperunt Christum.

Beatus Ambrosius in expositione super Lucam, quum ad illum venisset locum, vbi Dominum ad Hierusalem pergentem, Samaritani recipere noluerunt, Simul disce, inquit, quia recipi noluit, non simplici mente conuersos: nam si voluisset, ex indeuotis fecisset deuotos. Cur autem non receperunt eum, Euangelista ipse demonstrat, dicens, Quia facies eius erat euntis in Hierusalem. Discipuli autem recipi intra Samariam gestiebant: sed Deus quos dignatur vocat, & quem vult, religiosum facit, &c.

Ibidem post pauca.

Gregorius Nazanzenus.

Et Gregorius, Vnius deitatis, inquit, quę sumus vos, confitemini Trinitatem. Si verò aliter vultis, dicite vnius esse naturæ: & Deus vocem dari vobis à sancto Spiritu deprecabitur, id est, rogabitur Deus, vt permittat vobis dari vocem, qua quod creditis, confiteri possitis. Dabit enim certus sum. qui dedit quod primum est, dabit & quod secundum est. qui dedit credere, dabit & confiteri, &c.

Cap. XX.

De prædestinatione populis prædicanda est.

Etsi verum est quod dicitur de prædestinatione beneficiorum Dei: non est tamen populis prædicandum. Prædicandum est prorsus, vt qui habet aures audiendi, audiat. Quis autem habet, si non acceperit ab illo qui ait, Dabo eis cor cognoscẽdi me, & aures audientes? Certè qui non accipit, reiiciat: dum tamen qui capit, sumat, & bibat, & viuat. Sicut enim prædicanda est pietas, vt ab eo qui habet aures audiendi, Deus rectè colatur. prædicanda est pudicitia, vt ab eo qui habet aures audiendi, nihil genitalibus membris illicitum perpetretur. prædicanda est charitas, vt ab eo qui habet aures audiendi, Deus & proximus diligatur: ita & prædicanda est ista prædestinatio beneficiorum Dei, vt qui habet aures audiendi, non in seipso, sed in Domino glorietur.

Cap. XXI.

De præscientia Dei quomodo prædicandum.

Hæc autem omnia, initium scilicet fidei, & cætera vsque in finem dona sua Deus largiturum se vocatis suis esse præsciuit. Nimiæ igitur contentionis est, prædestinationi contradicere, vel de prædestinatione dubitare. Quæ tamen non ita populis prædicanda est, vt apud imperitam, vel tardioris intelligentiæ multitudinem, redargui quodammodo ipsa sua prædestinatione videatur, sicut redargui videtur & præscientia Dei, quam certè negare non possunt, si dicatur hominibus, Siue curratis, siue dormiatis, quod vos præsciuit qui falli non potest, hoc eritis. Dolosi autem vel imperiti medici est, etiam vtile medicamentum sic alligare, vt aut non prosit, aut obsit. Sed dicendum est, Sic currite, vt comprehendatis, atque in ipso cursu vestro, ita vos esse prægnitos noueritis, vt legitimè curratis. Et si quo alio modo Dei præsciẽtia prædicari potest, vt hominis segnitia repellatur.

Libro de prædestinatione Dei,

Cap. I.

De prædestinatione Dei locuturi, anxietatibus quibusdam, inuoluimur, quia dum cõscientiam nostræ stoliditatis perscruta. mur, ab appetitu tã arduæ disputationis reprimimur. Sed dum ad omnipotentiam illius, qui per os asinæ irrationalis rationali sessori verba volũtatis suæ monstrauit, mentem reducimus: sub spe superni adiutorii, ad audendum vires accipimus, sciẽtes quod quidquid boni loquimur vel facimus, non ex nobis hoc, sed ex Deo accipimus.

Omne bonum nostrum à Deo

Cap. II.

Prædestinationis differentia. Certa Dei prædestinatio.

In primis nefas est dicere, Deum aliquid, nisi bonum prædestinare. Sed prædestinationum aliæ sunt alligationis, aliæ conditionis. Istæ sunt iustitiæ, illæ potentiæ. Vt lucidius fiat quod dicitur, quæ sunt alligationis & potentiæ, quæ conditionis & iustitiæ, demonstretur. Creauit Deus cælum & terram, solem & lunam, diem & noctem. prædestinauit insuper, vt cælum semper volueretur, terra immobilis, circunuoluenti cælo loco centri haberetur: sol & luna, diei noctíque præesset: dies & nox certis temporibus vicissim succederent. Hæ prædestinationes potentiæ sunt & alligationis. Vnumquodque enim illorum, quæ prædiximus, sic alligatum est suo operi per prædestinationem Dei, vt ab eo dimoueri non possit. Creauit Deus hominem, & prædestinauit, vt si obediẽs esset, ac à gustu vetiti pomi se abstineret, in vita permaneret. Sin autem inobediens esset, sententiam mortis subiret. Hæc prædestinatio cõditionis est & iustitiæ. Non enim Deus ante casum hominis sic eum per potentiam alligationis prædestinauit mori, vt necesse esset eum mori: sed sub ea conditione, si peccaret. Quia igitur peccauit homo, iustum erat vt moreretur, si non peccaret, nullo vinculo prædestinationis diuinæ morti alligaretur.

Cap. V. in fine.

Quos enim Deus suos fidei opere futuros esse prænouit, hos prædestinauit ad gloriam. Quos absque correctione diabolicæ persuasioni militaturos esse præsciuit, hos pro certo prædestinauit ad pœnam.

Libro X. Confessionum,

Cap. XXIX.

Sap. 8. Orare debemus, vt quod iubet Deus nobis det.

Et tota spes mea, non nisi in magna valde misericordia tua. Da quod iubes, & iube quod vis. Imperas nobis continẽtiam. & Cùm scirem, ait quidam, quia nemo potest esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donum. Per continentiam quippe colligimur & redigimur in vnum, à quo in multa defluximus. Minus enim

enim te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. O amor, qui semper ardes, & nunquam extingueris. Charitas Deus meus, accẽde me. Continẽtiam iubes, da quod iubes, & iube quod vis.

Cap. XXXI.

Nemo enim potest esse continens, nisi tu des. Multa nobis orãtibus tribuis, & quidquid boni antequam oremus accipimus, à te accipimus: & vt hoc postea cognoscceremus, à te accipimus. Ebriosus nunquam fui, sed ebriosos à te sobrios factos ego noui.

Post pauca ibidem.

Philip. 4. Omnia possum, inquit, in eo qui me confortat. Cõforta me, vt omnia possim. Da quod iubes, & iube quod vis. Iste se accepisse cõfitetur, & quod gloriatur, in Domino gloriatur. 1. Corinth. 1.

Cap. XXXVII.

Tentamur his tẽtationibus quotidie Domine, sine cessatione tentamur. Quotidiana fornax nostra est humana lingua: imperas nobis & in hoc genere continentiam. Da quod iubes, & iube quod vis. Tu nosti de hac re ad te gemitum cordis mei, & flumina oculorum meorum.

In Psalmum XXVI.

Contra præsumẽtes de libero arbitrio. Iam tu accepto libero arbitrio, quasi præsumis vnde ambules. Noli de te præsumere. Si te dereliquerit Deus, in ipsa via deficies, cades, aberrabis, remanebis. Dic ergo illi, Voluntatem quidem liberam dedisti mihi: sed sine te nihil est mihi conatus meus. Adiutor meus esto, ne derelinquas me, &c.

In præfationem Psalmi XXXI.

Ante fidẽ opera inania sunt Quid ergo? Debemus nulla opera præponere fidei, id est, vt ante fidem quisquam dicatur bene operatus? Ea enim ipsa opera, quæ dicuntur ante fidem, quanuis videantur hominibus laudabilia, inania sunt. Ita mihi videntur esse, vt magnæ vires, & cursus celerrimus præter viam. Nemo ergo cõputet bona opera sua ante fidem. Vbi fides nõ erat, bonum opus non erat. Bonũ enim opus intẽtio facit, intentionẽ fides dirigit. Non valde attẽdas quid homo faciat: sed quid quum facit, aspiciat, quò lacertos optimę gubernationis dirigat. Nemo ergo iactet bona opera sua ante fidem, nemo sit piger in bonis operibus accepta fide. Dat Deus ergo indulgentiam omnibus impiis, & eos iustificat ex fide, &c.

In Psalmum XXXII.

Consilium Domini manet in æternum. Vnde igitur cõsilium Domini manet in æternum, nisi de nobis, quos antè præsciuit & prædestinauit? Quis tollit prædestinationem Dei? Ante mundi constitutionem vidit nos, fecit nos, emendauit nos, misit ad nos, redemit nos. Hoc eius consilium manet in æternum, hæc eius cogitatio manet in secula seculorum.

Super Psalmum XLIII.

Quid dicturi sumus Deo, qui primo gratis nos fecit: quia bonus est, non quia aliquid meruimus? Deinde de ipsa reparatione, de secũda natiuitate, quid dicturi sum⁹? Merita nostra fecisse, vt nobis illa salus perpetua mitteretur à Domino? Absit. Si merita nostra aliquid facerẽt, ad damnationẽ nostram veniret. Non venit ille ad inspectionem meritorum, sed ad remissionem peccatorum. Non fuisti, & factus es. quid Deo dedisti? Malus fuisti, & liberatus es. quid Deo dedisti? Quid non ab eo gratis accepisti? Meritò & gratia nominatur, quia gratis datur. Exigitur ergo à te, vt tu gratis eũ colas: non quia dat temporalia, sed quia præstat æterna. Merita nostra nos damnant.

In Psalmum XLIX.

Qui ad gratiam se scit pertinere, quod est Christus, & quod est Christi, nouit quia indiget gratia. Si gratia vocatur, gratis datur. Si gratis datur, nulla merita tua præcesserunt, vt detur. Nam si præcesserunt merita tua, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si ergo dicis præcessisse merita tua, te vis laudari, non Deum. Ideo non agnoscis Christum, qui venit cum gratia Dei. Conuerte ergo te ad merita tua: vide illa mala fuisse, vt non tibi deberetur nisi supplicium, nõ prẽmium. Et quũ videris quid tibi per meritum debeatur, agnoscis quid per gratiam donetur, & sacrificio laudis glorificas Deum. Ibi est enim via, in qua noueris Christum salutare Dei, &c. Roman. 4. Qui meritis suis fidit, non vult Deũ laudari.

In Psalmum LXII.

Quoniam melior misericordia tua super vitas. Multæ sunt vitæ humanæ, sed Deus vnam vitam promittit, & non illam dat nobis quasi propter merita nostra, sed propter misericordiam suam. Quid enim boni egimus, vt illud mereremur? Aut quæ bona facta nostra præcesserunt, vt Deus nobis gratiam suam daret? Nunquid inuenit iustitias quas coronaret, & non delicta quæ donaret? Vtique delicta quæ donauit si punire vellet, non esset iniustum. Quid enim tam iustum quàm vt puniatur peccator? Quum iustum sit vt puniatur peccator, pertinuit ad misericordiam ipsius non punire peccatores, sed iustificare, & de peccatore facere iustum: & de impio facere pium, &c. Deus dat nobis vitam nõ propter merita nostra.

In Psalmum XCIII.

Hæc est ergo disciplina Christiana. Nemo facit aliquid bene, nisi gratia ipsius. Quod facit homo malè, ipsius est hominis: quod facit bene, de beneficio Dei facit: quum cœperit facere bene, non sibi tribuat: quum non sibi tribuerit, gratias agat ei à quo acceperit. Quum autem benefacit, non insultet qui illud non facit, aut extollat se super eum. Non enim in illo finita est gratia Dei, vt ad alium non perueniat, &c. Nemo benefacit, nisi gratia Dei.

In vltimum Psalmum.

Misericordia & pœnitentia tendimus ad vitam.

Nõ enim frustra mihi videtur quinquagesimus Psalmus esse de pœnitentia: centesimus de misericordia & iudicio: cẽtesimꝰ quinquagesimus de laude Dei in Sanctis eius. Sic enim ad æternam beatámque tendimus vitam, primitus peccata nostra damnando: deinde bene viuendo, vt post condemnatam vitam malam, gestámque bonam, mereamur æternam.

Ad Valentinum Epistola XLVI.

Sine gratia De libero arbitrio nihil potest.

Credite diuinis eloquiis, quia & liberum est hominis arbitrium ex gratia Dei, sine cuius adiutorio liberum arbitrium nec conuerti potest ad Deum, nec proficere in Deo. Et quod piè creditis, vt etiam sapienter intelligatis, orate. Et ad hocipsum enim, id est, vt sapienter intelligamus, est vtique liberum arbitrium. Nisi enim libero arbitrio intelligeremus atque saperemus, non nobis præciperetur, dicente Scriptura, Intelligite ergo qui insipientes estis in populo, & stulti aliquãdo sapite. Eoipso quippe quo præceptum & imperatum est, vt intelligamus atque sapiamus, obedientiam nostram requirit, quæ nulla potest esse sine libero arbitrio. Sed si posset hocipsum sine adiutorio Dei gratiæ fieri per liberum arbitriũ, vt intelligeremus atque saperemus, non diceretur Deo, Da mihi intellectum, vt discam mandata tua. Neque in Euangelio scriptum esset, Tunc aperuit illis sensum vt intelligerent Scripturas. Nec Iacobus Apostolus diceret, Si quis autem vestrûm indiget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Potens est autem Dominus, qui & vobis donet & nobis, vt de nostra pace & pia consensione, nuntiis celerrimis gaudeamus.

Psalm. 93.

Psalm. 118. Luc. 24.

Iacobi 1.

Ad Valentinum Epistola XLVII.

Voluntas bona à Deo.

Boni quidem non solùm secundum suæ bonæ voluntatis merita præmium consequentur, sed etiam ipsam bonam voluntatem per De gratiã consecuti sunt: ac sic impletur quod scriptum est, Ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primùm & Græci: gloria autem & honor, & pax, omni operanti bonum, Iudæo primùm & Græco.

Roman. 2.

Ibidem post pauca.

Cyprianus martyr de libero arbitrio.

Legimus etiam librum beatissimi martyris Cypriani de oratione Dominica, & ostendimus quemadmodum docuerit omnia quæ ad mores nostros pertinent, quibus rectè viuimus, à Patre nostro qui in cælis est, esse poscenda, ne de libero præsumentes arbitrio, à diuina gratia decidamns, &c.

In eadem Epistola.

Catholica fides de libero arbitrio.

Fides sanè catholica, neque liberum arbitrium negat, siue in vitam malam, siue in bonã: neque ei tantum tribuit, vt sine gratia Dei valeat aliquid, siue vt ex malo conuertatur in bonum, siue vt in bono perseueranter proficiat, siue vt ad bonum sempiternum perueniat, vbi iam non timeat, ne deficiat.

Ad Hilarium Epistola LXXXIX.

Doctrina liberi arbitrij anathematizanda.

Quisquis autem hac velut occasione cõperta, cùm audierit neminem hîc arbitrio suo sine peccato viuere, dederit se libidinibus, & criminibus variis se obligauerit, atque vsque in diem suum vltimum perdurauerit, quasli bet inter hęc eleemosynas faciat & infeliciter ducit vitam, & infelicius finit. Sed isti vtcunque tolerandi sunt, quando dicunt vel esse vel fuisse hic aliquẽ, præter vnum Sanctum Sanctorum, qui nullum omnino haberet peccatũ. Illud vero quod dicunt sufficere homini liberum arbitrium ad Dominica præcepta implẽda, etiam si Dei gratia & Spiritus sancti dono, ad opera bona non adiuuetur, omnino anathematizandum est, & omnibus execrationibus detestandum. Qui enim hoc asserunt, à gratia Dei penitus alieni sunt, Qui ignorantes Dei iustitiam, sicut de Iudæis dicit Apostolus, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Plenitudo quippe Legis nõ est, nisi charitas. Et vtique charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, non per nos ipsos, nec viribus propriæ voluntatis, sed per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Valet itaque liberũ arbitriũ ad opera bona, si diuinitus adiuuetur, quod fit humiliter petẽdo & faciẽdo. Desertũ vero diuino adiutorio, qualibet sciẽtia Legis excellat, nullo modo habebit iustitiæ sed liditatem, sed inflationem impiæ superbiæ, & exitiosum tumorem,

Roman. 10.

Roman. 13. Roman. 5.

Ad Paulinum Epistola CVI.

Quod saluamur misericordiæ Dei, quod damnantur quorundam iudicio.

Quum verò per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa defluxit natura, proculdubio quòd ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius iustitiæ, quæ gratiam nullam præcesit, sed Dei misericordiæ: quòd verò in contumeliam, non iniquitati Dei, quæ absit vt sit apud Deum, sed iudicio deputandum est. Hoc quisquis cũ Ecclesia sapit, non contra gratiam pro meritis disputat, sed misericordiam & iudicium Dominó cãtat: vt nec misericordiã recuset ingratus, nec iudicium accuset inuitus. Secundum propositum enim occultissimæ iustitiæ bonitatis suæ, Deus quos prædestinauit, illos & vocauit, & quos vocauit, ipsos & iustificauit, quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Prædestinatio nostra non in nobis facta est, sed in occulto apud ipsum in eius præsentia. Tria verò reliqua in nobis fiũt, vocatio, iustificatio, & glorificatio. Vocamur prædicatione pœnitentiæ. Sic enim cœpit Dominus euangelizare, Agite pœnitentiam: appropinquauit enim regnum cælorum. Iustificamur in vocatione misericordiæ, & timore iudicii. Hinc est quod dicitur, Deus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me. nõ timet iudicari, qui impetrauerit antè saluari. Vocati renũtiamꝰ diabolo per pœnitẽtiã, ne sub iugo eiꝰ remaneamꝰ.

Sapienti. 8

Roman. 8.

Matthæi 3.

Psalm. 54.

Iustifi

Iustificati sanamur per misericordiã, ne iudicium timeamus. Glorificati trãsimus in vitam æternam, vbi Deum sine fine laudamus, &c.

DE SACRAMENTO CORPORIS ET SANGVINIS DOMINI.

Libro III. de consensu Euangelistarum, Cap. I.

Hinc igitur incipiamus secundum Matthæum. Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem, & benedixit, ac fregit, dedítque discipulis suis, & ait, Accipite & comedite, Hoc est corpus meum. Hæc & Marcus Lucásque commemorant. Quod enim Lucas de calice bis commemorauit, prius antequam panem daret, deinde posteaquam panem dedit, illud quod superius dixit, præoccupauit vt solet. Illud verò quod ordine suo posuit, non commemorauerat superius. Vtrunque autem coniunctum, hanc sententiam facit, quæ & illorum est. Ioannes autem de corpore & sanguine Domini, hoc loco nihil dicit. Sed planè alibi multò vberius hinc Dominum locutum esse testatur.

Matth. 26.

Marci 14. Luc. 22. Concordantia Euangelistarũ circa Cœnæ institutionem.

In Psalmum X.

Christus traditorem suum tanta patientia pertulit, vt ei primam eucharistiam confectam manibus suis, & ore suo commendatam, sicut cæteris Apostolis traderet.

Iudam à Christo eucharistiã accepisse.

In Psalmum XCVIII.

Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quidquam. Quando hoc Dominus commendauit, & de carne sua locutus erat, & dixerat, Nisi quis mãducauerit carnem meam, non habebit in se vitam æternam. Scãdalizati sunt quidam discipuli eius, septuaginta fermè, & dixerunt, Durus est hic sermo, quis potest hoc intelligere? Et recessérunt ab eo, & amplius cum eo non ambulauerunt. Durum illis visum est, quod ait, Nisi quis manducauerit carnem meam, non habebit vitam æternam. Acceperunt illud stultè, carnaliter illud cogitauerunt, & putauerunt, quòd præcisurus esset illis Dominus particulas de corpore suo, & daturus illis: & dixerunt, Durus est hic sermo. Ipsi erant duri, non sermo. Etenim si duri non essent, sed mites essent, dicerent sibi, Non sine causa dicit hoc, nisi quia est ibi aliquod sacramentum latens. Manerent cum illo lenes, non duri, & discerent ab illo, quod illis discedentibus & qui remãserunt didicerunt. Nam quum remansissent cum illo discipuli duodecim illis recedentibus, suggessérunt illi tanquam dolentes illorum mortem, quòd scandalizati sunt in verbo eius, & recessérunt. Ille autem instruxit eos, & ait illis, Spiritus est qui viuificat, caro nõ prodest quidquam. Verba quæ locutus sum vobis, Spiritus & vita sunt. Spiritualiter intelligite quod locutus sum. Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt, qui me crucifigent. Sacramentum vobis aliquod cõmendaui, spiritualiter intellectum viuificabit vos. Et si necesse est illud visibiliter celebrari, oportet tamen illud inuisibiliter intelligi.

Ioannis 6. De Spirituali manducatione fidei.

Cœna etsi visibiliter agitur, inuisibiliter tamen intelligitur.

In Psalmum XXXIII.

Manibus aliorum potest portari homo, manibus suis nemo portatur. Ferebatur autem Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait, Hoc est corpus meum: ferebat enim illud corpus in manibus suis. Eadem dicit in sermone secundo super eundem Psalmum.

Ad Iulianum Epistolam CXI.

Vnusquisque antequam corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi accipiat, seipsum probet: & secundũ Apostoli præceptum, sic de pane illo edat, & de calice bibat. Quia qui indignè manducat corpus & sanguinem Domini, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. Quãdo enim eum accipere debemus, antea ad confessionem & pœnitentiam recurrere debemus, & omnes actus nostros curiosius discutere, & peccata obnoxia, si in nobis senserimus, citò festinemus per confessionem & veram pœnitẽtiam abluere, ne cum Iuda proditore diabolum intra nos cælantes pereamus, protrahentes & cælantes peccatum nostrũ de die in diem, & si quid mali aut nequam cogitauimus, de eo pœnitẽtiam agamus, & velociter illud de corde nostro eradere festinemus.

Homo ante suã sumptionem eucharistiæ se probet.

Ad Paulinum Epistolam IIX.

Vouentur omnia quæ offeruntur Deo, maximè sancti altaris oblatio, quo Sacramento prædicatur nostrũ aliud votum maximum, quo nos nouimus in Christo esse mansuros, vtique in compage corporis Christi: cuius rei Sacramentum est, quòd vnus panis, vnum corpus multi sumus. Ideo in huius sanctificatione & distributionis præparatione, existimo Apostolum iussisse propriè fieri προσευχὰς, id est, orationes, vel (vt nõnulli minus periti interpretati sunt) adorationes: hoc est enim ad votum, quod vsitatius in Scripturis nuncupatur εὐχή. Interpellationes autem, siue vt vestri codices habẽt, postulationes, fiunt, quum populus benedicitur. Tũc enim Antistites velut aduocati; susceptos suos, manus impositione misericordissimæ offerunt potestati. Quibus peractis, & participato tam sancto Sacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis vltimam commẽdauit Apostolus.

Quare veteres Cœnam Dominicam altaris oblationem nominauerint. *1. Corinth. 10.*

In Euangelium Ioannis, Tractatu I.

Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Quid est enim, Non semper, & quid est, Semper? Si bonus es, si ad corpus Christi pertines, quod significat

Ioannis 12.

Ad corp⁹ Chri sti pertinentes.

habēt hic Christū per fidem. Petrus, habes Christum & in præsenti & in futuro. In præsenti per fidem, in prēsenti per signū Christi, in præsenti per Baptismatis sacramētum, in præsenti per altaris cibū & potum. Habes Christū in præsenti: sed habebis semper, quia quū hinc exieris, ad illum venies, qui dixit latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Si autē malè versaris, videris habere in præsenti Christū, quia intras in Ecclesiā, signas te signo Christi, baptizaris Baptismo Christi, misces te mēbris Christi, accedis ad altare Christi: in prēsēti habebis Christū, sed malè viuēdo nō sēper habebis. Potest & sic intelligi, Pauperes semper habebitis vobiscum, me autē non semper habebitis. Accipiant & hoc boni: sed non sint soliciti: loquebatur enim de præsentia corporis sui. Nam secundum maiestatem suam, secundū prouidentiam, secundum ineffabilem & visibilem gratiam, impletur quod ab eo dictum est, Ecce vobiscum sum omnibus diebus vsque ad cōsummationem seculi. Secundum carnem verò quam Verbum assumpsit, secūdum id quod de Virgine natus est, secundum id quod à Iudæis comprehensus est, quòd ligno confixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro cōditus, quòd in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiā quadraginta diebus cum discipulis suis: & eis deducentibus videndo non sequendo, ascendit in cælum, & non est hic. Ibi enim sedet ad dexterā Patris, & hīc est. Nō enim recessit præsentia maiestatis. Aliter secūdum præsentiam maiestatis semper habemus Christum, secundum præsentiam carnis, rectè dictum est discipulis, Me autem non semper habebitis. Habuit enim illum Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus, modò fide tenet, oculis non videt, &c.

Luce 23.

Matth. 28.

Ad Bonifacium Epistola XXIII.

Si enim Sacramēta quandam similitudinem earum rerum, quarum Sacramenta sunt non haberent, omnino Sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum, Sacramētum corporis Christi, corpus Christi est: Sacramētum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramētum fidei fides est. Nihil est autem aliud credere, quàm fidem habere, &.

Secūdum quēdam modum, sacramentum corporis Christi, corpus Christi est.

De Trinitate, libro III. Cap. IIII.

Illud corpus & sanguinem Christi dicimus, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum, ritè sumimus ad salutem spiritualem, in memoriam pro nobis Dominicæ passionis.

In sermone ad infantes ad altare, de Sacramento.

Hoc quod videtis in altari Dei, etiam transacta nocte vidistis: sed quid esset, quid sibi velit, quàm magnæ rei sacramentum contineret, nondum audistis. Quod ergo vidistis, panis est & calix, quod vobis etiam oculi vestri renūtiant. Quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix est sāguis. Breuiter quidem hoc dictum est, quod fidei fortasse sufficiat, sed fides instructionem desyderat. Dicit enim Propheta, Nisi enim credideritis, non intelligetis. Potestis ergo modò dicere mihi, Præcepisti vt credamus, expone vt intelligamus. Potest enim in animo cuiuspiam cogitatio talis oboriri, Dominus noster Iesus Christus, nouimus vnde acceperit carnem de virgine Maria, infans lactatus est, nutritus est, creuit, ad iuuenilem ætatem perductus est, à Iudæis persecutionem passus est, ligno suspēsus est, in ligno interfectus est, sepultus est, tertio die resurrexit, quo die voluit, in cælum ascendit. Illuc leuauit corpus suum, vnde est venturus vt iudicet viuos & mortuos. Ibi est modò, sedens ad dexteram Patris. Quomodo est ergo panis corpus eius? Et calix, vel quod habet calix, quomodo est sanguis eius? Ista fratres ideo dicuntur Sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur speciem habet corporalem: quod intelligitur fructum habet spiritalem. Corpus ergo Christi si vis intelligere, Apostolum audi dicētem fidelibus, Vos estis corpus Christi & membra. Si ergo vos estis corpus Christi & membra, mysterium vestrum in mensa positum est, mysterium Dei accipitis. Ad id quod estis, Amen respondetis, & respondendo subscribitis. Audis ergo corpus Christi, & respondes Amen. Esto membrum corporis Christi, vt verum sit Amen tuum. Quare ergo in pane? Nihil hīc de nostro afferamus. ipsum Apostolum item audiamus. Cùm ergo de isto Sacramēto loquere tur, ait, Vnus panis, vnū corpus multi sumus. Intelligite & gaudete, vnitas, pietas, veritas, charitas, vnus panis, vnum corpus multi. Recolite quia panis non fit de vno grano, sed de multis. Quādo exorcizabamini, quasi molebamini: quando baptizati estis, quasi consperti estis. Quando Spiritus sanctificationem accepistis, quasi coēti estis. Estote quod videtis, & accipite quod estis. hoc Apostolus de pane dixit. Iam de calice quid intelligeremus, etiam non dictum satis ostendit. Sicut enim vt fit species visibilis panis, multa grana in vnum consperguntur, tanquam illud fiat, quod de fidelibus ait Scriptura sancta, Erat illis anima vna, & cor vnum in Deum. sic & de vino fratres recolite, vnde fit vinum. Grana multa dependent ad botrū, sed liquor granorū in vnitatē cōfūditur. Ita Dominus noster Iesus Christus nos significauit, nos ad se pertinere voluit: mysteriū pacis & vnitatis nostrę in sua mēsa cōsecrauit.

Esaiæ 7.

Panis quemodo dicatur corpus Christi & calix sanguis.

1. Corin. 10.

Actor. 4

Qui

Qui accipit mysterium vnitatis,& non seruat vinculum pacis, nō mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se. Nulli est aliquatenus ambigendum, tunc vnunquenque fidelium coporis sanguinísque Dominici participem fieri, quando in Baptisimate membrum Christi efficitur: nec alienari ab illius panis calicísque consortio, etiam si antequam panem illum comedat, & calicem bibat, de hoc seculo in vnitate corporis Christi constitutus abscedat,&c.

Sermone XXIII. Cœnæ.

Dominus cor discipuli nequiter induratum,ad dilectionem Sacramenti dulciter inuitauit,dicens sibi post Petrum & cæteros,Accipite & comedite,Hoc est corpus meum.

In Ioannem super locum, Fur erat, &c.

De vno pane & Petrus & Iudas accepit: & tamen quæ pars fideli cum infideli? Petrus enim accepit ad vitam,Iudas ad mortem. Qui enim manducat indignè,reus erit,&c.

In Psalmum XXXIX.

Quum datum est quod promissum,ablata sunt verba promisiua, data sunt completiua. Sacrificia ergo illa,tanquam verba promissiua ablata sunt. Quid est ergo quod datum est completiuū? Corpus autem quod nostis,quod non omnes nostis, quod vtinam qui nostis omnes,non ad iudicium noueritis,Sacrificium, inquit,& oblationē noluisti. Quid ergo,nos iam hoc tēpore sine sacrificio dimissi sumus? Absit. Corpus autem perfeciſti mihi. Ideo illa noluisti vt hoc perficeres, perfectio promissorum abstulit verba promittentia. Hoc promittebatur quibusdā signis. Ablata sūt signa promittentia: quia exhibita est veritas promissa. In hoc corpore sumus,huius corporis participes sumus. Quod accipimus,nouimus: & qui non nostis,noueritis: & quum didiceritis,non ad iudicium accipiatis. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Perfectū est nobis corpus,perficiamur in corpore.

De mystico Christi corpore

Psalm.39. Heb.10.

1. Corinth.11.

Super Ioannem, Tract. XXVI.

Qui manducāt carnē meā,& bibit sanguinē meū,in me manet,& ego in illo. Hoc est ergo manducare illam escam,& illum bibere potum,in Christum manere, & illum manentem in se habere. Ac per hoc qui nō manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritaliter carnem eius: nec bibit eius sanguinem,licet carnaliter & visibiliter premat dentibus Sacramentum corporis & sanguinis Christi. sed magis tantæ rei Sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit: quia immundus præsumpsit ad Christi accedere Sacramenta,quæ aliquis non dignè sumit,nisi qui mūdus est. de quibus dicitur, Beati mundo corde,quoniā ipsi Deum videbunt.

Ioan.6. Quid sit manducare carnē & bibere sanguinem Christi.

Matt.5.

Ibidem.

Non enim Filius participatione Patris fit melior,qui est natus æqualis, sicut participatione Filii,per vnitatē corporis eius & sanguinis,quod illa manducatio potatióque significat,nos efficimur meliores.

Ibidem.

Vt autem quisquam viuat propter me,participatio facit qua manducat me.

Eodem Tractatu.

Nam & nos hodie accepimus visibilem cibum: sed aliud est Sacramentum, aliud est virtus Sacramēti. Quā multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiēdo moriuntur! Vnde dicit Apostolus,Iudicium sibi manducat & bibit. Non enim dominica buccella venenum fuit Iudæ, & tamen accepit, & quum accepit, in eum inimicus intrauit: non quia malum accepit,sed quia bonum malè malus accepit. Videte ergo,fratres, panem cælestem spiritaliter manducate, innocentiam ad altare apportate, peccata etsi sunt quotidiana, vel non sint mortifera,antequam ad altare accedatis, attendite quòd dicatis, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si dimittis,dimittitur tibi. Securus accede,panis non venenum est. Sed vide si dimittis. nam si non dimittis,mētiris,& ei mentiris,quem non fallis. Mentiri Deo potes, Deum fallere non potes. Nouit ille quid agat: intus te videt, intus te examinat, intus inspicit, intus iudicat, intus aut damnat aut coronat.

Aliud est Sacramentum, aliud virtus Sacramenti.

1. Corinth.11.

Matth.6.

Ibidem.

Et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili quidem, tamen hoc idem significante virtute spirituali.

1. Corinth.10.

Eodem.

Hic est ergo panis, qui de cælo descendit, vt si quis manducauerit ex ipso,non moriatur: sed qui pertinet ad virtutem Sacramenti, non qui pertinet ad visibile Sacramentū. qui manducat intus,non foris,qui manducat in corde, non qui premit dente.

Eodem.

Vnus panis(inquit) vnum corpus multi sumus. O Sacramētum pietatis,ô signum vnitatis,ô vinculum charitatis! Qui vult viuere,habet vbi viuat, habet vnde viuat. Accedat,credat,incorporetur, vt viuificetur. non abhorreat à cōpage membrorum,quod resecari mereatur. nō sit distortū,de quo erubescatur,&c.

1. Corinth. 10.

Ibidem.

Huius rei sacramentum, id est, vnitatis corporis & sanguinis Christi,alicubi quotidie,alicubi certis interuallis dierum in Dominica mēsa præparatur,& de mēsa Dominica sumitur, quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res verò ipsa,cuius & Sacramētum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit.

Ibidem.

Propterea quippe,sicut etiam ante nos hoc

Cur pane & vino institutu sacramentum hoc.

intellexerunt homines Dei, Dominus noster Iesus Christus, corpus & sanguinem suum in eis rebus commendauit, quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Nanque aliud in vnum ex multis granis conficitur & constat, aliud in vnum ex multis acinis confluit.

Tract. XXVII.

Qui mãducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in illo. Signum, quia mãducauit & bibit, hoc est, si manet & manetur, si habitat & inhabitatur, si hæret non deseratur. Hoc ergo nos docuit & admonuit mysticis verbis, vt simus in eius corpore, sub ipso capite in membris eius, edentes carnem eius, non relinquentes vnitatem eius. Sed qui aderant plures non intelligendo scandalizati sunt. Non enim cogitabãt hæc audiendo, nisi carnem, quod ipsi erant. Apostolus autem dicit, & verum dicit, Sapere secundum carnem, mors est. Carnem dat nobis Dominus suam manducare, & sapere secundum carnem, mors est, cùm de carne sua dicat, quia ibi est vita æterna. Ergo nec carnem debemus sapere, secundum carnem.

Carnem nõ debemus sapere secundum carnẽ Roman. 8.

Ibidem.

Ioan. 6.

Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius? Quid est hoc? Hinc soluit illud quod non nouerant, hinc aperuit vnde fuerãt scandalizati: hinc planè, si intelligerent. Illi enim putabant eum erogaturum corpus suum, ille autem dixit se ascensurum in cælum, vtique integrum, Cùm videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius, certè vel tũc videbitis, quia non eo modo, quo putatis, erogat corpus suum. certè vel tunc intelligetis, quia gratia eius nõ cõsumitur morsibus.

Gratia Dei nõ cõsumitur morsibus.

Ibidem.

Ioan. 6.

Caro non prodest quidquã: sed quomodo illi intellexerũt. Carnem quippe sic intellexerũt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Proinde sic dictum est, Caro non prodest quidquam: quomodo dictum est, Scientia inflat. Iã ergo debemus odisse scientiã? Absit. Et quid est, Sciẽtia inflat? Sola sine charitate. ideo adiunxit, Charitas vero ædificat. Adde ergo scientiæ charitatem, & vtilis erit scientia, non per se, sed per charitatẽ. Sic etiã nũc caro non prodest quidquam, sed sola caro. Accedat Spiritus ad carnem, quomodo accedit charitas ad scientiam, & prodest plurimum. Nam si caro nihil prodesset, Verbum caro non fieret vt inhabitaret in nobis.

1. Cor. 8. Caro non prodest quidquam

Ibidem.

Mali edunt corpus Christi.

Hoc ergo totum ad hoc nobis valeat, dilectissimi, vt carnẽ Christi, & sãguinem Christi non edamus tantum in Sacramento, quod & multi mali, sed vsque ad Spiritus participationẽ manducemus & bibamus, vt in Domini corpore tãquã mẽbra maneam⁹, vt ei⁹ Spiritu vegetemur, & nõ scãdalizemur etiam si multi modò nobiscum manducant & bibunt temporaliter Sacramenta, qui habebunt in fine æterna tormenta. Eodem modo enim corpus Christi mixtum est tanquam area: sed nouit Dominus qui sunt eius. *2. Timoth. 2*

Tractatu IIX. in Ioan.

Apostoli manducabant panem Domini: Iudas verò panem Domini cõtra Dominum. Illi vitam, ille pœnã. Qui enim mãducat indignè (vt Apostolus ait) iudicium sibi mãducat.

De Ecclesiasticis dogmatibus,

Cap. IIII.

Omnibus Dominicis diebus communicandum.

Quotidie eucharistiæ communionem percipere nec laudo nec reprehendo. Omnibus tamen dominicis diebus cõmunicandum suadeo & hortor: si tamẽ mẽs sine affectu peccandi sit. Nam habentem adhuc voluntatem peccandi, grauari magis dico eucharistiæ perceptione, quàm purificari. Et ideo quanuis quis peccato mordeatur, peccãdi non habeat de cætero volũtatem, & cõmunicaturus satisfaciat lachrymis & orationibus, & confidens de Domini miseratione, qui peccata piæ confessioni donare cõsueuit, accedat ad eucharistiã intrepidus & securus. Sed hoc de illo dico, quem capitalia & mortalia peccata non grauant. Nam quẽ mortalia crimina post Baptismũ cõmissa premunt, hortor prius publica pœnitentia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatum, communioni sociari, si vult non ad iudicium & cõdemnationem sui eucharistiã percipere. Sed & secreta satisfactione solui mortalia crimina non negamus: sed mutato prius seculari habitu, & confesso religionis studio, per vitæ correctionẽ, & iugi, imò perpetuo luctu, miserante Deo: ita duntaxat, vt contraria pro his quæ pœnitet, agat: & eucharistiam omnibus Dominicis diebus supplex & submissus, vsque ad mortem percipiat.

Scelerati publica pœnitentia satisfacere debent.

Cap. LXXIIII.

Ille nempe baptizatus communicat eucharistiæ in cõmemoratione mortis Domini. Hic catechumenus ipsi Christo commoritur.

Cap. LXXV.

Vinum aquæ cum aqua miscetur.

In eucharistia non debet pura aqua offerri, vt quidam sobrietatis fallũtur imagine, sed vinum cum aqua mixtum: quia & vinum fuit in redemptionis nostræ mysterio, quum dixit, Non bibam amodo de hoc genimine vitis: & aqua mixtũ, non quod post Cœnam dabatur, sed quod de latere eius lancea perfossi, aqua cum sanguine egressa, vinum de vera eius carnis vite, cum aqua expressum ostenditur.

Ad inquisitiones Ianuarii,

Cap. I.

Matth. 11.

Primò itaque tenere volo, quod est huius disputationis caput, Dominũ nostrum Iesum Christum, sicut ipse in Euangelio loquitur, leni iugo suo nos subdidisse, & sarcinæ leui. Vnde de Sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis

Sacramenta sunt numero pauciss.

mis, societatem noui populi colligauit: sicuti est Baptismus Trinitatis nomine cõsecratus, Cõmunicatio coporis & sanguinis ipsius: & si quid aliud in Scripturis canonicis commendatur, exceptis iis quæ seruitutem populi veteris, pro congruentia cordis illorum & prophetici temporis onerabant, quæ & in quinque libris Moysi leguntur, &c.

Cap. II.

Alia verò quæ per loca terrarum regionésque variãtur, sicuti est quòd alii ieiunant Sabbato, alii verò non, alii quotidie communicãt corpori & sanguini Dominico, alii certis diebus accipiunt. alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur: alibi Sabbato tantùm & Dominico: alibi tantùm & Dominico: & si quid aliud huiusmodi animaduerti potest: totum hoc genus rerum liberas habet obseruationes. Nec disciplina vlla est in his melior, graui prudẽtíque Christiano, quàm vt eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quancunque fortè deuenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter est habendũ: & pro eorũ, inter quos viuitur, societate seruãdum est.

Quid contra fidẽ & bonos mores non est, indifferenter habendum est.

Cap. III.

Dixerit aliquis, non quotidie accipiendam eucharistiam. Quæsieris, quare? Quoniã (inquit) eligendi sunt dies, quibus purius homo continentiúsque viuit, quò ad tantum Sacramentum dignus accedat. Qui enim manducauerit indignè, iudicium sibi mãducat & bibit. Alius contrà, Imò (inquit) si tãta est plaga peccati atque impetus morbi, vt medicamenta talia differenda sint, auctoritate Antistitis debet quisque ab altario remoueri ad agendam pœnitentiam, & eadem auctoritate reconciliari. Hoc est enĩ indignè accipere, si eo tẽpore accipiat, quo debet agere pœnitentiã. non vt arbitrio suo, quum libet, vel auferat se cõmunioni, vel reddat. Cæterum si peccata tãta non sunt, vt excommunicandus quisque homo iudicetur, non se debet à quotidiana medicina Dominici corporis separare. Rectius inter eos fortasse quispiam dirimit litem, qui monet, vt præcipuè in Christi pace permaneant. Faciat autem vnusquisque, quod secũdum fidẽ suam piè credit esse faciendum. Neuter enim eorum exhonorat corpus & sanguinem Domini, si saluberrimum Sacramentum certatim honorare contendunt. Neque enim litigauerunt inter se, aut quisquam eorũ se alteri præposuit, Zachæus & ille Centurio, quum alter eorum gaudens in domũ suam susceperit Dominum: alter dixit, Non sum dignus vt intres sub tectum meum. Ambo Saluatorem honorificantes diuerso & quasi contrario modo, ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti. Valet etiam ad hanc similitudinem, quòd in primo populo vnicuique Manna, secundum propriam voluntatem in ore sapiebat: sic in ore cuiusquam Christiani Sacramentum illud, quo subiugatus, æstimandus. Nam & ille honorando non audet quotidie sumere, & ille honorando, non audet vllo die prætermittere. Contemptum solum non vult cibus ille, sicut Manna fastidium. Inde enim & Apostolus indignè dicit acceptum ab eis, qui non discernebant à cæteris cibis, veneratione singulariter debita. Continuò quippe quum dixisset, Iudicium sibi manducat & bibit, addidit, vt diceret, Non diiudicans corpus Domini. quod satis toto ipso loco in Epistola ad Corinth. 1. si diligenter attendatur, apparet.

Quid sit indignè accipere corpus Christi.

Lucæ 19.

Matth. 8.

1. Corinth. 11.

Cap. VI.

Liquidò apparet, quando primùm accepe runt discipuli corpus & sanguinem Domini, non eos accepisse ieiunos. Nũquid tamen propterea calumniandum est vniuersæ Ecclesiæ, quod à ieiunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit Spiritui sancto, vt in honore tanti Sacramenti, in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quàm exteri cibi. Nam ideo per vniuersum orbem mos iste seruatur. Neq; enim quia post cibos dedit Dominus, propterea pransi aut cœnati fratres, ad illud Sacramentum accipiendum conuenire debent, aut (sicut faciebant, quos Apostolus arguit & emendat) mensis suis ista miscere. Nanque Saluator, quò vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, vltimum hoc voluit cordibus & memoriæ discipulorum infigere: à quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo nõ præcepit quo deinceps ordine sumeretur, vt Apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, seruaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, vt post cibos alios sẽper acciperetur, credo quòd eum morem nemo variasset. Cùm verò ait Apostolus, de hoc Sacramẽto loquẽs, Propter quod, fratres, quũ conuenitis ad manducandum, inuicem expectate: Si quis esurit, domi manducet, vt non ad iudicium conuenia tis: statim subtexuit, Cætera autem quum venero, ordinabo. Vnde intelligi datur, quia multum erat, vt in Epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quẽ vniuersa per orbem seruat Ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla morum diuersitate variatur.

Nõ calumniãdum, quod à ieiunis corpus Christi sumitur.

1. Corinth. 11.

Ibidem.

In Psalm. III.

In historia noui Testamenti, ipsa Domini nostri Iesu Christi tãta & tam miranda fuit patientia, quòd Iudam tandiu pertulit tanquam bonum, quum eius cogitationes non ignorauit, quum adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit.

De ciuit. Dei, lib. XVII. Cap. XX.

Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem perfeciſti mihi: quia pro illis omnibus sacrificiis & oblationibus corpus eius offertur, & participantibus ministratur.

Psalm. 39.

Lib. XXII. Cap. VIII.

Vir Tribunitius Hesperius, qui apud nos est, habet in territorio Fussalensi fundum Zubedi appellatum, vbi cùm afflictione animalium & seruorum suorum, domum suam spirituum malignorum vim noxiã perpeti cõperisset, rogauit nostros me absente presbyteros, vt aliquis eorum illò pergeret, cuius orationibus cederent. Perrexit vnus: obtulit ibi sacrificium corporis Christi, orans quantum potuit, vt cessaret illa vexatio: Deóque protinus miserante cessauit, &c.

Historia

Ex libro LXXXIII. Quæstionum, Cap. LXI.

Ita Dominus noster Iesus Christus ostenditur Rex noster. ipse est etiam Sacerdos noster inæternum secundum ordinem Melchisedech, qui seipsum obtulit holocaustũ pro peccatis nostris, & eius sacrificii similitudinem celebrandam, in suæ passionis memoriam commendauit, vt illud quod Melchisedech obtulit Deo, iam per totum orbem terrarum Christi in Ecclesia videamus offerri.

In cõmemoratione passionis Christi cœna Domini peragenda.

In libro contra Adimantum, Cap. XVII.

Nonne Apostolus Paulus Christianis fidelibus loquebatur, cùm diceret, Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat? Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini: Propterea in vobis multi infirmi & ægri, & dormiunt multi. Si autem nosipsos diiudicaremus, non vtique diiudicaremur. Dum iudicamur autem, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Ecce manifestum est Deum cum dilectione corrigere, non solùm infirmitatibus & ægritudinibus, sed etiam mortibus temporalibus, eos quos nõ vult dãnare cum hoc mũdo.

1. Corin. 11.

Apud Corinthios mortui, nõ tamen dãnati.

Cap. XII.

Nam ex eo quod scriptum est Deut. 12. Sanguinem pecoris animam eius esse, præter id quod supra dixi, non ad me pertinere quid agatur de pecoris anima, possum etiam interpretari præceptum illud in signo esse positum. Nõ enim Dominus dubitauit dicere, Hoc est corpus meum, cùm signum daret corporis sui.

Matth. 26.

Ex lib. de fide ad Petrum diaconum, Cap. XVIII.

Firmissimè tene & nullatenus dubites, ipsum vnigenitum Deum, Verbum carnem factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suauitatis, cui cum Patre & Spiritu sancto à Patriarchis, Prophetis & Sacerdotibus, tẽpore veteris Testamenti, animalia sacrificabantur, & cui nunc, id est, tempore noui Testaméti, cũ Patre & Spiritu sãcto, cũ quibus illi est vna Diuinitas, sacrificiũ panis & vini in fide & charitate, sãcta Ecclesia catholica p vniuersũ orbẽ terrę offerre nõ cessat. In illis enĩ carnalib⁹ victimis figuratio fuit carnis Christi, quã pro peccatis nostris, ipse fine peccato fuerat oblaturus: & sanguinis, quem erat effusurus in remissionẽ peccatorũ nostrorũ. In isto autem sacrificio, gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit: & sanguinis, quem pro nobis idem Deus effudit. de quo beatus Paulus dicit in Actibus Apostolorum, Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. In illis ergo sacrificiis, quid nobis esset donandum, figuratè significabatur: in hoc autem sacrificio, quid nobis iam donatum sit, euidenter ostẽditur. In illis enim sacrificiis prænuntiabatur Filius Dei pro impiis occidendus: in hoc autem pro impiis annuntiatur occisus, testante Apostolo, Quia Christus, quum adhuc infirmi essemus, secundum tempus, pro impiis mortuus est: &, Quia quũ inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii eius.

Sacrificia veteris Testamenti figuræ fuerunt sacrificii Christi.

Act. 20.

Rom. 5.

Libro XXII. de ciuitate Dei, Cap. X.

Denique Gentiles talibus diis suis & templa ædificauerunt, & statuerũt aras, & sacerdotes instituerunt, & sacrificia fecerunt. Nos autem Martyribus nostris, non templa sicut diis: sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt spiritus, fabricamus. Nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus Martyribus nostris: sed vni Deo & Martyrũ & nostro sacrificiũ immolamus: ad quod sacrificium sicut homines Dei, qui mundum in eius confessione vicerunt, suo loco & ordine nominantur: non tamen à sacerdote qui sacrificat, inuocantur. Deo quippe, non ipsis sacrificat: quanuis in memoria sacrificet eorum: quia Dei sacerdos est non illorum. Ipsum verò sacrificium est corpus Christi, quod non offertur ipsis: quia hoc sunt & ipsi.

Sacrificium quid offertur in Ecclesia, est corpus Christi mysticum.

De ciuitate Dei, lib. XVII, Cap. XX.

Quid credibilius dicere intelligitur, quàm quod ad participationem mensæ huius pertinet, quam & Sacerdos ipse Mediator Testamenti noui exhibet, secundum ordinem Melchisedech, de corpore & sanguine suo? Pro omnibus enim sacrificiis veteris Testamẽti corpus eius offertur, & participantibus ministratur.

Ex XXI. lib. de ciuitate Dei, Cap. XXV.

Sed iam respondeamus illis etiam, qui non solùm diabolo & angelis eius, sicut nec isti: sed ne ipsis quidem omnibus hominibus liberationem ab æterno igne promittunt: verùm eis tantũ, qui Christi Baptismate abluti, & corporis eius & sanguinis participes facti sunt, quomodolibet vixerint, in quacunque hæresi vel impietate fuerint. Sed contradicit eis Apostolus, dicens, Manifesta autẽ sunt opera carnis, quę

Galat. 5.

quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, commessationes, & his similia: quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agũt, regnum Dei non possidebunt. Hæc profectò Apostolica est sententia falsa, si tales post quantalibet tempora liberati, regnum Dei possidebunt. Sed quoniam falsa non est, profectò regnum Dei non possidebũt. Etsi in regni Dei possessione nunquam erunt, æterno supplicio tenebũtur: quoniam non est locus medius, vbi non sit in supplicio, qui illo non fuerit cõstitutus in regno.

Ioan. 6. Quamobrem quod ait Dominus Iesus, Hic est panis, qui de cælo descendit: si quis ex ipso manducauerit, non morietur, Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi: si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: quomodo sit accipiendũ, meritò quæritur. Et ab istis quidem, quibus nunc respondemus, hunc intellectum auferunt illi, quibus deinde respondendum est. Hi sunt autem, qui hãc liberationem nec omnibus habentibus Sacramentum Baptismatis & corporis Christi: sed solis Catholicis, quanuis malè viuentibus, pollicẽtur.

Corpus Christi Sacramentaliter & re ipsa considere differunt.

qui non solùm (inquiunt) Sacramento, sed re ipsa manducauerunt corpus Christi, in ipso scilicet eius corpore constituti. De quo corpore ait Apostolus,

1. Corinth. 10. Vnus panis, vnũ corpus multi sumus. Qui ergo est in ei° corporis vnitate, id est, in Christianorũ compage membrorum, cuius corporis Sacramentum fideles communicantes de altari sumere consueuerunt, ipse verè dicendus est manducare corpus Christi, & bibere sanguinem Christi. Ac per hoc hæretici & schismatici, ab huius vnitate corporis separati, possunt idẽ percipere Sacramentum: sed non sibi vtile, imò verò etiã noxium, quo iudicentur grauius, quàm vel tardius liberentur. Non sunt enim in eo vinculo pacis, quod in illo exprimitur Sacramento. Sed rursus etiam isti qui rectè intelligunt non dicendum eum manducare corpus Christi, qui in corpore non est Christi, non rectè promittunt eis, qui vel in hæresim, vel etiam in Gentilium superstitionem, ex illius corporis vnitate labuntur, liberationem quandoque ab æterni igne supplicii. Primò quia debent attendere, quàm sit intolerabile, atque à sana doctrina nimis deuium, vt multi ac penè omnes, qui hæreses impias condiderint, exeuntes de catholica Ecclesia, & facti sunt Hæresiarchæ, meliores habeant causas, quàm ii qui nunquam fuerunt Catholici, quum in eorũ laqueos incidissent: si illos Hæresiarchas hoc facit liberare à supplicio sempiterno, quòd in catholica Ecclesia baptizati sunt, & Sacramentũ corporis Christi in vero Christi corpore primitus acceperunt. Quum peior vtique sit desertor fidei, & ex desertore oppugnator eius effectus, quàm ille qui non deseruit quam nunquam tenuit.

Ex eodem Capite.

1. Corinth. 6. *Quid sit Sacramentotenus & reuera corpus Christi manducare.* Ioan. 6. Vt enim alia taceam, non possunt simul esse & membra Christi & membra meretricis. Denique ipse dicens, Qui mãducat meam carnem, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo: ostendit quid sit, non Sacramentotenus, sed reuera corpus Christi manducare, & eius sanguinem bibere. hoc est enim in Christo manere, vt in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixit, tanquam diceret, Qui non in me manet, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut bibere sanguinem meum. Non itaque manent in Christo, qui non sunt membra eius. Non sunt autem mẽbra Christi, qui se faciunt membra meretricis: nisi malum illud pœniteno esse destiterint, & ad hoc bonum reconciliatione redierint.

De verbis Domini, in Euangelio Ioan.

Serm. 46. Qui iam manducant carnem Domini, & bibunt sanguinem eius, cogitent quid manducent & quid bibant: ne (sicut Apostolus dixit) iudicium sibi manducent & bibant.

1. Corinth. 11. *Ad epulas corporis & sanguinis Christi festinandum.* Qui autem nondum manducant & nondũ bibunt, ad tales epulas inuitati festinent. Per istos dies Magistrati pascunt: Christus quotidie pascit. mensa ipsius est illa in medio cõstituta. Quid causæ est, ô audientes, vt mensam videatis, & ad epulas non accedatis?

Et post pauca.

Qui autem vxores nondum habetis, & tamen ad mensam Dominicam iam acceditis, & carnem Christi manducatis & sanguinem bibitis: si ducturi estis vxores, seruate vos vxoribus vestris.

Ex lib. II. Confessionum.

Cibus sum grandium, cresce, & manducabis me. Nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ: sed tu mutaberis in me.

Contra literas Petiliani, lib. II.

Cap. IV.

Qui corpus & sanguinem Christi in Sacramento manducant & bibunt, & membra eius toto orbe diffusa in Euãgelio non agnoscunt, in iudicio non computantur.

De Ecclesiasticis dogmatibus.

Sacramentum non merito consecrantis, sed in verbo efficitur Creatoris. Hoc Sacramentum non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur Creatoris: nec bonorum dispensatorum meritis ampliatur, nec malorum attenuatur.

De verbis Domini, in Euangelio secundum Lucam, Serm. XXVIII.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, &c. Memini sermonis mei, quum de Sacramẽtis tractarem, dixi vobis, quòd ante verba Christi, quod offertur, panis dicatur. vbi Christi verba deprompta fuerint, iam non panis dicitur: sed corpus appellatur. Quare ergo in oratione Dominica, que postea sequitur, ait, Panem nostrum? Panem quidem dixit: sed

Luce 11. Post verba Christi nõ amplius panem, sed corpus appellari.

ἐπιούσιον dixit, hoc est supersubstantialem .non iste panis, qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit. Ideo ergo Græcè ἐπιούσιον dicitur, Latinus autem hunc panem quotidianum dixit, quia Græci dicũt aduenientẽ. Ergo quod Latinus dixit & Græcus, vtrunque vtile videtur. Græcus vtrunque vno sermone significauit. Latinus quotidianum dixit. Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumas, quẽ iam modum Græci in oriẽte facere consueuerũt? Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit. Sic viue, vt quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere. Quomodo sanctus Iob quotidie pro filiis offerebat sacrificium, ne fortè aliquid, vel in corde, vel in sermone peccassẽt. Ergo tu audis, quòd quotiescunque offertur sacrificiũ, mors Domini, resurrectio Domini, eleuatio Domini significetur, & remissio peccatorũ, & panẽ istum vitæ nostræ quotidianũ non assumis? Qui vulnus habet, medicinã requirit. Vulnº est, quia sub peccato sumus. medicina est cælestẽ & venerabile Sacramentum.

Iob. 1.

Ex sermone de Sacramento altaris.

Iteratur quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus sit, quia quotidie peccamus peccatis, sine quibus mortalis infirmitas viuere non potest: & ideo, quia quotidie labimur, Christus pro nobis mysticè immolatur.

De mystica oblatione Christi.

Ad inquisitiones Ianuarii, lib. I. Cap. III.

Faciat vnusquisque secundum fidem suã, quotidie an rarius communicet. Neuter enim eorum exhonorat corpus & sanguinem Domini, si saluberrimum Sacramentum certatim honorare contendunt. ille honorando non audet quotidie sumere, alter honorando non audet vllo die prætermittere.

Super Ioannem homilia LXXXVIII.

Accedens enim debet esse plenus sanctimonia, & immaculatus.

De verbis Domini in Euangelio secundum Matthæum.

Multi denique, qui vel corde ficto carnẽ illam manducant, & sanguinem bibunt, vel quum manducauerint & biberint, apostatæ fiunt: nunquid manent in Christo aut Christus in eis? Sed profectò est quidam modus manducandi illam carnem, & bibendi illum sanguinem, quomodo qui manducauerit & biberit, in Christo manet, & Christus in eo. Non ergo quocunque modo quisquam manducauerit carnem Christi, & biberit sanguinem Christi, manet in Christo, & in illo Christus: sed certo quodam modo, quem modum vtique ipse videbat, quando ista dicebat.

Serm. 2.

Certo quodam modo, qui corpus Christi manducat, manet in Christo, & Christus in illo.

Ibidem.

Qui mãducat carnem meã, & bibit sanguinẽ meum, in me manet, & ego in illo: quomodo intellecturi sumº? Nũquid etiã illos hîc poterimus accipere, de quibus dicit Apostolus, quòd iudiciũ sibi mãducẽt & bibant, quũ ipsã carnem mãducent, & ipsum sanguinem bibãt? Nunquid & Iudas, Magistri venditor & traditor impius, quãuis primùm ipsum manibus eius confectum Sacramentum carnis & sanguinis eius cum cæteris discipulis, sicut apertius Lucas Euangelista declarat, manducaret & biberet, manſit in Christo, & Christus in eo?

1. Corinth. 11.

Iudam corpus Christi mãducasse & sanguinem bibisse.

Lucæ 22.

De verbis Domini, in Euangelio Lucæ.

Cœnam manibus suis consecratam, discipulis dedit. sed nos in illo conuiuio non discubuimus, & tamen ipsam Cœnam fide quotidie mãducamus. Nec magnum putetis in illa Cœna, quam suis manibus dedit, sine fide interfuisse. Melior extitit fides postea, quàm tũc perfidia. Non ibi fuit Paulus, qui credidit: ibi fuit Iudas qui tradidit. Quàm multi & modò in ipsa Cœna, quanuis illam tunc mensam non viderint, nec panem quem Dominus gestauit in manibus, oculis suis non aspexerint, vel faucibus gustauerint: tamen quia ipsa nunc præparatur, quàm multi etiam nunc in ipsa Cœna iudicium sibi manducant & bibunt! Vnde autem tanquam occasio nata est Domino, vt de ista Cœna loqueretur? Dixerat vnus de discũbentibus (in cõuiuio enim erat quò fuerat inuitatus) Beati qui manducant panem in regno Dei. Quasi in lõginqua iste suspirabat, & ipse panis ante illum discumbebat. Quid enim panis de regno Dei, nisi qui dicit, Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi? Nolite parare fauces, sed cor. Inde commendata est ista Cœna. Ecce credimus in Christum, cùm fide accipimus. In accipiendo nouimus quid cogitemus. modicũ accipimus, & in corde saginamur. Nõ ergo quod videtur: sed quod creditur, pascit.

Sermone 35.

1. Corinth. 11.

Lucæ 14.

Ioan. 6.

Non quod videtur, sed quod creditur pascit

Super Ioan. tract. XXV

Vt quid paras dentem & ventrem? Crede, & manducasti.

De verbis Apostoli, Serm. II.

Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filiũ hominis ascẽdentem vbi erat prius? Quid sibi vult, Hoc vos scandalizat? Putastis quia de hoc corpore quod videtis, partes facturus sum & membra mea cõscissurus, & vobis daturus? Quid si ergo Filium hominis videritis ascendẽtem vbi erat prius? Certè qui integer ascendi potuit, consumi non potuit. Ergo & de corpore ac de sanguine suo dedit nobis salubrem refectionem: & tam magnam breuiter soluit de sua integritate quæstionem. Manducent ergo qui manducant, bibant qui bibunt, esuriãt & sitiant, vitam mãducent & vitam bibant. Illud manducare, refici est: sed sic reficeris, vt nõ deficiat vnde reficeris. Illud bibere, quid est nisi viuere? Manduca vitam, bibe vitam, habebis vitam, & integra est vita. Tunc autem hoc erit, id est, vita vnicuique erit corpus & sanguis Christi, si quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritaliter manducetur,

Ioan. 6.

Spiritaliter manducandũ & bibendum Sacramẽtum.

tur, ſpiritaliter bibatur. Audiuimus enim Dominum dicentem, Spiritus eſt qui viuificat, caro non prodeſt quidquam. Verba quæ locutus ſum, Spiritus & vita ſunt. Ioan.6.

Idem.

Rogo vos fratres, diligenter attendite. Si ad menſam cuiuſcunque potentis hominis, nemo præſumit cum veſtibus ſciſsis & inquinatis accedere, quãtò magis ad conuiuium æterni Regis? Ideo ab altari Domini debet ſe vnuſquiſque inuidiæ vel odii veneno percuſſus, iracundiæ furore repletus, cum reuerentia & humilitate ſubtrahere, propter illud quod ſcriptum eſt, Vade prius, reconciliare fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Et iterum, Quomodo huc intraſti non habens veſtẽ nuptialẽ? Et illo obmutescẽte, dixit miniſtris, Ligate illi manus & pedes, & proiicite eum in tenebras exteriores. ibi erit fletus & ſtridor dentium. Ecce qualem ſententiam merebitur audire, qui ad conuiuium nuptiale, id eſt, ad altare Domini, aut ebrius, aut adulter, aut odium in corde retinens, præſumit accedere. Auertat hoc Deus à nobis, &c. Matth.5. Matth.22. Nemo peccatis obnexius ad altare Dei accedat.

Ex ſermone. V. de beato Stephano.

Qui mãducat & bibit indignè, iudicium ſibi mãducat & bibit. Sed dicit aliquis, Grandis labor eſt inimicos diligere, pro perſecutoribus ſupplicare. Nec nos negamus fratres, non paruus quidem labor eſt in hoc ſeculo: ſed grande erit præmium in futuro. Per amorem enim hominis inimici, efficieris amicus Dei. Imò non ſolùm amicus, ſed etiam Filius, ſicut ipſe Dominus dixit, Diligite inimicos veſtros, benefacite iis, qui oderunt vos, vt ſitis filii Patris veſtri, qui in cælis eſt. 1.Cor.11. Inimici diligendi, pro perſecutoribus ſupplicandum. Matth.5.

De vera innocentia, Cap.

CCCXXXVIII.

Caro Chriſti vita fidelium eſt, ſi corpus ipſius eſſe non negligant. Fiant ergo corpus Chriſti, ſi volunt viuere de Spiritu Chriſti, de quo non viuit, niſi corpus Chriſti. Caro Chriſti vita fidelium.

Ibidem, Cap. CCCXXXIX.

Eſcam vitæ accipit, & poculum vitæ bibit, qui in Chriſto manet, & cuius Chriſtus habitator eſt. Nam qui diſcordat à Chriſto, nec panẽ eius manducat, nec ſanguinem bibit, etiãſi tantæ rei ſacramentum, ad iudicium ſuæ præſumptionis quotidie indifferenter accipiat

De vtilitate agendæ pœnitentiæ,

Cap. I

Petrus annuntiauit colẽdum eum, quem crucifixerunt, vt eius iam ſanguinem noſſent bibere credentes, quem fuderant ſæuientes. Idem de 4. feria, cap. 4. ſuper Matthæum in homilia, Egreſſus Ieſus, &c. Et ſuper Pſal. 75. 28, Tract. 8. in Epiſt. Ioannis, Lib. 4. cap. 21. de Doct. Chriſtiana, &c.

Contra Donatiſtas poſt collationem,

Cap. XX.

Puto autem eos, qui apud Corinthios dicebant, Ego ſum Chriſti, non duxiſſe iugum cum illis qui dicebãt, Ego ſum Pauli, ego ſum Apollo, ego ſum Cephæ: & tamen omnes ad vnũ altare accedebãt, & eadẽ Sacramenta communicabant, qui eadem vitia non communicabant. His enim Corinthiis etiã illud dictum eſt, Qui manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit. Quid enim aliud Apoſtolus niſi iſtos vaniloquos cogitabat, vt ei nõ ſufficeret dicere, Iudicium manducat & bibit, niſi adderet Sibi: ne hoc etiam ad illos pertinere videretur, qui pariter quidem, ſed non ad iudicium manducabant? 1.Corinth.11. Indignè ſumẽtes, iudicium ſibi manducãt & bibunt.

Ibidem.

Multi enim ſunt vocati: pauci verò electi. Quomodo hoc verum eſt, quum potius vnus è multis fuiſſet proiectus in tenebras exteriores, niſi quia in illo vno grande corpus figurabatur omnium malorum ante Domini iudicium conuiuio Dominico permixtorũ, à quibus ſe boni corde interim ac moribus ſeparãt, ſimul manducantes & bibentes corpus & ſanguinem Domini, ſed cum magna diſtinctione: quia iſti in honore Sponſi induti ſunt veſte nuptiali, non ſua quærẽtes, ſed quæ Ieſu Chriſti: illi autem non habent veſtem nuptialem, hoc eſt, fideliſsimam Spõſi charitatem, ſua quærentes, non quæ Ieſus Chriſti? Ac per hoc etiam, etſi in vno eodémque conuiuio, iſti miſericordiam mãducant, illi iudicium: quia ipſius conuiuii canticum eſt, quod & ſuprà commemoraui, Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine: nec ideo tamen dormit Eccleſiaſtica diſciplina, vt corripiat inquietos. 1.Corinth.11. Matth.22. Per illum vnũ grande corpus figurabatur. Philip.2. Pſalm.100.

Cap. VII.

Quum verò boni & mali idem verbum Dei ſimul audiunt, & ſimul Sacramenta Dei percipiunt: & tamẽ diſsimiles habent actuum ſuorum cauſas, & diſsimiles gerunt voluntatis diuerſitate perſonas, eundem cibum ſanctum, aliis manducantibus dignè, aliis indignè: nec cauſa cauſæ præiudicat, nec perſona perſonæ: ac per hoc quæcunque teſtimonia ſacrarum Scripturarum Epiſcopi noſtri commemorare potuerunt, quibus ab omni malorũ hominum permixtione pura prænuntiabatur Eccleſia: non qualis nunc eſt illis teſtimoniis prænuntiabatur, ſed qualis poſt iſtam mortalitatem in vita æterna futura eſt. Digni & indigni eundem cibum ſanctum manducant.

In eodem lib. Cap. VI.

De ipſo quippe pane, & de ipſa Dominica manu, & Iudas partem & Petrus accepit: & tamen quæ ſocietas? quæ conſonantia? quæ pars Petro cum Iuda? Quoniam nec cauſa cauſæ præiudicat, nec perſona perſonę. Siue ergo exeant, de quibus ſcriptũ eſt, Ex nobis exierunt: ſed non erant ex nobis: ſiue intus iudicantur Luc.22. Cauſam non præiudicare cauſæ. 1.Ioan.2.

esse, de quibus beatus Cyprianus apertissimè loquitur, dicens, Nam etsi videntur in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas nostra, vt quoniam zizania in Ecclesia esse cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus.

Ex præliminari Epistola contra Donatistas, post collationem.

Quisquis autem in hac Ecclesia bene vixerit, nihil ei præiudicant aliena peccata: quia vnusquisque in ea proprium onus portabit, sicut Apostolus dicit. Et quicunque in ea corpus Christi manducauerit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Nam etiam hoc ipse Apostolus scripsit. Quum autē dicit, Iudicium sibi manducat & bibit, satis ostendit, quia non alteri iudiciū manducat & bibit, sed sibi. Hoc nos egimus & ostēdimus & obtinuimus, quia communio malorum non maculat quenquam participatione Sacramētorum, sed consensione factorum.

Galat. 6. 1. Corinth. 11. Communio malorum non maculat.

Ex lib. I. contra Cresconium Grammaticum, Cap. XXV.

Quid de ipso corpore & sanguine Domini vnico sacrificio pro salute nostra, quanuis ipse Dominus dicat, Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinē meum, non habebit in se vitam? Nonne idem Apostolus docet etiam hoc pernicioſum malè vtentibus fieri? Ait enim, Quicunque manducauerit panem, & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini.

Ioan. 6. Malè vtentibus corpore Christi perniciosum est. 1. Corinth. 11.

Lib. I. de peccatorum meritis & remissione, Cap. XX.

Dominum audiamus, inquam, non quidem hoc de Sacramēto lauacri dicentem: sed de Sacramento sanctæ mensæ suæ, quò nemo ritè, nisi baptizatus accedit, Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, nō habebitis vitam in vobis. Quid vltrà quærimus? Quid ad hoc respondere poterunt, nisi pertinacia pugnaces neruos aduersus constantiam perspicuæ veritatis intendat? An verò quisquam etiam hoc dicere audebit, quod ad paruulos hæc sentētia non pertineat, posintq; sine participatione corporis huius & sanguinis in se vitā habere: quia non ait, Qui nō māducauerit, sicut de Baptismo, Qui non renatus fuerit: sed ait, Si non manducaueritis, velut eos alloquens qui audire & intelligere poterant, quod vtique non valēt paruuli? Sed qui hoc dicit, non attendit, quia nisi omnes ista sententia teneat, vt sine corpore & sanguine Filii hominis, vitam habere non possint, frustra etiam ætas maior id curat. Potest enim si non voluntatem, sed verba loquentis attendas, eis solis videri dictum, quibus tūc Dominus loquebatur: quia nō ait, Qui non manducauerit: sed, Si non manducaueritis. Et vbi est quod eodē loco de hac ipsa re ait, Panis quem ego dedero, caro mea est, pro mundi vita? Secundum hoc enim, etiam ad nos pertinere illud Sacramentum intelligimus, qui tunc nondum fuimus quādo ista dicebat: quia non posſumꝰ dicere ad seculū nos nō pertinere, pro cuius vita Christus suam carnem dedit. Quis autem ambigat seculi nomine homines significaſ se, qui nascendo in hoc seculum veniunt? Nam sicut alibi ait, Filii seculi huius generant & generantur. Ac per hoc etiam pro paruulorum vita caro data est, quæ data est pro seculi vita. & si non manducauerint carnem Filii hominis, nec ipsi habebunt vitam.

Infantes nisi manducauerint carnē Filij hominis fide, vitam non posse habere. Ioan. 6. Luc. 20.

Cap. XXIIII.

Optimè Punici Christiani, Baptismum ipsū nihil aliud quàm Salutē: & Sacramentum corporis Christi, nihil aliud q̄ Vitam vocant. Vnde nisi ex antiqua (vt æstimo) & Apostolica traditione, qua Ecclesiæ Christi insitū tenent, præter Baptismum & participationē Dominicæ mensæ, non solùm non ad regnū Dei, sed nec ad salutem & vitā æternā posse quenquam hominum peruenire? Hoc enim & Scriptura testatur, secūdum ea quæ suprà diximus. Nam quid aliud tenēt, qui Baptismū nomine Salutis appellant, nisi quod dictum est, Saluos nos fecit per lauacrū regenerationis? Et quod Petrus ait, Sic & vos simili forma Baptisma saluos facit. Quid aliud etiam, qui Sacramētum mensæ Dominicæ Vitam vocant, nisi quod dictum est, Ego sum panis vitæ, qui de cælo descēdi, &, Panis quem ego dedero, caro mea est pro seculi vita: &, Si non manducaueritis carnem Filii hominis, & sanguinem biberitis, nō habebitis vitam in vobis? Si ergo & tot & tanta diuina testimonia concinūt, nec salus, nec vita æterna sine Baptismo & corpore & sanguine Domini cuiquam speranda: frustra sine his promittitur paruulis.

Tit. 3. 1. Petri 3. Ioan. 6. Sine Baptismo & corpore & sanguine Christi, nulla salus speranda est.

Contra epist. Parmeniani, lib. II. Cap. VI.

Sacrificia ergo impiorum eisipsis oberunt, qui offerunt impiē. Nam vnum atque idem sacrificium propter nomen Domini, quod inuocatur, & semper factum est, & tale cuique fit, quali corde ad accipiendum accesserit. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Non ait aliis, sed sibi. Qui ergo manducat dignè & bibit, gratiā sibi manducat & bibit. Illi ergo videant, vtrùm dignè māducent, qui inter multos parentes & filios, maritos & vxores, inter tam multos (quod est patētissimū) Dei hæredes, & cohæredes Christi toto orbe diffusos, nefario schismate diuise rūt: quū posset vtique, si boni esset, & verè malos arguere t, fructuosè tolerare pro pace Christi, quæ pernicioſè tolerant pro parte Donati.

1. Corinth. 11. Contra schisma tica.

Lib. III. contra epist. Parmeniani, Cap. II.

Quomodo ergo Cyprianus, & alia frumenta Dominica, in illa tunc vnitatis Ecclesia, cū auaris & rapacibus, cum iis qui regnum Dei non posidebunt, non laicis vel quibuscūque clericis, sed & ipsis Episcopis, panem Domi-

Cyprianus in Epist. de lapsis

ni

ni manducabant,& calicem Domini bibebãt: cùm idem Apostolus præcipiat, non eis commisceri, & clamet cum huiusmodi nec cibum sumere? An quia non poterant ab eis corporaliter separari, ne similiter eradicarent & triticum, sufficiebat eis à talibus corde seiungi, vita moribúsque distingui, propter compensationem custodiendæ pacis & vnitatis, propter salutem infirmorum, & tanquã latentium frumentorum, ne membra corporis Christi per sacrilega schismata laniarent?

Libro vigintivnius Sententiarum siue Quæstionum, Sentent. II.

Exo.12. *Quæ Hebræis fuerant imagines, nobis sunt veritates.*

Christus enim cum omni simplicis animi pura simplicitate sumitur, cum Pigridiis etenim hoc pascha in Iudæorum damnationem acerbissimas amaritudines cessit. Non nisi circumcisis dabatur. purgatis enim solis, & lauacro indulgentiæ cælestis expiatis, percipiendi Christi corporis sacramenti cibi facultas porrigitur. Itaq; quę figura Israelitis fuerant, in nobis corroborata sunt, & quæ illis imagines, in nobis ipsæ sunt veritates.

Libro II. De bono perseuerantiæ, Cap. IIII.

Panem nostrum quotidianũ da nobis hodie. Vbi beatus Cyprianus ostendit, quomodo & hîc intelligatur perseuerantia postulari. Ait quippe inter cætera, Hunc autem panem dari nobis quotidie postulam⁹, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo grauiori delicto, dum absentes, & non cõmunicantes à cælesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur.

Libro de salutaribus documentis.

Ioan.6. *Probet seipsũ homo antequã accedat.*

Ab his venenis pietas Domini nostri Iesu Christi nos liberet, & seipsum edẽdum nobis tribuat, qui dixit, Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam in semetipso æternam. Sed vnusquisque antequam corpus & sanguinẽ Domini nostri Iesu

1.Corin.11. Christi accipiat, seipsũ probet: & secũdũ Apostoli præceptũ, sic de pane illo edat, & de calice bibat. Quia, qui indignè manducat & bibit, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. Quando enim illud accipere debemus, antea ad confessionem & pœnitentiam recurrere debemus, & omnes actus nostros curiosius discutere, & peccata obnoxia si in nobis senserimus, citò festinemus per cõfessionẽ & veram pœnitentiam abluere, ne cum Iuda proditore, diabolum inter nos cælãtes, pereamus, protrahentes & cælantes peccatum nostrum de die in diem.

Libro II. de visitatione infirmorum, Cap. IIII.

Iacobi 5. Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiæ, vt orent super eũ, vngẽtes eum oleo sancto in nomine Domini Iesu: & oratio fidei saluabit infirmũ. Ergo sic roges de te, & pro te fieri, sicut dixit Apostolus Iacobus: imò per Apostolum suum Dominus, ipsa videlicet sacri olei delibutio, intelligitur Spiritus sancti typicalis vnctio. Illud etiam viuifici corporis Dominici supplementum susc ipere, fili mi, nõ renuas: quin potius illud auidissimè quæras, fi deliter comedas. Cibus ille etenim, incorpora bilis, ineffabilis, viaticũ tibi erit saluberrimũ, redemptionis tuæ pretium, Redemptoris monimentum, & redempti munimentum.

Corpus Christi fructuosissimus & morituris viaticum esse.

Lib. de pœnitentiæ medicina, Cap. .III

Multi enim corriguntur vt Petrus: multi tolerantur vt Iudas: multi nesciuntur, donec veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Nam plerique nolunt alios accusare, dũ se per illos cupiunt excusare. Plerique autem boni Christiani propterea tacent, & sufferunt aliorũ peccata quæ nouerunt: quia documentis sæpe deseruntur, & ea quæ ipsi sciunt, iudicibus Ecclesiasticis probare non possũt. Quãuis enim vera sint quædam, non tamen iudici facilè credẽda sunt, nisi certis indiciis demonstrentur. Nos verò à communione prohibere quenquam non possumus: quanuis hæc prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis: nisi aut sponte confessum, aut in aliquo siue secu lari, siue Ecclesiastico iudicio nominatum atque conuictum.

1.Corinth.4.

Qui sit à sacra communione prohibendus.

De rectitudine catholicæ conuersationis.

Propterea quoties aliqua infirmitas occurrerit alicui, non quærantur præcantatores, nõ diuini, non sortilegi, non carcarii, neque per fontes, aut arbores, aut biuia philacteria exerceantur. sed qui ægrotat, in sola Dei misericordia cõfidat, & Eucharistiam cum fide & deuotione accipiat: oleum fideliter benedictum ab Ecclesia petat, vnde corpus suum vngatur, & secundum Apostolũ, Oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus.

Infirmi eucharistiam sumãt

Iacob.5.

Lib. III. de doctrina Christiana, Cap. IX.

Sub signo enim seruit, qui operatur aut veneratur aliquam rem significantem, nesciens quid significet. Qui verò aut operatur aut veneratur vtile signum diuinitus institutum, cuius vim significationémque intelligit, non hoc veneratur quod videtur & transit: sed illud potius, quò talia cuncta referenda sunt. Talis autem homo spiritualis & liber est, etiam tempore seruitutis, quo carnalibus animis nõdum oportet signa illa reuelari, quorũ iugo edomandi sunt. Tales autem spirituales erant Patriarchæ ac Prophetæ, omnésque in populo Israel, per quos nobis Spiritus sanctus ipsa Scripturarum & auxilia & solatia ministrauit. Hoc verò tempore posteaquam resurrectione Domini nostri manifestissimum indicium nostræ libertatis illuxit, ne eorum quidem signorum,

quæ iam intelligimus operatione grauiorati sumus: sed quædã pauca pro multis, eadémque factu facillima, & intellectu augustissima, & obseruatione castissima, ipse Domin⁹ & Apostolica tradidit disciplina, sicuti est Baptismi Sacramẽtum, & celebratio corporis & sanguinis Domini. Quæ vnusquisque quũ percipit, quò referãtur imbutus agnoscit: vt ea nõ seruitute carnali, sed spirituali potius libertate veneretur. Vt autem literam sequi, & signa pro reb⁹ iis quæ significãtur, accipere, seruilis infirmitatis est: ita inutiliter signa interpretari, malè vagantis erroris est. Qui autem nõ intelligit quid significet signum, & tamẽ signum esse intelligit, nec ipse premitur seruitute. Melius est autem vel premi incognitis, sed vtilibus signis, quàm inutiliter ea interpretando, à iugo seruitutis eductam ceruicem laqueis erroris inserere, &c.

Apostolicã disciplinam duo tatium Sacramẽta tradidisse.

Eodem lib. Cap. XVI.

Si præceptiua locutio est, aut flagitium, aut facinus vetãs, aut vtilitatẽ, aut beneficentiam iubens, nõ est figurata. Si autem flagitium, aut facinus videtur iubere, aut vtilitatem aut beneficentiam vetare, figurata est. Nisi manducaueritis carnem Filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: facinus vel flagitium videtur iubere: figura est ergo, præcipiẽs passioni Domini esse cõmunicãdum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit,

Figureta hæc est locutio.

Ioan. 6.

Lib. IIII. de doctrina Christiana, Cap. XXI.

Beatus Cyprianus submisso dicendi genere vtitur in eo libro, vbi de Sacramento calicis disputat. Soluitur ibi quippe quæstio, in qua quæritur, vtrùm calix Dominicus aquam solã, an vino mixtã debeat habere. Sed exempli gratia aliquid inde ponẽdum est. Post principiũ ergo Epistolæ, iam soluere incipiẽs propositam quæstionem, Admonitos autem nos sciatis (inquit) vt in calice offerendo Dominica traditio seruetur, neque aliud fiat à nobis quàm pro nobis Dominus prior fecit, vt calix qui in commemorationem eius offertur, vino mixtus offeratur. Nam quum dicat Christus, Ego sum vitis vera: sanguis Christi non aqua est vtique, sed vinũ: nec potest videri sanguis eius, quo redempti & viuificati sumus, esse in calice, quando vinum defit calici, quo Christi sanguis ostenditur, qui Scripturarũ omnium sacramento & testimonio prædicatur.

Epist. quæ sic incipit, Quamquã scia, &c.

Ioan. 15.

Et post pauca ibidem.

Item in sacerdote Melchisedech Dominicum sacramentum præfiguratum videmus, secundum quod diuina Scriptura testatur & dicit, Et Melchisedech rex Salem protulit panẽ & vinum (fuit autem sacerdos Dei summi) & benedixit Abraham.

Gen. 14. In Melchisedech Sacramẽtum Dominicum præfiguratum est.

Et post pauca.

Quo indicio declaratum videtur, quòd petra illa typum habuerit corporis Christi: quia scriptum est, Bibebant de consequenti petra. petra autem erat Christus. Quod vtique non ad diuinitatem eius, sed ad carnẽ relatum est: quæ sitientium corda populorum, perenni riuo sui sanguinis inundauit.

Petra typum habuit corporis Christi. 1. Corinth. 10

Lib. XX. contra Faustum, Cap. XIII.

Cur autem arbitretur Faustus, parem nobis esse religionem circa panem & calicem, nescio: cùm Manichæis vinum gustare, non religio, sed sacrilegium sit. In vua enim agnoscunt Deum suum, in cuppa nolũt, quasi aliquid eos calcatus & inclusus offenderit. Noster autem panis & calix, nõ quilibet quasi propter Christum in spicis & in sarmentis ligatum, sicut illi desipiunt, sed certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur.

Faustus parem religionem nobis circa panẽ & vinum cum Manichæis esse dixit.

Ibidem post pauca.

Quomodo ergo comparas panem & calicem nostrum, & parem religionem dicis errorem longè à veritate discretum, peius desipiẽs quàm nonnulli, qui nos propter panem & calicem, Cererem ac Liberum colere existiment?

Christianos quidam Cererẽ & Bacchũ colere existimauerunt.

In eodem, Cap. XVIII.

Hebræi autem in victimis pecorum, quas offerebant Deo, multis & variis modis, sicut re tanta dignum erat, prophetiam celebrabant futuræ victimæ, quam Christus obtulit. Vnde iam Christiani peracti eiusdem sacrificii memoriã celebrant sacrosancta oblatione & participatione corporis & sanguinis Christi.

Lib. XX. contra Faustum, Cap. XXI.

Sacrificium laudis glorificabit me, & illic via est vbi ostendam illi salutare meum. Huius sacrificii caro & sanguis, ante aduentum Christi, per victimarũ similitudinẽ promittebatur: in passione Christi per ipsam veritatẽ reddebatur: post ascensum Christi, per Sacramentũ memoriæ celebratur. Ac per hoc tantũ interest inter sacrificia Paganorũ & Hebræorum, quantum inter imitationem errantem, & prefigurationem prænuntiantem.

Psalm. 49.

Quid intersit inter sacrificia Paganorũ & Hebræorum.

DE SACRAMENTO BAPTISMATIS.

Ex I. lib. de moribus Manichæorum, Cap. XXXV.

Nolite, vos Manichæi, iam dicere Catechumenis licere vti coniugibus, fidelibus autem non licere. Catechumenis licere habere pecuniam, fidelibus autem non licere. Nam & multi sunt qui vtantur, tanquam non vtentes. Et illo sacrosancto lauacro inchoatur renouatio noui hominis, vt perficiendo perficiatur, in aliis citius, in aliis tardius. à multis tamẽ proceditur in nouã vitã, si quisq; nõ inimicè, sed diligẽter intẽdat. Ipse quippe sicut ait Apostol⁹,

Manichæorum errores.

Et

2. Corint. 4. Etsi exterior homo noster corrũpitur, sed interior renouatur de die in diẽ. Apostolus interiorem hominem renouari dicit, vt perficiatur, & vos à perfectione vultis incipiat.

Ex libro Epistolæ ad Romanos expositionis inchoatæ.

Baptismus nũ contemnendus. Act. 10. Nonnulli enim & ante perceptum Baptismi sacramentum cognouerunt Dei voluntatem. Nam & Cornelius centurio voluntatem Dei, vtique Apostolo Petro docente, cognouit, & ipsum Spiritum sãctum manifestissimis coattestantibus signis, antequam baptizaretur, accepit. Quãquam non ideo sacramẽta illa contempserit, sed multo certior baptizatus sit, vt ipsa sacrosãcta signacula, quorum res in eo præcesserat, ad perficiendam scientiã veritatis, percipere nullo modo moraretur. Multi autem nec post acceptum Baptismum curant agnoscere voluntatem Dei. Quapropter quisquis ante Baptismum cognita Dei voluntate peccauerit, nõ possumus dicere aut vllo modo credere, cùm ad Baptismum accesserit, nõ omnia dimitti ei quæcũque peccauit.

Contra Faustum libro XIX. Cap. XI.

Contra Sacramentorum contemptores. In nullum autem nomen religionis, seu verum, seu falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel Sacramentorum visibilium consortio colligentur, quorum Sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum: & ideo contempta sacrilegos facit. Impiè quippe contemnitur, sine qua non potest perfici pietas.

Eodem libro, Cap. XIIII.

2. Macha. 7. Sacramenta sunt indicia rerum completarum. Si Machabæos cum ingenti admiratione præferimus, quia esças, quibus nũc Christiani licitè vtuntur, attingere noluerunt, quia tunc pro tempore prophetico non licebat: quanto magis nunc pro Baptismo Christi, pro Eucharistia Christi, pro signo Christi, ad omnia perferenda paratior debet esse Christianus, cùm illæ fuerint promissiones rerum complendarum, hæc sint indicia completarum?

Libro eodem, Cap. XII.

Act. 8. 2. Timo. 3. Veruntamen quia visibilia sacramenta pietatis inesse possunt etiam impiis, sicut habuisse sanctum Baptismum etiam magum Simonem legimus, fiunt tales, quales Apostolus ait, Habentes formam pietatis, virtutem autẽ eius abnegantes. Virtus autem pietatis, est finis præcepti, id est, charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Vnde Apostolus Petrus, cùm de Sacramẽto arcæ, in qua Noe domus à diluuio liberata est, loqueretur, Sic & vos, inquit, simili forma Baptisma saluos facit. Et ne sibi sufficere putarent visibile Sacramentum, per quod habebant formam pietatis, & per malos mores perditè viuendo, virtutem eius abnegarẽt, cõtinuò subiecit, Non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio.

1 Timo. 3. Sacramenta pietatis inesse possunt impiis 1. Pet. 3

Contra epistolam Parmeniani, lib. II.

Cap. XVII.

Sine bonus siue malus minister baptizare potest. Quinimò vt intermittam inquirere diligentius, cur ipse Saluator noster baptizari voluerit: quia certè aliqua causa voluit: propterea fortasse, quum se posset tingere, qui etiam suum Baptizatorem poterat baptizare: voluit Dominus à seruo, & ille per quem facta sunt omnia, ab illo qui factus est inter omnia, baptizari: vt & doceret humilitatẽ, & ostenderet nõ interesse, quis à quo baptizetur, dum eo Baptismo, quo baptizandus est, baptizetur.

Lib. II. contra literas Petiliani, Cap. II.

Baptizari non nostrum sed Christi opus est Nec aqua nostra inquinamur, nec vestra mundamur: sed aqua Baptismi, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, quum datur alicui, nec nostra, nec vestra est: sed illius de quo Ioanni dictum est, Super quem videris Spiritum sicut colũbam descendentẽ & manẽtem super eũ, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. *Ioan. 1.*

Cap. XXIIII.

Baptismus Christũ habet auctorem. Matth. 28. Ioan. 14. Baptismus in nomine Patris & Filii & Spiritꝰ sancti, Christũ habet auctorẽ, nõ quẽlibet hominem, & Christus est, non quilibet homo.

Lib. II. contra Cresconium Grammaticum, Cap. XIII.

Baptismus noua vitæ sacramentum. Baptismus igitur est Sacramentum nouæ vitæ ac salutis æternæ, quem multi habẽt non ad vitam æternam, sed pœnam æternam, non bene vtentes tanto bono.

Et post pauca.

Aquam visibile & boni & mali habere possunt. Si quis sitit, veniat & bibat. Non aquam visibilem commendans, quæ Baptismatis Sacramento, quã & boni & mali habere possunt, quanuis sine illa boni salui fieri non possunt.

Lib. III. contra eundem, Cap. V.

Solus Deus in Baptismo sanctificat. Siue à fideli, siue à perfido dispensatore, Sacramentum quisque percipiat, non sanctificat, nisi Deus.

Cap. VI.

Et ideo per ministros dispares Dei munus æquale est: quia non illorum, sed eius est.

Cap. XI.

1. Corinth. 1 Gratias ago Deo meo, quòd neminem vestrùm baptizaui: ne quis dicat, quòd in nomine meo baptizaui. Quid aliud insinuans, nisi Baptisma Christi non esse nisi eius, cuius nomine datur: & ideo non fieri melius, quum per meliorem datur, nec deterius, per deteriorem?

Lib. IIII. contra Cresconium, Cap. LXII.

Psalm. 117. Certè perspicis, quomodo à me de Scriptura sancta cõmemoratum est, Bonũ est cõfidere in Domino, quàm cõfidere in homine: tẽq; inaniter, quãtum ad hãc causam pertinet, respondisse, quòd in eo magis vt iustus, etsi fidelis sit, per quẽ hoc Sacramẽtũ celebratur, inquiras: quia spem & fiduciam Dei non hominis habes. Dei autem esse fidem atque iustitiã, quam semper in eius ministris attendas, &c,

De fide & operibus, Cap. XXVI

Caueamus ergo diligenter, in adiutorio Domini Dei nostri, non facere homines malè securos, dicentes eis, quòd si fuerint in Christo baptizati, quomodolibet in ea fide vixerint, eos ad salutem æternã esse venturos. nec sic faciam⁹ Christianos, quomodo Iudæi proselytos, de quibus Dominus dicat, Væ vobis Scribæ & Pharisæi, qui circumitis mare & terrã, facere vnũ Proselytũ: quũ autẽ feceritis, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos estis. Sed potius sanam doctrinam Dei magistri ~~in vtroque~~ teneamus: & sancto Baptismo consona sit vita Christiana: nec cuiquam homini si vtrunlibet defuerit, vita promittatur æterna. Qui enim dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cælorum: ipse etiam dixit, Nisi abundauerit iustitia vestra pluſquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.

Vita Christianorum Baptismo debet esse consona.

Matth. 23.

Ioan. 3.

Matth. 5.

Ex lib. XIII. de ciuitate Dei, Cap. VII.

Nam quicunque etiam non percepto regenerationis lauacro, pro Christi confessione moriuntur, tantum eis valet ad dimittẽda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte Baptismatis. Qui enim dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum, alia sententia istos facit exceptos, vbi nõ minus generaliter dixit, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in cælis est. Et alio loco, Qui perdiderit animã suam propter me, inueniet eam. Hinc est quod scriptum est, Pretiosa in cospectu Domini mors Sanctorum eius. Quid enim pretiosius quàm mors: per quam fit, vt etiam delicta omnia dimittantur, & merita cumulatius augeantur?

Sancti Martyres etiam non aqua baptizati in sanguine baptizantur.

Ioan. 5.

Matth. 10.

Matth. 16.

Lib. I. de nuptiis & concupiscentia, ad Valerium, Cap. XXXIII.

Sic enim accipiendum est, quod ait idem Apostolus, Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt eam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo, vt exhiberet sibi ipse gloriosam Ecclesiam, nõ habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi. Sic, inquam, accipiendum est, vt eodem lauacro regenerationis & verbo sanctificationis, omnia prorsus mala hominũ regeneratorum mundentur atque sanentur: non solùm peccata, quæ omnia nũc remittuntur in Baptismo: sed etiam quæ posterius humana ignorantia vel infirmitate cõtrahuntur. Nõ vt Baptisma, quoties peccatur toties repetatur: sed quia ipso quod semel datum sit, vt non solùm antea: verumetiam postea quorũlibet peccatorum venia fidelibus impetretur. Quid enim prodesset vel ante Baptismum pœnitentia, nisi Baptismus sequeretur: vel postea, nisi præcederet?

Psalm. 115. Omnia peccata in Baptismo dimitti.

Ephes. 4.

Libro III. de anima & eius origine, ad Vincentium Victorem, Cap. IX.

Nam si eos, de quibus non scriptum est, vtrùm fuerint baptizati, sine baptismo de hac vita recessisse contẽdimus, ipsis calumniamur Apostolis, qui præter Apostolũ Paulum, quando baptizati sunt vel fuerunt, ignoramus. Sed si ipsos baptizatos esse, per hoc nobis innotescere potuit, quod beato Petro Dominus ait, Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet: quid de aliis, de quibus vel tale nihil legimus dictum, de Barnaba, de Timotheo, de Tito, de Sila, de Philemone, de ipsis Euangelistis Marco & Luca, de innumerabilibus cæteris, quos abſit vt baptizatos esse dubitemus, quanuis non legamus?

Apostoli vbi & quando baptizati fuerint ignoratur. Act. 9.

Contra duas epistolas Pelagianorum, ad Bonifacium, lib. III. Cap. III.

Baptismus igitur abluit quidem peccata omnia: prorsus omnia, factorum, dictorum, cogitatorũ, siue originalia siue addita, quæ ignoranter siue quæ scienter admissa sunt: sed non aufert infirmitatem, cui regeneratus resistit, quando bonum agonem luctatur, cõsentit autem, quando sicut homo in aliquo delicto prꝛoccupatur.

Per Baptismũ ablui omnia peccata.

Et post pauca in eodem.

Nam si à me quisquam quæsierit, vtrùm per Baptismũ salui facti fuerimus: negare non potero, dicente Apostolo, Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Sed si quæsierit vtrùm per idem lauacrum omni prorsus modo iam nos fecerit saluos: respondebo, Nõ ita est. Idem quippe item dicit Apostolus, Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Salus ergo hominis in Baptismate facta est: quia dimissum est quod peccatum à parentibus traxit, vel quidquid etiã propriè ante Baptismum peccauit. Salus verò hominis tanta esse poterit, vt peccare omnino non possit.

Spe salui facti sumus. Rom. 8

Lib. VI. contra Iulianum Pelagianum, Cap. V.

Nolite errare. neque fornicarii, neque simulachris seruientes, &c. quibus commemoratis concludit Apostolus, quòd regnum Dei non possidebunt. Et hæc quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis. Mutatos eos dixit in melius: non vt ea carerent (quod in hac vita fieri non potest) sed vt ei non obedirent, quod in bona vita fieri potest: atque vt ab eo quo erãt vinculo eius obnoxii, liberatos se esse cognoscerent. Quod nisi regeneratione fieri nõ potest.

Baptizatus nõ omnino à carnis concupiscentia liberatur. 1. Corinth. 6.

Lib. I. Retractat. Cap. VII.

Ardor quippe charitatis, sequendo Deum factus idoneus, & tã magnus vt vitia cũcta consumat, in hac vita nasci & crescere potest: perficere verò propter quod nascitur, vt nullũ insit homini vitiũ, nõ cõsequẽter hìc potest. Quanuis tanta ista res eodẽ ardore charitatis perficiatur

ciatur vt perficiat quãdo perfici potest: vt quẽ admodũ lauacrũ regenerationis purgat à reatu omnium peccatorũ, quæ humana traxit natiuitas, & contraxit iniquitas: ita illa perfectio purget ab omni labe vitiorum, sine quibus nõ potest esse humana in hoc seculo infirmitas, sicut accipiendum est etiam quod ait Apostolus, Christus dilexit Ecclesiã, &c. Hoc est enim lauacrum aquæ in verbo, quo mũdatur Ecclesia. Sed quum tota dicat Ecclesia, quandiu est hîc, Dimitte nobis debita nostra, non vtique hîc est sine macula aut ruga.

Ephes.5.

Matth.6.

Super Ioannem tractatu V.

Si enim viam humilitatis Christus demonstraturus aduenerat, & seipsum facturus ipsam humilitatis viam, in omnibus ab eo implenda erat humilitas: auctoritatem dare Baptismo suo hinc dignatus est, vt cognoscerẽt serui sui, quãta alacritate deberent currere ad Baptismũ Domini, quando ipse non dedignatus est suscipere Baptismum serui.

In omnibus à Christo implẽda erat humilitas.

Et post pauca.

Intendat charitas vestra. Quomodo creauit Mariam, & creatus est per Mariam: sic dedit Baptismũ Ioanni, & baptizatus est à Ioanne. Ad hoc ergo accepit Baptismum à Ioanne, vt accipiens quod inferius erat ab inferiore, ad id quod superius erat hortaretur inferiores.

Christus quare baptizatus à Ioanne.

Super Ioannem tractatu V.

Aliud est enim baptizare per ministerium, aliud baptizare per potestatem. Baptisma enim tale est, qualis est ille, in cuius potestate datur: nõ qualis est ille, per cui⁹ ministeriũ datur.

Bapt ſma tale eſt qualis eſt ille, in cuius poteſtate datur.

Et post pauca.

Potestatem dominici Baptismi in nullum hominem à Domino transituram: sed ministerium plane transiturum. Potestatem à Domino in neminem ministrorum, ministerium & in bonos & in malos.

Ministeriũ Sacramentorum, bonorum & malorum esse.

Tractatu XV.

An vtrunque verum est, scilicet quia & Iesus baptizabat, & non baptizabat? Baptizabat enim, quia ipse mundabat, non baptizabat, quia ipse non tingebat. Præbebant discipuli ministerium corporis, præbebat ille adiutorium maiestatis. Quando enim cessaret à baptizando, quãdo non cessat à mundando? de quo dictum est ab eodem Ioanne, per Ioannis Baptistæ personam dicentis, Hic est qui baptizat. Ergo Iesus adhuc baptizat, & quousque baptizandi sumus, Iesus baptizat. Securus homo accedat ad inferiorem ministrum: habet enim superiorem magistrum. Sed fortè ait aliquis, Baptizat quidem Christus in spiritu, non in corpore: quasi verò alterius dono, quàm illius quisquam etiam sacramẽto corporalis & visibilis Baptismatis imbuatur. Vis nosse, quia & ipse baptizabat, non solùm Spiritu, sed etiã aqua? Audi Apostolum, Sicut Christus, inquit, dilexit Ecclesiam suam, & se ipsum tradidit pro ea, mundans eam lauacro aquæ in verbo, vt exhiberet ipse sibi gloriosã Ecclesiam, non habẽtem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi. Mundans eam. Vnde? Lauacro aquæ in verbo. Tolle aquam, non est Baptismus: tolle verbũ, & nõ est Baptismus.

Christus etiam aquâ baptizabat. Ephes.5.

Tractatu LXXX. super Euangelium Ioannis.

Iam vos mundi estis propter verbũ, quod locutus sum vobis. Quare nõ ait, Mundi estis propter Baptismũ, quo loti estis: sed ait, Propter verbũ quod locutus sum vobis, nisi quia & in aqua verbum mundat? Detrahe verbum & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum. Nam & hoc vtique dixerat, quando pedes discipulis lauit, Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Vnde ista tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat: nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur? Nam & in ipso verbo, aliud est sonus trãsiens, aliud virtus manẽs. Hoc est verbum fidei, quod prædicamus, ait Apostolus. Quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Iesus, & credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Vnde in Actib. Apostolorum legimus, Fide mundãs corda eorum. Et in epistola sua beatus Petrus, Sic & vos, inquit, Baptisma saluos facit, non carnis depositio sordium, sed cõscientiæ bonæ interrogatio. hoc est verbum fidei, quod prædicamus, quo sine dubio vt mundare possit, cõsecratur & Baptismus. Christus quippe nobiscum vitis, cum Patre agricola, dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea. Lege Apostolum, & vide quid adiungat, Vt eam sanctificaret, inquit, mundans eam lauacro aquæ in verbo. Mundatio igitur fluxo & labili tribueretur elemẽto, nisi adderetur In verbo. Hoc verbum fidei tantũ valet in Ecclesia Dei, vt per ipsum credentem, offerentem, benedicentem, tingẽtem, etiam tantillum mundet infantem, quanuis nondum valentem corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem. Totum hoc fit per verbum, de quo Dominus ait, Iam vos mũdi estis propter verbum, quod locutus sum vobis.

Ioan.13

Per verbum cor mundatur. Roman.10.

Actor.15. 1.Petri3

Ephe.5. Mundatio elemento non tribuitur.

In Epistolam beati Ioannis tractatu V.

Intendat charitas vestra. Videte quid dicam. Ecce accipit sacramentum natiuitatis homo. Baptizatus sacramentum habet, & magnum sacramentum, sanctum, diuinum, ineffabile. Considera quale, vt nouum hominem faciat dimissione omnium peccatorum. Attendat tamen in cor, si perfectum est ibi quod factum est in corpore. Videat si habeat charitatem, & tunc dicat, Natus sum ex Deo. Si autem non habet: characterem quidem impositum habet, sed desertor vagatur.

Baptizatus qui charitatem habet, verè ex Deo natus dicitur.

Habeat charitatem, aliter nō se dicat natum ex Deo: sed habeo, inquit, sacramentum. Audi Apostolum, Si sciam omnia sacramenta, & habeam omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. 1 Corinth. 13.

Ex libro de fide ad Petrum diaconum, Cap. III.

Baptismus nisi in Ecclesia prodest.

Baptismus extra Ecclesiam esse potest quidem: sed nisi in Ecclesia prodesse nequit. In Ecclesia igitur tantummodo catholica, potest vnicuique prodesse, & perceptio Baptismatis, & opera misericordiæ, & nominis Christi gloriosa confessio: si tamen in Ecclesia catholica bene viuat. Sicut enim sine Ecclesiæ societate, nec Baptismus alicui potest prodesse, nec opera misericordiæ, nisi fortè vt mitius torqueatur, non tamen inter filios Dei reputetur: sic intra Ecclesiam catholicam per solum Baptismum vita æterna nō acquiritur, si post Baptismum malè viuat.

Item in eodem, Cap. XXXVII.

Extra Christi Ecclesiam nemo saluatur.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, omnem extra Ecclesiam catholicā baptizatum, participem fieri non posse vitæ æternæ, si ante finem vitæ huius, catholicæ non fuerit redditus atque incorporatus Ecclesiæ. Quia si habeam, inquit Apostolus, omnem fidem, & nouerim omnia sacramēta, charitatem autem nō habeam, nihil sum. Nā & in diebus diluuii neminem legimus extra arcam potuisse saluari.

In libro de Cantico nouo, Cap. I.

Baptizatus homo, nouus dicitur.

Omnis qui Baptismum Christi desyderat, vitam nouam concupiscit. Trāseat ergo à vetustate, vt perueniat ad nouitatem. Prius enim fuit Testamentum vetus, Canticum vetus, homo vetus: nunc autem Testamentum nouum, Canticum nouum, propter hominem nouum.

Ex libro de Cataclysmo, Cap. I.

Baptizatus cū vitijs pugnabit

Baptizatus es, signatus es, regio charactere cœpisti consequi annonam de mensa regis tui. Pugnabis enim cū vitiis, & vt beatus Martyr Cyprianus ait, Si depresseris auaritiam, exurget libido. quòd etsi libidinem superabis, succedet ambitio, & si ambitio à te fuerit deuicta, ira, zelus, æmulatio, inuidentia, superbia, ebrietas, cum cæteris suis pestiferis sociis, in vnum cōtra te dimicantium constituent castra.

Ibidem, Cap. III.

Ecce dilectissimi venturi estis ad fontem aquæ: non dicatis in cordibus vestris, Hoc est totum quod pro magno desyderabamus. Fons iste visibilis similitudo est æterni fontis: renascemini ex aqua & Spiritu. Aqua illa nō solùm corporis sordes mundat, sed animam à peccatis liberat. Debetis autem nosse, cur virtus illius aquæ, & animæ prosit & corpori. Nō enim omnis aqua mundat: sanctificatur hæc per cōsecrationem verbi. Tolle enim verbū, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elemētum, & fit Sacramentū. Virtus verbi, per aquā mundauit nos, quia super aquas ambulauit. Vt autem à tempestate huius seculi nos liberaret, vos videte potentiam verbi Dei, quemadmodum dominetur cunctæ creaturæ suæ.

Accedat verbū ad elementum & fit Sacramentum.

Ibidem IIII. Cap.

Ecclesiæ duo Sacramenta.

Os nō comminuetis ex eo: sed vnus ex militibus latus eius aperuit, & cōtinuò exiuit sanguis & aqua, quæ sunt matris Ecclesiæ gemina sacramenta.

Ad Seleutianam Epist. CVIII.

Ioannis 20. Actorum 1.

Rectè dici potest: quia quum Petrus negauit Dominum, nondum fuerant Apostoli baptizati: non tamen aqua, sed Spiritu sancto. Hoc enim eis dixit, posteaquam resurrexit, & conuersatus est cum eis, Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem Spiritu sancto baptizabimini, quem & accepturi estis nō post multos dies. Aliqui autem codices habēt, Vos autē Spiritu sancto incipietis baptizari. Sed siue dicatur, Baptizabimini, siue, Incipietis baptizari, ad rem nihil interest. Nam in quibus codicibus inuenitur, Baptizabitis, aut, Incipietis baptizare, mendosi sunt, qui ex Græcis facillimè conuincuntur. Si autem dicimus aqua non fuisse baptizatos, metuendum est, ne graui ter in eis erremus, ne demus hominibus auctoritatem contemnendi Baptismum, quem vsqueadeò non contemnendum ipsa Apostolica disciplina commendat, vt Cornelius centurio, & ii qui cum illo erāt, etiam accepto Spiritu sancto fuerint baptizati. Sicut antiqui Iusti, si non circunciderentur, non erat eis peccatum. Postea verò quàm iussit Deus vt circunCideretur Abraham eiúsque posteritas, iam si non fieret, graue peccatum fuit. Sic etiam postquam Dominus Christus in Ecclesia sua, sacramentum noui Testamenti, pro Circuncisione carnis, sanctum Baptismum dedit, & apertissimè dixit, Si quis non renatus fuerit ex Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum: iam non debemus quærere, quando quisque fuerit baptizatus: sed quoscunque legimus in corpore Christi, quod est Ecclesia, pertinere ad regnum cælorum, non nisi baptizatos intelligere debemus, nisi fortè quos angustia passionis inuenit, & nolentes negare Christum, antequam baptizarētur, occisi sūt: quibus ipsa passio pro Baptismo deputata est. Sed nunquid hoc possumus de Apostolis dicere, qui vsqueadeò largum tempus habuerunt, quomodo baptizarentur, vt alios etiam baptizarent? Sed non omnia quæ facta sunt, etiam scripta inueniūtur. veruntamen facta esse ex cæteris documentis probantur. Scriptum est, quādo baptizatus sit Apostolus Paulus, & scriptum non est, quādo baptizati sunt alii Apostoli. Verūtamen ipsos baptizatos intelligere etiam debemus, quemadmodum scriptum est, quando baptizatæ sint plebes Ecclesiarum in Hierusalem & Samaria. Quādo autem baptizatæ sunt plebes aliæ gentium, quibus Apostoli epistolas miserunt, non est vtique scriptum: & tamen etiam ipsas baptizatas vtique minimè dubitamus, propter illam

Genes. 17.

Ioannis 3.

Apostolos fuisse baptizatos, certis argumentis colligere possumus.

Actorum 9.

Domini

Iohannis 3. Domini sententiam, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum.

Post pauca ibidem.

Post Baptismū etiam nobis per pœnitentiam dimitti peccata probat.

Agunt enim homines ante Baptismum pœnitentiam de suis propriis peccatis: ita tamen vt etiã baptizentur, sicut scriptum est in Act. Apostolorum, loquẽte Petro ad Iudæos, & dicente, Agite pœnitẽtiã, & baptizetur vnusquisque vestrũm in nomine Domini Iesu Christi, & dimittẽtur vobis peccata vestra. Agunt etiã homines pœnitentiam, si post Baptismum ita peccauerint, vt excommunicari, & postea reconciliari mereantur: sicut agunt in omnibus Ecclesiis illi, qui propriè pœnitentes appellantur. De tali enim pœnitentia locutus est Apostolus Paulus, vbi ait, Ne iterum quum venero humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex iis qui antea peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia & luxuria & fornicatione quam egerunt. Neque enim scribebat ista, nisi eis qui iam baptizati fuerant. Habemus etiam in Actibus Apostolorum, Simonem iam baptizatum, quum pecunia vellet emere, vt aliis per impositionẽ manus eius daretur Spiritus sanctus, admonitum à Petro, vt de hoc graui peccato ageret pœnitentiam. Est enim pœnitẽtia bonorum atque humilium fidelium pœna quotidiana, in qua pectora tundimus, dicentes, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neque enim à nobis dimitti volumus, quæ dimissa non dubitamus in Baptismo: sed illa vtique, quæ humanæ fragilitati, quanuis parua, tamen crebra subrepunt. Quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt & opprimẽt, sicut vnum aliquod grande peccatum.

2. Corinth. 2.

Actorum 8.

Matth. 6.

In Psalmum LXXVII.

Matth 28. Baptismus licet sit communis, quia tamen gratia, quæ virtus est sacramentorum, communis est

In veteri Testamento, quum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quæ sacramentorum virtus est. Sicut & nũc iam reuelata fides, quæ tunc velabatur omnibus, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti baptizatis, commune est lauacrum regenerationis: sed ipsa gratia, cuius ipsa sunt sacramẽta, qua membra corporis Christi cum suo capite regenerata sunt, non communis est omnibus. Nam hæretici habẽt eũdem Baptismum, & falsi fratres in communione catholici nominis, &c.

In Psalmum XC.

Matth. 3. & 4. Baptizatus est Dominus, ieiunauit. Quare baptizatus? Vt non aspernarẽtur baptizari. Et Domino quum diceret Ioannes, Tu ad me venis baptizari, ego à te debeo baptizari. & Dominus, Sine modò: sic enim oportet implere omnem iustitiam. Voluit impleri humilitatẽ, vt

Christus quare baptizatus.

abluеretur qui sordes non habebat. Vt quid hoc? Propter superbiã futurorũ. Existit enim aliquis Catechumenus, q fortè doctrina & moribus vincit multos fideles. Attendit iam baptizatos multos imperitos, non sic viuentes, quomodo ipse viuit, non in tãta continentia, non in tanta castitate. Iam ille nec vxorẽ quærit, & videt aliquando fidelem, etsi non fornicantem, tamen vxore intẽperantius vtentem. Potest erigere ceruicem superbiæ, & dicere, Quid mihi iam opus est baptizari, vt hoc accipiam, quod iste habet, quem iam & vita & doctrina præcedo? Huic Dominus, Quid præcessisti? Quantũ præcessisti? Tãtum ne, quantum ego te? Non est seruus super dominum suum, neque discipulus super magistrum suum. Matth. 10. Sufficit seruo, vt sit sicut dominus eius, & discipulo, vt sit sicut magister eius. Noli extolli vt non quæras Baptismum. Baptisma quære Domini, ego serui quæsiui, & c.

In Psalm. CXVIII.

Matth. 6. *Et post Baptismum desyderia peccanda manet.*

Sed adhuc quærendum est, quæ petamus dimitti nobis, quando dicimus Deo, Dimitte nobis debita nostra. Vtrũ quæ nos operamur, quando peccati desyderiis obedimus, an ipsa desyderia nobis dimitti volumus, quæ nos nõ operamur, sed quod habitat in nobis peccatũ. Quantum quidem ego sapere possum, languoris illius & infirmitatis, vnde illicita desyderia commouentur, quod peccatum appellat Apostolus, vniuersus reatus sacramento Baptismatis est solutus, cum omnibus quæ illi obedientes fecimus, diximus, cogitauimus: nec deinceps nobis languor iste obesset, quanuis inesset, si desyderiis eius illicitis nullis vnquã obedientiam præberemus, siue operatione, siue locutione, siue tacita assensione: donec etiam ipse sanaretur, cùm id, quod poscimus, esset impletum, siue dicẽtes, Veniat regnum tuum: siue dicentes, Libera nos à malo. Sed quoniam tentatio est vita humana super terram, etiamsi à criminibus lõgè simus, non tamen deest vbi desyderiis peccati, vel facto, vel dicto, vel cogitatu obediamus, quando aduersus maiora vigilãtibus quædam incautis inuita subrepunt, quæ si aduersus nos colligantur, & si non singula suis motibus conterunt, omnia tamen aceruo nos obruũt. Et propter hoc etiam vt mihi videtur, ii qui ambulant in viis Domini, dicunt, Dimitte nobis debita nostra: quoniam ad vias Domini & ipsa oratio pertinet & ipsa confessio, quanuis non ad ea peccata pertineant.

Roma. 7.

Matth. 6 Iob. 7.

Matth. 6

Libro Quæstionum veteris & noui Testamenti, Quæst. LIX.

Baptismus Spiritu potius quàm aqua consistit.

Qui Baptismum putat, carnali ratione consistere, hic non est spiritalis, nec donum cæleste poterit consequi, qui se per aquam non per fidem immutari credat. Aqua enim cernitur, sed qui non videtur Spiritus, operatur vt fides in eo sit: quia sicut sordes corporeas aqua, ita Spiritus animam abluit à peccatis, vt quomodo visibilia visibilibus, ita & spiritalibus profit Spiritus. Ac per hoc spiritalis ratio vertitur in Baptismo. Plus enim est ibi quod

auditur, quàm quod videtur. Quum hinc ergo Nicodemus carnali instructus ratione dubitaret, Saluator vt eum ad fidem attraheret, exemplo vsus est congruo, vt ad rem inuisibilem firmandam, visibile daret exemplum, quod solo auditu consistit, non visu: & non negatur, & est tamen terrenum, quia mũdi rem operatur. Ait ergo Dominus ad Nicodemum suadendo illi, Ioannis 3. Spiritus vbi vult spirat, & vocẽ eius audis, sed nescis vnde veniat, aut quò vadat. Sic est omnis qui renascitur ex aqua & Spiritu sancto, vt quomodo vox aduenientis Spiritus, id est, venti auditur quidem, non autem videtur: sicut dictum est: sic & ratio Baptismi auditur, quòd dicatur: tamen quomodo per Spiritum fit, non videtur. auditur tamen, quum quid futurum est ab eo qui verba insinuat, prædicatur, vt fieri credatur quod auditur: non tamen ratio facti reddatur, &c.

In libro de hæresibus, ad Quoduultdeum, Cap. XLVI.

Manichæi Baptismum in aqua nihil cuiquam perhibent salutis afferre, nec quenquam eorum quos decipiunt, baptizandum putant.

Ex libro contra Petiliani Epistolam, Cap. XVIII.

Baptismus Ioãnis & Pauli erat diuersus. Quum verò Ioannes Baptista & Paulus Apostolus vnum sunt: quia vterq; sponsi amicus erat: tamen quia non erat vnus Baptismus Actorum 19. qui dabatur à Ioanne, & qui dabatur à Paulo, iussit Paulus Christi Baptismo baptizari eos qui Baptismo Ioannis fuerãt baptizati. Itaque ille Baptismus Ioannis dictus est: qui autẽ per Paulum datus est, nõ est dictus Baptismus Pauli. Sed iussit, inquit, eos baptizari in Christo. Ecce vnum sunt Ioannes & Paulus, & non vnum dant. Ecce non sunt vnum Petrus & Iudas, & vnum dant. At verò Petrus & Paulus, & vnum sunt, & vnum dant. Abraham & Cornelius ex fide iustificati vnum sunt, & non vnum Sacramentum acceperunt. At verò Cornelius & ille Spado, quem Philippus in itinere baptizauit, & vnum sunt, & vnum Sacramentum acActorum 8. ceperunt. Idémque Cornelius & Simon Magus non sunt vnum, & vnum Sacramentum acceperunt. Quum ergo vnum est Sacramẽtum: nec diuersi datores, nec diuersi præceptores faciunt vt non sit vnum quod vnum est.

Lib. contra Fulgentium Donatistam, statim à principio.

Baptismus Trinitatis nomine consecratus, sit verus. Etenim Paganus baptizat, Iudæus baptizat, Sadducæus baptizat, & multi extra regulã Legis datæ baptizare non cessant. Sed illud est vnum quod verum, illud verum quod Christi, illud Christi quod Patris & Filii & Spiritus sancti, hoc est verum, hoc salubre, huic nullum est comparandum. Hoc qui non accipit, ipse sibi & vitæ meritum clausit, & mortis aditum patefecit.

De vera innocentia, Cap. CCCXXIIII.

Regenerationis gratiã ita etiam ii minuũt, qui eius dona non seruant, sicut lucis nitorem loca immunda non possunt. Qui ergo gaudes Baptismi perceptione, viue in noui hominis sanctitate, & tenẽs fidem, quæ per dilectionem Galat. 5. operatur, habe bonum quod nondum habes, vt prosit tibi bonum quod habes.

Item contra Fulgentium, vbi suprà.

Sicut enim qui manducat & bibit sanguinem Domini indignè, iudicium sibi manducat & bibit: sic & qui accipit indignè Baptisma, iudicium accipit, non salutem. Nam & Iudas 1. Corinth. 11. proditor, bonum corpus, & Simõ Magus, bonum Baptisma Christi percepit: sed quia bono bene non vsi sunt, mali malè vtendo deleti sunt. Bonum est Baptisma, bonum est Christi sanguis & corpus, bona est Lex, sed si quis ea legitimè vtatur.

Qui indignè sumunt Baptismum, iudicium sibi sumunt.

Ex sermone quodam de immolatione Isaac.

Rogo vos fratres, vt quicũque aut filium, aut vernaculũ suum baptizari desyderat, iam nunc eum Ecclesiæ offerre non differat, quia nõ est iustum, vt res quæ tam magna, tam præclara creditur, negligenter aut tardius quàm expedit, requiratur. Timeo enim ne aliquæ mulieres, ideo tardius infantulos suos offerãt: quia cum ipsis ad vigilias venire dissimulant. Certissimè enim credimus, quòd quæ statim Baptismus non differendus. incipiente Quadragesima, eos qui baptizandi sunt, offerre voluerint, & cum ipsis ad vigilias feliciter peruenerint, & filii eorum legitimo ordine accipient Baptismi sacramẽtum, & ipsi acquirent indulgentiam peccatorum, præstante Domino nostro Iesu Christo.

EX AVGVSTINO DE VNICO BAPTISMATE CONTRA ANABAPTISMVM.

Libro I. de Baptismo contra Donatistas, Cap. I.

Baptizatus per recessionem Baptismum non amittit. Sacramentũ Baptismi est, quod habet qui baptizatur, & sacramentum Baptismi dandi est, quod habet qui ordinatur. Sicut autem baptizatus si ab vnitate recesserit, sacramentum Baptismi non amittit: sic etiam ordinatus, si ab vnitate recesserit, sacramẽtum dandi Baptismi non amittit. Nulli enim sacramento iniuria facienda est: si discedit à malis, vtrunque discedit: si permanet in malis, vtrunque permanet. Sicut ergo acceptatur Baptismus, quẽ non potuit amittere, qui ab vnitate discesserat: sic acceptandus est Baptismus, quem dedit ille qui sacramentum dandi quum discederet, non amiserat.

In eodem Capite XVIII.

Extant beati Martyris Cypriani in eius literis magna documenta, vt ad illũ iam veniam, de cuius sibi auctoritate isti carnaliter blandiuntur, quũ eius charitate spiritaliter perimantur. Nam illis temporibus antequam plenarii Concilii sententia, quid in hac re sentiendum esset,

esset, totius Ecclesiæ consensio confirmaret, visum est ei cũ fermè octoginta Episcopis suis Africanarũ Ecclesiarum, omnẽ hominẽ, qui extra Ecclesiæ catholicæ communionem baptizatus fuisset, oportere ad Ecclesiam veniẽtem denuo baptizari. Quod non rectè fieri, tanto viro nimirum propterea Dominus non aperuit, vt eius pia & humilitas & charitas in custodienda salubriter Ecclesiæ pace patesceret, & non solùm illius temporis Christianis, sed etiam posteris ad medicinalem, vt ita dicam, notitiam signaretur. Quum enim tãti meriti, tantæ Ecclesiæ, tanti pectoris, tanti oris, tantæ virtutis, Episcopus, aliud de Baptismo arbitraretur, quàm erat inquisita diligentius veritas obfirmatura, multique eius collegæ, quanuis liquidò nondum manifestatum, id tamen tenerent, quod & præteritæ Ecclesiæ consuetudo, & postea totus catholicus orbis amplexus est: non se ille tamen à cæteris diuersa sentientibus separata communione disiunxit, & hoc etiam cęteris persuadere non destitit, vt sufferrent inuicem in dilectione, studẽtes seruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis. Ita enim corporis manente compage, si quid in quibusdam membris infirmabatur, ex eorum sanitate conualescceret potius, quàm præcisione mortificatum diligentiam nullius curationis admitteret. Et si se ille separasset, quàm multi sequerentur, quantum sibi nomen inter homines faceret, quàm latius Cyprianistæ quàm Donatistæ vocarentur!

Eodem libro, Cap. XIX.

Neminem esse denuo baptizãdum.

Est quidem Christi Baptisma, quod vbique sanctũ est, quãuis apud hæreticos & schismaticos, ipsius tamen hæresis vel schismatis nõ est: & ideo nec ad ipsam catholicam inde venientes, oportet denuo baptizari.

Libro secundo de Baptismo contra Donatistas, Cap. VII.

Auctoritas Cypriani neminẽ debet permouere, vt rebaptizentur reuertentes ad Ecclesiã.

Nolite ergo nobis auctoritatem obiicere Cypriani ad Baptismi repetitionem: sed tenete nobiscum exemplum Cypriani ad vnitatis conseruationem. Nondum enim erat diligenter illa Baptismi quæstio pertractata: sed tamẽ saluberrimam consuetudinem tenebat Ecclesia, in ipsis quoque schismaticis & hæreticis corrigere quod prauum est, non iterare quod datum est, sanare quod vulneratum est, non curare quod sanum est. Quam consuetudinem credo ex Apostolica traditione venientem, sicut multa non inueniuntur in literis eorum, neque in Conciliis posterorum: & tamen quia custodiuntur per vniuersam Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita & commendata creduntur.

Eodem libro, Cap. XIII.

Quid ergo facimus, inquiunt, de his quos iam baptizauimus? respondetur, Redite cum eis ad Ecclesiam, medicamẽto pacis offerte curãdos, quos vulneraſtis: vitæ charitatis offerte

Concordiæ studendum.

suscitãdos quos occidistis. multũ valet ad ꝓpitiandum Deum fraterna concordia. Si duobus ex vobis, ait Dominus, conuenerit in terra, quidquid petieritis, fiet vobis. Si duobus hominibus, quantò magis duobus populis? Simul nos Domino prosternamus, partici pamini nobiscum vnitate participemur vobiscum dolore: & charitas cooperiet multitudinem peccatorum. *Matt. 18.* *1. Petri 4.*

Libro eodem, Cap. XIIII.

Quid sit autẽ perniciosius: vtrùm omnino non baptizari, an rebaptizari, iudicare difficile est. Video quidem quid amplius homines detestentur atque horreant: veruntamen recurrens ad illam staterã dominicam, vbi non ex humano sẽsu, sed auctoritate diuina rerum merita pensantur? Inuenio de vtraque re Domini sententiam. Nam & Petro dixit, Qui lotus est non indiget nisi vt pedes lauet, vel non habet necessitatem iterum lauandi. Et Nicodemo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum. Quid habeat secretior diiudicatio Dei, hominibus, quales nos sumus, difficile est fortasse cognoscere: quantum tamen ad ipsa verba attinet, cuilibet homini manifestũ est quantum distet inter Non habet necessitatem iterum lauandi, & , Non intrabit in regnum cælorum. *Ioan. 13.* *Ioan. 3.* *Non baptizati ab altari remouendi.*

Ipsa denique Ecclesia sic traditum tenet, vt hominẽ sine Baptismo, ad altare prorsus non possit admittere: rebaptizatũ autẽ cùm post pœnitentiam liceat admitti: quid aliud ostenditur, nisi eum Baptismo non carere?

Lib. III. contra Donatistas de Baptismo, Cap. IIII.

Dicit forsitã quispiã, Quid ergo tu modò dicis, quid ad Iubaianum scripserit Cyprianus? Iam legi fateor. & profectò issem in eandẽ sententiam, nisi me ad diligentiorem considerationem reuocaret tanta auctoritas aliorum, quos vel paris gratia doctrinæ, vel etiam fortasse doctiores, per tot gentes Latinas, Græcas, Barbaras, & ipsã Hebręã, Ecclesia toto orbe diffusa parere potuit, quæ ipsũ quoque pepererat. Qui mihi quoque nullo modo videri potuerunt frustra noluisse illam sententiam: non quia fieri non potuit, vt in obscurissima quæstione verius pluribus vnus paucíve senti rent: sed quia non facilè pro vno, vel pro paucis aduersus innumerabiles eiusdem religionis & vnitatis viros, & magno ingenio & vberi doctrina præditos, nisi pertractatis pro viribus atque perspectis rebus, ferenda sententia est. Itaque solicitius inquirenti, quantum mihi etiam ipsius Cypriani literæ suggesserint, pro hac sentẽtia, quam nunc Ecclesia catholica tenet, vt Christi Baptismus non ex merito eorum per quos datur, sed ex ipsius, de quo dictum est, Hic est qui baptizat, agnoscendus & approbandus sit, in progressu sermonis nostri res ipsa indicabit. *Baptismus nõ ex merito sed gratia datur.*

Eodem lib. Cap. X.

Nec nos abnuimus, cum qui apud hæreticos vel in aliquo schismate, extra communio-

nem Ecclesiæ, baptizatur, non ei prodesse inquãtum hæreticorũ & schismaticorum peruersitati consentit. Nec illos qui baptizant, quanuis ipsum & verum dent Baptismi sacramentum, rectè tamen facere extra Ecclesiam colligere, & contra Ecclesiam sentire. Sed aliud est non habere aliquid, aliud non iure habere, vel illicitè vsurpare. Non itaque ideo non sunt Sacramenta Christi & Ecclesiæ: quia eis illicitè vtuntur, non hæretici solùm, sed etiam omnes iniqui & impii. Sed tamen illi corrigẽdi aut puniendi: illa verò agnoscenda & venerãda sunt.

Sacramẽta sũt etiamsi eis illicite vtantur homines.

Post pauca ibidem.

Non est autem aqua profana & adultera, super quam nomen Dei inuocatur, etiamsi à profanis & adulteris inuocetur: quia nec ipsa creatura, nec ipsum nomen adulterum est. Baptismus verò Christi, verbis Euangelicis consecratus, & per adulteros & in adulteris sanctus est, quanuis illi sint impudici & immundi: quia ipsa eius sanctitas pollui non potest, & in sacramento suo diuina virtus assistit, siue ad salutem bene vtẽtium, siue ad perniciem malè vtentium. An verò solis vel etiam lucernæ lux quum per cœnosa diffunditur, nihil inde sordium contrahit, & Baptismus Christi potest cuiusquam sceleribus inquinari? Si enim adres ipsas visibiles, quibus sacramenta tractantur, animum conferamus, quis nesciat eas esse corruptibiles? Si autem ad id quod per illas agitur, quis nõ videat non posse corrumpi, quanuis homines per quos agitur, pro suis moribus vel præmia percipiant, vel pœnas luant? Rectè autem nõ mouit Cyprianum quod scripsit Iubaianus Nouatianensis, rebaptizare eos qui ad se ex catholica venirent.

Baptismus Christi non potest sceleribus inquinari.

Libr. III. contra Donatistas de Baptismo, Cap. XI.

Sed aliud est cur hæretici rebaptizare non debeãt, aliud cur catholica. Hæretici enim nec si in catholica faciendum esset, facere deberẽt: quia in catholicis hoc non esse dicunt, quod ipsi quum ibi essent acceperunt, & quum discederent abstulerunt. Catholica propterea non debet iterare Baptisma, quia apud hæreticos datum est, ne iudicare videatur ipsorum esse quod Christi est, aut eos non habere quod intus quum acciperent, amittere vtique foras exeundo non possent.

Catholici non debent iterare Baptisma.

Cap. XIII. ibidem.

Tunc incipit valere idem Baptismus ad dimittenda peccata, quum ad Ecclesiæ pacem hæretici venerunt, vt verè dimissa non retineantur: neque vt ille Baptismus quasi alienus aut alius improbetur, aut alter tradatur: sed vt idem ipse qui propter discordiã foris operabatur mortẽ, propter pacẽ intus operetur salutẽ.

Baptismus valet ad dimittẽda peccata.

Cap. XIIII. in eodem.

Nec interest quum de Sacramenti integritate & sãctitate tractatur, quid credat, aut quali fide imbutus sit ille qui accipit Sacramẽtum. Interest quidem plurimum ad salutis viam, sed ad Sacramenti quæstionem nihil interest. fieri enim potest, vt homo integrum habeat Sacramẽtum & peruersam fidem: sicut fieri potest vt integra teneat verba Symboli, & tamen nõ rectè credat, siue de ipsa Trinitate, siue de resurrectione, vel aliquid aliud. Neque enim parua res est in ipsa int[e]r catholica tenere integrã fidẽ, vt non omnino de aliqua creatura, sed de ipso Deo nihil aliud credat quàm veritas habet.

Homo habet integrum Sacramentum, etiãsi habeat peruersam fidem.

Cap. XV. ibidem.

Quamobrem si Euangelicis verbis, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, Marcion Baptismum consecrabat, integrum erat Sacramentum: quanuis eius fides sub eisdem verbis aliud opinantis, quàm catholica veritas docet, non esset integra, sed fabulosis falsitatibus inquinata. Nam sub eisdẽ verbis, id est, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, non solùm Marcion, aut Valentinus, aut Arrius, aut Eunomius, sed ipsi carnales paruuli Ecclesiæ, quibus dicebat Apostolus, Nõ potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: si possent singuli diligenter interrogari, tot diuersitates opinionũ fortassis, quot homines numerarẽtur. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Nunquid tamen ideo non integrum Sacramentũ accipiunt? Aut nũquid ideo si profecerint, & opinionum carnalium vanitatem emẽdauerint, denuo quod acceperant repetendum est? Accipit quisque secundum fidem suam, sed quãtum capit gubernante illa misericordia Dei: de qua præsumens idem Apostolus, dicit, Si quid aliter sapitis, id quoque vobis Deus reuelabit.

Probat ex exẽplo.

1. Corinth. 3.

1. Corinth. 2.

Philip. 3.

Secundum fidẽ suam accepit quisque.

Cap. XVI.

Neque enim temporalibus & sensibilibus miraculis attestantibus per manus impositionem modò datur Spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commẽdationem rudis fidei & Ecclesiæ primordia dilatãda. Quis enim nũc hoc expectat, vt ii quibus manus ad accipiendum Spiritum sanctum imponitur, repentè incipiãt linguis loqui? Sed inuisibiliter & latenter intelligitur per vinculum pacis eorum cordibus diuina charitas inspirari, vt possit dicere, Quoniã charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Actorum 8. Modò non datur Spiritus per impositionem manuum.

Roman. 5.

Roman. 5.

Cap. XVIII.

Sicut autem isti qui intus cum gemitu tolerantur, quãuis ad eandem columbæ vnitatẽ, & illam glorioſam Ecclesiã non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, non pertineant: tamen si corrigantur, & se pessimos ad Baptismum accessisse fateantur, nõ rebaptizantur: sed incipiunt ad columbam pertinere, per cuius gemitus eis peccata soluuntur, à cuius pace alienatis tenebãtur: sic & qui apertius foris sunt, si eadem Sacramenta sumpserunt, quum correcti ad Ecclesiæ veniunt vnitatem, non iterato Baptismo, sed eadem charitatis lege & vnitatis vinculo liberantur.

Ephes. 5.

Baptismus non iterandus.

Cap.

Cap.XIX.

Illi sanè qui propterea dicunt non esse iterandum Baptismum, quia manus tãtummodo imposita est eis, quos Philippus diaconus baptizauerat: nihil ad rem pertinẽs dicũt. Et absit vt cùm verum quęrimus, talibus argumẽtis vtamur. Quapropter magis hæreticis nõ credimus. sed quod habent de Christi Ecclesia, nõ esse dicamus ipsorũ: nec propter scelera desertorum, Imperatoris nostri signa nolum⁹ agnoscere: magis quia Dominus Deus noster, Deus zelans est, quidquid eius apud aliquem agnoscimus, nullo modo ei concedamus, vt suum proprium esse arbitretur.

Actorum 8.

Exod. 34.

Libro quarto de Baptismate contra Donatist. Cap. I.

Ita fit, vt quum Paradisi aqua sit extra Paradisum: beatitudo tamen non sit, nisi intra Paradisum. Sic ergo Baptismus Ecclesiæ potest esse extra Ecclesiam · munus autem bonæ vitæ & beatæ, non nisi intra Ecclesiam reperitur, quæ super petram etiam fundata est, quę ligandi atque soluendi claues accepit.

Baptismus Ecclesiæ potest esse extra Ecclesia.

Cap. II.

A qua enim Ecclesiæ fidelis, & salutaris & sancta est bene vtentibus. Ea verò bene vti extra Ecclesiam nemo potest. Malè autem vtentibus & foris & intus ad supplicium geritur, non ad præmium suffragatur: & ideo Baptismus corrumpi & adulterari non potest, etsi à corruptis & adulteris habeatur, sicut & ipsa Ecclesia incorrupta & casta & pudica est: & ideo non ad eam pertinent auari, raptores, & fœneratores: quos non tantùm foris, sed etiam intus esse, multis literarum suarum locis Cyprianus ipse testatur: & tamen nõ mutato corde baptizantur & baptizant.

Baptismus non potest corrumpi sicut Ecclesia.

Cap. III.

Non itaque hæreticorum Baptisma acceptamus, quando post eos non baptizamus: sed quod Christi esse cognoscimus, etiam in malis hominibus, siue apertè foris, siue intus occultè separatis, illis in ea re in qua deuiabant correctis, debita veneratione suscipimus. Sicut autẽ vrgeri videor, cùm mihi dicitur, Ergo hæreticus dimittit peccata · sic & ego vrgeo, cùm dico, Ergo qui cælestia mandata non seruat, auarus, raptor, fœnerator, inuidus, verbis non factis seculo renuntians, dimittit peccata. Si per vim sacramẽti Dei, sicut & ille, ita & ille. Si per meritum suum, nec ille, nec ille. Illud enim Sacramentum, & in malis hominibus Christi esse cognoscitur. In corpore autem vnicæ colũbæ, incorruptæ, sanctæ, pudicæ, non habentis maculam aut rugam, nec ille, nec ille inuenitur.

Non accipimus Baptisma hæreticorum.

Ephes. 6.

In eodem, Cap. VI.

Non ergo inuenimus ab Apostolis aliquẽ, cùm apud hæreticos baptizatus esset, in eodẽ Baptismo admissum esse & communicasse: sed neque hoc inuenimus ab hæreticis aliquem veniẽtem, qui apud illos fuerit baptizatus, ab Apostolis denuo baptizatũ. Sed illa cõsuetudo quam etiã tunc homines sursum versus respicientes, non videbant à posterioribus institutam, rectè ab Apostolis tradita creditur.

Apostoli non rebaptizauit venientes ab hæreticis baptizatos.

Eodem libro, Cap. VIII.

Verè decuit Cyprianum de zelo & liuore & arguere grauiter & monere: à quo tam mortifero malo, cor eius penitus alienatum, tãta charitatis abundantia comprobauit, qua vigilantissimè custodita, cũ collegis suis nõ maleuolè de Baptismo diuersa sentientibus, nec ipse maleuola cõtẽtione, sed humana tẽtatione aliter sapiens: quod vt illi Deus in charitate perseuerãti, cùm vellet postea reuelaret, in cõmunionis vnitate permãsit, apertè dicẽs, Neminẽ iudicãtes, neq; à iure cõmunionis aliquẽ, si diuersum senserit, amouẽtes. Neque enim quisquam nostrũm Episcopum se esse Episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adegit.

Philip 3.

Cyprianus in concilio Carthaginensi.

Cap. X. in eodem.

Dixerit aliquis interiora zizania facilius in frumentũ conuerti. Concedo ita esse: sed quid hoc pertinet ad Baptismum iterandum? Nunquid si fortè aliquis ab hæreticis cõuersus, conuersionis suæ tempore ac facilitate præuenerit eum qui tardius à malitia intus corrigitur & mutatur, ei non est iterandum Baptisma, & illi qui præuentus est ab eo qui ex hæreticis venit, quia tardius correctus est iterandum est? Nihil ergo ad rem pertinet, de qua nunc quæstio est, quis serius se, tardiúsve conuertat à propria peruersitate ad rectitudinem fidei, vel spei, vel charitatis.

Summa, nemo rebaptizandus est.

Post pauca in eodem Capite.

Quãtùm arbitror iam claret & liquet in ista quæstione de Baptismo, non esse cogitandum quis det, sed quid det: aut quis accipiat, sed quid accipiat: aut quis habeat, sed quid habeat.

Cap. XI.

Non nos cõcedimus hæretico Baptismum: sed illius Baptismum de quo dictum est, Hic est qui baptizat, vbicunque inuenerimus agnoscimus. Perfidus autem & blasphemus si in perfidia & blasphemia permanserit, nec extra Ecclesiam, nec intra Ecclesiam, remissionem accipit peccatorum: aut si propter vim Sacramenti ad punctum temporis accipit, & foris & intus eadem vis operatur, sicut vis nominis Christi expulsionem dæmonum etiam foris operabatur.

Blasphemi & perfidi nec intra, nec extra Ecclesiam habent remissionẽ peccatorum.

Eodem libro, Cap. XVII,

Potest igitur nobis & hæreticis Baptisma esse commune, cum quibus potest & Euangelium esse commune, quanuis à fide nostra error distet illorũ, siue aliud de Patre, vel de Filio, vel de Spiritu sancto sentiant, quàm veritas habet, siue ab vnitate præcisi non colligant cum Christo, sed spargant: quia potest nobis si frumẽta dominica sumus, etiam intus cum auaris, cũ raptoribus, cum ebriosis, & cæteris eiusmodi pestibus, de quibus dicitur, Re-

Baptismus pius & impius communis, vitia & peccata verum nõ communia.

gnum Dei non possidebunt, & Baptismatis Sacramentum esse commune, & tamen vitia quib⁹ à regno Dei separãtur, nõ esse cõmunia.

Cap.XXIII.

Quid autem valeat,& quid agat in homine corporaliter adhibita sanctificatio Sacramenti,sine qua tamen ille Latro non fuit: quia non eius accipiendæ voluntas defuit, sed non accipiẽdæ necessitas adfuit,difficile est dicere. Nisi tamen plurimum valeret, non serui Baptismum Dominus accepisset.

Luc. 23.

Matth.3. Plurimum valet Baptismus.

Libro V.contra Donatistas de Baptismo,Cap.I.

Ecclesiæ catholicæ consuetudinem pristinam nunc teneri, quum ab hæreticis & schismaticis venientes,si Euãgelicis verbis Baptisma consecratum perceperunt, denuo non baptizantur,beato Cypriano teste,&c.

Cap.II.

Væ qui ab vnitate Ecclesiæ recedunt.

Et ideo væ istis qui per sacrilegam præcisionẽ ab vnitate dirupti, etsi apud nos & apud illos est Baptismus,rebaptizãt.Si autem in Catholica sola est:nec baptizabant. Siue ergo rebaptizent,siue non baptizent,non sunt in vinculo pacis,vnde cuilibet istorum vulneri adhibeant medicinam.

Cap.V.

Quocirca etiam,si verè propterea vellent hæretici correcto errore venire ad Ecclesiam: quia putarent se Baptismum nõ habere,nisi in Catholica acciperent.nec sic eis deberemus ad iterationẽ Baptismi consentire.sed potius docendi essent, nec integritatẽ Baptismi prodesse peruersitati eorum, si corrigi nolẽt:nec eorum peruersitate violatum fuisse integrum Baptisma,quandiu corrigi noluerũt.nec quia corrigi volunt,melius in eis Baptisma fieri: sed ipsos à malignitate discedere, illud autẽ prodesse iam incipere ad salutem, quod prius inuenerat ad perniciem. Hæc enim dicẽtes,& salutem in catholica vnitate desyderabunt, & suũ esse quod Christi est,non æstimabunt, & veritatis sacramentum, quanuis in se positum, cum errore proprio non miscebunt.

Baptismus impœnitentibus non prodest.

Cap.XI.

Actorum 9. De Baptismo Ioannis.

Iam nũc de Baptismo hominis videndũ est quid dicatur. Baptizatos enim à Paulo eos qui iam Baptismo Ioannis baptizati fuissent,legimus in Act. Apostolorũ: non ob aliud,nisi quia Ioãnis Baptismus nõ fuerit Christi Baptism⁹, sed Ioanni à Christo cõcessus, qui Ioãnis propriè diceretur,sicut idem Ioãnes dicit, Nõ potest homo accipere quidquã,nisi datũ fuerit ei de cælo. Accepit autem hoc Ioannes certę dispẽsationis gratia,nõ diu mansurum,sed quantùm satis esset ad parandam viam Domino,cuius eum esse præcursorem oportebat.

Vbi suprà,Cap.X.

Quæro itaque,si Baptismo Ioannis peccata dimittebantur:quid amplius præstari voluit per Baptismũ Christi eis quos Apostolus Paul⁹ post Baptismum Ioãnis Christi Baptismo voluit baptizari? Si autem Ioannis Baptismo nõ dimittebantur peccata, vtrúmnam meliores erant Ioanne,Cypriani temporibus, de quib⁹ ipse dixit,quòd fundos insidiosis fraudibus rapiebant,& vsuris multiplicantibus fœnus augebant: quibus tamen baptizantibus fiebat remissio peccatorũ? An quia eos vnitas Ecclesiæ tenebat? Quid ergo? Ioannes non erat in vnitate,amicus ille Sponsi, viæ Dominicæ præparator,& ipsius Domini Baptizator? Quis hoc demẽtissimus dixerit? Quapropter quãquam credam ita baptizasse Ioannem in aqua pœnitentiæ in remissionem peccatorum, vt ab eo baptizatis in spe remitterentur peccata, re ipsa verò in Domini Baptismo id fieret: sicut Resurrectio, quæ expectatur in finem, spe in nobis facta est, sicut dicit idem Apostolus, Quia simul nos excitauit, & simul fedare fecit in cælestibus. Et idem dicit,Spe enim salui facti sumus. Nam & ipse Ioannes, cùm dicat, Ego quidem baptizo vos in aqua pœnitentiæ in remissionem peccatorum, Dominum videns, ait,Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.

Ioan.3.

Ephes.2. Roma.8.

Matth.3.

Ioan.1.

Cap.XI.

Quæ igitur causa est, nisi quia Baptisma, quod illos iussit Paulus accipere, non per Ioãnem dabatur:& ideo in eadem ipsa vnitate Ecclesiæ Baptismus Christi, si baptizãte fœneratore tradatur, repeti non potest: Baptismum autẽ Ioannis etiam ab ipso Ioanne accipiẽtes, postea Christi Baptismo baptizari oportebat?

Cur post Ioannem baptizatum sit,iamiã autem non liceat.

Cap.XII.

Sed Christi Baptismum non oportuit iterari, de quo idẽ Ioãnes ait, Hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Per quẽlibet enim ministrũ detur,illius est Baptismus, de quo dictum est, Hic est qui baptizat. Sed neque ipsius Ioannis Baptismus iteratus est,cùm ab eo baptizatos baptizari in Christo Paulus Apostolus iussit.Quod enim ab amico Spõsi nõ accepeperãt,hoc ab ipso Sponso accipere debuerũt. de quo ille amicus dixerat, Hic est qui baptizat in Spiritu sancto.

In baptismo Ioãnes non datur Spiritus qui in Christo.

Cap.XIIII.

Itaque inuenimus dictum ab Apostolo, Et gloriam meam,quanuis vtique in Domino,& ministerium meum, & prudentiam meam, & Euangelium meum:quãuis vtique à Domino impertitũ atque donatũ. Baptism⁹ autẽ meus nemo dixit eorũ omnino.

1.Thessa.2. Roman.11. Ephes 4. 2.Thimo.2.

Cap.XV.

In baptizato autem inseparabiliter Baptisma permanere,manifestum est:quia in quodlibet profundum malorum,& in quanlibet horribilem voraginem peccatorum irruat baptizatus,vsque ad apostaticam ruinam,non caret Baptismo: & ideo per pœnitentiam redeunti non redditur, quia eo non potuisse carere iudicatur.Baptizatum autem separari ab Ecclesia posse quis dubitauerit? Inde quippe omnes hæreses exierunt,quæ vocabulo Christiano decipiunt.

Cap.

Cap. XIX.

Quòd boni & mali ministri aquæ Sacramenta administrant.

Si autem Deus adest Sacramentis & verbis suis per qualeslibet administrentur, & Sacraméta Dei vbiq; recta sunt, & mali homines, quibus nihil prosunt, vbique peruersi sunt.

Cap. XX.

Spiritus sáctus in Sacramentis datur, etiá malis administrantibus. Ioannis 9.

Sicut ergo ad hoc valet quod dictum est in Euangelio, Deus peccatorem non audit, vt per peccatorē Sacramenta nō celebrētur: quomodo exaudit homicidam deprecantem, vel super aquā Baptismi, vel super oleum, vel super Eucharistiam, vel super capita ipsorum, quibus manus imponitur? Quæ omnia tamen & fiunt & valēt, etiam per homicidas, id est, per eos qui oderunt fratres, etiam in ipsa intus Ecclesia. Quum dare nemo possit quod nō habet, quomodo dat homicida Spiritū sanctum: & tamen ipse intus etiam baptizat? Deus ergo dat etiam ipso baptizante Spiritum sanctum.

Cap. XXI.

Quapropter Sacramentum gratiæ dat Deus per malos: ipsam verò gratiam non nisi per seipsum, vel per Sanctos suos: & ideo remissionem peccatorum, vel per seipsum facit, vel per illius columbæ membra, quibus ait, Si cui dimiseritis, dimittentur: si cui tenueritis, tenebuntur.

Cap. XXIII.

Quare ad Ecclesiam redientes non rebaptizantur. Cyprianus in Epistola ad Pompeium.

Ad Pompeium scribit etiam Cyprianus de hac eadē re, vbi apertè indicat Stephanum, quē Romanæ Ecclesiæ Episcopum tunc fuisse didicimus, non solùm sibi ad ista non consensisse, verumetiam contrà scripsisse, atque præcepisse. Qui vtique Stephanus non propterea communicauit hæreticis: quia Baptisma Christi, quod in eorum peruersitate integrum mansisse cognouit, improbare nō est ausus. Nam si non habēt Baptismum qui de Deo praua sentiūt, hoc posse & intus accidere, iam satis, vt arbitror, disputatum est. Apostoli autem nihil quidem exinde præceperunt: sed cōsuetudo illa, quæ opponebatur Cypriano, ab eorum traditione exordium sumpsisse credenda est: sicut sunt multa quæ vniuersa Ecclesia tenet: & ob hoc ab Apostolis præcepta bene credunt, quanquam scripta non reperiuntur.

Cap. XXIIII.

Anabaptismus potest esse sine Spiritu sancto. Galat. 3.

Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Induunt autem homines Christum vsque ad Sacramenti perceptionem, aliquando & vsque ad vitæ sanctificationem. Atque illud primum & bonis & malis potest esse commune: hoc autē alterum proprium est bonorum piorum. Quapropter si Baptisma esse sine Spiritu non potest, habēt & Spiritum hæretici, sed ad perniciem, non ad salutē, sicut habuit Saul. Nam per nomen Christi in Spiritu sancto eiiciuntur dæmonia, quod & ille poterat, qui erat extra Ecclesiam, de quo discipuli Domino suggesserūt: sicut habēt auari, qui tamen non sunt templum Dei. Quoniam quæ so cietas templo Dei cum idolis? Si autem non habent auari Spiritum Dei, & tamen habent Baptisma, potest esse sine Spiritu Baptisma.

1. Sam. 18.

Marci 9.

Cap. XXVI.

Vnum Baptisma esse in Ecclesia Christi. Ephes. 4.

Traditum est ergo nobis, sicut Cyprianus cōmemorat, ab Apostolis, quòd sit vnus Deus, & vnus Christus, & vna spes, & vna fides, & vna Ecclesia, & vnum Baptisma. Quum ergo Apostolorum temporibus inueniamus fuisse quosdam, quibus vna spes non erat, & vnum Baptisma erat: sic ex ipso fonte ita in nos ducitur veritas, vt appareat nobis sic fieri posse, vt quūsit vna Ecclesia, sit spes vna, & Baptisma vnum. Habent tamen vnum Baptisma, qui non habent vnam Ecclesiam: sicut etiam illis temporibus fieri potuit vt Baptisma vnum haberent, qui vnam spem non haberent, &c. Quomodo enim habebāt vnam spem cum Sanctis & iustis, qui dicebant, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur? Et tamen in ipsis erāt, quibus idem dicit Apostolus, Nūquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Ad eos enim apertissimè scribit, dicens, Quomodo quidam in vobis dicunt, quia resurrectio mortuorum non est?

1. Corinth. 5.

1. Corinth. 1.

1. Corinth. 15.

Libro VI. Cap. XIIII.

Vis Baptismatis non permittit vt rebaptizetur quis.

Tanta vis est in sacramento simplicis Baptismi, vt quum fateamur aliquē baptizatum, & adhuc malè viuentem debere mundari, vetemus tamen vlterius baptizari.

Cap. XVI.

Vniuersæ Ecclesiæ catholicæ hæc est sententia, vt hæretici, quanuis in hæresi iam Christi Baptismo baptizati, ad Ecclesiam veniētes, non baptizentur. Si enim nulla est apud hæreticos remissio peccatorum, nec intus peccatores peccata dimittunt, & tamen ab eis baptizati non rebaptizantur.

Ibidem, Cap. XVII.

Verum Baptismum etiá pessimi habent.

Patrem & Filium & Spiritum sanctum in Sacramento duntaxat habere omnes, qui Baptismo verbis Euangelicis consecrato baptizantur: in corde autem, & in vita nec illos habere, qui intus perditè & execrabiliter viuunt.

Cap. XXV.

In sacris idolorum multi baptizantur.

Cæterùm quis nesciat non esse Baptismum Christi, si verba Euangelica, quibus Symbolum constat, illic defuerint? Sed facilius inueniuntur hæretici qui omnino non baptizant, quàm qui illis verbis non baptizant. Ideóque dicimus non omne Baptisma (nam in multis idolorum sacrilegis sacris baptizari homines perhibētur) sed Baptismum Christi, id est, verbis Euangelicis consecratum, vbique eundem esse, nec hominum quorunlibet, & qualibet peruersitate violari.

Cap. XXVII.

Non probāda Baptismata in malis.

Non est Baptismus hæreticorum, quem in hæreticis probamus, sicut non est Baptismus auarorum, inuidorum, quem probamus in eis, omnes quippe isti iniqui sunt. Sed iustus est

Christus, cuius in se Sacramentum, quod ad ipsum attinet, non violant, &c.

Libro VII. contra Donatistas,

Cap. XXXVI.

Manet vnum Baptisma si reuertatur.

Sic est vnum Baptisma in Ecclesia catholica, vt quum exinde aliqui exierint, in iis qui exeunt, non fiunt duo, sed idem vnum maneat. Quod ergo in redeuntibus agnoscitur, hoc & in eis qui à recedentibus acceperunt, quod illi quum recederent non amiserunt.

Cap. I.

Sacramenta possint dari iis qui non sunt in Ecclesia.

Ex quo apparet, & in eis esse posse, atque ab eis dari posse sacramẽtum Christi, qui non sunt in Ecclesia Christi, in qua non nisi vnanimes & concordes habitare Cyprianus ipse testatur. Neque enim saltem hoc dici potest, tunc baptizare posse quum latẽt: quoniam illi Paulum Apostolum non latebant, quos in Epistola sua veracissimus testis notat, & gaudere se dicit, quoniam & ipsi Christum annuntiabant. De iis quippe ait, Siue occasione, siue veritate Christus annuntietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.

Philip. 1.

Eodem libro, Cap. IIII.

Qualiscunque sit qui dat aut recipit Baptisma Christi semper recipit, & dat Sacramẽtũ

Solet etiam quæri, vtrùm approbandum sit Baptisma, quod ab eo qui nõ accepit, accipitur, si fortè hoc curiositate aliqua didicit quẽadmodum dandũ sit. Et vtrũ nihil interfit, quo animo accipiat ille cui datur, cum simulatione, an sine simulatione. Si cum simulatione, vtrum fallens sicut in Ecclesia, vel in ea quæ putatur Ecclesia, an iocãs sicut in Mimo: & quid sit sceleratius, in Ecclesia fallaciter accipere, an in hæresi vel schismate sine fallacia, id est, animo non simulato. Et vtrùm in hæresi fallaciter, an in Mimo cum fide, si quisquam interagendum repentina pietate moueatur, quanquã talem, si etiam illi cõferamus, qui in ipsa Catholica fallaciter accipit, mirũ si dubitatur quis cui præferẽdus sit. Sed nobis tutum est in ea non progredi aliqua temeritate sententiæ, quæ nullo in catholico regionali Concilio cœpta, nullo plenario Cõcilio terminata sunt. Id autem sit cura securæ vocis asserere, quod in gubernatione Domini Dei nostri, & Saluatoris Iesu Christi vniuersitatis Ecclesiæ consensione roboratũ est. Veruntamen si quis fortè in eo Cõcilio cõstitutum, vbi talium rerũ quæstio versaretur, nõ præcedẽtibus talibus, quorũ sententias sequi mallem, vrgeret vt dicerem quid ipse sentirẽ: si eo modo affectus essem, quo erã quũ ista dictarẽ, nequaquam dubitarem eos habere Baptismum, qui vbicunque & à quibuscunque illud verbis Euãgelicis conseçratũ, sine sua simulatione, & cũ aliqua fide accepissent: quãquam eis ad salutẽ spiritalẽ nõ prodesset, si charitate caruissẽt, qua catholicæ insererẽtur Ecclesiæ. Si enim habeam fidem, inquit, vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Sicut iam præteritis maiorum statutis, non dubito etiam illos habere Baptismũ, qui quanuis fallaciter id accipiant in Ecclesia, tamen accipiunt, vel vbi putatur esse Ecclesia, ab eis, in quorũ societate id accipitur, de quibus dictum est, Ex nobis exierunt. Vbi autem neque societas vlla esset ita credẽtium, neque ille qui ibi acciperet ita crederet: sed totum ludicrè & mimicè & ioculariter ageretur, vtrùm Baptismus, qui sic daretur, approbandus esset: diuinum iudicium, per alicuius reuelationis oraculum, concordi oratione, & impensis supplici deuotione gemitibus, implorandum esse censerem. Ita sanè vt post me dicturos sententias, ne quid iam exploratum & cognitum afferrent, humiliter exspectarem. Quãtò magis ergo nunc sine præiudicio diligentioris inquisitionis, vel maioris auctoritatis, istud dixisse accipiendus sum?

1. Corinth. 13.

Ad Vincentium Donatistam, Epistola XLVIII.

Sunt quidam qui Cyprianũ non eodem sensisse dicunt de anabaptismate, quæ à quibusdam illis imponuntur.

Cyprianum aliter sensisse de Baptismo quàm forma & consuetudo habebat Ecclesiæ, non in canonicis, sed in suis, & in Concilii literis inuenitur. Correxisse autem istam sentẽtiam non inuenitur. Non incõgruenter tamen de tali viro existimãdum est, quòd correxerit. & fortasse supressum sit ab eis, qui hoc errore nimium delectati sunt, & tanto velut patrocinio carere noluerunt. Quanquam non desint qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse contendant: sed sub eius nomine à præsumptoribus atque mendacibus fuisse confictum. Neque enim sic potuit integritas atque notitia literarum vnius quanlibet illustris Episcopi custodiri, quemadmodum Scriptura canonica, tot linguarum literis, & ordine, ac successione celebrationis Ecclesiasticæ custoditur. Contra quam tamen non defuerunt, qui sub nominibus Apostolorum multa confingerẽt. frustra quidem: quia illa sic commendata, sic celebrata, sic nota.

Ad Eleusium, Glorium, & Felicem, Epistola CLXIII.

Catabaptista sceleratior quã homicida.

Reuera enim fieri potest, vt sceleratior sit rebaptizator totius hominis, quàm solius corporis interemptor.

Ad Maximinũ, Epistola CCIII.

Baptizari Catholicum, immanissimũ scelus est.

Noui enim quæ sit Ecclesia catholica. Gẽtes sunt hęreditas Christi, & possessio Christi termini terræ. Nostis & vos. Nam & si non nostis, aduertite: facillimè à volentibus sciri potest. Rebaptizare igitur hæreticum hominem qui hæc sanctitatis signa perceperit, quæ Christiana tradidit disciplina, omnino peccatum est. Rebaptizare autem catholicum, scelus est immanissimum, &c.

Ex libro expositionis Epistolæ ad Romanos inchoatæ.

Qui semel baptizati non sunt rebaptizandi.

Non enim possunt denuo baptizari, qui semel baptizati sunt, quanuis etiam post Baptismum per ignorãtiã veritatis peccauerint.

Ita

Ita fit, vt quoniam sine Baptismo nemo rectè dicitur scientiam accepisse veritatis, omnis qui accepit eam, non ei relinquatur pro peccatis sacrificium, hoc est, non possit denuo baptizari. Eos enim qui iam baptizati fuerint, curari melius dicimus per pœnitentiam non renouari: quia renouatio in Baptismo est. Ideóque remittentes, inquit, initio Christi verbum, in consummationē respiciamus, non iterum iacientes fundamentū pœnitentiæ à mortuis operibus, & fidei in Deum, lauacri doctrinæ, impositionis manus, resurrectionis mortuorum & iudicii æterni. Ista omnia in Baptismo traduntur, quæ negat esse repetēda, vtique in consecrandis fidelibus.

Hebr. 6.

Libro II. contra Epistolam Parmeniani, Cap. XIII.

Deus enim noster nō est dissensionis Deus, sed pacis: nec Ecclesiæ eius Sacramenta in eis qui ab Ecclesia recesserunt, sed ipsi qui recesserunt inimici sunt. Sicut autem habent in Baptismo, quod per eos dari possit: sic in ordinatione ius dandi: vtrunque quidem ad perniciem suam, quandiu charitatem non habent vnitatis. Sed tamen aliud est prorsus non habere, aliud pernicioſē habere, aliud salubriter habere. Quidquid non habetur dandum est cùm opus est dari: quod verò pernicioſē habetur, per correctionem, depulsa pernicie, agendum est, vt salubriter habeamus. quanquam etsi laicus aliqua pereuntis dederit necessitate compulsus, quod quum ipse acciperet, dandum esse addidicit, nescio an piè dixerit quispiam esse repetendum. Nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris vsurpatio est. Si autem necessitas vrgeat, aut nullum aut veniale delictum est. Sed & si nulla necessitate vsurpetur, & à quolibet cuilibet detur, quod datum fuerit, non potest dici non datum, quanuis rectè dici possit illicitè datum, &c.

1. Corinth. 14.

In necessitate laicus baptizare potest.

Libro I. contra literas Petiliani, Cap. III.

Bonum est confidere in Domino, quàm cōfidere in homine. Et maledictus omnis qui spē suam ponit in homine. spem baptizandorum auferunt à Domino Deo, & in homine ponendam esse persuadent. Vnde fit omnino vt non incerta, sed prorsus nulla sit salus: quia Domini est salus, & vana salus hominis. Itaque quisquis in homine spem posuerit, etiam quem iustum & innocētem nouit, maledictus est. Vnde & Apostolus Paulus eos qui dicebāt se Pauli esse, obiurgat, & dicit, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis?

Psalm 117. Hierem. 17. Non fidendum hominibus. Psal. 3, & 59.

1. Corinth. 1.

Libro I. contra Cresconium Grammaticum, Cap. XXXI.

Ab hæreticis veniente probate in Scripturis canonicis denuo baptizatum. Nam & nos proferimus Petro dictum. Qui lotus est semel, non opus habet iterum lauari. Sed etiā vos dicitis, Petrus non fuerat apud hæreticos baptizatus. Proinde quia nec vos potestis afferre de Scripturis, quarum nobis est communis auctoritas, ab hæreticis venientem denuo baptizatum, nec nos ita susceptum: quantùm ad hanc rem attinet, par nobis causa est.

Ioannis 13. *Qui semel lotus est, non opus habet iterum lauari.*

Libro III. contra eundem, Cap. V.

Siue à fideli, siue à perfido dispensatore, Sacramentum quisque percipiat, non sanctificat nisi Dominus.

Deus sanctificat, non minister.

Eodem libro, Cap. VIII, & IX.

Dabo vobis pastores secundum cor meum, & pascent vos, pascentes cum disciplina. Scio completum est: tales Apostoli fuerunt: tales etiam nūc, etsi pro Ecclesiæ latitudine perpauci, non tamen desunt. Sed quid etiam per Ezechielem Prophetam dicatur aduersus pastores malos, debuisti quærere, legere, cogitare. ibi enim dicit, Ego pascam, non pastores. Proinde quum per pastores bonos & pastores malos, verbum suum Sacramentúmque dispensat, ipse pascit, quia de ipso ait, Vt sit vnus grex, & vnus pastor. Bonum est enim confidere in Domino, quàm confidere in homine.

Hierem. 3. Pastores boni & mali.

Ezech 34.

Ioannis 10.

Psalm. 117.

Ex libro de vnico Baptismo contra Petilianum, Cap. II.

Sacrilegus non est, qui vnicum Baptismū, nō quod tuum, sed quod Christi est, iterare nō audet. Christi est enim vnica hominis in Baptismate consecratio, tua est autem vnici Baptismatis iteratio. Corrige in te quod tuū est, agnosce quod Christi est. Hoc enim iustum est vt cùm mala hominum reprobamus, quæcunque in illis bona Dei reperimus, approbemus.

Sanctificatio Christi est quæ fit Baptismate.

Cap. VII.

Neque enim tantùm nihil eum adiuuant hæc Euāgelica testimonia, sed etiam causæ nostræ plurimū suffragātur. De Baptismo Ioannis agebatur, à quo baptizatos quosdam si baptizauit Apostolus, non vtique Ioannis Baptismum habentibus, iterum Ioannis Baptismum dedit: sed Christi Baptismum non habentes, baptizari iussit in Christo: ac per hoc neutrum destruxit, sed vtrunque distinxit.

Actorum 19. Distinctus Christi & Ioannis Baptisma.

Contra eundem, Cap. IX.

Ita quisquis extra Ecclesiam fuerit ab hæreticis vel schismaticis, tamen Christi Baptismate consecratus, quum ad Ecclesiam venerit, nō est negandū sacramētum veritatis, quo imbutus est: sed adiicienda est pietas vnitatis, à qua separat' est, & sine quo illud inesse illi possit, prodesse non possit. Hoc facimus, hoc à maioribus traditum accipimus, hoc in catholica Ecclesia, quæ toto orbe diffunditur, contra omnes falsitatis nebulas custodimus.

Pietas vnitatis communicanda, cum venerit, non iterato Baptismo.

Cap. XI.

Quid est ergo quod dicit, illic esse verū Baptisma vbi est vera fides? Prorsus fieri potest, vt aliqui verum habeant Baptisma, & non habeant veram fidem: sicut fieri potest, vt habeant verum Euangelium, quod non rectè

Vbi vera fides, ibi verum Baptisma, quomodo intelligendum.

intelligendo, falsi aliquid credãt de Deo. Nunquid propter ipsam fidei falsitatem, etiam Euãgelium, quod verum apud eos inuenitur, detestandum aut emendandum putabimus?

Cap. XIII.

Contra Catabaptistas. Ego autem, vt quod de hac re sentiam, breuiter dicã, rebaptizare hæreticos, quod illi fecisse dicuntur, tunc fuit humani erroris: rebaptizare autem Catholicos, quod adhuc isti faciunt, semper est diabolicæ præsumptionis.

Cap. XIIII.

Stephanus & Cyprianus Episcopi. Duo erãt eminentissimarum Ecclesiarum, Romanæ scilicet & Carthaginensis Episcopi, Stephanus & Cyprianus, ambo ab vnitate catholica constituti. Quorum Stephanus Baptismum Christi in nullo iterandum esse censebat, & hoc facientibus grauiter succensebat. Cyprianus autẽ in hæresi vel schismate baptizatos, tanquam non habentes Baptismũ Christi, baptizandos in Ecclesia catholica existimabat. Multi cum illo, quidam cum isto etiam sentiebant: vtrique cum eis in vnitate sistentes. Si ergo verum est quod isti dicunt, & vnde causam suæ separationis asserere vel excusare conãtur, quod in vna cõmunione Sacramẽtorum mali maculant bonos: & ideo corporali disiunctione à malorum contagione recedẽdum est, ne omnes pariter pereant: iam nunc Stephani & Cypriani temporibus constat periisse Ecclesiam, nec posteris derelictam, vbi Donatus spiritaliter nasceretur.

Libro II. contra secundam Gaudentii Epistolam, Cap. IIII.

Lauacro regenerationis abluuntur peccata. Galienus autem noster, qui fuit aliquãdo vester, & alii quàm plurimi, q ex vobis ad nos, considerata catholica veritate transierunt, non ideo tibi videantur à vestra contagione non fuisse purgati, quia non sunt à nobis rebaptizati. Hi enim qui nõdum baptizati sunt, à peccatis omnibus in catholica Ecclesia lauacro regenerationis abluuntur: in eis autem qui hoc Sacramentum non ad auxilium, sed ad iudiciũ foris accipiũt: quia in desertore violamus cha racterem regium, fit illud quod scriptum est, *1. Petri 4.* Charitas cooperit multitudinem peccatorum.

In Euangelium Ioannis, Tractatu V.

Boni non præcidunt se ab Ecclesia, etiamsi errant. Tamen quid nobis solent dicere? Ecce post Ioãnem baptizatum est. Antequam enim quæstio ista bene tractaretur in Ecclesia catholica, multi in ea errauerunt, & magni & boni. sed quia de membris columbæ erant, non se *Philippen. 3.* præciderunt: & factum est in eis quod dicit Apostolus, Si quid aliter sapitis, hoc quoque vobis Deus reuelauit.

Et post pauca ibidem.

Baptisma Christi das, ideo vt post te non baptizaretur. Post Ioannem ideo baptizatum est: quia Baptisma Christi non dabat, sed Baptisma suum: quia sic acceperat vt ipsius esset. Non ergo tu melior quàm Ioannes: sed Baptisma quod per te datur, melius quàm Ioannis. Ipsum enim Christi est: istud autem Ioannis. Et quod dabatur à Paulo, & quod dabatur à Petro, Christi est. Et quod datum est à Iuda, Christi erat. Dedit Iudas, & nõ baptizatum est post Iudam. Dedit Ioannes, & baptizatum est post Ioannẽ: quia quod datũ est à Iuda Christi erat Baptisma, quod autem à Ioanne datum est, Ioãnis erat. Non Iudam Ioanni, sed Baptismum Christi, etiam per Iudæ manus datum, Baptismo Ioannis etiam per manus Ioannis dato, rectè præponimus. Etenim dictum est de Domino antequam pateretur, Quia baptizabat plures quàm Ioannes. Deinde subiectum est, Quanuis ipse non baptizaret, sed discipuli eius. Ipse, & non ipse. Ipse potestate, illi ministerio. seruitutem ad baptizandum illi admouebant, potestas baptizandi in Christo permanebat.

Post pauca ibidem.

Matth. 11. Per malum ministrum potest dari bapti mus. Cæterùm fratres mei, delirum est dicere, quia melioris meriti fuit, non dico Iudas, sed quilibet hominum, quàm ille de quo dictum est, In natis mulierum nemo surrexit maior Ioanne Baptista. Non ergo huic quisquã seruus: sed Baptisma Domini etiam per seruum malum datum, Baptismati etiam amici serui præponitur.

Libro de ver a & falsa pœnitentia, Cap. III.

Sicut semel Christus crucifixus est, sic baptismus iterandus non est. In signo enim crucis, quisque in aqua submergitur, & submersus, sepultus ostẽditur. Nõ enim qui lapsi fũt, per iteratũ Baptismum cõsequi veniam poterũt. Sicut enim semel Christus crucifixus est: sic Baptismus iterandus non est. Vna enim morte sua omnes redemit, vt amplius mori non oporteat. Quod videns Ecclesia, intellexit non iterandum Baptisma. Per fructus itaque pœnitẽtiæ baptizatis adhibetur spes veniæ. Nam filius qui receſſerat, à *Lucæ. 15.* patre in regionem longinquam, susceptus est à patre per pœnitentiam confitentem.

De fide ad Petrum, Cap. III.

Reuerso hæretico, non repetendus Baptismus Ergo ideo hæreticus debet ad Ecclesiam redire, non vt sacramentũ Baptismatis iterum accipiat, quod nemo debet in quolibet homine repetere baptizato: sed vt in catholica societate vitam æternam accipiat. Ad quam obtinendam, nunquam potest esse idoneus, qui cum sacramento Baptismatis, ab Ecclesia catholica remanserit alienus.

Ibidem, Cap. XXXVI.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, sacramentum Baptismatis, non solùm intra catholicam Ecclesiam, sed etiã apud hæreticos, qui in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti baptizant, esse posse. Imò sicut intra Ecclesiam rectè credentibus, per sacramentum Baptismi conferri salutem, sic extra Ecclesiam baptizatis, si ad Ecclesiam non redierint, eodem Baptismo accumulari pernicie. Tãtum enim valet Ecclesiasticę vnitas societatis ad salutem, vt Baptis-

Baptismo non saluetur, cui ibi non datur, vbi oportet vt detur. Inesse tamen homini Baptismum, etiam extra Ecclesiam baptizato, sed ad iudicium inesse ab Ecclesia separato. Et quia manifestum est vbicunque datum fuerit hoc Baptisma, semel esse dandum. Et ideo si ab hæreticis in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti fuerit datum, venerabiliter agnoscendum: & ob hoc nullatenus iterandum. Saluator enim ait, Qui semel lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet.

Separati ab Ecclesia habent Baptismum in iudicium.

Ioan.13.

De vera innocentia, Cap. CCCXXX.

Vna est natiuitas de terra, alia de cælo est: vna est de carne, alia de Spiritu: vna est de æternitate, alia de mortalitate: vna est de masculo & fœmina, alia est de Deo & Ecclesia: & ipsę duæ singulares sunt. Quomodo ergo vterus non potest repeti, ita nec Baptismus.

Aquæ renascentia repeti non potest.

Lib. contra Petiliani Donatistæ epistolam, Cap. XIX.

Hæc sine pertinacia considerantes atque cogitãtes, facilè potestis intelligere, id in quoquam corrigendum esse quod prauũ est: quod autem rectum est approbandum. Et hoc dandum esse quod deerit: quod autẽ inerit, agnoscendum. Veniens itaque hæreticus, vt Catholicus fiat, erroré corrigat proprium, non Christi violet Sacramẽtum. Accipiat vinculum pacis, quod non habebat, sine quo illi prodesse non poterat Baptisma, quod habebat. Vtrunque enim necessarium est ad regnum Dei adipiscendum, & Baptismus & iustitia. Et in contẽptore quidẽ Baptismi Christi, nõ potest esse iustitia. Baptismus autẽ & in eo qui iustitiam non habet, potest esse: sed non potest prodesse. Sicut enim veritas dixit, Si quis non renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cælorum: ita eadem veritas dixit, Nisi abundauerit iustitia vestra super Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum: vt nõ Baptismus solus, sed etiam iustitia perducat ad regnum: cui autem vel vtrunque vel vnum defuerit, illuc peruenire non possit.

Baptismus esse potest in eo qui nõ habet iustitiam.

Lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, Cap. LII.

Neque enim credendum est eos fuisse baptizatos, qui non in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, iuxta regulam à Domino posi tã, tincti sunt: vt sunt Pauliani, Prodiani, Borburitæ, Siphori, qui nunc vocantur Bonosiani, Fotiniani, Mõtani & Manichæi, variáque impietatis germina, vel cæteræ istorum originis siue ordinis pestes, quæ duo principia sibi ignota introducunt, vt Cerdon & Marcion: vel contraria, vt Manichæus: vel tria & barbara, vt Secianus & Theodosius: vel multa, vt Valẽtinus: vel Christum hominem fuisse absque Deo, vt Cherinthus, Hebion, Arthemon & Fotinus. Ex istis certè, inquam, si qui ad nos venerint, non requirendum ab eis vtrùm baptizati sint an non: sed hoc tantùm, si credant Ecclesiæ fidem, & baptizentur Ecclesiastico Baptismate.

Hæreticorum varia impietatum germina circa Baptisma.

In Sermone quodam Dominicæ in octaua paschæ, ad baptizatos.

Sed vos me audite, ô baptizati, audite me. Per sanguinem Christi quo estis renati obsecro vos, per nomẽ quod super vos inuocatum est, per illud altare ad quod accessistis, per Sacramenta, quæ accepistis, per iudiciũ futurum viuorum & mortuorum. Obsecro vos, obstringo vos per nomen Iesu Christi, vt non imitemini eos, quos infideles esse cognoscitis: sed illius Sacramentum maneat in vobis, qui de ligno descendere noluit, sed voluit de sepulchro resurgere, AMEN.

Hortatur ne imitentur infideles.

DE INFANTIVM BAPTISMATE.

In Euangelium Ioannis, Tract. LXVII.

In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Proinde respuẽdi sunt à corde Christiano, qui putant ideo dictũ multas esse mansiones, quia extra regnum cælorũ erit aliquid, vbi maneant beati innocentes, qui sine Baptismo ex hac vita emigrarunt, quia sine illo in regnũ cęlorum intrare non potuerunt. Hæc fides nõ est fides, quoniam non est vera & catholica fides. Absit, absit, vt qui volunt habitare in regno cælorum, in hac stultitia velint habitare vobiscum. Absit, inquam, vt quum omnis domus regnantium filiorum non sit alibi, nisi in regno ipsius, regiæ domus pars aliqua non sit in regno, &c.

Ioan.14.

In regno Dei sunt domus recognitum filiorum.

De libero arbitrio, Lib. III. Cap. XXIII.

Quo loco etiam illud persecutari homines solent, Baptismi Sacramentum Christi quid paruulis prosit, quũ eo accepto plerunque moriuntur, priusquam ex eo quidquã cognoscere potuerunt. Qua in re satis piè rectéque creditur prodesse paruulo eorum fidem, à quibus consecrandus offertur. Et hoc commendat Ecclesiæ saluberrima auctoritas, vt ex eo quisque sentiat quid sibi prosit fides sua, quando in aliorum quoque beneficium, qui propriã nondum habent, potest aliena commodari. Quid enim in filio viduæ profuit fides sua, quã vtique mortuus non habebat: cui tamen profuit matris vt resurgeret? Quantò ergo potius fides aliena potest cõsulere paruulo, cui sua perfidia non potest imputari? De cruciatibus autem corporis, quibus affliguntur paruuli, quorum per ætatem nulla peccata sunt, si animæ quibus animantur, non priusquam ipsi homines esse cœperunt, maior querela & quasi misericors deponi solet, quum dicitur, Quid mali fecerunt vt ista paterentur? Quasi possit esse innocentiæ meritum, antequam quisquam aliquid nocere possit. Quum autẽ boni aliquid operatur Deus in emendatione maiorũ: quum paruulorum suorum, qui eis chari sunt, dolo-

Prodest aliena fides offerentium paruulos ad Baptismũ.

ribus ac mortibus flagellãtur, cur ista nũc fiãt, quando cùm transierint pro non factis erunt, in quibus facta sunt: propter quos autem facta sunt, aut meliores erũt, si temporalibus incommodis emendati rectius elegerint viuere, aut excusationem in futuri iudicii supplicio non habebunt, si vitæ huius angoribus ad æternam vitam desyderium conuertere noluerunt? Quis autẽ nouit quòd paruulis, de quorum cruciatibus, duritia maiorum contunditur, aut exercetur fides, aut misericordia probatur: quis ergo nouit quid ipsis paruulis in secreto iudiciorum suorum, bonæ compensationis reseruet Deus? Quoniã quanquam nihil rectè fecerint, tamen nec peccantes aliquid ista perpessi sunt. Non enim frustra etiam infantes illos, qui cũ Dominꝰ noster Iesus Christus ab Herode necandus quæreretur, occisi sunt, in honore martyrum receptos commendat Ecclesia. quanquam isti calumnioſi, & talium quæstionum non studiosissimi examinatores, sed loquacissimi ventilatores, etiam de pecorum laboribus & doloribus, solẽt minus eruditorum solicitare fidem, &c.

In argumento libri de duabus animabus contra Manichæos.

Paruuli non voluntatu sed originis rei sunt.

Cur ergo, inquiunt Manichæi, peccatum dicitis paruulorum, quorum voluntatem non tenetis ream? Respondetur, Non eos proprietate voluntatis, sed origine reos teneri. Omnis enim homo terrenus quid est origine, nisi Adam? Porrò autem Adam habebat vtique volũtatem: cùm peccasset peccatum, per eum intrauit in mũdum.

Libro IIII. contra Donatistas de Baptismo, Cap. XXIII.

Luc. 23.

Matth. 3.

Quid autem valeat, & quid agat in homine corporaliter adhibita sanctificatio Sacramenti, sine qua tamen ille Latro non fuit, quia non eius accipiendæ voluntas defuit: sed non accipiendæ necessitas adfuit, difficile est dicere. Nisi tamen plurimum valeret, non serui Baptismum Dominus accepisset. Verũ quia per se ipsa consideranda est, excepta salute hominis, cui perficiendæ adhibetur, satis indicat, quòd & in malis, & in eis, qui seculo verbis non factis renuntiant, ipsa integra est: cùm illi nisi corrigantur, salutem habere non possũt. Sicut autẽ in Latrone, quia per necessitatem corporaliter Baptismus defuit, perfecta salus est, quia per pietatem spiritaliter adfuit, sic & quum ipsa præsto est, si per necessitatem desit quod Latroni adfuit, perficitur salus. Quod traditũ tenet vniuersitas Ecclesiæ, cùm paruuli infantes baptizantur, qui certè nondum possunt corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem, quod Latro potuit. quinetiam flendo & vagiendo, cùm in eis mysterium celebratur, ipsis mysticis vocibus obstrepunt: & tamen nullus Christianorum dixerit eos inaniter baptizari.

Latroni spiritualiter adfuit baptismus per pietatem, cum corporaliter per necessitatem adesse non potuit

Roman. 10.

Cap. XXIIII. ibidem.

Exemplis demonstrat quid valeat Baptismus in paruulis.

Et si quisquam in hac re auctoritatem diuinam quærat: quanquã quod vniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissimè creditur: tamen veraciter coniicere possumus, quid valeat in paruulis Baptismi Sacramentum, ex Circũcisione carnis, quam prior populus accepit, quam priusquam acciperet, iustificatus est Abraham: sicut Cornelius etiam dono Spiritus sancti, priusquam baptizaretur, ditatus est. Dicit tamen Apostolus de ipso Abraham, Signum accepit Circũcisionis, signaculũ fidei iustitiæ, q iã corde crediderat ei, deputatũ illi erat ad iustitiam. Cur ergo ei præceptum est, vt omnẽ deinceps infantem masculum octauo die circumcideret, qui nondum corde poterat credere, vt ei deputaretur ad iustitiam, nisi quia & ipsum per seipsum Sacramentum multum valebat? Quod in filio Mosi per Angelum manifestatum est: qui quũ adhuc incircũcisus à matre ferretur, præsenti & euidenti periculo, vt circũcideretur, exactum est. & quum factum esset, depulsa est pernicies. Sicut ergo in Abraham præcessit fidei iustitia, & accessit Circumcisio, signaculum iustitiæ fidei: ita in Cornelio præcessit sanctificatio spiritalis in dono Spiritus sancti, & accessit Sacramẽtũ regenerationis in lauacro Baptismi. Et sicut in Isaac, qui octauo suæ natiuitatis die circumcisus est, præcessit signaculum iustitiæ fidei: & quoniam patris fidem imitatus est, secuta est in crescente ipsa iustitia, cuius signaculum in infante præcesserat: ita & in baptizatis infãtibus præcedit regenerationis Sacramẽtum: & si Christianam tenuerint pietatem, sequitur etiam in corde conuersio, cuius mysterium præcessit in corpore. Et sicut in illo Latrone, quod ex Baptismi Sacramẽto defuerat, cõpleuit Omnipotentis benignitas: quia non superbia vel contemptu, sed necessitate defuerat: sic in infantibus qui baptizati moriuntur, eadem gratia Omnipotentis implere credenda est, quod non ex impia voluntate, sed ex ætatis indigentia, nec corde credere ad iustitiam possunt, nec ore confiteri ad salutem. Ideo quum alii pro eis respondent, vt impleatur erga eos celebratio Sacramenti, valet vtique ad eorum consecrationem, quia ipsi respondere non possunt. At si pro eo qui respondere potest, alius respondeat, nõ itidem valet. Ex qua regula illud in Euangelio dictum est, quod omnes quum legitur, naturaliter mouet, AEtatem habet, ipse pro se loquatur.

Gen. 15.
Act. 10.
Rom. 4.
Exod. 4.
Gene. 21.
Roma. 4.
Ioan. 9.

Cap. XXV. ibidem.

Aliud est Baptismus, aliud conuersio cordis.

Quibus rebus omnibus ostenditur, aliud esse Sacramentum Baptismi, aliud conuersionem cordis: sed ad salutem hominis ex vtroq; compleri. Nec si vnum horum defuerit, ideo putare debemus consequẽs esse, vt & alterum desit: quia & illud sine isto potest esse in infante

te: & hoc sine illo potuit esse in Latrone, complente Deo siue in illo siue in isto, quod non ex voluntate defuisset. Quum verò ex voluntate alterum horum defuerit, reatu hominē inuoluit. Et Baptismus quidē potest inesse, vbi conuersio cordis defuerit. Conuersio autem cordis potest quidem inesse non percepto Baptismo, sed contempto Baptismo non potest. Neque enim vllo modo dicēda est conuersio cordis ad Deum, quum Dei Sacramentum contemnitur. Iustè igitur reprehendimus, anathematizamus, detestamur, abominamur peruersitatem cordis hæreticorum. Sacramentum tamen Euangelicū non ideo non habēt: quia per quod vtile est non habent. Quapropter cùm ad fidem & veritatem veniunt, & agentes pœnitentiam remitti sibi peccata deposcunt, non eos decipimus neque fallimus, quū correctos à nobis ac reformatos in eo quo deprauati atque peruersi sunt, ad regnum cælorum sic disciplinis cælestibus erudimus, vt quod in eis integrum est nullo modo violemus: nec propter hominis vitium, si quid in homine Dei est, vel nullum vel vitiosum esse dicamus.

Lib. X. de Genesi ad literam, Cap. XXIII.

Apostolica traditio est infantes baptizare.

Consuetudo matris Ecclesiæ in baptizandis paruulis nequaquam spernenda est, neque vllo modo superflua deputanda, nec omnino credenda, nisi Apostolica esset traditio. Habet enim & illa parua ætas magnū testimonii pondus, quæ prima meruit pro Christo sanguinē fundere.

Matth. 2.

Lib. XXI. de ciuitate Dei, Cap. XIII.

Ecclesiast. 40 Paruuli a peccato originali per Baptismū absoluti.

Quod scriptum est, Graue iugum super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorū, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium: vsqueadeo impleri necesse est, vt ipsi paruuli per lauacrum regenerationis, ab originalis peccati, quo solo tenebantur, vinculo iam soluti, mala multa patientes, nonnulli etiam incursus spirituum malignorum aliquando patiantur. Quæ quidem passio absit vt eis obsit, si hanc vitam in illa ætate, etiam ipsa passione ingrauescente, & animā de corpore excludente finierint.

Lib. XXII. Cap. XXII.

Satan vexat & paruulos baptizatos.

Contra milleformes dæmonum incursus, quis innocentia sua fidit? Quandoquidem ne quis fideret, etiam paruulos baptizatos, quibus certè nihil est innocentius, aliquando sic vexant, vt in eis (maximè Deo sinente) ita monstretur huius vitæ flenda calamitas, & alterius desyderanda felicitas.

Ex lib. solutionū Quæst. Hilarii, Quæst. II.

Quòd autem dicunt infantem morte præuentum, non baptizatū, perire non posse, quoniam sine peccato nascitur: non hoc dicit Apostolus, & arbitror esse melius, vt Apostolo potius quàm illis credamus. Dicit enim ille Doctor Gentium, in quo Christus loquebatur, Per vnum hominem peccatū intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Et paulò pòst dicit, Nam iudicium quidem ex vno delicto in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Proinde isti, quem fortè inuenerint infantem, non ex vllius hominis concupiscentia procreatum, ipsum dicāt illi damnationi nō esse obnoxium, nec per Christi gratiam ab illa damnatione esse liberandum. Quid est enim, Ex vno delicto in condemnationem, nisi illo delicto quo deliquit Adam? Et quid est, Ex multis delictis in iustificationem: nisi quia Christi gratia non solùm illud delictum soluit, quo obstringuntur infantes ex illo vno homine procreati: sed etiā multa delicta, quæ quum creuerint homines, addunt malis moribus suis? Tamen & illud vnum, quo est obligata propago carnalis, quæ ab illo primo homine originem ducit, sufficere dicit ad condemnationem. Ideo non est superfluus Baptismus puerorum, vt qui per generationem illi condemnationi obligati sunt, per regenerationē liberentur. Et sicut non inuenitur homo, qui ab eadem condemnatione soluatur: sic non inuenitur homo, qui præter Christum spiritaliter regeneretur. Carnalis autem generatio, delicto illi vni & damnationi eius obnoxia est. Spiritalis verò regeneratio, non solùm illud vnum propter quod baptizantur infantes, sed multa delicta facit aboleri, quæ homines malè viuendo ad illud in quo generati sunt, addiderunt.

Baptismus puerorum non est superfluus.

De hæresibus, ad Quoduultdeum, Cap. LXXXVIII.

Hæretici Pelagiani negant secundum originale.

Pelagiani paruulos negant secundum Adam carnaliter natos, contagium mortis antiquæ prima natiuitate cōtrahere. Sic enim eos sine vllo peccati originalis vinculo asserunt nasci, vt prorsus non sit quod de eis oporteat secunda natiuitate dimitti: sed eos propterea baptizari, vt regeneratione adoptati admittantur ad regnum Dei, de bono in melius translati: non ista renouatione ab aliquo malo obligationis veteris absoluti. Nam etiamsi non baptizentur, promittunt eis extra regnum quidē Dei, sed tamen æternam & beatam quandam vitam suam.

Eodem lib. XLVII. loco.

Hieracitarū error.

Hierachitæ, quorū auctor Hieracha nuncupatur, resurrectionē carnis negant: monachos tantùm & monachas & coniugia non habentes in communionem recipiunt. Ad regnum cælorum non pertinere paruulos dicunt: quia non sint eis merita vlla certaminis, quo vitia superentur.

Lib. V. contra Pelagianos Hyponost.

Luc. 19.

Sinite itaque paruulos venire ad Christum vitam, vt eis perditā per Adam medicina sua

redonet vitam. Venit enim non inaniter quęrere & saluare quod perierat. Vos videbat præscientia sua futuros hæreticos, vósque notabat in Apostolis suis, dicens, Sinite infãtes venire ad me, & nolite eos prohibere: talium est enim regnum cælorum. Talium ad comparationem videlicet venientium ad se dixit, non omnium paruulorum generaliter, etiã & qui in eo renati non sunt. Ideo inquit, Sinite paruulos venire ad me, id est, nolite eos credere me non indigere. non enim possunt venire in regnum Patris mei, nisi per me. Denique ait, Ego sum via, veritas & vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax. Quinimò in remissionem baptizantur & paruuli: alioquin non habent in regnum cælorum vitam. Dimittitur eis regeneratione spiritali, quod traxerunt (vt sæpe dixi) ex Adam generatione carnali.

Luc. 18.

Ioan. 14. Psalm. 115. Regeneratione spirituali dimittitur paruulis quod traxerunt ex Adam.

In lib. de fide ad Pet. diac. Cap. XXVII.

Firmissimè tene & nullatenus dubites, nõ solùm homines iam ratione vtẽtes, verũetiam paruulos, qui siue in vteris matrum viuere incipiunt, & ibi moriuntur, siue cum de matrib⁹ nati, sine Sacramẽto sãcti Baptismatis, q datur in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, de hoc seculo trãseunt, ignis ęterni sẽpiterno supplicio puniẽdos: quia etsi ꝓprię actionis peccatum nullũ habuerunt, originalis tamẽ peccati dãnationem carnali conceptione traxerunt & natiuitate.

Paruuli qui sine baptismate decedunt, damnantur, rei peccati originalis.

Lib. de Spiritu & Anima, Cap. XLIII.

Vnde si aliqui sub peccato geniti paruuli obeunt absque remedio salutari, pertimesce iustitiam Dei, qui nihil debet alicui, sed damnat in singulis malum, quod nõ fecit in eis. Si autem paruulos renouat sacramentis, admirare misericordiam Dei. Ipsi enim sicut nesciũt culpam, cum qua ex carne nascuntur, sic nesciunt gratiam, qua per Christum renouantur. Non excusat paruulos à culpa, quia eam non norunt: nec excludit gratiam ab eis, quia eam nesciunt. Quæris in eis culpam: inuenis ex carne traductam. Quæris in eis gratiam: inuenis à Deo collatam.

Ignorãtia non excusat paruulos.

De Ecclesiast. dogmat. Cap. XXXIIII.

Quicunque paruulos recentes ab vteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remissionem quidẽ peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adã trahere originalis peccati, quod lauacro regenerationis expietur: vnde fit consequẽs, vt in eis forma Baptismatis in remissionem peccatorum, non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit. quoniam non aliter intelligendum est quod ait Apostolus, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertrãsiit, in quo omnes peccauerunt: nisi quemadmodũ catholica Ecclesia vbique diffusa sẽper intellexit. Propter hãc enim fidei regulam etiam paruuli, qui nihil peccatorum in seipsis adhuc cõmittere potuerũt, ideo in peccatorũ remissionem veraciter baptizantur, vt in eis regeneratione mundetur, quod generatione traxerunt.

Anathema est, qui negat in paruulis esse peccata originis. Roma. 5.

Lib. II. de bono perseuerantiæ, Cap. XII.

Non est apud Deum personarum respectus.

Neque enim fato cogitur Deus illis infantibus subuenire, illis autem non subuenire, quum sit vtriusque causa communis: aut res humanas in paruulis, non diuina prouidentia, sed fortuitis agi casibus opinabimur, quum rationales vel damnandæ vel liberandæ sint animæ: quãdoquidem nec passer cadit in terram sine volũtate Patris nostri qui in cælis est. Aut parentum negligentiæ sic tribuẽdum est, quòd paruuli sine Baptismo moriuntur: vt nihil ibi agant superna iudicia, tanquam ipsi qui hoc modo malè moriuntur, parentes sibi negligentes voluntate propria, de quibus nascerentur, elegerint. Quid dicã, quòd paruulus aliquando, antequam illi per ministerium baptizantis succurri possit, expirat? Plerunque enim festinantibus parentibus & paratis ministris, vt Baptismus paruulo detur, Deo tamen nolẽte nõ datur, qui eum paruulum in hac vita non tenuit vt daretur. Quid etiam quòd aliquando paruulis infidelium filiis potuit ne irent in perditionem, & filiis fidelium non potuit Baptismate subueniri? Vbi certè ostẽditur, quòd personarum apud Deum nõ sit acceptio: alioqui cultorum suorum potius quàm inimicorum filios liberaret.

De Verbis Apostoli, Sermone VII.

Mortui in Adam opus habent viuificatione Christi.

Ecce infantes in suis vtique operibus innocentes sunt, nihil secum, nisi quod de primo homine traxerunt, habẽtes: quibus propterea est Christi gratia necessaria, vt in Christo viui ficẽtur, qui in Adã mortui sunt: vt quia inquinati sũt generatione, purgẽtur regeneratione.

Item Sermone VI. in octaua Paschæ.

Fideiussores seu Baptismatis susceptores admonere debent spirituales filios.

Hoc itaque admoneo, fratres dilectissimi, vt quoties paschalis solennitas venit, quicunque viri, quæcunque mulieres de sacro fonte filios spiritaliter exceperunt, cognoscant se pro ipsis fideiussores apud Deum extitisse. Et ideo semper illis solicitudinem veræ charitatis impendant, & admoneãt vt castitatẽ custodiant, virginitatem vsque ad nuptias seruent, à maledicto vel periurio linguam refrenent, cantica turpia vel luxuriosa ex ore non proferant, non superbiant, non inuideant, iracundiam vel odium in corde non tenent, auguria non obseruẽt, phylacteria & characteres diabolicos nec sibi nec suis aliquando suspendant, incantatores velut ministros diaboli fugiant, fidem catholicam teneant, ad Ecclesiam frequentius currant, cõtempta verbositate lectiones diuinas attentis auribus audiant, peregrinos suscipiant, & secundum quod ipsis in Baptismo dictum est, hospitum pedes lauent, pacem & ipsi teneant, discordes ad concordiam reuocare contendant, sacerdotibus & parentibus honorem amore veræ charitatis impendant. Hæc ergo

go omnia & hæc similia, si filios & filias vestras admonere contenditis, quum ipsis ad æternam beatitudinem feliciter peruenietis.

In Sermone quodam de Christiano nomine, Dominica X. post Trinita.

Quos de fonte excipimus, castigare vt veros filios debemus

Et ideo, fratres, tam illos qui de vobis nati sunt, quàm illos quos de fonte excipitis, sem per castigate atque corrigite, vt castè & iustè & sobriè viuant: & vosipsi ita agite, vt si vos filii vestri imitari voluerint, non vobiscum in igne ardeant: sed simul vobiscum ad prœmia æterna perueniant.

De verbis Apost. Serm. de Baptis. paruulorum contra Pelagi. Cap. XIIII.

Solicitos autem nos facit, non ipsa sententia iam olim in Ecclesia catholica summa auctoritate fundata: sed disputationes quorundam, quæ modò crebrescere & multorum animos euertere moliuntur. Fratres enim nostri sunt, permoti sunt profunditate quæstionis: sed regi debuerunt gubernaculo auctoritatis.

Actu. 4.

Non enim est aliud nomen sub cælo, in quo oportet saluos fieri omnes pusillos cum magnis. Si autẽ saluos fieri oportet in hoc nomine, sine hoc nomine proculdubio nec salus erit, quæ sine Christo promittitur paruulis. Pace eorũ dicam, Qui cuiquam salutem promittit sine Christo, nescio vtrùm ipse salutem habere in Christo possit.

Sine Christo non est salus.

Ibidem.

Inter credentes igitur baptizatos paruulos numerabis, nec iudicare vllo modo aliter audebis, si non vis esse apertus hæreticus. Ergo ideo habent vitam æternam: quia qui credit in Filium, habet vitam æternam. Nolo eis sine ista fide, vel sine isto Sacramẽto fidei, promittere vitam æternam.

Ioan. 3. Sine fide & Baptismate nemo saluatur.

Et post pauca.

Proinde nemo nos fallat. Scriptura euidẽs est, auctoritas fundatissima est, fides catholicissima est. Omnis generatus, damnatus: nemo liberatus, nisi regeneratus. vnde & alteri versutiæ illorum iam vos instructi, respõdete charissimi. Quando dicunt & paruulos turbant, Si de peccatore peccatores nati sunt: quare non de baptizato iã fideli, cui remissa sunt omnia peccata, iusti nascuntur? Citò respõdete, Ideo de baptizato non iustus nascitur: quia non eũ generat vnde regeneratus est, sed vnde generatus est. Carnalis est certè ista generatio, & carnalis est Circũcisio: & tamen de circunciso non nascitur circunciſus. Sic ergo de baptizato non potest nasci baptizatus: quia nemo renatus antequam natus.

Nemo liberatur nisi regeneratus.

Post pauca ibidem.

Sed absit vt ego dicam, non credentes infantes. Iã superius disputaui, Credit in altero, qui peccauit in altero. Dicitur credit, & valet, & inter fideles baptizatos computatur. Hoc habet auctoritas matris Ecclesiæ, hoc fundatus veritatis obtinet Canõ. Cõtra hoc robur, contra hũc inexpugnabilem murum, quisquis arietat, ipse confringitur. Ergo prodest Christus aliquid infantibus baptizatis: & sicut ego doceo, & sicut mecum tota Ecclesia dicit, credentibus prodest, fidelibus prodest.

Christus infantibus fidelibus prodest.

In eodem Sermone.

Si baptizatis infantibus credentibus dicis Christum aliquid prodesse, bene dicis, mecum dicis. Credũt & infantes. Vnde credunt? Fide parentum. Si fide parentum purgantur, peccato parentum polluti sunt. Corpus mortis in primis parentibus generauit eos peccatores, spiritus vitæ in posterioribus parẽtibus regenerauit eos fideles. Tu das fidem non respondenti, & ego peccatum nihil agenti.

Credunt filij fide parentum.

Et iterum post pauca ibidem.

Interrogatus est Cyprianus, vtrùm infans baptizari debeat ante octauam diem: quia in veteri Lege non licebat circuncidi infantem, nisi octauo die. Dixit sanctus Cyprianus inter cætera, Propterquod neminem putamus ad gratiam cõsequendam impingẽdum esse à Lege quæ iam statuta est, nec spiritalem Circuncisionem impediri carnali Circũcisione debere: sed omnem omnino admittendum esse ad gratiam Christi, quando & Petrus in Actibus Apostolorum loquatur & dicat, Deus mihi dixit, neminem hominem communem dicendum & immũdum. Cæterùm si homines impedire aliquid ad cõsequutionem gratiæ possit, magis adultos & prouectos & maiores natu possint impedire grauiora peccata. Porrò autem etiam grauissimis delictoribus, & in Domino multum antè peccantibus, quum postea crediderunt, remissio peccatorum datur, & à Baptismo & gratia nemo prohibetur. Quãtò magis non debet prohiberi infans, qui recens natus nihil peccauit, nisi quòd secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima natiuitate contraxit, qui ad remissa peccatorum accipienda hocipso facilius accedit, quòd illi dimittuntur non propria, sed alie na peccata? &c.

Genes. 7.

Actu. 10.

Nihil impedit pueros à gratia Christi.

Et iterum post pauca.

Fundata ista res est, ferendus est disputator errans in aliis quæstionibus non bene dige stis, nondum plena Ecclesiæ auctoritate firmatis. Ibi ferendus est error: non tantùm progredi debet, vt etiam ipsum fundamentum Ecclesiæ quatere moliatur. Ecclesiæ sanctæ, pro remissione peccati originalis paruulorum quotidie laboranti, non contradicant.

Propter peccatum originis paruuli quotidie baptizãtur

In Psalmum L.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c. Nunquid Dauid de adulterio natus erat? De Iesse viro iusto & cõiuge ipsius. Quid est, quòd se dicit in iniquitate conceptũ, nisi quia trahitur iniquitas ex Adam? Etiam ipsum vinculum mortis cum ipsa iniquitate concretum est. Nemo nascitur nisi trahens pœnam, trahẽs meritum pœnæ. Dicit & alio loco Propheta,

Psalm. 50.

1. Regum 16.

Nemo mundus in conſpectu tuo, nec infans cuius eſt vnius diei vita ſuper terram. Nouimus enim ex Baptiſmo Chriſti ſolui peccata, & Baptiſma Chriſti valere ad remiſsionẽ peccatorum. Si infantes omnino innocẽtes ſunt, cur matres ad Eccleſiã cum lãguentibus currunt? Quid illo Baptiſmo, quid illa remiſsione dimittitur? Innocentẽ magis video flentem quàm iraſcentem. Quid diluit Baptiſmus? Quid ſoluit illa gratia? Soluitur propago peccati: quia ſi loqui tibi poſſet ille infans, diceret, & ſi iam intellectum haberet, quem habebat Dauid, reſponderet tibi, Quid me attendis inſontem? Nunquid vides facinora mea? Sed ego in iniquitate cõceptus ſum, & in peccatis me mater mea in vtero aluit. Præter hoc vinculum concupiſcentiæ carnalis, natus eſt Chriſtus ſine maſculo, ex Virgine concipiente de Spiritu ſancto. Erat enim & Dominus mortalis: ſed non de peccato ſuſcepit pœnam noſtram, & ideo ſoluit culpam noſtram. Meritò ergo in Adam omnes moriuntur, in Chriſto autem omnes viuificantur. Per vnum hominem enim, ait Apoſtolus, peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertrãſiit, in quo omnes peccauerunt. Definita eſt ſententia, In Adam, inquit, omnes peccauerunt. Solus iſte infans potuit, qui de opere in Adam nõ eſt natus, &c.

Iob.15. *Infantes baptizandi propter originale peccatum.* 1. Corint.15. Roman.5.

Ad Bonifacium, Epiſtola XXV.

Tanta illius Sacramenti, hoc eſt, Baptiſmi ſalutaris eſt virtus in ſancta compage corporis Chriſti, vt ſemel generatus per aliorum carnalem voluptatem, cùm ſemel regeneratus fuerit per aliorum ſpiritalẽ voluntatẽ: deinceps nõ poſsit vinculo alienę iniquitatis obſtringi, cui nulla ſine volũtate cõſẽtit. Et anima enim patris mea eſt, inquit, & anima filii mea eſt.

Ezech.18.

DE INFANTIVM BAptiſmate & peccato originali.

Ibidem poſt pauca.

Vt autem poſsit regenerari infans per offi cium volũtatis alienæ, cùm offertur cõſecrandus, facit hoc vnus Spiritus, ex quo regeneratur oblatus. Non enim ſcriptum eſt, Niſi quis renatus fuerit ex parentum voluntate, aut ex offerentium aut miniſtrantium fide: ſed, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu. Aqua igitur exhibens forinſecus ſacramẽtum gratiæ & Spiritus operãs intrinſecus beneficium gratiæ, ſoluens vinculum culpæ, reconcilians bonum naturæ, regenerat hominem in vno Chriſto, ex vno Adam generatum. Regenerans ergo Spiritus in maioribus offerentibus, & paruulo renato & oblato communis eſt. Ideo per hanc ſocietatem vnius eiuſdémque Spiritus, prodeſt offerẽtium voluntas paruulo oblato.

Infantes quod regenerantur per oblationem voluntatis alienæ facit hoc vnus atque idem Spiritus. Ioan.3.

In eadem Epiſtola.

Offeruntur quippe paruuli ad percipiendum ſpiritalem gratiã, nõ tam ab eis quorum geſtantur manibus: quãuis & ab ipſis, ſi & ipſi boni fideles ſunt, quàm ab vniuerſa ſocietate Sanctorum atque fidelium. Ab omnibus nanque offerri rectè intelliguntur, quibus placet quòd offeruntur, & quorum ſancta atque indiuidua charitate ad communicationem ſancti Spiritus adiuuantur. Tota hoc ergo mater Eccleſia, quæ in Sãctis eſt, facit: quia tota omnes, tota ſingulos parit, &c.

Sub finem eiuſdem Epiſtolæ.

Sacramentum fidei, fides eſt ſecundũ quendam modum. Nihil eſt autem aliud credere, quàm fidem habere. Ac per hoc, quum reſpondetur paruulum credere, qui fidei nondum habet affectum: reſpondetur fidem habere, propter fidei ſacramentum, & conuertere ſe ad Deum propter conuerſionis ſacramentum: quia & ipſa reſponſio ad celebrationem pertinet Sacramenti. Sicut de ipſo Baptiſmo Apoſtolus ait, Conſepulti (inquit) ſumus Chriſto per Baptiſmum in mortem. Non ait, Sepulturam ſignificauimus: ſed prorſus ait, Conſepulti ſumus. Sacramẽtum ergo tantæ rei, non niſi eiuſdem rei vocabulo nuncupauit. Itaque paruulum, etſi nõdum fides illa quæ in credentium voluntate conſiſtit, iam tamen ipſius fidei ſacramentum fidelem facit. Nam ſicut credere reſpondetur, ita etiam fidelis vocatur: nõ rem ipſa mente annuẽdo, ſed ipſius rei Sacramentum percipiendo. Quum autem homo ſapere cœperit, non illud Sacramentum repetit, ſed intelligit, eiúſque veritati conſona etiam voluntate coaptabitur. Hoc quandiu non poteſt, valebit Sacramentum ad eius tutelam aduerſus contrarias poteſtates, & tãtum valebit, vt ſi ante rationis vſum ex hac vita emigrauerit, per ipſum Sacramentum commendãte Eccleſiæ charitate, ab illa condemnatione quæ per vnum hominem intrauit in mũdum, Chriſtiano adiutorio liberetur. Hoc qui non credit, & fieri non poſſe arbitratur, profectò infidelis eſt, etſi habeat fidei ſacramẽtum. Longéque melior eſt ille paruulus, qui etiamſi fidem nondũ habeat in cogitatione: nõ ei tamẽ obicem contrariæ cogitationis opponit: vnde Sacramentum eius ſalubriter percipit, &c.

Paruuli fidem habent propter fidei ſacramẽtum. Rom.6.

Ad Hieronymum, Epiſtola XXVIII.

Quiſquis dixerit quòd in Chriſto etiam viuificabuntur paruuli, qui ſine Sacramenti eius participatione de vita exeunt: hic profectò & contra Apoſtolicam prædicationem venit, & totam condemnat Eccleſiam, vbi propterea pro baptizandis paruulis feſtinatur & curritur: quia ſine dubio creditur aliter eos in Chriſto viuificari omnino non poſſe. Qui autem nõ viuificatur in Chriſto, reſtat vt in eadẽ damnatione maneat, de qua dicit Apoſtolus, Per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem. Cui delicto obnoxios paruulos naſci, omnis credit Eccleſia, &c.

Totam cõdemnat Eccleſiam qui infantes ſine Baptiſmo decedentes ſaluos fieri autumat.

Ad Sixtum Ro. Ponti. Epiſt. CV.

Vt ergo alia omittam, hoc de paruulis ſolùm

Iùm dicam, quòd Pelagiani quoque auctoritate Euangelica territi, vel potius Christianorũ populorum cõcordissima fidei conspiratione perfracti, sine vlla excusatione cõcedũt, quod nullus paruulus, nisi renatus ex aqua & Spiritu, intrat in regnum cælorũ. Quã quæso allaturi sunt causam, quòd alius sic gubernatur, vt baptizatus hinc exeat, alius infidelium manibus traditus, vel etiam fidelium, priusquam ab eis baptizandus offeratur, expirat? An hoc fato vel fortunę daturi sunt? Non opinor eos in tantam dementiam prodituros, quãtulunc unque nomen Christianum tenere cupiẽtes. Cur ergo in regnum cælorum, non accepto regenerationis lauacro, paruulus nullus intrabit? Nunquidnam ipse sibi parentes infideles vel negligentes, de quibus nasceretur, elegit? Quid dicam de inopinatis vel repentinis innumerabilibus mortibus, quibus sæpe etiam religiosorum Christianorum præueniũtur infantes, & Baptismo præripiuntur: cùm econtrario sacrilegorum & inimicorum Christi, aliquo modo in Christianorum manus veniẽtes, ex hac vita, nõ sine sacramẽto regenerationis emigrent? Quid hinc dicturi sunt, qui vt gratia dari possit, nonnulla præcedere merita humana cõtendunt, nè sit personarũ acceptor Deus? Quæ tandẽ hìc merita præcesserunt? Si eorũdẽ cogitaueris paruulorũ, nulla sunt propria: vtrisque est illa massa cõmunis. Si parentum attẽderis, bona sunt illa, quorũ filii repentinis mortibus sine Christi Baptismate perierunt. Mala verò illa, quorũ filii per Christianorum aliquã potestatem, ad sacramẽta Ecclesiæ peruenerunt. Et cur prouidentia Dei, cui nostri capilli numerati sunt, sine cuius voluntate non cadit passer in terram, quę nec fato premitur, nec fortuitis casibus impeditur, nec vlla iniquitate corrumpitur, vt renascantur ad hæreditatem cælestem, non cõsulit omnibus paruulis filiorũ suorum: & nõnullis cõsulit etiam paruulis impiorum? Iste infãs, de fidelibus coniugatis ortus, lætitia parentum susceptus, matris vel nutricis sõnolentia suffocatus, fit exterus & expers suorum fidei. Ille infans de sacrilego stupro nascitur, crudeli timore matris exponitur, alienorum misericordi pietate colligitur, eorum Christiana solicitudine baptizatur, fit ęterni cõsors & particeps regni. Ista cogitent, ista considerent. Hinc audeant dicere Deum vel acceptorem in sua gratia personarum, vel remuneratorem præcedentiũ meritorũ. Nã & si conabuntur maioris ætatis aliqua merita suspicari, seu bona seu mala, quid de istis infãtibus dicẽt, quorũ nec iste sibi vllis ꝓpriis meritis malis acquisiuit violentiam suffocãtis, nec bonis illi diligẽtiam baptizãtis? Nimiæ vanitatis & cæcitatis sunt, si etiam iis cõsideratis nondum dignantur exclamare nobiscũ, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Non itaque misericordiæ gratuitæ Dei pertinacissima aduersẽtur insania. Sinãt Filiũ hominis, in qualibet ætate quærere & saluum facere quod perierat: nec de inscrutabilibus iudiciis eius audeãt iudicare, cur in vna eadémque causa, super alium venit misericordia eius, super alium maneat ira eius, &c.

Infantes baptismi regeneratione in regnũ cælorũ introire non possunt.

Matth. 10.

Roman. 11.

Cõtra Dei gratiam impiũ & merita iactantes.

Ad eundem in eadem Epistola.

Quis est enim tam vecors, qui ea neget per Baptismum posse dimitti, quæ sine Baptismo dicit posse puniri? Sed disputãdo aduersus eos qui vsquequaque conuicti, etiam non commissorum peccatorum Deum persuadere moliuntur vltorẽ: verendum est ne nos in eos ista fingere existimemur. Illi autem nullo modo tam hebetes esse credantur, vt hæc vel sentiant, vel cuiquam persuadere conentur. Veruntamen nisi eos hæc dicere audissem, refellenda esse nõ arbitrarer. Circunstipantur enim & diuinarũ auctoritate lectionum, & antiquitus tradito & retento firmo Ecclesiæ ritu in Baptismate paruulorum, vbi apertissimè demonstrantur infantes, & quum exorcizantur, & quum eis per eos à quibus gestantur, renuntiare respondent à diaboli dominatione liberari: & nõ inuenientes quâ exeant, pergunt in præcipitem stultitiam, dum nolunt mutare sententiam. Illud sanè sibi vidẽtur acutissimè dicere, Quomodo peccatum trãsit in filios fidelium, quod in parentibus non dubitamus dimissum esse per Baptismum? Quasi propterea possit non habere generatio carnalis, quod sola tollit regeneratio spiritalis. Aut verò in Baptismo cõcupiscentiæ carnis infirmitas continuò sanetur, sicut cõtinuò reatus eius aboletur, sed gratia renascendi, non conditione nascendi. Vnde quisquis per hanc concupiscentiam, etiam de renato nascitur, sine dubitatione oberit nato, nisi & ipse similiter renascatur, &c.

Renatorum filius obest originale peccatum nisi per Baptismũ remittatur.

Lib. III. cõtra Cresconium Gramma. Cap. X.

Et Iudæis, inquis, à Moyse baptizatis Petr⁹ dixit, Pœnitemini, & baptizetur vnusquisque vestrùm in nomine Iesu Christi. Si propterea iam baptizati erant Iudæi, quia Moyses per mare rubrum ante tam longum tempus parentes eorum baptizauerat: qui de Christianis baptizatis nascũtur, sine causa hodie baptizantur. Et tamen dicis ista & scribis ista, audiris & legeris, & putaris respondere literis nostris, quasi hoc sit respondere potuisse, quod est tacere noluisse.

Actorum 2. Exod. 14.

1. Corinth. 10. Iudæi ꝓ Moysem in mari rubro baptizati.

Lib. de natura & gratia cõtra Pelagianos, Cap. IIII.

Hæc igitur Christi gratia, sine qua nec infantes, nec ætate grandes salui fieri possunt, non meritis redditur, sed gratis datur: propter quod gratia nominatur. Iustificati (inquit) gratis per sanguinẽ illius. Vnde ii qui non per illam liberantur, siue qui audire nondum potuerunt, siue quia obedire noluerunt, siue etiã

Gratia Christi gratis datur.

quum per ætatem audire non possent, lauacrũ regenerationis quod accipere possẽt, per quod salui fierent, non acceperunt, iustè vtique damnantur: quia sine peccato non sunt, vel quod originaliter traxerunt, vel quod malis moribus addiderunt. Omnes enim peccauerũt, siue in Adam siue in semetipsis, & egẽt gloria Dei.

Eodem lib. Cap. VIII.

Ego autem dico, paruulum natum in eo loco vbi ei non potuit per Christi Baptismum subueniri, morte præuentũ, idcirco talem fuisse, id est, sine lauacro regenerationis exisse: quia esse aliud non potuit. Absoluat ergo eum & aperiat ei contra sententiam Domini regnũ cælorum. Sed non eum absoluit Apostolus, qui ait, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Rectè ergo ea damnatione, quæ per vniuersam massam currit, non admittitur in regnum cælorum: quanuis Christianus non sòlùm non fuerit, sed nec esse potuerit.

Ioan. 3.

Rom. 5. Non baptizat non absoluta est.

Lib. I. de peccatorum meritis & remissione, Cap. XVI.

Potest proinde rectè dici, paruulos sine Baptismo de corpore exeuntes, in damnationem omnium mitissimam futuros. Multum autem fallit & fallitur, qui eos in damnationem prædicat non futuros, & dicente Apostolo, Iudicium ex vno delicto in condemnationem. Et paulò pòst, Per vnius delictum in omnes homines ad cõdemnationem. Quando ergo peccauit Adam non obediẽs Deo, tunc eius corpus, quanuis esset animale atque mortale, gratiam perdidit, qua eius animæ omni ex parte obediebat. *In eodem post pauca.*

Non baptizati paruuli damnabuntur.

Rom. 5.

Sic itaque impletũ est quod dixerat Deus, Qua die ederitis, morte moriemini. Ex hac igitur inobedientia carnis, ex hac lege peccati & mortis quisquis carnaliter generatur, regenerari spiritaliter opus habet: vt non solùm ad regnum Dei perducatur, verumetiam à peccati damnatione liberetur. Simul itaque peccato & morti primi hominis obnoxii nascuntur in carne, & simul iustitiæ vitæq; æternæ secundi hominis sociati renascuntur in Baptismo.

Gene. 2.

Carnaliter nati regeneratione opus habet.

Cap. XVII.

Quapropter qui dicunt paruulos ideo baptizari, vt hoc eis remittatur quod in hac vita proprium contraxerunt, non quod ex Adam traduxerunt: non magno molimine refellendi sunt. Quando enim secum ipsi paululum sine certandi studio cogitauerint, quàm sit absurdum, nec disputatione dignum quod dicunt: continuò sententiam commutabunt. Quòd si noluerint, non vsqueadeò de humanis sensibus desperãdum est, vt metuamus ne hoc cuipiam persuadeant.

Paruuli non propter propria peccata baptizantur.

Cap. XX.

Cæterùm quis ignorat quòd baptizatus paruulus, si ad rationales annos veniens non crediderit, nec se ab illicitis cõcupiscentiis abstinuerit, nihil ei proderit quod paruus accepit? Veruntamen si percepto Baptismate de hac vita emigrauerit, soluto reatu, cui originaliter erat obnoxius, perficietur in illo lumine veritatis, quod incommutabiliter manens in æternum, iustificatos præsentia Creatoris illuminat. Peccata enim sola separant inter homines & Deum, quæ soluuntur Christi gratia, per quem Mediatorem reconciliamur, quum iustificat impium. Terrẽtur autem isti sententia Domini dicẽtis, Nisi quis natus fuerit denuo, non videbit regnum Dei.

Peccata separant inter Deũ & homines. Esaiæ 59.

Ioan. 3.

Et post pauca.

Qui credit in Filium, habet vitã æternam. Qui autem incredulus est Filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. In quo igitur horum genere ponimus infantes: in eorum qui credunt in Filium, an in eorum qui increduli sunt Filio? In neutro, ait aliquis, quia cùm adhuc credere nõ possunt, nec increduli deputandi sunt. Non hoc indicat Ecclesiastica regula, quæ baptizatos infantes fidelium numero adiungit. *Cap. XXI. eodem libro.*

Ibidem.

Baptizetur puerorum misericordia Dei adiungit numero fidelium.

Nam & ii quibus videtur iniustum, vt paruuli sine gratia Christi de corpore exeuntes, non solùm regno Dei, quod & ipsi fatẽtur, nisi per Baptismum renatos intrare non posse, verumetiam vita æterna & salute priuentur: quærentes quomodo iustum sit, vt alius ab originali impietate soluatur, alius non soluatur: quum eadem sit vtriusque conditio: ipsi respondeãt secundum suam sententiam, quomodo identidem iustum sit, vt huic præstetur Baptismus, quo intret in regnum Dei: illi non præstetur, quum sit vtriusque par causa. Si enim mouet, cur ex his duobus, quum ex æquo ambo sint originaliter peccatores, alius ab hoc vinculo soluitur, cui conceditur Baptismus, alius non soluitur, cui talis gratia non conceditur: cur non pariter mouet quod ex duobus originaliter innocentibus, alius accipit Baptismũ, quo in regnum Dei possit intrare: alius non accipit, ne ad regnum Dei possit accedere? Nempe in vtraque causa ad illam exclamationẽ reditur, O altitudo diuitiarum! Ex ipsis deinde baptizatis paruulis, dicatur mihi cur alius rapitur, ne malitia mutet intellectum eius, & alius viuit impius futurus. Nonne si ambo raperentur, ambo in regnum cælorum ingrederentur? Et tamen nõ est iniquitas apud Deum. Quid illud quem non moueat, quem non in tanta altitudine exclamare compellat? quòd alii paruuli spiritu immundo vexantur: alii nihil tale patiũtur: alii etiã in vteris matrũ, sicut Hieremias, sanctificantur: quũ omnes, si est originale peccatum, pariter rei sunt: si non est, pariter innocentes sint. Vnde ista tanta diuersitas, nisi quia inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius?

Quare alius peccatis soluatur per Baptismum, alius non.

Rom. 11.

Sapien. 4.

Hierem. 2.

Rom. 11.

Cap. XXII.

Ceda-

Cedamus igitur, & consentiamus auctori tati sanctæ Scripturæ, quæ nescit falli vel fallere. Et sicut nondum natos, ad discernenda me-
Roman.5. rita eorum aliquid boni vel mali egisse nõ credimus: ita omnes sub peccato (quod per vnũ
Roma.7. A peccatis liberat gratia Dei. hominem intrauit in mundum, & per omnes homines pertransiit, à quo non liberat nisi gratia Dei, per Dominum nostrum Iesum Christum) nasci minimè dubitemus.

Cap. XXIII.

Ioan.3. Et qui incredulus erit Filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. Ab hoc
Ephe.2. peccato, ab hac ægritudine, ab hac ira Dei, cuius naturaliter filii sunt, qui etiamsi per ætatem non habent propriũ, trahunt tamẽ originale peccatum, nõ liberat nisi Agnus Dei, qui
Agnus Dei liberat ab originali peccato. tollit peccata mundi: non nisi medicus, qui nõ venit propter sanos, sed propter ægrotos: non nisi Saluator, de quo dictum est generi humano, Natus est vobis hodie Saluator: nonnisi Redemptor, cuius sanguine deletur debitum nostrum. Nã quis audeat dicere, non esse Chri
Luca.2. stum infantum Saluatorem nec Redemptorẽ? Vnde autem saluos facit, si nulla in eis est originalis ægritudo peccati? Vnde redimit, si non sunt per originem primi hominis vænundati sub peccato? Nulla igitur ex nostro arbitrio, præter Baptismũ Christi, salus æterna promittatur infãtibus, quã non promittit Scriptura diuina, humanis omnibus ingeniis præferẽda.

Cap. XXV. ibidem.

Ioan.12. Ego lux in seculũ veni, vt omnis qui credit in me, non maneat in tenebris. quod Sacramento Baptismatis in paruulis fieri, non dubitat mater Ecclesia, quæ cor maternũ eis præstat, vt sacris mysteriis imbuãtur, quia nõdum
Alii pro pueris credunt & confitentur. possunt corde proprio credere ad iustitiam, nec ore proprio cõfiteri ad salutem. Nec ideo tamen eos, quisquam fidelium fideles appellare cunctatur, quod à credendo vtique nomen est, quanuis hoc non ipsi, sed alii pro eis inter Sacramẽta responderint.

Cap. XXVI.

Porrò quia paruulos baptizandos concedunt, qui contrà auctoritatem vniuersæ Eccle
In puerit originale peccatum. siæ, proculdubio per Dominum & Apostolos traditam, venire non possunt: concedant oportet eos egere illis beneficiis Mediatoris, vt oblati per charitatem sacramentúmque fideliũ, ac sic incorporati Christi corpori, quod est Ecclesia, reconcilientur Deo: vt in illo viui, vt salui, vt liberati, vt redempti, vt illuminati fiant. Vnde nisi à morte, vitiis, reatu, subiectione, tenebris peccatorum? Quæ quoniam nulla in ea ætate per suã vitam propriam commiserunt, restat originale peccatum.

Cap. XXVII.

Euntes in mundum vniuersum, prædicate
Marci 16. Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, Qui verò non crediderit condemnabitur. Quis autem nesciat credere infantibus esse baptizari, non credere autem non baptizari? Quoniam ergo de ouibus eius esse non incipiunt paruuli, nisi per Baptismum, profectò si hoc non accipiũt, peribunt. Vitam enim æternam, quam dat suis ouibus Christus, non habebunt.

Cap. XXVIII. eodem libro.

Quia sicut per vnum omnes ad condem- Ioan.10.
nationem, sic per vnum omnes ad iustificatio- Paruuli nõ baptizati peribũt
nem. Nec est vllus vlli medius locus, vt possit esse nisi cum diabolo, qui nõ est cum Christo. Qui non est cũ Christo cum diabolo est.
Hinc & ipse Dominus volens auferre de cordibus malè credẽtium istam nescio quam medietatem, quam conantur quidã paruulis non baptizatis tribuere, vt quasi merito innocentiæ sint in vita æterna: sed quia non sunt baptizati, non sint cum Christo in regno eius: definitiuam protulit ad hæc ora obstruenda sententiam, vbi ait, Qui mecum non est, aduersum Matth.12.
me est. Constitue igitur quenlibet paruulum: si iam cum Christo est, vtquid baptizatur? Si autem (quod habet veritas) ideo baptizatur, vt sit cum Christo: profectò nõ baptizatus nõ est cum Christo. Et quia non est cum Christo, aduersus Christum est. Neque enim eius tam manifestam debemus aut possumus infirmare vel immutare sententiam.

Cap. XXXIII.

Qui credit in eum, non iudicatur. qui au- Ioan.3.
tem non credit, iam iudicatus est: quia non credit in nomine vnigeniti Filii Dei. Vbi ergo ponimus paruulos baptizatos, nisi inter fideles, sicut vniuersæ vbique Ecclesiæ clamat auctoritas? Ergo inter eos qui crediderũt. Hoc enim eis acquiritur per virtutem Sacramẽti & offerentium responsionem. ac per hoc eos qui baptizati non sunt, inter eos qui nõ crediderũt. Porrò si illi qui baptizati sunt, non iudicãtur: Qui carent Baptismo, iudicãtur.
isti quia carent Baptismo iudicantur.

Cap. XXXIX.

In paruulis certè gratia Dei per Baptismũ Gratia Dei euacuat carnẽ peccati.
eius qui venit in similitudine carnis peccati, id agitur, vt euacuetur caro peccati. Euacuatur autem, non vt in ipsa viuente carne concupiscentia conspersa & innata repentè absumatur & non sit, sed ne obsit mortuo, quæ inerat nato.

Lib. II. Cap. IIII.

Concupiscentia igitur, tanquam lex peccati manens in membris corporis mortis huius, cum paruulis nascitur, in paruulis baptizatis à reatu soluitur, ad agonem relinquitur, ante agonem mortuos nulla damnatione persequitur, paruulos non baptizatos reos innectit, & tanquam iræ filios, etiamsi paruuli mo- Paruuli non baptizati filij iræ.
riantur, ad condemnationem trahit.

Lib. eodem, Cap. XXVII.

Quisquis verò adhuc mouetur, quare baptizentur qui iam de baptizatis nascũtur: hoc Nemo in suo parente renascitur.
breuiter accipiat, Sicut generatio carnis peccati per vnũ Adam in condẽnationem trahit

omnes qui eo modo generantur: sic regeneratio Spiritus gratiæ per vnũ Iesum Christum, ad iustificationem vitæ æternæ ducit omnes, qui eo modo prædestinati regenerantur. Sacramentum autem Baptismi, profectò Sacramentum regenerationis est. Quocirca sicut homo qui non vixerit, mori non potest: & qui mortuus non fuerit, resurgere non potest: ita qui natus non fuerit, renasci non potest. Ex quo conficitur, neminem in suo parente renasci potuisse non natum.

Cap. XXIX.

Christus etiã est parulorũ Iesus, id est Saluator. Rom. 8.

Quis est igitur qui audeat dicere, Dominũ Christum tantùm maioribus, non etiã paruulis esse Iesum, qui venit in similitudine carnis peccati, vt euacuaret corp⁹ peccati, in quo infirmissimo, nulli vsui cõgruis vel idoneis infãtilibus membris, anima rationalis miserabili ignorantia prægrauatur? Quã planè ignorantiam nullo modo crediderim fuisse in infante illo, in quo caro Verbum factum est, vt inhabitaret in nobis: nec illam ipsius animi infirmitatem in Christo paruulo fuerim suspicatus, quam videmus in paruulis.

Sapient. 9.

Ioan. 1.

Ex lib. III. Cap. II.

Non baptizati reputantur in numero non credentium.

Bene quòd ipsi nos admonent iustitiam Christi nisi credentibus prodesse non posse, & prodesse aliquid paruulis confitẽtur: vnde (vt diximus) necesse est eos baptizatos in numero credentium sine vlla tergiuersatione constituant. Consequenter igitur si non baptizentur, inter eos qui non credũt erunt: ac per hoc nec vitam habebunt, sed ira Dei manet super eos. Quoniam qui non credit Filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Ioan. 3.

Cap. IIII. ibidem.

Corpori Christi incorporentur paruuli per Baptismum.

His atque huiusmodi aliis, quæ nunc prętereo testimoniis, diuina luce clarissimis, diuina auctoritate certissimis, nonne veritas sine vlla ambiguitate proclamat, non solùm in regnum Dei non baptizatos paruulos intrare non posse, sed nec vitam æternam habere posse præter Christi corpus, cui vt incorporẽtur, Sacramento Baptismatis imbuuntur?

Cap. V.

Gene. 17.

Nulli gratia Dei denegãda

Lucæ 19.

Quantum verò (inquit beatus Cyprianus) ad causam infantium pertinet, quos dixisti intra secundum vel tertium diem quo nati sunt constitutos, baptizari non oportere: & considerandam esse legem Circuncisionis antiquæ, vt intra octauum diem, eum qui natus est, baptizandum & sanctificandum non putares: lõgè aliud in Concilio nostro visum est. In hoc enim quod tu putabas esse faciendum, nemo consensit: sed vniuersi potius iudicauimus, nulli hominum nato misericordiã Dei & gratiam denegandam. Nam quum Dominus in Euangelio dicat, Filius hominis non venit animas hominũ perdere, sed saluare: quantũ in nobis est, si fieri potuerit, nulla anima perdenda est.

Et post pauca.

Homini nato licet omni die succurrere.

His certis, illa incerta de octauo die quæstio dissoluta est, atque in Cõcilio iudicatum, homini nato, ne inæternum pereat, omni die licere succurrere: quum etiam de ipsa carnali Circuncisione ratio redderetur, quòd vmbra esset futuri: nõ quòd intelligeremus ipsum Baptisma octauo ex quo natus est homo die dari oportere, sed nos in Christi Resurrectione spiritaliter circũcidi, qui tertio quidẽ post diem passionis, in diebus tamen hebdomadarum, quibus tempora prouoluũtur, octauo, hoc est, post Sabbatũ primo die à mortuis resurrexit.

Cap. VII.

Iouinianus persuasit matrimonialibus nuptias, etiam adultis.

Ante paucos annos, Romæ quidam extitit, Iouinianus nomine, qui sanctimonialibus etiã ætate prouectioribus nuptias persuasisse dicatur: non illiciendo, quò earum aliquam ducere vellet vxorem, sed disputando virgines sanctimoniæ dicatas nihil amplius fidelibus coniugatis apud Deum habere meritorũ. Nunq̃ tamen ei hoc commentum venit in mentem, vt asserere conaretur sine originali peccato nasci hominum filios. Et vtique si hoc astrueret, multò procliuius vellent fœminæ nubere, fœtus mundissimos parituræ.

Cap. IX.

Regeneratio facit Christianum.

Cedite itaq; veritati, & videte, sicut fieri potuit (quod & vos fatemini) vt de Christianis non Christianus, de mẽbris Christi non membrum Christi: atque vt etiam occurramus omnibus, qui licet falso, tamen quocunque religionis nomine detinentur, de consecratis non consecratus: ita etiam fieri, vt de mundatis nõ mundatus nascatur. Quid respondebitis, quare de Christianis non Christianus nascatur, nisi quia non facit generatio, sed regeneratio Christianos?

Hieronymi testimonium.

Lib. I. de origine animæ ad Hieronymum,

Cap. V.

Liber tuus in Ionã Prophetã satis insigniter dilucidéq; declarat, vbi ieiunare paruulos propter ipsũ originale peccatũ meritò coactos esse dixisti. Non incõueniẽter abs te quæro, hũc reatum anima vbi contraxerit, vnde oporteat eam etiam in illa ætate, per Sacramẽtum Christianæ gratiæ liberari. *Cap. XVIII.*

Paruuli sine Baptismo saluari nõ possunt.

Rom. 5.

Item quisquis dixerit, quòd in Christo viuificabũtur etiam paruuli, qui sine Sacramẽti eius participatione de vita exeunt, hic profectò & contra Apostolicam prædicationem venit, & totam condemnat Ecclesiam, vbi propterea cum baptizandis paruulis festinatur & curritur: quia sine dubio creditur, aliter eos nisi in Christo viuificari omnino non posse. Qui autem non viuificatur in Christo, restat vt in eadẽ dãnatione maneat, de qua dicit Apostolus, Per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem.

Cap. XX.

Curritur ad Baptismum

Deinde quis ferat, si credant se illi qui ad Baptismum cũ suis paruulis currunt, propter car-

nes

tum,ne anima veniat in periculum condemnationis.

nes eorum,non propter animas currere? Beatus quidem Cyprianus nō aliquod decretum condens nouum, sed Ecclesiæ fidem firmissimam seruans, ad corrigendum eos qui putabant ante octauum diem natiuitatis non esse paruulum baptizandum,non carnem, sed animam dixit esse perdendam:& mox natum ritè baptizari posse, cum suis Coepiscopis quibusdam cēsuit. Cōtra Ecclesiæ fundatissimum morem nemo sētiat, vbi ad Baptismum si propter sola paruulorum corpora curreretur,baptizādi offerrentur & mortui.

Cap.XXIII.

Sacramentis liberantur paruuli.

Sed antequam sciam, quænam earum potius eligēda sit,hoc me non temerè sentire profiteor, eam quæ vera est non aduersari robustissimæ ac fundatissimæ fidei, qua Christi Ecclesia nec paruulos homines recentissimè natos à damnatione credit, nisi per gratiam nominis Christi,quam in suis Sacramentis commendauit,posse liberari.

Lib.II.de sententia beati Iacobi Apostoli ad Hieronymum,Cap.I.

Satis est posse modum salutis, et gratia fatemur Baptismatis.

Cùm quidam ruisset in puteum, vbi aqua tanta erat,vt eum magis exciperet ne moreretur,quàm suffocaret ne loqueretur:accessit alius,& eo viso admirans ait,Quomodo huc cecidisti? Ait ille, Obsecro,inquit, cogita quomodo hinc me liberes,non quomodo huc ceciderim quæras. Ita quoniam fatemur,& fide catholica tenemus,de reatu peccati,tanquam de puteo etiam paruuli infantis animam Christi gratia liberandam: satis est ei, quòd modum quomodo salua fiat, nouimus, etiāsi nunquam quomodo in malū illud deuenerit nouerimus

Lib.de præsc.Dei ad Dard.Cap.XI.

Gratia solùm tunc potest non valuisse ani sensisse.

Scire autem diuina paruulos,qui nec humana adhuc nouerint, si verbis velimus ostendere,vereor ne ipsis sensibus nostris facere videamur iniuriam,quando id loquendo suademus,vbi omnes vires officiúmque sermonis facillimè superat euidentia veritatis. Vnde autem in ipso tantæ salutis præsidio, quando eis Christiana gratia subuenitur, quod vocibus quibus possunt & motibus reluctantur,nō eis imputatur,atque eis renisus ipsorū nihili penditur,donec in eis sacramēta peragātur,quib⁹ id quod de originali tractum est dānatione expietur, nisi quia intantum nesciunt quod faciunt,vt nec facere iudicentur?

Cap.XII.ibidem.

Spiritus sanctus habitat in paruulis,etiā si nesciunt.

1.Cor.3

Dicimus ergo in baptizatis paruulis, quāuis id nesciāt, habitare Spiritum sanctum. Sic enim eum nesciunt,quanuis sit in eis,quemadmodum nesciunt & mentem suam,cuius in eis ratio,qua vti nondum possunt,velut quædam scintilla sopita est,excitāda ætatis accessu. Neque hoc in paruulis mirum debet videri, cùm Apostolus quibusdā etiam maioribus dicat, Nescitis quia tēplum Dei estis & Spiritus Dei habitat in vobis?

Cap.XVI.eodem.

Homo non potest nisi natus renasci.

Si igitur homo regenerari per gratiam Spiritus in vtero potest,quoniam restat illi adhuc nasci: renascitur ergo antequā nascitur. quod fieri nullo modo potest.

Lib.II.contra Pelagium & Cœlestium de peccato originali,Cap.XI.

Pueri statim eximuntur per Baptismum à potestate diaboli.

Ipsa,inquam, sanctæ Ecclesiæ Sacramenta satis indicant paruulos à partu etiam recentissimos,per gratiam Christi de diaboli seruitio liberari. Excepto enim quòd in peccatorū remissionem nō fallaci,sed fideli mysterio baptizantur, etiam prius exorcizatur in eis, & exsufflatur potestas contraria:cui etiam verbis eorum à quibus portātur,se renūtiare respondent. Quibus omnibus rerum occultarum sacratis & euidentibus signis à captiuatore pessimo ad optimum Redemptorem trāsire monstrantur:qui pro nobis infirmitate susceptā,alligauit fortem,vt vasa eius eriperet: quia infirmum Dei non solùm est hominibus, verùm & Angelis fortius. Liberans itaque Deus pusillos cum magnis, in vtrisque ostēdit quod locuta est per Apostolum veritas. Nō enim solos ætate maiores,sed etiam pusillos eruit à potestate tenebrarum, vt transferat in regnum Filii claritatis suæ.

Matth.12. 1.Corinth.1.

Colos.1.

Lib.II. de nuptiis & concupiscentia,ad Valerium,Cap.III.

Pelagianorum error.

Pelagiani & Cælestiani dicunt naturam humanam à bono Deo conditam bonam: sed ita esse in nascentibus paruulis sanam, vt Christi non habeant necessariam in illa ætate medicinam,quos veritas redarguit,dicens, Venit Filius hominis quærere & saluum facere quod perierat. Sed vos,egregii Christiani, respōdete Christo,Si quod perierat quærere & saluare venisti,& ad paruulos nō venisti: isti nec perierant,& salui nati sunt. vade ad maiores. De verbis tuis tibi præscripsimus, Non est opus sanis medicus,sed malè habentibus.

Luc.19.

Matth.9.

In eodem,Cap.XVIII.

Vasa iræ fiūt vasa misericordiæ per Baptismum.Ioan.3.

Ac sic accusat Ecclesiam toto orbe diffusam,in qua vbique omnes baptizandi infantuli non ob aliud exsufflantur,nisi vt ab eis princeps mundi mittatur foras, à quo necesse est vasa iræ possideantur,quum ex Adam nascuntur,si in Christo non renascantur,& in eius regnum per gratiā facta vasa misericordiæ transferantur.

Ibidem, Cap. XXIX.

Pelagius originale malum non credit.

Est itaque per quod homo diuino operi vendicetur:quia non esset homo, nisi diuino opere crearetur. Malum autem non esset in paruulis,nisi voluntate primi hominis peccaretur,& ex origine vitiata peccatum originale traheretur. Nō ergo(sicut iste ait)perfectè Manichæ⁹ est,qui malum originale defendit: sed perfectè Pelagianus est,qui malū originale non credit. Neque enim ex quo esse cœpit Manichęi pestilentiosa doctrina, ex illo cœperunt in Ecclesia

Dei paruuli baptizãdi,exorcizari & exufflari vt ipſis myſteriis oſtenderetur, non eos in regnum Chriſti, niſi erutos à tenebrarum poteſtate transferri.

In eodem.

Cyprianus de Baptiſmate paruulorum.

Nunquid & glorioſiſsimæ coronæ Cyprianus dicetur ab aliquo, non ſolùm fuiſſe, ſed eſſe potuiſſe Manichæus, quum prius iſte ſit paſſus quàm illa in orbe Romano peſtis apparuit? Et tamẽ in libro de Baptiſmate paruulorum ita defendit originale peccatum, vt propterea dicat & ante octauum diem, ſi neceſſe ſit, paruulũ baptizari oportere, ne pereat anima eius. Quem tantò vult intelligi ad indulgentiam Baptiſmi peruenire facilius, quantò magis eis dimittuntur non propria, ſed aliena peccata.

Ibidem.

Ambroſius contendit ob originale peccatum pueris opus eſſe Chriſto.

Veruntamen vt omittam beatum Ambroſium, cui Pelagius (ſicut iã cõmemoraui) tam magnum integritatis in fide perhibuit teſtimonium: qui tamen Ambroſius nihil aliud defendit in paruulis, vt haberent neceſſarium medicum Chriſtum, niſi originale peccatum.

Lib. de anima & eius origine, ad Renatum, Cap. VII.

Præſcientia quippe Dei eos quos ſanaturus eſt, peccatores prænoſcit, non facit. Nam ſi eas animas liberas à peccato, quaſi innocentes & mundas implicuit ipſe peccato, vulnus ſanat quod intulit nobis, non quod inuenit in nobis. Auertat autẽ Deus, & omnino abſit, vt dicamus, quãdo lauacro regenerationis Deus mundat animas paruulorum, tunc eum mala ſua corrigere, quæ illis ipſe fecit, quum eas nullum habẽtes peccatum, peccatrici carni, cuius originali peccato contaminarẽtur, admiſcuit.

Gratia Dei ſanat vulnus Adæ.

Ibidem, Cap. IX.

Ioan. 3.

Matth. 10.

Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum Dei. Et alio loco, Qui perdiderit animã ſuam propter me, inueniet eam. Nemo fit membrum Chriſti, niſi aut Baptiſmate in Chriſto, aut morte pro Chriſto. Vnde & Latro ille nõ ante crucem Domini ſectator, ſed in cruce confeſſor: de quo nonnunquam præiudicium captatur ſiue tentatur cõtra Baptiſmatis Sacramentum, à Cypriano ſancto inter Martyres computatur, qui ſuo ſanguine baptizantur: quod pleriſque non baptizatis feruente perſecutione prouenit. Verùm hæc vt volet quiſpiam accipiat, dum tamen de Baptiſmo non præſcribatur Saluatoris præcepto, huius Latronis exemplo: & non baptizatis paruulis nemo promittat inter damnationem regnúmq; cælorum, quietis vel felicitatis cuiuſlibet atque vbilibet quaſi medium locum.

Latro ſanguine ſuo baptizatur.

Lucæ 23.

Ibidem, Cap. X.

De fratre ſeptenni Perpetuæ defuncto.

De fratre autem ſanctæ Perpetuæ Dinocrate, nec Scriptura ipſa canonica eſt, nec illa ſcripſit ſic, vel quicunque illud ſcripſit, vt illũ puerum qui ſeptennis mortuus fuerat, ſine Baptiſmo diceret fuiſſe defunctum: pro quo illa imminente martyrio creditur exaudita, vt à pœnis trãsferretur ad requiem. Nam illius ætatis pueri, & mentiri & verum loqui, & confiteri & negare iam poſſunt. Et ideo quum baptizãtur, iam & Symbolum reddũt, & ipſi pro ſe ad interrogata reſpõdent. Quis igitur ſcit, vtrùm puer ille poſt Baptiſmũ, perſequutionis tempore à patre impio per idololatriã fuerit alienatus à Chriſto, propter quod in damnationem mortis ierit: nec inde niſi pro Chriſto morituræ ſororis precibus donat⁹ exierit?

Cap. XI.

A maiori ad minus.

Sed etiam ſi hoc iſti concedatur, quòd ſalua fide catholica & Eccleſiaſtica regula, nulla ratione cõceditur, vt pro nõ baptizatis cuiuſlibet ætatis hominibus offeratur ſacrificium corporis & ſanguinis Chriſti: tanquam per huiuſmodi pietatem ſuorum, ad regnum cælorũ quò perueniant, adiuuentur: quid reſponſurus eſt de tot milibus infantum, qui naſcuntur ex impiis: nec in manus piorum aliqua vel diuina vel humana miſeratione perueniunt, & de iſta vita, in illa tenerrima ætate ſine lauacro regenerationis abſcedunt?

Ibidem.

Rom. 9.

In paruulis originale peccatum.

Apoſtolus quippe apertiſsimè definiuit, nõdum in carne natos nihil egiſſe boni ſeu mali. Vnde conſtat paruulos vt remiſsione indigeant peccatorum, non niſi originale traxiſſe peccatum.

Cap. XIII. ibidem.

Hoc itaque medium, ex quo anima miſſa eſt in carnem, quouſque ſolueretur à carne: quoniam paruuli anima eſt, nec liberi arbitrii geſsit ætatem, non inuenit vnde damnaretur non percepto Baptiſmo, niſi originale peccatum. Ex hoc peccato iuſtè damnari animã non negamus: quia peccato ſuppliciũ Lex iuſta cõſtituit. Sed ad hoc peccatũ ſubeundũ cur damnata ſit quærimus, ſi non ex illa vna trahitur, quæ in generis humani primo patre peccauit.

Ex peccato originali animæ damnantur.

Lib. II. de anima & eius origine, ad Petrum, Cap. XII.

Ioan. 3.

Si quis non fuerit renatus ex aqua & Spiritu, non poteſt introire in regnum Dei. Atq; vt ab hac ſententia exceptos Martyres faciat, quibus cõtigerit antè pro nomine Chriſti occidi, quàm Chriſti Baptiſmate dilui, dicit alio loco, Qui perdiderit animã ſuam pro me, inueniet eam. Et ne cuiquã qui nõ renatus fuerit Chriſtianæ fidei lauacro, promittatur peccati originalis abolitio, clamat Apoſtolus, Per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem. Cõtra quam cõdemnationem Dominus vnum eſſe oſtendens ſalutis auxilium, Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Cuius myſterium credulitatis in paruulis per eorum reſponſionem à quibus geſtantur, impletur: ne ſi factum non fuerit, eant ex vno omnes

Matth. 10.

Rom. 5.

Marc. 16.

Pueri abſque regeneratione non ſaluantur.

mnes in condemnationem. Et tamen contra tam manifestas voces, quas concinit veritas, procedit in medium magis vecors quàm misericors vanitas, & dicit, Non solùm non eunt in condemnationem paruuli, etsi nullũ eos Christianæ fidei lauacrum à vinculo originalis peccati absoluat: verũetiam felicitate paradisi post mortem interim perfruuntur, post resurrectionem verò, etiam regni cælorum felicitatẽ possidebunt. Hæc iste contra catholicam fundatissimam fidem nunquid dicere auderet, si quæstionem soluẽdam de animæ origine vires suas excedentem susciperе non auderet?

Libro III. de anima & eius origine, ad Vincentium Victorem, Cap. IX.

Infantes antequam baptizẽtur, non perueniunt ad indulgentiam originalium peccatorum.

Noli credere, noli dicere, noli docere, infantes antequam baptizentur morte præuentos, peruenire posse ad originalium indulgentiam peccatorum, si vis esse catholicus. Exempla enim quæ te fallũt, vel de Latrone qui Dominum est confessus in cruce, vel de fratre sanctæ Perpetuæ Dinocrate, nihil tibi ad huius erroris sentẽtiam suffragantur. Nam vt omittam quòd creditur Latronem illum iudicio diuino inter eos deputari, qui martyrii confessione purgantur: tamen vtrùm etiam non fuerit baptizatus, ignoras. *Alterum 9.* *Post pauca.* Nam si eos de quibus non scriptum est, vtrùm fuerint baptizati, sine Baptismo de hac vita recessisse contẽdimus, ipsis calumniamur Apostolis, quibus præter Apostolum Paulum, quando baptizati fuerint, ignoramus. Sed si ipsos baptizatos esse per hoc nobis innotescere potuit, quia beato Petro Dominus ait, *Ioannis 13.* Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet: quid de aliis, de quibus tale nihil legimus dictum, de Barnaba, de Timotheo, de Tito, de Sila, de Philemone, de ipsis Euãgelistis Marco & Luca, de innumerabilibus cæteris? quos absit vt baptizatos dubitemus, quanuis non legamus.

In eodem libro, Cap. XII.

Noli credere, nec dicere, nec docere, sacrificium Christianorum, pro iis qui non baptizati de corpore exierint, offerendum, si vis esse catholicus: quia nec illud quod de Machabæorum libris commemorasti, sacrificium Iudæorum, pro eis qui non circuncisi de corpore exierint, ostendis oblatum.

Pro non baptizatis nihil offertur in Ecclesia. 2. Mac. 12.

Cap. XIII.

Non baptizati non perueniunt in regnum cælorum.

Noli credere, nec dicere, nec docere, aliquos eorum qui sine Baptismo Christi ex hac vita emigrauerint, interim non ire in regnum cælorum, sed in paradisum: postea verò in resurrectione mortuorũ, etiam ad regni cælorum beatitudinem peruenire, si vis esse catholicus. Hoc enim eis dare, nec Pelagiana hæresis ausa est, quæ opinatur paruulos non trahere originale peccatum.

Libro I. contra duas Epistolas Pelagianorum ad Bonifacium, Cap. XXII.

Pelagiani dicunt Baptismũ paruulis necessarium, & maioribus & paruulis cõfitemur, & eos qui dicunt de duobus baptizatis natum non debere baptizari, anathematizamus. Non propter remissionem peccatorum, sed propter regnum cælorum.

Nouimus quomodo non secũdum Paulum Apostolum, sed secundum Pelagium hæreticum ista dicatis, paruulis videlicet Baptismum necessarium, non propter remissionem peccatorum, sed tantummodo propter regnum cælorum. Datis enim eis extra regnum Dei locum salutis & vitæ æternæ, etiamsi non fuerint baptizati. Nec attẽditis quod scriptum est, *Marc. 16.* Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui autem non crediderit, condẽnabitur. Propter quod in Ecclesia Saluatoris per alios paruuli credunt, sicut ex aliis ea quæ illis in Baptismo remittuntur peccata traxerunt.

Lib. I contra Iulianum, Cap. II.

Absit, inquam, vt Constantinopolitanus Ioannes de Baptismate paruulorum, eorúmque à paterni chirographi liberatione per Christum, tot ac tantis Coepiscopis suis, maximéque Romano Innocentio, Carthaginensi Cypriano, Cappadoci Basilio, Gregorio Naziãzeno, Gallo Hilario, Mediolanensi resistat Ambrosio. Alia sũt, in quibus inter se aliquãdo etiam doctissimi atque optimi regulæ catholicæ defensores, salua fidei cõpage non cõsonant, & alius alio de vna re melius aliquid dicit & verius. Hoc autem vnde nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamẽta. Quisquis in Christiana fide vult labefactare quod scriptũ est, *1. Corin. 15.* Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum, Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur: totum quod in Christum credimus auferre molitur. Omnino & paruulorum Saluator est Christus, omnino nisi per illum redimãtur, peribunt: quoniam sine carne & sãguine eius vitam æternam non habebũt. Hoc sensit, hoc credidit, hoc docuit & Ioannes.

Paruulorum Christus saluator ipse.

Ibidem.

Paruuli peccato primi parentis inquinati.

Poterat etiam noster Cyprianus hoc dicere de paruulis, quod Ioãnes, quãdoquidem ait quòd infans natus nihil peccauerit, & quòd ei remittãtur non propria, sed aliena peccata. Comparans ergo eos Ioannes maioribus, quorum propria peccata dimittũtur in Baptismo, dixit illos non habere peccata: non sicut verba eius ipse posuisti, non coinquinatos esse peccato: dum vis vtique intelligi, non eos peccato primi hominis inquinatos.

Libro IIII. contra Iulianum Pelagianum, Cap. III.

Ironia aduersus Pelagianos.

Minus enim Fabricius quàm Catilina punietur, non quia iste bonus, sed quia ille magis malus, & minus impius quàm Catilina Fabricius, nõ veras virtutes habẽdo, sed à veris virtutibus non plurimum deuiando. An fortè & istis, qui exhibuerunt terrenæ patriæ Babyloni camdilectionem, & virtute ciuili, nõ vera sed verisimili, dæmonibus vel humanæ gloriæ ser-

uierunt, Fabriciis videlicet, Regulis, Fabiis, Scipionibus, & Camillis, cæterisque talibus: sicut infantibus, qui sine Baptismate moriuntur, prouisuri estis aliquem locum inter damnationem regnúmque cælorum, vbi non sint in miseria, sed in beatitudine sempiterna, qui Deo non placuerunt, cui sine fide placere impossible est, quam nec in operibus, nec in cordibus habuerunt? Non opinor perditionē vestram vsque ad istā impudentiā posse prosilire.

Eodem lib. Cap. IIII.

Quare sint parui sub potestate diaboli.

Paruuli nouiter geniti, ideo sub diaboli sunt potestate, qui de corporum commixtione nascuntur, antequam per Spiritum renascantur: quia per illam renascuntur concupiscentiam, qua caro concupiscit aduersus spiritum, *Galat. 5.* & aduersū se cogit cōcupiscere spiritum. Quę pugna boni & mali nulla esset, si nemo peccasset. Sicut autem ante hominis iniquitatem nulla erat: ita post infirmitatem nulla erit.

Lib. V. contra eundem, Cap. VIII.

Paruuli non baptizati in qua damnatione sint.

Ego autem non dico paruulos sine Christi Baptismate moriētes, tanta pœna esse plectendos, vt eis non nasci potius expediret: cùm hoc Dominus non de quibuslibet peccatoribus, sed de sceleratissimis & impiissimis dixerit. Si enim quod de Sodomis ait, & vtique non de solis intelligi voluit, alius alio tolerabilius in die iudicii punietur: quis dubitauerit paruulos nō baptizatos, qui solum habent originale peccatum, nec vllis propriis aggrauātur, in damnatione omnium leuissima futuros? Quæ qualis & quanta erit, quanuis definire nō possim, non tamen audeo dicere, quòd eis vt nulli essent, quàm vt ibi essent potius expediret. Verùm vos quoq; qui eos veluti liberos ab omni damnatione esse contenditis, cogitare non vultis, qua illos damnatione puniatis, alienando à vita Dei & à regno Dei tot imagines Dei: postremò separando à parentibus piis, quos ad eos procreandos tam distertus hortaris. Hæc autem iniustè patiuntur, si nullum habent omnino peccatum: aut si iustè, ergo habent originale peccatum.

Eodem libro, Cap. IX. contra eundem.

Malum de parente transit ad prolem.

Et ideo putas malum quod est in parente vtique in subiecto, alii rei, id est, proli, ad quam non peruenit, reatum non posse transmittere. Rectè hoc diceres, si malum concupiscentiæ de parente non perueniret ad prolem. Quum verò sicut sine illo nemo seminatur, ita sine illo nemo nascatur: quomodo dicis eò nō pertinere quò transit? Non enim Aristoteles, cuius Categorias insipienter sapis: sed Apostolus dicit, *Roman. 5.* Per vnum hominē peccatum intrauit in mundum, & per omnes homines transiit. Nec sanè illa Dialectica mentitur, sed tu non intelligis.

Lib. VI. contra eundem, Cap. I.

Quod generatum est, regeneretur.

Ergo quod generatum est, regeneretur, vt similiter, quia non potest aliter, quod tractum est, remittatur. Frustra identidem conaris obtegere, quòd superfluum Baptismum putatis in paruulis, dicentes mysteriorum Christi gratiam multis locupletem esse muneribus. Velitis, nolitis, paruulos credere confitemini in Christum per corda & ora gestantium. Ergo & ad illos pertinet Dominica ista sententia, Qui *Marci 16.* non crediderit, condemnabitur.

In eodem Capite circa finem.

Quicunque enim baptizati sumus in Chri- *Roman. 6.* sto Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et illud nihil aliud est quàm peccato mori. In Christo baptizātur infantes: peccato ergo moriuntur. Cui peccato, quæso te, nisi quod originale traxerunt? Argumentationes hominum conticescant. Dominus nouit cogitationes homi- *Psalm. 93.* num, quoniam vanæ sunt. Abscondit hæc à sa- *Matth. 11.* pientibus & prudētibus, & reuelauit ea paruulis. Si tibi Christiana fides displicet, apertius confitere: nam Christianam aliam viam non potes inuenire. Vnus homo est ad mortem, & vnus ad vitam: ille tantùm homo, iste Deus & homo. Per illum est mundus inimicus factus Deo: per istum mundus reconciliatus Deo, electus ex mundo. Sicut enim in Adam omnes *1. Corinth. 15.* moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus & imaginem eius qui in cælo est. Hæc stabilitamenta fidei Christianæ qui subuertere nititur, stantibus eis ipse subuertitur.

Vnus homo ad mortem, vnus ad vitam genetur.

Cap. II. in eodem.

Prorsus quod in libro meo dixi, cui resistis, verum est. Nam quod dimissum est in parente, vt trahatur in prole, miris quidem modis fit, sed tamen fit. Et quia modus ipse non facili ratione indagatur, nec sermone explicatur, ab infidelibus non creditur.

Eodem lib. contra eundem, Cap. II.

Pueri renati per Baptismū, viuunt Deo.

Quo corde, quo ore, qua fronte paruulos mortuos negatis, pro quibus Christum mortuum non negatis? Si non est pro eis Christus mortuus, vt quid baptizantur? Quicunque enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte illius baptizati sumus. Si autem etiam pro eis mortuus est, qui vnus pro omnibus mortuus est: ergo omnes mortui sunt, & isti cum omnib⁹. Et quia in peccato mortui sunt, moriūtur & peccato, vt viuant Deo, quando renascuntur ex Deo.

In Enchirid. ad Laurentium, Cap. XIIII.

Discrimen puerorum & senū baptizatorum.

A paruulo enim recens nato, vsque ad decrepitum senem, sicut nullus prohibendus est à Baptismo: ita nullus est qui non peccato moriatur in Baptismo. Sed paruuli tantùm originali, maiores autem etiam iis omnibus moriuntur peccatis, quæcunque malè viuēdo addiderunt ad illud quod nascendo traxerunt.

Cap. XIIII. in eodem.

Sed ideo etiam ipsi peccato mori plerunque dicuntur, quum proculdubio non vni, sed multis peccatis, omnibúsque moriantur, quæcunque iam propria commiserunt, vel cogitatione,

tione, vel locutione, vel opere: quia etiam per singularem numerū pluralis numer⁹ significari solet, sicut ait ille, -vterúmque armato milite complēt: quanuis hoc multis militibus fecerint. Et in nostris literis legitur, Ora ergo ad Dominum, vt auferat à nobis serpentem. Non ait serpentes, quos patiebatur populus vt hoc diceret: & innumerabilia talia. Quū verò & illud originale vnū, plurali numero significatur, quādo dicimus in peccatorū remissionem baptizari paruulos, nec dicim⁹ in remissionē pec cati: illa est contraria locutio, qua per pluralē locutionem significatur numerus singularis: sicut de Herode mortuo in Euangelio dictum est, Mortui sunt enim qui quærebant animam pueri. Non dictum est, Mortuus est. Et in Exodo, Fecerunt, inquit, sibi deos aureos: quum vnum vitulum fecerint tantùm, de quo dixerūt, Hi sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra AEgypti. & hic ponētes pluralē pro singulari.

Virg. AEn. 2.

Num. 21.

Per peccatum originis pluralitas intelligitur.

Matth. 2.

Exod. 32.

DE ECCLESIA ET eius auctoritate.

Lib. I. de moribus Ecclesiæ catholicæ, Cap. XXXIIII.

Nunc vos illud admoneo, vt aliquando Ecclesiæ catholicæ maledicere desinatis, vituperando mores hominum, quos & ipsa condamnat, & quos quotidie tāquam malos filios corrigere studet. Sed quicunque illorum bona voluntate, Deique auxilio corriguntur, quod amiserant peccando, pœnitendo recuperant. Qui autem voluntate mala in pristinis vitiis perseuerant, aut etiam addunt grauiora prioribus: in agro quidem Domini sinuntur esse, & cum bonis seminibus crescere sed veniet tempus quo zizania separentur. Aut si propter ipsum Christianū nomen, magis in palea quàm in spinis esse arbitrandi sunt: veniet etiam qui aream purget, & à frumentis paleam separet, & singulis partibus pro suo cuiusq; merito, quod oportet summa æquitate distribuat.

Ecclesia malos filios vt mater castigat.

Matth. 23.

Matth. 3.

Super Ioannem, Tractatu XXXII.

Quum ergo & modò accipiatur Spiritus sactus, dixerit aliquis, Quare & nemo loquitur linguis omnium gentium? Quia iam ipsa Ecclesia linguis omnium gentium loquitur. Antea in vna gente erat Ecclesia, vbi omnium linguis loquebatur. Loquendo linguis omnium significabat futurum vt crescendo per gentes, loqueretur linguis omnium gentium. In hac Ecclesia qui non est, nec modò accipit Spiritum sanctum. Præcisus enim & diuisus est ab vnitate mēbrorum, quæ vnitas linguis omniū loquitur. Si renuntiat, non habet: nam si habet, det signum quod tunc dabatur. Quid est det signum quod tunc dabatur? Loquatur omnibus linguis. Respōdet mihi, Quid enim? Tu loqueris omnibus linguis? Loquor planè, quia omnis lingua mea est, id est, eius corporis cuius membrum sum. Diffusa Ecclesia per gētes, loquitur omnibus linguis. Ecclesia corpus est Christi: in hoc corpore mēbrum es. Cùm ergo membrum sis eius corporis, quod loquitur omnibus linguis, crede te loqui omnibus linguis. Vnitas enim membrorum charitate concordat, & ipsa vnitas loquitur, quomodo tunc vnus homo loquebatur. Accepimus ergo & nos Spiritum sanctum, si amamus Ecclesiam, si vnitate compaginamur, si catholico nomine & fide gaudemus. Credamus fratres, quantum quisque amat Ecclesiam Christi, tātum habet Spiritum sanctum. Datus est enim Spiritus ad manifestationem, sicut dicit Apostolus. Quā manifestationē? Sicut ipse idem dicit, Quia alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum.

Ecclesia est corpus Christi cuius nos membra.

1. Corin. 12.

Tract. LXII. Super eundem.

Habebat ergo & Dominus loculos, & fidelibus oblata conseruans, & suorum necessitatibus, & aliis indigentibus tribuebat. Tunc primum Ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta, vbi intelligeremus quod præcepit non cogitandum esse de crastino, non ad hoc fuisse præceptū, vt nihil pecuniæ seruetur à Sanctis: sed ne Deo proista seruiatur, & propter inopiæ timorem iustitia deseratur. Nam & Apostolus in posterū prævidens, ait, Si quis fidelis habet viduas, sufficienter tribuat eis, vt nō grauetur Ecclesia, quò veris viduis sufficere possit

Ioan. 13

Quomodo intelligatur non esse sollicitum de crastino.

1 Timot. 5.

Tract. CXVIII.

Quadripartita vestis Domini Iesu Christi, quadripartitam figurauit eius Ecclesiam, toto scilicet, qui quatuor partibus constat, terrarum orbe diffusam, & omnibus eiusdē partibus æqualiter, id est, concorditer distributā. Propter quod alibi dicit missurum se Angelos suos, vt colligant electos eius à quatuor ventis: quod quid est nisi à quatuor partibus mundi, oriēte, occidēte, aquilone, & meridie?

Quadripartitæ vestis Christi significatio.

Ibidem post pauca.

Tunica autem inconsutilis, ne aliquando dissuatur, ad vnum peruenit: quia in vnum omnes colligit, sicut in Apostolis, cùm esset etiam ipse numerus duodenarius, id est, quadripartitus in ternos, & omnes essent interrogati, solus Petrus respondit, Tu es Christus Filius Dei viui. Et ei dicitur, Tibi dabo claues regni cælorum, tanquam ligandi & soluendi solus acceperit potestatem: cùm & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cùm omnibus, tāquam personam gerens ipsius vnitatis, acceperit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitas est in omnibus. Vnde & hic cùm dixisset, Desuper cō texta, addidit, Per totū. Quod si referamus ad id quod significat, nemo eius est expers, qui pertinere ad totum inueniatur, à quo toto, sicut Græca indicat lingua, Catholica vocatur Ecclesia, &c.

Matth. 19.

Inconsutilis tunica vnitatem significat Ecclesiæ.

Tract. CXXIIII.

Et quia in ipsa quoque via ambulantes

In Ecclesia potestate clauiũ remissio peccatorum est. Matth.6.

nõ sunt sine peccatis, quæ de huius vitę infirmitate subrepũt, dedit cleemosynarũ remedia salutaria, quibus eorum adiuuaretur oratio, vbi eos dicere docuit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc agit Ecclesia, spe beata, in hac vita ærumnosa: cuius Ecclesiæ Petrus Apostolus, propter Apostolatus sui primatum, gerebat figurata generalitate personam. Quòd enim ad ipsum propriè pertinet, natura vnus homo erat, gratia vnus Christianus, abundantiore gratia vnus idémque primus Apostolus: sed quãdo ei dictum est, Tibi dabo claues regni cælorum: &, Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis: vniuersam significabat Ecclesiã, quæ in hoc seculo diuersis tẽtationibus, velut imbribus, fluminibus, tempestatibúsque quatitur, & non cadit: quoniam fundata est super petram: vnde & Petrus nomen accepit. Non enim à Petro Petra, sed Petrus à Petra: sicut non Christus à Christiano, sed Christianus à Christo vocatur. Ideo quippe ait Dominus, Super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam: quia dixerat Petrus, Tu es Christus Filius Dei viui. Super hanc ergo, inquit, Petram, quam confessus es, ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim erat Christus: super quod fundamẽtum etiam ipse ædificatus est Petrus. Fundamẽtum quippe aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Ecclesia ergo quæ fundatur in Christo, claues ab eo regni cælorum accepit in Petro, id est, potestatem ligandi soluendíque peccata, &c.

Matth.16. Matth.7. Matth.16. 1.Corinth.3. & 10.

Ibidem post pauca.

Est autem alia vita immortalis, quæ non est in malis. Ibi facie ad faciem videbimus quod hìc per speculum & in ænigmate videtur, quando multum cõspicienda veritate proficitur. Duas itaque vitas sibi diuinitus prædicatas & commendatas nouit Ecclesia: quarum est vna in fide, altera in specie, vna in tempore peregrinationis, altera in æternitate mansionis, vna in labore, altera in requie, vna in via, altera in patria, vna in opere actionis, altera in mercede contemplationis, vna declinat à malo, & facit bonum, altera nullum habet à quo declinet malum, & magnũ habet quo perfruatur bonum, vna cum hoste pugnat, altera sine hoste regnat, vna fortis est in aduersis, altera nihil sentit aduersi, vna carnales libidines frænat, altera spiritalibus delectationibus vacat, vna est vincendi curâ solicita, altera victoriæ pace secura, vna in tentationibus adiuuatur, altera sine vlla tentione in ipso adiutore lætatur, vna subuenit indigenti, altera ibi est, vbi nullum inuenit indigentem, vna aliena peccata vt sua sibi ignoscantur ignoscit, altera nec patitur quod ignoscat, nec facit quod sibi poscat ignosci, vna flagellatur malis ne extollatur in bonis, altera tanta plenitudine gratiæ caret omni malo, vt sine vlla tentatione superbiæ cohæreat summo bono, vna bona & mala discernit, altera quæ sola bona sunt cernit. Ergo vna bona est, sed adhuc misera, altera melior & beata. Ista significata est per Apostolum Petrum, illa per Ioannem. Tota hìc agitur ista vsque in huius seculi finem, differtur illa complẽda post huius seculi finem.

Ecclesia militans & triumphans.

Post pauca ibidem.

Omnibus igitur Sanctis ad Christi corpus inseparabiliter pertinentibus, propter huius vitæ procellosissimæ gubernaculum, ad liganda & soluenda peccata, claues regni cælorum primus Apostolorum Petrus accepit: eisdémque omnibus Sanctis, propter vitæ illius secretissimæ quietissimum sinũ, super pectus Christi Ioannes Euãgelista discubuit: quoniam nec iste solus, sed vniuersa Ecclesia ligat & soluit peccata: nec ille in principio Verbum Deum apud Deum, & cætera de Christi diuinitate, & de totius diuinitatis Trinitate atque vnitate sublimia, quæ in illo regno facie ad faciem cõtemplanda, nunc autem donec veniat Dominus, in speculo atque in ænigmate contuenda sunt, quæ prædicãdo ructaret, de fonte Dominici pectoris solus bibit. Sed ipse Dominus ipsum Euangelium, pro sua cuiusque capacitate, omnibus suis bibendum, toto orbe terrarum diffundit.

Matth.16. Ioannis 13. Vniuersa Ecclesia ligat & soluit peccata.

In Epistolam beati Ioannis, Tractatu I.

Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem, id est, si tenueris charitatẽ, nec in Christo scandalũ patieris, nec in Ecclesia, nec Christum relinques nec Ecclesiam. Qui enim Ecclesiam relinquit, quomodo est in Christo, qui in membris Christi non est? Quomodo est in Christo, qui in corpore Christi non est? Illi ergo patiuntur scandalum, qui relinquunt aut Christum aut Ecclesiam.

Psalm.120. Qui relinquũt Christum accusa sponsam Ecclesiam, patiuntur scandalum.

Post pauca ibidem.

Quando volunt homines videre Lunam nouam, dicimus, Ecce Luna, ecce vbi est. Et si sunt ibi qui non valeant intendere aciem, & dicant, Vbi? Intenditur illis digitus vt videant. Aliquando dum erubescunt, ne cæci putentur, dicunt se vidisse quod non viderunt. Nunquid sic ostendimus Ecclesiã, fratres mei? Nonne aperta est? Nonne manifestata? Nonne obtinuit omnes gentes? Vni fideli promissum est, in milibus fidelium mundus impletus est. Nõne impletur quod ante annos tot promissum est Abrahæ, In semine eius benedici omnes gentes? Ecce mons implẽs faciem vniuersæ terræ. Ecce ciuitas de qua dictum est, Non potest ciuitas abscondi super montem constituta.

In fide Ecclesia est cõspecta. Genes.22. Matth.5.

Tractatu II. super eandem.

Audistis fratres: tenete. Nemo dubitat de Ecclesia, quia per omnes gentes est. Nemo dubitat, quia ab Hierusalem cœpit, & omnes gẽtes impleuit. Agnoscimus agrum vbi vitis plãtata est: quum autem creuerit, nõ agnoscimus, quia

Ecclesia ab Hierusalem in capit.

quia totum occupauit. Vnde cœpit? Ab Hierusalem. Quò peruenit? Ad omnes gentes. Pauca remanserunt: omnes tenebit. Interea cùm omnes tenet, aliqua sarmenta inutilia visa sunt agricolæ præcidenda, & fecerunt hæreses & schismata. Non vos inducãt præcisa vt præcidamini: hortamini magis quæ præcisa sunt, vt iterum inserantur, &c.

Tractatu X. in fine super eandem.

Lucæ 24. Vbi remissio peccatorum, ibi Ecclesia.

Euãgelium loquitur, Oportebat pati Christum, & resurgere die tertia à mortuis, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum. Vbi remissio peccatorũ, ibi Ecclesia est. Quomodo Ecclesia? Illi enim dictum est, Tibi dabo claues regni cælorum, & quæ solueris in terra, soluta erunt & in cælis: & quæ ligaueris in terra, ligata erũt & in cælis. *Matth. 16.* *Lucæ 24.* Quâ diffunditur ista remissio peccatorũ? Per omnes gentes, incipientes ab Hierusalem, &c.

In Apocalypsim, Homilia I.

Apoc. 1.

Septẽ Ecclesias quas vocat vocabulis suis Ioãnes, nõ ideo dicit, quia illę solæ sunt Ecclesiæ. Quod dicit vni, omnib⁹ hoc dicit. Deniq; *Omnes Ecclesiæ peculiares, vna est domus Dei. 1. Tim. 3.* siue in Asia, siue in toto orbe septẽ Ecclesias omnes esse, & vnam esse catholicam, sicut ad Timotheum ait, Quomodo oportet te in domo Dei conuersari, quæ est Ecclesia Dei viui, &c.

In Apocalypsim, Homilia II.

Claues Ecclesiæ Ioannis 21.

Et quia ipsa Ecclesia, sicut habet claues vitæ, ita & inferorum. Ipsi enim dictum est, Cui dimiseritis peccata, dimittũtur: & cui retinueritis, retenta sunt.

In libro de vera & falsa pœnitẽtia, Cap. XII.

Ecclesiæ opera succurrunt pœnitenti.

Credendum est enim, & pietas fidei expostulat credere, quòd omnes eleemosynæ totius Ecclesiæ, & orationes & opera iustitiæ & misericordiæ succurrant recognoscenti mortem suam ad conuersionem suam. Ideóque nemo dignè pœnitere potest, quem non sustineat vnitas Ecclesiæ.

De fide ad Petrum, Cap. XXXIX.

Hæretici cùm non sint in Ecclesia, non saluantur.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites quenlibet hæreticum siue schismaticum, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti baptizatum, si Ecclesiæ catholicæ non fuerit aggregatus, quantascunque eleemosynas fecerit, & si pro Christi nomine etiam sanguinem fuderit, nullatenus posse saluari. Omni enim homini qui Ecclesiæ catholicæ non tenet vnitatem, neque Baptismus, neque eleemosyna quãlibet copiosa, neque mors pro Christi nomine suscepta, proficere poterit ad salutem, quãdiu in ea hæretica vel schismatica prauitas perseuerat, quæ ducit ad mortem.

Cap. XIIII. ibidem.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, aream esse Dei Ecclesiam catholicam, & intra eam vsque in finem seculi frumento mixtas paleas contineri, hoc est, bonis malos Sacramentorum communione misceri, & in omni professione siue clericorum, siue monachorum, siue laicorũ, bonos esse simul & malos, nec pro malis bonos deserendos, sed pro bonis malos inquantum exigit fidei & charitatis ratio tolerandos, id est, si vel in Ecclesia nullius perfidiæ semina spargũt, vel fratres ad aliquod malum opus, mortifera imitatione non ducunt: nec posse aliquem intra Ecclesiam catholicam rectè credentem, benéque viuentem alieno vnquam maculari peccato, si cuiquam peccanti nec consensionem præbeat nec fauorem: vtilitérque malos à bonis intra Ecclesiam tolerari, si hoc cum eis bene viuendo & bene monẽdo agatur, vt & videntes & audientes quæ bona sunt, mala sua respuant: iudicandos se à Deo pro suis malis operibus contremiscant: atque ita præueniente dono gratiæ, de suis iniquitatibus cõfundantur, & ad bonam vitã per Dei misericordiã conuertantur. Bonos verò à malis, intra Ecclesiam duntaxat catholicam constitutis, nõ debere nisi operum dissimilitudine separari, vt cum quibus diuina communicant Sacramenta, non habeant mala opera, quibus illi sunt criminosi, communia. In fine verò seculi, bonos à malis etiam corpore separandos, quando veniet Christus, habens ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & cõgregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inextinguibili: quãdo per iudicium iustum segregabit iustos ab iniustis, bonos à malis, rectos à peruersis, bonos constituet à dextris, malos à sinistris, & ex eius ore iusti æternique iudicii, sempiterna atque incommutabili prolata sentẽtia, iniqui omnes ibunt in combustionem æternam, iusti autem in vitam æternam: iniqui semper arsuri cum diabolo, iusti autem regnaturi sine fine cum Christo.

Eboni & mali mixti in Ecclesia sacramẽta suscipiunt.

Matth. 3.

Matth. 25.

Lib. III. de mirabilibus sacræ Scripturæ, Cap. XVI.

Ecce quãta est Apostolica virtus in Christo. Sanum Ananiam dum Petrus arguit, per sermonis tantum imperium morte ligauit, & Tabitham mortis vinculo ligatam, eadem imperii potestate dissoluit. Ideóque prius Ananias & Sapphira in conspectu Ecclesiæ citò mortui sunt, vt Apostolica auctoritas quanta esset ostenderetur, & quàm magnum peccatum esset, quod oblatum, iterum ab Ecclesia retrahere, monstraretur, & cæteri exemplo huius castigarentur.

Actu. 5. Quanta Ecclesiæ virtus. Actu. 9.

Lib. primo de Symbolo ad catechumenos, Cap. V.

Credimus Ecclesiam catholicam. Ipsa est Ecclesia sancta, Ecclesia vera, Ecclesia catholica, contra omnes hæreses pugnans: pugnare potest, expugnari tamen non potest. Hæreses omnes de illa exierunt, tanquam sarmenta inutilia, de vite præcisa: ipsa autem manet in radice sua, in vite sua, in charitate sua. portæ inferorum non vincent eam.

Portæ inferorum non præualebunt in Ecclesiam. Matth. 16.

Lib. III. de Symbolo ad catechumenos, Cap. XIII.

Ecclesia Christi, casta corpore, prole fœcunda.

Sancta Ecclesia, in qua omnis huius Sacramenti terminatur auctoritas, mater & virgo, corpore casta, prole fœcunda, sponsa Christi superius declarata, piè nutrit filios, quos Deo Patri dignos assignare contendit. Filii boni amate tantam matrem, filii boni nolite deserere quotidie vos requirentem: rependite vicem, amate amantem. Tanta est, talis est, nobilis est, regia prole fœcúda est, non eam patiamini aut filiorum malorum, aut pessimorum seruorum iniuriis atque insidiis macerari.

Et in fine eiusdem.

Vos autem dilectissimi, qui ab initio vberibus sanctæ matris Ecclesiæ nutriti, vsque ad solidum cibum estis ab ea perducti: manete in ea. Siquis eius vel disciplinam, vel quálibet admonitionem asperè tulit, & iratus abscessit, agnoscat matrem, redeat ad eam libenter: & hęc suscipit quæ requirit, gaudebit filium perditum fuisse cõuersum. Sed licet multũ gaudeat filium perditum fuisse conuersum, stabilitatis dignitatem non quiescit prædicare secum permanentium filiorum.

Ecclesia gaudet reuerso filio.

Lib. III. de Symbolo ad catechumenos, Cap. X.

Cerdo sanctam Ecclesiam. Propterea huius conclusio Sacramenti, per sanctam Ecclesiam terminatur, quoniam si quis absque ea inuentus fuerit, alienus erit à numero filiorum. Nec habebit Deum patrem, qui Ecclesiam noluerit habere matrem: nihilque ei valebit quod credidit vel fecit tãta bona sine fine summi boni. Ecclesia mater spiritalis est, Ecclesia sponsa Christi est, gratia eius dealbata, pretioso sanguine dotata. Totum possidet quod à viro suo accepit in dote. Lego tabulas matrimoniales eius: recitabo. Audite hæretici quid scriptũ sit, Oportebat Christum pati & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes. Omnes gentes, totus mundus est. Ecclesia totũ possidet quod à viro suo accepit in dote. Quęcunque congregatio cuiuslibet hæresis in angulis sedet, concubina est non matrona.

Qui non habet Ecclesiam matrem, non habiturus est Deum patrem.

Ex libro de correctione Donatistarum ad Bonifacium, Cap. III.

Ecclesiam verò toto terrarum orbe diffusam, cui non communicat pars Donati, vniuersarum Scripturarum testimonia, consona voce proclamant. In semine tuo benedicentur omnes gentes: Lex Dei dicit. Ab ortu Solis vsque ad occasum, sacrificium mundum offertur nomini meo, quoniam glorificatum est nomen meum in gẽtibus: per Prophetam Deus dixit. Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum: per Psalmum Dominus dixit. Fructificans & crescens in vniuerso mundo: per Apostolum Dominus dixit. Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa & in Samaria, & vsque ad fines terræ: Filius Dei ore suo dixit.

Ecclesia per totum orbem diffusa.

Genes. 22. Malach. 1. Psalm. 71. Coloss. 1. Luc. 24. Actorum 1.

In eodem, Cap. XXV.

Iustus autem hìc nemo est iustitia sua, id est, tãquam sibi à seipso facta: sed, vt dicit Apostolus, Sicut vnicuique Deus partitus est mensuram fidei. Sequitur autem & adiungit, Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem mẽbra non eosdem actus habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo. Ac per hoc nemo poterit esse iustus, quandiu fuerit ab vnitate eius corporis separatus.

In Ecclesia nemo per se iustus est. Roman. 12.

Eodem libro, Cap. XXX.

Vnus panis, vnũ corpus multi sumus. proinde Ecclesia catholica sola corpus est Christi, cuius ille caput est, Saluator corporis sui. Extra hoc corpus neminẽ viuificat Spiritus sanctus: quia sicut ipse dicit Apostolus, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Non est autem particeps diuinæ charitatis, qui hostis est vnitatis. Non habent itaque Spiritum sanctum, qui sunt extra Ecclesiam: de quibus scriptum est, Qui seipsos segregant, animales, Spiritum non habentes.

1. Corinth. 10. Roman. 5. Extra Ecclesiã non est Spiritus sanctus. Iudæ 1.

Libro I. de nuptiis & concupiscentia, ad Valerium, Cap. XXXIIII.

Ac per hoc non solùm omnia peccata, sed omnia prorsus hominum mala, Christiani lauacri sanctitate tolluntur: quo mundat Ecclesiam suam Christus, vt exhibeat eam sibi, non in isto seculo, sed in futuro, non habẽtem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi. Nam qui modò eam talem esse dicunt, & tamen in illa sunt, quoniam & ipsi fatentur se habere peccata: si verum dicant, profectò quoniam mundi non sunt à peccatis, habet in eis Ecclesia maculam. Si autem falsum dicunt, quia corde duplici loquuntur, habet in eis Ecclesia rugam. Si autem dicunt se habere ista, non ipsam: ergo se nõ esse mẽbra eius, nec ad corpus eius pertinere fateãtur, vt etiam sua cõfessione damnẽtur.

Ephes. 5. In futuro seculo Ecclesia non est habitura rugam nec maculam.

Libro VII. Quæstionum super Iudicum, Cap. XLIX.

Ex omnibus quippe ætatibus Ecclesia congregatur. quarum prima est ab Adam vsque ad diluuium. Secunda à diluuio, id est, à Noe vsque ad Abraham. Tertia ab Abraham vsque ad Dauid. Quarta à Dauid vsque ad transmigrationem in Babyloniã. Quinta ab hac trãsmigratione vsq; ad Virginis partum. Sexta inde vsque in huius seculi finem.

Per sex ætates Ecclesia congregatur.

Lib. Quæstionum Veteris & noui Testamenti, XCIII.

Illud autem quòd insufflasse in discipulos Dominus legitur, post dies paucos resurrectionis suæ, & dixisse, Accipite Spiritum sanctum: Ecclesiastica potestas collata intelligitur esse. Quia enim omnia in traditione Dominica per Spiritum sanctum aguntur: idcirco cùm regula eis & forma traditur huius disciplinæ, dicitur eis, Accipite Spiritum sanctũ. Et quia verè ad ius Ecclesiasticum pertinet, statim subiecit, dicens,

Inspiratio Spiritus sancti, gratia Dei est.

dicens, Cuius tenueritis peccata, tenebũtur, & cuius remiseritis, remittẽtur ei. Inspiratio ergo hæc, gratia quædã est, quæ per traditionem infunditur ordinatis, per quam commẽdatiores habeãtur. Vnde Apostolus dicit ad Timotheum, Noli, inquit, negligere gratiam, quę est in te, quæ data est tibi per impositionem manuum presbyterii, &c. 1. Timoth. 4.

Post pauca ibidem.

Tres formæ officiorum in Apostolis. Trium ergo officiorum formæ doni Spiritus sancti, in Apostolis sunt ostensæ. Quarum prima est hæc, quæ ad ius Ecclesiasticum pertinet, in regenerãdis vel cæteris officiis. Secunda, quę in Pentecoste data est, quæ est generalis. Nõ solùm enim in Apostolos, verumetiam in omnes decidit Spiritus sanctus credentes. Tertia forma est, quæ solis Apostolis concessa est, in signis & virtutibus faciendis, vtquedum fidei semina iacerentur ad incrementum. Actorũ 1, & 2. Matth. 16.

Ex libro Quæstionum Euangelii secũdum Matthæum, Cap. XI.

Sed tamen vt dictum est, propter eandem fidem & vnitatem Ecclesiæ, neque inter zizania, quoniam illa extrà radicata sunt, neque inter aristarum paleã, quę se etiam frumentis audet aspera dissensione & fragili electione superimponere, sed quanuis subiectam frumentis, tamen inter paleam, quæ vltima ventilatione separanda est, numerantur. Matth. 13.

Quæstionum LXV. ad Orosium, Quæst. III.

Area est Ecclesia, bitume charitas. Sicut arca de lignis quadratis construebatur, ita & Ecclesia de Sãctis constituitur. Quadratum enim in quacũque parte posueris, fortiter stat: & Sancti in quibuslibet tẽtationibus stabiles permanent, nõ aduersitatibus, nõ prosperitatibus cedunt. Bitumen enim significat charitatem, per quam Sancti nec illis scandalis, quæ fiunt ab iis qui intus sunt, cedunt, nec illis quæ fiunt ab iis qui foris sunt, & seruãt vnitatem spiritus in vinculo pacis, tolerantes & malos Christianos qui sunt in Ecclesia, & hæreticos qui sunt foris & extra Ecclesiam.

Et alibi.

Qui in Ecclesia est, saluabitur. Sicut in arca Noe, nemo nisi qui in ea erat à diluuio liberabatur: ita nullus, nisi Ecclesiæ membrum fuerit, saluabitur. Genes. 6.

Ex dialogo altercationis Ecclesiæ & Synagogæ, B.

Ecclesia dixit, Lege quid Rebeccæ sit dictum quum pareret, Duæ gentes in vtero tuo, & duo populi de ventre tuo diuidentur, & populus populum superabit: & maior seruiet minori. Certè maiorem paulò antè te dixisti regnasse, triumphasse, sceptrum tenuisse, purpuram possedisse: me minusculam vallibus delituisse quondam, vel in collibus habitasse saxorum. Te auro, ornamento, byssо, serico, gẽmis claruisse nobilibus: me minorẽ pecorum lacte vixisse. Ego oues & pecora, tu militem possidebas. Inde est quòd ego minor atq; pauperior, tu maior & diues subiugata mihi degas, populo seruitura minori. Genes. 25. Maior seruiet minori, de Ecclesia dictum.

Contra Petiliani Donatistæ Epistolam, Cap. II.

Hæc autem Ecclesia corpus Christi est, sicut Apostolus dicit, Pro corpore eius, quæ est Ecclesia. Vnde vtique manifestum est, qui non est in membris Christi, Christianam salutem habere non posse. Membra verò Christi per vnitatis charitatem copulãtur sibi, & per eandem capiti suo cohærent, quod est Christus Iesus. Totũ igitur quod annuntiatur de Christo, caput & corpus est. Coloss. 1.

Cap. III. ibidem.

In Scripturis sanctis Ecclesiã requiramus. Si autẽ Christi Ecclesia, canonicarum Scripturarum diuinis & certissimis testimoniis, in omnibus gentibus designata est, quidquid attulerint & vndecunque recitauerint, qui dicunt, Ecce hîc Christus, ecce illic: audiamus potius, si oues eius sumus, vocem Pastoris nostri dicẽtis, Nolite credere. Illæ quippe singulæ in multis gentibus, vbi ista est, nõ inueniuntur: hæc autem quæ vbique est, etiam vbi illæ sunt, inuenitur. Ergo in Scripturis sanctis eam, Ecclesiam scilicet, requiramus. Matth. 24.

Cap. IIII. ibidem.

Totus Christus caput & corpus est, caput vnigenitus Dei Filius, & corpus eius Ecclesia, sponsus & sponsa: duo in carne vna. Quicunq; de ipso capite à Scripturis sanctis dissentiunt, etiam si in omnibus locis inueniantur, in quibus Ecclesia designata est, non sunt in Ecclesia. Et rursus quicunque de ipso capite Scripturis sanctis consentiunt, & vnitati Ecclesiæ non communicant, non sunt in Ecclesia: quia de Christi corpore, quod est Ecclesia, ab ipsius Christi testificatione dissentiunt.

Non sunt in Ecclesia, qui Scripturis sanctis non consentiunt.

In eadem, Cap. X.

Teneamus ergo Ecclesiam ex ore Domini designatam, vnde cœptura & quousque peruẽtura esset. Cœptura scilicet ab Hierusalem, & peruentura in omnes gentes. Hic iam quisquis dixerit, Hierusalem non illam visibilẽ ciuitatem intelligendam, sed figuratè positam, vt spiritaliter accipiatur tota Ecclesia æterna in cælis, & ex parte in terris peregrina: potest dicere etiam illud figuratè dictum, Quia oportebat Christum pati, & resurgere tertia die. Quod quisquis dixerit, nec quoquo modo Christianus habendus est.

Hierusalem cælestis est Ecclesia Christi. Luc. 24.

Cap. XI.

Euangelizata est Ecclesia nobis, per totum orbem terrarum futura. Hoc in Lege & Prophetis & Psalmis esse prænuntiatum, ipse Dominus testificatus est, qui eam cœpturam ab Hierusalem, & per omnes gentes peruasuram esse prædixit: testes sibi futuros in Hierusalem & in tota Iudæa & Samaria, & vsque in totam terrã, cùm iam in cælum ascẽderet, præm. Luc. 24. Actorum 1.

nuntiauit. Hæc verba, facta secuta sunt. Quomodo cœptum sit ab Hierusalé, & deinde processum in Iudæam & Samariã, & in totam terram, vbi adhuc crescit Ecclesia, donec vsque in finem, etiam reliquas gentes, vbi adhuc nõ est, obtineat, Scripturis sanctis testibus cõsequenter ostenditur. Quisquis aliud euangelizauerit, anathema sit.

Ab Hierusalem cæpit Ecclesia.

Ibidem, Cap. XIII.

De cõmixtione malorum cum bonis.

Habemus innumerabilia testimonia, & de commixtione malorum cum bonis, in eadem communione Sacramenti, sicut Iudas ab initio malus inter bonos vndecim conuersatus est, & de bonorum paucitate, propter malorum plurimam comparationem, & rursus de bonorum multitudine per seipsam consyderata, ex quibus ne longum faciam pauca commemorabo.

Cantic. 2. Est in Canticis canticorum, quod de sancta Ecclesia omnis Christianus dictum esse agnoscit, Sicut lilium inter spinas, ita proxima mea in

Ezech. 9. medio filiarum. Item, Qui gemunt & mœrent peccata & iniquitates populi mei, quæ fiunt in

Matth. 13. medio eorum. Item in Euangelio Matthæi, Sinite vtraque crescere vsque ad messem. Item, Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mari, quæ congregat omnia genera piscium. Quum autem esset impleta, eduxerunt omnia ad littus: & sedentes elegerunt optimos in vasa

Matt. 7. & 13. sua, malos autem foras miserunt. Sic ergo erit in consummatione seculi. Item, Intrate per angustam portam.

Cap. XIIII. in fine.

Post prædicatũ vbique Euangelium, finis.

Sunt enim adhuc nonnullæ gẽtes, in quibus nondum est Euangelium prædicatum: necesse est autẽ impleri omnia quæ de Christo & Ecclesia prædicta sunt. Oportet ergo in eis prędicari. quod cùm impletum fuerit, tunc erit finis.

Cap. XV. in fine.

Christus annũtiandus in Ecclesijs. Galat. 1.

Tenent enim Ecclesiæ, Apostolico labore fundatæ, cùm quãta cura sibi prædictum sit, Si quis vobis euangelizarit præterquam quod accepistis, anathema sit.

Lib. IIII. de Trinitate, Cap. VIII, & IX.

Ioannis 17. Non pro iis autem rogo, inquit, tantùm, sed & pro eis qui credituri sunt per verba eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint: vt mundus credat, quia tu me misisti. Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Non dixit, Ego & ipsi vnum, quanuis per id quòd Ecclesiæ caput est, & corpus eius Ecclesia, posset dicere, Ego & ipsi non vnum, sed vnus: quia caput & corpus vnus est Christus: sed diuinitatem eius consubstantialem Patri ostendens, hoc ait.

Vnitas Ecclesiæ.

Ioannis 10. Propter quod & alio loco dicit, Ego & Pater vnum sumus.

Libro de Baptismo contra Donatistas, Cap. XVI.

Genes. 4 & 5. Exod. 2.

Quæ autem peperit Abel & Enoch & Noe & Abraham, ipsa peperit Moysem & Prophetas tẽpore posteriores ante aduentum Domini, & quæ istos, ipsa & Apostolos & Martyres nostros & omnes bonos Christianos. Omnes enim quidem diuersis temporibus nati apparuerunt, sed societate vnius populi continentur, & eiusdem ciuitatis ciues, labores huius peregrinationis experti sunt, & quidam eorum nunc experiuntur, & vsque in finem cæteri experientur. Item quæ peperit Cham & Ismael & Esau, eademipsa peperit & Dathan & alios in eodem populo similes, & quæ istos, eademipsa & Iudam pseudoapostolum, & Simonem magum, & cæteros vsque ad hæc tempora pseudochristianos, in affectione animali pertinaciter obduratos, siue in vnitate permixti sint, siue aperta præcisione dissentiant. Sed cùm tales à spiritalibus euangelizantur, & Sacramentis imbuuntur, tanquam per seipsam Rebecca eos parit, sicut Esau. Cùm autem per illos, qui non castè annũtiant Euangelium, tales in Dei populo generantur, non per Saram quidem, sed per Agar. Itẽ boni spiritales quando euangelizantibus vel baptizantibus carnalibus generantur, Lia quidem vel Rachel iure cõiugali eos, sed per ancillarum vterum, parit. Cùm verò per spiritales in Euãgelio generantur boni fideles, qui vel euadunt in spiritalis ætatis affectum, vel eò tendere non desistunt, vel ideo non faciunt quia non possunt, sicuti ex vtero Saræ Isaac, vel Rebeccæ Iacob, in nouam vitam & nouum Testamẽtum nascuntur.

Ecclesia mater est fidelium omnium.

Gene. 4 & 5 & 16 & 25 Num. 16 Luc. 6 Act. 8

Gene. 25

Gene. 16

Cap. XVII. In eodem lib.

Itaque siue intus versari videatur, siue apertè foris sit, quod caro est caro est. Siue in area sua sterilitate pseueret, siue occasione tẽtationis tanquã vẽto extollatur, quod palea est, palea est, & semper ab illius Ecclesiæ, quæ sine macula & ruga est, vnitate diuisus est, etiam qui in cõgregatione Sanctorum carnali obduratione miscetur. De nullo tamẽ desperãdum est, siue qui intus talis apparet, siue qui foris manifestius adu ersatur. Spiritales autem siue ad hoc ipsum pio studio proficientes, non eunt foras: quia & cùm aliqua vel peruersitate vel necessitate hominum videntur expelli, ibi magis probantur, quàm si intus permaneãt: cùm aduersus Ecclesiam nullatenus eriguntur, sed in solida vnitatis petra, fortissimo robore charitatis radicãtur. Ad hoc enim pertinet, quod in illo Abrahæ sacrificio dicitur, Aues autem non diuisit.

Ephes. 5

De nullo in Ecclesia desperandum est.

Gene. 15

Lib. VII. De Baptismo contra Donatistas, Cap. II.

Quibus omnibus consyderatis, puto me non temerè dicere alios ita esse in domo Dei, vt ipsi etiam sint eadem domus Dei, quæ dicitur ædificari super petram, quæ vnica columba appellatur, quæ sponsa pulchra sine macula & ruga, & hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ viuæ, paradisus cum fructu pomorum. Quæ domus etiã claues accepit, ac potestatem

Ecclesia domus Dei.

statem ligandi atque soluendi. Hanc domum si quis corripientem corrigentémque contemperit, Sit tibi (inquit) tanquam ethnicus & publicanus. De hac domo dicitur, Domine dilexi decorē domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ: &, Qui habitare facis vnanimes in domo: &, Iocundatus sum in iis quæ dixerunt mihi, In domum Domini ibimus: &, Beati qui habitant in domō tua, Domine, in secula seculorum laudabunt te: & innumerabilia talia. Hæc domus etiam triticum dicitur, siue tricenum, siue sexagenum, siue centenum afferens fructum cum tolerātia. Hæc domus est in vasis aureis & argenteis, & lapidibus pretiosis, & lignis imputribilibus. Huic domui dicitur, Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis: &, Tēplū Dei sanctū est, quod estis vos. Hoc quippe in bonis fidelibus est, & sanctis Dei seruis vbique dispersis, & spiritali vnitate deuinctis, eadem communione sanctorum Sacramentorum, siue se facie nouerint, siue non nouerint. Alios autē ita dici constat esse in domo, vt non pertineant ad compagem domus, nec ad societatem fructiferæ pacificæque iustitiæ: sed sicut esse palea dicitur in frumentis. Nam & istos esse in domo negare non possumus, Paulo Apostolo dicente, In magna autem domo non solùm aurea vasa sunt vel argentea, sed & lignea & fictilia: & alia quidem sunt in honorem, alia verò in contumeliam. Ex hoc numero innumerabili, non solùm turba intus premēs cor paucorum in tantæ multitudinis cōparatione Sanctorū, sed etiā diruptis retibus hæreses & schismata existūt in eis, qui iā magis ex domo quàm in domo esse dicendi sunt: de quibus dicitur, Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Separatiores enim sunt, iam etiā corporaliter segregati, quàm illi qui in terris carnaliter & animaliter viuunt, & spiritaliter separati sunt.

Matth. 16, & 18. — Psalm. 25. — Psalm. 67. — Psalm. 121. — Psalm. 83. — Matth. 13. — 2. Timoth. 2. — Ephes. 4. — 1. Corinth. 3. — 2. Timoth. 2. — 1. Ioannis 2.

Lib. II. contra literas Petiliani, Cap. CVIII.

Nec ideo hæretici putandi sunt esse in Christi corpore, quod est Ecclesia, quia Sacramentorum eius corporaliter participes fiunt. Illa enim & in talibus sancta sunt, & eis indignè tractantibus & sumentibus ad maius iudicium valebunt. Ipsi autem non sunt in illa Christi compage, quæ in membris Christi per connexum & contactum crescit in incrementum Dei. Illa quippe Ecclesia in Petra est, sicut Dominus dicit, Super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. Illi autem in arena ædificant, sicut idem Dominº dicit, Qui audit verba mea, & non facit ea, similabo eum viro stulto, qui ædificat domum suam super arenam. Sed ne putes Ecclesiam, quæ in Petra est, in vna parte esse terrarum, & non diffundi vsque ad fines terræ, audi eius vocem de Psalmo gementis inter mala peregrinationis suæ. Ait enim, A finibus terræ ad te clamaui, dum angeretur cor meum, in petra exaltasti me: Deduxisti, quia factus es spes mea, turris fortitudinis à facie inimici. Videte quēadmodum à finibus terræ clamat. Nō est ergo in sola Aphrica, vel solis Aphris, Episcopum Romā paucis Mōtensibus, & in Hispaniā domui vnius mulieris ex Aphrica mittētibus. Videte quemadmodū in petra exaltetur.

Coloss. 2. — Matth. 16. — Matth. 16. — Psalm. 60.

Ecclesia in petra exaltatur.

Lib. II. contra Cresconium Grammaticum, Cap. XXII.

In Scriptura quippe sancta, quæ neminem fallit, area dicta est Ecclesia Dei, Dominúmque ipsum cum ventilabro esse venturum, & mundaturum aream suam, vt frumenta recondat in horreo. paleā verò cōburat igni inextīguibili.

Area Dominica est Ecclesia. — Matth. 3.

In eodem, Cap. XXXI.

Proinde cùm dicat Apostolº, cuius Epistolæ in auctoritate canonica vigent, Quotquot ergo perfecti sumus hoc sapiamus: & siquid aliter sapitis, id quoque vobis Deus reuelabit: quandiu aliter sapuit Cyprianus, si scripta eius esse cōstat, quę ꝓ vobis proferenda arbitramini: quandiu ergo de hac re aliter sapuit, quàm veritas diligentius cōsyderata patefecit, donec ei Deus id reuelaret, ineffabili laude charitatis vnitatē pacémq; catholicam etiam cum collegis suis, à quibus aliter sapuit, non reliquit.

Philip. 3.

Cyprianus erravit, tamen vnitatem nō deseruit.

In eodem, Cap. XXXIIII. contra eundem.

Nam & si vidētur (inquit) in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas nostra, vt quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus. Nobis tantūmodo laborandū est, vt frumētum esse possimus, vt cùm cœperit frumētum Dominicis horreis condi, fructum pro opere nostro & labore capiamus. Apostolus in Epistola sua dicit, In domo autem magna, nō solùm vasa sunt aurea & argētea, sed & lignea & fictilia. Et quędam quidē honorata, quædā in honorata. Nos operam demus, & quantum possumus laboremus, vt vas aureum & argenteum simus. Cæterùm fictilia vasa confringere Domino soli cōcessum est, cui virga ferrea data est.

In domo Domini vasa varia. — 2. Timoth. 2.

Post pauca ibidem.

Vides frater, secundum Scripturas diuinas hoc præcepisse Cyprianū, etiā propter malos. Qui cùm sint à bonis vita moribúsque spiritaliter separati, corporaliter tamē eis in Ecclesia vidētur esse permixti vsq; in diem iudicii, quo etiā corporaliter debitas separabuntur ad pœnas. Nō est Ecclesia deserēda, tāquam frumēta propter paleā vel zizania: sicut nec domus magna propter vasa inhonorata. Vides, audis, sentis, capis, intelligis, quanto scelere propter eos, qui vobis siue rectè, siue quum fallimini, displicent, separemini ab Ecclesia, quæ toto orbe diffunditur, cui secūdum diuinas Scripturas, tam magnum, tam firmum, tam clarum atque luculentum testimonium perhibet Cyprianus.

Ecclesia nō est deserenda propter zizania.

Libro tertio contra eundem, Cap. XXXVIII.

Si ergo licuit regi Dauid, Samueli, Esaiæ, Hieremiæ, Zachariæ, cæterisque Sanctis ac Prophetis Dei, inter contemptores Legis Dei mandata seruare, atque in illosipsos mandati transgressores, multa digna & vera verba iaculari: patrũ quoq; illa peccata quibus sub Moyse ita offenderunt Deum, vt nemo eorũ dignus esset terram promissionis intrare, non imitari, nõ sectari, sed detestari ac fugere, & illos qui ea committerent, similitudinè talium patrum increpare, nec tamen sibi alterum populum quasi purgatum & liquatum, separatione sacrilega constituere: & quomodo nobis non liceat nec facta, nescio quorũ, quæ magis obiicitis quàm probatis, imitari: nec tamen ab ea quæ in vniuerso mundo (sicut Apostolus dicit) fructificat & crescit, sancta Ecclesia separari?

Coloss. 1.

Eodem lib. contra eundem, Cap. I.

Nullis tamen bonis in Catholica hoc placet, si vsque ad mortem in quenquẽ, licet hæreticũ, sæuiatur. Neque verò si longè à morte cuiuslibet molestiis libido vlciscẽdi malum pro malo retribuat, approbamus: multò amplius detestãtes, si ex hac occasione, velut pro vnitate conãdi concupita, quisque auferat aliena: non illa quæ sub nomine Ecclesiæ non debent ab hæreticis possideri, sed quoruncunque priuata. Hæc omnia displicent bonis, & ea prohibent & cohibent quantum possunt, quantum autem non possunt, ferunt, & sicut dixi, pro pace laudabiliter tolerant, non ea laudabilia, sed damnabilia iudicãtes, nec propter zizania, segetẽ Christi, nec propter vasa inhonorata, domũ magnã Christi, nec propter pisces malos, retia Christi derelinquunt.

Propter malos pisces rete non deserendum.
Matth. 13.
2. Tim. 2.

Libro IIII. contra eundem, Cap. LXI.

In semine tuo benedicentur omnes gentes. Omnes, inquit, gentes: non dixit omnium gentium homines. vnde necesse est, non solùm fœcunditate crescẽtis Ecclesię, verũetiam permixta multitudine eius inimicorum, per quos pietas eius exerceri & probari possit, vsq; in finẽ iudiciarię separationis tot° orbis impleatur.

Genes. 22.

Mali mixti bonis.

De gratia noui Testamenti ad Honoratum, Cap. VI.

Ecclesia in Christo patiebatur, quando pro Ecclesia patiebatur: sicut etiam ipse in Ecclesia patiebatur, quando pro illo Ecclesia patiebatur. Nam sicut audiuimus Ecclesiæ vocem in Christo patientis, Deus, Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? sic etiam audiuimus Christi vocem in Ecclesia patientis, Saule Saule, quid me persequeris?

Ecclesia in Christo patitur

Psalm. 21.

Actorum 9.

Quarto loco collationis tertii diei cum Donatistis.

Hæc duo tempora Ecclesiæ, quæ nunc est, & qualis tunc erit, significata esse etiam duabus piscationibus. Vna ante resurrectionem Christi, quando mitti iussit retia, nec sinistram nec dexteram nominans partem, vt nec solos malos nec solos bonos, sed commixtos bonis malos intra retia suorum Sacramentorum futuros doceret. Post resurrectionem autem quando iussit retia mitti in dexteram partem, vt post resurrectionem nostram, bonos solos in Ecclesia futuros intelligeremus, vbi vlterius hæreses & schismata non erunt, quibus modò retia dirumpuntur.

Duæ piscationes, duo tempora.

Lucæ 5.

In Epistola, post collationem contra Donatistas. C.

Quisquis ergo ab hac catholica Ecclesia fuerit separatus, quantunlibet laudabiliter se viuere existimet, hoc solo scelere, quòd à Christi vnitate disiunctus est, non habebit vitam: sed ira Dei manet super eum. Quisquis autem in hac Ecclesia bene vixerit, nihil ei præiudicant aliena peccata: quia vnusquisque in ea proprium onus portabit, &c.

Contra Donatistas post collationem, Cap. IX.

Ecce manifestum est quod dicebatur à nobis, esse distinguenda tempora Ecclesiæ, non tamen nunc esse talem, qualis post resurrectionem futura est: nunc malos habere permixtos, tunc omnino non habituram: ad illam eius puritatem, non ad huius tẽporis permixtionem illa diuina testimonia pertinere, quibus eam Dominus prædixit ab omni malorum permixtione penitus alienam.

Futura Ecclesia erit pura.

Contra Epistolam Manichæi, quam vocant fundamenti, Cap. IIII.

Vt ergo hanc omittam sapientiam, quam in Ecclesia catholica esse non credidi, multa sunt alia, quæ in eius gremio me iustissimè teneant. Tenet consensio populorum atque gentium. Tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata. Tenet ab ipsa sede Apostoli Petri, cui pascendas oues suas, post resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad pręsentem Episcopatum succesio sacerdotum. Tenet postremò ipsum Catholicæ nomen, quod non sine causa in tam multas hæreses, sic ista Ecclesia sola obtinuit, vt cùm omnes hæretici se catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino alicui vbi ad Catholicum conueniatur, nullus hæreticorum, vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere, &c.

Quid in Ecclesia aliquem teneat.

In eodem, Cap. V.

Si ergo inuenires aliquem, qui Euangelio nondũ crederet, quid faceres dicẽti tibi, Non credo? Ego verò Euãgelio non crederem, nisi me catholicæ Ecclesiæ cõmoueret auctoritas.

Ecclesia mouet vt credamus Euangelio.

De agone Christiano, Cap. XXIX.

Nec audiamus, qui sanctam Ecclesiam, quæ vna catholica est, negant per orbem esse diffusam: sed in sola Aphrica, hoc est, in parte Donati pollere arbitrantur, Ita surdi sunt aduersus Prophetam dicentem, Filius meus es tu

Ecclesia nullo loco affixa.

Psalm.2. es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et alia multa, siue in veteris, siue in noui Testaméti libris, quæ scripta sunt, vt apertissimè declarét Ecclesiam Christi per orbem terræ esse diffusam. Quod quum eis obiicimus, dicũt iam ista omnia fuisse completa, antequam esset pars Donati. Sed postea totam Ecclesiam periisse, & in sola Donati parte reliquias eius remansisse contẽdunt. O linguam superbam & nefariam! Nec verè sic viuerent, vt vel inter se pacem postea custodirẽt.

Libro XIII. contra Faustum, Cap. XIII.

Propter hos enim motus paruulorum, qui possunt seduci ab hominibus à manifestatione claritatis Ecclesiæ, Dominus quoque prouidens dixit, Non potest ciuitas abscondi supra montem constituta: quia vtique sedes gloriæ exaltata, est sanctificatio nostra: vt non audiantur illi, qui ad religionum scissuras traducunt dicentes, Ecce hic est Christus, ecce illic. Partes enim ostendunt, dicentes, Ecce hic, ecce illic: quum illa ciuitas super montem sit. Quem montem, nisi eum, qui secundum prophetiam Danielis, ex paruulo lapide creuit, & factus est mõs magnus, ita vt impleret vniuersam terram? Nec illi audiãtur, qui nomine quasi secretæ & apocryphæ veritatis & hominis paucitatis, dicunt, Ecce in cubiculis, ecce in deserto: quia non potest ciuitas abscondi supra montem constituta: quia sedes gloriæ exaltata est sanctificatio nostra.

Matth.5. Matth.24. Daniel.2. Ecclesia nõ potest abscondi supra montem constituta.

De catechizandis rudibus, Cap. XXIIII.

Oportebat autem vt eadem vitis, sicut à Domino identidem prædictum erat, putaretur, & ex ea præciderentur infructuosa sarmenta, quibus hæreses & schismata per loca facta sunt, sub Christi nomine, non ipsius gloriam, sed suam quærentium: per quorum aduersitates magis magisq; exercitaretur Ecclesia, & probaretur & illustraretur & doctrina eius & patientia.

Ioannis 15. Schismatici præcidentur à vite.

Ad Glorium, Eleusium, & Felicem Epistola CLXIII.

Nemo delet de cælo constitutionem Dei, nemo delet de terra Ecclesiam Dei. Ille totum orbem promisit, ista totum orbem repleuit, & malos habet & bonos. Sed nec in terris amittit nisi malos, nec in cælum admittit nisi bonos, &c.

Ecclesia in terris malos amittit, in cælo bonos admittit.

In Psalmum LVI.

Quoniam totus Christus caput est & corpus, quod bene vos nosse non dubito. Caput est ipse Saluator noster, passus sub Pontio Pilato, qui nunc, posteaquam resurrexit à mortuis, sedet ad dexteram Patris. Corpus autem eius est Ecclesia: non autem ista aut illa, sed toto orbe diffusa. Nec ea quæ nunc est in hominibus, qui præsentem vitam agunt, sed ad eam pertinentibus, etiam iis qui fuerunt ante nos, & iis qui futuri sunt post nos, vsque in finem seculi. Tota enim Ecclesia constans ex omnibus fidelibus, quia fideles omnes membra sunt Christi, habet illud caput positum in cælestibus, quod gubernat corpus suum: & si separatum est à visione, sed annectitur charitate. Quia ergo totus Christus caput est & corpus eius, propterea in omnibus Psalmis sic audiamus voces capitis, audiamus & voces corporis. Noluit enim loqui separatim, quia noluit esse separatus, dicens, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Si nobiscum est, loquitur in nobis, loquitur de nobis, loquitur per nos: quia & nos loquimur per illum: & ideo verum loquimur, qui in illo loquimur. Nam quando in nobis, & ex nobis loqui voluerimus, in mendacio remanebimus, &c.

Ephes.1. Marci 16. Ecclesia Dei toto orbe est diffusa. Matth.28.

In Psalmum LXII.

Ille enim vnus qui natus est de Maria, & passus est, & sepultus est, & resurrexit, & ascendit in cælum, & modò ad dexteram Patris sedet, & interpellat pro nobis, caput nostrum est. Si ille caput est, nos membra sumus, tota Ecclesia eius, quæ vbique diffusa est, corpus ipsius est, cuius est ipse caput. Non solùm autem fideles, qui modò sunt, sed & qui fuerunt ante nos, & qui post nos futuri sunt, vsque in finem seculi, omnes ad corpus eius pertinent, cuius corporis ipse caput est, qui ascendit in cælum. Quia ergo iam nouimus caput & corpus, ille est caput, nos corpus. Quando audimus vocem ipsius, & ex capite debemus audire, & ex corpore: quia quidquid passus est in illo, & nos passi sumus, quia & nos quod patimur in nobis, & ipse patitur. Quomodo si aliquid patiatur caput, nunquid potest dicere manus quia non patitur? Aut si aliquid patitur manus, nunquid potest caput dicere quia non patitur? Quando aliquod patitur membrum nostrum, omnia membra currunt, vt subueniant membro quod patitur. Si ergo ille quum passus est, nos in illo passi sumus, & ille iam ascendit in cælum, & sedet ad dexteram Patris, quidquid patitur Ecclesia ipsius in tribulationibus huius seculi, in tentationibus, in necessitatibus, in angustiis, quibus illam oportet erudiri, vt igne tanquam aurum purgetur: ipse patitur. Probamus hoc, quia nos in illo passi sumus, dicente Apostolo, Si autem mortui estis cum Christo, quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Itẽ dicit, Quia vetus homo noster & simul crucifixus est cum illo, vt euacuetur corpus peccati. Si ergo in illo mortui sumus, in illo etiam resurreximus. Dicit enim ipse Apostolus, Si autem resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite, vbi est Christus in dextera Dei sedens. Si ergo in illo

Omnes fideles ad Ecclesiæ corpus pertinẽt Coloss.1. Actorum 1. Coloss.2. Roman.6. Coloss.3.

mortui sumus, & in illo resurreximus, & ipse in nobis moritur, & in nobis resurgit. Ipse est enim vnitas capitis & corporis. Non immeritò vox ipsius etiam nostra est, & vox nostra etiam ipsius est, &c.

In Psalmum CIII.

Fundamẽtum Ecclesiæ Christus.

Firmauit Ecclesiam super firmamentum Ecclesiæ. Quid est firmamentum Ecclesiæ, nisi fundamentum Ecclesiæ? Quid est fundamentum Ecclesiæ, nisi de quo dicit Apostolus, Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter quod positum est, quod est Christus Iesus? Et ideo tali fundamento suffulta, non inclinabitur in seculum seculi. Vbi sunt qui dicunt de mundo periisse Ecclesiam, quando nec inclinari potest?

De ciuitate Dei, Cap. XXIIII. Lib. VIII.

Domus Dei ædificatur in omni terra.

AEdificatur enim domus Domini, ciuitas quæ est sancta Ecclesia, in omni terra, post eam captiuitatem, qua illos homines, de quibus credentibus in Deum, tanquã lapidibus viuis domus ædificatur, captos dæmonia possidebant.

Lib. XVIII. Cap. XLVII.

Et gentes ad Ecclesiam pertinent.

Diuinitus autem prouisum fuisse non dubito, vt ex hoc vno sciremus etiam per alias gentes esse potuisse, qui secundum Deum vixerunt, eíque placuerunt, pertinentes ad spiritalem Hierosolymam. Quod nemini concessum fuisse credendum est, nisi cui diuinitus reuelatus est vnus Mediator Dei & hominũ, homo Christus Iesus: qui venturus in carne sic antiquis Sanctis prænuntiabatur, quemadmodum nobis venisse nuntiatus est, vt vna eadémque fides per ipsum omnes in ciuitatem Dei, in domum Dei, in Dei templum, prædestinatos perducat ad Deum.

Cap. XLIX.

Actorum 1.

Conuersatus est in terra Christus quadraginta dies cum discipulis suis: atque ipsis videntibus ascendit in cælum: & post dies decem promissum Spiritum sanctum misit Patris sui.

Actorum 2. Vnitas Ecclesiæ per omnes gentes.

Cuius aduenientis in eos qui crediderãt, tunc signum erat maximum, & maximè necessariũ, vt vnusquisque eorum linguis omnium gentium loqueretur: ita significans vnitatem catholicę Ecclesiæ, per omnes gentes futuram, ac sic linguis omnibus locuturam.

Sermo. XLVI. de tempore.

Si ergo sunt tecum feræ, id est, si sunt tecum in Ecclesia praua docentes, falsa sentientes, hæretici vel schismatici, aut etiam ipsi mali catholici, more ferarũ animas deuorare quęrẽtium: tolerentur vsque ad finem seculi, tanquam finem diluuii. Rugiant licet, fremant dentibus, atque ipsam arcem confringere conentur, non expaueſcas. Finito diluuio, illas rapiet inanis ac spinosa sylua: te fertilis suscipiet terra. Post finem seculi, impii rapientur ad tenebras exteriores, vbi est fletus & stridor dentium: pios suscipiet terra viuentium.

Serm. CVII.

Ephes. 5

Christus totus quomodo Scriptura eum commendat, & caput & corpus est. Sicut Ecclesiæ caput est Christus: ita Christi corpus Ecclesia est. Habet ergo Ecclesia in se fortes, habet infirmos. Habet iustos, habet & iniustos. Modò enim corpus Christi, quod iustis area est, postea horreum erit. Tamen cùm area est, non recusat paleas sustinere. Cùm tempus aduenerit, reponet triticũ, & à paleis segregabit.

Ecclesia habet fortes & infirmos.

Serm. CXXXI. de tempore.

Ecclesiam credimus non in Ecclesiam.

Credimus sanctam Ecclesiam catholicam. Sciendum est, quòd Ecclesiam credere, non tamen in Ecclesiam credere debemus: quia Ecclesia non est Deus, sed domus Dei est. Catholicam dicit, toto orbe diffusam, quia diuersorũ hæreticorum Ecclesiæ ideo catholicæ non dicuntur, quia per loca atque per suas quasque prouincias continentur. Hæc verò à solis ortu vsque ad occasum, vnius fidei splẽdore diffunditur.

Sermo. CLXXXI. de tempore.

Qui non est in Ecclesia Christianus non est.

Quisquis ille est, & qualiscunque ille est, Christianus non est, qui in Christi Ecclesia nõ est. Sola quippe est, per quam sacrificium Dominus libenter accipiat, sola quæ pro errantibus fiducialiter intercedat. Vnde etiam de Agni hostia Dominus præcepit, dicens, In vna domo comedetis, nec efferetis de carnibus eius foras. In vna nanque domo Agnus comeditur: quia in vna catholica Ecclesia, vera hostia Redemptoris immolatur.

Exod. 12.

Libro I. de moribus Ecclesiæ catholicæ, Cap. XXX.

Ecclesia mater Christianorum.

Nulla creatura adoranda, nulli seruiendum.

Meritò Ecclesia catholica, mater Christianorum verissima, non solùm ipsum Deum, cuius adeptio vita est beatissima, purissimè atque castissimè colendum prædicat: nullam nobis adorandam creaturam inducens, cui seruire iubeamur, & ab illa corrupta atque inuiolabili æternitate, cui soli homo subiiciendus est, cui soli rationalis anima cohærendo non misera est, excludens omne quod factum est, quod obnoxium cõmutationi, quod subditum tempori, neque confundens quod æternitas, quod veritas, quod denique pax ipsa distinguit: nec rursum separãs quod maiestas vna coniungit: sed etiam proximi dilectionem atque charitatem ita complecteris, vt variorum morborum, quibus pro peccatis suis animæ ægrotant, omnibus apud te medicina præpolleat. Tu pueriliter pueros, fortiter iuuenésque & senes, prout cuiusque non corporis tantùm, sed animi ætas est, exerces & doces. Tu fœminas viris suis, non ad explendã libidinem, sed ad propagandã prolem, & ad rei familiaris societatẽ, casta & fideli obedientia subiicis. Tu viros coniugibus, non ad indulgendum imbecilliorem sexum, sed synceri amoris legibus præficis. Tu parentib⁹ filios libera quadã seruitute subiungis, parentes filiis pia dominatione præpo-

præponis. Tu fratribus fratres, religionis vinculo firmiore atque arctiore quàm sanguinis, nectis. Tu omnem generis propinquitatem & affinitatis necessitudinem, seruatis naturæ voluntatisque nexibus, mutua charitate cõstringis. Tu dominis seruos, non tam conditionis necessitate, quàm officii delectatione, doces adhærere. Tu dominos seruis, summi Dei scilicet communis Domini cõsyderatione, placabiles, & ad consulendum quàm coercendum propensiores facis. Tu ciues ciuibus, gentes gentibus, & prorsus hominibus homines, primorum parentum recordatione, non societate tantùm, sed quadam etiam fraternitate coniungis. Doces reges prospicere populis, mones populos se subdere regibus. Quibus honor debeatur, quibus affectus, quibus timor, quibus cõsolatio, quibus admonitio, quibus cohortatio, quibus disciplina, quibus obiurgatio, quibus supplicium, sedulò doces: ostendẽs quemadmodum & nõ omnibus omnia, & omnibus charitas, & nulli debetur iniuria.

Lib. III. contra literas Petiliani, Cap. II.

Si enim firmissimè tenueritis quod exhortor & satago, maledictum esse omnẽ, qui spem suam ponit in homine, vt nemo glorietur in homine, aream Dominicam propter paleam, quæ nunc vel vento superbiæ percussa volat, vel vltima ventilatione separabitur, nullo modo deseretis, nec domum magnã propter vasa facta in contumeliam refugietis, nec propter malos pisces in litore separandos, per dirupta retia exibitis, nec propter hœdos, pastore diuisuro ad sinistram ponendos, bona vnitatis pascua relinquetis, nec propter commixta zizania vos à tritici societate, cui caput est granũ illud mortificatũ & multiplicatum, & quæ per mundum simul vsque ad messem crescit, nefaria decisione separabitis. Ager enim est mundus, non Aphrica: messis finis seculi, non tempus Donati.

Matt. 25. & 13.
2. Timoth. 2.
Matth. 13. Matth. 25.
Ioan. 12.
Sinite vtraque crescere vsque ad messem.

Lib. I. Retractationum, Cap. XXI.

In hoc libro dixi in quodam loco de Apostolo Petro, quòd in eo tanquam in petra fundata sit Ecclesia: qui sensus etiam cãtatur ore multorum in versibus beatissimi Ambrosii, vbi de gallo gallinaceo hoc ait, Hoc ipsa Petra Ecclesiæ cantante culpam diluit. Sed scio me postea sic exposuisse, Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, vt super hanc intelligeretur, quam confessus est Petrus, dicens, Tu es Christus, Filius Dei viui.

Petra Christ.

DE MINISTRIS ECCLESIAE & eius censura.

De fide & operibus, Cap. XXVII.

Iam satis, quantum arbitror, de illa tota opinione, quid videatur exposui, vbi tres quæstiones mouerunt. Vnã de permixtione in Ecclesia bonorum & malorum, tãquam tritici & zizaniorum, vbi cauendum est, ne ideo putemus esse propositas istas similitudines, vel hãc, vel de immundis in arca animalibus, vel quæcunque alia idem significant, vt dormiret Ecclesiæ disciplina, de qua in figura illius mulieris dictum est, Seueræ sunt conuersationes domus eius. Sed non cousque progrediatur dementiæ potius temeritas, quàm seueritas diligẽtiæ, vt quasi bonos à malis, per nefaria schismata separare præsumat. Neque enim per has similitudines & prænuntiationes cõsilium desidiæ datum est bonis, qua negligãt quod prohibere debent: sed patientia qua perferant salua doctrina veritatis, quod emendare non valẽt. Nec quia scriptum est introisse ad Noe in arcam etiam immunda animalia, ideo præpositi vetare non debent, siqui immundissimi ad Baptismum velint intrare saltãtes, quod est certè mitius quàm mœchantes: sed per hanc figuram rei gestæ prænuntiatum est, immundos in Ecclesia futuros, propter tolerãtiæ rationem, non propter doctrinæ corruptionem, vel disciplinæ dissolutionem. Non enim quacũque libuit intrauerunt immunda animalia, arcę cõpage confracta: sed eâ integrâ per vnum atque idem ostium quod artifex fecerat.

Disciplina Ecclesia dormire non debet.
Gene. 7.

In eodem, Cap. XXVI.

Nisi essent quædam grauia peccata, ita vt etiam excommunicatione plectenda sint, non diceret Apostolus, Congregatis vobis & meo spiritu, tradere huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis: vt spiritus saluus sit in die Domini Iesu. Vnde etiam dicit, Ne lugeam multos ex iis qui antea peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam, super immunditiam & fornicationem quã gesserunt. Item nisi essent quædam, non ea humilitate pœnitentiæ sananda, qualis in Ecclesia datur eis, qui propriè Pœnitentes vocantur: sed quibusdam correptionum medicamentis, nõ diceret ipse Dominus, Corripe eum inter te & ipsum solum. Et si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Postremò nisi essent quædam, sine quibus hæc vita non agitur, non quotidianam medelam poneret in oratione quam docuit, vt dicamus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Ecclesia habet quædam grauia peccata.
2. Corinth. 12.
Matth. 18.
Matth. 6.

Lib. I. de doctrina Christiana, Cap. XVIII.

Has igitur claues dedit Ecclesiæ suæ, vt quę solueret in terra, soluta essent in cælo, & quæ ligaret in terra, ligata essent in cælo: scilicet vt quisquis in Ecclesia eius dimitti sibi peccata non crederet, séque ab iis correctus auerteret, in eiusdem Ecclesiæ gremio cõstitutus, eadem fide atque correctione sanaretur.

Ioan. 20.
Peccata in Ecclesia correctione & fide sanantur.

Lib. III. contra Donatistas de Baptismo, Cap. III.

Neque enim quisquam nostrũm, inquit,

Sunt & Episcopi in Ecclesia iudicandi.

Episcopum se Episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequẽdi necessitatem collegas suos adegit. Quid mansuetius? Quid humilius? Nulla nos certè deterret auctoritas à quærẽdo quod verum sit. Quando habeat (inquit) omnis Episcopus, pro licentia libertatis & potestatis suæ, arbitrium propriũ, tãquam iudicari ab alio non possit, quomodo nec ipse potest alterum iudicare. Nouerat enim quantam sacramẽti profunditatem, tunc omnis Ecclesia varia disputatione versabat, liberúmque faciebat quærendi arbitrium, vt examinata veritas panderetur.

De verbis Domini super Matthæum,

Sermone XVI.

Matt. 18.

Adhibe illi duos vel tres testes. Si nec ipsos audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Noli illum iam deputare in numero fratrum tuorum: nec ideo tamen salus eius negligenda est. Nam & ipsos ethnicos, id est, gentiles vel paganos, in numero quidẽ fratrum non deputamus, sed tamen salutẽ eorum inquirimus. Hoc ergo audiuimus Dominum ita monentem & tanta cura præcipientem, vt etiam hoc adderet continuò, Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cælis, & quęcũque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis. Cœpisti habere fratrem tuum tanquam publicanum, ligas illum in terra: sed vt iustè alliges vide. Nam iniusta vincula disrumpit iustitia. Cùm autem correxeris, & concordaueris cum fratre tuo, soluisti illum in terra. cùm solueris in terra, solutus erit & in cælo. Multum non tibi præstas, sed illi: quia multum nocuit non tibi, sed sibi.

Quomodo ligãdus aut soluendus frater.

Ad Festum, Epistola CLXVI.

Cùm tam perspicua veritas aures & corda hominũ feriat, tanta quosdam malæ consuetudinis vorago submersit, vt omnibus auctoritatibus rationibúsque resistere, quàm consentire malint. Resistunt autem duobus modis, aut sæuiendo, aut pigrescendo. Quid igitur hîc faciat Ecclesiæ medicina, salutem omnium materna charitate conquirens, tanquam inter phreneticos, & lethargicos æstuans? Nunquid contemnere, nũquid desistere vel debet, vel potest? Vtrisque sit necesse est molesta, quia neutris est inimica. Nam & phrenetici nolunt ligari, & lethargici nolunt excitari. Sed perseuerat diligentia charitatis, phreneticum castigare, lethargicum stimulare, ambos amare. Ambo offendũtur, sed ambo diliguntur: ambo molestati, quandiu ægri sunt indignantur: sed ambo sanati gratulantur.

Corripiendi charitate sunt fratres.

Epistola CLXIX. ad Eusebium.

Prædicandum verbum Dei cum fiducia.

Nam cùm Deus imperet vt loquamur & prædicemus verbum, & docẽtes quæ nõ oportet refellamus, & instemus opportunè atque importunè, sicut Dominicis & Apostolicis literis probo, nullus hominum mihi silẽtium de iis rebus persuadendum arbitretur. Violẽter autem vel latrocinanter si quid audendum putauerint, non deerit Dominus ad tuendam Ecclesiam suam, qui iugo suo in gremio eius toto orbe diffuso, omnia terrena regna subiecit.

Ad Bonifacium, Epistola CLXXXII.

Bene enim agere, & illicita non prohibere, erroris consensus est.

Libro expositionis in Epistolam ad Galatas.

Nunquam itaque alieni peccati obiurgandi negotium suscipiendum est, nisi interius interrogationibus examinantes nostram conscientiam, liquidò nobis coram Deo respondemus, dilectione nos facere. Quidquid enim lacerato animo dixeris, punientis est impetus, non charitas corrigentis.

Dilectione arguendi fratres.

Lib. III. contra epistolam Parmeniani, Cap. II.

Quid aliud dixit hîc, Nõ parcam, nisi quod superius ait, Et lugeam multos, vt luctus eius impetret flagellum à Domino, quo illi corriperentur, qui iam propter multitudinem non poterãt ita corripi, vt ab eorum coniunctione se cæteri continerent, vt eos erubescere facerent, sicut faciẽdum est, si quis frater in aliquo cæteris dissimili crimine nominatur? Et reuera si peccandi contagio multitudinem inuaserit, diuinæ disciplinæ seuera misericordia necessaria est. Nam consilia separationis & inania sunt, & pernicioſa atque sacrilega: quia & impia & superba fiunt, & plus perturbant infirmos bonos, quàm corrigãt animosos malos.

Separatio plus perturbat bonos, quàm emẽdet malos.

Post pauca ibidem.

Turba autem iniquorum, quum facultas est in populis promendi sermonem, generali obiurgatione feriẽda est, & maximè si occasionem atque opportunitatẽ præbuerit aliquod Domini flagellum desuper, quo eos appareat pro suis meritis vapulare. Tunc enim aures humiles præbet emendantis sermoni calamitas auditorum, faciliúsque in gemitum confitendi, quàm in murmura resistẽdi afflicta corda compellit.

Generalis obiurgatio quando prodest.

Eodem libro contra eandem, Cap. II.

Scripsi vobis in Epistola non commisceri fornicariis. Nõ aliquid nouum aut insolitum dicam, sed quod sanitas obseruat Ecclesiæ, vt quum quisque fratrum, id est, Christianorum intus in Ecclesiæ societate constitutorum, in aliquo tali delicto fuerit deprehensus, vt anathemate dignus habeatur: fiat hoc vbi periculum schismatis nullum est, atque id cum ea dilectione, de qua ipse alibi præcipit dicens, Vt inimicum non eum existimetis, sed corripite vt fratrem. Non enim estis ad eradicandum, sed ad corrigendum, &c.

Errantes corripiẽda vt fratres

1. Corinth. 5.

De correctione Donatistarum, Cap. VII.

Veri

Veri autem Martyres illi sunt, de quibus
Matth.5. Dominus ait, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Non ergo qui propter iniquitatem, & propter Christianæ vnitatis impiam diuisionem, sed qui propter iustitiã persecutionem patiuntur, ii Martyres veri sunt.
Genes.16. Nam & Agar persecutionem passa est à Sara: & illa erat sancta quæ faciebat. Nunquid & huic persecutioni, quã passa est Agar, comparandus est sanctus Dauid, quem persecutus est iniquus Saul? Valde vtique distat, non quia patiebatur, sed quia propter iustitiã patiebatur.
Matth.27. Et ipse Dominus cum latronibus crucifixus est, sed quos passio iungebat, causa separabat. Ideo in Psalmo vox illa intelligenda est verorum Martyrum volentium se discerni à Martyribus falsis, Iudica me Deus & discerne causam meam de gente non sancta. Non dixit, Discerne pœnã meã, sed discerne causam meam.

Veri Martyres qui sint.
Psalm.44.

Cap. VIII.

Deinde quæro, si boni & sancti nemini faciunt persecutionem, sed tantummodo patiuntur, cuius putant esse in Psalmo vocem vbi legitur, Persequar inimicos meos, & cõprehendam illos, & non conuertar donec deficiant? Si
Psalm.17. ergo verum dicere vel agnoscere volumus, est
Persecutio duplex. persecutio iniusta, quam faciunt impii Ecclesiæ Christi, & est iusta persecutio, quam facit impiis Ecclesia Christi. Ista itaque beata est, quæ persecutionem patitur propter iustitiam: illi verò miseri qui persecutionem patiuntur propter iniustitiam. Proinde ista persequitur diligendo, illi fæuiendo: ista vt corrigat, illi vt euertant: ista vt reuocet ab errore, illi vt præcipitent in errorem. Denique ista persequitur inimicos & comprehendit, donec deficiant in vanitate, vt in veritate proficiãt: illi autem retribuentes mala pro bonis, quia eis consulimus ad æternam salutem, etiam temporalem nobis conantur auferre, sic amãtes homicidia, vt in seipsis ea perficiant, quando in aliis perpetrare non possunt.

Cap. X. in eodem.

Vt magna in eos fit misericordia, quum etiam per istas Imperatorum leges, ab illa secta,
Leges Imperatoriæ contra Sectarios vtiles. vbi per doctrinas dæmoniorum mendaciloquorum mala didicerunt, prius eripiuntur inuiti, vt in Catholica postea bonis præceptis & maioribus sanentur assueti.

Cap. XIII. per totum.

Quod enim dicunt, qui contra suas impietates leges iustas institui nolunt, non petiisse à regibus terræ Apostolos talia: non cõsyderãt
Omnia temporibus aguntur. aliud fuisse tunc tempus, & omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christo crediderat Imperator, qui ei pro pietate cõtra impietatem leges ferendo seruiret, quando adhuc illud propheticum complebatur, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania: Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius? Nondum autem agebatur, quod paulò pòst in eodem Psalmo dicitur, Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quomodo ergo reges Domino seruiunt in timore, nisi ea quæ cõtra Domini iussa fiunt, religiosa seueritate prohibendo atque plectendo? Aliter enim seruit quia homo est, aliter quia rex est. Quia homo est, ei seruit viuendo fideliter: quia verò etiam rex est, seruit leges iusta præcipientes & contraria prohibentes, conueniẽti vigore sanciendo. Sicut seruiuit Ezechias, lucos & tem- *4. Regum 5.*
pla idolorum, & illa excelsa, quæ contra præcepta Dei fuerant constructa, destruendo. Si- *4. Regum 22.*
cut seruiuit Iosias, talia & ipse faciendo. Sicut
seruiuit rex Niniuitarum, vniuersam ciuitatẽ *Ionæ 3.*
ad placandum Dominum compellendo. Sicut *Daniel.14.*
seruiuit Darius, idolum frangendum in potestatem Danieli dando, & inimicos eius leonibus ingerendo. Sicut seruiuit Nabuchodono- *Daniel.3.*
sor, de quo iam diximus, omnes in regno suo positos, à blasphemando Deo lege terribili prohibendo. In hoc ergo seruiunt reges Domino, inquantum sunt reges, cùm ea faciunt ad seruiendum illi, quæ non possunt facere nisi reges. Cùm itaque nondum reges Domino seruirẽt temporibus Apostolorum, sed adhuc meditarentur inania aduersus eum, & aduersus Christum eius, vt Prophetarum prædicta omnia complerentur: non vtique tunc possent impietates legibus prohiberi, sed potius exerceri. Sic enim ordo temporum voluebatur, vt & Iudæi occiderent prædicatores Christi, putantes se officium Deo facere, sicut prædixerat *Ioan.16.*
Christus: & gentes fremerent aduersus Chri- *Psalm.2.*
stianos, vt omnis patiẽtia Maryrum vinceret. Postea verò quàm cœpit impleri quod scriptum est, Et adorabunt eum omnes reges ter- *Psalm.21.*
ræ, omnes gentes seruient illi: quis mente sobrius regibus dicat, Nolite curare in regno vestro à quo tueatur vel oppugnetur Ecclesia Domini vestri: non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit esse siue religiosus, siue sacrilegus: quibus dici non potest, Non ad vos pertineat in regno vestro quis velit pudicus esse, quis impudicus?

Cap. XIIII. ibidem.

Proponunt nobis quidam sententiam cui- *Terentius in Adelphis.*
usdam auctoris secularis, qui dixit, Pudore & liberalitate liberos retinere satius credo esse, quàm metu. Hoc quidem verum est: sed sicut meliores sunt quos dirigit amor, ita plures sunt quos corrigit timor. Nam vt de ipso auctore istis respondeatur, apud illum etiam legunt, Tu nisi malo coactus recta facere nescis. Porrò autem Scriptura diuina & propter illos
meliores dixit, Timor non est in charitate: sed *1. Ioan.4.*
perfecta charitas foras mittit timorẽ. Et propter hos inferiores, qui plures sunt, ait, Verbis *Proverb.29.*
non emendabitur seruus durus: si enim & intellexerit, non obediet.

Cap. XV. In eodem libro.

Vbi verò est quod isti clamare consueuerunt, Liberum est credere vel nõ credere? Cui vim Christus intulit? quem coegit? Ecce habẽt Paulum Apostolum. Agnoscant in eo prius cogentem Christum, & postea docentem: prius ferientem, & postea consolantem. Mirum est autem quomodo ille qui pœna corporis ad Euangelium coactus intrauit, plus illis omnibus, qui solo verbo vocati sunt, in Euangelio laborauit. Et quem maior timor compulit ad charitatem, eius perfecta charitas foras misit timorem. Cur ergo non cogeret Ecclesia perditos filios vt redirent, si perditi filii coegerũt alios vt perirent? Quanuis etiam illos quos nõ coegerunt, sed tantummodo seduxerunt, si per terribiles, sed salubres leges in eius gremiũ reuocentur, blandius pia mater amplectitur, & de illis multò amplius, quàm de iis quos nunquam perdiderat, gratulatur.

Acto. 9

1. Corin. 15

1. Ioan. 4.

Cap. XVI.

Pastores reuocent peditas oues ad ouile Ecclesiæ.

An non pertinet ad diligentiam pastoralem, etiam illas oues quæ non violẽter ereptę, sed blandè lenitérque seductæ, à grege aberrauerint, & ab alienis cœperint possideri, inuentas ad ouile Dominicum, si resistere voluerint, flagellorum terroribus vel etiam doloribus reuocare: præsertim quoniam si apud fugitiuos & prædones seruos fœcunditate multiplicentur, plꝰ habet iuris quod in eis Dominicus character agnoscitur, qui in eis quos suscepimus, nec tamen rebaptizamus minimè violatur?

Post pauca ibidem.

Sed à Christo coactum ostendimus Paulum. Imitatur itaque Ecclesia in istis cogendis Dominum suum, quæ prius vt neminem cogeret expectauit, vt de fide regum atque gentium prædicatio prophetica compleretur. Etiam hinc enim non absurdè intelligitur Apostolica sententia illa, vbi beatus Paulus dicit, Parati vlcisci omnem inobedientiam, cùm completa fuerit prior obedientia vestra. Vnde & ipse Dominus ad magnam cœnam suam prius adduci iubet conuiuas, postea cogi. Nam cùm ei serui respondissent, Domine factũ est quod iussisti, & adhuc est locus. Exite, inquit, in vias & sæpes, & quoscũq; inueneritis, cogite intrare.

Dominus iussit cogere errantes vt redeant.

Acto. 9

2. Corin. 10

Lucæ 14

Cap. XVIII.

Episcopus quidem Vagiensis, Maximianus nomine, contra Donatistas ab Imperatore Christiano petiuit auxilium, non tam sui vlciscendi causa, quàm tuendæ Ecclesiæ sibi creditæ. Quod si prætermisisset, nõ eius fuisset laudanda patientia, sed negligentia meritò culpãda. Neque enim & Apostolus Paulus vitæ suę trãsitoriæ consulebat, sed Ecclesiæ Dei, quãdo cõtra illos, qui eum occidere cõspirauerãt, cõsilium illorum Tribuno vt ꝓderetur, effecit. Vnde factũ est, vt eũ, ad locũ quò fuerat perducẽdus, deduceret miles armatus, ne illorũ paterentur insidias. Romanas etiã leges implorare minimè dubitauit, ciuẽ Romanũ se esse ꝓclamãs, quos tunc affligi verberibꝰ non licebat. Itémq; ne Iudæis eũ interimere cupiẽtibus traderetur, Cęsaris popoſcit auxiliũ, Romani qui dem principis, sed non Christiani. Vbi satis ostendit quid facere deberent postea Christi dispensatores, quando Imperatores Christianos, periclitante Ecclesia reperirent. Hinc ergo factum est, vt Imperator religiosus & pius, perlatis in notitiam suam talibus causis, mallet piissimis legibus illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos qui contra Christum Christi signa portarent, ad vnitatem catholicam, terrendo & coercendo redigere, quàm sæuiendi tantummodo auferre licentiam, & errandi ac pereundi relinquere.

Actorum 22

Actorum 25.

Lib. V. Quæstionum super Deuteron.

Cap. XXXIX.

Auferte malum ex vobisipsis. Ex quo apparet Apostolum eum voluisse intelligi, qui aliquid tale commisit, vt excommunicatione sit dignus. Hoc enim nunc agit in Ecclesia excommunicatio, quod agebat in veteri Testamento interfectio. Quanuis & aliter illud Apostolicum possit intelligi, vt vnusquisque malum vel malignum ex seipso sit iussus auferre. Qui sensus acceptabilior esset, si hoc malũ vel hoc malignum, non autem hunc malignum in Grẽco inueniretur. Nunc verò credibilius est de homine dictum, quàm de vitio. Quanquam possit elegãter intelligi, etiam homo auferre à se malum hominem, quẽadmodum dictum est, Exuite vos veterem hominem. Quod exponens, ait, Qui furabatur, iam non furetur.

1. Corinth. 5.

Ecclesia excommunicationẽ id agit quod vetus Testamentum interfectione.

Ad Valerianum, Epistola CXLIII.

Ante omnia peto vt cogitet religiosa prudentia tua, nihil esse in hac vita & maximè hoc tempore facilius & lætius & hominibus acceptabilius Episcopi aut Presbyteri aut Diaconi officio, si perfunctoriè atque adulatoriè res agatur. Sed nihil apud Deum miserius & tristius & damnabilius. Item nihil esse in hac vita, & maximè hoc tempore difficilius, laboriosius, periculosius Episcopi aut Presbyteri aut Diaconi officio: sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militetur quo noster Imperator iubet, &c.

Laboriosissimũ & periculosissimum Episcopi officium.

In Psalmum IIII.

In omni congregatione multitudinis necesse est vt inueniantur mali. Deus enim qui noluit exercendos nos, misceat nobis & non perseueraturos, aut certè ita simulatos, vt nec inchoauerint in quo perseuerare debeant. Nouit enim necessarium esse nobis vt feramus malos, & proficiat quòd boni sumus. Diligam inimicos, corrigamus, castigemus & excommunicemus cum dilectione, etiam à nobis separemus. Videte enim quid dicat Apostolꝰ, Si quis autem non obaudit verbo nostro, per epistolam hunc notate, & nolite commisceri cum illo. Sed ne subrepat tibi ex hoc iracundia, & turbet oculum tuum, Non (inquit) vt inimicum

Excommunicandum cum dilectione.

2. Thessal. 3.

cum eum existimetis, sed corripite vt fratrem, vt erubescat. A quo indixit separationem, non præcidit dilectionem, &c.

De vita Christiana, Cap. I.

Christum vnctum interpretari, sapientium & fidelium nullus ignorat. Vnctos verò non ni si sanctos viros, & satis Deo dignos semper fuisse, manifestum est, nec alios quàm Prophetas, aut Sacerdotes, aut Reges. Et tam magnũ fuit ipsius vnctionis mysterium, vt in Iudaico populo, nõ omnes illud, sed satis pauci de plurimis mererentur accipere, & hoc vsque ad aduentum Domini nostri Iesu Christi, quẽ Deus oleo lætitiæ, id est, Spiritu sancto præ cæteris consortibus suis vnxit. Ex quo tẽpore credentes illi, & Baptismatis illius sãctificatione purgati, non aliqui, sicut sub Lege prius fuerant, sed omnes cum Prophetis & Sacerdotibus vnguntur & Regibus. Cuius vnctionis, quales esse debemus, admonemur exemplo, vt in quibus tam sancta est vnctio, sit non minus sancta conuersatio. Ex sacramento enim vnctionis huius, & Christi & Christianorum omnium, id est, in Christo credentium vocabulum descendit & nomen. Quod nomen ille frustra sortitur, qui Christum minimè imitatur.

Psalm. 44.

Omnes fideles in Sacerdotes vnguntur & Reges.

Quæstionum Veteris & noui Testamenti, Quæst. CI.

Presbyterum intelligi Episcopum probat Paulus Apostolus, quando Timotheum, quem ordinauit Presbyterum, instruit qualem debeat creare Episcopum. Quid est enim Episcopus nisi primus Presbyter, hoc est summus sacerdos? Deinde non aliter quàm compresbyteros hîc vocat & consacerdotes suos. Nunquid & ministros condiaconos suos dicit Episcopus? Non vtique, quia multò inferiores sunt, & turpe est iudicem dicere primicerium. Nam in Alexãdria & per totam AEgyptum si desit Episcopus, cõsecrat Presbyter. Quanta autẽ sit dignitas ordinis sacerdotalis, causa ostendit Caiphæ, qui cùm esset homo pessimus, prophetauit. Quare? inquit. quia princeps erat sacerdotum. Et iterum multum distare inter Diaconum & Sacerdotem, liber approbat quem dicimus Actus Apostolorũ. Cùm enim ex Samaria credidissent Philippo prædicanti, diacono ab Apostolis ordinato, Miserunt (inquit) ad eos Petrũ & Ioannẽ, vt venirent, & iis qui crediderant, darẽt Spiritum sanctum, per manus impositionẽ. Sed inscii, credo, Scripturarum aut immemores Legis, hæc defendunt. Recordari ergo debet, qui ista putat asserenda, quid Leuitis acciderit, quum taliter saperent. Cùm enim nihil inter Sacerdotes & Leuitas interesse præsumerent, Deo iudice hiatu terræ absorpti sunt Core & consentientes ei: & ducentos quinquaginta viros torrens ignis simul cõsumpsit. Exceptis enim Sacerdotibus, quibus obsequium debent, omnibus præponuntur Diaconi.

1. Timoth. 3.

Presbyterum idem esse quod Episcopum.

Iean. 11.

Actorum 8.

Num. 16.

De correptione & gratia, Cap. III.

Ergo (inquiunt) præcipiant tantummodo nobis quid facere debeamus, qui nobis præsunt, & vt faciamus orent pro nobis: non autem nos corripiant & arguãt si non fecerimus. Imò omnia fiant, quoniam Doctores Ecclesiarum Apostoli omnia faciebant & præcipiebãt quæ fierent, & corripiebãt si non fierẽt, & orabant vt fierent. Præcipit Apostolus, dicens, Omnia vestra in charitate fiant. Corripit, dicẽs, Iam quidem omnino delictũ est in vobis, quia iudicia habetis vobiscum. Quare enim nõ magis iniquitatem patimini? quare non potius fraudamini? Sed vos iniquitatẽ facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An nescitis quia iniusti regnum Dei non possidebũt? Audiamus & orantem, Vos autem (inquit) Dominus multiplicet, & abundare faciat in charitate inuicem & in omnes. Præcipit vt habeatur charitas: corripit quia non habetur charitas: orat, vt abundet charitas.

Ecclesiarum ministris docere, corripere & arguere commune.

1. Corinth. 16.

1. Corinth. 6.

1. Thessal. 3.

Cap. V. ibidem.

Quicunque Dei præcepta iam tibi nota non facis, & corripi non vis, etiam propterea corripiendus es, quia corripi non vis. Non vis enim tibi tua vitia demonstrari, non vis vt feriantur, fiátque tibi vtilis dolor, quo medicum quæras: non vis tibi tuipse ostendi, vt cùm deformem te vides, reformatorem desyderes, eíque supplices, ne in illa remaneas fœditate.

Corripiẽdus est qui corripi nõ vult.

Ibidem post pauca.

Porrò qui sibi Euangelium ab homine patiuntur prædicari: quanuis possit etiam non per hominem homini dari: concedunt etiam corripi se debere à præpositis suis, à quibus Christiana gratia prædicatur. quanuis non negetur Deus posse quem velit, etiam nullo homine corripiente corrigere, & ad dolorem salubrem pœnitentiæ, occultissima & potentissima medicinæ suæ potestate perducere.

Cap. XV. in eodem.

Corripiãtur itaque à præpositis suis subditi fratres, correptionibus de charitate venientibus, pro culparum diuersitate diuersis, vel minoribus vel amplioribus. Quia & ipsa quæ damnatio nominatur, quam facit episcopale iudicium, qua pœna in Ecclesia nulla maior est, potest si Deus voluerit, in correptionem salubberrimam cedere atque proficere.

Pro culparum diuersitate corrigẽdi subditi.

Post pauca ibidem.

Pastoralis tamen necessitas habet, ne per plures serpant dira contagia, separare ab ouibus sanis morbidam, ab illo cui nihil est impossibile, ipsa forsitan separatione sanandam.

Separandæ à sanis ouibus morbidæ.

Cap. XVI. ibidem.

Porrò quantum ad nos pertinet, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere non valemus, & ob hoc omnes saluos fieri velle debemus: omnibus, ne pereant vel ne alios perdant, adhibenda est à nobis medicinaliter seuera correptio. Dei est autem illis eam facere

In corripiendo adhibenda seueritas.

Rom. 8.

vtilem, quos ipse præsciuit & prædestinauit conformes imaginis Filii sui. Si enim aliquando timore non corripimus, ne aliquis inde pereat: cur non etiam timore corripimus, ne aliquis inde plus pereat? Neque enim dilectionis maiora viscera gestamus, quàm beatus Apostolus, qui dicit, Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patiētes estote ad omnes. Videte ne aliquis alicui malum pro malo reddat. Vbi intelligendum est tunc potius malum pro malo reddi, si corripiendus non corripiatur, sed praua dissimulatione negligitur. Dicit enim, Peccantes coram omnibus corripe, vt cæteri timorem habeant. Quod de iis peccatis accipiēdum est, quæ non latent, ne contra Domini sententiam putetur locutus. Ille enim dicit, Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum. Verum tamen & ipse seueritatem correptionis eousque perducit vt dicat, Si nec Ecclesiam audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.

1. Thessa. 5
1. Timo. 5
Matthæi 18

Libro. II. Retractationum. Cap. V.

Sunt duo libri mei quorum titulus est Cōtra partem Donati, in quorum primo libro dixi, mihi non placere vllius potestatis secularis impetu schismaticos ad communionem violēter arctari: quod verè mihi tūc non placebat, quia nōdum expertus eram, vel quātum mali eorū auderet impunitas, vel quantū eis in meli° mutādis cōferre posset diligētia disciplinæ.

Hoc retractauit Augustinus.

Super Euangelium Ioannis Tractatu CXXII.

Vbi ostendit ex Euangelio viuendi, hoc est, victum habendi non necessitatem Apostolis impositam, sed potestatem datam. Quam potestatem commemorat idem Apostolus dicens, Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Si alii potestatis vestræ participes sunt, non magis nos? Sed non sumus (inquit) vsi hac potestate. Et paulò pòst, Qui altario seruiunt (inquit) altario compartiuntur: sic & Dominus ordinauit iis qui Euāgelium annuntiant, de Euangelio viuere. Ego autem nullius horum vsus sum. Satis igitur apertum est, non imperatum, sed in potestate Apostolis positum, vt aliūde non viuerent, nisi ex Euangelio, & ab eis quibus Euangelium prædicando spiritalia seminabant, carnalia meterent, hoc est, carnis huius sustentaculum sumerent, & tanquàm milites Christi, stipendium debitum acciperēt, sicut à prouincialibus Christi. Vnde ipse miles egregius idē paulò superius de hac re dixerat, Quis militat suis stipendiis vnquam? Quod tamen ipse faciebat, quia plus illis omnibus laborauit.

Apostolis de Euangelio viuendi potestas libera.
1. Corint. 9.
1. Corint. 9.
2. Corint. 15

In Epistolam Ioannis, Tract. III.

Iam hìc videte magnū sacramētum fratres. Sonus verborum nostrorum aures percutit, magister intus est. Nolite putare quenquā hominem aliquid discere ab homine. Admonere possumus per strepitum vocis nostræ. Si non sit intus qui doceat, inanis sit strepitus noster. Adeò fratres vultis nosse? Nunquid non sermonem istum omnes audistis? Quàm multi hinc indocti exituri sunt! Quantum ad me pertinet, omnibus locutus sum. sed quibus vnctio illa intus non loquitur, quos Spiritus sanctus intus non docet, indocti redeunt. Magisteria forinsecus, adiutoria quædam sunt & admoniones. Cathedram in cælo habet qui corda docet. Propterea ait & ipse in Euangelio, Nolite vobis dicere magistrum in terra. Vnus est ergo magister Christus. Ipse vobis ergo intus loquitur, quando nemo hominum illic est.

Nisi sit intus qui doceat, inanis sit strepitus prædicantium.
Matth. 23.

Tracta. IIII.

Hoc autem sicut vos recordari certus sum sic exposuimus vobis, quia nos qui forinsecus loquimur ad aures vestras, ita sumus quasi operarii adhibentes culturam forinsecus ad arborem. Sed incremētum dare non possumus, nec fructus formare. Ille autem qui vos recreauit & redemit & vocauit, per fidem & Spiritū suum habitans in vobis, nisi loquatur vobis intus, sine causa nos perstrepimus. Vnde hoc apparet? Quia cùm multi audiunt, non omnibus persuadetur quod dicitur, sed illis solis, quibus intus loquitur Deus. Illis autem intus loquitur, qui ei locum præbent. Illi autem locum Deo præbēt, qui diabolo locum non præbent.

1. Corinth. 3.
Quibus loquatur Deus.

Lib. I de ciuitate Dei, Cap. IX.

Nam si propterea quisque obiurgandis & corripiendis malè agentibus parcit, quia opportunius tēpus inquirit, vel eisdem ipsis metuit ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam & piam erudiendos impediāt infirmos alios, & premant atque auertant à fide, non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis.

Opportunitas monendi aduertenda.

Ibidem.

Plerunque enim ab eis docendis, admonendis, aliquādo etiam obiurgandis & corripiendis malè dissimulatur, vel quum laboris piget, vel quum os eorum coram quibus sumus, verecundamur offendere, vel quum eorum inimicitias deuitamus, ne impediant & noceant in istis temporalibus rebus, siue quas adipisci adhuc appetit nostra cupiditas, siue quas amittere formidat infirmitas: ita vt quanuis bonis vita malorum displiceat, & ideo cum eis non incidant in illam damnationem, quæ post hanc vitam talibus præparatur tamen quia propterea peccatis damnabilibus parcūt, dum eos in suis, licet leuibus & venialibus, metuunt, iure cum eis temporaliter flagellantur: quanuis in æternum minimè puniantur.

Quare malos aliquando parcatur.

Lib. II. ibidem, Cap. XXV.

Si ergo natura nostra esset à nobis, profectò & nostram nos genuissemus sapientiam, nec eam ex doctrina, id est, aliunde discendo percipere curaremus, & noster amor à nobis profectus & ad nos relatus, ad beatè viuēdum sufficeret: nec bono alio, quo frueretur, vllo indige-

Vt vera sapiamus Deū debemus habere Doctorem.

indigeret. Nunc verò quia noſtra natura vt eſſet, Deum habet auctorem, proculdubio vt vera ſapiamus, ipſum debemus habere doctorem, ipſum etiam vt beati ſimus, ſuauitatis intimæ largitorem.

Libro XIX. Cap XVI.

Sicut enim non eſt beneficentiæ adiuuando efficere, vt bonum quod maius eſt amittatur: ita non eſt innocentiæ parcendo ſinere, vt in malum grauius incidatur. Pertinet ergo ad innocẽtis officium, non ſolùm nemini malum inferre, verũetiam cohibere à peccato, vel punire peccatum, vt aut ipſe qui plectitur corrigatur experimento, aut alii terreantur exẽplo.

Innocentis officium, punire delinquentes.

Libro. XX. Cap. XXI.

Non enim ex genere carnis & ſanguinis, ſicut erat primum ſecũdum ordinem Aaron: ſed ſicut oportebat in nouo Teſtamẽto, vbi ſecundum ordinẽ Melchiſedech ſummus Sacerdos eſt Chriſtus: pro cuiuſq; merito, quod in eo gratia diuina contulerit, Sacerdotes & Leuitas elegit: ſicut nunc videmus, qui non iſto nomine, quod ſæpe aſſequuntur indigni, ſed ea quæ non eſt bonis malíſque communis, ſanctitate penſandi ſunt.

Chriſtus non ex genere carnis elegit ſacerdotes. Pſalm. 109

Libro. XIX. ibidem, Cap. XIX.

In actione verò non amandus eſt honor in hac vita ſiue potentia, quoniam omnia vana ſub ſole: ſed opus ipſum quod per eundem honorem vel potentiam fit, ſi rectè atque vtiliter fit, id eſt, vt valeat ad eam ſalutem ſubditorum, quæ ſecundum Deum eſt: vnde iam ſuperius diſputauimus. Propter quod ait Apoſtolus, Qui Epiſcopatũ deſyderat, bonum opus deſyderat. Exponere voluit quid ſit Epiſcopatus, quia nomen eſt operis non honoris. Græcum eſt enim atque inde ductum vocabulum, quòd ille qui præficitur, eis quibus præficitur ſuperintendit, curam eorum ſcilicet gerens. Ἐπὶ quippe ſuper, σκοπὸς verò intentio eſt. Ergo ἐπισκοπεῖν Græcè ſi velimus, Latine ſuperintendere poſſumus dicere, vt intelligat non ſe eſſe Epiſcopum, qui præeſſe dilexerit, non prodeſſe. Itaque à ſtudio cognoſcendę veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium. Locus verò ſuperior, ſine quo regi populus non poteſt, etſiita teneatur atque ad miniſtretur vt decet, tamen indecenter appetitur. Quãobrem otium ſanctum quærit charitas, veritatis negotium iuſtum ſuſcipit neceſsitas charitatis. Quam ſarcinam ſi nullus imponit, percipiendæ atque intuendæ vacandum eſt veritati. Si autem imponitur, ſuſcipienda eſt propter charitatis neceſsitatem. Sed nec ſic omnimodo veritatis delectatio deſerenda eſt, ne ſubtrahatur illa ſuauitas, & opprimat iſta neceſsitas.

Eccleſiaſt. 1

1. Timo. 3. Epiſcopatus eſt nomen operis non honoris.

De duodecim abuſionũ gradibus, grad. I.

Primus abuſionis gradus, ſi ſine bonis operibus ſapiẽs & prædicator fuerit, qui quod ſermone docet, actib⁹ cõplere negligit. Auditores enim doctrinę dicta facere contẽnunt, cũ prædicatoris opera, à prædicationis verbis diſcrepare conſpiciunt. Nunquam enim fit efficax prædicantis auctoritas, niſi eam effectu operis cordi affixerit audiẽtis: præſertim quum & ipſe doctor, ſi in vitiorum amorem delapſus fuerit, alterius doctoris medicamentum ſuis vulneribus adhibere paruipendit.

Ibidem decimus gradus.

Decimus gradus abuſionis, eſt Epiſcopus negligẽs, qui gradus ſui honorem requirit inter homines, ſed miniſterii ſui dignitatem coram Deo, pro quo legatione fungitur, non cuſtodit. Primò nanque ab Epiſcopo quid ſui nominis dignitas teneat inquiratur: quoniam quum Epiſcopus Græcum nomen ſit, ſpeculator interpretatur. Quare verò ſpeculator ponitur, & quid à ſpeculatore requiritur, Dominus ipſe denuntiat, quum ſub Ezechielis Prophetæ perſona Epiſcopo officii ſui rationem denuntiat, ita inquiens, Speculatorem dedi te domui Iſrael. Audiens ergo ex ore meo ſermonem, nuntiabis eis ex me.

Decimus gradus abuſionis eſt Epiſcopus negligens.

Ezechiel. 3

Poſt pauca ibidem.

Decet ergo Epiſcopum, qui omniũ ſpeculator poſitus eſt, peccata diligenter attendere. Audiens ergo & poſtquam attenderit ſermonem, ſi potuerit & actu corrigere: ſi non potuerit, iuxta Euangelii regulam ſcelerum operarios declinare. Si enim (inquit in Euangelio Dominus) peccauerit in te frater tu⁹, corripe illum inter te & ipſum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum: ſi te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium ſtet omne verbum. Si ille non audierit, die Eccleſiæ. Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Tali ordine expellendus eſt quicunque doctori vel Epiſcopo adhærere noluerit. Et qui tali ordine expuſſus fuerit, ab alio aliquo doctore vel Epiſcopo non debet recipi. De ſacerdote nanque in Lege ſcribitur, Viduam aut repudiatam non accipiat vxorem. Qui ergo illam excommunicatam à catholico, illo non permittente ſibi iungit, iura ſacerdotii ſancti, quod Chriſtianorũ genus electum eſt, excedit. Hac ratione Epiſcopum, ad eos quibus in ſpeculatione poſit⁹ eſt, eſſe oportet. *Ibidem.*

Matth. 18. Quo ordine ex pellendus ſit qui Epiſcopo obedire nolue rit.

Leuitic. 21.

Cæterùm verò qualis in ſemetipſo eſſe debeat, Paulus Apoſtolus exponit, vt ad gradum Epiſcopi veniens, ſit ſobrius, prudens, caſtus ſapiens, modeſtus, hoſpitalis, filios habens ſubditos cum omni caſtitate, teſtimonium habẽs bonum ab iis qui foris ſunt, proferens doctrinæ fidelem ſermonem, ante epiſcopatum non plures habẽs vxores quàm vnam. Non percuſſor, non bilinguis, non ebrioſus, non neophytus: vt per hæc ipſe oſtendat in opere, quod alios docet in ſermone doctrinæ. *Ibidem.*

Qualis eſſe debeat Epiſcopus 1. Timoth. 3.

Caueant ergo negligẽtes Epiſcopi, quòd in tẽpore vĩdictæ Domin⁹ per Prophetã cõque-

Ezechiel. 34. Iudicium Dei in negligentes Epiſcopos.

ritur,dicens, Pastores mei demoliti sunt populum,& non pascebant gregem meum pastores, sed pascebant semetipsos. Sed potius procurent ii quos constituit Dominus super familiam suam,dare illis cibum in tempore suo tritici mensuram,puram scilicet & probatam doctrinam,quatenus veniente Domino mereantur audire,Euge serue bone & fidelis: quia supra pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. Matth.25.

De decem chordis,Cap.IIII.

Nudiustertiano die memini me dixisse sanctitati vestræ,quia si citharœdi essemus,aut huiusmodi aliquid populariter exhibētes pro studiis nugacitatis vestræ, quæ iam quæsumus vt relinquatis, tenuissetis nos vt daremus vobis diem, & quisque pro modulo suo conferret nobis mercedem. Quare ambularemus delectati vanis canticis,nulli rei profuturis,ad tempus dulcibus,in posterum amaris? Talibus enim turpitudinibus cātionū,animi humani illecti eneruaatur,& decidunt à virtute, & defluentes in turpitudinem, propter ipsas turpitudines postea sentiunt dolores, & cum magna amaritudine digerunt,quod cum dulcedine temporali biberunt. Melius ergo nos amara vobis cantamus ad tempus, quæ postea dulcescant in vobis. Nec mercedem aliquam exigimus,nisi vt faciatis quæ dicimus: imò non faciatis,si dicimus nos. *Amara dantur, postea vt dulcescant.*

In libro de Pastoribus,Cap.I.

Quisquis ita præpositus est,vt in eo quòd præpositus sit gaudeat,& honorē suū quærat, & cōmoda sua sola respiciat, se pascit,nō oues. *Seipsos pascentes qui.*

Cap.II.ibidem.

Et quidem Apostolus Paulus,quanquam eligeret manibus suis laborare, nec ipsum lac quærere ab ouibus: tamen lactis potestatē percipiendi habere se dixit, & sic Dominum expo suisse,vt qui Euangelium annuntiāt, de Euangelio viuāt. Et dicit alios Coapostolos suos vsos fuisse hac potestate,non vsurpata,sed data. *2.Thess.3. De Euangelio licet viuere.* Matth.10. 1.Corinth.9.

Post pauca ibidem.

Itaque quum esset quodam tempore Apostolus in magna indigētia victus, in confessione veritatis,missum est illi à fratrib⁹, vnde necessitati & indigentiæ eius ministraretur. Respondit autem illis,gratias agens,& dixit, Bene feciſtis communicare necessitatibus meis. Ego enim didici, in quibus sum sufficiēs esse. Scio & abūdare & penuriam pati. Omnia possum in eo qui me confortat. *Philippēses ne cessitatib⁹ Pauli cōmunicauerūt.* *Philip.4.*

Ibidem post pauca.

Vnde enim viuitur,necessitatis est accipere,charitatis est præbere: non tanquam venale sit Euangelium,vt istud sit pretium eius,quod sumunt qui annuntiant vnde viuant. Si enim sic vendunt,magnam rem vili pretio vendunt. Accipiant sustentationem necessitatis à populo,mercedē dispensationis à Domino. Non enim est idoneus populus reddere mercedē illis, qui sibi in charitate Euangelii seruiunt. Non expectent illi mercedem, nisi vnde & isti salutem. Quid ergo isti increpantur, vnde arguuntur,qui cùm lac sumerēt, & lanis se tegerent,oues negligebant? Sua ergo tantùm quærebant,non quæ Iesu Christi. *Charitatis est præbere verbi ministris vnde viuant.* *Philip.2.*

Cap.III.ibidem.

Proinde ipse Apostolus cùm eos commemorat quales fuerint erga illum,ne quasi oblitus eorum honorificentiæ videretur, perhibet testimonium, quòd sicut Angelum Dei susceperint eū,& quòd si fieri posset,oculos suos vellent eruere & illi dare. Et tamen accedit ad ouem languidam, ad ouem putridam, secare vulnus,non parcere putredini. Ergo inimicus factus sum vobis verum prædicans? Ecce & accepit de lacte ouium,si cut paulò antè memorauimus,& indumentum ex lanis ouium: sed tamen oues non neglexit. Non enim sua quærebat,sed quæ Iesu Christi. *Galat.4. Ouet non negligendæ à Pastoribus.* *Philip.2.*

In lib.II.de Baptismo contra Donatistas,Cap.V.

Et ideo plerunque doctioribus minus aliquid reuelatur,vt eorum patiēs & humilis charitas,in qua fructus maior est, comprobetur: vel quomodo teneant vnitatem, quum in rebus obscurioribus diuersa sentiunt, vel quomodo accipiant veritatem, quum contra id quod sentiebant,declaratam esse cognoscunt. *Doctioribus quare minus aliquid reuelatur.*

De opere Monachorum ferè per totum lib. sed illud Cap.XVI.

Etenim Dominus ait, Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis, neque corpori quid vestiamini. Rectè: quoniam, vt suprà dixerat,Non potestis Deo seruire & mammonæ. Qui enim propter hoc Euangelium prædicat, vt habeat vnde manducet & vnde vestiatur, simul se putat & Deo seruire & mammonæ. Deo,quia Euangelium prædicat: & mammonæ, quia propter ista necessaria prædicat. quod Dominus dicit fieri non posse. Ac per hoc ille qui propter ista Euāgelium prædicat, non Deo,sed mammonæ seruire conuincitur, etsi Deus illo ad aliorum prouectum, quomodo ipse nescit,vtatur. Nam huic sententiæ subiungit,dicens,Ideo dico vobis, Nolite soliciti esse animæ vestræ quid māducetis,neque corpori quid vestiamini. Non vt ista non procurent,quantum necessitati satis est,vnde honestè potuerint: sed vt non ista intueātur,& propter ista faciant quidquid in Euangelii præconio facere iubentur. Eam quippe intētionem quare quid fiat,oculum vocat, Lucerna corporis tui est oculus tuus. Matth.6. *Qui mammonæ seruire cōmittitur.* Matth.6.

Libro II.de Genesi ad literam, Cap.XI.

Alienatus enim à vita Adam, nō solùm quā fuerat si præceptū seruasset cū Anglis acceptu-rus,sed ab illa etiam quam ducebat in paradiso,felici quodam corporis statu, separari vtiq; debuit à ligno vitæ: siue quòd ex ipso illi subsisteret Gene.3.

A Sacramentis sceleratos Ecclesiastica disciplina removet.

sisteret felix ille ipse status corporis, ex re visibili virtute inuisibili, siue quòd in eo esset & Sacramentum visibile inuisibilis sapientiæ. Alienandus inde vtique fuerat, vel iam moriturus, vel etiam tãquam excommunicatus: sicut etiam in hoc paradiso, id est, Ecclesia, solent à Sacramentis altaris visibilibus homines disciplina Ecclesiastica remoueri.

Libro II. contra literas Petiliani, Cap. XCII.

Fidei nihil detrogat si prælati cum regibus conueniunt. Genes. 20. Gene. 26.

Quid, inquies, vobis est cũ regib⁹ seculi quos nunquã Christianitas nisi inuidos sensit? Hoc cùm dixisses, enumerare conatus es quos reges iusti senserint inimicos: nec cõsyderasti quòd plures enumerari possint quos habuerint amicos. Pater Abraham à Rege diuinitus admonito ne attaminaret eius vxorem, & amicissimè habitus est & munus accepit. Isaac filius eius Regem similiter amicissimũ expertus est. Gene. 47. Iacob in AEgyptum à Rege honorabiliter exceptus, cum etiam benedicit. Gene. 41. Quid loquar de filio eius Ioseph, qui post carceris tribulationem, qua velut igne aurum, castitas eius probata est, magnis ab eo sublimatus est honoribus? Iurabat etiam per Pharaonis salutem, nõ tanquam typho elatus, sed beneuolentiæ non ingratus. Regis filia Moysem adoptauit. Exod. 4. Dauid ad alienigenam, Regis Israel cõpulsus iniquitate, confugit Helias ante currum pessimi Regis, non illius imperio, sed suo cucurrit obsequio. 2. Regum 27. 3. Regum 18. Helisęus hospitæ mulieri, si quid sibi forte à Rege per eius intercessionẽ præstari vellet, etiam vltrò offerendum putauit, &c. 4 Regum 4.

Eodem libro contra easdem, Cap. CV.

Tu ne iustior Paulo, tu perfectior tanto Apostolo, qui eorum quos docebat orationibus se commendabat? Orationi (inquit) instate, vigilantes in illa in gratiarum actione, orantes simul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostiũ verbi, ad loquendum mysterium Christi: propter quod & vinctus sum, vt manifestem illud, ita vt oportet me loqui. Ecce oratur pro Paulo Apostolo, quod fieri non vis pro Episcopo. Coloss. 4.

Libro III. contra literas Petiliani, Cap. I.

Et ne propter malos dispensatores, hoc est, præpositos, societas Christiana diuidatur: etiam illud testimonium posui, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite. dicunt enim & non faciunt. Matth. 23.

Cap. IV. ibidem.

Minister ergo, id est, dispensator verbi & sacramenti Euangelici, si bonus est, consocius fit Euangelii: si autem malus est, non ideo dispensator non est Euãgelii. Si enim bonus est, volens hoc facit: si autem malus, hoc est, sua quærens non quæ Iesu Christi, inuitus hoc facit propter alia quæ requirit. Vide tamẽ quid idẽ Apostolus dixerit. Si ergo volẽs hoc facio (inquit) mercedẽ habeo: si autẽ inuitus, dispẽsatio mihi credita est. Tanquã diceret, Si bon⁹ bonũ annuntio, etiã ipse peruenio. Si autem malus bonum annũtio: Nunquid enim dixit, Si inuitus facio dispensator non ero? Annuntiauit Petrus & cæteri boni. Inuitus Iudas, tamen cum ipsis missus annuntiauit. Illi mercedem habent: huic dispensatio credita est. Philip. 2. Iudas verbum Christi & Euangelium annuntiauit.

Libro I. contra Cresconium grammaticum, Cap. VII.

Nam proculdubio si veritatem suademus errorẽmque refellimus, etiamsi non veritate propriæ intentionis, sed emolumentum seculi huius humanámque gloriam quærentes id agamus, gaudere debent dilectores veritatis, quia & hac occasione veritas annuntiatur, sicut & Apostolus qui dicit, Sed in hoc gaudebo. Si autem, quod Deo maximè notum est, & quod tibi etiam ipsi, quantũ est facultatis humanę, si nobiscum viueres, notum esse potuisset, qua solicitudine charitatis in huius discussionis labore versamur, puto nequaquam iustè reprehendi ministerium nostrum, si contra quoslibet aduersarios veritatis, feruenti spiritu pro veritate certemus.

Cap. IX. ibidem.

Attende etiam quemadmodũ ad Titum cùm explicaret qualis esse Episcopus debeat, etiam perseuerantem dixit esse oportere, iuxta doctrinã fidelis verbi, Vt potẽs sit (inquit) & exhortari in doctrina sana, & contradicentes redarguere, &c. Episcopi officium. Tit. 1.

Lib. II. contra eundem, Cap. XI.

Neque enim Episcopi propter nos sumus, sed propter eos quibus verbum & Sacramentum Dominicum ministramus: ac per hoc vt eorum sine scandalo gubernandorum sese necessitas tulerit, ita vel esse vel non esse debemus, quod non propter nos, sed propter alios sumus. Denique nõnulli fãcta humilitate prẽditi viri, propter quædã in se offendicula, quibus piè religioséque mouebãtur, episcopatus officium, nõ solùm sine culpa, verũetiam cum laude posuerunt. Quidam cum laude Episcopatu officium posuere.

Eodem libro, Cap. XXII. contra eũdem.

Tu autem cùm hoc non meum, sed sanctæ Scripturæ testimonium refellere conareris, nullam persequutionem iustam esse posse dixisti. Vbi ignoscendum tibi est, nescienti Scripturas. Vnde tibi venire posset in mẽtẽ, quàm iusta voce sit dictum, Detrahentem proximo suo occultè, hunc persequebar. Et ab ipso Domino nostro Iesu Christo in excellentissima prophetia, Persequar inimicos meos & comprehendã illos: & nõ cõuertar donec deficiãt. Potest esse & iusta persequutio. Psalm. 100 Psal. 17.

Contra Donatistas post collationem, Cap. IIII.

Quibus parabolis & figuris Ecclesia prænũtiata est vsq; in finẽ seculi, bonos & malos

simul habitura: ita vt nec mali bonis obesse possint, quum vel ignorantur, vel pro pace & tranquillitate Ecclesiæ tolerantur, si eos prodi aut accusari non oportuerit, aut aliis bonis nō potuerint demonstrari: ita sanè, vt nec emendationis vigilantia quiescat, corripiendo, degradando, excommunicando, cæterisque coercitionibus licitis atque concessis, quæ salua vnitatis pace, in Ecclesia quotidie fiunt, secundum præceptum Apostolicum charitate seruata, quidixit, Si quis autem non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate: & nolite commiscери cum eo, vt erubescat, & non vt inimicum existimetis, sed corripite vt fratrem. Sic enim & disciplina seruat patientiam, & patientia temperat disciplinam, & vtrunque refertur ad charitatem, ne fortè aut indisciplinata patientia foueat iniquitatem, aut impatiens disciplina dissipet vnitatem. 2. Thessal 3.

De videndo Deo, ad Paulinam,

Cap. XVI.

Neque enim mihi sic credis quemadmodum Ambrosio, de cuius libris tanta illa testimonia posui. Aut si ambobus nobis æqua lance putas esse credendum: nunquid vllo modo Euangelio comparabis, aut scripta nostra Scripturis canonicis coæquabis? Profectò si rectè diiudicando sapis, longè nos infrà vides ab illa auctoritate distare, & me quidem longius. Sed vtrique nostrûm quantunlibet credas, vtrunque illi excellentiæ nequaquam comparas. *Hominum scripta Euangelio non comparanda.*

Lib. IIII. de doctrina Christiana,

Cap. IIII.

Debet igitur diuinarū Scripturarū tractator & doctor, defensor rectæ fidei, ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedocere: atque in hoc opere sermonis conciliare auersos, remissos erigere, nesciētibus quid agatur, quid expectare debeant intimare. *Veri dispensatoris verbi officium.*

Et post pauca ibidem.

Si verò qui audiunt, monendi sunt potius quàm docendi: vt in eo quod iam sciunt, agendo non torpeant, & rebus assensum, quas veras esse fatentur, accommodent, maioribus docendi viribus opus est. Ibi obsecrationes, & increpationes, concitationes & coercitiones, & quæcunque alia valent ad commouendos animos, sunt necessaria. Et hæc quidem cuncta quæ dixi, omnes ferè homines in iis quæ loquēdo agunt, facere non quiescunt.

Cap. XV. in eodem.

Ipsa hora iam vt dicat accedens, priusquam exerat proferētem linguam, ad Deum leuet animam sitientem, vt eructet quod biberit, vel quod impleuerit fundat. Quum enim de vnaquaq; re, quæ secūdum fidem dilectionémque tractanda sunt, multa sint quæ dicantur, & multi modi quibus dicantur ab eis qui hoc sciunt, quis nouit quid ad præsēs tēpus, vel nobis dicere, vel per nos expediat audiri, nisi q corda omniū videt? Et quis facit vt quod oportet & *Orandū prædicatori.* *Sapient. 7.*

quēadmodum oportet dicatur à nobis, nisi in cuius manu sunt & nos & sermones nostri? Ac per hoc discat quidem omnia quæ docenda sunt, qui & nosse vult & docere: facultatem docendi, vt decet virum Ecclesiasticum, comparet. Ad horam verò ipsius dictionis, illud potius bonæ menti cogitet conuenire, quod Dominus ait, Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enī vobis in illa hora quid loquamini. Nō enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Si ergo loquitur in eis Spiritus sanctus, qui persequentibus traduntur pro Christo: cur non & in eis qui tradunt discentibus Christum? *Matth. 10.*

Cap. XXVII. ibidem.

Nam qui sapienter & eloquenter dicit, viuit autem nequiter, erudit quidem multos dicendi studio, quanuis animæ suæ sit inutilis, sicut scriptum est, Scribæ & Pharisæi in cathedra Moysi sederunt: quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite. dicunt enim, & non faciunt. *Qui sapienter dicit & neqüiter viuit, animæ suæ inutilis est. Matth. 23.*

Et post pauca ibidem.

Multis itaque prosunt dicendo quę non faciunt, sed longè pluribus prodessent faciendo quæ dicunt. Abundant enim qui malæ vitæ suæ defensionem ex ipsis suis præpositis & doctoribus quærunt, respondētes corde suo, aut etiam si ad hoc erumpunt ore suo, atque dicentes, Quod mihi præcipis, cur ipse non facis? Ita fit vt eum non obedienter audiant, qui se ipse non audit, & Dei verbum quod eis prædicatur, simul cum ipso prædicatore contemnāt. Denique Apostolus scribens ad Timotheum, quum dixisset, Nemo adolescentiam tuam cōtemnat: subiecit vnde non contemneretur, atque ait, Sed forma esto fidelium in sermone, in cōuersatione, in dilectione, in fide, in castitate. *In quibus Episcopus formari se debeat fidelium.*

Cap. XXX. ibidem.

Siue autem apud populum vel apud quo sli bet iamiam dicturus, siue quod apud populum dicendum, vel ab eis qui voluerint aut potuerint legendum est, dictaturus, oret vt Deus sermonem bonum det in os eius. Si enim regina Hester orauit, pro suæ gentis temporali salute locutura apud Regem, vt in os eius Deus congruum sermonem daret, quantò magis orare debet, vt tale munus accipiat, qui pro æterna hominum salute in verbo & doctrina laborat? Illi verò qui ea dicturi sunt quæ ab aliis acceperunt, & antequam accipiant orent pro eis à quibus accipiūt, vt eis detur quod per eos accipere volunt. Et quum acceperint, orēt vt bene & ipsi proferant, & illi ad quos proferunt, sumant, & de prospero exitu dictionis eidem gratias agant, à quo id se accepisse non dubitant: vt qui gloriatur, in illo glorietur, in cuius manu sumus nos & sermones nostri. *Orandum concionatori.* *Hester 14.* *2. Corinth. 10* *Sapient. 7.*

De verbis Domini secundum Matthæum,

Sermon. LXII.

Perti-

Ad Pastorem pertinet cura, ad oues obedientia.

Pertineat ergo ad nos cura, ad oues obedientia: ad nos vigilãtia pastoralis, ad vos humilitas gregis. Quãquam & nos, qui vobis videmur de superiore loqui loco, cum timore sub pedibus vestris sumus: quoniã nouim⁹ quàm periculosa ratio, de ista quasi sublimi sede redatur.

De correptione & gratia,

Cap. XV.

Nescientes enim quis pertineat ad prædestinatorum numerum, quis non pertineat: sic affici debemus charitatis affectu, vt omnes velimus saluos fieri. Hoc quippe fit, cùm singulos quosque vt occurrerint, cum quibus id agere valeamus, ad hoc conamur adducere, vt iustificati ex fide pacem habeamus ad Deum, quem prædicabat etiam Apostolus, cùm dicebat, Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo reconciliari Deo. Quid est enim ei recõciliari, nisi pacẽ ad illum habere? Propter quã pacẽ etiam ipse Dominus Iesus Christus dixit discipulis, In quancunque domum intraueritis, primum dicite, Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super eũ pax vestra. Sin autem, ad vos reuertetur. Cùm hanc euangelizant pacem, de quibus prædictum est, Quàm speciosi pedes eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona. Nobis quidem tunc incipit esse quisque filius pacis, cùm obedierit atque crediderit huic Euangelio, & ex fide iustificatus, pacem ad Deum habere cœperit. secundum autem prædestinationem Dei, iam filius pacis erat. Neque enim dictum est, Super quem requieuerit pax vestra, fiet filius pacis: sed Vbi fuerit, inquit, filius pacis, requiescat super eũ pax vestra. Iam ergo & antequam annuntiaretur hæc pax, filius pacis ibi erat, sicut cum nouerat atque præscierat non Euangelista, sed Dominus. Ad nos ergo, qui nescimus quisnam sit filius pacis, aut non sit, pertinet nullum exceptum facere, nullúmque discernere, sed velle omnes saluos fieri, quibus prædicamus hanc pacem. Neque enim metuendum est, ne perdamus eam, si ille cui prædicamus, non est filius pacis, ignorantibus nobis. Ad nos enim reuertetur, id est, nobis proderit hæc prædicatio, non & illis. Si autem super eum pax prædicata requieuit, & nobis & illi. Quia ergo nos qui salui futuri sint, nescientes, omnes quibus prædicamus hanc pacem, saluos fieri velle Deus iubet, & ipse in nobis hoc operatur, diffundendo istam charitatem in corda nostra per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, &c.

2. Corin. 5

Esaiæ 52. Roman. 10

Quid sit pacẽ reuerti ad prædicatorem.

Roman. 5

DE SACRAE SCRIPTVRÆ auctoritate, & de studio illius.

De Vera innocentia, Cap. III, & XXXVII.

Ad discendum duplici ter ducimur homines.

Ad discendum necessariò dupliciter ducimur, auctoritate atque ratione. Tempore auctoritas, re autem ratio prior est: aliud est enim quod in agendo anteponitur, aliud quod pluris in appetendo æstimatur. Quia ergo & principium sapientiæ timor Domini, & per humilitatem ad sublimia gradus est, incedat humana ignorantia per fidem, vt mereatur fides videre quod credit.

Eccles. iast. 1.

Libro I. de Trinitate, Cap. I.

Sacræ Scripturæ simplicitas.

Vt ergo ab huiusmodi falsitatibus humanus purgaretur animus, sancta Scriptura paruulis congruens, nullius generis rerum verba vitauit, ex quibus quasi gradatim ad diuina siue sublimia noster intellectus velut nutritus assurgeret. Nam & verbis & rebus corporalibus sumptis vsa est, quum de Deo loqueretur, velut quum ait, In tegmine alarũ tuarum protege me. Et de spiritali creatura multa trãstulit, quibus significaret illud, nõ quod ita esset, sed ita dici opus esset: sicuti est, Ego sum Deus zelotes: &, Pœnitet me feciſſe hominẽ. De rebus autem quæ omnino non sunt, non traxit aliqua vocabula, quibus vel figuraret locutiones, vel spiraret ænigmata.

Psalm. 16.

Exod. 20.

Genes. 6.

Ibidem Cap. II. in fine.

Nec pigebit autem me, si cubi hæsito quærere, nec pudebit si cubi erro discere.

De ciuitate Dei libro IX.

Cap. V.

Non est nunc necesse copiosè ac diligenter ostendere, quid de istis passionibus, quæ Christianos animos afficiunt, doceat Scriptura diuina, qua Christiana eruditio continetur. Deo quippe illam ipsam mẽtem subiicit regendam & iuuandam, mentíque passiones ita moderãdas atque frænandas, vt in vsum iustitiæ conuertantur.

Libro I. de Genesi ad literam,

Cap. II.

Bipartitam esse sacram scripturam.

Omnis diuina Scriptura bipartita est, secundum id, quod Dominus significat, dicens, Scribam eruditum in regno Dei similem esse patrifamilias proferenti de thesauro suo noua & vetera: quæ duo etiam Testamenta dicuntur. In libris autem omnibus sanctis intueri oportet quæ ibi æterna intimentur, quæ facta narrentur, quæ futura prænuntientur, quæ agenda præcipiantur vel moneantur.

Matth. 13.

Super Ioannem, Tractatu IX.

Libri prophetici non intellecto Christo insipidi.

Lege libros propheticos omnes, non intellecto Christo: quid tam insipidũ & fatuũ inuenies? Intellige ibi Christum, non solùm sapit quod legis, sed etiam inebriat, mutans mẽtem à corpore, vt præterita obliuiscens, in ea quæ antè sunt extendaris. Ergo prophetia ab antiquis tẽporibus, ex quo prorsus currit ordo nascentium in genere humano, de Christo nõ tacuit, sed occultũ ibi erat: adhuc enĩ aqua erat.

Philip. 5.

Tractatu XVIII.

Vnde hæreses.

Neque enim natæ sunt hæreses, & quædam dogmata peruersitatis, illaqueantia animas, & in profundum præcipitantia, nisi dum Scripturæ bonæ intelliguntur non bene, & quod in eis non bene intelligitur, etam temerè & audacter asseritur. Itaque, charissimi, valde cautè hæc audire debemus, ad quæ capienda paruuli sumus, & corde pio & cum tremore, sicut scriptum est, hanc tenentes regulam sanctitatis, vt quod secundum fidem, qua imbuti sumus, intelligere valuerimus, tanquam de cibo gaudeamus. quod autem secundum sanam fidei regulam intelligere non poterimus, dubitationem auferamus, intelligentiam differamus, hoc est, vt etiam si quid nescimus, bonum tamen & verum esse minimè dubitemus.

In Epistolam beati Ioannis, Tractatu II.

Luce 24.

Vnde credituri sumus, nisi & vnde ipsos palpantes voluit confirmare? Aperuit enim illis Scripturas, & ostendit eis quia oportebat pati Christum, & impleri omnia quæ de illo scripta sunt in Lege Moysi & Prophetis & Psalmis, id est, omnem veterem Scripturã circumplexus est. Quidquid illarum Scripturarum est, Christum sonat: sed si aures inueniat. Et aperuit eis sensum, vt intelligerent Scripturas.

Orandum nobis est, vt Deus sensum aperiat.

Vnde & nobis hoc orãdum est, vt ipse sensum nostrum aperiat.

Ad Orosium contra Priscillianistas, Cap. XI.

Altiora te ne quæsieris.

Neque ista multum ad nos pertinent, vt ea summo studio indagare curemus, quæ remota sunt à sensibus nostris, & ab intellectu infirmitatis humanæ, nec in ipsis Scripturis ita posita vt nobis eorum mandata sit cognitio: imò verò ne præcipiti suspicione in fabulas sacrilegas irruamus, clamat Scriptura diuina, Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ tibi præcepit Dominus, illa cogita semper: vt magis in istis temeraria præsũptio, quã cauta ignoratio culpanda videatur.

Eccles. 3.

Lib. I. de origine animæ, ad Hieronymum, Cap. I.

Nulla ætas sera ad discendũ

Quanquam enim te multò quàm ego sum ætate maiorem, tamen etiam ipse iã senex consulo. Sed ad discendũ quod opus est, nulla mihi ætas sera videri potest: quia etsi senes magis decet docere quàm discere, magis tamẽ discere quàm quid doceant ignorare.

Lib. II. de anima & eius origine, ad Petrum, Cap. I.

Praua diserta noxia.

Habet enim non minimum facultatis, qua possit explicare atque ornare quæ sentit, si prius det operam rectè sentire. Valde quippe sunt noxia praua diserta: quia hominibus minus eruditis eò quòd diserta sint, videntur & vera.

Libro de octo Dulcitii Quæstionibus, Quæstione III. in fine.

Potius discendum quàm docendum.

Ego enim, quod confitendum est charitati tuæ, plus amo discere quàm docere. Nam hoc admonemur etiam dicente Apostolo Iacobo, Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Vt ergo discamus, nos inuitare debet suauitas veritatis: vt autem doceamus, cogere necessitas charitatis. Vbi potius orandum est, vt transeat ista necessitas, qua hominem docet aliquid homo: & simus omnes docibiles Dei, quãuis & hoc sim⁹, cùm ea quæ ad veram pietatem pertinẽt discimus, etiam quando illa docere videtur homo: quia Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Cùm itaque si Deus incrementum non daret, non essent Apostoli plantatores, rigatores, quantò magis ego vel tu vel quilibet huius temporis homines, quãdo nobis videmur esse doctores?

Iacob. 1.

Esaiæ 54. Ioan. 6.

1. Corinth. 3.

De vera & falsa pœnitentia, Cap. XX.

Caueat spiritalis iudex, vt sicut non commisit crimen nequitiæ, ita non careat munere scientiæ. Oportet enim vt sciat cognoscere quæ debeat iudicare. Iudiciaria enim potestas hoc postulat, vt quod debet iudicare discernat.

De spiritu & anima, Cap. I. & II.

Nulla scientia melior quàm nosse ipsum.

Scientia est, quando homo ad notitiam sui assidua meditatione illuminatur. Cùm nulla sciẽtia melior sit illa, qua cognoscit homo seipsum, discutiamus cogitationes, locutiones atque opera nostra. Quid enim prodest nobis, si rerum omnium naturas subtiliter inuestigemus, efficaciter comprehendamus, & nosmetipsos non intelligamus? Examinemus ergo quę fecimus nos, si secundum quod debuimus ea fecerimus. Cõsyderemus ea quæ facturi sumus, si sint secundum Deum. Valde siquidem est nobis necessaria circunspectio examinationis, quatenus per experientiam eorum quæ fecimus, ad ea quæ agẽda sunt tutiores reddamur.

In libro de essentia diuinitatis, B.

Sacra Scriptura de motibus animæ in Deũ quomodo intelligenda.

Vbicunque autem sacra Scriptura sparsim per diuinos libros motus in Deum animæ seu humana membra describit, id est, caput, capillos, oculos, palpebram, nares, os, labia, linguam, cor, imaginem, vterum, manus, dexterã, sinistram, digitos seu digitum, brachium, alas, posteriora, pedes: item motus animæ, iram, furorem, obliuionem, recordationem, pœnitentiam: hæc & alia his similia non carnaliter iuxta historiam à rectè intelligentibus sentienda sunt, sicut à Iudæis & plerisque hæreticis carnaliter sapiẽtibus, qui Deum corporeũ atque localem opinantur: sed spiritaliter omnia de eo intelligenda & confitenda sunt. Si quis autem in Deo humana membra, seu motus animæ more humano inesse credit, proculdubio idola in corde suo fabricat.

De

De mirabilibus sacræ Scripturæ, Cap.XI.

Mos Scripturæ imaginata pro veris nominãtis.

Si ergo diabolus à Pytonissa ostenditur, quare Samuel in diuina Scriptura dicitur suscitatus? In multis sacræ Scripturæ locis, imaginatis rebus, verarum rerum nomina sæpe ascribũtur. Quomodo & prædicta virga Moysi in similitudinem serpentis imaginata, & fantastica illa magorum serpentum in AEgypto, & ille æneus serpens nominatur.

De Symbolo ad Catechumenos, Libr IIII.Cap.III.

Mysticis enim figuris loquitur Scriptura diuina, seruans rebus tempora, quibus recognitis manifesta exerceat veritate. Quoniam nec hoc vacat à mysterio, quòd in monte Oreb super petram iussus est ascendere Moyses, & stare. Ipsa est illa petra, quæ percussa produxit aquas populo sitienti, de qua dicit sanctus Dauid, Dirupit petram, & fluxerunt aquæ. Apost. autẽ exponens, ait, Patres nostri eandem escam spiritalem mãducauerũt, & eundem potum spiritalem biberunt: bibebant autem de spiritali consequente eos Petra: Petra autem erat Christus. Ipsa sunt illa posteriora Dei, Christus Dei.

Exod.17.

Psalm.77.

1.Corinth.10.

Per posteriora Dei Christũ intelligi.

Libro speculi peccatoris, Cap.VI.

Erubescat ergo superbus & infelix peccator, & timeat, elatione cæcatus, ira inflammatus, impatientiæ vitio fœdatus, scientia inflatus, cui plus placet ars Aristotelis, quàm scientia de Apostolis, plus codex Platonis, quàm liber diuinus: quem nulla lectio lætificat, nulla scientia ædificat, nullus sermo sapit, nisi fuerit Grammaticè conceptus, Dialecticè imaginatus, Rhetoricè purpurat⁹. Stultus es qui hęc ignoras, & erras: quoniam qui talia agunt, & in talibus dies suos consumunt, peccatum sibi generant, & mortem parant: quia ex simili studio similem concipiunt scientiam, hoc est, folia colligunt, nõ fructus, subaudi verba, & non virtutes. Verba enim in ventum proferunt, & aerem verbis verberant, verbositatem sonant, iactantiam ostentant: de quibus per Psalmistam dicitur, Turbati sunt & moti sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est.

Doctrinæ humanæ pernicies.

Psalm.106.

Libro II.de ordine, Cap.VIII.

Adolescentibus ergo studiosis Legis Dei, ita viuendum est, vt à venereis rebus, ab illecebris ventris & gutturis, ab immodesto corporis cultu & ornatu, ab inanibus negotiis ludorum, à torpore somni & pigritiei, ab æmulatione, obtrectatione, inuidentia, ab honorum potestatúmque ambitionibus, ab ipsius etiam laudis immodica cupiditate se abstineant, amorem autem pecuniæ, totius suæ spei certissimum venenum esse credant, nihil eneruiter faciant, nihil audacter: in peccatis autem suorum vel pellant omnino iram, vel ita frẽnent, vt sit pulsæ similis. Neminem oderint, nulla vitia non curare velint.

Studiosis Legis Dei quomodo viuendum.

Libro I.de moribus Ecclesiæ catholicæ, Cap.I.

Quis enim mediocriter sanus non facilè intelligat Scripturarum expositionem, ab iis petẽdam esse, qui earum Doctores se esse profitẽtur: fierique posse, imò id semper accidere, vt multa indoctis videãtur absurda, quæ cùm à doctioribus exponuntur, eò laudãda videantur elatius, quò abiectius aspernanda videbantur, & eò accipiantur aperta dulcius, quò clausa difficilius aperiebantur? Hoc ferè in sanctis veteris Testamenti libris euenit, si modò ille qui eis offenditur, Doctorem potius eorum pium, quàm impium laceratorem requirat, priúsque studio quærentis, quàm temeritate reprehendentis imbuatur. Nec si ea discere cupiens, in aliquos fortè inciderit vel Episcopos, vel Presbyteros, vel huiuscemodi Ecclesiæ catholicæ Antistites & ministros, qui aut passim caueant nudare mysteria, aut qui contenti simplici fide, altiora cognoscere non curarint: desperet ibi esse scientiam veritatis, vbi neque omnes, à quibus quæratur, docere possunt, neque omnes qui quærunt, discere digni sunt. Et diligentia igitur, & pietas adhibenda est. Altera fiet, vt scientes inueniamus, altera vt scire mereamur.

A Doctoribus Scripturarum expositio petenda.

De vera religione, Cap.II.

Omissis igitur & repudiatis nugis theatricis & poeticis, diuinarũ Scripturarũ tractatione & consyderatione pascamus animum atque potemus, vanæ curiositatis fame ac siti fessum & æstuantem, & inanibus phantasmatibus, tanquam pictis epulis, frustra refici satiarique cupientem. Hoc verè liberali & ingenuo ludo salubriter erudiamur, si nos miracula spectaculorum & pulchritudo delectant, illam desyderemus videre sapientiam, quæ pertendit à fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Quid enim mirabilius vi incorporea mundum corporeum fabricante & administrante? aut quid pulchrius ordinante & ornante?

Scripturarum lectione animus pascendus est.

De blasphemia in Spiritum sanctum, F.

In omni quippe copia Scripturarum sanctarum, pascimur apertis, exercemur obscuris. Illic fames pellitur, hic fastidium.

De vtilitate credendi ad Honoratum, Cap.VI.

Testor, Honorate, conscientiam meam, & puris animis inhabitãtem Deum, nihil me existimare prudentius, castius, religiosius, quàm sunt illæ Scripturæ omnes, quas Testamẽti veteris nomine catholica Ecclesia retinet. Miraris Noui? Non enim dissimulare possum lõgè aliter nobis fuisse persuasum. Quidquid est in Scripturis illis, altum & diuinum est: inest, omnino veritas, & reficiendis instaurãdísque animis, crede mihi, accommodatissima disciplina, & planè ita modificata, vt nemo inde

haurire posit quod sibi satis est, si modò ad hauriendum deuotè ac piè, vt vera religio posit, accedat.

De Genesi ad literam imperfecto libro, Cap. II. Itẽ ad Honoratũ, Cap. III.

Quatuor sensus Doctorales.

Quatuor modi à quibusdam Scripturarum tractatoribus traduntur Legis exponendæ. Secundum Historiam, secundum Allegoriam, secundum Analogiam, secundum Etymologiam. Historia est, quum siue diuinitus, siue humanitus res humana commemoratur. Allegoria, quum figuratè dicta intelliguntur. Analogia, quum veteris & noui Testamentorum congruentia demonstratur. Etymologia, cùm dictorum factorúmque causæ redduntur.

De Vtilitate credendi ad Honoratum, Cap. IIII.

Tria genera erroris.

Tria genera sunt erroris, quibus homines errant cùm aliquid legunt. De singulis dicam. Primũ genus est, in quo id quod falsum est, verum putatur, cùm aliud qui scripsit putauerit. Alterum est, quãuis non tam latè patẽs, nõ tamen minus noxiũ, cùm id quod falsum est, verum putatur: id tamẽ putatur, quod etiam ille qui scripsit putauit. Tertiũ est, cùm ex alieno scripto intelligitur aliquid veri, cùm hoc ille qui scripsit, non intellexerit. In quo genere non est parum vtilitatis, imò si diligentius consyderes, totus legendi fructus est integer. Primi generis exemplum est, vt si quisquam, verbi gratia, dicat & credat Rhadamantum apud inferos audire ac diiudicare causas mortuorũ, eò quòd Maronis in carmine id legerit. Hic enim errat duobus modis, quòd & rem non credendam credit, neque id putandus est credidisse ille quem legit. Alterum genus animaduerti sic potest. Si quis quia Lucretius animam ex atomis esse scribit, eámque post mortẽ in easdem atomos solui atque interire, id verum ac sibi credendum arbitretur. Nam & hic non minus miser est, si de re tanta, id quod falsum est pro certo sibi persuasit: quanquam id Lucretius, cuius libris deceptus est, opinatus sit. Quid enim huic prodest de sententia auctoris certum esse, quando sibi eum non per quem erraret, sed cum quo erraret, elegerit? Tertio generi est illud accommodatum. Si quis Epicurum, lecto in libris eius aliquo loco vbi continentiam laudat, in virtute illum summum bonum posuisse asseueret, & ideo non esse culpãdum. Huic enim quid obest error Epicuri, si summum bonum hominis voluptatem ille corporis credit, quum iste non sederit tam turpi noxiæque sententiæ, neque ob aliam causam ei placeat Epicurus, nisi quòd eum sensisse non putat, quod sentiri non oporteat? Hic error non modò humanus est, sed sæpe etiam homine dignissimus.

Libro X. de ciuitate Dei. Cap. XVIII.

An dicet aliquis ista falsa esse miracula, nec fuisse facta, quibus Dei populus eruditus est in veteri Testamento, sed mẽdaciter esse scripta? Quisquis hoc dicit, si de iis rebus negat omnino vllis literis esse credẽdum, potest etiam dicere nec deos vllos curare mortalia. Porrò autem si multorum deorũ cultores, qualescunque deos suos esse arbitrentur, ab eis facta esse miracula, vel ciuiliũ rerum historiæ, vel libris magicis, siue (quod honestius putant) theurgicis credũt, quid causæ est cur illis literis nolint credere ista facta esse, quibus tantò maior debetur fides, quantò super omnes est magnus cui vni soli sacrificandum præcipiunt?

Miracula ereditum fuisse Dei populum.

Libro XI. de ciuitate Dei, Cap. I.

Sacram Scripturam super omnium gentium literas esse.

Ciuitatem Dei dicimus, cuius ea Scriptura testis est, quæ non fortuitis motibus animorũ, sed planè summæ dispositione prouidentiæ, super omnes omnium gentium literas, omnia sibi genera ingeniorum humanorum diuina excellens auctoritate subiecit. Ibi quippe scriptũ est, Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. *Psalm. 86*

Cap. III. Ibidem.

Scriptura eminentissima est auctoritatis.

Hic prius per Prophetas, deinde per seipsũ, postea per Apostolos, quantum satis esse iudicauit, locutus, etiam Scripturam cõdidit, quæ Canonica nominatur, eminentissimæ auctoritatis, cui fidem habemus de iis rebus, quas ignorare non expedit, nec per nos ipsos nosse idonei sumus.

Cap. XIX. in eodem.

Sermonis diuini obscuritas ad quid vtilis.

Quanuis itaque diuini sermonis obscuritas, etiam ad hoc sit vtilis, quòd plures sententias veritatis parit, & in lucem notitiæ perducit, dum alius eum sic, alius sic intelligit: ita tamen quod in obscuro loco intelligitur, vel attestatione rerum manifestarum, vel aliis locis minimè dubiis asseratur: siue cùm multa tractantur, ad id quoque perueniatur, quod sensit ille qui scripsit: siue id lateat, sed ex occasione tractandæ profundæ obscuritatis, alia quædam vera dicantur: non mihi videtur ab operibus Dei absurda sentẽtia, si cùm lux illa prima facta est, Angeli creati intelliguntur, & inter sãctos Angelos & immũdos fuisse discretum, vbi dictũ est, Et diuisit Deus inter lucem & tenebras: & vocauit Deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. *Genes.*

Lib. XII. Cap. X.

Totum orbem facere Scripturæ credere.

Porrò si hæc Epistola Alexandri Magni, quæ maximè innotuit, multũ abhorret in spatiis temporum à probabili fide rerum: quantò minus credẽdum est illis literis, quas plenas fabulosis velut antiquitatibus proferre voluerunt, contra auctoritatem notissimorum diuinorúmque verborum, quæ totum orbem sibi crediturum esse prædixit: & cui totus orbis, sicuti ab ea prædictum est, credidit, quæ vera se narrasse præterita, ex iis quæ futura prænũtiauit, cùm tanta veritate implentur, ostendit?

Libro XV. de ciuitate Dei, Cap. XXIII.

Omittamus

Scripturarum apocryphorum fabulæ omittendæ.

Omittamus igitur earum scripturarum fabulas, quæ apocryphæ nuncupantur, eò quòd earum occulta origo non claruit Patribus, à quibus vsque ad nos auctoritas veracium Scripturarum certissima & notissima successione peruenit. In iis autem apocryphis, etsi inuenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est Canonica auctoritas. Scripsisse quidé nonnulla diuina Enoch illum septimum ab Adam, negare non possumus, cùm hoc in Epistola canonica Iudas Apostolus dicat: sed nō frustra non sunt in eo canone Scripturarum, qui seruabatur in tẽplo Hebræi populi, succedentium diligentia Sacerdotum. Cur autem hoc, nisi quia ob antiquitatẽ suspectæ fidei iudicata sunt: nec vtrùm hæc essent, quæ ille scripsisset, poterat inueniri, non talibus proferentibus, qui ea per seriem successionis reperirentur ritè seruasse?

Iudæ 1.

Libro XIX. Cap. XVIII.

Ex Scripturis sanctis fides concepta est. Abacuc 2. 2. Corinth. 5.

Credit etiam Scripturis sanctis, & veteribus & nouis, quas Canonicas appellamus, vnde fides ipsa concepta est, ex qua iustus viuit, per quam fine dubitatione ambulamus, quandiu peregrinamur à Domino: qua salua atque certa, de quibusdam rebus quas neque sensu, neque ratione percipimus, neque nobis per Scripturam canonicam claruerunt, nec per testes, quibus non credere absurdum est, in nostram notitiam peruenerunt, sine iusta reprehensione dubitamus.

Sermon. CXIX. de tempore.

Si quis aliquas scripturas, præter eas quas catholica Ecclesia recipit, in auctoritate habendas esse crediderit, vel fuerit veneratus, anathema sit.

De verbis Domini secundum Matthæum, Serm. XX.

De sacræ Scripturæ veritate.

Fratres mei, obsecro vos, attendite Scripturas sanctas, si aliquid fefellerunt, si aliquid dixerunt, & aliter accidit quàm dixerunt. Necesse est vt vsque in finem sic fiat, quemadmodum dixerunt.

Ad Volusianum, Epistola I.

Lectionis Scripturæ vtilitas.

Hortor vt valeo, vt literarum verè certéque sanctarum studio te curam non pigeat impendere. Syncera enim & solida res est, nec fucatis eloquiis ambit ad animum, nec vllo linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum increpitat. Multum mouet, non verborum sed rerum auidum, & multum terret lectura securum. Præcipuè Apostolorum linguas exhortor vt legas. Ex iis enim ad cognoscendos Prophetas excitaberis, quorum testimoniis vtuntur Apostoli, &c.

Ad eundem, Epistola III.

Tanta est enim Christianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab incunte pueritia, vsq; ad decrepitã senectutẽ maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere. Non quòd ad ea quæ necessaria sunt saluti, tanta in eis perueniatur difficultate: sed cùm quisque ibi fidem tenuerit, sine qua piè rectéque non viuitur, tam multa, támque multiplicibus mysteriorum vocabulis & vmbraculis opaca intelligenda proficientibus restant, tantáque non solùm in verbis quibus ista dicta sunt, verũetiam in rebus quæ intelligendæ sunt, latet altitudo sapiẽtiç, vt annosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi hoc contingat, quod eadẽ Scriptura quodam loco habet, Cùm consummauerit homo, tunc incipit. *Ecclesiast. 18*

In eadem Epistola circa finem.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & proximum tuum tanquam teipsum. Hic Physica, quoniam omnium omnes naturarum causæ in Deo creatore sunt. Hic Ethica, quoniam vita bona & honesta, non aliunde formatur, quàm cùm ea quæ diligenda sunt, quemadmodum diligenda sunt, diliguntur, hoc est, Deus & proximus. Hic Logica, quoniam veritas luménque rationalis animæ non nisi Deus est. Hic etiam laudabilis reipublicæ salus. Neque enim conditur & custoditur optima ciuitas, nisi fundamento & vinculo fidei, firmæque concordiæ, cùm bonum commune diligitur, quod summũ ac verissimũ Deus est, atque in illo inuicem syncerissimè se diligunt homines, cùm propter illum se diligant, cui quo animo diligant occultare non possunt. *Matth. 22.* *Ciuitas nõ continetur, nisi vinculo fidei.*

Post pauca ibidem.

Inspice itaque modum Epistolarum Apostolicarum, vel eorum etiam, qui illa diuina eloquia tractauerunt, & non pigeat te vel multa quærenda proponere, si multa te mouent, vel aliquãdo diutius versare quod quæris, vt quãtum fieri per tales, quales sumus, potest, non remaneat dubitationis nubilum, quod obstet lumini veritatis. Scio enim excellẽtiam tuam, quorundam perpeti obstinatissimas contradictiones, qui propterea putant, vel putari volunt Christianam doctrinam vtilitati nõ conuenire reipublicæ, quia nolunt stare rempublicam firmitate virtutum, sed impietate vitiorũ. Non autẽ sicut regi homini, vel cuilibet principi ciuitatis, ita etiam Deo quidquid à multis peccatur inultum est. Misericordia verò eius, & gratia prædicata hominibus per hominem Christum, impertita autem per Deum Deíque Filium eundem ipsum Christum, non deserit eos qui ex fide viuunt, eúmque piè colunt, siue mala huius vitæ patienter fortitérque experiantur, siue bonis eius misericorditer ac temperãter vtantur, æternum pro vtroque præmium recepturi, in ciuitate superna atque diuina, vbi iam non sit molestè toleranda calamitas, nec laborioſè frenanda cupiditas: sed sola sine vlla difficultate, & perfecta libertate retinenda Dei & proximi charitas. *Christiana doctrina vtilitati reipub. conuenit.*

Ad beatum Hieronymum, Epistola VIII.

Mihi enim videtur exitiosissimè credi aliquod in libris sanctis esse mendacium, id est, eos homines, per quos nobis illa Scriptura ministrata est atque conscripta, aliquid in libris suis fuisse mentitos.

Ad eundem, Epist. XIX.

Sacrarum literarum auctores non errasse.

Ego enim fateor charitati tuæ, solis eis Scripturarum libris, qui iam Canonici appellantur, didici hunc timorem honorémque deferre, vt nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissimè credam. Ac si in eis offendero literis quod videatur cõtrarium veritati, nihil aliud quàm vel mẽdosum esse codicem, vel interpretem non assecutum esse quod dictum est, vel me minimè intellexisse non ambigam. Alios autem ita lego, vt quãtalibet sanctitate doctrináque præpolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserũt: sed quia mihi vel per illos auctores Canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt. Nec te, mi frater, sentire aliquid aliud existimo. Prorsus, inquam, non te arbitror sic legi tuos libros velle tanquã Prophetarum vel Apostolorum, de quorum scriptis dubitare nefarium est.

De scriptis Apostolorum & Prophetarum dubitare nefarium est.

Ad Vincentium Donatistam, Epistola XLVIII.

Noli, frater, contra diuina tam multa, tam clara, tam indubitata testimonia colligere velle calumnias ex Episcoporum scriptis, siue nostrorum, siue Hilarii, siue antequam pars Donati separaretur, ipsius vnitatis, sicut Cypriani & Agrippini. Primò, quia hoc genus literarum ab auctoritate canonis distinguẽdum est. Non enim sic leguntur, tanquam ita ex eis testimonium proferatur, vt contrà sentire non liceat, sicubi fortè aliter sapuerint quàm veritas postulat. In eo quippe numero sumus, vt non dedignemur etiam nobis dictum ab Apostolo accipere. Et si quid aliter sapitis, id quoque Deus vobis reuelauit. Veruntamen in id quò peruenimus, in eo ambulemus, in illa via scilicet, quæ est Christus. De qua via ita Psalmus loquitur, Deus misereatur nostri, & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, vt cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum.

Sanctorũ scripta ab auctoritate canonis distinguenda.

Psalm. 66.

Ad Iulianum, Epistola CXI.

Omnis enim sanctorum librorum series, ad nostram salutem scripta est: & hoc maximè auribus nostris intonat, & iterũ atque iterum replicat, quid sit omni homini cauendum, vel quid sequendum. In quibus libris tua dignitas optimè excrescere solet: quia per illos nobis loquitur ipse Deus & Dominus noster, & piæ voluntatis nobis demonstrat affectum. Recognoscamus & recogitemus quali honore nobis illius legatio sit accipienda. Quòd si à Rege legatio, aut in diluculo ad nos veniret: nunquid non mox aliis curis posthabitis, prompta voluntate, & cum omni deuotione literas acciperemus, & legentes implere satageremus? Et ecce de cælo cælorum, Rex regũ & Dominus dominatium, imò & Redemptor noster, per Prophetas & Apostolos dignatus est nobis dirigere literas suas, non vt aliquod seruitium sibi necessarium nobis demandet, sed quæ ad salutem & gloriam nobis prodesse possint, innotescat.

Sacra Scriptura cum veneratione legenda.

In Psalmum LXXI.

Ad Christum omnia diuinitus scripta referuntur.

Omnes enim promissiones Dei in Christo firmatæ sunt, quando in illo impletum est quidquid pro salute nostra prophetatum est. Nam summa montium, Scripturarum diuinarum auctores, id est, per quos ministratæ sunt, intelligere conuenit: in quibus vtique ipse est firmamentum: quoniam ad illum omnia quæ diuinitus scripta sunt, referuntur. Hoc autem in terra esse voluit, quia propter eos qui in terra sunt, illa cõscripta sunt. Vnde & ipse in terram venit, vt ea cuncta firmaret, id est, in se mõstraret impleri. Oportebat enim, inquit, impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege & Prophetis & Psalmis de me, &c. *Luc. 24.*

In præfatione Psalmi CXL.

Mysteria Scripturæ abscondunter ne vilescant.

Sunt in Scripturis sanctis profunda mysteria, quæ ad hoc absconduntur ne vilescant, ad hoc quærũtur vt exerceant, ad hoc aperiuntur vt pascãt. Quidquid ergo salubriter mente concipitur, vel ore profertur, vel de qualibet pagina diuina exculpitur, non habet finem nisi charitatem.

Libro I. de consensu Euangelistarum, Cap. I.

Euangelii excellentia.

Inter omnes diuinas auctoritates quæ sanctis literis continentur, Euangelium meritò excellit. Quod enim Lex & Prophetæ futurum prænuntiauerunt, hoc redditum atque completum in Euãgelio demonstratur. Cuius primi prædicatores Apostoli fuerunt, qui Dominum Iesum & Saluatorem nostrum Christum etiam præsentem in carne viderunt.

Lib. II. cõtra Donatistas de Baptismo, Cap. III.

Quis autem nesciat sanctam Scripturam canonicam tam veteris quàm noui Testamenti, certis suis terminis cõtineri, eámque omnibus posterioribus Episcoporũ literis ita præponi, vt de illa omnino dubitari & disceptari non possit, vtrùm verum, vel vtrùm rectum sit quidquid in ea scriptum esse constiterit? &c.

In Epist. III. ad Volusianum.

Scriptura facilitas & profunditas.

Modus autem ipse dicendi, quo sacra Scriptura contexitur, quanuis omnibus accessibilis, tamen paucissimis penetrabilis, ea quæ aperta continet, quasi amicus familiaris, sine fuco ad cor loquitur indoctorum atque doctorum. Ea verò quę in mysteriis occultat, nec ipse eloquio superbo erigit, quò non audeat accedere mens tardiuscula & inerudita, quasi pauper ad diuitem: sed inuitat omnes humili sermone, quos non solùm manifesta pascat, sed etiam secreta exerceat veritate, hoc in promptis quod in reconditis habens. Sed ne aperta fastidirentur

tur,eadem rursus operta desyderãtur, desyderata quodammodo renouantur,renouata suauiter intimantur. Hic salubriter & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinæ inimicus est animus,qui vel errãdo eam nescit esse saluberrimam,vel odit ægrotando medicinam.

Libro I. de doctrina Christiana,

Cap. XXXV.

Omnium igitur quæ prędicta sunt,ex quo de rebus tractamus, hæc summa est, vt intelligatur Legis & omnium diuinarum Scripturarum plenitudo & finis esse, dilectio rei qua frurendum est,& rei quæ nobiscũ ea re frui potest, quia vt se quisq; diligat,præcepto nõ est opus. Roman. 13.

Cap. XXXIX.

Quousque Scripturis opus vsus perficiat.

Homo itaque fide, spe & charitate subnixus, eáque inconcussè retinens, non indiget Scripturis, nisi ad alios instruendos. Itaque multi per hæc tria etiam in solitudine sine codicibus viuunt. Vnde in illis arbitror completum esse quod dictum est, Siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur.

Cap. XL.

Quomodo tractanda Scriptura.

Quapropter quum quisque cognouerit finem præcepti esse charitatem, de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta, omnem intellectum diuinarum Scripturarum ad ista tria relaturus, ad tractationem illorum librorum securus accedat.

Libro II, de doctrina Christiana,

Cap. V.

Ex quo factum est, vt etiam Scriptura diuina, qua tantis morbis humanarum voluntatum subuenitur, ab vna lingua profecta, quæ opportunè potuit per orbem terrarum disseminari, per varias interpretum linguas,longè latéque diffusa, innotescerет gentibus ad salutem. Quam legentes nihil aliud appetunt, quàm cogitationem voluntatémque illorum à quibus conscripta est inuenire,& per illas voluntatem Dei, secundum quam tales homines locutos esse credimus.

Voluntas Dei in sacra Scriptura reperitur.

Cap. VI. ibidem.

Sacra Scriptura non temere legenda.

Sed multis & multiplicibus obscuritatibus & ambiguitatibus decipiuntur, qui temerè legunt,aliud pro alio sentientes,quibusdam autem locis quid vel falsò suspicentur non inueniunt. Ita obscurè quædã dicta densissimam caligem obducunt. Quod totum prouisum diuinitus esse non dubito, ad domãdam laborе superbiam, & intellectum à fastidio reuocandum, cui facilè inuestigata plerunque vilescunt. Magnificè igitur & salubriter Spiritus sanctus ita Scripturas sanctas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret. Nihil enim ferè de illis obscuritatibus eruitur, quod non planissimè dictum alibi reperiatur.

Cap. VIII.

In canonicis autem Scripturis, Ecclesiarũ catholicarũ quàm plurium auctoritatẽ sequatur. Inter quas sanè illę sunt quæ Apostolicas sedes habere & Epistolas accipere meruerunt. Tenebit igitur hunc modum in Scripturis canonicis, vt eas quę ab omnibus accipiũtur Ecclesiis catholicis,præponat eis quas quædã nõ accipiunt. In eis verò quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas quas plures grauioréſque accipiunt,eis quas pauciores minoríſque auctoritatis Ecclesiæ tenent. Si autem alias inuenerit à pluribus,alias à grauioribus haberi (quanquam hoc inueniri non possit) æqualis tamen auctoritatis eas habendas puto.

Cap. IX. ibidem.

In his omnibus libris, nempe sacræ Scripturæ,timẽtes Deum & pietate mãsueti,quęrunt voluntatem Dei.

Cap. XI.

Contra ignota signa propria sacrarũ Scripturarum, magnum remedium est linguarum cognitio. Et Latinæ quidem linguæ homines, quos nũc instituẽdos suscepimus,& duabus aliis ad Scripturarũ diuinarum cognitionem habent opus, Hebræa scilicet & Græca, vt ad exẽplaria præcedentia recurratur, si quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas. Quanquã & Hebræa verba nõ interpretata sæpe inueniamus in libris, sicut, Amen, Allelu-ia,& Racha,& Osanna,& si qua sunt alia. Quorum partim propter sãctiorem auctoritatem, quanuis interpretari potuissẽt, seruata est antiquitas, sicut est Amen, & Allelu-ia. Partim vero in linguam trãsferri non potuisse dicuntur, sicut alia duo quæ posuimus. Sed nõ propter hæc pauca, quæ notare atque interrogare facillimum est, sed propter diuersitates, vt dictum est, interpretum, illarum linguarũ est cognitio necessaria. Qui enim Scripturas ex Hebræa lingua in Græcam verterũt linguam, numerari possunt: Latini autem interpretes nullo modo. Vt enim cuique primis fidei temporibus, in manus venit codex Græcus, & aliquãtulũ facultatis sibimet vtriusque linguæ habere videbatur, auſ° est interpretari.

Linguarum cognitio multum valet.

Cap. XXVIII. eodem libro.

Quidquid igitur de ordine temporum transactorum indicat ea quæ appellatur historia, plurimum nos adiuuat ad sanctos libros intelligendos, etiamsi præter Ecclesiam puerili eruditione discatur. Nã & per Olympiadas, & per Consulũ nomina, multa sæpe quæruntur nobis: & ignorantia consulatus quo natus est Dominus, vel quo passus est, nõnullos coegit errare, vt putarent 46. annorũ ætate passum esse Dominũ, quia per tot annos ædificatũ esse templum dictum est à Iudæis, quod imaginem Dominici corporis habebat. Et annorũ quidẽ ferè triginta baptizatũ esse retinemus auctori-

Historiæ cognitio necessaria.

Ioan. 2

tate Euangelica. Sed postea quot annos in hac vita egerit, quanquam textu ipso actionum eius animaduerti possit, tamen ne aliũde caligo dubitationis oriatur, de historia gentiũ collata cum Euãgelio, liquidi⁹ certiúsq; colligitur.

Libro III. de doctrina Christiana,

Cap. V.

Figurata locutio ad literam non intelligenda. 2. Corinth. 3.

Nam in principio cauendum est, ne figuratam locutionẽ ad literam accipias. Et ad hoc enim pertinet quod ait Apostolus, Litera occidit, Spiritus autẽ viuificat. Cùm enim figuratè dictũ sic accipitur, tanquã propriè dictum sit, carnaliter sapitur. Neq; vlla mors animæ congruentius appellatur, quàm cùm id etiã, quod in ea bestias antecellit, hoc est intelligẽtia, carni subiicitur sequendo literam. Ea demum est miserabilis animæ seruitus, signa pro rebus accipere, & supra creaturam corpoream oculum mentis ad hauriendum æternum lumen leuare non posse.

In eodem, Cap. X.

Sed quoniã procliue est humanũ genus non ex momẽtis ipsius libidinis, sed potius suæ cõsuetudinis æstimare peccata, fit plerunque vt quisque hominũ ea tãtùm culpãda arbitretur, quę suæ regionis & tẽporis homines, vituperare atque damnare cõsueuerũt, & ea tãtùm probanda atque laudãda, quæ consuetudo eorum cum quibus viuit, admittit. Eóque contingit, vt si quid Scriptura, vel præceperit quod abhorret à cõsuetudine audiẽtiũ, vel quod nõ abhorret culpauerit, si animũ eorũ iam verbi vinxit auctoritas, figuratã locutionẽ putent. Nõ autẽ præcipit Scriptura nisi charitatem, nec culpat nisi cupiditatem, & eo modo informat mores hominum. Item si animum præoccupauit alicuius erroris opinio, quidquid aliter asseuerit Scriptura, figuratum homines arbitrantur. Non autem asserit nisi Catholicam fidem, rebus præteritis & futuris & præsentibus.

Sacra Scriptura quid præcipit & culpat.

Cap. XXVIII.

Scriptura tutò scrutanda est.

Per Scripturas enim diuinas multò tutius ambulatur, quas verbis translatis occupatas cùm scrutari volumus, vt aut hoc inde exeat quod non habeat controuersiam, aut si habet, ex eadem Scriptura vbicunque inuentis atque adhibitis eius testibus terminetur.

Libro IIII. de doctrina Christiana,

Cap. XVI.

Studio sacræ Scripturæ inuitandum. Matth. 6.

Quisquis autem dicit non esse hominibus præcipiendũ quid vel quemadmodum doceãt, si Doctores sanctus efficit Spiritus, potest dicere, nec orandum nobis esse, quia Dominus ait, Scit Pater vester quid vobis necessarium sit priusquam petatis ab eo. Aut Apostolum Paulum Timotheo & Tito nõ debuisse præcipere quid vel quẽadmodum præciperẽt aliis. Quas tres Apostolicas Epistolas ante oculos habere debet, cui est in Ecclesia Doctoris persona imposita. Nõne in prima ad Timotheum legitur, Annũtia hæc & doce? Quæ autẽ sint, suprà dictum est. Nonne ibi est, Seniorẽ ne increpaueris, sed obsecra vt patrem? Nonne in secũda ei dicitur, Formã habe verborum sanorum, quæ à me audisti? Nõne ibi ei dicitur, Satisfage teipsum probabilem operarium exhibẽs Deo, nõ erubescentem, verbum veritatis rectè tractantem? Ibi est & illud, Prædica verbum, insta opportunè, importunè, argue, obsecra, increpa, in omni lõganimitate & doctrina. Itémq; ad Titum, nonne dicit Episcopũ iuxta doctrinam fidelis verbi perseueratem esse debere, vt potẽs sit in doctrina sana, & cõtradicentes redarguere? Ibi etiam dicit, Tu verò loquere quæ decẽt sanam doctrinam, senes sobrios esse, & quæ sequuntur. Ibi & illud, Hæc loquere & exhortare, & increpa cum omni imperio. Nemo te cõtemnat. Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, &c. Quid ergo putamus? Nunquid cõtra seipsum sentit Apostolus, qui cùm dicat doctores operatione fieri Spiritus sancti, ipse illis præcipit quid & quẽadmodum doceant? An intelligẽdum est & hominum officia, ipso sancto Spiritu largiente in docendis etiã ipsis doctoribus non debere cessare: & tamen neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat, sed Deũ qui incremẽtum dat? Vnde ipsis quoque ministris sanctis hominibus, vel etiam sanctis Angelis operantibus nemo rectè discit quæ pertinẽt ad viuẽdum cum Deo, nisi fiat à Deo docilis, cui dicitur in Psalmo, Doce me facere voluntatẽ tuã, quia tu es Deus meus. Vnde & ipsi Timotheo idem dicit Apostolus, loquens vtique ad discipulum doctor, Tu autem perseuera in iis quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris. Sicut enim corporis medicamenta, quæ hominibus ab hominibus adhibentur, nonnisi eis prosunt, quibus Deus operatur salutẽ, qui & sine illis mederi potest, cùm sine ipso illa non possint: & tamen adhibentur, & si hoc officiosè fiat, inter opera misericordiæ, vel beneficentiæ deputatur: ita & adiumenta doctrinæ tunc prosunt animæ, adhibita per hominẽ, cùm Deus operatur vt prosint, qui potuit Euangelium dare homini, etiã non ab hominibus, neque per hominem.

1 Timoth. 4, & 5. 2. *Timoth. 2.* 2. *Timoth. 4.* *Tit. 1.* *Tit. 1, & 3.* 1. *Corinth. 3.* *Psalm. 42.* 2. *Timoth. 3.*

Lib. II. de doctrina Christiana, Cap. VIII.

Canon sacræ Scripturæ quibus libris cõtineatur.

Totus autẽ canon Scripturarum, in quo istam consyderationem versandam dicimus, iis libris cõtinetur. Quinq; Moyseos, id est, Genesi, Exodo, Leuitico, Numeri, Deuteronomio, & vno libro Iesu Naue, vno Iudicum, vno libello qui appellatur Ruth, qui magis ad Regnorum principia videtur pertinere, deinde quatuor Regnorũ, & duobus Paralipomenon non consequentibus, sed quasi à latere adiunctis simúlque pergẽtibus. Hæc est historia, quæ sibimet annexa tẽpora continet, atque ordinem rerum. Sunt aliæ tanquã ex diuerso ordine, quæ neque huic ordini, neq; inter se connectuntur, sicut est Iob, & Tobias, & Hester, & Iudith, & Machabęorũ libri duo, & Esdræ duo, qui

qui magis subsequi videntur ordinatam illam historiam, vsque ad Regnorum vel Paralipomenon terminatam. Deinde Prophetæ, in quibus Dauid vnus liber Psalmorum, & Salomonis tres, Prouerbiorum, Cantica canticorum, & Ecclesiastes. Nam illi duo libri, vnus qui Sapientia, & alius qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur. Nam Iesus filius Sirach eos scripsisse constantissimè perhibetur. Qui tamen quoniam in auctoritatem recipi meruerunt, inter propheticos numerãdi sunt. Reliqui sunt eorum libri, qui propriè Prophetæ appellati sũt. Duodecim Prophetarum libri singuli, qui cõnexi sibimet, quoniam nũquam seiuncti sunt, pro vno habẽtur. Quorum Prophetarũ nomina sunt hæc, Oseæ, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Abacuk, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias. Deinde quatuor Prophetæ sunt maiorum voluminum, Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel. His quadragita quatuor libris veteris Testamenti terminatur auctoritas. Noui autem quatuor libris Euangelii secundum Matthæum, Marcum, Lucam, Ioannem, quatuordecim Epistolis Pauli Apostoli, ex Petri duabus, tribus Ioannis, vna Iudæ, & vna Iacobi, Actibus Apostolorum libro vno, & Apocalypsis Ioannis libro vno.

DE VERITATE VERBI Dei & auditu eiusdem. In Prologo librorum de doctrina Christiana.

Iam verò eorum qui diuino munere exultant, & sine talibus præceptis, qualia nunc tradere institui, se factos libros intelligere atque tractare gloriantur, & propterea superflua voluisse me scribere existimãt, sic est lenienda cõmotio, vt quanuis magno Dei munere iure lætentur: recordentur se tamen per homines didicisse vel literas. Nec propterea sibi ab Antonio, sancto & perfecto viro Aegyptio Monacho insultari debere, qui sine vlla scientia literarũ Scripturas diuinas, & memoriter audiendo tenuisse, & prudenter cogitando intellexisse prædicatur. Aut ab illo seruo Barbaro Christiano, de quo à grauissimis, fidéque dignissimis viris nuper accepimus, qui literas quoque ipsas nullo docente homine in plenam notitiam, orando vt sibi reuelarentur, accepit, triduanis precibus impetrans, vt etiam codicem oblatum, stupentibus qui aderãt, legendo percurreret. At si hæc quisque falsa arbitretur, nõ ago pugnaciter. Certè enim quoniam cum Christianis nobis res, qui se Scripturas sanctas sine duce homine gaudent nosse, & si ita est, vero & non mediocri gaudent bono: concedant necesse est vnunquenque nostrùm & ab incunte pueritia cõsuetudine audiendi linguã suam didicisse, & aliam linguam vel Græcã, vel Hebræam, vel quãlibet cæterarũ, aut similiter audiendo, aut per hominem præceptorem accepisse. Iam ergo si placet, moneamus omnes fratres, ne paruulos suos ista doceant, quia momento vno temporis, adueniente Spiritu sancto repleti Apostoli, omnium gentium linguis loquuti sunt: aut cui talia non prouenerint, non se arbitretur esse Christianum, aut Spiritum sanctum se accepisse dubitet. Imò verò & quod per hominem discendum est, sine superbia discat, & per quem docetur alius, sine inuidia tradat quod accepit. Neque tentemus eum cui credidimus, ne talibus inimici versutiis & peruersitate decepti, ad ipsum quoque Euangelium audiẽdum atque discendum nolimus ire in Ecclesias, aut codicem legere, aut legentem prædicantémque hominem audire, & expectemus rapi vsque in tertiũ cælum, siue in corpore, siue extra corpus, sicut dixit Apostolus, & ibi audire ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui, aut ibi videre Dominum Iesum Christum, & ab illo potius, quàm ab hominibus audire Euangelium. Caueamus tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magísque cogitemus & ipsum Apostolum Paulum, licet diuina & cælesti voce prostratum & instructum, ad hominem tamen missum esse, vt Sacramenta perciperet & copularetur Ecclesiæ. Et Cẽturionem Cornelium, quanuis exauditas orationes eius, eleemosynásque respectas ei Angelus nũtiauit, Petro tamen traditum imbuẽdum, per quem non solùm Sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum, quid sperandum, quid diligẽdum esset, audiret. Et poterant vtique omnia per Angelum fieri: sed abiecta esset humana conditio, si per homines hominibus verbum suum Deus ministrare nolle videretur. Quomodo enim verum esset quod dictum est, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos, si Deus de humano templo responsa non redderet, & totum quod discendum hominibus tradi vellet, de cælo atq; per Angelos personaret? Deinde ipsa charitas, quæ sibi inuicem homines nodo vnitatis astringit, non haberet aditũ refundendorum, & quasi miscendorum sibimet animorum, si homines per homines nihil discerẽt. Et certè Spadonem illum, qui Esaiam Prophetam legẽs non intelligebat, neq; Apostolus ad Angelum misit, nec per Angelum ei quod non intelligebat expositum, aut diuinitus in mente sine hominis ministerio reuelatum est: sed potius suggestione diuina missus est ad eum, sedítq; cũ eo Philippus, qui nouerat Esaiã Prophetam, eíque humanis verbis & lingua, quod in scriptura illa tectũ erat, aperuit. Nonne cum Moyse Deus loquebatur, & tamen consilium regẽdi atque administrãdi tam magni populi, à socero suo, alienigena scilicet homine, & maximè prouidus, & minimè superbus accepit? Nouerat enim ille vir, ex quacunque animæ verum consilium processisset, non ei, sed illi qui est veritas, incommutabili Deo tribuendum esse. Postremò, quisquis se nullis præceptis

Doctus idiota Antonius.

Non expectandum vt otiosis infundatur scientia.

Actorum 2.

2. Corinth. 12.

Actorum 9.

Actorum 10. Cornelius Veritas traditus imbuendus.

1. Corinth. 3.

Actorum 8. Spado à Philippo instructus.

Exod. 18.

instructum, diuino munere quæcũque in Scripturis sanctis obscura sunt, intelligere gloriatur: bene quidem credit, & verum est non esse illam suam facultatem, quasi ex seipso existentem, sed diuino munere traditam. Ita enim Dei gloriam quærit, non suam.

Libro II. de Symbolo ad Catechumenos, Cap. I.

Verbum Dei animæ cibus.

Accipite itaque vos qui fidem desyderatis, verbum Dei, tanquam competẽtem cibum, ex quo vobis Dominus operetur incrementum. Nõdum quidem adhuc per sacrũ Baptismum renati estis, sed per crucis signũ in vtero sanctæ matris Ecclesiæ iam cõcepti estis. Agat itaque hæc mater congruis alimentis, prius pascere quod portat, vt post partum lætetur se tales suscepisse quos spiritaliter nutriat.

De vera innocentia, Cap. CCCII.

Verbis Euangelij vita debet esse consona.

Bonus odor Christi est prædicatio veritatis, quo odore vitam capit, qui Euangelio bonis operibus seruit & cõgruit. Mortem autem incurrit omnis qui ab iis quæ bene loquitur, vita dissentit. Quæ conditio, & auditores constringit, quum recta prædicatio ab his per incredulitatem auditur in mortem, ab aliis per fidem suscipitur in salutem.

Cap. CXCIII.

Verbi auditor animali ruminanti similis.

Auditor verbi similis debet esse animalibus, qui ob hoc quòd ruminant munda esse dicuntur, & non pigeat cogitare de iis quæ in alquo cordis accepit, & cùm audit sit similis edenti, cùm verò audita in memoriam reuocat, sit similis ruminanti.

Cap. CIXXX.

Veritas multis odiosa est.

Beata vita est gaudium de veritate quod Deus est. Sed multis veritas odiosa est, quã audire nolunt docentem, & volentes falli, volunt mendacia sua veritatem videri. Quibus iustè retribuitur, vt ipsi veritatem non lateãt, ipsos autem lateat veritas.

In Euangelium Ioannis, Tract. XIII.

Ioannis 8. Verbũ Dei hoc nimirũ vt pisca hamus.

Quid est ergo sermo meus non capit in vobis? non capit cor vestrum, quia non recipitur à corde vestro. Sic enim est sermo Dei, & sic esse debet fidelibus, tanquam pisci hamus. Tunc capit quando capitur, nec fit iniuria illis qui capiuntur: ad salutẽ quippe non ad perniciem capiuntur.

Ad Hieronymum, Epist. XXVIII.

Exod. 18. Actorum 10. Matth. 23. Galat. 2. Docet Deus per ministros.

Me potius magistrum audire, quàm veluti magistrum delectat audiri. Recolo enim quid dixerit eis quos præ cæteris elegit, Vos autem (inquit) nolite vocari ab hominibus Rabbi: vnus enim est magister vester Christus. Nec alius docuit Moysem per Ietro, nec Cornelium etiam per priorem Petrum, nec alius Petrum etiam per posteriorem Paulũ. A quocunque enim verum dicitur, illo donante dicitur qui est ipsa veritas.

Ad Circenses, Epist. CXXX.

Si id quod in vestra ciuitate nos grauiter contristabat, absumptum est: si duritia cordis humani resistens manifestissimè & quodammodo publicæ veritati, vi eiusdem veritatis euicta est: si sapit dulcedo pacis vnitatísque charitas, & nõ iam reuerberat oculos saucios, sed sanos illustrat ac vegetat: non sunt hæc opera nostra, sed Dei. Non hæc humanis operibus omnino tribuerem: nec si cùm apud vos essemus, tanta cõuersio multitudinis nobis loquẽtibus & hortantibus proueniret. Hoc agit ille & efficit, qui per ministros suos rerum signis extrinsecus admonet, rebus autem ipsis per se ipsum intrinsecus docet. Nec ideo pigrius mo ueri nos oportet ad visendos vos, quoniam quidquid in vobis laudabile est factum, non à nobis, sed ab illo factum est qui facit mirabilia solus. Multò enim alacrius debemus accurre- *1. Corin. 3* re ad spectãda opera diuina, quàm nostra: quia & nos, si quid boni sumus, non hominum, sed opus illius sumus. Vnde Apostolus dixit, Neque qui plãtat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Xenocrates Palemonem vt scribitis, & nos ex illius literis recordamur, de fruge temperantiæ disputando, non solùm ebriosum, verùm & tunc ebrium, ad mores alios repente conuertit. Quanquam ergo ille, sicut prudenter & veraciter intellexistis, non Deo fuerit acquisitus, sed tantùm à dominatu luxuriæ liberatus: tamen ne idipsũ quidem, quod melius in eo factum est, humano operi tribuerimus, sed Diuino. Ipsius nanque corporis, quod est infirmũ nostrum, si qua bona sunt, sicut forma & vires & salus, & si quid eiusmodi est, non sunt nisi ex Deo Creatore ac perfectore naturæ. Quãtò magis animi bona donare nullus alius potest?

Prædicatores foris personant, Deus autem intus operatur.

In Psalmum LXI.

Veritas vincit non potest.

Occultari potest ad tempus veritas, vincí non potest. Florere potest ad tempus iniquitas, permanere non potest. Nolite igitur sperare super iniquitate.

In Psalmum CXVIII.

Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Quid est hoc verbũ, quod ita lumẽ dicitur, vt lucerna sit? ait enim, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis: nisi verbum intelligamus quod factũ est ad Prophetas, vel quod prædicatũ est per Apostolos? Non Verbum Christum, sed verbum Christi. De quo scriptum est, Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Nam & verbum propheticum lucernæ comparans Apostolus Petrus, Habemus inquit) certiorem propheticum sermonem, cui bene facitis intendentes velut lucernæ lucenti in obscuro loco. Quod itaque hîc ait, Lucerna pedibꝰ meis verbum tuum, & lumen semitis meis, verbũ est quod Scripturis sãctis omnibus cõtinetur.

Psalm. 118

Verbum Christus & verbum Christi differunt. Roman. 10 2. Petri.

In præfatione Psalmi CXV.

Notissimum arbitror esse sãctitati vestræ quod

quod ait Apostolus, Non enim est omnium fides. Et quòd maior esse soleat infidelium multitudo non ignoratis, propter quos dicitur,
Roman. 10. Domine, quis credidit auditui nostro? Inter quos etiam illi numerantur, de quibus idem dicit Apostolus, Omnes sua quærunt, non quæ
Philip. 1. & 2. Iesu Christi. Quos alio loco dicit, non ex veritate, sed ex occasione prædicare verbũ Dei, non castè, id est, non ex animo puræ & syncerę charitatis. Aliud enim sentiebant, quod in eorum moribus apparebat, & aliud prædicabant,
De prædicatoribus non purè Christum annuntiantibus. vt sancto nomine placerent hominibus. Nã de his iterum dicit, Neque enim isti Deo seruiũt, sed suo ventri: quos tamen Christum annũtiare permittit. Quanuis enim ea potius crederent, quæ ipsi faciebant vt morerentur, ea tamen prędicabant, quę si alii credentes facerẽt, saluarentur. Non enim aliud annũtiabant prę-
Galat. 1. ter regulam fidei. Eos quippe excludit Apostolus, dicẽs, Si quis vobis annuntiauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Illi non
Philip. 1. Galat. 5. Christum annuntiant qui annuntiant falsitatem: quia Christus veritas est. De istis autem dicit, quòd Christum annuntient, sed non ca-
Matth. 10. stè, id est, non animo simplici & puro, ex fide syncera, quæ per dilectionem operatur. Terrenis quippe cupiditatibus consulentes, regnũ cælorũ annuntiabant, habentes in pectore falsitatem, in lingua veritatem. Sciens itaque A-
Iudas etiam Euangelium annuntiauit. Philip. 1. postolus etiam per Iudam euangelizãtem credentes esse liberatos, istos quoque ita permittit, Siue (inquit) occasione, siue veritate Christus annuntietur. Veritatem quippe annũtiabant, etiã si non veritate, id est, nõ vero animo.
Matth. 23. Isti loquuntur quod non credunt: & ideo reprobati sunt, quanuis sint vtiles eis quos instruit Dominus dicens, Quæ dicũt facite, quæ autem faciunt, facere nolite. Dicunt enim, & non faciunt. Vnde, nisi quia vtilia non credunt esse quæ dicunt? Sunt autẽ alii qui credunt, & non loquuntur quod credunt, vel pigritia, vel timore. Nam & ille seruus qui quis talentũ habuerit, tamen quia erogare noluit, audit à do-
Matth. 25. Ioannis 12. mino iudice, Serue nequam & piger. Et alio Euangelii loco dictum est, Quòd multi ex principibus Iudæorum credidissent in eum, sed nõ eum confitebantur, ne expellerentur de synagogis. Sed & etiam ipsi reprehensi atque reprobati sunt. Sequitur enim Euãgelista, dicẽs, Amauerunt enim gloriam hominum, magis quàm Dei. Si ergo & illi qui verum quod loquuntur non credunt, & illi qui verum quod credunt non loquuntur, meritò reprobantur: quis erit seruus verè dicẽdus fidelis, nisi ille cui
Matth. 25. dicitur, Euge serue bone, quoniam in modico fuisti fidelis, super multa te constituam. intra in gaudium domini tui? Talis itaque seruus, nec antequam credat, loquitur, nec cùm crediderit tacet, vel sic erogat vt ipse nõ habeat, vel ꝙ habet nõ erogando non habeat. Sicut enim
Matth. 13. dictũ est, Qui habet dabitur ei: sic, Qui autem nõ habet, & quod habet, auferetur ab eo, &c.

In Euangelium Ioannis, Tractatu XXX.

Dominum quippe audiebant loquentem, & discipuli & Iudæi. Veritatem loquẽtem audiebant & veraces & mẽdaces. Charitatem loquentem audiebant & amici & inimici. Bonũ loquentem audiebant & boni & mali. Illi audiebant, sed ille discernebat, & quibus sermo prodesset, & profuturus esset videbat & præuidebat. In illis enim qui tunc erãt videbat, in nobis qui futuri eramus, præuidebat. Nos itaque sic audiamus Euãgelium, quasi præsentem *Euangelium etiam nunc audiendũ tanquã per præsentem Dominum.* Dominum, nec dicamus, O illi felices qui eum videre potuerunt: quia multi in eis qui viderunt, & occiderunt: multi autem in nobis qui non viderunt, & crediderunt. Quod enim pretiosum sonabat de ore Domini, & propter nos scriptum est, & nobis seruatum est, & propter nos recitatur, & propter posteros recitabitur, & donec seculum finiatur. Sursum est Dominus, sed etiam hìc est veritas Dominus. Corpus enim Domini in quo resurrexit, vno loco esse potest: veritas eius vbique diffusa est. Dominum ergo audiamus, & quod ipse donauerit de verbis eius, & nos dicamus. Nõne Moy- *Ioannis 7.* ses, inquit, dedit vobis Legem?

In eodem, Tractatu XIV.

Hoc prouerbium dixit illis Iesus. Illi autẽ *Ioannis 10.* non cognouerunt quid loqueretur eis Iesus. Fortè nec nos. Quid ergo interest inter illos & nos, antequã ista verba agnoscamus & nos? Quia nos pulsamus vt aperiatur nobis: illi autem Christum negando nolebant intrare seruandi, sed foris remanere perdendi. Quòd er- *Verbum Dei disparet habet auditores.* go nos audimus hæc piè, quòd antequã illa intelligamus, credimus vera esse atq; diuina: magna ab istis diuersitate distamus. Cùm enim duo audiunt verba Euangelii: vnus impius, alter pius, & talia sunt vt fortè ambo non intelligant: vnus dicit, Nihil dixit: alius dicit, Verum dixit, & bonum est quod dixit, sed non intelligimus. Iste quia credit iam pulsat, & dignus est cui aperiatur, si pulsare persistat: ille verò adhuc audiat, Nisi credideritis, non intelligetis. *Esaiæ 7.*

Super eundem, Tractatu LVII.

Videbitis cælos apertos, & Angelos Dei *Ioannis 1.* descendetes & ascendẽtes ad Filium hominis. Si ascendunt ad eum, propterea quia sursum est, quomodo ad eum descendunt si etiam non hìc est? Dicit ergo Ecclesia, Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? In iis hoc dicit qui prædicant Christum, & aperiunt illi ostium, vt habitet per fidem in cordibus hominum. In iis hoc dicit quum deliberant, vtrum ministerium tale suscipiant, cui se minus idoneos existimant, vt sine culpa impleant, ne fortè aliis prædicantes, ipsi reprobi fiant. Tutius e- *1. Corinth. 9.* nim veritas auditur quàm prædicatur: quoniã *Veritas tutius auditur quam prædicatur.* quum auditur, humilitas custoditur, quum autem prędicatur, vix nõ surrepit cuiuis hominũ quãtulacunque iactantia, in qua vtique inquinẽtur pedes. Ergo, vt Apost. Iacobus dixit, Sit *Iacobi 1.*

omnis homo velox ad audiẽdum, tardus ad loquendum. Dicit & alius homo Dei, Auditui meo dabis gaudium & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata. Hoc est quod dixi, cùm veritas auditur, humiliatus custoditur. Dicit & alius, Amicus autem Spõsi stat, & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem Spõsi. Fruamur auditu, sine strepitu nobis loquente intrinsecus veritate: quanquam etiam cùm forinsecus insonat per legẽtem, per annuntiantem, per prædicantem, per disputantem, per præcipientem, per consolantem, per exhortantem, per ipsum etiam cantantem atque psallentem: ipsi qui hæc agunt, inquinare pedes suos timeant, cùm placere hominibus, surrepẽte amore humanæ laudis affectant. Cæterùm qui eos audit libenter & piè, non habet locum iactandi se in laboribus alienis, & non inflatis ossibus humiliatis, gaudio gaudet propter vocem Dominicæ veritatis. Proinde in eis qui libenter & humiliter audire nouerunt, & vitam quietam in studiis dulcibus & salubribus agũt, catholica delicietur Ecclesia, & dicat, Ego dormio, & cor meum vigilat. Quid est Ego dormio, & cor meum vigilat, nisi ita quiesco vt audiã? Otium meum non impenditur nutriendæ desidiæ, sed percipiendæ sapientiæ.

Psal.50. *Ioannis 3.* *Cantic.5.*

Post pauca ibidem.

Aperi mihi, prædica me. Ad eos quippe qui clauserunt contra me, quomodo intrabo sine aperiente? Quomodo enim audient sine prædicante? Hinc fit vt etiam ii qui amant otium studiorum bonorum, & nolunt perpeti laboriosarum molestias actionum, eò quòd minus idoneos ad hæc ministranda & sine reprehensione agenda se sentiunt, mallent si fieri posset sanctos Apostolos & prædicatores veritatis antiquos excitari aduersus abundantiam iniquitatis, quia feruor friguit charitatis. Sed in eis qui iam de corpore exierunt, & carnis indumenta expoliati sunt, neque enim ab ea separati sunt, respondeat Ecclesia, Exui me tunica mea, quomodo induar ea? Passa ergo difficultatem propter inopiam prædicatorum, & recolens illa sua membra sana sermonibus, sancta moribus, sed iam exuta corporibus, ingemit & dicit Ecclesia, Exui me tunica mea, quomodo induar ea? Membra illa mea quæ Christo aperire euangelizando excellentissimè potuerunt, quomodo ad corpora quibus exuta sunt, redire nunc possunt? Deinde respiciens ad eos qui prædicare, & populos acquirere ac regere, ac sic Christo aperire vtcunque possunt: sed in iis difficultatibus actionum pecare metuunt, Laui (inquit) pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quisquis enim in verbo nõ offendit, hic perfectus est vir. Et quis est perfectus? Quis est qui non offendat in tanta abundantia iniquitatis, tanto frigore charitatis? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Quãdoquidẽ lego & audio. Nolite multi magistri fieri, fratres, quoniã maius iudicium sumitis. In multis enim offendimus omnes. Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Sed ecce surgo & aperio, Christe laua eos. Dimitte nobis debita nostra: quoniam non est extincta charitas nostra, quia & nos dimittimus debitoribus nostris. Quoniam te audimus, exultant tecum in cęlestibus ossa humiliata. Sed quando te prædicamus, terram calcamus, vt tibi aperiamus'. Et ideo si reprehendimur, perturbamur, si laudamur, inflamur. Laua pedes nostros ante mundatos, sed cùm ad aperiendum tibi per terram pergimus inquinatos.

Roman.10. *De difficultate prædicatoris officij.* *Cant.5.* *Iacobi 3.* *Matth.6* *Psalm.50*

Super Ioannem, Tract. CIX.

Siue ego siue illi, sic prædicauimus & sic credidistis: & iterum, Hoc est (inquit) verbum fidei quod prædicamus: quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Iesus, & credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Et in Actibus Apostolorum hoc legitur, quòd in Christo Deus diffinierit fidem omnibus, suscitans eum à mortuis. Hoc verbum fidei, quia principaliter ac primitus per Apostolos, qui ei cohæserant prædicatum est, ideo verbum eorum dictum est. Neque enim propterea non est verbum Dei, quia dictum est verbũ eorum, cùm dicat idem Apostolus Thessalonicenses excepisse à se, non vt verbum hominum, sed sicut est, inquit, verè verbum Dei. Ideo ergo Dei, quia Deus id donauit. Eorum verò verbum dictum est, quia hoc prædicandum illis Deus primitus ac præcipuè commendauit. Ac per hoc etiam ille Latro in sua fide verbum eorum habebat, quod eorum propterea dictum erat, quoniam prædicandum ad eorum officium primitus ac præcipuè pertinebat. Deniq; cùm murmur factũ esset de ministerio mẽsarũ à viduis Græcorũ, antequã Paulus credidisset in Christum, responderunt Apostoli, qui Domino antè cohæserãt. Non est bonum nos relinquere verbũ Dei, & ministrare mẽsis. Tunc ordinandos Diaconos prouiderunt, ne ipsi à prædicandi verbi auocarentur officio. Vnde meritò dictũ est verbum eorum, quod est verbum fidei, per quod omnes in Christũ, vndecũque id audierint, crediderũt, vel audituri & crediturí sũt. Ergo illa oratione pro omnib⁹ quos redemit, siue tũc in carne viuẽtes, siue postea futuros, Redẽptor noster orauit, cũ rogãs p Apostolis, q cũ illo tunc erãt, adiũxit etiam illos, q per eorũ verbũ in eũ fuerant crediturí.

1.Cor.15 *Roman.10* *Actu.13* *Quare verbum fidei verbum Apostolorum dictum sit.* *2.Tessa.2* *Actu.6* *Ioannis 18*

De fide & Symbolo. Cap. III.

Verbum autem Patris ideo dictum est, quia per ipsum innotescit Pater. Sicut ergo verbis nostris id agimus, cùm verũ loquimur, vt noster animus innotescat audiẽti, & quidquid secretè in corde gerimus, per signa huiusmodi ad alterius cognitionem proferatur: sic illa Sapiẽtia, quã De⁹ Pater genuit, quoniã p ipsã innotescit signis secretissimis Pater, Verbum ei⁹ conueniẽtissimè nominatur. Inter animum

Christus verbum Patris dicitur, quia per illud innotescit Pater.

mum autem nostrum & verba nostra, quibus eundem animũ ostendere conamur, plurimum distat. Nos quippe nõ gignimus sonantia verba, sed facimus, quibus faciẽdis materia subiacet corpus. Plurimum autem interest inter animum & corpus. Deus verò cùm verbum genuit, id quod est ipse genuit, neque de nihilo, neque de aliqua iam facta materia cõditáque, sed de seipso, id quod est ipse. Hoc enim & nos conamur cùm loquimur, si diligenter consyderemus nostræ voluntatis appetitum: non cùm mentimur, sed quum verum loquimur. Quid enim aliud molimur, nisi animũ ipsum nostrum, si fieri potest, cognoscendum & perspiciendum animo auditoris inferre, vt in nobis quidem ipsi maneamus, nec recedamus, à nobis, & tamen tale indiciũ, quo fiat in altero nostra notitia, proferamus: vt quantùm facultas conceditur, quasi alter animus ab animo, per quem se indicet, proferatur? Deus autem Pater, qui verissimè se indicare animis cognituris & voluit & potuit, hoc ad seipsum indicandum genuit, quod est ipse qui genuit: quia virtus eius etiam Sapientia esse dicitur, quia per ipsam operatus est, & disposuit omnia: de quo propterea dicitur, Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. *Sapient. 1.*

De natura & gratia, contra Pelagianos, Cap. LXVIII.

Quibus exhortationibus frigida & pigra excitentur.

Si ergo volumus animos ad rectè viuendum frigidos & pigros, Christianis exhortationibus excitare & accendere, primitus exhortemur ad fidem, qua Christiani fiant, & eius nomini subiiciãtur, sine quo salui esse non possunt. Si autem iam Christiani sunt, & rectè viuere negligunt, verberentur terroribus, & premiorum laudibus erigantur: ita sanè, vt non solùm ad bonas actiones, verumetiam ad pias orationes eos exhortari meminerimus, atque hac instruere sanitate doctrinæ, vt & illi gratias agant, quum instituerint bene viuere, quod aliquid sine difficultate fecerint, & vbi difficultatem aliquam sentiunt, fidelissimis & perseuerantissimis precibus & misericordiæ promptis operibus facilitatem à Domino impetrare persistant. Sic autem proficientes, vbi & quando plenissima iustitia perficiantur, non nimis curo. Vbicunque autem, & quandocunque perfecti fuerint, nonnisi gratia Dei, per Iesum Christum Dominum nostrum perfici posse confirmo. Sanè quando liquidò cognouerint nullum peccatum se habere, non se dicant, non habere peccatũ, ne veritas in eis non sit, sicut in eis veritas non est, qui cùm habeãt, non habere se dicunt.

DE CEREMONIIS, CONsuetudinibus, & cantu Ecclesiæ. Libro VII. de ciuitate Dei, Cap. XXXII.

Omnes enim non solùm prophetiæ, quæ in verbis sunt, nec tãtùm præcepta vitæ, quæ mores pietatémque conformant, atque illis literis cõtinentur: verũetiam sacra, sacerdotia, tabernaculum siue tẽplum, altaria, sacrificia, ceremoniæ, dies festi, & quidquid aliud ad eam seruitutẽ pertinet, quæ Deo debetur, & Græcè propriè Latria dicitur: ea significata & prænuntiata sunt, quæ propter æternam vitam fidelium in Christo, & impleta credimus, & impleri cernimus, & implenda confidimus. *Vetus instrumentum, figura nouum.*

Lib. XIX. Cap. XIX.

Quo more viuendi quisque fidem Christi sectetur, nihil refert.

Nihil sanè ad istam pertinet ciuitatem quo habitu vel more viuẽdi, si non est contra diuina præcepta, istam fidem qua peruenitur ad Deum, quisque sectetur. Vnde ipsos quoque philosophos, quando Christiani fiunt, non habitũ vel cõsuetudinem victus, quæ nihil impedit religionẽ, sed falsa dogmata permutare cõpellit. Vnde illam quã Varro adhibuit ex Cynicis differẽtiam, si nihil turpiter atque intemperanter agat, omnino non curat, &c.

Lib. II. Cap. XXVIII.

Quæ in cœtu Ecclesiæ peragi debeant.

Ab istarum immundissimarum potestatum tartareo iugo, & societate pœnali erui per Christi nomen homines, & in lucem saluberrimæ pietatis ab illa pernicioſissimæ impietatis nocte transferri, queruntur & murmurant iniqui & ingrati, & illo nefario spiritu altius obstrictiúsque oppressi, quia populi confluunt ad Ecclesias casta celebritate, honesta vtriusque sexus discretione, vbi audiunt, quàm bene hìc ad tempus viuere debeant, vt post hanc vitam beatè sempérque viuere mereantur. Vbi sancta Scriptura iustitiæque doctrina, de superiore loco in conspectu omnium personante, & qui faciunt audiant ad præmium, & qui non faciunt, audiant ad iudicium. Quô & si veniunt quidam talium præceptorum irrisores, omnis eorum petulantia, aut repentina immutatione deponitur, aut timore vel pudore comprimitur. Nihil enim eis turpe aut flagitiosum spectandum imitandúmque proponitur, vbi veri Dei, aut præcepta insinuantur, aut miracula narantur, aut dona laudantur, aut beneficia postulantur.

De gratia noui Testamenti, ad Honoratum, Cap. XVII.

Corde cantandum & psallendum. Ephes. 5.

Neque enim omnis qui labiis personat, cantat canticum nouum: sed qui eo modo cantat, vt Apostolus admonet, dicens, Cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino. Intus enim est gaudium, vbi vox laudis & canitur & auditur: qua voce laudatur qui gratis amandus est toto corde, tota anima, tota mente, amatorémque suum attendit in se gratia sui Spiritus sancti. Quid enim est aliud canticum nouum, quàm laus Dei?

De vera innocentia, Cap. LXXXI.

Sicut veteris hominis vetus canticum ad

temporalia,sic noui hominis nouum canticum pertinet ad æterna, & ita vnusquisque cantat vt viuit. Nouum autem canticum, carmen est fidei,quæ per dilectionem operatur.

Ibidem,Cap.CCLXXVIII.

Sabbatum perpetuum & verum.

Obseruatione sabbati,quæ vacatione vni⁹ diei figurabatur,ablata,perpetuum sabbatum obseruat, qui spe futuræ quietis sanctis operibus intentus, nec in ipsis actibus suis, quasi de propriis,& de iis quæ non acceperit gloriatur, & illum in se operari agnoscit, qui simul operatur,& operando quietus est.

Ibidem,Cap.CCCXXI.

Verum sabbatũ Christianus obseruat,abstinẽs se ab omni opere seruili,id est,à peccato, quoniã qui facit peccatum,seruus est peccati.

Quæstionum veteris & noui Testamenti,Cap.vel quæstione CXIIII.

Consuetudo & antiquitas, nõ præiudicat veritati.

Quia quod anterius est, inquiunt, falsum esse non potest, quasi antiquitas & vetus consuetudo præiudicet veritati. Possent enim homicidæ,aut molles,aut adulteri, vel cæteri criminosi per hoc illicita sua defendere, quia antiqua sunt,& ab ipso mundi initio cœpta:cùm hinc magis intelligere debeant errorem suum, quia quod reprehẽsibile & turpe est, malè cœptum probatur: quod autem honestum & sanctum est, dignè colitur: nec posse turpe & reprehensibile ante factum, esse honestum & irreprehensibile.

De Cantico nouo,Cap.V.

Veri prædicatores in aperto Christum annuntiant.

Si quis tibi Christum prædicat,attende & consydera qualẽ prædicat,vbi prædicet.Christus enim veritas est:per Scripturas sãctas prędicatur,non in angulis,non occultè, sed palàm & publicé. In sole posuit tabernaculum suum, hoc est,in manifesto collocauit Ecclesiam suá. Iam hìc respice illum qui tibi Christum prædicat, qualem Christum prædicet.

De rectitudine catholicæ conuersationis,Cap.C.

Omni die Dominico ad Ecclesiam venite: & non causas & rixas,vel otiosas fabulas agatis, sed lectiones diuinas cum silentio auscultate, & pro Ecclesiæ pace, & pro peccatis vestris orate. Qui enim in Ecclesiis fabulari non timet, pro se & aliis redditurus est rationem, dum nec ipse verbum Dei audit, nec alios audire permittit.

De opere Monachorum,Cap.XVII.

Manibus operantes cantica diuina cantare possunt.

Cantica verò diuina cantare,etiam manibus operantes, facilè possunt, & ipsum laborem tanquam diuino celeumate consolari. An ignoramus opifices,quibus vanitatibus,& plerunque turpitudinibus theatricarum fabularum donent corda & linguas suas, cùm manus ab opere non recedant? Quid ergo impedit seruum Dei manibus operantem in Lege Domini meditari, & psallere nomini Domini altissimi? Ita sanè vt ad ea dicenda quæ memoriter recolat,habeat sepositа tempora.

Libro III. De doctrina Christiana. Cap.XIII.

Quidquid autem congruit consuetudini eorum in quibus vita ista degenda vel necessitate imponitur, vel officio suscipitur à bonis & magnis hominibus,ad vtilitatem,& beneficentiam referendum est, vel propriè, sicut & nos debemus,vel etiam figuratè, sicut Prophetis licet.

Libro IX.Confessionum, Cap.VI.

Augustini fletus.

Nec satiabar illis diebus dulcedine mirabili, consyderare altitudinem consilii tui, super salutem generis humani. Quantum fleui in hymnis & canticis tuis, suaue sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter! Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & exinde æstuabat affectus pietatis,& currebant lachrymæ,& bene mihi erat cum eis.

Ibidem,Cap.VII.

Origo cantus in Ecclesia.

Non longè cœperat Mediolanẽsis Ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare, magno studio fratrum concinentiũ vocib⁹ & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multò amplius,cùm Iustina Valentiniani regis pueri mater, hominem tuũ Ambrosium persequeretur,hæresis suæ causa,qua fuerat seducta ab Arrianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia, mori parata cum Episcopo seruo tuo.Ibi mater mea,ancilla tua, solicitudinis & vigiliarum primas partes tenens, orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore Spiritus tui,excitabamur tamẽ ciuitate attonita atque turbata. Tunc hymni & Psalmi vt canerentur secundũ morem Oriẽtalium partium, ne populus mœrore & tædio contabesceret, instituтum est:& ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac penè omnibus gregibus tuis,& per cætera orbis imitantibus.

Libro X. Confessionum, Cap.XXXIII.

Athanasius non hoatus cantus Ecclesiam suam interturbauit.

Aliquando autẽ hanc ipsam fallaciam immoderatius cauens, erro nimia seueritate: sed valde interdum, vt melos omne cantilenarum suauium, quibus Dauidicum Psalterium frequentatur, ab auribus meis remoueri velim, atque ipsius Ecclesiæ. Tutiúsque mihi videtur, quod de Alexandrino Episcopo Athanasio sæpe mihi dictum cõmemini: qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem Psalmi,vt pronuntiãti vicinior esset quàm canenti. Veruntamẽ cùm reminiscor lachrymas meas,quas fudi ad cantus Ecclesiæ tuæ,in primordiis recuperatæ fidei meæ, & nunc ipso cõmoueor,non cantu, sed rebus quæ cantãtur,cùm liquida voce & cõueniẽtissima modulatione cantantur,magnã instituti huius vtilitatẽ rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis,& experimẽtum salubritatis:magísque adducor, non quidem irretractabilẽ sententiã proferẽs,cãtandi cõsuetudinem approbare in Eccle-

Ecclesia,vt per oblectamẽta aurium, infirmior animus in affectum pietatis assurgat. Tamen quum mihi accidit, vt me amplius cãtus quàm res quæ canitur moueat,pœnaliter me peccare confiteor, & tunc mallem non audire cantantem,&c.

De catechizandis rudibus,Cap.XIII.

Mos Orientalium Ecclesiarum.

Longè consultius in quibusdam Ecclesiis transmarinis,non solùm Antistites sedẽtes loquũtur ad populum, sed ipsi etiam populo sedilia subiacent,ne quisquam infirmior stando lassatus à saluberrima intentione auertatur, aut etiam cogatur abscedere.

Ad inquisitiones Ianuarii,libro I.

Cap.II.

Ceremoniæ debent esse liberæ

Alia verò,quæ per loca terrarum regionésque variantur:sicuti est, quòd alii ieiunãt sabbato,alii verò non:alii quotidie communicãt corpori & sanguini Dominico, alii certis diebus accipiunt: alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur, alibi sabbato tantùm & Dominico, alibi tãtùm Dominico, & siquid aliud huiusmodi animaduerti potest: totum hoc genus rerum liberas habet obseruationes. Nec disciplina vlla est in his melior graui prudentíque Christiano, quàm vt eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quancunque fortè deuenerit. Quod enim neque contra fidem neque cõtra bonos mores iniungitur,indifferenter est habendum, & pro eorum inter quos viuitur societate seruandum est. Credo te aliquando ex me audisse, sed tamen etiam nunc commemoro. Mater mea Mediolanum me consecuta, inuenit Ecclesiam sabbato non ieiunantem. Cœperat perturbari & fluctuare quid ageret. Tunc ego talia non curabam:sed propter ipsam consului de hac re beatissimæ memoriæ virum Ambrosium. Respondit se nihil docere me posse nisi quod ipse faceret:quia si melius nosset,id potius obseruaret. Cúmq; ego putassem nulla reddita ratione, auctoritate sola sua nos voluisse admonere ne sabbato ieiunaremus,subsecutus est, & ait mihi, Cùm Romam venio, ieiuno sabbato, cùm hîc sum, non ieiuno. Sic & tu,ad quam fortè Ecclesiam veneris,eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalo,nec quenquam tibi. Hoc quum matri renuntiassem,libenter amplexa est. Ego de hac sententia etiam atque etiam cogitans, ita semper habui, tanquam eam cælesti oraculo susceperim. Sensi enim sæpe dolẽs & gemẽs multas infirmorum perturbationes fieri per quorundam fratrum contentiosam obstinationem,& superstitiosam timiditatem, qui in rebus huiusmodi,quæ neque Scripturæ sanctæ auctoritate, neque vniuersalis Ecclesiæ traditione,neque vitæ corrigendæ vtilitate,ad certum possunt terminum peruenire, tãtùm quia subest qualiscunque ratiocinatio cogitantis, aut quia in sua patria sic ipse consueuit, aut quia ibi vidit,vbi peregrinationem suam,quò remotiorem à suis, eò doctiorem factã putat, tam litigiosas excitãt quæstiones, vt nisi quod ipsi faciunt,nihil rectum existiment.

Cap.I.in eodem.

Conciliorum generalium sine saluberrima authoritas.

Illa autem quæ non scripta, sed tradita custodimus,quæ quidem toto terrarũ orbe obseruantur,datur intelligi, vel ab ipsis Apostolis,vel plenariis Cõciliis,quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas,commendata atque statuta retineri,sicuti quòd Domini passio & resurrectio & ascensio in cælum & aduẽtus de cælo Spiritus sancti, anniuersaria solennitate celebrantur, & si quid aliud tale occurrerit, quod seruatur ab vniuersis quacunque se diffundat Ecclesia.

Ad inquisitiones Ianuarii, Epistola CIX.

Cap. XVIII.

Quæ ceremoniæ retinendæ.

Miror sanè quid ita volueris,vt de iis quę variè per diuersa loca obseruantur,tibi aliqua conscriberem,quum & non sit necessarium,& vna in iis saluberrima regula retinenda sit, vt quę non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationẽ vitæ melioris, vbicunque institui videmus,vel instituta cognoscimus,non solùm non improbemus, sed etiam laudando & imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, vt amplius detrimentum sit. Si enim eo modo impediat,vt maiorum studiorum lucra sperandа sint,quàm calumniatorum detrimenta metuenda,sine dubitatione faciendum est, maximè illud quod etiam de Scripturis defendi potest,sicut de hymnis & Psalmis canendis: cùm & ipsius Domini & Apostolorum habeamus documenta & exempla & præcepta de hac re tam vtilia. Ad mouendũ piè animum,& accendendum diuinæ lectionis affectum, varia consuetudo est: & pleraq; in Africa Ecclesiæ membra pigriora sunt,ita vt Donatistæ nos reprehendant,quòd sobriè psallimus in Ecclesia diuina cantica Prophetarum: cùm ipsi ebrietates suas ad canticum Psalmorum humano ingenio compositorum,quasi tubas exhortationis inflamment. Quando autem non est tempus,cùm in Ecclesia fratres congregantur, sancta cantandi,nisi quum legitur aut disputatur, aut Antistites clara voce deprecãtur, aut communis oratio voce Diaconi indicitur? Aliis verò particulis temporum,quid melius à congregatis fidelibus fiat, quid vtilius,quid sanctius, non video.

Ad Casulanum Presbyterum.

Quæ probanda consuetudo

Consuetudinem laudamus,quæ tamen contra fidẽ catholicã nihil vsurpare dignoscitur.

Ibidem.

Mos pro lege tenendus.

In iis rebus de quibus nihil certi statuit diuina Scriptura, mos populi Dei, & instituta maiorum,pro lege tenenda sunt. Et sicut præuaricatores diuinarum legũ, ita cõtemptores Ecclesiasticarũ consuetudinum coercẽdi sunt.

Libro II.de vnico Baptismo.

Consuetudo cedat veritati.

Veritate manifestata cõsuetudo cedat veritati. Planè quis dubitet veritati manifestæ consuetudinem cedere?

Ibidem.

Nemo consuetudinem rationi & veritati præponat, quia consuetudinem ratio & veritas semper excludit.

Ad Marcellinum, Epistola V.

Pro temporum varietate statuta mutanda

Non itaque verum est quod dicitur, Semel rectè factum nullatenus esse mutandum. Mutata quippe tẽporis causa, quod rectè ante factum fuerat, ita mutari vera ratio plerunque flagitat, vt cùm ipsi dicant rectè non fieri si mutetur, contra veritas clamet, rectè non fieri nisi mutetur: quia vtrunque tunc erit rectũ, si erit pro tẽporum varietate diuersum.

Ad Casulanum, Epistola LXXXVI.

Potest aliquis etiam ieiunare cum scandalo.

Siue mãducemus, siue bibimus, siue quæcunque facimus, omnia in gloriam Dei faciamus: & quantum in nobis est sine offensione simus Iudæis & Græcis & Ecclesiæ Dei. Quod parum cogitãt, qui cum offensione manducãt, vel cum offensione ieiunant, & per vtranlibet intemperãtiam scandala committunt, quibus non superatur diabolus, sed lætatur.

Ad Ianuarium, Epistola CXIX.

Sed hoc nimis doleo, quia multa quæ in diuinis libris saluberrimè præcepta sunt, minus curantur, & tam multis præsumptionibus sic plena sunt omnia, vt grauius corripiatur, qui per octauas suas terram nudo pede tetigerit, quàm qui mentem vinolentia sepelierit. Omnia itaque talia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in Conciliis Episcoporum statuta inueniuntur, nec consuetudine vniuersæ Ecclesiæ roborata sunt, sed diuersorum locorum diuersis moribus innumerabiliter variantur, ita vt vix aut omnino nũquam inueniri possint causæ, quas in eis instituendis homines secuti sunt: vbi facultas tribuitur, sine vlla dubitatione resecanda existimo. Quãuis enim neque hoc inueniri possit, quomodo contra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam paucissimis & manifestissimis celebrationum Sacramẽtis misericordia Dei esse liberam voluit, seruilibus oneribus premunt, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum: qui etiam si tempus libertatis non agnouerint, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subiiciuntur. Sed Ecclesia Dei inter multam paleam multáque zizania constituta, multa tolerat: & tamen quæ sunt contra fidem, vel bonam vitam, non approbat, nec tacet, nec facit, &c.

De Baptismate paruulorum.

Christus dixit se esse veritatem non consuetudinem,

Qui contẽpta veritate prẽsumit cõsuetudinem sequi, aut circa fratres inuidus est & malignus, quibus veritas reuelatur, aut circa Deum ingratus est, inspiratione cuius Ecclesia eius instruitur. Nam Dominus in Euangelio, Ego sum (inquit) veritas: non dixit, Ego sum consuetudo. Itaque veritate manifestata, cedat consuetudo veritati.

Libro I. ad inquisitiones Ianuarii, Cap. IIII.

Consuetudo consuetudini non præponenda.

Sit aliquis peregrinus in eo fortè loco, vbi perseuerantes in obseruatione quadragesimę, nec quinta sabbati lauant, relaxántque ieiunium, Non (inquit) hodie ieiunabo. Quæritur causa. Quia non fit (inquit) in patria mea. Quid aliud ille, nisi consuetudinem suam consuetudini alterius præponere conatur? Non enim mihi de libro Dei hæc recitaturus est, aut vniuersæ, quacunque dilatatur, Ecclesiæ plena voce certabit aut ostendet istum contra fidem facere, se autem secundum fidem: moréque hinc optimos, aut illum violare, aut se custodire conuincet. Violant sanè quietem & pacem suam de superflua quæstione rixando. Mallem tamen in rebus huiusmodi, vt & ille in huius, & hic in illius patria, ab eo quod cæteri faciũt nõ abhorreret. Si verò etiam in aliena patria, quum peregrinetur, vbi maior atque frequentior est populus Dei, vidit, verbi gratia, bis offerre quinta sabbati hebdomadæ vltimæ quadragesimæ & mane & ad vesperam, veniénsq; in patriam suam, vbi in fine diei mos est offerri, malè illicitéque fieri contendat, quoniam alibi aliter ipse viderit: puerilis est sensus ille, cauendus in nobis, tolerandus & corrigendus in nostris.

Libro I. de consensu Euangelistarum, Cap. XVIII.

Socratis sententia de colendo Deo.

Socratis sentẽtia est, Vnũquenque Deum sic coli oportere, quomodo se ipse colendum esse præcepit.

Ad inquisitiones Ianuarii, Libro II. Cap. I.

Hîc primùm oportet, vt noueris diem natalem Domini non in sacramento celebrari, sed tantùm in memoriam reuocari, quòd natus sit: ac per hoc nihil opus erit, nisi reuolutũ anni diem, quo ipsa res acta est, festa deuotione significari. Sacramentum est autem in alia celebratione, quum rei gestæ ita rememoratio fit, vt aliquid etiã significari intelligatur, quod sanctè accipiendum est.

In eodem, Cap. XII.

Sabbatum obseruãdum non ad literam.

Obseruare diem sabbati, non ad literam iubemur, secundum otium ab opere corporali, sicut obseruant Iudæi. Et ipsa eorum obseruatio, quia ita præcepta est, nisi aliam quandam spiritalem requiem significet, ridenda iudicatur. Vnde non inconuenienter intelligimus ad amorem excitandum, quo ad requiem tendimus, valere omnia quæ figuratè in Scripturis dicuntur: quandoquidem non solùm in Decalogo figuratè præcipitur, vbi requies commendatur, quæ vbique amatur: sed in solo Deo certa & sancta inuenitur.

Cap.

De opere Monachorum, Cap. XXXIII.

Quapropter qui rectè facere nolunt, desinãt saltem docere peruersa. Sed alii sunt quos isto sermone corripimus. Illos autem qui hoc vno vitio capillorum contra præceptum Apostoli dimissorum, offendunt & perturbant Ecclesiam: quia quum alii nolentes de illis mali aliquid sentire, coguntur manifesta verba Apostoli in peruersam torquere sententiam: alii sanum intellectum Scripturarum defendere malunt, quàm quoslibet homines adulari. Existũt inter fratres infirmiores & firmiores amarissimæ & periculosissimæ contentiones, quod illi fortè si scirent, hoc quoque sine dubitatione corrigerẽt, quorũ cætera miramur & amam⁹.

DE FIDE ET OPERIBVS.

De Trinitate, libro IIII. Cap. XVIII.

Nũc ergo adhibemus fidem rebus temporaliter gestis propter nos, & per ipsam mundamur, & quum ad speciem venerimus, quemadmodum succedit fidei veritas, ita mortalitati succedet æternitas. Quapropter quoniam fides nostra fiet veritas, quum ad id quod nobis credentibus promittitur, peruenerimus: promittitur autem nobis vita æterna: & dixit Veritas, non quæ fiet, sicut futura est fides nostra, sed quæ semper est veritas, quia ibi est æternitas. Dixit autẽ Veritas, Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Cùm fides nostra videndo fiet veritas, tũc mortalitatem nostram commutatam tenebit æternitas.

Ioan. 17.

Fides credentium fiet veritas.

Ibidem in fine.

Iam enim credentibus, vt in verbo fidei manerent, & inde ad veritatem, ac per hoc ad æternitatem perducti, à morte liberarentur, ita loquitur, Si manseritis in verbo meo, verè discipuli mei eritis. Et quasi quærerent quo fructu, secutus ait, Et cognoscetis veritatem. Rursus quasi dicerent, Quid prodest mortalibus veritas? Et veritas, inquit, liberabit vos. Vnde, nisi à morte, à corruptione, à mutabilitate? Veritas quippe immortalis, incorrupta, incommutabilis permanet. Vera autem immortalitas, vera incorruptibilitas, vera incommutabilitas, ipsa est æternitas, &c.

Ioan. 8.

Quomodo credentes liberantur per veritatem.

Libro VIII. Cap. IX.

Fides valet ad cognitionẽ & dilectionẽ Dei.

Vt quantò flagrantius diligimus Deum, tantò certius sereniúsque videamus: quia in Deo conspicimus incommutabilem formam iustitiæ, secundum quam hominem viuere oportere iudicamus. Valet ergo fides ad cognitionem & ad dilectionem Dei: non tanquam omnino incogniti, aut omnino non dilecti: sed quò cognoscatur manifestius, & quò firmius diligatur, &c.

Libro XII. Cap. VII.

Iudicat autem Apostolus mulierem seductam in præuaricatione facta, saluam fieri per filiorum generationem. Et addit, Si permanserint in fide & dilectione & sãctificatione cum sobrietate. Quasi verò possit obesse bonæ viduæ, si vel filios non habuerit, vel hos quos habuerit, si in bonis operibus permanere noluerint. Sed quia quæ dicuntur opera bona, tanquam filii sunt vitæ nostræ, secundum quam quæritur cuius vitæ sit quisque, id est, quomodo agat hæc temporalia, quam vitam Græci non ζωὴν, sed βίον vocant. Et hæc opera bona maximè in officiis misericordiæ frequentari solẽt. Opera verò misericordiæ nihil prosunt, siue Paganis, siue Iudæis, qui Christo non credunt, siue quibuscunque schismaticis, vel hæreticis, vbi fides & dilectio & sobria sanctificatio non inuenitur: manifestum est quid Apostolus significare voluerit, ideo figuratè ac mysticè, quia de velãdo mulieris capite loquebatur. Quod nisi ad aliquod secretum Sacramenti referatur, inane remanebit. Sicut enim non solùm veracissima ratio, sed etiam ipsius Apostoli declarat auctoritas, non secundum formam corporis homo factus est ad imaginẽ Dei, sed secundum rationalem mentem. Cogitatio quippe turpiter vana est, quæ opinatur Deum membrorum corporalium lineamentis circunscribi atque definiri, &c.

1. Timoth. 5.

1. Timoth. 2.

Mulier saluabitur per filiorũ generationem, si permanserit in fide.

1. Corinth. 11.

Libro XIII. Cap. I.

Cùm itaque propterea credere iubeamur, quia id quod credere iubemur videre non possumus, ipsam tamen fidem, quando inest in nobis, videmus in nobis: quia & rerum absentiũ præsens est fides, & rerum quæ foris sunt, intus est fides, & rerum quæ non videntur, videtur fides: & ipsa tamen temporaliter fit in cordibus hominum.

Fides verũ absentiũ præsens.

Eodem libro, Cap. II.

Fides verò, de qua in hoc libro aliquando diutius disputare certa dispositionis nostræ ratione compellimur, quam qui habent fideles vocantur: & qui non habent, infideles: sicut ii qui venientem in propria Dei Filium non receperunt, quanuis ex auditu in nobis facta sit, non tamen ad eum sensum corporis pertinet, qui appellatur auditus, quoniam non est sonus: nec ad oculos huius carnis, quoniam non est color aut corporis forma: nec ad eum qui dicitur tactus, quoniam corpulentiæ nihil habet: nec ad vllum sensum corporis, quoniam cordis res ista est non corporis, nec foris est à nobis, sed in intimis nostris, nec eam quisquã hominum videt in alio, sed vnusquisque in semetipso. Denique potest & simulatione cõfingi, & putare esse in quo non est. Si iam igitur quisque fidem apud seipsum videt, in altero autem credit esse, eam non videt, & tãtò firmius credit, quantò fructus eius magis nouit, quos operari solet fides per dilectionẽ. Quam obrem omnibus, de quibus Euangelista sub-

Fides Christianorum.

Ioan.1 iungit & dicit, Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatē filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt. Fides ista communis est, non sicut aliqua corporis forma communis est ad videndum omnium oculis, quibus præsto est (ex ipsa quippe vna omnium cernentium quodam modo informatur aspectus) sed sicut dici potest omnibus hominibus esse facies humana communis. Nam hoc ita dicitur, vt tamen singuli suas habeāt. Ex vna sanè doctrina impressam fidem credentium cordibus singulorum, qui hoc idem credunt, verissimè dicimus. Sed aliud sunt ea quæ credūtur, aliud fides qua creditur. Illa quippe in rebus sunt, quæ vel esse, vel fuisse, vel futura esse dicuntur: hæc autem in animo credentis est, ei tātum conspicua cuius est, quanuis sit & in aliis, non ipsa, sed similis. Non enim numero est vna, sed genere: propter similitudinem tamen & nullam diuersitatem, magis vnā dicimus esse quàm multas. Nā & duos homines simillimos cùm videmus, vnā faciem dicimus & miramur amborum. Facilius itaque dicitur multas animas fuisse singulas vtique singulorum, de quibus legimus in Actis Apostolorum, quòd eis fuerit anima vna, quàm vbi dixit Apostolus vna fides, tot eas audet quisquam dicere quot fideles. Et tamen qui dicit, O mulier magna est fides tua: & alteri, Modicæ fidei quare dubitasti? suam cuique esse significat. Sed ita dicitur eadem credentium fides vna, quemadmodum eadem volentium voluntas vna, cùm & in ipsis, qui hoc idem volunt, sua voluntas sit cuique conspicua, alterius autem lateat, quanuis idem velit. Et si aliquibus signis sese indicet, creditur potius quàm videtur. Vnusquisque autem sui animi conscius, non credit vtique hanc esse suam, sed planè peruidet voluntatem.

Aliud est quod creditur, aliud fides qua creditur.

Actor.4.

Ephes.4

Matth.15 Matth.14.

Eodem libro, Cap. XX.

2. Thessa.3 Actor.15 Beatos esse se velle, omnium hominum est: nec tamen omnium est fides, qua cor mundāte ad beatitudinem peruenitur. Ita fit vt per istā, quā nō omnes volunt, ad illam tendendum sit, in qua nemo possit esse qui nolit. Necessaria est ergo fides, vt beatitudinem consequamur omnibus humanæ naturæ bonis, id est, & animi & corporis. Hanc autem fidem in Christo esse definitam, qui in carne resurrexit à mortuis, non moriturus vlterius, nec, nisi per illum quenquam liberari à diaboli dominatu per remissionem peccatorū. In cuius diaboli partibus necesse est miserā esse vitam, eandémque perpetuam, quæ mors est potius dicēda quàm vita, eadem fides habet.

Fides Christianorum in Christo est definita.

Rom.6.

Ibidem in fine.

Abacuc 2. Galat.5. Nunc librum istum ita claudimus, vt admoneamus, quòd iustus ex fide viuit. Quæ fides per dilectionem operatur, ita vt virtutes quoque ipsæ, quibus prudenter, fortiter, temperanter, iustéque viuitur, omnes ad eādem referantur fidem. Non enim poterunt esse veræ virtutes, quæ tamen in hac vita non valent tantùm, vt aliquando non sit hîc necessaria qualiūcunque remissio peccatorum, quæ non fit nisi per eum, qui sanguine suo vicit principem peccatorum. Ex hac fide & tali vita quæcunque notiones sunt in animo fidelis hominis, cùm memoria continentur, & recordatione inspiciuntur, & voluntati placent, reddunt quandam sui generis trinitatem.

Virtutes & opera ad fidem referenda.

Libro XV. Cap. XVIII.

Sine charitate quippe fides potest quidem esse, sed non & prodesse. Propter quod & Apostolus Paulus, In Christo (inquit) Iesu, neque Circuncisio, neque præputium aliquid valet, sed fides quæ per dilectionem operatur. Sic eam discernens ab ea fide, qua & dæmones credunt & contremiscunt, &c.

Fides valet quæ dilectione operatur.

Galat.5. Iacob.2.

Libro IIII. de Genesi ad literam, Cap. XVII.

Hæc erit igitur summa miniméque superba & verè pia requies nostra, vt sicut ipse requieuit ab omnibus operibus suis (quia non ei opera sua, sed ipse sibi bonum est, quo beatus est) ita & nos ab omnibus operibus, non tantùm nostris, verumetiam ipsius, non nisi in illo requieturos nos esse speremus, idque desyderemus post bona opera nostra, quæ in nobis agnoscimus, illius potius esse quàm nostra, vt etiam sic post bona opera sua ipse requiescat in nobis, cùm post bona opera nostra, quę ab illo iustificati fecerimus, in se nobis requiē præstet.

In nullis operibus nostris requiescendum.

Libro II. de moribus Manichæorum, Cap. XIII.

Finis enim quò referuntur ea quæ facimus, id est, propter quem facimus quidquid facimus, si non solùm inculpabilis, sed etiam laudabilis fuerit, tunc demum etiam facta nostra laude aliqua digna sunt. Sin ille iure meritóque culpatur, quē spectamus & intuemur, cùm in aliquo versamur officio, id quoque officiū nemo improbandum vituperandúmque dubitauerit. De Catilina memoriæ proditū est, quòd frigus, sitim, famem ferre poterat. Hæc erant illi spurco sacrilegóque cum Apostolis nostris cōmunia. Vnde ergo discernitur parricida iste ab Apostolis nostris, nisi fine illo quē diuersissimum sequebatur? Nanque ille ista tolerabat, vt immoderatissimas ac immanissimas expleret cupiditates, illi econtra vt eas premerent, & dominanti rationi seruire cogerent, &c.

Finis dantur opera sint in pretio.

Libro III. de libero arbitrio, Cap. XX.

Dedit enim ille & facultatem bene operandi in laboriosis officiis, & viam fidei in obliuionis cæcitate. Indicium illud vel maximè, quòd anima omnis & quærendum esse concedit

dit quod inutiliter neſcit, & perſeueranter in officioſis laboribus enitẽdũ, ad euincẽdam re

Opem à creatore implorandam eſſe.

ctè faciendi difficultatem, & opem à Creatore implorãdam, vt conantem adiuuet, qui vel extrinſecus Lege, vel in intimis cordis allocutione conandum eſſe præcepit, & præparat beatiſſimæ ciuitatis gloriam, triumphantibus de illo qui primum hominem ad iſtam miſeriam perduxit victum peſsima ſuaſione, quã miſeriam iſti ſuſcipiunt ad eum vincendum optima fide. Non enim paruæ gloriæ militia eſt, diabolum vincere eodem ſuſcepto ſupplicio, quo ſe ille hominem victum perduxiſſe gloriatur, &c.

De vera religione, Cap. XXV.

Miracula quæ ne ceſſarint.

Cùm enim Eccleſia catholica per totum orbem diffuſa atque fundata ſit: nec miracula illa in noſtra tempora durare permiſſa ſunt, ne animus ſemper viſibilia quæreret, & eorũ conſuetudine frigeſceret genus humanum, quorum nouitate flagrauit. Nec iam nobis dubiũ eſſe debet iis eſſe credendum, qui cùm ea prædicent quæ pauci aſſequũtur, ſe tamen ſequendos populis perſuadere potuerunt, &c.

De ſermone Domini in monte, D.

Vbi autem ſana fides non eſt, non poteſt eſſe iuſtitia: quia iuſtus ex fide viuit.

In expoſitione Epiſtolæ ad Galatas, C.

Galat. 5. Abacuc 2. Matth. 22.

Opera verò ad bonos mores pertinentia non impleri niſi dilectione, per quam fides operatur. Vnde ſi opera Legis quædã poſt fidẽ ſuperflua, quædã ante fidem nulla ſunt, viuat iuſtus ex fide: & vt onus graue ſeruitutis abiiciat, leui ſarcina Chriſti vegetatus, & iuſtitiæ metas non tranſgrediatur, leui iugo charitatis obtemperans.

Octoginta trium Queſtionum, Quæſt. LXXVI.

Iacobus cum Paulo conciliatur.

Quoniam Paulus Apoſtolus prædicans iuſtificari hominem per fidem ſine operibus, non bene intellectus eſt ab eis qui ſic acceperunt dictum, vt putarent quũ ſemel in Chriſtũ credidiſſent, etiamſi malè operarentur & facinoroſè flagitioſeq; viuerent, ſaluos ſe eſſe poſſe per fidem: locus iſte huius Epiſtolæ eundem ſenſum Pauli Apoſtoli quomodo ſit intelligẽdus exponit. Ideóq; magis Abrahæ vtitur exemplo, vacuam eſſe fidem ſi non bene operetur: quoniam Abrahæ exemplo etiam Paulus Apoſtolus vſus eſt, vt probaret iuſtificari hominem ſine operibus Legis. Cùm enim bona opera commemorat Abrahæ, quæ eius fidem comitata ſunt, ſatis oſtendit Paulum Apoſtolum non ita per Abraham docere iuſtificari hominem per fidem ſine operibus, vt ſiquis crediderit, non ad eum pertineat bene operari: ſed ad hoc potius, vt nemo meritis priorum operum bonorũ arbitretur ſe peruenire ad donum iuſtificationis, quæ eſt in fide. In hoc enim ſe Gentibus in Chriſtum credentibus Iudæi præferre cupiebãt, quòd dicebant ſe meritis bonorum operum, quæ in Lege ſunt, ad Euangelicam gratiam perueniſſe: ideóque ſcandalizabãtur multi qui ex eis crediderãt, quòd incircunciſis Gentibus Chriſti gratia traderetur. Vnde Apoſtolus Paulus dicit poſſe hominem ſine operibus Legis ſe præcedentibus iuſtificari per fidẽ. Nam iuſtificatus per fidem, quomodo poteſt niſi iuſtè operari: quãuis antea nihil operatus iuſtè ad fidei iuſtificationẽ peruenerit, non merito bonorum operum, ſed gratia Dei, quæ in illo iam vacua eſſe non poteſt, cùm iam per dilectionem bene operatur? Quòd ſi quum crediderit, mox de hac vita deceſſerit, iuſtificatio fidei manet cum illo, nec præcedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam, ſed gratia peruenit: nec conſequentibus, quia in hac vita eſſe non finitur. Vnde manifeſtum eſt quod Paulus Apoſtolus dicit, Arbitramur enim hominem iuſtificari per fidem ſine operibus. non tamen ita intelligendum eſt, vt accepta fide ſi vixerit, dicamus eum iuſtum, etiamſi malè vixerit. Ideo & exemplo Abrahæ & Apoſtolus Paulus vtitur: quia ſine operibus Legis, quam non acceperat, per fidẽ iuſtificatus eſt. Et Iacobus, quia fidẽ ipſius Abrahæ opera bona conſecuta eſſe demonſtrat, oſtendit quemadmodum intelligendum ſit quod Paulus Apoſtolus prædicauit. Nam qui putãt iſtam Iacobi Apoſtoli ſententiam, contrariã eſſe illi Pauli Apoſtoli ſententiæ, poſſunt arbitrari etiam ipſum Paulum ſibi eſſe contrarium, quia dicit alio loco, Non enim auditores Legis iuſti ſunt apud Deum, *Rom. 2.* ſed factores Legis iuſtificabuntur. Et alio loco, Sed fides quæ per dilectionem operatur. Et *Galat. 5.* iterum, Si enim ſecundum carnem vixeritis, *Rom. 8.* moriemini: ſi Spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quæ ſint autem facta carnis, quæ operibus ſpiritalibus mortificanda ſunt, alio loco manifeſtat, dicens, Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicationes, immunditiæ, impudicitia, ſimulachrorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contẽtiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, cõmeſſationes, & iis ſimilia quę prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſsidebunt. Et ad Corinthios ait, Nolite errare. neque fornicatores, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, *1. Corinth. 6.* neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neq; ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt. Et hæc quidem fuiſtis: ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in Spiritu Dei noſtri. Quibus ſententiis manifeſtiſſimè docet, non eos prẽterito bono opere ad fidei iuſtificationem perueniſſe, nec meritis eorum iſtam gratiam datam, quãdo dicit, Et hæc quidem fuiſtis. Sed cùm dicit, Qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt, ſatis oſtendit iam ex quo crediderunt, bene operari debere.

Quod & Iacobus dicit, & multis omnino locis idē Apostolus Paulus satis aperteque prædicat, rectè viuendum omnibus qui in Christo crediderūt, ne ad pœnas perueniāt. Quod & ipse Dominus commemorat dicens, Nō omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnū cælorum. Et alibi, Vt quid dicitis mihi, Domine Domine, & non facitis quæ dico vobis? Et omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, similabo eum viro prudenti, qui ędificauit domum suam supra petram, &c. Et qui audit verba mea hæc & nō facit ea, similabo eum viro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam, &c. Quapropter non sunt sibi cōtrariæ duorum Apostolorum sententiæ, Pauli & Iacobi, cùm dicit vnus Iustificari hominē per fidem sine operibus, & alius dicit Inanem esse fidem sine operibus: quia ille dicit de operib⁹ quæ fidem præcedunt, iste de iis quæ fidem sequuntur, sicut etiam ipse Paulus multis locis ostendit.

Matth. 7 Luc. 6

Sententiarum XXI, Sententia. VIII.

Quæ sit fides sine spe & charitate.

Fides sine spe & charitate est, si dicas, Credo vera esse ad quæ me vocas, sed ego ea capere nō possū, nec volo. Fides sine spe cū charitate est, si dicas, Credo vera esse ad quæ me vocas & volo ea cōsequi, sed nō possū. Fides cum spe sine charitate est, si dicas, Credo vera esse ad quę me vocas, & ea possū asse qui si velim, sed nolo. Charitas sine spe & fide est, si quis dicat, vehementer se velle sine illecebris corporis sui viuere inæternum: sed neque credere esse vitam æternam, nec si sit, eam se posse assequi. Cum fide sine spe charitas est, si & desyderare se vitam æternam, & credere esse quis dicat: sed se posse assequi neget. Spes autem sine fide quomodo esse possit non inuenio. Nemo enim se sperat posse assequi, quod esse nō credit. Oportet ergo inesse animo omnia tria, fidem, spem, & charitatem, vt & credat vera esse ad quæ vocatur, & speret se posse assequi, & omnino ea diligat.

De vera & falsa pœnitentia,

Cap. II.

Fides fundamentum pœnitentiæ.

Si fides fundamentum est pœnitentiæ, pręter quam nihil est quod bonum sit, appetenda est pœnitentia, quam constat in fide esse fundatam. Non enim potest arbor bona fructus malos facere. Pœnitētia itaque quę ex fide nō procedit, vtilis non est. Oportet autem credi remedium pœnitentiæ à Saluatore concedi.

Matth. 7

De cognitione veræ vitæ,

Cap. XXXVII.

Differentia inter credere Deum & credere in Deum.

FRAT. Differt aliquid credere Deum & credere in Deum? MAG. Multum. dæmones Deum & pagani credunt, sed non credunt in Deum. Credunt nāque quòd Deus sit, qui omnia creauit, ac super omnia potēs sit. In Deū autē tantū credunt, qui eum diligēdo in eū tēdunt. Vera autem fides est credere quòd Deus in essentia est vnitas, & in personis Trinitas, & hic cūcta ex nihilo Verbo suo creauit, ac collapsa eodem Verbo incarnato restaurauit, & in vltimo die vniuersa per Spiritum innouabit. Et hoc credentibus, summum bonū, sed seipsum in primo dabit. Hæc fides vera animæ existit, & per hanc iustus viuit. Hæc fides spe nutritur, vt corp⁹ cibo reficitur. Dilectione animatur, vt corpus anima viuificatur. Dilectio autē operatione cōprobatur. Vnde fides sine operibus mortua esse affirmatur. Ergo fide anima declinat à malo & facit bonum, cuncta transitoria respuit, inuisibilia sicut visibilia appetit, dilectione quæquę dura tolerat, carnis impetus refrænat, necessaria proximis erogat, summo bono semper anhelat. Igitur anima quæ sic credendo & sperando in Deum tendit, ipsum summum bonum sine fine habebit.

Abacuc 2.

Iacob. 2.

In Prologo libri de fide ad Petrum.

Gaudeo quidem quòd pro fide vera sine vllo perfidiæ vitio custodienda solicitudinem geris, sine qua nulla potest prodesse, imò nec esse conuersio. Apostolica quippe dicit auctoritas, Quia sine fide impossibile est placere Deo. Fides nanque est bonorum omnium fundamentum, fides est humanæ salutis initium, sine hac fide nemo ad filiorum Dei numerū potest peruenire: quia sine ipsa nec in hoc seculo quisquam iustificationis gratiam consequitur, nec in futuro vitam possidebit æternam. Et siquis hic non ambulauerit per fidem, non perueniet ad speciem. Sine fide omnis labor hominis vacuus est. Tale quippe est, vt sine vera fide quisquam velit Deo per contemptum seculi placere, quale si quisquam tendens ad patriā, in qua se scit beatè esse victurum, relinquat itineris rectitudinem, & improuidus sectetur errorem, quò non ad beatam ciuitatem perueniat, sed in præcipitium cadat, vbi non gaudium perue nienti datur, sed cadenti interitus inferatur.

Fides bonorū omnium fundamentum.

Libro I. de prædestinatione Sanctorum, Cap. XI.

Omnia autem hæc operatur vnus atque idem Spiritus, diuidēs propria vnicuique prout vult. Inter quæ omnia sicut scitis, nominauit & fidem. Sicut ergo quanuis Dei donum sit, facta carnis mortificare, exigitur tamen à nobis, proposito præmio vitæ: ita donum Dei est & fides, quanuis & ipsa cùm dicitur, Si credideris saluus eris, proposito præmio salutis exigatur à nobis. Ideo enim & hæc nobis præcipiuntur, & dona Dei esse monstrantur, vt intelligatur, quòd & nos ea faciamus & Deus facit vt illa faciamus: sicut per Prophetam Ezechielem apertissimè dicit. Quid enim apertius quàm vbi dicit, Ego faciam vt faciatis?

Fides etiam donum Dei est.

De continentia, Cap. XIII.

Opera quippe hominis sunt, quæ non dicuntur Dei: quoniam homo qui hoc agit, secundum

cundum seipsum viuit non secundum Deum, inquantum hoc agit. Sunt autem alia opera hominis, quæ magis dicenda sunt opera Dei. Deus est enim, inquit Apostolus, qui operatur in vobis & velle & operari pro bona volũtate. Inde est & illud, Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, ii filii sunt Dei, &c.

Bona opera hominis, Dei esse dicuntur.

Philip. 2

Roma. 8

Cap. XIIII. ibidem.

Cùm autem mala illa commemorasset, adiunxit, atque ait, Propter quæ venit ira Dei in filios infidelitatis. Vtique salubriter terruit, ne putarent fideles propter solam fidem, etiamsi in his malis viuerent, se posse saluari, A postolo Iacobo contra istum sensum voce manifestissima reclamante ac dicente, Si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat, nũquid poterit fides saluare eum? Vnde & hìc doctor gentium, propter illa mala venire iram Dei dixit in filios infidelitatis.

Ephes. 5

Ira Dei in filios infidelitatis.

Iaco. 2

De patientia, Cap. XXI.

Vnde & antiqui iusti ante incarnationem verbi, in hac fide Christi, & in hac vera iustitia, quod est nobis Christus, iustificati sunt: hoc credentes futurum, quod nos credimus factum. Gratia salui facti per fidem, nõ ex seipsis sed Dei dono, non ex operibus, ne fortè extollerentur. Bona quippe opera eorum non præuenerunt misericordiam Dei, sed secuta sunt. Ipsi quippe audierũt, ipsi scripserunt longè antequam Christus veniisset in carne.

Patres per Christum iustificati sunt. Ephes. 2

De salutaribus documentis.

Multorum autem temporum labores & orationes & eleemosynæ & ieiunia & vigiliæ, si cum superbia finem habuerint, pro nihilo apud Deum computantur. Acceptus est Deo vir humilis, & in se Deum gestat, &c.

Ibidem, Cap. XIV.

In omnibus actibus & cogitationibus placeas Deo, nec studeas placere alteri, nisi ad ædificationem animæ. Et in omni opere quod cogitas facere, primò cogita Deum, & si secundum Deum est quod cogitas, diligenter examina, & si est rectum coram Deo, perfice illud: si verò aduersum fuerit repertum, amputa illud ab anima tua, & omnia per cõsilium sapiẽtum facito, vt opera tua & gressus tui, secũdum Domini voluntatẽ dirigãtur. In omni oratione & obsecratione, Domini voluntatẽ in te, nõ tuã deprecare fieri, & secundum Apostoli præceptum, orare sine intermissione oportet, & sanctas manus sine ira & disceptatione ad Deũ leuare.

Orandum vt Domini voluntas in nobis fiat.

1. Tessa. 5

Quæstionum veteris & noui Testamenti, Quæst. CXV.

Si autem potestatis nostræ nõ essemus, quomodo diceret Dominus, Petite & dabitur vobis? Omnis enim qui petit, accipiet. Si ergo quæ vult petere accipiet, iam non est illud quod solet dici, Nõ quæ volumus, sed quæ data sunt habemus, quia volũtas à Saluatore incitatur vt petat & accipiat quod petierit. Fati autem hoc esse dicunt, vt siue petat siue non petat: fato tamen, quod aut malum aut bonum est, consequatur. Dominus autem hoc excludens ait, Filia, fides tua te saluã fecit. Non iam fati fit, quando fides percipit beneficium. Et iterum, Si credis, ait, omnia possibilia sunt credenti. In voluntate vtique posuit meritũ: quia fidei bonum est non naturæ. Fides autem res accedens est, quæ excitat ad exercitium voluntatem, vt quia in natura non est voluntas, quæ in natura est suscepta fide, meritum ei collocet apud Deum.

Matth. 7

Fidẽ percipere Dei beneficium, non esse fati.

Matth 9.

Marci 9.

Ibidem, Quæst. CXXVI.

Credentes ergo accipiunt remissionem peccatorum: non tamen glorioſi erũt, nisi post acceptam fidem vixerint sub Dei nominis timore, vt colluctati cõtra hostes Christiani nominis, victoriam faciant, vt possint præmium mereri, dũ plus vincunt quàm vincũtur. Nam qui intelligit Deum, & non accedit ad fidem eius ne viuat Christianus: sed in fine vult fidem accipere, vt moriatur Christianus, aut erubescit Christianus viuere, aut peccatis operam dat, quæ arbitratur posse sibi remitti quum crediderit: istum puto nõ bonam causam habere: quia vt quandiu in seculo est, peccet, non vult fieri nec viuere Christianus, aut confunditur fieri Christianus. Qualem sperat Deum, cui cum militare erubescit, vult ab eo stipendium accipere? *Post pauca ibidem.*

Christianos accepta fide bene viuere oportet.

Sed fides sic accipi debet, vt sciatur quid accipitur. Tũc enim beneficiũ eius habebit, si cognoscat & si profiteatur eã. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ac per hoc, quia iam nescit vbi sit, quomodo potest dici accipere? Ille enim accipit qui profitetur se accepisse, sciens quia accepit. Si enim credunt quia datur credentibus remissio peccatorum, scire debent, quia hìc credit, qui corde suo teste credit. Quia Deus qui promisit, cordis inspector est. Ipsum enim susscipit, quem corde videt credere. Itaque cuius cor verba fidei non aduertit, quomodo beneficium eius habebit?

Rom. 10.

Deus cordis inspector.

De vera innocentia, Cap. CCXXIIII.

Non sunt bona opera, nisi quæ per fidem & dilectionem fiunt: quia alterum sine altero, nullius virtutis fructum parit.

Opera bona quæ sint.

Ibidem, Cap. CCLXI.

Laus fidei est non visa credere, præmium erit creditorum adeptione gaudere, &c.

Laus fidei.

Ibidem, Cap. CCCLII.

Fides Christi est credere in eum qui iustificat impium, credere in Mediatorem, sine quo nullus reconciliatur Deo: credere in Saluatorem qui venit quærere & saluare quod perierat: credere in eum qui dixit, Sine me nihil potestis facere. Sed hanc fidẽ non apprehẽdit, qui ignorãs Dei iustitiam, qua iustificatur impius, suã vult cõstituere, qua cõuincitur superbus.

Fides Christi quid sit.

Ioan. 15.

De agone Christiano, Cap. XIII.

p.

Fides est prima quæ subiugat animam Deo: deinde præcepta viuendi, quibus custoditis spes nostra firmatur,& nutritur charitas,& lucere incipit quod antea tantummodo credebatur. Quum enim cognitio & actio dona sint Dei,& beatum hominem faciant, sicuti in cognitione cauēdus est error,sic in actione cauenda est nequitia. Errat autem quisquis putat veritatem se posse cognoscere, cùm adhuc nequiter viuat. Nequitia est autem mundum istum diligere, & ea quæ nascuntur & transeunt pro magno habere,& ea concupiscere, & pro iis laborare vt acquirantur, & lætari quum abundauerint, & timere ne pereant, & contristari quum pereunt. Talis vita non potest puram illam & synceram & incōmutabilem videre veritatem,& inhærere illi,& in æternum non mouerī. Itaque priusquam mens nostra purgetur, debemus credere quod intelligere nondum valemus,quoniam verisimè dictum est per Prophetam,Nisi credideritis,non intelligetis. Fides in Ecclesia breuissimè traditur,in qua cōmendantur æterna, quæ intelligi à carnalibus nondum possunt,& temporalia præterita & futura,quæ pro salute hominum gesſit, & gestura est æternitas diuinæ prouidentiæ. Credamus ergo in Patrem & Filium & Spiritum sanctum,&c.

Nequitiæ definitio.

Esa.7. Fides in Ecclesia breuissimè traditur.

Eodem libro,Cap.XXXIII.

Ista fidei simplicitate & synceritate lactati nutriamur in Christo, & cùm paruuli sumus, maiorum cibum nō appetamus:sed nutrimentis saluberrimis crescamus in Christo,acceden tibus bonis moribus & Christiana iustitia, in qua est charitas Dei & proximi perfecta & firmata:vt vnusquisque nostrūm de diabolo inimico & angelis eius triumphet in semetipso, in Christo quem induit:quia perfecta charitas nec cupiditatem habet seculi, nec timorem seculi,id est, nec cupiditatē vt acquirat res temporales,nec timorem vt amittat res tēporales.

1.Corinth.3. Quæ fides synceritate ambuelandum.

Collo.2.

Lib.I.de Doctr.Christ.Cap.XXXVII.

Porrò fide titubante,charitas etiā ipsa langueſcit. Nam si à fide quisque ecciderit,à charitate etiā necesse est cadat. Nō enim potest diligere quod esse non credit. Porrò si & credit & diligit,bene agendo & præceptis bonorum operum obtemperando, efficit vt etiam speret se ad id quod diligit se esse venturum. Itaque tria hæc sunt quibus & scientia omnis, & prophetia militat,fides,spes,& charitas.

Casus fidei secum trahit charitatem.

1.Corinth. 13.

Eodem libro,Cap.XL.

Quapropter cùm quisque cognouerit finem præcepti esse charitatem, de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, omnē intellectum diuinarum Scripturarum ad ista tria relaturus, ad tractationē illorum librorum securus accedat. Cùm enim diceret, Charitas,addidit, De corde puro, vt nihil aliud quàm id quod diligendum est diligatur. Conscientia verò bona,subiunxit propter spem. Ille enim se ad id quod credit & diligit peruenturum esse desperat, cui malæ cōscientiæ scrupulus inest. Tertiò inquit,Et fide non ficta. Si enim fides nostra mendacio caruerit, tunc & non diligimus quod non est diligēdum,& rectè viuendo id speramus, vt nullo modo spes nostra fallatur. Propterea & de rebus continentibus fidem, quantum pro tempore satis esse arbitratus sum,dicere volui: quia in aliis voluminib⁹ siue per alios siue per nos multa iam dicta sunt.

1.Timoth.1

Fides sine bypocrisi esse debet.

De gratia noui Testamenti, ad Honoratum,Cap.XXX.

Homines & iumēta saluabis Domine, sicut multiplicata est misericordia tua,De⁹. Vt hīc intelligamus etiam illam salutem æternā & immortalē,de qua dicit Apostolus,Spe enim salui facti sumus: similiter vt istam quæ hominibus iumentisque communis est, gratis nos accipere,non ex operibus, ne forte quis extollatur:quia opera bona ex ipsius iustificatione operamur. Ipsius enim sumus figmentum,creati in Christo Iesu,in operibus bonis,quæ præparauit Deus,vt in illis ambulemus. Et illa ergo salus gratuita est, de qua in alio Psalmo dicitur,Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.

Psalm.35.

Rom.8.

Opera bona ex iustificatione.

Ephes.2.

Psalm.3.

Ibidem,Cap.XXXI.

Ipsæ autem sunt lampades accensæ, opera scilicet bona,de quibus Dominus dicit, Luceant bona opera vestra coram hominibus, vt videant bona facta vestra,& glorificēt Patrem vestrum qui in cælis est. Hucusque pertendit intentio virginum sapientium, vt ideo velint videri ab hominibus opera sua bona:non quò ab eis laudētur ipsæ, sed vt glorificetur Deus, à quo illis est quod bene operantur: ac per hoc interiore bono gaudēt,quod est corā Deo, vt eleemosyna in occulto: vt Pater qui videt in occulto,reddat. Et ideo nō deficiēt lampades, quia interiore oleo vegetantur,id est, intētione bonæ conscientiæ, qua coram Deo fit in eius laudem,quidquid coram hominibus bonis operibus lucet.

Matt.25. Matth.5.

Matth.6.

In lib.de fide & operib.Cap.IX.

Hoc est enim euangelizare Christum, non tantùm dicere quæ sint credenda de Christo, sed etiam quæ obseruanda ei qui accedit ad compagem corporis Christi: imò verò cuncta dicere quæ sunt credenda de Christo, non solùm cui⁹ sit Filius, vnde secundū diuinitatem, vnde secundum carnem genitus, quæ perpessus,& quare,quæ sit virtus resurrectionis eius, quod donum Spiritus promiserit dederitque fidelibus: sed etiam qualia membra quibus sit caput quærat,instituat, diligat, liberet, atque ad æternam vitam honorémque perducat. Hæc quum dicuntur, aliquando breuius atq; constrictius,aliquando latius & vberius, Christus euāgelizatur. & tamē non solùm quod ad fidem, verumetiam quod ad mores fidelium pertinet non prætermittitur.

Quid euangelizandum.

Eodem

Eodem lib.Cap.XIIII.

Quare iã illud videamus quod excutiẽdum est à cordib⁹ religiosis,ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint:bene autem viuere & bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. Nam etiam tẽporibus Apostolorum non intellectis quibusdam subobscuris sententiis Apostoli Pauli, hoc eum quidã arbitrati sunt dicere, Faciamus mala vt veniant bona: quia dixerat, Lex subintrauit vt abundaret delictũ: vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Quod ideo verum est,quia Legẽ accipientes homines,qui de suis viribus superbissimè præsumebant,nec diuinũ adiutorium vincẽdarum malarum concupiscentiarum recta fide impetrantes, pluribus grauioribúsque delictis,etiam Lege præuaricata onerati sunt. Ac sic magno reatu compellente,confugerunt ad fidem, qua misericordiam indulgentiæ mererentur, & auxilium à Domino, qui fecit cælum & terram, vt diffusa per Spiritum sãctum charitate in cordibus suis cum dilectione agerent,quæ contra seculi huius concupiscentias iuberentur,secundum id quod prædictum fuerat in Psalmo, Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Cùm ergo dicit Apostolus, Arbitrari se iustificari hominem per fidem sine operibus Legis,non hoc agit, vt percepta ac professa fide, opera iustitiæ contemnãtur:sed vt sciat se quisque per fidem posse iustificari,etiamsi Legis opera non præcesserint. Sequuntur enim iustificatum, non præcedunt iustificandum.

Temporibus Apostolorum Scripturæ per eram intellectæ.

Roman.5.

Psalm.120

Roma.5

Psalm.15

Opera sequuntur iustificatum non iustificandum.

Eodem lib.Cap.XIII.

Quid ipse Dominus, vt alia omittã, cùm ab eo diues ille quæreret, quid boni faceret vt vitam æternam consequeretur, recolant quid responderit, Si vis venire, inquit,ad vitam,serua mandata. At ille, Quæ? Tunc Dominus cõmemorauit præcepta Legis, Nõ occides, Non mœchaberis,& cætera. Vbi cùm ille respõdisset,hæc se feciſſe à iuuẽtute sua: addidit etiam perfectionis præceptum,vt venditis suis omnibus, & in pauperum eleemosynis erogans,haberet thesaurum in cælo, & eũdem Dominum sequeretur. Videant igitur non ei dictum esse vt crederet & baptizaretur, quo solo adiutorio putant isti venire hominem ad vitam, sed morum præcepta homini data, quæ vtique sine fide custodiri obseruarique nõ possũt. Nec tamen quia hìc de insinuãda fide Dominus videtur tacuisse,præscribimus nos atque cõtenti sumus,morum tantũmodo præcepta discenda esse hominibus, ad vitã peruenire cupientibus. Vtraque enim mutuò connexa sunt sicut antè dixi: quia neque dilectio Dei potest esse in homine qui non diligit proximum,nec dilectio proximi in eo qui nõ diligit Deũ. Et ideo q̃ creditDeo,debet facere quod præcepitDe⁹. & qui propterea facit quia præcepit Deus,necesse est vt credat Deo.

Matth.19

Credentes, quæ præcepit Deus facere debent.

Cap.XIIII.

Quoniam ergo hæc opinio tunc fuerat exorta,aliæ Apostolicæ Epistolæ,Petri,Ioannis, Iacobi,Iudæ,contra eam maximè dirigunt intentionem, vt vehementer astruant fidem sine operibus nihil prodesse. Sicut etiam ipse Paulus non quanlibet fidem, qua in Deum creditur,sed & eam salubrem planè, quam Euangelicam definiuit,cuius opera ex dilectione procedunt. Et fides, inquit, quæ per dilectionem operatur. Vnde illam fidem que sufficere ad salutem quibusdam videtur, ita nihil prodesse asseuerat,vt dicat,Si habeam omnem fidem,ita vt montes transferam,charitatem autem nõ habeam,nihil sum.

Fides sine operibus nihil prodest.

Galat.5.

1.Corinth.13.

Cap.XV.eodem libro.

Illud deinde quomodo verum erit, quod eis quos ad sinistram posituros est,dicet, Ite in ignem æternum,qui paratus est diabolo & angelis eius:nec increpat quia in eum non crediderunt,sed quia bona opera non fecerunt? Nã profectò ne sibi quisquam de fide, quæ sine operibus mortua est, promittat æternã vitam, propterea omnes gẽtes segregaturum se dixit, quæ permixtæ eisdem pascuis vtebantur,vt appareat eos illi dicturos, Domine,quando te vidimus illa & illa patientem, & non ministrauimus tibi? qui in eum crediderant, sed bona operari non curauerant: tanquam de ipsa fide mortua ad vitam perueniretur æternam.

Matth.25.

Nemo sine fide seruabitur.

Eodem libro,Cap.XVI.

Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si autem Christus, proculdubio fides Christi. Per fidem quippe habitat Christus in cordibus nostris, sicut idem Apostolus dicit. Porrò fides Christi,illa vtique quam definiuit Apostolus,quæ per dilectionem operatur. Non enim fides illa dæmonum,quum & ipsi credant & contremiscãt,& Filium Dei confiteantur Iesum,potest accipi in fundamẽtum. Quare, nisi quia non est fides quæ operatur per dilectionem,sed quæ exprimitur per timorem? Fides itaque Christi,fides gratiæ Christianæ,id est,ea fides quæ per dilectionem operatur,posita in fundamento, neminem perire permittit.

1.Corinth.3.

Ephes.3. Per fidem habitat Christus in credentibus.

Cap.XXII.

Inseparabilis est quippe bona vita à fide quæ per dilectionem operatur, imò verò ea ipsa est bona vita.

Cap.XXIIII.

Nos ad nouum Testamentum pertinentes, non ancillæ filios esse,sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit. Et putauerant hoc esse liberè viuere, vt tanquam de tãta redemptione securi,quidquid liberet,licere sibi arbitrarentur,non intuentes quod dictum est, Vos in libertatem vocati estis,fratres: tãtùm ne libertatem in occasionem carnis detis. Vnde & ipse Petrus dicit, Liberi, non sicut velamẽtum malitiæ habentes libertatem.

Galat.5. Christianis nõ omnia licent.

Galat.5.

1.Petri 2.

Libro eodem, Cap. XXVI.

Ioan. 3. Qui enim dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cælorum, ipse etiam dixit, Nisi abūdauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. De illis quippe ait, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. quæ dicūt facite, quę autem faciunt, facere nolite: dicunt enim & non faciunt.

Matth. 5. *Iustitia Christianorum fides debet esse confessa.*

Matth. 23.

Libro III. contra duas epistolas Pelagianorum ad Bonifacium, Cap. V.

Catholica fides iustos ab iniustis, non operibus, sed fide discernit.

Abacuc 2.

Nostra fides, hoc est catholica fides, iustos ab iniustis, non operum, sed ipsa fidei lege discernit: quia iustus ex fide viuit. Per quam discretionem fit vt homo ducēs vitam sine homicidio, sine furto, sine falso testimonio, sine appetitu rei vllius alienæ, parentibus honorē debitum reddens, castus vsque ad continentiam ab omni omnino concubitu etiam coniugali, eleemosynarū largissimus, iniuriarum patientissimus, qui non solùm nō auferat aliena, sed nec sua reposcat ablata, vel etiā vēditis omnibus suis erogatisque in pauperes, nihil suum proprium possideat: cum suis istis tamen velut laudabilibus moribus, si non in Deum fidem rectam & catholicam teneat, de hac vita damnandus abscedat. Alius autem habens quidem opera bona ex fide recta, quæ per dilectionem operatur, non tamen ita vt ille bene moratus, incontinentiam suam sustentat honestate nuptiarum, coniugii carnalis debitum & reddit & repetit, nec sola propagationis causa, verūetiam voluptatis: quanuis cum sola vxore concumbit, quod coniugatis secūdum veniam concedit Apostolus: iniurias tamen non patienter accipit, sed vleiscendi cupiditate fertur iratus: quanuis vt possit dicere, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, rogat⁹ ignoscat. Possidet rem familiarem, faciēs inde quidem eleemosynas, non tam largas, quàm ille non aufert aliena, sed quanuis Ecclesiastico iudicio non forensi, tamē repetit sua. Nempe iste qui moribus illo videtur inferior, propter rectā fidem, quæ illi est in Deum, ex qua viuit, & secūdum quam in omnibus delictis suis se accusat, in omnibus bonis operibus Deum laudat, sibi tribuens ignominiam, illi gloriam, atque ab ipso sumens & indulgentiam peccatorū & dilectionem rectè factorum, de hac vita liberandus, & in consortium cum Christo regnaturorum recipiendus emigrat. Quare, nisi propter fidem? Quæ licet sine operibus neminem saluat (ipsa enim est non reproba fides, quæ per dilectionē operatur) tamen per ipsam etiam peccata soluūtur: quia iustus ex fide viuit. Sine ipsa verò etiam quæ vidētur bona opera, in peccata vertuntur, Omne enim quod non est ex fide, peccatum est.

Galat. 5.

1. Corinth. 7.

Abacuc. 2.

Rom. 14.

Libro primo retractationum, Cap. XXII.

Sicut in iis quos elegit Deus, non opera, sed fides inchoat meritum, vt per munus Dei bene operentur: sic in iis quos damnat, infidelitas & impietas inchoat pœnæ meritum, vt per ipsam pœnam etiam malè operentur: verissimè dixi: sed fidei meritum etiā ipsum esse donum Dei, nec putaui quærēdum esse, nec dixi.

In expositione Epistolæ ad Romanos.

In Euangelium Ioan. Tract. XXV.

Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille. Discernitur quidem ab operibus fides, sicut Apostolus dicit, Iustificari hominem per fidem sine operibus Legis. Et sunt opera quæ vidētur bona sine fide Christi, & nō sunt bona: quia non referuntur ad eum finem ex quo sunt bona. Finis enim Legis Christus ad iustitiam omni credenti. Ideo noluit discernere ab opere fidem, sed ipsam fidem dixit esse opus Dei: ipsa est enim quæ per dilectionem operatur. Nec dixit, Hoc est opus vestrum, sed hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille: vt qui gloriatur, in Domino glorietur.

Ioan. 6.

Roman. 3.

Roman. 10.

Fides est opus 1. Corinth. 1.

Tractatu XLIX.

Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit viuet, & qui viuit & credit in me, non morietur inæternum. Quid est hoc, Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit viuet? Sicut Lazarus mortuus est, viuet: quia non est Deus mortuorum, sed viuorum. De olim mortuis Patribus, hoc est, de Abraham, Isaac, Iacob, tale respōsū Iudæis dedit, Ego sum Deus Abraham, Isaac & Iacob. non est Deus mortuorum, sed viuorum: omnes enim illi viuunt. Crede ergo, & si mortuus fueris, viues. Si autem non credis, & cū viuis mortuus es. Probemus & hoc, quia si non credis & viuis, mortuus es. Cuidā Dominus differenti sequi eum, & dicēti, Eam prius sepelire patrē meū, Sine (inquit) sepelire mortuos mortuos suos: tu veni, sequere me. Erat ibi mortu⁹ sepeliēdus, erant ibi & mortui mortuum sepulturi. Ille mortuus in carne, illi in anima. Vnde mors in anima? Quia nō est fides. Vnde mors in corpore? quia nō est ibi anima. Ergo animæ tuæ anima, fides est.

Matth. 22.

Matth. 8.

Vbi fides non est, ibi anima mortua est.

Tractatu LXVIII.

Qui enim à Domino peregrinantur, opus habent ex fide viuere: quia per hāc ad speciem contemplandam parantur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et fide mundat corda eorum. Illud in Euangelio, hoc in Apostolorū Actibus legitur. Fides autem, qua eorum qui Deum visuri sunt, quandiu peregrinantur, corda mundantur, quod non videt credit. Nam si vides, non est fides. Credēti colligitur meritū, videnti redditur præmium.

2. Corinth. 5.

Matth. 5.

Act. 15.

Qui videt non credit.

Tractatu LXXIX.

Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis. Quid est hoc, cùm magis homo credere debeat antequam fiat, id quod credendum est? Hæc est enim laus fidei, si quod creditur non videtur. Nam quid magnū est, si id creditur quod videtur, secundū illam

Ioannis 13.

lam eiusdem Domini sententiam, quando discipulum arguit dicens, Quia vidisti me credidisti: beati qui non vident & credunt? Et nescio vtrùm credere dicēdus est quisque quod videt. Nam ipsa fides in Epistola, quæ scribitur ad Hebræos, ita est definita, Est autem fides sperantium substantia, conuictio eorum quæ non videntur.

Ioan.20

Hebræ.11 Fides à Paulo definitur.

al. cognitio.

De ciuitate Dei, Cap. XX.

Libro IIII.

Quandoquidem virtutē in quatuor species Romanorum philosophi distribuendam esse viderunt, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem, Temperantiam. Et quoniam istæ singulæ, species suas habēt: in partibus Iustitiæ fides est, maximúmque locū apud nos habet, quicū que scimus quid sit quòd iustus ex fide viuit.

Fides Christianis virtutibus prima.

Cap. III. libro. XI.

Deus prius per Prophetas, deinde per seipsum, postea per Apostolos quantum satis esse iudicauit locutus, etiam Scripturam condidit, quæ Canonica nominatur eminentissimæ auctoritatis, cui fidem habemus de iis rebus, quas ignorare non expedit, nec per nosipsos nosse idonei sumus, &c.

Cap. IIII. libro XIII.

Quoniam si regenerationis sacramētum, continuò sequeretur immortalitas corporis, ipsa fides eneruaretur: quæ tunc est fides, quando expectatur in spe, quod in re nondum videtur. Fidei autē robore atque certamine, in maioribus duntaxat ætatibus, etiam mortis fuerat superandus timor: quod in sanctis Martyribus maximè eminuit. Cuius profectò certaminis esset nulla victoria, nulla gloria (quia nec ipsum omnino posset esse certamen) si post lauacrum regenerationis, iam Sancti non possent mortem perpeti corporalem.

Quando dicitur fides.

Cap. XX. libro XV.

Indorum Gymnosophistæ, qui nudi perhibentur philosophari in solitudinibus Indiæ, ciues terrenæ ciuitatis sunt, & à generando se cohibent. Non enim est hoc bonum, nisi cùm fit secundum fidem summi boni, qui est Deus. Hoc tamē nemo fecisse ante diluuiū reperitur

Indorum Gymnosophistæ.

Cap. IIII. libro XIX.

Si ergo quæratur à nobis, quid ciuitas Dei de iis singulis interrogata respondeat, ac primùm de finibus bonorum malorúmque quid sentiat: respondebit æternam vitam esse summum bonum, æternam verò mortem summum malum. Propter illam proinde adipiscendam, istámque vitandam, rectè nobis esse viuēdum, Propter quod scriptum est, Iustus ex fide viuit. Quoniā neque bonum nostrum iam videmus, vnde oportet vt credēdo quæramus: neque ipsum rectè viuere nobis ex nobis est, nisi credentes adiuuet & orantes, qui & ipsam fidem dedit, qua nos ab illo adiuuandos esse credamus.

Vita æterna summum bonum est, Mors æterna summum malum.

Libro XXI. Cap. XXV.

In Christo perseuerare, est in eius fide perseuerare. Quæ fides, vt eam definit idem Apostolus, per dilectionē operatur. Dilectio autē, sicut idem alibi dicit, malum non operatur. Nec isti duo ergo dicendi sunt māducare corpus Christi: quoniam nec in membris computandi sunt Christi.

Fides est in Christo manere.

Rom.13.

Libro XXII. Cap. XXX.

Nam & ipsa opera bona nostra, quando ipsius potius intelliguntur esse quàm nostra, tunc nobis ad hoc sabbatum adipiscendum imputantur: quia si nobis ea tribuerimus, seruilia erunt: cùm de sabbato dicatur, Omne opus seruile in eo non faciatis. Propter quod, & per Prophetam Ezechielem dicitur, Et sabbata mea dedi eis in signum inter me & inter eos, vt scirent quia ego Dominus, qui sanctifico eos. Hoc perfectè tūc sciemus, quādo perfectè vacabim⁹, & perfectè videbim⁹ quia ipse est Deus.

De sabbato.

Leuitic.23.

Ezech.20.

Psalm.45.

De verbis Domini, secundum Matthæum, Serm. II.

Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificēt Patrem vestrum, qui in cælis est. Postea dixit, Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Turbatur enim mens parum intelligētis, & præcepto vtrique obaudire cupientis, per diuersa & aduersa distenditur. Tam nemo enim potest, quātus vni, domino obtemperare repugnantia iubenti, quàm nemo potest etiam duobus dominis seruire: quod eodem sermone Saluator ipse testatus est. Quid ergo faciet animus nutans, cùm se obtemperare non posse existimat, & nō obtemperare formidat? Si enim opera sua in luce posuerit hominibus intuenda, vt faciat quod præceptum est, Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est: reum se teneri arbitrabitur: quia contra præceptum facit, vbi dicitur, Attēdite ne iustitiam vestrā faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Rursúmque si hoc timēs & cauens, ea quæ bene facit abscōderit, non se putabit seruire imperāti & dicenti, Luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant bona opera vestra. Qui autem rectè intelligit, vtrúque implet, & seruiet vniuersissimo Domino, qui seruum pigrum non damnaret, si ea quæ fieri nullo modo poterant, imperaret. Audi enim Paulum seruum Christi Iesu, vocatū Apostolum, segregatum in Euangelium Dei, vtrunque & facientem & dicentem. Videte quemadmodum luceat lumen eius coram hominibus, vt videant bona opera eius. Commēdamus (inquit) nosmetipsos ad omnē cōscientiam hominum, in conspectu Dei. Et iterum, Prouidemus enim bona, nō solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus. Et iterū, Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per

Matth.5.

Matth.6.

Bona opera quomodo facienda.

Rom.4.

2.Corinth.14.

2.Corinth.8.

1.Corinth.10

omnia placeo. Videte rursus quàm attendat ne faciat iustitiam suam coram hominibus, vt videatur ab eis. Opus autem suum probet vnusquisque (inquit) & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero. Et iterum, Nam gloria nostra hæc est, testimonium cõscientiæ nostræ. Et illud quo nihil manifestius, Si adhuc (inquit) hominibus placerem, Christi seruus non essem. *Galat.6.* *2.Corinth.1.* *Galat.1.* *Post pauca ibidem.*

Intentio quippe cordis humani quò dirigatur, & quò spectet intuendum est. Quisquis ergo ita vult videri ab hominibus opera sua, vt ille glorificetur, à quo ea quæ in illo videntur, accepit: & sic ad imitãdum bonum, iidemipsi qui vident, pietate fidei prouocentur, verè lumen eius lucet coram hominibus: quia lux charitatis radiatur, non superbiæ fumus euomitur, & in eoipso cauet ne iustitiam suam faciat coram hominibus, vt videatur ab eis: quia nec suam deputat illam iustitiam, nec ideo facit, vt ipse videatur: sed vt ille intelligatur, qui laudatur in homine iustificato, vt faciat & in laudante quod laudatur in altero, id est, vt laudantem faciat esse laudabilem. *Intentio cordis quo dirigatur intuendum est.*

De verbis Domini secundum Lucam, Serm. XXXVI.

Veruntamen cùm venerit Filius hominis, putas inueniet fidem in terris? Si fides deficit, oratio perit. Quis enim orat, qui non credit? Vnde & beatus Apostolus cùm ad orandum exhortaretur, ait, Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Et vt ostenderet fidem esse fontem orationis, nec posse ire riuum, vbi caput aquæ siccaretur, adiunxit atque ait, Quomodo autem inuocabunt in quem non crediderunt? Ergo vt oremus credamus: vt & ipsa non deficiat fides qua oramus, oremus. Fides fundit orationem, fusa oratio fidei impetrat firmitatem. Et enim ne in tentationibus deficeret fides, propterea Dominus ait, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Quid est in tentationem intrare, nisi à fide exire? Intantum enim tentatio proficit, inquantum fides deficit: & intantum tẽtatio deficit, inquantum fides proficit. Nam vt aptius nouerit charitas vestra, de fide ne deficeret & periret dixisse Dominum, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem: eo loco Euangeliũ ait, Hac nocte postulauit satanas vexare vos sicut triticum, & ego rogaui Patrem pro vobis ne deficiat fides vestra. Rogat qui tuetur, & non rogat qui periclitatur? Quòd autem ait Dominus, Cùm venerit Filius hominis, putas inueniet fidem in terra? de fide dixit, quæ perfecta est. Ipsa enim vix inuenitur in terra. Ecce plena est Dei Ecclesia. Quis huc accederet si nulla esset fides? Quis non montes transferret, si plena esset fides? Attendite ipsos Apostolos. Dimissis omnibus suis, calcata spe seculi, Dominum non sequerentur, nisi magnã haberent fidem. Et tamen si plenam haberent fidem, non dicerent Domino, Auge nobis fidem. Vide etiam vtrunque illum de se confitentem. Vide fidem, & non plenam fidem: qui cùm obtulisset Domino filium, à malo dæmonio sanandũ, & esset interrogatus vtrùm crederet, respondit & ait, Credo, Domine, adiuua incredulitatem meam. Credo, inquit, credo Domine: ergo est fides. Sed adiuua incredulitatem meam: ergo non plena est fides. *Rom.10.* *Ouatio fidei impetrat firmitatem.* *Lucæ 22.* *Lucæ 17.* *Marci 9.*

De verbis Domini secundum Ioannem, Sermone I.

Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æramentum sonans, & cymbalum tinniẽs. Si sciero omnia sacramenta, & habuero omnẽ prophetiam & omnem fidẽ, ita vt mõtes transferam, charitatem autem non habeã nihil sum. Magna ergo res est, postremò fides mõtes trãsferens. Illa quidem magna sunt: sed si ego hæc sine charitate habeo, inquit, non illa, sed ego nihil sum. *1.Corinth. 13.* *Nihil est qui charitatem nõ habet.*

In eodem, Sermo. LX

De peccato quidem arguet Spiritus sanctus mundum, quia in me nõ credunt. De hoc ergo vno peccato voluit mũdum argui, quòd non credunt in eum, videlicet quia in eum credendo cuncta peccata soluuntur. Hoc vnum imputari voluit, quo cætera colliguntur. Et quia credendo nascuntur ex Deo, & filii Dei fiunt. Dedit enim (inquit) illis potestatem filios Dei fieri, credentibus in eum. Qui ergo credit in Filium Dei, inquantum adhæret illi, & fit etiam ipse per adoptionem filius & hæres Dei, cohæres autem Christi, intantum nõ peccat. Vnde dicit Ioannes, Qui natus est ex Deo non peccat. Et ideo peccatum vnde mundus arguitur hoc est, quòd non credunt in eum. *Ioan.16.* *Spiritus sanctus mundum arguit infidelitatis.* *Ioan.6.* *Roman.8.* *1.Ioan.3.*

In eodem, Serm. LXI.

Sed multum interest, vtrùm quisque credat ipsum esse Christum, & vtrùm credat in Christum. Nam ipsum esse Christum & dæmones crediderunt, nec tamẽ in Christum dæmones crediderunt. Ille enim credit in Christum, qui & sperat in Christum, & diligit Christum. Nam si fidem habet sine spe & dilectione, Christum esse credit, non in Christum credit. Qui ergo in Christum credit, credendo in Christũ veniet in eum Christus, & quoquo modo vnitur in eum, & membrum in corpore eius efficitur. Quod fieri non potest, nisi spes accedat & charitas, &c. *Differunt credere Christum & in Christũ.*

Ad Consensum, LXXXV. Epistola.

Pia fides, sine spe & sine charitate esse non vult. Sic igitur homo fidelis debet credere quod nondum videt, vt visione & speret & amet. Et visibilium quidem rerum præteritarũ, quæ temporaliter transierunt, sola fides est: quoniam non ad hoc videnda sperantur, sed facta & transacta creduntur: sicut est illud, quòd Christus semel pro peccatis nostris mortuus est & resurrexit, nec iam moritur, & mors ei vltrà non dominabitur. Ea verò quæ nondum *Vera fides sine spe & sine charitate esse non vult.* *Philip.2.*

dum sunt, sed futura sunt (sicut nostrorum spiritalium corporum resurrectio) ita creduntur, vt etiam videda sperentur: sed ostendi modo nullo possint. Quæ verò ita sunt, vt neque prætereant, neque futura sint, sed æterna permaneant, partim sunt inuisibilia, sicut iustitia, sicut sapientia: partim visibilia, sicut Christi immortale iam corpus. Sed inuisibilia intellecta conspiciũtur, ac per hoc, & ipsa modo quodam sibi congruo videntur & quum videntur multò certiora sunt, quàm ea quæ corporis sensus attingit. Sed ideo dicuntur inuisibilia, quia oculis istis mortalibus videri omnino nõ possunt. At illa quæ visibilia sunt, permanentia, possunt si ostendantur, etiam his mortalibus oculis conspici: sicut de discipulis post Resurrectionem Dominus ostendit: sicut etiam post Ascensionem Apostolo Paulo, & Stephano diacono. Proinde ista visibilia permanentia credimus, vt etiam si non demonstrentur, speremus ea nos quandoque visuros. Nec ea tenemur ratione intellectúque comprehendere, nisi vt ea quia visibilia sunt, ab inuisibilibus distinctius cogitemus, & cum cogitatione qualia sint imaginamur, satis vtique nouimus ea nobis nota non esse, &c.

Ioã. 20. & 21. Actor. 7. & 9.

Ad Casulanum, Epistola LXXXVI.

Vna fides in diuersis ceremonijs.

Sit vna fides vniuersæ, quæ vbique dilatatur, Ecclesiæ, tanquam intus in membris. Etiam si ipsa fidei vnitas quibusdã diuersis obseruationibus celebratur, quibus nullo modo quod in fide verũ est impeditur. Omnis enim pulchritudo filiæ regis intrinsecus. Illæ autem obseruationes, quæ variè celebrantur, in eius veste intelligũtur: vnde illi dicitur, In fimbriis aureis, circumamicta varietate. Sed ea quoque vestis ita diuersis celebrationibus varietur, vt nõ aduersis cõtentionibus dissipetur. Sicut enim quod ait Apostolus verum est, Malum esse homini, qui per offensionem manducat: ita malum est homini, qui per offensionẽ ieiunat. Nõ itaque simus eis similes, qui videntes Ioannem non manducantem neque bibentem, dixerunt, Dæmonium habet. sed nec rursus eis, qui vidẽtes Christum manducantem & bibẽtem, dixerunt, Ecce homo vorax & vinosus, amicus publicanorum & peccatorum. Rem quippe valde necessariã his dictis Dominus ipse subiecit atque ait, Et iustificata est sapientia in filiis suis. Qui sint autem isti si requiris, lege quod scriptum est. Filii sapiẽtiæ etiam iustorum ii sunt, qui quando manducant, nõ manducantes non spernunt, quãdo non manducant, manducantes non iudicant: sed eos planè, qui per offensionem non manducant siue manducant, vel spernunt vel iudicant.

Roman. 14.

Matth. 11.

Ad Sixtum, Epistola CV.

Restat igitur, vt ipsam fidem, vnde omnis iustitia sumit initium, propter quod dicitur ad Ecclesiam in Cantico canticorum, Venies & pertrãsies ab initio fidei: non humano quo isti extollũtur tribuamus arbitrio, nec vllis præcedentibus meritis: quoniam inde incipiunt bona quæcunque sunt merita. sed gratuitum donum Dei esse fateamur, si gratiam verã, id est, sine meritis cogitamus.

Fides erga tutum Dei donum est.

Ad Vitalem, Epistola CVII.

Quoniam sicut verissima dicit Scriptura, Omne quod nõ est ex fide, peccatum est: & Sine fide impossibile est vtique placere Deo nõ hominibus: nihil sic agit hic princeps, quàm vt non credatur in Deum, nec ad Mediatorẽ, à quo soluũtur opera eius, credendo veniatur.

Roman. 14. Hebræ. 11. *Diabolus præcipuè impugnat fidem*

Ad Optatum, Epistola CLVII.

Illud enim vbi vel maximè fides Christiana consistit, quòd per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum, Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabũtur: &, Quòd per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit: in quo omnes peccauerunt: &, Quòd iudicium ex vno in condemnationem, &, Quòd per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, & per vnius iustificationem in omnes homines in iustificationem vitæ: & si qua alia testimonia, declarant neminem nasci ex Adam, nisi vinculo delicti & damnationis obstrictum, neminémque inde liberari, nisi renascendo per Christum: tam inconcusse tenere debemus, vt sciamus eum qui hoc negauerit, nullo modo ad Christi fidem, & ad eam, quę per Christum datur pusillis & magnis, Dei gratiam pertinere, &c.

1. Cor. 15.

Roman. 5. *Summa fidei Christianæ.*

In Psalmum XLIIII.

Eructauit cor meum verbum bonum, & illud quod adiunctum est, Dico ego opera mea regi: significari voluit summum hominis opus non esse nisi Deũ laudare. Illius est specie sua placere tibi: ad te pertinet eum in gratiarum actione laudare. Opera tua si non fuerint laus Dei, incipis teipsum amare, & pertinebis ad illos, de quibus dicit Apostolus, Erũt enim homines seipsos amantes. Displice tibi, placeat tibi qui te fecit: quia in eo tibi displices quod in te ipse fecisti. Opus ergo tuum sit laus Dei, eructet cor tuum verbum bonum.

Summum hominis opus.

2. Timot. 3.

In Psalmum XLIX.

Congregate illi iustos eius. Quos iustos nisi viuentes ex fide, facientes opera misericordiæ? Etenim opera illa, opera iustitiæ sunt. Habes Euangelium, Cauete iustitiam vestram facere coram hominibus, vt videamini ab eis. Et quasi quæreretur, Quam iustitiam? Cùm ergo facis eleemosynam, inquit. Ergo eleemosynas, opera iustitiæ esse significauit, &c.

Matthæi 5. *Eleemosyna opus iustitiæ est*

Post pauca ibidem.

Venite benedicti Patris mei: percipite. Quid percipite? Regnum. Pro qua re? Esurui, & dedistis mihi manducare. Quid tam vile, quid tam terrenum, quàm frangere panem esurienti? Tanti valet regnum cælorum. Fran-

Matthæi 25.

Esaiæ 58. ge esurienti panem tuum,& egenum sine tecto introduc in domum tuam: si videris nudum, vesti. Si non habes facultatem frangendi panem,non habes domum, quò inducas, non habes quo cooperias: da calicẽ aquæ frigidæ,mitte duo minuta in gazophylacium. Tantũ emit vidua duobus minutis, quantum emit Petrus relinquẽs retia: quantum emit Zacchæus dando dimidium patrimonium. Regnum Dei tanti valet,quantum habueris.

Matth.10. Marci 12. Matth.4. Lucæ 19.

In Psalmum LXV.

Si ideo facis opera bona vt tu glorificeris, hoc prohibuit: si autem ideo vt Deus glorificetur,hoc iussit Christus.

In Psalmum LXVII.

Per fidem iustificatur impius. Roman.4. Sine bonorum operum meritis,per fidem iustificatur impius,sicut dicit Apostolus, Credenti in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam: vt deinde ipsa fides,per dilectionem incipiat operari. Ea quippe sola bona opera dicenda sunt, quæ fiunt per dilectionem Dei. Hoc autem necesse est vt antecedat fides, vt inde ista, non ab istis incipiat illa, quoniam nullus operatur per dilectionẽ Dei, nisi prius credat in Deũ. Hæc est fides, de qua dicitur,In Christo enim Iesu,neque Circuncisio aliquid valet,neque præputiũ,sed fides quæ per dilectionem operatur. Hæc est fides,de qua ipsi Ecclesiæ dicitur in Canticis canticorum, Venies & pertransies ab initio fidei. Venit enim tanquam currus Dei in milibus lætãtium, prosperum iter habens, & pertransiit de hoc mundo ad Patrem. Volo vt vbi ego sum,& isti sint mecum ab initio fidei. Quia ergo vt bona opera sequantur, præcedit fides, nec vlla sunt bona opera, nisi quæ sequuntur præcedente fide,&c.

Galat.5. Cant.2. Ioannis 13. Ioannis 17.

In Psalmum LXXXVII.

Nimis occulta Dei gratia est,qua hominũ mentes quodammodo reuiuiscunt, vt possint à quibuslibet eius ministris,præcepta sanitatis audire. Quam gratiam Dominus in Euãgelio commẽdat,dicens,Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me,traxerit eum. Et paulò pòst apertius hocipsum repetens, ait, Verba quæ ego loquutus sum vobis, spiritus & vita sunt: sed sunt quidam ex vobis qui nõ credũt. Deinde interponit Euangelista, Sciebat enim ab initio Iesus,qui essent crediturí,& quis traditurus esset eum. Et secutus,atque ipsius verba Domini cõiungẽs,dicebat, Propterea dixi vobis,quia nemo potest venire ad me,nisi fuerit ei datum à Patre meo. Suprà dixerat, Sed sunt quidam ex vobis,qui non credunt: & tanquam huius rei causam exponens, Propterea (inquit) dixi vobis,quia nemo potest venire ad me,nisi fuerit ei datum à Patre meo, vt ostenderet eamipsam fidem,qua credit, & ex morte sui cordis anima reuiuiscit, dari nobis à Deo. Quantumlibet ergo existant excellentes verbi prædicatores & veritatis, etiam per miracula sua fortes, tanquam magni medici agant cum hominibus: si mortui sunt,& tua gratia non reuiuixerint, nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici exuscitabunt, & ii quos exuscitabunt confitebuntur tibi? Hæc enim confessio indicat viuos: nam sicut alibi scriptum est, A mortuo veluti qui non sit,perit confessio.

Ioannis 6. Vera fides à Deo datur. Eccles.17.

In Psalmum LXXXIX.

Tunc enim recta sunt opera nostra,cùm ad hunc finem diriguntur. Finis enim præcepti charitas est, de corde puro, & conscientia bona,& fide nõ ficta. Opus ergo vnum est,in quo sunt omnia, fides quæ per dilectionem operatur. Vnde etiam Dominus in Euangelio dicit, Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem ille misit.

Fides vera. Ioannis 6.

In Psalmum CIIII.

Abraham concupiuit videre diem meum, & vidit,& gauisus est. Non enim quisquã præter istam fidem quæ est in Christo Iesu,siue ante eius incarnationem, siue postea, reconciliatus sit Deo: cùm sit ab Apostolo veracissimè diffinitum, Vnus enim Deus, & vnus Mediator Dei & hominum,homo Christus Iesus.

Ioannis 8. Præter fidem Christi,nemo saluatur. 1.Timoth.2.

In Psalmum CXX.

Per passionem enim transiit Dominus à morte ad vitam, & fecit nobis viam credentibus in resurrectionem eius, vt transeamus & nos de morte ad vitam. Non magnum est credere,quia mortuus est Christus. Hoc & Pagani & Iudæi, & omnes iniqui credunt. Hoc omnes credũt,quia mortuus est. Fides Christianorum resurrectio Christi est. Hoc pro magno habemus, quia credimus eum resurrexisse. Ergo tunc se voluit videri cùm transiret, hoc est, cùm resurrexisset. Tunc in se voluit credi cùm transiret: quia traditus est propter delicta nostra,& resurrexit propter iustificationem nostram. Et ipsam in resurrectionem Christi fidem,maximè commendauit Apostolus. Ait enim, Si credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Non dixit, Si credideris quia mortuus est Christus: quod & Pagani & Iudæi & omnes inimici eius crediderunt: sed ait,Si credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris,&c.

Roman.4. Roman.10

In Psalmum CXXXVII.

Non commendo opera manuum mearum. Timeo enim ne cùm inspexeris, inuenias plura peccata quàm merita. Hoc solùm rogo,hoc dico, hoc impetrare desydero, Opera manuum tuarum ne despicias. Opus tuum in me vide,nõ meum. Nam meum si videris damnas: tuum si videris coronas: quia & quæcunque sunt opera mea bona, abs te mihi sunt, & ideo tua magis quàm mea sunt. Audio quippe ab Apostolo tuo, Gratia salui facti estis per fidẽ, & hoc non ex vobis,sed Dei donum est,non ex operibus,ne fortè quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus

Opera nostra à Deo habemus. Ephes 2.

peribus bonis. Ergo siue in eo quòd homines sumus, siue in eo quòd ex nostra impietate mutati & iustificati sumus, Domine opera manuum tuarum ne despicias.

In Psalmum CXVIII, Concione XII.

Bona opera nostra pensanda sunt fine.

Proinde magni interest, quum aliquid boni facimus, cuius rei contemplatione faciamus. Officium quippe nostrum, non initio sed fine pensandum est, vt scilicet non tantùm si bonum est quod facimus, sed præcipuè si bonum est propter quod facimus, cogitemus. Hos oculos quibus contemplemur, quare faciamus quod facimus, auerti poscit Dauid, ne videant vanitatem, id est, ne hanc attendat, propter quam faciat quum boni aliquid facit. In qua vanitate præcipuum locum obtinet amor laudis humanæ, propter quam magna fecerunt, qui magni in hoc seculo nominati sunt, multúmque laudati in ciuitatibus gentium, quærentes non apud Deum, sed apud homines gloriam, & propter hanc velut prudentes, fortiter, temperanter, iustéque viuentes: ad quam peruenientes perceperũt mercedem suam, vani vanam. Ab hac vanitate volens Dominus auertere oculos suorum, Attendite (inquit) ne iustitiam vestram faciatis corã hominibus, vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in cælis est. Deinde cùm ipsius iustitiæ quasdam partes exequeretur, præcipiens de eleemosynis, de orationibus, de ieiuniis, vbique id admonuit ne aliquid eorum propter gloriam hominum fiat, & vbique dicit eos qui propterea faciunt, percepisse mercedem suam, id est, non æternam, quæ Sanctis reposita est apud Patrem, sed temporalem, quam quærunt, qui cõtemplantur in suis operibus vanitatem. Non quia ipsa laus humana culpanda sit (nam quid tam optandum est hominibus, quàm vt eis placeãt, qui debeant imitari?) sed propter ipsam laudem bene operari, hoc est vanitatem in suis operibus intueri: quãdoquidem & ipsa ab hominibus laus homini iusto quãtacunque prouenerit, non ibi esse debet eius finis boni: sed etiam ipsa referẽda est ad laudem Dei, propter quem bona faciunt verè boni: quoniã nec à seipsis, sed ab illo fiunt boni. Denique in eodem sermone Dominus iam dixerat eis, Luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant vestra opera bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. vbi finem posuit, hoc est, in gloriam Dei. Hoc debemus quando aliquid boni facimus intueri, si auertuntur à vanitate oculi nostri, &c.

Ioannis 5.

Marci 6.

De Verbis Apostoli Petri, Serm. XXVII.

Initium bonæ vitæ fides est.

Initium bonæ vitæ, cui vita etiam æterna debetur, recta fides est. Est autem fides, credere quod nondum vides, cuius fidei merces est videre quod credis. Tempore igitur fidei, tanquam tempore sementis non deficiamus, & vsque in finem nõ deficiamus: sed perseueremus, donec quod seminauimus metamus.

Post pauca ibidem.

Non omnium est fides.

Omnis homo vult intelligere, nemo est qui nolit. Credere non omnes volunt. Dicit mihi homo, Intelligam vt credam: respondeo, Crede vt intelligas.

Serm. XXXVIII. de tempore.

Ad beatitudinem necessaria est, Hebræ. 11

Denique ad veram beatitudinem peruenire volentibus, primò omnium fides necessaria est, sicut Apostolica docet auctoritas dicens, Sine fide impossibile est placere Deo. Constat ergo neminem ad veram peruenire posse beatitudinem, nisi Deo placeat, & Deo neminem posse placere, nisi per fidem. Fides nanque est bonorum omnium fundamẽtum, fides est humane salutis initium. Sine hac nemo ad filiorum Dei consortium potest peruenire: quia sine ipsa nec in hoc seculo quisquã iustificationis assequitur gratiam, nec in futuro vitam possidebit æternam. Et si quis hic nõ ambulauerit per fidem, non perueniet ad speciẽ beatę visionis Domini nostri Iesu Christi. *2. Corin. 5*

Serm. IIII. de tempore.

Fide distinguuntur filii Dei, à filiis Diaboli.

Primùm ergo fides catholica Christiano necessaria est, quia in ipsa distingũtur filii Dei à filiis diaboli, filii lucis, à filiis tenebrarum: per ipsam renascimur in Baptismate, & salutẽ æternam impetramus: sicut scriptum est, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluꝰ erit. Hæc porta est vitæ, hæc ianua regni. Per ipsam discitur veritatis scientia, & percepitur cognitio diuinitatis, per ipsam, gratiã Dei inuenimus. aliter autem Deo placere non possumus: quia sine fide impossibile est placere Deo. Verè enim beatus est, qui & rectè credendo bene viuit, & bene viuendo fidem rectam custodit. Igitur sicut otiosa est fides sine operibus, ita nihil proficiunt opera bona sine fide recta, &c. *Marci 5*

Serm. CLXXXI. de tempore.

Apostolos symbolum composuisse.

Symbolum ergo fidei nostræ tali ratione institutum maiores nostri dixerunt. Tradunt enim, quòd post ascensionem Domini & Saluatoris nostri ad Patrem, cùm per aduentum Spiritus sancti, discipuli eius inflammati linguis omnium loquerentur, ad singulas quasque nationes vt Dei verbum prędicarent ituri, ac discessuri ab inuicem, normam prius sibi futurę prædicationis in commune statuerunt, ne localiter ab inuicem discedentes, diuersum vel dissonum prædicarent iis qui ad fidem Christi inuitabantur. Omnes igitur in vnum positi, & Spiritu sancto repleti, breue suæ prædicationis inditium conferendo in vnum, quod sentiebat vnusquisque computabat: atque hanc ita credentibus dandam esse regulam instituerũt. Symbolum breue est verbis, sed magnum est sacramentis. Quidquid enim præfiguratum est in Patriarchis, quidquid denũtiatum in Scripturis, quidquid prædictum est in Prophetis, vel de Deo ingenito, vel ex Deo in Deum nato, vel de Spiritu sãcto,

vel de suscipiẽdo omni Sacramẽto, vel de morte Domini resurrectioníque eius mysterio. totum breuiter hoc Symbolum continet, & continendo habet & confitendo.

Post pauca ibidem.

Credo in Deum Patrem omnipotentem. In primis dilectissimi, qualis sermo sit in Symboli capite, diligenter attẽdite. Ergo in primo habet Credo. Vide quòd Dominus noster nõ nos iubet discutere diuina iudicia, sed credere, nec rationem requirere, sed fidem simpliciter, & immobiliter exhibere. Non dicit Credo Deum, vel credo Deo, quãuis & hæc saluti necessaria sint. Aliud enim est credere illi, aliud credere illum, aliud credere in illum. Credere illi, est credere vera esse quæ loquitur. Credere illum, credere quia ipse est Deus. Credere in illum, diligere illum. Credere vera esse quæ loquitur, multi & mali possunt. Credũt enim esse vera, & nolunt ea facere, quia ad hoc pigri sunt. Credere ipsum esse Deum, hoc & dæmones possunt. Credere verò in Deum, soli nouerunt, qui diligunt illum, qui non solùm nomine Christiani sunt, sed & factis & vita, quia sine dilectione fides inanis est.

Differentia inter credere illi, illũ, in illum.

De verbis Apostoli, Serm. XXVII.

Nec de ipsa fide tamen ita gloriandum est, quasi aliquid nos possimus. Non enim fides nihil est, sed magnum aliquid, quã si habes profectò accepisti. Quid enim habes, quod nõ accepisti? Videte charissimi, vnde Domino Deo gratias agatis, ne aliquo dono eius ingrati maneatis.

Fides etiam à Deo datur.

1. Corinth. 14.

Libro I. Homiliarum, Homilia XVII.

Pax fratribus & charitas cum fide, à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo. Quid ergo habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Num sic gloriatus est Abrahã? Ex fide gloriatus est. Quæ est plena & perfecta fides? Quæ credit ex Deo esse omnia bona nostra, & ipsam fidem. Iterum dicit Apostolus, Misericordiam consequutus sum. O confessio! Non ait, Misericordiam consequutus sum quia fidelis eram: sed vt fidelis essem misericordiam cõsequutus sum. Veniamus ad eius primordia. Videamus Saulem sæuientem, spectemus furentem, spectemus odia anhelãtem, sanguinémque sitientem. Hæc Pauli via erat, cuius via nõdum erat Christus. Quid habebat in corde? Quid nisi malũm? Date mihi merita eius. Si merita quæris, damnationis sunt, non liberationis.

Ephes. 6.

Perfecta fides.

1. Timoth. 1.

Ad Sixtum Romanum presbyterum, Epistola CV.

Deus vnicuique partitur mensuram fidei. Opera quippe bona fiunt ab homine, fides autem sit in homine, sine qua illa à nullo fiunt homine. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est. Quapropter ne se vel orationis meritum extollat, etiam ad vincendas temporalium rerũ cupiditates, & diligenda bona æterna, atque ipsum fontem omnium bonorũ, Domini adiutorium datur oranti. Fides erat quæ data est non oranti, quæ vtique nisi data esset, orare non posset. Quomodo enim inuocabũt in quem non crediderunt? Quomodo credẽt, quem non audierunt? Quomodo audient sine prædicante? Igitur fides ex auditu, auditus autem per verbũ Christi. Proinde minister Christi, huius fidei prædicator, secundum gratiam quæ data est illi, plãtator est & rigator. Nec tamen qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incremẽtum dat Deus, qui vnicuique partitur mẽsuram fidei. Vnde & alibi dicitur, Pax fratribus, & charitas cum fide. Quam ne sibi tribuerẽt, continuò subiunxit, A Deo Patre, & Domino Iesu Christo: quia nec omniũ est fides, qui audiũt verbum, sed quibus Deus partitur mensuram fidei: sicut nec omnia germinant quæ plantantur & rigantur, sed quibus Deus dat incremẽtum. Cur autem ille credat, ille non credat, cùm ambo idem audiunt, & si miraculum in cõspectu eorum fiat, ambo idem vidẽt, altitudo est diuitiarũ sapientiæ & scientiæ Dei, cuius inscrutabilia sunt iudicia, & apud quem nõ est iniquitas, dum cuius vult miseretur, & quẽ vult obdurat. Neque enim propterea sũt ista iniusta, quia occulta. Vt autem habitet Spiritus sanctus, nonne vbi vult spirat & charitas Dei, sine qua nemo bene viuit, diffunditur in cordibus nostris, non à nobis, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis? Hãc enim fidem definiuit Apostolus, dicẽs, Neque Circuncisio est aliquid, neque præputiũ, sed fides quæ per dilectionem operatur. Ista quippe fides est Christianorum, nõ dæmoniorum. Nã & dæmones credunt & contremiscũt: sed nunquid & diligunt? Nam si non crederent, nõ dicerẽt, Tu es sanctus Dei, vel Tu es Filius. Si autem diligerent, non dicerent, Quid nobis & tibi? Fides igitur ad Christũ nos trahit, quæ nisi desuper gratuito munere nobis daretur, non ipse diceret, Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, attraxerit eum. Vnde & paulò pòst ait, Verba quæ ego loquutus sum vobis, Spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Deinde Euangelista subiungit, Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credentes, & quis esset traditurus eum. Et ne quisquam existimaret credẽtes sic ad eius præscientiam pertinere, quomodo non credẽtes, id est, vt non eis fides ipsa desuper daretur, sed tantummodo voluntas eorũ prænosceretur, mox adiecit, atque ait, Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.

Roman. 10. *Fides est ex auditu*

1. Corinth. 3.

Ephes. 6.

Fides dæmoniũ quæ sit.

Lucæ 4.

Ioannis 6.

Libro IIII. contra Iulianum, Cap. III.

Noueris itaque non officiis, sed finibus à vitiis discernendas esse virtutes. Officium est autem, quod faciendum est: finis verò, propter quod faciendum est. Cùm itaque facit homo aliquid, vbi peccare non videtur, si nõ propter hoc

Roman. 12.

Roman. 8.

Quomodo à vitiis discernenda sint virtutes.

hoc facit ꝓpter quod facere debet, peccare cõuincitur. Quidquid autẽ boni fit ab homine, & nõ propter hoc fit, propter quod fieri debere ſapientia præcipit, & ſi officio videatur bonum, ipſo non recto fine peccatum eſt.

In prima quinquagena, ex prologo Pſalmi XXXI.

Iacobus enim in Epiſtola ſua contra eos qui nolebant bene operari, de ſola fide præſumentes, ipſius Abrahæ opera commendauit, cuius Paulus fidem: & non ſunt ſibi aduerſi Apoſtoli. Dicit autem opus omnibus notum, Abrahã filium ſuum immolandum obtulit Deo. Magnum opus, ſed ex fide. Laudo ſuperædificationem operis, ſed video fidei fundamentũ. Laudo fructum boni operis, ſed in fide agnoſco radicem. Si enim hoc præter fidẽ rectam faceret Abraham, nihil illi prodeſſet qualecunq; opus eſſet illud. Rurſum ſi ſic teneret fidẽ Abrahã, vt cùm ei Deus imperaret offerre ſibi immolandum filium, diceret apud ſemetipſum, Non facio, & tamen credo quia me etiã contemnentem iuſſa ſua liberat Deus: fides ſine operibus mortua eſſet, & tãquam radix, ſine fructu ſterilis atque arida remaneret. Quid ergo? Debemus nulla opera præponere fidei, id eſt, vt ante fidem quiſque dicatur bene operatus? Ea enim ipſa opera, quæ dicuntur ante fidem, quãuis videantur hominibus laudabilia, inania ſunt. Ita mihi vidẽtur eſſe, vt magnæ vires, & curſus celerrimus præter viam. Nemo ergo cõputet bona opera ſua ante fidem. Vbi fides non erat, bonum opus non erat. Bonum opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Non enim valde attendas quid homo faciat, ſed quid cùm facit aſpiciat, quo lacertos optimẽ gubernationis dirigat. Ergo fratres, ex fide iuſtificatus eſt Abraham: ſed ſi fidẽ opera non præceſſerunt, tamen ſecuta ſunt. Nũquid enim fides tua ſterilis erit? Si ſterilis non es, ſterilis nõ eſt ipſa. Itaque ſi fides ſine dilectione ſit, ſine opere erit: ipſa dilectio vacare nõ poteſt. Non ergo Iacobũ Apoſtolũ Paulo, ſed ipſum Paulũ ipſi Paulo opponamus, & dicamus ei, At nos quodãmodo permittis impunè peccare, cùm dicis, Arbitramur iuſtificari hominẽ per fidem ſine operibus Legis. Sed ad hæc dicis, Fides quæ per dilectionẽ operatur. Quomodo hac quaſi ſecur⁹ fio, ſi operatus nõ fuero, hac autẽ nec ſpem, nec ipſam fidem videor habere bonam, niſi operatus fuero per dilectionem? Teipſum audi, ô Apoſtole. Certè fidem mihi hîc ſine operibus vis commendare: opus autem fidei dilectio eſt, quia dilectio vacare nõ poteſt, niſi & mali nihil operetur, & quidquid poteſt boni. Quid enim facit dilectio? Declina à malo, & fac bonũ. Hãc ergo fidem ſine operibus commendans, & alio loco dicis, Et ſi fidem habeam, ita vt montes transferam, charitatem autẽ non habeam, nihil mihi prodeſt. Ergo ſi nihil mihi prodeſt fides ſine charitate, charitas autẽ vbi fuerit neceſſe eſt vt operetur, fides ipſa per dilectionem operatur. Quomodo ergo iuſtificabitur homo per fidẽ ſine operibus? Reſponderet ipſe Apoſtolus, Propterea hoc tibi dixi, ô homo, ne quaſi de operibus tuis præſumere videreris, & merito operum tuorũ accepiſſe fidei gratiam. Noli ergo præſumere de operibus ante fidem. noueris quia te peccatorem fides inuenit: & ſi te fides data fecit iuſtum, impium inuenit quem faceret iuſtum. Credenti, inquit, in eum qui iuſtificat impium, deputatur fides eius ad iuſtitiam. Si iuſtificatur impius, ex impio fit iuſtus: ſi ex impio iuſtus fit, quæ ſunt opera impiorum? Ia ꝺet iam impius opera ſua, & dicat, Do pauperibus, nihil alicui aufero, non vxorem alienam concupiſco, non quenquam occido, nulli fraudem facio, depoſitum apud me nullo teſte repræſento. hæc omnia dicat. Quæro vtrũ pius ſit an impius. Et quomodo ſum impius iſta faciens? Quomodo illi, de quibus dictum eſt, Et ſeruierũt creaturæ potius quàm Creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Quomodo non es impius? Quid ſi de iis omnibus bonis operibus aut illud ſperas, quod ſperandum eſt, ſed non ab illo, à quo ſperandum eſt: aut hoc ſperas, quod ſperandum non eſt, etiam ab illo, à quo æterna vita ſperanda eſt. Pro bonis operibus ſperaſti terrenam quãdam felicitatem: impius es, non eſt iſta merces fidei. Cara res eſt fides, vili illã addixiſti. Impius ergo es, & nulla ſunt iſta opera tua. Moueas licet in bonis operibus lacertos, & videaris nauem optimè gubernare, in ſaxa feſtinas. Quòd ſi quod ſperandum eſt ſperas, id eſt, vitam æternam, ſed non à Domino Deo per Ieſum Chriſtum, per quem ſolùm datur vita æterna: ſed putas te ad vitam æternam poſſe peruenire per militiam cæli, per ſolem & lunã, per poteſtates aeris, & maris, & terræ, & ſyderum: impius es. Sed crede in eum qui iuſtificat impium, vt poſſint & bona opera tua eſſe opera bona. Nã nec bona illa appellauerim, quandiu nõ radice bona procedunt.

Opera quæ fiũt ante fidem, inania ſunt.

Galat. 5.

Opus Dei eſt dilectio.

Pſal. 36.

Secunda quinquagena Pſalmi LXX. in prologo.

Teſtimonium perhibeo illis, quia zelum Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam. Et tanquam ei diceretur, Quid eſt enim habere zelum nõ ſecũdum ſcientiã? Subiecit cõtinuò, Ignorantes enim Dei iuſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Gloriantes (inquit) tanquam de operibus, excludunt à ſe gratiam, & tanquam de ſanitate ſua falſa præſumẽtes, reſpuunt medicinã. Contra tales & Dominus dixerat, Nõ veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus. Hæc ergo tota ſcientia hominis magna eſt, ſcire quia ipſe per ſe nihil eſt, & quoniam quidquid eſt, à Deo eſt, & propter Deum eſt. Hanc gratiam ergo commendat Apoſtolus. hinc habere meruit inimicos Iudæos, de litera Legis & de ſua iuſtitia gloriantes.

Quorum zelus eſt non ſecundum ſcientiam.

Matth. 9

Ibidem.

Dei iustitia qua iustificat.

Ergo in tua iustitia, non in mea. Quia mea quid? Præcesit iniquitas. Et quum ero iustus, tua iustitia erit, quia iustitia mihi abs te data iustus ero: & sic erit mea, vt tua sit, id est, abs te mihi data. In eum enim credo, qui iustificat impium, vt deputetur fides mea ad iustitiam. Erit ergo & sic iustitia mea, non tamen tanquã propria mea, non tanquam à meipso mihi data, sicut putabant illi qui super literam gloriabantur, & gratiam respuebant.

De Spiritu & litera, Cap. XI.

Hæc est iustitia Dei, quæ in Testamento veteri velata, in nouo reuelatur. Quæ ideo iustitia Dei dicitur, quòd impertiendo eam iustos facit: sicut Domini est salus, qua saluos facit. & hæc est fides, ex qua & in qua reuelatur, ex fide scilicet annuntiantium, in fidem obedientium. Qua fide Iesu Christi, id est, quam nobis contulit Christus, credimus ex Deo nobis esse, plenúsque futurum esse, quod iustè viuimus. Vnde & illi ea pietate, qua solus colendus est, gratias agimus.

Eodem libro.

Quisquis autem crediderit ei qui se à peccatis omnibus absoluendum, & ab omnibus vitiis sanãdum, & calore ac lumine eius accendendum illuminandúmque non cõtempserit,

Ex gratia Dei habemus bona opera.

habebit ex eius gratia bona opera, ex quibus etiam secundum corpus, à mortis corruptione redimatur, coronetur, bonísque satietur, non temporalibus, sed æternis, suprà quàm petimus aut intelligimus.

De spiritu & litera, Cap. XXXI.

Vtrùm fides in hominis sit potestate.

Quæret aliquis, vtrùm fides ipsa, in qua salutis vel ad salutem connexionis huius quam commemoraui, esse videtur exordium, in nostra constituta sit potestate. Quod facilius videbimus, si prius quid sit potestas aliquãdo diligentius perspexerimus. Quum enim sint duo quædam velle & posse: vnde nec qui vult continuò potest, nec qui potest cõtinuò vult, quia sicut volumus aliquando quod non possumus, sic etiam possumus aliquando quod nolumus: satis euolutis etiam ipsis vocabulis resonat, quòd ab eo quod est velle, voluntas: ab eo autem quod posse, potestas nomẽ accepit. Quapropter sicut qui vult habet voluntatem, ita potestatem qui potest: sed vt potestate aliquid fiat, voluntas aderit.

Ibidem post pauca.

Responsio.

Quid igitur vltrà quærimus? Quandoquidem hanc dicimus potestatem, vbi voluntati adiacet facultas faciendi. Vnde hoc quisque in potestate habere dicitur, quod si vult, facit: si non vult, non facit. Attende iam illud, quod excutiendum posuimus, vtrùm fides in potestate sit. De hac enim fide nunc loquitur, quam adhibemus quum aliquid credimus, nõ quam damus quum aliquid pollicemur: nam & ipsa dicitur fides. Sed aliter dicimus, Non mihi habuit fidem: aliter autem, Non mihi seruauit fidem. Nam illud est, Non credidit quod dixit: illud, non fecit quod dixit. Secundum hanc fidem qua credimus, fideles sumus Deo: secundum illam verò, qua fit quod promittitur, etiam Deus ipse fidelis est nobis. Hoc enim dicit Apostolus, Fidelis Deus, qui nõ vos permittit tentari super id quod potestis. De illa itaque fide quærimus, vtrùm in potestate sit qua credimus Deo, vel credimus in Deum. Hinc enim scriptum est, Credidit Abraham Deo, & deputatum est illi ad iustitiam: &, Credenti in eum qui iustificat impium, deputatur fides ad iustitiam. Vide nunc vtrùm quisque credat si noluerit, aut non credat si voluerit. Quod si absurdum est (quid est enim credere, nisi consentire verum esse quod dicitur? consensio autem vtique volentis est) profectò fides in potestate est: sed sicut Apostolus dicit, Non est potestas, nisi à Deo.

Differunt habere fidem, & seruare fidem.

1. Corinth. 10.

Genes. 15.

Roman. 4.

Roman. 13.

DE PERFECTIONE IVSTITIAE.

Cap. XIII. in enchiridio ad Laurentium.

Vita iustorum sine remissione peccatorum nõ agitur.

Ipsa etiam vita cætera iam ratione vtentis ætatis, quantalibet præpolleat fœcunditate iustitiæ, sine remissione peccatorum non agitur. Quoniam filii Dei quãdiu mortaliter viuunt, cum morte confligunt. Et quanuis de illis sit veraciter dictum, Quotquot Spiritu Dei aguntur, ii filii sunt Dei: sic tamen Spiritu Dei excitantur, & tanquam filii Dei proficiunt ad Deum, vt etiam Spiritu suo, maximè aggrauante corruptibili corpore, tanquam filii hominum, in quibusdam motibus humanis deficiant ad seipsos, & ideo peccent. Interest quidem quantum satis dicitur. Neque quia peccatum est omne crimen, ideo crimen est etiam omne peccatum. Itaque sanctorum hominum vitam, quandiu in hac morte viuitur, inueniri posse dicimus sine crimine. Peccatum autem si dixerimus quòd non habemus, vt ait sanctus Apostolus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est.

Roman. 8.

1. Ioannis 1.

De definitionibus orthodoxæ fidei, Cap. XIIX.

Sanctitas Dei gratia acquiritur.

Nullus sãctus & iustus caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse iustus vel sanctus, cùm affectu teneat sanctitatẽ. Non enim naturę humanæ viribus, sed propositi adiumẽto per Dei gratiã acquirimus sanctitatẽ. Et ideo veraciter se omnes Sãcti pronũtiant peccatores, quia in veritate habent quod plangant, & si non reprehensione conscientiæ, certè mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ.

Ad Bonifacium, Epistola I.

Iustus enim & iustificans non est nisi Deus. Absit autem, vt quisquam nostrùm ita se iustũ dicat, vt aut suam velit cõstituere iustitiam, id est, quasi à seipso sibi datam, quum dicatur ei, Quid enim habes quod non accepisti? Aut sine peccato se esse iactare audeat in hac vita, sicut ipsi in nostra collatione dixerũt in ea se esse

1. Corinth. 4.

Eccleſia,

Ecclesia sine macula & ruga hoc esse non potest.

Ecclesia,quæ iam non habet maculam, aut rugam,aut aliquid huiusmodi:nesciētes hoc modo in eis compleri, qui vel post Baptismū continuò,vel dimissis debitis quæ dimittēda in oratione poscūtur,de hoc exeunt corpore:in ta verò Ecclesia tunc futurū, vt sit omnino nō habēs maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi,quando dicendū erit,Vbi est inferne victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus enim mortis est peccatum. In hac vita vbi corpus quod corrumpitur aggrauat animā, si Ecclesia eorum iam talis est: non ergo dicāt Deo quodDominus nos orare docuit, Dimitte nobis debita nostra. Cùm enim in Baptismo cuncta dimissa sint, vt quid hoc poscit Ecclesia,si iā etiam in hac vita nō habet maculam aut rugā, aut aliquid huiusmodi? Contemnant & Apostolum Ioannem clamantem in Epistola sua,Si dixerimus quòd peccatum non habemus, ipsi nos seducimus,& veritas in nobis nō est.Si cōfessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & iustus,qui dimittat nobis peccata,& mundet nos ab omni iniquitate.Propter hāc spem dicit vniuersa Ecclesia,Dimitte nobis debita nostra: vt non superbientes, sed confitentes, mundet nos ab iniquitate,atq; ita sibi Dominus Christus exhibeat in illa die gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam.

Matth.6.

1.Corinth.13.

1.Ioannis 1.

Ad Innocentium Papam, Epistola XCV.

Vbi inferne victoria tua,vbi est mors aculeus tuus? aculeus autem mortis est peccatum. Diligentius pertractādum propter alios quosdam,qui senserunt,atq; in literis suis mādauerunt memoriæ,etiā in hac vita esse posse homines sine peccato:non ab initio natiuitatis suæ, sed conuersione à peccatis ad iustitiam, & à vita reproba ad bonam vitam. Sic enim intellexerūt quod de Zacharia & Elizabeth scriptū est, Ambulasse eos in omnibus iustificationibus Domini sine querela. Hoc quod dictum est sine querela, sine peccato dictum acceperunt: non quidem negātes,imò etiam quod aliis locis in literis eorum inuenitur piè cōfitentes adiutorium gratię Domini nostri,non per naturalem spiritum hominis, sed per principalem Spiritum Dei. Qui parum videntur consyderasse ipsum Zachariam fuisse vtique sacerdotem. Omnes autem tunc sacerdotes necesse habebāt ex Lege Dei,primitus pro peccatis suis offerre sacrificium,deinde pro populo: sicut nunc per orationis sacrificium,conuincimur nō esse sine peccato, quoniam iussi sumus dicere, Dimitte nobis debita nostra.Ita & tunc per sacrificia victimarum animalium, conuincebantur sacerdotes sine peccato non esse, qui pro suis peccatis iubebantur offerre. Quòd si res ita se habet,vt per gratiam Saluatoris proficiamus quidem in hac vita, deficiente cupiditate,crescēte charitate: perficiamur autē in illa vita cupiditate extincta,charitate completa: profectò illud quod scriptū est, Qui natus est ex Deo,non peccat,secundum ipsam charitatem dictū est, quæ sola non peccat. Ad natiui tatem quippe, quæ ex Deo est, augēda & perficienda pertinet charitas, nō ea quæ minuēda est & cōsumenda cupiditas,quę tamen quādiu est in mēbris nostris, lege quadā sua repugnat legi mentis.Sed natus ex Deo,nec obediēs desyderiis eius,nec exhibens mēbra sua arma iniquitatis peccato,potest dicere,Iam non ego operor illud,sed illud quod inhabitat in me peccatum. Sed quoquo modo se habeat ista quæstio, quia etsi non inuenitur homo in hac vita sine peccato,id tamē dicitur posse fieri per adiutoriū gratiæ & Spiritus Dei:quod vt fiat conandum atque poscendum est. Id enim credit fieri posse,quod certè laudabile est velle. Nobis autem sufficit,quòd nullus in Ecclesia Dei reperitur in quolibet prouectu, excellentia atque iustitia,qui sibi audeat dicere, nō necessariā precationē orationis Dominicæ, Dimitte nobis debita nostra:& dicat se nō habere peccatum,ne seipsum decipiat, & veritas in eo nō sit,quanuis sine querela viuat. Non enim qualecunque etiam tentationis humanę, sed graue peccatum est,quod in querela venit.

Roman.7.

Nullus tā iustus reperitur, qui orationem Dominicam sibi non necessariā audeat dicere.

Matth.6.

De sermone Domini in monte,BB.

Si quis scit peccare fratrem suum peccatum non ad mortem, postulabit, & dabit illi Dominus vitam, qui peccat non ad mortem. Est autem peccatum ad mortem: non pro illo dico vt roget. Apertè enim ostendit esse quosdā fratres,pro quibus orare non nobis pręcipitur,cùm De⁹ etiā pro pśecutorib⁹ nostris orare nos iubeat. Nec ista quæstio solui potest,nisi fateamur esse aliqua peccata in fratribus, quæ inimicorū persequutione grauiora sint.

1.Ioannis 2.

Pro peccatis ad mortem non rogandum.

Matth.5.

Post pauca ibidem.

Et Apostolus Paulus propterea credo nō orat pro Alexandro, quia iam frater erat,& ad mortem, id est, inuidiæ facibus fraternitatem oppugnando peccauerat. Pro iis autem qui non abruperant amorem ad mortem, sed timori succubuerunt,orat vt eis ignoscatur.Sic enim dicit, Alexander ærarius multa mala mihi ostendit, reddet illi Dominus secundum opera eius.quem & tu deuita: valde enim restitit nostris sermonibus. Deinde subiungit,pro quibus orat,ita dicens,In prima mea defensione nemo mihi adfuit,sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur.

Pro Alexādro ærario quare nō rogasse Paul⁹ existimatur.

2.Timoth.4.

Ad Simplicianum libro I. Quæst. II.

Quomodo enim potest iustè viuere,qui nō fuerit iustificatus? Quomodo sanctè viuere, qui non fuerit sanctificatus? Vel omnino viuere,qui non fuerit viuificatus? Iustificat autem gratia, vt iustificatus possit viuere iustè. Prima est igitur gratia, secunda opera bona, sicut alio loco dicit, Ei autem qui operatur,merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum:sicut illa immortalitas post opera bona,si tamen vel ipsa ex debito poscitur,sicut idem ait,Bonum certamen certaui,cursum

Roman.4.

2.Timoth.4

Luc.1. Zacharias licet iustꝰ, tamē per hoc quia sacerdos fuit, probatur fuisse peccator.

Matth.6.

1.Ioannis 3.

consũmaui,fidẽ seruaui,de cætero supereſt mihi corona iuſtitiæ, quã reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex. Fortè enim quia dixit, Ephes. 4 Reddet,iam ſit ex debito. cùm verò aſcendit in altum, captiuauit captiuitatem, non reddidit, ſed dedit dona hominibus. Vnde enim ſibi Apoſtolus tanquam debitum reddi præſumeret, niſi prius indebitã gratiam percepiſſet,qua iuſtificatus bonum agonem certaret?

Lib.III.de doctrina Chriſtiana,Cap.XXIII.

Si qua verò peccata magnorum virorum legerit, tametſi aliquam in eis figuram rerũ futurarum animaduertere atque indagare potuerit, rei tamen geſtæ proprietatẽ ad hunc vſum aſſumat, vt ſe nequaquam rectè ſuis factis iactare audeat, & præ ſua iuſtitia cæteros tanquam peccatores contemnat: cùm videat tantorum virorũ & cauendas tempeſtates & flendas naufragia. Ad hoc enim etiam peccata illorum hominum ſcripta ſunt, vt Apoſtolica illa ſententia vbique tremenda ſit, qua ait, Quapropter qui videtur ſtare, videat ne cadat. Nulla enim ferè pagina eſt ſanctorum librorum, in qua non ſonet, quòd Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.

Ad noſtrã cautelam patrum peccata ſcribũtur.

1. Corinth. 10

Iacobi 4
1. Petri 5.

Lib.IX.de Trinitate Dei,Cap.I.

Quotquot ergo perfecti, hoc ſapiamus. Perfectionem in hac vita dicit nõ aliud, quàm retrò ea quæ ſunt obliuiſci, & in ea quæ antè ſunt extendi ſecundum intentionem. Tutiſſima eſt enim quærentis intentio, donec apprehendatur illud, quò tendimus, & quò extendimur. Sed ea recta intentio eſt, quæ proficiſcitur à fide. Certa enim fides vtcunque inchoat cognitionem. Cognitio verò certa non perficietur, niſi poſt hanc vitam, quum videbimus facie ad faciem. Hoc ergo ſapiamus, vt nouerimus tutiorem eſſe affectũ vera quærẽdi, quàm incognita pro cognitis præſumendi. Sic ergo quæramus tanquam inuenturi, & ſic inueniamus tanquã quæſituri. Cùm enim conſummauerit homo, tunc incipit.

Philip.3 *Perfectio in hac vita quæ ſit.*

1. Corinth.13

Eccleſ. 12

De ſancta virginitate,Cap.XXVIII.

Quid iam dicam de ipſa cautela & vigilantia non peccandi? Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor? Aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato? Integra quidem eſt ab vtero matris ſancta virginitas. Sed nemo, inquit, mundus in conſpectu tuo, nec infans cuius vnius diei vita ſuper terram. Seruatur & in fide inuiolata quædam caſtitas virginalis, qua Eccleſia vni viro virgo caſta adoptatur. ſed ille vnus vir, non tãtùm fideles mente & corpore virgines, ſed omnes omnino Chriſtianos ab ſpiritalibus vſque ad carnales, ab Apoſtolis vſque ad vltimos pœnitẽtes, tanquã à ſũmis cælorum, vſq; ad terminos eorum, docuit orare, & in ipſa oratione dicere admonuit, Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitorib⁹ noſtris. Vbi per hoc quod petim⁹, quid etiã nos eſſe meminerimus oſtẽdit. Neq; enim pro eis debitis, quæ totius præteritæ vitæ in Baptiſmo per eius pacem nobis dimiſſa eſſe confidimus, nos præcepit orare, dicentes, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Alioquin hanc orationem catechumeni potius vſque ad Baptiſmum orare deberẽt. Cùm verò eam baptizati orant, præpoſiti, & plebes, paſtores, & greges, ſatis oſtenditur in hac vita, quæ tota tentatio eſt, neminem ſe tanquam ab omnibus peccatis immunem debere gloriari.

Iacobi 2

In hac vita nemo ſe immunẽ eſſe à peccato dicat.

Matth.6

Eodem lib.Cap.L.

Sed quoniam etiam ſatagentibus vigilantibúſque ne peccẽt, ſubrepunt quodammodo ex humana fragilitate peccata, quanuis parua, quanuis pauca, non tamen nulla: & eadem ipſa fiunt magna & grauia, ſi eis ſuperbia incremẽtum & pondus adiecerit. A Sacerdote autem, quem habemus in cælis, ſi pia humilitate perimantur, tota felicitate purgantur. Sed nõ contendo cum eis, qui aſſerunt hominem poſſe in hac vita ſine vllo peccato viuere, non contendo, non contradico. Fortaſſe enim ex noſtra miſeria magnos metimur, & comparantes noſmetipſos nobiſmetipſis, non intelligimus. Vnum ſcio, quod iſti magni, quales non ſumus, quales experti ſumus, quantò magni ſunt, tantò humiliant ſe in omnibus, vt coram Deo inueniant gratiam. Quanlibet enim magni ſunt, non maior eſt ſeruus Domino ſuo, vel diſcipulus magiſtro ſuo. Et vtique ille eſt Dominus qui dicit, Omnia mihi tradita ſũt à Patre meo. & ille eſt Magiſter qui dicit, Venite ad me omnes qui laboratis, & diſcite à me. Et tamen quid diſcimus? Quoniam mitis ſum (inquit) & humilis corde.

Poſſe ſine peccato aliquem viuere Auguſt. non contendit.

2. Corin. 10

Eccleſiaſt. 3

Eccleſiaſt. 3

Ioan. 13
Matth. 11

Quæſtionum Veteris & noui Teſtamenti, Quæſtio.XX.

Nimia iuſtitia incurrit peccatum, temperata verò iuſtitia facit perfectos. Non enim ſine malitia eſt, qui multũ eſt iuſtus: quia ſi peccantibus ad ſingula reſpondeas, non deerit vbi pecces. denique temperata Dei iuſtitia eſt. Peccantibus enim aliquando ignoſcit, aliquãdo iraſcitur, aliquando reddit non quantum digni ſũt. Suffert enim eos vt ſint qui proficiant. Lex enim, quia ſeipſam mollire nõ poteſt, mitiganda eſt vt poſsit prodeſſe ſub ſe agentibus. Hic ergo iuſtus non eſt multum, qui Dei imitator eſt,

Eccle. 7 *Nimia iuſtitia incurrit peccatum.*

Libro ſecundo de peccatorum meritis & remiſsione,Cap.IIII.

Manet enim malum in carne noſtra, non natura, in qua diuinitus creatus eſt homo, ſed vitio quo voluntate prolapſus eſt, vbi amiſsis viribus, non ea qua vulneratus eſt, voluntatis facilitate ſanatur. De hoc malo dicit Apoſtol⁹, Scio quoniã nõ habitat in carne mea bonum. Cui malo nos nõ obedire præcipit cùm dicit, Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore ad obediẽdum deſyderiis eius. Si ergo his

Malum quod in carne noſtra manet, non natura ſed vitio voluntatis fit.

Rom. 7

Rom. 6

his desyderiis cõcupiscentię carnis, illicita voluntatis inclinatione consenserimus, ad hoc sanãdum dicimus, Dimitte nobis debita nostra, adhibentes remedium ex opere misericordiæ, in eo quod addimus, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Vt autem non ei consentiamus, deprecamur adiutorium dicentes, Et ne nos inferas in tentationem. *Matt.6.*

Eodem libro, Cap. VI.

Nam qui dicunt esse posse in hac vita hominem sine peccato, nõ est eis continuò incauta temeritate obsistendum. Si enim esse posse negauerimus, & hominis libero arbitrio, qui hoc volendo appetit, & Dei virtuti vel misericordiæ, qui hoc adiuuãdo efficit, derogabimꝰ. Sed alia quæstio est, vtrùm esse possit, alia vtrũ sit: alia si nõ est cùm possit esse, cur non sit: alia vtrùm qui omnino nunquam vllum peccatum habuerit, nõ solùm quisquam sit, verumetiam poterit aliquãdo esse vel possit. In hac quadripartita propositione quæstionum, si à me quęratur, vtrùm homo sine peccato possit esse in hac vita, cõfitebor posse per Dei gratiam, & liberum eius arbitrium, ipsum quoque & liberum arbitrium ad Dei gratiam, hoc est, ad Dei dona pertinere nõ ambigens, nec tãtùm vt sit, verumetiam vt bonum sit, id est, ad facienda Domini mandata conuertatur: atque ita Dei gratia non solùm ostendat quid faciendum sit, sed adiuuet etiam vt possit fieri quod ostenderit. Quid enim habemus quod nõ accepimus? Vnde & Hieremias dicit, Scio Domine, quia non est in homine via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos. His atque huiusmodi aliis innumerabilibus testimoniis dubitare non possum, nec Deum aliquid impossibile homini præcepisse, nec Deo ad opitulandum & adiuuandum quo fiat quod iubet, impossibile aliquid esse: ac per hoc potest homo, si velit esse sine peccato, adiutus à Deo. *Vtrùm sit homo sine peccato, vel vtrùm esse possit.* *1.Corinth.4.* *Hierem.10.*

Cap. VII. eodem libro.

Si autem quod secũdo loco posueram, quæratur vtrùm sit, esse nõ credo. Magis enim credo Scripturæ dicẽti, Ne intres in iudiciũ cum seruo tuo, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et ideo misericordia Dei opus est, quæ superexaltat iudicio, quæ illi non erit, qui nõ facit misericordiam. Et quod Propheta cùm diceret, Dixi, pronuntiabo aduersum me delictum meum Domino, & tu dimisisti impietatem cordis mei: continuò subiunxit, Pro hac orabit ad te omnis Sanctus in tẽpore opportuno. Non ergo omnis peccator, sed omnis Sanctus. Vox enim Sanctorum est, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. *Hominem sine peccato esse non posse.* *Psalm.142.* *Iacobi 2.* *Psalm.31.* *1.Ioannis 1.*

Post pauca ibidem.

Ac per hoc in eo quod scriptũ est, Qui natꝰ est ex Deo nõ peccat, & nõ potest peccare, quia semẽ eius in ipso manet, & si quid aliud eodem modo dictũ est, multum falluntur, minus cõsyderando Scripturas. Non enim aduertunt eo quosq; fieri filios Dei, quo esse incipiũt in nouitate Spiritꝰ, & renouari in interiorẽ hominẽ secundum imaginem eius qui creauit eos. Nõ enim ex qua hora quisq; baptizatur, omnis vetus infirmitas eius absumitur: sed renouatio incipit à remissione omnium peccatorum. Et in quãtum quisque spiritalia sapit, qui iam sapit, intantum renouatur. Cætera verò in spe facta sunt, donec etiã in re fiant, vsque ad ipsius corporis renouationẽ in melioręm statũ immortalitatis & incorruptionis, qua induamur in resurrectione mortuorũ. Nã & ipsam Dominus regenerationem vocat, nõ vtique talem qualis fit per Baptismũ, sed in qua etiã in corpore perficietur quod nunc Spiritu inchoatur. In regeneratione, inquit, cùm sederit Filius hominis. *Matth.19.* *Regenerationẽ quid Dominus vocet.*

Post pauca eodem Capite.

Nam in Baptismo quanuis tota & plena fiat remissio peccatorum, tamen si cõtinuò tota & plena etiam hominis in æternam nouitatẽ mutatio fieret, non dico & in corpore, quod certè manifestum est adhuc in veterẽ corruptionem atque in mortem tendere: in fine verò postea renouãdum, quando tota nouitas erit: sed excepto corpore, si in ipso animo, qui est homo interior, perfecta in Baptismo nouitas fieret, nõ diceret Apostolus, Et si exterior homo noster corrũpitur, sed interior renouatur de die in diem. Profectò enim q de die in diem adhuc renouatur, nondum totus est renouatus, & in quãtum nondũ est renouatꝰ, intãtum adhuc in vetustate est. Proĩde ex hoc quòd in vetustate sunt adhuc, quãuis iam baptizati, ex hoc etiam adhuc sunt filii seculi. Ex hoc autẽ quòd in nouitate sũt, hoc est, ex plena & perfecta remissione peccatorũ: & quãtuncunque illud est quod spiritaliter sapiunt: eiq; cõgruos mores agunt, filii Dei sunt. Intrinsecus enim exuimus veterẽ hominem, & induimus nouum: quoniã ibi deponimus mẽdacium, & loquimur veritatem, & cętera quibus Apostolus explicat quid sit exui veterem hominem, & indui nouo, qui secundũ Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. Et hoc vt faciant, iam baptizatos fideléſque adhortatur: quod adhuc monendi non essent, si hoc in Baptismo iam perfectè factum esset, & tamen factum est, sicut & salui facti sumus. Saluos enim nos fecit per lauacrum regenerationis. Sed alio loco dicit quemadmodum hoc sit factum. Non solùm (inquit) sed etiam nos ipsi primitias habentes Spiritus, & ipsi in nobis metipsis ingemiscimus, adoptionẽ expectantes, redẽptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. *Quid de die in die renouatur, nondum totus est renouatus.* *2.Corinth.4.* *Ephes.4.* *Roman.8.*

Ibidem, Cap. VIII.

Adoptio ergo plena filiorum, in redẽptione fiet etiã corporis nostri. Primitias itaque Spiritus nunc habemus, vnde iam filii Dei reipsa facti sumus. In cæteris verò spe sicut salui, sicut *Quomodo peccare & nõ peccare dicantur fideles.*

innouati,ita & filii Dei,re autẽ ipsa quia nondum salui, ideo nondum plenè innouati, nondum etiam filii Dei,sed filii seculi. Profecimus ergo in renouationem iustámque vitam, per quæ filii Dei sumus. Et per hoc peccare omnino non possumus, donec totum in hoc transmutetur, etiam illud per quod adhuc filii seculi sumus. Per hoc enim & peccare adhuc possumus. Ita fit,vt &qui natus est ex Deo,nõ pec
1.Ioan.1,& 3. cet. Et si dixerimus quia peccatum non habemus,nosipsos seducim⁹,& veritas in nobis nõ est. Consumetur ergo quod filii carnis & seculi sumus,& perficietur quod filii Dei & Spiritu renouati sumus. Vnde idem Ioannes, Dilectissimi, inquit, filii Dei sumus, & nondum apparuit quod erimus. Quid est hoc sumus & erimus:nisi quia sumus in spe,erimus in re?

Eodem libro,Cap.X.

Non igitur contrarium est testimonium illud quod dictũ est, Qui natus est ex Deo non peccat,ei testimonio quo iam natis ex Deo di-
1.Ioan.1,& 3. citur, Si dixerimus quia peccatum non habemus,nosipsos decipimus,&veritas in nobis nõ est. Quãdiu enim homo,quãuis totus spe iam & iam in re ex parte, in regeneratione spiritali innouatus, adhuc tamen portat corpus quod
Sapient.6. corrumpitur & aggrauat animam, quid quô pertineat,& quid vnde dicatur,etiã in vno ho-
Ezech 14. mine distinguendum est. Nam vt ego arbitror, non facilè cuiquam Scriptura Dei,tam magnũ iustitiæ perbibet testimonium,quàm tribus fa-
In Noe,Daniele,& Iob tres status intelliguntur. mulis eius, Noe, Daniel,& Iob, quos in Ezechiele Propheta dicit ab imminẽte quadam iracundia Dei, solos posse liberari: in tribus vtique illis viris, tria quædam hominum liberanda genera prefigurans. In Noe,quãtum arbitror,iustos plebium prepositos,propter arcę tanquam Ecclesiæ gubernationem. In Daniele iustos cõtinentes. In Iob iustos coniugatos. Et si quis est fortè alius intellectus, de quo nunc
Genes.9. non est necesse disquirere. Veruntamen quãta isti iustitia præminuerunt,& hoc prophetico & aliis diuinis testimoniis satis apparet. Nec ideo quisquam sobrius dixerit ebrietatem non esse peccatum,quę tamen subrepsit tanto viro. Nam Noe,sicut legimus,fuit aliquãdo ebrius,
Daniel.9. quanuis absit vt fuerit ebriosus. Daniel verò post orationem quam fudit Deo,de seipso dicit,Cùm orarẽ & cõfiterer peccata mea,& peccata populi mei,Domino Deo meo, &c. Iob autem post tam magnum de illo iustitiæ testi-
Iob 9. moniũ Dei,quid dicat ipse videamus. In veritate(inquit) scio,quia ita est,quemadmodũ iustus erit homo ante Deum: si autem velit contendere cum eo,non poterit obedire ei.

Cap.XIII.eodem libro.

Sunt ergo in terra iusti,sunt magni, fortes, prudentes, continentes, patientes,pii, misericordes,temporalia mala omnia propter iustitiam æquo animo tolerantes. Sed si verũ est,
1.Ioannis 1. imò quia & verum est, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos decipimus: &, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens:non sunt sine peccato,nec quisquam eo- *Psalm.142 Non iustificabitur in conspectu Dei omnis viuens.*
rum tam arrogãter insanit,vt non sibi pro suis qualibuscunque peccatis Dominica oratione opus esse arbitretur.

In fine,eodem Cap.

Quotquot ergo perfecti hoc sapiamus,& si quid aliter sapitis, hoc quoque Deus vobis reuelabit. Veruntamen in quod peruenimus in eo ambulemus. Ambulatio ista,non corporis pedibus,sed mentis affectibus,& vitæ moribus geritur,vt possint esse perfecti iustitiæ possessores, qui recto itinere fidei de die in diem sua renouatione proficientes, iam perfecti facti sunt eiusdem iustitiæ viatores. *Philip.3*

Cap.XIIII.

Sic itaque omnes quicunque in hac vita diuinarum Scripturarum testimoniis,in bona volũtate atque actibus iustitiæ prædicati sunt, & quicunque tales vel post eos fuerunt, quanuis non eisdem testimoniis prædicati, atque laudati, vel nunevsque etiam sunt, vel postea quoque futuri sunt: omnes magni, omnes iusti, omnes veraciter laudabiles sunt. Sed sine peccato aliquo non sunt, quoniam Scripturarum testimoniis, quibus de illorum laudibus credimus, hoc etiam credimus non iustificari in conspectu Dei omnem viuentem. Et ideo rogari ne intret in iudicium cum seruis suis. & non tantum vniuersaliter fidelibus omnibus, verumetiam singulis esse orationem Dominicam necessariam, quam tradidit discipulis suis. Attamen Dominus ait,Estote perfe *Marc.9*
cti, sicut Pater vester cælestis perfectus est. Quod non præciperet, inquiunt, si sciret fieri non posse quod præcipit. Non nunc quæritur vtrùm fieri possit, si istam perfectionem ad hoc suscipiunt,vt sine vllo sit quisque peccato, cùm hãc agit vitã. Iam enim suprà respõdimus posse fieri. Sed vtrùm aliquis faciat hoc nunc quærimus. Neminem autem esse qui tantum velit quãtum res exigit, antè prænotum est, sicut Scripturarum,quæ suprà commemoraui testimonia tanta declarant.

Cap.XV.

Et tamen cùm dicitur cuiusque perfectio, qua in re dicatur videndum est. Nam ex Apo- *Qua in re dicatur cuiusque perfectio.*
stolo testimonium paulò antè posui, vbi se fatetur in acceptione iustitiæ quam desyderat, nondum esse perfectum. Et tamen continuò dicitur, Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus. *Philip.3.*
Quod vtrunque non diceret,nisi in alia re perfectus esset, in alia non esset. Velut si iam sit quisquam sapientiæ perfectus auditor, quod nondũ erant illi quibus dicebat, Lac vobis po- *1.Corint.3.*
tũ dedi nõ escã,nondũ enim poteratis, sed nec adhuc quidẽ potestis. Eis quippe & illud ait, Sapientiã loquimur inter perfectos,vtiq; perfectiores auditores volẽs intelligi. Potest ergo fieri,sicut dixi, vt iam sit aliquis sapientiæ perfectus auditor, cuius nondum sit perfectus & doctor. Potest perfectus esse iustitiæ cognitor, nõdum

nondũ perfectus effector. Potest perfectus esse vt diligat inimicos, qui nõdum est perfectus vt sufferat. Et qui perfectus est in eo quod omnes homines diligit (quippe qui etiã ad inimicorũ dilectionẽ peruenerit) quæritur vtrùm iam sit in ipsa quoq; dilectione perfectus, id est, vtrùm quos diligat, tantum diligat, quantum illa incommutabilis regula veritatis diligendos esse præscripsit. Cùm ergo legitur in Scripturis cuiusque perfectio, qua in re dicatur, non negligenter intuẽdum est: quoniam non ideo quisque prorsus sine peccato esse intelligitur, quia in aliqua re dicitur esse perfectus. quãquam & in hoc posset ita dici, vt non quia iam non est quo proficiat, sed quia ex maxima parte proficit, hoc nomine dignus habeatur. Sicut in doctrina Legis potest dici quisquam perfectus, etiamsi eum adhuc aliquid latet. Sicut perfectos dicebat Apostolus, quibus tamen ait, Et si quid aliter sapitis, id quoque vobis Deus reuelabit. Veruntamen in quod peruenimus, in eo ambulemus.

In aliqua re perfectus, non tamen est sine peccato.

Cap. XVI.

Neque negandum est hoc Deum iubere, ita nos in faciẽda iustitia esse debere perfectos, vt nullum habeamus omnino peccatũ. Nam neque peccatum erit, si quid erit, si non diuinitus iubeatur vt non sit. Cur ergo iubet, inquiunt, quod scit nullum hominem esse facturũ? Hoc modo etiam dici potest, cur primis illis hominibus iusserit, qui duo soli erant, quod sciebat eos non esse facturos. Neque enim dicendum est, ideo iussisse, vt nostrùm aliquis id faceret, si illi nõ facerent. Hoc enim, ne de illa scilicet arbore cibũ sumerẽt, non nisi illis solis Deus iussit, quia sicut sciebat quid iustitiæ facturi non erãt, ita etiam sciebat, quid iustitiæ de illis ipse erat factur⁹. Eo modo ergo iubet omnibus hominibus, vt nõ faciant vllum peccatũ (quanuis sit prescius neminem hoc impleturum) vt quicunque impiè ac damnabiliter eius præcepta contempserint, ipse faciat eorum damnatione quod iustũ est. Quicũque autem in eis præceptis obedientes & piè proficientes, nec tamen omnia quæ præcepit implẽtes, sicut sibi dimitti volũt, sic aliis peccata dimiserint, ipse faciat in eorum mundatione quod bonum est.

Quæ homines non sunt simpliciter, Deus qua re iubeat.

Philip. 3. Genes. 2.

Matth. 6.

Eodem Capite in fine.

Vnde & ipsi qui contra hæc disputant, cùm sint casta vita moribúsque laudabiles, nec dubitent facere quod illi diuiti pro consequenda vita æterna consilium requirenti, quum se respondisset iam omnia Legis impleuisse mãdata, præcepit Dominus, si vellet esse perfectus, venderet omnia quæ haberet, & daret pauperibus, thesaurúmque transferret in cælum. nemo tamen eorum audet dicere se esse sine peccato. Quod sicut credimus non fallaci animo dicunt. Si autem mẽtiuntur, eo ipso incipiunt vel augere, vel habere peccatum.

Cap. XVII.

Iam ergo quod tertio loco posui videamus. Quum voluntate humana, gratia adiuuante diuina, sine peccato in hac vita possit homo esse, cur nõ sit. Possem facillimè ac veracissimè respondere, quia homines nolunt. Sed si ex me quæritur quare nolint, imus in longum. Veruntamen etiam hoc sine præiudicio diligentioris inquisitionis breuiter dicam, Nolũt homines facere quod iustum est, siue quia latet an iustum sit, siue quia non delectat. Tantò enim quidque vehementius volumus, quantò certius quàm bonum sit nouimus, eóque delectamur ardentius. Ignorantia igitur & infirmitas vitia sunt, quæ impediunt voluntatem, ne moueatur ad faciendum opus bonum, vel ab opere malo abstinendum. Vt autem innotescat quod latebat, & suaue fiat quod non delectabat, gratię Dei est, quæ hominum adiuuat voluntates, qua vt non adiuuentur, in ipsis itidem causa est, non in Deo, siue damnandi prædestinati sunt propter iniquitatem superbiæ, siue contra ipsam suam superbiam iudicandi & erudiendi, si filii sint misericordiæ.

Quare dicãtur homines posse esse sine peccato cùm non sint.

Cap. XX.

Quartum iam illud restat, quo explicato, quantum adiuuat Dominus, sermo quoque iste tam prolixus tandem terminum sumat, Vtrùm qui omnino nunquam vllum peccatum habuerit habiturúsve sit, non solùm quisquam natorum sit hominum, verumetiam potuerit esse aliquando vel possit. Hunc prorsus præter vnum Mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum, nullum vel esse vel fuisse, vel futurum esse, certissimum est. Vnde iam multa diximus de Baptismo paruulorum, qui si nullum peccatum habent, non solùm sunt homines innumerabiles sine peccato, verũetiã fuerunt & erunt. Porrò si veraciter illud constitit, vnde secundo loco egimus, neminem esse sine peccato: profectò nec paruuli sine peccato sunt. ex quo conficitur, & si quisquam in hac vita esse potuisset, qui virtute ita perficeretur, vt ad tantam plenitudinem iustitiæ peruenireț, qua nullum omnino haberet peccatum, fuisse tamen eum antea peccatorem, vnde in istam nouitatem vitæ conuerteretur.

1. Timoth. 2.

Præter Christum nullum fuisse, esse, vel futurum esse sine peccato.

Cap. XXVIII.

Hæc autem lex peccati, quod etiam peccatum appellat Apostolus, cùm dicit, Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desyderiis eius: non sic manet in membris eorum, qui ex aqua & Spiritu renati sunt, tanquam non sit eius facta remissio, vbi omnino plena & perfecta fit remissio peccatorum, omnibus inimicitiis interfectis, quib⁹ separabamur à Deo: sed manet in vetustate carnis tanquam separatum & peremptũ, si non illicitis consensionibus quodãmodo reuiuiscat, & in regnũ proprium dominationẽm que reuocetur. Ab hac autem vetustate carnis, in qua est lex ista peccati, vel peccatum iam

Roman. 6.

remissum, vsqueadeò Spiritu vita discernitur, in cuius nouitate baptizati per Dei gratiam renascuntur, vt parum fuerit Apostolo dicere, tales non esse in peccato, nisi etiam diceret in ipsa carne non esse, antequam ex hac mortali vita migrarent. Qui enim in carne (inquit) sunt, Deo placere non possunt: vos autem non estis in carne, sed in Spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis.

Roman. 8. *In quibus Spiritus Dei habitat, in carne nō sunt.*

De Spiritu & litera, Cap. XXXVI.

Proinde hoc erit primum præceptum iustitiæ, quo iubemur diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, cui est de proximo diligendo alterum consequens, quod in illa vita complebimus, quum videbimus facie ad faciem. Sed ideo nobis hoc etiam nunc præceptum est, vt admoneremur quid fide exposcere, quò spem præmittere, & obliuiscendo quæ retro sunt, in quæ anteriora nos extendere debeamus. Ac per hoc, quantum mihi videtur, in ea quæ perficienda est iustitia, multum in hac vita ille profecit, qui quàm longè sit à perfectione iustitiæ proficiēdo cognouit. Sed dici potest quædam iustitia minor huic vitæ competens, qua iustus ex fide, quanuis peregrinus à Domino, & ideo per fidem ambulans, nōdum per speciem, non absurdè dicitur, etiam ad istam pertinere ne peccet.

Præceptum dilectionis in altera vita complebitur.

1. Corinth. 13.

Abacuc 2. Roman 1. 2. Corinth. 2.

De natura & gratia contra Pelagianos, Cap. I.

Omnes peccauerunt & egent gloria Dei, iustificati gratis per sanguinē ipsius. Quicunque autem non putantur pertinere ad hos omnes qui peccauerunt & egēt gloria Dei: profectò nullam necessitatem habent vt Christiani fiant: quia non est opus sanis medicus, sed ægrotantibus. Vnde non venit ille vocare iustos, sed peccatores.

Roman. 5. *Qui nō peccasse se æstimat, non necesse est vt Christianus fiat.*

Matth. 9.

Cap. XIIII.

Non sine causa, cùm aliquoties in Scripturis inueniatur homines dictos esse sine querela, non inuenitur qui sit dictus sine peccato, nisi vnus solus, de quo apertè dictū est, Eum qui non nouerat peccatum. Et eo loco vbi de sacerdotibus agebatur, Etenim expertus est omnia, secundum similitudinem absque peccato, in illa scilicet carne, quæ habebat similitudinem carnis peccati, quanuis non esset caro peccati. Quam tamen similitudinem nō haberet, nisi cætera omnis esset caro peccati.

Sapient. 8. *Non legitur homo dictus sine peccato.* 2. Corinth. 5.

Hebr. 4.

Roman. 8.

Cap. XVI. in fine.

Sanat ergo Deus, nō solùm vt deleat quod peccauimus, sed vt præstet etiam ne peccemus.

Deus præstat ne peccemus.

Cap. XXXIIII.

Absit autem vt ei dicamus, quod à quibusdā contra se dici ait, Comparari hominem Deo, si absque peccato esse asseratur: quasi verò Angelus quia absque peccato est, cōparetur Deo. Ego quidē hoc sentio, quia etiā cùm fuerit in nobis tanta iustitia, vt ei addi omnino nihil possit, non æquabitur creatura Creatori. Si autē aliqui putant tantum nostrum futurum esse proiectum, vt in Dei substantiam cō uertamur, & hoc efficiamur prorsus quod ille est, viderint quemadmodum adstruant sententiā suam: mihi hoc fateor non esse persuasum.

Ibidem in fine.

Non ergo debemus sic laudare Creatorem, vt cogamur dicere, imò verò conuincamur dicere superfluum Saluatorem. Naturam itaque hominis dignis laudibus honoremus, eáque laudes ad Creatoris gloriā referamus. Sed quia nos creauit, ita simus grati, vt non simus quia sanat ingrati. Vitia sanè nostra quæ sanat, non diuino operi, sed humanæ voluntati, iustęque illius vindictæ tribuamus.

Saluat nos Deus.

Cap. XXXV.

Quorundam sanè exempla quos peccasse legimus, non ideo scripta dicit, qui sanum sapit, vt ad desperationem non peccandi valeāt, & securitatem peccandi nobis quodammodo præbere videātur: sed vt disceremus, vel pœnitendi humilitatem, vel etiam in talibus lapsib⁹ non desperandam salutem.

Exempla patrum peccatū ad quid proposita.

Ibidem in fine.

Sed acutè videtur interrogare, quomodo istos Sāctos de hac vita abiisse credendum sit, cum peccato, an sine peccato. Vt si responsum fuerit, Cū peccato, putetur eos secuta damnatio: quod nephas est credere. Si autem sine peccato dictum fuerit eos exisse de hac vita, probet hominem saltem appropinquante morte, fuisse sine peccato in hac vita. Vbi parum attendit, cùm sit acutissimus, non frustra etiam iustos in oratione dicere, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: Dominúmque Christum cùm eādem orationem docendo explicuisset, veracissimè subdidisse, Si enim dimiseritis peccata hominibus, dimittet vobis Pater vester peccata vestra. Per hoc enim quotidianum spiritale quodammodo incensum, quod ante Deum in altari cordis, quod sursum habere admonemur, infertur, etiam si non hīc viuatur sine peccato, licet mori sine peccato, dum subinde venia delet̄, quod subinde ignorantia vel infirmitate committitur.

Matth. 6.

Cap. XXXVI.

Deinde commemorat eos, qui non modò non peccasse, verumetiam iustè vixisse referūtur, Abel, Enoch, Melchisedech, Abrahā, Isaac, Iacob, Ioseph, Ies⁹ Naue, Phinees, Samuel, Nathā, Helias, Heliseº, Micheas, Daniel, Ananias, Azarias, Misael, Ezechiel, Mardochæus, Simeon, Ioseph, cui desponsata erat virgo Maria, Ioannes. Adiungit etiam fœminas, Delboram, Annam Samuelis matrem, Iudith, Hester, alterā Annam filiam Phanuel, Elisabeth, ipsam etiam Domini & Saluatoris nostri matrem, quam dicit sine peccato confiteri necesse esse pietati. Excepta itaque sancta virgine Maria, de qua, propter honorem Domini, nullam

nullam prorsus cùm de peccatis agitur habere volo quæstionem. Vnde enim scimus, quòd plus ei gratiæ collatum fuerit ad vincẽdum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit, quem constat nullum habuisse peccatum? Hac ergo Virgine excepta, si omnes illos Sanctos & Sanctas, quum hìc viuerent congregare possemus, & interrogare vtrùm essent sine peccato, quid fuisse respõsuros putamus? Vtrùm hoc quod iste dicit, an quod Ioannes Apostolus? Rogo vos quantalibet fuerint in hoc corpore excellentia sanctitatis, si hoc interrogari potuissent, vna voce clamassent, Si dixerimus quia peccatũ nõ habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis nõ est. An illud humilius fortasse respondérent, quàm verius? Sed huic iã placet, & rectè placet, laudem humilitatis in partem non ponere falsitatis. Itaque hoc si verum dicerent, haberent peccatum: quod humiliter quia faterentur, veritas in eis esset. Si autem hoc mentirentur, nihilominus haberent peccatum: quia veritas in eis non esset.

Sancti omnes si interrogarentur, faterentur se sine peccato non esse.

1. Ioan. 1.

Cap. XLII.

Nam neque illud nimis curo, vtrùm fuerint hìc aliqui, vel sint, vel esse possint qui perfectam, cui nihil addendum esset, habuerint, vel habeant, vel habituri sint charitatem Dei. Ipsa est enim verissima, plenissima, perfectissimáque iustitia: quoniam id quod volũtate hominis adiuta per Dei gratiam fieri posse confiteor & defendo, quãdo, vel vbi, vel in quo fiat, nimium certare non debeo.

Voluntas hominis adiuta per Dei gratiam, omnia potest.

Cap. LXII.

Et ipse Hilarius, quum locum Psalmi exponeret, vbi scriptum est, Spreuisti omnes discedentes à iudiciis tuis, ait, Si enim Deus peccatores sperneret, omnes vtique sperneret: quia sine peccato nemo est. Sed spernit discedentes à se, quos apostatas vocat. Videtis quemadmodum non dixerit, quia sine peccato nemo fuerit, tanquam de præteritis loquens: sed quòd sine peccato nemo sit. Vnde quidẽ (vt dixi) nõ contendo. Quisquis enim non cedit Ioanni Apostolo, qui nec ipse ait, Si dixerimus quia peccatum non habuimus, sed nõ habemus: Episcopo Hilario quomodo cessurus est?

Hilarij verba. Psalm. 118.

Sine peccato nemo est.

1. Ioan. 1.

De Spiritu & litera, ad Marcellinum, Cap. I.

Lectis opusculis quæ ad te nuper elaborauí, fili charissime Marcelline, de Baptismo paruulorum, & de perfectione iustitiæ hominis, quòd eã nemo in hac vita, vel assecutus vel assecuturus videatur, excepto vno Mediatore, qui humana perpessus est in similitudine carnis peccati, sine vllo omnino peccato: rescripsisti te moueri, eò quòd in posteriore duorũ libro, fieri posse dixi, vt sit homo sine peccato, si voluntas eius non desit, ope diuina adiuuante: sed tamen præter vnum, in quo omnes viuificabũtur, neminem fuisse vel fore, in quo hìc viuente esset ista perfectio. Absurdum enim tibi videtur dici aliquid fieri posse, cuius desit exemplum: quum, sicut credo, nõ dubites nunquam esse factum, vt per foramen acus camelus transiret: & tamen ille hoc quoque dixit, Deo esse posse bile. Legas etiam duodecim milia legiones Angelorum pro Christo, ne pateretur, pugnare potuisse, nec tamen factum. Legas fieri potuisse, vt semel gẽtes exterminarentur à terra quæ dabatur filiis Israel, Deum tamen id paulatim fieri voluisse. Et alia sexcenta possunt occurrere, quæ fieri vel potuisse vel posse fateamur: & eorum tamẽ exempla, quòd facta sint, proferre nequeamus. Vnde nõ ideo negare debemus fieri posse vt homo sine peccato sit, quia nullus est hominum præter illum, qui non tantùm homo, sed etiam Deus est, in quo id perfectum esse demonstrare possimus.

Fieri aliquid posse, etiamsi desit exẽplum, probatur.

Matth. 19.

Matth. 26.

Lib. I. contra Pelag. & Cæleſt. de gratia Christi, Cap. XLVIII.

Illud autem propter quod sic laudauit sanctum Ambrosiũ Pelagius, quia scilicet in scriptis eius inuenit ex laudibus Zachariæ & Elizabet posse hominem in hac vita esse sine peccato (quanquam negandum non sit, si hoc velit Deus, apud quem sunt omnia possibilia) consyderet tamen diligentius quemadmodum dictum sit. Dictum enim est, quãtum mihi videtur, secundum quandam inter homines cõuersationem probabilem atque laudabilẽ, quam nullus hominum iustè posset in accusationis & criminationis querelam vocare: quam propter ea in Dei conspectu Zacharias & eius vxor habuisse referuntur, quia in ea homines nulla dissimulatione fallebant, sed vt apparebant hominibus, ita noti erãt oculis Dei. Non autem dictum est hoc secundum illam perfectionem iustitiæ, in qua verè atque omnino immaculati perfectíque viuemus. Nã & Apostolus Paulus dixit, Secundum iustitiam quæ ex Lege est, se fuisse sine querela: in qua Lege etiam Zacharias sine querela conuersabatur. Sed hanc Apostolus iustitiam in stercoribus & detrimentis deputauit, in comparatione iustitiæ quam speramus, & quam nunc esurire & sitire debemus, vt ea quãdoque saturemur in specie, quæ nunc est in fide, quandiu iustus ex fide viuit.

Luc. 1.

Zacharias & Elizabeth sine querela fuerunt.

Philip. 3.

Cap. XLIX.

Conuersatio nostra in cælis est. Hunc ergo sensum beatus Ambrosius explicãs, Perfectos, inquit, secum multos ait Apostolus, in hoc adhuc mundo sitos, qui si ad perfectionem veram respicias, perfecti esse non poterant, quia ipse dixit, Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.

Philip. 3.

Hìc nemo absolutè perfectus.

1. Corinth. 13.

Ad Hieronymum, Epist. XXIX.

Non iustificabitur in conspectu Dei omnis viuens, & tamen iustus ex fide viuit. Et induti sunt Sancti iustitia, alius maius, alius minus. Et nemo hìc viuit sine peccato. Et hoc alius maius, alius minus. Optimus autem est, qui

Psalm. 142.

minimum. Et vt generaliter breuitérque complectar quam de virtute habeam notionem, quod ad rectè viuendum attinet: virtus est charitas, qua id quod diligendum est, diligitur. Hæc in aliis maior, in aliis minor, in aliis nulla est. Plenissima verò quæ iam non possit augeri, quàdiu hîc homo viuit est in nemine: quandiu autem augeri potest, profectò illud quod minus est quàm debet, ex vitio est. Ex quo vitio nō iustus in terra, qui faciat bonum & non peccet. Ex quo vitio non iustificabitur in conspectu Dei omnis viuens. Propter quod vitiū si dixerimus quia peccatum nō habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Propter quod etiam quantumlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere, Dimitte nobis debita nostra: quum iam omnia in Baptismo dicta, facta, cogitata dimissa sint. Quis itaq; nō rectè videt, vnde & quādo, & vbi spērāda sit illa perfectio, cui non sit quod adiici possit?

Plenissima charitas in nemine in hac mūdo est.

3. Regum 8.

Psalm. 142.

1. Ioan. 1.

Matth. 6.

In eadem Epistola, sub fine.

Tunc perfecti sumus in charitate, quando nihil restat de infirmitate.

Ad Macedonium, Epist. IIII.

Cùm igitur super peccatores tanta sit patientia, tanta misericordia Dei, vt in hac temporali vita, moribus emendatis, non damnentur in æternū (qui nullius quæ sibi præbeatur expectat misericordiam: quoniam nemo est illo beatior, nemo potētior, nemo iustior) quales nos esse oportet homines erga homines, qui hanc vitam nostram quantacunque laude commēdemus, eam sine peccato esse non dicimus? Quod si dixerimus, nosipsos (sicut scriptum est) decipimus, & veritas in nobis nō est.

Sine peccato non sumus. 1. Ioan. 1.

Post pauca idem.

Dimitte nobis debita nostra. Hanc orationem baptizati orāt, nec est prorsus præteritorum aliquid peccatorum, quod non baptizatis in sancta Ecclesia dimittatur. Sed postea viuēdo in hac fragilitate mortali, nisi contraherent quod dimittendū esset, non veraciter dicerent, Dimitte nobis debita nostra. Boni ergo inquātum non peccant, filii Dei sunt: inquantum autem peccant (quod sua non mēdaci confessione testantur) vtique mali sunt. Nisi fortè quis dicat, alia bonorum, alia malorum esse peccata. quod non vsquequaque improbabiliter dicitur. Veruntamen Dominus Iesus sine vlla ambiguitate malos appellauit eosdēipsos, quorum Patrem dicebat Deum. Nam in eodē sermone, vbi illam docet orationem, alio loco exhortans ad precādum Deum, ait, Petite, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur.

Baptizatorum oratio.

Matth. 7.

Et paulò pòst.

Si ergo vos, cùm sitis mali, inquit, nostis bona dare filiis vestris, quātò magis Pater vester qui in cælis est, dabit bona petētibus se? Num igitur Deus pater malorū est? Absit. Quomodo ergo dicitur Pater vester cælestis, quibus dicitur, Cùm sitis mali, nisi quia vtrunque veritas monstrat, quid simus Dei dono, quid humano vitio, hoc commendans, illud emendās? Meritò ait Seneca (qui temporibus Apostolorum fuit, cuius etiam quædam ad Paulum Apostolum leguntur epistolæ) Omnes odit, qui malos odit: & tamen ideo diligendi sunt mali, vt non sint mali: quemadmodum vt nō permaneant, sed vt sanētur, diliguntur ægroti. Quidquid autē post eam quæ fit in Baptismo ablutionem peccatorum in hac vita manendo peccamus, etiam si non tale sit, quod à diuinis remouere compellat altaribus, non dolore sterili, sed misericordiæ sacrificiis expiatur.

Seneca ad Paulum dicitur scripsisse epistolas.

Ad Innocentium Papam, Epistola XCII.

Noua hæresis & nimium pernicioſa tempestas surgere inimicorum gratiæ Christi cœpit, qui nobis etiam Dominicā orationem in piis disputationibus conantur auferre. Cùm enim Dominus docuerit vt dicamus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: isti dicunt posse hominē in hac vita præceptis Dei cognitis, ad tantam perfectionem iustitiæ, sine adiutorio gratiæ Saluatoris per solum liberum voluntatis arbitrium peruenire, vt ei non sit iam necessarium dicere, Dimitte nobis debita nostra. Illud verò quod sequitur, Ne nos inferas in tentationem: non ita intelligendū tanquam diuinum adiutoriū poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus: sed hoc in nostra positum esse potestate, & ad hoc implendum solam sufficere voluntatem hominis: tanquam frustra Apostolus dixerit, Non volentis, neque currētis, sed miserātis est Dei: &, Fidelis Deus, qui non permittet vos tentari super id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum, vt possitis sustinere: frustra etiam Dominus dixerit Apostolo Petro, Rogaui pro te, ne deficiat fides tua: & omnibus suis, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem: si hoc totum est potestatis humanæ.

Pelagiana hæresis oritur.

Luca 22

In Psalmum VII. versu subsequenti.

Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis: si reddidi retribuentibus mihi mala: quod non potest verè dicere nisi perfectus. Ait quippe Dominus, Estote perfecti, sicut Pater vester qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Qui ergo non reddit retribuentibus mala, perfectus est, &c.

Perfectus est qui non reddit retribuentibus mala.

Matth. 5

In Psalmum XXXVIII.

Apostolus Paulus de sua imperfectione confitebatur, aliud in se intuēs, aliud alibi quęrens. Ait enim, Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim, fratres: ego meipsum arbitror non apprehendisse. Et ne diceres, Si non apprehēdit Apostolus, ego apprehendi: si perfectus

Philip. 3

fectus non est Apostolus,ego perfectus sum: vi
Quomodo intelligendum, Apostolum nõdum apprehendisse. de quid agas, attende quid dicas. Quid ergo
ais Apostole? nondum apprehendisti? nondum
perfectus es? Quid ais? Ad quam actionem me
hortaris? quid mihi imitandum loquendúmque proponis? Vnum autem, inquit, quæ retro
sunt oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, secundum intẽtionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Secundum
intentionem, non secũdum peruentionẽ, nondum secundum apprehensionem. Non relabamur vnde iam transiuimus, nec remaneamus
in illis, in quæ iam venimus. Curramus, intendamus, in via sumus, nec tam sis securus ex eis
quæ transisti, quàm solicitus pro eis ad quæ
nondum peruenisti.

In Psalmum XCIII.

Toleret ergo iustus iniustũ, toleret temporalem impunitatem iniusti, temporalis labor
Iustitia hominis in hac vita iusti. Sed iustus ex fide viuit. Non enim est alia
iustitia hominis in hac vita, nisi ex fide viuere,
quæ per dilectionem operatur.

In Psalm. CXXII.

Quandiu enim corpus hoc esurit & sitit,
quandiu corpus hoc vigilando fatigatur, stando fatigatur, quocunque se verterit ad subsidium fatigationis, ibi inuenies aliã fatigationem. Non est ergo perfecta sanitas, nec in ipso
1. Corinth. 15. corpore. Quæ autem vera sanitas? Cùm absorpta fuerit mors in victoria, & cùm hoc corruptibile induerit incorruptionem, & mortale
hoc induerit immortalitatem: tunc erit vera sa
Post hanc vitã erit vera & perfecta iustitia. nitas, tunc erit perfecta & vera iustitia, vt nihil mali non solùm facere, sed nec cogitare possimus. Modò autem inopes, pauperes, egentes,
dolentes, suspiramus, gemimus, oramus, leuamus oculos ad Deum: quoniam & illi qui felices sunt in hoc mundo, despiciunt nos. Et iustitia est in corde ipsorum, sed falsa: ideo non
perueniunt ad veram, quia repleti sunt falsa.
Tu autem vt peruenias ad veram, esto egens &
mendicus ipsius iustitiæ. Et audi Euangelium,
Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiã: quoniam
Matth. 5. ipsi saturabuntur.

In Psalmum XXXVIII.

Nemo perfect' in hac vita. Nemo se dicat perfectum hîc. Decipit se,
fallit se, seducit se. non potest hìc habere perfectionem. Multa quidem transiliui: sed si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos se-
1. Ioan. 1. ducimus, & veritas in nobis nõ est. Multa tran
Matth. 6. siliui: sed adhuc tundo pectus, & dico, Dimitte
nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus
debitoribus nostris. Tu ergo expectatio mea,
Rom. 10. finis meus. Finis enim Legis Christus, ad iustitiam omni credenti. Ab omnibus, non solùm
ab eis, ne reuoluar in ea quæ transiliui: sed ab
omnibus omnino propter quæ mihi modò pectus tundens dico, Dimitte nobis debita nostra: ab omnibus iniquitatibus meis erue me, ita sapientem & tenentem quod ait Apostolus,
Philip. 3. Quotquot ergo perfecti sum°, hoc sapiamus.
Cùm se diceret nondum esse perfectũ, ibi continuò secutus, ait, Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus. Quid est Quotquot perfecti? Iamdudum tu dixeras, Non quia iam acceperim, aut iã perfectus sim. Sequere ordinẽ dictorum, Vnum autem, quæ retro oblitus, in
ea quæ antè sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis
Dei in Christo Iesu. Ideo nondum perfectus,
quia sequitur ad palmam supernæ vocationis
Dei, quam nondum inuenit, ad quam nondum
peruenit. Si autem non est perfectus qui non
illuc peruenit, quis nostrùm perfectus est? Tamen sequitur, & ait, Quotquot ergo perfecti,
hoc sapiamus. Tu non es perfectus Apostole,
& nos perfecti? Sed excidit vobis quia se modò perfectum dixit. Non enim ait, Quotquot
estis perfecti, hoc sapiatis: sed, Quotquot, inquit, perfecti, hoc sapiamus: cùm paulò antè di
Hic perfectus est, qui imperfectus se agnouit. xisset, Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim. Aliter ergo hic non potes esse perfectus, nisi scias hìc te non esse posse perfectum.
Hæc ergo erit perfectio tua, sic te quædã transiliisse, vt restet aliud ad quod omnibus transactis transiliendum est. Hæc tota fides est. Nam
quisquis se peruenisse putat, in alto se ponit vt
cadat. Quia ergo ita sapio, quia me & imperfectum dico & perfectum: imperfectum quidem,
quia nondum aliquid accepi quod volo, perfectum autẽ, quia scio hoc ipsum quod mihi desit: quia ergo sic sapio, quia humana contemno, quia lætari in rebus pereũtibus nolo, quia
irrideor ab auaro iactante se quòd prudens sit,
& me irridente quòd desipiam, quia sic ago,
quia hanc viam carpo, &c. Opprobrium, inquit, insipienti dedisti me.

Lib. I. contra duas epist. Pelagia. ad Bonifacium, Cap. XIIII.

Neque enim quisquam sic desipit, vt dicat ad baptizatos Dominicum illud non per-
Lucæ 6. Missles sit sine crimine, nã sine peccato esse nequit. tinere præceptum, Dimittite, & dimittetur vobis: date, & dabitur vobis. Nullus autem in Ecclesia rectè posset ordinari minister, si dixisset
Apostolus, Si quis sine peccato, vbi ait, Si quis
sine crimine est. Aut si dixisset, Nullum peccatum habentes, vbi ait, Nullum crimen habentes. Multi quippe baptizati fideles sunt sine
crimine, sine peccato autem in hac vita neminem dixerim, quantalibet Pelagiani, quia hæc
dicimus, aduersum nos inflentur & dirumpantur insania. Non quia peccati aliquid remaneat, quod in Baptismate non remittatur:
sed quia in nobis in huius vitæ infirmitate manentibus, quotidie fieri non quiescunt, quæ fideliter orantibus, & misericorditer operantibus quotidie remittantur. Hæc est fidei catholicæ sanitas, quam sanctus vbique seminat Spiritus, non prauitatis hæreticæ vanitas, & præsumptio spiritus.

Libro II. contra easdem, Cap. V.

Non quia acceperim, ait Apostolus, aut *Philip 3.*

In hoc seculo quædam perfectio est.

iam perfectus sim. Fratres, ego meipsum arbitror non apprehendisse. Et paulò pòst tamen, qui se negauerat esse perfectum, Quotquot ergo perfecti, inquit, hoc sapiamus: vt ostenderet secundum istius vitæ modum esse quandam perfectionem, eíque perfectioni hoc quoque deputari, si se quisque nouerit nondum esse perfectum. Quid enim excellentius in veteri populo sacerdotibus sanctis? Et tamen eis præcepit Deus sacrificium primitus pro suis offerre peccatis. Et quid sanctius in nouo populo Apostolis? Et tamen præcepit eis Dominus in oratione dicere, Dimitte nobis debita nostra. Omnium igitur piorum sub hoc onere corruptibilis carnis, & in istius vitæ infirmitate gementium, spes vna est, quòd Aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum, & 1 Ioan. 2. ipse est exoratio peccatorum nostrorum.

Eodem lib. Cap. VII. in fine.

Dementia est dicere homines in vita esse perfectos.

Quocirca post resurrectionẽ hominis, futuram negare iustitiæ plenitudinẽ, & putare tantam futuram esse iustitiam in corpore vitæ illius, quanta esse potest in corpore mortis huius, demẽtiæ singularis est. Non autem illic incipere homines, quæ hîc noluerint Dei mandata complere, verissimum est. Erit enim perfectissimæ plenitudo iustitiæ, non tamen hominum mandata sectantium, & ad eam plenitudinem proficiendo nitentium: sed in ictu oculi, sicut ipsa futura est resurrectio mortuorum: quoniam illa perfectæ magnitudo iustitiæ, eis qui hîc mandata fecerunt, præmium dabitur, non & ipsa facienda mandabitur. Sed ita dixerim, mandata fecerunt, vt ipsa mandata meminerimus pertinere ad orationẽ, in qua quotidie veraciter dicũt fãcti filii promissionis, Fiat voluntas tua: &, Dimitte nobis debita nostra.

Iib. IIII. contra easdem, Cap. X.

Verba Cypriani in Serm. de eleemosyna.

Itaque fratres, inquit, dilectissimi, diuinæ indulgentiæ salubre munus, vt emũdandis purgandísque peccatis nostris, qui sine aliquo conscientiæ vulnere esse nõ possumus, medelis spiritalibus vulnera nostra curemus. Ne quisquã sic sibi de puro atque immaculato pectore blandiatur, vt innocẽtia sua fretus medicinam non putet adhibendã esse vulneribus, cùm scriptũ sit, Quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse à peccatis? Et iterum in Epistola Ioannes ponat, & dicat, Si 1. Ioan. 1. dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Si autem nemo sine peccato esse potest, & quisquis se inculpatum dixerit, aut superbus aut stultus est, quum sciat non deesse sanatis quædam postmodum vulnera, dedit curandis denuo sanandísque vulneribus remedia salutaria. Rursus in eadem, Et quoniã quotidie, inquit, deesse non potest quod peccetur in conspectu Dei, sacrificia quotidiana non deerunt, quibus possent peccata tergi.

Post pauca ibidem.

Lib. 2. de bono perseuerantiæ, Cap. 5.

Quàm necessariè autẽ, inquit Cyprianus, quàm prouidẽter & salubriter admonemur, quòd peccatores sumus, qui pro peccatis rogare compellimur, vt dum indulgẽtia de Deo petitur, conscientiæ suæ animus recordetur. Et ne quis sibi quasi innocens placeat, & se extollendo plus pereat, instruitur & docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare.

Cap. LXXI. in Enchirid. ad Laurentium.

De quotidianis autem breuibus leuibúsque peccatis, sine quibus hæc vita nõ ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit. Eorum est enim dicere, Pater noster qui es in cælis, qui iam Patri tali regenerati sunt ex aqua & Spiritu sancto. Delet omnino hæc oratio minima & quotidiana peccata, delet & illa, à quibus vita fidelium, sceleratè etiam gesta, sed pœnitendo in melius mutata discedit: si quemadmodum veraciter dicitur, Dimitte nobis debita nostra, quoniam non desunt quæ dimittantur: ita veraciter dicitur, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: id est, fiat quod dicitur, quòd & ipsa eleemosyna est, veniam petenti homini ignoscere.

De correptione & gratia, Cap. XII.

1. Ioan. 5. Eidem deferre peccatum ad mortem esse. Galat. 5.

Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis. De quo peccato quoniam nõ expressum est, possunt multa & diuersa sentiri. Ego autẽ dico id esse peccatum, fidẽ quæ per dilectionẽ operatur deserere vsq; ad mortem.

Lib. I. Retractation. Cap. XVI.

Post hanc vitam perfectè impleri præcepta duo charitatis

Itémque dixi, vt postea eadem ipsa caro, quæ nos in pœnis torsit in peccatis manentes, subiiciatur nobis in resurrectione, & nos nulla aduersitate quatiat, quò minus Legem & præcepta diuina seruemus. Quod non ita est accipiendum, tanquam & in illo Dei regno, vbi & incorruptibile & immortale corpus habebimus, de Scripturis diuinis Lex & præcepta sumenda sint. Sed quia perfectissima ibi Lex æterna seruabitur, & illa duo præcepta, de diligendo Deo & proximo, non in lectione, sed in ipsa perfecta & sẽpiterna dilectione tenebim°.

In Euangelium Ioannis, Cap. VIII. Tractat. XII.

Etiam iustis sine peccato non sunt.

Quenlibet valde iustum discutias in hac vita, quanuis iã sit dignus iusti vocabulo, non est tamen sine peccato. Audi ipsum sanctum Ioannem, cuius & hoc Euangelium est, in Epistola sua dicentem, Si dixerimus, inquit, quia 1. Ioan. 1. peccatum non habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis nõ est. Solus hoc dicere potuit in mortuis liber, de solo dici potuit, qui nõ nouerat peccatum, de solo dici potuit, Etenim expertus est omnia, secundum similitudinem sine peccato. Solus dicere potuit, Ecce ve- Ioan. 14. nit princeps huius mundi, & in me nihil inueniet. Quẽcunque alium, licet iustũ discusseris, non omnino est sine peccato. Nec qualis erat

Iob

Iob, cui Dominus tale teſtimonium perhibebat, vt diabolus inuideret, & poſtularet tentandum, tentans ſuperaretur, vt ille probaretur. Ideo autem ille probatus eſt, non quia latebat Deum coronandus: ſed vt innoteſceret hominibus imitãdus. Etiam ipſe Iob quid dicit? Quis enim mundus? Nec infans cuius eſt vnius diei vita ſuper terram. Sed planè multi iuſti dicti ſunt ſine querela, quod intelligitur ſine crimine. Nulla enim querela iuſta eſt de iis in rebus humanis, qui non habent crimen. Crimen autem, eſt peccatum graue, accuſatione & dãnatione digniſsimũ. Nõ ergo Deus quędam peccata dãnat, quædã iuſtificat & laudat: nulla laudat, ſed odit omnia. Quomodo odit medicus ægritudinem ægroti, & id agit curando, vt ægritudo pellatur, æger leuetur: ſic Deus gratia ſua hoc in nobis agit, vt peccatum conſumatur, homo liberetur. Sed quando conſumitur, inquies? Si minuitur, quare non conſumitur? Minuitur autem in vita proficientium, quod in vita conſumitur perfectorum. Prima eſt ergo libertas, carere criminibus. Ideo & Apoſtolus Paulus quando elegit ordinãdos vel Presbyteros vel Diaconos, & quicunque ordinandus eſt ad præpoſiturã Eccleſiæ, non ait, Si quis ſine peccato eſt (hoc enim ſi diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur) ſed ait, Si quis ſine crimine eſt, ſicut eſt homicidium, adulterium, aliqua immunditia, fornicationes, furtum, fraus, ſacrilegium, & cætera huiuſmodi. Cùm cœperit ea non habere homo (debet autem non habere omnis Chriſtianus) homo incipit caput erigere ad libertatem. Sed iſta inchoata eſt non perfecta libertas. Quare, inquit aliquis, non eſt perfecta libertas? Quia video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mẽtis meæ. Non enim quod volo, hoc ago: ſed quod odi, illud facio. Caro, inquit, concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, vt non ea quæ vultis illa faciatis. Ex parte libertas, ex parte ſeruitus. Nondum tota, nondum pura, nondum plena libertas: quia nondum plena æternitas. Habemus enim ex parte infirmitatẽ, ex parte accepimus libertatem. Quidquid peccatũ eſt à nobis, antea deletum eſt in Baptiſmo. Nunquid quia deleta eſt tota iniquitas, nulla remanſit infirmitas? Si non remanſiſſet, ſine peccato hîc viueremus. Quis autem audeat hoc dicere, niſi ſuperbus, niſi miſericordia Liberatoris indignus, niſi qui ſeipſum vult decipere, & in quo veritas non eſt? Ergo ex eo quod remanſit aliquid infirmitatis, audeo dicere ex qua parte ſeruimus Deo, liberi ſumus: ex qua parte ſeruimus legi peccati, adhuc ſerui ſumus. Vnde dicit Apoſtolus quod dicere cœperam?, Condelector Legi Dei ſecundũ interiorẽ hominẽ.

Iob. 25.

2. Timot. 3. Titum 1.

Rom. 7.

Galat. 5.

Rom. 7.

Poſt pauca ibidem.

Non regnet peccatũ in veſtro mortali corpore ad obediẽdum deſyderiis eius, neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato. Non ait, Non ſit: ſed Non regnet. Quandiu viuis, peccatum neceſſe eſt eſſe in membris tuis. Saltem illi regnum auferatur, non fiat quod iubet. Surgit ira, noli dare linguam iræ ad maledicendum, noli dare iræ manum aut pedem ad feriendum. Non ſurgeret iſta ira irrationabilis, niſi peccatum eſſet in membris: ſed tolle illi regnum, non habeat arma vnde contra te pugnet. Diſcet etiam non ſurgere, cùm arma non cœperit inuenire, &c.

Rom. 6.

Quandiu vivit homo tãdiu peccatum ineſt.

In eundem, Tractatu LXXXIX, Cap. XV.

Quid eſt ergo, Si non veniſſem, & locutus eis fuiſſem, peccatum nõ haberent? Nunquid ſine peccato erant Iudæi, antequam Chriſtus ad eos in carne veniſſet? Quis hoc vel ſtultiſsimus dixerit? Sed magnũ quoddam peccatum, non omne peccatum, quaſi ſub generali nomine vult intelligi. Hoc eſt enim peccatum quo tenentur cuncta peccata, quod vnuſquiſque ſi non habeat, dimittuntur ei cuncta peccata.

Ioan. 15.

Peccato infidelitatis cuncta tenentur peccata.

Tractatu XCV.

Nam & ſi aliquando iuſtus arguitur, ideo rectè arguitur: quia ſcriptum eſt, Nõ eſt iuſtus in terra, qui faciat bonum & nõ peccet. Quocirca etiam cùm iuſtus arguitur, de peccato arguitur nõ de iuſtitia: quoniam & in illo quod legimus diuinitus dictũ, Noli eſſici iuſtus multùm, non eſt notata iuſtitia ſapiẽtis: ſed ſuperbia præſumentis. Qui ergo fit multum iuſtus, ipſo nimio fit iniuſtus. Multum enim ſe facit iuſtum, qui dicit ſe non habere peccatum, aut qui ſe putat non gratia Dei, ſed ſua voluntate ſufficiente effici iuſtum. nec rectè viuendo iuſtus eſt: ſed potius inflatus, putãdo ſe eſſe quod non eſt.

Eccleſiaſt. 7.

Ibidem.

Qui dicit ſe nõ habere peccatum, ſuperbus eſt.

In Epiſtolam Ioannis, Tracta. I.

Quòd ſi dixerimus quia peccatum non habemus, noſmetipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Ergo ſi te confeſſus fueris peccatorem, eſt in te veritas. Nam ipſa veritas lux eſt. Nondum perfectè ſpenduit vita tua, quia inſunt peccata tua: ſed tamen iam illuminari cœpiſti, quia ineſt confeſsio peccatorum.

1. Ioan. 1.

In quo eſt veritas.

In eandem, Tractatu V.

Omnis qui natus eſt ex Deo non facit peccatum: quia ſemen eius in ipſo manet. Et non poteſt peccare, quia ex Deo natus eſt. Fortiter inſtrinxit. Fortaſsis ſecundum quoddam peccatum dixit, Non peccat, non ſecundum omne peccatum. Vt quid ait, Qui natus eſt ex Deo non peccat? Certum quoddam peccatum intelligas, quod non poteſt admittere homo qui ex Deo natus eſt. Et tale peccatum eſt illud, vt ſi quiſquam illud admiſerit, confirmet cætera. Si quis autem hoc non admiſerit, ſoluat cætera. Quod eſt hoc peccatum? Facere contra mandatum. Quod eſt mandatum? Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. Intendite. hoc mandatum Chriſti, dilectio vocatur. Per hanc dilectionem peccata ſoluũtur.

Natus ex Deo quomodo non peccet.

Ioan. 13.

Hæc si non teneatur, & graue peccatum est & radix omnium peccatorum.

Ibidem.

Baptizatis remissio peccatorum non deneganda. Matth.16

Qui Petrum lachrymantem suscepit, remissionem non negauit baptizatis. Iam enim audierat, Tibi dabo claues regni cælorum. qui licet postea Dominum negauerit, & à se amicos Christi excommunicauerit, per pœnitentiam & amaros fletus veniam recuperauit.

Eodem lib. Cap. V.

Nouatianorum error.

Scimus autẽ & primos patres, & in omni tempore Ecclesiam Dei semper vsque in septuagiessepties, quod est semper, peccata dimittere. Quam potestatem isti ab Ecclesia Dei conantur auferre. Oportet enim sic Ecclesiã credere, quæ confitetur se sæpe peccare. Negat enim veritatem in se esse, qui se absque peccato audet iactare. In multis enim offẽdimus omnes: nec infans vnius diei, absque peccato super terrã esse potest. Quapropter eliminãdus est iste error ab Ecclesia, qui vnquam negat pœnitentibus indulgentiã. Non enim inquirit quid Apostolus senserit, qui dixit, Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non iustificatus sum. Scimus enim & iustis peccata solere contingere. Non se confirmabat absque peccato, qui se nouit indissolubili vinculo charitatis Christo coniunctum. Nisi enim sciret sæpe iustos ad veniam venire, quomodo dubitaret se peccare, qui se sciebat Spiritum Dei habere, & intentione mundissima ei seruire? Cur enim Dominus Petri pedes lauisset, & Ecclesiã hoc idẽ docuisset, nisi quia quotidiana est offensio, oportet vt sit quotidiana etiam remissio? Cur docuisset ipse Dominus orantes dicere, Dimitte nobis debita nostra, nisi ipse misericors perseueraret, qui nos ab hac petitione non vult deficere? Nullus itaque tantum vnquam posset peccare, quòd pœnitens velit desperare.

Iacob.3
Iob 25

1.Corin.4

De fide ad Petrum, Cap. XII.

Exceptis infantibus nemi nem hic sine peccato viuere.

Firmissimè tene & nullatenus dubites, etiam iustos atque sãctos homines, exceptis iis qui baptizati paruuli sunt, sine peccato hic neminem viuere posse, sempérque omni homini esse necessarium, & peccata sua vsque in finem vitæ præsentis eleemosynis diluere, & remissionem à Deo humiliter ac veraciter postulare.

Lib. I. de symbolo ad Catechumenos, Cap. VI.

Cùm baptizati fueritis, tenete vitam bonam in præceptis Dei, vt Baptismum custodiatis vsque in finem. Non vobis dico quia sine peccato hic viuetis, sed sunt venialia, sine quibus vita ista nõ est. Propter omnia peccata Baptismus inuẽtus est, propter leuia sine quibus esse non possumus, oratio inuẽta. Quid habet oratio? Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Semel abluimur Baptismate, quotidie abluemur oratione. Sed nolite illa cõmittere, pro quibus necesse est, vt à Christi corpore separemur: quod absit à vobis. Illi enim quos videtis agere pœnitentiam, scelera commiserunt, aut adulteria, aut aliqua facta immania. inde agunt pœnitentiam. Nam si leuia peccata ipsorum essent, hoc quotidiana oratio delendo sufficeret. Ergo tribus modis dimittuntur peccata in Ecclesia, in Baptismate, in oratione, in humilitate maioris pœnitentiæ: tamen Deus non dimittit peccata, nisi baptizatis, &c.

Pœnitentes in primitiua Ecclesia.

De salutaribus documentis, Cap VIII.

Et si præmia ęternæ vitæ volumus promereri, illius præcepta totis viribus satagamus custodire. Præcepta nanque eius nolentibus grauia sunt, volentibus leuia: sicut ipse ait, Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.

Præcepta vitæ volentibus leuia Matth.11.

De ciuitate Dei, lib. XIIII. Cap. IX.

Sanctorũ vox.

Non enim qualiuncunque hominum vox est: sed maximè piorum multúmque iustorum atque sanctorum, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Tunc itaque apathia ista erit, quando peccatum in homine nullum erit. Nũc verò satis bene viuitur sine crimine: sine peccato autẽ qui se viuere existimat, nõ id agit, vt peccatũ non habeat: sed vt veniã nõ accipiat.

1. Ioannis 1.

Libro XV. Cap. V.

Illud igitur quod inter Remum & Romulum exortum est, quemadmodum aduersus seipsam terrena ciuitas diuidatur ostẽdit. Quod autem inter Cain & Abel, inter duas ciuitates ipsas Dei & hominum inimicitias demonstrauit. Pugnãt ergo inter se mali & mali: item pugnant inter se boni & mali. Boni verò & boni si perfecti sunt, inter se pugnare non possunt. Proficiẽtes autem nõdúmque perfecti, ita possunt, vt bonus quisque ex ea parte pugnet cõtra alterum, qua etiã enotra semetipsum, Et in vno quippe homine, caro cõcupiscit aduersus spiritũ & spiritꝰ aduersus carnem. Cõcupiscentia ergo spiritalis contra alterius potest pugnare carnalem, vel cõcupiscentia carnalis contra alterius spiritalem, sicut inter se pugnant boni & mali: vel certè ipsæ concupiscentiæ carnales inter se duorum bonorum, nondũ vtique perfectorum, sicut inter se pugnant mali & mali, donec eorum qui curantur ad vltimam victoriam sanitas perducatur.

Boni inter se pugnare non possunt, si perfecti sunt.

Galat.5.

Eodem libro, Cap. VI.

Peccatum habitãs in membris, etiam quum non regnat, peccatum est Roman.6.

Deo quippe adiuuante mirabilibus & latẽtibus modis, quum peccatum quod habitat in membris nostris (quod sic peccatum est, vt sit etiam pœna peccati, sicut Apostolus præcipit, Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediẽdum desyderiis eius, nec ei mẽbra nostra veluti iniquitatis arma exhibeamus) conuertitur ad mẽtem, non sibi ad mala Deo regente consentientem, & eam regẽs tranquillius nunc, habebit postea sanitatem perfectam, atque immortalitate percepta, homo sine vllo peccato in æterna pace regnabit.

Libro XIX. Cap. XXVI.

Pax

Perfectio in hac vita, consistat remissione peccatorum. Matth 6

Pax autem nostra propria, & hîc est cum Deo per fidem, & inæternum erit cum illo per speciem. Sed hîc siue illa communis, siue nostra propria talix est pax, vt solatium miseriæ potius sit quàm beatitudinis. Ipsa quoque nostra iustitia, quanuis vera sit propter veri boni finem ad quem refertur, tamen tanta est in hac vita, vt potius peccatorum remissione constet, quàm perfectione virtutum. Testis est oratio totius ciuitatis Dei, quæ peregrinatur in terris. Omnia quippe mẽbra sua clamant ad Deũ, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, &c.

Ibidem.

Oratio domini ea quibus proficit. Sapientiæ 9

Nec pro eis est efficax hæc oratio, quorũ fides sine operibus mortua est, sed pro eis quorum fides per dilectionẽ operatur. Quia enim Deo quidem subdita, in hac tamen cõditione mortali, & corpore corruptibili quod aggranat animam, non perfectè vitiis ratio imperat: ideo necessaria est iustis talis oratio. Nam profectò quanquam impetretur, nequaquam sine conflictu vitiis imperatur. Et vtique aliquid subrepit in hoc loco infirmitatis etiã bene cõfligenti, siue hostibus talibus victis subditísq; dominanti.

In fine ibidem.

Iacobi 4. 2. Pet. 5 Quæ sit iustitia fidelium.

Deus superbis resistit, humilib⁹ autem dat gratiã. Hîc itaque invnoquoque fideli iustitia est, vt obedienti Deus homini, animus corpori, ratio autem vitiis etiam repugnantibus imperet, vel subigendo vel resistẽdo, atque vt ab ipso Deo petatur & meritorum gratia, & venia delictorum, ac de acceptis bonis gratiarũ actio persoluatur. In illa verò pace finali, quò referenda, & cuius adipiscendæ causa habenda est ista iustitia, quoniam sanata immortalitate atque incorruptione, natura vitia non habebit, nec vnicuique nostrũm vel ab alio, vel à se ipso quidquam repugnabit, non opus erit vt ratio vitiis, quæ nulla erunt, imperet: sed imperabit Deus homini, animus corpori, tantáque obediendi ibi erit suauitas & facilitas, quanta viuendi regnandíque felicitas. Et hoc illic in omnibus hominibus atque in singulis æternũ erit, æternúmque esse certum erit: & ideo pax beatitudinis huius, vel beatitudo pacis huius summum bonum erit.

Lib. XXII. Cap. XXIII.

Galat. 5 Misitia est vita hominis.

Præter hæc autem mala huius vitæ bonis malísque communia, habent in ea iusti etiam proprios quosdam labores suos, quibus aduersus vitia militant, & in talium præliorum tentationibus periculísque versãtur. Aliquando enim concitatius, aliquãdo remissius, non tamẽ desinit caro concupiscere aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt non ea quæ volumus faciamus, omnem malam concupiscentiam consumendo, sed eam nobis, quantũ diuinitus adiuti possumus, nõ ei cõsentiendo subdamus, vigiliis cõtinuis excubãtes, ne opinio verisimilis fallat, ne decipiat sermo versutus, ne se tenebræ alicuius erroris offundant, ne quod bonum est, malum, aut quod malum est, bonũ esse credatur: ne ab iis quæ agenda sunt, metus reuocet: ne in ea quæ agenda non sunt, cupido præcipitet: ne super iracundiam sol óc Ephes 4. cidat: ne inimicitiæ prouocent ad retributionẽ mali pro malo: ne absorbeat inhonesta vel immoderata tristitia: ne impertiendorum beneficiorum ingerat mens ingrata torporem: ne maledicis rumoribus bona cõscientia fatigetur: ne temeraria de alio suspicio nostra decipiat, ne aliena de nobis falsa nos frangat, ne regnet peccatum in nostro mortali corpore ad Rom. 6. obediẽdum desyderiis eius, ne membra nostra exhibeantur iniquitatis arma peccato, ne oculus sequatur concupiscentiam, ne vindicandi cupiditas vincat, ne in eo quod malè delectat vel visio vel cogitatio demoretur, ne improbum aut indecens verbum libenter audiatur, ne fiat quod non licet, etiamsi libet, ne in hoc bello laborũ periculorúmque plenissimo, vel de viribus nostris speretur facienda victoria, vel viribus nostris facta tribuatur: sed eius gratiæ de qua ait Apostolus, Gratias autem Deo, 1. Corinth. 15. qui dat nobis victoriam, per Dominum nostrum Iesum Christum. Qui & alio loco, In iis (inquit) omnibus superuincimus per eum qui dilexit nos. Sciamus tamen quantalibet virtute præliandi vitiis repugnemus, vel etiam vitia superemus vel subiugemus, quandiu sumus in hoc corpore, nobis deesse non posse vnde dicamus Deo, Dimitte nobis debita nostra. In il Matth. 6. lo autem regno vbi semper cum corporibus immortalibus erimus, nec prælia nobis erunt vlla, nec debita, quæ nusquam & nunquam essent, si natura nostra, sicut recta creata est, permaneret. Ac per hoc etiã noster iste conflictus, in quo periclitamur, & de quo nos victoria nouissima cupimus liberari, ad vitæ huius mala pertinet, quam tot tantorúmque testimonio malorum probauimus esse damnatam.

De verbis secundum Ioannem, Serm. XLIII.

Quomodo fomes cum quo nascimur.

Non quod volum⁹ faciamus. Quare? Quia volumus vt nullæ sint concupiscentiæ: sed non possumus. Velimus, nolimus, habemus illas: velimus, nolimus, titillant, blãdiuntur, stimulãt, infestant, surgere volunt. Premuntur, nõdum extinguntur, quandiu caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.

De verbis Apostoli, Serm. XVI.

1. Ioan. 1. Et erit quisquam nostrũm qui audeat dicere, Iustus sum? Puto enim hoc esse, Iustus sum, quod est, Peccator nõ sum. Si audes hoc dicere, occurrit tibi Ioannes, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis nõ est. Quid ergo? Nihil habemus de iustitia, an habemus? Sed nõ totũ habem⁹. Hoc ergo quæram⁹. Si enĩ aliquid habe-

mus,& aliquid non habemus: crescat quod habemus,& implebitur quod nõ habem⁹. Ecce enim baptizati sũt homines,omnia illis peccata dimissa sunt, iustificati sunt à peccatis,negare non possumus: restat tamen lucta cũ carne,restat lucta cum mũdo, restat lucta cum diabolo. Qui autem luctatur,aliquando ferit, aliquando percutitur:aliquando vincit, aliquando perimitur.quomodo de stadio exeat attendatur.

Homo peccator & iustus est.

Nam si dixerimus quia peccatum non habemus,nosmetipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Item si dixerimus quia iustitiæ nihil habemus, aduersum Dei dona mentimur. Si enim iustitiæ nihil habemus, nec fidem habemus.Si fidem non habemus,Christiani non sumus. Si autem fidem habemus, iam aliquid habemus iustitiæ. Ipsũ aliquid vis nosse quantum sit?Iustus ex fide viuit. Iustus(inquam)ex fide viuit:quia credit quod non videt,&c.

Habacuc 2. Rom. 1.

Serm. LVI. de tempore.

Sed ita debet vnusquisque pro suis criminibus suspirare,lachrymas fundere,eleemosynas dare,vt Deo auxiliãte, quandiu viuit,semper crimina ipsa conetur effugere. Sicut enim sine minutis peccatis nullus vnquam aut fuit aut esse poterit, ita sine capitalib⁹ criminibus, donante & auxiliante Deo, omnimodis esse possumus & debemus.

Serm. LIX. de tempore.

Christum non impossibilia præcepisse.

Multi præcepta Dei sua imbecillitate æstimantes,putant esse impossibilia quæ præcepta sunt, & dicunt sufficere virtutibus non odisse inimicos:cæterùm diligere plus præcipi,quàm humana natura patiatur. Sciendum est ergo Christum nõ impossibilia præcipere, sed perfecta,quæ Dauid fecit in Saul & Absalom.Stephanus quoque martyr pro inimicis se lapidantibus deprecatus est: & Paulus anathema esse cupit pro persecutoribus suis. Hæc autem Iesus & docuit & fecit,dicens,Pater ignosce illis. In reliquis operibus bonis interdum potest aliquis qualencunque excusationem prætendere, ab habenda vera dilectione,nullus se poterit excusare,&c.

1. Regum 24. 2. Reg. 18. Act. 7. Rom. 9. Luc. 23.

Serm. LXIII. de tempore.

An fortè quisquam tam insolenter superbit,& ita se illæsum,ita immaculatum esse præsumit, vt nullius iam renouationis indigeat? Fallitur prorsus ista persuasione & nimia vanitate veterascit, qui inter tentationes huius vitæ ab omni se vulnere credit immunem. Plena sunt omnia periculis,plena laqueis,incitant cupiditates,insidiantur illecebræ,blandiuntur lucra,damna deterrent: amaræ sunt obloquentium linguæ, nec semper veracia sunt ora laudantium. Inde sæuit odium,hinc decipit mendax officium, vt facilius sit vitare discordem, quàm declinare fallacem.In ipsis autem virtutibus obtinẽdis tam dubius modus est, & tam incerta discretio est, vt si quisquam inter bonorum malorúmque confinia subtilissimi discriminis poterit seruare mensuras,difficile sit vt bene sibi conscium probitatem obtrectantium lingua non mordeat, & iniquorum euadat opprobria,cui amica est iustitia. Iam cùm ad ipsas rerum temporalium varietates cogitatio humana conuertitur, quantæ se opponunt caligines, quanti prauarum opinionum oboriuntur errores,vt de obiectu contrariarũ sumatur materia querelarum!

In mundo plena omnia periculis.

De Verbis beati Ioannis,Serm. XXIX.

Beatissimus Ioannes Apostolus salubriter & veraciter scribens,inter cætera ait,Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, nosipsos seducimus,& veritas in nobis non est. Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & iustus qui dimittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. His verbis docuit beatus Ioannes,imò ipse Dominus Iesus, non se tacens per Ioannem, neminem in ista carne, in isto corruptibili corpore,in ista terra,in isto maligno seculo, in ista vita tentationibus plena neminẽ hîc viuere sine peccato. Absoluta sententia est,nec expositore indiget,Si dixerimus quia peccatum non habemus. Quis enim qui non habet peccatum? Sicut Scriptura dicit, Nec infans,cuius est vita diei vnius super terram. Talis paruulus peccatum non fecit: sed de parentibus traxit. Ergo nullo modo quisquam potest dicere non se habuisse peccatum:sed accessit per fidem ad lauacrum regenerationis homo fidelis,& omnia dimissa sunt ei. Iam sub gratia viuit, in fide viuit, membrum Christi factus est,templum Dei factus est:& tamen sic quomodo membrum Christi & templum Dei factus est,si dixerit se nõ habere peccatum,seipsum seducit, & veritas in eo nõ est: prorsus mentitur si dicat,Iustus sum.Sunt autem quidam inflati vtres,spiritu elationis pleni, non magnitudine ingentes, sed superbiæ morbo tumentes, vt dicere audeant inueniri homines absque peccato. Dicunt ergo iustos prorsus in hac vita nullum habere peccatum. Hæretici autem sunt Pelagiani, iidemque Cælestiani.

1. Ioan. 4.

Iob 16.

Pelagiani & Cælestiani.

Ibidem circa finem.

Non autem quia dico quòd nõ possumus hîc esse sine peccato, homicidia facere debem⁹ aut adulteria, vel cætera mortifera peccata, quæ vno ictu perimunt. Talia non facit bonæ fidei & bonæ spei Christianus:sed illa sola quę quotidiano orationis periculo tergantur. Humiles & deuoti dicamus quotidie,Dimitte nobis debita nostra: sed si faciamus quod sequitur,Sicut & nos dimittim⁹ debitorib⁹ nostris.

Matth. 6.

Post pauca in fine.

Nemo ergo dicat se esse sine peccato: sed non tamẽ ideo debemus amare peccatum. Oderimus ea fratres, etsi non sumus sine peccatis, oderimus tamen ea, & maximè à criminibus nos abstineamus: abstineamus quantum possumus & à leuibus peccatis. Ergo ait quis,

Non

Non habeo peccata. seipsum decipit, & veritas in eo non est. Prorsus oremus vt Deus dimittat, sed faciamus quod dicitur, Dimittam⁹ & nos debitoribus nostris, cùm dicitur. Et dimittetur vobis. Quotidie dicimus hoc, & quotidie facimus, & quotidie fit in nobis. Non hîc sumus sine peccato: sed exibimus hinc sine peccato.

In lib. de perfect. iustitiæ in fine libri.

Nullus fuit sine peccato præter Christum.

Quisquis ergo fuisse vel esse in hac vita aliquem hominem, vel aliquos homines putat, excepto vno Mediatore Dei & hominum, quibus necessaria nō fuerit remissio peccatorum, contrarius est diuinæ Scripturæ, vbi Apostolus ait, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit: in quo omnes peccauerunt. Et necesse est vt impia contentione asserat esse posse homines, qui sine Mediatore Christo liberante atque saluante sint liberi salúsque à peccato, cùm ille dixit, Non est opus sanis medicus, sed malè habētibus, Non veni vocare iustos, sed peccatores. Quisquis autem dicit, post acceptam remissionem peccatorum, ita quēquam hominem iustè vixisse in hac carne vel viuere, vt nullum habeat omnino peccatum, cōtradicit Apostolo Ioanni qui ait, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Non enim ait habuimus, sed habemus. Postremo si excepto illo capite nostro, sui corporis Saluatore, asseruntur vel fuisse vel esse in hac vita aliqui homines iusti sine aliquo peccato, siue nunquam consentiendo desyderiis eius, siue quia pro nullo peccato habēdum est, quod tantum est, vt hoc pietati non imputet Deus, quanuis aliter sit beatus sine peccato, aliter autem beatus cui non imputat Dominus peccatum: non nimis existimo reluctādū. Scio enim quibusdam esse visum, quorum de hac re sēten tiam non audeo reprehendere, quāquam nec defendere valeam.

Matth. 9.

1. Ioan. 1

DE LEGE ET EVANGELIO, Homine interiori & exteriori, Spiritu & litera, Veteri Testamēto & nouo.

In quinquagena II. Psalm. LVII, Versu I.

Matth. 19

Lex naturæ.

Quandoquidem manu Formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: hoc & antequam Lex daretur nemo ignorare permissus est, vt esset vnde iudicarentur & quibus Lex nō esset data. Sed ne sibi homines aliquid defuisse quererentur, scriptum est in tabulis, quod in cordibus non legebāt. Non enim scriptum non habebant, sed legere nolebant. Oppositum est oculis eorum, quod in conscientia

Sapien. 1

videre cogerentur, & quasi forinsecus admota voce Dei, ad interiora sua homo cōpulsus est, dicēte Scriptura, In cogitationib⁹ enim impii interrogatio erit. Vbi interrogatio, ibi Lex. Sed quia homines appetētes ea quę foris sunt, etiam à seipsis exules facti sunt, data est etiam conscripta Lex. Non quia in cordibus scripta non erat: sed quia tu fugitiuus eras cordis tui, ab illo qui vbique est comprehenderis, & ad teipsum intrò reuocaris. Propterea scripta Lex quid clamat eis qui deseruerunt Legem scriptā in cordibus suis? Redite præuaricatores ad cor. Quis enim te docuit nolle accedi ab altero ad vxorem tuam? Quis te docuit nolle tibi furtum fieri? Quis te docuit nolle iniuriam pati, & quidquid aliud vel vniuersaliter vel particulariter dici potest? Multa enim sūt, de quibus singulis interrogati homines, clara voce respondēāt, nolle se pati. Age, si non vis pati ista, nunquid solus es homo? Nonne in societate viuis generis humani? Qui tecum factus est, socius tuus est, & omnes facti ad imaginem Dei, nisi terrenis cupiditatibus conterant quod ille formauit. Quod tibi ergo non vis fieri, noli alteri facere. Indicas enim malum esse in eo quod pati nō vis, & hoc te cogit nosse Lex intima, in ipso tuo corde conscripta. Faciebas & clamabatur inter manus tuas. quomodo cogeris redire ad cor tuum, cùm hoc pateris inter manus alienas? Furtum bonum est? Non. Interrogo, Adulterium bonum est? Et omnes clamāt, Non. Homicidium bonum est? Omnes clamāt detestari se. Concupiscere rem proximi bonum est? Non, vox omniū est. Aut si adhuc non confiteris, accedit qui concupiscit rem tuam. placeat tibi, & respondē quod vis. Omnes ergo de iis rebus interrogati, clamant hæc bona non esse. Rursus de beneficiis non solùm de non nocendo, verūetiam de non præstando atque tribuendo, interrogatur omnis anima esuriens, famem patiens. Alius habet panem & redundat ei vltra sufficientiam: nouit te egere, non dat. Displicet tibi esurienti, displiceat & satiato, cùm alterum esurire cognoueris. Peregrinus tecto indigens, venit in patriam tuam: non suscipitur ille. Tūc clamat ille inhumanam esse ciuitatem, facilè apud Barbaros sibi esse potuisse refugium. Sētit iniquitatem quia patitur, tu fortè non sentis. Sed oportet vt te cogites peregrinum, & videas quo modo tibi possit displicere, qui tibi non præstiterit, quod tu in patria tua non vis peregrino præstare. Eia tu redi, redi præuaricator ad cor. ibi scripta est Lex, Quod tibi fieri non vis, alii ne feceris, &c.

Lex scripta.

Esa. 46.

Ad Hilarium, Epist. LXXXIX.

Legis naturæ omnes sunt rei

Proinde quoniam Lex est etiam in ratione hominis, qui iam vtitur arbitrio libertatis naturaliter in corde conscripta, qua suggeritur ne mali aliquid faciat quisque alteri, quod pati ipse non vult: secūdum hanc Legem præuaricati sunt omnes, etiam qui Legem per Mosem datam non acceperunt. de quibus in Psalmo legitur, Prævaricatores æstimaui omnes

Psalm. 118.

peccatores terræ. Nō enim omnes peccato-

terræ Legem per Mosem datam præuaricauerũt: sed tamen nisi aliquã præuaricassent, non appellarẽtur præuaricatores. Vbi enim nõ est Lex, nec præuaricatio. Præuaricata ergo Lege, quæ in Paradiso data est, nascitur homo ex Adam cum lege peccati & mortis, de qua dicitur, Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis. Quæ tamen nisi mala consuetudine postea roboretur, facilius vincitur: non tamẽ nisi gratia Dei. Lege autem alia præuaricata quę est in vsu rationis animæ rationalis, in ætate hominis iam ratione vtentis, præuaricatores fiunt omnes peccatores terræ. Præuaricata verò etiam Lege illa, quæ data est per Mosem, multò amplius abundat delictum. Si enim data esset Lex, quæ posset viuificare, omnino ex Lege esset iustitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Hec verba, si agnoscis, Apostolica sunt. de qua Lege iterum dicit, Lex præuaricationis gratia posita est, donec veniret semen, cui promissum est, dispositum per Angelos in manu Mediatoris, Christum commendans, cuius gratia salui facti sunt omnes, siue paruuli à lege peccati & mortis, cum qua nati sumus: siue maiores, qui malè vtentes arbitrio voluntatis, præuaricarunt legem naturalem ipsius rationis: siue qui Legem acceperunt, quæ data est per Mosem, eámque præuaricantes, litera occisi sunt. Cùm verò etiam Euangelica præcepta homo præuaricat, velut quatriduanus mortuus putet: nec de illo tamen desperandum est propter eius gratiam, qui non lentè dixit, sed magna voce clamauit, Lazare, veni foras.

Rom.7. *Galat.3.* *Ibidem.* *Gratia Dei omnes saluãtur* *Ioan.11.*

In eadem Epistola.

Nam & Lex ipsa in hoc adiutorium data est illis, qui ea legitimè vtuntur, vt per illam sciant, vel quid iustitiæ iam acceperint, vnde gratias agãt, vel quid adhuc eis desit, quod instanter petant. Qui autem sic audiunt quod Lex ait, Non concupisces, vt hoc quia didicerint, sufficere sibi arbitrentur: nec adiutorio gratiæ Dei ad faciendum quod iustum est dari sibi virtutem credant & petant: ad hoc eis Lex subintrauit, vt abundaret delictum. Nam interim vt omittamus Legis multa præcepta, & hoc inde commemoremus quod ad commemorandum elegit Apostolus, quum dicit Lex, Non concupisces, quid videtur aliud imperare, nisi ab illicitis cupiditatibus continentiam? Animus quippe velut pondere, amore fertur quocunque fertur. Iubemur itaque detrahere de pondere cupiditatis, quod accedit ad pondus charitatis, donec illud cõsumatur, hoc perficiatur. Plenitudo enim Legis, charitas. Et tamen de ipsa continentia vide quid scriptum sit, Et cùm scirem (inquit) quia nemo potest esse continens, nisi Deus det (& hocipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donum) adii Dominum, & deprecatus sum illum. Nunquid dixit, Et cùm scirem quia nemo potest esse continens, nisi per proprium liberum arbitrium: & hocipsum erat sapientiæ, scire à meipso esse hoc donum? Non planè hoc dixit, quod quidam in sua vanitate hoc dicunt: sed quod fuit in sanctæ Scripturæ veritate dicendum. Cùm scirem (inquit) quia nemo esse potest continens, nisi Deus det. Iubet ergo Deus continentiam, & dat continentiam: iubet per Legem, & dat per gratiam: iubet per literam, dat per Spiritum. Lex enim sine gratia facit abundare delictum, & litera sine Spiritu occidit. Iubet ideo vt facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub Lege fatigati, adiutorium gratiæ poscere nouerimus, & si quid facere poterimus operis boni, ei qui adiuuat non simus ingrati. Neque enim voluntatis arbitrium ideo tollitur, quia iuuatur: sed ideo iuuatur, quia non tollitur. Qui igitur ideo dicit, Adiutor meus esto, confitetur se velle implere quod iusserit: sed ab eo qui iusserit, adiutorium poscere vt possit. Ad abundantiam igitur delictorum, Lex nos docet quid velle debeamus, nisi adiuuet gratia, vt quod volumus valeamus, & quod voluerimus impleamus.

Per Legem fit homo quãtum iustitiæ acceperit. *Sapient.8*

De assumptione Mariæ virginis, Cap. I.

Sed quia quædam Scriptura sancta veris indagationum studiis reliquit, quæ non sunt superflua æstimanda, dum vera indagatione fuerint patefacta. Fœcunda est enim veritatis auctoritas, & dum diligenter discutitur, de se gignere quod ipsa est cognoscitur. Sæpe enim discussa, veram conuenientiam parit, quam manifestis sermonibus abscondit. Et sæpe apertis sermonibus insinuat, in quibus nihil præter id quod sonat quærendum inuitat. Vt est illud, quòd Abraham genuit Isaac, Isaac autem Iacob, Iacob genuit Iudam & fratres eius, & cætera talia, in quibus sola tenenda est littera. Quædam autem sic commendat vt pariter literam & mysticum intellectum insinuet, vt in transitu maris rubri, manna cælesti, & tabernaculo Dei, atque arca Testamenti, vbi futurorũ figura, Baptismi scilicet, Christi & Ecclesiæ ostensa est prærogatiua. Quædam tantùm mysticè, vt quum Deum dicit insufflasse in faciem Adæ spiraculum vitæ: qui tamen os ad spirãdum non habet, nec manus ad operandum, licet dicat Propheta, Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmauerunt me.

Matth.1. *In sacra Scriptura quædam sola ad literam intelliguntur.* *Quædam ad literam & mystice simul.* *Iob 10. Psalm.118.*

Libro IIII. de Symbolo ad Catechumenos, Cap. III.

Mysticis enim figuris loquitur Scriptura diuina, seruans rebus tempora, quibus recognitis manifesta exerceat veritate. Quoniam nec hoc vacat à mysterio, quòd in monte Oreb super petram iussus est ascendere Moses & stare. Ipsa est illa petra, quæ percussa produxit aquas populo sitienti, de qua dicit sanctus Da-

Exod.17. *Psalm.77.*

Psal.77. 1.Cor.10. Dauid, Dirupit petram, & fluxerũt aquæ. Apostolus autem exponens hoc, ait, Patres nostri eandem escam spiritalẽ mãducauerũt, & eundem potum spiritalem biberunt: bibebant autem de spiritali consequente eos Petra: Petra autem erat Christus. Ipsa sunt illa posteriora Dei. Hoc videt Moses prophetando, quod Paulus exponit dicendo, Cùm venit (inquit) plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere. Mulierem hîc ponit, cõsuetudinem seruans locutionis Hebraicæ, quæ omnes fœminas mulieres appellat. Nã scriptũ est, Seruate mulieres, quæ nondum cognouerunt virum. Et de ipsa Eua dictum est, Formauit eam in mulierem. Antequam illam viro coniungeret, eam mulierem appellauit.

Posteriora Dei Christus.

Galat.4.

Nume.31

De singularitate Clericorum, Cap. IX.

Lex virtus est peccati. Quantum enim Lex obedientibus suggerit adiutorium, tantum inobedientibus incitat peccatum, dicẽte Apostolo, Virtus (inquit) peccati Lex.

De contemptu mundi, Cap. VIII.

Lex aduersarius hominis est. Dum igitur vacat, dum sumus in via, nostro aduersario Legi Dei consentiamus. Lex quippe diuina, noster ideo dicitur aduersarius, quia nostris carnalibus omnino contradicit voluptatibus, &c.

De pœnitentiæ medicina, Cap. I.

Legi vsus. Ad hoc enim Lex data est, vt superbo infirmitatem suam notam faceret, infirmo pœnitentiam suaderet. Ad hoc etiam Lex data est, vt vulnera ostenderet peccatorum, quæ gratię benedictione sanaret. Ad hoc etiam Lex data est, vt diceremus etiam in cõualle plorationis,

Rom.7 Video aliam legem in membris meis, repugnãtem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis: & cum ipso ploratu clamaremus, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et succurret nobis exaudiente Deo, qui erigit elisos

Psalm.144 & soluit compeditos, illuminat cæcos, gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.

Quæstionum veteris & noui Testamenti, Quæst. IIII.

Primum Lex formata in literis dari non debuit, quia in natura ipsa, quodammodo inserta est, & Creatoris notitia ex traduce nõ latebat. Nam quis nesciat, quid bonæ vitæ conueniat, aut ignoret, quia quod sibi fieri non vult, alii minimè debeat facere? At vbi naturalis Lex euanuit, impressa consuetudine delinquendi, tunc oportuit Legem manifestari, vt in Iudæis omnes audirent. Non quòd penitus obliterata esset, sed quia maxima eius auctoritate carebant. Idololatriæ studebatur. Timor Dei in terris non erat, sed fornicatio operabatur. Circa rẽ proximi auida erat concupiscẽtia. Danda ergo Lex erat, vt & quæ sciebantur, au-

Tobiæ 4

ctoritatem haberent, & quæ latere cœperant manifestarentur. Nam inuenimus ante Mosem, non solùm nõ latuisse: sed etiam vindicata esse peccata. Quamobrem & iusti fuisse reperiuntur multi, qui sciẽtes Deum vindicem, timebant peccare. Quod quum cœpisset iam negligi, Legem naturalẽ reuelari oportuit, vt scirent cuncti aperta ratione Dominum requisiturũ actus humanos, quãuis per diluuiũ vindicatũ legatur, & in Sodomã & Gomorrham: sed hæc vetustatis obliuio texerat. Vnde per Mosem terroris causa ad disciplinã corrigendam & fidem in Deum reformãdam, cõmemorata sunt. Quare & Apostolus, Iustis (ait) non est Lex posita: sed iniustis, idola colẽtibus, fornicatoribus, & talia. Nunc videamus an conueniat iis qui Dei iudicium audientes rident futurum: si proderit an oberit, si veritate muniatur, an careat ratione. Lex quidẽ data est mundo: sed videmus eam circa multos cessare. Non ergo iustum videtur, vt qui hîc pecẽt, per potentiam securi sint. Alii legibus illudunt, pauperes deprimuntur, iustis accusatio componitur, bene agentes opprobrio sunt, pii indigent, mali florent, iniqui & corruptores in honore sunt, auari & raptores locupletantur, iudex venalis est. Nõne iniquum videtur, si Conditor rerũ non hæc requirat, vt qui hîc iniustè oppressi sunt, releuentur, & qui bene viuendo indiguerũt, remunerẽtur, & qui propter iustitiam opprobrio erant, honorentur: illi autem qui per potentiam leges contempserũt aut tergiuersatione illuserunt, iniquitatem sectantes: sic glorioſi in iis, vt ipſi iustitiæ insultare videãtur, vt humiliati & confusi tormẽtis subiiciantur in cõspectu eorum, in quorum malis & despectione gaudebant, vt & ipsi de pœna illorũ lęti, Deo gratias referant, apud quem solum personarum acceptio cessat?

Ante Mosem vindicabantur peccata.

Genes.7. Genes.19.

1.Timoth.1.

Eodem libro, Quæstione XLIIII.

Ezech.20. Quare Deus dederit Iudæis tã asperа præcepta. Ego dedi illis præcepta non bona, & iustificationes in quibus non viuent in eis. Ostendit qua causa data sint illis præcepta, tanta & tam aspera, vt quia ingrati tantis bonis extiterunt, dictante iustitia præceptis seuerioribus premerentur. Idcirco non bona ea dixit, quum iusta sint: quia nõ illis ad iustificationem proficiebant: sed ad exitium. & pœna licet dignè illata patienti: tamen bona non est. Post hæc tamen quia pius est Deus, nouum Testamẽtum se daturum promisit, in quo abbreuiatio facta Legis iustificaret credentes: sicut iustificatus est Abraham, vt cessantibus neomeniis & sabbato & Circũcisione & cæteris præceptis, non quæ naturalis legis sunt, id est, homicidium, adulterium, & talia, ita iustificarentur, vt Abraham. Renouata enim fide Abrahæ, omnia voluit cessare, vt tale tempus esset, quale fuerat, quãdo credidit Abraham. Sed fortè dicãt Iudæi, Si ea quæ à Mose data sunt, cessare dicta

sunt, per abbreuiationē Legis, nūquid Circuncisio à Moyse data est, vt cesset? Ac per hoc signum patris nostri habemus, quia sumus filii Abrahæ, quod propter testimonium generis cessare non debet. Tempore quidē suo seruāda fuit Circuncisio, id est, antequam nouū Testamentum daretur, quod promissum erat. At vbi Dei gratia præstante, onera Legis cessare iussa sunt, quid opus est circuncidi? Idcirco autem noua Lex data est, id est, spiritalis, vt cessarent carnalia, & suscipientes eam signum eius acciperent: vt sicut in veteri Testamento Abrahæ signum habuerūt, ex quo cœpit Testamentum vetus, ita & in nouo signum habeant Saluatoris, qui noui Testamenti constitutor est. Quemadmodū enim ex Abraham Hebræi dicti sunt, sic & ex Christo Christiani dicuntur. Quicunque ergo adhuc Hebræi dicūtur, nouum Testamentum, quod promisit Deus, non receperunt, beneficium & misericordiam Dei in irritum deducētes, qui populum suum, iam non hominis nomine volens censeri, sub Filii sui nomine constituere illos dignatus est. Qua igitur audacia dicunt Iudæi non nostra nos lege vti, sed sua? cùm dicat Dauid, Confitebor tibi in Gētibus: & iterū, Epulamini Gētes cum populo eius: & ad Hieremiā Prophetam dicit Dominus, Priusquam te formarem in vtero, noui te, & antequam exires de vulua, sanctificaui te. & Prophetam in Gētibus dedi te? Iudaismus certè proprias habet significationes. Aut enim populus iste in Iacob significatur, aut in Samaria, aut in Hierusalem, aut in Iudæa, aut in Israel. De Gētibus autem apertū est, quia aliter illos significat, quàm sūt Iudæi. noster autem Propheta est Hieremias. Quanuis enim in omnibus Prophetis, Gentes participes doni sui ostenderit Deus: ad Hieremiam tamen specialiter dicit, quia nobis illum dedit Prophetam. Hic enim nouum Testamentum futurum significauit, quod plus Gētibus proficeret, quàm Iudæis, quod nunc declaratum videtur. Cùm enim in vniuersa terra noui Testamēti sit prædicatio: Iudaismus tam rarò est, vt difficilè Iudæus fidelis inueniatur, & omnes Ecclesiæ noui Testamenti. Gentium nominentur: sicut dictum erat in Osee Propheta, Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam. Repulsis ergo Iudæis conuocat Gentes, ea misericordia & gratia, qua vocare dignatus est & Abraham. Nec enim Abraham vocatus non cognouit Dominum. Itaque qui dignatus est Abraham, ita & ipse dignatus est Gentes. Cur ergo dicunt, Nostra est Lex, cùm manifestū sit donū Dei esse omnium volentium? Cesset itaque ista vsurpationis temeritas: quia gratia Dei communis est omnibus, &c. *Eodem lib. Quæst. LXIX.*

Hebræi ab Abraham, Christiani à Christo.

Hierem. 1.

Prædicatio noui Testamenti in vniuersa terra est.

Osee 2.

Omnia etenim Prophetæ suis voluminibus complexi sunt, & incarnationem, & conuersationē, passionem & resurrectionem, & diuinitatis manifestationem, & futurum eius iudicium reuelauerunt: ac per hoc cessauerunt Prophetæ, impleto opere dispensationis. Lex autem duplici modo cessauit, nec quidem tota. Nam & id quod cessauit poterit permanere, si seruetur conditio: aliud enim cessauit in sententia, aliud in ipsa Lege. Prædicante Ioanne Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, cessauit sententia Legis, quæ reos tenebat peccatores: cessauerūt etiam onera Legis, quæ ad duritiam cordis Iudaici fuerant data, in escis, neomeniis, sabbatis & cæteris. Misericordia enim aduenīēte cessauit vindicta. Sed onera Legis in perpetuum cessauerunt. Sentētia verò iis cessat & aboletur, qui permanēt in beneficio consecuto: iis autem qui redeunt ad hominem veterem, refricatur Legis auctoritas: quia immemores beneficiorū redeūt sub sentētia Legis. Circuncisio verò & sabbatum, vsque ad illud tempus valuit, quo nouæ Legis prædicaretur mandatum. sic enim data sunt, vt aduenīente Lege fidei cessarent. Vnde dicit Apostolus, Finis Legis Christus. Nā & Daniel hoc significat, cùm & de aduētu Domini, & tēporibus Hebdomadū prophetat: quia & chrisma & iudicium & sacrificium & ipsa ciuitas cessatura erant. Spiritali enim aduenīente Lege, necesse erat cessare carnalia. Tunc enim ex parte corporis seruiebatur Deo, nunc ex parte animæ. Pridem visibiliter, scilicet tunc, modò inuisibiliter. Tunc in carne, nunc in animo: quia Deo vtique, qui spiritus est, in spiritu seruiendum est. Non ergo soluta Lex est, quia cessauit: sed successum illi est impleto tempore. Nec enim administratio eius accusatur aut iudicium, si peccatoribus indulgentia datur, cū hinc magis rectè data & iustè probetur, quia quibus dominabatur, peccatores fuisse nō negantur. Quia iustis (inquit) lex non est posita. Non ergo quia misericordia præferēda est, cō temnenda putetur iustitia, cuius reuerentia si non esset, ipsa misericordia fructum non haberet. Nisi autem hanc seruauerint, post acceptam misericordiam, nihil illis proderit indulgentia. Nam dixit Lex, Nō facies tibi idolum, neque adoraueris quæ in cælo sursum sunt, & quæ in terra deorsum: &, Nō peierabis: &, Honora patrem & matrem: &, Non occides, neq; fornicaberis, neque furtum facies, Non dices falsum testimonium, neque concupisces quicquā proximi tui. Nunquid hæc cessasse dicenda sunt? Absit. Sine his enim quispoterit vel in hac vita idoneus iudicari? Ac per hoc cætera cessauerūt, quæ suprà diximus, neomeniæ, sabbata, lex escarum, sacrificia, Circuncisio.

Omnia Christi Sacramenta Prophetæ complexi sunt.

Circuncisio & sabbatum vsque ad Christum valuere.

Rom. 10.
Daniel. 9.

Isaiæ. 4.

1. Timoth. 1.

Exod. 20.

Quæstione CII.

Nam per Moysem data est Lex, quia iustum fuit vindictā in primordiis suis cum seueritate exerceri: quia & in illum qui sabbatis exiit ligna colligere, funebriter vīdicauit, & in filium Aegyptię, qui blasphemauerat in Deū, similiter vltionem dedit, & in causa fusilis vituli percussit filios Israel. Vnaquæque ergo lex

Num. 15.
Leuitic. 24.

inter

inter ipsa primordia sensum suum plenum o-
Lex aspera. stẽdit, vt vetus Lex, quia ad vindicandũ promptior erat, inter initia sua asperior videretur, vt metu incusso diligentes & solicitos faceret auditores suos. Noua ergo, propterea
Euangelii clemens. quòd pia & ad misericordiam facilis est, primordia sua mitissima & clementissima demostrauit, vt ipsa oblectatione ac delectatione omnes ad indulgentiam prouocaret. Postea autem & illa quæ asperior visa est, propter fragilitatem humani generis, non solùm rigorem suum molliuit, sed & humanam & piam se præstitit, & hæc quæ clemẽs visa est propter fragilitatem humani generis aliquando vindicauit.
Actorũ 4 & 13. Ananias enim cum Sapphira vxore sua diuinitus cæsi sunt. Et Elymas magus, incredulus & Dei Legi repugnans, Domini iudicio & virtute cęcatus est. Et Herodes rex, propterea quòd honorem non dedit Deo cæli, ab Angelo Dei percussus, scatẽs vermibus expirauit. Ne quia misericordia prædicatur, inultum omnino putarent homines, & impunè peccarent, timorem posuit, ostendens ad hoc dari veniam delictorum, vt quasi ex mortuis viuificati, postea abstinerent se à contrariis, vt id elaboretur, ne quis hinc cum crimine exeat, quia ad iudicium venietur. Hæc enim vnicuique sententia imputatur, in qua definitur. Quoniam igitur noua Lex plenitudinẽ habet misericordiæ, ne cõtemptui duceretur ab amatoribus peccatorũ, in supradictos vindicauit. Vetus verò Lex, quanquam ad vindictam data sit, quibusdam tamen ignouit, ne omnino crudelis diceretur. Sed in plures vindicauit, quia sensus eius ad vlciscendũ prõptus est. Sine dubio ergo maior gratia nouæ Legis est, quàm fuit veteris.

In libro altercationis Ecclesiæ & Synagogæ, Dial.

SYNA. Nolo te in tanto plausu efferant lectiones: sed ad illud conuertere, quod mihi arbitror profuturum. Respice te nec Legem accepisse, nec Circũcisionem meruisse, in quo signo gentilitas segregatur. Inde est, quòd & signum meum habeò, & Legem quam Moyses protulit nõ amitto. ECCLE. Legẽ te accepisse testaris, sed Legem veteris Testamẽti. Ego autem Euangeliorum nouam legem accepi. Et vt
Esaiæ 42. scias veterem nouitate compressam, lege Esaiam, qui tibi ait, Illa vetera transierunt: ecce facta sunt noua: nunc orientur. Nam quod dicis te in salutem populi Circumcisionis signaculum accepisse, hodie probo stultiam tuam fuisse deceptã. Si ergo per Circumcisionem æternitas donabatur, vides te caput accepisse nõ pedes, & vno oculo, vel vna manu fuisse truncatam, mediam vixisse, & mediam fuisse emortuam. Nam si dicis populum tuum in signo tuæ passionis esse saluandum, quid facient virgines tuæ, quid faciẽt viduæ, quid matres etiam synagogæ, si Circumcisionis signum populo ad æternam vitam processisse testaris?

Ergo Iudæas fœminas habere non decẽt: viri enim circunciduntur, mulieres autem præputium non admittunt. ergo saluæ esse non possũt, si Circũcisione saluamini. Vides ergo te viros, hoc est, circunciſos habere posse Iudæos: mulieres autem quæ circuncidi non possunt, nec Iudæas nec Christianas, sed paganas esse profiteor. Audi doceo te clarissima Circumcisionis insignia: quam Circumcisionem si accipere potuisses, nunquam prodigium de regno perpessa cecidisses. Respice quod Hieremias ait, *Hiere. 4.* Hæc dicit Dominus viris Iudæis, qui habitatis in Hierusalem, Renouamini inter vos nouitate, & ne seminaueritis in spinis. circuncidite vos Deo vestro, & circuncidite præputium cordis vestri. Quod & & ipse Moses ait, quem tu similiter sequebaris, licet mihi mandata portaret. Erit (inquit) in nouissimis diebus, circuncidet Deus cor tuum, & cor seminis tui, ad Dominum Deum tuum amandum. *Deutero. 30*
Et Apostolus Paulus ait, Circuncisi estis Circuncisione non manu facta, non in expoliatione carnis, sed in Circuncisione Christi. Quid *Circumcisio spiritualis & vera.* ad hæc dicimus Synagoga? Ecce nõ carnis, sed cordis Circuncisio mandabatur, scilicet vt vitia cordis incideres, vt libidinem desecares, vt idololatriæ caput auferres, vt tunicã fornicationis scinderes. Quia ait Propheta, In lapide *Hieremi. 3* mœchata es & in ligno. Vides ergo te non accepisse in signum salutis Circuncisionem, sed in signum potius pudoris & turpitudinis.

De vera innocentia, Cap. XIIII.

Legis litera quæ docet non esse peccandũ, *Lex peccatum* si Spiritus viuificans desit, occidit. Scire enim *facit non cauere.* peccatum potius facit quàm cauere, & ideo magis augeri quàm minui: quia malæ concupiscentiæ etiam præuaricatio Legis accedit.

Eodem libro, Cap. XIIII.

Lex data est vt gratia quæreretur, gratia *Lex vitiũ non* data est vt Lex impleretur. Neque enim suo *sinat, gratia sa-* vitio non implebatur, sed vitio prudentiæ car *nat.* nis, quod vitium per Legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit.

Item, CCIVIII.

Lex Dei secundum naturam est. Et cùm homines quæ Legis sunt faciunt, naturaliter *Roman. 2* faciũt superato vitio, quod nec præsidium Le- *Lex Dei natu* gis abstulerat. Cùm itaque per gratiam Lex *raliter quæ sit.* Dei in cordibus scribitur, quæ Legis sunt naturaliter fiunt: non quia per naturam præuenta sit gratia, sed quia per gratiam reparata est natura.

De consensu Euangelistarum, Libro I. Cap. I.

Inter omnes diuinas auctoritates, quæ sanctis literis continentur, Euangelium meritò excellit. Quod enim Lex & Prophetæ futu- *Euangelii ex-* rum prænũtiauerunt, hoc redditum atque cõ- *cellentia.* pletum in Euangelio demonstratur.

Libro III. contra Epistolam Parmeniani, Cap. II.

Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis Legem Christi. Quid est Lex Christi, nisi Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem? Quid est Lex Christi, nisi, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis? Quod ergo hic dixit, Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis Legem Christi: hoc alio loco ait, Sufferentes inuicem in dilectione, studētes seruare vnitatē Spiritus in vinculo pacis. Nā & in illo Pharisæo modicū fermentū esse videbatur, quia super peccatore nō solùm non dolebat, sed super eius peccato de suis se meritis extollebat. Sed descendit ille confitens peccata sua, iustificatus magis quàm ille Pharisæus iactans merita sua, quoniam qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Sequitur ergo Apostolus & dicit, Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi, &c.

Ioannis 13.
Ioannis 14.
Galat. 6.
Ephes. 4.
Lucæ 18.
1. Corinth. 5.

Libro I. de Baptismo contra Donatistas, Cap. XV.

Ex ipso autem animali sensu, quia homo animalis non percipit quæ sunt Spiritus Dei, omnes dissentiones & schismata generantur. In quo sensu perseuerātes, Apostolus dicit ad vetus Testamētum pertinere, id est, ad terrenorū promissorū cupiditatem, in quibus quidem spiritalia figurantur. sed animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei. Quocúque ergo tempore tales homines esse cœperint in hac vita, iam diuinis pro seculorum distributione Sacramentis imbuti, si adhuc tamen carnaliter sapiant, & carnalia de Deo, siue in hac vita, siue post hanc vitam sperent atque desyderent, animales sūt. Ecclesia verò, quod est populus Dei, etiam in istius vitę peregrinatione antiqua res est, in aliis hominibus habēs animalem portionem, in aliis autem spiritalē. Ad animales pertinet vetus Testamentū: ad spiritales nouum. Sed primis temporibus vtrunque occultum fuit ab Adā vsque ad Mosem. A Mose autem manifestum est vetus, & in eo ipso occultabatur nouum, quia occultè significabatur. Postea verò quàm in carne Dominus venit, reuelatū est nouum, veteris autem Sacramenta cessarūt, sed concupiscētiæ tales non cessauerūt. In illis enim sunt, quos Apostolus iam per Sacramentum noui Testaméti natos, adhuc tamen dicit animales non posse percipere quæ sunt Spiritus Dei. Sicut enim in Sacramētis veteris Testaméti viuebant quidam spiritales, ad nouum scilicet testamētum, quod tunc occultabatur, occultè pertinentes: sic & nunc in Sacramento noui Testamenti, quod iam reuelatum est, plerique viuunt animales. Qui proficere si nolūt ad percipiēda quæ sunt Spiritus Dei, quò eos hortatur sermo Apostolicus, ad vetus Testamentum pertinebunt. Si autem proficiunt, & antequam capiant ipso profectu & accessu ad nouum pertinent. Et si priusquā spiritales fiāt ex hac vita rapiuntur, custoditi per Sacramenti sanctitatem, in terra viuentium cōputantur, vbi est spes nostra & portio Dominus. Nec inuenio quid verius intelligatur in eo, quod scriptum est, Imperfectum meum viderunt oculi tui, quandoquidem sequitur, Et in libro tuo omnes scribentur.

1. Corinth. 2. *Qui sunt animales.*
Psalm. 138.

Ad inquisitiones Ianuarii, libro II. Cap. XII.

Obseruare diem sabbati, non ad literam iubemur secundum otium ab opere corporali, sicut obseruant Iudæi. Et ipsa eorum obseruatio, quia ita præcepta est, nisi aliam quandā spiritalem requiem significet, ridenda iudicatur. Vnde non inconuenienter intelligimus, ad amorem excitādum, quo ad requiem tēdimus, valere omnia quæ figuratè in Scripturis dicuntur: quandoquidem non solum in Decalogo figuratè præcipitur, vbi requies commēdatur, quæ vbique amatur, sed in solo Deo certa & sancta inuenitur.

Observatio sabbati.

De opere Monachorum, Cap. XI.

Aliud est esse sub Lege, aliud in Lege, aliud sine Lege. Sub Lege carnales Iudæi, in Lege spiritales & Iudæi & Christiani. Vnde Apostoli seruauerunt morē illum patrium: sed onera insolita credentibus gētibus non imposuerunt: & ideo nec illi circuncisi sunt. Sine Lege autem gentes quæ nōdum crediderunt, quibus tamen se Apostolus cōgruisse testatur per misericordem compassionem, non per versipellem simulationem, id est, vt eo modo subueniret carnali Iudæo, vel pagano, quomodo sibi ipse si hoc esset, subueniri voluisset, portās vtique eorum infirmitatem in compassionis similitudine, non fallens in mendacii fictione, sicut continuò sequitur & dicit, Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Hinc enim loquebatur, vt etiam omnia illa diceret, &c.

1. Corinth. 9

Libro XII. de Genesi ad literam, Cap. VII.

Spiritus dicitur aer iste, vel flatus eius, id est, motus eius, sicut dictum est, Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis. Dicitur etiam spiritus anima siue pecoris, siue hominis, sicut scriptum est, Et quis scit, spiritus filiorum hominis si ascendat ipse sursum, & spiritus pecoris, si descendat ipse deorsum in terra? Dicitur spiritus, & ipsa mens rationalis, vbi est quidam tāquam oculus animæ, ad quem pertinet imago & agnitio Dei. Vnde dicit Apostolus, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est. Quum & alibi dicat de interiore homine, Qui renouatur in agnitione Dei, secundum imaginem eius qui creauit eum. Item cùm dixisset, Igitur ipse ego mente seruio Legi Dei, carne autem legi peccati: alio loco sententiam cōmemorās, Caro (inquit) concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt non ea quæ vultis faciatis. Quam dixit mentem, hanc etiam

Psalm. 148.
Eccles. 10. *Multiplicitur dicitur Spiritus.*
Ephes. 4
Coloss. 3
Roman. 7
Galat. 5

etiam ſpiritum appellauit. Dicitur Spiritus etiam Deus, ſicut ait Dominus in Euangelio,
Ioannis 4 Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare.

Eodem libro, Cap. XI.

Quum enim legitur, Diliges proximum tuum tanquam teipſum, corporaliter literæ videntur, ſpiritaliter proximus cogitatur, intellectualiter dilectio conſpicitur.

In Euangelium Ioannis, Tractatu III.

Pertinemus ergo ad Euangelium, pertine-
Ioannis 1. mus ad nouum Teſtamentum. Lex per Moſem data eſt, gratia autẽ & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Interrogamus Apoſtolum, & dicit nobis, quoniã non ſumus ſub Lege ſed ſub gratia. Miſit ergo Filium ſuum, factum ex muliere, factum ſub Lege, vt eos qui ſub Lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Ecce ad hoc venit Chriſtꝰ, vt eos qui ſub Lege erãt redimeret, vt iam non ſimus ſub Lege, ſed ſub gratia. Quis ergo dedit Legem?
Lex per Moſem, per Chriſtum gratia. Ille dedit Legem qui dedit & gratiam: ſed Legem per ſeruum miſit, cũ gratia ipſe deſcendit. Et vnde facti erãt homines ſub Lege? Non implẽdo Legem. Qui enim Legem implet, nõ eſt ſub Lege, ſed cum Lege. Qui autem ſub Lege eſt, non ſubleuatur, ſed premitur Lege. Omnes itaque homines ſub Lege cõſtitutos reos facit Lex, & ad hoc illis ſuper caput eſt, vt oſtendat quòd peccata non tollat. Lex ergo iubet, dator Legis miſeretur. In eo quòd Lex iubet, conãtes homines implere viribus ſuis quod à Lege præceptum eſt, ipſa ſua temeritate & præcipiti præſumptione ceciderunt, & non ſunt cum Lege, ſed ſub Lege facti ſunt rei. Et quoniam ſuis viribus implere non poterant Legem, facti rei ſub Lege, implorauerũt liberatoris auxilium, & reatus Legis fecit ęgritudinẽ ſuperbis. A Egritudo ſuperborum, facta eſt confeſſio humilium. Iam confitentur ægroti qui ægrotant: veniat medicus, & ſanet ægrotos. Medicus quis eſt? Dominus noſter Ieſus Chriſtus.

Tractatu XVII.

Lex peccatores conuincit. Lex enim peccatores conuincebat, non ſoluebat. Ideo litera ſine gratia reos faciebat, quos confitentes gratia liberabat. Nam hoc dicit Apoſtolus, Si enim data eſſet Lex quæ poſſet viuificare, omnino ex Lege eſſet iuſtitia.
Galat. 5. Quare ergo data eſt Lex? Sequitur & dicit, Sed cõcluſit Scriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credẽtibus.

Tractatu XXV.

Exod. 3. Per Moſem terrena, per Chriſtum æterna promiſſa ſunt. Per Moſem quippe promittebatur regnum & terra fluens lac & mel, temporalis pax abundantia filiorum, ſalus corporis, & cætera omnia, temporalia quidem, in figura tamen ſpiritalia, quia veteri homini, in veteri Teſtamento promittebãtur. Attendebant ergo promiſſa per Moſem, attendebant promiſſa per Chriſtum. Ille plenum ventrem promittebat in terra, ſed cibo qui periit: iſte promittebat cibum, non qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam.

Tractatu XXX.

Terra enim promiſſionis, victoria ab inimicis, fœcunditas pariendi, multiplicatio filiorum, abundantia fructuum, quæ illis omnia à *Quid ſit vetus Teſtamentum.* Deo quidem vero & bono, tamen vt carnalibus promiſſa ſunt: omnia hæc fecerat illis vetus Teſtamentum. Quid eſt vetus Teſtamentum? Quaſi hæreditas pertinens ad hominem veterem. Nos innouati ſumus, homo nouus facti ſumꝰ, quia & ille nouus homo venit. Quid tam nouum quàm naſci de virgine? Quia ergo nõ erat, quod in illo innouaret præceptum, quia nullum habebat peccatum, nouus partus eſt datus. In illo partus nouus, in nobis homo nouus. Quid eſt homo nouus? A vetuſtate innouatus. Ad quam rem innouatus? Ad deſyderanda cæleſtia, ad concupiſcenda ſempiterna, ad patriam quæ ſurſum eſt, quæ hoſtem non timet, deſyderandam. Vbi non perdimus amicũ *Nouum Teſtamentum vnde dicatur.* non timemus inimicum, vbi viuemus cum bono affectu, ſine defectu, vbi nemo naſcitur, quia nemo moritur, vbi nemo iam proficit, & nemo deficit, vbi non eſuritur, & non ſititur, ſed ſatietas eſt immortalitas, & cibus veritas. Hæc habentes promiſſa, & ad nouum Teſtamentum pertinentes, & nouæ hæreditatis facti hæredes, & ipſius Domini cohæredes, aliam ſpem valde habemus.

Tractatu XXXII.

Nam vnuſquiſque homo habet in ſe proprium ſpiritum, de quo loquebar, cùm animũ commendarem. Animus enim cuiuſque, proprius eſt ſpiritus eius. De quo dicit Paulus Apoſtolus. Quis enim ſcit hominum, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus qui in ipſo eſt? Deinde adiunxit, Sic & quæ Dei ſunt nemo ſcit, niſi Spiritus Dei, qui in ipſo eſt. Deinde noſtra nemo ſcit niſi ſpiritus noſter. Non enim noui quid cogitas, aut tu quid cogito. Ipſa enim ſũt propria noſtra, quæ interius cogitamus, & cogitationum vniuſcuiuſque hominis, ipſius ſpiritus teſtis eſt. Sic & quæ Dei ſũt, nemo ſcit niſi Spiritus Dei, nos cum ſpiritu noſtro, Deus cum ſuo: ita tamen vt Deus cum ſuo Spiritu ſciat etiam quid agatur in nobis. Nos autẽ ſine eius Spiritu ſcire non poſſumus quid agatur in Deo, Deus autem ſcit in nobis quod ipſi neſcimus in nobis. Nã infirmitatem ſuam *Matth. 26* Petrus neſciebat, quãdo à Domino, quòd ter eſſet negaturus audiebat, & æger ſe neſciebat, medicus ægrum ſciebat, &c.

Tractatu XLVIII.

Nõne ſcriptum eſt in Lege veſtra, hoc eſt *Pſalm. 81* vobis data, quia ego dixi dii eſtis? Deus dicit per Prophetam in Pſalmo hominibus, Ego dixi dii eſtis. Et Legem appellauit Dominus generaliter omnes illas Scripturas, quanuis alibi *Multis modis dicitur Lex.* ſpecialiter dicat Legem, à Prophetis eam diſtinguens, ſicuti eſt Lex & Prophetæ vſque ad

Matt.22,& Luc. 24. Ioannem. Et in his duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ. Aliquando autem in tria distribuit easdem Scripturas, vbi ait, Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in Lege & Prophetis & Psalmis de me.

Tractatu XIIX.

Roman.5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, per peccatum mors: & ita in omnes homines pertrãsiit, in quo omnes peccauerũt. Ecce habes vnum diem mortis, quẽ homo trahit de mortis propagine. Deinde crescit, incipit accedere ad rationales annos, vt legẽ sapiat naturalem, quam omnes habẽt in corde fixam, Tobiæ 4. Quod tibi nõ vis, alii ne feceris. Nunquid hoc de paganis dicitur, & nõ in natura quodammodo legitur? Furtum vis pati? Vtique non vis. Ecce lex in corde tuo, Quod non vis pati, facere noli. Et hanc legem transgrediuntur homines. Ecce alter dies mortis. Data est Lex etiam diuinitus per famulum Dei Mosem. Dictum est illic, Non occides, Non mœchaberis, Non Exod.20. falsum testimonium dices, Honora patrem & matrem, Non cõcupisces rem proximi tui. Ecce Lex scripta. Lex scripta est, & ipsa contemnitur. Ecce tertius dies mortis. Quid restat? Venit & Euangelium, prædicatur regnum cælorum, diffamatur vbiq; Christus, minatur gehenna, vita promittitur æterna: & ipsa contemnitur. Trãsgrediuntur homines Euangelium. Ecce quartus dies mortis. Meritò iam fœtet. Nunquid & talibus est neganda misericordia? Absit. Etiam ad tales Dominus excitandos non dedignatur accedere.

Tractatu eodem.

Exod.31. Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. Mortuus sub lapide, reus sub Lege. Scitis enim quia Lex quæ data est Iudęis, in lapide scripta est. Omnes rei autẽ sub Lege sũt, bene Iussi sub Lege non sunt. 1.Timoth.1. viuentes in Lege sunt. Iusto lex posita non est. Quid est ergo lapidem remouere? Gratiã prędicare. 2.Corinth.3. Apostolus enim Paulus ministrum se dicit noui Testamenti, non litera, sed spiritu. Nam litera (inquit) occidit, Spiritus autẽ viuificat. Litera (inquit) occidens, quasi lapis est Ioannis 11. premens. Remouete (inquit) lapidem. Remouete Legis pondus, gratiam prædicate. Si enim data esset Lex quæ posset viuificare, omnino ex Lege esset iustitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Galat.3. Iesu Christi daretur credentibus. Ergo remouete lapidem.

Cap.IX. Libro V. de ciuitate Dei.

Quid sit Spiritus vitæ. Nam & aer iste siue ventus, dicitur spiritus. Sed quoniã corpus est, non est Spiritus vitæ. Spiritus ergo vitæ qui viuificat omnia, creatórque est omnis corporis, & omnis creati spiritus, ipse est Deus, vtique Spiritus non creatus. In eius voluntate summa potestas est, quæ creatorum spirituum voluntates bonas adiuuat, malas iudicat, omnes ordinat, & quibusdã tribuit potestatem, quibusdam nõ tribuit. Sicut enim omnium naturarum creator est, ita omnium potestatum dator non voluntatum. Malæ quippe volũtates ab illo non sunt, quoniam contra naturam sunt, quæ ab illo est.

Cap.XV. Lib.X.

Legem pauci intell. sunt. Hæc autẽ Lex distributione temporum data est, quę prius haberet, vt dictum est, promissa terrena, quibus tamen significarentur æterna: quę visibilibus sacramentis celebrarent multi, intelligerent pauci. Vnius tamen Dei cultus apertissimè illic, & vocum & rerum omnium contestatione præcipitur, non vnius de turba, sed eius qui fecit cælum & terram, & omnem animam, & omnem spiritum, qui non est quod ipse. Ille enim fecit, hæc facta sunt, atque vt sint, & bene se habeant, eius indigent à quo facta sunt.

Cap.V. Lib.XIII.

Lex virtus peccati. Apostolus enim quum vellet ostendere quãtum peccatum, gratia non subueniente ad nocendum valeret, etiam ipsam Legem, qua prohibetur peccatum, non dubitauit dicere virtutem esse peccati. Aculeus (inquit) mortis est peccatum: virtus autem peccati Lex. Verissimè omnino. Auget enim prohibitio desyderium operis illicitti, quando iustitia non sic diligitur, vt peccati cupiditas eius dilectione vincatur. Vt autem diligatur, & delectet vera iustitia, nonnisi diuina subuenit gratia. Sed ne propterea Lex putaretur malum, quoniam virtus est dicta peccati, ideo ipse alio loco versans huiusmodi quæstionẽ, ita inquit, Lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Quod ergo bonum est (inquit) mihi factum est mors? Absit. Sed peccatũ vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, vt fiat supramodum peccãs peccatum per mandatum. Supramodum dixit, quia etiam præuaricatio additur, cùm peccandi aucta libidine etiam Lex ipsa contemnitur. Cur hoc cõmemorandum putauerimus? Quia scilicet sicut Lex non est malum, quando auget peccantium concupiscentiam, ita nec mors bonum est quando auget patientium gloriam. Cùm vel illa pro iniquitate deseritur, & efficit præuaricatores, vel ista pro veritate susciptur, & efficit martyres. Ac per hoc Lex quidem bona est, quia prohibitio est peccati. Mors autẽ mala, quia stipendium est peccati. Sed quemadmodum iniusti malè vtuntur, non tantùm malis, verumetiam bonis, ita iusti bene, non tantùm bonis, sed etiam malis. Hinc fit vt & mali malè Lege vtantur, quanuis sit Lex bonum, & boni bene moriantur, quanuis sit mors malum.

1.Corinth.15. Roman.7. Roman.6.

Cap.VII. Libro XVII.

Vetus Testamẽtum de monte Sina testimonium perhibet nouo. Non enim prodest Testamentum vetus de monte Sina in seruitutem generans, nisi quia testimonium perhibet Testamento nouo. Alioqui quandiu legitur Moses, velamen super corda eorum positum est. Quum autem inde quisque transierit ad Christum, auferetur velamen.

lamen. Transeuntium quippe intentio ipsa mutatur de vetere ad nouum, vt non iam quisque intendat accipere carnalem sed spiritalem felicitatem, &c.

Cap. XI. Lib. XVIII.

Exod. 13. Quibus temporibus eduxerit Moses populũ de AEgypto.

Eduxit ergo Moses ex AEgypto populum Dei, nouissimo tempore Cecropis Athenien-sium regis, cùm apud Assyrios regnaret Ascades, apud Sicyonios Marathus, apud Argiuos, Triopas. Educto autem populo in mõte Sina, diuinitus acceptam tradidit Legẽ, quod vetus dicitur Testamentum, quia promissiones terrenas habet, & per Iesum Christum futurum fuerat Testamentum nouum, quo regnum cælorum promitteretur. Hunc enim ordinem seruari oportebat, sicut in vnoquoque homine, qui in Deum proficit, id agitur quod ait Apostolus, Vt non sit prius quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale: quoniam sicut dicit & verum est, Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis.

1. Corint. 15

Eodem libro, Cap. LIIII.

Exod. 19

Prima enim data fuit Lex in mõte Sina per Mosen, quod Testamentum vocatur vetus. De hac autem, quę per Christum danda erat, prædictum est, Ex Sion Lex prodiet, & verbũ Domini ex Hierusalem. Vnde & ipse per omnes gentes dixit prædicari oportere in nomine suo pœnitentiam, sed tamen incipientibus ab Hierusalem. Ibi ergo exorsus est huius nominis cultus, vt in Christũ Iesum, qui crucifixus fuerat & resurrexerat, crederetur. Ibi hæc fides tam insignibus nũtiis incanduit, vt aliquot hominum milia, in Christi nomine mirabili alacritate conuersa, venditis suis rebus, vt egenis distribuerentur, proposito sancto, & ardentissima charitate ad paupertatem voluntariã peruenerint, atque inter frementes & sanguinem sitientes Iudæos, se vsque ad mortem pro veritate certare, non armata potentia, sed potenti ore præpararent.

Esaiæ 2 Lucæ 24

Contra illos qui nullũ Ecclesiæ Christi vestigiũ posse inueniri opinantur in terra.

Libro XX. Cap. IIII.

Huius itaque vltimi iudicii Dei testimonia de Scripturis sãctis, quæ ponere instituimus, prius eligenda sunt de libris instrumenti noui, postea de veteris. Quanuis enim vetera priora sint tempore, noua tamen anteponenda sunt dignitate: quoniam illa vetera, præconia sunt nouorum. Noua igitur ponẽda sunt prius, quę vt firmius probemus, assumuntur & vetera. In veteribus habentur Lex & Prophetæ, in nouis Euangelium & Apostolicæ literæ. Ait autem Apostolus, Per Legem enim cognitio peccati. Nunc autem sine Lege Dei iustitia manifesta est, testificata per Legem & Prophetas. iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes qui credunt in eum. Hæc autem iustitia Dei ad nouum pertinet Testamentũ, & testimonium habet à veteribus libris, hoc est, à Lege & Prophetis. Prius igitur ipsa causa ponenda est, & postea testes introducendi. Hunc & ipse Iesus Christus ordinem seruandum esse demõstrãs, Scriba, inquit, eruditus in regno Dei, similis est viro patrifamilias proferenti de thesauro suo noua & vetera. Non dixit vetera & noua, quod vtique dixisset, nisi maluisset meritorũ ordinem seruare, quàm temporum, &c.

Roma. 3

Matth. 13

Eodem libro, Cap. XXI.

Locutiones enim tropicæ propriis prophetico more miscentur, vt ad intellectum spiritalem intentio sobria, cum quodam vtili & salubri labore perueniat. Pigritia verò carnalis, vel ineruditæ vel inexercitatæ tarditas mẽtis, contenta literæ superficie, nihil putat interius requirendum, &c.

Eodem Lib. Cap. XXVIII.

Quòd verò subiũgit idẽ Propheta, Memẽtote Legis Mosis serui mei, quam mandaui ei in Oreb ad omnem Israel præcepta & iudicia: opportunè cõmemorat, post hoc declaratum, tam magnum futurum inter obseruatores Legis, contemptoresque discrimen, simul etiam vt discant Legem spiritaliter intelligere, & inueniant in ea Christum, per quem iudicem facienda est inter bonos & malos ipsa discretio. Non enim frustra idẽ Dominus ait Iudæis, Si crederetis Mosi, crederetis & mihi: de me enĩ ille scripsit. Carnaliter quippe accipiendo Legem, & eius promissa terrena rerũ cælestium figuras esse nescientes, in illa murmura corruerunt, vt dicere auderent, Vanus est, qui seruit Deo, &c.

Malac. 4

Ioan. 5

Malac. 3

Lib. XXI. Cap. XV.

Veruntamen in graui iugo, quod positum est super filios Adam, à die exitus de vẽtre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrẽ omnium, etiam hoc medium miserabile repetitur, vt sobrii simus atque intelligamus hanc vitã de peccato illo nimis nefario, quod in paradiso perpetratum est, factam nobis esse pœnalem, totúmque quod nobiscum agitur per Testamentum nouum, nõ pertinere, nisi ad noui seculi hæreditatem nouam, vt hic pignore accepto, illud cuius hoc est pignus suo tempore consequamur. Nunc autem ambulemus in spe, & proficiẽtes de die in diem, Spiritu facta carnis mortificemus.

Ecclesiast. 40

Gene. 3

Roman. 8

De vera Religione, Cap. XXVI. & XXVII.

Vt enim finis veteris hominis mors est, sic finis noui hominis vita æterna. Ille nanque homo peccati est, iste iustitiæ. Sicut autẽ isti ambo nullo dubitãte ita sunt, vt vnum eorum, id est, veterem atque terrenum possit in hac tota vita vnus homo agere, nouum verò & cælestẽ nemo in hac vita possit, nisi cum vetere (nam & ab ipso incipiat necesse est, & vsque ad visibilem mortem, cum illo, quãuis eo deficiente, se perficiente perduret:) sic proportione vniuersum genus humanum, cuius tãquam vnius hominis vita est ab Adam vsque ad finem huius seculi, ita sub diuinæ prouidentiæ legibus

administratur, vt in duo genera distributum appareat. Quorum in vno est turba impiorũ, terreni hominis imaginem ab initio seculi vsque ad finem gerentium, in altero series populi vni Deo dediti. Sed ab Adam vsque ad Ioãnem Baptistam, terreni hominis vitam gerẽtis seruili quadam iustitia, cuius historia vetus Testamentum vocatur, quasi terrenum pollicens regnum, quæ tota nihil est aliud, quàm imago noui populi, & noui Testamenti pollicentis regnum cælorum. Cuius populi vita interim temporalis incipit à Domini aduentu in humilitate, vsq; ad diem iudicii, quando in claritate venturus est. Post quod iudicium vetere homine extincto, erit illa mutatio quæ Angelicã
1. Corinth. 15 pollicetur vitam. Omnes enim resurgemus, sed non omnes immutabimur. Resurget ergo pius populus, vt veteris hominis sui reliquias trãsformet in nouum. Resurget autem impius populus, qui ab initio vsque ad finem veterẽ hominem gesserit, vt in secundam mortem præcipitetur. AEtatum autem articulos, qui diligenter legunt, inueniunt, nec zizania, nec paleas perhorrescũt. Impius nanque pio viuit, & peccator iusto, vt eorum comparatione alacrius, donec perficiatur, assurgat.

Contra Adimantum Manichæi discipulum, Cap. II.

Sabbati autem obseruationes non intelligebant Iudæi, qui putabant ab iis etiam operibus, quæ ad salutem hominum valent, oportere cessare. Vnde illos Dominus etiam aliis locis de boue, qui in puteum ceciderit, & iumento quod soluendum est vt ad aquam ducatur, mirifica comparatione redarguit. Sabbatum autem non repudiatum, sed intellectum à Christianis destitit quidẽ carnaliter obseruari, sed spiritaliter tenetur à Sanctis, qui intelligũt vocem Domini vocantis ad requiem, & dicentis,
Matth. 11. Venite ad me qui laboratis, & ego vos reficiã. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est, & sarcina mea leuis. Hoc sabbatum, id est, hãc requiem Scriptura illa significat, quã Iudæi non intelligebant, & pro temporum dispensatione carnaliter sequebantur vmbram, cuius vmbræ quasi corpus, id est, veritas nobis danda erat, &c.

Luc. 13. Luc. 14.

Contra eundem, Cap. III.

Retract. 1. Cap. 22. Certis enim quibusdam vmbris & figuris rerum ante Domini aduentum, secundum mirabilem atque ordinatissimam distributionẽ temporum, Apostolus ille tenebatur, qui Testamentũ vetus accepit. tamen in eo tanta prædicatio noui Testamenti est, vt nulla in Euangelica atque Apostolica disciplina reperiãtur quanuis ardua & diuina præcepta & promissa, quæ illis etiam libris veteribus desint: sed sanctæ Scripturæ non temerarios & superbos accusatores, sed & pios & diligentes lectores desyderant.

Eodem libro, Cap. XVI.

Aduenientibus enim rebus, quarum erant vmbræ illæ obseruationes, id actũ est, vt ostenderetur, in ipsis vmbris non esse spem ponendam, sed in ipsis rebus quas illæ vmbræ significabant esse venturas, id est, Christum & Ecclesiam. Et propterea illa iam omnia inania erant: nec tamen ea tanquam noxia remouenda, sed tanquam superflua contemnenda Apostolus præcipit, vt si quis Iudæus Christo credidisset, propter offensionem suorum nõ prohiberetur in ipsis superfluis remanere: nec tamen in eis salutem suam constitutam seruaret. non enim signa illa, sed ea quæ iis significantur, in salutem introducunt. Ideóque præputium nihil est, & Galat. 5.
Circumcisio nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei, &c.

Cap. XXII.

De homine quem lapidare Deus iusserit, qui Num. 15.
sabbato inuentus est ligna colligere. Dominus in Euangelio vbi hominis manum aridam sanauit die sabbati, diuinum opus fecit non humanum, nec ab otio recessit, qui iussit & factũ est. Et ideo non est simile hoc factum ligna colligẽti, quod facere quum inuentus esset homo die sabbati, iussu Dei lapidatus est. De seruili autẽ obseruatione sabbati, & de vindicta temporalis mortis, iam multa dicta sũt. Sicut enim tempore charitatis bonitas, sic tempore timoris seueritas Dei maximè cõmendatur. Et cùm adhuc non oporteret ante aduentum Domini nudare populo legitimarum sacramenta figurarum, non inuitabantur significata intelligere, sed iussa cogebantur implere. Nõdum enim Deo inhærebant per Spiritum, sed per carnem Legi seruiebãt. Miror autem quòd Manichæi plangunt lapidatum hominem Dei præcepto, quia contra iussa Legis ligna collegit, & non plangunt ficulneam arefactam verbo Christi, Matth. 21.
quæ contra nullum præceptum fecerat, quum talem animam arboris esse credant, qualem hominis.

Matth. 12.

Libro expositionis quarundam propositionum, ex Epistola ad Romanos.

Quod Apostolus dicit, Quia non iustificabitur in Lege omnis caro coram illo. per Legem enim cognitio peccati, & cętera simul, quę quidã putant in contumeliam Legis obiicienda: solicitè satis legenda sunt, vt neque Lex ab Apostolo improbata videatur, neque homini liberum arbitrium sit ablatũ. Itaque quatuor istos gradus hominis distinguamus, ante Legem, sub Lege, sub gratia, in pace. Ante Legem sequimur concupiscentiam carnis, sub Lege trahimur ab ea, sub gratia nec sequimur eam, nec trahimur ab ea, in pace nulla est concupiscentia carnis. Ante Legem ergo non pugnamus, quia non solùm concupiscimus & peccamus, sed etiam approbamus peccata. Sub Lege pugnamus, sed vincimur: fatemur enim malè esse, cùm vtique nolumus facere: sed quia nondum

Rom. 3.

dum est gratia, superamur. In isto gradu ostenditur nobis quomodo iacemus, & dum surgere nolumus & cadimus, grauius affligimur, &c.

Ibidem.

Scimus quia Lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, satis ostendit Apostolus, non posse impleri Legē nisi ab spiritalibus, quales facit gratia. Dei enim similis quisque factus, ipse Legē facilè implet quod præcepit, nec erit sub illa sed cū illa. Is est autē, qui nec capitur tēporalibus bonis, nec terretur tēporalibus malis, &c.

Ibidem.

Roman. 8 Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater. Euidentissimè duorum Testamentorum distincta sunt tempora: illud enim ad timorem pertinet, nouum autē ad charitatem. Sed quæritur quid sit spiritus seruitutis. Nam Spiritus adoptionis filiorū, vtique Spiritus sanctus est. Spiritus ergo in timore ille est, qui potestatem habet mortis, quia in ipso timore per totam vitam rei erant seruitutis, qui sub Lege agebant, non sub gratia.

Super tertium cap. Epist. ad Galatas.

Opera Legis sunt bipartita. Scire prius debet homo opera Legis bipartita esse. Nam partim in sacramētis, partim verò in moribus accipiuntur. Ad sacramēta pertinent Circuncisio carnis, sabbatum temporale, neomeniæ, sacrificia, atque omnes huiusmodi innumerabiles obseruationes. ad mores autem, Non occides, Non mœchaberis, Non falsum testimonium dices, & talia cætera. Nunquidnam ergo Apostolus ita potest non curare vtrùm Christianus homicida, aut mœchus sit ac castus atque innocens, quemadmodum non curat vtrùm circuncisus carne an præputiatus sit? Nunc ergo de iis operibus maximè tractat, quæ sunt in sacramentis, quanquam & illa interdum se admiscere significet. Prope finem autem Epistolæ, de iis separatim tractauit quæ sunt in moribus, & illud breuiter, hoc autem diutius. Hæc enim onera potius imponi gentibus, quorū vtilitas in intellectu est. Nā hæc omnia exponuntur Christianis, vt quid valeant tantùm intelligant, etiam facere non cogantur. in obseruationibus autem si non intelligantur, seruitus sola est, qualis erat in populo Iudæorum, & est vsque adhuc.

Exod. 20.

Eodem Cap.

Roman. 8. Nam nunc quanuis primitias habentes Spiritus, qui vita est, propter iustitiā fidei: tamen quia adhuc mortuum est corpus propter peccatum, differentia ista, vel gentium, vel conditionis, vel sexus, iam quidem ablata est ab vnitate fidei, sed manet in conuersatione mortali, eiúsque ordinem in huius vitæ itinere seruandum esse & Apostoli præcipiunt, qui etiam regulas saluberrimas tradūt, quemadmodum secum viuāt, pro differētia gentis, Iudæi & Græci, & pro differentia cōditionis, domini & serui, & differentia sexus, viri & vxoris, vel si qua talia cætera occurrunt: & ipse prior Dominus qui ait, Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei. Matth. 22.

Ordinē in hac vita obseruandum.

LXXXIII. Quæstionum, Quæst. LXVI.

Apostolus tandiu dicit sub Lege esse hominē quādiu viuit peccato, quemadmodū tādiu mulier sub lege viri est, quandiu viuit vir. Rom. 7. Hoc autem peccatum hic intelligendum est, quod accessit per Legem. Quod peccatum dicit supra modum esse, quoniam quum iam appareat esse peccatū, fit tamen & adiuncta præuaricatione cumulatius. Vbi enim nō est Lex, nec præuaricatio. Et hoc est quod dicit, Vt fiat supra modum peccator, aut peccans peccatum per mandatum. Quapropter Legem, quanuis à peccando prohibeat, non tamen sic dicit data vt liberaret à peccato, sed vt demonstraret peccatum: cui seruiens anima debet se ad gratiam Liberatoris conuertere, vt à peccato liberetur. Per Legē enim cognitio peccati. Et alio loco dicit, Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortē. Vbi ergo non est gratia Liberatoris, auget peccādi desyderium prohibitio peccatorū. Quod quidem ad hoc vtile est, vt sentiat anima seipsam non sibi sufficere ad extrahendum se à seruitute peccati, atque hoc modo detumescente atque extincta omni superbia, subdatur Liberatori suo, synceritérque homo dicat, Adhæsit anima mea post te. quod est iam non esse sub Lege peccati, sed in Lege iustitiæ. Lex autem peccati dicitur, non quia Lex ipsa peccatum est, sed quia peccatoribus imponitur. Ideo etiam Lex mortis, quia stipēdium peccati mors, aculeus mortis peccatum, virtus autē peccati Lex. Peccādo enim ad mortē labimur, vehemētius enim peccamus Lege prohibente, quàm si nulla Lege prohiberemur. Accedēte autē gratia, idipsum quod Lex onerosè iusserat, iā sine onere ac libentissimè implemus. Lex ergo peccati & mortis, id est, quæ posita est peccantibus atque morientibus, iubet tantùm ne concupiscamus, & tamen concupiscimus. Lex autē Spiritus vitæ, quæ pertinet ad gratiam, & liberat à lege peccati & mortis, facit vt non concupiscamus & impleamus iussa Legis: nō iam serui Legis per timorē, sed amici per charitatē, & serui iustitiæ, vnde illa Lex promulgata est. Iustitiæ autē non seruiliter, sed liberaliter seruiendum est, id est, charitate potius quàm timore. Ideóque verissimè dictum est, Legem ergo euacuamus per fidem? Absit. sed Legē statuimus. Hoc enim efficit fides quod Lex iubet. Statuitur ergo Lex per fidē. Quæ fides si nō sit, iubet tamē Lex, & non implētes iussa reos tenet, vt eos gementes & non valētes implere quæ iussa sunt, ad gratiam Liberatoris aliquando conuertat. *Lex peccatum demonstrat.* Roman. 3. Roman. 7. Psalm. 62. Roman. 6 1. Corinth 15. Roman. 3.

Post pauca ibidem.

Ex quo comprehendimus quatuor esse differentias etiā in nouo homine, quib° gradatim

peractis in vita æterna manebitur. Etenim quia oportebat, atque id iustũ erat, vt posteaquam natura nostra peccauit amissa beatitudine spiritali, quæ Paradisi nomine significatur, animales carnalésque nasceremur: prima est actio ante Legem, secunda sub Lege, tertia sub gratia, quarta in pace. Ante Legem actio est, cùm peccatum nõ ignoramus, & sequimur carnales concupiscentias. Sub Lege est, cùm iam prohibemur à peccato, & tamen cõsuetudine eius victi peccamus, quoniam nos nondũ adiuuat fides. Tertia actio est quando iam plenissimè credimus Liberatori nostro, nec meritis nostris aliquid tribuimus, sed eius misericordiam diligẽdo, iam non vincimur delectatione consuetudinis malæ, cùm ad peccatum nos ducere nititur. sed tamen adhuc eam interpellantem patimur, quanuis ei non tradamus. Quarta est, cùm omnino nihil est in homine quod resistat spiritui, sed omnia sibimet concorditer coniuncta & connexa vnum aliquid firma pace custodiunt. Quod fiet mortali corpore viuificato, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Ad primam actionem demonstrandam, ista testimonia interim occurunt, Per vnum hominem peccatum in hũc mundum intrauit, & per peccatum mors: & sic per omnes homines pertransiit, in quo omnes homines peccauerunt. Vsque ad Legem enim peccatum in mundo fuit, peccatum autem non deputabatur cùm Lex non esset. Et iterum, Sine Lege enim peccatum mortuum est, ego autem viuebam aliquando sine Lege. Quod autem hic dicit mortuũ est, hoc est, quod superius dicit, nõ deputabatur, id est, latebat. Quod manifestat in cõsequentibus, dicens, Sed peccatũ vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, id est, per Legem: quia bona est Lex, si quis ea legitimè vtatur. Si ergo hic ait, Vt appareat peccatum, manifestũ est quòd superius ideo dicebat mortuum & non deputari, quia nõ apparebat antequam Lege prohibẽte ostenderetur. Ad secundam actionem ista testimonia cõueniunt, Lex autem subintrauit vt abundaret delictum. Accessit enim & præuaricatio quę nõ erat. Et illud quod iam cõmemoratum est, Cùm essemus enim in carne, passiones peccatorũ, quæ per Legem sũt, operabãtur in membris nostris, vt fructum ferrent morti. Et illud, Quid ergo dicimus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per Legem. Nam concupiscentiam nesciebam nisi Lex diceret, Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscẽtiam. Et paulò pòst, Aduenięnte (inquit) mandato peccatum reuixit: ego autem mortuus sum. & inuentum esse mihi mãdatum quod erat ad vitã, hoc esse ad mortem. Peccatũ enim occasione accepta per mandatũ, fefellit me, & per illud occidit. Quod ergo ait, Mortuus sũ, vult intelligi mortuum me esse cognoui: quia iam etiã præuaricatione peccat, qui videt per Legem quid facere non debeat, & tamen facit. Quòd autẽ ait, Fefellit me peccatũ occasione accepta per mandatum, siue quia suasio ad peccandum delectationis vehementior est, cùm adest prohibitio, siue quia etiam si quid homo fecerit secundum iussa Legis, si adhuc non sit fides, quæ in gratia est, & vult sibi hoc tribuere non Deo: sub perbiẽdo plus peccat. Sequitur ergo & dicit, Itaque Lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonũ operatum est mihi mortem, vt fiat supra modum peccator, aut peccatum delinquens per mandatum. Scimus autẽ quia Lex spiritalis est, ego autẽ carnalis sum, id est, carni consentio, nondum spiritali gratia liberatus, venundatus sub peccato, id est peccans præuaricatione temporalium voluptatum. Quod enim operor ignoro, id est, non agnosco esse in præceptis veritatis, vbi est vera scientia. Secundum hanc locutionem dicit Dominus peccatoribus, Non noui vos. Nõ enim eum aliquid latet: sed quia peccata non inueniuntur in regulis præceptorum quas habet veritas, ideo ipsa veritas peccatoribus dicit, Non noui vos. *Ibidem in fine.*

Propter peccata Adæ carnales nascimur.

Meritis nostris nil tribuendum.

Roman.5.

Roman.7.

1.Timoth.1.

Roman.5.

Roman.7.

Exod.20.

Retract.2 Cap.26

Matth.7

Quanuis enim non cedat, qui sub gratia constitutus mente seruit Legi Dei, tamen carne seruit Legi peccati. His gradibus homine perfecto, nulla subsũtia inuenitur malum. Neque Lex mala est, quæ ostendit homini in quibus peccatorum vinculis iaceat, vt per fidem implorato Liberatoris auxilio, & solui & erigi & firmissimè cõstitui mereatur. In prima ergo actione, quæ est ante Legẽ, nulla pugna est cum voluptatibus huius seculi. In secũda quæ sub Lege est, pugnamus, sed vincimur. In tertia pugnamus, sed vincimus. In quarta non pugnamus, sed perfecta & æterna pace requiescimus. Subiugatur enim nobis quod inferius nostrum est, quod propterea non subiugabatur, quia superiorẽ nobis deserueramus Deũ.

Militia huius vitæ Christiani.

De Spiritu & litera ad Marcellinum, Cap. IIII.

Doctrina quippe illa qua mandatum accipimus continenter rectéque viuendi, litera est occidens, nisi adsit viuificans Spiritus. Neque enim solo illo modo intelligendum est quod legimus, Litera occidit, Spiritus autẽ viuificat, vt aliquid figuratè scriptum, cuius est absurda proprietas, non accipiamus sicut litera sonat, sed aliud quod significat intuẽtes, interiorem hominem spirituali intelligentia nutriamus. Quoniam sapere secundum carnem mors est, sapere autem secundum Spiritum pax & vita: velut si quisquam multa quæ scripta sunt in Cantico canticorum carnaliter accipiat, non ad luminosæ charitatis fructum, sed ad libidinosæ cupiditatis affectum. Non ergo

2.Corin.3

Roman.8

isto

2. Corinth. 3. Roman. 7.

isto solo modo intelligendum est, quod ait Apostolus, Litera occidit, Spiritus autem viuificat: sed etiã illo, eóque vel maximè quod apertissimè alio loco dicit, Concupiscentiã nesciebam nisi Lex diceret, Non cõcupisces. Et paulò pòst ait, Occasione accepta peccatum per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Ecce quid est, Litera occidit. Et vtique non figuratè aliquid dicitur, quod accipiendum non sit secundum literæ sonum, quum dicitur, Non cõcupisces: sed perfectissimum saluberrimúmque præceptũ est, quod si quis impleuerit, nullum habebit omnino peccatũ. Nam hoc ideo elegit Apostolus generale quoddam, quo cuncta complexus est, tanquam hęc esset vox Legis ab omni peccato prohibentis, quod ait, Non cõcupisces. Neque enim vllum peccatũ nisi cõcupiscendo cõmittitur. Proinde quæ hoc præcipit bona & laudabilis Lex est. Sed vbi fãctus non adiuuat Spiritus, inspirans pro concupiscentia mala concupiscentiam bonam, hoc est, charitatem diffundẽs in cordibus nostris, profectò illa Lex, quanuis bona, auget prohibẽdo desyderium malum, sicut aquæ impetus si in eam partem non esset influere, vehementior fit obice opposito: cuius molem cùm euicerit, maiore cumulo præcipitatus, violentius per prona prouoluitur. Nescio quo enim modo, hoc ipsum quod concupiscitur, fit iucundius dum vetatur. Et hoc est quod fallit peccatum per mandatum, & per illud occidit, cùm accedit etiam præuaricatio, quæ nulla est vbi Lex non est. Sed totum ipsum Apostolicæ Epistolæ locum si placet consyderemus, & sicut Dominus adiuuerit pertractemus.

Roman. 5.

Similc.

Eodem libro, Cap. V.

Volo enim si potuero demonstrare illud quod ait Apostol°, Litera occidit, Spiritus autem viuificat, non de figuratis locutionibus dictũ, quãuis & illud congruenter accipiatur, sed potius de Lege apertè quod malum est prohibente. Quod cùm ostendere, profectò manifestius apparebit, bene viuere donum esse diuinum: nõ tantùm quia homini Deus dedit libe-

Sine libero arbitrio nec bene, nec male vuitur.

rum arbitrium, sine quo nec malè nec bene viuitur, nec tantùm quia præceptum dedit, quo doceat quemadmodum sit viuendum, sed quia per Spiritum sanctum diffundit charitatem in cordibus eorum, quos præsciuit vt prædestinaret, prædestinauit vt vocaret, vocauit vt iustificaret, iustificauit vt glorificaret.

Eodem Cap. in fine.

Roman. 5

Attende igitur Apostolum ad Romanos explicantem, satísque monstrantem quod scripsit ad Corinthios, Litera occidit, Spiritus autem viuificat, sic magis accipiendum quemadmodum suprà diximus, quoniam Legis litera

Litera Legis peccatum scire facit, nõ cauere

quæ docet non esse peccandum, si Spiritus viuificãs desit, occidit. Scire enim facit peccatum poti° quàm cauere, & ideo magis augeri quàm minui: quia malæ cõcupiscentiæ etiam præuaricatio Legis accedit.

Cap. VIII.

Non enim qui in manifesto Iudęus est, neq; quæ in manifesto in carne est Circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est, & Circuncisio cordis spiritu non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo. Hic Circũcisionem cordis dicit, puram scilicet ab omni illicita concupiscentia voluntatem, quod non fit litera docente & minãte, sed Spiritu adiuuãte atque sanante. Ideo laus talium non ex hominibus, sed ex Deo est, qui per suam gratiam præstat vnde laudentur: de quo dicitur, In Domino laudabitur anima mea: & cui dicitur, Apud te laus mea. Non quales illi sunt, qui Deum laudare volũt quòd homines sunt, se autem quòd iusti sunt. Sed laudamus (inquiunt) & Deum nostrę iustificationis auctorem, in eo quòd Legem dedit, cuius intuitu nouerimus, quemadmodum viuere debeam°: nec audiũt quod legũt, Quia non iustificabitur ex Lege omnis caro coram Deo. Potest enim fieri corã hominibus, nõ autem corã illo, qui cordis ipsius & intimę voluntatis inspector est. Vbi vide etiã si aliud faciat qui Legem timet, quid tamen malet facere si liceret. Ac ne quisquam putaret hic Apostolũ ea Lege dixisse neminem iustificari, quæ in sacramẽtis veteribus multa cõtinet figurata præcepta, vnde etiam ipsa est Circuncisio carnis, quã die octauo accipere paruuli iussi sunt, continuò subiunxit quã Legem dixerit, & ait, Per Legẽ enim cognitio peccati. Illa igitur Lex est de qua postea dicit, Peccatum nõ cognoui nisi per Legem. Nam concupiscẽtiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces. Nam quid est aliud, Per Legem enim cognitio peccati?

Pſal. 21, & 33

Roman. 3.

Rom. 3. & 7

Cap. IX.

Lex quidem hoc ipso quòd iubendo & minando & neminẽ iustificando, satis indicat dono Dei iustificari hominẽ per adiutorium Spiritus: Prophetæ autem quia id quod prædixerunt, Christi adimpleuit aduentus, &c.

Iuſtificandi hominis ratio.

Cap. X.

Iusto enim Lex nõ est posita, quæ tamen bona est si quis ea legitimè vtatur. Hæc duo Apostolus velut inter se contraria connectens, monet mouẽtque lectorem, ad perserutandã quæstionem atque soluẽdam. Quomodo enim bona esset lex, si quis ea legitimè vtatur, si etiam quod sequitur verum est, Sciens hoc, quia iusto Lex non est posita? Nam quis legitimè vtitur Lege, nisi iustus? At ei non est posita, sed iniusto. An & iniustus vt iustificetur, id est, vt iustus fiat, legitimè Lege vti debet, qua tanquã pædagogo perducatur ad gratiã, per quam solam quod Lex iubet possit implere? Per ipsam quippe iustificatur gratis, id est, nullis suorum operum præcedentibus meritis, alioquin gratia iam non est gratia: quandoquidem ideo datur, non quia bona opera fecimus, sed vt ea facere valeamus, id est, non quia Legem impleuimus, sed vt Legem implere possimus. Ille

1. Timoth. 1

Galat. 3. Iuſtificamur gratis.

Matth.5 Ioannis 1 enim dixit, Non veni soluere Legem, sed adimplere. De quo dictum est, Vidimus gloriã eius, gloriam tanquam vnigeniti à Patre, plenũ gratia & veritate. Hæc est gloria, de qua dictũ est, Roman.3 Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Et hæc est gratia, de qua continuò dicit, Iustificati gratis per gratiã ipsius. Iniustus ergo legitimè Lege vtitur vt iustus fiat. Quod quum factus fuerit, ea iam non vtatur tanquam vehiculo cùm peruenerit, vel potius (vt suprà dicta similitudine Apostoli vtar) tanquam pędagogo cùm eruditus fuerit. Quomodo enim iusto Lex non est posita, si & iusto est necessaria, non qua iniustus ad iustificãtem gratiam perducatur, sed qua legitimè iam iust⁹ vtatur? An fortè, imò verò non fortè, sed certè sic legitimè vtatur Lege iam iustus, cùm eam terrendis imponit iniustis, vt cùm & in ipsis cœperit inolitæ concupiscentiæ morbus, incẽtiuo prohibitionis & cumulo præuaricationis augeri, confugiant per fidem ad iustificantem gratiam, & per donũ Spiritus suauitate iustitiæ delectati, pœnam literæ minantis euadãt. Ita non erunt contraria, neque inter se duo ista pugnabunt, vt etiam iustus bona Lege legitimè vtatur, & Fide iustificamur. tamen iusto Lex posita non sit. Non enim ex ea iustificatus est, sed ex Lege fidei, qua credidit nullo modo posse suæ infirmitati ad implenda ea quæ lex factorum iuberet, nisi diuina gratia Roman.3. subueniri. Ideo dicit, Vbi est ergo gloriatio? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei.

Cap. XIIII.

Exod.20,&31 Certè enim Legem Moses ministrandam populo accepit in monte, scriptam in lapideis tabulis digito Dei. Hæc decem præceptis constringitur, vbi nihil de Circuncisione mandatum est, nihil de victimis pecorum, quæ nunc à Christianis non immolantur. In illis igitur decem præceptis, excepta sabbati obseruatione, dicatur mihi quid non sit obseruãdum à Chri- Idola non facienda neque colenda. stiano, siue de non faciendis colendísque idolis aliísque vllis diis, præter vnum verũ Deum, siue de non accipiendo nomine Domini in vanum, siue de honore parẽtibus deferendo, siue de cauendis fornicationibus, homicidiis, furtis, falsis testimoniis, adulteriis, re aliena cõcupiscẽda. Quid horum quisquam dixerit Christianum non debere seruare? An fortè non istã Legem, quæ in illis duabus tabulis scripta est, literam occidentem appellat Apostolus, sed illam Circuncisionis aliorúmque veterum iámque abolitorum sacramentorũ? Sed quomodo putabimus, cùm in ea sit, Non concupisces: per quod mandatum, quãuis sanctum & iustum & bonũ, fefellit me (inquit) peccatum, & per illud occidit? Quid enim aliud est, Litera occidit, Spiritus autẽ viuificat, quantis euidẽtius eo ipso loco ad Corinthios vbi ait, Litera occidit, Spiritus autẽ viuificat, nõ aliam velit intelligi literam, quàm ipsum Decalogũ, in illis duabus 2.Corinth.3. tabulis scriptum? Sic enim dicit, Quoniam estis epistola Christi, ministrata per nos, scripta non atramẽto, sed Spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Confidentiam autem talem habemus, per Iesum Christum ad Deum, non quia idonei simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est: qui idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, non literæ sed Spiritu. Litera enim occidit, Spiritus autẽ viuificat. Si autem ministratio mortis, in literis figurãta in lapidibus, fuit in gloria, ita vt nõ possent intendere filii Israel in faciẽ Mosi, propter gloriam vultus eius quæ euacuatur, quare non magis ministratio Spiritus erit in gloria? Si enim ministratio damnationis in gloria est, multò magis abũdat ministerium iustitiæ in gloria.

In fine capitis.

Porrò autem si adsit fides quæ per dilectionem operatur, incipit condelectari Legi Dei secundum interiorem hominem, quæ delectatio non literæ sed spiritus donum est, etiamsi alia lex in membris adhuc repugnat legi mentis, donec in nouitate, quæ de die in diẽ in interiore homine augetur, tota vetustas mutata pertranseat, liberante nos de corpore mortis huius, gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, &c. *Per Spiritum adiuuatur lex.* Galat.5

Cap. XV.

Hæc gratia in Testamento veteri velata latitabat, quæ in Christi Euangelio reuelata est dispensatione temporum ordinatissima, sicut Deus nouit cuncta disponere. Et fortasse ad illudipsum eius latibulum pertinet, quod in eo Decalogo, qui datus est in monte Sina, hoc solum præcepto figurato occultatum est, quod ad sabbatum pertinet. Sabbatum autem dies sanctificationis est. *Gratia Christi velata.* Exod.20

Cap. XVI.

Deus autem Spiritus est. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Hic autem Spiritus Domini, cuius dono iustificamur, quo fit in nobis vt non peccare delectet, vbi libertas est, sicut prẽter hunc Spiritum peccare delectat, vbi seruitus, à cuius operibus abstinendum, id est, spiritaliter sabbatizãdum est. Hic Spiritus sanctus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, quæ plenitudo Legis est, etiam digitus Dei in Euangelio dicitur. Vnde & quia illæ tabulæ digito Dei conscriptæ sunt, & digitus Dei est Spiritus Dei, per quem sanctificamur, vt ex fide viuentes per dilectionem bene operemur: quem non moueat ista congruẽtia ibidémque eadem subsistentia? 2.Corinth.3 *Vbi non est Spiritus Domini, ibi seruitur.* Roman.9 Roman.13 Lucæ.11

Cap. XVII.

Et quòd paulò pòst dicit, quòd non poterant intendere filii Israel, vsque in finem vult⁹ Mosi, & ideo eis per velum loquebatur hoc significat quia litera Legis neminem iustificat, sed velamen positum est in lectione veteris Testamenti, donec ad Christum transeatur, &

& auferatur velamen, id est, transeatur ad gratiam, & intelligatur ab ipso nobis esse iustificationem, qua faciamus quod iubet. Qui propterea iubet, vt nos deficientes ad illum cõfugiamus. Ideo vigilantissimè cùm dixisset, Confidentiam talem habemus per Christũ ad Deũ: ne nostris hoc viribus tribueretur, continuò commendauit vnde agitur, dicens, Non quia idonei sumus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, non literæ sed Spiritus. Litera enim occidit, Spiritus autem viuificat.

Quare Deus iubet impossibilia. *2. Corinth. 3*

Cap. XVIII.

Proinde quia Lex, sicut alibi dicit, pręuaricationis gratia posita est, id est, litera ista extra hominem scripta: propterea eam & ministrationem mortis & ministrationem damnationis appellat. Hanc autem, id est, noui Testamẽti, ministrationem Spiritus & ministrationem iustitiæ dicit, quia per donum Spiritus operamur iustitiam, & à prævaricationis damnatione liberamur. Ideo illud euacuatur, hoc manet: quoniam terrens pædagogus auferetur, cùm timori successerit charitas. Vbi enim Spiritus Domini, ibi libertas. Hanc autem ministrationem, non ex meritis nostris, sed ex misericordia esse sic dicit, Propter quod habentes ministrationem hanc, sicut misericordiam cõsecuti, non infirmemur, sed abiiciamus occulta confusionis, non ambulantes in astutia, neque dolo adulterãtes verbum Dei. Hanc astutiam & dolum vult hypocrisim intelligi, qua volunt iusti videri superbi.

Lex, mortis, Euangelium, ministratio. Roman. 4. *2. Corinth. 3.* *2. Corinth. 4.*

Cap. XIX, & XX.

Consummabo (inquit) super domum Israel & super domum Iuda Testamentum nouum. Quid est consummabo, nisi implebo? Non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti. Ergo illud vetus erat, quia hoc nouũ est. Vnde igitur illud vetus, hoc nouum, cùm Lex eadem impleatur per Testamentum nouum, quæ dixit in veteri, Nõ concupisces? Quia ipsi (inquit) non perseuerauerunt in Testamento nouo, & ego neglexi eos dicit Dominus. Ergo propter veteris hominis noxam, quæ per literam iubentem & minantem minimè sanabatur, dicitur illud Testamẽtum vetus: hoc autem nouum, propter nouitatem Spiritus, quæ hominem nouum sanat à vitio vetustatis.

Hierem. 31. *Exod. 20.* *Differentia veteris & noui Testamenti.*

Cap. XXI.

Quid sunt ergo leges Dei ab ipso Deo scriptæ in cordibus, nisi ipsa præsentia Spiritus sancti, qui est digitus Dei, quo præsente diffunditur charitas cordibus nostris, quæ plenitudo Legis est, & præcepti finis? Nam quia veteris Testamenti promissa terrena sunt, licet exceptis sacramentis, quæ vmbra erant futurorum, sicut Circuncisio & sabbatum, & aliæ dierum obseruationes, & quarundam escarum ceremoniæ, & multiplex sacrificiorum sacrorúmque ritus, quæ vetustati carnali legi iugóque seruili congruebant, talia contineant præcepta iustitiæ, qualia nunc quoque obseruare præcipimur, quæ maximè duabus illis tabulis, sine figura adumbratæ significationis expressa sunt, sicut est, Non adulterabis, Non homicidium facies, Non cõcupisces, & si quod aliud mandatum, quod in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum sicut teipsum: tamen quia in eo, sicut dixi, promissa terrena & tẽporalia recitantur, quæ bona sunt huius corruptibilis carnis, quanuis eis sempiterna atque cælestia, ad nouum scilicet Testamentum pertinentia figurarentur, nunc ipsius cordis bonum promittitur, mentis bonum, spiritus bonum, hoc est, intelligibile bonum, cùm dicitur, Dabo leges meas in mente eorum, & in cordibus eorum scribam eas. Vnde significauit eos non forinsecus terrẽtem Legem formidaturos, sed intrinsecus habitantem ipsam Legis iustitiam dilecturos.

2. Retract. 37. *Exod. 20.* *Roman. 13.*

Cap. XXV.

Per Legem enim factorum dicit Dominus, Non concupisces: per Legem fidei dicit Dominus, Sine me nihil potestis facere. Aiebat enim de bonis operibus, hoc est, de palmitum fructibus. Cùm igitur hæc appareat distantia veteris & noui Testamenti, quòd Lex ibi in tabulis, hic in cordibus scribitur, vt quod ibi forinsecus terret, hîc delectet intrinsecus, ibique fiat prævaricator per occidentem literam, hîc dilector per viuificãtem Spiritum: nõ ideo dicendum est, quòd Deus adiuuet nos ad operandam iustitiam, atque operetur in nobis & velle & operari pro bona voluntate: quia præceptis iustitiæ forinsecus insonat sensibus nostris, sed quia intrinsecus incremẽtum dat, diffundendo charitatem in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Exod. 20. *Ioannis 15.*

Libro de fide & operibus, Cap. XXI.

Regnum cælorum intra vos est. Hoc enim diripiunt, qui vim faciunt credendo, impetrantes Spiritum charitatis, vbi est plenitudo Legis, sine qua Lex in litera reos faciebat etiam prævaricationis. Non itaque putandũ est ideo dictum, Regnum cælorum vim patitur, & qui vim faciunt diripiunt illud, quia etiam mali tantummodo credendo & pessimè viuendo perueniunt in regnum cælorum: sed quia reatus ille prævaricationis, quem sola Lex, id est, litera sine Spiritu iubendo faciebat, credendo soluitur, & violentia fidei Spiritus sanctus impetratur, per quem diffusa charitate in cordibus nostris, Lex non timore pœnę, sed iustitiæ amore completur.

Luce 17. *Matth. 11. Regnum cælorum vim patitur.* *Roman. 5.*

Lib. II. Quæst. super Exodũ, Quæst. CXIIII.

Iratus quidẽ Moses videtur tabulas testimonii, digito Dei scriptas collisisse atque fregisse: magno tamẽ mysterio figurata est iteratio Te-

Fractura tabularum per Moysen.

ſtamenti noui, quoniam vetus fuerat abolendum & conſtituendum nouum.

Eodem libro, Quæſt. CIXVI.

Lex enim poſita eſt in veteri Teſtamento, quæ conuinceret trāſgreſſores, quæ ſubintrauit vt abundaret delictum. non enim implebatur timore, quæ non impletur niſi charitate. Et ideo dicitur opus Dei, quia Deus Legem conſtituit, Deus conſcripſit. nullum opus hominis, quia homo Deo non obtemperauit, & eum potius reum Lex fecit. In ſecundis autem tabulis, homo per adiutorium Dei tabulas fecit atque conſcripſit: quia noui Teſtamenti charitas Legem fecit. Vnde dicit Dominus, Nō veni Legem ſoluere, ſed adimplere. Dicit autem Apoſtolus, Plenitudo Legis charitas, & fides quæ per dilectionem operatur. Factū eſt itaq; homini facile in nouo Teſtamento, quod in veteri difficile fuit, habenti fidem quæ per dilectionem operatur, atq; illo digito Dei, hoc eſt, Spiritu Dei, intus eam in corde ſcribente, non foris in lapide. Vnde dicit Apoſtolus, Nō in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus: quoniam charitas Dei, qua veraciter impletur præceptum, diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Hoc eſt ergo. prima data eſt Lex, vbi ſignificatur vetus Teſtamentum, quod eſt opus tantūmodo Dei, & conſcriptio digito Dei. Quod Apoſtolus dicit, Itaque Lex quidem ſancta & bona, Dei opus eſt, vbi homo nihil agit, quia non obtemperat, ſed reatu potius premitur Lege minante atque damnante. Peccatum enim vt appareat peccatum (inquit) per bonum operatum eſt mihi mortem. Beatus autem homo eſt, quum hoc mandatum ſanctum, & iuſtum & bonum facit. hoc etiam opus eius, ſed per gratiam Dei.

Roman. 5

Lex dicitur opus Dei.

Matth. 5
Roman. 13

2. Corinth. 5

Roman. 7

Contra aduerſarium Legis & Prophetarum, Libro I. Cap. XVII.

Quanuis enim in veteri Teſtamento, propter tēporalium bonorum promiſsionem, malorúmque comminationem, ſeruos pariat temporalis Hieruſalem: in nouo autem vbi fides impetrat charitatem, qua Lex poſsit impleri, non magis timore pœnæ, quàm dilectione iuſtitiæ, liberos pariat æterna Hieruſalem: tamen & illis temporibus fuerunt iuſti ſpiritales, quos non occidebat litera iubens, ſed viuificabat Spiritus iuuans. Vnde & fides venturi Chriſti, habitabat vtique in Prophetis, venturum prænuntiantibus Chriſtum. Et nunc ſunt plurimi carnales, qui vel hæreſes faciunt nō intelligēdo Scripturas, vel in ipſa Catholica, aut adhuc paruuli lacte nutriuntur, aut tanquam palea perſeuerās, futuris ignibus præparātur. Sicut autem Deus vnus & verus creator bonorum eſt, & temporalium & æternorum, ita idem ipſe auctor eſt amborum Teſtamētorum. Quia & nouum in veteri eſt figuratum, & vetus in nouo eſt reuelatum.

Duorum Teſtamentorum differentia.

Lib. II. contra eundem, Cap. VII.

Lex enim, quanuis iuſta & ſancta & bona, præuaricatoribus intulit mortem, quos Dei gratia non adiuuit ad iuſtitiam legis implendam. Oportebat enim vt Teſtamento veteri Lex imponeretur ſuperbis, & de ſuæ voluntatis virtute fidētibus, quæ non daret iuſtitiam, ſed iuberet. Ac ſic morte præuaricationis impliciti, ad gratiam confugerent, non iubentem tantummodo, ſed iuuantem, quæ nouo Teſtamento eſt reuelata. Hinc putant iſti diuinorū eloquiorum blaſphematores, malam fuiſſe Legem, quæ data eſt per Moſen, quia dicta eſt miniſtratio mortis in literis figurata lapideis, nō intuentes propter eos eſſe dictum, qui ſuo libero arbitrio Legem ſufficere arbitrabantur, & Spiritu gratiæ non adiuti, rei præuaricationis ſub eiuſdem Legis litera tenebantur. Vnde alibi dicit, Lex iram operatur. vbi enim Lex non eſt, nec præuaricatio: hinc oſtendens vnde dixerit, Lex iram operatur. Neque enim eis præuaricatio mala eſſet, niſi Lex ipſa bona eſſet.

Roman. 4

Poſt pauca ibidem.

Prohibitio enim peccati, quod eſt Lex, auget profectò deſyderium peccandi. Quod nō extinguitur, niſi contrario deſyderio rectè faciendi, vbi fides per dilectionē operatur. Hoc autem non præſtat litera iubens, ſed Spiritus iuuans. Non Lex ergo, ſed gratia, nō vetus Teſtamentum in ſeruitutem generās, quod eſt Agar, ſed nouum, in quo nō ſunt ancillæ filii, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit. Et tamen Lex ſancta eſt, & mādatum ſanctum & iuſtum & bonum. Et per hoc ergo mandatum ſanctum & iuſtum & bonum, in iis qui nō habent Spiritum Chriſti, operatur peccatum omnem concupiſcentiam. Qualem ſe fuiſſe in veteri Teſtamento, etiam ipſe Apoſtolus oſtendēs, Occaſione, inquit, accepta peccatum per mandatum operatum eſt in me omnē concupiſcentiam. Per quod mandatum, niſi quod ait, Concupiſcentiam neſciebam, niſi Lex diceret, Non concupiſces? Nunquid malum eſt nō concupiſcere? Imò maximè bonum. Bona eſt ergo Lex quæ hoc dicit: ſed vbi non eſt præſtò viuificans Spiritus, hæc ipſa Lex quæ bonum dicit, occidit: quia peccati virtus eſt, cùm per illam operatur omnem cōcupiſcentiam, inflammando prohibitionem, quod non extinguitur per iubentem literam timore pœnæ, ſed per iuuantem Spiritum dilectione iuſtitiæ. Ideo ait, Peccatum vt appareat peccatum, per bonū mihi operatum eſt mortem. Non enim ait Per malum, ſed per bonum. Hìc euigilent ſi poſſunt, qui Legem Dei atque eius miniſtrum Moſen, cæco & furioſo corde reprehendunt.

Nitimur in vetitum.

Galat. 4

Roman. 7

Libro III. contra duas Epiſtolas Pelagianorum ad Bonifacium, Cap. II.

Impoſ-

Impossibile est enim Legem impleri per carnem, hoc est, per carnalem præsumptionẽ, qua superbi ignorantes Dei iustitiam, id est, quæ ex Deo est homini, vt sit iustus, & suam volentes constituere, tanquam per eorum non adiutum diuinitus arbitrium Lex posset impleri, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Ideo iustitia Legis in eis impletur, qui non secundum carnem ambulant, id est, secundum hominem ignorantem Dei iustitiam, & suam volentem constituere: sed ambulant secũdum Spiritum. Quis autem ambulat secundum Spiritum, nisi quisquis agitur Dei Spiritu? Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, ii filii sunt Dei. Ergo littera occidit, Spiritus autẽ viuificat. Nec litera malum est, quia occidit: sed malos præuaricatione cõuincit. Lex enim sancta, & mandatũ sanctũ & iustum & bonũ. Quod ergo bonũ est (inquit) mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonũ mihi operatum est mortem, vt fiat supramodum peccans peccatum per mãdatum. Ecce quid est, Litera occidit. Aculeus enim mortis est peccatum: virtus autem peccati, Lex. Auget quippe prohibendo peccati desyderia, & inde occidit, nisi subueniendo viuificet gratia.

Rom.8. 2.Corinth.3 Rom.7. 1.Corinth.15.

Eodem libro, Cap. IIII.

Exceptis quippe librorum veterum sacramentis, quæ sola significandi ratione præcepta sunt (quãquam & in eis spiritaliter intelligenda sunt) rectè Lex dicitur spiritalis. Cætera certè quæ ad pietatem bonósque mores pertinentia, non ad aliquam significationem vlla interpretatione referẽda, sed prorsus, vt sunt dicta, facienda sunt. Profectò illam Dei Legem, non solùm illi tunc populo: verumetiam nunc nobis ad institutẽdam rectè vitam necessariam nemo dubitauerit. Si enim Christus nobis abstulit illud grauissimum multarũ obseruationum iugum, ne carnaliter circuncidamur, ne pecorum victimas immolemus, ne sabbato, septenodierum volumine redeũte, ab operibus etiam necessariis quiescamus, & cætera huiusmodi: sed ea spiritaliter intellecta teneamus, remotísque vmbris significantibus, in rerum ipsarum, quæ significãtur, luce vigilemus: nunquid propterea dicturi sumus, non ad nos pertinere quod scriptum est, vt alienũ quodcunque perditum quisquis inuenerit, reddat ei qui perdidit, & alia multa similia, quibus piè rectéq; viuere discitur, maximéque ipsum Decalogum, qui duabus illis lapideis tabulis continetur, excepta sabbati obseruatione carnali, quæ spiritalem sanctificationem quietémque significat? Quis enim dicat non debere obseruare Christianos, vt vni Deo religionis obsequio seruiatur, vt idolũ non colatur, vt nomen Domini non accipiatur in vanum, vt parentes honorẽtur, ne adulteria, homicidia, furta, falsa testimonia perpetrentur, ne vxor, ne omnino res vlla concupiscatur aliena? Quis est tã impius, qui dicat ideo se ista Legis non custodire præcepta, quia est ipse Christianus, nec sub Lege, sed sub gratia constitutus? Verùm hæc planè magna distantia est, quòd faciunt ista sub Lege positi, quos litera occidit, terrenam felicitatem vel cupiditate adipiscendi, vel timore amittendi: & ideo non verè faciunt, quoniam carnalis cupiditas, qua peccatum augetur, cupiditate alia non sanatur. Hi ad vetus pertinẽt Testamentum, quod in seruitutem generat: quia facit eos carnalis timor & cupiditas seruos, non Euangelica fides, spes & charitas liberos. Sub gratia verò positi quos viuificat Spiritus, & fide ista faciunt, quæ per dilectionem operatur in spe bonorum non carnalium sed spiritalium, non terrenorum sed cælestium, non temporalium sed æternorum, præcipuè credentes in Mediatorem, per quem sibi non dubitant, & Spiritum gratiæ subministrari vt bene ista faciant, & ignosci posse quum peccant. Hi pertinent ad Testamentum nouum, filii promissionis, & regenerati à Deo Patre, & libera matre. Huius generis fuerunt antiqui omnes iusti, & ipse Moses Testamenti minister veteris, hęres noui: quia ex fide, qua nos viuimus, vna eadémque vixerunt, incarnationem, passionem, resurrectionémque Christi credentes futuram, quam nos credimus factam, vsque ad ipsum Ioannem Baptistam, tanquam præteritæ dispensationis limitem quẽdam. Qui Mediatorem ipsum non aliqua vmbra futuri, vel allegorica significatione, vel vlla prophetica prænuntiatione venturum esse significans: sed digito demonstrans, ait, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tanquam dicens, Quẽ multi iusti videre concupierunt, in quem venturum ab ipsius humani generis initio crediderũt, de quo Abrahæ dictæ sunt promissiones, de quo scripsit Moses, de quo Lex & Prophetæ sunt testes, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Ab hoc Ioanne & deinceps cœperunt de Christo fieri præterita velut præsentia, quæ ab illis omnibus anterioris tẽporis iustis credebantur, sperabantur, desyderabantur futura. Eadẽ igitur fides, & in illis qui nondum nomine, sed reipsa fuerunt antea Christiani, & in istis, qui non solùm sunt, verumetiam vocantur, & in vtrisque eadem gratia per Spiritum sanctum. Vnde dicit Apostolus, Habentes autem eundem Spiritum fidei, secundum quod scriptum est, Credidi, propter quod locutus sum. & nos credidimus, propter quod & loquimur, &c.

Lex spiritalis dicitur.

A ceremoniis libris Christus nos liberos reddidit.

Galat.4. Galat.5. *Vna fides Patrũ & nostra* Ioan.1. Galat.3. Genes.22. 2.Corinth.4. Psalm.115.

Ibidem.

Si ergo cùm Lex non iustificat impium, de præuaricatione conuictum, mittit ad iustificantem Deum, atque ita iustitiæ Dei perhibet testimonium, &c.

Libro IIII. contra easdem,

Cap. V.

Neque enim Lex illa, quãuis & iusta & sancta & bona, omnibus illis hominibus Dei, sed

fides quæ in Christo est, vitam potuit cõferre perpetuã. Hæc enim fides per dilectionẽ operatur, non secundum literam, quæ occidit, sed secundum Spiritum qui viuificat, ad quã Dei gratiam, Lex de præuaricatione terrendo, tanquam pędagogus perduxit, vt sic cõferatur homini, quod conferre ipsa non potuit. Istis nanque verbis hæreticorum, quibus dicunt Legẽ Prophetis & Patriarchis, omnibúsque Sãctis mandata eius seruantibus, vitam potuisse con
Galat. 2 ferre perpetuam, respondet Apostolus, Si per Legem iustitia, Christus gratis mortuus est. Si ex Lege hæreditas, iam non ex promissione. Si ii qui per Legem hæredes sunt, exinanita est fides, euacuata est promissio. Quia autẽ in Lege nemo iustificatur apud Deum, manifestum
Galat. 3 est, quia iustus ex fide viuit, Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea, viuet in eis. Quod ex Lege testimonium commemoratum ab Apostolo, propter vitam temporalem intelligitur, propter cuius amittendæ timorem, faciebant homines Legis opera nõ ex fide, quę trãsgressores Legis eadẽ Lege à populo iubebat occidi.

Eodem Cap. in fine.

Quomodo scientia inflat. 1. Corint. 8 Nam scientia Legis inflat sine charitate non ædificat, secundũ Apostolum apertissimè dicentẽ, Scientia inflat, charitas verò ædificat. Quæ sententia similis est ei, qua dictum est, Li
2. Corin. 3 tera occidit, Spiritus autem viuificat. Quale est enim scientia inflat, tale est litera occidit: & quale est Charitas ædificat, tale est Spiritus viuificat. quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sãctum, qui datus est nobis. Cognitio itaque Legis facit superbum prævaricatorem, per donum autem charitatis delectat Legis esse factorem. Non ergo Legem euacuamus per fidẽ, sed Legem statuimus, quæ terrẽdo ducit ad fidem. Ideo quippe Lex iram operatur, vt territo atque conuerso, ad iustitiam Legis implendam Dei misericordiam gratia largiatur, per Iesum Christum Dominum nostrum, qui est Dei sapiẽtia, de qua scriptum est, Legem & misericordiam in lingua portat. Legem qua terreat, misericordiam qua subueniat. Legem per seruum, misericordiam per seipsum. Legem tanquam in baculo, quem mi
4. Reg. 4 sit Helisæus ad viduæ filium suscitãdum, & nõ
Galat. 3 resurrexit. Si enim data esset Lex quæ posset viuificare, omnino ex Lege esset iustitia. Misericordiã verò tanquam in ipso Helisæo, qui figuram Christi gerens, mortuo viuificando, magni sacramenti, velut noui Testamenti significatione coniunctus est.

In Enchirid. ad Laurent. Cap. CXVIII.

Sed cùm in altissimis ignorantiæ tenebris
Roman. 3 nulla resistente ratione viuitur secundum carnem: hæc sunt prima hominis. Deinde cùm per Legem cognitio fuerit facta peccati, si nõdum diuinus adiuuat Spiritus, secundum Legem volens viuere vincitur, & sciẽs peccat, pec
2. Petr. 2 catóq; subditus seruit. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est, id agente scientia mandati, vt peccatum operetur in homine omnem concupiscentiam, cumulo prævaricationis adiecto: atque ita quod scriptum est impleatur, Lex subintrauit vt abundaret Rom. 5. delictum. Hæc sunt secunda hominis. Si autem respexerit Deus, vt ad implenda quæ mandat ipse adiuuare credatur, vt agi homo cœperit Dei Spiritu, concupiscitur aduersus car Galat. 5. nem fortiore robore charitatis: vt quanuis sit adhuc quod homini repugnet ex homine, nondum tota infirmitate sanata: ex fide tamen Abacuc 2. iustus viuat, iustéque viuat, inquantum non cedit malæ concupiscentiæ, vincente delectatione iustitiæ. Hæc sunt tertia bona spei hominis. In quibus si pia perseuerantia quisque proficiat, postrema pars restat, quæ post hanc vitam in requie spiritus, deinde in resurrectione carnis etiam implebitur. Harũ quatuor differentiarum, prima est ante Legem, secunda sub Lege, tertia sub gratia, quarta in pace plena atq; perfecta. Sic est & Dei populus ordinatus per temporum interualla, sicut Deo placuit, qui in mensura & numero & pondere cuncta disponit. Nam fuit primitus ante Legem, secundò sub Lege quæ per Mosen data est: deinde sub gratia, quæ reuelata est per per primũ Mediatoris aduentum. Quæ quidem gratia nec antea defuit quibus imperiri eã oportuit: quanuis pro temporis dispẽsatione velata & occulta. Neque enim antiquorum quicũque iustorum, præter Christi fidem salutem potuit inuenire. At verò nisi & illis cognitus fuisset, non potuissent nobis per eorum ministerium, aliis apertius, aliis occultius prophetari, &c.

De gratia & libero arbitrio, ad Valentinum, Cap. X.

Vbi enim Lex non est, nec præuaricatio est. Rom. 4. Propter hoc & alibi ait, Vt seruiamus in nouitate Spiritus, & non in vetustate literæ: Legem volens intelligi, literæ vetustatem: nouitatem verò Spiritus, quid nisi gratiã? Et ne putaretur accusasse Legem vel reprehendisse, continuò *Nouitas Spiritus gratia est.* sibi opposuit quæstionem, & ait, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Deinde subiunxit, Sed peccatum non cognoui, nisi per Legem. hoc est quod dixerat, Per Legem cognitio peccati.

Ad Simplicianum, Lib. I. Quæst. I.

Bona est Lex, si quis ea legitimè vtatur: ma- 1. Timoth. 1. lè autem vtitur Lege, qui non se subdit Deo pia humilitate, vt per gratiam Lex possit impleri. Itaque ad nihil aliud accipit Legem, qui non ea legitimè vtitur, nisi vt peccatum eius, quod latebat ante prohibitionẽ, apparere incipiat per prævaricationem. Et hoc supramodum: quia iam non solùm peccatum sit, sed etiam contra mandatum.

Post pauca ibidem.

Scimus enim (inquit Apostolus) quia Lex *Lex à spiritalibus impleri potest.* spiritalis est, ego autem carnalis sum. In quo sa

tis ostendit non posse impleri Legem, nisi à spiritalibus, qui non fiunt nisi per gratiam: spiritali enim Legi quantò sit quisque similior, id est, quantò magis & ipse in spiritalem surgit affectum, tantò eam magis implet. Quantò ea magis delectatur, iam nō sub eius onere afflictus, sed eius lumine vegetatus: quia præceptū Domini lucidum est, illuminās oculos. & Lex Domini immaculata conuertens animas, gratia donante peccata, & infundente Spiritum charitatis, quo & nō sit molesta, & sit etiam iucunda iustitia.

Psalm.18.

Ibidem.

Video autem (inquit Apostolus) aliam legem in membris meis, repugnantem Legi mentis meæ, & captiuantem me sub lege peccati, quæ est in membris meis. Legem appellat in mēbris suis, onus ipsū mortalitatis, in quo ingemiscimus grauati. Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam. Per quod fit etiam sæpe, vt in vita delectet, quod nō licet. Quam sarcinam prementem & vrgentem, ideo legem appellat, quia iure supplicii diuino iudicio tributa & imposita est, ab eo qui præmonuit hominem, dicens, Qua die manducaueritis, morte moriemini. Nec Lex repugnat Legi mēris dicenti, Non concupisces: cui condelectatur homo secundum interiorem hominem, & antequam sit quisque sub gratia, ita repugnat, vt & captiuet eū sub lege peccati, id est, sub semetipsa. Cùm enim dicit, Quæ est in mēbris meis, hanc ostendit eādem esse, de qua superius ait, Video aliam legem in membris meis. Hoc autem ideo dicitur, vt demonstretur, homini captiuo non esse præsumendum de viribus suis.

Roma.7.

2.Corinth.5. Sapient.9.

Genes.2.&3.

Eadem quæstione in fine.

Cur liberati sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita vt seruiamus in nouitate Spiritus, & nō in vetustate literæ, si Lex bona est? Quoniam Lex litera est eis qui non eam implent per Spiritū charitatis, quò pertinet Testamentum nouum. Itaque mortui peccato liberantur à litera, qua detinentur rei, qui non implēt quod scriptum est. Lex enim quid aliud quàm sola litera est eis, qui eam legere nouerunt, & implere non possunt? Non enim ignoratur ab eis quibus cōscripta est: sed quoniam intantum nota est, inquantum scripta legitur, non inquantum delectata perficitur: nihil est aliud talibus, nisi litera, quæ litera non est adiutrix legentium, sed testis peccantium. Ab eius ergo dominatione liberantur, qui per Spiritum innouantur, vt iam non sint obligati literæ ad pœnam: sed intellectu per iustitiam copulati. Inde est illud, Litera occidit, Spiritus autem viuificat. Lex enim tantummodo lecta & non intellecta vel non impleta, vtique occidit: tūc enim appellatur litera. Spiritus autem viuificat: quia plenitudo Legis est charitas, quæ fusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Lex est litera charitate vacua.

2.Corinth.3.

Roma.13. Roma.5.

Lib.III.de doctrina Christ.Cap.V.

Sed verborum translatorum ambiguitates, de quibus deinceps loquēdum est, non mediocrem curam industriámque desyderant. Nam in principio cauendum est, ne figuratam locutionem ad literā accipias. Et ad hoc enim pertinet quod ait Apostolus, Litera occidit, Spiritus autem viuificat. Cùm enim figuratè dictum accipitur tanquā propriè dictum sit, carnaliter sapitur. Neque vlla mors animæ congruētius appellatur, quàm cùm id etiam quod in ea bestias antecellit, hoc est intelligentia, carni subiicitur sequendo literam. Qui enim sequitur literam, translata verba sicut propria tenet, neque illud quod proprio verbo significatur, refert ad aliam significationē: sed si sabbatum audierit, verbi gratia, nō intelligit nisi vnum diem de septem, qui continuo volumine repetuntur. Et quum audierit sacrificium, non excedit cogitatione illud quod fieri de victimis pecorum terreníque fructibus solet. Ea demum est miserabilis animæ seruitus, signa pro rebus accipere, & supra creaturā corpoream, oculum mentis ad hauriendum æternum lumen leuare non posse, &c.

Figurata locutio ad literam non est intelligenda.

Eodem libro, Cap.VI.

Quæ tamen seruitus in Iudæo populo longè à cæterarum gentium more distabat. quandoquidem rebus temporalibus ita subiugati erant, vt vnus in eis omnibus commendaretur Deus. Et quāquam signa rerum spiritualium, pro ipsis rebus obseruarēt, nescientes quò referrentur, id tamen insitum habebant, quòd tali seruitute vni omnium quem non videbant, placerent Deo. Quam custodiam, tanquam sub pædagogo paruulorum fuisse scribit Apostolus. Et ideo qui talibus signis pertinaciter inhæserunt, contemnentem ista Dominū, cùm iam tempus reuelationis eorum venisset, ferre non potuerunt: atque inde calumnias, quòd sabbato curaret, moliti sunt principes eorum, populúsque signis illis tanquā rebus astrictus, non credebat Deum esse, vel à Deo venisse, qui ea, sicut à Iudæis obseruabantur, nollet attendere, &c.

Galat.3.

Matth.12.

Libro XII.Confessionum, Cap.XVIII.

Ad ædificationem autem bona est Lex, si quis ea legitimè vtatur: quia finis eius est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Et nouit Magister noster in quibus duobus præceptis, totam Legem Prophetásque suspenderit, &c.

1.Timoth.1.

Matth.22.

Libro IIII.contra Faustum, Cap.II.

Temporalium quidem rerum promissiones Testamento veteri cōtineri, & ideo vetus Testamentum appellari, nemo nostrūm ambigit, quòd æternæ vitæ promissio, regnúmque cælorum ad nouum pertinet Testamentum: sed in illis temporalibus figuras fuisse futurorum, quæ implerentur in nobis, in quos finis seculorum obuenit, non suspicio mea, sed

Apostolicus intellectus est, dicēte Paulo cùm de talibus loqueretur, Hæc omnia figuræ nostræ fuerunt. Et iterum, Hæc omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorum obuenit. Non ergo vetus Testamentum ad consequendas illas promissiones, sed ad intelligendas in eis noui Testamenti prænūtiationes accepimus: veteris quippe testificatio, fidē nouo cōciliat. 2. Corinth. 10.

Post pauca ibidem.

Non itaque spes nostra in temporalium rerum promissione defixa est: quandoquidem nec ipsos illius temporis sanctos & spiritales viros, Patriarchas & Prophetas, his terrenis rebus fuisse deditos credimus. Intelligebant enim reuelante sibi Spiritu Dei, quid tempori illi congrueret, & quibus modis Deus per illas omnes res gestas & dictas futura figuranda & prænuntianda decerneret, magísque desyderium eorum de nouo Testamento erat: sed præsens functio corporalis, ad significanda noua ventura pollicitationibus veteribus præbebatur. Ita illorum hominū non tantùm lingua, sed & vita prophetica fuit. Carnalis autem populus, promissis vitæ præsentis inhærebat: de quo tamen etiam populo nihilominus significabantur futura.

Patrum non tātum lingua, sed & vita prophetica fuit.

Lib. X. contra eundem, Cap. II.

Iudæo autem dicenti mihi, Cur tenes vetus Testamentum, cuius præcepta non seruas? respondeo, Seruari à Christianis etiam ex ipsis libris præcepta vitæ agendæ: præcepta verò vitæ significādæ, tunc rectè obseruata, cùm prænuntiabantur ista, quæ nunc reuelata sunt. Quapropter etiam ipsa sic nō obseruo ad religionem, vt teneam tamē ad testificationem, sicut & promissa carnalia, quæ ibi cōtinentur, vnde propriè vetus Testamentum, quanuis mihi æterna speranda reuelata sint. & illa tamen attestantia lego, quæ in figura contingebant illis: scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorum obuenit. 1. Corinth. 10.

Serm. VII. de tempore.

Frequenter admonui charitatem vestram, fratres dilectissimi, vt his lectionibus, quę diebus istis in Ecclesia recitantur, nō hoc tantùm attendere debeamus quod ex litera sonare cognoscimus: sed remoto velamine literæ, viuificantem Spiritum fideliter requiramus. Sic enim dicit Apostolus, Litera occidit, Spiritus autem viuificat. Denique infelices Iudæi, & plus infelices hæretici, dum solùm literæ aspiciunt sonum, quasi corpus sine anima, ita sine viuificante Spiritu mortui remanserunt: cùm dicat Apostolus, Omnia hæc contigerunt illis in figuram: scripta sunt autem propter nos. 1. Corinth. 5.

In Psalm. I. Versu I.

Sed in Lege Domini fuit voluntas eius, & in Lege ei⁹ meditabitur die ac nocte. Iusto nō est Lex posita, vt dicit Apostolus: sed aliud est esse in Lege, aliud sub Lege. Qui est in Lege, Rom. 2.

secundum Legem agit, qui est sub Lege, secundum Legem agitur. Ille ergo liber, iste seruus. deinde aliud est Lex, quæ scribitur & imponitur seruienti, aliud Lex quæ mente conspicitur ab eo, qui non indiget literis, &c.

In Psalmum CXVIII. Concione X. Versu I.

Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. Apostolus dicit, Iusto nō est Lex posita, iniustis autem & non subditis, & cætera, quæ ibi concludens ait, Et si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ est secundum Euangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. Nunquid ergo talis erat qui dicit, Legem pone mihi Domine, qualibus beatus Paulus dicit positam Legem? absit. Si enim talis esset, non superius dixisset, Viam mādatorum tuorum cucurri, cùm dilatares cor meū. Quid est ergo quod orat, vt sibi Lex à Domino ponatur, si non ponitur iusto? An eo modo non ponitur iusto, quomodo posita est populo contumaci, in tabulis lapideis, nō in tabulis cordis carnalibus, secundum Testamētum vetus ex monte Sina, quod in seruitutem generat, sed secundum Testamētum nouum? de quo scriptū est per Prophetam Hieremiam, Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & cōsummabo domui Israel, & domui Iuda Testamentum nouum, non secundū Testamentum quod disposui patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, cùm educerē eos de terra Aegypti: quoniam ipsi nō permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quoniam hoc est Testamentum quod constituā domui Israel. Post dies illos, dicit Dominus, dabo Leges meas in mentibus eorum, & in cordibus eorū scribam eas. Ecce quomodo voluit istā Legem sibi poni à Domino, non sicut iniustis, & non subditis ad vetus Testamentum pertinentibus posita est in tabulis lapideis: sed sicut sanctis filiis liberæ, hoc est, supernæ Hierusalem, filiis promissionis, filiis hæreditatis æternæ, sancto Spiritu tanquam digito Dei in mente datur, & in cordibus scribitur, non quam memoria teneant & vita negligant, sed quam sciant intelligēdo, faciant diligēdo, in latitudine amoris, non in timoris angustiis. Nam qui timore pœnæ, nō amore iustitiæ opus legis facit, profectò inuitus facit. Quod autem inuitus facit, si possit fieri, malet vtique non iuberi. Ac per hoc, Legis quam vellet non esse, non est amicus, sed potius inimicus: nec mundatur opere, qui immundus est cogitatione & voluntate. Gratia itaque Dei nobis præcipuè commendatur, quando sibi Dauid Legem poni poscit à Domino, qui vtique iam Legem secundum literam nouerat. Sed quia litera occidit, Spiritus autem viuificat, orat vt per Spiritum sanctum faciat quæ per literam sciebat, ne per scientiam mandati non obseruati, etiam præuaricationis

1. Tim. 1.

Exod. 21
2. Corint. 3
Galat. 4

Hierem. 31
Hebr. 8

1. Timoth. 1

tionis ei crimen accedat. Quanquam etiam vt sciatur Lex, quomodo scienda est, id est, vt intelligatur quid sibi velit, quare sit eis posita, qui eam non erant seruaturi, quidque habeat vtilitatis etiam hocipsum quòd Lex subintrauit, vt abūdaret delictum: nemo comprehendit, nisi à Domino acceperit intellectum. Rom. 5.

Ad Hieronymum, Epistola XIX.

Cur autem non dicam præcepta illa veterum sacramentorum, nec bona esse, quia non eis homines iustificantur (vmbræ enim sunt prænuntiantes gratiam qua iustificamur) nec tamen mala, quia diuinitus præcepta sunt, temporibus personisque congruētia: cùm me adiuuet etiam prophetica sententia, qua dicit Deus, se illi populo dedisse præcepta non bona? Fortè enim propterea non dixit mala, sed tamen non bonā, id est, non talia, vt illis homines boni fiant, aut sine illis boni non fiant.

Ad Innocentium, Epist. XCV.

Distinguenda est Lex & gratia. Lex iubere nouit, gratia iuuare. Nec Lex iuberet, nisi esset voluntas, nec gratia iuuaret, si sat esset voluntas.

Ad Paulinum, Epistola CVI.

Quia Lex per literam iubet, non per Spiritum iuuat, quicunque sit, audit literam Legis, vt ei sufficere videatur cognouisse quod iubeat, aut prohibeat, quò id se arbitrii sui virtute impleturum esse confidat, nec fide confugiat adiuuandus ad Spiritum viuificantem, ne reum factum litera occidat: is profectò zelum Dei habet, sed non secundum scientiam. Ignorans enim Dei iustitiam, id est, eam quæ datur ex Deo, & suam volens cōstituere, vt tantummodo ex Lege sit, iustitiæ Dei non est subiectus. Finis enim Legis Christus, ad iustitiam omni credenti, sicut idem Apostolus dicit, Vt nos simus iustitia Dei in ipso. Iustificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum. Iustificati autem gratis per gratiam ipsius, ne fides ipsa superba sit. Rom. 10. Rom 3.

Ad Optatum, Epistola CLVII.

Illa fides salua sit, qua credimus nullum, siue maioris siue paruulæ quālibet & recētis ætatis liberari à contagione mortis antiquæ, & obligatione peccati, quod prima natiuitate contraxit, nisi per vnum Mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum. Cuius hominis eiusdémque Dei saluberrima fide, etiam illi iusti, salui facti sunt, qui priusquā veniret in carnem, crediderunt in carnem venturum. Eadem nanque fides est & nostra & illorum: quoniam hoc illi crediderunt futurum, quod nos credimus factum. Vnde dicit Apostolus Paulus, Habentes autem eundem Spiritum fidei, secundum quod scriptum est, Credidi, propter quod locut⁹ sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Si ergo eūdem Spiritum Dei & illi habebant, qui venturum in carnem Christum prænuntiarūt, quem etiam illi qui eum venisse nuntiauerunt: sacramenta esse potuerunt pro tēporum diuersitate diuersa, ad vnitatē tamen eiusdem fidei concordissime recurrentia. Scriptū est in Act. Apostolorum, loquente Apostolo Petro, Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere iugū super collum discipulorū, quod neque Patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini Iesu credimus nos saluos fieri, quemadmodum & illi. Si ergo & illi, id est, Patres portare iugum Legis veteris non valentes, per gratiam Domini Iesu saluos se fieri crediderunt, manifestum est, quòd hæc gratia etiam antiquos iustos viuere fecit ex fide. Iustus enim ex fide viuit. Lex autem subintrauit vt abundaret delictum, vt superabundaret & gratia, per quam sanaretur delicti abundantia. Si enim data esset Lex quæ viuificare posset, omnino ex Lege esset iustitia. Cui tamen bono Lex data sit, consequenter adiunxit, dicens, Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Danda itaque fuerat Lex, quæ manifestius sibi ipsum ostenderet hominem: ne superbus animus humanus à seipso se posse esse iustum putaret: & ignorās Dei iustitiam, id est, quæ homini ex Deo est, & suam volens constituere, id est, quasi suis viribus partam, iustitiæ Dei subiectus non fieret. Oportebat itaque vt addito mandato, cuius vox est, Non concupisces, superbo peccatori, etiam præuaricationis crimen accederet: atque ita gratiæ medicinam non sanata per Legem, sed conuicta infirmitas quæreret, &c. Actor. 15. Galat. 3. Romans. 10. Roman. 7.

Ad Asellicum, Epistola CC.

Hæc est igitur vtilitas Legis, quia ostendit hominem sibi ipsi, vt sciat infirmitatē suam, & videat quemadmodum per prohibitionem augeatur potius carnalis concupiscētia, quàm sanetur. Appetuntur enim ardentius quæ vetantur, dum id quod spiritaliter iubetur, carnalis obseruare compellitur. Vt autem sit spiritalis, qui Legem impleat spiritalem, non fit ipsa Lege, sed gratia, hoc est, non imperio, sed beneficio, non iubente litera, sed adiuuante Spiritu. Incipit autem homo secundum gratiam in interiori homine renouari: vt mente agat quod amat, nec carni consentiat agenti quod odit, id est, non vt omnino non concupiscat, sed vt post cōcupiscentias suas non eat. quod quidem tam magnum est, vt si omnimodo fieret: & quanuis insint dum sumus in corpore mortis huius desyderia peccati, nulli eorum tamen adhiberemus assensum. Nō esset vnde diceremus Patri nostro qui est in cælis, Pater noster, qui es in cælis, &c. Dimitte nobis debita nostra. Vtilitas Legis. Matth. 6.

DE OFFICIO MAGISTRATVS.

Contra literas Petil. Lib. II. Cap. XXIII.

AVGVST. Ad fidem quidem nullus est co-

1. Timoth. 2. 2. Corinth. 4. Psalm. 103.

gẽdus inuitus, ſed per ſeueritatem, imò & per miſericordiam Dei tribulationum flagellis ſolet perfidia caſtigari. Nunquid quia mores optimi libertate volũtatis eligũtur, ideo mores peſsimi non Legis integritate puniuntur? Sed tamen malè viuendi vltrix diſciplina præpoſtera eſt, niſi cùm præcedens bene viuendi doctrina cõtemnitur. Si quæ igitur aduerſus vos Leges cõſtitutæ ſunt, non eis benefacere cogimini, ſed malefacere prohibemini: nam benefacere nemo poteſt, niſi elegerit, niſi amauerit, qui eſt in libera voluntate. Timor autẽ pœnarum, etſi nondum habet delectationem bonæ cõſcientiæ: ſaltem intra clauſtra cogitationis coerceat malam cupiditatem. Qui tamen aduerſas Leges conſtituerunt, quibus veſtra comprimatur audacia? Nonne ii de quibus dicit Apoſtolus, Quia non ſine cauſa gladium portant: miniſtri enim Dei ſunt, vindices in iram ei qui malè agit?

Ad fidem nemo cogendus

Roman 13

Cap. LXXXVI. Eodem libro contra eaſdem Petiliani literas.

PETILIAN. Neq; enim Dominus Deus humano ſãguine aliquãdo lætatus eſt, cùm occiſorem fratris Cain, in vita carnificẽ voluerit permanere. AVGVST. reſpondit, Si occiſori fratris Deus noluit inferri mortem, ſed relinqui carnifici vitam, vide ne fortè hoc ſit, quòd cùm regis cor in manu Dei ſit, vnde multas ad vos commonendos & corripiẽdos leges ipſe conſtituit: nulla tamen lex regia vos iuſsit occidi: fortaſſe ꝓpterea, vt quicũq; veſtrũm in pertinaci ſacrilegi furoris aura perſiſtũt, Cain parricidę ſupplicio & vita carnifice cruciẽtur. Legimus enim multos à famulo Dei Moſe miſericorditer interfectos. Nã in eo quòd ꝓ eorũ nefario ſacrilegio ſic eſt Dominum deprecatus vt diceret, Domine, ſi dimittis illis peccatũ dimitte: ſin autẽ dele me de libro tuo: ineffabilis eius charitas & miſericordia ſatis apparet. Nunquid ergo ſubitò crudelis effectꝰ eſt, cùm de monte deſcẽdens tot milia iuberet occidi?

Geneſ. 4
Prouerb. 21
Cor Regis in manu Dei.

Exod. 32

Caput XCII. eodem libro.

PETILIAN. Quid autem vobis eſt cum regibus ſeculi, quos nunquã Chriſtianitas niſi inuidos ſenſit? Quod vt breuiter doceam, Machabęos fratres rex perſecutus eſt. Rex quoque tres pueros, cùm ipſe ſacrilegus eſſet, flammis neſcius religioſis addidit. Rex quęſiuit animam pueri Saluatoris. Rex iuſtiſsmum Danielem ferinis morſibus, vt putabat, obiecit: ipſúmque Dominum Chriſtum iudex nequiſſimus regis occidit. Inde eſt quod Apoſtolus clamat, Sapientiam loquimur inter perfectos &c. quam nemo principum huius mũdi cognouit. AVGVST. reſpondit, Quid (inquies) vobis eſt cum regibus ſeculi, quos nunquã Chriſtianitas niſi inuidos ſenſit? Hoc cùm dixiſſes, enumerare conatus es quos reges iuſti ſẽſerint inimicos, nec cõſyderaſti ꝙ plures enumerari poſsint quos habuerĩt amicos. Pater Abrahã à rege

Obiectum.

2. Mac. 7
Daniel. 3

Math. 2
Daniel. 6

Mat. 27
1. Cor. 2

Reſponſio.

rege diuinitus admonito, ne attaminaret eius vxorẽ, & amiciſsimè habitꝰ eſt & munus accepit. Iſaac filius eius, regem ſimiliter amiciſsimum expertus eſt. Iacob in AEgyptum à rege honorabiliter exceptus, eum etiam benedicit. Quid loquar de filio eius Ioſeph, qui poſt carceris tribulationem, quo velut igne aurum, ſic caſtitas eius probata eſt, magnis ab eo ſublimatus honoribus, iurabat etiam per Pharaonis ſalutem, nõ tanquam typho elatus, ſed beneuolentiæ non ingratus? Regis filia Moſen adoptauit. Dauid ad alienigenam, regis Iſrael cõpulſus iniquitate confugit. Helias ante curum peſsimi regis, non illius imperio, ſed ſuo cucurrit obſequio. Heliſæus hoſpitæ mulieri ſi quid ſibi fortè à rege per eius interceſsionẽ præſtari vellet, etiam vltrò offerendũ putauit,

Gen. 20.
Geneſ. 26.
Gene. 47.
Gene. 41.
Exod. 2.
1. Reg. 27.
3. Reg. 18.
4. Reg. 4.

Eodem cap.

Omnes enim homines ſeruire Deo debent, aliter communi cõditione qua homines ſunt, aliter diuerſis donis, quòd ille aliud agit in rebus humanis, ille aliud. Non enim auferenda idola de terra, quod tantò antè futurum prædictum eſt, poſſet quiſquam iubere priuatus. Habent ergo reges, excepta generis humani ſocietate, eoipſo quo reges ſunt, vnde ſic Domino ſeruiant, quomodo non poſſunt qui reges non ſunt. Iſta ergo quum cogitant, audiunt & illud quod de tribus pueris ipſe commemoraſti, & audiunt ſolennitate mirabili. Tunc enim eadem Scriptura maximè in Eccleſia cantatur, quando ipſa feſtiuitas feruẽtiores facit, etiam eos qui cætero anno pigriores ſũt. Quid ergo putatis animi habere Chriſtianos Imperatores, quum audiunt tres pueros miſſos in caminum ignis ardentis: quia regi ad iniquitatem adorandi ſimulachra cõſentire noluerunt, niſi vt cogitent piam libertatem Sanctorum, nec regia poteſtate, nec pœnæ immanitate poſſe ſuperari, gaudeántq; ſe non eſſe ex numero talium regum, qui contemptores idolorum quaſi ſacrilegos puniebant? Porrò autem quum in ſequentibus audiunt eundem Regem, non ſolùm puerorum, ſed & flammarum Deo ſeruientium tãto miraculo territum, etiam ipſum cœpiſſe Deo ſeruire in timore, & exultare cum tremore, & apprehendiſſe diſciplinam: nonne ideo intelligũt iſta eſſe conſcripta, & tanta celebritate recitari, vt & ſeruis Dei ne ad ſacrilegium regibus cedant, & ipſis regibus vt ad religionem Deo credant proponantur exempla?

Non eſt primati idola tollere.

Exempla nouem.

Cap. XCVII. eodem Libro.

PETIL. Poſtremò, vt ſæpe iam diximus, qualis eſt veſtra præſumptio, vt de regibꝰ præſumatis, dicente Dauid, Bonum eſt ſperare in Domino, quàm ſperare in homine, Bonum eſt ſperare in Domino, quàm ſperare in principibus? AGVST. reſpondit, Nos non ſperamus in homine: ſed quantum poſſumus homines admonemus, vt in Domino ſperent. Nec ſperamus in prĩcipibus: ſed quantũ poſſumus prin-

Pſalm. 117.

cipes

cipes admonemus vt in Domino sperent, etsi aliquid à principibus pro vtilitate Ecclesiæ petimus, nō in eos tamē speramus. Neq; enim & Apostolus in illo Tribuno sperauit tanquā in principe, à quo sibi egit, vt deductores darentur armati: aut in ipsis armatis tanquam in hominibus, quorum multitudine septus, euasit insidias perditorum. Actor 23

Libro III. contra Cresconiū Grāmaticum, Caput LI.

Reges cùm in errore sunt, pro ipso leges contra veritatem ferunt, cùm in veritate sunt, similiter contra errorem pro ipsa veritate decernunt. ita & legibus malis probantur boni, & legibus bonis emendantur mali. Rex Nabuchodonosor peruersus legem sæuam dedit vt simulachrum adoraretur: idem correctus veram, ne Deus verus blasphemaretur. In hoc enim reges, sicut eis diuinitus præcipitur, Deo seruiunt, inquātum reges sunt, si in suo regno bona iubeant, mala prohibeant, nō solùm quę pertinent ad humanam societatem, verumetiā quæ ad diuinam religionem. Legum vtilitas. Regum maximè interest hac ratione.

Libro IIII. De Trinitate, Capite XII.

Supplicium iudex irrogat reo, causa tamen supplicii non est iustitia iudicis, sed meritum criminis.

Libro I. contra epistolam Parmeniani. Cap. VII.

An iustior est priuata violentia, quàm regia diligentia? Sed hoc omitto, illud quæro quod manifestè enumerat Apostolus, dicens, Opera carnis, quæ sunt, inquit, fornicationes, immunditiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissentiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, commessationes, & his similia. Quid istis videtur vt crimen idololatriæ putent iustè ab Imperatoribus vindicari? Aut si nec hoc volūt Donatistæ, cur in veneficos vigorē legum exerceri iustè fateantur, in hæreticos autem atq; schismaticos impias dissensiones nolunt fateri, cùm in iisdem iniquitatis fructibus auctoritate Apostolica numerentur? An fortè nec talia potestates istæ humanæ constitutionis permittuntur curare? Propter quid ergo gladium portat qui dictus est minister Dei, vindex in irā eis qui malè agunt? Nisi fortè quemadmodum nonnulli eorum sanè imperitissimi hoc intelligere solent de honoribus Ecclesiasticis dictū esse, vt gladi° intelligatur vindicta spiritualis, qui excommunicatione operatur: quum prouidentissimus Apostolus consequenti contextione lectionis satis aperiat quid loquatur. Illic quippe addidit, Propter hoc enim tributa præstatis. Ac deinde subiunxit, Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui honorem honorem, cui timorem timorē. Hoc ergo iam restat, vt istis disputationibus suis prohibeāt Christianos tributa persoluere, cū & Dominus talia sentiētib° Pharisæis, quos imitātur isti, nūmo inspecto respōderit, Reddite, inquit, Cęsari quod Cęsaris est & Deo quod Dei est. Hi verò in vtroq; inobedientes atque impii, nec Deo reddūt Christianum amorem, neque regibus humanum timorē: ita cæci & insani, vt cùm schismaticos suos Maximianistas per potestates à catholicis Imperatoribus missas de basilicis excluserint, & vi magna iussionum & auxiliorum cedere sibi compulerint, arguant Catholicam, si pro ea catholici principes tale aliquid fieri præceperint. Gal. 5 Rom. 13

Post pauca ibidem.

Vna generalis Imperatorū lex, aduersus omnes qui Christianos se dici volunt, & Ecclesiæ catholicæ non communicant, sed in suis separatim conuenticulis congregantūr, id continet, vt vel ordinator clerici, vel ipse ordinatus, denis libris auri mulctentur. Locus verò ipse, quo impia separatio congregatur, redigatur in fiscum. Sunt & aliæ iussiones generales, quibus eis vel faciendi testamenta, vel per donationes alicui conferendi facultas adimitur, vel ex donationibus aut testamētis aliquid capiēdi. Nam in quadā causa cùm homo nobilis Imperatoribus supplicasset, quòd soror eius, quæ de parte Donati fuerat, cùm defūgeretur, nescio in quos cōmunionis suæ, & maximè in quendam Augustinum Episcopum eorum plurima contulisset: ex illa generali lege præceptū est, vt omnia fratri restituerentur, vbi etiam Circuncellionū mētio facta est, si more suo violēter obsisterēt, quo genere auxiliorū & adminiculis repellerētur. Sic enī noti, sic multis prēliis probati sunt, vt de his & supplicatio Imperatori fieret, & Imperator tacere non posset. Lex imperialis contra sectatores. Eadē ratione possent mouere, & alia vellet repetere.

Lib. II. de Genesi ad literam, Cap. II.

Cùm venitur ad disputationem inquisitionémque veritatis, nolūt aduertere sensus suos homines, ex quo opere diuinæ prouidentiæ, in eos veniat imponendæ commotio disciplinæ. Vt si non corrigūtur qui puniuntur, eorum tamen exemplo cæteri metuant, valeātq; ad eorum salutē iusta pernicies aliorum. Nunquid enim malitiæ eorū vel nequitiæ Deus auctor est, de quorum iusta cōsulit pœna, quibus hoc modo consulendum esse constituit? In exemplū aliorum puniuntur mali.

In Euangelium Ioannis, Tractatu VI.

Quo iure defendis villas? Diuino an humano? Respondeant. Diuinum ius in Scripturis habemus, humanum ius in legibus regum. Vnde quisq; possidet quod possidet? Nonne iure humano? Nā iure diuino, Domini est terra & plenitudo eius. Pauperes & diuites Deus de vno limo fecit, & pauperes & diuites vna terra supportat. Iure tamen humano dicit, Hæc villa mea est, hæc domus mea, hic seruus meus est. Iure ergo humano, iure Imperatorum. Quare? Quia ipsa iura humana per Imperatores & reges seculi Deus distribuit generi humano. Vultis legamus leges Imperatorum, & secundum ipsas agamus de villis? Si iure humano vultis possidere, recitemus leges Imperatorum, videamus si aliquid voluerunt ab hære- Iure diuino omnia communia, humano suum quisque possidet. Psalm. 23.

t.

ticis posideri. Sed quid mihi est Imperator? Secundum ius ipsius posides terram. Aut tolle iura Imperatorum: & quis audet dicere, Mea est illa villa, aut meus est ille seruus, aut domus hæc mea est? Si autem vt teneantur ista ab hominibus, iura acceperunt regum, vultis recitemus leges, vt gaudeatis, quia vel vnum horum habeatis, & non imputetis nisi mansuetudini columbæ, quia vel ibi vobis permittitur permanere? Leguntur enim leges manifestę, vbi præceperunt Imperatores, eos qui præter Ecclesiæ catholicæ cõmunionem vsurpant sibi nomen Christianum, nec volũt in pace colere pacis auctorem, nihil nomine Ecclesiæ audeãt possidere. Sed quid nobis & Imperatori? Sed, vt iã dixi, de iure humano agitur. Et tamẽ Apostolus voluit seruiri regibꝰ, voluit honorari reges, & dixit, Reges reueremini. Noli dicere, Quid mihi & regi? Quid tibi ergo & possessioni? Per iura regum possidẽtur possessiones. Dixisti, Quid mihi & regi? Noli dicere possessiones tuas: quia ad ipsa iura humana renuntiasti, quibus possidentur possessiones.

1. Petr. 2.

Tractatu II.

Deus pro arbitrio vtitur magistratu.

Quando vult Deus concitare potestates aduersus hæreticos, aduersus schismaticos, aduersus dissipatores Ecclesiæ, aduersus exufflatores Christi, aduersꝰ blasphematores Baptismi, non mirentur quia Deus concitat, vt à Sara verberetur Agar. Cognoscat se Agar, supponat ceruicem: quia cùm humiliata discederet à domina sua, occurrit ei Angelus & dixit, Quid est Agar ancilla Saræ? Cùm conquesta esset de domina, quid audiuit de Angelo? Reuertere ad dominam tuam. Ad hoc ergo affligitur, vt reuertatur. atque vtinam reuertatur: quia proles eius sicut filii Iacob, cum fratribus hæreditatem tenebit. Mirantur autẽ quia commouentur potestates Christianæ aduersus detestandos dissipatores Ecclesiæ. Si non ergo mouerentur, & quomodo redderent rationem de imperio suo, Deo? Intendat charitas vestra quid dicam: quia pertinet hoc ad reges seculi Christianos, vt temporibus suis pacatã velint matrem suam Ecclesiam habere, vnde spiritaliter nati sunt. Legimus Danielis visiones & gesta prophetica. Tres pueri in igne laudauerũt Dominum: miratus est Nabuchodonosor rex laudantes Deum pueros, & circa eos ignẽ non nocentem. Et quum admiratus esset, quid ait Nabuchodonosor rex? Non vel Iudæus vel circunciſus, ille qui statuam suam erexerat, & ad eam adorandam omnes coegerat: tamen laudibus trium puerorum commotus, vbi vidit maiestatem Dei præsentis in igne, quid ait? Et ego proponam decretum omnibus tribubus & linguis in omni terra. Quale decretum? Quicũque dixerit blasphemiam in Deum Sidrac, Misac & Abdenago, in interitu erunt, & domus eorum in perditionẽ. Ecce quomodo sæuit rex alienigena, ne blasphemetur Deꝰ Israel, qui potuit tres pueros de igne liberare: & nolũt vt sæuiant reges Christiani, quia Christus exufflatur, à quo non tres pueri, sed orbis terrarum cum ipsis regibus à gehennarum igne liberatur. Nam tres illi pueri, fratres mei, liberati sunt ab igne temporali. Nunquid non ipse Dominus Machabeorum, qui & trium puerorum? Illos ab igne liberauit: illi in tormentis igneis corpore defecerunt: sed in legitimis mandatis animo permanserunt. Illi apertè liberati sunt, illi occultè coronati sunt. Plus est liberari de flamma gehẽnarum, quàm de fornace potestatis humanæ. Si ergo Nabuchodonosor rex laudauit & prædicauit, & gloriam dedit Deo: quia liberauit de igne tres pueros, & tantam gloriam dedit, vt decretũ mitteret per regnum suũ, Quicũque dixerint blasphemiam in Deum Sidrac, Misac & Abdenago, in interitu erunt, & domus eorum in perditionem: quomodo isti reges non moueantur, qui non tres pueros attendunt liberatos de flamma, sed seipsos liberatos de gehenna, quando vident Christũ, à quo liberati sunt, exufflari in Christianis, quando audiunt dici Christiano, Dic te non esse Christianum? Talia facere volunt, & saltem talia pati nolunt. Nam videte qualia faciũt Donatistæ & hæretici, & qualia patiuntur. Occidunt animas, affliguntur in corpore. Sempiternas mortes faciunt, & temporales se perpeti conqueruntur. Et tamen quæ patiuntur? Proferunt nobis nescio quos in persecutione suos martyres.

Genes. 16.

Daniel. 3.

2. Mach. 7.

Tractatu XII.

Deũ quod Ecclesiam suã gemant.

Aliquando fugiunt homines ad Ecclesiam, & plerunque eos patimur tanquam indisciplinatos, volentes carere diuinis, qui nolunt carere peccatis. Aliquando etiam illicito iugo & improbo subiecti fugiũt ad Ecclesiam: quia retinentur ingenui ad seruitutem, & interpellatur Episcopus. Et nisi curet operã impẽdere, ne ingenuitas opprimatur, immisericors deputatur. Ad Christum omnes fugiamus, contra peccata Deum liberatorem interpellemus. Venales nos putemus, vt eius sanguine redimamur. Dicit enim Dominus, Gratis venundati estis, & sine argento redimemini.

Esa. 52.

In Apocalypsim, Homilia VII.

Et ex ore eorum exiit ignis, fumus & sulphur, id est, blasphemię de eorum ore egrediũtur. In caudis quæ erant similes serpentibus, sicut iam suprà dictũ est, principes sunt aut prępositi hæreticorum, per quos lędere consueuit diabolus. Aut enĩ sacrilegi reges malè iubẽdo, aut sacrilegi sacerdotes malè docẽdo nocent.

De XII. abusionum gradibus, Gradu VI.

Sextus abusionis gradus est, Dominus sine virtute. Quia nihil proficit dominandi habere potestatem, si dominus ipse non habeat virtutis rigorem. Sed hic virtutis rigor, non tam exteriori fortitudine, quæ & ipsis secularibus dominis necessaria est, indiget, quã animi

mi interiori fortitudine bonis moribus exerceri debet. Sæpe enim dominādi fortitudo per animi negligentiam perditur. Sicut de Heli sacerdote factum fuisse comprobatur. Qui cùm per seueritatem iudicii, peccantes filios nō coercuit, in eorum vindictam Dominus velut cō sentienti ferociter non pepercit. Tria ergo necessaria hos qui dominantur habere oportet: terrorem scilicet, ordinationem & amorē. Nisi enim ametur dominus & metuatur, ordinatio illius minimè stare poterit. Per beneficia ergo & affabilitatē procuret vt diligatur, & per iustas vindictas, nō propriæ iniuriæ, sed Legis Dei, studeat vt metuatur. Propterea quoque dum multi pendent ab eo, ipse Deo adhærere debet, qui illum in ducatum constituit, qui ad portandum multorum onera ipsum veluti fortiorem solidauit. Paxillus enim nisi bene fixus firmiter alicui fortiori adhæreat, omne quod in eo pendet citò dilabitur, & ipse solutus à rigore suæ firmitatis, cum oneribus ad terram dilabitur. Sic & princeps, nisi suo Conditori pertinaciter adhæserit, & ipse, & omnis qui ei consentit citò deperit. Quidam nanque per dominandi officium plus Deo appropinquant, quidam imposito sibi dignitatis honore deteriores fiunt. Moses enim accepto populi ducatu, familiarius Dei locutionib⁹ vtebatur. Saul verò filius Cis, postquam sceptrum regni suscepit, per inobedientiæ superbiam Deum offendit. Rex Salomon postquam patris domini sui Dauid sedem obtinuit, Deus illum vltra omnes mortales velut ad innumerosi populi gubernationem sapientiæ munere ditauit. Ecōtrario verò Hieroboam seruus Salomonis, postquam regni domus Dauid partem occupauit, ad idolorum culturā decem tribus Israel, quæ erant in parte Samariæ, diuertit. Per quæ exempla euidenter ostenditur quosdam in sublimiori statu ad maiorem perfectionem crescere, quosdam verò per supercilium dominationis ad deteriora defluere. per quod vtrunque intelligitur, eos qui ad meliora cōscēdunt, per virtutem animi & Dei auxilium posse id facere, & eos qui ad deteriora diuertuntur, per mentis imbecillitatem pariter & negligētiam errare. Vnde dominum absque virtute fieri non decet: quam virtutem sine Dei auxilio nemo habet. Qui enim multa tuetur, si non habet fortitudinem animi, nō valet id agere, quoniam magna magnis infestationibus vel aduersitatibus solent laborare. Omnis igitur qui præest, hoc primitus tota animi intētione procuret, vt per omnia de Dei adiutorio omnino non dubitet. Si nanque cœperit in actibus suis auxiliatorem habere Dominum Dominorum, nullus hominum contemptum potest habere eius dominatum. Non enim est potestas nisi à Deo. Ipse enim eleuat de stercore egenū, & sedere facit cum principibus populi sui, & deponit potentes de sede, & exaltat humiles vt subditus fiat omnis mundus Deo, & erigatur gloria Dei.

1. Reg. 2

Tria necessaria dominantibus.

1. Regum 15 Exod. 33

3. Reg. 12

Rom. 13 Psalm. 112 Luc 1

Eodem libro, gradu IX.

Nonus abusionis gradus est, rex iniquus. Etenim regem non iniquum, sed correctorem iniquorum esse oportet. Inde in semetipso nominis sui dignitatem custodire debet. Nomen enim regis intellectualiter hoc retinet, vt subiectis omnibus rectoris officium procuret. Sed qualiter alios corrigere poterit, qui proprios mores, si iniqui sint, nō corrigit? Quoniam in iustitia regis exaltatur solium, & in veritate regis solidantur gubernacula populorum. Iustitia verò regis est neminem iniustè per potentiam opprimere, sine acceptione personarum inter virum & proximum suum iudicare, aduenis & pupillis & viduis defensorem esse, furta cohibere, adulteria punire, iniquos non exaltare, impudicos & histriones nō nutrire, impios de terra perdere, parricidas & peierantes viuere non sinere, Ecclesias defendere, pauperes eleemosynis alere, iustos super regni negotia constituere, senes & sapientes & sobrios consiliarios habere, Magorum & hariolorum, pythonissarúmque superstitionibus non intendere, iracundiam suam differre, patriam fortiter & iustè contra aduersarios defendere, per omnia in Deo confidere, prosperitatibus non eleuare animum, cuncta aduersa patiēter tolerare, fidem catholicam in Deum habere, filios suos nō sinere impiè agere, certis horis orationibus insistere, ante horas cōgruas non gustare cibum. Væ enim terræ cuius rex puer est, & cuius principes mane comedūt. Hæc regni prosperitatem in præsenti faciunt, & regem ad cælestia regna meliora perducunt. Qui verò regnum secundū hanc legem non dispensat, multas nimirum aduersitates imperii tolerat. Idcirco enim pax populorum sæpe rumpitur, & offendicula de regno suscitantur, terrarū quoque fructus diminuuntur, & seruitia populorū impediuntur, multi & varii dolores prosperitatem regni inficiunt, charorum & liberorum mortes tristitiam conferunt, hostium incursus prouincias vndique vastant, bestiæ armentorum & pecorum greges dilacerant, tempestates aeris & hemispheria turbata terrarum fœcunditatem & maris ministeria prohibent, & aliquando fulminum ictus segetes & arborum flores & pampinos quosque exurit. Super omnia verò regis iniustitia, non solùm præsentis imperii faciem offuscat, sed etiā filios suos & nepotes, ne post se regni hæreditatē teneant, obscurat. Propter piaculum enim Salomonis, regnum domus Israel Dominus de manibus filiorum suorum dispersit. Et propter iustitiam Dauid regis, lucernam de semine eius semper in Hierusalem reliquit. Ecce quantum iustitia regis seculo valet, intuentibus perspicuè patet. Est enim pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, monimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terræq; fœcunditas, solatium pauperum, hæreditas filiorum, &

Officium & iustitia regis.

Quales debeāt esse à consiliis regis.

Eccles. 3.

3. Reg. 12.

sibimetipsi spes futuræ beatitudinis. Attamen sciat rex, quòd sicut in throno hominum primus constitutus est, sic & in pœnis, si iustitiam non fecerit, primatum habiturus est. Omnes nanque quoscunque peccatores sub se in præsenti habuit, supra se modo implacabili in illa futura pœna habebit.

De continentia, Cap. V.

Humanus iudex falli potest. Deus autē nō. Apud homines enim iudices, quoniam falli possunt, quacunque velut purgare fallacia, quod perperam factum est, prodesse aliquid videtur ad tempus: apud Deum autem qui falli non potest, non est adhibenda fallax defensio, sed verax confessio peccatorum.

In libro de pœnitentiæ medicina, Cap. III.

Formulæ iudiciales. Plerique autem boni Christiani, propterea tacent & sufferunt aliorum peccata quæ nouerunt, quia documentis sæpe deseruntur, & ea quæ ipsi sciunt, iudicibus Ecclesiasticis probare non possunt. Quanuis enim vera sint quædam, non tamen iudici facilè credenda sunt, nisi certis iudiciis demonstrentur. Nos verò à communione prohibere quenquam non possumus, quanuis hæc prohibitio nondū sit mortalis, sed medicinalis, nisi aut spōte confessum, aut in aliquo, siue seculari, siue Ecclesiastico iudicio nominatum atque conuictum. Quis enim sibi vtrunque audeat assumere, vt cuiquā sit ipse accusator & iudex?

Libro de rectitudine catholicæ conuersationis.

De iudicibus. Iudices etiam qui præestis, iustissimè iudicate: nihil in iudicio iniustè agatis, nec munera super innocētes accipiatis, non ad personam attendatis, nec res alienas rapaci fronte accipiatis & diripiatis: quia de vestris quid vel super noctem agatur, nescitis. Pauperes vel aduenam nullatenus in iudicio opprimatis, timentes illud quod veritas dicit, Quia in quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & qua mensura mēsi fueritis, remetietur vobis. Cauete semper ne de vobis Propheta dicat, Væ qui potentes estis in hoc mundo, qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiā iusti auferris ab eo. Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum: labia vestra loquuntur mendacia, manus vestræ plenæ sunt iniquitate, facta est vobis veritas in obliuionem, & iustitia fugit à vobis.

Matth. 7.

Esa. 5.

In libro quæstionum veteris & noui Testamenti, Cap. XV.

Eccle. 7. Summum ius, summa malitia. Nimia iustitia incurrit peccatum: temperata verò iustitia facit perfectos. Non enim sine malitia est, qui multum est iustus: quia peccantibus ad singula si respōdeas, non deerit vbi pecces. deniq; Dei tēperata iustitia est. Peccantibus enim aliquando ignoscit, aliquando irascitur, aliquando reddit, non quātum digni sunt: suffert enim eos, vt sint qui proficiāt. Lex enim quia seipsam mollire nō potest, mitigan-

da est, vt possit prodesse sub se agentibus. Hic ergo iustus nō est nimiū, qui Dei imitator est.

Eodem libro, Cap XVI.

Conditio hominis aggrauat peccatum. Viri sublimis culpa graue peccatum est. Quantò enim persona eius supplicior est, tantò magis leue delictum est eius. Quod ergo à summo viro, vtpote à ductore populi fit, acerbissimum est peccatum.

Eodem libro, Quæst. XXXIIII.

Omnia à Deo bona, etiā malum pœna. Nulli dubium est bona omnia à Deo esse. Mala autem quæ dixi, nobis mala sunt, dum vindicatur de nobis. Pœna enim, quanuis iustè inferatur, patienti tamen mala videtur. Nā & per Prophetā ad peccatores loquitur Deus, dicēs, Faciā vobis mala, id est, pœnis vos agam. 2. Reg. 26.

Ibidem, quæst. XXXV.

Dei imago est rex, Episcopus Christi. Non nescius Dauid diuinam esse traditionem in officio ordinis regalis: idcirco Saul in eadem adhuc traditione positum honorificat, ne Deo iniuriam facere videretur, qui his ordinibus honorē decreuit. Dei enim imaginem habet rex, sicut & Episcopus Christi. Quandiu ergo in ea traditione est, honorandus est, si non propter se, vel propter ordinem. Vnde Rom. 3. Apostolus, Omnibus (inquit) potestatibus sublimioribus subditi estote. Non est potestas nisi à Deo. Quæ enī sunt, à Deo ordinata sunt. Hinc est vt gentilem, in potestate tamen positum honorificamus, licet ipse indignus sit, qui Dei ordinem tenens gratias agit diabolo. Potestas enim exigit, qua meretur honorē. Nam ideo Pharaoni futuræ famis somnium reuelatum est, & Nabuchodonosor aliis secum assistentibus solus Filium Dei vidit in camino ignis, non vtique merito suo, qui in idolo se adorari voluit, sed merito ordinis regalis.

Gen. 41. Daniel. 3.

Quæstionum CXIIII.

Regum vnctio. Apud maiores enim nostros, qui in reges vngebantur, Christi vocabantur, habentes imaginem Christi venturi, qui natus de Deo Patre in regem non immeritò Christus appellatur: quia quod istis Chrisma, illi dedit natiuitas, quem quandiu ignorant Pagani, reprobāt: cùm autem cognouerint, diligentius excolunt gaudentes, quia de malo trāsierunt ad bonum.

De vera innocentia, Cap. XXXIIII.

Quomodo ferenda grauiora. Ita à plebibus principes, & à seruis domini sunt ferendi, vt sub exercitatione tolerantię sustineantur temporalia, & sperentur æterna. Auget enim merita virtutis, qui propositū non violat religionis.

Ibidem Cap. CXXIIII.

Vera libertas. Libera semper est seruitus apud Deum, cui non necessitas seruit, sed charitas.

Eodem lib. Cap. CIXIII.

Pax domestica est ordinata cohabitantium imperandi obediendíque concordia. Imperāt enim qui consulunt, sicut vir vxori, parentes filiis, domini seruis. Obediunt autem quibus consulitur, sicut mulieres maritis, filii parentibus

bus, serui Dominis. Sed in Domino iusti viuẽtes ex fide, & ab illa ciuitate peregrinãtes, etiã qui imperant, seruiunt eis quibus videntur imperare: quia non dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principãdi superbia, sed prouidendi beneficio.

Principes subditis seruiunt.

Cap. CLXIIII.

Nomen & conditionem seruitutis culpa genuit, non natura, & prima huius subiectionis causa est peccatum, quia sicut scriptum est, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Vnde melior est eius status qui famulatur homini, quàm qui seruit suæ cupiditati.

Seruitus vnde.

Caput CLXXIII.

Sicut in potestatibus societatis humanæ maior potestas minori ad obediendum præponitur, ita Deus omnibus.

Cap. CCXLII.

Non caret regia potestate, qui corpori suo nouerit rationabiliter imperare. Verè enim dominator est terræ, qui carnem suam regit legibus disciplinæ.

Quis vere rex.

Contra epistolam Manichæi,

Caput I.

Quidquid diuinitus ante vltimum illud iudicium vindicatur, siue per improbos, siue per iustos, siue per nescientes, siue per scientes, siue occultè siue palam, non ad interitum hominum, sed ad medicinã valere credẽdum est: quam qui respuerint, extremo supplicio præparãtur. Quapropter cùm in hac vniuersitate rerum, alia sunt quæ valent ad corporalem vindictam, sicut ignis & venenum & morbus, & cætera huiusmodi, alia quibus apud semetipsum non molestiis corporis sui, sed cupiditatum suarum laqueis animus puniatur: sicut est damnum, exilium, orbitas, contumelia, & iis similia. Quædam verò non sunt cruciamẽta, sed quasi fomenta lãguentium, vt sunt consolationes, cohortationes, disputationes, & quæcunque sunt talia. Horum omnium quædam etiã per malos nescientes operatur summa Dei iustitia, quædam per scientes bonos.

Vindicta medetur.

Lib. I. de doctrina Christiana,

Caput. XXIII.

Cùm verò etiam eis qui sibi naturaliter pares sunt, hoc est, hominibus dominari affectat, intolerabilis omnino superbia est.

Lib. III. Confessionum,

Capit. VIII.

Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diuersitate vitanda sunt, vt pactum inter se ciuitatis, aut gẽtis consuetudine vel lege firmatum, nulla ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est suo vniuerso non congruens. Cùm autem Deus aliquid cõtra morem aut pactum quorumlibet iubet, & si nunquam ibi factum est, faciendum est, & si omissum, instaurandum, & si institutum non erat, instituendum est. Si enim regi licet in ciuitate, cui regnat, iubere aliquid, quod neque ante illum quisquam, nec ipse vnquam iusserat, & non contra societatem ciuitatis eius obtemperatur, imò contra societatem non obtemperatur (generale quippe pactum est societatis humanæ, obedire regibus suis) quantò magis Deo regnatori vniuersæ creaturæ suæ, ad ea quæ iusserit sine dubitatione seruiendum est? Sicut enim in potestatibus societatis humanæ, maior potestas minori ad obediendum præponitur, ita Deus omnibus.

Dei præceptum sine cunctatione implendum.

De natura boni aduersus Manichæos,

Cap. XXXII.

Item quia etiam potestas nõ est, nisi à Deo, sicut scriptum est loquente Sapientia, Per me reges regnant, & tyranni per me tenẽt terram. Dicit & Apostolus, Nõ est potestas nisi à Deo. Dignè autem fieri in libro Iob scriptum est, Qui regnare facit, inquit, hypocritam hominem, propter peruersitatem populi. Et de polo Israel dicit Deus, Dedi eis regẽ in ira mea. Iniustum enim non est, vt improbis accipiẽtibus nocendi potestatem, & bonorum patientia probetur, & malorum iniquitas puniatur. Nam per potestatem diabolo datã, & Iob probatus est, vt iustus appareret: & Petrus tentatus est, vt non de se præsumeret: & Paulus colaphizatus, ne se extolleret: & Iudas damnatus, vt se suspenderet. Cùm ergo per potestatem quam diabolo dedit, omnia iustè ipse Deus fecerit: non tamẽ pro his iustè factis, sed pro iniqua nocendi facultate & voluntate, quæ ipsius diaboli fuit, ei reddetur in fine suppliciũ, cùm dicetur impiis, qui eius nequitiæ consentire persteterarint, Ite in ignem æternum, quem parauit Pater meus diabolo & angelis eius.

Quare mali principes detur. *Prouerb. 8.* *Rom. 13.* *Iob. 34.* *Osee 13.* *Iob. 1.* *Matth. 26.* *2. Corinth. 12.* *Matth. 27.* *Matth. 25.*

Lib. III. de libero arbitrio, Cap. XVIII.

Omnis pœna si iusta est, peccati pœna est, & supplicium nominatur. Si autem iniusta est pœna, quam pœnam esse nemo ambigit iniusto aliquo dominante, homini posita est. Porrò quia de omnipotẽtia Dei & iustitia dubitare dementis est, iusta hæc pœna est, & pro peccato aliquo penditur. Non enim quisquam iniustus dominator, aut surripere hominem potuit velut ignorãte Deo, aut extorquere inuito, tanquam inualidiori, vel terrẽdo vel confligendo, vt hominem iniusta pœna cruciaret. Relinquitur ergo, vt hæc pœna iusta de damnatione hominis veniat.

Nemini à Deo iniuste pœna infligitur.

De vera religione, Cap. XXXI.

Sicut in istis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent, cùm eas instituunt: tamen quum fuerint institutæ atque firmatæ, nõ licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas: Conditor tamen legum tẽporalium, si vir bonus est & sapiens, illã ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est, vt secundum eius incommutabiles regulas, quid sit pro tẽpore iubẽdum, vetandúmque discernat. A Eternã igitur Legẽ fas est mũdis animis cognoscere: iudicare autem non fas

Iudici non licet iudicare leges, sed secundum eas ipsas.

est. Hoc autē interest, quòd ad cognoscendum satis est, vt videamus ita esse aliquid vel non ita. Ad iudicandum verò addimus aliquid, quo significamus posse esse & aliter, velut quum dicimus, Ita esse debet, aut ita esse debuit, aut ita esse debebit, vt in suis operib⁹ artifices faciūt.

Lib. I. de sermone Domini in monte, Q.

Historia miseranda. Acindius Antiochiæ temporibus Constantii Præfectus, qui etiam cōsul fuit, cùm quendam libræ auri debitorem fisci exigeret, nescio vnde commotus (quod plerūque in istis potestatibus periculosum est, quibus quod libet licet, aut potius putatur licere) comminatus est iurans & vehementer affirmans, quòd si certo die quem cōstituerat, memoratum aurum non exolueret, occideretur. Itaque cùm ille teneretur immani custodia, nec se posset debito illo expedire, dies metuendus imminere & propinquare cœpit. Et fortè habebat vxorē pulcherrimam: sed nullius pecuniæ qua subuenire posset viro. Cuius mulieris pulchritudine quum quidam diues esset accēsus, & cognouisset maritum eius in illo discrimine constitutum, misit ad eam, pollicens pro vna nocte, si ei misceri vellet, se auri libram daturum. Tum illa quæ se sciret non se habere sui corporis potestatem, sed virum suum, pertulit ad eū, dicens paratam se esse pro marito id facere, si tamen ipse coniugalis corporis dominus, cui tota illa castitas deberetur, tanquam de re sua, pro vita sua vellet id fieri. Egit ille gratias, & vt id fieret imperauit, nullo modo iudicās adulterinū esse concubitum, quòd & libido nulla, & magna mariti charitas se iubente & volente flagitaret. Venit mulier ad villam illius diuitis: fecit quod voluit impudicus. Sed illa corpus non nisi marito dedit, non concumbere, vt solet, sed viuere cupienti. Accepit aurū. Sed ille qui dedit, fraude subtraxit quod dederat, & suppositum simile ligamētum cum terra. Quod vbi mulier iam domui suæ posita inuenit, prosiluit in publicum, eadem mariti charitate clamatura quod fecerat, qua facere coacta est. Interpellat Præfectū, fatetur omnia, quam fraudem passa esset ostendit. Tūc verò Præfectus primò se reum quòd suis minis ad id ventum esset pronuntiat, tanquam in alium sententiam diceret, de Acindini bonis, auri libram fisco inferendam: illam verò mulierem, dominam in eam terrā, vnde pro auro terrā accepisset, induci. Nihil hīc in aliquā partem disputo. liceat cuiq; æstimare quod velit. Non enim de diuinis auctoritatibus deprōpta historia est: sed tamē narrato hoc facto, nō ita respuit hoc sēsus humanus quod in illa muliere viro iubente commissum est, quemadmodum antea, quum sine vllo exemplo res ipsa poneretur, horruimus.

Contra Adimantum Manichæi discipulum, Cap. VIII.

Vindictæ publicæ modus. Audistis quia dictum est antiquis, Oculum pro oculo, & dentē pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo. Sed si quis te percusserit in maxillam, præbe illi & alteram. Et quicunque voluerit tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam auferre, dimitte illi & pallium. In quibus duabus sententiis, reuera duorum Testamentorum differentia demonstratur: sed amborum tamen ab vno Deo constitutorum. Nam quoniam primò carnales homines ardebant multò amplius se vindicare, quàm erat illa iniuria, de qua quereban tur: constitutus est eis primus lenitatis gradus, vt iniuriæ acceptæ mensuram, nullo modo dolor vindicantis excederet. Sic enim & donare aliquādo posset iniuriam, qui eam primò non superare didicisset. Vnde Dominus iam per Euangelii gratiam ad summam pacē populum deducēs, huic gradui superædificauit alterum, vt qui iam audierat non ampliorem vindictam quàm quisque læsus esset redddere, placata mente totum se donare gauderet.

In expositione quarundam propositionū ex Epist. ad Rom. Propos. LXXII.

Quod autem ait Apostolus, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi à Deo, rectissimè admonet, ne quis ex Deo quod à domino suo in libertatem vocatus est, factus Christianus, extollatur in superbia, & non arbitretur in huius vitæ itinere seruādum esse ordinem suum, vt potestatibus sublimiorib⁹, quibus pro tēpore rerum temporalium gubernatio tradita est, existimet non se esse subdendum. Cùm enim constemus ex anima & corpore, quandiu in hac vita temporali sumus, etiam rebus temporalibus ad subsidium huius vitæ degēdæ vtamur: oportet nos ex ea parte, quæ ad hāc vitam pertinet, subditos esse potestatibus, id est, hominibus res humanas cum aliquo honore administrantibus. Ex illa verò parte qua credimus Deo, & in regnum eius vocamur, non nos oportet esse subditos cuiquam homini, idipsum in nobis euertere cupienti, quod Deus ad vitā æternam donare dignatus est. Si quis ergo putat quoniam Christianus est, non sibi esse vectigal reddendum, aut tributum, aut non esse exhibendum honorem debitum eis qui hæc curant potestatibus, in magno errore labitur. Sed modus iste seruādus est, quē Deus ipse præscribit, vt reddamus Cæsari, quæ Cæsaris sunt: & Deo, quæ Dei sunt. Quāquam enim ad illud regnū vocemur, vbi nulla erit potestas huiusmodi: in hoc tamē itinere dum agimus, donec perueniamus ad illud seculum, vbi fit euacuatio omnis principatus & potestatis, conditionē nostram pro ipso rerum humanarū ordine toleremus, nihil simulatè facientes, & in eoipso non tam hominibus quàm Deo, qui hæc iubet obtemperantes. *Roman. 13.* *Potestatibus non subditos ipse se oportet.*

Propositione LXXIII. ibidem.

Quòd autem ait, Vis non timere potestatē? bonum fac, & habebis laudē ex ea: potest mo- *Roma. 13.*

uere

uere aliquos, cùm cogitauerint ab iſtis poteſtatibus perſequutionē ſe paſſos fuiſſe. Chriſtiani ergo non faciebant bonum, qui non ſolùm non ſunt laudati ab iſtis poteſtatibus, ſed & pœnis affecti & necati ſunt? Conſyderanda ergo ſunt verba Apoſtoli. non enim ait, Bonū fac, & laudabit te poteſtas: ſed ait, Bonum fac, & habebis laudem ex illa, vel cùm eam in obſequium Dei lucratus fueris, vel cùm eius perſequutione coronam merueris. Hoc etiam in cō ſequentibus intelligitur, cùm dicit, Dei enim miniſter eſt, tibi in bonū, etiāſi ſibi in malum.

Etiam tyrannus in bonum fideli miniſter eſt.

Propoſition. LXXIIII. eodem libro.

Quòd autem ait, Ideóque neceſsitate ſubditi eſtote: ad hoc valet, vt intelligamus quia neceſſe eſt propter hanc vitam ſubditos nos eſſe oportere, non reſiſtentes ſi quid illi auferre voluerint, in quo ſibi poteſtas data eſt de temporalibus rebus: quæ quoniam trāſeunt, ideo & iſta ſubiectio non in bonis quaſi permanſuris, ſed in neceſſariis huic tempori conſtituēda eſt. Tamē quoniam dixit, Neceſsitate ſubditi eſtote: ne quis non integro animo & pura dilectione ſubditus fieret huiuſmodi poteſtatibus, addidit dicens, Non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam, id eſt, nō ſolùm ad iram euadendam, quod poteſt etiam ſimulatè fieri: ſed vt in tua conſcientia certus ſis illius dilectione te facere, cui ſubditus fueris, iuſſu Domini tui, qui omnes vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et hoc enim cùm diceret Apoſtolus, de ipſis poteſtatib⁹ aiebat. Hoc eſt quod ſeruis alio loco ſuadet, Non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placētes, vt id ipſum quod ſubduntur dominis ſuis, non eos oderint, aut fallaciis promereri deſyderent.

Non reſiſtendum poteſtati.

1. Timot. 2

Epheſ. 6

Super III. caput epiſtolæ ad Galat.

Nam nunc quanuis primitias habentes Spiritus, qui vita eſt propter iuſtitiam fidei, tamen quia adhuc mortuum eſt corpus propter peccatum: differentia iſta vel gentium, vel conditionis, vel ſexus, iam quidem ablata eſt ab vnitate fidei, ſed manet in conuerſatione mortali, eiúſque ordinem in huius vitæ itinere ſeruandum eſſe & Apoſtoli præcipiunt, qui etiam regulas ſaluberrimas tradunt, quemadmodum ſecum viuant pro differētia gentis, Iudæi & Græci, & pro differentia conditionis, domini & ſerui, & differentia ſexus, viri & vxores, vel ſi quę talia occurrunt. Et ipſe prior Domin⁹, qui ait, Reddite Cæſari quę Cęſaris ſūt, & Deo quæ Dei ſunt. Alia ſunt enim quæ ſeruamus in vnitate fidei ſine vlla diſtātia, & alia in ordine vitæ huius tanquam in via, ne nomē Dei & doctrina blaſphemetur. Et hoc non ſolùm propter iram, vt effugiamus offenſionem hominum, ſed etiam propter conſciētiam, vt non ſimulatè quaſi ad oculos hominum faciamus, ſed pura dilectionis conſcientia propter Deum, qui omnes homines vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire.

Roman. 8

Matth. 22

Libro LXXXIII. quæſtion.

Quæſtion. XXXI.

Iuſtitia eſt habitus animi, communi vtilitati conſeruata, ſuam cuique tribuens dignitatē. Eius initiū eſt à natura profectum: deinde quædam in conſuetudinem ex vtilitatis ratione venerunt. Poſtea res ex natura profectas, & cōſuetudine probatas, legū met⁹ & religio ſanxerūt.

Iuſtitia quid ſit.

Eodem lib. Quæſt. LIII.

Deus enim noſter hīc ad ſalutem animarum diuinos libros Spiritu ſancto moderatus eſt, vt non ſolùm manifeſtis paſcere, ſed etiam obſcuris exercere nos vellet. Ex hac igitur ineffabili atque ſublimi rerum adminiſtratione, quæ fit per diuinā prudētiam, quaſi trāſcripta eſt naturalis Lex in animam rationalem, vt in ipſa vitæ huius conuerſatione, moribúſque terrenis homines talium diſtributionum imagines ſeruent. Hinc eſt quòd iudex damnatū percutere indignum ſua perſona & nefarium iudicat: eius tamen iuſſu hoc facit carnifex, qui pro ſua cupiditate ſic ordinat⁹ eſt in officio, vt percutiat legum moderatione damnatum, qui poſſet etiam innocentem ſua crudelitate percutere. Nam neque per ſeipſum hoc iudex facit, neque per principem vel aduocatum, aut aliquem in officio ſuo, cui tale miniſterium non conuenienter imponitur. Hinc eſt etiam quòd irrationabilib⁹ animantibus vtimur ad eas res, quas per homines agi nefarium eſt. Nam vtiq; dignus eſt fur morſu lacerari: id tamen homo nō per ſeipſum agit, aut per filium, aut per domeſticum, aut etiam per famulum ſuū, ſed per carnificem beſtiam, quam beſtiam talia pro naturæ ſuæ gradibus decet facere. Quum igitur quoſdam pati aliquid deceat, quod alios facere non deceat, miniſteria quædam ſunt media quibus digna iniunguntur officia, vt eis vtens ipſa iuſtitia, non ſolùm talia pati quēquem imperet, qualia pati eum decet: ſed etiam iis facientibus, quos talia facere non minus decet.

De lictoribus & carnificibus.

De correctione Donatiſtarum, ad Bonifacium, Cap. VI.

Sicut ergo dicit Apoſtolus, Infatigabiles cùm tēpus habemus, operemur bonum: omnes qui poſſunt catholicorum prædicatorum ſermonibus, qui poſſunt catholicorum principum legibus, partim per eos qui diuinis admonitionibus, partim per eos qui iuſsis imperialibus parent, omnes ad ſalutem vocentur, omnes à pernicie reuocentur. Quia & imperatores quando pro falſitate contra veritatem conſtituunt malas leges, probantur bene credētes, & coronantur perſeuerātes. Quando autem pro veritate contra falſitatem, conſtituunt bonas leges, terrētur ſæuientes, & corriguntur intelligentes. Quicunque ergo legibus imperatorum, quæ contra veritatem Dei feruntur, obtemperare non vult, acquirit grāde prēmium. Quicunque autem legibus imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grāde ſuppliciū. Nam & temporibus Prophetarum omnes reges, qui in po-

Galat. 6.

Vſus malarū & bonarum legum.

pulo Dei non prohibuerũt nec euerterũt quæ contra Dei præcepta fuerãt instituta, culpantur: & qui prohibuerunt & euerterunt, super
Daniel.3. aliorum merita laudantur. Et rex Nabuchodonosor, cùm seruus esset idolorum, cõstituit legem sacrilegam, vt simulachrum adoraretur: sed eius impiæ constitutioni qui obedire noluerũt, piè fidelitérque fecerũt. Idẽ tamen rex, diuino correctus miraculo, piam & laudabilẽ legem pro veritate constituit, vt quicunque diceret blasphemiam in Deum verum Sidrac, Misac & Abdenago, cum domo sua penitus interiret. Hanc legem si qui cõtempserunt, & id quod fuerat cõstitutũ meritò perpessi sunt, debuerunt dicere quod Donatistæ & hæretici dicunt, se iustos esse, quia ex lege regis persecutionem patiebantur. quod vtique dicerent, si ita insanirent sicut isti insaniunt, qui diuidunt membra Christi, exufflant Sacramẽta Christi, & de persecutione gloriantur, quia prohibentur ista facere legibus imperatorum, quas constituerunt pro vnitate Christi: & iactant fallaciter innocentiam suam, & quam non possunt à Domino accipere, ab hominibus quærunt Martyrum gloriam.

Eodem lib. Cap. VII.

Qui sunt veri Martyres. Matth.5. Veri autem Martyres illi sunt, de quibus Dominus ait, Beati qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiam. Non ergo qui propter iniquitatem, & propter Christianæ vnitatis impiam diuisionẽ, sed qui propter iustitiam persecutionem patiuntur, ii Martyres veri sunt.
Genes.16. Nam & Agar passa est persecutionem à Sara, & illa erat sancta quæ faciebat, illa iniqua quæ patiebatur. Nunquid & huic persecutioni quã
1.Reg.18. passa est Agar, comparãdus est sanctus Dauid, quem persecutus est iniquus Saul? Valde vtique distat, non quia patiebatur, sed quia propter iustitiam patiebatur. Et ipse Dominus cũ
Matth.27. latronibus crucifixus est: sed quos passio iungebat, causa separabat. Ideo in Psalmo vox illa intelligenda est verorum Martyrum, volen-
Psalm.42. tium se discerni à martyribus falsis, Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Non dixit, Discerne pœnam meam, sed Discerne causam meam. Potest enim esse impiorum similis pœna, sed dissimilis est Marty-
Psalm.118. rum causa, quorum & illa vox est, Iniustè persecuti sunt me, adiuua me. Ideo se dignum existimauit, qui adiuuaretur iustè, quia illi persequebantur iniustè. Nam si iustè illi persequerentur, non fuerat adiuuandus, sed corrigẽdus.

Cap. VIII.

Si autem putãt hæretici, quòd nemo possit iustè aliquem persequi, sicut in collatione dixerunt Donatistæ, illam esse veram Ecclesiam, quæ persecutionẽ patitur, nõ quæ facit: quæro, Si boni & sancti nemini faciunt persecutionem, sed tantummodo patiuntur, cuius putant
Psalm.17. esse in Psalmo vocem, vbi legitur, Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant? Si ergo verum dicere vel agnoscere volumus, est persecutio in- Duplex persecutio.
iusta, quam faciunt impii Ecclesiæ Christi, & est iusta persecutio, quam facit impiis Ecclesia Christi. Ista itaque beata est, quę persecutionẽ patitur propter iustitiam: illi verò miseri, qui persecutionem patiuntur propter iniustitiam. Proinde ista persequitur diligendo, illi sęuiendo. Ista vt corrigat, illi vt euertãt. Ista vt reuocet ab errore, illi vt præcipitent in errorem.

Eodem lib. Cap. XIII.

Quòd enim dicunt, qui contra suas impietates leges iustas institui nolunt, non petiisse à regibus terræ Apostolos talia: non consyderãt aliud fuisse tunc tempus, & omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christum crediderat imperator, qui ei pro pietate contra impietatem leges ferẽdo seruiret, quando adhuc illud propheticum complebatur, Quare fre- Psalm.2.
muerunt gẽtes, & populi meditati sunt inania, Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum & aduersus Christum eius? Nõdum autem agebatur quod paulò pòst in eodem Psalmo dicitur. Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quomodo ergo reges Domino seruiunt in timore, nisi ea quæ contra iussa Domini fiunt, religiosa seueritate prohibendo atque plectendo? Aliter enim seruit quia homo est, aliter quia etiam & rex est. Quia homo est, ei seruit viuendo fideliter, quia verò etiam rex est, seruit leges iusta præcipientes & contraria prohibentes, conuenienti vigore sanciendo.
Sicut seruiuit Ezechias, lucos & templa idolo- 4.Reg.18.
rum, & illa excelsa quæ cõtra prȩcepta Dei fuerant constructa destruẽdo: sicut seruiuit Iosias 4.Reg.22.
talia & ipse faciendo: sicut seruiuit rex Niniui Ionæ 3.
tarum, vniuersam ciuitatem ad placãdum Dominum compellendo: sicut seruiuit Darius, idolum frangendũ in potestatem Danieli dãdo Daniel.14.
& inimicos eius leonibus ingerendo: sicut seruiuit Nabuchodonosor, de quo iam diximus, omnes in regno suo positos à blasphemando Deo, lege terribili prohibẽdo. In hoc ergo seruiũt Domino reges, inquãtum sunt reges, cùm ea faciunt ad seruiendum illi, quæ non possunt facere nisi reges. Cùm itaque nondũ reges Domino seruirent temporibus Apostolorum, sed adhuc meditarentur inania aduersus eum & aduersus Christum eius, vt Prophetarum præ dicta omnia complerentur, non vtique tunc possent impietates legibus prohiberi, sed potius exerceri. Sic enim ordo temporum voluebatur, vt & Iudæi occiderent prædicatores Christi, putantes se officium Deo facere, sicut Ioannis 16.
prædixerat Christus, & gentes fremerunt ad- Psalm.2.
uersus Christianos, vt omnis patientia Martyrum vinceret. Postea verò quàm cœpit impleri quod scriptum est, Et adorabunt eum om- Psalm.71.
nes reges terræ, omnes gentes seruiẽt illi: quis

mente

mente sobrius regibus dicat, Nolite curare in regno vestro, à quo tueatur vel oppugnetur Ecclesia Domini vestri, non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit esse religiosus, siue sacrilegus: quibus dici non potest, Non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit pudicus esse, quis impudicus?

Cap. XIIII. eodem libro.

Non minus sacrilegia quàm adulteria punienda.

Cur enim cùm datum sit diuinitus homini liberum arbitrium adulteria legibus puniatur, & sacrilegia permittantur? An fidem nō seruare leuius est animam Deo, quàm fœminam viro? Aut si ea quæ non cōtemptu, sed ignorantia religionis committuntur, mitius vindicanda, nunquid ideo negligenda sunt? Melius est quidem (quis dubitauerit?) ad Deum colēdum doctrina homines duci, quàm pœnæ timore, vel dolore compelli. Sed non quia isti meliores sunt, ideo illi qui tales nō sunt, negligēdi sunt. Multis enim profuit (quod experimentis probauimus & probamus) prius timore vel dolore cogi, vt postea possint doceri, aut quod iam verbis didicerāt opere sectari. Proponunt nobis quidam sententiam cuiusdam secularis auctoris, qui dixit, Pudore & liberalitate liberos retinere, satius esse credo quàm metu. Hoc quidem verū est. Sed sicut meliores sunt quos dirigit amor, ita plures sunt quos corrigit timor. Nam vt de ipso auctore istis respondeatur, apud illum etiam legunt, Tu nisi malo coactus, rectè facere nescis.

Libro II. Quæstionum in Exodum, Quæst. LXXVII.

Exod. 21. Quæ de seruo Hebræo præcipiuntur, vt sex annos seruiat, & dimittatur liber gratis, ne serui Christiani hoc flagitarēt à dominis suis, Apostolica auctoritas iubet seruos dominis Ephes. 6. suis esse subiectos, ne doctrina & nomen Dei blasphemetur. Illud enim ex hoc satis constat in mysterio præceptum, quia pertundi subula eius aurem ad postem præcepit Deus, qui libertatem illam recusaret.

Lib. III. super Leuiticum, Quæst. LVI.

Quum enim iubet ille qui Legem constituit, aliquid fieri quod in Lege ꝓhibuit, iussio illa ꝓ Lege habeatur, quoniā auctor est Legis.

Libro X. Quæstionum super Deuteronomium, quæst. XXVI.

Deut. 17. Si autem intraueris in terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi in sorte, & hæreditaueris eam, & habitaueris in ea, & dices, Cōstituam super me principes, sicut & cæteræ gentes, quæ circa me sunt. Constituendo cōstitues super te principē, quem elegerit Dominus Deus tuus ipsum. Ex fratribus tuis cōstitues super te principem. non poteris cōstituere super te hominem alienum, qui non est frater tuus. Quæri potest cur displicuerit populus Deo, quādo 1. Reg. 8. regem desyderauerit, cùm hīc inueniatur esse permissus. Sed magis hīc intelligēdum est meritò non fuisse secundum voluntatē Dei, quia hoc fieri non præcepit, sed desyderantibus permisit. Veruntamen præcepit ne fieret alienus, sed frater, id est, ex eodē populo indigena, non alienigena. Quod autem ait, Non poteris, intelligendum est, non debebis.

Eodem lib. Quæst. XIV.

Est itaque leuis impietas, quæ verbere digna est, & est grauior quæ morte digna est, ita etiam illa peccata, quæ nō in Deum, sed in hominē videntur admitti, sunt morte digna: quædam alia correptione, seu verbere, seu pœna faciliore, &c. *Gradus animaduersionis.*

Contra secundam Gaudentii epistolam, Lib. II. Cap. XI.

DONATISTAE dicunt, Quid de Deo æstimat, qui eum violentia vult defendere, nisi quia non valet suas ipse iniurias vindicare? RESPONSIO, Secundum istas vestra fallacissimas vanissimásque rationes, habenis laxatis atque dimissis humanæ licentiæ impunita peccata omnia relinquentur, vt nullis oppositis repagulis legū, nocendi audacia & lasciuiendi libido bacchetur. Non rex suum regnum, non dux militem, non prouincialem iudex, non dominus seruum, non maritus vxorem, nec pater filium à libertate & suauitate peccandi minis vllis pœnísque compescat. Auferte quod sana doctrina pro sanitate orbis terrarum sapiēter per Apostolum dicit, & vt confirmetis in arbitrio tantò peiore, quantò liberiore filios perditionis, delete quod ait vas electionis, Omnis Roman. 13. anima potestatibus sublimioribus subdita sit. *Omnes licentia deteriores fiunt.*

Eodem libro contra eandem, Cap. XXVI.

GAVDENTIVS, Ad docendū, inquit, populū Israel omnipotēs Deus Prophetis prēconium dedit, non regibus imperauit. Saluator animarum Dominus Christus ad insinuandam fidem, piscatores nō milites misit. AVGVSTINI RESPONSIO, Audite ergo Prophetas sanctos, & sanctos piscatores, & molestos non patiemini religiosissimos reges. Iam enim & superius ostēdi ad curam pertinuisse regis, vt Niniuitæ Deum placarent, cuius iram Prophetа annuntiauerat. Quandiu ergo vos non tenetis Ecclesiam, quam prænūtiauerunt piscatores, Apostoli plantauerunt, tandiu reges qui eam tenēt, rectissimè ad suam curam iudicant pertinere, ne vos aduersus eam rebelletis impunè: nam Deus & reges habuit inter Prophetas. Dauid quippe sanctus, quod non potestis signorare, rex fuit. Audite itaque prophetantem regem, & nullum religiosum regem formidabitis irascentem. Audite itaque (inquam) Prophetam regem dicentem de Christo, Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum: & non timebitis Christianum regem, succensentem vobis hanc Ecclesiam blasphemantibus, quæ sicut à rege prophetata est, exhibetur vsque ad terminos Daniel 3. orbis terræ. Quia & rex Nabuchodonosor Psalm. 71.

quanuis Propheta non fuerit, eos tamen qui blasphemarent Deum Sidrac, Misac & Abdenago, religiosa seueritate coercuit.

Eodem libro, Cap. XVII.

Ad veritatem quidam cogendi.

Quòd vobis hæreticis videtur, inuitos ad veritatem non esse cogẽdos, erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei, quæ eos volẽtes facit, dum coguntur inuiti. Nunquid enim pœnitẽtiam Niniuitæ inuiti egerunt, quia hoc rege suo compellente fecerunt? Iam enim Propheta iram Dei vniuersæ ciuitati, eam triduo perambulans, prænuntiauerat. Quid igitur opus erat regis imperio, vt humiliter supplicaretur Deo, qui non intuetur ora, sed corda: nisi quia erant in eis quidam, qui nec curarent, nec crederent prædicta diuina, nisi territi potestate terrena? Ista igitur iussione regiæ potestatis, contra quã voluntarius fit vester occasus, multis ad salutem quæ in Christo præstatur occasio: qui etsi violenter adducuntur ad cœnam tãti Patrisfamilias, sed compelluntur intrare: intus tamen inueniunt vnde se lætẽtur intrasse. Vtrunque enim futurũ Dominus ipse prædixit, & vtrunque complenit. Nam reprobatis quibusdã, qui vtique intelligũtur Iudæi, quia ipsi per Prophetas antea fuerant inuitati, & ad horam excusare maluerunt, ait dominus seruo *Luca 14.* suo, Exi in plateas & vicos ciuitatis, & pauperes & debiles, & cæcos & claudos introduc huc. Et ait seruus domino, Factum est vt imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus seruo, Exi in vias & sepes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Intelligimus vias, hæreses, schismata, sepes. Viæ quippe hoc loco significãt diuersas opiniones. Quid ergo miramini, si non corporalis cibi, sed spiritalis fame moritur, quisquis ad istam cœnam nec libenter introductus, nec violenter impulsus ingredi curat?

In Enchiridio ad Laurentium, Cap. LXXVIII.

1. Corinth 6.

Audet quisquam vestrũ aduersus alterum negotium habens iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? Et paulò pòst, Secularia iudicia si habueritis, inquit, eos qui cõtemptibiles sunt in Ecclesia, hos collocate ad iudicãdum. Ad reuerentiam vobis dico. Sic nõ est inter vos quisquam sapiens, qui possit inter fratrem suum iudicare? Sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles. Nam & hîc posset putari, iudicium habere aduersus alterum, non esse peccatum, sed tantummodo id extra Ecclesiam velle iudicari, nisi secutus adiungeret, Iam quidem omnino delictum est inter vos, quia iudicia habetis vobiscum. Et ne quisquam hoc ita excusaret, vt diceret iustum se habere negotiũ, sed iniquitatem se pati, quã vellet à se iudicum sententia remoueri, continuò talibus cogitationibus vel excusationibus occurrit, atque ait, Quare non magis iniquitatem patimini? Quare non potius fraudamini? vt ad illud redeatur, quod Dominus ait,

Iudicio pii & fideles nõ contendunt.

Si quis voluerit tunicam tuam tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte illi & pallium. *Matth. 5.* Et alio loco, Qui abstulerit, inquit, tua, noli repetere. *Luca 6.* Prohibuit itaque suos de secularibus rebus cum aliis hominibus habere iudicium. Ex qua doctrina dicit Apostolus esse delictum. tamen cùm finit in Ecclesia talia iudicia finiri inter fratres, fratribus iudicantibus, extra Ecclesiam verò terribiliter vetat: manifestum est etiam hîc quid secundum veniam concedatur infirmis.

De verbis Domini secundum Matthæum, Sermon. VI.

Omnis anima potestatibus sublimioribus *Roman. 13* subdita sit: non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Qui e- *Contra præcepta Dei imperãtes, contemnendi.* nim resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Sed quid si illud iubeat, quod non debeas facere? Hîc sanè contemne potestatem. Timẽdo potestatem, ipsos humanarũ rerum gradus aduertite. Si aliquid iusserit curator, nonne faciendũ est? Tamen si contrà Proconsul iubeat, non vtique contemnis potestatẽ, sed eligis maiori seruire. Nec huic debet minor irasci, si maior prælata est. Rursum si aliquid ipse Proconsul iubeat, & aliud iubeat Imperator, nunquid dubitatur in illo contemptu illi esse seruiendum? Ergo si aliud Imperator, & aliud Deus, quid iudicatis? Solue tributũ, esto mihi in obsequium. Rectè quidem, sed non in idolio: in idolio prohibet. Quis prohibet? Maior potestas. Da veniam: tu carcerem, ille gehennam minatur. Hinc iam tibi assumenda est fides tua *Ephes. 6.* tanquam scutum, in quo possis omnia ignita iacula inimici extinguere. Sed insidiatur contra te potens, acuit nouaculam vnde capillos radat, non vnde caput incidat.

Deo magis obediendum quam hominibus.

De verbis Domini secundum Lucam, Sermon. XXXI.

Villam emi, &c. In villa empta dominatio *Luca 14.* notatur: ergo superbia castigatur. Habere e- *Dominandi libido vitium primum.* nim villam, tenere, possidere, homines sibi in illa subdere & dominari delectat. Vitiũ malũ, vitium primum. Primus enim homo dominari voluit, qui dominum habere noluit. Quid est dominari, nisi propria potestate gaudere? Est maior potestas, illi subdamur vt tuti esse valeamus. Villam emi, habe me excusatum. Inuenta superbia venire noluit.

De verbis Apost. Serm. IIII.

Laudatur enim peccator, ait Lex, in desy- *Psalm. 9.* deriis animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicitur. Inuenis hominem concupiscentias suas carnales sectantem, totúmque se illis seruum donantem, occupari vndique voluptate, fornicari, inebriari. Nõ dico amplius. fornicari (inquam) inebriari. Hæc dixi, quæ licitè committuntur, sed nõ Dei legibus. Quis enim aliquãdo ad iudicem ductus est, quia meretricis lupanar intrauit? Quis enim aliquando in publicis tribunalib⁹ accusatus est, quia per suas listrias

lasciuus

lasciuus immundúsque defluxit? Quis aliquãdo habens vxorem, quia ancillam suam vitiauit, crimen inuenit? Sed in foro, non cælo: in lege mundi, non in Lege Creatoris mũdi. Luxuriosus autem, immundus atque lasciuus, felix dicitur, abundare voluptatibus, frui delitiis. Iã verò si se etiam vino ingurgitet, si bibat mensuras sine mensura, parum est, quia non inuenit crimen: etiam viri fortis accipit nomen, tantò nequior, quantò sub poculo inuictior.

In potentes bibulos.

Ser. CCXXXVIII. de tempore.

Multi sunt qui sanæ doctrinæ aduersantur, iustitiam culpãt, & disciplinam imperium esse iudicãt, ac rationabilem castigationem superbię assignant: cùm non sit imperiũ, nisi vbi aliquid iubetur iniustũ, nec sit superbia, nisi vbi negligitur disciplina. Disciplina igitur magistra est religionis, magistra veræ pietatis, quæ nec ideo increpat vt lædat: nec ideo castigat vt noceat. Denique mores hominum irata corrigit, inflammata custodit: ita Solomone dicẽte, Fili ne deficias à disciplina Domini, neque fatigeris cùm ab eo increparis.

De bono disciplinæ.

Proverb. 3.

Post pauca ibidem.

Bene in omnibus causis timor obtemperat disciplinæ, qui pro hocipso, quòd imminentes causas periculorum, aut iras iudicum cauere nouit, potestatem conseruandæ salutis obtinuit. Quid igitur adultero castum, quid furi esset tutum, quid latroni non peruium? Quis non expaueſceret concaua littorum, secreta syluarum? Quid non præsumptio possideret, nisi furorem animorum sub metu pœnæ disciplina compesceret? Ac nisi constitutus esset ordo viuendi, nunquam profectò finem poneret natura peccandi.

Post pauca ibidem.

Multi ibi nomen credulitatis imponunt, vbi pro amore disciplinæ, crimen admissi sceleris, supplicio vindicatur latronis: cùm sententia vindicantis iustis legibus seruiat, & non solùm præsentib⁹, sed etiã futuris manũ porrigat. Quis igitur nõ licitè crederet debere peccare, si impudicis & impiis actibus iudex non præscriberet disciplinam? Videamus quid Lex loquatur, Non occides, Nõ adulterabis, Non falsum testimoniũ dices. Hæ sũt disciplinæ Legis, quibus etiã districtio sententiæ secularis obsequitur, impugnãdo turpia, resecãdo criminosa. Nã adiicit Scriptura, Iudex non est vindex positus boni operis, sed mali. ita vt etiam vicarium pœnæ genus exigat, cùm dicat, Oculum pro oculo, dentem pro dẽte. Sed istam antiquã sententiæ seueritatem facilè vitare possumus, si flammas futuri iudicii cogitemus. Absolutè autem docet Apostolus posse contemni secularis arma iudicii, qui dicit, Si vis potestatem non timere, quod bonum est fac. Sed hæc non otiosè tractanda sunt. Nam quum de his terrenis potestatibus Apostoli doctrina cõmemorat, sensibus nostris cælestis iudicii partes insinuat. Nam cùm docet seculi seruiendum legibus, admonet necessariò hominem futuris cauere temporibus. Si vis, inquit, non timere potestatem, quod bonum est fac: hoc est dicere, Si vis futurum non timere iudicium, declina à malo, & fac bonum. Ergo hanc primã constitutionis formam, quæ seculi legibus caret, cauere debemus & vincere, vt possimus à nobis illud præiudicium perpetuæ mortis excludere, quia quos ista temporalis nõ affligit pœna, hoc illa inæternum insatiabili tormentorum persequitur dolore.

Exod. 20.

Iudex in vindictam malorũ ordinatus est.

Roman. 13.

Psalm. 38

Sermon. CCXLVII. de tempore.

Iudicio enim legum, iure ab obtenta dignitate deiicitur, qui priuilegio sibi concesso abutitur.

Ad Valentinum, Epist. XLVIII.

Terror temporalium potestatum, quando veritatem oppugnat, iustis fortibus gloriosa probatio est, infirmis periculosa tentatio. quando autem veritatem prædicat errantibus & discordãtib⁹, cordatis vtilis admonitio est, & insensatis inutilis afflictio. Non est tamen potestas nisi à Deo. &c. Siue enim potestas veritati fauens aliquem corrigat, laudem habet ex illa qui fuerit emendatus, siue inimica in aliquem sæuiat, laudem habet ex illa, qui victor fuerit coronatus.

Non est potestas nisi à Deo.

Ad Macedonium, Epist. LIIII.

Qui vestrûm est sine peccato, prior in illã lapidem iaciat. ipsius qui hoc dixit sectaremur exemplum, qui cùm esset vtique sine peccato, ait mulieri quã perterriti illi reliquerant, Nec ego te condemnabo: vade iam deinceps noli peccare. Si malitia tibi parcere potuit, quid metuis innocentiam? Et ne delictorum non doctor, sed approbator videretur, Vade, ait, iam deinceps noli peccare, vt se homini pepercisse, non hominis culpam sibi placuisse monstraret. Iam vides igitur de religione descendere, nec nos de societate criminum obstringi, quòd intercedimus plerunque pro sceleratis, etsi non scelerati, tamen pro peccatoribus peccatores. Nec ideo sanè frustra instituta sunt, potestates regis, vis gladii cognitoris, vngulæ carnificis, arma militis, disciplina dominationis, seueritas etiam boni patris. Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, vtilitates. Hæc cùm timentur & coercentur mali & quietius inter malos viuunt boni: non quia boni pronuntiandi sunt, qui talia metuẽdo non peccant. Non enim bonus est quispiã timore pœnæ, sed amore iustitiæ. Veruntamen non inutiliter etiam metu legum humana coercetur audacia, & vt tuta sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbãdis dum formidato supplicio frenatur facultas, inuocato Deo sanetur voluntas. Sed huic ordinationi rerum humanarum contrariæ non sunt intercessiones Episcoporum: imò verò nec causa nec locus intercedendi vllus esset, si ista non essent. Tanto

Lex indicialis coercet in malitiam.

enim sunt intercedentiũ & parcentium beneficia gratiora, quantò peccantium iustiora supplicia. Nec ob aliud, quantum sapio, in veteri Testamẽto antiquorum temporibus Prophetarum, seuerior Legis vindicta feruebat: nisi vt ostenderetur rectè iniquis pœnas constitutas, vt quod eis parcere noui Testamẽti indulgentia cõmonemur, aut remedium sit salutis, quò peccatis parcatur & nostris, aut commendatio mansuetudinis, vt per eos qui parcunt veritas prædicata, non tantùm timeatur, verumetiam diligatur. Plurimum autem interest quo animo quisq; parcat. Sicut enim est aliquãdo misericordia puniens, ita & crudelitas parcens. Nam vt exempli gratia manifestum aliquid ponam, quis non crudelem verius dixerit eum, qui puero pepercerit volenti obstinatissimè de serpentibus ludere? Quis autem non misericordem, qui talia prohibens, contemptorem verborum, etiam verberibus emendauerit? Et ideo non vsque ad mortem protẽdenda est disciplina, vt sit cui prodesse possit. Quanquam etiam quum homo ab homine occiditur, multum distet, vtrùm fiat nocendi cupiditate, vel iniustè aliquid auferendi, sicut fit ab inimico, sicut à latrone: an vlciscendi vel obediendi ordine, sicut à iudice, sicut à carnifice, an euadendi vel subueniendi necessitate, sicut interimitur latro à viatore, hostis à milite, &c. Prodest ergo & seueritas vestra, cuius ministerio quies adiuuatur & nostra. Prodest & intercessio nostra, cuius ministerio seueritas temperatur & vestra. Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus subdita sit, &c. Hæc Apostoli verba vtilitatem seueritatis ostendunt. Proinde sicut dilectionem iussi sunt terrentibus debere qui timent, ita dilectionem iussi sunt timentibus debere qui terrent. Nihil nocendi cupiditate fiat, sed omnia cõsulendi charitate, & nihil fiat immaniter, nihil inhumaniter. Ita formidetur vltio cognitoris, vt nec intercessoris religio contemnatur: quia & plectendo & ignoscendo hoc solùm bene agitur, vt vita hominum corrigatur. Quòd si tãta est peruersitas & impietas, vt ei corrigendæ nec disciplina possit prodesse nec venia, à bonis tamen intentione atque cõscientia, quam Deus cernit, siue seueritate, siue lenitate, nonnisi officio dilectionis impletur.

Seueritas iudicis bonis prodest.

Rom. 13.

Libro I. de ciuitate Dei, Cap. XXX. & XXXI.

Deleta quippe Carthagine, magno scilicet terrore Romanæ reipublicæ depulso & extincto, tanta de rebus prosperis orta mala continuò subsecuta sunt, vt corrupta diruptáque cõcordia, prius sæuis cruentisq; seditionibus, deinde mox malarum connexione causarum, bellis etiam ciuilibus tantæ strages ederentur, tantus sanguis effunderetur, tanta cupiditate proscriptionum ac rapinarum ferueret immanitas, vt Romani illi, qui vita integriore mala metuebant ab hostibus, perdita integritate vitæ, crudeliora paterentur à ciuibus, eáque ipsa libido dominandi, quæ inter alia vitia generis humani, immoderatior inerat vniuerso populo Romano, posteaquam in paucis potentioribus vicit, obtritos fatigatósque cæteros, etiã iugo seruitutis oppressit. Nã quando illa quiesceret in superbissimis mentibus, donec continuatis honoribus, ad potestatẽ regiã peruenirẽt? Honorum porrò cõtinuandorum facultas nõ esset, nisi ambitio prævaleret. Minimè autẽ prævaleret ambitio, nisi in populo auaritia luxuriáque corrupto. Auarus verò luxuriosúsq; populus, secundis rebus euectus est, quas Nasica ille prouidentissimè cauendas esse censebat, quando ciuitatem hostium maximam, fortissimam, opulentisimámque nolebat auferri, vt timore libido premeretur, libido pressa, non luxuriaretur, luxuriáque cohibita, nec auaritia grassaretur. Quibus vitiis obseratis, ciuitati vtilis virtus floreret & cresceret, cíque virtuti libertas congrua permaneret.

Romanorũ dominãdi libido.

Libro II, Cap. XVI.

Si autem à diis suis Romani viuendi leges accipere potuissent, nõ aliquot annos post Romam conditam, ab Athenienſibus mutuarentur leges Solonis: quas tamen non vt acceperũt tenuerunt, sed meliores & emendatiores facere conati sunt: quanuis Lycurgus Lacedæmoniis leges ex Apollinis auctoritate se cõstituisse cõfinxerit. Quod prudenter Romani credere noluerunt: propterea non inde acceperunt.

Romanorũ leges ab Atheniensibus.

Eodem libro, Cap. XIX.

Legant nostra & per Prophetas & per sanctum Euangelium, & per Apostolicos actus & Epistolas. Tam multa contra auaritiam atque luxuriam vbique populis ad hoc congregatis, quàm excellenter, quàm diuinè, non tanquam ex Philosophorũ cõcertationibus strepere, sed tanquã ex oraculis & de nubibus intonare: & tamẽ luxu atq; auaritia, obscœnisq; ac turpib⁹ moribus ante aduẽtum Christi rempublicam pessimam ac flagitiosissimam factam, non imputant diis suis: afflictionem eius verò quancunque isto tempore superbia delitiæque eorum perpessę fuerit, religioni increpitãt Christianę. Cuius præcepta de iustis probisque moribus si simul audirent atque curarẽt reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ, iuuenes & virgines, seniores cum iuniores, ætas omnis capax & vterque sexus, & quos Baptista Ioannes alloquitur exactores ipsi atque milites, & terras vitæ præsentis ornaret sua felicitate respublica, & vitæ æternæ culmen beatissimè regnatura conscenderet. Sed quia iste audit, ille contemnit, pluréque vitiis malè blandientibus, quàm vtili virtutum asperitati sunt amiciores, tolerare Christi famuli iubẽtur, siue sint reges, siue sint principes, siue iudices, siue milites, siue prouinciales, siue diuites, siue pauperes, siue liberi, siue serui, vtriusłibet sexus, pessimam etiam si ita necesse est, flagitiosissi-

Psalm. 148.

Luc. 3.

flagitiosissimámque rempublicam, & in illa Angelorum quadam sanctissima atque augustissima curia, cælestíque republica, vbi Dei voluntas lex est, clarissimum locum sibi etiam ista tolerantia comparare.

Cap. XXI. eodem Libro.

Cùm autem Scipio in secundi libri fine dixisset, vt in fidibus ac tibiis atque cantu ipso ac vocibus concentus est quidam tenendus ex distinctis sonis, quē immutatū aut discrepātem, aures eruditæ ferre non possunt, ísque cōcentus ex dissimillimarum vocum moderatione cōcors tamen efficitur & cōgruens, sic ex summis & mediis & infimis interiectis ordinibus vt sonis, moderatam ratione ciuitatem cōsensu dissimillimorū concinere, & quæ harmonia à musicis dicitur in cantu, eam esse in ciuitate concordiam, arctissimum atque optimum omnium in republica vinculum incolumitatis, eámque sine iustitia nullo pacto esse posse.

Concordia vinculum incolumitatis reipublicæ.

Post pauca ibidem.

Scipio ad intermissa reuertitur, recolítque sua atque commendat breuem reipublicæ definitionē, qua dixerat eam esse rem populi. Populum autem non omnem cœtū multitudinis, sed cœtum iuris consensu & vtilitatis communione sociatum esse determinat. Docet deinde quanta sit in disputando definitionis vtilitas, atque ex illis suis definitionibus colligit, tūc esse rempublicā, id est, rem populi, cùm bene ac iustè geritur, siue ab vno rege, siue à paucis optimatibus, siue ab vniuerso populo. Cùm verò iniustus rex, quem Tyrānum more Græco appellauit, aut iniusti optimates, quorum consensum dixit esse factionem, aut iniustus ipse populus, cui nomen vsitatum non reperit, nisi vt etiam ipsum tyrannum vocaret, non iam vitiosam, sicut pridie fuit disputatum, sed sicut ratio ex illis definitionibus connexa docuisset, omnino nullam esse rempublicā, quoniam nō esset res populi, cùm tyrannus eam factionem capesseret, nec ipse populus iam populus esset, si esset iniustus, quoniā non esset multitudo, & iuris consensu & vtilitatis cōmunione sociata, sicut populus fuerat definit⁹. Quādo ergo respublica Romana talis erat, qualem illam describit Salustius, non iam pessima ac flagitiosissima, sicut ipse ait, sed omnino nulla erat, secundum istam rationem, quam disputatio de republica, inter magnos eius principes tunc habita patefecit.

Populus.

Respublica. Monarchia. Aristocratia. Democratia.

Eodem Cap. in fine.

Vera autem iustitia non est, nisi in ea republica, cuius conditor rectórque Christus est, & si etiam ipsam rēpublicam placet dicere, quoniam eam rem populi esse negare nō possumus. Si autem hoc nomen, quod alibi alitérque vulgatum est, ab vsu nostrę locutionis est fortè remotius, in ea certè ciuitate est vera iustitia, de qua Scriptura sancta dicit, Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. *Lib. III. Cap. XV.*

Vbi sit vera iustitia.

Psalm. 66.

Ipsorum autem regum qui exitus fuere, de Romulo viderit adulatio fabulosa, qua perhibetur receptus in cælum. Viderint quidā scriptores eorum, qui eum propter ferocitatem à senatu discerptum esse dixerunt. Cæteri autem reges populi Romani excepto Numa Pōpilio, & Anco Martio, qui morbo interierunt, quàm horrēdos exitus habuerūt? Tullus, vt dixi, Hostilius, victor & euersor Albę, cū tota domo sua fulmine cōcrematus est. Prisc⁹ Tarquinius per sui prędecessoris filios interemptus est. Seruius Tullus generi sui Tarquinii superbi, qui ei successit in regnum, nefario scelere occisus est.

Horrendi exitus regum Romanorum.

Cap. XVI.

Iam expulso vtique Tarquinio tyrāno, cōsul cū Bruto creatus est maritus Lucretiæ, Lucius Tarquinius Collatinus. Quàm iustè populus mores in ciue, non nomen attendit, tam iniustè Brutus collegam primæ ac nouæ illius potestatis, quem posset (si hoc offendebatur) nomine tantùm priuare, & patria priuauit & honore. Hæc mala facta sunt, hęc aduersa accidere, quando in illa republica æquo & modesto iure agitatum est. Finito scilicet tempore, quo æquo & modesto iure agitatum est, secuta sunt quæ idem Salustius breuiter sic explicat, Deinde seruili imperio Patres plebem exercere, de vita atque tergo, regio more consulere, agro pellere, & cæteris expertibus, soli in imperio agere. Quibus agitata sæuitiis & maximè fœnore oppressa plebs, quū assiduis bellis tributum & militiam simul toleraret, armata mōtem sacrum atque Auentinum insedit. Túmque tribunos plebis & alia sibi iura parauit. Discordiarum & certaminis vtriusque finis fuit secundum bellum Punicum.

Eodem libro, Cap. XXI.

Porrò inter secundum & postremum bellum Carthaginense, quando Salustius optimis moribus & maxima concordia egisse dixit Romanos (multa enim prætereo, suscepti operis modum cogitās) eodem ergo ipso tēpore morum optimorū maximæque concordiæ, Scipio ille Romæ Italiçque liberator, eiusdémq; belli Punici secundi, tam horrēdi, tam exitiosi, tam periculosi præclarus mirabilísque confector, victor Hannibalis, domitórque Carthaginis, cuius ab adolescentia vita describitur diis dedita, templísque nutrita, inimicorū accusationibus cesit, carénsque patria, quam sua virtute saluam & liberā reddidit, in oppido Linternensi egit reliquam compleuítque vitam, post insignem suum triumphum, nullo illius vtbis captus desyderio, ita vt iussisse perhibeatur, ne saltem mortuo in ingrata patria funus fieret.

Ingratitudo Romanorum in Scipionem.

Eodem Cap.

Nam tunc, id est, inter secundum & postremum bellum Carthaginense, lata est etiam illa lex Voconia, ne quis hæredem fœminam faceret, nec vnicam filiam. Qua lege quid iniquius dici aut cogitari possit, ignoro.

Lex Voconia.

Cap.XXII.eodem libro.

Mithridatis crudelitas.

Quanuis illud nequaquam tacuerim, quod Mithridates rex Asiæ, vbique in Asia peregrinantes ciues Romanos atque innumerabili copia suis negotiis intentos, vno die occidi iussit. & factum est. Quàm illa miserabilis rerum facies erat, subitò quenque, vbicunque fuisset inuentus, in agro, in via, in oppido, in domo, in vico, in foro, in templo, in lecto, in conuiuio, inopinatè atque impiè fuisse trucidatum? Quis gemitus morientium? Quæ lachrymæ fortasse spectantiũ, etiam furientiũ fuerunt? Quàm dura necessitas hospitum, non solùm videndi nefarias illas cædes domi suæ, verumetiam perpetrandi, ab illa blanda comitate humanitatis repentè mutatis vultibus ad hostile negotium in pace peragendum, mutuis (vt ita dicam) omnino vulneribus, quum percussus in corpore, & percussor in animo ferretur?

Lib.III.de ciuitate Dei, Cap.III.

Bonorum principatus subditis vtilis est.

Vtile est vt boni longè latéque diu regnent, neque hoc tam ipsis, quàm illis vtile est quibus regnant. Nam quantum ad ipsos pertinet, pietas & probitas eorum, quæ magna dona Dei sunt, sufficit eis ad veram felicitatẽ, qua & ista vita bene agatur, & post ea percipiatur æterna. In hac ergo terra, regnum bonorum non tam illis præstatur quàm rebus humanis. Malorum verò regnum magis regnantibus nocet, qui suos animos vastant scelerum maiori licentia, iis autem qui eis seruiendo subduntur, non nocet nisi iniquitas propria. Nam iustis quidquid malorum ab iniquis dominis irrogatur, nõ est pœna criminis, sed virtutis examen. Proinde bonus si seruiat, liber est, malus autem si regnet, seruus est: nec vnius hominis, sed quod est grauius, tot dominorum quot vitiorum. De quibus vitiis cùm ageret Scriptura diuina, A quo enim quis (inquit) deuictus est, huic & seruus addictus est. 1.Petri 2

Caput IIII.

Regna absque iustitia, sunt similia latrociniis.

Remota itaque iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia & ipsa latrocinia quid sunt nisi parua regna? Manus etenim ipsa hominum ex imperio principis regitur, pacto societatis astringitur, placiti lege præda diuiditur. Hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus creuit, vt & loca teneat, sedes constituat, ciuitates occupet, populos subiugẽt, euidentius regni nomen assumit, quod ei iam in manifesto cõfert non adepta cupiditas, sed addita impunitas. Eleganter enim & veraciter Alexãdro illi Magno, quidam comprehensus pirata respondit. Nam quum idem rex hominem interrogasset, quid ei videretur vt mare haberet infestum: ille libera contumacia, Quid tibi (inquit) vt orbem terrarũ? Sed quia ego id exiguo nauigio facio, latro vocor: quia tu magna classe, imperator.

Caput VI.

Iustinus qui Græcã vel potius peregrinam, Trogum Pompeium secutus, non Latinè tantum sicut ille, verumetiam breuiter scripsit historiam, opus librorum suorũ sic incipit, Principio rerum, gentium, nationúmque imperiũ penes reges erat, quos ad fastigium huius maiestatis, nõ ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio prouehebat. Populus nullis legibus tenebatur: arbitria principum pro legibus erant. Fines imperii tueri magis quàm proferre mos erat. Intra suam cuique patriam regna finiebãtur. Primus omnium Ninus rex Assyriorum, veterem & quasi auitum gẽtibus morem, noua imperii cupiditate mutauit, Hic primus intulit bella finitimis, & rudes adhuc ad resistendum populos, ad terminos vsque Libyæ perdomuit. Reges fuere iam inde ab initio.

In fine ibidem.

Inferre bella finitimis, & inde in cętera procedere, ac populos sibi nõ molestos, sola regni cupiditate conterere & subdere, quid aliud quàm grande latrocinium nominandum est?

Eodem libro Cap.XXXIII.

Regna dantur Dei prouidentia.

Deus igitur ille felicitatis auctor & dator, quia solus est verus Deus, ipse dat regna terrena & bonis & malis. Neque hoc temerè & quasi fortuitu, quia Deus est, non fortuna: sed pro rerum ordine ac tempore occulto nobis, notissimo sibi, cui tamen ordini temporum non subditus seruit, sed eum ipse tanquam Dominus regit, moderatórque disponit: felicitatẽ verò non dat nisi bonis. Hanc enim possunt habere & non habere seruientes, possunt & non habere & habere regnantes. Quæ tamen plena in ea vita erit, vbi iam nemo seruiet vlli. Et ideo regna mundi huius Deus bonis & malis communiter præstat, ne boni ea tanquam Dei magna munera concupiscant. Et ideo regna terrena & bonis ab illo dantur & malis, ne eius cultores adhuc in proiectu animi paruuli, hæc ab eo munera quasi magnum aliquid concupiscant. Et hoc est sacramentum veteris Testamẽti, vbi occultum erat nouum, quod illic promissa & dona terrena sunt, intelligentibus & tunc spiritalibus, quanuis nondum in manifestatione prædicantibus, & quæ illis rebus temporalibus significaretur æternitas, & in quibus Dei donis esset vera felicitas.

Lib.V.Cap.I.

Causa ergo magnitudinis imperii Romani nec fortuita est nec fatalis, secũdum eorum sententiam siue opinionem, qui ea dicunt esse fortuita, quæ vel nullas causas habent, vel non ex aliquo rationabili ordine veniẽtes, & ea fatalia quæ præter Dei & hominum voluntatem cuiusdam ordinis necessitate cõtingunt. Prorsus diuina prouidentia regna constituuntur humana.

Cap.XI.in fine.

Nullo modo credendum est regna hominum corúmque dominationes & seruitutes, à Dei prouidentiæ legibus alienas esse voluisse.

Cap.

Cap. XII.

In poteſtate Dei ſunt regna

Proinde videamus quos Romanorum mores, & quam ob cauſam Deus verus ad augendum imperium adiuuare dignatus eſt, in cuius poteſtate ſunt etiam regna terrena.

Ibidem poſt pauca.

Virtutes Romanorum.

Nolite, inquit Cato, æſtimare maiores noſtros armis rempublicam ex parua magnam feciſſe. Si ita eſſet, multò pulcherrimam eam haberemus: quippe ſociorum atque ciuium, præterea armorum & equorum maior copia nobis quàm illis eſt. Sed alia fuere quę illos viros magnos fecerunt, quæ nobis nulla ſunt, domi induſtria, foris iuſtum imperium, animus in conſulẽdo liber, neq; libidini, neq; delicto obnoxius. Pro his nos habemus luxuriã atque auariam, publicè egeſtatem, priuatim opulentiam, laudamus diuitias, ſequimur inertiã, inter bonos & malos diſcrimen nullum, omnia virtutis præmia ambitio poſſidet. Neque mirũ, vbi vos ſeparatim ſibi quiſq; conſilia capitis, vbi domi voluptatibus, hìc pecuniæ aut gratiæ ſeruitis: eò fit vt impetus fiat in vacuam rempublicam.

In fine Capitis.

Romanorũ monarchia illuſtrior cæteris.

Quamobrem cùm diu fuiſſent regna Orientis illuſtria, voluit Deus & Occidẽtale fieri, quod tempore eſſet poſterius, ſed imperii latitudine & magnitudine illuſtrius. Idq; talibus potiſsimùm conceſsit hominibus ad domanda grauia mala multarum gentium, qui cauſa honoris, laudis & gloriæ cõſulerent patriæ, in qua ipſam gloriam requirebãt, ſalutémque eius ſaluti ſuæ præponere non dubitarent, pro iſto vno vitio, id eſt, amore laudis, pecuniæ cupiditatem, & multa alia vitia comprimentes.

Cap. XVIII.

Brutus & Torquatus filiorũ occiſores.

Quid ergo magnum eſt, pro illa æterna cæleſtíque patria cuncta ſeculi huius quãlibet iucunda blandimenta cõtemnere, ſi pro hac temporali atque terrena, filios Brutus potuit & occidere, quod illa facere neminem cogit? Si alius etiã Romanus princeps, cognomine Torquatus, filium, non quia contra ipſam patriam, ſed etiam pro patria, tamen quia contra imperium ſuum, id eſt, contra quòd imperauerat Imperator pater, ab hoſte prouocatus, iuuenili ardore pugnauerat, licet viciſſet, occidit: ne plus mali eſſet in exemplo imperii contempti, quàm boni in gloria hoſtis occiſi? Si Furius Camillus, etiam ingratam patriam, à cuius ceruicibus acerrimorum hoſtium Veientium iugum depũlerat, damnatúſque ab æmulis fuerat, à Gallis iterum liberauit, quia non habebat potiorem vbi poſſet viuere glorioſus? Si Mutius vt cum Porſena rege pax fieret, qui grauiſſimo bello Romanos premebat, quia Porſenam ipſum occidere non potuit, & pro eo alterum deceptus occidit, in ardentem aram ante eius oculos dexteram extendit, dicens, multos tales qualem illum videret, in eius exitium coniuraſſe: cuius ille fortitudinem & coniurationem talium perhorreſcẽs, ſine vlla dilatione ſe ab illo facta pace cõpeſcuit? Si Curtius armatus, equo cõcito in abruptum hiatum terræ ſe præcipitem dedit, deorũ ſuorum oraculis ſeruiens, qui iuſſerãt, vt illuc id quod Romani haberent optimum mitterẽt, nec aliud intelligere potuerũt, quàm viris armíſque ſe excellere: vnde videlicet oportebat vt deorum iuſſis in illum interitum vir præcipitaretur armatus? Si Marcus Puluillus dedicans ædem Iouis, Iunonis, Mineruæ, falſò ſibi ab inuidis morte filii nuntiata, vt illo nũtio perturbatus abſcederet, atque ita dedicationis gloriã collega eius conſequeretur, ita cõtempſit vt eum etiam proiici inſepultum iuberet: & ſic in eius corde orbitatis dolorem gloriæ cupiditas vicerat? Si Marcus Regulus ne crudeliſſimos hoſtes iurando falleret, ad eos ab ipſa Roma reuerſus eſt: quoniam ſicut Romanis eum tenere volẽtibus reſpondiſſe fertur, poſteaquam Afris ſeruierat, dignitatem illic honeſti ciuis habere non poſſet, eúmque Carthaginenſes, quoniam contra eos in Romano ſenatu egerat, grauiſsimis ſuppliciis necauerunt: qui cruciatus non ſunt pro patriæ illius fide contemnendi, ad cuius beatitudinem fides ipſa perducit? Aut quid retribuetur Domino pro omnibus quæ retribuit, ſi pro fide quę illi debetur, talia fuerit homo paſſus, qualia pro fide, quam perniciosiſsimis inimicis debebat paſſus eſt Regulus? Quomodo autem ſe audebit extollere de voluntaria paupertate Chriſtianus, vt in huius vitæ peregrinatione expeditior ambulet viam quæ perducit ad patriam, vbi veræ diuitiæ ipſe Deus eſt, cùm audiat vel legat Lucium Valerium, qui in ſuo defunctus eſt conſulatu, vſqueadeò fuiſſe pauperem, vt nummis à populo collatis, eius ſepultura curaretur? Audiat vel legat Quĩtium Cincĩnatum, cùm quatuor iugera poſsideret, & ea ſuis manibus coleret, ab aratro eſſe abductũ vt Dictator fieret, maior vtique honore quam conſul, victíſque hoſtibus ingentem gloriam cõſecutum, in eadem paupertate mãſiſſe. Aut quid ſe magnum feciſſe prædicabit, qui nullo præmio mundi huius fuerit ab æternæ illius patriæ ſocietate ſeductus, cùm Fabritium didicerit, tantis muneribus Pyrrhi regis Epirotarũ, promiſſa etiã quarta parte regni à Romana ciuitate nõ potuiſſe diuelli, ibíque in ſua paupertate priuatum manere voluiſſe?

Furius Camillus.

Mutius.

Marcus Puluillus.

Marcus Regulus.

Lucius Valerius.

Quintius Cincinnatus.

Fabritius.

Cap. XIX. eodem libro.

Qui autem contemptor glorię, dominationis eſt auidus, beſtias ſuperat, ſiue crudelitate vitæ, ſiue fluxu luxuriæ. Tales quidam Romani fuerũt, nõ enim cura exiſtimationis amiſſa, dominationis cupiditate caruerũt. Multos tales fuiſſe prodit hiſtoria. Sed huius vitii ſũmitatem, & quaſi arcem quandã Nero Cæſar primus obtinuit. Cuius fuit tanta luxuries, vt nihil ab eo putaretur virile metuẽdũ: tãta crudelitas, vt nihil molle habere crederetur ſi neſciretur. Etiam talibus malis dominandi poteſtas

Nero arx omnium vitiorum.

non datur nisi summi Dei prouidentia, quando res humanas iudicat talib⁹ dominis dignas. Aperta de hac re vox diuina est, loquente Dei sapientia, Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terrã. Sed ne tyranni nõ pessimi atque improbi reges, sed veteri nomine fortes dicti existimentur, vnde ait Virgilius, Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni: apertissimè alio loco de Deo dictum est, Qui regnare facit hominem hypocritam propter peruersitatem populi.

Aeneid. 7.

Iob 34.

Cap. XXI.

Quæ cùm ita sint, non tribuamus dandi regni atque imperii potestatem, nisi Deo vero, qui dat felicitatem in regno cælorum nonnisi solis piis. Regnum verò terrenum & piis & impiis sicut ei placet, cui nihil iniustè placet. Qui Mario, ipse Caio Cæsari, qui Augusto, ipse & Neroni, qui Vespasianis vel patri vel filio suauissimis Imperatorib⁹, ipse & Domitiano crudelissimo. Et ne per singulos ire necesse sit, qui Constãtino Christiano, ipse apostatæ Iuliano. Hęc vnus Deus, vnus & ver⁹ regit & gubernat vt placet: etsi occultis causis, nunquid iniustis?

Cap. XXIIII.

Neque enim nos Christianos quosdam Imperatores ideo felices dicimus, quia vel diutius imperarunt, vel imperantes filios morte placida reliquerunt, vel hostes reipublicæ domuerunt, vel inimicos ciues aduersus se insurgentes & cauere & opprimere potuerunt. Hæc & alia vitæ huius ærumnosæ vel munera vel solatia, quidam etiam cultores dæmonum accipere meruerunt, qui non pertinẽt ad regnum Dei, quò pertinent isti. Et hoc ipsius misericordia factum est, ne ab illo ista qui in eum crederent, velut summa bona desyderarẽt. Sed felices eos dicimus si iustè imperant, si inter linguas sublimiter honorantium & obsequia nimis humiliter salutantium non extolluntur, sed se homines esse meminerũt, si suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandum, maiestati eius famulam faciunt, si Deum timent, diligunt & colunt, si plus amant illud regnum vbi non timẽt habere consortes, si tardius vindicant, facilè ignoscunt, si eandem vindictam pro necessitate regendæ tuendæque reipublicæ, non pro saturandis inimicitiarum odiis exerunt, si eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis, sed ad spem correctionis indulgent, si quod asperè coguntur plerunque decernere, misericordiæ lenitate & beneficiorũ largitate compẽsant, si luxuria tãtò eis est castigatior, quãtò possit esse liberior, si malunt cupiditatibus prauis quàm quibuslibet gentibus imperare. Et si hæc omnia faciunt, non propter ardorem inanis gloriæ, sed propter charitatem felicitatis æternæ, si pro suis peccatis humilitatis & miserationis & orationis sacrificium Deo suo vero immolare non negligunt: tales Christianos Imperatores dicimus esse felices, interim spe, postea reipsa futuros, cũ id quod exposcimus aduenerit.

Insignia Christiani imperatoris.

Cap. XXV.

Nam bonus Deus, ne homines qui eũ crederent propter æternam vitam colendum, has sublimitates & regna terrena existimarent posse neminem consequi, nisi dæmonibus supplicaret, quòd hi spiritus in talibus multum valerent, Constantinum Imperatorem nõ supplicantem dæmonibus, sed ipsum verum Deum colentem, tantis terrenis impleuit muneribus, quanta optare nullus auderet. Cui etiam condere ciuitatem Romano imperio sociam, velut ipsius Romæ filiam, sed sine aliquo dæmonũ templo simulachróque concesit. Diu imperauit, vniuersum orbem Romanum vnus Augustus tenuit & defẽdit, in administrandis & gerendis bellis victoriosissimus fuit, in tyrannis opprimẽdis per omnia prosperatus est, grãdæuus ægritudine & senectute defunctus est, filios imperantes reliquit. Sed rursus ne Imperator quisquam ideo Christianus esset, vt felicitatem Constantini mereretur, cùm propter vitam æternã quisquam debeat esse Christianus, Iouinianum multò citius quàm Iulianum abstulit, Gratianũ ferro tyrrannico permisit interimi, longè quidem mitius quam Magnũ Pompeiũ, colentẽ videlicet Romanos deos. Nã ille vindicari à Catone non potuit, quẽ ciuilis belli quod ãmodo hæredem reliquerat. Iste autẽ, quãuis piæ animæ solatia talia non requirãt, à Theodosio vindicatus est, quem regni participẽ fecerat, cùm paruulũ haberet & fratrem, auidior fidæ societatis, quàm nimiæ potestatis.

Quæ Deus Constantino imperatori contulit.

Cap. XXVI.

Quid autem fuit eius religiosa humilitate mirabilius, quando in Thessalonicensiũ grauissimum scelus, cui iam Episcopis intercedẽtibus promiserat indulgentiam, tumultu quorundam, qui ei cohærebant, vindicare compulsus est, & Ecclesiastica coercitus disciplina, sic egit pœnitentiam, vt imperatoriã celsitudinẽ pro illo populus orans, magis fleret videndo prostratam, quàm peccando timeret iratam? Vnde & poeta Claudianus, quanuis à Christi nomine alienus, in eius tamen laudibus dixit,

De Theodosii humilitate.

Claudianus poeta.

O nimium dilecte Deo, cui fudit ab astris
Se Iouis armat⁹, vehemẽs tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Lib. XVII. de ciuitate Dei,

Cap. XX.

Regnauit autem Dauid in terrena Hierusalem, filius cælestis Hierusalem, diuino multum testimonio prædicatus, quia & delicta eius tanta pietate superata sunt per saluberrimam pœnitendi humilitatem, vt prorsus inter eos sit, de quibus ipse ait, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Post hunc regnauit eidẽ populo vniuerso Solomõ eius filius, qui vt suprà dictum est, patre suo viuẽte cœpit regnare. Hic bonis initiis malos exitus habuit. Quippe secundæ res, quæ

Regis Dauid pietas.

Psalm. 33

3. Reg. 1

quæ sapientium animos fatigant, magis huic obfuerunt, quàm profuit ipsa sapientia, etiam nunc & deinceps memorabilis, & tunc longè latéque laudata.

Cap. XXI.

3. Reg. 12. Diuiso igitur populo, primus regnauit in Hierusalē Roboam rex Iuda, filius Salomonis, & in Samaria Hieroboam rex Israel, seruus Salomonis. Et cùm voluisset Roboam tanquam tyrannidem diuisæ illius partis bello persequi, prohibitus est populus pugnare cum fratribus suis, dicente Deo per Prophetam, se hoc fecisse. Vnde apparuit nullum in ea re, vel regis Israel, vel populi fuisse peccatum, sed volūtatem Dei vindicantis impletam fuisse. Qua cognita, pars vtraque inter se conquieuit: non enim religionis, sed regni fuerat facta diuisio.

Cap. XXIII.

Piorū sanè regū merita in libris Regum nō parua laudātur. In Israel autē reges alios magis, alios minus, omnes tamen reprobos legimus.

Libro XIX. Cap. VI.

Quid ipsa iudicia hominū de hominibus, quæ ciuitatibus etiam quantalibet pace manētibus deesse non possunt, qualia putamus esse, quàm misera quàm dolēda? Quandoquidem ibi iudicāt, qui conscientias eorum, de quibus iudicāt, cernere nequeunt. Vnde sæpe cogūtur tormētis innocētium testium, ad alienam causam pertinentē quærere veritatē. Quid cùm in sua causa quisque torquetur, & cùm quæritur vtrùm sit nocens, cruciatur, & innocēs luit pro incerto scelere certissimas pœnas: non quia illud cōmisisse detegitur, sed quia non cōmisisse nescitur. Ac per hoc ignorātia iudicis plerunque est calamitas innocētis. Et quod est intolerabilius, magísque plangendū, rigādúmque, si fieri posset, fontibus lachrymarū, cùm propterea iudex torqueat accusatum, ne occidat nesciens innocentē, fit per ignorantiæ miseriam, vt & tortum & innocētem occidat, quē ne innocentem occideret torserat. Si enim secūdum istorum sapientiā, delegerit ex hac vita fugere, quàm diu illa sustinere tormenta, quod non commisit commisisse se dicit. Quo damnato & occiso vtrùm nocentem an innocentem iudex occiderit, adhuc nescit: quem ne innocentem nesciēs occideret, torsit: ac per hoc innocētem & vt sciret torsit, & dum nesciret occidit. In his tenebris vitæ socialis, sedebit iudex ille sapiēs, an non audebit? Sedebit ille planè: constringit enim eum, & ad hoc officium pertrahit humana societas, quam deserere nefas ducit. Hoc enim nefas esse non ducit, quòd testes innocentes in causis torquentur alienis, quòd ii qui arguuntur, vi doloris plerunque superati & de se falsa confessi, etiam puniuntur innocētes, cùm iam torti fuerint innocentes. Quòd etsi non morte puniantur, in ipsis vel ex ipsis tormentis plerunque moriuntur. Quod aliquando ipsi qui arguunt, humanæ societati, fortasse ne crimina impunita sint, prodesse cupiētes, & mentientibus testibus, reóque ipso cōtra tormenta durante immaniter nec fatente, probare quod obiciunt non valentes, quanuis vera obiecerint, à iudice nesciente damnantur. Hæc tot & tāta mala non deputat esse peccata. Non enim hæc facit sapiens iudex nocendi voluntate, sed necessitate nesciendi: & tamen quia cogit humana societas, necessitate etiam iudicandi. Hæc est ergo quam dicimus miseria certè hominis, etsi non malitia sapientis. An verò necessitate nesciendi atque iudicandi, torqueat insontes, punit insontes, & parum est illi quòd non est reus, si non sit insuper & beatus? Quantò consyderatius & homine dignius, & hominem agnoscit in ista necessitate, eámque miseriam in se odit, & si piè sapit, clamat ad Deum, De necessitatibus meis erue me Domine?

De quæstionibus & tormentis.

Cap. XIIII. eodem libro.

Imperant enim qui consulunt, sicut vir vxori, parentes filiis, & domini seruis. Obediunt autem quibus consulitur, sicut mulieres maritis, filii parentibus, serui dominis. Sed in domo iusti viuentis ex fide, & adhuc ab illa cælesti ciuitate peregrinantis, etiam qui imperant, seruiunt eis quibus videntur imperare. Neque enim dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principandi superbia, sed prouidendi misericordia.

Consulentes imperant.

Cap. XVI.

Sicut enim non est beneficentiæ adiuuando efficere, vt bonum quod maius est amittatur, ita non est innocentiæ parcendo finere, vt in malum grauius incidatur. Pertinet ergo ad innocentis officium, non solùm nemini malum inferre, verumetiam cohibere à peccato, vel punire peccatum, vt aut ipse qui plectitur corrigatur experimento, aut alii terreantur exemplo. Quia igitur omnis domus, initium siue particula debet esse ciuitatis: omne autem initium ad aliquem sui generis finem, & omnis pars ad vniuersū, cuius pars est, integritatem refertur: satis apparet esse consequens, vt ad pacem ciuicam pax domestica referatur, id est, vt ordinata imperandi obediendíque concordia cohabitantium, referatur ad ordinatam imperandi obediendíque concordiam ciuium. Ita fit vt ex lege ciuitatis præcepta sumere patremfamilias oporteat, quibus domum suam sic regat, vt sit paci accommodata ciuitas.

Cohibere quēpiam à peccato, innocentis est officium.

Cap. XVII.

Rerum vitæ huic mortali necessariarum, vtrísque hominibus fidelibus & infidelibus, & vtrique domui communis est vsus, sed finis vtendi cuiq; suus proprius multúmq; diuersus. Ita etiam terrena ciuitas, quæ non viuit ex fide, terrenā pacem appetit, in eáque defigit imperandi obediendíque concordiam ciuium, vt sit eis de rebus ad mortalem vitam pertinentibus humanarum quædam compositio volun-

tatum. Ciuitas autem cælestis vel potius pars eius, quæ in hac mortalitate peregrinatur, & viuit ex fide, etiam ista pace necesse est vtatur, donec ipsa cui talis pax necessaria est, mortalitas transeat. Ac per hoc dum apud terrenam ciuitatem, velut captiuam vitam suæ peregrinationis agit, iam promissione redemptionis & dono spiritali, tanquam pignore accepto, legibus terrenæ ciuitatis, quibus hæc administrãtur, quæ sustẽtandæ mortali vitæ accõmodata sunt, obtemperare non dubitat. Vt quoniam communis est ipsa mortalitas, seruetur in rebus ad eam pertinentibus inter ciuitatem vtranque concordia.

Christianus legibus terrenis obtemperare non dubitat.

Post pauca ibidem.

Hæc ergo cęlestis ciuitas dum peregrinatur in terra, ex omnibus gentibus ciues euocat, atque in omnibus linguis peregrinam colligit societatẽ, non curans quidquid in moribus, legibus, institutísq; diuersũ est, quibus pax terrena vel cõquiritur, vel tenetur, nihil eorum rescindens vel destruens, imò etiam seruãs ac sequẽs, quod licet diuersum sit in diuersis nationibus, ad vnum tamen eundémque finem terrenæ pacis intenditur, si religionem qua vnus summus & verus Deus colendus docetur, non impedit.

Cap. XIX.

Nihil sanè ad istam pertinet ciuitatem, quo habitu vel more viuendi, si non est contra diuina præcepta, istam fidem, qua peruenitur ad Deũ, quisque sectetur. vnde ipsos quoque Philosophos quando Christiani fiunt, non habitum vel cõsuetudinem victus, quæ nihil impedit religionem, sed falsa dogmata permutare compellit. Vnde illam quam Varro adhibuit ex Cynicis differentiam, si mihil turpiter atque intemperanter agat, omnino non curat.

Externa sunt adiaphora.

Cap. XXVI.

Quocirca vt vita carnis anima est, ita beata vita hominis Deus est. De quo dicunt sacræ literæ Hebræorũ, Beatus populus cuius est Dominus Deus ipsius. Miser igitur popul⁹ ab isto alienatus Deo. Diligit tamẽ ipse etiam quandã pacem suam non improbãdam, quam quidem non habebit in fine, quia non ea bene vtitur ante finem. Hanc autẽ vt interim habeat in hac vita, nostra etiam interest, quoniã quãdiu permixtæ sunt ambæ ciuitates, vtimur & nos pace Babylonis: ex qua ita per fidem Dei populus liberatur, vt apud hanc interim peregrinetur. Propter quod & Apostolus admonuit Ecclesiam, vt oraret pro regibus eius atque sublimibus, addens & dicens, Vt quietam & tranquillam vitam agamus, cum omni pietate & charitate. Et Propheta Hieremias cùm populo veteri, Dei venturam prænũtiaret captiuitatem, & diuinitus imperaret, vt obedienter in Babyloniam irent, Deo suo etiam ista patientia seruientes: monuit & ipse vt oraretur pro illa, dicens, Quia in pace eius est pax nostra: vtique interim temporalis pax, quæ bonis malisque communis est.

Psalm. 143.

1. Timoth. 2.

Hierem. 29. Pro regibus orandũ, etsi sint tyranni.

Lib. XXI. de ciuitate Dei, Cap. XI.

Hic autem quidam eorum, contra quos defendimus ciuitatem Dei, iniustum putant, vt pro peccatis quanlibet magnis, paruo licet tempore perpetratis, pœna quisque damnetur æterna: quasi vllius id vnquã iustitia legis attẽdat, vt tanta mora temporis quisque puniatur, quãta mora temporis vnde puniretur admisit. Octo genera pœnarũ in legibus esse scribit Tullius, damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiã, exilium, mortem, seruitutem. Quid horum est quod in breue tempus pro cuiusque peccati celeritate coarctetur, vt tanta vindicetur morula, quanta deprehenditur perpetratũ, nisi fortè talio? Id enim agit vt hoc patiatur quisque quod fecit. Vnde illud est legis, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Fieri enim potest, vt tam breui tempore quisque amittat oculum pro seueritate vindictæ, quem tulit ipse alteri improbitate peccati. Porrò autem si alienæ fœminæ osculum infixum, rationis sit verbere vindicare: nonne qui illud puncto temporis fecerit, incomparabili horarum spatio verberatur, & suauitas voluptatis exiguæ, diuturno dolore punitur? Quid in vinculis? Nunquid ibi tandiu quisq; iudicandus est esse debere, quãdiu fecit vnde meruit alligari: cùm iustissimè annosas pœnas seruus in cõpedibus pendat, qui verbere aut ictu celerrimè trãseunte vel lacessiuit dominum vel plagauit? Iam verò damnum, ignominia, exilium & seruitus, cùm plerunque sic infliguntur, vt nulla venia relaxentur, nonne pro huius vitæ modo similia pœnis videntur æternis? Ideo quippe æterna esse nõ possunt, quia nec ipsa vita, quæ iis plectitur, porrigitur in æternum. & tamen peccata, quæ vindicantur longissimi temporis pœnis, breuissimo tempore perpetrantur: nec quisquam existit, qui censuerit tam citò nocentium finienda esse tormẽta, quàm citò factum est vel homicidium, vel adulterium, vel sacrilegium, vel quodlibet aliud scelus, non temporis longitudine, sed impietatis & iniquitatis magnitudine metiendum. Qui verò pro aliquo grandi crimine morte mulctatur, nunquid mora qua occiditur, quæ per breuis est, eius supplicium leges breue existimant, & non quod eum in sempiternum auferunt de societate viuentium? Quod est autẽ de ista ciuitate mortali homines supplicio primæ mortis, hoc est de illa ciuitate immortali homines supplicio secundæ mortis auferre.

Octo genera pœnarum.

Exodi 21.

DE IVRE BELLI, & Stipendiariis Militibus.

Lib. V. de Baptismo contra Donatistas, Cap XVII.

Bonus quippe habere erga malos pacem potest, tenere autem cum eis pacem nõ potest, quam ipsi non tenent.

De

De opere monachorum, Cap. XXVII.

Psalm. 49. Neque enim quia dixit Deus, Inuoca me in die tribulationis, & eximam te, & glorificabis me: propterea non debuit fugere Apostolus, & per murũ in sporta submitti, vt manus persequentium euaderet: sed expectare potius vt comprehẽderetur, & eum sicut tres pueros de mediis ignibus liberaret. Aut propter hoc nec Dominus dicere debuit, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliã: quia ipse dixit, Si quid petieritis in nomine meo, dabitur vobis. Sicut ergo quisquis persecutionem fugientibus discipulis Christi obiiceret huiuscemodi quæstionem, Cur non stetissent potius, & inuocato Deo per eius mirabilia sic eruerentur, vt Daniel à leonibus, & Petrus à vinculis: responderent non se oportuisse tentare Deum: sed tunc eum talia si vellet esse facturum, cùm ipsi quid facerent non haberent. Cùm verò eis fugam in potestatem dedisset, etiamsi per illam liberantur, non nisi ab ipso liberari.

Matth. 10. *Ioan. 14.* *Dan. 9. & 14.* *Actor. 12.*

In Euangelium Ioannis, Tract. LXXIX.

Cap. 13. Pacem meam do vobis. non quomodo mundus dat ego do vobis. Quid est aliud, nisi non quomodo homines dant, qui diligunt mũdum, ita do vobis? Qui propterea dant sibi pacem, vt sine molestia litium atque bellorum, non Deo, sed amico suo mundo perfruantur: & quando iustis dant pacem, vt non eos persequantur, pax non potest esse vera, vbi non est vera cõcordia: quia disiũcta sunt corda. Quomodo enim consors dicitur, qui sortem iungit: ita ille concors dicendus est, qui corda iungit. Nos ergo charissimi, quibus Christus pacẽ relinquit, & pacem suam nobis dat, non sicut mundus, sed sicut ille per quem factus est mũdus, vt concordes simus, iungamus inuicem corda, & cor vnum sursum habeamus, ne corrumpatur in terra.

Pax mundi.

De Verbis Domini secundum Matth. Serm. XIX.

De militibus stipendiarijs. Nonnulli fratres, qui aut militiæ cingulo detinentur, aut in actu sunt publico cõstituti, cùm peccant grauiter, hac solent à peccatis suis prima se voce excusare, quòd militant, & ne bene aliquando faciant occupatos se malis actibus conquerũtur: perinde quasi militia hominum, non voluntas in culpa sit, ita quod ipsi gerunt officiis suis ascribunt. Non enim militare delictum est, sed propter prædam militare, peccatum est. Nec rempublicam gerere criminosum est: sed ideo agere rẽpublicam, vt rem familiarem potius augeas, videtur esse dãnabile. Propterea enim prouidentia quadam militantibus sunt stipẽdia constituta, ne dum sumptus quæritur, præda grassetur. Illud autẽ quale est, cùm ob errorem aliquem à senioribus arguuntur, & imputatur alicui de illis cur ebrius fuit, cur res alienas peruaserit, cædem cur turbulentus admiserit, statim respondeat, Quid habebam facere, homo secularis aut miles? Nũquid monachum sum professus, aut clericum? Quasi omnis qui clericus non est aut monachus, possit ei licere quod non licet. Cunctis igitur officiis, sacris literis præscribitur norma viuendi: omnis ad bene viuẽdum prouocatur sexus, ætas & dignitas. Igitur nemo se excusẽt publicis actibus, nemo de occupatione militiæ conqueratur. Apud omnem Christianum prima honestatis debet esse militia. Nam vt id quod dicimus auctoritate Euangelica cõprobemus, videamus lectionem, quæ paulò antè decursa est. Ait enim Euangelium, Venerũt autem & publicani ad Ioannem, vt baptizarentur ab eo, & dixerunt ad eum, Magister, quid faciem⁹? At ille dixit, Nihil amplius exigatis, quàm constitutum est vobis. Honesta plane publicanorũ interrogatio, ac sancti Prophetæ iusta responsio. Illi enim solicitè interrogant, ne aut ignorantes plus exigendo peccatum incidant, aut cessantes publicam decipiant functionem. Hic autem moderatè præcipit, vt & iniquitas locum non habeat, & constitutum habeat vectigal effectum. Non enim dixit, Nihil exigatis, sed nihil amplꝰ exigatis. Vnde intelligimus, quòd apud Deũ non tã exactio, quàm exactio iniqua dãmnetur. Dicit enim ipse Dominus, Reddite quæ Dei sunt, Deo, & quæ Cæsaris sunt, Cæsari. Igitur quod Cæsar præcipit ferendum est, quod Imperator indicit tolerandum est. Sed fit intolerabile, dum illud præda exactionis accumulat. Hoc autem quale est, quod idemipsi qui huiusmodi necessitates procurant, peccatis suis peccata congeminant, hoc est, quòd fraudes suas ac rapinas cõmodum vocant, cùm ipsa prꝑda inferatur in cõmodum? Illud autem addunt sceleribus suis, vt quos indefensos viderint, ipsos potius persequantur: & putant se necessitates decepisse publicas, nisi domos deceperint orphanorum: ita quorum pater biduum forsitan fuerit amicus, collega vel frater, interueniente morte eiusdem, liberi habeantur tanquam ignoti, viles & miseri. Vidua autem si qua fuerit, aut sic iniuriis exagitatur, vt nubat: aut si voluerit in castitatis permanere proposito, dando munera in facultate vix permanet. Cùm ergo his fraudibus repleuerint sacculos suos, videas illos lætos & accuratos ad Ecclesiam properare, & Deo gratias agere, quasi ab ipso illis hæc pecunia conferatur: illud quoque peccantes, quòd rapinarum suarum Deum volũt esse participẽ. Dicit enim sanctum Euangelium, Interrogauerũt & illum milites, Quid faciemus & nos? Ait illis Ioannes, Neminẽ concutiatis, neque calumniam faciatis: sed contenti estote stipendiis vestris. Hic iam cognoscere se debet omnis homo qui militat. Non enim tantùm de iis militantibus Scriptura loquitur, qui armata militia detinẽtur: sed quisquis militiæ suæ cingulo vtitur, dignitatis suæ miles ascribitur. Atque ideo hæc sentẽtia potest dici, verbi gratia, militibus, protectoribus, cunctisq; rectoribus, Quicũque stipẽdia sibi publicè decreta consequitur, si amplius quærit, tanquam calumniator & cõcussor, Ioannis sentẽtia con-

Sacræ literæ omnibus vtriusque normam viuẽdi præscribunt.

Luc. 3.

Matth. 22.

De publicanis

Luc. 3.

demnatur. Vsqueadeo autem hoc inoleuit malum, vt iam quasi ex consuetudine vendãtur leges, corrumpantur iura, sententia ipsa venalis sit, & nulla iã causa possit esse sine causa. Hæc autem diuina sententia, quæ ad milites loquitur, potest etiam ad clericos retorqueri: quia & si non videamur militare seculo, tamen Deo & Domino militamus, sicut ait Apostolus, Nemo militans Deo, obligat se negotiis secularibus. Si enim non contentus stipendiis fuerit, quæ de altario Domino iubente consequitur: sed exercet mercimonia, intercessiones vendit, viduarum munera libẽter amplectitur: hîc negotiator magis potest videri quàm clericus. Nec dicere possumus, nemo nos inuasores arguit, violentiæ nullus accusat, quasi non interdum maiorem prædam à viduabus blandimenta eliciant quàm tormenta. Nec interest apud Deum, vtrùm vi an circunuentione quis res alienas occupet, dummodo quoquo pactó teneat alienum.

Lib. I. Quæstionum super Genesim, Quæst. CLIII.

Commendatur in Patriarchis, quòd pecorum nutritores erant à pueritia sua, & à parentibus: & meritó. Nam hæc est sine vlla dubitatione iusta seruitus, & iusta dominatio, cùm pecora homini seruiunt, & homo pecoribus dominatur. Sic enim dictum est cũ crearetur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & habeat potestatem piscium maris, & volatilium cæli, & omnium pecorum quæ sunt super terram. vbi insinuatur rationem debere dominari irrationabili vitæ. Seruum autem hominem homini vel iniquitas vel aduersitas dominari fecit. Iniquitas quidem, sicut dictum est, Maledictus Chanaam, erit seruus fratribus suis. Aduersitas verò, sicut accidit ipsi Ioseph, vt venditus à fratribus, seruus alienigenæ fieret. Itaque primos seruos, quibus hoc nomen in Latina lingua inditum est, bella fecerunt. Cùm enim homo ab homine superatus, iure belli posset occidi, quia seruatus est seruus appellatus: inde & mancipia, quia manu capta sunt. Est enim ordo naturalis in hominibus, vt seruiant fœminæ viris, filii parẽtibus: quia illic & iustitia hæc est, vt infirmior ratio seruiat fortiori. Hæc igitur in dominationibus & seruitutibus clara iustitia est, vt qui excellunt ratione, excellãt dominatione: quod cùm in hoc seculo per iniquitatẽ hominum perturbatur, vel per naturarum carnalium diuersitatẽ, ferunt iusti temporalem peruersitatem, in finem habituri ordinatissimam & sempiternam felicitatem.

Gene. 46

Gene. 1

Gene. 9 5 *Vnde seruitus corporalis.*

Libro VI. Quæstion. super Iosue, Quæstion. X.

Quod Deus iubet loquens ad Iesum Naue, vt constituat sibi retrorsus insidias, id est, insidiantes bellatores, ad insidiandũ hostibus: hinc admonemur non iniustè fieri ab iis qui iustum bellum gerunt, vt nihil homo iussus præcipuè cogitare debeat in his rebus, nisi vt iustum bellum suscipiat, cui bellare fas est. non enim omnibus fas est. Cùm autem iustum bellum susceperit, vtrùm aperta pugna, vtrùm insidiis vincat, nihil ad iustitiam interest. Iusta autem bella definiri solẽt, quæ vleiscuntur iniurias, si qua gens vel ciuitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere quod per iniurias ablatum est. Sed etiam hoc genus belli sine dubitatione iustum est, quod Deus imperat, apud quem nõ est iniquitas, & nouit quid cuique fieri debeat. In quo bello ductor exercitus vel ipse populus, non ipse tam auctor belli, quàm minister iudicandus est.

Iosue 8

In insidiis iusto bello licitis.

Eodem libro, Quæst. XVI.

Non dimisit in ea Iesus quidquid spirans, sicut præcepit Dominus Mosi puero suo, & Moses similiter præcepit Iesu, & sic fecit Iesus. Non est transgressus quidquam ab omnibus, quæ constituit Dominus Mosi. Propter hoc nullo modo putãda est ista crudelitas, quo nullum viuum in ciuitatibus sibi traditis dimittebat Iesus, quia Deus hoc iusserat. Qui autem existimant hic Deum ipsum fuisse crudelem, & propter hoc veteris Testamẽti verũ Deum fuisse auctorem nolunt credere, tam peruersa de operibus Dei, quàm de peccatis hominum iudicant, nescientes quid quisque dignus sit, & magnum putãtes malum, cùm casura deiiciuntur, mortalesque moriuntur.

Iosue 10.

Quæst. XXVI. eodem libro.

Non enim bellum cõtinuas habet pugnas, sed aliquando crebras, aliquãdo raras, aliquando nullas. Bellũ est tamen, quãdo portæ hostibus clauduntur, quod ãmodo armata defensio.

Belli materia varia.

Lib. XXII. contra Faust. Cap. LXXIIII.

Nec bella per Mosen gesta miretur aut horreat: quia & in illis diuina secutus imperia, nõ sæuiens, sed obediens fuit. Nec Deus quum iubebat ista, sæuiebat: sed digna dignis retribuebat, dignósque terrebat. Quid enim culpatur in bello? An quia moriuntur quandoque morituri, vt dominentur in pace victuri? Hoc reprehendere timidorum est, non religiosorum: nocendi cupiditas, vleiscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur, quæ plerunque ita culpantur, vt etiam iure puniãtur. Aduersus violentiam resistentium, siue Deo, siue aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, quum in eo rerum humanarum ordine inueniuntur, vbi eos vel iubere tale aliquid, vel in talibus obedire iustè ordo ipse cõstringit. Alioquin Ioannes quum ad eum baptizandi milites venirent, dicentes, Et nos quid faciemus? responderet eis, Arma abiicite, militiam istã deserite, neminem percutite

De bello per Mosen gesto.

Quando bella licita.

cutite,vulnerate,prosternite. Sed quia sciebat eos quum hoc militando facerent,non esse homicidas, sed ministros legis, & non vltores iniuriarum suarum,sed salutis publicæ defensores: respondit eis, Neminem concusseritis,nulli calumniã feceritis,sufficiat vobis stipẽdium vestrũ. Sed quia Manichæi Ioannẽ apertè blasphemare consueuerunt,ipsum Dominum Iesum Christum audiant, hoc stipendium reddi iubentẽ Cæsari, quod Ioãnes dicit debere sufficere militi. Reddite,inquit, Cæsari quæ Cæsaris sunt,& Deo quæ Dei sunt. Ad hoc enim tributa præstantur,vt propter bella necessario militi stipendium præbeatur. Meritò & illius Centurionis dicentis, Et ego homo sum, sub potestate cõstitutus,habens sub me milites, & dico huic vade,& vadit,& alij veni,& venit,& seruo meo fac hoc,& facit: fidem laudauit, nõ illius militiæ desertionem imperauit. Sed de iustis iniustísque bellis,nũc disputare longum est,& non necessarium.

Luc. 3.

Matth. 22.

Quare tributa dentur.

Matth. 8.

Cap. LXXV.

Consilium belladi penes principes esse debeat.

Interest enim quibus causis, quibúsque auctoribus homines gerẽda bella suscipiant. Ordo tamen ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit: exequendi autem iussa bellica ministerium, milites debeant paci salutíque communi. Bellum autem quod gerendum Deo auctore suscipitur,rectè suscipi dubitare fas non est,vel ad terrendam,vel ad obterendã,vel ad subiugandam mortalium superbiam: quãdo ne illud quidem quod humana cupiditate geritur, non solùm incorruptibili Deo, sed nec Sanctis eius obesse aliquid potest, quibus potius ad exercẽdam patientiam,& ad humiliandam animam, ferendámque paternam disciplinam, etiã prodesse inuenitur. Neque enim habet in eos quisquã vllam potestatem, nisi cui data fuerit desuper. Non est enim potestas nisi à Deo,siue iubente siue sinente. Cùm ergo vir iustus, si fortè sub rege homine etiam sacrilego militet,rectè possit illo iubẽte bellare, ciuicæ pacis ordinem seruans,cui quod debetur,vel non esse cõtra Dei præceptum certũ est, vel vtrùm sit certum non est: ita vt fortasse reum regem faciat iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo seruiendi: quantò magis in administratione bellorum innocẽtissimè diuersatur, qui Deo iubẽte belligerat, quem malè aliquid iubere non posse,nemo qui ei seruit ignorat?

Ioan. 19.

Rom. 13.

Cap. LXXVIII.

Quæ autem sit distributio iudicantis & miserantis Dei,cur alius sic,alius autem sic: occultis fit causis,iustis tamen. Non tamen ideo nescimus, omnia ista iudicio aut misericordia Dei fieri, licet in abdito positis mensuris & numeris & ponderibus, quibus omnia disponuntur à creatore Deo omnium, quæ naturaliter sunt: nec auctore,sed tamen etiam ordinatore peccatorum,vt ea quæ peccata non essent, nisi contra naturam essent, sic iudicentur & ordinentur, ne vniuersitatis naturam turbare, vel turpare permittantur, meritorum suorum locis & conditionibus deputata. Quæ cùm ita sint,& cùm per hoc secretum iudiciorum Dei, motúsque humanarum voluntatum,eisdémq; prosperitatibus alij corrumpantur,alij temperãter vtantur, & eisdem aduersitatibus alij deficiant,alij proficiãt: cúmq; ipsa humana mortalísque vita tentatio sit super terram, quis hominum nouit, cui prosit aut obsit in pace regnare,vel seruire,vel viuere,vel mori, in bello autem imperare, vel pugnare, vel vincere, vel occidi? Cùm hoc tamen cõstet,& cui prodest, non nisi per diuinum prodesse beneficium: & cui obest,non nisi per diuinũ obesse iudicium.

Sapient. 11.

Iob 7.

Cui prosit vel obsit seruire, regnare, pugnare, vincere, occidi, nemo nouit nisi Deus.

Lib. II. de mirabilibus sacræ Scripturæ, Cap. XXXIII.

De bellis quæ Domini auxilio peracta sunt in Israel.

Præcipua verò bella quę tãtùm auxilio Domini peracta sũt in his,idcirco omisimus: quoniã etsi propter de cælo auxilium admiratione digna sunt,& figurali ratione continent multa mysteria: tamen in rerum gestarum intellectibus nihil relinquunt incerti. Scimus quòd Amalech orante Mose, Iesus filius Nun superabat, & Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan,proceræ altitudinis viros,populus Israel interficiebat. Balach filium Sephor, regem Madian,cum Balaam illo præcipuo astrologo,Phinees filius Eleazar cum exercitu occidit. Et Iesus Ben-nun vnum & triginta reges Chananitides, multis conflictibus prostrauit. Gedeon filius Ioas in trecentis viris innumera Madianitarum milia, per tubas & lucernas occidit. Iepte Galaadites populum Gentium potestate, belli iure superauit. Samson ille fortissimus Hebræorum, leonẽ sibi occurrentem nihil habenti in manibus, confregit, de cuius postmodum ore & capite fauum mellis accepit & comedit,trecentásque vulpes capiens, ignéque succẽsas in Philisthinorum segetes dimisit: de quibus ille mille viros in specu vno,asini mãdibula solus interfecit & mortificauit. Vndique sedentibus circa ciuitatẽ,in qua dormitauerat,Philisthęis,ambas portæ fores cum hostiis & superliminaribus & ferreis vectibus comprehendens, in vertice montis qui respicit Bersabee, dereliquit. Tribũ quoque Beniamin propter commissum piaculum totã, exceptis viris sexcẽtis, omnis filiorum Israel populus, post tria bella deleuit. Ionathas filius Saul,& armiger suus,stationẽ Philisthinorum percussit. Dauid filius Iesse, adhuc puer & pastor ouium,vrsi & leonis interfecti prædam de ore eripuit. Goliad Philisthæum de fundibula prostrauit: qui postea patientiæ virtute Saul bis deprehenso inimico suo pepercit. Et rex postmodum factus, tribus grauissimis prœliis prostrata Philisthinorum agmina tributaria fecit. Dauid solus octingentos interfecit impe

Exod 17.

Num. 21.

Iosue 12.

Iudicum 7.

Iudicum 11.

Iudicum 14.

Iudicum 15.

Iudicum 16.

Iudicũ 19. & 20.

1. Reg 14.

1. Reg. 17.

1. Reg. 24 & 26.

2. Reg. 8.

2. Reg 28.

tu vno. Abisai filius Saruiæ leuauit hastam cõtra trecentos, & interfecit eos. Tres robustissimi ruperunt agmina Philisthinorũ, vt potum darent regi Dauid de cisterna Bethleem, quæ in medio hostium erat. Banaias filius Ioiadæ, interfecit duos leones in Moab, & leonem in cisterna in diebus niuis. Ipse quoque virgam tenens manu, AEgyptium spectaculo dignum, hastam habentem occidit. Bellum quoque robustorum in Gabaon, exercitui Dauid cessit in prosperum. Post hæc maxima regis Dauid aduersus in circuitu regiones bella, Dei auxilio fauente, seu per semetipsum, seu per exercitum sæpe peracta sunt. Bellum vero ciuile in saltu Ephraim in ipso Israel, in testimonium Dauid restituit in regnum. Samariæ regum contra Syros & reges Damasci nunc huc nũc illuc altero prouentu vergẽtia certamina multa fuerunt. Hæc omnia propterea de cælo auxilia mirabiliter gesta prouenerunt.

2. Regum 23

2. Regum 18

De ciuitate Dei, Libro I.

Cap. I.

An non etiam illi Romani, Christi nomini infesti sunt, quibus propter Christum Barbari pepercerunt? Testãtur hoc Martyrum loca, & basilicæ Apostolorum, quæ in illa vastatione vrbis, ad se confugiẽtes suos alienósque receperunt. Huc vsque cruentus sæuiebat inimicus, ibi accipiebat limitem trucidatoris furor, illò ducebantur à miserantibus hostibus, quibus etiam extra ipsa loca pepercerãt, ne in eos incurrerẽt, qui similem misericordiã non habebant. Qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more sæuientes, posteaquam ad loca illa ventebant, vbi fuerat interdictũ quod alibi iure belli licuisset, tota feriendi refrenabatur immanitas, & captiuandi cupiditas frangebatur. Sic euaserũt multi, qui nunc Christianis temporibus detrahunt, & mala quæ illa ciuitas pertulit, Christo imputant. Bona verò quæ in eos, vt viuerent propter Christi honorem facta sunt, non imputant Christo nostro, sed fato suo: cùm potius deberẽt, si quid rectè saperẽt, illa quæ ab hostib⁹ aspera & dura perpessi sunt, illi diuinæ prouidentiæ tribuere, quæ solet corruptos hominum mores bellis emendare atque cõterere: itémque vitam mortalium iustam atque laudabilẽ, talibus afflictionibus exercere, probatámque vel in meliora transferre, vel in his adhuc terris propter vsus alios detinere. *Cap. II.*

Deus mores hominum bellis emendat.

Tot bella gesta conscripta sunt, vel ante conditam Romam, vel ab eius exortu & imperio. Legãt & proferãt sic ab alienigenis aliquã captam esse ciuitatem, vt hostes qui ceperant, parcerent eis, quos ad deorum suorum templa confugisse compererant: aut aliquem ducem Barbarum præcepisse, vt irrupto oppido nullus feriretur, qui in illo vel illo templo fuisset inuentus. Nonne vidit AEneas

Templa Deorum suos non texerunt.

AEneid. 2

-Priamúmque per aras
Sanguine fœdantem, quos ipse sacrauerat
Nonne Diomedes & Vlyxes (ignes? Eneid. 2.
-cæsis summæ custodibus arcis,
Corripuere sacrã effigiẽ, manibúsque cruẽ
Virgineas ausi diuæ contingere vittas? (tis
Nec tamen quod sequitur verum est,
Ex illo fluere, ac retrò sublapsa referri
Spes Danaum.

Posteà quippe vicerunt, posteà Troiam ferro, ignibúsque delerunt, posteà confugientem ad aras Priamum obtrũcauerũt. Nec ideo Troia periit, quia Mineruam perdidit. Quid enim prius ipsa Minerua perdiderat vt periret? An fortè custodes suos? Hoc sanè verum est. illis quippe interemptis potuit auferri. Neque enim homines à simulachro, sed simulachrũ ab hominibus seruabatur. Quomodo ergo colebatur, vt patriam custodiret & ciues, quæ suos non valuit custodire custodes?

Cap. IIII.

Compara nunc asylum illud non cuiuslibet dei gregalis, vel de turba plebis, sed Iouis ipsi⁹ sororis & coniugis, & reginæ omnium deorũ, cum memoriis nostrorum Apostolorum. Illic incensis templis & diis, erepta spolia portabantur, non reddenda victis, sed diuidenda victoribus. Huc autem & quod alibi ad ea loca compertum est pertinere, cum honore & obsequio religiosissimo reportatum est. Ibi amissa, hìc seruata libertas: ibi clausa, hìc interdicta captiuitas: ibi possidendi à dominantibus hostibus premebantur, huc liberandi à miserantibus hostibus ducebantur. Postremò illud Iunonis templum sibi elegerat auaritia, & superbia leuium Græcorum: istas Christi basilicas misericordia & humilitas etiam immanium Barbarorum. Nisi fortè Græci quidam in illa sua victoria, templis deorum communium pepercerunt, atque illò confugientes miseros, victósque Troianos ferire vel captiuare non ausi sunt. Sed Virgilius poetarum more mentitus est, imò verò morẽ hostium ciuitates euertentium ille descripsit.

Cap. V.

Quem morem etiam Cæsar, sicut scribit Salustius nobilitatæ veritatis historicus, sentẽtia sua, quam de coniuratis in senatu habuit, cõmemorare non prætermittit, Rapi virgines, pueros, diuelli liberos à parentum complexu, matresfamiliarum pati quæ victoribus collibuisset, phana atque domos spoliari, cædem & incendia fieri. Postremò armis, cadaueribus, cruore atque luctu omnia repleri. Hic si phana tacuisset, deorum sedibus solere hostes parcere putaremus. Et hæc non ab alienigenis hostibus, sed à Catilina & sociis eius nobilissimis senatoribus & Romanis ciuibus Romana tẽpla metuebant. Sed hi videlicet perditi & patriæ parricidæ.

Incommoda belli.

Cap. VI.

Egregius Romani nominis Marcus Marcellus

Marcelli virtus humanitas.

cellus, qui Syracusam vrbem ornatissimam ce pit, refertur eam prius fleuisse ruiturã, & ante eius sanguinem, suas illi lachrymas effudisse. Gessit & curam pudicitiæ, etiam in hoste seruãdæ. Nam priusquam oppidũ victor iussisset inuadi, constituit edicto, ne quis corpus liberũ violaret. Euersa est tamen ciuitas more bellorum nec vspiam legitur ab Imperatore tam casto atque clementi fuisse præceptũ, vt quisquis ad illud vel illud templum confugisset, abiret illæsus.

Ibidem.

Ironia Fabii in idola.

Fabius Tarentinæ euersor vrbis, à simulachrorum deprædatione abstinuisse laudatur. Nam quũ ei scriba suggessisset, quid de signis deorum, quæ multa capta fuerãt fieri iuberet, continentiam suam etiam iocando condiuit. Quæsiuit enim cuiusmodi essent: & quũ ei nõ solùm multa grandia, verumetiam renuntiarẽtur armata, Relinquamus, inquit, Tarentinis deos iratos. Quum igitur nec illius fletum, nec huius risum, nec illius castam misericordiam, nec huius facetam continẽtiam, Romanorum rerum gestarum scriptores tacere potuerunt, quãdo prætermitteretur si aliquibus hominibusin honorem cuiusquam deorum suorum sic pepercissent, vt in quocunque templo cædem vel captiuitatem fieri prohiberent?

Cap. XXI.

Multi occidũt nec Dei præceptum violant.

Quasdam verò exceptiones eadem ipsa diuina fecit auctoritas, vt non liceat hominẽ occidi: sed iis exceptis quos Deus occidi iubet, siue data Lege, siue ad personam pro tẽpore expressa iussione. Non autem ipse occidit, qui ministerium debet iubenti, sicut adminiculũ gladius est vtenti. & ideo nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum est, Non occides, qui Deo auctore bella gesserũt, aut personam gerentes publicæ potestatis, secundum eius leges, hoc est, iustissimæ rationis imperiũ, sceleratos morte punierunt.

Libro II. Cap. XXV.

Bella ciuilia dæmonis instinctu perpetrãtur

Illinc verò quis non intelligat, quis non videat, nisi qui tales deos imitari magis eligit, quàm diuina gratia ab eorũ societate separari, quantum moliantur maligni isti spiritus exemplo suo, velut diuinam auctoritatem præbere sceleribus? Quinetiam in quadam Campaniæ lata planicie, vbi non multò pòst ciuiles acies nefario prælio conflixerunt, ipsi inter se prius pugnare visi sunt. Nanque ibi auditi sunt primùm ingẽtes fragores, móxque multi se vidisse nuntiarunt, per aliquot dies duas acies præliari. Quæ pugna vbi destitit, vestigia quoque velut hominum & equorum, quãta de tali conflictione exprimi poterãt, inuenerunt. Si ergo veraciter inter se numina pugnarunt, iam bella ciuilia excusantur humana: consyderentur tamen, quæ sit talium deorum vel malitia vel miseria. Si autẽ se pugnasse finxerunt, quid aliud egerunt, nisi vt sibi Romani bellando ciuiliter tãquam deorum exẽplo, nullum nefas admittere viderentur? Iam enim cœperant bella ciuilia, & aliqua nefandorum præliorum strages execranda præcesserat. Iam multos mouerat, quòd miles quidam dum occiso spolia detraheret, fratrem nudato cadauere agnouit: ac detestatus bella ciuilia, & seipsum ibi perimens fraterno corpori adiũxit. Vt ergo huius tanti mali minimè tæderet, sed armorum scelestorum, magis magísque ardor increscceret, mox hi dæmones, quos illi deos putant, & colẽdos ac venerandos arbitrantur, inter se pugnãtes hominibus apparere voluerunt, ne imitari tales pugnas ciuica trepidaret affectio, sed potius humanum scelus diuino excusaretur exemplo.

Libro III. Cap. X.

Nam postquam res Romanorum, sicut ipse Sallustius scribit, legibus, moribus, agris auẽta, satis prospera, satísque pollẽs videbatur, sicuti pleraque mortalium habentur, inuidia ex opulentia orta est. Igitur reges populíque finitimi bello eos tentare, pauci ex amicis auxilio esse. Nam cæteri metu perculsi lõgè à periculis aberant. At Romani domi militiæque intẽti, festinare, parare, alius aliũ hortari, hostibus obuiam ire, libertatem, patriam, parentésque armis tegere. Post vbi pericula virtute propulerant, sociis atque amicis auxilia portabant, magísque dãdis quàm accipiẽdis beneficiis amicitias parabãt. Decẽter his artib⁹ Roma creuit.

Quibus artibus creuerit Roma.

Cap. XIII.

Rapto Romanis primæ obtinuerũt coniugia

Quomodo nec Iuno, quę cum Ioue suo iam fouebat Romanos rerum dominos, gentemque togatam, nec Venus ipsa Aeneadas suos potuit adiuuare, vt bono & æquo more coniugia mererentur: cladésque tãta irruit huius inopiæ, vt ea dolo raperẽt, móxque compellerentur pugnare cũ soceris: & miseræ fœminæ nõdum ex iniuria maritis conciliatæ, iam parentum sanguine dotarentur? At enim vicerunt in hac cõflictatione Romani vicinos suos. Quãtis & quàm multis vtrinque vulneribus ac funeribus, tam propinquorũ quàm & confinium istæ victoriæ constiterunt? Propter vnum Cæsarem socerum, & vnũ generũ eius Pompeium, iam mortua Cæsaris filia, vxore Pompeii, quãto & quàm iusto doloris instinctu, Lucanus exclamat,

Bella per Emathios plusquam ciuilia cãpos, *Lucanus.*
Iúsque datum sceleri canimus.

Vicerunt ergo Romani, vt strage socerorum, manibus cruentis ab eorum filiabus amplexus miserabiles extorquerent: nec illæ auderẽt flere patres occisos, ne offenderent victores maritos, quæ adhuc illis pugnantibus, pro quibus facerent vota nesciebant. Talibus nuptiis populum Romanum non Venus, sed Bellona dotauit: aut fortassis Alecto illa infernа furia, iã eis fauente Iunone plus in illos habuit licẽtiæ, quàm cum eius precibus contra Aenęam fuerat excitata.

Eodem libro, Cap. XVIII.

Iam verò Punicis bellis cùm inter vtrunque imperium, victoria diu anceps atque incerta penderet, populíque duo prævalidi impetus in alterutrum fortissimos & opulentissimos agerent, quot minutiora regna contrita sunt? quæ vrbes amplæ nobilésque deletæ? quot afflictæ? quot perditæ ciuitates? quàm lõgè latéque tot regiones terræque vastatæ sũt? quoties victi hinc, atque inde victores? quid hominum consumptum est, vel pugnãtium militum, vel ab armis vacantium populorũ? quãta vis nauium marinis etiam prælijs oppressa, & diuersarum tempestatum varietate submersa est? Si enarrare vel cõmemorare conemur, nihil aliud quàm scriptores etiã nos erimus historiæ. Tũc magno metu perturbata Romana ciuitas, ad remedia vana & ridẽda currebat.

Vbi bella, ibi terna malorũ.

Post pauca ibidem.

Nihil sanè miserabilius primo bello Punico accidit, quàm quòd Romani ita victi sunt, vt etiam Regulus ille caperetur, cuius in primo & altero libro mẽtionem fecimus, vir planè magnus, & victor antea domitórque Pœnorum. Qui etiam primum bellum Punicum cõfecisset, nisi auiditate nimia laudis & gloriæ, duriores conditiones quàm ferre possent, fessis Carthaginensibus imperasset. Illius viri & captiuitas inopinatissima, & seruitus indignissima, & iuratio fidelissima, & mors crudelissima, si deos illos nõ cogit erubescere, verum est quòd aerei sunt, & non habent sanguinem.

Regulus capitur à Carthaginensibus.

Eodem lib. Cap. XIX.

Secundo autem bello Punico, nimis longum est commemorare clades duorum populorum, tam longè secum latéque pugnantium, ita vt iis quoque fatẽtibus qui non tã narrare bella Romana, quàm Romanũ imperium laudare instituerunt, similior victo fuerit ille qui vicit. Hãnibale quippe ab Hispania surgente, & Pyreneis montibus superatis, Gallia transcursa, alpibúsque diruptis, tam longo circuitu auctis viribus cuncta vastando aut subigendo torrentis modo, Italiæ faucibus irruente, quã cruenta bella gesta sunt, quàm multa prælia, quoties Romani superati, quàm multa ad hostem oppida defecerunt, quàm multa capta & oppressa, quàm diræ pugnæ, & toties Hannibali Romana clade gloriosæ? Sed hæc hactenus. De Cannensi autem mirabiliter horrendo malo quid dicam? Vbi Hannibal cùm esset crudelissimus, tamen tanta inimicorum atrocissimorum cæde satiatus, parci iussisse perhibetur. Vnde tres modios annulorum aureorũ Carthaginem misit, quò intelligerent tantam in illo prælio dignitatem cecidisse Romanam, vt facilius eam caperet mensura quàm numerus: atque hinc strages turbæ cæteræ, tantò vtique numerosioris, quantò infirmioris, quæ sine annulis iacebat, coniicienda potius quàm nuntianda putaretur. Denique tanta militum inopia secuta est, vt Romani reos facinorum proposita impunitate colligerent, seruitia libertate donarent, atque ex illis pudendis, non tam suppleretur quàm institueretur exercitus. Seruis itaque (imò ne faciamus iniuriam iam libertis) pro Romana republica pugnaturis arma defuerũt. Detracta sunt templis, tanquam Romani diis suis dicerẽt, Ponite quæ tandiu inutiliter habuistis, si fortè aliquid vtile inde facere possint nostra mãcipia, vnde vos nostra numina nihil facere potuistis. Tunc etiam stipendiis sufficiendis cùm defecisset ærarium, in vsus publicos opes venere priuatæ adeò vnoquoque id quod habuit cõferente, vt præter singulos annulos aureos, singuláſq; bullas, miserabilia dignitatis insignia, nihil sibi auri senatus ipse, quantò magis cæteri ordines tribúsque relinquerent? Quis ferret istos si nostris temporibus ad hãc inopiam cogerentur, cùm eos modò vix feramus, quando pro superflua voluptate plura donantur histrionibus, quàm tunc legionibus pro extrema salute collata sunt?

De Cannensi clade.

In histrionum donatiues.

Cap. XXIII.

Sed iam illa mala breuiter quantum possumus cõmemoremus, quæ quãtò interiora, tantò miseriora extiterunt: discordiæ ciuiles vel potius inciuiles, nec iam seditiones, sed etiam ipsa bella vrbana, vbi tantus sanguis effusus est, vbi partium studia non contentionum dissentionibus variisque vocibus in alterutrum, sed planè iam ferro armísque sæuiebant, bella socialia, bella seruilia, bella ciuilia, quantum Romanum cruorem fuderunt, quãtam Italiæ vastationem desertionémque fecerunt? Nam antea quàm se aduersus Romã sociale Latium bellum commoueret, cũcta animalia humanis vsibus subdita, canes, equi, asini, boues, & quęque alia pecora sub hominum dominio fuerunt, subitò efferata & domesticæ lenitatis oblita, relictis tectis libera vagabãtur, & omnẽ, non solùm aliorum, verumetiam dominorum auersabantur accessum, non sine exitio vel periculo audentis, si quis de proximo vrgeret. Quod quanti mali signum fuit? Quòd si hoc signum fuit, quod tantum malum fuit, quãtum malum fuit illud, cuius hoc signũ fuit? Hoc si nostris temporibus accidisset, rabidiores istos quàm illi sua animalia pateremur.

Orosius libro 5. de ista natura bella.

Cap. XXIIII.

Initium autem ciuiliũ bellorum fuit seditiones Gracchorũ, agrariis legibus excitatæ. Volebant enim agros populo diuidere, quos nobilitas perperam possidebat. Sed tam vetustam iniquitatem audere conuellere periculosissimũ, imò verò, vt ipsa res docuit, pernitiosissimum fuit. Quæ funera facta sunt cùm prior Gracchus occisus est? quæ etiã cùm alius frater eius non longo interposito tempore? Neque enim legibus & ordine potestatum, sed turbis armorúmque conflictibus nobiles ignobiles-

Discordiæ ciuiles exitiosæ.

bilésque necabantur. Post Gracchi alterius interfectionẽ, Lucius Opimius cõsul, qui aduersus eum intra vrbem arma cõmouerat, cóque cum sociis oppresso & extincto ingentem ciuium stragem fecerat, cùm quæstionem haberet, iam iudiciaria inquisitione cæteros persequẽs, tria milia hominum occidisse perhibetur. Ex quo intelligi potest quantam multitudinem mortium habere potuerit turbidus conflictus armorum, quando tantam habuit iudiciorum velut examinata cognitio. Percussor Gracchi ipsius, caput quãtum graue erat, tanto auri põdere consuli vendidit: hæc enim pactio cædem præcesserat. In qua etiam occisus est cum liberis Marcus Fuluius consularis.

Eodem lib. Cap. XXVII.

Quum verò Marius ciuili sanguine iam cruentus, multis aduersarum sibi partium peremptis victus vrbe profugisset, vix paululùm respirante ciuitate (vt verbis Tullianis vtar) superauit postea Cinna cum Mario. Tum verò clarissimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. Vltus est huius victoriæ crudelitatem postea Sylla, nec dici quidem opus est quanta diminutione ciuium. & quãta calamitate reipublicæ. De hac enim vindicta, quę pernicioſior fuit, quàm si scelera quæ puniebãtur impunita relinquerentur, ait & Lucanus,

Vindicta pernicioſior scelere punito. Lucanus.

Excesit medicina modũ, nimiúmq; secuta est
Quà morbi duxere manus: periere nocentes.
Sed cùm iam soli possent superesse nocentes,
Tunc data libertas odiis, resolutáque legum
Frenis ira ruit. Illo bello Mariano atque Syllano, exceptis iis qui foris in acie ceciderunt, in ipsa quoque vrbe, cadauerib⁹ vici, plateæ, fora, theatra, templa completa sunt: vt difficile iudicaretur quando victores plus funerum ediderint, vtrùm prius vt vincerẽt, an postea quia vicissent. Cùm primùm victoria Mariana, quãdo de exilio se ipse restituit, exceptis passim quaquauersum cædibus factis, caput Octauii consulis poneretur in rostris. Cæsar & Fimbria in domib⁹ trucidarẽtur suis. Duo Crassi, pater & filius, in conspectu mutuo necarentur. Bebius & Numitorius vnco tracti sparsis visceribus interirent. Catulus hausto veneno se manibus inimicorum subtraheret. Merula flamen Dialis, præcisis venis Ioui etiã suo sanguine litaret. In ipsius autem Marii oculis continuò feriebantur, quibus salutantibus dexteram porrigere noluisset.

Tyrannicum factũ Marii.

Eodem lib. Cap. XXVIII.

Syllana verò victoria secuta, huius videlicet vindex crudelitatis, post tantum sanguinẽ ciuium, quo fuso comparata fuerat, finito iam bello inimicitiis viuentibus, crudelius in pace grassata est. Iam etiam post Marii maioris pristinas ac recentissimas cædes, additę fuerãt alię grauiores à Mario iuuene atque Carbone earundem partium Marianarũ. Qui Sylla imminẽte non solũ victoriã, verũetiam ipsam desperãtes salutẽ, cũcta suis aliisque cædibus impleuerũt. Nã præter stragẽ latè per diuersa diffusã, obsesso etiã senatu, de ipsa curia tãquam de carcere producebantur ad gladium. Mutius Scæuola põtifex, quoniã nihil apud Romanos tẽplo Vestæ sãctius habebatur, arã ipsã amplexus occisus est, ignémque illũ qui perpetua cura virginũ sẽper ardebat, suo penè sãguine extinxit. Vrbẽ deinde Sylla victor intrauit, qui in villa publica, nõ iam bello, sed ipsa pace sæuiẽte, septẽ milia peditũ vndecunque inermia, nõ pugnãdo, sed iubẽdo prostrauerat. In vrbe autẽ tota, quẽ vellet Syllanus quisque feriebat. Vnde tot funera numerari omnino non poterãt, donec Syllæ suggereretur sinendos esse aliquos viuere, vt essẽt quibus possent imperare qui vicerãt. Tunc iã cohibita quæ hâc atq; hâc passim furibunda ferebatur licẽtia iugulandi, tabula illa cum magna gratulatione proposita est, quæ hominũ ex vtroque ordine splendido, equestri scilicet atque senatorio, occidendorũ atque proscribendorum duo milia cõtinebat. Cõtristabat numerus, sed cõsolabatur modus. Nec quia tot cadebãt tãtũ erat mœroris, quãtum lætitiæ, quia cæteri nõ timebãt. Sed in quibusdã eorum qui mori iussi erãt, etiãsi licet ipsa crudelis cæterorum securitas, genera mortium exquisita cõgemuit. Quendam enim sine ferro laniãtium manus diripuerũt. Immanius hominẽ hominẽ viuum, quã bestiæ solẽt discerpere cadauer abiectũ. Alius oculis effossis, & particulatim membris amputatis, in tãtis cruciatibus diu viuere vel potius diu mori coactus est. Subuastatæ sunt etiam tanquã villæ, quædam nobiles ciuitates. Vna verò, velut vnus reus occidi iuberetur, sic tota iussa est ciuitas trucidari. Hæc facta sunt in pace post bellum, non vt acceleraretur obtinẽda victoria, sed ne contemneretur obtenta. Pax cum bello de crudelitate certauit & vicit. Illud enim prostrauit armatos, ista nudatos. Bellum erat vt qui feriebatur si posset feriret: pax autem non vt qui euaserat viueret, sed vt moriens non repugnaret.

De Syllana crudelitate.

Eodem lib. Cap. XXIX.

Quæ rabies exterarum gentium, quæ sæuitia Barbarorum, huic de ciuibus victoriæ ciuium comparari potest? Quid Roma funestius, tetrius, amariúsque vidit? Vtrùm olim Gallorum & paulò ante Gotthorum irruptionem, an Marii & Syllæ, aliorúmque in eorum partibus virorum clarissimorum, tanquã suorum luminum, in sua membra ferocitatẽ? Galli quidem trucidauerunt senatum, quidquid eius in vrbe tota, præter arcem Capitolinam, quæ sola vtcunque defensa est, reperire potuerunt. Sed in illo colle constitutis, auro vitam saltem vendiderunt, quam etsi ipsi ferro rapere non possent, possent tamen obsidione consumere. Gotthi verò tam multis senatoribus pepercerunt, vt magis mirum sit, quòd

aliquos peremerũt. At verò Sylla viuo adhuc Mario ipsum Capitoliũ, quod à Gallis tutum fuit, ad decernendas cædes victor insedit. Et quum fuga Marius esset lapsus, ferocior cruentiórque rediturus, iste in Capitolio per senatus etiam cõsultum, tam multos vita rebúsque priuauit. Marianis autem partibus Sylla absente, quid sanctum cui parcerent fuit, quando Mutio ciui, senatori, etiam pontifici, aram ipsam vbi erant, vt aiunt, fata Romana, miseris ambienti amplexibus non pepercerunt? Sylla na porrò tabula illa postrema, vt omittamus alias innumerabiles mortes, plures iugulauit senatores, quàm Gotthi vel expoliare potuerũt.

Cap. XXX.

Bella grauissima Christi aduentum præcedentia.

Qua igitur fronte, quo corde, qua impudentia, qua insipientia vel potius amentia, illa vel diis suis non imputãt, & hoc nostro imputant Christo? Crudelia bella ciuilia omnibus bellis hostilibus, auctoribus etiã eorum fatentibus, amariora, quibus illa respublica nec afflicta, sed perdita omnino iudicata est, longè ante aduentum Christi exorta sunt, & sceleratarum concathenatione causarum, à bello Mariano atque Syllano ad bella Sertorii & Catilinæ, quorum à Sylla fuerat ille proscriptus, ille nutritus. Inde ad Lepidi & Catuli bellum, quorũ alter gesta Syllana rescindere, alter defendere cupiebat. Inde ad Pompeii & Cæsaris, quorum Pompeius sectator Syllæ fuerat, eiúsque potentiam vel æquauerat, vel iam etiam superauerat. Cęsar autem Pompeii potentiam non ferebat, sed quia non habebat: quam tamen illo victo interfectóque transcendit. Hinc ad alium Cæsarem, qui post Augustus appellatus est, peruenerunt, quo imperante natus est Christus. Nam & ipse Augustus cum multis gesit bella ciuilia, & in eis etiam multi clarissimi viri perierunt: inter quos & Cicero disertus ille artifex regẽdæ reipublicæ. Pompeii quippe victorem Caium Cæsarem, qui victoriam ciuilem clementer exercuit, fuísque aduersariis vitam dignitatémque donauit, tanquam regni appetitorem, quorundam nobilium coniuratio senatorum, veluti pro reipublicæ libertate, in ipsa curia trucidauit. Huius deinde potentiam, multum moribus dispar, vitiísque omnibus inquinatus atque corruptus, affectare videbatur Antonius, cui vehementer pro eadem illa velut patriæ libertate Cicero resistebat. Tunc emerserat mirabilis in dolis adolescens ille alius Cæsar, illius Caii Cæsaris filius adoptiuus, qui, vt dixi, postea appellatus est Augustus. Huic adolescenti Cæsari, vt eius potentia cõtra Antonium nutriretur, Cicero fauebat, sperans eum depulsa & oppressa Antonii dominatione, instauraturum reipublicæ libertatem: vsqueadeò cæcus atque improuidus futurorum, vt ille ipse iuuenis, cuius dignitatem ac potestatem fouebat, & eũdem Ciceronem occidendum Antonio, quadam quasi concordiæ pactione permitteret, & ipsam libertatem reipublicæ, pro qua multum ille clamauerat, ditioni propriæ subiugaret.

Cæsaris nex.

Ciceronis cædes.

Cap. XXXI. Eodem lib.

Bella in Christum Romani referunt.

Deos suos accusent de tantis malis, qui nostro Christo ingrati sunt de tãtis bonis. Certè quando illa mala fiebant, calebant aræ numinum Sabæo thure, sertísque recentibus halabant, clarebant sacerdotia, fana renitebant, sacrificabatur, ludebatur, furebatur in templis, quando passim tantus ciuium sanguis à ciuibus, non modò in cæteris locis, verùm inter ipsa quoque deorum altaria fundebatur. Non elegit templum quo confugeret Tullius, quia frustra elegerat Mutius. Hiverò qui multò indignius insultant Christianis temporibus, aut ad loca Christo dicatissima confugerunt, aut illuc eos, vt viuerent, etiam ipsi Barbari deduxerunt. Illud scio & hoc mecum quisquis sine studio partium iudicat, facillimè agnoscit, vt omittam cætera quæ multa commemoraui, & alia multò plura quæ commemorare longum putaui, si humanum genus ante bella Punica reciperet Christianam disciplinam, & consequeretur rerum tanta vastatio, quanta illis bellis Europam Africámque contriuit, nullus talium, quales nunc patimur, nisi Christianæ religioni illa mala tribueret. Multò autem minus eorum voces tolerarentur, quantum attinet ad Romanos, si Christianæ religionis receptionem & diffamationem, vel irruptio illa Gallorum, vel Tyberini fluminis igniúmque illa depopulatio, vel quod cuncta mala præcedit, bella illa ciuilia sequerentur. Mala etiam alia, quæ vsque adeò incredibiliter acciderunt, vt inter prodigia numerarentur, si Christianis tẽporibus accidissent, quibus ea nisi Christianis hominibus tanquam crimina obiicerent? Omitto quippe illa, quæ magis fuerunt mira quàm noxia, boues locutos, infantes nõdum natos de vteris matrum, quædam verba clamasse, volasse serpentes, fœminas & gallinas & homines in masculinum sexum fuisse conuersas, & cætera huiusmodi, quæ in eorum libris, non fabulosis, sed historicis, seu vera siue falsa sint, non inferunt hominibus perniciem, sed stuporem. Sed & quum pluit terra, cùm pluit creta, cùm pluunt lapides, (non vt grãdo appellari solet hoc nomine, sed omnino vel terræ vel cretæ vel lapidũ pluuia) hæc profectò etiã grauiter lædere potuerũt. Legimus apud eos Aethnęis ignib⁹ ab ipso mõtis vertice vsq; ad litt⁹ proximũ decurrẽtib⁹, ita ferbuisse mare, vt rupes exurerẽtur, picésq; nauiũ soluerẽtur. Hoc vtiq; non leuiter noxiũ fuit, quãuis incredibiliter mirũ. Eodẽ rursus æstu igniũ, tãta vi fauillæ scripserunt oppletã esse Siciliã, vt Catinẽsis vrbis tecta obruta & oppressa dirue rent. Qua calamitate permoti, misericorditer eiusdẽ anni tributũ ei relaxauere Romani. Locustarum etiã in Africa multitudinẽ prodigii simile fuisse, cùm iã esset populi Romani nuncia, literis mandauerũt. Consumptis enim fru-

Prodigia.

De Aethnæis ignibus.

Locustarum in Africa multitudo.

ctibus

ctibus foliisque lignorum, ingenti atque inæstimabili nube in mare dicunt esse deiectam. Qua mortua redditáque littoribus, atq; hinc aere corrupto, tantam ortam pestilentiam dicunt, vt in solo regno Masiniſſæ, octingenta hominum milia periisse referantur, & multò amplius in terris littoribúsq; proximis. Tunc Vticæ ex triginta milibus virorum, qui ibi erant, decem remansisse confirmant. Talis itaque vanitas, qualem patimur, eique respondere compellimur, quid horum non Christianæ religioni tribueret, si temporibus Christianis viueret? Et tamen diis suis ista non tribuunt, quorum ideo cultum reliquerunt ne ista vel maiora patiantur, cùm ea maiora pertulerint, à quibus antea colebantur.

Lib.III I.Cap.XV.

Proinde belligerare, & perdomitis gentibus dilatare regnum, malis videtur felicitas, bonis necessitas. Sed quia peius esset, vt iniurioſi iustioribus dominarentur: ideo non incongruè dicitur etiam ista felicitas. Sed proculdubiò felicitas maior est vicinum bonum habere cõcordem, quàm vicinum malum subiugare bellantem. Mala vota sunt optare habere quem oderis, vel quem timeas, vt possit esse quem vincas.

Lib.V.Cap.XII.

Virgilius in laudem Romanorum.

Hinc est illud Virgilii, quod cùm aliarum gentium artibus, eas ipsas proprias Romanorum artes regnandi atque imperandi & subigendi ac debellandi populos anteponeret, ait,

AEneid.6.

Excudent alii spirantia mollius æra,
Credo equidẽ viuos ducẽt de marmore vultus
Orabunt causas melius, cælíq; meatus
Describent radio, & surgẽtia sydera dicent.
Tu regere imperio populos Romane memen-
Hę tibi erũt artes, paciq; imponere morem (to
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Cap.XVII.eodem lib.

Quid prosit illis victoribus victoria.

Nam quid interſit ad incolumitatem bonósque mores, & ipsas certè hominum dignitates, quòd alii vicerunt, alii victi sunt, omnino non video, præter illum glorię humanæ inanissimum fastum, in quo perceperunt mercedem suam, qui eius ingẽti cupiditate arserunt, & ingentia bella gesserunt. Nunquid enim illorum agri tributa non soluunt? Nunquid eis licet dicere quod aliis nõ licet? Nunquid non multi senatores sunt in aliis terris, qui Romã nec facie quidem norunt? Tolle iactantiam, & omnes homines quid sunt, nisi homines?

Cap.XXII.

Exitus bellorũ ex Dei pendet iudicio.

Sic etiam tempora ipsa bellorum, sicut in Dei arbitrio est, iustóque iudicio & misericordia, vel atterere vel cõsolari genus humanum, vt alia citius, alia tardius finiantur. Bellum Piratarum à Pompeio, bellum Punicum tertiũ à Scipione incredibili celeritate, & temporis breuitate cõfecta sunt. Bellũ quoq; fugitiuorũ gladiatorũ, quanuis multis Romanis ducibus & duobus cõsulibus victis, Italiáque horribiliter contrita atque vastata, tertio tamen anno post multa cõsumpta, consummatũ est. Picentes, Marsi, & Peligni, gentes non exteræ, sed Italicæ, post diuturnam & deuotissimã sub Romano iugo seruitutem, in libertatem caput erigere tentauerunt, iam multis nationibus Romano imperio subiugatis, deletáque Carthagine. In quo bello Italico Romanis sæpissime victis, vbi & duo Consules perierunt, & alii nobilissimi senatores, non diuturno tamen tẽpore tractum est hoc malum. Nam quintus ei annus finem dedit. Sed bellum Punicũ secũdum, quum maximis detrimentis & calamitate reipublicæ per annos decem & octo Romanas vires extenuauit & penè consumpsit, in duobus prælijs fermè septuaginta Romanorum milia ceciderũt. Bellũ Punicum primũ per vigĩti & tres annos peractũ est. Bellũ Mithridaticũ quadraginta annis. Ac ne quisquam arbitretur rudimenta Romanorum fuisse fortiora ad bella citius peragenda, superioribus temporibus, multum in omni virtute laudatis, bellum Samniticum annis tractum est fermè quinquaginta. In quo bello ita Romani victi sunt, vt sub iugum etiam mitterentur. Sed quia non diligebãt gloriam propter iustitiam, sed iustitiam propter gloriam diligere videbantur, pacem factam fœdúsque ruperunt. Hæc ideo commemoro, quoniam multi præteritarum rerum ignari, quidam etiam dissimulatores suæ scientiæ, si temporibus Christianis aliquod bellum paulò diutius trahi vident, illicò in nostram religionem proteruissimè insiliunt, exclamantes, quòd si illa non essent, & vetere ritu colerentur numina, iam Romana illa virtute, quæ adiuuante Marte & Bellona tãta celeriter bella confecit, id quoque celerrimè finiretur. Recolant igitur qui legerunt, quàm diuturna bella, quàm variis euentibus, quàm luctuosis cladibus à veteribus sint gesta Romanis, sicut solet orbis terrarum velut procellosissimum pelagus varia talium malorum tempestate iactari: & quod nolunt aliquando fateantur, nec insanis aduersus Deum linguis se interimant, & decipiant imperitos.

Cap.XXIII.

Quum Rhadagaisus rex Gotthorum, agmine etiam immani iam in vrbis vicinia constitutus, Romanis ceruicibus immineret, vno die tanta celeritate sic victus est, vt ne vno quidem non dicam extincto, sed nec vulnerato Romanorum, multò amplius quàm centum milium prosterneretur eius exercitus: atque ipse cum filiis mox captus, pœna debita necaretur.

Lib.XII.Cap.XXII.

Ferocior bestiis homo.

Neque enim vnquam inter se leones aut inter se dracones, qualia homines bella inter se gesserunt.

Lib.XIIII.Cap.XV.

Est igitur libido vlciscendi, quæ ira dicitur, est libido habẽdi pecuniam, quæ auaritia, est libido quomodocunque vincendi, quæ peruicacia, est libido gloriandi, quæ iactantia nuncupatur. Sunt multæ variæque libidines, quarũ nõnullæ habẽt etiam vocabula propria, quædam verò nõ habẽt. Quis enim facilè dixerit, quid vocetur libido dominandi? Quam tamen plurimum valere in tyrannorum animis, etiam ciuilia bella testantur.

Lib. XV. Cap. IIII.

De terrenæ ciuitatis concertatione vel pace.

Terrena porrò ciuitas quæ sempiterna non erit (neque enim quum in extremo supplicio damnata fuerit, iam ciuitas erit) hîc habet bonum suum, cuius societate lætatur, qualis esse de talibus rebus lætitia potest. Et quoniam nõ est tale bonum, vt nullas angustias faciat amatoribus suis, ideo ciuitas ista aduersus seipsam plerunque diuiditur, litigando, bellãdo, atque pugnando, & aut mortiferas, aut certè mortales victorias requirendo. Nam ex quacunque sui parte aduersus alteram sui partem bellando surrexerit, quærit esse victrix gẽtium, quum sit captiua vitiorum. Et siquidem quum vicerit superbius extollitur, etiam sic mortifera. Si verò conditionem cogitãs casúsque communes, magis quæ accidere possunt aduersis angitur, quàm eis quæ prouenerunt secundis rebus inflatur, tantummodo moralis est ista victoria. Neque enim semper dominari poterit permanendo eis, quos potuerit subiugare vincendo. Non autẽ rectè dicũtur ea bona non esse quæ concupiscit hæc ciuitas, quando est & ipsa in suo genere humano melior. Concupiscit enim terrenam quandã pro rebus infimis pacem: ad eam nãque desyderat peruenire bellãdo. Quoniam si vicerit & qui resistat non fuerit, pax erit, quam non habebant partes inuicem aduersantes, & pro iis rebus quas simul habere non poterant, infelici egestate certantes. Hanc pacem requirũt laboriosa bella, hanc adipiscitur, quæ putatur glorioſa victoria. Quãdo autem vincunt qui causa iustiore pugnabant, quis dubitat gratulandam esse victoriam, & prouenisse optabilem pacem? Hæc bona sunt, & sine dubio dona Dei sunt. Sed si neglectis melioribus, quæ ad supernam pertinent ciuitatem, vbi erit victoria in æterna & summa pace secura, bona ista sic concupiscuntur, vt vel sola esse credantur, vel iis quæ meliora creduntur, amplius diligantur, necesse est miseria cõsequatur, & quæ inerat augeatur.

Bona & Dei dona sunt, pax & victoria.

Eodem lib. Cap. V.

Genes. 4.

Primus itaque fuit terrenæ ciuitatis conditor fratricida. Nam suum fratrem ciuem ciuitatis æternæ, in hac terra peregrinantem, inuidentia victus occidit. Vnde mirandum nõ est, quòd tantò pòst in ea ciuitate condenda, quæ fuerat huius terrenæ ciuitatis de qua loquimur, caput futura, & tã multis gentibus regnatura, huic primo exemplo, & vt Græci appellãt archetypo, quædam sui generis imago respondit. Nam & illic, sicut ipsum facinus quidã Poeta commemorauit illorum,

Lucanus lib. 1.

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Remus occisus à Romulo.

Sic enim condita est Roma, quando occisum Remum à fratre Romulo Romana testatur historia: nisi quòd isti terrenæ ciuitatis ambo ciues erant, & ambo gloriam de Romanæ reipublicæ institutione quærebãt: sed ambo eã tantam quantã si vnus esset, habere non poterant. Qui enim volebat dominando gloriari, minus vtique dominaretur si eius potestas viuo consorte minueretur. Vt ergo totam dominationem haberet vnus, ablatus est socius, & scelere creuit in peius, quod innocentia minus esset in melius.

Lib. XVI. Cap. XLIII.

Iesus.

De bellis Iesu Naue.

Defuncto Mose, populum rexit Iesus Naue, & in terrã repromissionis introduxit, cámque populo diuisit. Ab his duobus mirabilibus ducibus bella etiam prosperrimè ac mirabiliter gesta sunt, Deo contestante non tam propter merita Hebræi populi, quàm propter peccata earum quæ debellabantur gentiũ, illas eis prouenisse victorias, &c.

Iib. XVII. Cap. XXIII.

Reges Israel omnes reprobi.

In Israel autem reges, alios magis, alios minus, ómnes tamen reprobos legimus. Vtraque igitur pars sicut iubebat diuina prouidẽtia vel sinebat; variis & erigebatur prosperitatibus, & aduersitatibus premebatur, & sic affligebatur, non solùm externis, verumetiam inter se ciuilibus bellis, vt certis exist ẽtibus causis, misericordia vel ira patesceret Dei, donec eius indignatione crescente, vniuersa gens illa à Chaldæis debellantibus, non solùm subuerteretur in sedibus suis, sed etiam ex maxima sui parte trãsferretur in terras Assyriorũ: prius illa pars quæ vocabatur Israel in tribubus decẽ: postea verò etiam Iudas, euersa Ierusalem & templo illo nobilissimo: in quib⁹ terris per annos. 70. captiuum egit otium. Post quos inde dimissa, templum quod euersum fuerat instaurauit, & quanuis plurimi eius in alienigenarũ degerent terris, non habuit tamen deinceps duas regni partes, & duos diuersos in singulis partibus reges: sed in Hierusalem princeps eorum vnus erat, atque ad Dei templum, quod ibi erat, omnes vndique vbicunque essent & vndecunque possent, per certa tempora veniebant. Sed nec tunc eis hostes ex aliis gentibus expugnatores defuerũt. Nam etiam Romanorum iam tributarios eos Christus inuenit.

4. Reg. 17.

4. Reg. 25.

Iudæi tributarii Romanorũ facti.

Iib. XVIII. Cap. II.

Societas igitur vsquequaque mortalium diffusa per terras, & in locorum quantislibet diuersitatibus vnius tamen eiusdémque naturæ, quadam communione distinctas vtilitates & cupidi-

cupiditates suas, quibus sectantibus dum id quod appetitur, aut nemini, aut non omnibus sufficit, quia non est idipsum, aduersum seipsa plerunque diuiditur, & pars partem quæ præualet opprimit. Victrici enim victa succumbit, dominationi scilicet, vel etiam libertati qualecunque pacem præferens ac salutem: ita vt magnæ fuerint admirationi qui perire quàm seruire maluerunt. Nã in omnibus ferè gentibus quodãmodo vox naturæ ista personuit, vt subiugari victoribus mallent, quibus cõtigit vinci, quàm bellica omnifaria vastatione deleri. Hinc factum est, vt non sine Dei prouidentia, in cuius potestate est vt quisque bello aut subiugetur aut subiuget, quidã essent regnis præditi, quidam regnãtibus subditi: sed inter plurima regna terrarum, in quæ terrenæ vtilitatis vel cupiditatis est diuisa societas, quam ciuitatem mundi huius vniuersali vocabulo nuncupamus, duo regna cernimus longè cæteris prouenisse clariora, Assyriorum primum, deinde Romanorum, vt temporibus ita locis inter se ordinata atque distincta. Nam quomodo illud prius, hoc posterius, eo modo illud in Oriente, hoc in Occidente surrexit. Denique in illius fine huius initium confestim fuit. Regna cætera cæteróque reges, velut appendices istorum dixerim.

Lib. XIX. Cap. XIII.

Definitio multiplicis pacis. Pax itaque corporis, est ordinata partium temperatura. Pax animæ irrationalis, ordinata requies appetitionum. Pax animæ rationalis, ordinata cognitionis actionisque cõsensio. Pax corporis & animæ, ordinata vita & salus animantis. Pax hominis mortalis, est Dei immortalis ordinata in fide, sub æterna lege obedientia. Pax hominum, ordinata concordia. Pax domus, ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax ciuitatis, ordinata imperandi atque obediendi concordia ciuium. *Ordo quid.* Pax cælestis ciuitatis, ordinatissima atque concordissima societas fruẽdi Deo, & inuicem in Deo. Pax omnium rerum, tranquillitas ordinis. Ordo est parium dispariúmque rerum, sua cuique loca tribuens dispositio, &c.

Eodem lib. Cap. XV.

Gene. 1 Hoc naturalis ordo præscribit, ita Deus hominem cõdidit. Nam, Dominetur (inquit) piscium maris & volatilium cæli, & omnium repentium quæ repunt super terram. Rationalem factum ad imaginem suam, noluit nisi irrationalibus dominari, non hominem homini, sed hominem pecori. Inde primi iusti, pastores pecorum magis quàm reges hominum constituti sunt, vt etiam sic insinuaret Deus, quid postulet ordo creaturarum, & quid exigat meritum peccatorum. Conditio quippe seruitutis, iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nusquam Scripturarum legimus seruum, antequam hoc vocabulo Noe iustus peccatũ fi lii vindicaret. Nomen itaque istud culpa meruit non natura. Origo autem vocabuli seruorũ in Latina lingua inde creditur ducta, quòd ii qui iure belli possẽt occidi à victoribus, cùm seruabantur, serui fiebant, à seruando appellati: quod etiam ipsum sine peccati merito non est. Nam & cùm iustum geritur bellũ, pro peccato contrario dimicatur, & omnis victoria cùm etiam malis prouenit, diuino iudicio victos humiliat, vel emendans peccata vel puniẽs. Testis est homo Dei Daniel, quùm in captiuitate positus, peccata sua & peccata populi sui confitetur Deo, & hanc esse causam illius captiuitatis pio dolore testatur. Prima ergo seruitutis causa peccatum est, vt homo homini conditionis vinculo subderetur: quod non fit nisi Deo iudicante, apud quem non est iniquitas, & nouit diuersas pœnas meritis distribuere delinquentium. Sicut autem supernus Dominus dicit; Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: ac per hoc multi quidem religiosi, dominis iniquis non tamen liberis seruiunt: à quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Et vtique felicius seruitur homini, quàm libidini: cùm sæuissimo dominatu vastet corda mortalium (vt alias omittam) libido ipsa dominandi. Hominibus autem illo pacis ordine, quo alius alii subiecti sint, sicut prodest humilitas seruientibus, ita nocet superbia dominantibus. Nullus autem natura, in qua prius Deus hominem condidit, seruus est hominis aut peccati. Verùm & pœnalis seruitus ea lege ordinatur, qua naturalem ordinem conseruari iubet, perturbari vetat: quia si contra eam legem non esset factum, nihil esset pœnali seruitute coercendum. Ideóque etiam Apostolus seruos monet subditos esse dominis suis, & ex ánimo eis cum bona voluntate seruire, vt scilicet si non possunt à dominis liberi fieri, suam seruitutem ipsi quodammodo liberam faciant, non timore subdolo, sed fideli dilectione seruiendo, donec transeat iniquitas, & euacuetur omnis principatus & potestas humana, & sit Deus omnia in omnibus.

Seruus vnde dictus. *Ioan. 8.* *2. Petr. 2.* *Ephes. 6.* *Psalm. 56.* *1. Cornith. 15.*

Principio omnes homines æquales Deus condidit. Gene. 46

Libro XXII. Cap. VI.

Proinde metus quantilibet leuis indignationis, quæ ab animis Romanorũ sinũ fieret posse putabatur existere, compellebat aliquas ciuitates positas sub iure Romano, tanquam deum colere Romulum: à Christo autem Deo, non solùm colendo, verumetiam confitendo, tantam per orbem terræ Martyrum multitudinem, metus vllus aut error reuocare non potuit, blanditiæ nullæ, promissio nulla dimouit, sed nec facultatum violenta subtractio, nec acerbitas vniuersarum variarúmque pœnarum, & ipsius mortis, quæ plus cæteris formidatur. Neque tunc ciuitas Christi, quamuis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum, aduersus impios persecutores suos pro temporali salute pugnauit: sed potius vt obtine-

non repugnauit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, vrebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur. Non erat eis pro salute pugnare, nisi salutem pro Saluatore contemnere. Scio in libro Ciceronis tertio, nisi fallor, de Republica, disputari nullũ bellum suscipi à ciuitate optima, nisi aut pro fide, aut pro salute. Quid autem dicat pro salute, vel intelligi quam salutem velit, alio loco demonstrans, Sed his pœnis (inquit) quas etiam stultissimi sentiunt, egestate, exilio, vinculis, verberibus, elabuntur sæpe priuati, oblata mortis celeritate. Ciuitatibus autem mors ipsa pœna est, quæ videtur à pœna singulos vindicare. Debet enim constituta sic esse ciuitas, vt æterna sit. Itaque nullus interitus est reipublicæ naturalis, vt hominis, in quo mors non modò necessaria est, verumetiam optanda persæpe. Ciuitas autem quum tollitur, deletur, extinguitur, simile est quodammodo, vt magnis parua conferamus, acsi omnis hic mundus intereat & concidat. Hoc ideo dixit Cicero, quia mundum non interiturum cum Platonicis sentit. Constat ergo eum pro ea salute bellum voluisse suscipi à ciuitate, qua fit vt maneat hic ciuitas, sicut dicit, æterna, quanuis morientibus & nascentibus singulis, sicut perennis est opacitas oleæ, vel lauri, atque huiusmodi cæterarum arborum, singulorum lapsu ortúque foliorum. Mors quippe, vt dicit, nõ hominum singulorum, sed vniuersæ est pœna ciuitatis, quæ à pœna plerunq; singulos vindicat.

Cicero mundum cum Platonicis perpetuum asserit.

Libro XIX. Cap. XI.

De bono pacis. Tantum est enim pacis bonum, vt etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius soleat audiri, nihil desyderabilius concupisci, nihil postremò possit melius inueniri.

Eodem libro, Cap. XII.

Quod enim quisquis mecum res humanas naturámque communem vtcunque intuetur, agnoscit. Sicut enim nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacẽ habere nolit. Quãdoquidẽ & ipsi qui bella volũt, nihil aliud quàm vincere volunt. Ad glorioſam ergo pacem bel lando cupiunt peruenire. Nam quid est aliud victoria, nisi subiectio repugnantium? Quod cùm factum fuerit, pax erit. Pacis igitur intentione geruntur & bella, ab iis etiam qui virtutem bellicam student exercere imperando & pugnando. Vnde pacem constat belli esse optabilem finem. Omnis enim homo etiam bellige rando pacem requirit, nemo autem bellum pacificando. Nam & illi qui pacem, in qua sunt, perturbare volunt, non pacẽ oderunt, sed eam pro arbitrio suo cupiunt commutari. Non ergo vt sit pax nolunt, sed vt ea sit, quam volunt. Denique etsi per seditionem se ab aliis separauerunt, cum eisipsis vel cõspiratis, vel coniuratis suis nisi qualencunque pacis speciem teneant, non efficiunt quod intendunt. Proin de latrones ipsi, vt vehementius & tutius infesti sint paci cæterorum, pacẽ volunt habere sociorum. Sed et si vnus sit tã præpollens viribus & conscius, ita cauẽs, vt nulli socio se committat, solúsque insidians, & prævalens quibus potuerit oppressis & extinctis prædas agat, cum eis certè quos occidere nõ potest, & quos vult latere quod facit, qualencunque vmbram pacis tenet.

Ad Marcellinum Epistola V.

Nam si Christiana disciplina omnia bella culparet, hoc potius militibus consilium salutis petentibus in Euangelio diceretur, vt abiicerent arma, séque militiæ omnino subtraherent. Dictum est autem eis, Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere præcepit, militare vtique non prohibuit. Proinde qui doctrinam Christi aduersam dicunt esse reipublicæ, dent exercitum talem, quales doctrina Christi esse milites iusit, dent tales prouinciales, tales maritos, tales coniuges, tales parentes, tales filios, tales dominos, tales seruos, tales reges, tales iudices, tales denique debitorum redditores & exactores ipsius fisci, quales esse præcepit doctrina Christiana: & audeant eam dicere aduersam esse reipublicæ. Imò verò dubitent eam confiteri magnam, si ei obtemperetur, salutem esse reipublicæ.

Luc. 3.

Doctrina Christianon est reipublicæ aduersa.

Ad Bonifacium, Epistola CLXXXII.

Habeat, quęso, miles sub comite positus disciplinam. Graue est enim vt quem non vincit homo, vincat libido, aut volutetur vino, qui non vincitur ferro.

Miles qualis debet esse.

Ad eundem, Epistola CXCIIII.

Quando pugnatur, Deus apertis oculis spectat, & partem quam inspicit iustam, sibi dat palmam.

DE IVRAMENTO ET FIDE publica seruanda.

De rectitudine catholicæ conuersationis, N.

Iurandi consuetudinem funditus euitate, quia valde præceptis in hac parte contraitis, Domino in Euangelio prohibente, Dico, inquit, vobis, nolite omnino iurare, neq; per terram, neque per caput, neque per aliud quodcunq;. Sit autẽ sermo vester, est est, non non.

Consuetudinem iurandi vitanda

Libro VI. Quæstionum super Iosue, Quæstione XIII.

Quæri potest quomodo iurationem seruandam crediderint esse Hebræi Gabaonitis, quibus ita iurauerant tanquam de longinqua terra venientibus, sicut illi mentiti fuerant. Sciebant enim se debellandos si cognitum esset Hebræis in ea terra eos habitare, quã promissam fuerãt ab habitãtibus recepturi. Mentiẽtibus ergo quòd de longinqua terra ad eos veniſſent

Iosue 9. Filij Israel Gabaonitis iuramentum seruauerunt.

veniſſent, iurauerunt eis Iſraelitæ. Poſtea verò quàm cognouerũt ibi eos habitare, vbi omnes quos inuenerant, ſecundum Dei præceptum debellare oportebat, nolebant tamen frangere iurationem. Et licet eos mentitos eſſe didiciſſent, parcere maluerunt iurationis cauſa, cùm poſſent vtique dicere ſe tantùm illis iuraſſe, quos eos eſſe crediderant, id eſt, de longinquo venientes. Cùm verò aliud cognouerunt, præceptum circa eos Domini implendum erat, vt ſicuti cæteri expugnarentur. Deus autem hoc approbauit, nec parcentibus ſuccenſuit, quanuis eum non interrogaſſent, quinam illi eſſent: & ideo eos illi fallere valuiſſent. vnde non importunè vtique credendi ſunt, etſi fallere homines pro ſua ſalute voluerunt: non tamen fallaciter Deum timuiſſe in populo eius. propterea nec ſuccenſuit Dominus iurantibus, aut parcentibus, vt poſtea Gabaonitas ipſos tanq̃ populi ſui homines de domo Saul vindicaueri, ſicut Regnorum oſtendit hiſtoria. Et quoniam iuratio ſic ſeruata eſt, quanuis in hominibus qui mentiti ſunt, vt ad clemẽtiam ſententia flecteretur: non diſplicuit Deo. Nam ſi econtrario iuraſſent aliquos ſe interfecturos, quos Gabaonitas in terra promiſſionis eſſe putauiſſent, & poſtea didiciſſent eos eſſe ab illa terra extraneos, & de longinquo ad ſe veniſſe, nullo modo arbitrandum eſt, quòd eos eſſent debellaturi cauſa iurationis implendæ: quum propter ipſam parcendi clementiam ſanctus Dauid, etiam poſt verba, quibus ſe Nabal interfecturum eſſe iurauerat, vtique ſciens quem fuerat interfecturus, parcere maluit, nec in re duriore implere iuramentum: magis Deo placere exiſtimans, ſi quod ira perturbatus, ad nocẽdũ iurauerat, nõ feciſſet, quàm ſi perfeciſſet.

Libro XIX. contra Fauſtum, Cap. XXIII.

Peierare graue peccatum eſt: non iurare autem, ſicut verum iurare, nullũ peccatum eſt. Sed quia lõgius remotus eſt à falſum iurando, qui nec iurare conſueuit, quàm qui verum iurare procliuis eſt: maluit nos Dominus, & non iurantes non recedere à vero, quàm verum iurantes propinquare periurio. Itaque & Apoſtolus in ſermonibus, quos habuiſſe narratur, nunquam iurauit, ne iurandi conſuetudine aliquãdo, vel neſcius in periurium laberetur. In Scripturis autem vbi eſt conſyderatio maior atque perpenſior, pluribus locis iuraſſe reperitur, ne quiſquam putaret etiam verum iurando peccari, ſed potius intelligeret humanæ fragilitatis corda, non iurando tutius à periurio conſeruari.

Verum iurare non eſt peccatũ

Cap. XXV.

Sicut in iurando, etiam qui verum iurat propinquat periurio, vnde longè abeſt qui omnino non iurat: & quanuis nõ peccet qui verum iurat, remotior tamen à peccato eſt, qui non iurat. Vnde admonitio non iurandi, conſeruatio eſt à peccato periurii.

Poſſidonius in vita Auguſtini, Cap. XXV.

Cum Auguſtino ſemper clerici, vna etiam domo ac menſa, ſumptibũ que communibus alebantur & veſcebantur. Et ne quiſquã facili iuratione etiam ad periurium decidiſſet, & in Eccleſia populo prædicabat, & ſuos inſtituerat, ne quis iuraret, ne ad modicum quidem. Quòd ſi prolapſus fuiſſet, vnã de ſtatutis perdebat portionem. Numerus enim erat, ſuis ſecum commorantibus & conuiuantibus poculorum præfixus. *In Pſalmum CIX.*

Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchizedech. Iurauit ergo Dominus. Quid eſt iurauit Dominus? Ergo Dominus iurat, qui prohibet homines à iurãdo? An fortè ideo magis hominem prohibet à iurando, ne in periuriũ prolabatur: & ideo Deus magis iurat, quia non poteſt eſſe periurus? Homo enim qui per conſuetudinem iurandi poteſt lingua in periurium prolabi, bene prohibetur iurare. Tantò enim longius erit à periurio, quantò erit lõgè à iurando. Qui enim iurat homo, falſum & verum iurare poteſt. Qui autem non iurat, falſum iurare non poteſt, quia omnino non iurat. Cur ergo non iurat Dominus, quando Domini iuramentum promiſsionis eſt firmamẽtum? Iurat omnino. Quid ergo tu facis cùm iuras? Teſtaris Deũ. Hoc eſt iurare, Deum teſtari: & ideo moleſtum ne ad aliquam falſitatẽ teſtem adhibeas Deum. Si ergo tu iurando teſtaris Deum: cur ergo non & Deus, iurando teſtetur ſeipſum? Viuo ego dicit Domin?: iuratio Dei eſt. Sic iurauit de ſemine Abrahæ: Viuo ego dicit Dominus, quoniam audiſti vocem meam, & non pepercisti filio tuo vnico propter me, niſi benedicens benedicã te, & implẽdo, implebo ſemẽ tuum, ſicut ſtellas cæli, & ſicut arenam quæ eſt ad labium maris, & benedicẽtur in ſemine tuo omnes gẽtes. Et ſemen Abrahæ quid eſt? Chriſtus. Ille ſemen Abrahæ, erit Sacerdos in æternum ſecũdum ordinem Melchizedech. De ſacerdotio ſecũdũ ordinẽ Melchizedech, iurauit Dominus, & non pœnitebit eum.

Pſalm. 109.

Dei inuiolata tum promiſſionis ſicut firmas mentum.

Gene. 22

Galat. 3

Ad Hilarium, Epiſtola LXXXIX.

Iurationem caue quantum potes. Melius quippe nec verum iuratur, quàm iurandi conſuetudine, & in periurium ſæpe caditur, & ſemper periurio propinquatur, Sed illi, quantum aliquos audiui eorum, quid ſit iurare prorſus ignorant. Putant enim ſe non iurare, quando in ore habent, Scit Deus, & Teſtis eſt Deus, & Teſtem Deum inuoco ſuper animam meam: quia non dicitur Per Deum, & quia talia reperiuntur in Apoſtolo Paulo. Sed etiam illa ibi contra eos inuenta eſt, quam confitentur eſſe iurationem, vbi ait Apoſtolus, Quotidie morior, per veſtram gloriam fratres, quam habeo in Chriſto Ieſu Domino noſtro. In Græcis enim codicibus reperitur eſſe omnino hanc iu-

1. Cor. 15

rationem, ne quis in Latina lingua hoc sic intelligat dictum. Per vestram gloriam, quomodo dictum est, Per meum aduentum iterum ad vos, & multa similia, vbi dicitur per aliquid, & non est iuratio. Sed non ideo quia in suis literis iurauit Apostolus, vir in firmitate firmissimus, ludus nobis debet esse iuratio. Multò enim tutius (vt dixi) quàtum ad nos attinet, nũquam iuramus, vt sit in ore nostro est est, non non, sicut Dominus monet. Non quia peccatum est verum iurare, sed quia grauissimum est peccatũ falsum iurare, quò citius cadit qui cõsueuit iurare.

Libro I. De ciuitate Dei, Cap. XV.

De fide seruãda. Habẽt Romani de captiuitate, religionis causa, etiam sponte toleranda, & in suis præclaris viris nobilissimum exemplum. Marcus *Regulus exemplum.* Attilius Regulus, imperator populi Romani, captiuus apud Carthaginenses fuit. Qui cùm mallẽt à Romanis suos reddi, quàm eorum tenere captiuos, ad hoc impetrãdum etiam istum præcipuè Regulum cum legatis suis Romam miserunt, prius iuratione constrictum, si quod volebant minimè peregissent, rediturum esse Carthaginem. Perrexit ille, atque in senatu cõtraria persuasit: quoniam nõ arbitrabatur vtile esse Romanæ reipublicæ mutare captiuos. Nec post hanc persuasionem, à suis ad hostes redire compulsus est. Sed quia iurauerat, id sponte impleuit. At illi cum excogitatis atque horrendis cruciatibus necauerũt. Inclusum quippe angusto ligno, vbi stare cogeretur, clausisq; vndique acutissimis confixo, vt se in nullam eius partem inclinaret, sine pœnis atrocissimis etiam vigilando peremerunt. Meritò certè laudant virtutem, tam magna infelicitate maiorem. Et per deos ille iurauerat, quorum pro cultu prohibito has generi humano clades isti opinantur infligi. Qui ergo propterea colebãtur, vt istam vitam prosperam redderent, si verum iurãti has irrogari pœnas seu voluere seu permisere, quid periuro grauius irati facere potuerunt? Sed cur ratiocinationem meam non potius ad vtrũque concludam? Deos certè sic ille coluit, vt propter iurisiurãdi fidem, nec remaneret in patria, nec inde quolibet ire, sed ad suos acerrimos inimicos redire minimè dubitaret. Hoc si huic vitæ vtile existimabat, cuius tam horrendum exitum meruit, proculdubio fallebatur. Suo quippe docuit exemplo, nihil deos ad istam tẽporalem felicitatem suis prodesse cultoribus: quãdoquidem ille eorum deditus cultui, & victus & captiuus abductus est. Et quia noluit aliter quàm per eos iurauerat facere, nouo ac prius inaudito, nimiúmq; horribili supplicii genere cruciatus, extinctus est. Si autem cultus deorum, post hãc vitam velut mercedem reddit felicitatem, cur calumniantur temporibus Christianis, ideo dicentes vrbi accidisse illam calamitatem, quia deos suos colere destitit, cùm potuerit etiam illos diligẽtissimè colẽs, tam infelix fieri quàm ille Regulus fuit? Nisi fortè contra clarissimam veritatem, tanta quisquam dementia miræ cæcitatis obnititur, vt contendere audeat vniuersam ciuitatem deos colentem infelicẽ esse non posse, vnum verò hominem posse, quòd videlicet potentia deorum suorum, multos potius sit idonea cõseruare, quàm singulos, cùm multitudo constet ex singulis. Si autem dicunt Marcum Regulum etiam in illa captiuitate, illísque cruciatibus corporis, animi virtute beatum esse potuisse, virtus potius vera quæratur, qua beata possit esse ciuitas. Neque enim aliunde beata ciuitas, aliunde homo, cùm aliud ciuitas nõ sit, quàm concors hominum multitudo. Quãobrem nondum interim disputo, qualis in illo Regulo virtus fuerit. Sufficit nunc quòd isto nobilissimo exemplo cogũtur fateri, non propter corporis bona, vel earum rerum, quæ extrinsecus homini accidũt, colẽdos deos: quandoquidẽ ille carere his omnibus maluit, quàm deos, per quos iurauit, offendere. Sed quid faciemus hominibus, qui gloriantur talem se habuisse ciuem, qualem timẽt habere ciuitatem? Quòd si non timẽt, tale ergo aliquid quale accidit Regulo, etiã ciuitati tam diligẽter quàm ille deos colenti, accidere potuisse fateantur, & Christianis temporibus non calumnientur. Verùm quia de illis Christianis orta quæstio est, qui etiam captiui ducti sunt, hoc intueantur & taceãt, qui saluberrimæ religioni, exhinc impudenter atque imprudenter illudunt, quia si diis eorum probro non fuit, quòd attentissimus cultor illorum, dum eis iurisiurandi fidem seruaret, patria caruit, dum aliam nõ haberet, captiuúsque apud hostes, per longam mortem, supplicio nouæ crudelitatis occisus est: multò minus nomen criminãdum est Christianum in captiuitate sacratorum suorum, qui supernam patriam veraci fide expectantes, etiam in suis sedibus peregrinos esse nouerunt.

Atrocissimum genus mortis.

Cap. XXIIII. eodem Libro.

Proinde Regulus seruauit & sub Carthaginensium dominatione patientiam, & in Romanorum dilectione constantiam, nec victum auferẽs corpus ab hostibus, neq; inuictũ animũ à ciuibus. Nec quòd se occidere noluit, vitæ huius amore fecit. Hoc probauit, quum causa promissi iurisque iurãdi ad eosdẽ hostes, quos grauius in senatu verbis, quàm in bello armis offenderat, sine vlla dubitatione remeauit, &c.

Eodem Capite in fine.

Porrò si fortissimi & præclarissimi viri terrenæ patriæ defensores, deorúmque licet falsorum, non tamen fallaces cultores, sed veracissimi etiam iuratores, qui hostes victos more ac iure belli ferire potuerunt, ii ab hostibus victi seipsos ferire noluerunt, & cùm mortem minimè formidarẽt, victores tamen dominos ferre, quàm eam sibi inferre maluerunt: quantò magis Christiani verum Deum colentes, & supernæ patriæ suspirantes, ab hoc facinore temperabunt,

Nemo sibi mortem debet ipse inferre.

rabunt, si eos diuina dispositio, vel probandos, vel emendandos ad tempus hostibus subiugauerit, quos in illa humilitate non deserit, qui propter eos tã humiliter venit Altissimus, præsertim quos nulli° militaris potestatis, vel talis militiæ iura constringunt, ipsum hostem ferre superatum.

Libro III. Cap. II.

Romanorum periuria.

Vnde enim coniuratio Catilinæ in tanta támque corrupta ciuitate habuit etiam eorum grãdem copiam, quos manus atque lingua periurio aut sanguine ciuili alebat? Quid enim aliud toties Senatores corrupti in iudiciis, toties populus in suffragiis, vel in quibusque causis, quæ apud eum concionibus agebantur, nisi etiam peierando peccabant? Nam corruptissimis moribus ad hoc mos iurãdi seruabatur antiquitus, non vt à sceleribus metu religionis prohiberentur, sed vt periuria quoque sceleribus cæteris adderentur.

Eodem libro, Cap. XX.

Seruatæ fidei exemplum.

Sed in his omnibus belli Punici secundi malis, nihil miserabilius ac miserabili querela dignius, quàm exitium Saguntinorũ fuit. Hæc quippe Hispaniæ ciuitas amicissima populi Romani, dum eidem populo fidẽ seruat, euersa est. Hinc enim Hannibal fracto fœdere Romanorum, causas quęsiuit, quibus eos irritaret ad bellum. Saguntum ergo ferociter obsidebat. Quod vbi Romæ auditum est, missi sunt legati ad Hannibalem, vt ab eius obsidione discederet. Contẽpti Carthaginem pergunt, querimoniámque deponunt fœderis rupti, infectóque negotio Romã redeunt. Dum hæ moræ aguntur, misera illa ciuitas opulentissima, suæ reipublicæ Romanæque charissima, octauo vel nono mense à Pœnis deleta est. Cuius interitum legere, quantò magis scribere horroris est? Breuiter tamen eum commemorabo: ad rem quippe quæ agitur, multum pertinet. Primò fame cõtabuit. Nam etiam suorum cadaueribus à nõnullis pasta perhibetur. Deinde fessa omnium rerum, ne saltẽ captiua in manus Hannibalis perueniret, ingentem rogum publicè struxit, in quem ardentem, ferro etiam trucidatos omnes se suósque miserunt. Hîc aliquid agerent helluones atque nebulones, sacrificiorum adipibus inhiãtes, & fallacium diuinationum caligine decipientes: hîc aliquid agerent, si ciuitati populi Romani amicissimæ subuenirent, & fidei conseruatione pereuntem perire non sinerent. Ipsi vtique medii præfuerunt, cùm Romanæ reipublicæ interiecto fœdere copulata est. Custodiens itaque fideliter quod ipsis præsidibus placito iũxerat, fide vinxerat, iuratione cõstrinxerat, à perfido obsessa, oppressa, consumpta est. Si ipsi dii tempestate atque fulminibus Hannibalem postea Romanis proximum mœnibus terruerunt, longéque miserunt, tunc primùm tale aliquid facerent. Audeo quippe dicere, honestius illos pro amicis Romanorum, ideo periclitantibus, ne Romanis frangerent fidem, & nullam opem tunc habentibus, quàm pro ipsis Romanis, qui pro se pugnabant, atque aduersus Hannibalem opulenti erant, potuisse tempestate sæuire. Si ergo tutores essent Romanæ felicitatis & gloriæ, tam grauem ab ea crimen Saguntinæ calamitatis auerterẽt. Nunc verò quàm stulte creditur, diis illis defensoribus Romam victore Hannibale non periisse, qui Saguntinæ vrbi non potuerũt, ne pro eius perire amicitia, subuenire? Si Sagũtinorum Christianus populus esset, & huiusmodi aliquid pro fide Euãgelica pateretur, quãquã se ipse nec ferro nec ignib° corripisset, sed tamẽ si pro fide Euãgelica excidiũ pateretur, ea spe pateretur qua in Christũ crediderat, nõ mercede breuissimi temporis, sed æternitatis interminatæ potiretur. Pro istis autẽ diis, qui propterea coli perhibẽtur, propterea colendi requiruntur, vt harum labentium atque transeuntium rerum felicitas tuta sit, quid nobis defensores & excusatores eorũ de Saguntinis pereuntibus respondebunt, nisi quod de illo Regulo extincto? Hoc quippe interest, quòd illevnus homo, hæc tota ciuitas: vtriusque tamen interitus causa, conseruatio fidei fuit. Propter hanc enim ad hostes & redire ille voluit, & noluit ista transire. Conseruata ergo prouocat deorum iram fides? An possunt & diis propitiis perire, nõ solùm quique homines, verumetiam integræ ciuitates? Vtrũ volunt eligant. Si enim fidei seruatæ irascuntur illi dii, quærant perfidos à quibus colãtur. Si autem etiã illis propitiis multis grauibúsque cruciatibus afflicti, interire homines ciuitatésque possunt, nullo fructu felicitatis huius colũtur. Desinãt igitur succẽsere, qui sacris deorũ suorũ perditis, se infelices esse putãt. Possẽt enim illis non solùm manẽtibus, verũetiam fauẽtib°, nõ sicut modò de miseria murmurare: sed sicut tũc Regulus & Sagũtini excruciati, horribiliter etiam penitus interire.

Libro XVI. Cap. XXXII.

Dei iuratio est infidelium increpatio.

Quid autem est Dei veri veracísque iuratio, nisi promissi cõfirmatio, & infidelium quędam increpatio?

Lib. XXII. Cap. VI.

Vnde meritò quæritur, vtrum rectè fecerint Saguntini, quando vniuersam suam ciuitatem interire maluerunt, quàm fidem frangere, qua cum ipsa Romana republica tenebantur. In quo suo facto laudantur ab omnibus terrenæ reipublicæ ciuibus. Sed hi quomodo huic disputationi possent obedire non video, vbi dicitur nullum suscipiendum esse bellum, nisi aut pro fide aut pro salute. Nec dicitur, si in vnum simul periculum, ita duo ista concurrerint, vt teneri alterum sine alterius amissione non possit, quid sit potius eligendum. Profectò enim Saguntini, si salutem eligerent, fides eis fuerat deserẽda, si fides tenenda, amit-

tenda vtique salus: sicut & factum est. Salus autem ciuitatis Dei talis est, vt cum fide ac per fidem teneri, vel potius acquiri possit, fide autē perdita ad eam quisq; venire non possit. Quæ cogitatio firmissimi ac patientissimi cordis, tot ac tantos Martyres fecit, qualem nec vnum quidem habuit, vel habere potuit, quando est deus creditus Romulus.

Perdita fide, spes nulla super esse potest.

Libro I. de sermone Domini in monte R.

Matth. 5. Leuitic. 19. Audistis quia dictū est antiquis, Non periurabis, reddes autem Domino iuramentum tuum. Ego autem dico vobis nō iurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est, neque per terrā, quia scabellum est pedum eius, neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis, neque per caput tuum iuraueris, quia non potes facere capillum vnum album aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est est, Non nō. quod autē amplius est, à malo est. Iustitia Pharisæorum, est non periurare. Hanc confirmat qui vetat iurare, quod pertinet ad iustitiam regni cælorum. Sicut enim falsum loqui non potest, qui non loquitur, sic periurare non potest, qui non iurat. Sed tamen quoniam iurat, qui adhibet testem Deum, diligenter consyderandum est hoc capitulum, ne contra præceptum Domini Apostolus fecisse videatur, qui sæpe hoc modo iurauit cùm dicit, Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Et iterum, Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia non mentior. Tale est etiam illud, Testis enim mihi est Deus, cui seruio in spiritu meo, in Euangelio Filii eius, quomodo sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Nisi fortè quis dicat tunc cauendam esse iurationem, cùm per aliquid dicitur quod iuratur, vt non iurauerit, quia non dixit Per Deum, sed dixit, Testis est mihi Deus. Ridiculum est hoc putare. Tamē propter contentiosos, aut multum tardiores, ne aliquid interesse quis putet, sciat etiam hoc modo iurasse Apostolum dicentem, Quotidie morior per vestrā gloriam. Quod ne quis existimet ita dictū tanquam si diceretur, Vestra gloria me fecit quotidie mori, sicut dicitur, Per illius magisterium doctus factus est, id est, illius magisterio factum est vt perfectè doceretur: Græca exemplaria diiudicant, in quibus scriptum est, quod nonnisi à iurante dicitur. Ita ergo intelligitur præcepisse ne iuretur, ne quisquam sicut bonū appetat iusiurandum, & assiduitate iurandi, ad periurium per cōsuetudinem delabatur. Quapropter qui intelligit non in bonis sed in necessariis iurationem habendam, refrænat se quantum potest, vt non ea vtatur, nisi necessitate: cùm vides pigros esse homines ad credendum, quod eis vtile est credere, nisi iuratione firmentur. Ad hoc itaque pertinet, quod sic dicitur, Sit autem sermo vester, Est est, Non non. Hoc bonum est & appetendum: quod autem amplius est, à malo est, id est, si iurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid suades. Quæ infirmitas vtique malum est: vnde nos quotidie liberari deprecamur cùm dicimus, Libera nos à malo. Itaque nō dixit, Quod autem amplius est, malum est. Tu autem nō malum facis, qui bene vteris iuratione, quæ etsi nō bona, tamen necessaria est, vt alteri persuadeas, quod vtiliter persuadeas: sed à malo est illius, cuius infirmitate iurare cogeris. Sed nemo nouit, nisi qui expertus est, quàm sit difficile & consuetudinem iurādi extinguere, & nunquam temerè facere, quod nōnunquam facere necessitas cogit. Quæri autē potest cùm diceretur, Ego autem dico vobis, nō iurare omnino, cur additum sit, Neque per cælum, quia thronus Dei est, & cætera, vsque ad id quod dictū, Neque per caput tuum. Credo propterea, quia non putabant Iudæi se teneri iureiurando si per ista iurassent, & quoniā audierant, Reddes autem Domino iusiurandum tuum, non se putabant Domino debere iusiurandum, si per cælum aut terram, aut per Hierosolymam, aut per caput suum iurarent, quod non vitio præcipientis, sed illis malè intelligentibus factum est. Itaque Dominus docet nihil esse tam vile in creaturis Dei, vt per hoc quisque periurandum arbitretur, quando à summis vsque ad infima, diuina prouidentia creata regerentur, incipiens à throno Dei, vsque ad capillum album aut nigrum. Neque per cælum, inquit, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum pedum eius est, id est, cùm iuras per cælum aut terram, non te arbitreris non debere Domino iusiurādum tuum, quia per eum iurare conuinceris, cuius cælum thronus est, & cuius scabellum terra est, neque per Hierosolymam, quia ciuitas magni regis, melius quàm si diceret mea, cùm tamen hoc dixisse intelligatur. Et quia ipse vtique Dominus est, Domino iusiurandum debet, qui per Hierosolymam iurat. Neque per caput tuum iuraueris. Quod enim poterat quisque magis ad se pertinere arbitrari, quàm caput suū? Sed quomodo nostrum est, vbi potestatem faciendi vnius capilli albi aut nigri nō habemus? Ergo debet Deo iusiurādum ineffabiliter tenenti omnia & vbique præsenti. Quisquis etiam per caput suum iurare voluerit, & hinc etiam cætera intelliguntur, quæ omnia vtique dici non poterant, sicut illud quod commemorauimus dictum ab Apostolo, Quotidie per vestrā gloriam morior. Quam iurationem vt Domino se debere ostenderet, addidit, Quam habeo in Christo Iesu. Veruntamen propter carnales dico, Non oportet opinari, quod dictum est cælum thronus Dei, & terra scabellum pedum eius, quòd sic habeat Deus collocata mēbra in cælo & in terra, vt nos cùm sedemus: sed illa sedes Dei iudicium significat. Et quoniā in hoc vniuerso mundi corpore maximā speciem cælum habeat & terra minimam, tanquam præsentior sit excellenti pulchritudini vis Diuina,

Periurare non potest, qui non iurat.

Galat. 1.

2. Corinth 11.

Rom. 1.

1. Corinth. 15.

Matth. 6.

1. Corinth. 15.

minimam

minimam verò ordinet in extremis atque infimis, sedere in cælo dicitur terrámq; calcare.

De verbis beati Iacobi Apostoli, Ante omnia nolite iurare, &c. Serm. XXX.

Iacobi 5. Prima lectio, quæ nobis hodie recitata est, Apostoli Iacobi, oblata nobis est ad differendum, & quodammodo indicta. Intentos enim nos fecit, admonẽs ante omnia ne iuretis. Difficilis quæstio est. Hoc peccatum quem non reum teneat, si iurare peccatum est? Nam periurium peccatum esse, & grande peccatum nemo dubitat. sed non ait Apostolus, de cuius lectione tractamus, Ante omnia fratres mei noli te periurare, sed nolite iurare. Præcesit etiam ipsius Domini Iesu Christi in Euangelio similis admonitio. Audistis (inquit) quia dictũ est Matth. 5. antiquis, Non periurabis. Ego autem dico vobis, Nolite iurare, neque per cælum, quia sedes Dei est, neque per terram, quia scabellum pedum eius est: neque per caput tuum iurabis, quia nõ tibi est potestas facere vnum capillum album aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est, est, non, non. Si quid amplius, à malo est. Huic Dominicæ admonitioni memorata Apostoli lectio omnino sic cõgruit, vt nihil aliud iussisse videatur: quia nullus alius hoc dicit, quàm ille Iacobi 5. qui per Apostolum dicit, Ante omnia, inquit, fratres mei, nolite iurare neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcũque iuramentum. Sit autem sermo vester, Est, est, non, non, nõ. nisi quòd iste addidit, Ante omnia, ex quo multum fecit intentos, auxítque difficultatem quæstionis. Inuenimus enim iurasse Sanctos, *Sanctos & Deum ipsum iurasse legimus Psalm. 109.* iurasse primitus ipsum Dominum, in quo non est omnino peccatum, Iurauit Dominus, & nõ pœnitebit eum, Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchizedech. A Eternitatem sacerdotii Filii cũ iuratione promisit. Habes etiam, Per meipsum iuro, Dominus dicit. *Genes. 22.* Et illud iuratio est, Viuo ego, dicit Dominus. Quomodo homo per Deum, sic Deus per semetipsum. Non est ergo peccatum iurare, sed durum malum est hoc dicere. Et quoniã diximus Deum iurasse, quàm blasphemum est hoc dicere? Iurat Deus qui peccatum non habet. *Non ergo peccatum iurare, sed peierare.* Non est ergo peccatum iurare, sed magis peccatum est peierare. Fortasse quis dicat non esse proponendum de Domino Deo iurationis exemplum. Deus enim est, & fortè illi soli competit iurare, qui non potest peierare. Homines enim falsum iurãt, vel cùm fallunt, vel cùm falluntur. Aut putat homo verum esse quod falsum est, & temerè iurat, aut scit vel putat falsum esse, & tamen pro vero iurat, & nihilominus tamen cum scelere iurat. Distãt autem ista periuria, quæ duo commemoraui. Fac illum iurare, qui verũ putat esse pro quo iurat, verum putat esse, & tamen falsum est. Non ex animo ista periurat: fallitur, hoc pro vero habet quod falsum est, non pro re falsa sciens iurationem interponit. Da alium, quod scit falsum esse, & dicit verum esse, & iurat tanquam verum sit, quod scit falsũ esse. Videtis quàm ista detestãda sit belua, & de rebus humanis exterminanda. Quis enim hoc fieri velit? Omnes homines talia detestantur. Fac alium, putat falsum esse, & iurat tanquam verum sit, & fortè verũ est, verbi gratia vt intelligatis, Pluit in illo loco. Interrogas hominem, & putat non pluisse, & ad negotium ipsius competit, vt dicat pluit, *Ream linguã facit mens rea.* sed putat nõ pluisse. dicitur ei, Verè pluit? Verè, & iurat: & tamen pluit ibi, sed ille nescit, & putat non pluisse. periurus est. Interest quemadmodum verbum procedat ex animo. Ream linguam non facit nisi mens rea. Quis est autẽ qui non fallitur, etsi noluit fallere? Quis homo cui non surrepat fallacia? Et tamen iuratio ab ore non discedit, frequentatur, plura sunt plerunque iuramẽta quàm verba. Si discutiat homo quoties iuret per totum diem, quoties se vulneret, quoties gladio linguæ feriat & trãfigat, quis in illo locus inuenitur sanus? Quia ergo graue peccatum est peierare, compendium tibi dedit Scriptura, Noli iurare. Quid tibi dicturus sum homo? Verum iura? Ecce verũ iura, non peccas: si verum iuras, nõ peccas. Sed homo inter tentationes positus, carne inuolutus, calcãs terram sub terra, dum corpus quod *Sapien. 9.* corrumpitur aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio, sensum multa cogitãtem, inter ista multa tua incerta cogitata, volatica, cõiecturas humanas, fallacias humanas, quando non subrepit tibi quod falsum est, posito in regione falsitatis? Vis ergo longè esse à periurio? Iurare noli. Qui enim iurat, aliquando verum iurare potest: qui autem non iurat, mẽdacium iurare nunquam potest. Iuret ergo Deus, qui iurat securus, quem nihil fallit, quem nihil latet, qui omnino fallere ignorat, quia nec falli potest. Cùm enim iurat, se adhibet testẽ. Quomodo tu cùm iuras, Deum adhibes testem: sic ipse cùm iurat se adhibet testem. Tu quando illum adhibes testem, fortè supra mendacium tuum accipis in vanum nomen Domini Dei tui. Ne mẽdacium iures ergo, noli iurare. Ipsa est angustia. Periurium præcipitium est. Qui iurat, iuxtà est, qui non iurat, longè est. Peccat & grauiter, qui falsum iurat, non peccat qui verum iurat, Sed nec ille peccat, q̃ omnino nõ iurat. Sed qui non iurat, & non peccat, longè est à peccato: qui autem verum iurat, non peccat, sed propè est ad peccatum. Fac te ambulare in alio loco, vbi à parte dextera spatiosa sit terra, nec vsquam angustias patiaris: à sinistris præceps locus est. Vbi eligis ambulare? Super finem terræ in labio præcipitii, an inde longé? Sic qui iurat in fine ambulat, & ambulat pedibus infirmis, quia humanis. Si offenderis, deorsum is, si lapsus fueris, deorsum is. Et quid te excipit? Periurii pœna. Ergo volebas verum iurare: audi consilium Dei, Noli iurare. Si peccatum esset iuratio, nec in veteri Lege diceretur, Non periurabis, reddes autem Domino *Leuitici. 19*

iusiurandum tuum. Non enim peccatum præciperetur nobis. Sed ait tibi Deꝰ tuus, Si iuraueris nõ damnabo, si verum iuraueris nõ damnabo: sed nunquid si non iuraueris damnabo? Duo sunt, inquit, quæ non damnabo vnquam, verã iurationem, & nullam iurationem: damno autem falsam iurationem. Falsa iuratio exitiosa est, vera iuratio periculosa est, nulla iuratio secura est. Scio esse difficilem quæstionem, & charitati vestræ fateor semper illam vitaui. Nunc autem cùm die Dominico, debito reddendi sermonis recitaretur eadem lectio, diuinitus mihi inspiratum esse credidi, vt inde tractarem. Hìc me Deus dicere voluit, hinc vos audire. Obsecro ne contemnatis, obsecro vt cor stabiliatis, linguæ mobilitates mutetis. Nõ frustra est omnino, non vacat quòd cùm eam, vt dixi, quęstionem semper deuitare voluerim, imposita est necessitati meæ, vt imponatur charitati vestræ. Vt noueritis veram iurationem non esse peccatum, inuenimus & Apostolum Paulum iurasse, Quotidie morior, per vestrã gloriam fratres, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Per vestram gloriam iuratio est. Non enim sic ait, Per vestram gloriam morior, quasi vestra gloria me fecit mori, quomodo si diceret, per venenum mortuus est, vel per gladiũ mortuus est, per bestias mortuus est, per inimicũ mortuus est, id faciente inimico, faciẽte gladio, faciẽte veneno, & similia: nõ sic dixit Per vestram gloriam. Ambiguitatem Græcus sermo dissoluit. Et ne putemus eum per humanam gloriam iurasse, Quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Et alio loco iuratio prorsus certa & expressa, Testem Deum inuoco super animam meam, quia parcens vobis nõdum veni Corinthũ. Et alio loco ad Galatas, Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Intendite quæso, & aduertite, & si nõ tam plausibilis sermo vobis sit propter angustias quæstionis, vtilis tamen est si ad viscera vestra perueniat. Ecce iurauit Apostolus. Nõ vos fallant qui nescio quomodo volentes ipsas iurationes discernere, vel potius non intelligere, dicunt non esse iurationem, quando dicit homo, Scit Deus, Testis est Deus, Inuoco Deum super animam meam, verum me dicere. Inuocauit (inquit) Deum, testem fecit Deũ: nunquid iurauit? Qui hæc dicunt, nihil aliud volunt, nisi inuocato Deo teste mentiri. Ita ne verò quisquis es praui cordis & peruersi, si dicas Per Deum, iuras, si dicas Testis est Deus, non iuras? Quid est enim Per Deum, nisi testis est Deus? Aut quid est, Testis est Deus, nisi per Deum? Quid est autem iurare, nisi ius reddere Deo, quando per Deũ iuras: ius saluti tuę reddere, quãdo per salutem tuam iuras: ius filiis tuis reddere, quando per filios tuos iuras? Quod autem ius debemus saluti nostræ, filiis nostris, Deo nostro, nisi charitatis, veritatis, & non falsitatis? Maximè autem per Deum quum sit, ipsa est vera iuratio: quia & quum dicit quisque, Per meã salutem, salutem suam Deo obligat: quando dicit, Per filios meos, oppignorat Deo filios suos, vt hoc veniat in caput eorum, quod exit de ore ipsius, si verum, verum, si falsum, falsum. Quum ergo filios suos, vel caput suum, vel salutem suam, quisque in iuratione nominans, quidquid nominat obligat Deo, quantò magis quando peierat per ipsum Deum? Timet enim falsum iurare per filium suum, & non timet falsum iurare per Deum suum: fortasis hoc dicens in animo suo, Timeo per filium meum falsum iurare, ne moriatur: Deus autem qui non moritur, etsi falsum per eum iuretur, quid mali contingit? Bene quidem dicit. Nihil mali contingit Deo, quando falsum iuras per Deum. Sed contingit mali multum tibi, qui fallis proximum, cui testem adhibes Deum. Si aliquid teste filio tuo faceres, & amico vel proximo tuo vel cuilibet homini diceres, Non feci, & tangeres filio tuo caput, quo teste fecisti, & diceres, Per huius salutem, quia non feci: exclamaret fortè filius tuus, sub paterna manu tremens, nec tamen paternam manum, sed diuinam tremens. Noli pater, non tibi vilis sit salus mea: Deum super me inuocasti. Ego te vidi: fecisti. noli peierare. Te quidem habeo genitorem, sed plus & tuum & meum timeo Creatorem. Sed quia Deus, quando per eum iuras, non tibi dicit, Ego te vidi: noli iurare: fecisti. sed times ne te iste occidat, tu te antè occidis. Quia ergo non dicit, Ego te vidi, putas quia non vidit? Et vbi est quod dicit, Tacui, tacui: nũquid semper tacebo? Et tamen plerunque dicit, Ego te vidi. Sed aliter quãdo vindicat in periurum. sed non in omnes vindicat, ideo homines educãtur ad exemplũ. Ego scio, ille mihi falsum iurauit & viuit, ille tibi falsum iurauit & viuit, falsum iurauit & viuit. Ille falsum iurauit? tu falleris. Si & tu oculos haberes, vnde mortem huius videres, si & tu in eo quod est mori & non mori, non fallereris, videres huius mortem. Et modò intende Scripturam, & ibi inuenies iacentem quem putas viuẽtem. Quia pedibus ambulat, quia manibus contrectat, quia oculis videt, & audit auribus, officiis cæteris membrorum satis vtitur, viuentem putas. Viuit, sed corpus eius: mortua est autem anima eius, mortuum est quod melius est. Viuit habitaculum, mortuus est habitator. Quomodo, inquies, cùm viuebat corpꝰ, mortua est anima, cùm corpus nõ viueret, nisi viuificatum ab anima? Quomodo ergo mortua est anima, de qua viuit corpus? Audi ergo & discе. Corpus hominis creatura Dei est, & anima hominis creatura Dei est. De anima Deus viuificat carnẽ, ipsam item animam viuificat de seipso, non de seipsa. Vita ergo corporis anima est, vita animæ Deus est. Moritur corpus cùm recedit anima, moritur ergo anima quum recedit Deus. Recedit anima, cùm corpus percutitur gladio, & putas quia nõ recedit Deus, cùm ipsa anima

1. Corinth. 15. Apostolus sæpe iurauit.

2. Corinth. 1.

Galat. 1.

Qui per salutẽ suam iurat, seipsum obligat Deo.

Vita animæ Deus, vita corporis anima.

anima feritur periurio? Videre vis quia mortuus est de quo loqueris? Lege Scripturam, Os quod mẽtitur occidit animam. Sed tu præsentem Deum vltorẽ putas. Si ille qui te iuratione falsa deceperit, continuò expiret, si expiret ante oculos tuos, expirauit caro ipsius. Quid est expirauit? Caro ipsius spiritũ quo viuificabatur eiecit, hoc est, expirauit exclusoſpiritu, quo viuebat caro. Peierauit, exclusit Spiritum, quo viuebat anima. Expirauit, sed nescis, expirauit, sed non vides. Carnem enim iacentem sine anima vides, animam miseram sine Deo videre nõ potes. Crede ergo, adhibe oculos fidei. Nemo periurus impunitus, prorsus nemo: cum illo est pœna sua. Si haberet in cubiculo suo tortorẽ carnis, punitus esset: habet in secreto cordis sui tortorem conscientiæ suæ, & impunitus vocatur? Et tamen quid dicis? Viuit, gaudet, luxuriatur, qui mihi mentiendo iurauit. Quid est quòd me mittis ad inuisibilia? Quia & ipse Deus per quem iurauit, inuisibilis est. Iurauit per inuisibilem, feritur pœna inuisibili. Sed viuit (inquit) & quodãmodo scatet & bullit luxuriis. Si hoc ita est, quòd scatet luxuriis, quòd bullit luxuriis, vermes sunt animę mortuę. Denique omnis homo prudẽs, qui tales luxuriantes periuros attendit, sano cordis olfactu auertit se, non vult intueri, non vult videre, nõ vult audire. Vnde scis ista sanitas auertit, nisi quia putet anima mortua? Breuiter ergo audite, fratres mei, cõcludam sermonem, figens in cordibus vestris curam salubrem. Ante omnia nolite iurare. Quare ante omnia? Si magnum est facinus peierare, nulla autem culpa est verum iurare, quare ante omnia nolite iurare? Debuit enim dicere, Ante omnia nolite peierare. Ante omnia, inquit, nolite iurare. Iurare enim peius est quàm furari? Iurare peius est quàm adulterari? Non dico falsum iurare, iurare dico: iurare peius est quàm hominẽ occidere? Absit. Hominem occidere, furari, adulterari, peccatũ est. Iurare non est peccatum, sed falsum iurare peccatum est. Quare ergo ante omnia? Isto verbo quod ait Ante omnia, cautos nos fecit aduersus linguam nostram. Ante omnia ait, vt attendatis præ cæteris, vt vigiletis ne surrepat vobis consuetudo iurandi. Tãquam in specula, ita te posuit cõtra te, ante omnia leuauit te super cętera, vnde te attendas. Consydera enim te iurare, Per Deum, per Christum occido illum: & hæc quoties per diem, quoties per horam? Nõ aperis os, nisi à tali iuratione. Nolles vt diceret tibi Ante omnia, vt te aduersus consuetudinẽ intentissimum redderet, vt omnia tua inspiceres, omnes motus linguæ tuæ diligẽtissimè custodires, esses custos malæ consuetudinis tuæ. Ad eam cõstringendã audi, Ante omnia. Dormiebas, pungo, ante omnia spinas admoueo. Quid est ante omnia? Ante omnia vigila, ante omnia intentus esto. Iurauimus & nos, passim habuimus istam teterrimam cõsuetudinem & mortiferam. Dico charitati vestrę, ex quo Deo seruire cœpimus, & quantũ malum sit in periurio vidimus, timuimus vehemẽter, & veternosissimam consuetudinem timore frænauimus. Frẽnatur, restringitur, restricta languescit, languescens emoritur, & malæ consuetudini bona succedit. Denique nõ vobis dicimus nos non iurare. Si enim hoc dicimus, mẽtimur. Quantùm ad me pertinet, iuro: sed quantùm mihi videtur, magna necessitate cõpulsus. Cùm videro non mihi credi nisi faciam, & ei qui mihi non credit, non expedire quòd non credit, hac perpensa ratione & consyderatione librata, cum magno timore dico, Coram Deo, aut testis est Deus, aut scit Christus sic esse in animo meo: & video quia plus est, id est, quia amplius est quàm est, est, non, non. Sed hoc quod amplius à malo est, etsi non à malo iurantis, à malo est nõ credentis. Denique non ait, Si amplius facit, malus est: &, Sit in ore vestro est est, nõ non: si quis amplius facit, malus est: sed, Sit in ore vestro est est, non non: quod autem amplius est, à malo est. Sed quære cuius. Sed tamen aliud habet humana pessima consuetudo. Et cùm tibi creditur, iuras, & cùm nemo exigit, iuras, & horrentibus hominibus iuras, nõ taces iurãdo, vix es sanus non peierando. Nisi fortè putatis fratres, quia si sciret Apostolus Paulus credere sibi Galatas, adderet iurationẽ, & diceret, Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior. Videbat ibi eos qui credebant, videbat & alios qui non credebant. Ergo noli dicere, Non iuro, si fortè exigitur: à malo est enim quod facis, sed illius qui exigit. Nam tu quo modo te purges, non habes, quomodo satisfacias negotio quod instat, non inuenis. Sed aliud est cùm exigitur iuratio, aliud cùm offertur: & hoc ipsũ quod offertur, aliud cùm offertur nõ credenti, aliud cùm vẽtilatur & credẽti. Tene ergo linguam & cõsuetudinem quantùm potes, non quomodo quidam quando illis dicitur, Verum dicis, non credo: non feci sti, non credo: Deus iudicet, iura mihi. Et ipse qui exigit iurationem, multum interest, si nescit illum falsum iuratũ, an scit. Si enim nescit, & ideo dicit, Iura mihi vt fides ei fiat, non audeo dicere non esse peccatum, tamen humana tẽtatio est. Si autem scit eum fecisse, & nouit fecisse, vidit fecisse, & cogit iurare: homicida est. Ille enim suo periurio se perimit, sed iste manum interficientis & expresit & presit. Quum verò aliquis sceleratus fur audit, Iura si non tulisti, iura si non fecisti, ab eo qui nescit an fecit: ille tunc, Christiano non licet iurare: quando ab illo exigitur iusiurandũ, non licet iurare, Christianus sum, nõ mihi licet. Capta talem, auerte te ab illo, dissimula à negotio de quo loqueberis, misce alias fabulas, & inuenies eum millies iurantẽ, q semel iurare noluit. Istã ergo cõsuetudinẽ quotidianã, crebrã, sine causa, nullo extorquẽte, nullo de tuis verbis dubitãte, iurãdi, auertite à vobis, amputate à linguis vestris, circuncidite ab ore vestro. Sed consuetudo est,

Sapient. 1.

Iacob. 5.

De exigentibus iusiurandum.

solet dici. Solet dici quando nō dico? Hoc est, ante omnia. Quid est ante omnia? Præcæteris cautus esto, plus ad hoc intentus esto quàm ad alia. Maior consuetudo maiorem intentionem flagitat, non rei leuis cōsuetudo. Si de manu aliquid faceres, facilius manui tuę imperares ne faceret. Si pedibus aliquò eundum esset, pigritia retardante, excitares te vt surgeres & ires. Lingua facilitatem habet motus, in vdo posita est, facilè in lubrico labitur. Quātò illa citius & facilius mouetur, tātò tu aduersus illā fixus esto. Domabis si vigilabis, vigilabis si timebis, timebis si Christianum te esse cogitaueris. Nā tantum mali habet iuratio, vt qui lapides colunt, timeāt falsum iurare per lapides. Tu non times Deum prę sentem, Deum viuentē, Deum scientem, Deum manētem, Deum in contemptorem vindicantem? Claudit ille templum super lapidem, & it ad domum suam, ipse super Deum suum clausit, & tamen quando illi dicitur, Iura per Iouem, præsentis oculos timet. Et ecce dico charitati vestræ, & qui per lapidē falsum iurat, periurus est. Vnde hoc dico? Quia multi & in hoc falluntur, & putant quia nihil est per quod iurant, non se crimine teneri periurii. Prorsus periurus es, quia per idem quod sanctum putas, falsum iuras. Sed ego illum sanctum non puto. Sanctum putat cui iuras. Non enim quando iuras, tibi iuras, aut lapidi iuras, sed proximo iuras. Homini iuras ante lapidē, sed nunquid ante Deum? Nō te audit lapis loquentem, sed punit te Deus fallentem. Ante omnia ergo, fratres mei, obsecro vos, ne sine causa me Deus hæc loqui compulerit. Dico enim ante ipsum quod dixi, me sæpe quæstionem istam deuitasse. Timui ne monendo & præcipiendo plus reos facerē non audituros. Hodie autem plus timui ne loqui recusarem quod loqui iuberer. Quasi verò paruus sit fructus sudoris huius mei, si omnes qui mihi acclamauerunt, clament & contra se, ne falsum iurent aduersum se. Si tot homines qui me attentissimè audierunt, attenti sint aduersus consuetudinē suam, & admoneant se hodie quum ad domos suas venerint, cùm cōsuetudinem suam, id est, lapsum linguæ repetiuerint, admoneat proximus proximum, Hoc est, quod hodie audiuimus, hoc est quo obstricti sumus.

Qui per lapidē falsum iurat, periurus est.

DE DAEMONIBVS ET MIRACVLIS, MAGIA & VARIIS SUPERSTITIONIBUS.

In Euangelium Ioannis, Tractatu VII.

Immundi spiritus nouerant venturum Iesum Christum: audierant ab Angelis, audierant ex Prophetis, & sperabāt eum venturum. Nam si nō sperabant, vnde clamauerunt, Quid nobis & tibi est? Venisti ante tempus perdere nos? scimus quia sis Sanctus Dei. Venturum sciebant, sed tempus ignorabant.

Marci 1.

Ibidem post pauca.

Fingunt enim spiritus mali vmbras quasdam honoris sibimetipsis, vt sic decipiant eos qui sequuntur Christum. Vsqueadeò fratres mei, vt illi ipsi qui seducunt per ligaturas, per præcantationes, per machinamēta inimici, misceant præcantationibus suis nomen Christi: quia iam nō possunt seducere Christianos, vt dent venenum, addunt mellis aliquantum, vt per id quod dulce est, lateat quod amarum est, & bibatur ad pernitiem, vsqueadeò vt ego nouerim aliquo tempore illius Palleati sacerdotem solere dicere, Et ipse Palleatus Christianus est. Vt quid hoc, fratres, nisi quia aliter nō possunt seduci Christiani? Ne quæratis ergo alibi Christum, quàm vbi se voluit prædicari Christ⁹. Et quomodo vobis voluit prædicari, sic illum tenete, sic in cordibus vestris scribite. Murus est aduersus omnes impetus, & aduersus omnes insidias inimici. Nolite timere, nec tētat ille, nisi permissus fuerit. Cōstat illum nihil facere, nisi permissus fuerit aut missus. Mittitur tanquam angelus malus à potestate dominante. Permittitur quando aliquid petit. Et hoc, fratres, nō fit, nisi vt probētur iusti, puniātur iniusti. Quid ergo times? Ambula in Domino Deo tuo. Certus esto, quod te non vult pati, non pateris: quod te permiserit pati, flagellum corrigētis est, non pœna dānantis. Ad hæreditatem supernam erudimur, & flagellari dedignamur?

Incantatores suis carminibus nomen imponent Christi.

Dæmones nihil possunt nisi permittantur.

Tractatu XIII.

Nam contra mirabiliarios, vt ita dicam, istos, cautum me fecit Deus meus, dicens, In nouissimis temporibus exurgent pseudoprophetæ, faciētes signa & portenta, vt in errorem inducant (si fieri potest) etiam electos. Ecce prędixi vobis. Ergo cautos nos fecit sponsus, qui & miraculis decipi nō debemus. Aliquādo enim & desertor terret prouintialem, sed vtrùm in castris sit, & aliquid illi prosit character ille in quo signatus est, hoc attendit qui terreri & seduci non vult. Teneamus ergo vnitatem fratres mei: præter vnitatem & qui facit miracula nihil est. In vnitate enim erat populus Israel, & non faciebat miracula, præter vnitatem erant Magi Pharaonis, & faciebant similia Moſi. Populus Israel, vt dixi, non faciebat miracula. Qui erant salui apud Deum, qui faciebant, an qui non faciebant? Petrus Apostolus resuscitauit mortuum, Simon Magus fecit multa. Erant ibi multi Christiani, qui non poterant facere, nec quod faciebat Petrus, nec quod faciebat Simon. Sed vnde gaudebant? Quia nomina eorum erant scripta in cælo. Nam & redeuntibus discipulis, Dominus noster Iesus Christus propter fidem Gentium, hoc ait. Dixerunt enim gloriantes ipsi discipuli, Ecce Domine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis subiecta sunt. Bene quidem confessi sunt, detulerunt honorem nomini Christi. Et tamen quid ait eis? Nolite in hoc gloriari, quia dæmonia vobis subiecta sunt: sed gaudete

Mirabilium qui sunt, Marcus

Exod. 7.

dete quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Petrus dæmonia exclusit. Nescio quæ anicula vidua, nescio quis homo qualiscũque laic⁹ habens charitatem, tenens integritatem fidei, non facit hoc. Petrus in corpore oculus est, ille in corpore digitus: in eo tamen corpore est, in quo & Petrus.

Tractatu XVII.

Mirum non esse debet, à Deo factum miraculum. Mirum enim esset si homo fecisset. Magis gaudere quàm mirari debemus, quia Dominus noster & Saluator Iesus Christus homo factus est, quã quòd diuina inter homines De⁹ fecit. Plus est enim ad salutẽ nostrã, quòd factus est propter homines, quàm quod fecit inter homines, & plus est quòd vitia sanauit animarum nostrarum, quàm quòd sanauit languores corporum morituorum.

Maximum miraculorum est Deum hominem factum.

Tractatu XLII.

Hæresis cauenda est Manichęorũ, quæ dicit esse quandam naturam mali, & quandam gentem tenebrarũ cum principibus suis, quæ ausa est pugnare cõtra Deum. Illum verò Deum ne debellaret gens aduersa, regnum eius misisse contra eam, tanquam viscera sua, principes de luce sua, eámque gẽtem fuisse debellatam: vnde diabolus originem ducit. Hinc dicunt ducere originem carnem nostrã, & secundum hoc putant dictum à Domino, Vos ex patre diabolo estis, quòd essent illi vel natura mali, ducentes originem de gente contraria tenebrarum. Sic errant, sic excæcantur, sic seipsos faciunt gẽtem tenebrarum, credendo quod falsum est, contra eum à quo creati sunt.

Tractatu CX.

Christus natura qua Deus est, non Angelis, sed Patri potius ęqualis: gratia verò, qua homo est, quomodo non excedit excellentiam cuiuslibet Angeli, cùm sit vna persona carnis & Verbi? Quanquam non desint qui etiam nos Angelis præferant, quia pro nobis, inquiunt, non pro Angelis mortuus est Christus. Id quid est aliud quàm de impietate velle gloriari? Etenim Christus, sicut ait Apostolus, pro impiis mortuus est. An ideo nos præferimus Angelis, quia cùm & Angeli peccauerint, nihil eis tale vt sanarentur impensum est, quasi aliquid eis vel paruum fuerit impensum, & nobis amplius? Quod etsi factum esset, adhuc quæri posset, vtrùm ideo fuisset factũ quòd steteramus excellentius, an quod desperatius iacebamus. Cùm verò nouerimus bonorum omniũ Creatorem reparandis Angelis malis nihil gratiæ contulisse, cur non potius intelligimus quòd tantò damnabilior eorum sit iudicata culpa, quantò erat natura sublimior? Tãtò enim minus quàm nos peccare debuerunt, quantò meliores nobis fuerũt. Nunc autem in offendendo Creatorem, tantò execrabilius beneficio eius ingrati extiterunt, quantò beneficentius sunt creati. Nec eis satis fuit desertores esse illius, nisi & nostri fierent deceptores.

In Epistolam Ioannis, Tractatu II.

Omne quod est in mundo, desyderium est carnis, & desyderium oculorum, & ambitio seculi. Desyderiũ carnis est, id est, desyderiũ earum rerum quæ pertinẽt ad carnem, sicut cibus & concubitus, & cętera huiusmodi. Et desyderium oculorum. Desyderium oculorum dicit omnem curiositatem. Iam quàm latè patet curiositas ipsa in spectaculis, in theatris, in sacramẽtis diaboli, in magicis artibus, in maleficiis, ipsa est curiositas. Aliquando tentat etiam seruos Dei, vt velint quasi miraculũ facere, tentare vtrùm exaudiat illos Deus. In miraculis curiositas est, hoc est, desyderium oculorum, non est à Patre. Si dedit Deus, fac. Obtulit enim vt facias. Non enim qui non fecerunt, ad regnum Dei non pertinebunt. Cùm gauderent Apostoli quia dæmonia eis subiecta erant, quid eis dixit Dominus? Nolite in hoc gaudere, sed gaudete quoniam nomina vestra scripta sunt in cælo. Inde voluit gaudere Apostolos, vnde gaudes & tu. Væ tibi enim si nomẽ tuum nõ est scriptum in cælo. Nunquid væ tibi si nõ ambulaueris in mari? Nunquid væ tibi si non excluseris dæmonia? Si accepisti hæc vnde facias, vtere humiliter non superbẽ. Nam & de quibusdam pseudoprophetis dicit Dominus, Quia facturi sunt signa & prodigia.

1. Ioannis 2.

Lucæ 10.

Matth 24. Pseudoprophetæ faciunt signa.

Post pauca ibidem.

Quando tibi suggerit inimicus, Qualis homo, qualis Christianus? Modò vel vnum miraculum fecisti, aut orationibus tuis mortui surrexerunt, aut febricitantes sanasti? Si verè esses alicuius momẽti, faceres aliquod miraculũ: respõde & dic, Scriptũ est, Non tẽtabis Dominũ Deũ tuũ. Non ergo tẽtabo Dominũ, quasi tũc pertineã ad Deũ, si fecero miraculũ, & nõ pertineã si nõ fecero. Et vbi sunt verba eius, Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo?

Deus non tentandus.

Lucæ 10.

In Apocalypsim, Homilia IX.

Absit vt credamus diabolum & angelos eius in cælo ausos esse pugnare, qui in terra vnum Iob ausus non est tentare, nisi cùm à Domino postularet vt læderet.

Homilia X.

Quantò enim diabolus de Sanctis eiicitur, tantò magis eos persequitur.

De verbis Domini secundum Matthæum, Sermon. XVIII.

Post paruum enim tẽpus, posteaquã ab oculis mortalibus recessit Christus, vt firmaretur fides in cordibus, quicũque crediderunt, nõ videntes crediderunt, & magnum meritũ habuit fides eorum, cui fidei comparandæ, cor tantum admouerunt pium, non & palpantem manum. Hæc ergo fecit Dominus vt inuitaret ad fidẽ. Hæc fides nunc feruet in Ecclesia toto orbe diffusa. Et nunc maiores sanitates operatur, propter quas non est dedignatus nunc exhibe-

Quare nũc nõ fiant corporalia miracula.

re illas minores. Sicut enim animus melior est corpore, sic & melior salus animi quàm salus corporis. Modò caro cæca non aperit oculos miraculo Domini, & cor cæcum aperit oculos sermone Domini. Modò non resurgit mortale cadauer, resurgit anima quæ mortua iacebat viuo non cadauere. Modò aures corporis surdæ non aperiuntur, sed quàm multi habent aures clausas cordis, quæ tamen verbo Dei penetrante patescunt, vt credant qui non credebãt, & bene viuant qui malè viuebant, & obediant qui non obediebãt, & dicimus, Ille credidit: ac miramur cùm audim⁹ de iis quos aliquãdo duros noueramus? Cur ergo nunc miraris credẽtem, innocentẽ, Deoseruientem, nisi quia conspicis videntem quem noueras cæcum, conspicis viuentem quem noueras mortuum, conspicis audientem quem noueras surdum? Nam videte aliter mortuos, de quibus mortuis dicebat Dominus cuidam ideo tardanti ne Dominum sequeretur, quia sepelire patrem volebat, Sine (inquit) mortuos sepelire mortuos suos.

Miracula in spiritu.

Matth. 8.

Serm. VII. de tempore.

Qualescũque potest diabolus ad malum inuitare, non potest trahere: delectationem infert non potestatẽ, consilium ingerit non conflictũ.

Serm. XCVI. de tempore.

Sermo Dei aduersarius tuus est. Quare aduersarius tuus est? Quia contraria iubet quæ tu facis. Dicit tibi, Vnus est Deus tuus, vnum Deũ cole. Tu vis dimisso vno Deo tuo, tãquã legitimo viro animæ, fornicari per multa dæmonia. Et quod est grauius, nõ quasi apertè deserens & repudians, sicut apostatæ faciunt, sed tanquam manens in domo viri tui, admittis adulteros, id est, tanquam Christianus non dimittis Ecclesiam, consulis Mathematicos, aut haruspices, aut augures, aut maleficos, quasi de viri domo non recedens adultera anima, & manens in eius coniugio fornicaris.

Sermo Dei aduersarius noster.

Serm. CCXV. de tempore.

Quum ergo duplicia bona possint in Ecclesia inueniri, quare per præcantatores, per fontes & arbores & diabolica filateria, per characteres & haruspices, & diuinos vel sortilegos, multiplicia sibi mala miseri homines conantur inferre? Sicut iam suprà diximus, filios & omnes filias vestras admonete, fratres, semper, vt castè & iustè & salubriter viuant. Nec solùm eos verbis, sed etiam exemplis ad bona opera prouocate.

Post pauca ibidem.

Et si qui quando luna obscuratur, adhuc aliquos clamare cognoscitis, & ipsos admonete, denuntiantes eis quòd graue sibi peccatum faciunt, quando luna Deo iubente certis temporibus obscuratur, clamorib⁹ suis à maleficiis sacrilego ausu se defensare posse cõfidunt. Et si adhuc videtis aliquos, aut ad fontes, aut ad arbores vota reddere, & sicut iam dictum est, sortilegos etiã & diuinos vel præcãtatores inquirere, filateria etiã diabolica & characteres, aut herbas vel succos sibi aut suis appẽdere, durissimè tanta eorũ peccata increpãtes dicite, quia quicũque fecerit hoc malum, perdit Baptismi sacramẽtum. Et quia audiuimus quòd aliquos viros aut mulieres ita diabolus circũueniat, vt quinta feria nec viri opera faciãt, nec mulieres lanificium: coram Deo & sanctis Angelis eius cõtestamur, quia quicũque hoc obseruare voluerint, nisi per prolixam & duram pœnitentiam, tale sacrilegium emẽdauerint, vbi arsurus est diabolus, ibi & ipsi damnãdi sunt. Isti enim infelices & miseri, qui in honore Iouis quinta feria opera non faciunt, non dubito quòd ipsa opera die Dominica facere nec erubescũt nec metuunt. Et ideo quoscunque tales inueneritis esse, durissimè castigate. Et si se emẽdare noluerint, nec ad colloquium nec ad conuiuium vestrum eos venire permittite.

Notæ manifestæ superstitiones.

Sermon. CCXLI. de tempore.

Bene nostis, fratres charissimi, me vobis frequentius supplicasse, & paterna solicitudine cõmonuisse pariter & contestatos esse, vt illas sacrilegas Paganorum cõsuetudines obseruare minimè deberetis. Sed quantũ ad me multorum relatione peruenit, apud aliquos parum proficit admonitio mea, quia si vobis ego non dixero & pro me & pro vobis malam sum redditurus rationẽ in die iudicii, & vobiscũ mihi erit necesse ęterna supplicia sustinere. Ego me apud Deum absoluo, dum iterũ atque iterum admoneo pariter & cõtestor, vt null⁹ ex vobis carragos vel diuinos sortilegos requirat, nec de qualibet eos aut causa aut infirmitate interroget. Nullus sibi præcãtatores adhibeat: quia quicunque fecerit hoc malum, statim peribit Baptismi sacramentum, & continuò Paganus & sacrilegus efficitur, & nisi grandi eleemosyna, & dura & prolixa pœnitẽtia subuenerit, statim in æternum peribit. Similiter & auguria obseruare nolite, nec in itinere positi, aliquas auiculas cantãtes attendite, nec ex illarum cantu diabolicas diuinationes annuntiare præsumite. Nullus ex vobis obseruet qua die de domo exeat, qua die iterum reuertatur: quia omnes dies Deus fecit, sicut Scriptura dicit, Et factus est primus dies & secundus dies & tertius, similiter & quartus & quintus & sextus & sabbathum. Et illud, Fecit Deus omnia bona valde. Illas verò non solùm sacrilegas, sed etiam ridiculosas sternutationes consyderare & obseruare nolite: sed quoties vobis in quacunque parte fuerit necessitas properandi, signate vos in nomine Iesu Christi, & symbolum vel orationem Dominicam fideliter dicentes, securi de Dei adiutorio iter agite.

Incantatores & diuinum consulendi.

Auguria non attendenda.

Gen. 1.

Ibidem post pauca.

Sed fortè dicet aliquis, Quid faciemus eò quòd auguria ipsa, & carragi vel diuini frequẽter nobis vera annuntiant? De hac re contestatur nos Scriptura, & monet dicens, Etiam si qua

Etsi diuini vera prædixerit, non est ea credendum.

qua vobis vera dixerint, nolite credere illis. Tentat enim vos Dominus Deus vester, vtrùm timeatis eum, an non. Sed iterum dicis, Aliquoties si præcãtatores non fuerint, aut de morsu serpẽtis, aut de alia qualibet infirmitate propè vsque ad mortem multi periclitantur. Verũ est fratres charissimi, quia permittit hoc Deus diabolo, sicut iam suprà dixi, ad probandum Christianum, vt quum interdum per illa sacrilegia, aliqua remedia in illa infirmitate percipere, & aliquid verum potuerint agnoscere, facilius propterea diabolo credant. Sed qui totam religionem Christianam desyderat custodire, oportet vt hęc omnia tota animi virtute contemnat, timens illud quod ait Apostolus increpans, Dies & menses & tempora obseruatis: timeo ne sine causa laborauerim in vobis. Ecce Apostolus dicit, quòd qui auguria obseruauerit, sine causa doctrinam eius suscipiet. Et ideo quantũ potestis circunuentiones diaboli fugite. Et illud ante omnia scitote fratres, quòd nec vosipsos, nec eos qui ad vos pertinent, nec animalia vestra, nec reliquam substantiam vel in paruis rebus diabolus potest lædere, nisi quãtum à Deo potestatem acceperit, quomodo nec sancti Iob facultatem ausus fuit subuertere, nisi Domino permittente. Et sicut in Euangelio legimus, quando ab hominibus expulsi sunt dæmones, rogauerũt vt vel in porcos ire permitterentur. Si in porcos nõ sunt ausi intrare dæmones, nisi à Deo permissionem acciperent, quis ita erit infidelis, vt eos bonos Christianos credat posse lædere, nisi Deus propria dispensatione permitteret? Permittit autem hoc Deus ex duabus causis, vt aut nos probet, si boni simus, aut corrigat, si peccatores. Sed qui patienter dispẽsationem Domini tolerauerit, sicut iam dixi, quando aliquid perdiderit, dicit, Domin⁹ dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est. Sit nomen Domini benedictum.

Galat. 4.

Iob 1.

Matth. 8.

Deus aliquã do dæmonem permittat lædere nostra.

Iob 1.

Lib. II. de ciuitate Dei, Cap. X.

Maligni spiritus, quos isti deos putant, etiam flagitia quæ non admiserint de se dici volunt, dum tamen humanas mentes his opinionibus velut retibus inducãt, & ad prædestinatum supplicium secum trahãt, siue homines ista commiserint, quos deos haberi volunt, qui humanis erroribus gaudent, pro quibus etiam se colendos mille nocendi fallendíque artibus interponunt, siue etiam nonnullorũ hominum crimina illa vera sint, quę tamen de numinibus fingi libenter accipiunt fallacissimi spiritus, vt ad scelesta ac turpia perpetranda, velut ab ipso cælo traduci in terras satis idonea videatur auctoritas.

Eodem libro, Cap. XXIII.

Dæmones hic nihil possunt sine Deo.

Dæmones etsi aliquid in iis rebus inferioribus possunt, tantum possunt, quantum secreto Omnipotentis arbitrio permittũtur, ne magnipendamus terrenam felicitatem, quæ sicut Mario, malis etiam plerunque conceditur: nec eam rursus quasi malã arbitremur, cùm etiam in ea multos pios ac bonos vnius Dei veri cultores, inuitis dæmonibus præpolluisse videamus, nec eosdem immundissimos spiritus, vel propter hæc ipsa bona maláve terrena propitiandos aut timendos existimemus: quia sicut ipsi mali homines in terra, sic etiam illi non omnia quæ volunt facere possunt, nisi quantum illius ordinatione sinuntur, cuius plenè iudicia nemo comprehendit, nemo reprehendit iustè.

Cap. XXIIII.

Dæmonũ præsligiæ in bello ciuili.

Sylla cùm venisset Tarentum, atque ibi sacrificasset, vidit in capite vitulini iecoris similitudinẽ coronæ aureæ. Tum Posthumius haruspex ille respõdit, præclaram ei victoriam significari, iussítque vt extis illis solus vesceretur. Postea paruo facto interuallo, seruus cuiusdam Lucii Pontii, vaticinando clamauit, A Bellona nuntius venio: victoria tua est, Sylla. Deinde adiecit, arsurum esse Capitoliũ. Hoc cùm dixisset, continuò egressus è castris, postera die concitatior regressus est, & Capitolium arsisse clamauit. arserat autem reuera Capitolium. Quod quidem dæmoni & prouidere facile fuit, & celerrimè nuntiare. Illud sanè attẽde, quod ad causam maximè pertinet, sub qualibus diis cupiant esse, qui blasphemant Saluatorem, voluntates fidelium à dominatu dæmonum liberantem.

Cap. XXVI.

Versutiæ dæmonum.

Tãta vis est ꝓbitatis ac castitatis, vt omnis vel penè omnis eius laude moueatur humana natura, nec vsqueadeò sit turpitudine vitiosa, vt totum amittat sensum honestatis. Proinde malignitas dæmonum, nisi alicubi se, quemadmodum scriptum in nostris literis nouimus, trãsfiguret in Angelos lucis, non implet negotium deceptionis. Foris itaque populis celeberrimo strepitu impietas impura circunsonat, & intus paucis castitas simulata vix sonat. Præbentur propatula pudendis & secreta laudandis. Decus latet, & dedecus patet. Quod malum geritur, omnes conuocat spectatores, quod bonum dicitur, vix aliquos inuenit auditores. Tanquam honesta erubescenda sunt, & inhonesta glorianda. Sed vbi hoc, nisi in dęmonum templis? Vbi nisi in fallaciæ diuersoriis? Illud enim fit vt honestiores, qui pauci sũt, capiantur, hoc autem, ne plures, qui sunt turpissimi, corrigantur.

2. Corinth. 11.

Libro IIII. Cap. XXVI.

Furiæ Romanorum in suis sacris.

Quis non videat qui sanum sapit, subditos homines malignis dæmonibus, à quorum dominatione non liberat nisi gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, vi cõpulsos esse exhibere talibus diis, quæ recto consilio poterant turpia iudicari? In illis certè ludis scenicis poetica numinum crimina frequentantur, qui ludi cogentibus numinibus, iussu Senatus Romani instaurabantur.

Lib.V.Cap.I.

Contra Astrologiæ impietas

Illi verò qui positionem stellarum quodã modo decernẽtium qualis quisque sit, & quid ei ꝓueniat boni, quidve mali accidat, ex Dei voluntate suspẽdunt: si easdem stellas putant habere hãc potestatem traditam sibi à summa illius potestate, vt volentes ista decernant, magnam cælo faciunt iniuriam, in cuius velut clarissimo senatu, ac splendidissima curia, opinantur scelera facienda decerni, qualia si aliqua terrena ciuitas decreuisset, genere humano decernente fuerat euertenda. Quale deinde iudicium de hominum factis Deo relinquitur, quibus cælestis necessitas adhibetur, cùm Dominus ille sit & syderum & hominum? Aut si non dicunt stellas, accepta quidem potestate à summo Deo, arbitrio suo ista decernere, sed in talibus necessitatibus ingerendis, illius omnino iussa complere, itáne de ipso Deo sentiendum est, quod indignissimum visum est de stellarum voluntate sentire? Quòd si dicuntur stellæ significare potius ista quàm facere, vt quasi locutio quędã sit illa positio, prædicẽs futura nõ agens (non enim mediocriter doctorum hominum fuit ista sententia) non quidem ita solent loqui Mathematici, vt, verbi gratia, dicant, Mars ita positus homicidam significat, sed homicidam non facit.

Eodem lib.Cap.VII.

Iam illud quis ferat, quòd in eligendis diebus, noua quædam suis actibus fata moliuntur? Non erat videlicet ille ita natus, vt haberet admirabilem filium, sed ita potius vt cõtemptibilem gigneret, & ideo vir doctus elegit horã qua misceretur vxori. Fecit ergo fatũ quod non habebat, sed ex ipsius fato cœpit esse fatale, quod in eius natiuitate non fuerat. O stultitiam singularem! Eligitur dies vt ducatur vxor, credo propterea, quia potest in diem non bonum, nisi eligatur incurri, & infeliciter duci. Vbi est ergo quòd nascenti iam sydera decreuerunt?

Cõtra Mathematicos.

An potest homo quod ei iam constitutũ est diei electione mutare, & quod ipse in eligendo die constituerit, non poterit ab alia potestate mutari? Deinde si soli homines. non autem omnia quæ sub cælo sunt, cõstellationibus subiacent, cur alios eligunt dies accõmodatos ponẽdis vitibus vel arboribus vel segetibus, alios dies pecoribus vel domãdis vel admittẽdis maribus, quibus equarum vel boũ fœtentur arméta, & cætera huiusmodi? Si autem propterea valẽt ad has res dies electi, quia terrenis omnibus corporibus, siue animantibus siue non animantibus, secundum diuersitates temporalium momentorum & syderum positio dominatur, consyderẽt quàm innumerabilia sub vno temporis puncto vel nascãtur vel oriantur, vel inchoentur, & tam diuersos exitus habeãt, vt istas obseruationes cuiuis puero ridendas esse persuadeant. Quis est enim tam excors, vt audeat dicere omnes arbores, omnes herbas, omnes bestias, serpentes, aues, pisces, vermiculos, momenta nascendi singillatim habere diuersa? Solent tamen homines ad tentandam peritiam Mathematicorum, afferre ad eos cõstellationes mutorum animaliũ, quorum ortus propter hanc explorationem domi suæ diligenter obseruant, eósque Mathematicos præferunt cæteris, qui cõstellationibus his inspectis dicunt non esse hominem natum, sed pecus. Audẽt etiam dicere quale pecus, vtrùm aptum lanificio, an vectationi, an aratro, an custodiæ domus. Nã & ad canina fata tentantur, & cùm magnis admirantiũ clamoribus ista respondent. Sic desipiunt homines, vt existimẽt cùm homo nascitur, & cæteros rerum ortus ita inhiberi, vt cum illo sub eadem cæli plaga nec musca nascatur. Nam si hanc admiserint, procedit ratiocinatio, quæ gradatim accessibus modicis eos à muscis ad camelos elephantósque perducat. Nec illud volũt aduertere, quòd electo ad seminandum agrum die, tam multa grana in terra simul veniunt, simul germinant, & exorta segete simul herbescunt, pubescunt, flauescũt: & tamen inde spicas cæteris coæuas, atque, vt ita dixerim, congerminales, alias rubigo interimit, alias aues depopulantur, alias homines auellunt. Quomodo istis alias constellationes fuisse dicturi sunt, quas tam diuersos exitus habere conspiciunt? An eos pœnitebit his rebus dies eligere, eásque ad cælestem negabunt pertinere decretum, & solos syderibus subdent homines, quibus solis in terra Deus dedit liberas voluntates? His omnibus consyderatis, non immeritò creditur, cùm Astrologi mirabiliter multa vera respondeant, & occulto instinctu fieri spirituum nõ bonorum, quorum cura est has falsas & noxias opiniones de astralibus fatis inserere humanis mentibus atque firmare, non Horoscopi notati & inspecti aliqua arte, quæ nulla est, &c.

Libro Septimo, Cap.XXXV.

De Hydromantia.

Nam & ipse Numa Pompilius, ad quem nullus Dei Propheta, nullus sanctus Angelus mittebatur, Hydromantiam facere compulsus est, vt in aqua videret imagines deorum, vel potius ludificationes dæmonum, à quibus audiret quid in sacris constitueret atque obseruare deberet. Quod genus diuinationis idem Varro à Persis dicit allatum, quo & ipsum Numam, & postea Pythagoram philosophum vsum fuisse commemorat, vbi adhibito sanguine etiam inferos perhibet suscitari, & Necromãtiam Græcè dicit vocari. Quæ siue Hydromantia siue Necromantia dicatur, idipsum est, vbi videntur mortui diuinare. Quibus hæc artibus fiant, ipsi viderint. Nolo enim dicere has artes etiam ante nostri Saluatoris aduentum, in ipsis ciuitatibus, gentium legibus solere prohiberi, & pœna seueriſsima vindicari. Nolo, inquam, hoc dicere: fortasis enim tunc talia licebãt. His tamẽ artibus didicit sacra illa

De Necromantia.

Pompi-

Pompilius, quorum sacrorum facta prodidit, causas obruit: ita timuit & ipse quod didicit. quarum causarum proditos libros Senatus incendit. Quid mihi ergo Varro illorum sacrorum alias nescio quas causas velut physicas interpretatur, quales si libri illi habuissent, non vtique arsissent, aut & istos Varronis ad Cæsarem Pontificem scriptos atque editos, Patres Conscripti similiter incendissent? Quòd ergo aquâ egesserit, id est, exportauerit Numa Pompilius, vnde Hydromantiâ faceret: ideo Nympham Egeriam coniugẽ dicitur habuisse, quẽadmodum in supradicto libro Varronis exponitur. Ita enim solẽt res gestæ aspersione mendaciorũ in fabulas verti. In illa igitur Hydromãtia curiosissimus ille rex Romanus, & sacra didicit, quæ in libris suis Pontifices haberent, & eorum causas, quas præter se neminem scire voluit. Itaque eas seorsum scriptas secum quodammodo mori fecit, quando ita subtrahẽdas hominum notitiæ sepeliẽdásque curauit. Aut ergo dæmonum illic tam sordidæ & noxiæ cupiditates erant conscriptæ, vt ex his tota illa Theologia ciuilis, etiã apud tales homines execrabilis appareret, qui tã multa in ipsis sacris erubescenda susceperant, aut illi omnes nihil aliud quã homines mortui prodebantur, quos tam prolixa vetustate temporis ferè omnes populi gentium deos immortales esse crediderãt: quum & talibus sacris iidem illi dæmones oblectarentur, qui se colendos pro ipsis mortuis, quos deos putari fecerant, quibusdã fallacium miraculorum attestationibus supponebãt. Sed occulta veri Dei prouidentia factum est, vt & Pompilio amico suo illis conglutinati artibus, quibus Hydromantia fieri potuit, cuncta illa confiteri permitterentur, & tamen vt moriturus incenderat ea potius quàm obruerat, admonere non permitterentur: qui ne innotescerent, nec aratro quo sunt eruta obsistere potuerunt, nec stylo Varronis, quo ea quæ de hac re gesta sunt, in nostram memoriã peruenerunt. Non enim possunt quod non sinũtur efficere. Sinuntur autem alto Dei summi iustóque iudicio, pro meritis eorum, quos ab eis vel affligi tãtùm, vel etiam subiici ac decipi iustum est. Quàm verò pernicioſæ vel à cultu veræ diuinitatis alienæ illæ literæ iudicatæ sunt, hinc intelligi potest, quòd eas maluit senatus incẽdere, quas Pompilius occultauit, quàm timere quod timuit, qui hoc audere non potuit. Qui ergo nec felicem in futuro vitam, nec modò habere vult piam, talibus sacris mortẽ quærat æternam. Qui autem cum malignis dæmonibus non vult habere societatem, non superstitionem, qua colũtur, noxiam pertimescat: sed veram religionem, qua produntur & vincũtur agnoscat.

Libros Pompilij aratro eruti senatus incendit.

Libro VIII. Cap. XIIII.

Apulcius Platonicus Madaurensis librum scripsit, cuius titulum esse voluit De deo Socratis, vbi differit & exponit, ex quo genere numinum, numen sibi Socrates habebat adiunctum, & amicitia quadam conciliatum, à quo perhibetur solitus admoneri, vt desisteret ab agendo, quãdo id quod agere volebat, prosperè non fuerat euenturum.

Dæmonis Socratis.

Ibidem.

Omnium, inquiunt, animalium, Platonici, in quibus est anima rationalis, tripartita diuisio est, in deos, homines, & dæmones. Dii excellentissimum locum tenent, homines infimum, dæmones medium. Nam deorum sedes in cælo est, hominum in terra, in aere dæmonum. Sicut eis diuersa dignitas est locorum, ita etiam naturarum. Proinde dii sunt hominibus, dæmonibúsque potiores: homines verò infra deos & dæmones constituti sunt, vt elementorum ordine, sic differentia meritorum. Dæmones igitur medii, quẽadmodum diis quibus inferius habitant postponẽdi, ita hominibus superius, quibus præferendi sunt. Habẽt enim cum diis communem immortalitatem corporum, animorum autẽ cum hominibus passiones. Quapropter non est mirum (inquiunt) si etiam ludorum obscœnitatibus & poetarum figmentis delectantur: quandoquidẽ & humanis capiuntur affectibus: à quibus dii lõgè absunt, & modis omnibus alieni sunt. Ex quo colligitur, Platonem poetica detestando & prohibendo figmenta, nõ deos, qui omnes boni & excelsi sunt, priuasse ludorũ scenicorum voluptate, sed dæmones.

Platonicorum animalium rationabilium diuisio.

Cap. XV.

Quamobrem absit vt ista consyderans animus veraciter religiosus, & vero Deo subditus, ideo arbitretur dæmones sciposo esse melio res, quòd habeant corpora meliora: alioquin multas sibi & bestias prælaturus est, quæ nos & acrimonia sensuũ, & motu facillimo atque celerrimo, & valentia virium, & annosissima firmitate corporum vincunt. Quis hominum videndo æquabitur aquilis & vulturibus? Quis odorãdo canibus? Quis velocitate leporibus, ceruis, auibus omnibus? Quis multum valendo leonibus & elephantibus? Quis diu viuendo serpentibus, qui etiam deposita tunica sene ctutem deponere, atque in iuuentutem redire perhibentur? Sed sicut his omnibus ratiocinãdo & intelligendo meliores sumus, ita etiã dæmonibus bene atque honestè viuendo meliores esse debemus. Ob hoc enim & prouidentia diuina eis, quibus nos constat esse potiores, data sunt quædam potiora corporum munera, vt illud quo eis præeminemus, etiam isto modo nobis commendaretur multò maiore cura excolendum esse, quàm corpus, ipsamque excellentiam corporalẽ, quam dæmones habere nosscemus, præ bonitate vitæ, qua illis anteponimur, contemnere disceremus, habituri & nos immortalitatem corporum, non quam supplicorum æternitas torqueat, sed quam puritas præcedat animorum. Iam verò de loci altitu-

Animalia sensuum acrimonia, tum viribus hominis præeunt.

dine, quē dæmones in aere, nos autem habitamus in terra, ita permoueri, vt hinc eos nobis esse præponendos existimemus, omnino ridiculum est. Hoc enim pacto nobis & omnia volatilia præponimus.

Eodem Lib. Cap. XVI.

Apuleii sententia de Dæmonibus.

De moribus ergo dæmonum cùm idem Platonicus loqueretur, dixit eos eisdē quibus homines animi perturbationib⁹ agitari, irritari iniuriis, obsequiis donisque placari, gaudere honoribus, diuersis sacrorum ritibus oblectari, & in eis si quid neglectum fuerit cōmoueri. Inter cætera etiam dicit ad eos pertinere diuinationes augurum, haruspicum, vatum atque somniorum, ab iis quoque esse miracula magorum. Breuiter autē eos definiens ait, Dæmones esse genere animalia, animo passiua, mēte rationalia, corpore aerea, tempore æterna. Horum verò quinque, tria priora illis esse quę nobis, quartum ꝑpriū, quintū eos cum diis habere cōmune. *Cap. XIX.*

De impietate artis magicæ

Porrò aduersus magicas artes, de quibus quosdam nimis infelices & nimis impios etiā gloriari libet in nomine dæmonum, ipsam publicam lucē testem citabo. Cur enim tam grauiter ista plectuntur seueritate legum, si opera sunt numinum colendorum? An fortè istas leges Christiani instituerunt, quibus artes magicæ puniuntur, secundum quem alium sensum, nisi quod hæc maleficia generi humano pernitiosa esse nō dubiū est? Ait Poeta clarissimus,

Virgil. in AEneid. 4

Testor chara deos, & te germana, tuúmque
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.

Illud etiam quod alio loco de iis artibus dicit idem Poeta,

Bucol. AEglog. 8

Atque satas, alió vidi traducere messes.

Eò quòd hac pestifera sceleratáque doctrina, fructus alieni in alias terras transferri perhibē tur, nonne in duodecim tabulis, id est, Romanorum antiquissimis legibus Cicero cōmemorat esse cōscriptum, & ei qui hoc fecerit supplicium constitutum? Postremò ipse Apuleius nunquid apud iudices Christianos de magicis artibus accusatus est? Quas vtiq; sibi obiectas, si diuinas & pias esse nouerat, & diuinarum potestatum operibus cōgruas, nō solùm eas confiteri debuit, sed etiā profiteri, leges culpans potius, quibus hæc prohiberētur, & damnada putarentur, quæ haberi miranda & veneranda oporteret. Ita enim vel sentētiam suam persuaderet iudicib⁹, vel si illi secundū iniquas leges saperent, eúmque talia prædicantem atque laudantem morte mulctarēt, digna animę illius dęmones dona rependerent, pro quorum diuinis operibus prædicandis, humanam vitam sibi adimi non timeret. Sicut Martyres nostri, cùm eis pro crimine obiiceretur Christiana religio, qua nouerant se fieri saluos & glorioſissimos inæternum, non eam negando temporales pœnas euadere delegerunt, sed potius confitendo, profitendo, prædicando, & pro hac omnia fideliter fortitérq; tolerando, & cū pia securitate moriendo, leges quibus prohibebātur erubescere compulerunt, mutarique fecerūt. Huius autem philosophi Platonici copiosissima & disertissima extat oratio, qua crimen artium magicarum à se alienum esse defendit, neque aliter non vult innocentem videri, nisi ea negando, quæ non possunt ab innocēte committi. At omnia miracula magorum, quos rectè sentit esse damnādos, doctrinis fiunt & operibus dæmonum, quos viderit cur censeat honorādos esse, necessarios eos asserens perferēdis ad deos nostris precibus, quorum debemus opera deuitare, si ad Deum verum preces nostras volumus peruenire. Deinde quæro quales preces hominum diis bonis per dæmones allegari putent, magicas, an licitas? Si magicas, nolunt tales: si licitas, nolunt per tales. Si autem peccator pœnitens preces fundit, maximè si aliquid magicum admisit, itáne tandem illis intercedentibus accipit veniam, quibus impellentibus aut fauentibus se cecidisse plangit in culpam? An & ipsi dæmones, vt possint pœnitentibus mereri indulgentiam, priores agunt, quòd eos deceperint, pœnitentiam? Hæc nemo vnquam de dæmonibus dixit, quia si ita esset, nequaquam sibi auderēt diuinos honores expetere, qui pœnitendo desyderarent ad gratiam veniæ peruenire. Ibi enim est detestanda superbia, hic humilitas miseranda.

Magorum miracula.

Eodem libro, Cap. XXII.

Natura dæmonum.

Dæmones esse credendum est spiritus nocendi cupidissimos, à iustitia penitus alienos, superbia tumidos, inuidentia liuidos, fallacia callidos, qui in hoc quidem aere habitāt, quia de cæli superioris sublimitate deiecti, merito ir regressibilis trāsgressionis, in hoc sibi cōgruo velut carcere prædamnati sunt. Nec tamē quia supra terram & aquas aeri locus est, ideo & ipsi sunt meritis superiores hominibus, qui eos non terreno corpore, sed electo in auxilū Deo vero, pia mente facillimè superant. Sed multis planè participatione veræ religionis indignis, tanquam captis subditisque dominātur, quorum maximæ parti mirabilibus & fallacibus signis, siue factorum, siue prædictorū deos se esse persuaserunt. Quibusdā verò vitia eorum attentius & diligentius intuentibus, non potuerunt persuadere quòd dii sint: atque ideo inter deos & homines, inter nūtios ac beneficiorum interpretatores se esse finxerunt. Si tamen nō istum saltem honorem homines eis deferēdum putarunt, qui illos nec deos esse credebāt, quia malos videbant: deos autem omnes bonos volebant, nec audebant tamen omnino indignos dicere honore diuino, maximè ne offenderent populos, à quibus eis cernebant inueterata superstitione per tot sacra & templa seruiri.

Dæmones in aere habitant.

Libro IX. Cap. II.

Quidam boni & mali sint dæmones, & de eorum natura.

Apud plerosque enim vsitatum est dici alios bonos, alios malos dæmones, quæ siue sit etiam Platonicorum philosophorum, siue quorunlibet

runlibet ſententia nequaquam negligenda eſt eius diſcuſsio,ne quiſquam velut dæmones bonos ſequẽdos ſibi eſſe arbitretur, per quos tãquam medios, diis, quos omnes bonos credit, dum conciliari affectat & ſtudet, vt quaſi cum eis poſsit eſſe poſt mortem, irretitus malignorum ſpirituum,deceptúſque fallacia,longè aberret à vero Deo,cum quo ſolo,& in quo ſolo, & de quo ſolo anima humana,id eſt, rationalis & intellectualis beata eſt.

Cap.III.

Quæ igitur eſt differentia dæmonum bonorum & malorum? quandoquidẽ Platonicus Apuleius de his vniuerſaliter diſſerens, & tam multa loquens de aereis eorum corporibus, de virtutibus tacuit animorũ, quibus eſſent præditi,ſi boni eſſẽt. Tacuit ergo beatitudinis causam,iudicium verò miſeriæ tacere non potuit, confitens eorum mentem, qua rationales eſſe perhibuit, non ſaltem imbutam munitámque virtute,paſsionibus animi irrationabilibus ne quaquam cedere, ſed ipſam quoque ſicut ſtultarum mentium mos eſt, procelloſis quodammodo perturbationibus agitari.

Cap.VI.

Subiecta eſt ergo mens dæmonum paſsionibus libidinum, formidinum, irarum, atque huiuſcemodi cæteris.

Eodem libro,Cap.XVIII.

Dæmonum fallacia.

Falſi illi fallacéſque mediatores dæmones, qui quum per ſpiritus immunditiam miſeri ac maligni multis affectibus clareant, per corporalium tamẽ locorum interualla, & per aereorum corporum leuitatẽ,à proiectu animorum nos auocare atque auertere moliũtur, non viã præbent ad Deum, ſed ne via teneatur impediũt: quãdoquidẽ & in ipſa via corporali,quæ falſiſsima eſt& pleniſsima erroris,qua non iter agit iuſtitia, quoniam non per corporalem altitudinem,ſed per ſpiritalem,hoc eſt,incorporalem ſimilitudinem ad Deum debemus aſcendere,in ipſa tamen corporali via, quam dæmonum amici per elementorum gradus ordinant, inter æthereos deos& terrenos homines,aereis dæmonibus mediis conſtitutis, hoc deos opinantur habere præcipuum, vt propter hoc interuallum locorum, contrectatione non contaminentur humana. Ita dæmones contaminari potius ab hominibus,quàm homines mundari à dæmonibus credunt, & deos ipſos contaminari potuiſſe, niſi loci altitudine munirentur. Quis tam infelix eſt, vt iſta via mundari ſe exiſtimet, vbi contaminantes homines, dæmones contaminati,dii contaminabiles prædicantur: & non potius eligat viam, vbi contaminantes magis dæmones euitentur,& ab incontaminabili Deo ad ineũdam ſocietatem incontaminatorum Angelorũ, homines à contaminatione mundentur?

Cap.XIX.

Sed ne de verbis etiam nos certare videamur, quoniam nõnulli iſtorum, vt ita dixerim, dæmonicolarum, in quibus & Labeo eſt, eoſdem perhibent ab aliis angelos dici, quos ipſi dæmones nuncupant: iam mihi de bonis Angelis aliquid video aſſerendum,quos iſti eſſe non negant, ſed eos bonos dæmones vocare, quàm angelos malunt. Nos autem ſicut Scriptura loquitur, ſecũdum quam Chriſtiani ſumus, Angelos quidem partim bonos,partim malos,nũquam verò bonos dæmones legimus. Sed vbicunque illarum literarum hoc nomen poſitum reperitur, ſiue dæmones ſiue dæmonia dicantur, non niſi maligni ſignificantur ſpiritus. Et hanc loquendi conſuetudinem in tantum populi vſquequaque ſecuti ſunt, vt eorum etiam qui Pagani appellantur,& deos multos ac dæmones colendos eſſe contẽdunt, nullus ferè ſit tam literatus ac doctus, qui audeat in laude vel ſeruo ſuo dicere, Dæmonẽ habes: ſed quilibet hoc dicere voluerit, non ſe aliter accipi quàm maledicere voluiſſe,dubitare non poſsit. Quæ igitur nos cauſa compellit,vt poſt offenſionem aurium tam multarum,vt iam penè ſint omniũ qui hoc verbum non niſi in malam partem audire conſueuerunt,quod diximus cogamur exponere, quum poſsimus Angelorum nomine adhibito,eandem offenſionẽ, quæ nomine dæmonum fieri poterat,euitare?

Dæmon nõ niſi maligni ſpiritus ſignificatur.

Cap.XX.eodem libro.

Quanquam etiam ipſa origo huius nominis, ſi diuinos intueamur libros, aliquid affert cognitionis digniſsimum.Dæmones enim dicuntur(quoniam vocabulũ Græcum eſt)ob ſcientiam nominati. Apoſtolus autem Spiritu ſancto loquutus ait, Scientia inflat,charitas verò ædificat. Quod rectè aliter non intelligitur, niſi ſciẽtiam tunc prodeſſe cùm charitas inceſt: ſine hac autem inflare, id eſt, in ſuperbiam inaniſsimæ quaſi ventoſitatis extollere. Eſt ergo in dæmonibus ſcientia ſine charitate, & ideo tam inflati,id eſt, tam ſuperbi ſunt, vt honores diuinos & religionis ſeruitutẽ, quã vero Deo deberi ſciunt,ſibi fatẽ gerint exhiberi,& quantum poſſunt, & apud quos poſſũt, adhuc agũt. Contra ſuperbiam porrò dæmonum, qua promeritis poſsidebatur genus humanũ, Dei humilitas,quæ in Chriſto apparuit,quantam virtutem habeat, animæ hominum neſciunt, immunditia elationis inflatæ,dæmonibus ſimiles ſuperbia non ſcientia.

Dæmon græcũ eſt vocabulum. 1.Cor.8.

Cap.XXI.

Ipſi autem dæmones etiam hoc ita ſciunt, vt eidem Domino infirmitate carnis induto,dixerint, Quid nobis & tibi Ieſu Nazarene? Veniſti ante tẽpus perdere nos? Clarum eſt in his verbis,quòd in eis & tanta ſcientia erat, & charitas non erat. Pœnam quippe ſuam formidabant ab illo,non in illo iuſtitiã diligebãt. Tantum verò eis innotuit,quantum voluit,tantum autem voluit,quantum oportuit. Sed ſic innotuit,non ſicut Angelis ſanctis, qui eius, ſecundum id quod Dei verbum eſt, participata æternitate perfruuntur: ſed ſicut eis terrendis inno

Ad quẽ modũ Chriſtus dæmonibus innotuerit. Marc.1. Luc. 4.

teſcendum fuit,ex quorum tyrannica quodam modo poteſtate fuerat liberaturus prædeſtinatos in ſuum regnum, & gloriam ſemper veracem & veraciter ſempiternam. Innotuit ergo dæmonibus, nõ per id quod eſt vita æterna, & lumen incommutabile, quod illuminat pios, cui viuẽdo per fidem, quæ in illo eſt, corda mũdantur, ſed per quædam temporalia ſuæ virtutis effecta, & occultiſsimæ ſigna præſentiæ, quę Angelicis ſenſibus etiam malignorum ſpirituum potius quàm infirmitati hominum poſſent eſſe perſpicua. Denique quando ea paululum ſupprimenda iudicauit, & aliquantò altius latuit, dubitauit de illo dæmonum prĩceps, cũm que tentauit, an Chriſtus eſſet explorans, quantum ſe tẽtari ipſe permiſit, vt hominem quem gerebat, ad noſtræ imitationis tentaret exemplum. Poſt illam verò tentationem, cùm Angeli, ſicut ſcriptum eſt, miniſtrabant ei, boni vtíque & ſancti, ac per hoc his ſpiritib⁹ immũdis metuendi & tremendi, magis magíſque innoteſcebat dæmonibus quantus eſſet, vt ei iuben ti, quãuis in illo contemptibilis vide retur carnis infirmitas, reſiſtere nullus auderet.

Act.15.

Matth.5.

Dæmon Chriſtum tentauit, quantũ illi permittebatur.

Cap.XXII.eodem libro.

His igitur Angelis bonis omnis corporalium temporaliúmque rerum ſcientia, qua inflantur dæmones, vilis eſt: non quòd earũ ignari ſint, ſed quòd illis Dei, qua ſanctificãtur, charitas chara eſt, præ cuius non tantùm incorporali, verumetiam incommutabili & ineffabili pulchritudine, cuius ſancto amore inardeſcũt omnia quæ infrà ſunt, & quod illud eſt non ſunt, ſéque ipſos inter illa cõtemnunt, vt ex toto quòd boni ſunt, eo bono ex quo boni ſunt, perfruantur. Et ideo certius etiam temporalia & mutabilia iſta nouerunt, quia eorum principales cauſas in Verbo Dei conſpiciunt, per quod factus eſt mundus, quibus cauſis quædã probantur, quædam reprobantur, cuncta ordinantur. Dæmones autem non æternas temporum cauſas & quodãmodo cardinales, in Dei ſapientia contemplantur, ſed quorundam ſignorum nobis occultorum maiore experientia, multò plura quàm homines futura proſpiciunt, diſpoſitiones quoque ſuas aliquando prænuntiant. Denique ſæpe iſti, nunquam omnino illi falluntur. Aliud eſt enim temporalibus temporalia & mutabilibus mutabilia cõiectare, eíſque temporalem & mutabilem modum ſuę volũtatis & facultatis inſerere, quod dæmonibus certa ratione permiſſum eſt. Aliud eſt autem in æternis & incommutabilibus Dei legibus, quæ in eius ſapientia viuunt, mutationes temporum præuidere, Deíque voluntatem, quæ tam certiſsima quàm potentiſsima eſt omnium, Spiritus eius participatione cognoſcere, quod ſanctis Angelis recta diſcretione donatũ eſt. Itaq; nõ ſolũ ęterni, verũetiã beati ſunt. Bonũ autẽ quo beati ſunt, Deus illis eſt, à quo creati ſũt. Illi⁹ quippe indeclinabiliter participatione & contẽplatione pfruũtur

Quid interſit inter ſcientiam ſanctorum Angelorũ & ſcientiam dæmoniũ.

Libro X.Cap.XXI.

Moderatis autem præfinitíſque temporibus etiam poteſtas permiſſa dæmonibus, vt hominibus quos poſsident excitatis, inimicitias aduerſus Dei ciuitatem tyrannicè exerceant, ſibíque ſacrificia non ſolùm ab offerẽtibus ſumant, & à volentibus expetant, verumetiam ab inuitis perſequẽdo violenter extorqueãt: non ſolùm pernitioſa non eſt, ſed etiam vtilis inuenitur Eccleſiæ, vt Martyrum numerus impleatur, quos ciuitas Dei tantò clariores & honoratiores ciues habet, quantò fortius aduerſus impietatem poteſtatum etiam vſque ad ſanguinem certãt. Hos multò elegantius, ſi Eccleſiaſtica loquendi conſuetudo pateretur, noſtros Heroas vocaremus.

De modo poteſtatis dæmonibus data in ſanctos.

Libro XVIII.Cap.XVI.

Diomedem Græci fecerunt Deum, quem pœna diuinitus irrogata perhibent ad ſuos nõ reuertiſſe, eiúſque ſocios in volucres fuiſſe cõuerſos, non fabuloſo poeticóque mẽdacio, ſed hiſtorica atteſtatione confirmant, quibus nec Deus, vt putant, factus, humanam reuocare naturam vel ipſe potuit, vel certè à Ioue ſuo rege, tanquam cælicola nouitius impetrauit. Quinetiam templum eius eſſe aiunt in inſula Diomedea, non longè à monte Gargano, qui eſt in Apulia, & hoc templum circũuolare atque incolere has alites tam mirabili obſequio, vt roſtrum aqua impleant & aſpergãt, & eo ſi Græci venerint, vel Græcorum ſtirpe progeniti, nõ ſolùm quietas eſſe, verũ & ſuper aduolare: ſi autem alienigenas viderint, ſubuolare, & capita eorum tanquam grauibus ictibus, vt etiam perimant, vulnerare. Nam duris & grandibus roſtris ſatis ad hæc prælia perhibentur armatæ.

De Diomedis facto.

Inſula Diomedea.

Cap.XVII.

Hæc Varro vt aſtruat, commemorat alia non minus incredibilia de maga illa famoſiſſima Circe, quæ ſocios quoque Vlyſſis mutauit in beſtias, & de Arcadibus qui ſorte ducti tranſnatabant quoddã ſtagnum, atque ibi conuertebãtur in lupos, & cum ſimilibus feris per illius regionis deſerta viuebant. Si verò carne non veſcerentur humana, rurſus poſt nouẽ annos eodem renãtato ſtagno reformabantur in homines. Denique etiam nominatim expreſsit quendam Demenetum, quum guſtaſſet de ſacrificio, quod Arcades immolato puero, deo ſuo Lycæo facere ſolent, in lupum fuiſſe mutatum, & anno decimo in figuram propriam reſtitutum, & ad pugillatum ſeſe exercuiſſe, & Olympiaco certamine viciſſe.

Metamorphoſis ſocioꝝ Vlyſſis.

Demenetus in lupũ mutatus.

Cap.XVIII.eodem libro.

Sed de iſta tanta ludificatione dæmonum, nos quid dicamus, qui hæc legent, fortaſsis expectant quid Chriſtiani agere debeant, quãdo inter idola gentium miracula fieri aſſeruntur. Et quid dicemus, niſi de medio Babylonis eſſe fugiendum? Quod præceptum Propheticum ita ſpiritaliter intelligitur, vt de huius ſeculi ciuitate

Hierem.51.

Galat.5

uitate, quæ profectò & Angelorũ & hominum ſocietas impiorum eſt, fidei paſsibus, quæ per dilectionem operatur, in Deum viuum proficiendo fugiamus. Quantò quippe in hæc ima poteſtatem dæmonum maiorem videmus, tãtò tenacius Mediatori eſt inhærendum, per quem de imis ad ſummum conſcendimus. Si enim dixerimus ea non eſſe credẽda, non deſunt etiam nunc, qui eiuſmodi quædam vel certiſsima audiſſe, vel etiam expertos ſe eſſe aſſeuerẽt. Nam & nos quum eſſemus in Italia, audiebamus talia de quadam regione illarum partium, vbi ſtabularias mulieres imbutas his malis artibus, in caſeo dare ſolere dicebant, quibus vellent ſeu poſſent viatoribus, vnde in iumenta illicò verterentur, & neceſſaria quæque portarent: poſt quæ perfuncta opera iterum ad ſe redirent: nec tamen in eis mentem fieri beſtialem, ſed rationalem humanamque ſeruari, ſicut Apuleius in libris quos Aſini aurei titulo inſcripſit, ſibiipſi accidiſſe, vt accepto veneno, humano animo permanente aſinus fieret, aut indicauit aut finxit. Hæc vel falſa ſunt, vel tam inuſitata, vt meritò non credantur. Firmiſsimè tamen credendum omnipotẽtem Deum omnia poſſe facere quæ voluerit, ſiue iudicando, ſiue præſtando: nec dæmones aliquid operari ſecundum naturæ ſuæ potentiam (quia & ipſa Angelica creatura eſt, licet ſit, pprio vitio maligna) niſi quod ille permiſerit, cuius iudicia occulta ſunt multa, iniuſta nulla. Nec ſanè dæmones naturas creãt, ſi aliquid tale faciunt, de qualibus factis iſta vertitur quæſtio: ſed ſpecietenus quæ à vero Deo ſunt creata commutant, vt videantur eſſe quod nõ ſunt. Nõ itaque ſolum animum, ſed nec corpus quidẽ vlla ratione crediderim dæmonum arte vel poteſtate in membra vel lineamenta beſtialia veraciter poſſe cõuerti: ſed phantaſticum hominis, quod etiam cogitando ſiue etiam ſomniando per rerum innumerabilium genera variatur: & quum corpus non ſit, corporum tamẽ ſimiles mira celeritate formas capit, ſopitis aut oppreſsis corporeis hominis ſenſibus, ad aliorum ſenſuum neſcio quo ineffabili modo figura corporea poſſe perduci: ita vt corpora ipſa hominũ alicubi iaceant, viuentia quidem, ſed multò grauius atque vehementius quàm ſomno ſuis ſenſibus obſeratis. Phãtaſticum autẽ illud veluti corporatũ, in alicuius animalis effigie appareat ſenſibꝰ alienis, taliſq; etiã ſibi homo eſſe videatur, ſicut talis ſibi videri poſſet in ſomnis, & portare onera: quæ onera ſi vera ſunt corpora, portantur à dæmonibus, vt illudatur hominibus, partim vera onerum corpora, partim iumentorum falſa cernentibus. Nam quidam nomine Præſtantius, patri ſuo contigiſſe indicabat, vt venenum illud per caſeum in domo ſua ſumeret, & iaceret in lecto ſuo, quaſi dormiens, qui tamen nullo modo poterat excitari. Poſt aliquot autẽ dies, eum velut euigilaſſe dicebat, & quaſi ſomnia narraſſe, quæ paſſus eſt, Caballum ſe ſcilicet factum, annonam inter alia iumẽta baiulaſſe militibus, quæ dicitur retica, quoniã ad retia deportabatur: quod ita vt narrauit factum fuiſſe compertum eſt, quæ tamen ei ſomnia ſua videbantur. Indicauit & alius ſe domi ſuæ per noctem antequam requieſceret, vidiſſe veniẽtem ad ſe quendam Philoſophum ſibi notiſsimum, ſibíque expoſuiſſe nõnulla Platonica, quæ antea rogatus exponere noluiſſet. Et cùm ab eodem Philoſopho quæſitũ fuiſſet, cur in domo eius fecerit quod in domo ſua petenti negauerat, Non feci (inquit) ſed me feciſſe ſomniaui. Ac per hoc alteri per imaginem phantaſticam exhibitum eſt vigilanti, quod alter vidit in ſõnis. Hæc ad nos non quibuſcunque, qualibus credere putaremus indignum, ſed eis referentibus peruenerunt, quos nobis non exiſtimaremus fuiſſe mẽtitos. Proinde quòd homines dicuntur, mãdatúmque eſt literis, à diis vel potius à dæmonibus Arcades in lupos ſolere conuerti, & quòd carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſis: ſecundum iſtum modum mihi videtur fieri potuiſſe quem dixi, ſi tamẽ factum eſt. Diomedeas autem volucres, quandoquidẽ genus earum per ſucceſsionem propaginis durare perhibetur, non mutatis hominibus factas, ſed ſubtractis credo fuiſſe ſuppoſitas, ſicut cerua pro Iphigenia regis Agamẽnonis filia. Neque enim dæmonibus iudicio Dei permiſsis, huiuſmodi præſtigiæ difficiles eſſe poſſũt. Sed quia illa virgo poſtea viua reperta eſt, ſuppoſitam pro illa ceruam eſſe facilè cognitũ eſt. Socii verò Diomedis, quia nuſquam ſubitò comparuerunt, & poſtea nullo loco apparuerunt, perdentibus eos vltoribus angelis malis, & pro eis aues occultè ex aliis locis, vbi eſt hoc genus auium, ad ea loca perductæ ſunt, ac repentè ſuppoſitæ, ideo creduntur eſſe conuerſi. Quòd autem Diomedis in templum aquam roſtris afferunt & aſpergunt, & quòd blandiuntur Græcigenis, atque alienigenas perſequuntur, mirãdum non eſt fieri dæmonum inſtinctu, quorum intereſt, id eſt, ad quos perſuadere pertinet Deum factum eſſe Diomedem, ad decipiendos homines, vt falſos deos, cum veri Dei iniuria multos colant, & hominibus mortuis, qui nec quum viuerent verè vixerunt, tẽplis, altaribus, ſacrificiis, ſacerdotibus (quæ omnia quum recta ſunt, non niſi vni Deo viuo & vero debentur) inſeruiant.

Quid credendum ſit de trãsformationibus.

Apuleius.

Hiſtoria.

De Iphigenia Agamemnonis filia.

Libro XIX. Cap. IX.

Magna Dei miſericordia neceſſaria eſt, ne quiſquam quum bonos Angelos amicos ſe habere putat, habeat malos dæmones amicos fictos, cóſque tantò nocentiores, quantò aſtutiores ac fallaciores patiatur inimicos. Et cui magna iſta Dei miſericordia neceſſaria eſt, niſi magnæ humanæ miſeriæ, quæ ignorantia tãta premitur, vt facilè iſtorum ſimulatione fallatur?

Libro XXI. Cap. XIIII.

Quis autem non exhorreat, & mori eligat,

Lux iſta à ſeipſa ordinatur.

si ei proponatur aut mors perpetienda, aut rursus infantia? Quæ quidem non à risu, sed à fletu orditur hanc lucem, quo quid malorum ingressa sit nesciens, prophetat quodammodo. Solum quando natus est ferunt risisse Zoroastrem, nec ei boni aliquid monstrosus risus illi portendit. Nam magicarũ artium fuisse perhibetur inuentor: quæ quidem illi nec ad præsentis vitæ vanam felicitatem contra suos inimicos prodesse potuerunt. A Nino quippe rege Assyriorum, cùm esset ipse Bactrianorum rex, bello superatus est.

Zoroastres magicarum artiũ inuentor.

Libro II. ad Simplicianum, Quæst. I.

Malignum spiritum, à quo ipse vexabatur Saul, ideo dictum arbitror spiritum Domini, quòd occulto Domini iudicio Saulem vexabat. Vtitur enim Deus ministris etiã spiritib⁹ malis ad vindictã malorũ, vel ad bonorũ ꝓbationẽ: alio modo ad illam rẽ, alio ad istã. Quãuis enim inde sit quisq; malignus spiritus, quia mala voluntate nocere appetit, tamen nocendi potestatem non accipit, nisi ab illo, sub quo sunt omnia certis & iustis meritorum gradibus ordinata: quia sicut nõ est mala volũtas à Deo, sic nõ est potestas nisi à Deo. Quanquã enim sit in cuiusq; potestate quid velit: non est tamẽ in cuiusque potestate quid possit, vel facere cuiquã vel à quoquã pati. Nã & ipse Filius vnicus Dei passurus ad tẽpus humiliter, homini superbè loquẽti & dicenti, Quòd potestatem haberet occidẽdi eum vel dimittendi, Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi data tibi esset desuper. Diabolus etiam volens nocere iusto viro Iob, nocendi quidem voluntate diabolus erat, sed tamen à Domino Deo potestatem petebat, dicens, Mitte manum & tange carnem eius: quanuis hoc esset si permitteretur ipse facturus. Ipsam etiam permissionem petebat hoc modo, & manum Domini appellabat permissam à Domino manum suam, id est, ipsam potestatem, quam volebat accipere. Cui congruit illud in Euangelio, quod Dominus discipulis suis ait, Hac nocte postulauit sathanas vexare vos sicut triticum. Dictus est ergo spiritus Dei malus, hoc est, minister Dei ad faciendum malum in Saul, quod eum pati iudex omnipotentissimus iudicabat: quoniam spiritus ille quia malus erat, nõ erat Dei creatura vera, qua conditus erat, & potestas quam non sua, sed Domini omnium æquitate acceperat, Dei erat. Vnde apparet bonum spiritum secundum substantiam, malum autem secundum ministerium dici spiritum Dei.

1. Regum 16. *Quare malignus spiritus dicatur Domini spiritus.*

Roman 13

Ioan. 19.

Iob 1.

Luc. 22.

Diabolus bonus substantia malus secundum ministerium.

Eodem libro, Quæst. III.

Item quæris vtrùm spiritus immundus, qui erat in Pytonissa, potuerit agere, vt Samuel à Saule videretur, & loqueretur cum eo. Sed multò maioris miraculi est, quod ipse sathanas, princeps omnium immundorum spirituum, potuit loqui cum Deo, & petere ad tentandum Iob iustissimum virum, qui etiam tentandos Apostolos petiit. Aut si hoc non habet difficilem quæstionem, quia per quam voluerit creaturam, cui voluerit creaturæ, vbique præsens veritas loquitur, nec propterea magni meriti est cui loquitur Deus. interest enim quid loquatur: quia & imperator cum multis innocẽtibus non loquitur, quibus prouidentissimè consulit ad salutem, & cum multis nocentibus loquitur, quos iubet interfici. Si ergo hinc propterea nulla quæstio est, nulla sit quæstio, quomodo etiam immundus spiritus cum anima sancti viri loqui potuerit. Omnibus enim sanctis, Deus creator & sanctificator longè vtique maior est. Quòd si hoc mouet quòd licuerit maligno spiritui excitare animam iusti, & tanquam de abditis mortuorum receptaculis reuocare, nonne magis mirandum, quòd sathanas ipsum Deum assumpsit & constituit supra pinnam templi? Quolibet enim modo fecerit, ille etiam modus, quo Samueli factum est vt excitaretur, similiter latet. Nisi fortè quis dixerit faciliorem diabolo fuisse licentiam ad Deum viuum vnde voluit assumendum, & vbi voluit constituendum, quàm ad Samuelis defuncti spiritum à suis sedibus excitandum. Quòd si illud in Euangelio nos ideo non perturbat, quia Dominus voluit atque permisit nulla diminutione suæ potestatis & diuinitatis id fieri, sicut ab ipsis Iudæis, quanquam peruersis atque immundis & facta diaboli facientibus, & teneri se, & vinciri, & illudi, & crucifigi, atque interfici passus est: non est absurdum credere ex aliqua dispensatione diuinæ voluntatis permissum fuisse, vt non inuitus nec dominante aut subiugãte magica potentia, sed volens atque obtemperans occultę dispensationi Dei, quæ Pytonissam illam & Saulem latebat, cõsentiret spiritus Prophetæ sancti, se ostendi aspectibus regis, diuina eum sententia percussurus. Cur enim anima boni hominis à malis viuis euocata, si venerit, amittere videatur dignitatem suã, cùm & viui plerunque boni, vocati ad malos veniant, & agant cum eis quod officium postulat æquitatis, seruato atque inconcusso decore virtutis suæ, & illorum vitiis pro rerum præsentium vel vsu vel necessitate tractatis? Quãquam in hoc facto potest esse alius facilior intellectus, & expeditior exitus, vt non verè spiritum Samuelis excitatum à requie sua credamus, sed aliquod phantasma, & imaginariam illusionem, diaboli machinationibus factam, quam propterea Scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines rerum earum nominibus, quarum imagines sunt, appellari. Quis est enim qui hominem pictum dubitet vocare hominem, quandoquidem & singulorum quoruncunque picturam cùm aspicimus, propria quæque nomina incunctãter adhibemus: veluti cùm intuentes tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero est, ille Salustius.

Iob 1. Luc. 22

Quomodo visus sit Samuel à Saule, per Pytonissam excitari.

Matth. 4

ille

ille Achilles, ille Hector, hoc flumen Simois, illa Roma: quum aliud nihil sint quàm pictę imagines. Vnde Cherubim quum sint cælestes potestates, facta tamen ex metallo, quod imperauit Deus, super aream Testamenti, magnæ rei significandæ gratia: non aliud quàm Cherubim, illæ quoque effigies vocitantur. Item si quis videt somnium, non dicit, Vidi imaginem Augustini aut Simpliciani, sed vidi Augustinum aut Simplicianum, cùm eo tempore quo tale aliquid vidit, nos ignoremus. Vtqueadeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagi-
Gene.41 nes eorum videri. Et Pharao spicas se vidisse dicit in somnis & boues, non spicarum aut boum imagines. Si verò liquidò constat nomi nibus earum rerum, quarum imagines sunt, easdem imagines appellari, non mirũ est, quòd
1.Regum.28 Scriptura dicit Samuelem visum, etiam si fortè imago Samuelis visa apparuit, machinamen
2.Corin.11 to eius qui trãsfigurat se velut in Angelum lucis, & ministros suos velut ministros iustitiæ. Iam verò si illud mouet, quomodo à maligno spiritu Sauli vera prædicta sunt, potest & illud
Matth.8 mirum videri, quomodo dæmones agnouerint Christum, quem Iudæi non agnoscebant. Cùm enim vult Deus etiam per infimos & infernos spiritus aliquem vera agnoscere, temporalia duntaxat, atque ad istam mortalitatem pertinentia, facile est & non incongruum, vt omnipotens & iustus ad eorum pœnam, quibus ista prædicantur, vt malum quod eis impẽdit, antequam veniat, prænoscendo patiantur, occulto apparatu mysteriorum suorum, etiam spiritibus talibus aliquid diuinationibus impertiat, vt quod audiunt ab Angelis, prę nuntient hominibus. Tantum autem audiũt, quantum omnium Dominus atque moderator vel iubet vel sinit. Vnde etiam spiritus
Actur.16 Pythonicus in Actibus Apostolorum attestatur Paulo Apostolo, & Euangelista esse conatur. Miscent tamen isti fallacias suas, & verum quod nosse potuerint, nõ docẽdi magis quàm decipiendi fine prænuntiant. Et fortè hoc
1.Regum 28. est, quòd cùm illa imago Samuelis Saulem præ diceret moriturum, dixit etiam secum futurum: quod vtique falsum est. Magno quippe interuallo post mortem separari bonos à malis in Euangelio legimus, cùm Dominus inter
Luæ.16 superbum illum diuitem, cùm iam apud inferos tormẽta pateretur, & illum qui ad eius ianuam vlcerosus iacebat, iam in requie constitutum, magnum chaos interiectum esse testatur. Aut si propterea Samuel Sauli dixit, Mecum eritis, non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionẽ mortis referatur, quòd vterque homo fuerit, & vterque mori potuerit, iámque mortuus mortem viuo prænuntiabat. Perspicit, quantum opinor, prudentia tua, secũdum vtrunque intellectum habere exitum illam lectionem, quæ non sit contra fidem, nisi fortè profundiore & perplexiore inquisitione, quæ vel virium mearum, vel temporis excedit angustias, inueniatur ad liquidum, vel posse animam humanam, cùm ex hac vita migrauerit, magicis carminib⁹ euocatam, viuorum apparere conspectibus, etiã corporis lineamenta gestantem, vt non solùm videri valeat, sed & agnosci. Et si potest, vtrùm etiam iusti anima, non quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostendi, occultioribus imperiis summæ Legis obtemperans, vt si fieri nõ posse claruerit, nõ vterque sensus in huius scripturæ tractatione atq; expositione admittatur: sed illo excluso imaginaria simulatio Samuelis, diabolico ritu ficta intelligatur. Sed quoniam siue illud fieri possit, siue non possit: tamen fallacia satanæ atque imaginum simulandarum callida operatio decipiendis humanis sensibus multiformis inuigilat, pedetentim quidem inquisitionibus diligentioribus præscribamus. Sed tamen potius existimemus tale aliquid factum maligno illius Pythonissæ ministerio, quandiu nobis aliquid amplius excogitare atque explicare non datur.

Lib. II. De doctrina Christiana, Cap. XVII.

Errores de nouem Musis

Non enim audiendi sunt errores gentilium superstitionum, qui nouem Musas, Iouis & Memoriæ filias esse finxerunt. Refellit eos Varro, quo nescio vtrùm apud eos quisquam talium rerum doctior vel curiosior esse possit.

Cap. XIX. & XX. Eodem libro.

Duo genera doctrinarum.

Duo sunt genera doctrinarum, quæ in gẽtilibus etiam moribus exercentur. Vnum earum rerum, quas instituerũt homines, alterum earum, quas animaduerterũt iam peractas, aut diuinitus institutas. Illud quod est secundum institutiones hominũ, partim superstitiosum est, partim superstitiosum non est. Superstitiosum est, quidquid institutum est ab hominibus ad facienda & colenda idola pertinens, vel ad colendam sicut Deum creaturam, partémve vllam creaturæ, vel ad consultationes & pacta quædam significationum cum dæmonibus placita atque fœderata, qualia sunt molimina magicarum artium, quæ quidem commemorare potius quàm docere assolẽt Poetę. Ex quo genere sunt, sed quasi licentiore vanitate, haruspicum & augurum libri. Ad hoc genus pertinent omnes etiam ligaturæ atque remedia, quæ medicorum quoque disciplina condemnat, siue in præcantationibus, siue in quibusdam notis, quas characteres vocant, siue in quibusdam rebus suspendendis atque ligandis vel etiam saltandis quodammodo, non ad temperationem corporum, sed ad quasdam significationes, aut occultas, aut etiam manifestas, quæ mitiore nomine Physicam vocant, vt nõ quasi superstiosè implicare, sed natura prodesse videantur, sicut sunt inaures in summo

Superstitiosum genus doctrinæ rum.

aurium singularum,aut de struthionum ossib⁹ ansulæ in digitis, aut cùm tibi dicitur singulti enti,vt dextera manu sinistrum pollicem teneas. His adiungũtur millia inanissimarũ obseruationum,si membrum aliquod salierit, si iunctim ambulantibus amicis, lapis aut canis aut puer medius interuenerit. atque illud quod lapidem calcant,tanquam diruptorem amicitię, minus molestum est, quàm cùm innocentem puerum colapho percutiunt,si pariter ambulãtibus intercurrerit.Sed bellũ est quòd aliquando pueri vindicantur à canibus. Nam plerunque tam superstitiosi sunt quidam, vt etiam canem, qui medius interuenerit, ferire audeant, non impuné. Nanque à vano remedio,citò interdum ille percussorem suum ad verum medicum mittit. Hinc sunt etiam illa, limen calcare, cùm ante domum suam transit, redire ad lectum, si quis dum se calciat sternutauerit, redire domum,si procidens offenderit, cùm vestis à soricibus roditur, plus timere suspicionem futuri mali, quàm præsens damnum dolere. Vnde illud eleganter dictum est Catonis, qui cùm esset consultus à quodam, qui sibi à soricibus erosas caligas diceret,respondit, Nõ esse illud monstrum,sed verè monstrum habendum fuisse, si sorices à caligis roderentur.

Lepidum Catonis dictũ.

Cap.XXI.

Neque illi ab hoc genere perniciosæ superstitionis segregandi sunt, qui Genethliaci propter natalium dierum considerationes,nũc autem vulgò Mathematici vocantur. Nam & ipsi quanuis veram stellarum positionem,cùm quisque nascitur consectentur, & aliquando etiam perueſtigent: tamen quod inde conantur vel actiones nostras vel actionum euenta prædicere, nimis errant, & vendunt imperitis hominibus miserabilem seruitutem. Nam quisque liber, cùm ad huiusmodi Mathemati cum ingressus fuerit, dat pecuniam vt seruus inde exeat, aut Martis aut Veneris, vel potius omnium syderum, quibus illi qui primi errauerunt, errorémque posteris propinauerunt, vel bestiarum propter similitudinem, vel hominum,ad ipsos homines honorandos, imposuerunt vocabula. Sed quomodolibet vocentur ab hominibus Planetæ, sunt tamen sydera quæ Deus instituit & ordinauit vt voluit, & est certus motus illorum, quo tempora distinguuntur atque variantur. Quem motum notare quum quisque nascitur, quomodo se habeat, facile est per eorum inuentas cõscriptásque regulas, quod sancta Scriptura condemnat,dicens,Si enim tantum potuerunt scire,vt possent æstimare seculum, quomodo eius Dominum non facilius inuenerunt?

Genethliaci vulgò Mathematici.

Syderum certus motus Deus instituit & ordinauit.

Cap.XXII.

Sed ex ea notatione velle nascentium mores, actus, euenta prædicere, magnus error & magna demẽtia est. Et apud eos quidem qui talia dediscendo didicerunt,sine vlla dubitatione refellitur hæc superstitio. Constellationes enim, quas vocant, notatio est syderum, quo modo se habeant cùm ille nasceretur,de quo isti miseri à miserioribus consuluntur. Quare istæ quoque opiniones quibusdã rerum signis humana præsumptione institutis, ad eadem illa quasi quædã cum dæmonibus pacta & conuenta referendæ sunt.

Astrologorum dementia.

Cap.XXIII.

Hinc enim fit,vt occultò quodam iudicio diuino,cupidi malarũ rerum homines tradantur illudendi & decipiendi pro meritis voluntatum suarum, illudentibus eos atque decipientibus præuaricatoribus angelis, quibus ista pars mundi infima secundum pulcherrimum ordinem rerum, diuinæ prouidentiæ lege subiecta est. Quibus illusionibus & deceptionibus euenit, vt istis superstitiosis & pernicioſis diuinationum generibus, multa præterita & futura dicantur, nec aliter accidant quàm dicuntur, multáque obseruantibus, secundum obseruationes suas eueniant, quibus implicati curiosiores fiant,& sese magis magísque inserãt multiplicibus laqueis pernicioſissimi erroris. Hoc genus fornicationis animæ, salubriter diuina Scriptura non tacuit, neque ab ea sic deterruit animam, vt propterea talia negaret esse sectanda, quia falsa dicuntur à professoribus eorum:sed,Etiam si dixerint vobis(inquit)& ita euenerit, ne credatis eis. Nõ enim quia imago Samuelis mortui Sauli regi vera prænuntiauit, propterea talia sacrilegia, quibus imago illa præsentata est,minus execrãda sunt: aut quia in Actibus Apostolorum, vẽ triloqua fœmina verum testimonium perhibuit Apostolis Domini,ideo Paulus Apostolus pepercit illi spiritui, ac non potius fœminam illius dæmonii correptione atque exclusione mundauit.Omnes igitur artes huiusmodi vel nugatoriæ vel noxiæ superstitionis, ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacta infidelis & dolosæ amicitiæ constituta, penitus sunt repudianda & fugienda Christiano: non quòd idolum sit aliquid,vt ait Apostolus, sed quia quæ immolant dæmoniis immolant & non Deo. nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. In omnibus ergo istis doctrinis, societas dæmonum formidãda atque euitanda est, qui nihil cum principe suo diabolo, nisi reditum nostrum claudere atque obserare conantur. Sicut autem de stellis,quas condidit & ordinauit Deus, humanæ & deceptoriæ coniecturæ ab hominibus institutæ sunt,sic etiam de quibusdam nascentibus vel quomodolibet diuinæ prouidentiæ admi nistratione existentibus rebus,multi multa humanis suspicionibus, quasi regulariter coniectata literis mandauerunt,si fortè insolitè accidẽrit,veluti si mula pariat,aut fulmine aliquid pe utiatur.

Non credendũ Mathematicis siue vera siue falsa dicant.

Deut.13

1.Regum.28

Actu.16

Cap.XXIIII

Quæ omnia tantum valent, quantũ præsumpti-

sumptione animarum quasi communi quadam lingua cum dæmonibus fœderata sunt. Quæ tamen omnia plena sunt pestiferę curiositatis, cruciantis solicitudinis, mortiferæ seruitutis. Non enim quia valebant animaduersa sunt: sed animaduertendo atque signãdo factum est vt valerent. Et ideo diuersis diuersa proueniunt, secundum cogitationes & præsumptiones suas. Illi enim spiritus qui decipere volũt, talia procurãt cuique, qualibus eum irretitum per suspiciones & consensiones eius viderint.

Præstigiæ Mathematicorũ.

Post pauca ibidem.

Sic illa signa quibus pernicioſa dæmonũ societas comparatur, pro cuiusque obseruationibus valent. Quod manifestissimè ostendit ritus augurum, qui & antequam obseruent, & posteaquã obseruata signa tenuerint, id agũt, ne videant volatus, aut audiant voces auium: quia nulla ista signa sunt, nisi consensus obseruantis accedat.

Nisi obseruantis consensus accedat nulla sunt auium signa.

De natura boni aduersus Manichæos, Cap. XXXIII.

Quia verò & ipsi mali angeli, non à Deo mali sunt conditi, sed peccãdo facti sunt mali: sic Petrus in Epistola sua dicit, Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginis inferi detrudens, tradidit in iudicio puniendos seruari. Hinc Petrus ostendit adhuc eis vltimi iudicii pœnam deberi, de qua Dominus dicit, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Quanuis iam pœnaliter hunc infernum, hoc est, inferiorem caliginosum aerem, tanquam carcerem acceperint, qui tamen aer quandoque & cælum dicitur, non illud in quo sunt sydera, sed hoc inferius, cuius caligine nubila conglobantur, & vbi aues volitant: nam & cælum nubilum dicitur, & volatilia cæli appellãtur. Secundum hoc Apostolus Paulus eosdem iniquos angelos, cõtra quos nobis inuidos, piè viuendo pugnamus, spiritalia nequitiæ in cælestib⁹ nominauit. Quod ne de illis superioribus cælis intelligatur, apertè alibi dicit, Secundum principẽ potestatis aeris huius, qui nunc operatur in filios diffidentiæ.

Quòd angeli non natura sed peccato mali sunt. 2. Pet. 2.

Matth. 25

Ephe. 6

Ephe. 2

De Trinitate, lib. III. Cap. VII.

Hic video quid infirmæ cogitationi possit occurere, cur scilicet ista miracula etiã magicis artibus fiant. Nam & Magi Pharaonis similiter serpẽtes fecerunt, & alia similia. Sed illud amplius est admirãdum, quomodo Magorum illa potentia, quæ serpentes facere potuit, vbi ad muscas minutissimas ventum est, omnino defecit. Cyniphes enim musculę sunt breuissi mæ: qua tertia plaga superbus popul⁹ AEgyptiorum cędebatur. Ibi certè deficientes Magi dixerunt, Digitus Dei est hic. Vnde intelligi datur, ne ipsos quidem transgressores angelos & aereas potestates, in imam istam caliginem, tanquam in sui generis carcerem, ab illius sublimis ætereæ puritatis habitatione detrusas, per quas magicæ artes possunt quidquid possunt, valere aliquid, nisi data desuper potestate. Datur autem vel ad fallendos fallaces, sicut in AEgyptios, & in ipsos etiam Magos data est, vt in eorum spirituum seductione viderẽtur admirandi, à quibus fiebãt à Dei veritate dãnandi, vel ad admonẽdos fideles, ne tale aliquid facere pro magno desyderent: propter quod etiam nobis Scripturæ auctoritate sunt prodita, vel ad exercendam, probandam, manifestandámque iustorum patientiam. Neque enim parua visibilium miraculorũ potẽtia, Iob cuncta quæ habebat amisit, & filios & ipsã corporis sanitatem.

De miraculis quæ magicis artibus fiunt.

Exod. 7

Exo. 8

Iude. 1

Exo. 8

Iob 2

Cap. VIII.

Nec ideo putandum est istis transgressoribus angelis ad nutum seruire hanc visibilium rerum materiam, sed Deo potius, à quo hæc potestas datur, quantum in sublimi & spiritali sede incommutabilis iudicat. Nam & damnatis iniquis etiam in metallo seruiunt aqua & ignis & terra, vt faciant inde quod volunt, sed quantum finitur. Nec sanè creatores illi mali angeli dicendi sunt, quia per illos Magi resistentes famulo Dei, ranas & serpentes fecerũt: nõ enim ipsi eas creauerũt. Nam iniqui spirit⁹ malitia voluntatem habẽt iniustam, potestatẽ autem nõ nisi iustè accipiunt, siue ad pœnã suam, siue ad aliorum, vel pœnam malorum, vel laudem bonorum.

Lib. IIII. Cap. X.

Sicut enim diabolus superbus, hominem superbientem perduxit ad mortẽ, ita Christus humilis hominem obedientẽ reduxit ad vitã. Quia sicut ille elatus cecidit & deiecit cõsentientẽ, sic iste humiliatus surrexit, & erexit credentẽ. Quia enim nõ peruenerat diabolus quô ipse perduxerat (mortẽ quippe spiritus in impietate gestabat: sed mortẽ carnis nõ subierat, quia nec indumentum susceperat) magnus homini videbatur princeps in legionibus dæmonum, per quas fallaciarũ regnũ exercet: sic hominem per elationis typhum potẽtiæ quàm iustitiæ cupidiorem, aut per falsam Philosophiã magis inflans, aut per sacra sacrilega irretiens, in quibus etiã magicæ fallaciæ curiosiores superbioresque animas deceptas, illusásque præcipitat, subditũ tenens, pollicẽs etiã purgationem animæ, per eas quas teletas appellãt, transfigurãdo se in Angelum lucis per multiformẽ machinationẽ, in signis & prodigiis mendacii.

Inuidia diabuli mors intulit.

2. Corint. 2

Cap. XI.

Facile est enim spiritibus nequissimis, per aerea corpora facere multa quæ mirentur animæ terrenis corporibus aggrauatæ, etiam melioris affectus. Si enim corpora ipsa terrena nonnullis artibus & exercitationibus modificata, in spectaculis theatricis tãta miracula hominibus exhibent, vt ii qui nunquam viderũt, talia narrata vix credant: quid magnum est diabolo & angelis eius de corporeis elemen-

Homines facile fallantur per illusiones immundorum spirituum

tis per aerea corpora facere quæ caro miretur, aut etiam occultis inspirationibus, ad illudendos humanos sensus, phantasmata imaginum machinari, quibus vigilantes dormientésve decipiat, vel furentes exagitet? Sed sicut fieri potest vt homo vita ac moribus melior, spectet nequissimos homines, vel in fune ambulantes, vel multimodis motibus corporum multa incredibilia facientes, nec vllo modo facere talia concupiscat, nec eos propterea sibi præponendos existimet: sic anima fidelis & pia, non solùm si videat, verumetiam si propter fragilitatem carnis exhorreat miracula dæmonum: non ideo tamen, aut non se posse talia dolebit, aut ob hoc illos meliores esse iudicabit, cùm sint præsertim in societate Sanctorum, qui per virtutem Dei, cui cuncta subiecta sunt, & minimè fallacia, & multò maiora fecerunt, siue homines, siue Angeli boni.

Cap. XII.

De falsis & deceptoris pu rificationibus. Nequaquam igitur per sacrilegas similitudines & impias curiositates & magicas consecrationes, animæ purgantur & reconciliantur Deo: quia falsus mediator non traiicit ad superiora, sed potius obsidens intercludit viam per affectus, quos tantò maligniores, quantò superbiores suæ societatis inspirat. Qui non possunt ad euolandum pẽnas nutrire virtutũ, sed potius ad demergendum pondera exaggerare vitiorum: tantò grauius anima ruitura, quanto sibi videtur euecta sublimius. Proinde sicut Magi fecerunt diuinitus moniti, quos ad humilitatem Domini adorandam stella perduxit: ita & nos, non quâ venimus, sed per aliam viam in patriam redire debemus, quã Rex humilis docuit, & quam rex superbus humili Regi aduersarius obsidere non possit. *Matth. 2*

Cap. XIII.

Diabolus per sua sacra suos illudit. Diabolus etiam adhuc suos illudit, quib⁹ se per sua sacra velut purgandis, & potius implicandis atque mergendis falsus mediator opponit, quòd superbis facillimè persuadet irridere atque contemnere mortem Christi, à qua ipse quantò est alienior, tantò ab eis creditur sanctior atque diuinior. Qui tamen apud eum pauciſsimi remanserunt, agnoscentibus gentibus, & pia humilitate bibentibus pretium suum, eiúsque fidutia deserentibus hostem suum & concurrentibus ad Redemptorem suum. Nescit enim diabolus quomodo illo & insidiante atque furente vtatur ad salutem fidelium suorum excellentissima sapientia Dei, à fine superiore, quod est initium spiritalis creaturæ, vsque ad finem inferiorẽ, quod est mors corporis, pertendens fortiter, & disponẽs omnia suauiter. Attingit enim vbique propter suam munditiam, & nihil inquinatum in eam incurrit. A morte autem carnis alieno diabolo, vnde nimium superbus incedit, mors alterius generis præparatur in æterno igne tartari, quo non solùm cum terrenis, sed etiam cum aereis corporibus excruciari spiritus possint.

Deus vtitur diabolo eo ignorante.

Cap. XVII.

Quo fine diabolus quædam vera dicat. Potestates aereæ superbæ atque fallaces, etiam si quędam de societate & ciuitate Sanctorum, & de vero Mediatore à sãctis vel Prophetis vel Angelis audita per suos vates dixisse reperiuntur, id egerunt, vt per hæc aliena vera, etiam fideles Dei si possent ad sua falsa traducerent. Deus autem per nescientes id egit vt veritas vndique resonaret, fidelibus in adiutorium, impiis in testimonium, &c.

De cõsensu Euãgelist. lib. I. Cap. IX.

Contra blasphemantes quòd Christus magus sit vt suis. Ita verò quidã desipiunt, vt in libris quos Christum scripsisse existimant, dicant contineri eas artes, quibus eum putant illa fecisse miracula, quorũ fama vbique percrebruit. quod existimando seipsos produnt quid diligant & quid affectent. Quãdoquidem Christum propterea sapientissimum putant fuisse, quia nescio quæ illicita nouerat, quæ non solùm disciplina Christiana, sed etiam ipsa terrenæ reipublicę administratio iure cõdẽnat. Et certè qui tales Christi libros legisse se affirmant, cur ipsi nulla talia faciunt, qualia illũ de libris talibus fecisse mirãtur? *Cap. XI.*

Contra eundẽ errorem. Illud quoque attendant qui magicis artibus tanta potuisse, & nomen suum ad populos in se conuertẽdos arte ipsa cõsecrasse delirãt, vtrùm potuerit magicis artibus tãtos Prophetas diuino Spiritu antequam nasceretur in terra implere, qui de illo talia futura prælocuti sunt, qualia iam prẽterita in Euãgelio legim⁹, & qualia in orbe terrarum præsentia nunc videmus. Neque enim si magicis artibus fecit vt coleretur & mortuus, magus erat antequã esset natus, cui prophetando venturo gens vna deputata est, cuius reipublicæ tota administratio prophetia esset illius Regis vẽturi, & ciuitatem cælestem ex omnibus gẽtibus condituri.

Lib. III. Cap. I.

Quomodo diabolus in cor Iudæ intrasse dicatur. Et cœna facta cùm iam diabolus immisisset in cor, vt traderet eum Iudas. Quomodo enim intrat in cor nisi immittẽdo iniquas persuasiones cogitationum iniquarum? Sed nunc intelligere debemus à diabolo Iudam plenius esse possessum, sicut cõtrà in bono illi qui iam acceperant Spiritum sanctum, quando eis post Resurrectionem insufflauit, dicens, Accipite Spiritũ sanctum: postea eum cùm desuper missus esset die Pentecostes, vtique plenius acceperunt. Post buccellam ergo intrauit tunc in eum satanas. *Ioan. 13.* *Ioan. 20* *Actu. 2*

Lib. I. cõtra Epistolam Parmeniani, Cap. VII.

Non enim quisquis in aliqua religionis quęstione fuerit ab Imperatore punitus, Martyr efficitur. Neque enim vident qui talia sentiunt, in eum locum se progredi, vt ipsos etiam dæmones Martyrum sibi gloriam vendicare posse contendant, quia istam patiuntur persequutionem per Imperatores Christianos, vt penè toto orbe terrarum eorum templa

euertã

euertantur, idola comminuãtur, sacrificia subtrahantur, qui eos honorant, si deprehensi fuerint puniantur. Quod si dementissimum est dicere, non ergo ex passione certa est iustitia, passio gloriosa est.

Lib. II. contra eandem, Cap. IIII.

Diabolus populi mali princeps.

Est & alterius populi mali princeps diabolus, & rector eius ciuitatis, quæ mysticè Babylonia dicitur, quem principem & rectorem tenebrarum harum, id est, peccatorum, ipsum & angelos eius Apostolus appellat: & illius ministri similes ei sunt, qui transfigurant se in ministros iustitiæ, sicut ille in angelũ lucis, & inhabitantes rectori pessimo in factis similibus congruunt. Sed istorum populorum atque ciuitatum tũc erit aperta separatio, cùm ista mes sis fuerit ventilata: quod donec fiat, omnia tolerat dilectio frumentorum, ne dum grana paleam prępropere fugiunt, à consortibus granis impiè separentur.

Lib. II. de Genesi ad literam, Cap. XVII.

De Mathematicorum vanitate.

De fatis autem syderum qualeslibet eorum angustias, & quasi de matheſi documẽtorum experimentum, quæ illi apotelesmata vocant, omnino à nostræ fidei sanitate respuamus. Talib⁹ enim disputationib⁹ etiam orãdi causas nobis auferre conãtur, & impia peruersitate in malis factis, quæ rectissimè reprehenduntur, ingerunt ad causandum potius Deum auctorem syderum, quàm hominum scelera. Sed quod animæ nostræ non sunt natura corporibus, nec quidem cælestibus subditæ, audiãt & Philosophos suos. Quia verò terrenis corporibus illa corpora superiora, non ad ea quæ ipsi tractant potentiora sunt, vt hinc aliquãdo cognoscãt, quia cùm multa corpora diuersorum generum, vel animantium, vel herbarum & arbustorum, vno simul pũcto temporis seminẽtur, vnóq; puncto tẽporis innumerabiliter multa nascãtur: non tamen diuersis, sed etiam iisdem terrarum locis, tantæ sunt varietates in progressibus, in actibus, & passionibus eorum, vt verè isti, sicut dicitur, perdant sydera, si ista consyderent. Quid autem insultius & hebetius, quàm cùm istis rebus conuincuntur, dicere ad solos homines subiiciendos, fatalem stellarum pertinere rationem, in quibus tamẽ etiam ipsi de geminis conuincuntur, quorum diuersè viuentium, diuersè felicium, vel infelicium diuersęque morientiũ easdẽ plerunque constellationes accipiunt? Quia & si interfuit aliquid cùm de vtero funderentur, in nonnullis tamen tantum interest, quantum ab istis comprehendi computatione non posset. Manus sequentis Iacob, dum nascerentur, inuenta est pedem præcedentis fratris tenens: vt queadeò sic nati sunt, quasi vnus infans in duplum prolixior nasci videretur. Horum certè constellationes, quas appellant, nullo

Gene. 25

Constellationes non dominantur corporibus & animis humanis.

modo dispares esse poterunt. Quid ergo vanius, quàm vt illas constellationes intuẽs Mathematicus, ad eundẽ horoscopũ, & ad eãdem Lunã, diceret vnum eorũ à matre dilectum, alterum nõ dilectum? Si enim aliud diceret, falsũ profectò diceret: si autem hoc diceret, verum quidẽ, sed nõ secundum suorũ librorũ ineptas cantiunculas diceret. Quòd si huic historiæ, quia de nostris profertur, nolunt credere: nun quid & naturã rerum delere possunt? Cùm ergo se minimè falli dicant, si horã conceptionis inuenerint, saltem sicut homines non dedignẽ tur cõceptum cõsyderare geminorũ. Ideóque fatẽdum est quando ab istis vera dicuntur, instinctu quodã occultissimo dici, quẽ nescientes humanæ mentes patiuntur. Quod cùm ad decipiẽdos homines fit, spirituum seductorum operatio est, quibus quædã vera de tẽporalibus rebus nosse permittitur, partim quia subtilioris sensus acumine, partim quia corporibus subtilioribus vigent, partim experientia callidiore propter magnitudinem vitæ lõgitudinémque, partim à sanctis Angelis, quod ipsi ab omnipotente Deo discunt, etiam iussu eius sibi reuelantibus, qui merita humana occultissimæ iustitiæ synceritate distribuit. Aliquãdo autem idem nephandi spiritus, etiã quæ ipsi facturi sunt, velut diuinãdo prædicant. Quapropter bono Christiano, siue Mathematici, siue quilibet impiè diuinantium, maximè dicentes vera, cauendi sunt, ne consortio dæmoniorum animam deceptam, pacto quodam societatis irretiant.

Quomodo dæmones futura quædam prænoscant.

Mathematici cauendi sunt

Lib. III. Cap. X.

Dæmones sunt immortales.

Dæmones & si aerea sunt animalia, quoniam corporum aereorum natura vigent, & propterea morte non dissoluuntur, quia prævalet in eis elementum, quod ad faciendum quàm ad patiendum est aptius. Superior enim pars aeris, propter puram tranquillitatem, cælo cui collimitatur, communi pace coniungitur, & eius vocabulo nuncupatur. In qua fortasis parte si fuerunt ante transgressionem suam transgressores angeli cum principe suo, nunc diabolo, tunc archangelo (nam nonnulli nostri non eos putãt cælestes vel supercęlestes Angelos fuisse) non mirum si post peccatum in hanc sunt detrusi caliginem, vbi tamen & aer sit, & humore tenui contexatur, qui commotus vẽtos, & vehementius concitatus, etiam ignes & tonitrua, & contractus nubila, & conspissatus pluuiam, & congelantibus nubilis niuem, & turbulentius congelantibus densioribus nubilis grandinẽ, & distẽtus serenum facit, occultis imperiis & opere Dei, à summis ad infima vniuersa quæ creauit administrãtis. Vnde & in illo Psalmo cùm commemorata essent Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis: ne talia sine prouidentia diuina fieri moueríque putarentur, continuò subiecit, Quæ faciunt verbum eius. Si autem transgres-

Psalm. 148

Vnde tonitrua

sores illi, antequam transgrederentur, cælestia corpora gerebant, neque hoc mirum est, si conuersa sunt ex pœna in aeream qualitatem, vt iam possint ab igne, id est, ab elemento naturæ superioris aliquid pati, nec aeris saltem spatia superiora atque puriora, sed ista caliginosa tenere permissi sunt, qui eis pro suo genere quasi carcer est vsque ad tempus iudicii.

Libro XI. Cap. II

Quantunlibet enim præuaricatores angeli de supernis sedibus, suæ peruersitatis & superbiæ merito deiecti sunt, natura tamen excellentiores sunt omnibus bestiis propter rationis eminentiam. Quid ergo mirum si suo instinctu diabolus iam implens serpentem, eique spiritum suum miscens, eo more quo vates dæmoniorum implere solet, sapientissimum eum reddiderat omnium bestiarum, secundum animam viuam, irrationalémque viuentium?

Diabolus spiritum suum serpenti miscens Euam seduxit.

Cap. III

Nec sanè debemus opinari, quòd serpentem sibi per quem tentaret persuaderétque peccatum, diabolus eligeret. Sed cùm esset in illo propter peruersam & inuidam voluntatem decipiendi cupiditas, non nisi per illud animal potuit, per quod posse permissus est. Nocendi enim voluntas potest esse à suo quoque animo praua, non est autẽ potestas nisi à Deo, & hoc abdita altáque iustitia, quoniam non est iniquitas apud Deum.

Cap. XII.

Quid ergo mirum si per serpentem mali quid agere permissus est diabolus, cùm dæmonia in porcos intrare Christus ipse permiserit?

Matth. 8

Cap. XVI.

Ab initio ergo homicida diabolus, quia ipse occidit hominẽ primum, ante quem nullus hominum fuit. In veritate autem non stetit, & hoc ab initio ex quo ipse creatus est, qui staret si stare voluisset.

Ioan. 8 Diabolus homicida.

Cap. XXVIII.

Non itaque serpens verborum sonos intelligebat, qui ex illo fiebant ad mulierẽ. Neq; enim conuersa credenda est anima eius in naturam rationalem: quandoquidem nec ipsi homines, quorum rationalis natura est, cùm dæmon in eis loquitur, ea passione cui Exorcista requiritur, sciunt quid loquantur. Quantò minus ille intelligeret verborum sonos, quos per eum & ex eo diabolus illo modo faciebat, qui hominem loquẽtem nõ intelligeret, si eum à diabolica passione immunis audiret? Nam & quòd putantur audire & intelligere serpentes verba Marsorum, vt eis incantantibus prosiliant plerunq; de latebris, etiam illic diabolica vis operatur ad cognoscendam vbique prouidẽtiam, quam rem cui rei naturali ordine subiiciat, vt quid etiam voluntatibus malis sapientissima potestate permittat, vt hoc magis habeat vsus serpentes moueri carminibus hominum, quàm vllũ genus aliud animantium.

Serpent verborum sonos non intelligebat.

Et iam hoc enim non parua testatio est naturam primitus humanam, serpentis seductam esse colloquio. Gaudent enim dæmones hanc sibi potestatem dari, vt ad incantationem hominum serpentes moueant, vt quolibet modo fallant quos possunt. Hoc autem permittitur ad primi facti memoriam commendandam quòd sit in eis quædam cum hoc genere familiaritas. Porrò ipsum primum factũ ad hoc permissum est, vt per naturam serpentis significaretur generi hominum, cui erudiendo hæc gesta conscribi oportebat, omnis diabolicæ tentationis similitudo, quod apparebit, cùm in serpentem proferri cœperit diuina sententia.

Cap. XXIX.

Proinde prudentissimus omnium bestiarum, hoc est astutissimus, ita dictus est serpens propter astutiam diaboli, qui in illo & de illo agebat dolum: quemadmodum dicitur prudens vel astuta lingua, quam prudens vel astutus mouet ad aliquid prudenter astutéque persuadendum. Non enim est hæc vis seu virtus membri corporalis, quod vocatur lingua, sed vtique mentis, quæ vtitur ea. Sic ergo locutus est serpens homini, sicut asina in qua sedebat Balaam locuta est homini, nisi quod illud fuit opus diabolicum, hoc Angelicum. Habent enim quædam boni & mali Angeli opera similia, sicut Moses & magi Pharaonis. Verũ in iis etiam boni Angeli potentiores sunt, nec mali angeli etiam talium operum quidquã possunt, nisi quod per bonos Angelos permiserit Deus, vt retribuatur vnicuique secundum cor eius, vel secundum gratiam Dei, vtrunque iustè ac benignè per altitudinẽ diuitiarũ sapiẽtię & scientię Dei. *Lib. XII. Cap. XIIII.*

Serpens omnibus diuinis prudentissimus bestiarũ

Num. 22 Boni & mali angeli habent quædam opera similia. Exo. 7

Cùm visis corporalibus diabolus fallit, nihil obest quòd ludificantur oculi, si non erratur in veritate fidei, & intelligentiæ sanitate, qua docet Deus subiectos sibi. Aut si ludificet animam spiritali visione, imaginibus corporũ, vt putet corpus esse quod non est, non aliquid obest animæ, si pniciosæ suasioni nõ cõsentiat.

Eodem lib. Cap. XVII.

Quæ spiritales corporalium similitudines in animo nostro quemadmodum innotescant spiritibꝰ etiã immũdis, vel quid obstaculi patiatur anima nostra ex isto terreno corpore, vt eos inuicem nostro spiritu videre nequeamus: inuenire & explicare difficile est. Certissimis tamen indiciis apud nos constitit, enuntiatas à dæmonibus cogitationes hominum, qui tamen si virtutum internam speciem possent in hominibus cernere, non tentarent, sicut illam in Iob nobilem ac mirabilem patientiam proculdubio si posset diabolus cernere, nollet à tentato vtique superari. Cæterùm quòd alicubi longè iam facta prænuntiant quæ post aliquot dies vera esse firmentur, non est mirandum: possunt enim hoc efficere, non solùm acrimonia cernendi etiam corporalia

Dæmones per energumenos vere futura & facta denũciant

ralia incõparabiliter præstãtiore quàm nostra est, sed etiam ipsorum corporum longè vtique subtiliorum mira velocitate. Comperimus etiam in domo constitutum patiẽtem spiritum immundum, dicere solere quãdo ad eum venire cœpisset ex duodecim milibus presbyter, & per omnia loca itineris vbi esset, & quàm propinquaret, & quando ingrederetur & fundum & domum & cubiculum, donec in conspectu eius adstaret. Quæ omnia etsi nõ oculis patiẽs ille cernebat, tamen nisi aliquo modo cerneret, non tam veraciter enuntiaret. Erat autem iste febriens, & tanquam in phreneſi ista dicebat. *Phreneticus dæmonium pati putatur.* & fortè reuera phreneticus erat: sed propter ista dæmonium pati putabatur. Nullum refectionis cibum accipiebat à suis, sed à solo presbytero: resistebat etiã suis violenter quàm valebat, solo presbytero veniente quiescebat: illi tantùm subditus erat, & subditè respondebat. Nec tamen eidem saltem presbytero illa cessit mẽtis alienatio siue dæmonium, nisi cùm sanus esset à febribus, sicut phrenetici sanari solent: nec aliquãdo postea tale aliquid passus est. Nouimus etiam sine dubitatione phreneticum futuram mortem cuiusdam fœminæ prædixisse, non sanè specie diuinandi, sed tãquam factum ac præteritum recolens. Nam quum eius apud eum cõmemoratio fieret, Mortua est, inquit, ego eam vidi efferri, hãc cum eius corpore trãsierunt: quum illa incolumis viueret. Post paucos autem dies, repentè defuncta & per eum locum elata est, quã ille prædixerat. *Exemplum aliud.* Fuit tunc apud nos puer, qui in exordio pubertatis dolorem acerrimum genitalium patiebatur, medicis nequaquam valentibus quid illud esset agnoscere, nisi quòd neruus ipse introrsum recõditus erat, ita vt nec præciso præputio quod immoderata longitudine protendebat apparere potuerit: sed postea vix esset inuentus. Humor autem viscosus & acer exudãs, testes & inguina vrebat. Sed acutum dolorem non continuum patiebatur. & quum patiebatur, eiulabat vehemẽter cum iactatione membrorum mente sanissima, sicut in cruciatibus corporalium dolorum fieri solet. Deinde inter voces suas abripiebatur ab omnibus sensibus, & iacebat patentibus oculis neminem circunstantium videns, ad nullam vellicationem se mouens. Post aliquantum euigilans, nec iam dolens, quæ viderat indicabat. Tum interpositis paucis diebus eadem patiebatur. In omnibus sanè vel penè omnibus visionibus suis, duos se dicebat videre, vnum perfectioris ætatis, alterum puerum, à quibus ei dicebãtur vel demonstrabantur quæ se audisse & vidisse narrabat. Vidit quodam die chorum piorum psallentium, lætantium in luce mirabili, & impiorum in tenebris diuersas & atrocissimas pœnas, illis ducẽtibus & ostendẽtibus, felicitatis aliorum, aliorúmque infelicitatis meritum insinuantibus. Hoc autem vidit die Dominico Paschæ, cùm per totam quadragesimam nihil doluisset, qui vix interuallo tridui antea patiebatur. Viderat autem in ipso ingressu quadragesimę illos promittentes sibi, quòd per quadraginta dies nullum sensurus esset dolorem. Postea ipsi ei dederunt tanquam medicinale consilium, vt ei præputii longitudo præcideretur quo facto diu nõ doluit. Quum verò iterum similiter doleret, & similia videre cœpisset, accepit ab eis rursus consiliũ, vt in mare pubetenus intraret, ac post aliquantam morã inde discederet, promittentibus sanè quod iam deinceps vehementem illum dolorem nõ esset passurus, sed solius illius viscosi humoris molestiã. atq; ita secutum est. Nec vnquã talẽ aliquã postea passus est auersionem mẽtis à sensibus, nec tale aliquid vidit quale antea, quum in mediis doloribus & horrendis vocibus, repentè obmutescens abriperetur. Postea tamen medicis cætera curantibus & sanantibus, non permansit in proposito sanctitatis.

Ad Orosium contra Priscillianistas & Origenistas, Cap. V.

Diabolus à me lo inconsulto. Quantum possum tamen etiam ego commoneo, vt de diaboli angelorúmque eius correctione, & in pristinum statum reparatione sapere nihil audeas. Non quia diabolo & dæmonibus inuidemus, & eo modo, quasi vicem maleuolentiæ illis rependimus, cùm illi non ob aliud nisi inuidentiæ stimulis agitati, nostra itinera, quibus in Deum tendimus, perturbare conentur: sed quia vltimæ sententiæ summi & veracissimi iudicis, ex nostra præsumptione addere nihil debemus. Ipse enim se similibus eorum dicturum esse prædixit, Ite in ignem æ- *Matth. 25.* ternum, qui parat° est diabolo & angelis eius. Nec mouere debet vt hoc loco æternum pro diuturno accipiamus, quod alibi scriptum est, In æternum, & in seculum seculi, &c.

Libro II. contra Pelagium & Cælestium de peccato originali, Cap. XL.

Quid mirum est vel iniquum, vt immundo spiritui subdatur homo, nõ propter naturam, sed propter immunditiam suam, quam non ex opere diuino, sed ex humana voluntate veniẽtem in originis labe contraxit: cùm & ipse spiritus immundus bonum sit, quòd spiritus, malum, quòd immundus? Illud quippe est ex Dei opere, hoc ex propria volũtate. Natura itaque fortior, id est, angelica, inferiorem naturam, id est, humanam, vitii societate tenet.

Libro I. Quæstionum super Genesim, Quæst. LXIII.

Quomodo patres signa petierunt. Quærendum quid differant augurationes illicitæ ab illa petitione signi, qua petiuit seruus Abrahæ, vt ei Deus ostenderet ipsam esse futuram vxorem domini sui Isaac, à qua quum petiuisset vt biberet, diceretur illi, Bibe & tu, & adaquabo camelos tuos quoadusque bibere desinãt. Aliud est enim mirum aliquid petere, *Gene. 24.* quod ipso miraculo signum sit, aliud hęc obser-

uare, quæ ita fiunt vt mira nõ sint, sed à coniectoribus superstitiosa vanitate interpretẽtur. Sed hocipsum etiam quod mirum aliquid postulatur, quo significetur quod quisque vult nosse, vtrùm audiẽdum sit, non parua quæstio est. Eò nãque pertinet, quòd dicuntur qui hoc non rectè faciunt, tẽtare Dominum. Nam ipse Dominus cùm à Diabolo tentaretur, testimonium de Scripturis adhibuit, Non tẽtabis Dominum Deum tuum. Suggerebatur tanquam homini, vt signo aliquo exploraret ipse quantus esset, id est, quàm multũ apud Deũ posset, quod vitiosè fit, cùm fit. Ab hoc autem discernitur, quod Gedeon fecit pugnæ imminente periculo. Consultatio quippe illa magis quàm tẽtatio Dei fuit. Vnde & Achaz, apud Esaiam timet signum petere, ne Deum tentare videatur, quum hoc eum Dominus admoneat per Prophetã: credo existimans, quòd ab ipso Propheta exploraretur vtrùm præcepti memor esset, quo tentare Deum prohibemur.

Matth 4. Deuter. 6.

Iudicum 6.

Esaiæ 7.

Libro I. Quæstionum super Genesim, Quæstio. III.

Dæmones incubi.

De quibusdam dæmonibus, qui sunt improbi mulieribus, à multis tam multa dicuntur, vt non facilè sit de hac re diffinienti sententia.

Libro XV. de ciuitate Dei, Cap. XXIII.

De incubis & succubis dæmonibus.

Angelos apparuisse hominibus in talibus corporibus, quòd nõ solùm videri, verũetiam tangi possent, verissima Scriptura testatur. Et quoniam creberrima fama est, multíque se expertos, vel ab eis qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse confirmãt, Syluanos & Faunos, quos vulgò incubos vocant, improbos sæpe extitisse mulieribus, & earum appetisse ac peregisse concubitum: & quosdam dæmones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assiduè immunditiam & tentare & efficere, plures taléfque asseuerant, vt hoc negare impudentiæ videatur: non hìc temerè aliquid audeo diffinire, vtrùm aliqui spiritus elemento aereo corporati (nam hoc elemẽtum etiam quum agitatur flabello, sensu corporis tactúque sentitur) possint etiam hanc pati libidinem, vt quomodo possunt, sentientibus fœminis misceantur.

Libro II. contra aduersarium Legis & Prophetarum, Cap. XII.

Quidã humanorum vitia corporum diabolo ascribebat.

Videte sanè vnde ꝓbare voluerit quidam, humanorum corporum vitia, nõ ad Deum auctorem, sed potius ad diabolum pertinere, quia Dominus ait in Euangelio de muliere, quam sanam fecit, quòd eam satanas alligauerat decẽ & octo annos, propter quod erat incurua, nec se erigere poterat: quasi satanas quum habeat semper cupiditatem nocendi, nocere cuiquam possit, nisi ab Omnipotente acceperit potestatem. Nam quid aliud, non solùm in libro Iob, quem profectò iste non accipit, sed etiam magis in ipso Euangelio declaratum est, vbi spiritus immundi, nec in porcos irent, nisi hoc illis benignus ipse Saluator petentibus, quos certè in abyssum posset relegare, cõcederet, rem necessariam docere nos volens, vt scilicet nouerimus multò minus eos posse sua potestate nocere hominibus, qui nec pecoribus qualibuscunque potuerunt? Hanc autem potestatem Deus bonus occulta nobis iustitia dare dæmonibus potest, iniustè non potest.

Luc. 13. Matth. 8.

Libro VI. contra Iulianum, Cap. IIII.

Multi deformes, multi orbi vel morbidi, multi horrendi monstruosíque nascuntur infantes, nec ideo illam tantam substantiam, omnésque partes eius, & quidquid in ea substãtialiter existit & viuit, potuit creare, nisi vnus bonus & verus Deus. Iubes vt asseram quemadmodũ in Christo, id est, in virtute eius, creatos paruulos, sibi audeat diabolus vendicare. Tu assere si potes, quomodo sibi non obscurè, sed apertè vẽdicet paruulos, quos immũdi spiritus vexant. Si ei traditos dicis, videmus ambo supplicium, tu dic meritũ. Ambo cernimus pœnã, tu qui nulla mala merita dicis ex parentibus trahi, quũ Deum iustum ambo fateamur: demonstra ista pœna dignam, si potes, in infantibus culpam. Anverò non agnoscis, etiam hoc ad illud graue iugum pertinere, quod est super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium? Sub quo iugo, diuersis cladibus ita conteritur genus humanũ, vt appareat hoc, quòd ex filiis iræ fiunt homines tãquam pignore accepto filii misericordiæ, in futurum seculum præparari, in hoc autem seculo à die ortus, vsque ad diem obitus, etiã ipsos sub eodẽ graui iugo conteri. Quandoquidem etiam baptizati paruuli inter alia mala vitæ huius, nonnunquam & istos dæmonum patiuntur incursus, quamuis eruti de potestate tenebrarum, ne ab eis trahantur in supplicium sempiternum.

Eccle. 40.

Eodem libro, Cap. IX.

Diabolus bonæ naturæ, malus vitio.

Diabolus spiritus est immundus. Et vtique bonũ, quòd spiritus, malum, quòd immundus: quoniam spiritus est natura, immundus est vitio. Quorum duorum illud à Deo est, hoc ab ipso. Nõ itaq; tenet homines, siue maioris, siue infantilis ætatis, propter quod homines, sed propter quod immundi sunt.

Ad Laurentium in Enchiridio, Cap. XXVIII.

Angelis igitur aliquibus impia superbia deserentibus Deum, & in huius aeris imam caliginem, de superna cælesti habitatione deiectis, residuus numerus Angelorum in æterna cum Deo beatitudine & sanctitate permansit. Neq; enim ex vno angelo lapso atque damnato cæteri propagati sunt, vt eos sicut homines originale malum obnoxiæ successionis vinculis obligaret, atque vniuersos traheret ad debitas pœnas: sed eo qui diabolus factus est, cum

2 Petri 2. Iudæ 1.

sociis

sociis impietatis elato, & ipsa cum eis elatione prostrato, cæteri pia obediẽtia Domino cohęserunt, accipientes etiam quod illi non habuerũt certam scientiam, qua essent de sua sempiterna & nunquam casura stabilitate securi.

Libro II. Retractationum, Cap. XXX.

An dæmones norint cogitationes hominũ.

Per idem tempus accidit mihi ex quadam disputatione necessitas, vt de Diuinatione dæmonum libellum scriberem, cuius titulus iste ipse est. In quodam autem eius loco dixi, dęmones aliquando & hominum dispositiones, non solùm voce prolatas, verumetiam cogitatione conceptas, cùm signa quædam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscere. Rem dixi occultissimam audaciore asseueratione quàm debui. Nam peruenire ista ad notitiam dæmonũ, per nonnulla etiam experimenta compertum est. Sed vtrùm signa quædã dentur ex corpore cogitantium, illis sensibilia, nos autem latentia, an alia vi, & ea spiritali, ista cognoscãt, aut difficillimè potest ab hominibus, aut omnino non potest inueniri.

De vita beata, disputatione II. diei.

Spiritus immundus duobus modis appellatur

Spiritus immundus duobus modis appellari solet, vel ille qui extrinsecus animam inuadit, sensúsque conturbat, & quendam hominibus infert furorẽ, cui excludendo, qui præsunt manum imponere, vel exorcizare dicũtur, hoc est, per diuina eum adiurando expellere. Aliter autem dicitur spiritus immundus, omnis omnino anima immunda, quod nihil est aliud, quàm vitiis & erroribus inquinata, &c.

Libro III. de libero arbitrio, Cap. XX.

Diabolus quomodo vincendus

Non enim paruæ gloriæ militia est diabolum vincere, eodem suscepto supplicio, quo se hominem victum perduxisse gloriatur.

Libro II. de Genesi contra Manichæos, Cap. XIIII.

Gene. 3. Quomodo diabolus Euæ in Paradiso colloquutus sit.

Nec mirandum est, quomodo mulieri serpens loqui potuerit, quum illa esset in Paradiso, & ille non esset. Nec enim aut illa secũdum locum erat in Paradiso, sed potius secundum beatitudinis affectum: aut etiam si locus est talis, qui Paradisus vocetur, in quo corporaliter Adam & mulier habitabant, etiam diaboli accessum corporaliter intelligere debemus? Nõ vtiq;, sed spiritaliter, sicut Apostolus dicit, Secundum principem potestatis aeris huius spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ. Nunquid ergo visibiliter eis apparet, aut quasi corporeis locis accedit ad eos in quibus operatur? Non vtique, sed miris modis per cogitationes suggerit quidquid potest. Quibus suggestionibus resistunt, qui verè dicunt quod itẽ dicit Apostolus, Non enim ignoramus astutias eius. Quomodo enim accessit ad Iudam, quãdo ei persuasit vt Dominum traderet? Nũquid in locis, aut per hos oculos ei visus est? Sed vtique vt dictum est, intrauit in cor eius. Repellit autem illum homo, si Paradisum custodiat.

Eph. 2.

2 Corinth. 2.

Luc. 22.

Eodem libro, Cap. XXVIII.

Omnia certè ex Deo. Quis fecit diabolum? Se ipse. non enim natura, sed peccando diabolus factus est. Vel ipsum aiũt nõ faceret Deus, si eum peccaturum esse sciebat. Imò quare non faceret, quum per suam iustitiam & prouidentiam multos de malitia diaboli corrigat? An fortè non audistis Apostolum Paulum dicentem, Quos tradidi satanæ, vt discant non blasphemare? Et de seipso dicit, Et ne magnitudo reuelationũ extollat me, datus est mihi stimulus carnis, angelus satanæ, qui me colaphizet. Ergo (inquiunt) bonus est diabolus quia vtilis est? Imò malus, inquãtum diabolus est: sed bonus & omnipotens Deus, qui etiam de malitia eius multa iusta & bona operatur. Non enim diabolo imputatur nisi volũtas sua, qua conatur facere malè, non Dei prouidentia, quæ de illo bene facit.

1. Timoth. 1. 1. Corinth. 12.

Deus per malitiam diaboli, multa iusta & bona operatur.

Libro VI. de Musica, Cap. XI.

Differunt phãtasia & phantasma.

Aliter enim cogito patrem meum, quem sæpe vidi, aliter auum, quem nunquam vidi. Horum primum phantasia est, alterum phãtasma. Illud in memoria inuenio, hoc in eo motu animi, qui ex his ortus est, quos habet memoria, &c.

Quæstionum veteris & noui Testamenti, Quæstio. II.

Esaiæ 14. Diaboli casus.

Et ne mysteriũ prætermisisse videamur, aut potius ignorasse cur mũdus factus est, dicimus diaboli apostasiã multos angelos, id est, spirita lespotentias, secum in pręuaricationẽ traxisse, dum voluit sibi regnum impia præsumptione defendere. Quod Propheta Esaias significat, dicens, Quomodo cecidisti de cęlo lucifer qui mane oriebaris? id est, qui cæteris lucidior apparebas? Erat enim quasi princeps multorum, inter quos clarior erat, & cum quorum societate ad impium descendit certamen. Videns enim infra se multas spiritales potentias, quippe quum in Paradiso Dei pręstantior esset cognitione mysterii cælestis, ipsa elatione inflatus, voluit dici Deus: hac scilicet ratione, qua etiam in præsenti vita exẽplum eius quosdam imitatos videmus, qui contemplatione aggregatorum circa se militum elati, satellitibus in hac re fomitem conspirationis præbentibus, imperium sibi vendicare voluerunt. Hinc est vnde Deus, vt eius præsumptionem non potestate, sed ratione destrueret, materiam condidit, quæ esset rerum confusio, ex qua faceret mundũ. Distincta enim quæ simul cõfusa erãt, hunc præstiterunt quem videmus ornatum.

Post pauca ibidem.

Homo ad accusationem diaboli conditus est.

Ideo enim Deus vnus vnum fecit, vt doceret ab vno omnia esse, ac per hoc vnũ esse Deũ, vt superior creatura ad confusionem suam in homine disceret, qui de terra cõditus est, veritatem, & ex eo diabolus inimicus existeret hominis. Præuidit enim quia ad accusationem eius factus est homo, vnde subtilitate sua id egit, vt in eãdem illum præuaricationem, in quã

ipse ruit, induceret, vt accusatorem suum participē suæ dominationis efficeret. Ex trāsgressione enim diuinitatem illi spopondit, ad quā ipse dum affectaret, ab ea deiectus est. Et quia omnis natura à crimine libera est, ex accidenti sūt nomina (antè enim res, postea significatio) ac per hoc satanas & diabolus ex actu eius cōposita sunt nomina, vt sit non naturæ eius, sed voluntatis eius significatio. Itaque vt propositum Dei, quod in causa creati hominis decreuit, maneret, & factum diaboli, per quod hominem circunuenit, ad cumulum eius reatus proficeret, Christus de sacris sedibus etiam ad terras venire dignatus est, vt & hominem à transgressionis sententia liberaret, & diaboli futuram perditionem, ne quis factum eius imitaretur, ostenderet. Propterea dixit Apostolus Ioannes, Ideo venit Filius Dei, vt solueret opera diaboli.

Fructus humanitatis Christi

1. Ioannis 3.

Eodem libro, Quæst. XXVII.

An pythonissa Samuelem excitauerit.

Indignum facinus æstimo, si secundum verba historiæ commendetur assensus. Quomodo enim fieri poterat, vt arte magica attraheretur vir, & natiuitate sanctus, & vitę operibus iustus? Aut si non attractus est, consensit: quod vtrunq; de viro iusto credere absurdum est. Si enim inuitus adductus est, nullum suffragium habet iustitia: si autem voluntarius, amisit meritum spiritale, quod positus in carne quæsierat. quod valde absurdum est: quia hinc qui iustus recedit, permanet iustus. Porrò autem hoc est præstigium satanæ, quo vt plurimos fallat, etiam in potestate se habere cōfingit, quod Apostolus inter cætera ait, Ipse satanas transfigurat se in Angelū lucis. Vt enim errorem faceret, in quo & ipse gloriaretur, in habitu viri iusti & nomine se subornauit, vt nihil proficere spem, quā prædicabant Dei cultoribus, mētiretur: quando hinc exeuntes iustos finxit in sua esse potestate. Sed hoc quosdā fallit, quòd de morte Saul & filiorum eius non sit mētitus, quasi magnum sit diabolo ante diem occasum corporis præuidere, quum signa soleant quædam apparere morituris. Quippe à quib⁹ Dei protectio amota videtur, quantò magis diabolus, quē angelica maiestate sublimem prophetica oracula fuisse testantur, de cuius magnitudine Apostolus ait, An ignoratis altitudinem satanæ? Quid mirum ergo si imminentem propè mortem potuit pręuidere, cùm hoc sit vnde fallit, & se in Dei potestate vult adorari? Nam tanta hebetudine demens effect⁹ est Saul, vt ad pythonissā cōfugeret. Deprauatus enim causa peccati, ad hæc se contulit quæ dānauerat. Sed si quis propter historiam, vt ea quæ verbis expressa sunt, putet non prætermittenda, ne ratio historiæ inanis sit, rectè faciet quidem, si tamen minimè istud ad veri rapiat rationem, sed ad visum & intellectum. Saul nanque reprobus factus, poterat bonum intellectū habere. Historicus enim mentem Saul & habitum Samuelis descripsit, ea quæ dicta & visa sunt exprimens, prætermittens si vera an falsa sint. Quid enim ait? Audiens in quo habitu esset excitatus, intellexit (inquit) hunc esse Samuelem. Quid intellexerit retulit, & quia non bene intellexit, cōtra Scripturam alium adorauit quàm Deū: & putās Samuelem adorauit diabolum, vt fructum fallaciæ suæ haberet satanas. Hoc enim nititur, vt adoretur quasi Deus. Si enim verè Samuel illi apparuisset, non vtique vir iustus permisisset se adorari, qui prędicauerat Deum solum esse adorandū. Et quomodo homo Dei qui cum Abraham in refrigerio erat, dicebat ad virum pestilentiæ, dignum ardore gehennę, Cras mecum eris? His duobus titulis subtilitatem fallaciæ suæ prodidit improuidus satanas, quia & adorari se permisit sub habitu & nomine Samuelis contra Legem, & virum peccatis pressum, cùm magna distantia peccatorum & iustorum sit, cum Samuele iustissimo futurum mētitus est. Verùm potest videri, si de Samuelis nomine taceatur, quia Saul cum diabolo futurus erat. Ad eum enim transmigrauit, quem adorauit. Semper enim diabolus sub velamine latens, prodit se, dum ea confingit quæ abhorreant personis, per quas fallere nititur.

Præstigium satanæ.

2. Corinth. 11.

1. Reg. 18.

Eodem libro, Quæst. XXXI.

Qua lingua serpens loquutus sit Euæ.

Sed fortè dicatur, In qua putas lingua serpens loquutus est ad mulierem? Serpentis vtique ore. Si enim hodie non desinunt, qui latratus canum intelligant, & luporum vlulatum, & barritum elephantorum, & cantum gallorum, quare non magis rudis adhuc mulier scire potuit & intelligere sibilum serpētum, cùm multos sciamus auium voces discernere? Nam & constat diabolum eius lingua vti, cuius corpus intrauerit: nec aliter falleret mulierem. Ac per hoc serpentis ore locutus est per serpentem.

Eodem libro, Quæst. XVI.

Dæmones Christum per Legē promissum non nouerant.

Rectè ergo quæritur, Si enim principes sacerdotum non cognouerunt Iesum, quomodo poterat fieri, vt dæmonia agnoscerēt eum? Sed aliud est, quòd cognouisse in Christo dęmones dicit, & aliud quòd huius seculi principes negat cognouisse. Nam dæmonia sciebant ipsum quidem esse, qui per Legem fuerat promissus: omnia enim signa videbant in eo, quæ dixerāt futura esse Prophetæ, vt quòd ex semine Dauid de Virgine vēturus esset redemptor Israel. Mysterium autem diuinitatis eius ignorabāt, sicut & princeps eorū. Denique quærit, quāuis captiosè diabolus à Saluatore, dicens, Si tu es Filius Dei. Videns enim aliquando diuinam virtutem, aliquando hominis infirmitatē, ambigens quid verum esset, torquebatur. Concordant ergo Scripturæ, secundum ea quæ reuelata sunt. Impossibile est enim discordare vnius spiritus viros.

Eodem libro, Quæst. XC.

Diabolus nomē est commune.

Diabolus nō speciale nomen est, sed commune. In quocunque enim opera diaboli fuerint inuenta, sine dubio diabolus appellandus est.

est. Operis enim nomen est non naturæ. Itaque apud Ioānem, patrem Iudæorum diabolum significat, cuius imitatores volentes esse Iudæi, Saluatorem peremerunt.

Post pauca ibidem.

Diaboli enim filius diabolus est: sed diabolus ille, qui est satanas, patrē in malitia sua nullum habet. Ipse enim sibi in malo auctor est. Prior enim ipse peccauit, ac per hoc quicūque imitati illum fuerint, filii eius dicentur, & ille pater eorum. Etenim nos in fide Abraham patrem habemus, quia prior ipse credidit Deo, ac per hoc nomine eius censemur: fideles enim dicimur sicut & ille.

Abraham pater fidelium.

Eodem libro, Quæst. XCVIII.

Audistis quę contestetur sacrosanctum Euangelium, dicēte Domino ad Iudæos, Vos de patre diabolo nati estis, & desyderia patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: quia veritas non est in illo. Quum loquitur mēdacium, ex suis propriis loquitur: quia mendax est, sicut & pater eius. Nemo fidelium dubitet diabolū apostasię suæ auctorem non habere. Ipse enim totius erroris est princeps. Qui videns à Deo factum se non mediocris potentiæ, ausus est præsumere diuinitatem, vt quia cæteros vidit inferiores, seipsum præferret vt Deū. Denique nomina quibus appellatur diabolus & satanas, ab actu eius cōposita sunt, non ex natura. Omne enim malum opere probatur, vt non substantia in crimine sit, sed voluntas concepta ex causis. Dum enim se vidit potiorem cæteris, inflatus est ad exercendum dominationem. Quomodo ergo patrem habere dicitur, qui auctor sceleris eius habeatur? Aut vnde probatur ab initio homicida fuisse? Sed Scriptura illum, qui eius fuerit imitator, nomine eius appellat. Vnde quia ab opere nomen accepit, omnis qui malum opus fecerit, non immeritò diabolus nominetur.

Ioannis 8.

Diabolus suæ apostasiæ auctorem non habuit.

Libro eodem, Quæst. CXV.

Nihil tam contra Christianos, quàm si arti Matheseos adhibeant curam. hæc enim inimica dignoscitur Legi Dei. Si enim nascuntur qui mali sint, & econtra qui boni sint, frustra Lex data dicitur, & non solùm hæc, sed & iniustus habebitur legislator. Qui enim lege data cogit homines contra id quod nati sunt facere, sciens non posse mutare naturam, ad hoc vtique legem videtur dedisse, vt haberet occasionem, qua crudelitatem suam de nece hominis satiaret. Vt quid enim prohibet quod scit auerti non posse? Aut quemadmodum damnat hominem, qui non fecit quod facere non potuit? Si autem iniustum videtur, vt est (quia istud de Deo sentire nefarium est) recta & salutari ratione Legem dedit, sciens posse hominē cōtinere se ab eo quod ,phibet Lex. Ergo quia iustè Legem dedit, non est vtique iniquus cùm vindicat. Itaq; Legi Dei fides cōmodanda est, quia iustè probatur data: ars Matheseos cuitāda & fugienda est. Hanc enim astutia & subtilitas inuenit diaboli. Quia enim apertè repugnare non audet auctori, tergiuersatione id agit, vt & Deo iniuriam faciat, & hominē Legi inimicum cōstituens, morte multet secūda.

Ars Matheseos Legi Dei inimica dignoscitur.

Eadem quæstione.

Quanuis enim habeat caro proprium motum originis suæ, quia non est otiosa carnalis natiuitas: tamen in hac re accedit ad necem hominum adiutorium dæmonum. Diuersa enim sunt dæmonia, & disparem habentia voluntatem. Quædam enim sunt, quæ quum perturbant animos, elidunt corpora. Quædam verò se admiscentia sanguini, generant animis desyderia: alia autem cordi hominis se copulantia, suggerunt cum blanditiis contraria. Nonnulla autem sunt, quæ sola corpora obligant infirmitatibus, sicut & illam filiam Abrahæ quam Dominus curauit. Hæc omnia ignorantes pagani, fatum appellant, quum diuersæ sint causæ, & ista ab inimicis procurentur, vt quacunque ex causa irritetur homo & subiiciatur passionibus, &c.

Diuersorū dæmoniorum dispares voluntates.

Luc. 13.

Post pauca ibidem.

Extinguitur incendium, si desit materia per quam vrat. Illis autem eueniunt quæ à Mathematicis dicuntur, qui credunt futurum quod dicunt. Illud enim agitur subtilitate dęmoniorum, vt ea efficiāt quæ antistites illorum dixerunt futura, ne falsi detecti credātur. Circa eos verò qui responsioni illorum non commodant fidem, non prævalet effectus eorum: quia nec ipsi tantum intenti sunt, vt satisfaciant eis qui illis non credunt, neque patitur Deus facere illos, per quod seducuntur fidentes de Deo, & non credentes diabolo. Omnia enim sic Deus instituit, vt secundum vniuscuiusque fidem eueniat, vt arbitrium liberum maneat voluntatis, ac per hoc, qui Deo credit ad auxilium eius confugiens, nihil ei prævalere poterit: certus est enim in potestate eius esse quæ fecit, & non audet contra eum, quem videt Deum communem habere propitium.

Dæmoniorum subtilitate fit vt Mathematici aliquando vera dicant.

Post pauca ibidem.

Ad subruendum enim fatum pertinet, quia mortui surrexerunt, cæco nato oculi reformati sunt, ęgri & paralytici confirmati sunt, &c. & quæ facta sunt alia, vt confugientibus ad Deū, si quid fati esse potest, impedimentum auferre non possit. Dicit enim Ioānes Apostolus, Maior est, inquit, qui in nobis est, quàm qui in hoc mūdo. Rogatus enim Deus, etiam quæ statuit amouet. Nam vtique statuit in peccatores vindicandum, & tamen deprecantibus ignoscit, quia ipsi soli licet ligare & soluere. Vnde cùm Soli statio concessa non sit, sub Iesu Naue iussus est stare, & obediuit eius imperio, contra id quod sibi in ratione mundi fuerat præceptum. Sub Ezechia autem amplius factum legitur: quia vt Ezechias quod sibi promissum erat, verum esse non dubitaret, signum tale accepit,

Iosue 10.

4. Reg. 20.

quod nouum esset & humanis auribus inauditum. Non enim sicut prius, Soli iussum est vt staret, sed vt reuerteretur retrò: quod videns Ezechias certum haberet eum posse sibi quindecim annos addere ad vitã, qui de hora nona fecerat sextam. Et quia contra Mathematicos est quod Ezechiæ concessum est (negant enim posse addi ad vitam) signum iterum in hac re, quod contra Mathematicos esset, accepit. Impossibile enim asserũt aliud astra facere, quàm habẽt constitutũ. Certè fati esse dicunt seruum habere aut non habere. Esto, ab initio mundi hæc fata vbi erãt? Vsque ad diluuium, & infrà multa serie annorum transacta, non fuit hæc conditio seruitutis. Aut nunquid ex Nini regis temporibus hæc fata cœperũt, qui primus dicitur finitimis bella inferre cœpisse, & captos facere seruituti obnoxios? Vide ergo postea hoc esse inuentũ, & non esse fati, sed actus dæmonum, quia si fati esset, ab initio mundi fuisset. Ipsa enim sunt sydera, quæ facta sunt in initio, & nunc manet cursus eorum. Et antea vita hominum agrestis erat, nec diuitiis studebatur. Quomodo nunc Astrologi per astra dicunt diuites & pauperes fieri? Nunquid mutata sunt astra? At versutia & præstigium est satanę, vt ea per stellas dicat fieri, quę angelis suis ministris operatur.

Post pauca ibidem.

Lex etiam aduersatur fatis. Lex etiam vsqueadeò aduersa est ipsis fatis, vt neget malos fati esse quòd mali sunt, sed illorum volũtatis: quamobrem illos puniẽdos ritè constituit. Nihil ergo Legi & fatis commune est, quando à Lege negatur quod à fatis asseritur. Qua autem ratione nati dicẽtur, qui *Mathematici vrbe Roma prohibiti.* Mathematicos vrbe Roma prohibuerũt, quod ius seruatũ non ignoratur? Et certè pagani fuerunt. Quomodo fato fiunt quæ contra fatum sunt? Sed si est fatum, non facit contra se.

Et post pauca.

Anaxagoræ mors. Iudic. 4. Anaxagoras in pilam eoniectus iussu regis, concussus expirauit, quod non contigit vlli hominum. Et Sisari regi Allophylorum mulier palum in tempora fixit, & ita reddidit spiritum. Hoc modo nemo est mortuus. Et antea cruci homines affigebantur, quod postea edicto prohibitum manet. Si fati erat, quomodo desiit? Quando enim quod fati est prohibetur & non fit, vincitur fatum. Aut si non erat fati, non fato homines crucifigebantur, sed iudicio legis. Et ita est, vt non fato homines damnentur, sed conuicti à malis suis operibus.

Ibidem post pauca.

Et Christum quidam sub fato fuisse negantur. Quid de quibusdam Christianis dicemus, qui in Saluatore seu saluatione mutati, pristini erroris vendicant vanitatem, intãtum hebetati, vt ipsum Deum sub fato egisse contendant, dicentes, Ipse dicit, Nondum venit hora mea: vt hora hæc non voluntatis, sed fatalis conditionis fuisset necesitas, quum ille volũtatis suæ horam significauerit, qua se tradi permiserit. Denique ait, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Cessat ergo fatalis necessitas, vbi potestas est voluntatis. *Ioannis 10.*

Ibidem in fine.

Ars Mathematica fugienda. Mathematicorum enim fatis credentes, fidei semen exterminant, quod & Creatori & iustitiæ eius testimonium perhibet. Opus enim opificem cognoscit, & æquo iure amoréque & facto testatur. Fugiendum omnibus modis ab hac arte monemus. Curiosi enim eius, inimici Dei sunt, & sine solicitudine nunquam sunt. Semper enim suspensi expectant quod minimè certum sciunt. Nos autem Deum, qui de Deo omnia prospera credimus, & si qua aduersa extiterint, eius nutu comprimi supplici ter oramus, securi de eius protectione, nec tamen nescii, quia & si quid aduersum bene nobis agentibus euenerit, toleratum proficiet ad coronam.

De hæresibus ad Quoduultdeum, Cap. XLIII.

Hæresis Origenistarum. Origeniani diabolum atque angelos eius, quanuis post longissima tempora, purgatos atque liberatos, regno Dei, lucíque restitui, & rursus post longissima tempora, omnes qui liberati sunt, ad hæc mala denuò relabi & reuerti, & has vices alternantes beatitudinum & miseriarũ rationalis creaturæ, semper fuisse, semper fore asserunt.

Libro I. Hypognosticon contra Pelagianos, in fine.

Diabolus natura est opus Dei Diabolus quæ ad mortem pertinent aut facit dum captiuat, & perimit, aut patitur, dum vincitur & damnatur. Diabolus enim natura est Angelus: sed quòd natura est, opus Dei est, quòd verò diabolus, vitio suo est, vtendo malè naturæ suæ bono: opera verò eius mala, quæ vitia dicuntur, actus sunt, nõ res, quæ tanquam per se agere dicuntur aliquid, quum ea, & per ea totum agit diabolus. vel damnatio dicũtur, quum ipse pro eis damnatur, pro quibus damnatur & homo, quum per liberum arbitrium his intellectis tradit assensum. Et ideo hæc in futuro seculo iam non erunt, quia in auctore suo diabolo damnabuntur, quum ille scilicet damnatus in gehenna, vt pecent homines amplius, potestatem hæc agere non habebit.

Soliloquiorum animæ ad Deum, Cap. XVI.

De diabolo & tentationibus illius. Deus meus ad te clamamus, libera nos ab aduersario nostro quotidiano, qui siue dormiamus, siue vigilemus, siue comedamus, siue bibamus, siue quodcunque opus operemur, omnibus modis instar die ac nocte, fraudibus & artibus, nunc palàm, nunc occultè sagittas venenatas contra nos dirigens, vt interficiat animas nostras. Et tamen Domine, pessima insania nostra, quia quum continuè videamus cõtra nos draconem ore aperto paratum ad deuorandum, nihilominus dormimus & lasciui-

mus

mus in pigritiis noſtris,tãquã ſecuri ante eũ,q nihil aliud deſyderat,quàm vt nos perdat. Inimicus,vt occidat ſemper vigilat ſine ſomno,& nos vt cuſtodiamus , nos nolumus euigilare à ſõno. Ecce tetẽdit ante pedes noſtros laqueos infinitos, & omnes vias noſtras variis repleuit decipulis ad capiendas animas noſtras. Et quis effugiet? Laqueos poſuit in diuitiis , laqueos poſuit in paupertate , laqueos tetendit in cibo,in potu,in voluptate, in ſomno, & in vigilia, laqueos poſuit in verbo & in opere , & in omni via noſtra. Sed tu Domine libera nos de laqueo venantium , & à verbo aſpero,vt confiteamur tibi dicentes , Benedictus Dominus Deus , qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. Laqueus contritus eſt,& nos liberati ſumus.

Pſalm.90.& 123.

De cognitione veræ vitæ,Cap.XXIIII.

Dæmones natura boni ſunt.

Dæmones nihilominus in eo quòd angelica ſunt natura,boni ſunt. Dæmones ſibi Deũ adeſſe ſentiunt , dum per eum viuunt & ſentiunt , quod iudicio Dei iuſto mala in pœnis luunt. Deus enim iuſtitia eſt,& vbicunque iuſtitia exercetur,Deus ibi eſſe creditur. Sic denique adeſt Imperator latroni,dum eum damnat,ſicut militi dum eum remunerat.

Eodem libro,Cap.XXXIII.

Anima inſatiabili cupiditate ſciendi veritatem captat,& ideo ſemper in cogitationibus vagatur , ideóque ſenſibus corporeis ſopitis, per ænigmata quædã futura Deo reuelãte prẽuidet. Interdũ circa veriſimilia diabolo fallente languet anxia. Aliquando Angelis vel animabus confabulatur: aliquando à dæmonibus ludificatur. Hęc in modum oculi,cętera omnia videt,ſeipſum anima videre non poteſt.

Libro de Spiritu & anima,Cap.XXVI.

De phantaſticis viſionibus, & illuſionibus dæmonum.

Dicit humana opinio , quòd quadam arte mulierum,& poteſtate dæmonũ homines conuerti poſſint in lupos , & iumenta , & quæque neceſſaria portare,& poſt peracta opera iterum ad ſe redire , nec fieri in eis mentem beſtialem, ſed rationalem humanámque ſeruari. Hoc ſic intelligendum eſt, quoniam dæmones naturas non creant , ſed aliquid tale facere poſſunt, vt videantur eſſe quod non ſunt. Nulla enim arte vel poteſtate animus,ſed nec corpus quidem aliqua ratione in membra vel in lineamenta beſtialia veraciter conuerti poteſt. ſed phantaſticum hominis , quod etiam cogitando ſiue ſomniando per rerum innumerabilium genera variatur,& quum corpus non ſit,corporum ſimiles formas mira celeritate capit. Sopitis autem & oppreſſis hominis ſenſibus corporeis, ad aliorum ſenſum figura corporea perduci poteſt, ita tamen, quòd corpus ipſum hominis alicubi iaceat , viuens quidem , ſed multò grauius atque expreſſius , quàm ſomno ſuis ſenſibus obſeratis : phantaſticum autem illud veluti formatum in alicuius animalis imaginem, alienis ſenſibus appareat , taliſque homo ſibi videatur,qualis ſibi videri poſſet in ſomnis, & portare onera. Quæ onera,ſi vera ſunt corpora,portantur à dæmonibus,vt illudatur hominibus,partim vera onerum corpora,partim falſa iumentorum cernentibus,&c.

Eodem libro,Cap.XXVII.

Satanas quòd modo intrare in hominem dicatur.

Implere autem dicitur ſatanas mentem alicuius , & principale cordis , non ingrediens quidem in eum , & in ſenſum eius, ſed fraude & iniquitate , atque omni malitia illum alliciens atque ſeducens , affectu malitiæ trahit per cogitationes & incentiua vitiorum , quibus ipſe plenus eſt , vtpote fallax , nequam, & fraudulentus deceptor animarum. Non enim participatione naturæ ſeu ſubſtantiæ , vt quidam putant,animam implet diabolus, aut eius habitator efficitur , ſed per fraudulentam deceptionem atque malitiam , in eo habitare dicitur quem implet. Solius enim Trinitatis eſt intrare, & implere naturam, ſiue ſubſtantiam, quam creauit,&c.

Eodem libro,Cap.XXVIII.

De mulieribus quæ dæmonum illuſionibus ſeducuntur.

Dæmones & acrimonia ſenſus, & celeritate motus aerei corporis, terrenorum corporum ſenſum facilè præcedunt, & quædam cogitata prænuntiant , quæ homines mirantur propter tarditatem terreni corporis. Acceſsit autem dæmonibus per tam longum tempus, quo eorum vitã protenditur,rerum longè maior experientia , quàm hominibus poteſt euenire propter breuitatem vitæ . Idcirco quædam futura prædicunt, & quædã mira faciunt, quibus homines alliciunt & ſeducunt. Vnde quædam mulierculæ poſt ſatanam conuerſæ, dæmonum illuſionibus & phantaſmatibus ſeductæ, credunt ſe & profitentur nocturnis horis cum Diana paganorum dea , vel cum Herodiade & Minerua , & innumera mulierum multitudine equitare , earúmque iuſsionibus obtemperare . Ipſe nanque ſatanas, qui transfigurat ſe in Angelum lucis,quum mentem cuiuſque mulierculæ ceperit , & hanc ſibi per infidelitatem ſubiugauerit, illicò tranſformat ſe in Angelum lucis, in diuerſarúmque perſonarum ſpecies & ſimilitudines, & mentem quam captiuam tenet,in ſomnis deludens, modò lætã,modò triſtia, modò cognitas, modò incognitas perſonas oſtendens, per deuia quæque deducit. Et cùm ſolus hoc patitur ſpiritus infidelis,nec in animo, ſed in corpore euenire opinatur,idcirco nimis ſtultꝰ & hebes eſt,qui hæc omnia quæ in ſpiritu fiũt, etiam in corpore accidere arbitratur,cùm Ezechiel & alii Prophetæ, Ioannes etiam Euangeliſta & Apoſtoli in ſpiritu,non in corpore viſiones viderint.

De Eccleſiaſticis dogmatibus,Cap.XXIIII.

Nemo etiam Baptiſmatis gratia renouatus idoneus eſt ad ſuperandas diaboli inſidias, & ad vincendas carnis concupiſcentias, niſi per quotidianum adiutorium Dei,perſeuerãtiam bonæ conuerſationis acceperit.

A.

Eodem libro, Cap. LXXXI.

Diabolus cogitationes videre non potest.

Internas animæ cogitationes diabolum non videre certi sumus: sed motibus eas corporis ab illo & affectionum indiciis colligi experimento didicimus. Secreta autem cordis solus ille nouit, ad quem dicitur, Tu solus nosti corda filiorum hominum.

Cap. LXXXII.

Malæ cogitationes non semper à diabolo.

Non omnes malæ cogitationes nostræ semper diaboli instinctu excitantur, sed aliquoties ex arbitrii nostri motu emergunt. Bonę autem cogitationes semper à Deo sunt.

Cap. LXXXIII.

Dæmones animabus hominũ non immiscetur, sed applicatur.

Dæmones per energicam operationem non credimus substãtialiter illabi animę, sed applicatione & oppressione vniri. Illabi autẽ menti, illi soli possibile est qui creauit, qui natura subsistens incorporeus, capabilis est suæ facturæ.

Libro I. de mirabilibus sacræ Scripturæ, Cap. II.

Absit hoc vt sentiamus angelum posse homini suadere peccatum in terra, nisi prius ipse peccaret in cælo, dicente Domino, Vidi satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Non enim potuisset & ipse inuidere felicitati humanę, nisi prius amisisset beatitudinem primã. Non solùm ergo peccatum hominis præcessisse diabolica ruina credẽda est, sed etiam perfectionem creaturarum illarum, quæ in die septimo facta est. Damnãdis in nouissimo die Domino prænuntiante dicitur, Discedite à me maledicti in ignem æternum, quem præparauit Pater meus diabolo & angelis eius. Quando ergo præparatus est ille ignis in perfectione creaturarum omnium, nisi fortè dicamus post sexti diei perfectionem Deum aliquid creasse? Quod absit, ne mendacem Scripturam, imò nosmetipsos faciamus. Cui ergo carcer in illa creaturarũ conditione præparatus est, illius peccatum originaliter illas creaturas præcesit. Quoniam vt Scriptura inquit, Ipse ab initio mendax est, & in veritate non stetit.

Lucæ 10.

Matth. 25.

Lib. II. de mirabilibus sacræ Scripturæ, Cap. X.

Diabolus spiritus Domini dicitur.

Vbicunque cum additamento dicitur esse spiritus Domini malus, vt in libro Samuelis, intelligitur diabol⁹ esse, q Domini ꝓpter ministerium, malus propter vitium dictus videtur.

Lib. II. de Symbolo ad Catechumenos, Cap. I.

Ex qua re nobis factus est aduersarius diabolus, nisi ex hac, quia videt liberos, quos tenebat antè captiuos, quia videt sanos, quos suis iaculis prostrauerat vulneratos, quia videt vestiri denuo immortalitate, quos nudauerat ꝓpinando iniquitatem, quia muscipula eius cõminuta est, & nos cruti sumus? Adiutorium nostrum in nomine Domini. Si adiutorium nostrum in nomine Domini eius est, renũtiemus diabolo, pompis & angelis eius. Hoc audistis, hoc & vos professi estis, renuntiare vos pompis & angelis eius. *Eodẽ Cap. sub finẽ.*

Psalm. 125.

Duo sunt genera armorũ diaboli valde fortia, contra quæ vigilanter ac fortiter stare debet omnis miles Christi, qui triumphare cupit & superare virtutem diaboli. Quæ sunt ista duo genera armorum? Voluptas & timor. Alios enim voluptate capit, alios timore frangit. Confirmetur & nostra acies, proferantur arma spiritalia, contra timorem diaboli adsit timor Domini castus permanens in seculum seculi. Contra voluptatem turpissimè delectationis, non desit fides orationis. Et quid metuit Christianus, quando admonetur sic orare, sic præsumere, sic fidere, vt dicat, Dominus mihi adiutor est, & ego despiciam inimicos meos? Plures tamen noueritis, dilectissimi, capere aduersarium per voluptatem quàm per timorem. Nam quare quotidie muscipulam spectaculorum, insaniam studiorum ac turpium voluptatum proponit, nisi vt his delectationibus capiat quos amiserat, ac lætetur denuo se inuenisse quos perdiderat?

Diaboli duo genera armorum.

Psalm. 117.

De salutaribus documentis, Cap. IX.

Diabolus caput & finis mendacij.

Diabolus enim est angelus per superbiam separatus à Deo, qui in veritate non stetit, & doctor mendacii, & pater mendacii, quia ab ipso primum inuentum est mendacium, & ipse est mendacium, sicut verissima veritas Dominus noster Iesus Christus in Euangelio Ioannis loquitur, quia ipse est caput & finis mẽdacii, & à semetipso deceptus, nos decipere festinat. Iste est aduersarius effectus generis humani, inuentor mortis, radix malitiæ, scelerum caput, princeps omnium vitiorum, persuasor etiam turpium voluptatum.

Ioannis 8.

In speculo peccatoris, Cap. VII.

Diaboli conat⁹ circa morientes.

Attende ergo in illa terribili hora mortis de qua loquimur, misera peccatoris anima, quando de mundo exitura & itura es, aderunt mox ministri maligni, illi scilicet maledicti diaboli, illa vera tartarea monstra, illi spiritus terribiles & pessimi, velut leones rugientes vt rapiant prædam, subaudi tuam peccatricem & miseram animam. Tunc horribilia patebunt loca pœnarum, chaos & caligo tenebrarum, horror miseriæ & tribulationis, tremor & timor angustiæ & confusionis, dolor horrendæ visionis, tremor tremendę mãsionis, locus flentium, vbi stridor dentiũ, vbi morsus vermium, vbi clamor dolentium, vbi luctus gementium, vbi est vox clamantium peccatorum, & dicentium, Væ, væ nobis filiis Euæ.

De rectitudine catholicæ conuersationis, C.

Ante omnia illud annuntio atque obtestor, vt nullus paganorum sacrilegas consuetudines obseruet, non carcarios, non diuinos, non sacrilegos, non præcantatores, nec pro vlla causa aut infirmitate eos consulere & interrogare præsumatis. Qui hoc malum facit, perdit Baptismi sacramentum. Similiter auguria vel sternutiones obseruare nolite, nec in itinere positi, aliquas auiculas cantantes attẽdatis: sed

sed siue iter, siue quodcunque opus arripiatis, signate vos in nomine Christi, & symbolum & orationem Dominicam cum fide & deuotione dicite: & nihil vobis poterit nocere inimicus.

Superstitiones à Christianis præcauendæ.

Nullus obseruet qua die domũ exeat, vel qua reuertatur, quia omnes creauit Dominus. Nullus ad inchoandum opus, diem vel lunam attendat. Nullus in calendis Ianuarii, nefanda & ridiculosa, vetulas aut ceruulos, aut iocticos faciat, neque mensas super noctem componat, nec syrenas aut bibitiones exerceat superfluas. Nullus in pyras credat, neque in cantum sedeat, quia opera diabolica sunt. Nullus in festiuitate beati Ioannis, aut Sanctorum solennitatibus solstitia, aut vallationes vel salutationes, aut cantica diabolica exerceat. Nullus nomina dæmonum, aut Neptunum, aut Dianam, aut Herculem, aut Mineruam, aut Genistum, aut cætera huiusmodi inepta credere aut inuocare præsumat. Nullus diem Iouis absque solennitatibus sanctis, nec in Maio, nec in vllo tempore in otio obseruet, nec turmarum vel murorum, vel aliquam diem omnino, nisi tantùm diem Dominicam. Nullus ad fana, vel ad petras, vel ad fontes, vel ad arbores, aut ad ocellos, vel per trina luminaria votum faciat, vel votum reddere præsumat. Nullus ad colla hominis vel alicuius animalis legumina dependere præsumat, & si à clericis fiat, & dicatur quòd res sancta sit, & in Diuina lectione contineatur, non esset dignus nomine clericorum, sed hæreticorum: quia non est in eis remedium Christi, sed venenum diaboli. Nullus præsumat lustrationes facere, nec herbas incantare, neque pecora per cauam arborem, vel terram transilire foratam, quia per hoc diabolo videtur consecrare. Nulla mulier præsumat succinos dependere, nec in tela siue in tinctura, siue in quolibet opere, Mineruam vel cæteras infaustas personas nominare, sed in omni tempore Christi gratiam adesse, & in virtute nominis eius toto corde confidere. Nullus quando luna obscuratur vociferare præsumat, quia certis temporibus Deo iubente obscuratur. Nec per lunam nouam timeat aliquid operis arripere, quia Deus ad hoc lunam

Gene. 1.

fecit vt tempora designet, & noctium tenebras temperet, nõ vt alicuius corpus custodiat, aut dementem hominem faciat, sicut stulti putant, qui à dæmonibus vexatos, à luna pati putant.

1. Timoth. 2.

Nullus dominos solem aut lunam vocet, neque per eos iuret, quia creatura Dei sunt, & necessitatibus hominum iussu Dei inseruiunt. Nemo sibi proponat Fortunã aut Genistum, quòd nascentia dicitur, quia Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, atque in sapientia omnia dispensat, sicut disposuit ante mundi constitutionem. Propterea quoties aliqua infirmitas occurrerit alicui, nõ quærantur præcãtatores, non diuini, non sortilegi, non carcarii, neq; per fontes, aut arbores, aut biuia, phylacteria exercea-

tur, sed qui ægrotat in sola misericordia Dei confidat.

Post pauca ibidem.

Ideóque fratres, omnes adinuentiones inimici toto corde respuite, & suprà dicta sacrilega cum omni labore & horrore fugite. Nulli creaturæ præter Deum & Sanctos eius, venerationem exhibeatis: fontes vel arbores, quos sacrinos vocant, succidite, plantas siue vngulas pedum, quas per biuia ponunt, fieri vetate, & vbi inueneritis igni cremate. Per nullam aliam artem saluari vos credatis, nisi per inuocationem & crucem Christi, &c.

Nulla arte saluamur, nisi per inuocatione nominis Christi.

Post pauca ibidem.

Nullus, sicut dictum est, obseruet egrediẽs aut ingrediens domum quid sibi occurrat, vel sibi in aliquo vox reclamantis fiat, aut qualis auis cantus garriat, vel quid etiam portãtem videat: quia qui hæc obseruat, ex parte paganus esse dignoscitur. Qui ergo hæc contempserit, Prophetam sibi gratuletur clamare, Beatus vir cuius est Dominus spes eius, & non respexit in vanitates & insanias falsas. Hinc & Apostolus monet, Omne, inquit, quodcunq; facitis, in nomine Iesu Christi facite. Prorsus ergo recedẽdum est à cunctis huiuscemodi obseruantibus. Mathematici spernendi, auguria horrenda, somnia contemnenda: quoniam sicut Scriptura testatur, vana sũt. Vnde per Mosen præcipitur, Non augurabimini, Non obseruabitis, inquit, somnia, nec ad Magos declinabitis. Oportet ergo vt hæc tota mẽte obseruetis, & si quos cognoscitis, vel occultè aliqua phylacteria exercere, expedit vt nec cibum cum eis sumatis, nec vllum consortium cum illis habeatis. Ista ergo omnia spernentes, ad Dei vos auxilium conferte, & de eius misericordia non desperate.

Psalm. 39.

Coloss. 3.

Auguria non obseruanda.

Leuit. 19.

De diuinatione dæmonum,

Cap. I.

Quodam die in diebus sanctis octauarum cùm mane apud me adessent multi fratres laici Christiani, & in loco solito consedissemus, ortus est sermo de religione Christana, aduersus præsumptionem, & tanquã miram & magnam sciẽtiam paganorum: quem recordatum atque completum, literis mandãdum putaui, non expressis contradicentiũ personis, quanuis Christiani essent, & magis contradicendo quærere viderentur quid paganis responderi oporteret. Cùm ergo de diuinatione dæmonum quæreretur, & affirmaretur prędixisse nescio quam euersionem templi Serapis, quæ in Alexandria facta est: respondi non esse mirandum, si istam euersionem templi simulachris suis imminere dæmones & scire & prędicare potuerunt, sicut alia multa, quantum eis nosse & prænuntiare permittitur, &c.

Templi Serapis euersio à dæmone prædicta.

Cap. III.

Dæmonum est natura, vt aerei corporis sensu, terrenorum corporum sensum facilè præcedant, celeritate etiam propter eiusdem

Dæmones multa antè cognita prænuntiant.

aerei corporis superiorem mobilitatẽ, non solùm cursus quorũlibet hominum vel ferarum, verumetiam volatus auium incomparabiliter vincãt. Quibus duabus rebus, quantùm ad aereum corpus attinet, prẽditi, hoc est, acrimonia sensus, & celeritate motus, multò antè cognita prænuntiant vel nũtiant, quæ homines præ sensus terreni tarditate mirentur. Accessit etiam dæmonibus per tam longum tempus, quo eorum vita protẽditur, rerum longè maior experiẽtia, quàm potest hominibus propter breuitatem vitæ prouenire. Per has efficacias, quas aerei corporis natura sortita est, nõ solùm multa futura prædicunt dæmones, verumetiã multa mira faciũt. Quæ quoniam homines dicere ac facere non possunt, eos dignos quidam quibus seruiant, & quibus diuinos honores deferant arbitrantur, instigante maximè vitio curiositatis propter amorem felicitatis falsæ, atque terrenæ & excellentiæ temporalis, &c.

Eodem libro, Cap. V.

Dæmones plerunque ea prænuntiant, quæ facturi sunt.

Primùm sciendum est, quoniam de diuinatione dęmonum quęstio est, illos ea plerunque prænuntiare, quæ ipsi facturi sunt. Accipiunt enim sæpe potestatem & morbos immittere, & ipsum aerem vitiãdo morbidũ reddere, & peruersis atque amatoribus terrenorum commodorum malefacta suadere, & de quorũ morib⁹ certi sunt, quòd sint eis talia suadentibus consensuri. Suadent autem miris & inuisibilibus modis, per illam subtilitatem suorum corporum, corpora hominum non sentiẽtium penetrando, seseq; cogitationibus eorum per quædam imaginaria visa miscendo, siue vigilãtium siue dormientium. Aliquando autem non quæ ipsi faciunt, sed quæ naturalibus signis futura prænoscunt, quæ signa in hominum sensus venire non possunt, antè prædicunt.

Post pauca.

Libr. 2 Retractationum, Cap. 30.

Dæmon in aeris affectione atque ordinatione, sibi notas, nobis ignotas, futuras præuidet tẽpestates. Aliquãdo & hominum dispositiones, nõ solùm voce prolatas, verũetiam cogitatione cõceptas, cùm signa quædã ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt, atq; hinc etiã multa futura prænuntiãt, aliis videlicet mira, qui ista disposita nõ nouerunt. Sicut enim apparet cõcitatior animi motus in vultu, vt ab hominibus quoque aliquid forinsecus agnoscatur, quod intrinsecus agitur, ita non debet esse incredibile, si etiam leniores cogitationes dant aliqua signa per corpus, quę obtuso sensu hominum cognosci non possunt, acuto autem dæmonum possunt.

De Ecclesiasticis dogmatibus, Cap. LXXXIIII.

Peccatores signa faciũt.

Signa & ꝓdigia & sanitates etiã peccatores in nomine Domini facere, ab ipso Deo didicimus, & cùm alios hac præsumptione iuuent, sibi per ambitionẽ humanæ gloriæ nocent: quia gloriantur in dato falso, non meritis debito.

Eodem libro, Cap. LXXXV.

Signa sanctum non reddunt.

Signis & prodigiis clarum posse fieri Christianum, non tamen sanctum, si intemperatis & asperis moribus agat. Temperatis autem & placidis moribus, etiam absque signorum efficacia, & sanctum & perfectum & Dei hominẽ fieri rectè credimus, &c.

De vera religione, Cap. XXV.

Quare mirac. ila cessauerint.

Quum enim Ecclesia catholica per totum orbem diffusa atque fundata sit, nec miracula illa in nostra tempora durare permissa sunt, ne animus semper visibilia quæreret, & eorũ consuetudine frigesceret genus humanũ, quorum nouitate flagrauit. Nec iam nobis dubium esse debet, iis esse credendum, qui quum ea prædicent quę pauci assequũtur, se tamen sequendos populis persuadere potuerunt. Nunc enim agitur quibus credendum sit, antequam quisq; sit idoneus incundæ rationi de diuinis & de inuisibilibus rebus. Nam ipsi rationi purgatioris animę, quæ ad perspicuam veritatem peruenit, nullo modo auctoritas humana præponitur, sed ad hanc nulla superbia humana perducit. Quæ si non esset, non essent hæretici, neque schismatici, nec carne circuncisi, nec creaturarum simulachrorúmque cultores. Hi autem si non essent ante perfectionem populi, quæ promittitur, multò pigrius veritas quæreretur.

De vtilitate credendi ad Honoratum, Cap. XVI.

Miraculum quid sit.

Homini non valenti verum intueri, vt ad id fiat idoneus, purgarique se sinat, auctoritas præstò est, quã partim miraculis, partim multitudine valere nemo ambigit. Miraculũ voco, quidquid arduũ aut insolitũ supra spem vel facultatem mirãtis apparet. In quo genere nihil est populis aptius & omnino stultis hominib⁹, quàm id q; sensib⁹ admouetur. Sed rursus hæc in duo diuidũtur. Quædã enim sunt, quæ solã faciũt admirationẽ, quædã verò magnam etiã gratiã beneuolentiámq; conciliant. Nã si quis volantẽ hominẽ cernat, cùm ea res nihil spectatori afferat cõmodi prẽter ipsum spectaculum, miratur tantummodo. Si quis autem graui & desperato morbo affectus, mox vt iussum fuerit, cõualescat, admirationem sanitatis suæ, sanantis etiam charitate superabit. Talia facta sunt illo tempore, quo Deus in vero homine, quãtum sat erat, hominibus apparebat. Sanati languidi, mundati leprosi, incessus claudis, cæcis visus, surdis auditus est redditus. Homines illius temporis aquam in vinum conuersam, saturata quinque millia quinque panibus, transita pedibus maria, mortuos resurgentes viderunt. Ita quædam corpori manifestiori beneficio, quædam verò menti occultiore signo, & omnia hominibus maiestatis testimonio consulebant: sic in se tunc animas errantes mortalium diuina commouebat auctoritas. Cur (inquis) ista modo non fiunt? Quia non moueret, nisi mira essent. At si solita essent, mira non essent.

Miracula depleta sunt.

Matth. 11. & 14. Ioan. 2. & 11.

Cur nũc miracula non fiant quæ Christo tempestate

essent. Nam dici & noctis vices, & constantissimum ordinem rerũ cælestium, annorum quadrifariam conuersionem, decedentes redeuntésque frondes arboribus, infinitã vim seminum, pulchritudinẽ lucis, colorum, sonorum, odorum, saporúmq; varietates, da qui primùm videat atque sentiat, cum quo tamẽ loqui possimus, hebescit, obruitúrq; miraculis. Nos verò hæc omnia, nõ cognoscendi facilitate (quid enim causis illis obscurius?) sed certè sentiẽdi assiduitate cõtemnimus. Facta sunt igitur illa opportunissimè, vt his multitudine credẽtium congregata, atque propagata, in ipsos mores vtilis conuerteretur auctoritas.

Libr. XXI. Sententiarum, sententia quarta.

Non enim oportet moueri cùm magicis artibus miracula fiunt, plerunque similia miraculis quæ fiunt per sanctos Dei seruos, sicut scriptum est in Exodo, quòd Magi Pharaonis fecerunt nonnulla similiter sicut fecit Moses. Exod. 7. Nõ ergo oportet hæc mirari, quia omnia quæ visibiliter fiunt, etiam per inferiores potestates aeris huius non absurdè fieri posse creduntur. Sed hoc interest, quòd cùm Sancti talia faciant, in nomine Domini Dei omnium rerum de sublimioribus apparatibus iubetur inferiori creaturæ: cùm autem mali homines magicis artibus operãtur similia, in manus suas dãtur cùm exaudiũtur à dæmonibus. Digni enim sunt qui tali exauditione decipiantur, vt pœna illis fiat hoc quod videntur impetrare beneficium, cùm eis exhibẽt quasi priuatim aereæ potestates quędã miracula, vt eos habeant subiugatos, permissu tamen diuinæ prouidentiæ, vt pro meritis animarum sua cuique tribuantur.

Differimẽ inter miracula quæ faciunt Sancti, & quæ fiunt à Magis.

Lib. X. De ciuitate Dei, Cap. IX.

Multa fiebant in veteri Testamento miracula, quæ omnia commemorare nimis longum est, ad commendandum vnius Dei veri cultum & multorum falsorúmque prohibendum. Fiebãt autem simplici fide, atque fiducia pietatis, non incantationibus & carminibus nefariæ curiositatis arte compositis, quam vel Magiã, vel detestabiliore nomine Goetian, vel honorabiliore Theurgian vocant qui quasi conantur ista decernere: & illicitis artibus deditos alios damnabiles, quos & maleficos vulgus appellat (hos enim ad Goetian pertinere dicũt) alios autem laudabiles videri volunt, quibus Theurgian deputant, cùm sint vtrique ritibus fallacibus dęmonum obstricti, sub nominibus Angelorum, &c.

Vtilis miraculorum in veteri Testamento.

Eodem lib. Cap. X.

Ecce nunc alius Platonicus, quem doctiorem ferunt, Porphyrius, nescio per quam theurgicam disciplinam etiam ipsos deos obstrictos passionibus & perturbationibus dicit. Quoniã sacris precibus adiutari terreríq; potuerunt, ne præstarent animæ purgationem, & ita terreri ab eo qui imperabat malum, vt ab alio qui poscebat bonum per eandem artem theurgicam solui illo timore nõ possent, & ad dãdum beneficium liberari. Quis non videat hęc omnia fallacium dæmonum esse commenta, nisi eorum miserrimus seruus, & à gratia veri Liberatoris alienus? O theurgia præclara, ô animæ prædicanda purgatio, vbi plus imperat immunda inuidentia, quàm impetrat pura beneficentia: imò verò malignorum spirituum cauenda & detestanda fallacia, & salutaris audiendi doctrina. Quid enim? Quia has sordidas purgationes sacrilegis ritibus operãtur, quasdam mirabiliter pulchras (sicut iste commemorat) vel Angelorum imagines, vel deorum tanquam purgato spiritu vident (si tamen vel tale aliquid vident) illud est quod 2. Corinth. 11. Apostolus dicit, Quoniam satanas transfigurat se velut Angelum lucis. Eius enim sunt illa phantasmata, qui miseras animas multorum falsorúmque deorum fallacibus sacris cupiẽs irretire, & à vero veri Dei cultu, quo solo mũdantur & sanantur, auertere, sicut de Protheo dictum est, formas se vertit in omnes, hostiliter insequens, fallaciter subueniens, & vtrobique nocens.

Porphyrius doctior Apuleio.

Eodem libro, Cap. XII.

Porrò autem quæcunque miracula, siue per Angelos, siue quocunque modo ita diuinitus fiunt, vt Dei vnius, in quo solo beata vita est [illegible] um religionémque commendent: ea verè [illegible] is, vel per eos qui nos secundum veritatem pietatémque diligunt fieri, ipso Deo in illis operante, credendum est. Neque enim audiendi sunt qui Deum inuisibilem visibilia miracula operari negant, quum ipse etiam secundum ipsos fecerit mundum, quem certè visibilem negare non possunt. Quidquid igitur mirabile fit in hoc mundo, profectò minus est quàm totus hic mundus, id est, cælum & terra, & omnia quæ in eis sunt, quæ certè Deus fecit. Sicut autem ipse qui fecit, ita modus quo fecit occultus est, & incomprehensibilis homini. Quanuis itaque miracula visibilium naturarum videndi assiduitate viluerint, tamen quum ea sapienter intuemur, inusitatissimis rarissimísque maiora sunt. Nam & omni miraculo quod fit per hominem, maius miraculum est homo. Quapropter Deus qui fecit visibilia cælum & terram, non dedignatur facere visibilia miracula in cælo vel in terra, quibus ad se inuisibilem colendum excitet animam adhuc visibilibus deditam: vbi verò & quando faciat, incommutabile consilium penes ipsum est, in cuius dispositione iam tempora facta sunt, quæcunque futura sunt. Nam temporalia mouens, temporaliter non mouetur, nec aliter nouit facienda quàm facta, nec aliter inuocantes exaudit, quàm inuocaturos videt. Nam & quum exaudiunt Angeli eius, ipse in eis exaudit, tanquam in vero nec manufacto templo suo, sicut in omnibus Sãctis suis, eius quæ temporaliter fiunt iussa, æterna eius Lege conspecta.

De miraculis quæ per sanctorum Angelorũ ministerium Deus operatur.

Homo omni miraculo maius est miraculum.

Eodem libro, Cap. XVI.

Quibus spiritibus credendū.

Quibus igitur Angelis de beata & sempiterna vita credendum esse censemus? Vtrùm eis qui se religionis ritibus coli volunt, sibi sacra & sacrificia flagitantes à mortalibus exhiberi, an eis qui hunc omnem cultum vni Deo creatori omnium deberi dicunt, eíque reddēdum vera pietate præcipiunt, cuius & ipsi contemplatione beati sunt, & nos futuros esse promittunt? Illa nanque visio Dei, tantæ pulchritudinis visio est, & tanto amore dignissima, vt sine hac quibuslibet aliis bonis præditum atq; abundantem non dubitet Plotinus infelicissimum dicere. Quum ergo ad hunc vnum quidam Angeli, quidam verò ad seipsos latria colendos signis mirabilibus excitent, & hoc ita vt illi istos coli prohibeant, isti autem illum prohibere non audeant, quibus potius sit credendum respondeant Platonici, respondeant quicunque Philosophi, respondeant Theurgi vel potius Periurgi, hoc enim sunt illæ omnes artes vocabulo dignæ. Post remò respōdeant homines si vllus suæ naturę sensus, quòd rationales creati sunt, ex aliqua parte viuit in eis. Respondeant (inquam) esse ne sacrificādum sit diis vel angelis, qui sibi sacrificari iubent, an illi vni cui iubent ii qui & sibi & istis prohibent. Si nec isti, nec illi vlla miracula facerent, sed tantùm præciperent, alii quidem vt sibi sacrificaretur, alii verò id vetarent, sed vni tantùm iuberent Deo: satis deberet pietas ipsa discernere, quid horum de fastu superbiæ, quid de vera religione descenderet. Plus etiam dicam, Si tantùm hi mirabilibus factis humanas animas permouerent, qui sibi sacrificia expetunt: illi autem qui hoc prohibent, & vni tantùm Deo sacrificari iubent, nequaquam ista visibilia miracula facere dignarentur, profectò non sensu corporis, sed ratione mentis præponenda esset eorum auctoritas. Cùm verò Deus id egerit ad commendanda eloquia veritatis suæ, vt per istos immortales nūtios, non sui fastum, sed maiestatem illius prędicantes, faceret maiora, certiora, clariora miracula, ne infirmis piis, illi qui sacrificia sibi expetunt falsam religionem facilius persuaderent, eò quòd sensibus eorum quædam stupenda monstrarent: quem tandem ita desipere libeat, vt non vera eligat quæ sectetur, vbi & ampliora inuenit quæ miretur? Illa quippe miracula deorum gentilium, quæ commendat historia, non ea dico quæ interuallis temporum occultis ipsius causis mundi, veruntamen sub diuina prouidentia constitutis & ordinatis, monstruosa contingunt, quales sunt inusitati partus animalium, & cæli terræque rerum insolita facies, siue tamen terrēs, siue etiam nocens, quæ procurari atque mitigari dæmoniacis ritibus fallacissima eorum astutia perhibentur. Sed ea dico quæ vi ac potestate eorum fieri satis euidenter apparet, vt est quòd effigies deorum penatum, quos de Troia AEneas fugiens aduexit, de loco in locum migrasse referuntur, quòd eotem Tarquinius nouacula secuit, quòd Epidaurius serpens AEsculapio nauiganti Romam comes adhæsit, quòd nauim, qua simulachrum matris Phrygiæ vehebatur, tantis hominū boúmque conatibus immobilē redditā, vna muliercula zona alligatā, ad suæ pudicitiæ testimoniū mouit & traxit, quòd virgo Vestalis, de cuius corruptione quæstio vertebatur, aqua impleto cibro de Tyberi, neque profluente, abstulit controuersiam. Hæc ergo atque alia huiuscemodi nequaquam illis quæ in populo Dei facta legimus, virtute ac magnitudine conferenda sunt, quantò minus ea quæ illorū quoq; populorū, qui tales deos coluerūt, legibus iudicata sunt, prohibenda atq; plectenda, Magica scilicet vel Theurgica? Quorū pleraq; specietenus mortaliū sensus imaginaria ludificatione decipiūt, quale est lunam deponere, Donec suppositas (vt ait Lucanus) propior despumet in herbas. Quædam verò & si nonnullis piorum factis videantur opere coæquari, finis ipse quo discernuntur incomparabiliter hæc nostra ostendit excellere. Illis enim multi tantò minus sacrificiis colendi sunt, quantò magis hæc expetunt. His verò vnus commendatur Deus, qui se nullis talibus indigere, & Scripturarum suarum testificatione & eorundem postea sacrificiorū remotione demonstrat.

Miracula gentilium historia.

Eodem lib. Cap. XXII.

Vnde potissimum Sanctus in Ecclesiam ingressis de vera purgatione.

Vera pietate homines Dei, aereā potestatem inimicam cōtrariámque pietati exorcizādo eiiciunt non placando, omnes tentationes aduersitatéque eius vincunt orando nō ipsam sed suum Deum aduersus ipsam. Non enim alique vincit aut subiugat, nisi societate peccati. In eius ergo nomine vincitur qui hominem assumpsit, egítque sine peccato, vt in ipso sacerdote ac sacrificio fieret remissio peccatorū, id est, per Mediatorem Dei & hominum, hominē Christum Iesum, per quē facta peccatorū purgatione reconciliamur Deo. Non enim nisi peccatis homines separantur à Deo, quorū in hac vita non fit nostra virtute, sed diuina miseratione purgatio, per indulgentiam illius nō per nostram potentiam, quia & ipsa quantulacunque virtus, quæ dicitur nostra, illius est nobis bonitate cōcessa. Multum autem nobis in hac carne tribueremus, nisi ad eius depositionem sub venia viueremus. Propterea ergo nobis per Mediatorem præstita est gratia, vt polluti carne peccati, carnis peccati similitudine mūdaremur. Hac Dei gratia, qua in nos ostendit magnam misericordiam suā, & in hac vita per fidē regimur, & post hanc vitam per ipsam speciem incommutabilis veritatis, ad perfectionē plenissimam perducemur.

1. Tim. 2.

Lib. XVIII. De ciuitate Dei.

Cap. V.

In omnibus ferè templis vbi colebantur Isis

& Serapis, erat etiam simulachrum quod digito labiis impresso, admonere videretur vt silentium fieret. hoc Varro significare existimat, vt homines eos fuisse tacerentur. Ille autem bos quem mirabili varietate decepta AEgyptus, in honorem eius delitiis affluẽtibus alebat, quoniam eum sine sarcophago viuum venerabantur, Apis non Serapis vocabatur. Quo boue mortuo, quoniam quærebatur & reperiebatur vitulus coloris eiusdem, hoc est, albis quibusdam maculis similiter insignitus, mirum & quiddam diuinit⁹ sibi procuratum esse credebant. Non enim magnum erat dæmonibus, ad eos decipiendos, phantasiam talis tauri, quem sola cerneret, ostentare vaccę concipienti atque prægnanti, vnde libido matris attraheret quod in eius fœtu iam corporaliter appareret: sicut Iacob de virgis variatis vt oues & capræ variæ nascerentur effecit. Quod enim homines coloribus & corporibus veris, hoc dæmones figuris fictis facillimè possunt animalibus concipientibus exhibere.

De boue quem AEgyptus colebat.

Gene. 30.

Lib. XXI. Cap. V.

Veruntamen homines infideles, quibus cùm diuina vel præterita vel futura miracula prædicamus, quæ illis experiẽda non valemus ostendere, rationem à nobis earum flagitant rerum: quam quoniam non possumus reddere (excedunt enim vires mentis humanæ) existimant falsa esse quæ dicimus: ipsi de tot mirabilibus rebus, quas vel videre possumus vel videmus, deberent reddere rationem. Quod si fieri ab homine non posse viderint, fatendum est eis non ideo aliquid non fuisse vel futurum non esse, quia ratio non potest reddi: quandoquidem sunt ista de quib⁹ similiter nõ potest. Non itaque pergo per plurima, quæ mandata sunt literis, non gesta atque transacta, sed in locis quibusque manentia, quò si quisquã ire voluerit & potuerit, vtrùm vera sint explorabit. Sed pauca commemoro. Agrigentinum Siciliæ salem perhibent cùm fuerit admotus igni velut in aqua fluescere: cùm verò aquæ adiungitur, velut in igne crepitare. Apud Garamantas quendam fontem fertur esse tam frigidum diebus vt non bibatur, tam feruidum noctibus vt non tangatur. In Epiro alium fõtem, in quo faces vt in cæteris extinguntur accẽsæ, sed non vt in cæteris accenduntur extinctæ. Asbeston Arcadiæ lapidem propterea sic vocari, quòd accensus semel iam non possit extingui. Lignum cuiusdam ficus AEgyptiæ, non vt ligna cætera in aquis natare, sed mergi: & quod est mirabilius, cùm in imo aliquandiu fuerit, inde ad aquæ superficiem rursus emergere, quando madefactum debuit humoris pondere prægrauari. Poma in terra Sodomorum gigni quidem, & ad maturitatis faciẽ peruenire, sed morsu pressúve tentata, in fumum ac fauillam corio fathiscente vanescere. Pyritem lapidem Persicum, tenentis manum, si vehementius prematur, adurere, propter quod ab igne nomen accepit. In eadem Perside gigni etiam lapidem Selenitem, cuius interiorem candorem cum luna crescere atque deficere. In Cappadocia etiã vento equas concipere, cosdémque fœtus non amplius triennio viuere. Tilon Indiæ insulam cô præferri cæteris terris, quòd omnis arbor quæ in ea gignitur, nunquam nudatur tegmine foliorum. De iis atque aliis innumerabilibus mirabilibúsque, historia non factorum & transactorum, sed manentium locorum tenet. Mihi autem aliud agenti ea persequi nimis lõgum est. Reddãt rationem si possunt infideles isti, qui nolunt diuinis literis credere, quid aliud quàm non putantes eas esse diuinas, cô quòd res habent incredibiles, sicuti hoc est, vnde nunc agimus?

Quanta sint quæ non rectè queant agnosci & tamen esse non sit ambiguum

Miraculorum diuersitas

Eodem lib. Cap. VI.

Hic fortè respondeant, Prorsus nec ista sunt, nec ista credimus, falsa de iis dicta, falsa conscripta sunt, & adiiciunt ratiocinantes atque dicentes, Si talia credenda sunt, credite & vos quod in eiusdem literis est relatum, fuisse vel esse quoddam Veneris fanum, atque ibi candelabrum, & in eo lucernam sub diuo sic ardentem, vt eam nulla tempestas, nullus imber extingueret. Vnde sicut ille lapis, ita ista λύχνος ἄσβεστος, id est, lucerna inextinguibilis nominata est. Quod propterea poterunt dicere, vt respondendi nobis angustias ingerant, quia si dixerimus non esse credendum, scripta illa miraculorum infirmabimus: si autem credendum esse consenserimus, confirmabimus numina paganorum. Sed nos, sicut iam in libro duodeuigesimo huius operis dixi, non habemus necesse omnia credere quæ historia continet gentium, cùm & ipsi inter se historici, sicut ait Varro, quasi data opera, & quasi ex industria per multa dissentiant: sed ea si volumus credimus quæ non aduersantur libris, quibus non dubitamus oportere nos credere. De his autem miraculorum locis, nobis ad ea quæ futura persuadere incredulis volumus, satis illa sufficiant quæ nos quoque possumus experiri, & eorum testes idoneos non difficile est inuenire. De isto autem fano Veneris & lucerna inextinguibili, non solùm in nullas coarctamur angustias, verumetiam latitudinis nobis campus aperitur. Addimus enim ad istam lucernam inextinguibilẽ & humanarum & magicarum, id est, per homines dæmonicarũ artium, & ipsorum per seipsos dæmonum multa miracula. Quæ si negare voluerimus, eidem ipsi, cui credimus, sacrarum literarum aduersabimur veritati. Aut ergo in lucerna illa mechanicum aliquid de lapide Asbesto ars humana molita est, aut arte magica factum est, quod homines illo mirarentur in templo, aut dæmon quispiam sub nomine Veneris tanta se efficacia præsentauit, vt hoc ibi prodigium & appareret hominibus & diutius remaneret. Illiciuntur autem dæmones ad inhabitandum per creaturas, quas non ipsi, sed Deus condidit, delectã-

Historici inter se dissentiunt.

bilibus pro sua diuersitate diuersis, non vt animalia cibis, sed vt spiritus signis, quæ cuiusque delectationi congruunt per varia genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, rituum. Vt autem illiciantur ab hominibus, prius eos ipsi astutissima calliditate seducunt, vel inspirando eorum cordibus virus occultum, vel etiam fallacibus amicitiis apparendo, eorúmque paucos discipulos suos faciunt plurimorúmque doctores. Neque enim potuit nisi primùm ipsis docentibus disci, quid quisque illorum appetat, quid exhorreat, quo inuitetur numine, vel cogatur, vnde magicæ artes earúmque artifices extiterunt. Maximè autem possident corda mortalium, qua potissimum possessione gloriantur, cùm se transfigurant in Angelos lucis. Sunt ergo facta eorum plurima, quæ quantò magis mirabilia confitemur, tantò cautius vitare debemus. Sed hæc vnde nunc agimus, nobis etiam ipsa proficiunt. Si enim hæc immundi dæmones possunt, quantò potentiores sancti Angeli, quantò potentior his omnibus Deus, qui tantorum miraculorũ effectores etiam ipsos Angelos fecit? Quamobrem si tot & tanta támque mirifica, quæ μηχανήματα appellant, Dei creatura vtentibus humanis artibus fiunt, vt ea qui nesciunt, opinentur esse diuina: vnde factum est, vt in quodam templo lapidibus magnetibus in solo & in camera proportione magnitudinis positis, simulachrum ferreum aeris illius medio inter vtrũque lapidem, ignorantibus quid sursum esset ac deorsum, quasi numinis potestate penderet: quale aliquid etiam in illa lucerna Veneris de lapide Asbesto ab artifice fieri potuisse iam diximus. si Magorum opera, quos nostra Scriptura veneficos & incantatores vocat, intantum dæmones extollere potuerunt, vt cõgruere sensibus hominum sibi nobilis Poeta videretur, de quadã fœmina, quæ tali arte polleret, dicẽs,

Dæmones potissimum gloriantur, cum possident mortalium corda.

Æneid. 4

Hæc se carminibus promittit soluere mentes
Quas velit, ast aliis duras immittere curas,
Sistere aquam fluuiis, & vertere sydera retro,
Nocturnósque ciet manes: mugire videbis
Sub pedibus terrã & descẽdere mõtib⁹ ornos

Quantò magis Deus potens est facere, quæ infidelibus sunt incredibilia, sed illius facilia potestati: quandoquidem ipse lapidum aliarumque vim rerum, & hominum ingenia, qui ea miris vtuntur modis, Angelicásque naturas omnibus terrenis potentiores animantibus cõdidit: vniuersa mirabilia, mirabili vincente virtute, & operandi, iubendi, finendíque sapiẽtia vtens omnibus tam mirabiliter quàm creauit?

Cap. VIII. Eodem libro.

Est in Marci Varronis libris, quorum inscriptio est De gẽte populi Romani, quod eisdem verbis, quibus ibi legitur, & hic ponam, In cælo (inquit) mirabile extitit portentum. Nam stella Veneris nobilissima (quã Plautus vesperuginẽ, Homerus hesperon appellat, pulcherrimam dicens) Castor scribit tantum portentum extitisse, vt mutaret colorem, magnitudinem, figuram, cursum: quod factum ita neque antea neq; postea sit. Hoc factum Ogyge rege dicebant Adrastus Cyzicenus, & Dion Neapolites, Mathematici nobiles. Hoc certè Varro tantus auctor portentum non appellaret, nisi esse contra naturam videretur. Omnia quippe portenta contra naturam dicimus esse, sed non sunt. Quomodo est enim contra naturam, quod Dei fit voluntate, cùm voluntas tanti vtique Conditoris conditæ rei cuiusque natura sit? Portentum ergo fit non contra naturam, sed contra quam est nota natura. Quis autem portentorum numerat multitudinem, quæ historia gentium continentur? Sed nunc in hoc vno attendamus quod ad rem de qua agimus pertinet. Quid ita dispositum est ab auctore naturæ cæli & terræ, quẽadmodum cursus ordinatissimus syderum? Quid tam ratis legibus fixísque firmatum? Et tamen quando ille voluit, qui summo regit imperio ac potestate quod condidit, stella præ cæteris magnitudine ac splendore notissima, colorem, magnitudinem, figuram, & quod est mirabilius, sui cursus ordinẽ legémque mutauit. Turbauit profectò tunc, si vlli iam fuerũt, qui canones Astrologorum, quos velut inerrabili computatione de præteritis ac futuris astrorum motibus conscriptos habent, quos canones sequendo, ausi sunt dicere, hoc quod de Lucifero contigit, nec antea nec postea contigisse.

Quod Dei fit voluntate, non est contra naturam.

Ibidem in fine.

Sicut ergo nõ fuit impossibile Deo quas voluit instituere, sic ei non est impossibile in quidquid voluerit, quas instituit mutare naturas. Vnde illorum quoque miraculorum multitudo sylueſcit, quæ monstra, portenta, prodigia nuncupantur. Quæ recolere ac commemorare si velim, huius operis quis erit finis? Monstra sanè dicta perhibent à monstrando, quod alrquid significãdo demõstrent, & ostẽta ab ostendẽdo, & portẽta à portẽdendo, id est, præostendẽdo, & ꝓdigia quòd porrò dicãt, id est, futura prædicant. Sed viderint eorũ conlectores, quomodo ex eis siue fallãtur, siue instinctu spirituum (quibus curę est tali pœna dignos animos hominum, noxiæ curiositatis retibus implicare) etiam vera prædicãt, siue multa dicendo, aliquando in aliquid veritatis incurrant. Nobis tamen ista, quæ velut contra naturam fiunt, & contra naturam fieri dicuntur (quo more hominum locutus est Apostolus dicendo, contra naturam in olea insitum olea strum, factum esse participem pinguedinis oleæ) & monstra, portenta, ostenta, prodigia nuncupantur, hoc mõstrare dicuntur, hoc ostendere vel præostẽdere, hoc prædicere quod facturus sit Deus, quæ de corporibus hominum se prænuntiauit esse facturum, nulla impediente difficultate, nulla præscribente Lege naturæ.

Deo impossibile non est creaturã quam condidit mutare.

Differunt Portenta, Ostenta Monstra, Prodigia.

Roman. 11.

Libro

Libro XXII. Cap. VIII.

De miraculis quæ initio fidei facta, nunc desierunt.

Cur (inquiunt) nunc miracula quæ dicuntur facta esse, non fiunt? Possem quidem dicere necessaria fuisse, priusquam crederet mundus, ad hoc vt crederet mundus. Quisquis adhuc prodigia, vt credat, inquirit, magnum est ipse prodigium, qui mundo credente non credit. Verùm hoc ideo dicunt, vt nec tunc illa miracula facta fuisse credantur. Vnde ergo tanta fide Christus vsquequaque cantatur in cælum cum carne sublatus? Vnde temporibus eruditis, & omne quod fieri non potest respuentibus, sine vllis miraculis nimium mirabiliter incredibilia credidit mundus? An fortè credibilia fuisse, & ideo credita esse dicturi sunt? Cur ergo ipsi non credunt? Breuis est igitur nostra complexio. Aut incredibili rei, quæ non videbatur, alia incredibilia quæ tamen fiebant & videbantur, fecerunt fidem, aut certè ita credibilis vt nullis quibus persuaderetur miraculis indigeret, istorum nimiam redarguit infidelitatem. Hoc ad refellendos vanissimos dixerim. Nam facta esse multa miracula, quæ attestarentur illi vni grandi salubríque miraculo, quo Christus in cælũ cum carne qua resurrexit ascendit, negare non possumus. In eisdem quippe veracissimis libris, cuncta conscripta sunt, & quæ facta sunt, & propter quod credendum facta sunt. Hæc vt fidem facerent innotuerunt, hæc per fidem quam fecerunt, multò clarius innotescunt. Leguntur quippe in populis vt credantur, nec in populis tamen nisi credita legerentur. Nam etiam nunc fiunt miracula in eius nomine, siue per sacramenta eius, siue per orationes vel memorias Sanctorum eius: sed non eadem claritate illustrantur, vt tanta quanta illa, gloria diffamentur. Canon quippe sacrarum literarum, quem diffamatum esse oportebat, illa facit vbique recitari, & memoriæ cunctorum inhærere populorum: hæc autem vbicunque fiunt, ibi sciuntur, vix à tota ipsa ciuitate vel quocunque cõmanentium loco. Nam plerunque etiam ipsi paucissimi sciunt, ignorantibus cæteris, maximè si magna sit ciuitas: & quoniam alibi aliisque narrantur, non tanta ea commendat auctoritas, vt sine difficultate vel dubitatione credantur, quanuis Christianis fidelibus, à fidelibus indicentur.

Ad Volusianum, Epistola III.

Magi à Mose superati

Exo. 7

Nam & de Magorum miraculis, vt rùm etiam mortuos suscitauerint, illi viderint, qui & Apuleium se contra magicarum artium crimina copiosissimè defendentem, conãtur non accusando, sed laudando conuincere. Nos legimus Magos Aegyptiorũ, artium istarum peritissimos, à Mose famulo Dei fuisse superatos, cùm illi quædam mira nefandis artibus agerẽt, ille Deo suppliciter inuocato, machinamẽta eorum cuncta subuerteret.

DE ANIMA ET EIVS IMmortalitate.

De Origine animæ ad Hieronymum, Cap. II. Libro I.

Anima & mortalis & immortalis creatur.

Quæstio de anima multos mouet, in quibus & me esse confiteor. Nam quid de anima firmissimè teneam non tacebo. Deinde subiungam, quid mihi adhuc experiri velim. Anima hominis immortalis est, secundum quendam modum suum. Non enim omnino sicut Deus, de quo dictum est, Quia solus habet immortalitatem. Nam de animæ mortibus sacra Scriptura multa commemorat. Vnde illud est, Sine mortuos sepelire mortuos suos. Sed quòd ita moritur alienata à vita Dei, vt tamen in natura sua viuere nõ omnino desistat, ita mortalis ex aliqua causa inuenitur, vt etiã immortalis nõ sine ratione dicatur. Non est pars Dei anima. Si enim hoc esset, omnino incommutabilis atque incorruptibilis esset. Quòd si esset, nec deficeret in deterius, nec proficeret in melius, nec aliquid in semetipsa vel inciperet habere quod non habebat, vel desineret habere quod habebat, quantùm ad eius ipsius affectiones pertinet. Quòd verò aliter se habeat, nõ opus est extrinsecus testimonio: quisquis se ipsum aduertit, agnoscit.

1. Tim. 6.

Luce. 9

Cap. III. Ibidem.

Anima incorporea est.

Incorporeã quoque esse animã, etsi difficilè tardioribus persuaderi potest, mihi tamen fateor esse persuasum. Sed ne verbi cõtrouersiam, vel superfluò faciam, vel meritò patiar: quoniam cùm de re constat, non est opus certare de nomine, si corpus est omnis substãtia, vel essentia, vel si quid aptius nuncupatur, id quod aliquo modo est in seipso, corpus est anima. Item si eam solam incorpoream placet appellare naturam, quæ summè incommutabilis, & vbique tota est, corpus est anima, quo modo tale aliquid ipsa non est. Porrò si corpus non est, nisi quod per loci spatium aliqua longitudine, latitudine, altitudine ita sistitur vel mouetur, vt maiore sui parte maiorem locum occupet, & breuiore breuiorem, minúsque sit in parte, quàm in toto, non est corpus anima: per totum quippe corpus quod animat, non locali diffusione, sed quadam vitali intentione porrigitur. Nam per omnes eius particulas tota simul adest, nec minor in minoribus & in maioribus maior, sed alicubi intensius, alicubi remissius, & in omnibus tota, & in singulis tota est. Neque enim aliter quod in corpore etiam non toto sentit, tamen tota sentit.

In fine eiusdem Capitis.

Quapropter si anima corpus esse dicenda est, non est certè corpus quale terrenum est, nec quale humidum, aut aereum aut ætherum. Omnia quippe talia maiora sunt in maioribus locis, & minora in minoribus, & nihil eorum in aliqua sui parte totum adest, sed vt sunt partes locorum, ita occupantur partibus cor-

porum. Vnde intelligitur anima, siue corpus, siue incorporea dicenda sit, propriam quandã habere naturam, omnibus his mundanæ molis elementis excellentiorę substantia creatã, quæ veraciter non possit in aliqua phantasia corporalium imaginum, quas per carnis sensus percipimus, cogitari, sed mente intelligi, vitáque sentiri. *Cap.IIII.Eodem libro,*

Anima sponte sua lapsa, per Christum liberatur. Rom.7.

Certus etiam sum animam nulla Dei culpa, nulla Dei necessitate vel sua, sed propria voluntate in peccatum esse collapsam, nec liberari posse de corpore mortis huius, vel suæ voluntatis virtute, tanquam sibi ad hoc sufficiẽte, vel ipsius corporis morte, sed gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, nec omnino esse animam vllam in genere humano, cui non sit necessarius ad liberationem Mediator Dei & hominũ homo Christus Iesus, &c.

Cap.VII.

Singulæ animas singulis nascentibus etiã modò Deus facit. Gene.2. Ioan.5.

Proinde ne longum faciamus, hoc certè sentis, quod singulas animas, singulis nascentibus etiam modò Deus faciat: cui sententiæ ne obiiciatur, quòd omnes creaturas, sexto consummauerit die Deus, & septimo die requieuerit, adhibes testimoniũ ex Euangelio, Pater meus vsque nunc operatur, & ego operor. Sic enim ad Marcellinum scripsisti.

Cap.X.

Gene.1.

Iam enim sexto die fecerat hominem ad imaginem suam Deus, quod vtique secundum animam rationalem fecisse intelligitur, hoc & nunc facit, non instituendo quod non erat, sed multiplicando quod erat, &c.

Cap.XI.

Nam quòd dicitur quare facit animas eis, quos nouit citò morituros? possumus respondere, parentum hinc vel peccata conuinci vel flagellari.

Libro II.contra Iulianum,I.

Platonis de animabus opinio

Audi ergo quid dicat in libro de philosophia Ambrosius cõtra Platonẽ philosophum, qui hominum animas reuolui in bestias asseuerat, & animarum tantũmodo Deum opinatur auctorem, corpora autẽ diis minoribus facienda decernit. Ergo sanctus Ambrosius, Miror (inquit) tantum philosophum, quomodo animam, cui potestatem conferendæ mortalitatis attribuit, in noctuis includat aut ranulis, feritate quoque induat bestiarum, cùm in Timæo eam Dei opus esse memorauerit, inter immortalia à Deo facta, corpus autem nõ videri opus summi Dei asserit, quia natura carnis humanæ, nihil à natura corporis bestialis differt. Si ergo digna est, quæ Dei opus esse credatur, quomodo indigna est, quæ Dei opere vestiatur? Ecce non solùm animam, quod & illi dicũt, verumetiam corpus, quod illi negant, cõtra Platonicos Dei opus esse defendit Ambrosius.

Post pauca in eodem libro.

Anima priuceps & domina carnis.

Itémque idem ipse in libro de Sacramento regenerationis, Quis igitur est (inquit) qui carne vtitur ad operandum, nisi anima? Ergo princeps & domina carnis naturaliter anima est, quæ domare carnem debet & regere. Ideóque Spiritus sancti fulta præsidio, dicit in Psalmo, *Psal.55.* Non timebo quid faciat mihi caro. Ipsa eadem dicit in Paulo, Sed castigo corpus meum, & ser- *1.Cor 9.* uituti redigo. Castigat ergo Paulus quod ipsi⁹ est, non quod ipse est. Castigat quod ipsius est, vt mortẽ in se lasciuiæ corporalis iustus operetur.

Quæstionum veteris & noui Testamenti, Quæst.XXII.

An ex traduce sint animæ.

Inhonestum puto si dicantur animæ cum corporibus generari, vt anima nascatur ex anima, quod nec animæ ipsi competit, aut si certè singulæ cælestes potestates factæ sũt, & ex ipsis cæteræ natæ sunt, potest ex vna Adæ anima credibile videri cæteros nasci. Sed non conuenit: quia soli Deo hoc possibile fuit, vt simplex generaret, nec cæteris concederetur.

Post pauca ibidem.

Exod.21.

Si quis percusserit mulierem in vtero habentem, & abortiuerit, si formatum fuerit, det animam pro anima, si autem informatum fuerit, multetur pecunia, vt probaret non esse animam ante formam. Itaque si iam formato corpore datur, non in conceptu corporis nascitur cum semine deriuata. Nã si cũ semine & anima exiſtit ex anima, multæ animæ quotidie pereũt, cùm semẽ fluxu quodã non proficit natiuitati.

Animã forma te corpis dari.

Libro III.contra Maximinum, Cap.XII.

Immortalitatem autem Deus habere dicitur solus, quia est immutabilis solus. In omni enim mutabili natura nonnulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea non esse quod erat. Proinde & ipsa anima humana, quæ propterea dicitur immortalis, quoniam qualitercunque secundum modum suum nunquam desinit viuere, habet tamen pro ipso suo modo quãdam mortem suam: quia si iustè viuebat & peccat, moritur iustitiæ, si peccatrix erat & iustificatur, moritur peccato, vt alias eius mutationes taceam, de quibus longum est disputare.

De anima immortalitate & mortalitate.

De vera innocentia, Cap.LXXIIII.

Anima rationalis superioribus inferiora prępon ẽs, nõ potest regere quod regebat, quia regi voluit à quo regebatur.

Cap.CXCIIII.Ibidem.

Rationalis anima est domina corporis sui, quæ inferiori non bene imperabit, nisi superiori se Deo tota charitatis subiectione seruierit.

Cap.CCLXXXII.Eodem libro

Anima rationalis in ea debet regi quæ spiritalium natura maximè excellunt, & quæ sursum sunt sapiunt, non quæ super terram.

Lib.II.de Trinitate.Cap.VIII.

Animã per vtilitatem Dei factam esse. Ioan.1

Anima quippe quum sit substantia spiritalis, quúmque etiam ipsa facta sit, nec per alium potuerit fieri, nisi per quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil: quanuis sit mutabilis,

bilis, non est tamen visibilis, quod illi quidem de Verbo ipso, atque ipsa sapientia Dei, per quam facta est anima, crediderunt, quum sit illa non inuisibilis tãtùm, quod & anima est, sed etiam incommutabilis, quod anima non est.

Libro VI. Cap. VI.

Creatura spiritalis sicut est anima, est quidem in corporis comparatione simplicior, sine corporis autem comparatione multiplex est, etiam ipsa non simplex. Nam ideo simplicior est corpore, quia non mole diffunditur per spatiũ loci, sed in vnoquoque corpore, & in vno toto tota est, & in qualibet parte ei⁹ tota est. Et ideo cùm sit aliquid in quauis exigua particula corporis, quod sentiat anima, quanuis non fiat in toto corpore, illa tamen tota sentit, quia totam non latet. Sed tamen etiam in anima cùm aliud sit artificiosum esse, aliud inertẽ, aliud acutum, aliud memorem, aliud cupiditas, aliud timor, aliud lætitia, aliud tristitia, posséntque & alia sine aliis, & alia magis, alia minus innumerabilia & innumerabiliter in animæ natura inueniri, manifestum est, non simplicem, sed multiplicem esse naturam. Nihil enim simplex mutabile est: omnis autem creatura mutabilis.

Anima quare simplicior corpore.

Libro XIII. Cap. VIII, & IX.

Nullo modo igitur esse poterit vita veraciter beata, nisi fuerit sempiterna. Hanc vtrùm capiat humana natura, quam tamen desyderabilem confitetur, non parua quæstio est. Sed si fides adsit, quæ inest eis quibus dedit potestatem Iesus filios Dei fieri, nulla quæstio est. Humanis quippe argumentationibus, hæc inuenire conantes, vix pauci magno prædíti ingenio, abundantes otio, doctrinísque subtilíssimis eruditi, ad indagandam solius animæ immortalitatem peruenire potuerunt, cui tamen animæ beatam vitam non inuenerunt stabilem, id est, veram: ad miserias eam quippe vitæ huius, etiã post beatitudinem redire dixerunt.

Ioan. 1.

Libro XIIII. Cap. III.

Absit autem, vt quum animæ natura sit immortalis, nec ab initio quo creata est, nũquam deinceps esse desistat, id quo nihil meli⁹ habet, non cum eius immortalitate perduret. Quid verò melius in eius natura creatum est, quàm quòd ad sui Creatoris imaginem facta est? Nõ igitur in fidei retentione, contemplatione, dilectione, quæ non erit semper, sed in eo quod semper erit, inuenienda est, quam dicioporteat imaginem Dei.

In anima optimum quid ad Dei imaginem creata.

Libro VI. de Genesi ad literam.
Cap. XXIX.

Sequitur enim quæstio de anima valde difficilis, in qua multi laboraverunt, nobísque vt laboremus reliquerunt. Siue enim, quia non omniũ omnia legere potui, qui de hac re secundum Scripturarum veritatem ad aliquid liquidum miniméque dubium peruenire potuerũt, siue quia tanta quæstio est, vt etiam qui eam veraciter soluunt, non facilè intelligantur à talibus, qualis ipse sum: fateor adhuc neminẽ mihi persuasísse, quod sic habeam de anima, vt nihil amplius quærendum putem: vtrùm nunc certum aliquid inuenturus sim & definiturus, ignoro. Quod autem potuero, si conatum meum Dominus adiuuerit, sequẽti volumine explicare conabor.

Quæstio de anima difficilis.

Libro VII. de Genesi ad literam, Cap. I.

Et finxit Deus hominem puluerem de terra, & flauit in faciem eius flatum vitæ: & factus est homo in animam viuentem. Hæc verba Scripturæ, nobis & in principio superioris libri cõ syderanda proposuimus, & de ipso homine facto maximéque de eius corpore, quantum satis diximus, quod secundum Scripturas visum est, disseruimus. Sed quia de anima humana non parua quæstio est, ad hunc eam librum differẽdam putauimus, nescientes quantum nos Dominus adiuturus esset, rectè loqui cupidos, illud tamen scientes, nisi quantũ ipse adiuuaret, rectè non esse locuturos. Rectè est autem veraciter atque congruenter, nihil audacter refellendo, nihil temere affirmando, dum adhuc dubiũ est, verum falsúmve sit, siue fidei, siue scientiæ Christianæ, quod aut doceri potest, vel rerum ratione apertíssima, vel Scripturarum auctoritate certíssima, sine cunctatione asserendo. Ac primùm illud videamus, quod scriptum est, Flauit, vel sufflauit in faciẽ eius flatum vitæ. Nõnulli enim codices habent, Spirauit vel inspirauit in faciem eius. Sed quum Græci habeant ἐνεφύσησεν, non dubitatur flauit vel sufflauit esse dicendum. Quærebamus autem in superiori sermone de manibus Dei, quum homo de limo formatus cogitaretur. Quid ergo nũc dicendum est in eo, quod scriptum est, Sufflauit Deus, nisi quia sicut nõ manibus corporeis finxit, ita nec faucibus labiísque sufflauit? Verũtamen hoc verbo Scriptura in quęstione difficillima, plurimũ nos, quãtũ opinor, adiuuat.

De anima nemo nisi eruditus aditum rectè loquitur.

Cap. II.

Nam quum quidam ex hoc verbo crediderint aliquid esse animã de ipsa substantia Dei, id est, eiusdem naturæ, cuius ille est, hoc ideo putantes, quia quum homo sufflat, aliquid de seipso eiicit in flatu, hinc potius admonendi sumus, hanc inimicam fidei catholicæ reprobare sententiam. Nos enim credimus Dei naturam atque substantiam, quæ in Trinitate creditur à multis, intelligitur à paucis, omnino esse incommutabilem. Porrò autem animæ naturam, vel in deterius vel in melius commutari posse quis ambigit? Ac per hoc sacrilega est opinio, eã & Deũ credere vnius esse substantiæ. Quid enim hoc modo aliud, quàm & ille commutabilis creditur? Credendum itaque est atque intelligendum, neque vllo modo dubitandum, quod recta fides habet, animam sic esse à Deo, tanquam rem quam fecerit, non tãquam de natura cuius est ipse, siue genuerit, siue quoquo modo protulerit.

Anima nõ est de substantia Dei.

Cap. III.

Deus sufflādo fecit animā in homine. Gene.2.

Possemus quidem dicere, nec ipsum Dei flatum esse animam hominis, sed Deum sufflādo fecisse animam in homine. Sed ne putētur meliora quæ fecit Verbo, quam quod fecit flatu, quia & in nobis melius est Verbum quàm flatus, nihil est interim, secundum suprà dictam rationem, cur animam ipsam Dei flatum dicere dubitemus, dū intelligatur non esse Dei natura atque substantia, sed hoc ipsum esse sufflare, quod est flatum facere, hoc est animam facere. Cui sententiæ congruit quod per Esaiam dicit Deus, Spiritus enim à me procedet, & flatum omnē ego feci. Nam nō quēlibet flatū corporeum dicere sequētia docēt. Cùm enim dixisset, Omnē flatū ego feci, & propter peccatū (inquit) pusillū quid cōtristaui eum, & percussi eum: quid ergo dicit flatum nisi animā, quæ propter peccatum percussa & contristata est? Quid igitur est, Omnem flatum ego feci, nisi omnem animam ego feci?

Esaiæ 57.

Cap. IIII. eodem libro.

Si ergo Deum diceremus tāquam corporei huius mundi animā, cui mundus ipse esset tanquam corpus ipsius animātis: rectè nō diceremus eum sufflādo fecisse animam hominis, nisi corpoream de isto aere subiacente sibi ex corpore suo: nō tamē quod fecisset dedissētq; sufflando, de seipso dedisse putare deberemus, sed ita de sibi subiecto aere corporis sui, sicut anima de huiusmodi re sumitur adiacente, hoc est de corpore, nō de seipsa flatū facit. Nunc verò quia non tātummodo mundi corpus Deo esse subditum dicimus, sed illum esse supra omnem creaturam, siue corporalem, siue spiritualē, nec de seipso, nec de corporeis elementis, credēdus est animam fecisse sufflando.

Cap. IX.

Deinde cauendum est, ne quædam translatio animæ à pecore in hominē posse fieri creda tur, quod veritati fideique catholicæ omnino contrarium est, si concesserimus irrationalem animam, veluti materiam subiacere, vnde rationalis anima fiat. Sic enim fiet, vt si hæc in melius commutata fuerit hominis, illa quoque in deterius commutata sit pecoris. De quo ludibrio quorundam Philosophorum etiā eorum posteri erubuerunt: nec eos hoc sensisse, sed nō rectè intellectos esse dixerunt. Et credo ita esse, velut si quisquam etiam de Scripturis nostris hoc sentiat vbi dictum est, Homo in honore positus non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Aut vbi item legitur, Ne tradideris Domine bestiis animam confitentem tibi. Neque enim non omnes hæretici Scripturas catholicas legunt, nec ob aliud sunt hæretici, nisi quòd eas non rectè intelligentes, suas falsas opiniones contra earum veritatem peruicaciter asserunt. Sed quoquo modo se habeat, vel non habeat opinio Philosophorum de reuolutionibus animarum, catholicæ tamen fidei nō conuenit credere animas pecorum in homines aut hominū in pecora transmigrare.

Psal 48.

Psal. 73.

Cap. X.

Fieri sanè homines vitæ genere pecoribus similes, & ipsæ res humanæ clamant, & Scripturæ testantur. Vnde est illud quòd commemorati, Homo in honore positus non intellexit, cōparatus est iumentis insensatis, & similis factus est eis. Sed in hac vita vtique, nō post mortem. Proinde vel talibus bestiis nolebat in potestatem dari animam suam, qui dicebat, Ne tradideris bestiis animam confitentem tibi: quales cauendos Dominus significat, vbi dicit eos indutos vestitu ouium, intus autem esse lupos rapaces: vel ipsi diabolo & angelis eius. Nam & ille dictus est leo & draco. Quid enim afferunt argumenti Philosophi, qui putant animas hominum in pecora, vel pecorū in homines, post mortem posse transferri? Hoc certè, quòd morum similitudo ad id trahat, velut auarosin formicas, rapaces in miluos, sæuos ac superbos in leones, sectatores immundæ voluptatis in sues, & siqua similia. Hoc quippe asserunt, nec attēdunt per hanc rationem nullo modo fieri posse, vt pecoris anima post mortem in hominem transferatur. Nullo modo enim pecus similior erit homini quam porco, & quum māsuescunt leones, canibus vel etiam ouibus fiunt similiores quā hominibus. Quum igitur à pecorum moribus pecora nō recedunt, & quæ aliquātulum cæteris dissimilia fiūt, similiora sunt tamē suo generi quā humano, lōgéq; plus ab hominibus, quā à pecoribus differunt, nunquā erūt hominū animæ istæ, si ea quæ similiora sint trahunt. Si autē hoc argumētum falsum est, quomodo erit illa vera opinio, quandoquidē nihil aliud afferunt, quo etiā si non vera, saltē verisimilis habeatur? Vnde procliuius, & ipse crediderim, quòd etiā eorum posteri sectatores, illos homines, qui hoc primitus in suis libris posuerunt, in hac vita potius intelligi voluisse, quadā peruersitate morum ac turpitudine homines pecorum fieri similes, ac sic quodāmodo in pecora cōmutari, vt hoc dedecore obiecto, eos à cupiditatum prauitate reuocarent.

Homo bestiis quādo similat.

Psal. 48.

Mat. 7 & 25

Psal. 90.

Eodem libro, Cap. XI.

Nam illa quæ feruntur accidisse, vt quidam quasi recordarētur, quòd in quorundā animaliū corporibus fuerint, aut falsa narrātur, aut ludificationibus dæmonum, hoc in eorum animis factū est. Si enim cōtingit in somniis, vt fallaci memoria, quasi recordetur se homo fuisse quod nō fuit, aut egisse quod nō egit, quid mirum si quodā Dei iusto occultóque iudicio sinuntur dæmones in cordibus etiā vigilātiū tale aliquid posse? Manichæi autē, qui se Christianos vel putāt, vel putari volunt, in hac opinione trāslationis vel reuolutionis animarum, eo sunt illis gentiū philosophis, vel si qui alii vani homines hoc putēt, deteriores ac detestabiliores, quòd illi animæ naturā à Dei natura discer

Manichæi dicunt animā esse Dei substantiā.

nunt: isti autem cùm aliud nihil dicant esse animam, quã ipsam Dei substãtiã, atque id omnino quod Deus est, nõ trepidãt eã tam turpiter commutabilem dicere, vt nullum sit herbæ vel vermiculi genus, vbi eam nõ esse permixtã, vel quò reuolui non posse mirabili opinentur insania.

Cap. XII.

Corpus non potest conuerti in animam.

Omne quippe corpus in omne corpus posse mutari, nõ defuerunt qui assererẽt. Corpus autem aliquod siue terrenum, siue cæleste, conuerti in animã, fierique naturã incorpoream, nec quenquam sensisse scio, nec fides habet.

Cap. XIII.

Deinde si non est contẽnendum, quòd medici non tantùm dicunt, verumetiam probare se affirmant, quanuis omnis caro terrenam soliditatem in promptu gerat: habet tamen in se & aeris aliquid, quod in pulmonibus continetur, & à corde per venas, quas arterias vocant,

Animam in seminibus sesibus inchoari subtilitate ignis.

diffunditur. Et ignis nõ solùm feruidam qualitatem, cuius sedes in iecore, & in cerebro est, verumetiam luculentam, quam velut eliquari ac subuolare ostendunt in excelsum cerebri locum, tanquam in cælum corporis nostri: vnde & radii emicant oculorum, & de cuius medio velut centro quodam, non solùm ad oculos, sed etiam ad sensus cæteros tenues fistulæ deducũtur, ad aures scilicet, ad nares, ad palatum, propter audiendum, olfaciendũ atque gustãdum, ipsúmque tangendi sensum, qui per totum corpus est, ab eodẽ cerebro dirigi dicũt, per medullã ceruicis, & eam quæ cõtinetur ossibus, quibus dorsi spina cõscritur, vt inde se tenuissimi quidam riuuli, qui tangendo sensum faciunt, per cuncta membra diffundant.

Cap. XIIII.

Quum igitur his quasi nuntiis accipiat anima quicquid eam corporalium nõ latet, ipsa verò vsqueadeò aliud quiddam sit, vt cùm vult intelligere vel diuina, vel Deum, vel omnino etiam seipsam, suásque consyderare virtutes, vt

Anima Deum & seipsam ratione, & intellectu conspicit.

aliquid veri certíque comprehendat, ab hac ipsorum quoque oculorum luce se auertat, eámque ad hoc negotium, non tantùm nullo adiumento, verumetiã nõnullo impedimento esse sentiẽs, se in obtutum mẽtis attollat, quomodo ex eo genere aliquid est, cùm eiusdẽ generis summum nõ sit nisi lumẽ, quod ex oculis emicat, quo illa nõ adiuuatur nisi ad corporeas formas coloréque sentiendos, habétque ipsa innumerabilia longè dissimilia cuncto generi corporum, quæ non nisi intellectu atque ratione cõspiciat, quo nullius carnis sensus aspirat.

Cap. XV.

Naturã animæ nõ de elementis esse, cùm sit incorporea.

Quapropter non est quidem humanæ animæ natura, nec de terra, nec de aqua, nec de aere, nec de igne quolibet: sed tamen crassioris corporis sui materiam, hoc est, humidam quãdam terram, quæ in carnis versa est qualitatem per subtiliorẽ naturam corporis administrat, id est, per lucem & aerem. Nullus enim sine his duobus, vel sensus in corpore est, vel ab anima spõtaneus corporis motus. Sicut autem prius esse debet nosse quàm facere, ita prius est sentire quã mouere. Anima ergo, quoniã res est incorporea, corpus quod incorporeo vicinũ est, sicut est ignis, vel potius lux & aer, primit' agit, Et per hæc cætera, quæ crassiora sũt corporis, sicuti humor & terra, vnde carnis corpulentia solidatur, quæ magis sunt ad patiendum subdita, quàm prædita ad faciendum.

Cap. XVI.

Quomodo dicitur factus homo in animam viuam.

Non mihi ergo videtur dictum, Factus est homo in animam viuã, nisi quia sentire cœpit in corpore, quod est animatæ viuentísque carnis certissimum indicium. Nam mouentur & arbusta, non tamen vi extrinsecus impellente, velut quum ventis agitãtur: sed illo motu, quo intrinsecus agitur, quicquid ad incrementum speciémque arboris pertinet, quo ducitur succus in radicem, vertitúrque in ea quibus constat herbæ natura, vel ligni: nihil enim horum sine interno motu. Sed iste motus non est spontaneus, qualis ille qui sensui copulatur ad corporis administrationem, sicut in omnium animalium genere, quam vocat Scriptura animam viuam. Nam & nobis, nisi inesset etiam ille motus, nec crescerent nostra corpora, nec vngues capillósque producerẽt. Sed si hoc solùm esset in nobis, sine sensu motúque spontaneo, non diceretur homo factus in animam viuam.

Cap. XIX.

Creatura corpoream anima præcellit.

Vnde ergo sit ipsa, id est, de qua velut materie Deus hunc flatum fecerit, quæ anima dicitur, dum quæritur, nihil corporeum debet occurrere. Sicut enim Deus omnem creaturam, sic anima omnem corpoream creaturam, naturæ dignitate præcellit.

Cap. XXI.

Anima non est de natura quinta essentiæ.

Quamobrem nec illud audiendũ est, quòd quidam putauerunt, quintum quoddam esse corpus, vnde sit anima, quod nec terra, nec aqua sit, nec aer, nec ignis, siue iste turbulentior atque terrenus, siue cælestis, purus & lucidus: sed nescio quid aliud, quod careat vsitato nomine, sed tamen corpus sit. Si enim qui hoc sentiunt, hoc dicunt corpus quod & nos, id est, naturam quanlibet, longitudine, latitudine, altitudine, spatium loci occupãtem: neque hoc est anima, neq; facta inde credenda est. Quicquid enim tale est, vt multa nõ dicam, in quacunque sui parte lineis diuidi, vel circunscribi potest. Quod anima si pateretur, nullo modo nosse posset tales lineas, quæ per longum secari non queunt, quales in corpore non posse inueniri nihilominus nouit. Nec ipsa sibi tale aliquid occurrit, cùm se nescire non possit, etiam quãdo se vt agnoscat inquirit. Cùm enim se quærit, nouit quòd se quærat, quod nosse nõ posset, si se nõ nosset. Neque enim aliunde se quærit, quàm à seipsa.

Ibidem in fine.

Anima spiritus vitæ. Ioan 3.

Quid sit autem, non dicitur melius, quàm anima vel spiritus vitæ. Ideo enim additur vitæ, quia & iste aer plerunque dicitur spiritus, quanquam & animam eundem aerem appellauerunt, vt iam non possit inueniri nomen, quo propriè distinguatur ista natura, quæ nec corpus, nec Deus est, nec vita sine sensu, qualis potest credi in arboribus, nec vita sine rationali mente, qualis est in pecoribus: sed vita nunc minor quàm Angelorum, & futura quod Angelorum, si ex præcepto sui Creatoris hic vixerit. Vnde sit autem, id est, de qua velut materia facta sit, vel de qua velut perfecta beatáque natura defluxerit, vel vtrùm omnino ex nihilo facta sit, etiam dubitatur & quæritur. Illud tamẽ minimè dubitãdum est, & si aliquid antea fuit, à Deo factum esse quod fuit, & eam nunc à Deo factã, vt anima viua sit: aut enĩ nihil fuit, aut hoc quod est non fuit.

Cap. XXIII.

Anima non est Angelorũ, nec cæli filia.

Durum est hoc, Angeli aut Angelorum filiam dicere esse animam, sed multò durius cæli corporei: quantò magis ergo maris & terræ? Multò minus in aliqua corporali creatura cau salis animæ ratio præcondita est, quum faceret Deus hominem ad imaginem suam, antequam eum suo tempore de limo formatum flatu animaret, si absurdè creditur animam causaliter in natura Angelica condisse, &c.

Cap. XXIIII.

Animã iam à Deo creatam.

Illud ergo videamus, vtrùm forsitan verum esse posset, quod certè humanæ opinioni tolerabilius mihi videtur, Deum in illis primis operibus, quæ simul omnia creauit, animam etiam humanam creasse, quam suo tempore membris ex limo formati corporis inspiraret, cuius corporis in illis simul conditis rebus rationẽ creasset causaliter, secundum quam fieret, quum faciendum esset corpus humanum. Nam neque illud quod dictum est, Ad imaginem suam, nisi in anima, neque illud quod dictum est, Masculum & fœminam, nisi in corpore rectè intelligimus. Credatur ergo si nulla Scripturarum auctoritas seu veritatis ratio contradicit, hominem ita factum sexto die, vt corporis quidem humani ratio causalis in elementis mundi, anima verò ipsa iam crearetur, sicut primitus conditus est dies: & creata lateret in operib⁹ Dei, donec eam suo tempore sufflando, hoc est, inspirando, formato ex limo copori insereret.

Cap. XXVIII.

De anima quid sentiat Augustinus.

Nunc tamen de anima, quam Deus inspirauit homini sufflando in eius faciem, nihil cõ firmo, nisi quia ex Deo sic est, vt non sit substãtia Dei, & sic incorporea, vt non sit corpus sed spiritus, non de substantia Dei genitus, nec de substantia Dei procedens, sed factus à Deo. Nec ita factus, vt in eius naturam natura vlla corporis vel irrationalis animæ verteretur, ac per hoc de nihilo: & quòd sit immortalis, secundum quendam vitæ modum, quem nullo modo potest amittere, secundum quandam verò mutabilitatẽ, qua potest vel deterior vel melior fieri, vt non immeritò etiam possit mortalis intelligi, quoniã verã immortalitatem solus ille habet, de quo propriè dictũ est, Qui solus habet immortalitatem.

Lib. X. Capite IIII.

Quod anima non cõuertatur in aliã naturã.

Ac primùm illud firmissimè teneamus, animæ naturam, nec in naturam corporis cõuerti, vt quæ iam fuit anima, fiat corpus, nec in naturam animæ irrationalis, vt quæ fuit anima hominis, fiat pecoris, nec in naturam Dei, vt quæ fuit anima, fiat quod est Deus, atque ita vicissim nec corpus nec animã irrationalẽ nec substantiam quæ Deus est cõuerti & fieri animam humanam. Illud etiam non minus certum esse debet, animam non esse nisi creaturam Dei. Quapropter si neque de corpore neque de anima irrationali neque de seipso Deus animam hominis fecit: restat vt aut de nihilo eã faciat, aut de aliqua spiritali, tamen rationali creatura. Sed de nihilo fieri aliquid cõsummatis operibus quibus creauit omnia simul, violentũ est velle monstrare, & vtrùm perspicuis documentis obtineri possit, ignoro. Nec exigendum est à nobis quod vel cõprehendere homo non valet, vel si iam valeat, mirũ si persuadere cuiquã potest, nisi tali, qui etiam nullo homine docere conante, potest etiam ipse tale aliquid intelligere. Tutius est igitur de huiusmodi rebus, nõ humanis agere coniecturis, sed diuina testimonia perserutari.

Capite IX. eodem libro.

Spiritus ad Deũ redit, quia dedit illum.

Quemadmodum ergo caro non redit ad homines ex quibus creata est, sed ad terram vnde primo homini formata est: ita & spiritus non redit ad homines, à quibus transfusus est, sed ad Deũ, à quo primæ illi carni datus est. Quo testimonio sanè satis admonemur ex nihilo Deum fecisse animã, quam primo homini dedit, non ex aliqua iam facta creatura, sicut corpus ex terra: & ideo quum redit, nõ habet quo redeat, nisi ad auctorem qui eam dedit, non ad eã creaturã ex qua facta est, sicut corpus ad terram. Nulla est enim creatura ex qua facta est, quia ex nihilo facta est, ac per hoc ad factorem suum redit, quæ redit, à quo ex nihilo facta est. Non enim omnes redeunt, quoniã sunt de quibus dicitur, Spiritus ambulãs & nõ reuertens.

Capite XXV.

Tertullianus Deum & animã habuisse pro simplici.

Denique Tertullianus quia corpus esse animam credidit, nõ ob aliud nisi quod eam incorpoream cogitare nõ potuit, & ideo timuit ne nihil esset si corpus non esset, nec de Deo voluit aliter sapere. qui sanè quoniam acutus est, interdum contra opinionem suam visa veritate superatur. Quid enim verius dicere potuit, quàm id quod ait quodam loco, Omne corporale passibile est? Debuit ergo mutare sententiam qua paulò superius dixerat, etiam Deum

Deum corpus esse. Neque enim eum arbitror ita desipuisse, vt etiam Dei naturã passibilem crederet, vt iam non Christus in carne tãtùm, neque in carne & anima, sed in ipso Verbo, per quod facta sunt omnia, passibilis & cõmutabilis esse credatur, quod absit à corde Christiano.

De agone Christiano, Cap. XII.

Anima Deo subuicienda.

Subiiciamus animam Deo, si volumus seruituti subiicere corpus nostrum, & de diabolo triumphare.

In Euangelium Ioannis Tractatu XIX.

Quemadmodũ vita corporis anima, sic vita animæ Deus.

Quum verò anima se erigit ad aliquid quod ipsa non est, & quod supra ipsam est, & à quo ipsa est, percipit sapientiam, iustitiã, pietatem, sine quibus quum esset, mortua erat, nec vitam habebat qua ipsa viueret, sed qua corpus viuificaret. Aliud est enim in anima vnde corpus viuificatur, aliud vnde ipsa viuificatur. Melius quippe est quàm corpus, sed melius quàm ipsa est Deus. Est ergo ipsa etiam si sit insipiens, iniusta & impia, vita corporis. Quia verò vita eius est Deus, quomodo quum ipsa est in corpore præstat illi vigorem, decorem, mobilitatem, officia mẽbrorum: sic cùm vita eius Deus in ipsa est, præstat illi sapientiam, pietatem, iustitiam, charitatem. Aliud est ergo quod præstatur corpori de anima, aliud quod præstatur animæ de Deo. Viuificat & viuificatur. Veniẽte itaque Verbo & infuso audientibus, factisque illis non solùm audientibus, sed etiam obedientibus, resurget anima à morte sua ad vitã suã, hoc est, ab iniquitate, ab insipiẽtia, ab impietate ad Deũ suũ, qui est illi sapiẽtia, iustitia & charitas, resurgat ad illũ, illuminetur ab illo.

Tractatu XXIII.

Dominus Iesus insinuauit nobis animam humanam & mentem rationalem, quæ ineſt homini, non ineſt pecori, nõ vegetari, non beatificari, nõ illuminari, nisi ab ipsa substãtia Dei, eámque animam facere aliquid per corpus & de corpore, atque habere subiectum corpus, & per corporalia mulceri posse sẽsu corporis vel offendi, & propter hoc, id est, propter consortium quoddam animæ & corporis in hac vita atque cõplexum, delectari animam lenitis, vel contristari offensis corporis sensibus: beatitudinem tamen eius, qua sit beata ipsa anima, nõ fieri nisi participatione illius vitæ semper viuæ, incommutabilis æternæque substãtiæ, quæ Deꝰ est, vt quomodo anima quæ inferior Deo est, id quod ipsa inferius est, hoc est corpus, facit viuere, sic eandem animam non facit beatè viuere, nisi quod ipsa anima est superius. Superior anima quàm corpus, & superior quàm anima Deus. Anima vt præstat aliquid inferiori, præstatur illi à superiore. Seruiat Domino suo, ne cõculcetur à seruo suo. Hæc est, fratres mei, religio Christiana, quæ prædicatur per totum mundum horrentibus inimicis, & vbi vincuntur murmurantibus, vbi prævalent fæuientibus. Hæc est religio Christiana vt colatur vnus Deus, non multi dii: quia nõ facit animam beatam nisi vnus Deus. Participatione Dei fit beata, non participatione sanctæ animæ fit beata infirma anima, nec participatione Angeli fit beata sancta anima, sed si quæritur beata esse infirma anima, quærat vnde beata sit sancta anima. Nõ enim beatus efficeris ex Angelo tu, sed vnde Angelus, inde & tu. His promissis atque firmissimè constitutis, animam rationalem nõ beatificari, nisi à Deo, corpus non vegetari nisi per animam, atque esse quandam medietatem inter Deum & corpus & animam.

Anima Dei participatione beata fit.

Post pauca ibidem.

Animam non talis est.

Immortalis esse dicitur anima. Est quidem quia viuit semper anima, & est in illa quædam vita permanens, sed mutabilis vita. Secundum mutabilitatem vitæ huius & mortalis dici potest: quia si viuebat sapiẽter & desipit, mortua est in deterius, si viuebat insipienter & sapit, mortua est in melius. Nam esse mortem in deterius, esse mortem in melius, Scriptura nos docet. Vtique in deterius mortui erãt de quibus dicitur, Sine mortuos, sepeliant mortuos suos: &, Exurge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christꝰ. Et de hac lectione quãdo mortui audient, & qui audierint viuent, in deterius mortui erant: ideo reuiuiscunt. Reuiuiscendo moriuntur in melius, quia & reuiuiscendo non erunt qui erant. Non esse autem quod erãt, mors est. Et fortè si in melius est, nõ appellatur mors: appellauit autem illam mortem Apostolus. Si autẽ mortui estis cum Christo ab elemẽtis huius mundi, quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Et iterum, Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.

Matth. 8. Ephes. 5.

De verbis Apostoli Sermo. VII.

Animas in cælo ante corpora versatas falsũ est.

Aliqui dixerunt, quia animæ sursum in cælo peccant, & secundum sua peccata ad corpora pro meritis diriguntur, & dignis sibi quasi carceribus includuntur. Ierunt post cogitationes suas, loqui volẽtes de Dei profundo, mersi sũt in profundũ. Occurrit enim eis Apostolus, volẽs gratiam commendare, & elegit illos geminos in vtero Rebeccæ, & dicit, Nondum enim natis, nec quia aliquid egerint boni aut mali. Vide quemadmodum tulit vanis hominibus phãtasias cõuersationis animarum ante corpus in cælo. Si enim ibi iam conuersatæ sunt, iam aliquid boni egerũt vel mali, & pro meritis suis ad corpora terrena directæ sunt. Si placet contradicamus Apostolo, qui dixit, Nondum natis, nec quia aliquid egerint boni aut mali. Hoc autem quia propter Apostoli euidentem sententiam respuit catholica fides, quòd animæ in cælis prius viuant & conuersentur, & illic recipiendorum corporum merita assumant, modò isti nouelli non audent dicere.

Sermo. CXXXIX. de tempore.

Quidam Philosophi animam immortalẽ esse dixerunt.

Philosophi seculi huius, qui magni fuerũt &

docti & cæteris meliores, animã humanam immortalem esse senserunt. Nec solùm senserunt, sed quantis potuerunt argumentationibus defenderunt, & ipsas defensiones posteris cõscriptas reliquerunt. Sunt libri, legũtur. Ideo istos Philosophos dixi aliis fuisse meliores, in comparatione peiorum, quia fuerunt Philosophi, qui dicerẽt homini, quum mortuus fuerit, nullam vitam postea remanere.

Sermo.CXIIII.de tempore.

Exeunt animæ malæ (inquiunt) & quia immundæ sunt, continuò in alia corpora reuoluuntur. Exeũt animæ sapientium atque iustorum, & quia bene vixerunt, volant ad cælum. Age, bene, bene inuenisti illis locum, volantes ad cælum peruenerunt. Et quid ibi? Ibi erunt, inquiunt, & requiescent cum diis, sedes eorum erunt stellæ. Non malum habitaculum illis inueniſtis, vel ibi illas dimittite, nolite illas deiicere. Sed inquiunt, Post tẽpora longa, facta penitus obliuione veterum miseriarum, incipiũt velle reuerti ad corpora, & delectabit eas venire, & rursus veniunt ad ista patienda, ad ista toleranda, ad obliuiscendum Deum, ad blasphemandũ Deũ, ad sequẽdas corporis voluptates, ad pugnas contra libidinem. Veniunt ad istas miserias. Vnde & quô? Dic mihi quare? Quia obliuiscũtur, obliuiscuntur & delectationẽ carnis: hoc solùm mali sui meminerunt vnde ruerunt. Veniunt. Quare? Quia delectat eos rursus in corporibus habitare. Vnde delectat eos, nisi per memoriam quia ibi aliquando habitauerunt? Dele totam memoriã, & fortè residuã facies sapientiam. Nihil remaneat quod reuocet. Et horruit quidam auctor ipsorum, cui demonstrabatur, vel qui inducebat apud inferos demonstrantem patrem filio suo. Nostis enim propè omnes hæc, atque vtinam pauci noscere tis. Sed pauci nostis in libris, multi in theatris, quia AEneas descẽdit ad inferos, & ostẽdit illi pater suus animas Romanorum magnorũ venturas in corpora. Expauit ipse AEneas & ait,

Virg.6.AEne. O pater, an ne aliquas ad cælum hinc ire putandum est
Sublimes animas, iterũque ad tarda reuerti
Corpora? Sentiendum ne est (inquit) quòd eant ad cælum & iterum redeant? Quæ lucis miseris tam dira cupido? Melius filius intelligebat, quàm pater exponebat. Reprehendit cupiditatem animarum rursus redire in corpora volentium. Dixit diram cupiditatem, dixit eas miseras, nec erubuit eas. Ad hoc Philosophi perduxistis, vt purgentur animæ, perueniant ad summam munditiam, & per ipsam munditiam obliuiscantur omnia, & per obliuiones miseriarum redeant ad miserias corporum. Dicite obsecro, Nonne etiam hæc si vera essent, inquam, quæ sine dubio falsa, quia fœda sunt, nonne melius nescirentur?

Sermo.CLXXXVI.de tempore.

Anima omnis viuit homo. Spiritus noster, quo viuit omnis homo, anima vocatur: spiritus noster, quo viuit singulus quisque homo, anima vocatur: & videtis quid faciat anima in corpore. Omniã membra vegetat, per oculos videt, per aures audit, per nares olfacit, per linguã loquitur, per manus operatur, per pedes ambulat, omnib⁹ simul adest membris vt viuant, vitam dat omnibus, officia singulis. Non audit oculus, nõ videt auris, non videt lingua, nec loquitur auris & oculus, sed tamen viuit, viuit auris, viuit lingua: officia diuersa sunt, vita communis.

Sermo.CXCI.de tempore.

Animas à Deo dari credimus, quas ab ipso factas dicimus, anathematizantes eos qui animam quasi partem Dei, diuinæ dicũt esse substantiæ. Eorum quoque cõdemnamus errorẽ, qui eas ante peccasse vel in cælo cõuersatas esse dicunt, quàm in corpora mitterentur.

In Psalm.LXXXVIII.

Quidam Philosophi animæ immortalitate tenuerunt. In nulla ergo re tam vehementer, tam pertinaciter tam obnixè & contentiosè contradicitur fidei Christianæ, sicut de carnis resurrectione. Nam & de animi immortalitate multi etiam Philosophi gentiũ multa disputauerũt, & immortalem esse animum humanum pluribus & multiplicibus libris cõscriptum, memoriæ reliquerunt. Quum vẽtum fuerit ad resurrectionem carnis, non titubãt, sed apertissimè contradicunt: & contradictio eorum talis est, vt dicãt fieri nõ posse, vt caro ista terrena possit in cælum ascendere.

In Psalm.CXLV.

Anima laus. Natura animæ præstantior est quàm natura corporis. Excellit multũ, res spiritualis est, res incorporea est, vicina est substãtiæ Dei, inuisibile quiddam est, regit corpus, mouet membra, dirigit sensus, præparat cogitationes, erigit actiones, capit rerum infinitarũ imagines.

In Psalm.CXLVI.

Animas nõ vt nolunt ad pœnã. Non nouit anima inuocare Deum nisi sola rationalis: nec putetis, sicut impii quidam dicunt, reuolui animas humanas ad pecora, ad canes, ad porcos, ad coruos. Hoc à cordibus vestris excludite, & à fide vestra. Anima humana facta est ad imaginem Dei, non dabit imaginẽ suam cani & porco.

Ad Volusianum Epist.III.

Primus Pherecides disputauit de anima. Quis nunc extremus idiota, vel quæ abiecta muliercula, non credit animæ immortalitatem, vitámque post mortem futuram? Quod apud Græcos olim prim⁹ Pherecides Assyrius quum disputasset, Pythagoram Samium illius disputationis nouitate permotum, ex athleta in Philosophum vertit,

Ad Euodium Epistola XCIX.

Quæcunque de anima opinio vera sit, quarum nullam temerè affirmare adhuc audeo, nisi tantùm illam repudiare, qua creduntur animæ pro meritis nescio quorum superiorum actuum suorum, singulæ in singula corpora tanquam in carceres trudi.

Ad O-

Ad Optatum Epistola CLVII.

Vtrùm animæ vt corpora propagatione nascantur, sintque ex illa vna quæ primo homini creata est, an Creator omnipotes, qui vtique vsq; nunc operatur, sine vlla propagatione nouas faciat singulas proprias. De qua re antequã aliquid admoneam synceritatem tuam, scire volo, in tam multis opusculis meis nunquam me fuisse ausum de hac quæstione definitam proferre sententiam: & impudenter referretur in literas ad alios informãdos, quod apud me nõ fuerit explicatum. Quarum autẽ rerum atque causarũ consyderatione permouear, vt in neutram assertionem meus inclinetur assensus, sed adhuc inter vtranque disceptẽ, nimis longum est hac epistola exprimere, nec tam necessariũ, vt hoc omisso nõ possit de hac quæstione quod satis est deputari, etsi non ad auferendam cunctationem, certè ad cauendã temeritatem. Vnde si origo animæ lateat, dum tamẽ redemptio clareat, periculũ non est. Neque enim in Christum credimus vt nascamur, sed vt renascamur quomodocunque nati fuerimus. Hactenus autem dicimus sine periculo latere animæ originem, vt non tamen eam partem Dei esse credamus, sed creaturam: nec de Deo natam, sed ab illo factam, atque in eius genus adoptandam mirabili dignatione gratiæ, non parili dignitate naturæ, nec eam corpus esse sed spiritum, nõ creatorem vtique sed creatũ. Nec ideo veniisse in hoc corp° corruptibile, quo grauatur, quòd illuc eã vitæ in cælestibus vel quibuslibet aliis partibus mundi antea malæ gestæ merita compulerunt. Nõdum enim natos Apostolus cùm de Rebeccæ geminis loqueretur, nihil egisse dicit boni vel mali, vt nõ ex operibus, quibus nullis alter distinguebatur ab altero, sed ex vocante diceretur minori seruiturum esse maiorem.

Periculum non esse si animæ origo nobis ignota sit.

Rom. 9.

In eadem Epistola.

Quis autem negat non vnius tantùm, sed omnis animæ creatorem Deum atque factorem, nisi qui eius eloquiis apertissimè refragatur? Sine vlla quippe ambiguitate per Prophetam dicit, Omnẽ flatum ego feci: animas videlicet intelligi volens, quod verba consequentia manifestant. Non itaque vnum, quem facto ex terra homini primo inspirauit, sed omnem flatum ipse fecit, ipse adhuc facit. Quæritur tamẽ vtrùm omnem flatum ex illo vno flatu, sicut omne corpus hominis ex vno illo corpore faciat, an verò noua quidem corpora faciat ex vno, animas autem nouas ex nihilo. Quis enim congrua suis originibus genera rerum etiam de seminibus facit, nisi qui ipsa semina sine seminibus fecit? Sed vbi res naturaliter obscura nostrum modulũ vincit, & apertè diuina Scriptura non subuenit, temerè hinc aliquid definire humana coniectura præsumit. Secundum vitas autem, quas proprias habere incipiunt, nouos homines dicimus nasci, siue anima, siue corpore. At verò secundũ originale peccatum veteres nascuntur: ideo Baptismate renouantur. Aliquid ergo certũ de animæ origine nondum in Scripturis canonicis comperi.

Animarum creator Deus.

In eadem Epistola.

Nam & illi qui animas ex vna propagari asserunt, quam Deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt, si Tertulliani opinionem sequuntur, profectò eas non spiritus, sed corpora esse contendunt, & corpulentis seminibus exoriri. Quo peruersius quid dici potest? Neque hoc Tertullianum somniasse mirãdum est, qui etiam ipsum creatorẽ Deum non esse nisi corpus opinatur.

Tertullianus error.

Lib. I. de ciuitate Dei. Cap. XXII.

Si magno animo fieri putandum est, quum sibi homo ingerit mortem, ille potius Cleombrotus in hac animæ magnitudine reperitur, quem ferũt lecto Platonis libro, vbi de immortalitate animæ disputauit, se præcipitem dedisse de muro, atque ita ex hac vita emigrasse ad eam quam credidit esse meliorem. Nihil enim vrgebat aut calamitatis aut criminis, seu verũ seu falsum, quod non valendo ferre se auferret: sed ad capessendam mortem, atque ad huius vitæ suauia vincula rumpenda, sola affuit animi magnitudo.

Cleombrotus sibi ipsi præcipitauit.

In lib. de immortalitate animæ, Capit. I.

Nemo sine disciplina rectè ratiocinatur. Est enim recta ratiocinatio à certis ad incertorum indagationem nitens cogitatio, nihilque certum est in animo quod ignorat. Omne autem quod scit animus, in se habet. Nec vllam rem scientia cõplectitur, nisi quę ad aliquã pertineat disciplinã. Est enim disciplina quarũcũq; rerũ scientia. Semper igitur animus humanus viuit.

Animus humanus nunquam non viuit.

Eodem lib. Cap. V.

Anima si subiectum est, in quo ratio inseparabiliter ea necessitate quoq;, qua in subiecto esse monstratur, nec nisi viua anima potest esse anima, nec in ea ratio potest esse sine vita, & immortalis ratio, immortalis est anima. Prorsus enim nullo pacto non existẽte subiecto suo immutabilis ratio permaneret. Quod eueniret, si tanta accideret animæ mutatio, vt eam nõ animam faceret, id est, mori cogeret. Nulla autem illarum mutationum, quæ siue per corpus siue per ipsam animam fiunt, quãuis vtrùm aliquæ per ipsam fiant, id est, quarum ipsa sit causa, nõ parua sit quæstio, id agit vt animã non animam faciat. Iam igitur non solùm per se, verùm nec nostris rationibus formidandæ sunt.

Animam esse immortalem.

De animæ quantitate, Caput I.

Propriam quandam habitationem animæ ac patriam, Deum ipsum credo esse, à quo creata est: substantiã verò eius nominare non possum. Non enim eam puto esse ex his visitatis notisque naturis, quas istis sensibus corporis tangimus. Nam neque ex terra, neque ex aqua, neque ex aere, neque ex igni, neque ex his omnibus, neque ex aliquibus horũ cõiunctis constare animũ puto. Simplex animæ natura dici

Animæ habitatio & patria Deus.

potest,quia ex aliis naturis non est.

Capit.III.eodem libro.

De animæ quantitate. Quãta sit anima,secundum inquisitionem hanc tibi respondere non possum: sed possum affirmare,neque illam longam esse, nec latam, nec robustam, neque aliquid horum, quæ in mensuris corporum quæri solent.

Libro III.de libero arbitrio,Cap.XXI.

Harum autem quatuor de anima sententiarum,vtrùm de propagine veniant, an in singulis quibusque nascẽtibus nouæ fiant,an in corpora nascentium iam alicubi existẽtes,vel mittantur diuinitus, vel sua sponte labantur,nullam temerè affirmare oportebit. Aut enim nõdum ista quæstio à diuinorum librorum catholicis tractatoribus pro merito suæ obscuritatis & perplexitatis euoluta atque illustrata est: aut si iam factum est,nondum in manus nostras huiusce modi literæ peruenerunt. Tantùm absit fides nihil de substãtia Creatoris falsum indignúmque sentiendi:ad illum enim tendimus itinere pietatis. Si ergo aliud de illo sẽserimus quàm est intentio nostra, nõ in beatitatem,sed in vanitatem nos ire cõpellet. De creatura verò siquid aliter quàm sese habet senserimus, dummodo non id pro cognito perceptóque teneamus, nullum periculum est. Non enim ad creaturam iubemur tẽdere vt efficiamur beati,sed ad ipsum Creatorẽ,de quo si aliud quàm oportet ac sese res habet, nobis persuadetur, pernicioſissimo errore decipimur.

Capit.XXII.

Quod naturaliter inest animæ non illi deputabitur in reatum. Non enim quod naturaliter anima nescit, & naturaliter non potest, hoc animæ deputatur in reatũ: sed quòd scire nõ studuit,& quòd dignam facilitati comparandæ ad rectè faciendum operam non dedit. Loqui enim non nosse atque non posse,infanti naturale est.

Lib.I.de anima & eius origine,Cap.IIII.

Anima de nihilo est. Ita quippe anima,vel Dei flatu facta,vel Dei flatus factus est ipsa, vt non de ipso sit,sed ab ipso de nihilo creata sit. Neq; enim sicut homo quando sufflat,non potest de nihilo flatum facere, sed quem de isto aere ducit, hunc reddit: ita Deo putandum est auras aliquas circunfusas iam fuisse, quarum exiguam aliquam particulam spirando traheret, & respirando refunderet,quando in hominis faciẽ sufflauit,eíque illo modo animam fecit. Quod etsi ita esset, nec sic de ipso,sed de subiacente re aliqua flabili posset esse quod flauit. Sed absit vt negemus Omnipotentẽ de nihilo flatum vitæ facere potuisse,quo fieret homo in animam viuã, atque in eas contrudamur angustias, vt vel iam fuisse aliquid,quod ipse non esset, vnde flatum faceret, opinemur,vel quod mutabile factum videmus,de seipso feciſſe credamus. Quod enim de ipso est, necesse est vt eiusdem naturæ sit cuius ipse est,ac per hoc etiamimmutabile sit:anima verò,quod omnes fatentur,mutabilis est. Non ergo de ipso, quia non est immutabilis sicut ipse. Si autem de nulla re alia facta est,de nihilo facta est proculdubio,sed ab ipso.

Eodem libro,Cap.XVIII.

Anima sexu caret. Nam & si anima sexu caret,nõ tamen quando appellantur mulieres,excepta anima necesse est eas intelligi. Alioquin non ita se admonerentur ornare,non in tortis crinibus, aut auro vel margaritis,aut veste pretiosa,sed quod decet (inquit) mulieres promittentes pietatẽ per bonam conuersationem. Vtique pietas intus est in anima vel in spiritu, & tamen mulieres appellatæ sunt etiam vt se intus ornarent, vbi nullus est sexus.

Capit.XIX.

Absit ergo vt animarum propago,si falsa est,à talibus refellatur, & animarum nouarum insufflatio,si vera est,à talib⁹ defẽdatur. Quãobrem quicunque volunt defendere, quòd dicuntur animæ nouæ nascentibus insufflari, nõ de parentibus trahi, aliquid illorum quatuor quæ suprà commemorauí,caueãt omni modo. Hoc est, ne dicant à Deo fieri animas peccatrices,per alienum originale peccatum. Ne dicant paruulos,qui sine Baptismo exierint,peruenire posse ad vitã æternã, regnúmque cælorum, originali peccato per quodlibet aliud resoluto. Ne dicant animas peccasse alicubi ante carnem, & hoc merito in carnem peccatricẽ fuisse detrusas. Ne dicant peccata,quæ in eis inuenta non sunt, quia præscita sunt, meritò fuisse punita, quum ad eam vitam vbi ea committerẽt, permissæ non fuerint peruenire. Nihil ergo istorum quatuor dicentes, quoniam quodlibet eorum falsum atque impium est. *Quid circa animarũ originẽ sentiendum.*

Lib.III.de anima & eius origine,ad Vincentium Victorem,Cap.VI.

Noli dicere nec credere nec docere,per infinitum tempus, atque ita semper Deum animas dare,sicut semper est ipse qui dat,si vis esse catholicus. Erit enim tempus quando non dabit animas Deus, quum tamen esse ipse non desinat.

Libro IIII.Cap.IIII.

Nam fateor dilectioni tuæ,quantùm attinet ad animarum quæstionẽ, vnum de duobus valde cupio nosse si possim,vel de animarum origine quod ignoro, vel vtrũ pertineat ad nos hoc nosse quum hîc viuimus. Quid si enim ex illis rebus est,de quibus nobis dicitur, Altiora te ne quæsieris & fortiora te ne scrutat⁹ fueris, sed quæ præcepit tibi Domin⁹ illa cogita sẽp? *Eccles.*

Libro Soliloquiorum animæ ad Deum,Cap.XXX.

Anima fidẽ factuarũ Dei Anima enim quam creasti,non de te,sed per Verbum tuum, non ex qualibet elementorum materia, sed ex nihilo, quæ quidam rationalis, intellectualis,spiritalis, semper viuens, semper in motu, quam signasti lumine vultus tui, & consecrasti virtute lauacri tui, ita facta est capax maiestatis tuæ, quod à te solo, & à nullo alio possit impleri. Quando autem te habet, plenum

plenum est desyderium eius, & iam nihil aliud quod desyderetur exterius restat. Dum autem aliquid exterius desyderat, manifestum est, quod te non habet interius, quo habito nihil est quod vltrà desyderet.

De cognitione veræ vitæ, Cap. IIII.

Animæ spiritus nuncupantur, iuxta illud, *psalm. 145.* Exibit spiritus eius, & caro reuertetur in terrã.

Cap. V. eodem libro.

Animæ definitio. Anima verò spiritus est substantia incorporea, corporis sui vita, inuisibilis, sensibilis, mutabilis, illocalis, passibilis, nec quantitatum mensurç, nec qualitatum formæ vel coloris susceptibilis, memorialis, rationalis, intellectualis, immortalis. Et ne hæc vacillet definitio, ratio eam probationibus roboret. *Anima vita corporis est.* Anima est spiritalis substantia. Omne enim quod alii vitam subministrat, ipsum est necesse vt subsistat. Sed anima vitam corpori tribuit: igitur anima realiter subsistit. Hanc verò vitã esse ipsamet probat, dum præsentia sua corpus viuificat, absentia sua idem mortificat. Hæc nobis quidem est inuisibilis, sed spiritibus visibilis. Hanc etiam sensibilem esse constat, dum oculis colores, auribus sonos, naribus odores, palato sapores, manibus aspera vel lenia sentire præstat. Est quoque mutabilis. Omne enim quod melioratur & peioratur mutabile est: sed anima vitiis peioratur, virtutibus melioratur. igitur mutabilis est. Est etiam illocalis. Omne quod loco includitur, altitudine, longitudine, latitudine aeris circunscribitur, corpus est. Sed ratio docuit animam incorporeã esse, id est, nec corpus, nec aliquod membrum habere. igitur constat eam esse illocalem. Non enim spatium aeris vt corpus occupat, nec corpus vt aqua vtrem implet, sed vt color toto igni illocaliter inest, ita anima totum corpus illocaliter possidet. Ignis quidã est visibilis, sed calor inuisibilis & sensibilis, & quodammodo ignem viuificans, ita anima inuisibilis, sed sensibilis, visibile corpus quadam occulta vi sensificat & viuificat. Hæc est quoque passibilis. Omne enim quod mœrore afficitur, passibile est. Sed anima dum suæ voluntatis compos non efficitur, dolore mœstitiæ afficitur. igitur passibilis esse conuincitur. *Anima nec quantitatẽ, nec qualitatem habet.* Ab hac quantitas excluditur, dum nec altitudine aut latitudine aut longitudine metitur, nec sex circunstantias, si antè & retrò, dextrum & sinistrũ, sursum & deorsum, se includere patitur. Qualitas etiam formę vel coloris ab hac secernitur, dum nulla forma vel humani corporis, vel vllius coloratæ rei illi ascribitur. Hæc est memorialis, quia pręterita recolit. Est etiam rationalis, quia præsentia discernit. Est intellectualis, quia futura intelligit. Hanc esse immortalem hinc constat, quòd memoriam sui apud posteros perenniter durare laborat.

Eodem libro, Cap. XXXII.

Animæ sunt æternæ. Animas autem constat esse æternas. Si enim ad videndũ Deum factæ prædicantur, necessariò sequitur, vt sicut Deus finem non habere creditur, ita animæ illum visuræ, sine fine viuere non dubitentur. Sed quæritur vtrùm illæ animæ immortales sint, quæ Deum visuræ non sunt. Omnes animas vnius constat esse naturæ: & si quædam animæ immortales sunt: igitur omnes animæ Deum visuræ semper erũt beatæ, & cum non visuræ, miseræ.

Cap. XXXIII.

Anima in singulis membris tota. Anima vbique in corpore, & in singulis membris est tota. Vnde tacto vno membro dolet tota: non tamen tot tota, sicut vox in auribus omnium non particulariter, sed sonat tota, & in seipsa remanet tota.

De Ecclesiasticis dogmatibus, Cap. XIIII.

Circa animarum creationem, errores. Animas hominum non esse ab initio inter cæteras intellectuales naturas, nec simul creatas, sicut Origenes fingit: neque cum corporibus per coitum seminantur, sicut Luciferiani, Cyrillus, & aliqui Latinorum præsumptores affirmant, quasi naturæ consequentiam seruãtes. Sed dicimus creationem animæ solũ Creatorem omniũ nosse, & corpus tantùm per coniugii copulam seminari. Dei verò iudicio coagulari in vulua, & compingi atque formari: ac formato iam corpore animam creari & infundi, vt viuat in vtero homo ex anima constans & corpore, & egrediatur viuus ex vtero, plenus humana substantia.

Eodem lib. Cap. XV.

Neque duas animas esse dicimus in vno homine, sicut Iacobus & alii Syrorum scribunt: vnam animalem, qua animetur corpus & immixta sit sanguini: & alteram spiritalem, quæ rationem ministret. Sed dicimus vnã esse eandémque animam in homine, quæ & corpus sua societate viuificat, & semetipsam sua ratione disponat, habens in se libertatem arbitrii, vt in suæ substantiæ eligat cogitatione quod vult.

Cap. XVI.

Solus homo animam habet immortalem. Solum hominem credimus habere animam substantiuam, quæ exuta corpore viuit, & sensus suos atque ingenia viuaciter tenet. Non cum corpore moritur, sicut Aratus asserit, neque post modicum interuallum, sicut Zenon dicit, quia substantialiter viuit.

Cap. XVII.

Animalium animæ mortales. Animalium verò animæ non sunt substantiuæ, sed cum carne ipsa carnis viuacitate nascuntur, & cum carnis morte finiũtur & moriuntur: & ideo nec ratione regũtur, sicut Plato & Alexander putant, sed ad omnia naturæ incitamenta ducuntur.

Cap. XVIII.

Anima hominis formata corpori infertur. Anima humana non cum carne moritur, quia non cum carne, vt superius diximus, seminatur, sed formato in ventre matris corpore, Dei iudicio creari & infundi, vt viuat homo intus in vtero, & sic procedat natiuitate in mundum.

Cap.XIX.

Duabus substantiis tantùm constat homo, anima & corpore. Anima cum ratione sua, & corpore cum sensibus suis. Quos tamen sensus absque animæ societate non mouet corpus. Anima verò & sine corpore rationale suum tenet.

Cap.XX.eodem libro.

Spiritus in homine vnum est cum anima. Non est tertius in substantia hominis spiritus, sicut Dydimus contẽdit, sed spiritus ipsa est anima, pro spiritali natura, vel pro eo quòd spiret in corpore, spiritus appellatur: anima verò ex eo vocatur, quòd ad viuendum vel viuificandum animet corpus. Tertium verò qui ab *1.Thess 5.* Apostolo cum anima & corpore inducitur spiritum, gratiã sancti Spiritus esse intelligamus, quam orat Apostolus vt integra perseueret in nobis, ne nostro vitio aut minuatur aut fugetur à nobis: quia Spiritus sanctus effugiet fictũ. *Sapient.1.*

De salutaribus documentis, Cap.XXIII.

Virtus animæ tuæ est Deum diligere. & odire illa quæ Deus non diligit. Virtus est animæ tuæ, patientiam sectari, & ab omni impatientia declinare. Virtus est animæ tuæ castitatem tam corporis quàm animæ custodire. Virtus est animæ tuæ vanam huius mundi gloriam contemnere, & omnia caduca calcare, & pro illius amore qui te redemit, dum viuis in corpore, laborare. Virtus est animæ tuæ humilitati studere, & superbiam abominari. Virtus est animæ tuæ, iram & furorẽ cohibere ac reprimere. Virtus est animæ tuæ, ab omni stultitia declinare, & sapiẽtiam diuinam amplecti. Virtus est animæ tuæ, omnẽ delectationem carnis subiicere, & mentem tuam ad Christum erigere.

Libro de spiritu & anima, Cap.VI.

Anima secundum Philosophum quid sit. Anima ad similitudinem totius sapientiæ facta, rerum omnium in se gerit similitudinem. Vnde à Philosopho definita est, omnium rerũ similitudo. Habet siquidẽ in se vires, quibus omnia apprehendit, siue inuestigat, & omnibus similis existit, quum sit vna.

Cap.VIII.

Anima quid sit. Anima est substãtia rationalis, intellectualis, à Deo facta, spiritalis, nõ ex Dei natura, sed potius creatura ex nihilo facta, in bonum malúmque conuertibilis. Et ideo aliquatenus est mortalis, inquãtum in deterius mutari, & à voluntate Dei, cuius participatione bona fit, alienari potest. Et aliquatenus immortalis, quoniam sensum, quo ei post hanc vitam vel bene vel malè fit, amittere nõ potest. Non quòd pro actis ante carnem gestis meruerit, vt in carne includeretur, vt quidam voluerunt: sed nec ideo potest esse in homine sine sorde peccati, nisi à Christo fuerit liberata. Dei enim nutu ad corpus anima venit, vt si secundum eius præceptum agere vellet, mercedem acciperet vitæ æternæ, atque societatem Angelorum. si autem contemneret, pœnas iustissimas & amarissimas lueret, siue doloris continui, siue ignis æterni.

Cap.XIIII.

De amicitia animæ. Quibusdam affectibus & quadam amicitia anima corpori coniungitur: secundum quã amicitiam nemo carnem suam odio habet. Sociata nanque illi, licet eius societate prægrauetur, ineffabili tamen conditione diligit illud: amat carcerem suum, & ideo libera esse non potest. Doloribus eius vehemẽter afficitur. Formidat interitum, quæ mori non potest. Timet defectum, quæ per naturam non potest deficere. Oculorum pascitur speculatione, sonorum delectatur auditibus, suauissimis iocundatur odoribus, larga epulatione reficitur. Et licet his rebus nullatenus ipsa vtatur, graui tamen mœrore affligitur si subtrahantur.

Cap.XXXIIII.

Totus homo anima nominatur. Anima nominatur totus homo interior, qua viuificatur, regitur & continetur lutea illa massa, humectata succis, ne arefacta dissoluatur. Dum ergo viuificat corpus, anima est, dum vult, animus est, dum scit, mens est, dum recolit, memoria est, dum iudicat, ratio est, dum spirat vel contemplatur, spiritus est, dum sentit, sensus est. Nã inde sensus anima dicitur, pro iis quæ sentit, vnde & sententia nomen accepit.

DE POENITENTIA.

Ad Macedonium, Epistola LIIII.

In hac vita locus pœnitẽtiæ. Morum porrò corrigendorum, nullus alius quàm in hac vita locus. Nam post hanc, quisq; id habebit quod in hac sibimet conquisierit. Ideo compellimur humani generis charitate, interuenire pro reis, ne istam vitam sic finiant per supplicium, vt ea finita non possint finire supplicium.

Post pauca ibidem.

Nam nihil aliud agit quem veraciter pœnitet, nisi vt id quod mali fecerit impunitum esse non sinat. Eo quippe modo, sibi non parcenti ille parcit, cuius altum iustúmque iudicium nullus contemptor euadit.

Ad Seleutianum Epistola CVIII.

Agunt homines ante Baptismum pœnitentiam de suis prioribus peccatis: ita tamen vt etiam baptizentur, sicut scriptum est in Actibus *Actorum 2.* Apostolorum, loquẽte Petro ad Iudæos, & dicente, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisq; vestrûm in nomine Domini Iesu Christi, & dimittentur vobis peccata vestra. Agunt etiam homines pœnitentiã, si post Baptismum *Post Baptismũ per pœnitentiã etiam dimittis peccata.* ita peccauerint, vt excommunicari, & post ea reconciliari mereantur, sicut agunt in omnibus Ecclesiis illi qui propriè pœnitentes appellantur. De tali enim pœnitentia loquutus est Apostolus Paulus, vbi ait, Ne iterum quum ve- *2.Corinth.2.* nero humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex iis qui antea peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immũditia & luxu-

ria

ria & fornicatione, quã egerunt. Neque enim scribebat ista, nisi eis qui iam baptizati fuerãt.
Actum 8. Habemus etiam in Actibus Apostolorum Simonem iam baptizatum, quum pecunia vellet emere, vt ei per impositionem manus daretur Spiritus sanctus, admonitum à Petro vt de hoc graui peccato ageret pœnitentiam. Est enim pœnitentia bonorum & humilium fideliũ pœna quotidiana, in qua pectora tundimus, dicẽtes, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.
Matth.6. Neque enim ea nobis dimitti volumus, quæ dimissa non dubitamus in Baptismo: sed illa vtique quæ humanę fragilitati, quãuis parua, tamen crebra subrepunt. Quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt & oppriment, sicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim interest ad naufragium vtrùm vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam, & per negligentiam derelicta atque contẽpta, impleat nauem atque submergat? Propter hæc, ieiunia, & eleemosynæ, & orationes inuigilant, in quibus quum dicimus, Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus: manifestamus habere nos quod nobis dimittatur, atque in his verbis humiliãtes animas nostras, quotidianam quodammodo agere pœnitentiam non cessamus.

In Psalmum CX.

Te corrigit, qui indulgentiam promittit,
Esaiæ 46. Ezec. 18 & 33 & dicit, Redite præuaricatores ad cor, Nolo mortem impii, sed tantùm vt reuertatur & viuat. Hoc proculdubio portu proposito, deponis vela iniquitatis, conuertis proram, velificas ad iustitiam, & speras vitam, non negligis medicinam. Nec in hoc tibi displiceat Deus, tanquam per istam indulgentię promissionem securos fecerit peccatores. Etenim ne desperatione homines peius viuerẽt, ꝓmisit indulgẽtiæ portum. Rursus ne de spe veniæ peius viuerent, fecit diem mortis incertum, prouidentissimè vtrunque constituens, & reuertentes quô reçipiantur, & differentes vnde terreantur. Indulgẽtiam tibi Deus promisit, crastinum diem tibi nemo promisit. Si malè vixisti, bene viue iam hodie.

De fide & operibus, Cap. XXVI.

Nisi essent quædam peccata ita grauia, vt etiam excommunicatione plectenda sint, non
1. Corinth. 5. diceret Apostolus, Congregatis vobis & meo spiritu, tradere eiusmodi hominem satanæ in interitũ carnis, vt spiritus saluus sit in die Do-
2. Corinth. 12. mini Iesu. Vnde etiam dicit, Ne lugeam multos ex iis qui antè peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditiam & fornicationem quam gesserunt. Item nisi essent quædam non ea humilitate pœnitentiæ sananda, qualis in Ecclesia datur eis, qui propriè pœnitentes vocãtur, sed quibusdam correptionum
[illegible]8. medicamẽtis, non diceret ipse Dominus, Corripe eum inter te & ipsum solum: & si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Postremò nisi essent quędam, sine quibus hæc vita non agitur, non quotidianam medelam poneret in oratione quam docuit, vt dicamus, Dimitte nobis Matth.6. debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

De correctione Donatistarum ad Bonifacium, Cap. XXVI.

De Ecclesiastica pœnitentia. Vt enim constitueretur in Ecclesia, ne quisquam post alicuius criminis pœnitentiam, clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, non desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ: alioquin cõtra claues datas Ecclesiæ disputabitur, de quibus dictum est, Quæ solueritis in terra, Matth.18. soluta erunt & in cælo. Sed ne forsitan etiam de cæteris criminibus spe honoris Ecclesiastici animus intumescens, superbè ageret pœnitentiam, seueriſsimè placuit vt post actam de crimine damnabili pœnitentiam, nemo sit clericus, vt desperatione temporalis altitudinis medicina maior & verior esset humilitatis. Nã & sanctus Dauid de criminibus mortiferis pœ 2. Reg. 12. nitentiam egit, & tamen in honore suo perstitit. Et beatum Petrum quando amariſsimas la Matth.26. chrymas fudit, vtique Dominum negasse pœnituit, & tamen Apostolus mansit. Sed non ideo superuacua putanda est posteriorum diligentia, qui vbi saluti nihil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, quo salus tutius muniretur: experti, credo, aliquorum fictas pœnitentias, per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multas inuenire medicinas multorum experimenta morborum.

In Enchiridio ad Laurentium, Cap. LXV.

Sed neque de ipsis criminibus quanlibet magnis remittendis in sancta Ecclesia, Dei desperanda est misericordia agentibus pœnitentiam, secundum modum sui cuiusque peccati. In actione autem pœnitentiæ, vbi tale crimen commissum est, vt is qui commisit à Christi etiam corpore separetur, non tam consyderanda est mensura temporis quàm doloris. Cor e- Psalm.50. nim contritum & humiliatum Deus non spernit. Verùm quia plerunque dolor alterius cordis occultus est alteri, neque in aliorum notitiam per verba vel quæcunque alia signa procedit, quum sit coram illo cui dicitur, Gemitus Psalm.37. meus à te non est abscõditus: rectè constituuntur ab iis qui Ecclesiæ præsunt tempora pœnitẽtiæ, vt fiat etiam satis Ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata: extra eam quippe non remittuntur peccata. Ipsa nanque propriè Spiritum sanctum pignus accepit, sine quo non re- Extra Ecclesiã non remittuntur peccata. mittuntur vlla peccata, ita vt quibus dimittuntur, consequantur vitam æternam.

Eodem libro, Cap. LXXXII.

Dei misericordia fit vt quem pœniteat. Nam & ipsa pœnitẽtia, quando digna causa est secundum morem Ecclesię vt agatur, plerunque infirmitate non agitur, quia & pudor timor est displicendi, dum plus delectat homi-

num æstimatio, quàm iustitia, qua se quisque humiliat pœnitendo. Vnde non solùm quum agitur pœnitentia, verumetiam vt agatur, Dei misericordia necessaria est. Alioqui non diceret Apostolus de quibusdam, Ne fortè det illis
2. Timoth. Deus pœnitentiam. Et vt Petrus amarè fleret,
Luca 22. præmisit Euangelista & ait, Respexit eum Dominus.

Sermon. VII. de tempore.

Qualis debeat esse pœnitentia. Videte qualis debet esse pœnitentia, quia multi assiduè se dicunt esse peccatores, & tamè adhuc illos delectat peccare. Professio est, non emendatio. Accusatur anima, nõ sanatur. Pronuntiatur offensa, non tollitur. Pœnitentiam certam nõ facit nisi odiũ peccati & amor Dei. Quando sic pœnites vt tibi amarum sapiat in animo, quod antè dulce fuit in vita, & quod te prius oblectabat in corpore, ipsum te cruciat in mente, iam tunc bene ingemiscis ad Deum,
Psalm. 50. & dicis, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.

Sermon. LVIII. de tempore.

Pœnitentia nõ differenda. Rogo vos fratres charissimi, vt si fortè aliquis ex vobis, vt se habet humana fragilitas calliditate diaboli superatus, & capitalibus criminibus inuolutus, secũdum quod Apostolus ait, templum Dei in se violando destruxerit, de Dei misericordia non desperet, sed citò de malo iniquitatis suæ cõsurgat, ne consuetudine peccandi in ipsis se ruinis suis sepeliat. Non enim qui peccauerit, sed qui in peccatis perseuerauerit, odibilis & abominabilis Deo erit. Nam vt de indulgentia diuina nemo diffidat,
Ezech. 33. Dominus nos per Prophetam velut pater pijssimus consolatur, dicens, Nolo mortem peccatoris,
Ezech. 18. sed vt cõuertatur & viuat. & illud, Impietas impii non nocebit ei, in quacunque die cõuersus fuerit ab impietate sua. Sed ista tã magna misericordia tunc nobis prodest, si nõ tardamus conuerti ad Dominum, nec crimina criminibus superaddimus.

Eodem sermone.

Exempla pœnitentiæ. Nemo ergo nec post centum peccata, nec post mille crimina de misericodia diuina desperet. Sic tamen non desperet, vt sine vlla mora Deum sibi repropitiari festinet, ne fortè si consuetudinem peccandi fecerit, etiam si velit,
2. Reg. 11. 12 de diaboli laqueis liberari non possit. Dauid enim qui & rex & Propheta diuino munere fieri meruit, post tantã gratiam ita præuentus est, vt non solùm adulterium committeret, sed etiã homicidium perpetraret: nec tamen se ad hoc reseruauit, vt in senectute sua ad pœnitentiæ medicamenta confugeret: sed statim cilicio prostratus, conspersus cinere, cum ingenti rugitu & gemitu pœnitentiam agens, impleuit illud
Psalm. 6. quod ipse in Psalmis dixerat, Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis
Psalm. 101. stratum meum rigabo. Et iterum, Cinerem sicut panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebã. Et quia pœnitẽtiam agere mortifera securitate non distulit, citò in se Dei miserationem ita reuocauit, vt nõ solùm regnum nõ amitteret, sed etiam Spiritus sancti donum recipere mereretur. Achab quoque rex sacrilegus, de quo Scriptura dicit, quòd non fuerit alius talis, qui venundatus sit vt faceret malum
3. Reg. 21. contra Dominum, posteaquam deprauatus ab vxore Iezabel, abominabilis Deo factus est, interfecto & lapidato Naboth Iezraelita, quum vineam eius vellet inuadere, castigatus à sancto Helia, scissis vestibus, cilicio indutus est, & inclinato capite pœnitentiam egit. Pro qua re statim sermo Dei ad Heliam factus est, dicens, Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? Quia (inquit) humiliatus est mei causa, nõ inducam in diebus eius malum. Manasses quo-
4. Reg. 21. que rex, sicut in Scripturis legimus, tam sacrilegus & impiissimus fuit, sicut de illo scriptum
2. Paral. 36. est, vt totam Hierusalem omni iniquitate repleuerit: & tamen post hęc in captiuitatem ductus, & in carcerem missus, cum grandi humilitate pœnitentiam agens, ita gratiam Dei obtinuit, vt mereretur inter Dei amicos postmodũ numerari. Meretrix quoq; illa, quæ pedes Do-
Luca 7. mini lachrymis lauit, & capillis suis extersit, vbi cęlestem medicum venisse cognouit, vltrò se ingessit in domũ vbi rogata non fuerat, & quæ prius frontosa erat ad perditionẽ, postea frontosior facta est ad salutem. Et ideo audire meruit, quòd ei omnia fuerint peccata dimissa. Sed quia longum est ire per singulos, isti quatuor quos nominauimus, satis abundéque sufficiunt, vt agnoscamus quòd Dominus noster, qui & Dauid post tam graue peccatum indulsit, & Achab sacrilego regi pepercit, & Manassen post innumerabilia peccata pœnitentiam agentem inter amicos suos reputauit, & meretrici quæ lachrymis pedes rigauerat, & capillis suis terserat, totum indulsit: qui ergo istis tantis ac talibus peccatoribus veniam dedit, paratus est & nobis, si in veritate conuertimur, non solùm peccata dimittere, sed etiam æternam beatitudinem dare.

Sermon. LXVI.

Matth. 3. Fructus digni pœnitentiæ qui. Facite dignos fructus pœnitentiæ. Fructus dignus est pœnitentiæ, transacta flere peccata, & eadem iterum non agere: sicut scriptum est, Ne adiicias peccatum super peccatum. Lauamini, dicit Dominus per Esaiam Prophetam, *Esaiæ 1.* & mundi estote. Lauatur itaque & mũdus est, qui & præterita plangit, & iterum non admittit. Lauatur & non est mũdus, qui plãgit quod gesit, nec deserit, sed post lachrymas, flẽda hęc quæ fleuerat repetit. De his beatus Petrus ter-
2. Petri 2. Eccles. 22. ribiliter ait, Canis reuersus ad vomitũ suum. Fili peccasti, dicit Scriptura sancta, ne adiicias iterum, sed de pristinis deprecare, vt dimittantur tibi. Pœnitentia vera non annorum numero censetur, sed amaritudine animi. Vnde beatus Petrus mox à Domino indulgentiam re-
Matth. 26. cepit, quia amarissimè fleuit trinæ negationis culpam.

Ibidem

Ibidem in fine.

Ezech.33. In quacunque die conuersus fuerit peccator, vita viuet, & non morietur. Quanuis quisque sit peccator & impius, si ad pœnitentiam conuertitur, consequi per misericordiam veniam non dubitet. In hoc seculo pœnitentiam facientibus Dei misericordia subuenit: in futuro autẽ pœnitẽtia nõ proficit, sed rationem nostrorum operum reddituri sumus. In hac vita tantùm pœnitentię patet libertas, post mortem nulla correctionis est licentia.

Post mortem nulla correctionis est licentia.

De natura boni aduersus Manichæos, Cap. IX.

Ad Deum pertinere quãtitatem pœnæ inflige. Roman. 9. Qualis autem & quanta pœna cuique culpæ debeatur, diuini iudicii est nõ humani, quæ vtique & cum conuersis remittitur, magna est bonitas apud Deum: & quum debita reddit, nulla est iniquitas apud Deum: quia melius ordinatur natura, vt iustè doleat in supplicio, quàm vt impunè gaudeat in peccato. Quia tamen sic habent nonnullum modum & speciem & ordinem in quacunque extremitate, adhuc aliquod bonum est: quæ si omnino detrahantur, vt penitus consumantur: ideo nullum bonum erit, quia nulla natura remanebit.

In Euangelium Ioannis, Tractatu XXXIII.

Eccles. 5. Illis qui spe periclitantur, hoc dicitur, Ne tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem. Subitò enim veniet ira illius, & in tẽpore vindictæ disperdet te. Illis qui desperatione periclitãtur, quid dicit? In quacunque die iniquus conuersus fuerit, omnes iniquitates eius obliuiscar. Propter illos ergo qui desperatione periclitantur, proposuit indulgentiæ portum, propter illos, qui spe periclitantur, & dilationibus illuduntur, fecit diem mortis incertum. Quando veniat vltimus dies nescis. Ingratus es, quia hodiernum habes in quo corrigaris.

Ezech. 18.

Quæstionum veteris & noui Testamenti, Quæst. CII.

Contra Nouatianos. Si enim apud veteres nostros pœnitentia habuit locũ, quomodo fieri potest vt hoc tempore locum non habeat, quãdo maior clementia prædicationis est, & qui inimicis misertus est vocando illos ad gratiam, amicis factis non miserebitur cum mercede? Tribulatio enim cordis merces est pœnitẽtis. Nam si nobis peccata, quæ in nos peccamus inuicem, si conuertamur, septuagiessepties remitti à nobis alterutrum præcepit Deus, quantò magis ipse si in illum peccetur, ignoscet conuersis? Omnem enim peccatorem conuerti vult. Quid enim est pœnitere, nisi dolere præterita, & de cætero temperare ab iis quæ admiserat?

Contra Fulgentium Donatistam, Articulo XVI.

A malis quomodo exeũdũ. Exeundum nobis è medio est malorũ mente, non carne, operibus, non corporibus. Nolite, inquit Apostolus, communicare operibus infructuosis tenebrarum. Operibus ait, non altaribus. Scriptum est enim in Esaia, Qui dicũt Recede à me, nõ appropinques mihi, quia immundus es, isti fumus erunt in ira mea, ignis ardens tota die. Ephes. 5. Esaia 65.

Libro III. Hypognosticon contra Pelagianos, I.

Pœnitentia est optima. Pœnitentia ergo res est optima & perfecta, quæ defectos reuocat ad perfectum. Sed omne datum optimum (Iacobus inquit Apostolus) & omne donũ perfectũ, desursum est, descendẽs à Patre luminum, apud quem non est commutatio, nec momenti obumbratio. Oportet ea orare pœnitentem, quæ ad eius emundationem expediunt. Iacobi 1.

De vera innocentia, Cap. CLXXXVII.

Bene currit ad remissionem peccatorum qui displicet sibi. Apud iustum enim iudicem & misericordem qui se accusat, excusat.

Eodem libro, CLXXXIIII.

Non est desperandum de malis, sed pro ipsis vt boni fiant studiosius supplicãdum, quia numerus Sanctorum semper de numero impiorum auctus est.

De Ecclesiasticis dogmatibus, Cap. LIIII.

Pœnitentia vera est, pœnitenda non admittere, & admissa deflere. Satisfactio pœnitentiæ est causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere.

Eodem libro, Cap. LXXX.

Pœnitentia aboleri peccata indubitanter credimus, etiam si in vltimo vitę spiritu admissorum pœniteat, & publica vel supplicii lamẽtatione peccata prodantur: quia propositum Dei, quo decreuit saluare quod perierat, stat immobile: & ideo quia voluntas eius non mutatur, siue emendatione vitæ, si tempus conceditur, siue supplici confessione, si continuò vita exceditur, venia peccatorum fideliter præsumatur ab illo, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur à perditione pœnitendo, & saluatus Domini miseratione viuat. Si quis aliter de iustissima Dei pietate sentit, nõ Christianus, sed Nouatianus est. Luca 19. Ezec. 18, & 33

De salutaribus documentis, Cap. XXXIX.

De seram sibi pœnitentiam proponentibus. Sed ne de misericordia Domini tantùm securi existimemus, vt peccata peccatis augeamus, neque dicamus, Donec viget ætas, nostræ carnis concupiscẽtias exerceamus, & postremò in senectute malorũ nostrorũ pœnitẽtiam agamus: pius est enim Dominus & misericors, nec vltrà facinorũ nostrorũ recordabitur. Ne quæso taliter cogitemus: quia summa stultitia est hæc cogitare, quum & impium sit talem licentiam à Deo postulare quempiam velle, cuius initium est nos separare à Deo. Ideo (inquam) talia ne cogitemus, quum nesciamus qua die morituri sumus. Nemo enim hominum nouit diem exitus sui. Non omnes in senectute mo-

riuntur, sed in diuersis ætatibus de hoc mundo migrant. Et in quibus actibus vnusquisque homo inuentus fuerit, in eisdē iudicabitur, quando anima exierit de corpore.

De pœnitentiæ medicina, Cap. II.

De triplici actione pœnitentiæ.

Tres sunt actiones pœnitentiæ, quas mecum vestra eruditio recognoscit. Sunt enim visitatæ in Ecclesia & diligenter attendentibus notæ. Vna est quæ nouum hominem per Baptismum parturit, donec salutaris omnium præteritorum peccatorum fiat ablutio, vt tanquam nato puero dolores transeant, quibus viscera vrgebantur ad partum, & tristitiam lætitia consequatur. Omnis enim qui iam voluntatis suæ factus est arbiter, quum ad Sacramenta accedit fidelium, nisi eum pœniteat veteris vitæ, nouam non potest inchoare. Altera verò pœnitentia est, cuius actio per totam istam vitam, qua in carne mortali degimus, perpetua supplicationis humilitate subeunda est. Primò quia vitam æternam, incorruptibilem immortalémque nullus desyderat, nisi eum huius vitæ temporalis corruptibilis mortalísque pœniteat. Tertia actio pœnitentiæ est, quæ pro illis peccatis subeunda est, quæ Legis Decalogus continet, de quibus Apostolus dicit, *Galat. 5.* Quoniam qui talia agunt, regnum Dei nō possidebunt. In hac ergo pœnitentia, maiorem in se quisque seueritatem debet exercere, vt à seipso iudicatus, non iudicetur à Domino, sicut *1. Corinth. 11.* ipse Apostolus ait, Si enim nosmetipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur.

De fide ad Petrum, Cap. III.

Omni homini vtilis pœnitentia.

Proinde omni homini in hac vita potest esse vtilis pœnitentia, quam quocunque tēpore homo egerit, quanlibet iniquus, quanlibet annosus, si toto corde renuntiauerit peccatis præteritis, & pro eis in cōspectu Dei, nō solùm corporis, sed etiam cordis lachrymas fuderit, & malorum operum maculas bonis operibus diluere curauerit, omnium peccatorum indulgentiam mox habebit. Hoc enim nobis Dominus Prophetico promittit eloquio dicens, *Esaiæ 30.* Si conuersus fueris & ingemueris, saluus eris. *Eccles. 21.* Et alio loco dicitur, Fili peccasti: ne adiicias iterum, sed & de præteritis deprecare, vt tibi dimittātur. Nunquam peccanti esset indicta pro peccatis deprecatio, si deprecanti non esset remissio concedenda. Sed etiam pœnitentia peccatori tunc prodest, si eam in Ecclesia catholica gerat. Cur Deus in persona beati Petri ligandi soluendíque tribuit potestatem, dicens, *Matth. 16.* Quæ alligaueris super terram, erunt ligata & in cælis: & quæ solueris super terram, erunt soluta & in cælis? In quacunque igitur homo ætate veram peccatorum suorum pœnitētiam egerit, & vitam suam Deo illuminante correxerit, non priuabitur indulgētiæ munere: quia *Ezech 33.* Deus sicut per Prophetā dicit, non vult mortem peccatoris, sed vt reuertatur à via sua mala, & viuat anima eius. Veruntamen nullus hominum debet sub spe misericordiæ Dei in suis diutius remanere peccatis, quum etiam in ipso corpore nemo velit sub spe futuræ salutis diutius ægrotare. Tales enim qui ab iniquitatibus suis recedere negligunt, & sibi de Deo indulgentiam repromittunt, nonnunquam ita præueniuntur Dei furore, vt nec conuersionis tempus, nec beneficium remissionis inueniāt. Ideo sacra Scriptura nos admonet, dicens, Ne *Eccles. 5.* tardaueris conuerti ad Deum, & ne differas de die in diem: subitò enim veniet ira eius, & in tempore vindictæ disperdet te.

De vera & falsa pœnitentia, Cap. I.

Virtus pœnitentiæ.

Quantùm sit appetenda gratia pœnitentiæ, omnis auctoritas declarat, omnis bonorū vita conatur ostendere. Lāguores enim sanat, leprosos curat, mortuos suscitat, vitia fugat, virtutes exornat, mentem munit & roborat, omnia satiat, omnia redintegrat, omnia lætificat, sanitatem auget quam conseruat, claudis gressum, aridis copiam, cæcis restituit visum, temperat successus, constringit impetus, moderatur excessus. Ignorans se, per hanc se recognoscit, quærens se, per hanc se inuenit. Hæc est quæ homines ad Angelos ducit, & creaturam reddit Creatori. Ista ouem perditam mō- *Lucæ 5.* strauit quęrenti, & decimam drachmam obtulit anxianti. Hæc disipatorem filium ad patrem reduxit, & vulneratum à latronibus cu- *Lucæ 10.* stodi curandum reseruauit. In hac omne bonum inuenitur, per hanc omne bonum conseruatur: fugat tenebras, inducit lucem, excoquit omnia ipsa ignis consumens.

Cap. II. ibidem.

Fides fundamentum est pœnitentiæ.

Si fides fundamētum est pœnitentiæ, prēter quam nihil est quod bonum sit, appetenda est pœnitentia, quam constat in fide esse fundatā. *Matth. 7.* Non enim potest arbor bona fructus malos facere. Pœnitentia itaque, quæ ex fide non procedit, vtilis nō est. Oportet autem credi remedium pœnitentiæ à Saluatore concedi.

Cap. V. eodem libro.

Contra Nouatianos.

Scimus autem & primos patres, & in omni tēpore Ecclesiam Dei semper vsque in septuagiessepties, quod est semper, peccata dimittere. Quam potestatem Nouatiani ab Ecclesia Dei conātur auferre. Oportet enim sic Ecclesiam credere, quæ confitetur se sæpe peccare. Negat enim veritatem in se esse, qui se absque peccato audet iactare. In multis enim of- *Iacobi 3.* fendimus omnes. Nec infans vnius diei absque peccato super terram esse potest. *Iob 25.* Quapropter eliminandus est iste error ab Ecclesia, q vnquā pœnitentibus negat indulgentiam. Non enim inquirit quid Apostolus senserit, qui dixit, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Scimus enim & iustis solere pecca- *1. Corinth. 4.* ta contingere.

Eodem libro, Cap. XII.

Extra vnitatē Ecclesiæ nemo dignè pœnitere potest.

Laboret itaque pœnitens in Ecclesia esse, & ad Ecclesiæ vnitatem tendere. Nisi enim vnitas

nitas Ecclesiæ succurrat, nisi quòd deest peccatori sua opitulatione compleat, de manib⁹ inimici nõ eripietur anima mortui. Credendũ est enim & pietas fidei expostulat credere, quòd omnes eleemosynæ totius Ecclesiç, & orationes, & opera iustitiæ, & misericordiæ succurrãt recognoscenti mortem suam ad conuersionem suam. Ideóque nemo dignè pœnitere potest, quem non sustineat vnitas Ecclesiæ. Ideóque non petat sacerdotes per aliquam culpam abvnitate Ecclesiæ diuisos. Iudas enim pœnitens iuit ad Pharisæos, reliquit Apostolos, nihil inuenit auxilii, sed augmentum desperationis.

Matth. 27.

DE ORATIONE ET precatione.

Contra Epistolam Parmeniani, Libro II. Cap. VIII.

Orãt pro se inuicẽ Christiani

Homines omnes Christiani inuicem se cõmendant orationibus suis. Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus verúsque Mediator est, cui⁹ typus quoniã præfigurabatur in sacerdote veteris Testamenti: nullus illic inuenitur orasse pro sacerdote. Paulus autẽ Apostolus, quãquam sub capite præcipuũ membrũ, sed tamẽ quia mẽbrum est corporis Christi, & nouerat non per figuram in interiora veli ad sancta sanctorum, sed per expressam & firmam veritatẽ in interiora cæli ad sanctitatem, non imaginariam, sed æternam pro nobis intrasse, maximum & verissimum sacerdotem Ecclesiæ se orationibus fidelium & ipse commendat. Nec Mediatorem se facit inter populum & Deum, sed rogat vt pro se inuicem orent omnia membra corporis Christi, quoniam pro inuicem sollicita sunt membra. Et si patitur vnum mẽbrum, compatiuntur omnia mẽbra: & si glorificatur vnum membrũ, congaudent omnia membra, ac si oratio pro inuicem membrorum omnium adhuc in terra laborantium, ascendat ad caput quod præcessit in cælum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset Mediator Paulus, essent vtique & cæteri Coapostoli eius: ac sic multi mediatores essent: nec ipsi Paulo constaret ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus: in quo & nos vnũ sumus, si seruemus vnitatẽ spiritus in vinculo pacis. Nec propter malos bonos deseramus, sed propter bonos malos sufferamus: ne cùm defendere volumus quod temeraria præsumptione relinquimus, incognitos cogamur maiori scelere damnare inauditos: cùm etiam certũ sit, quia peccatores Deus audit, quod quidem inuenitur in Scripturis. Balaam Propheta nõ de populo Israel, sed alienigena, conductus ab amico, vt populo Dei malediceret, conuersus à Domino ad benedicendum est. Cuius verba omnia bene imprecantis audiuimus, & cùm aliud haberet in voto, verba tamen precantis & bona sunt, & pro populo exaudiuntur à Domino. Vnde non mirũ est, si verba bona quę pro populo dicuntur in precibus, etiam si à malis dicãtur Episcopis, exaudiri tamen nõ pro peruersitate præpositorum, sed pro deuotione populorum.

Hebr. 9.

1. Corinth. 12.

1 Timoth. 2. Ephes. 4. Vnum tantùm habemus Mediatorem Christum Iesum.

Num. 23.

Ad inquisitiones Ianuarii, Libro II. Cap. XVIII.

Miror sanè quid ita volueris, vt de iis quæ variè per diuersa loca obseruantur, tibi aliqua cõscriberem: cùm & non sit necessarium, & vna in his saluberrima regula retinenda sit, vt quæ non sunt contra fidem, neque cõtra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, vbicũque instituti videmus, vel instituta cognoscimus, non solùm non improbemus, sed etiam laudando & imitãdo sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, vt amplius detrimentum sit. Si enim eo modo impediat, vt maiora studiorum luera speranda sint, quàm calumniatorum detrimẽta metuenda, sine dubitatione faciendum est, maximè illud quod etiam de Scripturis defendi potest, sicut de hymnis & Psalmis canendis, cùm & ipsius Domini & Apostolorum habeamus documenta, & exempla, & præcepta de hac re tam vtilia. Ad mouendum piè animum, & accendendum diuinæ lectionis affectũ varia consuetudo est, & plerunque in Aphrica Ecclesiæ mẽbra pigriora sunt: ita vt Donatistæ nos reprehendãt, quòd sobriè psallimus in Ecclesia, diuina cantica Prophetarum: quum ipsi ebrietates suas ad canticum Psalmorum humano ingenio compositorum, quasi tubas exhortationis inflamment. Quando autem non est tempus, cùm in Ecclesia fratres congregantur, sancta cantandi, nisi quum legitur aut disputatur, aut Antistites clara voce deprecãtur, aut communis oratio voce Diaconi indicitur?

Libro IIII. de anima & eius origine, ad Vincentium Victorem, Cap. IX.

Quid enim oremus sicut oportet, nescim⁹. Quod nõ tantùm verbo docuit Apostolus, sed suo quoque demonstrauit exemplo. Nam contra vtilitatẽ & salutis suæ perfectionem nesciẽs orabat, vt discederet ab eo stimulus carnis, quẽ sibi datum dixit, ne magnitudine reuelationũ suarum extolleretur. Et quia illum Dominus diligebat, non fecit quod ignoranter petebat. Sed tamen vbi ait, Quid enim oramus sicut oportet nescimus: mox adiunxit, Sed ipse Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid Spiritus sapiat, quia secundum Deum interpellat pro Sanctis, id est, interpellare facit Sãctos.

Roman. 8.

Quid sit nescire orare sicut oportet.

1. Corinth. 12.

Roman. 8.

Ad Simplicianum, lib. II. Quæst. IIII.

Quòd autem quæris, quid sit quod scriptum est, Intrauit rex Dauid, & sedit ante Dominum: quid aliud intelligendum est, nisi quia sedit in conspectu Domini, siue vbi erat arca

2. Reg. 7.

Testamenti, per quam sacratior & commendatior quædam præsentia Domini accipi potest, siue oraturus sedit, quod non fit rectè, nisi in conspectu Dei, hoc est, in intimo cordis? Potest enim sic accipi, quod dictum est, Ante Dominũ: vt nullus esset hominũ qui audiret orantem. Siue ergo propter arcam Testamenti, siue propter secretũ remotus ab arbitris, siue propter intimum cordis, vbi erat orantis affectus, cõuenienter dictum est, Sedit ante Dominum: nisi fortè quòd sedẽs orauit. Hoc mouet quod sanctus Helias hoc fecerit, quando pluuiam orando impetrauit. Quibus admonemur exemplis, non esse scriptum quomodo corpus constituatur ad orandum, dummodo animus Deo præsens peragat intentionem suam. Nam & stantes oramus, sicut & scriptum est, Publicanus autem de longinquo stabat: & fixis genibus, sicut in Actibus Apostolorum legimus: & sedentes, sicut ecce Dauid & Helias. Nisi autem etiam iacentes oraremus, non scriptum esset in Psalmis, Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Quum enim quisque orationem quærit, collocat membra sicut ei occurrerit, accommodata pro tempore positi corporis ad mouendum animum. Quum autem non quæritur, sed infertur appetitus orandi, quum aliquid repentè venit in mentem, quo supplicandi moueatur affectus gemitibus inenarrabilibus, quocũque modo inuenerit hominem, non est vtique differenda oratio, vt quæramus quò sedeamus, aut vbi stemus, aut vbi prosternamur. Gignit enim sibi mentis intentio solicitudinem, & sæpe etiam obliuiscitur se vel ad quam cæli partẽ, vel in qua positione corporis membra illud tempus inuenerit.

2. Reg. 18. *Situs & motus varij orãtium.*

Luc. 18.

Act. 7. & 20. 2. Reg. 7.

Psalm. 6.

De gratia noui Testamenti ad Honoratum, Cap. VII.

Quum itaque non exaudimur ad temporalia bona retinenda vel adipiscenda, quando pro his deprecamur Deum, in eo quod nos nõ exaudit, derelinquit nos: sed ad potiora, quæ vult intelligamus & præferamus & cõcupiscamus, non nos derelinquit.

Eodem libro, Cap. XXIX.

Angeli non solùm beneficia Dei nobis annuntiant, verumetiam illi preces nostras. Nam scriptum est vbi Angelus hominibus dicit, Ego obtuli memoriam orationis vestræ: non vt tunc Deus nouerit quid velimus, vel quo indigeamus: nouit enim Pater vester, ait Dominus, quid vobis necessarium sit, priusquam petatis ab eo. Sed quia necesse habet rationalis creatura obtemperans Deo, temporales causas ad æternam veritatem referre, siue petendo quod erga se fiat, siue consulendo quod faciat: qui pius mentis effectus est, vt ipsa cõstruatur, non vt Deus instruatur. Nam & hæc quædam cõtestatio rationalis creaturæ est, quòd nõ sibi ipsa sit bonũ, quo beata fiat, sed illud incõmutabile, cuius participatione etiã sapiẽs efficitur.

Angeli nostras precationes offerunt Deo. Tobiæ 12. Matth. 6.

De vera innocentia, Cap. CCCXIII.

Quid supplicaturus Deo locũ aptum & sanctum requiris? Interiora tua mũda, & omni inde mala cupiditate repulsa, præpara tibi in cordis tui pace secretum. Volens in templo orare, in te ora, & ita age semper, vt Dei templum sis. Ibi enim Deus exaudit, vbi habitat.

In Euangelium Ioannis, Tractatu X.

Est qui exaudit, ne dubitetis orare. Qui autem exaudit, intus manet. Non in montem aliquem oculos dirigatis, nõ faciem in stellas, aut solem, aut lunã leuetis. Non tunc exaudiri vos arbitremini, quãdo super mare oratis: imò detestabimini tales orationes. Mũda tãtùm cubiculum cordis, vbi fueris, vbicunque oraueris, intus est qui exaudit, intus in secreto, quem sinum vocat, cùm ait, Et oratio mea in sinu meo conuertetur. Qui te exaudit, non est prẽter te. Non longè vadas, nec te extollas, vt quasi attingas ad illum manibus. Magis si te extuleris, cades: si te humiliaueris, ipse appropinquabit.

In corde est qui exaudit.

Psalm. 34.

In Euangelium Ioannis, Tractatu CII.

Amen amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Non petitur in nomine Saluatoris, quidquid petitur contra rationem salutis. Non enim sonum literarum ac syllabarum, sed quod sonus ipse significat, & quod ab eo sono rectè ac veraciter intelligitur, hoc accipiendus est dicere, quum dicit, In nomine meo. Vnde qui hoc sentit de Christo, quod non est de vnico Dei Filio sentiendum, non petit in eius nomine, etiam si nõ taceat literis ac syllabis Christum: quoniam in eius nomine petit, quem cogitat quum petit. Qui verò quod est de illo sentiendum, sentit, ipse in eius nomine petit: & accipit quod petit, si non contra salutem suam sempiternam petit. Accipit autem quando debet accipere. Quædam enim non negantur, sed vt congruo dentur tẽpore differuntur. Ita sanè intelligendum est quod ait, Dabit vobis vt ea beneficia significata sciantur his verbis, quæ ad eos qui petunt, propriè pertinent. Exaudiuntur quippe omnes Sancti pro se ipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur vel amicis, vel inimicis suis, vel quibuslibet aliis, quia non vtcunque dictum est, Dabit, sed Dabit vobis.

Ioannis 15. *Petere quid sit in nomine Christi.*

In Epistolam beati Ioannis, Tract. VI.

Nouerit magnum sacramentum charitas vestra, quòd ideo commendauimus vobis, ne excidat vobis in tentationibus vestris. Sãcti ad salutem per omnia exaudiuntur, semper exaudiuntur ad salutem æternam. Ipsam desyderãt, quia secundum hanc semper exaudiuntur. Sed discernamus exauditiones Dei. Inuenimus enim quosdam non exauditos ad voluntatem, exauditos ad salutẽ. Hoc discernite, hoc tenete. Exemplum eius qui nõ est exauditus ad voluntatem, sed exauditus ad salutem. Audi Apostolum Paulum: non ipsam exauditionem

Exauditiones Dei differentes.

ad

2 Corinth. 12. ad salutem ostendit illi Deus, Sufficit tibi gratia mea: nã virtus in infirmitate perficitur. Rogasti, clamasti, ter clamasti: ipsum semel quod clamasti audiui, non auerti aures meas à te. Noui quid faciam. Tu vis auferre medicamẽtum quo vreris, ego noui infirmitatẽ qua grauaris. Ergo iste ad salutem exauditus est, ad voluntatem non est exauditus. Quos inuenimus exauditos ad volũtatem, non exauditos ad salutem? Inuenimus putamus aliquẽ, neque aliquem impium exauditũ à Deo ad voluntatem, nõ exauditum ad salutẽ? Si alicuius hominis exemplũ posuero, fortè dicturus es mihi, Tu illum dicis iniquum, nam iustus erat. Si iustus non esset, à Deo non exaudiretur. Talẽ propositurus sum, de cuius iniquitate & impietate nemo dubitet.

Iob 1. Diabolus exauditur a Deo. Diabolus ipse petiit Iob, & accepit. Nonne & hîc de diabolo audistis, quia qui facit peccatũ, ex diabolo est? Non quia ille creauit, sed quia iste imitatur. Nõne de illo dictũ est, In veritate non stetit? Nonne ipse est antiquus ille serpẽs, qui per fœminã venenum primo homini propinauit? Qui ad ipsum Iob fœminã propterea seruauit, per quam maritus non consolaretur, sed tentaretur. Ipse diabolus petiit sanctum virum tentandum, & accepit. Petiit Apostolus vt auferretur ab eo stimulus carnis, & non accepit. Sed Apostolus magis exauditꝰ est quàm diabolus. Apostolus enim exauditus ad salutem est, etsi non ad voluntatem: diabolus exauditus est ad voluntatem, sed ad damnationem. Ideo enim iste concessus est tentandus, vt eo probato esset ille cruciandus. Sed hæc fratres, non tantùm in veteribus libris inuenimus, & in Euangelio inuenimus. Petierunt dæmones à Domino quum eos excluderet ab homine, vt ire permitterentur in porcos. Nonne iis posset dicere Dominus, vt nec illuc accederent? Non enim si nollet rebellaturi erant contra Regem cæli & terræ. Certi tamen mysterii gratia, & certa dispensatione dimisit dæmones in porcos, vt ostenderet diabolum in eis dominari, qui vitam porcorum gerunt. Dæmones ergo exauditi sunt, Apostolus non exauditur. An potius quod verius est dicimus, imò Apostolus exauditus est, dæmones nõ sunt exauditi? Illorum voluntas facta est, huius sanitas perfecta est. Secundum hoc intelligere debemus, quia Deus etsi voluntati nostræ non dat, saluti dat.

Iob 2. 2 Corinth. 12. Matth. 8.

Libro II. de ordine, Cap. XX.

A Deo quæ petere debemus. Summa opera danda est optimis moribus (Deus enim noster aliter nos exaudire non potest) bene autem viuentes facillimè exaudiet. Oremus ergo non vt nobis diuitiæ vel honores, vel huiusce modi res fluxæ atq; nutantes & quouis resistente transeuntes, sed vt ea proueniant quæ nos bonos faciant ac beatos.

De Magistro. Cap. I.

Quid sit claustris cubiculis orare. Non ob aliud nobis præceptum est vt clausis cubiculis oremus (quo nomine significãtur mẽtis penetralia) nisi quòd Deꝰ, vt nobis quod cupimus præstet, cõmoneri aut doceri nostra locutione non quærit. Qui enim loquitur, suæ volũtatis signũ foras dat per articulatum sonũ. Deus autem in ipsis rationalis animæ secretis, qui homo interior vocatur, & quærẽdus & deprecandus est. Hæc enim sua tẽpla esse voluit. An apud Apostolum non legisti, Nescitis quia tẽplum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? &, In interiore homine habitare Christũ? Nec in Propheta animaduertisti, Dicite in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini? Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino? Vbi putas sacrificium iustitiæ sacrificari, nisi in templo mentis, & in cubilibus cordis? Vbi autem sacrificandum est, ibi & orandum. Quare non opus est locutione cùm oramus, id est, sonantibus verbis, nisi fortè sicut sacerdotes faciunt, significandæ mentis suæ causa: non vt Deus, sed vt homines audiãt, & consensione quadam per cõmemorationem suspendantur in Deum.

1. Corinth. 3. Psalm. 4.

Post pauca ibidem.

Summus magister cùm orare doceret discipulos, verba quędam docuit, in quo nihil aliud videtur fecisse, quàm docuisse quomodo in orando loqui oporteret.

Libro II. de sermone Domini in monte D.

Vos autem cùm oratis, inquit, introite in cubicula vestra. Quæ sunt ista cubicula, nisi ipsa corda, quæ in Psalmo etiam significantur, quum dicitur, Quę dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini? Et claudentes ostia, orate (ait) Patrem vestrum in absconso. Orantes autem (ait) nolite multùm loqui, sicut Ethnici faciunt: arbitrantur enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Sicut hypocritarum est præbere se ad spectandos in oratione, quorum fructus est placere hominibus: ita Ethnicorum, id est, gentilium in multiloquio suo se putare exaudiri. Et reuera omne multiloquium à gentilibus venit, qui exercendæ linguæ potius quàm mundando animo dant operam, vt hoc nugatorii studii genus etiam ad precem fundendam transferre conentur, arbitrantes Deum sicut hominem iudicem verbis adduci in sententiam. Nolite itaque similes illis esse.

Matth. 6. Multiloquiũ in oratione à gentilibus venit.

Post pauca ibidem.

Apud Deum non verba sed intentione cordis agendum. Non verbis nos agere debemus apud Deũ, vt impetremus quod volumus, sed rebus quas animo gerimus & intẽtione cogitationis cum dilectione pura, & simplici affectu: sed res ipsas verbis nos docuisse Dominum nostrum, quibus memoriæ mandatis eas ad tempus orandi recordaremur. Sed rursus quæri potest, siue rebus, siue verbis orandum sit, quid opus sit ipsa oratione, si Deus iam nouit quid nobis necessarium sit? nisi quia ipsa orationis intentio cor nostrum serenat & purgat, capaciúsque efficit ad excipienda diuina munera.

Matth. 6.

quæ ſpiritaliter nobis infunduntur. Non enim ambitione precum nos exaudit Deus, qui ſemper paratus eſt dare ſuam lucem nobis non viſibilem, ſed intelligibilem & ſpiritalem: ſed nos non ſemper parati ſumus accipere, quum inclinamur in alia, & rerum temporalium cupiditate tenebramur. Fit ergo in oratione conuerſio cordis ad eum, qui ſemper dare paratus eſt, ſi nos capiamus quod dederit: & in ipſa conuerſione purgatio interioris oculi, cùm excluduntur ea quæ temporaliter cupiebantur, vt acies cordis ſimplicis ferre poſſit ſimplicem lucem, diuinitus ſine vllo occaſu aut immutatione fulgentem. Nec ſolùm ferre, ſed etiam manere in illa non tantùm ſine moleſtia, ſed etiam cum ineffabili gaudio, quo verè ac ſynceriter beata vita perficitur.

Poſt pauca ibidem.

Ad orientem verſi orabant veteres.

Cùm ad orationem ſtamus, ad Orientem conuertimur, vnde cælum ſurgit. Non tanquã ibi ſit Deus, & quaſi cæteras mundi partes deſeruerit facimus, qui vbique præſens eſt, non locorum ſpatiis, ſed maieſtate potentiæ: ſed vt admoneatur animus ad naturam excellentiorem ſe conuertere, id eſt, ad Dominum, cùm ipſum corpus eius, quod eſt terrenum, ad corpus excellentius, id eſt, ad corpus cæleſte conuertitur.

De ciuitate Dei, Lib. I. Cap. VIII.

Secunda res quare a Deo aliquando petitiones denitur.

In rebus ſecundis ſi non eas Deus quibuſdam petentibus euidentiſſima largitate concederet, non ad eum iſta pertinere diceremus. Itémque ſi omnibus eas petentibus daret, nonniſi propter talia præmia ſeruiendum illi eſſe arbitraremur, nec pios nos faceret talis ſeruitus, ſed potius cupidos & auaros, &c.

De verbis Domini ſecundum Ioannem, Sermo. LIII.

Non habeatis pro magno exaudiri ad voluntatem: habete pro magno exaudiri ad vtilitatem. Ad voluntatem etiam dęmones exauditi ſunt, & ad porcos quos petiuerãt, ire permiſſi ſunt. Ad voluntatem etiam princeps eorum exauditus eſt diabol⁹, à quo petitus eſt Iob tẽtandus: non eſt negatus, vt eſſet ille probatus, iſte confuſus. Ad voluntatem etiam Iſraelitæ exauditi ſunt, & cùm adhuc cibus eſſet in ore ipſorum, noſtis quæ ſequuta ſunt. Nolite ergo pro magno habere ad voluntatem exaudiri. Aliquando Deus iratus dat quod petis, & Deus propitius negat quod petis.

Pſalm. 77.

Matth. 6.

Sermo. LIX. de tempore.

Et cùm oratis non critis ſicut Hypocritæ, qui amãt in ſynagogis & in angulis platearum ſtantes orare, vt videantur ab hominibus. Neque hic ab hominibus videri nefas eſt: ſed ideo hæc agere vt videaris, & fructus in eis expectetur placendi hominibus. Plateæ perpetuæ ac latiores ciuitatum viæ ſunt, iuxta propietatem linguæ Græcæ, à latitudine nominatæ. πλατὺ enim Latum dicitur. Amẽ dico vobis percepe- *Cubiculũ cordis eſt ſecretũ.*
runt mercedem ſuam. Et hìc oſtẽdit Dominus id ſe ꝓhibere vt ea merces appetatur, qua gaudent ſtulti quum laudantur ab hominibus. Tu autem cùm orabis, intra in cubiculum, & clauſo oſtio ora Patrem tuum in abſconſo. Cubiculum quod nominat, non occultam domum oſtendit, ſed cordis noſtri ſecretum.

Sermo. CCXXVI. de tempore.

Oratio iuſti clauis eſt cæli.

Oratio iuſti clauis eſt cæli. Aſcendit precatio, & deſcendit Dei miſeratio. Licet alta ſit terra, altum cęlum: audit tamen Deus hominis linguam, ſi mũdam habeat conſcientiam. Cum ſenſibus loquitur, ſi ſit ſolus noſter gemitus. Sufficit auribus imber oculorum, fletus citius audit quàm voces. Oratio inuidi, ſolet de auribus propulſari.

In Pſalmum III.

Vox cordis Deo ſonat. Daniel. 13. Matth. 6.

Voce mea ad Dominum clamaui, id eſt, non corporea voce, quæ cum ſtrepitu verberati aeris ꝓmitur, ſed voce cordis, quæ hominibus ſilet, Deo autẽ ſicut clamor ſonat. Qua voce Suſanna exaudita eſt. Et de qua voce ipſe Dominus præcepit, vt in cubiculis clauſis, id eſt, vt in ſecretis cordis ſine ſtrepitu oretur. Nec facilè quiſquã dixerit hac voce minus orari, ſi nullus verborũ ſonus reddatur ex corpore, quoniam & ſilentes cùm in cordibus oramus, ſi alienæ ab affectu orantis cogitationes intercurrãt, nondum dici poteſt, Voce mea ad Dominum clamaui. Neque hoc rectè dicitur, niſi cùm ſola anima nihil carnis, nihilq; carnalium cogitationum in oratione attrahens, loquitur Domino vbi ſolus audit. Clamor autem etiam iſte dicitur, propter vim ipſius intentionis, &c.

In Pſalmum XXXII.

Matth. 6.

Inquiſiui Dominum, & exaudiuit me, vbi exaudiuit Dominus? intus. Vbi dat? intus. Vbi oras ibi exaudiris, ibi beatificaris. Oraſti int⁹, exauditus es, beatificatus es, & non ſcit qui iuxta te ſtat. Geſtum eſt à te totum in occulto, ſicut Dominus in Euangelio dicit, Intra in cubiculum tuum, & claude oſtium tuum, & ora in occulto, & Pater tuus qui videt in occulto, reddet tibi. Cùm ergo intras in cubiculum, intras cor tuum. Si ergo loci viſibilis te delectat munditia, quare te non offendit immunditia cordis tui? Intra, mũda omnia, leua oculos tuos ad Deum, & ſtatim te exaudiet.

In Pſalmum XXXVII.

1. Theſſal. 5. Sine intermiſſione orare quo modo intelligẽdum.

Deſyderium tuum oratio tua eſt, etſi continuum deſyderium, continua oratio. Non enim fruſtrà dixit Apoſtolus, Sine intermiſſione orantes. Nunquid ſine intermiſſione genu flectimus, corpus proſternimus, aut manus leuam⁹, vt dicat, Sine intermiſſione orate? Aut ſicut dicimus nos orare, hoc puto ſine intermiſſione non poſſumus facere. Eſt alia interior oratio ſine intermiſſione. Oratio iſta quæ eſt deſyde-

desyderiũ. Quidquid aliud agas, si desyderas illud sabbatum, non intermittis orare: si non vis intermittere orare, noli intermittere desydera re. Continuũ desyderium, cõtinua vox tua est.

In Psalmum CXVIII. Sermo. XXVIII.

Clamor sine intento in dominum corde inanis est.

Clamor ad Dominum qui fit ab orantibus, si sonitu corporalis vocis fiat, non intento in Dominum corde, quis dubitet inaniter fieri? Si autem fiat corde, etiam silente corporis voce, alium quemlibet hominem potest latere, non Deum. Siue ergo cum voce carnis, quando id opus est, siue cum silentio ad Deum cùm oramus, corde clamandum est. Est autem clamor cordis, magna cogitationis intentio. Qui cùm est in oratione, magnũ exprimit desyderantis & petentis affectum, vt non desperet effectum. Tunc porrò in toto corde clamatur, quando aliunde non cogitatur. Tales orationes raræ sunt multis, crebræ autem paucis, vtrum verò cuiquam nescio.

In præfatione Psalmi CXXX.

Quisquis præter templum Dei orauerit Deum, non exauditur ad illam pacem supernę Hierusalem, etsi exauditur ad quędam temporalia que Deus & paganis donauit. Nam & ipsi dæmones exauditi sunt, vt irent in porcos. Exaudiri ad vitam ęternam aliud est, nec conceditur nisi ei qui in templo Dei orat. Ille autem in templo Dei orat, qui orat in pace Ecclesiæ, in vnitate corporis Christi: quòd corpus Christi constat ex multis credentibus in toto orbe terrarum & ideo exauditur, quia orat in templo. Ipse enim orat in spiritu & veritate, qui orat in pace Ecclesiæ, non in illo templo vbi figura erat.

In spiritu & veritate orat.

In Psalmum CXXXVII.

Confitebor tibi in toto corde meo, quoniam audisti verba oris mei. Cuius oris mei, nisi cordis mei? Ibi enim habemus vocem, quam Deus exaudit, quam prorsus auris humana nõ nouit. Clamabant certè qui Susannam accusabant, & ad cœlos oculos non leuabant. Illa tacebat, & corde clamabat: vnde illa meruit exaudiri, inde isti puniri. Est ergo os int°, ibi rogamus, inde rogamus: & si hospitium vel domum Deo præparauimus, ibi loquimur, ibi exaudimur. Non enim est ille longe ab vnoquoque nostrûm positus, in quo mouemur, viuimus & sumus.

Daniel. 13

Actu. 17

Lib. III. De mirabilibus sacræ Scripturæ, Cap. XI.

Si etenim ea quæ non disposuit Deus, aliquis Sanctorum rogauerit, nullo modo fieri permittit: vt quòd Moses repromissionis terram ingrederetur, & Paulus vt ab eo angelus satanæ recederet, & petẽtes nõ impetrauerũt.

Deut. 34
2. Cor. 12

De Orando Deo ad Probam, Cap. X. Epist. CXXI.

Oratio nõ est in multiloquio Luc. 6. & 22

Neque enim, vt nonnulli putant, hoc est orare in multiloquio, si diutius oretur. Aliud est sermo multus, aliud diuturn° affectus. Nam & de ipso Domino scriptum est, quòd pernoctauerit in orando, & quòd prolixius orauerit: vbi, quid aliud quàm nobis prębebat exẽplum in tempore precator opportunus, cum Patre exauditor æternus? Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere orationes, sed eas tamẽ breuissimas, & raptim quodammodo iaculatas: ne illa vigilanter reiecta, quæ orãti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat atque hebetetur intẽtio. Ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt hanc intentionem, sicut non est obtundenda, si perdurare non potest, ita si perdurauerit non citò esse rumpendã. Absit enim ab oratione multa locutio, sed non desit multa precatio, si feruens perseuerat intentio. Nam multum loqui, est in orando rem necessariam superfluis agere verbis: multum autem precari, est ad Deum, quem precamur, diuturna & pia cordis excitatione pulsare. Nam plerunque hoc negotium plus gemitibus quàm sermonib° agitur: plus fletu quàm affatu. Ponit autem lachrymas nostras in conspectu suo, & gemitus noster non est abscondi tus ab eo qui omnia per Verbum condidit, & humana verba non quærit.

Differunt multum loqui & multũ precari.

Ad Vitalem, Epistola CXVII.

Nõ oramus Deum, sed orare nos fingimus, si vnde illi gratias agimus, ipsum facere nõ putamus. Labia dolosa si in hominũ quibuscunque sermonibus sunt, saltem in orationibus non sint. Absit vt quod facere Deum rogamus oribus & vocibus nostris, cum facere negemus cordibus nostris.

Labia dolosa in oratione.

Ad Paulinum, Epistola LIX.

Illa plane difficillimè discernuntur, vbi ad Timotheum Apostolus scribens ait, Obsecrò itaque primum omnium fieri obsecrationes, orationes, interpellationes, gratiarũ actiones. Secundum enim Gręcum eloquium discernẽda sunt. Nam nostri interpretes vix reperiuntur, qui ea diligenter & scienter transferre curauerint. Ecce enim sicut ea ipse posuisti, Obsecro fieri obsecrationes. non eodem verbo vtrunque dixit Apostolus, qui vtique Græcè illam scripsit epistolam: sed pro eo quod in Latino est, Obsecro, ille Græcè dixit, παρακαλῶ. Pro eo verò quod Latinus vester habet, Obsecrationes, ille posuit Δήσεις. Proĩ de alii codices in quibus & nostri sunt, non habent, Obsecrationes, sed Deprecationes. Tria porrò quæ sequũtur, Orationes, Interpellationes, Gratiarum actiones, plerique Latini codices sic habent. Vnde si velimus secundum Latinæ linguæ proprietates ista discernere, more loquendi nostram vel qualencunque scientiam fortasse tenebimus. Sed mirũ, si sententiã Græci sermonis vel consuetudinis obtinebimus. Precationem & Deprecationẽ multi nostri hocidẽ putant, & hoc quotidiano vsu iam omnino prævaluit. Qui autẽ distinctius Latinè locuti sunt precationib° vtebãtur in optãdis bonis:

1. Timot. 2

Differũt inter se precatio & deprecatio.

deprecationibus verò in deuitādis malis. Precari enim dicebāt esse precando & bona optare. Imprecari mala, quod vulgò iam dicitur, maledicere. Deprecari autem, mala precando depellere. Sed vsitatum iam loquendi modum potius sequamur, & siue precationes siue deprecationes inuenerimus, quod Græci δεήσεις vocant, non putemus emendandum esse. Orationes verò, quas Græcus habet προσευχὰς, distinguere à precibus vel precationibus omnino difficile est. Quòd verò quidam codices nō habēt orationes, sed adorationes, quia non dictum in Græco est εὐχὰς, sed προσκυνὰς, non arbitror scienter interpretatum. προσευχὰς enim orationes dici à Græcis notissimum est. Et vtique aliud est orare, aliud est adorare. Denique non isto verbo, sed alio legitur in Græco, Dominum Deum tuum adorabis: &, Adorabo ad templum sanctum tuum, & si qua similia. Pro interpellationibus autem, quod nostri habēt, secundum codices, credo, vestros postulationes posuisti. Hęc interim duo, id est quod alii postulationes, alii interpellationes interpretati sunt, vnum verbum transferre voluerunt quod Græcus habet ἐντεύξεις, & profectò aduertis: sed nosti aliud esse interpellare, aliud postulare. Non enim solemus dicere postulant interpellaturi, sed interpellant postulaturi. Verūtamen ex vicinitate verbum vsurpatum, cui propinquitas ipsa impetrat intellectum, non est velut censoria notatione culpandum. Nam & de ipso Domino Iesu Christo dictum est, quòd interpellat pro nobis. Nunquid interpellat, & non etiam postulat? Imò verò quia postulat, pro eo positum est interpellat. Euidenter quippe alibi de eo dicitur, Et si quis peccauerit, Aduocatum habem⁹ ad Patrem, Iesum Christū iustum: ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quanquam fortasis codices apud vos, etiā in eo loco de Domino Iesu Christo non habent Interpellat pro nobis, sed Postulat pro nobis. In Græco enim, quo verbo hic positę sūt interpellationes, quas ipse posuisti postulationes, ipsum & illic verbū est, vbi scriptū est, Interpellat pro nobis. Cùm igitur & qui precatur, oret, & qui orat, precetur, & qui interpellat Deum, ad hoc interpellet vt oret & precetur, quid sibi vult quod ista ita posuit Apostolus, vt non sit eorum negligenda distinctio? Excepto itaque nomine generali, & salua loquendi consuetudine, secundum quam siue dicas precationem, siue orationem, siue interpellationem, vel postulationem, vna eadémque res intelligitur, aliqua etiam singulorum istorum proprietas inquirenda est: sed ad eam liquidò peruenire difficile est. Multa quippe hinc dici possunt, quæ improbanda non sunt. Sed eligo in his verbis, hoc intelligere, quod omnis vel penè omnis frequentat Ecclesia, vt precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione Sacramentorum, antequam illud quod est in Domini mensa incipiat benedici: orationes cùm benedicitur & sanctificatur & ad distribuendum comminuitur: quam totam petitionē ferè omnis Ecclesia Dominica oratione concludit. Ad quem intellectum etiam verbi Græci origo nos adiuuat. Nam eam quā dicunt εὐχὴν, rarò ita Scriptura ponit vt intelligatur oratio, sed plerunque & multò vsitatius votum appellat εὐχήν. προσευχὴν verò, quod verbum ita positum est, vnde tractamus, semper orationem vocat. Vnde hanc verbi originem (sicut superius dixi) nōnulli minus eruditè intuentes, προσευχὴν non orationem, sed adoratiom dicere voluerunt, quæ potius προσκύνησις dicitur. Sed quia oratio interdum dicitur, quæ vocatur ἀγὴ, adoratio putata est προσευχή. Porrò si vsitatius, vt dixi, in Scripturis votum appellatur ἀγὴ, excepto nomine generali orationis, ea propriè intelligenda est oratio, quam facimus ad votum, id est, πρὸς ἀγήν. Vouentur autem omnia quæ offeruntur Deo, maximè sancti altaris oblatio: quo Sacramēto prędicatur nostrum aliud votum maximum, quo nos nouimus in Christo esse mansuros, vtique in compage corporis Christi. Cuius rei sacramē-tum, est quod vnus panis, vnum corpus multi sumus. Ideo in huius sanctificatione & distributionis præparatione, existimo Apostolum iussisse propriè fieri προσευχὰς, id est, orationes, vel (vt nonnulli minus peritè interpretati sunt) adorationes, hoc est enim ad votum, quod vsitatius in Scripturis nuncupatur ἀγή. Interpellationes autem, siue vt vestri codices habent, postulationes fiunt, quum populus benedicitur. Tunc enim Antistites velut Aduocati, susceptos suos per manus impositionem misericordissimæ offerunt potestati. Quibus peractis, & participato tanto Sacramento, gratiarū actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis vltimam commendauit Apostolus. Hæc autem causa præcipua fuit ista dicendi, vt his breuiter perstrictis atque significatis, non putaretur negligendum esse quod sequitur, Pro omnibus hominibus, pro Regibus, & his qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & charitate: ne quisquam, sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas, existimaret non ista facienda esse pro iis à quibus persecutionem patiebatur Ecclesia, quum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda. Vnde adiungit & dicit, Hoc enim bonum & acceptum est coram Saluatore nostro Deo, qui omnes homines saluos vult fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et ne quisquam diceret, posse esse salutis viam in bona conuersatione & vnius Dei omnipotentis cultu, siue participatione corporis & sanguinis Christi, Vnus enim De⁹ (inquit) & vnus Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, vt illud quod dixerat, Omnes homines vult saluos fieri, nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per Mediatorem non Deum, quod semper Verbum erat, sed hominem

Matth. 4. Psalm. 5.

Roman. 8.

1. Ioannis 2.

Quid sit precatio.

Oratio.

1. Corinth. 10.

1. Timoth. 2. Pro regibus & principibus orandum.

hominem Christum Iesum, quum Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

DE ELEEMOSYNA ET CHARITATE in pauperes.

De opere Monachorum, Cap. XXV.

Omniũ Christianorũ vna respublica est.

Omnium Christianorum vna respublica est: & ideo quisquis Christianis necessaria vbilibet erogauerit, vndecunque etiam ipse quod sibi necessariũ est accipit, de Christi bonis accipit. vbicunque & ipse cùm talibus dedit, quis nisi Christus accipit?

Quæstionum veteris & noui Testamenti, Quæst. CXXIIII.

Vna est misericordia in diuite & paupere: sed aliter imputatur diuiti, aliter pauperi, quia plus laudanda est in paupere quàm in diuite. Pauper enim qui exiguitate sua largiri non timuit, sperans à Deo sibi retribui & in præsenti & futuro: creditenī Scripturæ dicenti, Quia qui tribuit pauperibus, non egebit. Vnde & paupercula illa diuitibus multa mittẽtibus, sola meruit à Deo collaudari, quia de penuria sua largiri non timuit. Bene igitur faciunt diuites dum largiuntur egenis: sed multò melius pauperes. Diuites verò securi de diuitiis suis largiuntur: pauper autem securus de Domino. Ac per hoc alia remuneratio pauperis, & alia diuitis. Dives enim si hoc nõ fecerit vapulabit: à paupere enim non exigitur tantum. Ideóque laudabilis est pauper misericors.

Prouerb. 28. Luc. 21.

Lib. III. de libero arbitrio, Cap. X.

Quid enim tam opus habens misericordia quàm miser? Et quid tam indignum misericordia, quàm superbus miser?

Lib. I. De sermone Domini in monte, Z.

Non omnia petentibus dandũ.

Omni petenti te da, & qui voluerit mutuari à te, ne auersatus fueris. Omni petenti (inquit) non omnia petẽti, vt id des quod dare honestè & iustè potes. Quid si enim pecuniam petat, qua innocentẽ conetur opprimere? Quid si postremò stuprum petat? Sed ne multa persequar, quæ sunt innumerabilia, id profectò dandum est, quod nec tibi nec alteri noceat. Quãtum sciri aut credi ab homine potest, & cui iustè negaueris quod petit indicanda est ipsa iustitia, vt nõ eum inanem dimittas. Ita omni petenti te dabis, quanuis non semper id quod petit dabis, sed aliquando melius aliquid dabis, quum petẽtem iniustè correxeris. Quod autẽ ait, Qui vult à te mutuari, ne auersatus fueris, ad animam referẽdum est: hilarem enim datorem diligit Deus. Mutuatur autem omnis qui accipit, etiamsi non ipse soluturus est. Quum enim misericordibus plura restituat Deus, omnis qui beneficium præstat, fœneratur, &c.

Luc. 6.

Qui pauperi beneficiũ præstat fœneratur.

Lib. II. De eodem sermone Domini in monte, B.

Quum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere, & reliqua. Noli (inquit) velle innotescere, vt hypocritæ. Manifestum est enim hypocritas nõ quod oculis prætẽdunt hominum, id etiam corde gestare. Sunt autem hypocritæ simulatores, tanquam pronuntiatores personarum alienarum, sicut in theatricis fabulis. Non enim qui agit partes Agamemnonis in tragœdia (verbi gratia) siue alicuius alterius, ad historiam vel fabulam quæ agitur pertinentis, vere ipse est, sed simulat eũ, & hypocrita dicitur. Sic in Ecclesia, vel in omni vita humana quisquis se vult videri quod non est, hypocrita est. Simulat enim iustum se, & non exhibet: quia totum fructum in laude hominum ponit, quã possunt etiam simulantes percipere, dũ fallunt eos quibus videntur boni, ab eisque laudantur. Sed tales ab inspectore cordis Deo mercedem nõ capiunt, nisi fallaciæ supplicium. Ab hominibus autem, inquit, perceperunt mercedem suam.

Hypocrita quid prætendat.

Post pauca ibidem.

Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera. Dextera signat intẽtionem implendi præcepta diuina. Quum itaque conscientiæ facientis eleemosynam miscet se appetitio laudis humanæ, fit sinistra conscia operis dextræ. Nesciat ergo sinistra tua quid faciat dextera tua, id est, nõ se misceat cõscientiæ tuæ laudis humanæ appetitio, quum in eleemosyna facienda, diuinum præceptum cõtendis implere vt eleemosyna tua in abscõso sit. Quid est in abscondito, nisi in ipsa bona conscientia, quæ humanis oculis demonstrari non potest, nec verbis aperiri: quandoquidem multi multa mẽtiuntur? Quapropter si dextera intrinsecus agit in abscondito, ad sinistram pertinent omnia exteriora, quæ sunt visibilia & temporalia. Sit ergo eleemosyna tua in ipsa conscientia, vbi multi eleemosynã faciunt bona voluntate, etiam si pecuniã, vel si quid aliud est, quod inopi largiendũ est, non habent. Multi autem foris faciũt, & intus non faciunt, qui vel ambitione, vel alicuius rei temporalis gratia volunt misericordes videri, in quibus sola sinistra operari existimanda est. Item alii quasi medium inter vtrosque locum tenent, vt & intentione, quæ in Deo est, eleemosynã faciant, & tamen inferat se huic optimæ voluntati nonnulla etiam laudis vel cuiuscunque rei fragilis & temporalis cupiditas. Sed Dominus noster multò vehementius prohibet solam sinistram in nobis operari, quando etiam misceri eam vetat operibus dextræ, vt scilicet non modò sola temporalium rerum cupiditate caueamus eleemosynã facere: sed nec ita in hoc opere attendamus Deum, vt sese misceat vel adiũgat exteriorum appetitio commodorum. Agitur enim de corde mundando, quod nisi fuerit simplex, mundum non erit.

Quid per sinistram & dextram significet.

Contra Adimantum, Cap. XIX.

De eo quod scriptum est in lege, Ego sum qui diuitias do amicis meis, & paupertatẽ ini-

micis meis: huic sententiæ illud opponunt quod
Matth.5. Luc 6. Qui sint verè diuites & verè pauperes. Luc.16. Dominus dicit, Beati pauperes spiritu, quoniã ipsorum est regnum cælorum: & Væ vobis diuitibus, quia percepistis cõsolationem vestrã. Sed cur nolunt & alia in Euangelio contueri? Vbi enim scriptum est, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum: ibi sequitur, Beati mites, quoniã ipsi hæreditate possidebunt terram. Ecce habent amicos Dei hæreditate terræ diuites fieri. Cùm autem ad tantam egestatẽ diues ille redigitur, vt ab eo paupere quem neglexerát, digito breui in aqua tincto, arenti linguæ suæ humorem stillari deprecetur, intelligant quomodo fiant pauperes inimici Dei: & id esse cognoscant quod in Lege scriptum est, Ego sum qui diuitias do amicis meis, & paupertatem inimicis meis. Nam istas diuitias temporales, & in veteri Scriptura esse contemptas & superius docui, & in innumerabilibus locis qui legere voluerit inueniet. Vnde est etiam illud,
Psal.36. Melius est modicũ iusto, super diuitias peccatorũ multas. & illud,
Psal.118. Bonum mihi Lex oris tui, super milia auri & argenti.

In Enchiridio ad Laurentium, Cap.LXX.

Deus eleemosynis nõ concedus vt impunè peccare liceat. Eccle.15. Sanè cauendũ est ne quisquam existimet infanda illa crimina, qualia qui agunt, regnũ Dei non possidebunt, quotidie perpetrãda, & eleemosynis quotidie redimẽda. Ita melius est quippe vita mutãda, & per eleemosynas de peccatis præteritis est propitiandus Deus, non ad hoc emẽdus quodammodo, vt ea semper liceat impunè cõmittere. Nemini enim dedit laxamentum peccãdi, quanuis miserãdo deleat iã facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur.

Eodem lib.Cap.LXXII.

Luc.11. Ac per hoc ad omnia quæ vtili misericordia fiunt, valet quod Dominus ait, Date eleemosynam, & ecce omnia mũda sunt vobis. Nõ solùm autem qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, ægro vel incluso visitationem, captiuo redemptionem, debili subMulta sunt genera eleemosynarum. uectionem, cæco deductionẽ, tristi consolationem, non sano medicinam, erranti viam, deliberanti cõsilium, & quod cuique necessarium est indigenti: verumetiam & qui dat veniã peccanti, eleemosynam dat: & qui emendat verbere in quem potestas datur, vel coercet aliqua disciplina, & tamen peccatum eius quo ab illo læsus est aut offẽsus, dimittit ex corde, vel orat vt ei dimittatur: nõ solùm in eo quod dimittit atque orat, verumetiam in eo quod corripit, & aliqua emendatoria pœna plectit, eleemosynã dat, quia misericordiam præstat. Multa enim bona præstantur inuitis, quando eorum consulitur vtilitati non voluntati: quia ipsi sibi inueniuntur esse inimici, amici verò eorum potius illi quos inimicos putant, & reddunt errãdo mala pro bonis, quum reddere mala Christianus nõ debeat nec pro malis. Multa itaque sũt genera eleemosynarũ, quæ cùm facimus adiuuamur, vt dimittãtur nobis nostra peccata.

Cap.LXXIII.

Eleemosyna perfectissima est diligere inimicos. Sed ea nihil est maius, qua ex corde dimittimus quod in nos quisque peccauit. Minus enim magnum est erga eum esse benevolum, siue etiam beneficum qui tibi mali nihil fecerit. Illud multò grandius & magnificentissimæ bonitatis est, vt tuum quoque inimicum diligas, & ei qui tibi malũ vult, & si potest facit, tu bonum semper velis, faciásque cùm possis, audiẽs dicentem Iesum, Diligite inimicos vestros, benefacite eis qui vos oderũt, & orate pro eis qui vos persequuntur, &c. Matth.5.

Lib.V. de ciuitate Dei, Cap.XVIII.

Christiani alieni à iactantia esse debent. Quomodo autem se audebit extollere de voluntaria paupertate Christianus, vt in huius vitæ peregrinatione expeditior ambulet viam quæ perducit ad patriam, vbi veræ diuitiæ ipse Deus est, quum audiat vel legat Lucium Valerium, qui in suo defunctus est consulatu, vsque adeò fuisse pauperem, vt nummis à populo collatis, eius sepultura curaretur? Audiat vel legat Quintium Cincinnatum, quum quatuor iugera possideret, & ea suis manibus coleret, ab aratro esse abductum vt Dictator fieret, maiore vtique honore quàm Cõsul: victísque hostibus ingentem gloriam consecutum, in eadem paupertate mansisse? Aut quid se magnum fecisse prædicabit, qui nullo præmio mundi huius fuerit ab æternæ illius patriæ societate seductus, quum Fabritium didicerit tantis muneribus Pyrrhi regis Epirotarum, promissa etiã quarta parte regni à Romana ciuitate non potuisse diuelli, ibíque in sua paupertate, priuatum manere voluisse? Nam illud quod rempublicam, id est, rem populi, rem patriæ, rem communem quum haberent opulentissimam atque ditissimam, sic ipsi in suis domibus pauperes erant: vt quidam eorum, qui iam bis consul fuisset, ex Senatu pauperum hominum pelleretur notatione Censoria, quòd decem pondo argentiin vasis habere cõpertum est. Ita iidem pauperes erant, quorum triumphis publicum ditabatur ærarium. Nonne omnes Christiani, qui excellentiore proposito diuitias suas communes faciunt, secundum quod scriptum est in actibus Apostolorum, Vt distribuatur sicut cuique opus est, & nemo dicat aliquid propriũ, sed sint illis omnia cõmunia, intelligũt se nulla ob hoc ventilari oportere iactantia, id faciẽdo pro obtinenda societate Angelorum, quum penè tale aliquid illi fecerint pro cõseruanda gloria Romanorum? Act.4.

Lib.XXI.Cap.XXVII.

Qui dignas pro suis peccatis eleemosynas facit, prius eas facere incipiat à seipso. Indignũ est enim vt in se non faciat qui facit in proximum, quum audiat dicentem Dominum, Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Itémque audiat, Miserere animæ tuæ placens Deo. Hanc ergo eleemosynam, id est, vt Deo placeat Matth.22. Eccles.30.

non

non faciens animæ suæ, quomodo dignas pro peccatis suis eleemosynas facere dicendus est? Ecclesi. 14. Ad hoc enim & illud scriptum est, Qui sibi malignus est, cui bonus erit? Orationes quippe adiuuant eleemosynæ. Et vtique intuendum est Eccles. 22. quod legimus, Fili, peccasti? non adiicias iterū, & de præteritis tuis deprecare vt dimittantur tibi. Propter hoc ergo eleemosynæ faciendæ sunt, vt quum de præteritis peccatis deprecamur, exaudiamur.

De verbis Domini secundum Lucam, Sermo. XXXV.

Facite vobis amicos de diuitiis iniquitatis. Hoc quidem malè intelligēdo rapiunt res alienas, & aliquid inde pauperibus largiuntur, & putant se facere quod præceptum est. Dicūt enim, rapere res alienas, mammona est iniquitatis: erogare inde aliquid, maximè egētibus sanctis, hoc ita facere est amicos de mammona iniquitatis. Intellectus iste corrigēdus est, imò de tabulis cordis nostri omnino delendus est. No lo sic intelligatis. De iustis laboribus facite eleemosynas, ex eo quod rectè habetis date. Nō enim corrupturi estis iudicem Christum, vt nō vos audiat cum pauperibus quibus tollitis.

De iustis laboribus eleemosynæ faciendæ.

Sermo. LX. de tempore

Qui enim ideo facit eleemosynam, vt ab hominibus se laudari desyderet, etiam si occultè fecerit, publicè facit, quia laudem ab hominibus quærit. Qui verò eleemosynam pro solo amore Dei facit, vt ad opus bonum illum reliqui inuitētur, & non ipse, sed Dominus collaudetur, etiam si publicè faciat eleemosynā, absconsè facit: quia pro eleemosyna illa non hoc quod videtur, sed quod nō videtur desyderat, nec ab hominibus laudē, sed mercedem à Deo optat accipere.

Sermo. XCVI. de tempore.

Ignoscere fratri perfecta est eleemosyna. Quæ sunt perfectæ eleemosynæ? Vt ex eo quod tibi abundat des ei qui nō habet, & quod te lædit aliquis, ignoscas illi. Sed ne putetis fratres, quia facienda sunt quotidie adulteria, & eleemosynis quotidianis mundanda sunt. Ad illa scelera maiora non sufficiunt quotidianæ eleemosynæ, vt ea mundent. Aliud est vbi mutes vitam, aliud est vbi toleres vitam.

Sermo. CCXXXI.

O infœlicitas generis humani! quàm multi inueniuntur, qui ebriosos & luxuriosos amplius quàm oportet cogūt bibere, & ante ostiū pauperibus petentibus, vel vnum calicem dissimulant dare! nec attendunt, quia illud quod luxuriosis videntur ingerere, Christus in pau- Matth. 25. peribus deberet accipere, qui dixit, Quod feci stis vni ex minimis meis, mihi feciſtis. Sed qui tales sunt, quando alios in nimio potu sepeliūt, pauperi eleemosynam petēti dicunt, Vade, vade in antè, & dabit tibi Deus, & vtique dū ambulauerit homo ei daturus est. Quid est ergo quod dicit, Vade in antè, & dabit tibi Deus, nisi Vade ad illum hominem, qui habet Deum, quia daturus est Deus? Ac sic ore suo ipse confitetur apud se Deum non esse, quo inspirante possit erogare pauperibus.

De duodecim abusiuum gradibus, gradu. VIII.

Pauperibus spiritu regna celorū promittuntur. Non enim quibuscunque pauperibus cæli regna promittuntur: sed iis tantummodo in quibus diuitiarum inopiam animorum humilitas comitatur. Pauper enim humilis, pauper spiritu appellatur, qui quum egenus foris cernitur, nunquam in superbiam eleuatur. Quoniam ad appetenda cælorum regna, plus valet mentis humilitas, quàm præsentiū diuitiarum temporalis paupertas. Etenim humiles qui bene possessas diuitias habent, possunt pauperes spiritu appellari. Superbos autem nihil habentes, haud dubium est beatitudine paupertatis priuari. De quibus vtrisque sancta Scriptura Proverb. 13. loquitur, Est quasi diues cùm nihil habeat, & est quasi pauper cùm in multis diuitiis sit. Quasi pauper ergo in multis diuitiis, est diues humilis spiritu, & nihil habēs: quasi diues, est pauper superbus mentis affectu.

Libro I. de visitatione infirmorum, Cap. III.

Grande bonum, quod quum fit in pauperes redūdat in Deum. Sed in pauperes largitio non est totius boni exhibitio: dicit enim Apo- 1. Cor. 13. stolus, Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Ergo totius boni sūma, est charitas. Distributio facultatum tuarū in pauperes, nisi ex radice charitatis procedat, in Deum nō redundat. Deus charitas est: quod 1. Ioan. 4. ex Deo procedit, in Deum redundat: quod in Deum non redundat, ex charitate non procedit. Ex Deo igitur processio, & in Deum redūdatio, Dei dona sūt. Tua igitur distribue sic in pauperes, vt in Deum distributio redūdet. Sed quid distribues? Forsitā deest quod distribuas. Audi Tobiam, Fili, si multum tibi fuerit, abun- Tob. 4. danter tribue: si autē exiguum, etiam illud exiguum impertiri stude. Si dederis alicui calicē aquæ saltem frigidæ, non perdes mercedē tuā. Sed forsitan & aqua deest, sed habes quod distribuas, habes teipsum: da teipsū Deo, & habebis ipsum Deum. Quomodo te dabis Deo? Dispone domui tuæ, quia morieris tu & non Esaiæ 38. viues. Forsitan domum nō habes, dispone tibi, si non disponis domui.

Summa omnis boni est charitas.

Ad Hilarium, Epistola, LXXXIX.

Eleemosynæ inutiles impœnitentibus. Quisquis autem velut hac occasione comperta, quum audierit neminē hic arbitrio suo sine peccato viuere, dederit se libidinibus, & criminibus nepharijs obligauerit, atque vsque in diem suum vltimum perdurauerit, quaslibet inter hæc eleemosynas faciat, & infeliciter ducit vitam, & infelicius finit.

Ad Iulianum Comitem, Epistola, CXI.

Melius est vt ex paupertate pusillū tribuat indigentibus, quàm multum ex iniusta acquisitione. Vnusquisque iuxta quod habet porri-

Tantũ dandũ quãtum habet quis.

gat. Tantùm enim expetitur ab vnoquoque, quãtum ei dedit Deus. Neque enim plus ab eo exigit, quàm quod ipse dedit. Eleemosyna cum iniquitate acquisita abominabilis est Deo, & acceptum ei est quod fuit fideliter acquisitum. Sunt nonnulli qui diripientes aliena facere se simulant eleemosynam, & cùm alios premant, aliis misereri fingunt. Si autẽ ex proprio labore dederint, gratum & acceptũ erit Deo.

In Psalmum XLII.

2. Cor. 9. Hilarem autem datorem diligit Deus. Si panem dederis tristis, & panem & meritum perdidisti. Ergo ex animo fac, vt ille qui intus videt adhuc loquente te dicat, Ecce adsum. Quia celeriter accipiuntur orationes bene operantiũ: & hæc iustitia hominis in hac vita, ieiunium, eleemosyna & oratio. Vis orationem tuam volare ad Deum? Fac illi duas alas, ieiunium & eleemosynam. Tales nos inueniat, vt securos inueniat lux Dei, veritas Dei, quum venerit liberare nos à morte, qui iam venit subire pro nobis mortem.

Ex animo faciendа est eleemosyna.

Esaiæ 58.

In Psalmum LXXI.

Matth. 5. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Qua paupertate etiã beatus Iob pauper fuit, & antequam magnas illas terrenas diuitias amisisset. Quod ideo commemorandum putaui, quoniam sunt quidam, qui facilius omnia sua pauperibus distribuũt, quã ipsi pauperes Dei fiant. Inflati sunt enim iactãtia, qua putant sibi esse tribuendum, non gratiæ Dei, quod bene viuunt: & ideo iam nec bene viuunt, quantuncunque bona opera facere videantur. De suo quippe habere se putant, & gloriantur quasi nõ acceperint: diuites sui, non pauperes Dei: abundãtes sibi, nõ egentes Deo.

Qui sint Dei pauperes.

1. Cor. 4.

1. Cor. 13. Sed ait Apostolus, Si distribuero omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum vt ardeat, charitatem autem nõ habeam, nihil mihi prodest. Tanquam si diceret, Si distribuero omnia mea pauperibus, & pauper Dei non fuero, nihil mihi prodest.

DE ABSTINENTIA ET IEIVNIO.

In Euangelium Ioannis, Tractatu XVII.

Ieiunii ratiõ.

Ieiunium magnum & generale est, abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus seculi, quod est perfectum ieiunium, vt abnegantes impietatem & seculares cupiditates, temperaliter & iustè & piè viuamus in hoc seculo. Huic ieiunio quam mercedem addit Apostolus? Sequitur & dicit, Expectãtes illam beatam spem, & manifestationẽ gloriæ beati Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. In hoc seculo quasi quadragesimam abstinẽtiæ celebramus, cùm bene viuimus, quum ab iniquitatibus & ab illicitis voluptatibus abstinemus. Sed quia hæc abstinentia sine mercede non erit, expectamus beatam illam spem, & reuelationem gloriæ magni Dei, & Saluatoris Iesu Christi, &c.

Tit. 2.

Quæstionum veteris & noui Testamenti libro, Quæstio. CXX.

Ieiunii comitari debet oratio & misericordia.

Necessaria sunt nobis ieiunia sicut vulneribus medicina. Medelam enim conferunt vitæ perpetuæ: ita tamen, vt duarum rerum testimonio commendentur, oratione scilicet & misericordia. Ieiunia ergo intemperantiam corporis mitigãt, motus aduersos reprimunt, pressuram animæ auferunt: sicut ait Dominus, Nolite dediti esse in esca & crapula, ne grauentur corda vestra. Quum enim anima ab esu & potu nimio fuerit liberata, tunc se melius recognoscit. Sicut enim in speculo sordido non se talem homo aspicit qualis est: ita si esca & crapula fuerit grauatus, alterũ se sentit quàm est. Tunc excitatur libido, accenditur ira, inflãmatur superbia, generatur luxuria. Vnde Apostolus, Nolite (ait) inebriari vino, in quo est luxuria. Quòd si tẽperatum fuerit corpus interposito ieiunio, cognitione sui recepta, anima intelligit qua deuotione obsequi debeat Redẽptori. Magna ergo ex parte ieiunia sunt necessaria. Sub Hester etenim regina, quum Iudaicus populus in periculo positus esset, ieiuniis suffragantibus liberatus est. Et Niniuitæ cùm euersionis suæ præscriptum diem à Propheta audisset, ieiunio indicto euadere meruerunt. Et iusti ac Prophetæ nostri, quando à Deo aliquid impetrare volebant, ieiunio se humiliabant, dicente Dauid, In ieiunio humiliabam animam meam. Nam & Saluator, cui opus non erat vt nobis exemplum daret, ieiunauit. Itaque nulli dubium est prodesse ieiunia. Sic etenim ostẽdit se homo velle impetrare quod postulat, quum se affligit ieiunio. Vnde dictum est, Bona est oratio cum ieiunio. Vt accepta ergo possit esse oratio, consortium vult secum habere ieiunii. Et quia nihil horum sine pietate firmũ est, adiicit, Et eleemosyna cum iustitia: vt eleemosyna seruata, iustitia commendet orationem cum ieiunio. Denique orationem & ieiunium Cornelii misericordia commendauit. Ipse enim abundans opibus seu copiis, ieiunabat: sed & nõ habentes pascebat, vt illorum saturitas, ieiunium eius faceret acceptabile. Nonnullis ergo indiget, & nonnullis carere debet ieiunium, vt possit mereri quod postulat, &c.

Hester 4. & 5.

Ionæ 3.

Psal. 34. Matth. 4.

Tob. 3. Ieiunium sine pietate non est firmum.

Act. 10.

Libro XVI. de ciuitate Dei, Cap. XXXVII.

Duo Isaac filii, Esau & Iacob pariter crescunt. Primatus maioris transfunditur in minorem, ex pacto & placito inter illos, eo quòd lenticulam, quem cibum minor parauerat, maior immoderatius cõcupiuit: cóque pretio primogenita sua, fratri iuratione interposita, vendidit. Vbi discimus in victũ, non cibi genere, sed auiditate immodesta quenquã culpãdũ.

Genes. 25.

In Psalmum LXXXVI.

Quidã quare ieiunent.

Magnũ opus, Christianum opus, ieiunium. Noli citò laudare, quære causam: negotiũ ventris agitur, non religionis. Quare ieiunãt quidam?

dam? Ne ventrem præoccupēt vilia,& nō poſſint admittere pretioſa. Ergo negotium gutturis gerit in ieiunio. Magna res: vtique ieiuniū contra ventrem & guttur pugnat, aliquando illis militat.

Libro I. contra Iulianum, Cap. II.

Ieiunium, inquit Baſilius in ſermone de ieiunio, in Paradiſo lege conſtitutū eſt. Primum enim mandatum accepit Adam, A ligno ſciendi bonum & malum nō māducabis. Non manducabis autem, ieiunium eſt, & legis conſtitutionis initium. Si ieiunaſſet à ligno Eua, non iſto indigeremus ieiunio. Non enim opus habent valentes medico, ſed malè habentes. AEgrotauimus per peccatum: ſanemus per pœnitentiā. Pœnitentia verò ſine ieiunio vacua eſt. Maledicta terra, ſpinas & tribulos pariet. Contriſtari ordinatus es, nunquid deliciari? Et paulò pòſt in eodem ſermone idem ipſe, Quia nō ieiunauimus, inquit, decidimus de Paradiſo. Ieiunemus ergo vt ad eum redeamus.

Genes. 2.

Libro IIII. contra Iulianum, Cap. XIIII.

Veſcendi potā dique tolerabilis eſt voluptas

Quid mali fecerimus crapula pœnitenda teſtatur. Quod metuentes plerunque, minus quàm eximēdæ fami ſufficit, veſcimur. Ita neſcit cupiditas, vbi finiatur neceſsitas. Et hæc quidem veſcendi potādíque tolerabilis eſt voluptas, quanta poſſumus vigilātibus nobis intentione, vt facilius nō impleat, quàm modum aliquando victus ſufficientis excedat. Contrà cuius concupiſcentiam, & ieiunādo, & parcius alimenta ſumēdo pugnamus. Eóque malo bene tunc vtimur, quādo per illam non niſi quod ſaluti conducibile eſt agimus. Ideoautem hanc voluptatem dixi tolerabilem, quia vis eius tanta non eſt, vt nos à cogitationibus ad ſapientiā pertinentibus (ſi in eis ſumus mētis delectatione ſuſpenſi) abrumpat & deiiciat. Nam ſæpe de magnis rebus inter epulas non ſolùm cogitamus, verumetiā diſputamus: atque inter ipſos ciborum morſus, & potionum gluctus, nihil remiſsius audiendo, dicendóque colloquimur: & quod noſſe, vel recolere volumus, intentiſsimè omnino ſi nobis legatur, accipimus.

De ſalutaribus documentis, Cap. XXXV.

Caro debet ancillari animæ.

Et ſemper atque ſemper caro noſtra ſubiecta ſit animæ noſtræ, & ſicut ancilla famuletur dominæ ſuæ. Ne præbeamus vires illicitas corpori noſtro, ne commitat bellum aduerſus ſpiritum noſtrum: ſed ſemper ſit ſubiecta caro, vt obtemperet iuſsis ſancti Spiritus. Neque incraſſari permittamus ancillā, ne contemnat dominam ſuā: ſed omnibus iuſsis eius & obſequiis mancipetur. Sicut enim equis frena ſunt imponenda, ita corpora noſtra ieiuniis & vigiliis & orationibus ſunt infrenāda. Nam quemadmodum aurigę, ſi frena laxauerint, per præcipitia ducuntur: ita & anima noſtra cum ipſo corpore, ſi ei frenum non impoſuerimus, ad inferni præcipitia dilabitur. Simus ergo boni & edocti aurigæ corpori noſtro, vt per viam rectam poſsimus incedere.

Cap. XXXVI. eodem libro.

Per crapulam variæ accedūt ægritudines.

Eſcæ enim nimiæ, non ſolùm animas, ſed etiam corpora noſtra plurimum lædūt, & ad infirmitatem perducunt. Solet enim per nimiam ciborum auiditatem & poculi intemperātiam frangi ſtomachi fortitudo, necnon & abundantia ſanguinis per cholerām, & plurimæ ægritudines æſcarum largitate cōtingunt. Sicut enim animæ & corpori ſunt iſta contraria, ita medela eſt vtriuſque temperantia ieiunii. Etſi non per omne tempus, ſaltē ſacratiſsimis diebus ieiuniorum, quantum poſſumus cum Dei adiutorio, delitias mundi & ciborum opulentiam fugiamus: nequando (quod auertat Deus) in cruciatu flammæ quæramus guttā aquæ, & nullum refrigerium conſequamur.

Luc. 19.

Eodem libro, Cap. XXXVII.

Fugiamus ebrietatem, ne vitium luxuriæ incurram⁹, quia Apoſtolus præcipit, dicēs, Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria. Vinum enim nobis Deus ad lætitiam cordis, non ad ebrietatem donauit. Bibamus ergo nō quātum gula exigit, ſed quātum naturæ imbecillitas poſtulat, ne id quod ad medelam corporis noſtri tributū eſt, ad perniciem deputemus. Annuntia quæſo tuis in domo tua ſubiectis, quòd plerique per vinum homicidia & fornicationes perpetrarūnt, nec ipſam mortē recuſauerunt: alii per vinum à dæmonibus capti ſunt. Nec eſt aliud ebrietas, quàm manifeſtus dæmon.

Ephes. 5.

Ebrietatis mala.

Cap. XLVIII.

Duo ſunt ieiunia.

Pariter enim duo ieiunia ieiunauerunt, id eſt, ieiunium corporis & animæ, Hoc eſt, ab ira & furore, & detractione, & blaſphemia, & rixa abſtinentes ſe, quia ſicut iam ſuperius intimauimus, iſti ſunt mortiferi cibi animæ, qui paſcunt eam in malum, & occidunt eā morte ſempiterna. Iterum cibi corporis ſimul & animæ iſti ſunt, voracitas, ſomnolentia, fornicatio, vinolentia, ſecuritas, ſuauitas, homicidium. Iſti ſunt cibi corporis ſimul & animæ, qui paſcunt corpus, & occidunt & aggrauant animam. Ciboria iſta deuitemus. Eſcas autem cæleſtes appetamus, quæ ad cælum nos trahant, & deducant, ſapientiam (ſubaudi diuinam) fidem robuſtam in Chriſto, benignitatem, patientiam, humilitatem, virtutem, diuinam lætitiam.

Libro XXXI. contra Fauſtum, Cap. IIII.

Tit. 1.

Omnia munda mundis ſecundum naturam in qua creata ſunt, non tamē omnia ſecundum ſignificationem munda primo populo Iudæorum, nec nōbis omnia, vel propter ſalutem corporis, vel propter conſuetudinem humanæ ſocietatis apta ſunt: ſed cùm ſua cuique reddūntur, & naturalem ordinē ſeruant, omnia mundis munda ſunt, immundis autē & infidelibus, nihil eſt mundum.

Sermo. IVI. de tempore.

Ante omnia in diebus ieiuniorum, quod ſolebamus prandere, pauperibus erogemus, ne

fortè aliquis sibi sumptuosas cœnas,& exquisitis saporibus epulas studeat præparare, & corpori suo magis cõmutasse quàm subtraxisse eiborũ abũdãtiã videatur. Nihil prodest tota die lõgum duxisse ieiunium,si postea ciborũ suauitate, vel nimietate anima obruatur. Illicò mẽs repleta torpescit,& irrigata corporis nostri terra, spinas libidinum germinabit. Sit ergo temperatus cibus,& nunquã nimium vẽter repletus. Et plus semper de cibo cordis,quàm de cibo corporis cogitemus: quia intus in homine interiore facti sumus ad imaginem Dei,in carne autem de limo terræ sumus formati.

Ita fit nostra tempestate a ieiunantibus.

Sermo.CLVII.de tempore.

De delitiosis quadragesimæ obseruatoribus.

Sunt quidam obseruatores quadragesimæ delitiosi potius quàm religiosi,exquirentes nouas suauitates, magis quàm veteres concupiscentias castigantes: qui pretiosis copiosissque apparatibus fructuum diuersorum quorũlibet varietates & sapores superare cõtendunt. Vasa in quibus coctæ sunt carnes tãquam immunda formidant, & in carne sua vẽtris & gutturis luxuriam non reformidant. Ieiunant non vt solitam temperando minuant edacitatem, sed vt immoderatam differẽdo augeant auiditatem. Nam vbi tempus reficiendi aduenerit,optimis mensis tanquã pecora præsepibus irruunt, ventréque distendunt,artificiosis & peregrinis cõdimentorum diuersitatibus tantum capiunt manducando, quantum digerere nõ sufficiunt ieiunando. Sunt etiam qui vinum ita non bibunt, vt aliorum expressione pomorum aliósque sibi liquores nõ salutis causa,sed iocunditatis exquirant, tanquam non sit quadragesima piæ humiliationis obseruatio, sed nouæ voluptatis occasio,&c.

Sermo.CLXXII.

Ieiunia Christianorũ spiritaliter obseruãda sunt.

Quoniam ieiuniorum tempus est,fratres charissimi, de ieiunio cũ sanctitate vestra tractandum est, vt sciatis quemadmodum ieiunetis. Ieiunia enim Christianorum spiritaliter potius quàm carnaliter obseruanda sunt. Vnde à peccatis nostris principaliter ieiunemus,ne ieiunia vestra sicut Iudæorum ieiunia à Domino respuantur. Quale est enim, vt à cibis,quos Dominus creauit, nescio quis impostor abstineat,& peccatorum sagina pinguescat? Non tale ieiunium ego elegi, dicit Dominus. Nam si flectas,inquit, vt circulum ceruicem tuam,cilicium autem & cinerem substernas, nec sic vocabis,inquit, ieiunium acceptũ. Sed quid? Solue,inquit,omnem nodum iniquitatis,& obstinationem malorum. Dimitte conflictos in requiem,& omnem conuentionem dissipa. Ieiunium est quòd probat Altissimus, non solùm intermissa corporis refectio, verumetiã à malis actibus, facta discessio. Itaque si neque mẽs tua grauetur oppressa peccatis, neque animus tuus vitiorum illecebris delectetur,digna Deo exoluisti ieiunia. Cæterùm, si corpus tuum ieiunia longa consumpserint, atque illi subtraxeris cibum, quum non detrahis vitia in malis perseuerans, magis horres quàm placeas Deo. Tunc erunt Deo accepta ieiunia, si operibus sanctis fuerit expiata cõscientia. Cur enim corpus fame discrutias, cui turpiter peccãdo blandiris? Principaliter ergo animus ieiunet à malis,& sic corpus subeat exercendo ieiunia,&c.

Esaiæ 58.

Ad Casulanum, Epistola LXXXVI.

In his rebus de quibus nihil certi statuit Scriptura diuina,mos populi Dei, vel instituta maiorum,pro lege tenenda sunt. De quibus si disputare voluerimus,& ex aliorum consuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quæ labore sermocinationis, quum certa documenta nulla veritatis insinuet, vtique cauendum est,ne tempestate contentionis,sereni tas charitatis obnubiletur,&c.

In eadem Epistola.

Quibus diebus ieiunare oporteat in nulla Scriptura reperitur esse definitum.

Ego in Euangelicis & Apostolicis literis, totóque instrumento, quòd appellatur Testamentum nouũ,animo id reuoluens,video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare,& quibus oporteat,præcepto Domini vel Apostolorum non inuenio definitum. Ac per hoc sentio non quidem ad obtinendam, quam fides obtinet iustitiam, in qua est pulchritudo filiæ regis intrinsecus: sed tamen ad significandam requiem sempiternam, vbi est verum sabbatum, relaxationem quàm *contritionem ieiunii aptius conuenire. Veruntamen in huius sabbati ieiunio, siue prãdio,in his nihil videtur mihi tutius patiúsque seruari, vt qui manducat, non manducantem non spernat:& qui non mãducat,manducantem non iudicet: quia neque si manducauerimus,abundabimus, neque si non manducauerimus egebimus, custodita scilicet eorum inter quos viuimus, in his rebus inoffensa societate. Sicut enim quod ait Apostolus verum est, malum esse homini qui per offensionem manducat,ita malum est homini qui per offensionem ieiunat. Non itaque simus eis similes, qui videntes Ioannem non manducantem nec bibentem, dixerunt, Dæmonium habet. Sed nec rursus eis, qui videntes Christum manducantem & bibentem,dixerunt, Ecce homo vorax & vinosus, amicus publicanorum, & peccatorum. Rem quippe valde necessariam his dictis Dominus ipse subiecit, atque ait, Et iustificata est sapientia in filiis suis. Qui sint autem iusti,si requiris,lege quod scriptum est, Filii sapientiæ etiam iustorum, ii sunt qui quando manducãt, non mãducantes non spernunt: quando non manducant, manducantes non iudicant: sed eos planè qui per offensionem non manducant siue manducant, vel spernunt vel iudicant.

Aliàs, contritionem.

Rom.14.

Matth.11.

Eadem Epistola in fine.

Certis diebus ieiunãdum esse in nouo Testamento, non reperi.

Sed quoniam non inuenimus,vt iam suprà cõmemoraui in Euangelicis & Apostolicis literis,

teris, quæ ad noui Testamẽti reuelationẽ propriè pertinent, certis diebus aliquibus euidenter præceptum, obseruãda esse ieiunia: & ideo res quoque ista sicut aliæ plurimæ, quas enumerare difficile est, inuenit in veste illius filiæ regis, hoc est, Ecclesiæ, varietatis locum: indicabo tibi, quid mihi de hoc requirenti responderit venerandus Ambrosius (à quo baptizatus sum) Mediolanensis Episcopus. Nam cùm in eadem ciuitate mater mea mecum esset, & nobis adhuc catechumenis parum ista curantibus, illa solicitudinem gereret, vtrùm secundum morem nostræ ciuitatis, sibi esset sabbato ieiunãdum, an Ecclesiæ Mediolanensis more prandendum: vt hac eam cunctatione liberarem, interrogaui hoc suprà dictum hominem Dei. At ille, Quid possum, inquit, hinc docere amplius, quàm facio ipse? Vbi ego putaueram mihi eum ista responsione præcepisse, nisi vt sabbato pranderemus. Hoc quippe ipsum facere sciebam. Sed ille secutus adiecit, Quando hic sum, non ieiuno sabbato, quando Romæ sum, ieiuno sabbato: & ad quãcunque Ecclesiam veneritis, inquit, eius morem seruate, si pati scandalum non vultis aut facere. Hoc responsum retuli ad matrem, eíque suffecit: nec dubitauit esse obediendum. hoc etiam nos secuti sumus. Sed quoniam contingit, maximè in Africa, vt vna Ecclesia, vel vnius regionis Ecclesiæ, alios habeant sabbato prandentes, alios ieiunantes, mos eorum mihi sequendus videtur, quibus eorum populorum congregatio regenda cõmissa est. Quapropter si cõsilio meo, præsertim quia in hac causa, plus fortè quàm satis fuit, te petẽte atque vrgente locutus sum, libenter acquieseis, Episcopo tuo in hac re noli resistere, & quod facit ipse, sine vllo scrupulo vel disceptatione sectare.

Ad Ianuarium, Epistola CXIX.

Temperare se à carnibus tanquam immundis, contra fidem. 1. Tim. 4.

Itaque illud quod scripsisti, quosdã fratres ita temperare à carnibus edẽdis, vt immundos qui comederint arbitrentur, apertissimè contra fidem sanámque doctrinam est, &c.

Libro I. de moribus catholicæ Ecclesiæ, Cap. XXXIII.

De ieiuniis quorundam.

Ieiunia prorsus incredibilia multos exercere didici, non quotidie semel sub noctem reficiendo corpus, quod est vsquequaque vsitatissimum, sed cõtinuum triduum vel amplius, sæpissime sine cibo ac potu ducere. Neque hoc in viris tantùm, sed etiam in fœminis. Quibus item multis viduis & virginibus simul habitantibus, & lana ac tela victum quærit ãtibus, præsunt singulæ grauissimæ probatissimæque, nõ tantùm in instituendis componendísque moribus, sed etiam in instruendis mentibus peritæ ac paratæ: atque inter hæc nemo vrgetur in aspera, quæ ferre non potest. Nulli quod recusat imponitur, nec ideo condemnatur à cæteris, quòd in eis imitandis se fatetur inualidam. Meminerunt enim quantopere Scripturis omnibus commendata sit charitas. Meminerunt, omnia munda mundis: &, Non quod intrat in os vestrũ vos coinquinat, sed quod exit. Itaque non reiiciendis generibus ciborũ, quasi pollutis, sed concupiscentiæ perdomandæ, & dilectioni fratrum retinendæ inuigilant omni industria. Meminerunt, Esca ventri, & venter escis, Deus autem hunc & illas destruet. Et alibi, Neque si manducauerimus abundabimus, neque si non mãducauerimus egebimus. Et illud præ cæteris, Bonum est, fratres, non manducare carnes, neque biberevinum, neque in quo frater tuus offenditur. Hic enim ostẽdit, quàm sint ad finem charitatis hæc omnia redigenda. Alius enim credit mãducare omnia, qui autem infirmus est, olus mãducet. Qui manducat, nõ manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non iudicet: Deus enim illum assumit. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Suo domino stat aut cadit. Stabit autẽ: potens est enim Deus statuere eum. Et paulò pòst, Qui manducat, Domino manducat, & gratias agit Deo. Et qui nõ mãducat, Domino non mãducat, & gratias agit Deo. Et itẽ in cõsequẽtibus, Itaque vnusquisq; nostrùm pro se rationẽ reddet. Non ergo amplius iudicemus inuicẽ: sed hoc iudicate magis, ne ponatis offẽsionẽ fratri, vel scandalum. Scio & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid cõmune esse, illi commune est. Potuístne magis ostẽdere, nõ in ipsis rebus quibus vescimur, sed in animo esse vim quandã, quæ ad eũ valeat maculãdum? Et propterea iis etiam, qui ad hæc cõtemnenda sunt idonei, certóque sciunt non se pollui, si quid ciborum, sine turpi cupiditate altitudine mentis assumpserint, charitatem tamen esse intuendam: videquid sequatur. Nam si propter escam frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulas. Lege cætera (nam longum est omnia interponere) & inuenies præceptum iis qui possunt ista contemnere, id est, firmioribus & securioribus, ideo tamen esse temperandum, ne offendantur illi, quibus adhuc pro sua imbecillitate huiusce modi opus est temperantia. Hæc illi de quibus agebam norunt & tenent. Christiani sunt enim, non hæretici. Intelligunt Scripturas secundum Apostolicam disciplinam, non secundum superbum & ementitium nomen Apostolatus, vbi non manducantem nemo spernit, manducantem nemo iudicat: qui infirmus est, olus manducat. Multi tamen firmi propter infirmos idem faciunt, multis non est causa ista faciendi: sed quòd viliore victu viuere placet, minimé que sumptuoso corporis sustentaculo ætatem tranquillissimam ducere. Omnia enim mihi licita sunt, inquit, sed ego nõ redigar sub potestate vllius. Ita multi neque vescuntur carnibus, neque tamen eas immundas superstitiosè putant. Itaque iidem ipsi qui salui tempe-

Titus. Matth. 15.

1. Cor. 6.

1. Cor. 8.

Rom. 14.

Ibidem. Ad finem charitatis omnia redigenda.

1. Cor. 6.

rant, si ratio valetudinis cogat, ægroti sine vlla formidine accipiunt. Multi vinum nō bibunt, nec tamen eo se coinquinari arbitrantur. Nam & quibusdam lāguidioribus & prorsus omnibus, qui sine illo nequeunt salutē corporis obtinere, humanissimè ac modestissimè præberi faciunt. Et stultè nonnullos recusantes fraternè admonent, ne vana superstitione debiliores 1.Tim.5. citius, quàm sanctiores fiant. Legunt eis Apostolum præcipientem discipulo, vt aliquantum vini sumat, propter frequentes infirmitates suas. Ita pietatem sedulò exercent. Corporis verò 1.Tim.4. exercitationem, vt ait idem Apostolus, ad exiguum tempus pertinere nouerunt. Continent se igitur hi qui possunt, qui tamē sunt innumerabiles, & à carnibus, & à vino duas ob causas, vel propter fratrum imbecillitatē, vel propter suam libertatē. Charitas præcipuè custoditur, charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Coitur in vnā cōspiratúrque charitatē: hāc violare tanquā Deū nefas ducitur. Huic si quis resistit, *expurgatur al. cycitur atque euitatur: hāc siquis offendit, vno die durare non sinitur. Sciunt hanc ita commēdatam esse à Christo & Apostolis, vt si hæc vna absit, inania: si hæc adsit, plena sint omnia.

Contra Adimantum Manichæi discipulum, Cap. XIIII.

Omnia mūda mundis. De carne autem non manducanda, & non bibendo vino, quod ait Apostolus, nō quia illa immūda arbitratus est, hoc præcepit, sicut quidam existimant, & errantes in errorem præcipitant quibus talia persuaserunt. Nam & munda esse omnia dixit Apostolus secundum fidē, & ei esse immunda omnia, qui putat immunda: & tunc esse ab eis tēperandum quum per offensionem accipiuntur, id est, quum aliquis infirmus putat sibi ab omnibus carnibus temperandum, ne incidat in carnem immolatitiam: & ideo eum qui manducat, potest arbitrari in honorem idolorum id facere, & ex eo grauiter offendi, quum ipsa immolatitia caro, si ex fide à nesciente accipiatur, neminem maculet. Vn- 1.Cor.10. de alio loco idem Apostolus interrogare vetat, quum quid de macello emitur, vel ab aliquo infideli quisquam ad mensam vocatus, in mensa eius exhiberi sibi carnes videt, quas isti immundas arbitrantur, non propter immolationem, sed quia carnes sunt: quum Apostolus clamet omnia munda esse, & omnem creaturam Dei bonam esse, & omnia sanctificari per verbum & orationem, & tamen temperandum ab eis, siquis fortè infirmus offenditur. Et quodam loco apertissimè istos significauit, quum 1.Tim.4. dicit, In nouissimis temporibus futuros quosdā prohibētes nubere, abstinētes à cibis quos Deus creauit. Hos enim propriè designat, qui non propterea temperāt à cibis talibus, vt aut concupiscentiam suam refrenent, aut infirmitati alterius pareant: sed quia ipsas carnes immundas putant, & earum creatorem Deum esse negant. Nos autem teneamus Apostolicam disciplinam, dicentem quòd omnia munda sint mundis, seruata moderatione Euangelica, vt Tit.1. Luc.21. non grauentur corda nostra cruditate & vinolentia, & curis secularibus.

DE CONIVGIO.

In Euangelium Ioannis, Tract. IX.

Quòd Dominus inuitatus venerit ad nuptias, etiam excepta mystica significatione, con- 1.Tim.4. firmare voluit, quòd ipse fecit nuptias. Futuri In prohibentes nuptias. enim erant de quibus dixit Apostolus, Prohibentes nubere, & dicentes, quòd malum essent nuptiæ, & quòd diabolus eas fecisset, cùm idem Dominus dicat in Euangelio interrogatus, Vtrùm liceat homini dimittere vxorē suam ex qualibet causa, non licere excepta causa fornicationis. In qua responsione si meministis, hoc ait, Quod Deus coniunxit, homo Matth.19. non separet. Et qui bene eruditi sunt in fide catholica, nouerunt quòd Deus fecerit nuptias: & sicut coniunctio à Deo, ita diuortium à diabolo sit. Sed propterea in causa fornicationis licet vxorem dimittere, quia ipsa esse vxor prior noluit, quæ fidem coniugalem marito non seruauit.

Libro I. de peccatorum meritis, & remissione, Cap. XXIX.

Bonum coniugii lectum. Bonum ergo coniugii non est feruor concupiscentiæ, sed quidam licitus & honestus illo feruore vtendi modus propagandæ proli, non explendæ libidini accommodatus, voluntas ista, non voluptas illa nuptialis est. Quod igitur in mēbris corporis mortis huius inobedienter mouetur, totúmque animum in se deiectum conatur attrahere, & neque cùm mens voluerit, exurgit: neque quum mens voluerit conquiescit, hoc est malum peccati, in quo nascitur omnis homo.

Ad Hilarium, Epistola LXXXIX.

Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ Matth.19. habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Item, Quicunque dimiserit omnia sua propter Ibidem. me, accipiet in hoc seculo centuplum, & in futuro vitam æternam possidebit. Aliud est di- Vxor quando dimittenda. miserit, aliud est vendiderit. Nam & in his quæ dimittenda mandauit, etiam vxor commemorata est, quam nullis legibus humanis licet vendere: Christi autem legibus nec dimittere, excepta causa fornicationis. Quid sibi ergo volunt ista præcepta? Non enim possunt inter se esse contraria, nisi quia occurrit aliquando necessitatis articulus, vbi aut vxor dimittatur, aut Christus. Vt alia omittam, Si ipsi vxori maritus displicuerit Christianus, eique proposuerit aut à se diuortium, aut à Christo: hîc ille quid eligat nisi Christum, & dimittat vxorem laudabiliter propter Christū? Ambobus quippe Christianis Dominus præcepit, ne quisquam

quam dimittat vxorem, excepta causa fornicationis. Vbi autem quælibet in eis persona infidelis est, consilium Apostoli attendatur, vt,
1.Cor.7. Si infidelis consentit habitare cum viro fideli, vir non dimittat vxorem. Similiter & vxor fidelis virum, si cum illa habitare consenserit. Quòd si infidelis (inquit) discedit, discedat. Non est enim seruituti subiectus frater, aut soror in huiusmodi, id est, si infidelis noluerit esse cum coniuge fideli, hic agnoscat fidelis suam libertatem, ne ita se subiectum deputet seruituti, vt ipsam dimittat fidem, ne coniugem amittat infidelem.

Ad Editiam, Epistola, CXCIX.

Mulieri coniugatæ nō licebit facere de suo ad libitum.

Mulieri coniugatæ non licet dicere, Facio quod volo de meo, quum & ipsa non sit sua, sed capitis sui, hoc est viri sui. Nam sic quædam (vt commemorat Apostolus Petrus) mulieres sanctæ, quæ in Deum sperabant, ornabant se, suis subiectæ viris, sicut Sara obsequebatur Abrahæ, dominum eum vocans: cuius (inquit) factæ estis filiæ: quum ad Christianas, non ad Iudæas fœminas loqueretur.
1.Petri 3.

De sermone Domini in monte, Libro I. M.

Matth.5. Dictum est autem, Quicunque dimiserit vxorem suam, det illi libellum repudii. Hæc iustitia minor est Pharisæorum: cui non est contrarium, quòd Dominus dicit, Ego autem dico vobis, Quicunque dimiserit vxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui solutā à viro duxerit, mœchatur. Non enim qui præcipit dari libellum repudii, hoc præcepit, vt vxor dimittatur. Sed qui dimiserit (inquit) det illi libellum repudii, vt iracundiam temerariam proiicientis vxorem, libelli cogitatio tēperaret. Qui ergo dimittendi moram quæsiuit, significauit, quantum potuit, duris hominibus, se nolle diſsidium. Et ideo ipse Dominus alio loco de hoc interrogatus ita respondit, Hoc Moses propter duritiam vestram fecit. Quantunuis enim durus esset qui vellet dimittere vxorem, quum cogitaret libello repudii dato iam sine periculo eam posse nubere alteri, facilè placaretur. Dominus ergo ad illud confirmandum, vt non facilè vxor dimittatur, solam causam fornicationis excepit, cæteras verò vniuersas molestias, si quæ fortè extiterint, iubet pro fide coniugali, pro castitate fortiter sustineri: & mœchum dixit etiam virum qui eam duxerit, quæ soluta est à viro. Cuius rei Apostolus Paulus terminum ostendit, quia tandiu obseruandum dicit, quandiu vir eius viuit: illo autē mortuo, dat nubendi licentiam. Hanc etiam regulam ipse tenuit, & in ea non suum consilium sicut & in nonnullis monitis, sed præceptum Domini iubentis ostendit, quum ait, Eis autem quæ nuptæ sunt præcipio, non ego, sed Dominus, mulierē à viro non discedere. Quòd si discesserit, manere innuptā, aut viro suo reconciliari, & vir vxorem non dimittat. Credo simili forma, vt si dimiserit non ducat aliam, aut reconcilietur vxori. Fieri enim potest vt dimittat vxorem causa fornicationis, quam Dominus exceptam esse voluit. Iam verò si nec illi nubere cōceditur viuo viro, à quo recesserit, neque huic alteram ducere viua vxore quā dimisit, multò minus fas est illicita cum quibuslibet stupra committere. Beatiora sanè coniugia iudicāda sunt, quæ siue filiis procreādis, siue etiam ista terrena prole contēpta, continentiam inter se pari consensu seruare potuerint, quod neque cōtra illud præceptū fit, quo Dominus dimitti coniugem vetat. Non enim dimittit qui cum ea non carnaliter, sed spiritaliter viuit, & illud seruatur quod per Apostolum dicitur: Reliquum est, vt qui habent vxores quasi non habentes sint.
Matth.19.
Vxor nō dimittenda, nisi causa fornicationis.
Matth.19.
Rom.7
1.Cor.7.
1.Cor.7.

Ibidem post pauca, Literæ P.

Quomodo propter fornicationem dimittenda vxor.

Propter illicitas concupiscentias, non tantùm quæ in stupris cum alienis viris aut fœminis committuntur, sed omnino quaslibet quæ animam corpore malè vtētem à Lege Dei aberrare faciunt, & pernicioſè turpiterque corrumpūt, possit sine crimine & vir vxorē dimittere, & vxor virum, quia exceptam facit Dominus causam fornicationis. Quam fornicationem sicut supra commemoratum est, generalem & vniuersalē intelligere cogimur. Cùm autem ait, Excepta causa fornicationis, non dixit cuius ipsorum, viri an fœminæ. Non enim tantùm fornicantem vxorem dimittere conceditur, sed quisquis eam quoque vxorem dimittat, à qua ipse cogitur fornicari, causa fornicationis vtique dimittit, velut si aliquē cogat vxor sacrificare idōlis. Qui talem dimittit causa fornicationis, dimittit non tantùm illius, sed & suæ: illius quia fornicatur, suæ ne fornicetur. Nihil autē iniquius quàm fornicationis causa dimittere vxorem, si & ipse conuincitur fornicari. Occurrit enim illud, In quo enim alterum iudicas, teipsum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Quapropter quisquis fornicationis causa vult abiicere vxorē, prior debet esse à fornicatione purgatus: quod similiter etiam de fœmina dixerim. Quod autem dicit, Quisquis solutam à viro duxerit, mœchatur, quæri potest vtrùm quomodo mœchatur ille qui ducit, sic & illa quam ducit. Iubetur enim & illa manere innupta, aut viro reconciliari. Sed si discesserit, inquit, à viro, maneat innupta. Multum autem interest vtrùm dimittat, an dimittatur. Si enim ipsa virum dimiserit & alteri nupserit, videtur cupiditate mutandi coniugii virum priorem reliquisse, quæ sine dubio adulterina cogitatio est. Si autem dimittatur à viro cum quo esse cupiebat, mœchatur quidem qui eam duxerit secundum Domini sententiam: sed vtrùm & ipsa tali crimine teneatur, incertum est. Quanuis multò minus inueniri possit quomodo quum vir & mulier pari consensu sibi misceantur, vnus eorum mœchus sit, & non sit alter. Huc accedit, quia si mœchatur ille ducendo eam quæ soluta est à viro, quanquam

non dimiserit, sed dimissa sit, ipsa eum facit mœchari, quod nihilominus Dominus vetat. Ex quo colligitur, siue dimissa fuerit, siue dimiserit, oportere illam manere innuptam, aut viro reconciliari. Rursum quæritur, vtrum si vxoris permissu, siue sterilis, siue quæ concubitum pati non vult, adhibuerit sibi alteram vir, non alienã, neq; à viro seiunctã, possit esse sine crimine fornicationis? Et in historia quidem veteris Testamenti inuenitur exẽplum, sed nunc præcepta maiora sunt, in quæ per illũ gradum generatio humana peruenit. Tractãda illa sunt ad distinguendas ætates dispensationis diuinæ prouidentiæ, quæ humano generi ordinatissimè subuenit, non autem ad viuendi regulas vsurpandas. Sed tamen vtrùm quod ait Apostolus, Mulier nõ habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: possit intantum valere, vt permittente vxore, quæ maritalis corporis potestatẽ habet, possit vir cum altera, quæ nec aliena vxor sit nec à viro disiuncta, cõcumbere. Sed non ita est existimandum, ne hoc etiã fœmina viro permittente facere posse videatur, quod omnium sensus excludit.

An vxoris permissu, alteram sibi vir adhibere possit.

1. Cor. 7.

Contra Adimantum, Cap. III.

Vxor si opus est dimittenda propter regnũ cælorum.

Quanuis Dominus dederit vxorem viro, relinquenda est tamen si opus est, propter regnũ cælorũ. Non .n. hoc semp necesse est, sicut Apostolus dicit, Siquis fidelis habet vxorẽ infidelem, & hæc cõsentit habitare cum illo, non dimittat. Significat vtique, quòd si non consentit habitare cũ illo, id est, si execratur in illo fidẽ Christi, & non eum patitur quòd Christianus est, relinquenda est propter regnum cælorum. Sicut & idem Apostolus in sequentibus dicit, Quòd si infidelis discedit, discedat. Non enĩ est subiectus seruituti frater aut soror in huiusmodi. Si quis ergo relinquit regnum cælorum, dum non vult relinquere vxorem non ferentem Christianum virum, improbatur à Domino. et item, Si quis vir relinquit vxorem dato libello repudii, quum causa non existat aut fornicationis, aut obtinendi regnum cælorum, similiter improbatur à Domino.

De doctrina Christiana, libro III. Cap. XII.

Quod in aliis personis plerunque flagitium est, in diuina vel prophetica persona magnæ cuiusdã rei signum est. Alia quippe est in perditis moribus, alia in Oseæ Prophetæ vaticinatione coniunctio meretricis. Regno terreno veteres iusti cæleste regnum imaginabantur & prænuntiabant. Sufficiendæ prolis causa erat vxorum plurium simul vni viro habendarum inculpabilis consuetudo. Et ideo vnam fœminam maritos habere plurimos honestum non erat: nõ enim mulier eò est fœcundior, sed meretricia potius turpitudo est, vel quæstum, vel liberos vulgò quærere. In huiuscemodi moribus quicquid illorum temporum Sancti non libidinosè faciebant, quanuis ea facerent, quæ hoc tempore nisi per libidinẽ fieri nõ possunt, non culpat Scriptura. Et quidquid ibi tale narratur, non solùm historicè ac propriè, sed etiam figuratè ac prophetic è acceptum, interpretandum est, vsque in finẽ illũ charitatis, siue Dei, siue proximi, siue vtriusque.

Oseæ 1.

Nusquam legitur vnam mulierẽ plures habuisse maritos.

Contra Faustum, lib. XIX. Cap. XXVI.

Nam & illud de vxore nõ dimittenda, quod Dominus præcepit, quum antiquis dictum sit, Quicunque dimiserit vxorem suam, det illi libellum repudii: si diligenter intueamur, videbimus non esse contrariũ. Exposuit enim Dominus quid Lex voluerit, quum passim dimittenti vxorẽ iusserit libellum repudii dare. Neque enim ait, Qui voluerit dimittat vxorem suam, cui esset contrarium non dimittere: sed vtique nolebat dimitti vxorem à viro, qui hãc interposuit morã, vt in diss idium animus præceps, libelli conscriptione refractus absisteret, & quid mali esset vxorem dimittere cogitaret, præsertim quia, vt perhibent, apud Hebræos scribere literas Hebræas nulli fas erat nisi Scribis solis: quum & excellẽtiorem profiterentur sapiẽtiam, & si qui eorũ essent æquitate ac pietate præditi, non tantùm profiterẽtur, verumetiam sectarentur. Ad hos igitur, quos oporteret esse prudentes Legis interpretes, & iustos dissidii dissuasores, Lex mittere voluit eũ quẽ iusserit libellum repudii dare, si dimisisset vxorẽ. Nõ enim ei poterat scribi libellus, nisi ab ipsis, qui per hanc occasionem & necessitatem, venientem quodãmodo in manus suas bono consilio regerent: atque inter ipsum & vxorem pacificè agendo, dilectionem cõcordiámque suaderent. Quòd si tantum intercederet odium, vt extingui emendarique non posset, tunc vtique scriberetur libellus: quia frustranõ dimitteret, quam sic odisset, vt ad debitam coniugii charitatem, nulla prudentium persuasione reuocaretur. Si enim non diligitur, vxor dimittẽda est. Quia ergo dimittenda non est, diligenda est. Dilectio autem monendo atque suadendo componi, non inuitum cogendo imponi potest. Hoc Scriba facere debebat iust⁹ & sapiẽs, qualem in illa professione esse oportebat. Ad quem vt veniret discordia, marito libellus conscribendus præceptus est. Quẽ vir bonus prudénsq; nõ scriberet, nisi in animo nimis auerso atque peruerso consiliũ concordiæ nõ valeret.

Deut. 24.

Matt. 5. & 19

Quæstionum noui & veteris Testamenti, Quæstio. CXXVII.

Hypocritarum & nuptias prohibentiũ vitium.

Talis est enim quorundam versutia: quia vt sanctitatis & castimoniæ amatores esse se simulẽt, nuptias esse dicũt dãnandas, vt per hoc cõmendentur & populum à veritate auertant, & vt abstinentiæ se studere fingãt: temperandum à cibis tradunt, vt per hoc se alienos à mundo ad cælestia regna festinare ostendant, per quod mentes hominum illicientes, deinceps illicita doceant licere, & licita quasi inconcessa damnare. Hæc sunt præstigia Satanæ, vt causas inuertat,

inuertat, quasi nouum insinus aliquid, excludat veritatem, in qua nihil nouum est, quia totum æternum. Quis non aduertat sensum istum ab aduersariis esse aptatum? Quis enim audeat Dei inuētum reprobare, & quod nunquam alicui obfuit, nisi aduersario veritatis? Qui vt impuritatem suā tegat, sanctimoniam prædicat, quam non amat: vt dum ex eo se quasi bonæ voluntatis ostenderet, illicita suadeat quasi licita.

De hæresibus ad quod vult Deum, Cap. XXV.

Taciani hæretici nuptias dānant.

Taciani à Taciano quodam qui & Encratitæ appellati sunt, nuptias damnant, atque omnino pares eas fornicationibus aliisque corruptionibus faciunt: nec recipiunt in suorum numerum coniugio vtentem, siue marem, siue fœminam: non vescuntur carnibus, eásque omnes abominantur: prolationes quasdam fabulosas seculorum etiam ipsi faciunt: saluti hominis primi contradicunt.

De ecclesiasticis dogmatibus, Caput LXIII.

Nuptiæ bonæ sunt.

Bonæ sunt nuptiæ, sed causa filiorum & cōpescendæ fornicationis obtentu.

Caput LXVII.

Hierarchitarū & Manichæorum hæresis.

Malas dicere nuptias vel fornicationi comparādas, aut stupro, cibos quoque credere malos, vel malicias causare percipientibus, nō est Christianorum, sed proprie Hierarchitarum & Manichæorum.

De bono coniugali, Caput I.

Quoniam vnusquisque homo humani generis pars est, & sociale quiddam est humana natura, magnúmque habet & naturale bonum, vim quoque amicitiæ: ob hoc ex vno Deus voluit omnes homines condere, vt in sua societate, non sola similitudine generis, sed etiam cognationis vinculo tenerentur. Prima itaque naturalis humanæ societatis copula, vir & vxor est. Quos nec ipsos singulos condidit Deꝰ, & tanquam alienigenas iunxit, sed alteram ex altero creauit, signans etiam vim coniunctionis in latere, vnde illa detracta formata est. Lateribus enim sibi iunguntur, qui pariter ambulant, & pariter quò ambulant intuētur. Consequens est connexio societatis in filiis, qui vnus honestus fructus est, non coniunctionis maris & fœminæ, sed concubitus. Poterat enim esse in vtroque sexu, etiam sine tali commixtione, alterius regentis, alterius obsequentis amicabilis quædam & germana coniunctio.

Prima naturalis humanæ societatis copula vir & vxor

Gene. 2.

Caput III.

Primum coniugium bonum.

Illud nunc dicimus secundum istam conditionem nascendi & moriendi, quam nouimus, & in qua creati sumus, aliquid boni esse coniugium masculi & fœminæ: cuius cōfœderationem ita diuina Scriptura cōmendat, vt nec dimissæ à viro nubere liceat alteri, quādiu vir eius viuit: nec dimisso ab vxore liceat alterā ducere, nisi mortua fuerit quæ recesserit. Bonū ergo coniugii, quod etiam Dominus in Euangelio confirmauit, non solùm quia prohibuit dimittere vxorem, nisi ex causa fornicationis, sed etiā quia venit (inuitatus) ad nuptias, cur sit bonum meritò quæritur. Quod mihi nō videtur propter solam filiorū procreationem, sed propter ipsam etiam naturalē in diuerso sexu societatē. Alioqui nō iam diceretur coniugium in senibus, præsertim si vel amisissent filios, vel minimè genuissēt. Nunc verò in bono licet anoso coniugio, etsi emarcuit ardor ætatis inter masculum & fœminam, viget tamen ordo charitatis inter maritum & vxorem: quia quantò meliores sunt, tantò maturius à commixtione carnis suæ pari consensu se continere cœperunt: non vt necessitatis esset postea non posse quod vellēt, sed vt laudis esset primùm noluisse quod possent. Si ergo seruatur fides honoris & obsequiorum inuicem debitorum ab alterutro sexu, etiam si languescentibus & propè cadauerinis vtriusque membris, animorum tamen ritè coniugatorum, tātò syncerior quantò probatior, & tātò securior quātò placidior castitas perseuerat. Habēt etiā id bonum coniugia, quòd carnalis vel iuuenilis incontinētia, etiam si vitiosa est, ad propagandæ prolis redigitur honestatem, vt ex malo libidinis aliquid boni faciat copulatio coniugalis. Deinde quia reprimitur & quodammodo verecundius æstuat concupiscentia carnis, quam temperat parentalis affectus. Intercedit enim quædam grauitas feruidæ voluptatis, quum in ea quòd sibi vir & mulier adhærescunt, pater & mater esse meditantur.

Ioan. 2.

Secundum.

Tertium.

Caput. IIII.

Quartum.

Huc accedit quia in eo ipso, quod sibi inuicem coniuges debitum soluunt, etiam si id aliquanto intemperantius & incōtinentius expetant, fidem tamen sibi pariter debent. Cui fidei tantùm iuris tribuit Apostolus, vt eam Potestatem appellaret, dicens, Mulier non habet potestatē sui corporis, sed vir: similiter autem & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier. Huius autē fidei violatio dicitur adulterium, quum vel propriæ libidinis instinctu, vel alienæ consensu cum altero, vel altera cōtra pactum coniugale cōcumbitur: atque ita frangitur fides, quæ in rebus etiā corporeis & abiectis magnum animi bonum est: & ideo eam saluti quoque corporali, qua etiam vita ista continetur, certum est debere præponi.

1. Cor. 7.

Coniugalis fides violatio, adulterium dicatur.

Caput VI.

Sunt viri aliquando vsqueadeò incontinentes, vt coniugibus nec grauidis parcant. Quicquid ergo inter se coniugati immodestum, inuerecundum, sordidúmve gerunt, vitiū est hominum, nō culpa nuptiarum. Iam in ipsa quoque immoderatiore exactione debiti carnalis, quam eis non secundum imperium præcipit, sed secundum veniam concedit Apostolus, vt etiā præter causam procreandi sibi misceātur: & si eos praui mores ad talē cōcubitum impellūt, nuptiæ tamē ab adulterio seu fornicatione

Matth. 19.

1. Cor. 7.

defendunt. Neque enim illud propter nuptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur.

Capit. VII.

Quomodo autem viro possit esse licentia ducendæ alterius, si adulteram reliquerit, cùm mulieri non sit nubendi alteri, si adulterum reliquerit, non video. Quæ si ita sunt, tantum valet illud sociale vinculum coniugum, vt quum causa procreãdi colligetur, nec ipsa causa procreandi soluatur. Posset enim homo dimittere sterilem vxorẽ, & ducere de qua filios habeat, & tamen non licet, & nostris quidem temporibus ac more Romano nec superducere, vt amplius habeat quàm vnam viuam, & vtique relicta adultera vel relicto adultero, possent plures nasci homines, si vel illa alteri nuberet, vel ille alteram duceret. Quod tamen si non licet, sicut diuina regula præscribere videtur, quem non faciat intentum quid sibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis?

Causa procreanda prolis vxor sterilis nõ dimittenda.

Capit. VIII.

Cæterùm, aliter se habere iura gentilium quis ignorat? Vbi interposito repudio sine reatu aliquo vltionis humanæ, & illa cui voluerit nubit, & ille quam voluerit ducit. Cui consuetudini simile aliquid propter Israeliticam duritiam videtur permisisse Moses, de libello repudii. Qua in re exprobratio diuortii magis apparet, quàm approbatio. Honorabiles ergo nuptiæ in omnibus, & thorus immaculatus.

Gentiles repudium sine reatu vsurpabant. Dent. 24.

Hebr. 13.

Capit. IX.

Bonum est nubere, quia bonum est & filios procreare, matrem familias esse: sed melius est non nubere, quia melius est ad ipsam humanã societatem hoc opere non egere.

1. Tim. 5.

Capit. X.

Sed noui quosdam qui murmurent, Quid si (inquiunt) omnes velint ab omni concubitu abstinere: vnde subsistet genus humanum? Vtinam omnes hoc vellent, duntaxat in charitate, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta multò citius Dei ciuitas compleretur vt acceleraretur terminus seculi. Quid enĩ aliud hortari apparet Apostolum vbi ait, quum inde loqueretur, Vellem omnes esse sicut meipsum? aut in illo loco, Hoc autem dico, fratres, tempus breue est: reliquum est vt & hi qui habent vxores, tanquam non habẽtes sint: & qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui emunt, tanquam non ementes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi, volo vos sine sollicitudine esse. Deinde subiungit, Qui sine vxore est, cogitat quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino. Qui autem matrimonio coniunctus est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori.

Bonum esset vt se omnes continerent.

1. Tim. 5.
2. Cor. 7.

Eodem Cap.

Non itaque nuptias secundum veniam concedit Apostolus. Nam quis ambigat absurdissimè dici, non eos peccasse quibus venia datur? Sed illum concubitum secundum veniã cõcedit, qui fit per incõtinentiã, nõ solùm causa procreãdi, & aliquãdo nulla causa procreãdi, quẽ nuptiæ nõ fieri cogunt, sed ignosci impetrãt: si tamẽ nõ ita sit nimius vt impediat, quæ sepositа debent esse tẽpora orãdi, nec immutetur in eũ qui est cõtra naturã, de quo Apostolus tacere non potuit, cùm de coruptelis nimiis immundorum & impiorum hominum loqueretur.

De nuptiarum indulgentia. 1. Cor. 7.

1. Cor. 7.
1. Petri 3.
Rom. 1.

Capit. XV.

Semel autem initum connubium in ciuitate Dei nostri, vbi etiã ex prima duorum hominum copula quoddam sacramentum nuptiæ gerunt, nullo modo potest nisi alicuius eorum morte dissolui. Manet enim vinculum nuptiarum, etiam si proles cuius causa initum est, manifesta sterilitate non subsequatur, ita vt iam scientibus coniugibus non se filios habituros, separare se tamen vel ipsa causa filiorum, atque aliis copulare nõ liceat. Quod si fecerint, cum eis quibus se copulauerint, adulterium cõmittunt, ipsi autem coniuges manent. Planè vxoris voluntate adhibere aliam, vnde communes filii nascantur, vnius commixtione ac semine, alterius autẽ iure ac potestate, apud antiquos patres fas erat, vtrùm & nunc fas sit non temerè dixerim. Non est. n. nũc propagandi necessitas, quæ tunc fuit, quando & parientibus coniugibus alias propter copiosiorem posteritatem superducere licebat, quod certè nunc non licet. Nam tãtùm affert opportunitatis ad aliquid iustè agendum siue nõ agendum, temporum secreta distinctio, vt nũc melius faciat qui nec vnam duxerit, nisi se continere non possit: tunc autẽ etiã plures inculpabiliter ducebant, & qui se multò facilius continere possent, nisi aliud pietas illo tempore postularet.

Quæ patribus olim licita, nostris temporibus illicita.

Capit. XVI.

Sicut ergo satius est mori fame quàm idolothitis vesci, ita satius est defungi sine liberis, quàm ex illicito coitu stirpem quærere, &c.

Capit. XVIII.

A viro viuo in alterius transire cõ nubium, nec in veteri Testamẽto licuit, nec nunc licet, nec vnquã licebit. Apostatare quippe ab vno Deo, & ire in alterius adulterinam superstitionem, semper est malum. Nec causa ergo numerosioris prolis fecerunt sancti nostri, quod Cato dicitur fecisse Romanus, vt traderet viuus vxorem etiam alterius domum filiis impleturam. In nostrarũ quippe nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quàm fœcunditas vteri.

Cato vxorem præstitit.

De sancta virginitate, Capit. XII.

Habeant coniugia bonum suum, non quia filios procreant, sed quia honestè, quia licitè, quia pudicè, quia socialiter procreant, & procreatos pariter, salubriter, instanter educant, quia thori fidem inuicem seruant, quia sacramentum connubii non violant.

Bona matrimonii.

Lib. IX. de Genesi ad literam, Capit. VII.

Vnde enim magnum magnique honoris meri

Matrimonium inculpatum.

meritũ fidelis & pia virginitas habet, nisi quia isto iam tempore continendi ab amplexu, cùm ex omnibus gentibus ad implendũ Sanctorum numerũ largissima suppetat copia, percipiendæ sordidæ voluptatis libido non sibi vendicat, quod iam sufficiendæ prolis necessitudo non postulat? Denique vtriusque sexus infirmitas propendens in ruinam turpitudinis, rectè excipitur honestate nuptiarum: vt quod sanis possit esse officium, sit ægrotis remedium. Neque enim quia incontinentia malum est, ideo connubium, vel quo incontinentes copulantur, non est bonum. Imò verò nõ propter illud malum culpabile est hoc bonum: sed propter hoc bonum veniale est illud malum, quoniam id quod bonum habent nuptiæ, & quòd bonæ sunt nuptiæ, peccatum esse nunquam potest. Hoc autem tripartitum est, fides, proles, sacramentum. In fide attenditur, ne præter vinculũ coniugale, cum altero vel altera concumbatur. In prole, vt amanter suscipiatur, benignè nutriatur, religiosè educetur. In sacramento autẽ, vt cõiugium non separetur, & dimissus aut dimissa, nec causa prolis alteri cõiungatur. Hæc est, tanquam regula nuptiarum, qua vel naturæ decoratur fœcunditas, vel incontinentiæ regitur prauitas.

Libro III. de ciuitate Dei, Cap. V.

Romani quare morte adulteras non plectebant.

Antiqui Romani in stupro detectas Vestales sacerdotes, viuas etiam defodiebant: adulteras autem fœminas, quanuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plectebant: vsque adeò grauius seueriúsque vindicanda putabant adyta diuina, quàm humana cubilia.

Libro XIIII. Cap. XVIII.

De pudore cõiugali.

Opus verò ipsum, quod libidine tali peragitur, nõ solùm in quibusque stupris, vbi latebræ ad subterfugienda humana iudicia requirũtur, verumetiam in vsu scortorũ, quam terrena ciuitas licitam turpitudinem fecit, quãuis id agatur, quod eius ciuitatis nulla lex vindicat, deuitat tamẽ publicè etiam permissa atque impunita libido conspectum: & verecundia naturali habent prouisum lupanaria ipsa secretum, faciliúsque potuit impudicitia non habere vincula prohibitionis, quàm impudẽtia remouere latibula illius fœditatis. Sed hanc etiã ipsi turpes turpitudinem vocãt, cuius licet sint amatores, ostentatores esse non audent. Quid concubitus coniugalis, qui secũdum matrimonialium præscripta tabularum, procreãdorum fit causa liberorum? Nonne & ipse, quanquam sit licitus & honestus, remotum ab arbitris cubile conquirit? Nónne omnes famulos, atque ipsos etiam paranymphos, & quoscunque ingredi quelibet necessitudo permiserat, antè mittit foras, quàm vel blandiri coniux coniugi incipiat? Et quoniam, sicut ait etiam quidã, Romani eloquii maximus auctor, Omnia rectè facta in luce se collocari volunt, id est, appetunt sciri: hoc rectè factum sic appetit sciri, vt tamen erubescat videri. Quis enim nescit vt filii procreentur, quid inter se coniuges agant, quandoquidem vt id agatur tanta celebritate ducuntur vxores: & tamen cùm agitur vnde filii nascantur, nec ipsi filii, si qui inde iam nati sunt, testes fieri permittuntur? Sic enim hoc rectè factum ad sui notitiam lucem appetit animorum, vt tamen refugiat oculorũ. Vnde hoc, nisi quia sic geritur quod deceat ex natura, vt etiam quod pudeat comitetur ex pœna?

Cap. XX. eodem libro.

Diogenis impudentia.

Hoc illi canini Philosophi, hoc est, Cynici non viderunt, proferẽtes contra humanam verecundiam, quid aliud quàm caninam, hoc est, immundam impudentémque sententiam? vt scilicet quoniam iustum est quod fit in vxore, palàm non pudeat id agere, nec in vico, nec in platea qualibet cõiugalẽ concubitum deuitare. Vicit tamen pudor naturalis opinionem eius erroris. Nam etsi perhibent hoc aliquando gloriabundum fecisse Diogenem, ita putãtem sectam suam nobiliorem futuram, si in hominũ memoriam insignior eius impudẽtia figeretur: postea tamen à Cynicis fieri cessatum est, plúsque valuit pudor vt erubescerẽt homines hominibus, quàm error, vt homines canibus esse similes affectarent.

Cap. XXI.

Procreatio filiorum ad gloriam.

Absit itaque vt credamus illos coniuges in Paradiso constitutos per hanc libidinẽ, de qua erubescendo eadem mẽbra texerunt, impleturos fuisse, quod in sua benedictione Deꝰ dixit, Crescite & multiplicamini, & implete terram. *Genes. 1.* Post peccatum quippe orta est hęc libido. Post peccatum eam natura non impudẽs amissa potestate, cui corpus ex omni parte seruiebat, sensit, attendit, erubuit, operuit. Illa verò benedictio nuptiarum vt coniugati crescerent & multiplicarentur, & implerent terram, quanuis & in delinquentibus manserit, tamen antequam delinquerent data est, vt cognosceretur procreationem filiorum ad gloriam cõnubii, non ad pœnam pertinere peccati.

Cap. XXII.

Copula coniugalis à Deo instituta & benedicta.

Nos autem nullo modo dubitamus secundum benedictionem Dei crescere & multiplicari & implere terram, donum esse nuptiarum, quas Deus ante peccatum hominis ab initio constituit, creando masculum & fœminam, qui sexus euidens vtique in carne est. Huic quippe operi Dei etiam benedictio ipsa subiuncta est. Nam cùm Scriptura dixisset, Masculum & fœminam fecit eos, continuò subdidit, Et benedixit eis Deus, dicens, Crescite & multiplicamini, & implete terrã, & dominamini eius, &c. *Genes. 1.* Certum est igitur masculum & fœminam ita primitus institutos, vt nunc homines duos diuersi sexus videmus & nouimus. Vnum autem dici, vel propter cõiunctionem, vel propter originem fœminæ, quæ de masculi latere creata est. Nam & Apostolus per hoc primum quod *Ephes. 5.*

Deo instituente præcesit exemplum, singulos quosque admonet, vt viri vxores suas diligant, &c.

Libro XV. Cap. XVI.

Quum igitur genus humanum, post primam copulam viri facti ex puluere, & coniugis eius ex viri latere, marium fœminarúmque cõiunctione, opus haberet, vt gignendo multiplicaretur, nec essent vlli homines nisi qui ex illis duobus nati fuissent, viri sorores suas cõiuges acceperũt: quòd profectò quãto est antiquius, compellente necessitate, tanto postea factum est damnabilius, religione prohibente. Habita est enim ratio rectissima charitatis, vt homines quibus esset vtilis atque honesta concordia, diuersarum necessitudinũ vinculis necterentur, nec vnus in vna multas haberet, sed singulæ spargerẽtur in singulos, ac sic ad socialem vitam diligẽtius colligendã, plurimæ plurimos obtinerẽt. Pater quippe & socer duarum sunt necessitudinum nomina. Vt ergo alium quisque habeat patrem, alium socerum, numerosius se charitas porrigit.

Socerum ducere in vxore, res damnabilis.

Lib. II. contra Pelagium & Celestium de peccato originali, Cap. XXXIIII.

Bonum sunt nuptiæ in omnibus quæ sunt propriè nuptiarum. Hæc autem sunt tria, generandi ordinatio, fides pudicitiæ, connubii sacramentum. Propter ordinationem generandi scriptum est, Volo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse. Propter fidem pudicitiæ, Vxor non habet potestatẽ sui corporis, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier. Propter connubii sacramentum, Quod Deus coniunxit, homo non separet.

Nuptiarum bonitas in illis est

1. Timoth. 5.

1. Corinth. 7.

Matth. 19.

Libro I, de nuptiis & concupiscentia, ad Valerium, Cap. IX.

Nam si Deo patrum nostrorum, qui etiam noster est, illa numerositas cõiugum propterea non displicuisset, vt copiosius se libido iactaret, ita etiam sanctæ fœminæ seruissent pluribus singulæ. Quod si aliqua faceret, quid eam nisi concupiscentiæ turpitudo compelleret, vt plures viros haberet, quando ista licentia plures filios non haberet? Veruntamen magis pertinere ad nuptiarum bonum, nõ vnum & multas, sed vnum & vnam satis indicat ipsa prima diuinitus facta coniugum copula, vt inde connubia sumerent initium, vbi honestius attenderetur exemplum. Progrediente autem genere humano, iunctæ sunt quibusdam bonis viris bonæ fœminę, singulis plures. Vnde apparet & illud dignitatis magis appetisse modestiam, & hoc fœcunditatis permisisse naturam. Nam & principat⁹ magis naturaliter vnius in multos, quàm in vnum potest esse multorum. Nec dubitari potest naturali ordine viros potius fœminis, quàm viris fœminas principari. Quod seruans Apostolus ait, Caput mulieris vir: &, Mulieres, subditę estote viris vestris. Et Apostolus Petrus, Quomodo Sara, inquit, obsequebatur Abrahæ, dominum illum vocans. Quod licet ita sese habeat, vt natura principiorum amet singularitatẽ, facilius autem pluralitatem videamus in subditis: tamen plures fœminæ vni viro nunquam licitè iungerẽtur, nisi ex hoc plures filii nascerentur. Vnde si vna cõcumbat cum pluribus, quia non est ei hinc multiplicatio prolis, sed frequẽtatio libidinis, coniunx non potest esse, se meretrix.

Quòd plures fœminæ non viro iuncte iungantur, sed non econuerso.

1. Corinth. 11. Ephes. 5.

1. Pet. 3.

Cap. X. eodem libro.

Quoniam sanè non tantùm fœcunditas, cuius fructus in prole est, nec tantùm pudicitia, cuius vinculum est fides, verũetiam quoddam sacramẽtum nuptiarum commendatur fidelibus cõiugatis. Vnde dicit Apostolus, Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam. Huius proculdubio sacramenti res est, vt mas & fœmina connubio copulati, quandiu viuunt, inseparabiliter perseuerent: nec liceat, excepta causa fornicationis, à coniuge coniugem dirimi. Hoc enim custoditur in Christo & Ecclesia, vt viuens cum viuente in æternũ nullo diuortio separetur. Cuius sacramenti tanta obseruatio est in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius, hoc est, in Ecclesia Christi quibusque fidelibus coniugatis, qui fine dubio membra sunt Christi, vt quum filiorum procreandorum causa vel nubant fœminę vel ducantur vxores, nec sterilem coniugem fas sit relinquere, vt alia fœcunda ducatur. Quod si quisquam fecerit, non lege huius seculi (vbi interueniente repudio sine crimine conceditur cum aliis alia copulare connubia, quod etiam sanctũ Mosem Dominus propter duritiam cordis illorũ Israelitis permisisse testatur) sed lege Euangelii reus est adulterii, sicut etiam illa, si alteri nupserit.

Coloss. 3.

Psalm. 47. Matrimonium quare sacramentũ dicatur

Matth. 19.

Eodem libro, Cap. XVI.

Quia igitur tales nuptiæ esse non possunt quales primorum hominum, si peccatum non præcessisset esse potuerũt, sint tales quales sanctorum patrum fuerunt, vt pudenda carnis cõcupiscẽtia, quæ in Paradiso nec ante peccatum fuit, nec post peccatum illic esse permissa est, quia necesse est in corpore mortis huius vt sit, non ei seruiatur, sed ipsa potius nõnisi ad propagandam prolẽ seruire cogatur. Aut quia hoc tempus, quod iam esse diximus continendi ab amplexu, nõ habet huius officii necessitatem, adiacente vndique in omnibus gentibus tanta fertilitate gignendorum spiritaliter filiorum, illud potius excellentis continentiæ bonum, qui potest capere capiat. Qui verò id capere non potest, etsi acceperit vxorem non peccat, & fœmina si se non continet, nubat. Bonum est homini mulierem non tangere. Verùm quia non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est, restat vt propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat, & vna quæque virum suum habeat: ac sic infirmi-

Qui se continere non possunt, nubant.

1. Corinth. 7.

tas

tas incontinentiæ,ne cadat in ruinam flagitiorum,excipiatur honestate nuptiarũ. Quod enim ait Apostolus de fœminis, Volo igitur iuniores nubere : hoc & de maribus dici potest, Volo iuniores vxores ducere, vt ad vtrunque sexum pertineat,filios procreare;patres & matresfamilias esse , nullam occasionem dare aduersario maledicti.

1.Timoth.5.

Quæstionum super Genesim, Quæst.LXXXIX.

Septem diebus solere nuptias celebrari,etiam liber Iudicum ostendit in Samsone,quando fecit potum septem diebus. Et addidit Scriptura, quòd sic solerent facere iuuenes, fecit autem hoc propter nuptias suas.

Septem diebus nuptiæ celebrabantur olim. Iudicum 14.

Libro I.de adulterinis coniugiis ad Pollentium,Cap.I.

Nulla existente causa fornicationis, cuilibet coniugi licebit vnum de tribus eligere,aut non discedere à cõiuge,aut si discesserit sic manere, aut si non sic manserit, non alterum quærere,sed priori se reddere.

Eodem libro,Cap.XXV.

Infidelis cõiugis connubium non prohibitũ.

Non enim tempore reuelati Testamenti noui in Euangelio, velvllis Apostolicis literis sine ambiguitate declaratũ esse recolo, vtrùm Dominus prohibuerit fideles infidelibus iungi. Quanuis beatissimus Cyprianus inde non dubitet, nec in leuibus peccatis cõstituat,iungere cum infidelibus vinculũ matrimonii, atque id esse dicat prostituere gentilibus membra Christi. Sed quia de iis qui iam coniuncti sunt,alia quæstio est, audiatur & hîc Apostolus dicens, Si quis frater habet vxorem infidelem, & hæc consentiat habitare cum illo , non dimittat illam . Et si qua mulier habet virũ infidelem,& hic consentit habitare cum illa,non dimittat virum.Propter quodlibet tamen fornicationis genus , siue carnis , siue spiritus, vbi & infidelitas intelligitur , & dimisso viro non licet alteri nubere : & dimissa vxore non licet alteram ducere , quoniam Dominus nulla exceptione facta dicit, Si vxor dimiserit virum suum , & alii nupserit , mœchatur : & , Omnis qui dimittit vxorem suam , & ducit alteram, mœchatur.

1.Corinth.7.

Luc.16.

Lib.II.de consensu Euangelistarum,Cap.I.

Sine permixtione carnali potest esse coniugium.

Exemplo Ioseph & Mariæ magnificè insinuatur fidelibus coniugatis, etiam seruata pari consensu continentia, posse permanere,vocarique coniugium, nõ permixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu : præsertim quia nasci eis etiam filius potuit sine vllo complexu carnali, qui propter solos gignendos filios adhibendus est. Neque enim propterea non erat appellandus Ioseph pater Christi,quia nõ eum concumbendo genuerat:quandoquidem rectè pater esset etiam eius,quem non ex sua coniuge procreatum,aliunde adoptasset.

DE SANCTIS, ET VENERATIONE Sanctorum.

In Euangelium Ioannis,Tractatu XXIII.

Colere vnum Deum,religio est Christiana.

Hæc est religio Christiana,vt colatur vnus Deus,non multi dii,quia non facit animã beatam,nisi vnus Deus. Participatione Dei fit beata, non participatione sanctæ animæ fit beata infirma anima: nec participatione Angeli fit beata sancta anima, sed si quærit beata esse infirma anima , quærat vnde beata fit sancta anima. Non enim beatus efficeris ex Angelo tu, sed vnde Angelus inde & tu. Illuc perge anima contemptis cæteris,vel etiam transcensis,&c.

De vera religione,Cap.IV.

Sancti quomodo veneranda. Nota.

Non diligamus visibilia spectacula , ne ab ipsa veritate aberrando, & amando vmbras,in tenebras proiiciamur. Non sit nobis religio in phantasmatibus nostris. Melius est enim qualecunque verum, quàm omne quidquid pro arbitrio fingi potest: & tamen animã ipsam quãuis anima vera sit, cùm falsa imaginatur,colere nõ debemus. Melior est vera stipula,quàm lux inani cogitatione pro suspicãtis voluntate formata:& tamen stipulam quam sentimus & tangimus,dementis est credere colendam. Non sit nobis religio humanorum operum cultus:meliores enim sunt ipsi artifices,qui talia fabricãtur, quos tamen colere non debemus. Non sit nobis religio cultus bestiarum : meliores enim sunt extremi homines , quos tamen colere non debemus. Non sit nobis religio cultus hominũ mortuorum,quia si piè vixerunt,nõ sic habentur vt tales quærant honores: sed illum à nobis coli volunt,quo illuminante lætãtur meriti sui nos esse consortes. Honorandi ergo sunt propter imitationem , non adorandi propter religionem. Si autẽ malè vixerunt , vbicũque sint non sunt colẽdi. Non sit nobis religio, vel ipsa perfecta & sapiens anima rationalis,siue in ministerio vniuersitatis, siue in ministerio partiũ stabilita, siue quæ in summis hominibus expectat commutationem reformationémque portionis suę:quoniã omnis vita rationalis,si perfecta est,incommutabili veritati secum intrinsecus sine strepitu loquenti obtemperat, non obtemperans autem,vitiosa fit. Non ergo per se excellit, sed per illum cui libenter obtemperat. Quod ergo colit summus Angelus, id colendum est etiam ab homine vltimo, quia ipsa hominis natura id non colendo facta est vltima. Non enim aliũde sapiens Angelus,aliunde homo:aliunde ille verax, aliunde homo,sed ab vna incommutabili sapientia & veritate. Nam idipsum actum est temporali dispensatione ad salutem nostram,vt naturã humanam ipsa Dei virtus & Dei sapientia, incommutabilis & cõsubstantialis Patri & coæternus susciperet dignaretur, per quam nos doceret id esse homini colendum,quod ab omni creatura intellectuali & rationali colendum est. Hoc etiam ipsos

Colendum est quod ab omni creatura rationali colitur.

optimos Angelos,& excellentissima Dei ministeria velle credamus, vt vnum cum ipsis colamus Deum, cuius contemplatione beati sunt. Neque enim & nos videndo Angelos beati sumus,sed videndo veritatem,qua etiam ipsos diligimus Angelos,& his cõgratulamur. Nec inuidemus quòd eo paratiores, vel nullis molestiis interpedientibus perfruuntur: sed magis eos diligimus,quoniam & nos tale aliquid sperare à communi Domino iussi sumus. Quare honoramus eos charitate,nõ seruitute,nec eis templa construimus. Nolunt enim se sic honorari à nobis, quia nosipsos, quum boni sumus, templa summi Dei esse nouerunt. Rectè itaque scribitur hominem ab Angelo prohibitum ne se adoraret, sed vnum Deum sub quo ei esset & ille conseruus. Qui autem nos inuitãt vt sibi seruiamus, & tanquam deos colamus, similes sunt superbis hominibus, quibus si liceat, similiter coli volunt: sed istos homines perpeti minus,illos verò colere magis periculosum est. Religet ergo nos religio vni omnipotẽti Deo, quia inter mentem nostram, qua illum intelligimus Patrem & veritatem, id est, luce m interiorem, per quam illum intelligimus, nulla interposita creatura est. Quare ipsam quoque veritatem nulla ex parte dissimilem, in ipso & cum ipso veneremur, quæ forma est omnium, quæ ab vno facta sunt,& ad vnũ nituntur. Vnde apparet spiritalibus animis per hanc formam facta esse omnia, quæ sola implet quod appetunt omnia.

Matth.22.

1.Corinth.3.

Apocal.22.

Libro III.Hypognosticõn contra Pelelagianos, Q.

In libro Sapientiæ legitur, Quoniam gratia Dei,ait,est in Sanctis eius. Ecce generaliter dictum, neminem Sanctorum sine gratia Dei fuisse vel esse: sed vt in eis sit ad confirmandos eos, acceperũt gratis per fidem, quæ à Deo est, non habuerunt ante fidem,quia(vt ait Dauid) pro nihilo saluos facies eos. Item in libro Tobiæ, Ego autem, ait, custodiui animam meam, ne manducarem de escis eorum. Et quoniam memor fui Dei in toto corde meo, dedit mihi summus Deus gratiam ante Salmanasar regẽ, & emebam illi omnia,iẽns in regionẽ Mediam vsquedum mortuus est. Quod verò pręposuit, dicẽs, Quoniam memor eram Dei in toto corde meo,ne proprium esse videretur, & non donum,quòd memor esset Dei,continuò subiungens,ait,Dedit mihi summus Deus gratiam,vt cõfirmaret eius dono,non merito suo Dei memorem fuisse, & locum dilectionis ante regem Salmanasar inuenisse. Præparatur enim volũtas à Domino,à quo omne datum optimum,& omne donum perfectum est, vt omne os obstruatur: & subditus fiat omnis mundus Deo: quia ex operibus non iustificabitur omnis caro coram illo,quia iustitia Dei pręuentu misericordię per fidem Iesu Christi,apparuit super omnes qui crediderunt.

Sapient 4. Nemo Sanctorum sine gratia Dei fuit.

Psalm.55.

Tobiæ 1.

Iacobi 1. Roman.3. Nullus hominũ iustificatur ex operibus.

Libro VIII.de Trinitate,Cap.VII.

Non enim Sanctus quisquam potestate sua gaudet, sed eius à quo habet posse quidquid congruenter potest. Et nouit potẽtius esse cõiungi Omnipotenti pia voluntate, quàm propria voluntate posse quod contremiscant, qui talia non possunt. Itaque ipse Dominus Iesus Christus talia faciens,vt mirantes doceret ampliora, & temporalibus insolitis intẽtos atque suspensos ad æterna atque interiora conuerteret, Venite(inquit)ad me omnes qui laboratis, & onerati estis,& ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos. Et non ait, Discite à me quatriduanos mortuos suscitare: sed ait, Discite à me, quoniam mitis sum & humilis corde. Potentior est enim & tutior solidissima humilitas,quàm ventosissima celsitudo. Et ideo sequitur, dicens, Et inuenietis requiem animabus vestris.

Sãcti potestate sua non gaudent.

Matth.11.

De Ecclesiasticis dogmatibus,Cap. LXXXVI.

Nullus sanctus & iustus caret peccato,nec tamẽ ex hoc desinit esse iustus vel sanctus, cùm affectu teneat sanctitatem. Non enim naturæ humanæ viribus,sed propositi adiumento,per Dei gratiam acquirimus sanctitatem. Et ideo veraciter se omnes Sancti pronuntiant peccatores, quia in veritate habent quod plangant: & si non reprehensione conscientiæ, certè mobilitate &mutabilitate pręuaricatricis naturę.

Nullus Sanctorum caret peccato.

De præsentia Dei ad Dardanum,Cap.VI.

Cùm igitur Deus,qui vbique est,non in omnibus habitet, etiam in quibus habitat, non æqualiter habitat. Nã vnde est illud quod Helisæus poposcit,vt dupliciter in eo fieret Spiritus Dei,qui erat in Helia? Et vnde in omnibus Sanctis sunt alii aliis sanctiores, nisi abundantius habendo habitatorem Deum?

4.Reg 2. Sanctitas vnde in Sanctis.

Libro II.contra secundam Gaudentii Epistolam,Cap.XXIII.

Non itaque debemus quidquid in Scripturis etiam DEI testimonio laudatos homines fecisse legerimus, consentiendo approbare, sed considerãdo discernere, adhibẽtes iudiciũ non sanè nostrę auctoritatis,sed Scripturarum diuinarum atque sanctarum, quæ nos nec illorum hominum,quibus illic bonum atque præclarum testimoniũ perhibetur, omnia vel imitari vel laudare facta permittit, si quæ non rectè ab eis facta sunt, vel huic iam tempori non conueniunt: sed de his quæ tunc fuerant recta, non sunt.

Sanctorum facta non omnia imitanda.

Libro XXII.contra Faustum,Cap.XXI.

Colimus ergo Martyres eo cultu dilectionis & societatis,quo & in hac vita coluntur homines sancti Dei,quorum cor ad talem pro Euangelica veritate passionem paratum esse sentimus: sed illos tantò deuotius, quãtò securius post incerta omnia superata, quantò etiam fidẽtiore laude prædicamus, iam in vita feliciore vi-

Quomodo à Christianis colẽdi Martyres.

re victores, quàm in ista adhuc vsque pugnantes. At illo cultu qui Græcè latria dicitur, Latinè vno verbo dici non potest, quum sit quædam propriè diuinitati debita seruitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi vnũ Deum. Quum autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificii, vnde idololatria dicitur eorũ, qui hoc etiam idôlis exhibent, nullo modo tale aliquid offerimus, aut offerendum præcipimus, vel cuiquam Martyri, vel cuiquam sanctæ animæ, vel cuiquam Angelo. & quisquis in hunc errorem dilabitur, corripitur per sanã doctrinam, siue vt corrigatur, siue vt caueatur. Ipsi enim Sancti vel homines, vel Angeli exhiberi sibi nolunt, quod vni Deo deberi norũt. Apparuit hoc in Paulo & Barnaba, cùm cõmoti miraculis, quæ per eos facta sunt, Lycaonii tãquã diis immolare voluerunt. Cõscissis enim vestimẽtis suis, cõfitentes & persuadẽtes se deos nõ esse, ista sibi fieri vetuerũt. Apparuit & in Angelis, sicut in Apocalypsi legimus, Angelum se adorari prohibentem, ac dicentem adoratori suo, Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Ista sibi planè superbi spiritus exigunt, diabolus & Angeli eius, sicut per omnia templa & sacra gentilium: quorum similitudo in quibusdã etiam superbis hominibus expressa est, sicut de Babyloniæ quibusdã regibus memoriæ commendatum tenemus.

Actorum 14.

Apocal. 19. & 22.

Daniel. 3.

Contra Secundinũ Manichæum, Cap. XVII.

Sãcti honorãdi in Deo.

Honor quippe summus, qualem pietas religiosorum exhibet, vtique deo debetur. Qui ergo amat honorem, Deum imitatur. Sed humiles animæ in illo se honorari volunt, superbi præ illo. Ad Deum autem humiles excelsiores fiunt iniustis: contra Deum verò excelsi humiliores fiunt iustis, ea scilicet dispensatione præmiorum atque pœnarum, quia illi Deum amauerunt supra se: illi pro Deo amauerunt se.

In Psalmum LXVII.

Psalm. 120. Auxilium non à Sanctis, sed à Domino.

Leuaui oculos meos ad montes, vnde veniet auxilium mihi. Nec tamẽ auxilium meum ab ipsis propriè montibus, sed auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terrã. Vnus quippe ipsorum montium multum excellens, cùm dixisset, quòd plus illis omnibus laborauerit, non autem ego, sed gratia Dei mecum, inquit.

1. Corinth. 15.

In Psalmum LXXXV.

Sanctus sum cum audio, vocem eius agnosco, & hîc separo meam. Certè inseparabiliter à corpore suo loquitur, cum sic loquitur, Et audebo ego dicere quoniam sanctus sum? Si Sanctus tanquàm sanctificans, & nullo sanctificante indigens, superbus & mendax: si autem Sanctus sanctificatus, secundum id quod dictum est, Sãcti estote, quoniam ego Sanctus sum: audeat & corpus Christi, audeat & vnus ille homo, clamans à finibus terræ cum capite suo, & sub capite suo dicere, Sanctus sum. Accepit enim gratiam sanctitatis, gratiam Baptismi & remissionis peccatorum. Et hæc quidẽ fuistis, ait Apostolus enumerans multa peccata, & leuia, & grauia, & vitata, & horribilia: & hæc quidẽ fuistis, sed abluti estis, sed sãctificati estis. Si ergo sanctificatos dicit, dicat & vnusquisque fideliũ Sanctus sum. Non est ista superbia elati, sed confessio non ingrati. Si enim dixeris te sanctum esse ex te, superbus es. Rursus fidelis in Christo, & membrum Christi, si te non dixeris esse sanctum, ingratus es. Arguens enim superbiam Apostolus, non ait, Non habes: sed ait, Quid enim habes, quod nõ accepisti? Dic Deo tuo Sanctus sum, quia sanctificasti me, quia accepi, non quia habui: quia tu dedisti non quia ego merui. Etenim ex alio latere incipis iniuriam facere ipsi Domino nostro Iesu Christo. Si enim Christiani omnes, & fideles, & baptizati in illo, ipsum induerunt, sicut Apostolus dicit, Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis: si membra sunt facti corporis eius, & dicunt se sanctos non esse, capiti ipsi faciunt iniuriam, cuius membra sancta sunt. Iam vide vbi sis, & de capite tuo dignitatem cape. Etenim eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.

1. Corinth. 6.

1. Corinth. 4.

Galat. 3.

Ephes. 5.

Libro X. de ciuitate Dei, Cap. I.

Latria soli Deo debetur.

Latriam ei tãtùm Deo deberi dicimus, qui verus est Deus, facítque suos cultores deos. Quicunque igitur sunt in cælestibus habitationibus immortales & beati, si nos non amãt, nec beatos esse nos volunt, colẽdi vtique non sunt. Si autem amant, & beatos volunt, profectò inde volunt, vnde & ipsi sunt: an aliunde ipsi beati, aliunde nos?

DE SIMVLACHRIS & imaginibus.

Expositionis Epistolæ ad Galatas, Cap. V.

Idolorũ seruitus vltima fornicatio animæ

Idolorum seruitus vltima fornicatio est animæ, propter quam etiam bellum aduersus Euangelium cum reconciliatis Deo furiosissimum gestum est: cuius reliquiç, quanuis interdiu, adhuc tamen recalent.

al. quãuis tritæ, diu adhuc, &c.

De verbis Domini secundũ Matth. Sermo. VI.

Quæ immolãt gẽtes, dæmonibus immolãt, & non Deo, nolo vos socios fieri dæmoniorũ. Nouimus quia idôlum non est Deus, vtinam & illi sic norint. Sed propter eos qui hoc non norũt infirmos, non debet percuti conscientia ipsorum. Hoc monet Apostolus. Nam & illi quòd numen habeant, & pro nuimne accipiãt illam statuam, ara testatur. Quid illic faciat ara, si illud non habetur pro numine? Nemo mihi dicat, Non est numen, non est Deus. Iam dixi, vtinam sic ipsi norint hoc, quomodo omnes nouimus nos. Sed quid habeant, pro qua re habeant, quid ibi faciat, ara illa testatur. Conuincit omnium colentium mentes, non conuincat recumbentes, sed non premantur Christiani, si premuntur pagani. Verbis ipsorum ne credatis, nec timeatis: hostes nos dicũt idolorum suorum. Sic præstet Deus, & det omnia in potesta-

1. Corinth. 10.

Quomodo in destructione idolorum agendum sit.

te,quomodo dedit quod fractũ est. Hoc enim dicimus charitati vestrę,ne faciatis ista,quãdo in potestate vestra nõ est vt faciatis illud. Prauorum hominũ est, furiosorum Circuncellionum,& vbi potestatẽ non habẽt,sęuire & velle mori properant sine causa. Audistis quę vobis legimus, omnes qui nuper in Mapalibus adfuistis. Cùm data fuerit vobis terra in potestatem(prius ait in potestatem,& sic dixit quæ faciendasunt) aras eorum, inquit, destruetis,lucos eorum cõminuetis, & omnes titulos eorũ cõfringetis. Cùm acceperitis potestatem,hoc facite: vbi nobis non est data potestas, non facimus:vbi data est,non prętermittimus. Multi pagani habent istas abominationes in fundis suis,nunquid accedimus & cõfringimus? Prius enim agimus, vt idôla in eorum corde frangamus. Quando Christiani & ipsi facti fuerint, aut inuitant nos ad tam opus bonum,aut præueniunt nos. Modò orandum est pro illis,non irascendum illis. Contra idôla prædicamus,de cordibus illa tollimus, sumus persecutores idolorum: profitemur. Nunquid seruatores? Non facio vbi non possum,non facio vbi conqueritur dominus rei. Vbi autem vult fieri,& gratias agit,reus ero si non fecero.

Deut 7,12.

Augustperse-cutor idolorum

Ad Deogratias presbyterum, Epist. XLIX.

Qui Christianas literas vtriusque Testamenti sciunt, non hoc culpãt in sacrilegis ritibus Paganorum, quòd construant templa, & instituant sacerdotia, & faciant sacrificia: sed quod hæc idôlis & dæmoniis exhibeãt. Et idôla quidem omni sensu carere quis dubitet? Veruntamen cùm iis locãtur sedibus honorabili sublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorũ membrorum atque sensuum,quanuis insensata & exanima,afficiunt infirmos animos,vt viuere ac spirare videantur,accedente præsertim veneratione multitudinis, qua tantus eis cultus Dei impẽditur. Quibus morbidis & pestilentiosis affectibus medetur Scriptura diuina, quæ rem quidem notam, sed tamen salubri remedio admonitionis inculcat, dicens, Oculos habent & non vident, aures habent & non audiunt,& cætera talia. Hęc enim verba quô magis aperta & populariter vera sunt, eô magis incutiunt salubrem pudorem illis, qui cùm talibus simulachris diuinum cum timore cultum exhibent, cáque viuẽtibus similia venerantes, adorantésque cõtuentur, eísque velut præsentibus preces allegant, victimas immolant, vota persoluunt, sic afficiũtur omnino, vt ea sensu carentia putare non audeant. Ne arbitrentur autem isti hoc solùm nostros libros velle sonare,quòd huiusceemodi affectº humano cordi ex idôlis innascitur, apertissimè scriptum est, Quoniam omnes dii gentium dæmonia. Vnde & Apostolica disciplina non solùm dicit,quod apud Ioannem legitur, Fratres, cauete à simulachris: verumetiam quod apud Paulum, Quid ergo? dico quòd idôlis immolatum sit aliquid,aut idôlum est aliquid? Sed quæ immolant gentes, dæmoniis & non Deo immolant. nolo autem vos socios fieri dęmoniorum. Vnde satis intelligi potest, non tam ipsam immolationem (nam vero Deo prisci Sancti immolauerunt) sed quod diis falsis & impiis dæmoniis immolatur, reprehendi à vera religione in superstitionibus gentium. Sicut enim veritas hortatur homines fieri socios sanctorum Angelorum,ita seducit impietas ad societatem dæmoniorum,cui præparatur ignis æternus,sicut regnum æternum societati Sanctorũ. Neque illinc excusant impii sua sacrilega sacra & simulachra,quòd eleganter interpretãtur quid quæque significent. Omnis quippe illa interpretatio ad creaturam refertur, nõ ad Creatorẽ,cui vni debetur seruitus religionis illa,quæ vno nomine Latria Græcè appellatur. Vnde colligitur corporali creaturæ non esse sacrificandum. Quoniam quãtò magis pia est & subdita Deo, tãtò minus se tali honore dignatur, quem scit non deberi nisi Deo.

1 Ioannis 5.

1 Corinth. 10.

Psalm 95.

Psalm.113.

Ad Ianuarium, Epistola CXIX.

In primo Dei pręcepto, vbi prohibetur coli aliqua in figmentis hominum Dei similitudo, non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla imago eius coli debet,nisi illa quę hoc est quod ipse:nec ipsa pro illo,sed cum illo:& quia creatura mutabilis est, ac propterea dicitur, Omnis creatura vanitati subiecta est.

Exod.20. Prohibetur coli Dei similitudo in figmentis hominum.

Libro I. de Trinitate, Cap. VI.

Idololatræ dicuntur, qui simulachris eam seruitutem exhibent quæ debetur Deo. Secũdum hanc enim seruitutem dictum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Nam & hoc distinctius in Græca scriptura inuenitur: λατρεύσεις enim habet. Porrò si tali seruitute creaturæ seruire prohibemur, quandoquidem dictum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies: vnde & Apostolus detestatur eos qui coluerunt & seruierunt potius creaturæ quàm Creatori: non est vtique creatura Spiritus sanctus,cui ab omnibus Sanctis talis seruitus exhibetur,dicente Apostolo, Nos enim sumus circuncisio Spiritu Dei seruientes:quod est in Græco λατρεύοντες.

Idololatræ qui dicantur.

Deutron.6. Matth 4.

Roman.1.

Philip.3.

Libro I. de consensu Euangelistarum, Cap. XXXI.

Desinant ergo dicere mali laudatores Christi, qui nolunt esse Christiani, quòd Christus non docuerit deos eorum deseri,& simulachra confringi. Deus enim Israel,de quo prædictum est, quòd Deus vniuersæ terræ vocabitur. & Deus vniuersę terrę iam vocatur. Hoc per Prophetas futurum prædixit, hoc per Christũ cõgruo tempore impleuit. Nam apud Esaiam legimus, Propterea,inquit, ipse hæreditabit cõplures,& fortium partietur spolia. Nempe iam hæreditate possidet multos, & fortium partitur spolia, quum ea quæ diabolus & dæmones possidebant, per Ecclesiarum suarum fabricas & quos-

Christum sub tempore simulacra confracturum Prophetæ prædixerunt. Deutro 7. Esaiæ 38.

Esaiæ 53.

& quoslibet necessarios vsus illis expulsis proditisque distribuit.

In Psalmum CXIII.

Psalm.113 Simulachra gentium, argentum & aurum, opera manuum hominũ. Id est, quanuis Deum nostrum carnalibus oculis vestris nõ possimus ostendere, quem per opera intelligere debuistis, nolite tamen seduci vanitatibus vestris, quia vos ea quæ colitis, digito potestis ostendere. Multò quippe honestius non haberetis quod possetis ostendere, quàm vt in eo quod istis oculis à vobis ostenditur, vestri cordis cæcitas ostendatur. Quid enim ostenditis, nisi aurum & argentum? Habent quidem ærea & lignea & fictilia simulachra, & huiusce modi alterius alterúsque materiæ: sed pretiosum eorum maluit commemorare Spiritus sanctus, quia quum in eo quisque quod illi charius est erubuerit, multò facilius auertitur à veneratione viliorum. Nam dictum est alio loco de simulachrorum cultoribus, Dicentes ligno, Pater meus es tu: & lapidi, Tu me genuisti. Sed ne sibi sapientior videatur, qui hoc non ligno & lapidi dixerit, sed auro & argento, huc aspiciat, huc aure cordis intendat. Simulachra gentium argentum & aurum. Item, Oculos habent & non videbunt, aures habent & non audient, &c. Cur ergo tantopere Spiritus sanctus curat Scripturarũ plurimis locis hæc insinuare atque inculcare veluti inscientibus, quasi non hominibus apertissima sint atque notissima, nisi quia speciem membrorum significat, quam naturaliter in animantibus viuentem videre, atque in nosmetipsis sentire consueuimus? Quanquam, vt illi asserunt, in signo aliquo fabre facto, atque eminenti collocato suggestu, quum adorari atque honorari à multitudine cœperit, parit in vnoquoque sordidissimum erroris affectum, vt quoniã in illo figmento non inuenit vitalem motum, credat numen occultum: effigiem tamen viuenti corpori similem, seductus forma, & commotus auctoritate, quasi sapientum institutorum obsequentúmque turbarum, sine viuo aliquo habitatore esse non putat. Hinc & mala dæmonia ad possidenda gentium simulachra, talis hominum affectus inuitat, quorum præsidẽtium varia fallacia mortiferi seminantur & multiplicantur errores. Aliis itaque locis etiam contra ista diuinæ literæ vigilant, ne quisquam dicat quum irrisa fuerint simulachra, Non hoc visibile colo, sed numen quod illic inuisibiliter habitat. Ipsa ergo numina in alio Psalmo eadem *Psalm.95* Scriptura sic damnat, Quoniam dii gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. Dicit *2. Corinth.10* & Apostolus, Non quòd idolum sit aliquid, sed quoniam quæ immolant gentes dæmoniis immolant & nõ Deo: &, Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Videntur autem sibi purgatioris esse religionis, qui dicunt, Nec simulachrũ nec dæmonium colo, sed per effigiem corporalem eius rei signum intueor, quam colere debeo. Itaque Apostoli vna sententia pœnam istorum damnationémque testatur, Qui transmutauerunt, inquit, veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quàm Creatori, qui est benedictus Deus in secula. Nam priori parte huius sententię simulachra damnauit, posteriori autẽ interpretationes simulachrorũ. Effigies enim à fabro factas appellando nominibus earum rerum quas fabricauit Deus, transmutant veritatem Dei in mendacium: res autem ipsas pro diis habendo & venerando, seruiunt creaturæ potius quàm Creatori, qui est benedictus in secula. Quis autem adorat vel orat intuens simulachrum, qui nõ sic afficitur, vt ab eo se exaudiri putet, ac ab eo sibi prętari quod desyderat, speret? Contra hunc affectum, quo humana & carnalis infirmitas facilè capi potest, cantat Scriptura Dei, Simulachra, inquit, gentium, argẽtum & aurum, opera manuum hominum.

Cũra simulachrorũ patrum.

Hierem.2

Roman.1

De ciuitate Dei, libro I. Cap. VI.

Ironia Fabij in idola Tarentinorum.

Fabius Tarentinæ euersor vrbis, à simulachrorum deprædatione abstinuisse laudatur. Nam cùm ei Scriba suggessisset, quid de signis deorum, quæ multa capta fuerãt, fieri iuberet, continentiam suã iocando condiuit. Quæsiuit enim cuiusmodi essẽt: & cùm ei nõ solùm multa grandia, verũetiam renuntiarentur armata, Relinquamus, inquit, Tarentinis deos iratos.

Libro III. Cap. XI.

Simulachrum Apollinis fleuisse ferunt.

Apollo ille Cumanꝰ, cùm aduersus Achęos, regémque Aristonicum à Romanis bellaretur, quatriduo fleuisse nũtiatus est. Quo prodigio haruspices territi, cùm id simulachrum in mare putauissent esse proiiciendum, Cumani senes interceſſerunt, atque retulerunt tale prodigiũ & Antiochi & Persæ bello in eodem apparuisse figmento. Et quia Romanis feliciter prouenisset, ex Senatusconsulto eidem Apollini sua dona esse missa testati sunt. Tunc verò peritiores acciti haruspices, respõderunt, Simulachri Apollinis fletum ideo prosperum esse Romanis, quoniam Cumana Colonia Græca esset, suisque terris vnde accitus esset, id est, ipsi Græciæ & luctum & cladem Apollinem significasse plorantem. Deinde mox Aristonicum regẽ victum & captum esse nuntiatum est, quem vinci vtique Apollo nolebat & dolebat, & hoc sui lapidis etiam lachrymis indicabat.

Libro IIII. Cap. IX.

Varronis de simulachris sententia.

Hi qui populis, inquit Varro, instituerunt simulachra, & metum dempserunt, & errorem addiderunt.

Eodem libro, Cap. XXX.

Nõ enim Philosophi solùm, inquit Tulliꝰ, verumetiam maiores nostri superstitionem à religione separauerunt. Nam qui totos dies precabantur & immolabãt, vt sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati. Quis nõ intelligat eum conari, dum consuetudinem ciuitatis timet, religionem laudare ma-

iorum,eámque à superstitione velle seiungere, sed quomodo id posit non inuenire? Si enim à maioribus illi sunt appellati superstitiosi,qui totos dies precabantur & immolabant : nunquid & illi qui instituerunt quod iste reprehendit,deorum simulachra diuersa ætate & veste distincta,deorum genera, coniugia, cognationes? Hæc vtique quum tanquam superstitiosa culpantur,implicat ista culpa maiores talium simulachrorum institutores atque cultores,implicat & seipsum , qui quantolibet eloquio se in libertatem nitatur euoluere,necesse habebat ista venerari,nec quod in hac disputatione disertus insonat,mutire audet in populi concione. Agamus itaque Christiani Domino Deo nostro gratias,non cęlo & terræ,sicut iste disputat : sed ei qui fecit cælum & terram, qui has superstitiones , quas iste Balbus velut balbutiens vix reprehẽdit, per altissimam Christi humilitatem, per Apostolorum prædicationẽ, per fidem Martyrum, pro veritate moriẽtium, & cum veritate viuentium , non solùm in cordibus religiosis, verumetiam in ædibus superstitiosis libera suorum seruitute subuerterit.

Cap.XXXI.

Romani per 170. annos deos sine simulachris coluere. Varro de simulachris.

Dicit etiam Varro antiquos Romanos plus quam annos centum & septuaginta, deos sine simulachro coluisse. Quod si adhuc , inquit, mansisset,castius dii obseruarentur. Cuius sententiæ suæ testem adhibet inter cætera etiam gentem Iudæam,nec dubitat eum locũ ita concludere,vt dicat, Qui primi simulachra deorũ populis posuerunt, eos ciuitatibus suis & metum dempsisse,& errorem addidisse: prudenter existimans deos facilè posse in simulachrorum stoliditate contemni. Quòd verò non ait errorem tradiderũt,sed addiderunt, iam vtiq; fuisse etiam sine simulachris intelligi vult errorẽ.

Libro VIII.Cap.XXIIII.

Psalm.113 Immundi spiritus simulachris colliganntur.

Nam quid sunt idôla,nisi quòd eadem Scriptura dicit, Oculos habent,& non vident : & quidquid tale de materiis licet à fabro effigiatis, tamen vita sensúque carentibus dicendum fuit? Sed immundi spiritus eisdem simulachris arte illa nefaria colligati , cultorum suorum animas in suam societatem redigẽdo, miserabiliter captiuauerunt.

Libro XVIII.Cap.XXIIII.

Tametsi posteriora tempora deos homines mortuos non instituerunt, tamen ab antiquis institutos colere vt deos,& habere non destiterunt. Quinetiam simulachris,quę veteres non habebant,auxerũt vanæ atque impiæ superstitionis illecebram , id efficiẽtibus immundis in eorum corde dæmonibus, per fallacia quoque oracula decipiẽtibus,vt fabulosa etiam crimina deorum,quæ iam vrbaniore seculo non fingebantur,per ludos tamen in eorundem falsorum numinum obsequium turpiter agerentur.

Libro I.Cap.II.

Tot bella gesta conscripta sunt, vel ante conditam Romam,vel ab eius exortu & imperio: legant & proferãt sic ab alienigenis aliquã captam esse ciuitatem, vt hostes qui ceperant, parcerent eis, quos ad deorũ suorum tẽpla confugisse compererãt: aut aliquem ducem barbarũ præcepisse, vt irrupto oppido nullus feriretur,qui in illo vel illo templo fuisset inuentus.

Nonne vidit AEneas -Priamúmque per aras *Virgi.2.AEn.*
Sãguine fœdãtẽ quos ipse sacrauerat ignes?
Nonne Diomedes & Vlyxes
-cæsis summæ custodibus arcis,
Corripuêre sacrã effigiẽ,manibúsq; cruẽtis
Virgineas ausi diuæ contingere vittas?
Nec tamen quod sequitur verum est:
Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
Spes Danaûm.

Postea quippe vicerunt, postea Troiam ferro ignibúsque delerunt , postea confugientem ad aras Priamũ obtruncauerunt. Nec ideo Troia periit, quia Mineruam perdidit. Quid enim prius ipsa Minerua perdiderat vt periret? An fortè custodes suos? Hoc sanè verum est, illis quippe interemptis potuit auferri. Neq; enim homines à simulachro, sed simulachrum ab hominibus seruabatur. Quomodo ergo colebatur vt patriam custodiret & ciues,quæ suos nõ valuit custodire custodes? *Homines à simulachro non seruantur, sed simulachrum ab hominibus.*

DE INDVLGENTIIS ET remissione peccatorum.

Ad Laurentium Enchirid.Cap. IXXXIII.

Peccatum in Spiritũ sanctũ

Qui verò in Ecclesia remitti peccata non credens,contemnit tantam diuini muneris largitatem, & in hac obstinatione mentis diem claudit extremũ, reus est illo irremissibili peccato in Spiritum sanctum,in quo Christus peccata dimittit.

Libro I.Retractat.Cap.XXI.

Retractanit de sententiam de Petro Aug.

In libro contra Epistolam Donati , dixi quodam loco de Petro Apostolo , quòd in eo, tanquam in petra,fundata sit Ecclesia: qui sensus etiam cantatur ore multorum in versibus beatissimi Ambrosii , vbi de gallo gallinaceo ait,Hoc ipsa Petra Ecclesia canente,culpam diluit. Sed scio me postea sæpissime sic exposuisse quod à Domino dictum est, Tu es Petrus,& *Matth.16* super hãc Petram ædificabo Ecclesiam meam: vt super hãc intelligeretur quam confessus est Petrus,dicens, Tu es Christus Filius Dei viui. acsi Petrus ab hac Petra appellatus, personam Ecclesiæ figuraret, quæ super hanc Petram ædificatur.& accepit claues regni cælorum. Nõ enim dictum est illi, Tu es Petra, sed tu es Petrus : Petra autem erat Christus, quem confessus Simon , sicut eum tota Ecclesia confitetur , dictus est Petrus . Harum autem duarum sentẽtiarum, quæ sit probabilior, eligat lector. *1 Corinth.10*

Contra

Contra Iudæos, Paganos & Arrianos, Cap. XIX.

Remissio peccatorum donũ est Spiritus sancti. Ioannis 20

Donum Spiritus sancti agnoscimus esse remissionem peccatorum omnium, suffragante nobis ipsa Veritate, quæ post resurrectionem suam ait discipulis suis, Accipite Spiritũ sanctum: si cui remiseritis peccata, remittũtur illi.

De agone Christiano, Cap. XXX.

Nusquã tã vigere debent viscera misericordiæ, quàm in catholica Ecclesia, vt tanquam vera mater nec peccantibus filiis superbè insultet, nec correctis difficilè ignoscat. Nõ enim sine causa inter omnes Apostolos, huius Ecclesiæ catholicæ personam sustinet Petrus. Huic enim claues Ecclesiæ regni cælorum datę sunt. *Matth. 16* Et cùm ei dicitur, ad omnes dicitur, *Ioannes 21* Amas me? pasce oues meas. Debet ergo Ecclesia catholica correctis & pietate firmatis filiis libenter ignoscere, quum ipsi Petro personam eius gestanti, *Matth. 14, & 26* & quum in mari titubasset, & cùm Dominum carnaliter à passione reuocasset, & cùm aurem serui gladio præcidisset, *Galat. 2* & quum ipsum Dominum ter negasset, & quum in simulationem postea superstitiosam lapsus esset, videamus veniam esse concessam, eúmque correctũ atque firmatum, vsque ad Dominicæ passionis gloriam peruenisse.

Eodem libro, Cap. XXXI.

Claues regni cælorum datæ sunt Ecclesiæ. Matth. 16 Nec eos audiamus, qui negant Ecclesiam Dei omnia peccata posse dimittere. Itaque miseri, dum in Petro Petram non intelligunt, & *1. Timoth. 5* nolunt credere datas Ecclesiæ claues regni cælorum, ipsi eas de manibus amiserunt. Isti sunt qui viduas si nupserint, tanquã adulteras damnant, & super doctrinam Apostolicam se prædicãt esse mundiores. Qui nomen suum si vellent agnoscere, mũdanos se potius quàm mundos vocarent. Nolentes enim si peccauerint corrigi, nihil aliud delegerunt, nisi cum hoc mundo damnari. Nam quibus veniam peccatorum negant, non eos aliqua sanitate custodiunt, sed ægris subtrahunt medicinam, & viduas suas vri cogunt, quas nubere non permittunt. *1. Corinth. 7* Non enim prudentiores habendi sunt, quàm Apostolus Paulus, qui ait, Malo eas nubere quàm vri.

Libro I. de doctrina Christiana, Cap. XVIII.

Has igitur claues dedit Ecclesiæ suæ, vt quæ solueret in terra, soluta essent in cælo, scilicet vt quisquis in Ecclesia eius dimitti sibi peccata crederet, séque ab iis correctus auerteret, in eiusdem Ecclesiæ gremio constitutus, eadem fide atque correctione sanaretur. Quisquis enim non credit dimitti sibi posse peccata, fit deterior desperando, quasi nihil illi melius quàm malum esse remaneat, vbi de fructu suæ conuersionis infidus est.

De natura boni aduersus Manichæos, Cap. XLVIII.

Per quid detur Præsta nobis, da nobis, vt per nostrũ ministerium, quo execrabilẽ & nimis horribilẽ errorẽ Manichæorũ redargui voluisti, sicut iam multi liberati sunt, & alii liberẽtur, & siue per sacramentum sancti Baptismi tui, siue per sacrificiũ contribulati spiritus, & cordis contriti & humiliati, in dolore pœnitentiæ, remissionẽ peccatorũ & blasphemiarũ suarũ, quibus per ignorãtiam suã te offenderũt, accipere mereãtur. O Domine, tantũ enim valet impellẽs misericordia & potestas tua, & veritas Baptismi tui, clauésq; regni cælorũ in sancta Ecclesia, vt nec de illis desperandũ sit, quãdiu in hac terra per tuã patientiam viuunt, qui etiã sciẽtes quãtum malum sit talia de te sentire vel dicere, propter aliquam tẽporalis & terrenæ cõmoditatis cõsuetudinem vel adeptionem, in illa maligna professione detinentur, si ad tuam ineffabilem bonitatem saltẽ increpati tuis correptionibus fugiãt, & omnibus carnalibus vitæ illecebris, cælestem vitam æternámque præponant. *remissio peccatorum. Psalm. 50.*

De verbis Domini secundum Matthæum, Sermo. XIII.

Tu es Petrus: Simon quippe antè vocabatur. Hoc autẽ nomen ei, vt Petrus appellaretur à Domino impositũ est, & hoc vt ea figura significaret Ecclesiam. Quia enim Christus Petra, Petrus populus Christianus. Petra enim principale nomen est, ideo Petrus à Petra, non Petra à Petro, quomodo non à Christiano Christus, sed Christianus à Christo vocatur. Tu es ergo (inquit) Petrus, & super hanc Petram quam confessus es, super hanc Petram quam cognouisti, dicens, Tu es Christus Filius Dei viui, ædificabo Ecclesiam meam, id est, super meipsum Filium Dei viui ædificabo Ecclesiam meam. Super me ædificabo te, non me super te. *Ecclesia super Christum Petrus, nõ super Petrum ædificata.*

Sermon. CLXXXI. de tempore.

Credenda est præcipuè, fratres, peccatorum remissio, quia hoc vnum remedium est, quod hominum genus à sententia perpetuæ mortis absoluat. Idcirco vnigenitus Altissimi dignatus est carnem assumere, contentus est cruce, vt te, qui crimina tua cuadere non poteras, indulgẽtia faceret innocentẽ. Ideo immaculatus occisus est Agnus, vt eius cruore, humani generis macula tergeretur. Miror autẽ quosdã sic obstinatos esse, vt dãdam nõ putent lapsis pœnitentiã, aut pœnitẽtibus existimẽt veniã denegandam, cùm scriptum sit, Memẽto vnde excideris, & age pœnitentiam, & fac priora opera. *Apocal. 2*

Sermo. de tempore CIII.

Non potest peccator misericordiam à Deo sperare, qui misericordiam non facit peccantibus in se. Ergo dimittat homo temporale debitum, vt mereatur recipere æternale bonum. Si animas nostras cupimus peccatorum sordibus emundari, misericordiam in nos peccantibus nõ negemus, vt in die retributionis, ad promerendam Dei misericordiam, misericordiæ operibus adiuuemur. Quomodo misericordiã

à Deo expectat vel sperat,qui crudelis est in cõ seruos suos? Sicut quis cupiat Deum sibi misereri,ita & misereatur debitoribus suis. Certissimè indulgentiam sperare poterit,qui aliis indulgere nouit. Ad misericordiæ opus optimè nos in Euãgelio Dominus exemplo roborauit, vbi ait, Estote ergo misericordes, sicut Pater vester cælestis misericors est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Igitur ex nostro iudicio iudicat nos Deus. Quodammodo in potestate nostra est, quomodo iudicemur à iudice. Si misericorditer iudicemus in nos delinquentibus, misericorditer iudicat Deus de nobis in se peccãtibus. Vnusquisque talem indulgentiam accepturus est à Deo, qualem & ipse dederit proximo suo. Multa itaque genera sunt miserationum,quæ cùm facimus,adiuuamur vt dimittantur nobis nostra peccata. Sed nihil est maius ea, qua ex corde dimittimus quod quisque peccauit.

Luce 6 Matth.5

Serm.XLVII.de Sanctis.

Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cælestis peccata vestra. Rogo vos fratres, quid delicatius,quid benignius dici potest? In potestate nostra posuit,qualiter in die iudicii iudicemur. Non dixit, Vade in Orientem,& quære iustitiam. Naviga vsque ad Occidentem, vt accipias indulgentiã. Dimitte inimico tuo,& dimittetur tibi: indulge,& indulgetur tibi: da,& dabitur tibi. Nihil à te extra te quærit. Ad teipsum & ad conscientiam tuam te Deus dirigit. In te enim posuit quod requirit. Non enim medicamenta tuis vulneribus longè opus habes inquirere. Peccatorum tuorum indulgentiam, si vis, intus in cellario cordis tui poteris inuenire. Sed dicis, Tanta mala me inimicus meus compulit sustinere, vt eum nulla possim ratione diligere. Attendis quid tibi fecerit homo,& non attendis quid tu feceris Deo?

Matth.6

Luce 6

In Euangelium Ioannis,Tractatu CXVIII.

In Apostolis quum esset numerus duodenarius,id est quadripartit° in ternos,& omnes essent interrogati,solus Petrus respondit, Tu es Christus Filii Dei viui. Et ei dicitur, Tibi dabo claues regni cælorum, tanquam ligandi & soluendi solus acceperit potestatem, quum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam personam gerens ipsius vnitatis acceperit. Ideo vnus pro omnibus,quia vnitas est in omnibus,&c.

Petro non soli claues date, sed Apostolis omnibus. Matth. 16

Tractatu CXXIIII.

Et quia in ipsa quoque via ambulantes non sunt sine peccatis,quæ de huius vitæ infirmitate subrepunt, dedit eleemosynarum remedia salutaria, quibus eorum adiuuaretur oratio,vbi eos dicere docuit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc agit Ecclesia spe beata,in hac vita ærumnosa,cuius Ecclesiæ Petrus Apostolus propter Apostolatus sui primatum, gerebat figurata generalitate personam. Quod enim ad ipsum propriè pertinet, natura vnus homo erat,gratia vnus Christianus, abundantiore gratia vnus idémque primus Apostolus. Sed quando ei dictum est, Tibi dabo claues regni cælorum, & quodcunque ligaueris super terram,erit ligatum & in cælis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis: vniuersam significabat Ecclesiam, quæ in hoc seculo diuersis tẽtationibus,velut imbrib°,fluminibus,tẽpestatibúsq; quatitur,& non cadit, quoniã fundata est super Petrã,vnde & Petr° nomen accepit. Non enim à Petro Petra, sed Petrus à Petra,sicut nõ Christus à Christiano, sed Christianus à Christo vocatur. Ideo quippe ait Dominus, Super hãc Petram ædificabo Ecclesiam meam: quia dixerat Petrus, Tu es Christus Filius Dei viui. Super hanc ergo,inquit,Petram,quam confessus es,ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim erat Christus, super quod fundamentum etiam ipse ædificatus est Petrus. Fundamentum quippe aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Ecclesia ergo quę fundatur in Christo, claues ab eo regni cælorum accepit in Petro, id est, potestatem ligandi soluendíque peccata. Quod enim est per proprietatem in Christo Ecclesia, hoc est per significationem Petrus in Petra. Qua significatione intelligitur Christus Petra, Petrus Ecclesia. Omnibus igitur Sanctis ad Christi corpus inseparabiliter pertinentibus, propter huius vitæ procelloſisimæ gubernaculum, ad liganda & soluenda peccata,claues regni cælorum primus Apostolorum Petrus accepit: quoniam nec ille solus,sed vniuersa Ecclesia ligat soluitque peccata.

Matth.16

Super Christũ Ecclesia fundata.

1.Corinth.11

1.Corinth.3

In Epistolam Ioannis,Tractatu I.

Fratres, Iesum Christum iustum, ipsum habemus aduocatum ad Patrem, ipse propitiatio est peccatorum nostrorum. Hoc qui tenuit, hæresim non fecit, hoc qui tenuit,schisma non fecit. Vnde enim facta sunt schismata? Quum dicunt homines, Nos iusti sumus, quum dicunt homines, Nos iustificamus immundos,nos sanctificamus impios,nos petim°, nos impetramus. Ioannes autem quid dixit? Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem,Iesum Christum iustum. Sed dicet aliquis, Ergo Sancti non petunt pro nobis? Ergo Episcopi vel præpositi non petunt pro populo? Sed attendite Scripturas,& videte, quia & præpositi commendant se populo. Nam Apostolus dicit plebi, Orantes simul & pro nobis. Orat Apostolus pro plebe, orat plebs pro Apostolo. Oramus pro vobis fratres, sed & vos orate pro nobis. Inuicem pro se omnia membra orent, caput pro omnibus interpellet. Propterea nõ mirum, quia sequitur & hic, & claudit ora diuidentibus Dei Ecclesiam: quia dixit, Iesum Christum iustum habemus aduocatum

Christus propitiatio est peccatorũ nostrorum.

Colos.4

aduocatum, & ipse propitiatio est nostrorum peccatorum, propter illos qui se diuisuri erant & dicturi, Ecce hic est Christ⁹, ecce illic, & vellét ostẽdere eum in parte qui emit totũ, & possedit totum: continuò secutus est, Non tantùm nostrorum, sed totius mũdi. Quid est hoc fratres? Certè inuenimus eum in campis saltuum: inuenimus Ecclesiam in omnibus gentibus. Ecce Christus propitiatio est peccatorum nostrorum, non tantùm nostrorum, sed totius mundi. Ecce habes Ecclesiam per totum mundum. Noli sequi falsos iustificatores, & veros præcipitatores.

In eandem, Tractatu II.

Scribo vobis filioli, quia remittuntur vobis peccata per nomẽ eius. Ideo filioli, quia dimissis peccatis nascimini. Sed per cuius nomen remittuntur peccata? Nunquid Augustini? Ergo nec per nomen Donati, nec per nomen Pauli, nec per nomen Petri. Nam diuidẽtibus sibi Ecclesiam, & partes facere de vnitate cupientibus, parturiens paruulos mater charitas, in Apostolo exponit viscera sua, conscindit quodãmodo verbis vbera sua, plorat filios quos videt efferri, reuocat advnũ nomen eos, qui multa nomina sibi facere volebãt, repellit ab amore suo, vt Christus ametur, & dicit, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Quid dicit? Nolo mei sitis, sed mecum sitis. Mecum estote, omnes illius sumus, qui pro nobis mortuus est, qui pro nobis est crucifixus. Vnde & hic, Dimittuntur vobis peccata per nomen eius, non per hominis alicuius.

1 Corinth. 1 *Per solius Christi nomẽ remittuntur peccata*

In Psalmum LXX.

Negotiatio & in Græca lingua ab actu dicitur & in Latina. Negotiatio siue actus, siue negotium discutiatur quid sit. Qui enim negotiatores actuosi, quasi ex eo quod agunt præsumunt, opera sua laudant. nõ perueniunt ad gratiam Dei. Ergo contra illam gratiam sunt negotiatores, quam commendat hic Psalmus. Illam enim gratiam commẽdat, vt nemo de suis operibus glorietur. Quomodo quodam loco dicitur, Medici non resuscitabũt: deserere debent homines medicinã? Sed quid est hoc? Sub isto nomine intelliguntur superbi, pollicentes salutem hominibus, quum Domini sit salus. Quomodo ergo contra medicos, id est, superbos salutis pollicitatores vigilat hoc quod dictum est, Tota die salutem tuam: sic contra negotiatores, id est, qui de actu suo & operibus gaudẽt, vigilat hoc quod dictum est, Os meum annuntiabit iustitiam tuam, id est, non meam. Qui sunt negotiatores, id est, quasi de actu suo sibi placentes? Qui ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Meritò & negotium dictum est, quod negat otium. Quãtum mali est quod negat otium? Meritò Dominus expulit illos de tẽplo, quibus dictum est, Scriptum est, Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis eam speluncam negotiationis, id est, gloriantes de operibus vestris, otium non quærẽtes, nec audientes cõtra inquietudinẽ & negotiationem vestrã, dicẽtem Scripturam, Vacate & videte quoniam ego sum Deus. Hęc requies contra negotiatores prædicatur, hæc requies cõtra eos qui oderunt otium prędicatur, agendo & iactãdo se de operibus suis, vt non lõgius requiescant in Deo, & tantò lõgius à gratia resiliant, quantò magis de suis operibus extollũtur. Propter actus & opera inuenimus illã dici negotiationẽ detestãdam, quam notauit Apostolus, dicens, Ignorãtes enim Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti. Contra quam dicit idem Apostolus, Non ex operibus, ne fortè quis extollatur.

Psalm. 37

Psalm. 45

Roman. 10

Roman. 10

Ephes. 2

De blasphemia in Spiritum sanctum, Q.

In hoc enim fit remissio peccatorũ, ne princeps peccati spirit⁹, qui in seipsum diuisus est, regnet in nobis, vt eruti à potestate spiritus immundi, templum deinceps efficiamur Spiritus sancti: & à quo mundamur accipiendo indulgentiam, ipsum accipiamus habitatorem ad faciendam, augendam, perficiendámq; iustitiam. Nam & in primo eius aduentu, cùm ii qui eum acceperãt, linguis omnium gentiũ loquerẽtur, & stupentes eos qui aderãt alloqueretur Apostolus Petrus, compuncti sunt corde, & dixerũt ad Petrũ & ad Apostolos, Quid ergo faciemus fratres? mõstrate nobis. Et dixit Petrus ad eos, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrũm in nomine Domini Iesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus sancti. Vtique in Ecclesia vtrunque factum est, id est, & peccatorum remissio, & doni huius acceptio, in qua erat Spirit⁹ sanctus. Idco autem in nomine Iesu Christi: quia cùm eundem Spiritum sanctum promitteret, Quem mittet (inquit) Pater in nomine meo. Neque enim habitat Spiritus sanctus in quoquã sine Patre & Filio, sicuti nec Filius sine Patre & Spiritu sancto, nec sine illis Pater, &c.

Actorum 2

Ioannis 14

DE CONFESSIONE.

Libro X. confessionum, Cap. II.

Et tibi quidem Domine, cuius oculis nudã est abyssus humanæ conscientiæ, quid occultũ esset in me, etiamsi nollem confiteri tibi? Te enim mihi abscõderem, non me tibi. Nunc autẽ quòd gemit⁹ meus testis est displicere me tibi, tu refulges & places, & amaris & desyderaris, vt erubescam de me, & abiiciam me, atque eligam te, & nec tibi nec mihi placeam nisi de te. Tibi ergo Domine manifest⁹ sum, quicunque sim, & quo fructu tibi confitear dixi: neque enim id ago verbis carnis & vocibus, sed verbis animæ & clamore cogitationis, quem nouit auris tua. Quum enim malus sum, nihil est aliud confiteri tibi, quàm displicere mihi:

Omnia peccata nostra manifesta sunt Deo.

Ioannis 2

quum verò pius, nihil est aliud confiteri tibi, quàm hoc nõ tribuere mihi: quoniã tu Domine benedicis iustum, sed prius eum iustificas impium. Confessio itaque mea, Deus meus, in conspectu tuo tibi tacitè fit, & non tacitè. Tacet enim strepitu, clamat affectu. Neque enim dico rectè aliquid hominibus, quod non à me tu prius audieris, aut etiam tu aliquid tale audies à me, quod non mihi tu prius dixeris.

Psalm. 5 Roman. 4

Eodem libro, Cap. III.

Quid mihi ergo est cum hominibus, vt audiant cõfessiones meas, quasi ipsi sanaturi sint omnes lãguores meos? Curiosum genus ad cognoscẽdam vitam alienam, desidiosum ad corrigendam suam. Quid à me quærunt audire qui sim, qui nolunt audire à te qui sint? Et vnde sciunt, quum à meipso, de meipso audiunt, an verum dicam: quando quidem nemo scit hominum quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Si autem à te audiunt de seipsis, non poterunt dicere, Mentitur Dominus. Quid est enim à te audire de se, nisi cognoscere se? Quis porrò cognoscit & dicit, Falsum est, nisi ipse mentiatur? Sed quia charitas omnia credit, inter eos vtique quos connexos sibimet vnum facit: ego quoque Domine etiã sic tibi confiteor, vt audiant homines quibus demõstrare non possum an vera confitear: sed credunt mihi quorũ aures charitas aperit. Veruntamen tu medice meus intime, quo fructu ista faciã eliqua mihi. Nam confessiones præteritorũ malorũ quæ remisisti & texisti vt beares me in te, mutans animã meam fide & Sacramento tuo, quum leguntur & audiuntur, excitant cor ne dormiat in desperatione, & dicat, Non possum: sed euigilet in amore misericordiæ tuæ, & dulcedine gratiæ tuæ, qua potens est omnis infirmus, qui sibi per ipsam fit conscius infirmitatis suæ.

Psalm 102 Curiosum genus confessorũ. 1. Corinth. 2. 1. Corinth. 13 Psalm 51

Libro eodem, Cap. IIII.

Hic est fructus confessionum mearum, non qualis fuerim, sed qualis sim, vt hoc confitear, non tantùm coram te secreta exultatione cum tremore, & secreto mœrore cum spe, sed etiam in auribus credentium filiorum hominum, sociorum gaudii mei, & consortium mortalitatis meæ, ciuium meorum & mecũ peregrinorum, præcedentium & consequentium, & comitum viæ meæ. Hi sunt serui tui, fratres mei, quos filios tuos esse voluisti, dominos meos, quibus iussisti vt seruiam, si volo tecũ de te viuere, &c.

Libro XXII. contra Faustum, Cap. LXXXVI.

Confessioni amaritudo misceatur, vt vera pœnitentia præsignetur. Hac pœnitẽtia fœcundatur Ecclesia, in omnibus gentibus constituta. Oportebat enim Christum pati & resurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem.

Luca 24

De verbis Domini secundum Matthæum, Sermo. VIII.

Confitemur ergo siue laudantes Deum, siue accusantes nosmetipsos. Pia est vtraque cõfessio, siue quum tu reprehendis, qui non es sine peccato, siue cùm illum laudas qui non potest habere peccatum. Si autem bene cogitemus, reprehensio tua, laus ipsius est, &c.

Confessio duplex.

Post pauca ibidem.

Ergo in confessione, sui accusatio, Dei est laudatio. Dicit ergo aliquis, Quid prodest Ecclesia, si iam cõfessor voce Dominica resuscitatus prodit? Quid prodest Ecclesia cõfitẽti, cui Dominus ait, Quæ solueritis in terra, soluta erũt & in cælo? Ipsum Lazarum attẽde: cum vinculis prodit, iam viuebat cõfitendo, sed nondũ liber ambulabat vinculis irretitus. Quid ergo facit Ecclesia cui dictũ est, Quæ solueritis soluta erunt, nisi quod ait Dominus cõtinuò ad discipulos, Soluite illũ & finite abire? Siue ergo nos accusemus, siue Deum laudemus, bis Deũ laudamus, si piè nos accusamus, Deúmq; laudamus. Quãdo Deum laudamus, tanquã eum qui sine peccato est prædicamus. Quãdo autẽ nosipsos accusamus, ei per quẽ resurreximus gloriã damus. Hoc si feceris, nullam occasionem inuenit inimicus, qua te circũueniat ante iudicem. Cùm enim tuipse fueris accusator, & Domin⁹ liberator, quid erit ille nisi calumniator?

Matth. 16 Iouanne 11 Cur fidẽli quid prosit Ecclesiæ auctoritas.

Eodem libro, Sermo. XVI.

Noli qui corrigi non vult, illum deputare in numerum fratrum tuorum, nec ideo tamen salus eius negligenda est. Nam ipsos ethnicos, id est, gentiles & paganos, in numero quidẽ fratrum non deputamus, sed tamen eorum salutem inquirimus. Hoc ergo audiuimus Dominum ita monentem & tanta cura præcipientẽ, vt etiam hoc adderet continuò, Amen dico vobis, quęcunque ligaueritis super terram, ligata erunt & in cęlo, & quęcunque solueritis super terram, soluta erunt & in cęlo. Cœpisti habere fratrem tuum tanquam publicanum, ligas illũ in terra: sed vt iustè alliges vide. Nã iniusta vincula dirumpit iustitia. Cùm autem correxeris & concordaueris cum fratre tuo, soluisti illum in terra. Quum solueris in terra, solutus erit & in cælo. Multum non tibi præstas, sed illi, quia multum nocuit, non tibi, sed sibi, &c.

Matth. 18 Innocentem ligans & soluens peccatum.

Sermo. LXVI. de tempore.

Hortatur nos sępi⁹ sancta Scriptura ad medicamẽta fugere cõfessionis, nõ quòd De⁹ indigeat cõfessione nostra, cui omnia præstò sũt quę cogitamus, loquimur, aut agim⁹: sed nos aliter salui fieri nõ possum⁹, nisi cõfiteamur pœnitẽtes quod iniquè gessimus negligẽtes. Qui seipsum accusat in peccatis suis, hũc diabolus non habet iterum accusare in die iudicii, si tamen confitens pœnitendo deleat quę fecit, nec iterum renouet quæ egit. Cõfitemini, dicit Iacobus Apostolus, alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem, vt saluemini. Iterum

Iacobi 5

beatus

Rom.10. beatus Apostolus, Ore autem confessio fit ad salutem. Sed & Salomon de confessione peccatorum dicit, Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam cõsequetur. Magnum est salutis medicamentum non iterare quæ impiè gessimus, nec priorum cicatrices vulnerum resauciare. Sicut autem dicit Ioannes Euangelista, Si cõfiteamur peccata nostra, fidelis est Deꝰ & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Similiter & Psalmista ait, Dixi cõfitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Viuens cõfiteatur peccator quæ fecit, quia non est fructuosa cõfessio apud inferos, nec pœnitentia ad salutem proficiens.

Prouerb.28. Confessio quæ sit Deo.

1.Ioan.1.

De vera innocentia, Cap.CI.

Bona est peccati confessio, si & curatio consequatur. Nam quid prodest detergere plagã, & non adhibere medicinam?

Eodem lib. Cap.CXL.

Apud misericordiam Dei plurimum valet confessio pœnitẽtis, qua facit peccator cõfitẽdo propitium, quem negando nõ fecit neciũ.

In Psalmum LXXXIIII.

Deus cõfitendũ. Tua peccata potes habere, fructum bonum non potes habere, nisi ille dederit cui confiteris. Quum ergo cœperis odisse peccata, & confiteri Deo, cùm te delectationes illicitæ rapiũt, & ducunt te ad ea quæ tibi non prosunt, ingemisce ad Deũ, & confitens illi peccata tua, mereberis ab illo delectationem, & suauitatem iustitiæ faciendæ: dabit tibi vt incipiat te delectare iustitia, quem primò delectabat iniquitas, vt qui primò gaudebas in ebrietate, gaudeas in sobrietate.

In Psalmum CI.

Quum audis hominem pœnitere peccatorum suorum, iam reuixit, cùm audis hominem confitendo proferre cõscientiam suam, iam de sepulchro eductus est, sed nondum solutus est. Quando soluitur? A quibus soluitur? Quæ solueritis, inquit, in terra, erunt soluta & in cælo. Meritò per Ecclesiã dari solutio peccatorum potest, suscitari autem ipse mortuus nõ nisi intus clamante Domino potest. Hæc enim Deus interius agit. Loquimur ad aures vestras: vnde scimus quid agatur in cordibus vestris? Quod autẽ intus agitur, nõ à nobis, sed ab illo agitur.

Matth.16. Per ecclesiam datur solutio peccatorum.

In Psalmum CIII.

Vera confessio hæc est. Esaiæ 1. Disputatio hominis ad Deum, est confessio peccatorum. Confitere Domino quod es, & disputasti cum illo. Disputa cum illo, fac bona opera & disputa. Lauamini, mundi estote, Esaias dicit, auferte nequitias ab animis vestris à conspectu oculorum meorum, cessate à nequitiis vestris, discite bene facere, iudicate pupillo, iustificate viduam: & venite & disputemus, dicit Dominus. Quid est disputare cũ Deo? Te illi indica scienti, vt indicet se tibi nescienti.

De salutaribus documentis, Cap.XXVII.

Aliena debent esse à nobis omnia vitia mala, dũ hæreditas nostra Christus esse vult. Ideo quia incerti sumus de talibus, prosternamus nos humiliter in conspectu pii Patris nostri, & peccata nostra citò producamus in medium, vt deleat ea ipse Pater noster cælestis. Et cùm confessi fuerimus, non nos iustificemus orãtes, ne sicut Pharisæus ille discedamus condemnati. Memoremur Publicanum illum, & ita oremus vt veniam delictorũ consequi mereamur. Clamor cordis nostri pulset ad aures omnipotentis Dei, quia in pura mente placabitur in tempore orationis.

Peccata nostra delet Pater noster cælestis. Luc.18.

De ciuitate Dei, lib.X.Cap.XXII.

In eius ergo nomine vincitur diabolus, qui hominem assumpsit egitque sine peccato, vt in ipso sacerdote & sacrificio fieret remissio peccatorum, id est, per Mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum, per quem facta peccatorũ purgatione reconciliantur Deo. Non enim nisi peccatis homines separantur à Deo, quorum in hac vita nõ fit nostra virtute, sed diuina miseratione purgatio, per indulgentiam illius non per nostram potentiam: quia & ipsa quantulacunq; virtus, quæ dicitur nostra, illius est nobis bonitate concessa. Multum autem nobis in hac carne tribueremus, nisi vsque ad eius depositionẽ sub venia viueremus. Propterea ergo nobis per Mediatorem præstita est gratia, vt polluti carne peccati, carnis peccati similitudine mundaremur, &c.

Non fit peccatorum remissio nisi per Christum purgatio.

DE VERO CHRISTIANORUM sacrificio.

Sermo.CXXX. de tempore.

Iudæis ideo præcepit Deus relinquere vniuersam terrã, & in vno loco offerre sacrificia & vota reddere, quoniam immunda erat tunc vniuersa terra fumo ararum & nidore bustorum, cæterorúmque coinquinatorum eorum, quæ de prophanis gentilium sacrilegiis inferebantur super eam. Nobis verò iam quomodo Christus aduenies, vniuersam terrã expiauit, omnis locus oratoriũ factus est. Et idcirco beatus Paulus hortatur & præcipit sine intermissione orare vbique, dicens, Volo orare viros in omni loco, leuantes manus sanctas. Vides quomodo mundatus est orbis terrarum. Et ideo vbique sanctas manus leuare possumus, quoniã vniuersa terra sanctificata est, vt tãctior sit quã illa quæ in interioribus tẽpli veteris erant sancta sanctorum. Ibi nãque irrationabile animal ouis offerebatur: hic autẽ spiritalis oblata est.

Deut.12.

1.Tim.2. Oratio spiritalis & vera, Christianorũ oblatio.

Sermo.CLII. de tempore.

In tẽplo à Salomone ædificato, legimus duo altaria fuisse cõstituta, vnum foris, aliud intus. In illo quod foris erat, animaliũ cædebatur sacrificiũ. In illo verò altari quod intus erat, thimiamatis offerebatur incensum. Videamus ex-

3 Reg.6.

go fratres, ne fortè in nobis duo sint altaria cõstituta, corporis scilicet & cordis nostri. Denique duplex à nobis sacrificium quærit Deus: vnũ vt simus casto corpore, aliud vt mundo corde esse debeamus. Ergo in exteriore altari, id est, in corpore nostro offerãtur opera bona, in corde, odorẽ suauitatis redoleat cogitatio sancta. In altari cordis nostri iugiter quod est Deo placitum operemur. Tunc enim ordinem legitimum consecrationis altaris cum gaudio celebramus, quando altaria cordis vel corporis nostri munda & pura in conspectu diuinæ maiestatis offerimus. Nã nescio qua fronte, aut qua conscientia optat in altaris consecratione gaudere, qui in cordis sui altari non studet munditiam custodire. Et quia vniuscuiusque cor altare est, attendat vnusquisque cõscientiam suam, & si cupiditatis igne consumitur, eleemosynarum refrigerio mitigetur.

Duplex sacrificium à nobis exigit Deus.

De gratia noui Testamenti ad Honoratum Epistola CXX. Cap. XVII.

Qui timetis Dominũ laudate eum, vt Deũ non seruiliter, sed liberè colatis, eum amare discite quem timetis, & poteritis laudare quod amatis. Timentes enim Deum homines veteris Testamenti, propter literam terrentem & occidentem, nondum habentes Spiritum viuificantem, currebant cum sacrificiis ad templum: & quãuis in figuram futuri sanguinis, quo redempti sumus, tamen nescientes quod per ea præfiguraretur, cruẽtas victimas immolabant. Nunc verò in gratia noui Testamenti qui timetis Dominum, laudate eum. Ipse quippe in alio Psalmo illa mutãda prænuntiãs, quæ tunc in vmbra futuri offerebantur, Non accipiam (inquit) de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Et paulò pòst vt ostenderet sacrificium noui Testamenti, quando illa fuerãt cessatura, Immola (inquit) Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua. Et in fine eiusdem Psalmi, Sacrificium, inquit, laudis glorificabit me, & illic via est qua ostendam illi salutare meum. Hinc gratias agimus Domino Deo nostro, quod est magnum sacramentum in sacrificio noui Testamenti, quod vbi & quando & quomodo offeratur, quum fueris baptizatus inuenies.

Psal. 49.

Sacrificiũ gratiarũ actionis.

In Psalmum XLIX.

Immola Deo sacrificium laudis. Ad me redeam, vbi inueniam quod immolem. Ad me redeam, in me inueniam laudis immolationem. Ara tua, conscientia tua: immola Deo sacrificium laudis. Securi sumus, non imus in Arabiã thus quærere, non sarcinas auari negotiatoris excutimus: sacrificium laudis quærit à nobis Deus. Habebat hoc sacrificiũ Zacchæus in patrimonio suo, habebat vidua in saccello suo, habebat nescio quis pauper hospes in dolio suo. Immola Deo sacrificium laudis. Et hæc immolatio, hoc sacrificiũ laudis est, gratias agere illi à quo habes quidquid boni habes, & cuius misericordia tibi dimittitur quidquid tuum mali habes. Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo preces tuas. hoc odore Dominus delectatur.

Aræ, hominis conscientia.

Luc. 19.

Matth. 27.

In Psalmum L.

Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique. In illo tempore erat Dauid, quando sacrificium victimarum animalium offerebatur Deo, & videbat hæc futura tempora. Nõne in his vocibus nos agnoscimus? Erant illa sacrificia figurata, prænuntiãtia vnum salutare sacrificium, nec nos dimissi sine sacrificio sumus, quod Deo offeram⁹. Audi enim quid dicat curam gerens pro peccato suo, & ignosci sibi volens malum quod fecit, Si voluisses sacrificium (inquit) dedissem vtique, holocaustis non delectaberis. Nihil ergo offeremus? Sic veniemus ad Deum? Et vnde illum placabimus? Offer: sanè in te habes quod offeras. Noli extrinsecus thura comparare, sed dic, In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudes tibi. Noli extrinsecus pecus quod mactes inquirere: habes in te quod occidas. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor cõtritum & humiliatum Deus nõ spernit. Prorsus spernit aurum, hircum, arietẽ: iam non est tempus vt hæc offerantur. Oblata sunt quum aliquid indicarent, cùm aliquid promitterent, venientibus repromissis, promissiones ablatæ sunt. Cor contritũ & humiliatum Deus non spernit. Nostis quia excelsus est Deus. Si te excelsum feceris, lõginquabitur à te, si te humiliaueris, propinquabit ad te. Videte quis iste sit. Vn⁹ videbatur deprecari Dauid: videte hîc imaginem nostram, & typum Ecclesiæ.

Psal. 50.

Quilibet ipse habet quod Deo offerat.

Psal. 55.

Quæstionum veteris & noui Testamenti, Quæst. CXII.

Sciens per Christum rex Dauid promissum, quod futurum erat implendum ad liberationẽ seruorum Dei, orat vt impleatur, id est, vt per fidem ædificetur Ecclesia, & liberentur sperantes de hac fide salutem. Et sequitur, Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta. Hoc dicit, quia oblationes & holocausta tunc accepta sibi haberet, quum esset Ecclesia ædificata, & non passim aut secundum omnem eõsuetudinem, sed Sacrificium (inquit) iustitiæ acceptabis. Iustum est sacrificium, quum cõdignum munus offertur. Porrò autem nihil est tam iustum sacrificium & cõdignum, nisi vt nosipsos offeramus Deo. Quia enim Deus spiritus est, spiritalia illi offerenda sunt sacrificia, vt viuo viua hostia offeratur. Quia enim dixerat, in causa peccati sacrificiis carnalibus Deũ minimè delectari, ostendit futurum, quia spiritaliter Deo offerendum erat vt hoc acceptaret: quia hæc Deo digna sunt sacrificia, hoc est, in præterito minora fuerunt, quia carnalia, nũc maiora, quia spiritalia.

Rom. 12.

Viua Deo viua hostia offerãda.

Lib. I. contra aduersarium Legis & Prophetarum, Cap. XVIII.

Sacrificiis autem Deum non egere quis nesciat?

Sacrificiis nec sibi nec laudibus nostris Deus eget.

sciat? Sed nec laudibus nostris eget. Verùm sicut nobis, non illi, vtile est offerre sacrificium Deo, & quoniam singulari & solo vero sacrificio pro nobis Christi sanguis effusus est, ideo primis temporibus ad hoc sacrificium talibus significationibus significandum & prophetandum, immaculatorũ animalium sacrificia Deꝰ sibi iussit offerri, vt quẽadmodum illa immaculata erant à corporum vitiis, ita speraretur immolãdus esse pro nobis, qui solus immaculatus fuerat à peccatis. Quæ tẽpora per Prophetam sic prænuntiantur, Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinẽ hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua. Et iterum in fine Psalmi, Sacrificium (inquit) laudis honorificabit me, & ibi via, qua ostendam illi salutare Dei. Iam de hoc salutari Dei, quòd ipse sit Christus, suprà commemoraui atque monstraui. Quod est autẽ sacratius laudis sacrificium, quàm in actione gratiarum? Et vnde maiores agendæ gratiæ Deo sunt, quàm pro ipsius gratia, per Iesum Christũ Dominum nostrum? Quod totũ fideles in Ecclesiæ sacrificio sciunt, cuius vmbræ fuerunt omnia priorum genera sacrificiorum, &c.

Psal. 49.

Libro X. de ciuitate Dei, Cap. III.

Deo nos seruitutem, quæ latria Græcè dicitur, siue in quibusque sacramentis, siue in nobisipsis debemus. Huius enim templum simul omnes & singuli tẽpla sumus: quia & omnium concordiam & singulos inhabitare dignatur: non in omnibus, quàm in singulis maior, quoniam nec mole distenditur, nec partitione minuitur. Quum ad illum sursum est, eius est altare cor nostrum, eius vnigenito cum sacerdote placamur: ei cruẽtas victimas cædimus, quãdo vsque ad sanguinem pro eius veritate certamus, ei suauissimũ adolemus incensum, cùm in eius conspectu pio sanctóque amore flagramus, ei dona eius in nobis nósque ipsos vouemus & reddimus, ei beneficiorum eius solẽnibus festis & diebus statutis dicamus sacramúsque memoriam, ne volumine tẽporum ingrata subrepat obliuio, ei sacramus hostiam humilitatis & laudis in ara cordis, igne feruidæ charitatis, &c.

Nosipsos Deo vouere & reddere debemus.

Eodem libro, Cap. V.

Quis autem ita desipiat, vt existimet aliquibus vtibus Dei esse necessaria quæ in sacrificiis offerunt? Quod cùm multis locis diuina Scriptura testetur, ne lõgum faciamus, breue illud de Psalmo cõmemorare sufficiat, Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum nõ eges. Nõ solùm igitur pecore vel qualibet alia re corruptibili atque terrena, sed ne ipsa quidem iustitia hominis Deum egere credendũ est, totúmque quod rectè colitur Deus, homini prodesse, non Deo. Neque enim fonti se quisquã dixerit profuisse, si biberit, aut luci, si viderit. Nec quòd ab antiquis Patribus talia sacrificia facta sunt in victimis pecorum, quæ nunc Dei populus legitimè non facit, aliud intelligendum est, nisi rebus illis eas res fuisse significatas, quæ aguntur in nobis, ad hoc vt inhæreamus Deo, & ad eundem finem proximo consulamus. Sacrificium ergo visibile, inuisibilis sacrificii sacramẽtum, id est, sacrum signum est. Vnde ille pœnitens apud Prophetam, vel ipse Propheta, quærẽs Deum peccatis suis habere propitium, Si voluisses (inquit) sacrificiũ, dedissem: vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificiũ Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatũ Deus non spernit. Intueamur quemadmodum vbi dixit Deum nolle sacrificium, ibi Deum ostendit velle sacrificium. Nõ vult ergo sacrificium trucidati pecoris, sed vult sacrificiũ cõtriti cordis. Et in huius Prophetæ verbis vtrunque distinctum est, satísque declaratum, illa sacrificia nõ requirere Deum, quibus significantur hæc sacrificia, quæ requirit Deꝰ. In Epistola, quæ scribitur ad Hebræos, Bene facere, inquit, & cõmunicatores esse nolite obliuisci: talibus enim sacrificiis placatur Deus. Ac per hoc vbi scriptum est, Misericordiam magis volo quàm sacrificium, nihil aliud quàm sacrificio sacrificium prælatum oportet intelligi: quoniã illud quod ab hominibus appellatur sacrificium, signum est veri sacrificii. Porrò autem misericordia verum sacrificium est, vnde dictum est, quod paulò antè commemoraui, Talibus enĩ sacrificiis placatur Deus. Quæcunque igitur in ministerio tabernaculi siue tẽpli, multis modis de sacrificiis leguntur diuinitus esse præcepta, ad dilectionem Dei & proximi significando referuntur. In his enim duobus præceptis, vt scriptum est, tota Lex pẽdet & Prophetæ.

Sacrificium visibile inuisibilis sacrificii sacramentum est

Psal. 50.

Hebr. 13.

Osee 6.

Hebr. 13.

Eodem libro, Cap. VI.

Proinde verum sacrificium est omne opus quod agitur, vt sancta societate inhæreamus Deo, relatum scilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possumus. Vnde & ipsa misericordia, qua homini subuenitur, si propter Deum nõ fit, non est sacrificium. Etsi enim ab homine fit vel offertur, tamen sacrificium res diuina est, ita vt hoc quoque vocabulo id Latini veteres appellauerunt. Vnde ipse homo Dei nomini consecratus, & Deo deuotus, inquantum mundo moritur, vt Deo viuat, sacrificium est. Nam & hoc ad misericordiam pertinet, quam quisque in seipsum facit. Propterea scriptum est, Miserere animæ tuæ, placẽs Deo. Corpus etiam nostrum cùm per temperãtiam castigamus, si hoc quemadmodum debemus, propter Deũ facimus, vt non exhibeamus mẽbra nostra arma iniquitatis peccato, sed arma iustitiæ Deo, sacrificiũ est. Ad quod exhortans Apostolus ait, Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequiũ vestrum. Si ergo corpus, quo inferiore tanquã famulo vel tanquam instrumento vtitur anima, cùm eius bonus & re-

Quid sit sacrificium.

Eccle. 30.

Rom. 6.

Rom. 12.

ctus vsus ad Deum refertur, sacrificiũ est, quãtò magis anima ipsa quum se refert ad Deum, vt igne amoris eius accensa, formam concupiscentiæ secularis amittat, eíque tanquam incõmutabili formæ subdita reformetur? Hinc ei placens, quod ex eius pulchritudine acceperit, fit sacrificium. Quod idem Apostolus consequenter adiungens, Et nolite, inquit, conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestræ, ad probandum quæ sit voluntas Dei, quod bonum & beneplacitum & perfectum. Cùm igitur vera sacrificia opera sint misericordiæ, siue in nosipsos siue in proximos, quę referũtur ad Deũ: opera verò misericordię non ob aliud fiant, nisi vt à miseria liberemur, ac per hoc vt beati simus, quod non fit nisi à bono illo, de quo dictum est, Mihi autẽ adhærere Deo bonũ est, profectò efficitur, vt tota ipsa redempta ciuitas, hoc est, cõgregatio societasque Sanctorum, vniuersale sacrificium offeratur Deo, per sacerdotem magnum, qui etiam seipsum obtulit in passione pro nobis, vt tanti capitis corpus essemus, secundum formam serui. Hanc enim obtulit, in hac oblatus est, quia secundum hanc Mediator est, in hac sacerdos, in hac sacrificium est. Quum itaque nos hortatus esset Apostolus, vt exhibeamus corpora nostra, hostiam viuam, sanctam, Deo placẽtem, rationabile obsequium nostrum, & nõ conformemur huic seculo, sed reformemur in nouitate mentis nostræ, ad probandum quæ sit voluntas Dei, quod bonum & beneplacitum, & perfectum, quod totũ sacrificium nosipsi sumus. Dico enim (inquit) per gratiam Dei, quæ data est mihi, omnibus qui sunt in vobis, non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad temperantiam, sicut vnicuique Deus partitus est fidei mẽsuram. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem mẽbra non eosdem actus habẽt, ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autẽ alter alterius mẽbra, habẽtes dona diuersa secundum gratiam, quæ data est nobis. Hoc est sacrificium Christianorum, multi vnum corpus sumus in Christo: quod etiam sacramẽto altaris fidelibus noto frequẽtat Ecclesia, vbi ei demõstratur, quòd in ea oblatione quam offert, ipsa offeratur.

Rom. 10. *Vera sacrificia opera sunt misericordiæ.* Psal. 72. Rom. 12. Nota.

Eodem libro, Cap. XX.

Vnde verus ille Mediator, inquantum formam serui accipiens, Mediator effectus est Dei & hominum, homo Christus Iesus, cùm in forma Dei sacrificium cum Patre sumat, cum quo & vnus est Deus: tamen in forma serui sacrificium maluit esse quàm sumere, ne vel hac occasione, quisquam existimaret cuilibet sacrificãdum esse creaturæ. Per hoc & sacerdos est, ipse offerẽs, ipse & oblatio. Cuius rei sacramẽtum quotidianum esse voluit Ecclesiæ sacrificium, quum ipsius corporis, ipse sit caput, & ipsius capitis, ipsa sit corpus, tam ipsa per ipsum, quàm ipse per ipsam suetus offerri. Huius veri sacrificii multiplicia variáque signa erant sacrificia

1. Tim. 2. Philip. 2. *Christus oblatio.*

prisca Sanctorum, quum hoc vnum per multa figuraretur, tanquam verbis multis res vna diceretur, vt sine fastidio multum commendaretur. Huic summo veróque sacrificio, cuncta sacrificia falsa cesserunt.

Libro XX. Cap. X.

Quod Ioannes in Apocalypsi dicit, In istis secunda mors non habet potestatem, adiunxit atque ait, Sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum eo mille annis: nõ vtique de solis Episcopis & presbyteris dictũ est, qui propriè iam vocantur in Ecclesia sacerdotes, sed sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum chrisma, sic omnes sacerdotes, quoniam membra sunt vnius sacerdotis, de quibus Apostolus Petrus, Plebs (inquit) sancta, regale sacerdotium.

Apoc. 20. *Christiani omnes sacerdotes.* 1. Petri 2.

DE MORTVORVM SEpultura.

Libro I. de ciuitate Dei, Cap. XII.

Curatio funeris, conditio sepulturæ, pompa exequiarum, magis sunt viuorum solatia, quàm subsidia mortuorum. Si aliquid prodest impio sepultura pretiosa, oberit pio vilis aut nulla. Præclaras exequias in conspectu hominum exhibuit purpurato illi diuiti turba famulorum: sed multò clariores in conspectu Domini vlceroso illi pauperi ministerium præbuit Angelorum, qui eum non extulerunt in marmoreum tumulum, sed in Abrahæ gremium sustulerunt. Rident hæc illi, contra quos defendendam suscepimus ciuitatem Dei. Veruntamen sepulturæ curã etiam eorum Philosophi cõtempserunt: & sæpe vniuersi exercitus, dum pro terrena patria morerentur, vbi postea iacerent, vel quibus bestiis esca fierent, non curarunt. Licuítque de hac re Poetis plausibiliter dicere, Cælo tegitur, qui nõ habet vrnã. Quãtò minus debent de corporibus insepultis insultare Christianis, quibus & ipsius carnis, & membrorum omnium reformatio non solùm ex terra, verumetiam ex aliorum elementorum secretissimo sinu, quo dilapsa cadauera recesserunt, in temporis puncto reddenda & redintegranda promittitur?

Luc. 16. *Lucanus libro 7.*

Cap. XIII.

Nec ideo tamen contemnenda & abiicienda sunt corpora defunctorum, maximéque iustorum atque fidelium, quibus tanquam organis & vasis, ad omnia bona opera, sanctus vsus est Spiritus. Si enim paterna vestis & annulus, ac si quid huiusmodi tãtò charius est posteris, quãtò erga parẽtes maior extitit affectus: nullo modo ipsa spernẽda sunt corpora, quæ vtiq; multò familiarius atque cõiunctius, quã quælibet indumenta gestamus. Hæc enim nõ ad ornamẽtum, vel adiutorium, quod adhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturam hominis pertinent. Vnde & antiquorum iustorum funera officiosa

Quæ sit ratio sanctorũ corpora sepeliendi. Gen. 23. 25, & 47.

ficiosa pietate curata sunt, & exequiæ celebratæ,& sepultura prouisa. Ipsique dum viuerent hæc de sepeliendis vel etiam transferendis suis
Tob.2,& 12. corporibus filiis mandauerunt. Et Tobias sepeliendo mortuos, Deũ promeruisse, teste Angelo commẽdatur. Ipse quoque Dominus die
Matth.26. tertio resurrecturus, & religiosæ mulieris bonum opus prædicat prædicandúmque cõmendat, quòd vnguẽtum pretiosum super membra eius effuderit, atque hoc ad eum sepeliendum
Ioan.12. fecerit. Et laudabiliter cõmemorãtur in Euangelio, qui corpus eius de cruce acceptum, diligenter atque honorificè tegẽdum sepeliẽdúmque curarunt. Verùm istæ auctoritates nõ hoc admonẽt, quòd insit vllus cadaueribus sensus, sed ad Dei prouidentiam, cui placent etiam talia pietatis officia, corpora quoque mortuorũ pertinere significãt, propter fidem resurrectionis astruẽdam. Vbi & illud salubriter discitur, quanta possit esse remuneratio pro eleemosynis, quas viuẽtibus & sentientibus exhibemus, si neque hoc apud Deum perit, quod exanimis hominum membris, officii diligentiæque persoluitur. Sunt quidẽ & alia, quæ sancti Patriarchæ de corporibus suis, vel condendis vel trãsferendis prophetico spiritu intelligi dicta voluerunt. Non autem hic locus est, vt ea pertractemus, quum sufficiant ista quæ diximus. Sed si ea quæ sustentandis viuentibus sunt necessaria, sicut victus & amictus, quanuis cum graui afflictione desint, non frangunt in bonis perferendi tolerandíque virtutem, nec eradicant ex animo pietatem, sed exercitatã faciunt fœcundiorem: quantò magis quum desunt ea quæ curandis funeribus condẽdísque corporibus defunctorum adhiberi solent, non efficiunt miseros in occultis piorum sedibus iã quietos? Ac per hoc quando ista cadaueribus Christianorum in illa magnæ vrbis vel etiam aliorum oppidorum vastatione defuerunt, nec viuorũ culpa est, qui nõ potuerunt ista præbere, nec pœna mortuorum, qui non possunt ista sentire.

Libro XIX. Cap. VIII.

Quorum nos vita propter amicitiæ specialis solatia delectabat, vnde fieri potest, vt eorũ mors nullã nobis ingerat mœstitudinẽ? Quam qui prohibet, prohibeat si potest amica colloquia, interdicat amicabilem societatem, vel intercidat affectum omnium humanarum necessitudinum: vincula mentis immitis immiti stupore dirumpat, aut sic eis vtendum censeat, vt nulla ex eis animum dulcedo perfundat. Quod
Impossibile est vt nobis illius amara mors nõ sit, cuius dulcis erat vita. fieri nullo modo potest. Etiam hoc quo pacto futurum est, vt eius nobis amara mors non sit, cuius dulcis est vita? Hinc est enĩ & luctus quidam in humano corde, quasi vulnus aut vlcus, cui sanando adhibentur officiosæ consolationes. Non enim propterea nõ est quod sanetur, quoniam quantò est animus melior, tãtò in eò citius facilióque sanatur. Quum igitur etiam de charissimorum mortibus, maximè quorum sunt humanæ societati officia necessaria, nunc mitius, nũc asperius affligatur vita mortalium: mortuos tamen eos quos diligimus, quanuis vel à fide vel à bonis moribus lapsos, hoc est, in ipsa anima mortuos, audire seu videre mallemus. Qua ingenti materia malorum plena est terra: propter quod scriptum est, Nunquid nõ *Iob.7.* tẽtatio est vita humana super terrã? Et propter quod ipse Dominus ait, Væ mundo à scãdalis. *Matth.18.*

In Psalmum XLVIII.

Et sepulchra eorum domus eorum in æternum. Iã quia ista structa sunt sepulchra, domus sunt sepulchra. Nam plerunque audis diuitem dicentem, Habeo marmoratam domum, quam relicturus sum, & non cogito mihi æternam domum vbi semper ero. Quando cogitat sibi memoriam marmoratam aut exsculptam facere, quasi de domo æterna cogitat, quasi ibi manebat ille diues. Si ibi maneret, non arderet apud *Luc.16.* inferos. Vbi maneat ille spiritus malè agentis, non vbi ponatur corpus mortale, cogitandum est. Sed domus eorum sepulchra eorum in æternum. Tabernacula eorum in generatione & generationem. Tabernacula in quibus temporaliter mãserunt, domus in quibus quasi in æternum manebunt, id est, sepulchra. Tabernacula ergo suis dimittunt, vbi manebant quum viuerent, transeunt quasi ad domus æternas ad sepulchra. Quid illis prosunt tabernacula eorũ in generatione & generationẽ? Iam generatio & generatio puta filii sunt, nepotes erunt & pronepotes: quid faciunt? Quid prosunt tabernacula eorum? Quid? Audi. Inuocabunt nomina eorum in terris ipsorũ. Quid est hoc? Tollunt panem & merum ad sepulchra, & inuocant ibi nomina mortuorum. Putas quantum est inuocatum nomen illius diuitis, postea quando inebriabãt se homines in memoria ipsius, nec descendebat vna gutta super linguã ipsius ardentem? Ventri suo seruiũt homines, nõ spiritibus suorum. Ad spiritus mortuorũ suorum nõ per- *Ad mortuos nihil peruenit, nisi quod viuo fecerunt.* uenit, nisi quod secũ viui fecerũt. Si autẽ viui non secum fecerũt, ad mortuos nihil peruenit.

Libro IX. Confessionum, Cap. XI.

Quum ægrotaret quodam die mater mea, *De sepultura matris Augustini.* defectum animæ passa est, & paululùm subtracta à præsentibus. Nos concurrimus. Sed citò reddita est sensui, & aspexit astantes me & fratrem meum, & ait nobis, quasi quærẽti similis, Vbi eram? Deinde nos intuens mœrore attonitos, Ponetis (inquit) hìc matrem vestram. Ego filebam, & fletum frænabam. Frater autẽ meus quiddam locutus est, quo eam non peregrè, sed in patria defungi, tãquã felicius optaret. Quo audito, illa vultu anxio reuerberans eum oculis, quòd talia saperet, atque inde me intuens, Vide, ait, quid dicit. Et mox ambobus, Ponite, inquit, hoc corpus vbicũque, nihil vos eius cura cõturbet. Ego verò cogitans dona tua, Deus me? inuisibilis, quæ immittis in corda fidelium tuorum, & proueniunt inde fruges admirabiles, gaudebam & gratias agebam tibi, recolens

quod noueram, quanta cura semper æstuasset de sepulchro, quod sibi prouiderat & præparauerat iuxta corpus viri sui. Quia enim valde concorditer vixerant, id etiam volebat (vt est animus humanus minus capax diuinorum) adiungi ad illam felicitatem, & commemorari ab hominibus, concessum sibi esse post transmarinã peregrinationẽ, vt cõiuncta corpora amborum cõiugum terra tegerẽtur. Quando autem ista inanitas plenitudine bonitatis tuæ cœperat in eius corde nõ esse, nescibã, & lætabar admirans quòd sic mihi apparuisset, quãquam & illo sermone nostro ad fenestram, cùm dixit, Iam quid hîc facio? non apparuit desyderare in patria mori. Audiui etiã postea, quòd iam cùm Ostiis essemus, cum quibusdam amicis meis materna fiducia colloquebatur quodam die de cõtemptu huius vitæ & bono mortis, vbi ipse non aderam. Illísque stupentibus virtutem fœminæ, quam tu dederas ei, quærentibus vtrùm non formidaret tam lõgè à ciuitate sua corpus relinquere, Nihil, inquit, longè est Deo, neque timendum est ne ille non agnoscat in fine seculi vnde me resuscitet.

In libro de cura pro mortuis gerenda, Cap. II.

Sed vtrùm aliquid prosit animæ mortui, locus corporis sui, operosius inquirendũ est. Ac primùm vtrùm interfit aliquid, ad inferendam vel augendam miseriam post hanc vitam spiritibus hominum, si eorum corpora sepulta non fuerint, non secundum opinionem vtcunque vulgatam, sed potius secundum religionis nostræ sacras literas, est videndum. Neque enim credẽdum est, sicut apud Maronem legitur, insepultos nauigando atque transeundo inferni amne prohiberi, quia scilicet

Virgilius 6. Æneid. Nec ripas datur horrẽdas, nec rauca fluẽta
Trãsportare, priusquã sedib⁹ ossa quierũt.

Quis cor Christianum inclinet his poeticis fabulosíssque figmentis, quum Dominus Iesus, vt inter inimicorum manus, qui eorum corpora in potestate haberẽt, securi occumberent Christiani, nec capillum capitis eorum asserat periturum, exhortans ne timeant eos qui

Matth. 10. quum corpus occiderint, amplius non habent quid faciant?

Cap. V.

Vbicunque enim iaceat, vel non iaceat defuncti caro, spiritui requies acquirẽda est. Qui quum inde exiret, secum abstulit sensum, quo intersse possit, quomodo quisq; sit, siue in bonis, siue in malis, nec ab ea carne expectat adiuuari vitam suam, cui præbebat ipse vitam, quam detraxit excedens, & redditurus est rediens: quoniam non caro spiritui, sed spiritus carni etiam ipsius resurrectionis meritum cõparat, vtrùm ad pœnã an ad gloriã reuiuiscat.

Cap. VI.

Legimus in Ecclesiastica historia, quã Græcè scripsit Eusebius, & in Latinam linguã vertit Rufinus, Martyrũ corpora in Gallia canibus exposita: canúmque reliquias atque ossa mortuorum, vsque ad extremam consumptionem ignibus concremata, eosdémque cineres fluuio Rhodano, ne quid ad memoriam qualẽcunque relinqueretur, insperses. Quod nõ ob aliud credendum est diuinitus fuisse permissum, nisi vt discerent Christiani, in confitendo Christum, dum contemnunt hanc vitam, multò magis contemnere sepulturam. Hoc enim quod ingenti sæuitia de corporibus Martyrũ factum est, si eis quidquam noceret, quò minus beatè requiescerent eorum victoriosissimi spiritus, non vtique fieri sineretur. Reipsa ergo declaratum est, nõ ideo dixisse Dominum, No lite timere eos qui corpus occidunt, & postea non habent quid faciant, quòd non esset permissurus aliquid eos facere de suorum corporibus mortuorum: sed quoniam quidquid facere permissi essẽt, nihil quo minueretur Christiana defunctorum felicitas fieret, nihil inde ad sensum post mortem viuentium peruenireret, nihil ad detrimentum, saltem ipsorum corporum, quò minus integra resurgerent, pertineret.

De sanctorum corpori in Gallias combustis.

Luc. 12.

Libro I. de consolatione mortuorum, Cap. IIII.

Sed dicet aliquis, Prohibes lugere mortuos, quum & Patriarchæ plorati sint, & Moses ille famulus Dei, & multi inde Prophetæ: præsertim quum Iob quoque iustissimus suam plagam super filiorum conscideret necem? Nõ ego prohibeo lugere mortuos, sed Gentium illuminator Paulus, qui sic ait, Nolo vos ignorare, fratres, de dormientibus, vt non tristes sitis, sicut & cæteri qui spem non habent. Non potest Euangelii claritas obscurari, siue quia ii qui ante Legẽ aut sub Legis vmbra positi fuerant, suos mortuos flebant. Meritò flebant, quia adhuc sententia permanebat. Sed dices, In Euangelio ecce legitur Archisynagogi deploratam filiam, & sorores Lazari Lazarum fleuisse. Sed & illi adhuc secundum veterem legem sapiebant, qui necdum à mortuis Christum resurrexisse conspexerant. Fleuit planè & ipse Dominus Lazarum iam sepultum: non vtique vt flendi mortuos formam daret, sed vt se per lachrymas verũ corpus assumpsisse monstraret: vel certè fleuit amore humano Iudæos, qui nec Dei signo monstrato, erant in eum credituri.

Paulus lugeri vetat mortuos. 1. Thess. 4.

Matth. 9. Ioan. 11.

Cap. V. eodem libro.

Habuerunt ergo veteres suum morem suámque fragilitatem, Christi aduentum præcedentes. Iam ex quo Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, ex quo primi Adæ datam sententiam Adam nouissimus soluit, ex quo nostram mortem sua morte destruxit, & ab inferis tertia die resurrexit Dominus: iam nõ est terribilis mors fidelibus, non timetur occasus, quia

Causa lugendi non habent homines nouis Testamenti.

quia Oriens venit ex alto. Clamat ipse Dominus qui mentiri nescit, Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiã si mortuus fuerit viuet, & omnis viuens & credens in me, mortem nõ videbit inæternum. Itẽ, Qui credit in Christo, & eius mandata custodit, etiam si mortuus fuerit viuet. Itẽ, Nolo vos fratres, ignorare de dormientibus, vt non tristes sitis. Item, Mihi (inquit) viuere Christus est, & mori lucrum.

Ioan. 11.
1. Thess. 4.
Philip. 1.

Libro II. de consolatione mortuorum, Cap. V.

Supereſt vt vnum de veteribus exemplum proferam, quod omnem consolationem faciat, quod etiam patentibus cordis auribus volo omnes audire. Si Dauid rex ille, qui adhuc sub Lege positus erat, sub illa non dico licentia, sed necessitate lamentationis, sic animum à luctu irrationabili superauit, sic tristitiam suam suorúmque compescuit: nos qui sub gratia sumus, sub certa spe resurrectionis, quibus omnis tristitia interdicta est, qua fróte mortuos nostros gentilium more plangimus, vlulatus insanos attolimus, veluti alio genere bacchantes, cùm scissis tunicis pectora nudamus, verba inania, & nænias circa corpus & tumulum defuncti cãtamus? Postremò etiam qua ratione vestes nigras tingimus, nisi quos verè infideles & miseros non tantùm fletibus, sed etiam vestibus approbemus? Aliena sunt ista fratres, extranea sunt: non licent, & si licerent non decent. Sed aliquantos de fratribus & sororibus, licet fides propria & præceptum Domini fortes faciat, parentum tamen & vicinorum opinio debilitat & frãgit, ne lapidei & crudeles iudicentur, si pepercerint vestimento, si non fuerint insanis luctibus debacchati. Et hoc quàm vanum est, & quàm ineptum, opiniones hominum errantium cogitare, & non timere ne quid minus de fide faciat quam susceptit?

2. Reg. 12. *Ab exemplo quòd mortuis sunt lugendi.*

De verbis Apostoli, Sermo. XXXII.

Admonet nos beatus Apostolus, vt de dormientibus, hoc est, mortuis dormientibus charissimis nostris non cõtristemur, sicut & cæteri qui spem non habent, spem scilicet resurrectionis & incorruptionis æterne. Nam ideo & dormientes eos appellat veracissima Scripturæ cõsuetudo, vt quum dormientes audimus, euigilaturos minimè desperemus. Vnde etiam cantatur in Psalmo, Nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat? Est ergo de mortuis eis qui diliguntur, quædam tristitia quodammodo naturalis. Mortem quippe horret, nõ opinio, sed natura. Nec mors homini accideret, nisi ex pœna quam præcesserat culpa. Contristamur ergo nos in nostrorum mortibus, necessitate amittendi, sed cum spe recipiendi. Inde angimur, hinc consolamur. Inde infirmitas afficit, hinc fides reficit. Inde dolet humana conditio, hinc sanat diuina promissio. Proinde pompa funeris, agmina exequiarum, sumptuosa diligentia sepulturæ, monumentorum opulenta

2. Thess. 4.
Psal. 40.
Quomodo contristandum in omnium mortè

constructio, viuorum sunt qualiacunque solatia, non adiutoria mortuorum. Permittantur itaque pia corda charorum de suorum mortibus cõtristari dolore sanabili, & cõsolabiles lachrymas fundant conditione mortali, quas citò reprimat fidei gaudium, qua credunt fideles quando moriuntur, paululùm à nobis abire, & ad meliora transire. Consolentur eos etiam fraterna obsequia, siue quæ funeribus exhibentur, siue quę dolentibus adhibentur, ne sit iusta querela dicentium, Sustinui qui simul contristaretur, & non fuit, & consolantes, & non inueni. Sit pro viribus cura sepeliendi, & sepulchra construẽdi: quia & hæc in Scripturis sanctis inter bona opera deputata sũt. Nec solùm in corporibus Patriarcharum aliorúmque sanctorum, & humanis cadaueribus quoruncunque iacentium, verumetiam in ipsius Domini corpore, prædicati atque collaudati sunt, qui ista fecerunt. Impleant hæc homines erga suos officia postremi muneris, vt sui humani lenimenta mœroris.

Psal. 68.
Gene. 49.
Ioan. 19.

DE ANTICHRISTO.

In Psalmum IX.

Constitue legislatorem super eos, Domine. Videtur mihi Antichristum significare, de quo Apostolus dicit, Quum reuelabitur homo peccati. Vt sciant gentes quoniam homines sunt: vt qui nolunt liberari à Filio Dei, & pertinere ad Filium hominis, & esse filii hominum, id est, noui homines, seruiant homini, id est, veteri homini peccatori, quoniam homines sunt. Et quia ille ad tantum culmen inanis gloriæ venturus creditur, tanta ei licebit facere, & in omnes homines, & in Sanctos Dei, vt tunc verè nonnulli infirmi arbitrentur Deum res humanas negligere. Hic Antichristus vsque adeò beatus videbitur hominibus, vt etiam Deus putetur. Item, quòd reges omnes superaturus sit, & solus regnum obtenturus, quando etiam secundum Apostolum, qui de illo prædicat, in templo Dei sedebit, extollens se super omne quod colitur, & quod dicitur Deus. Et quoniam traditus in concupiscentiam cordis sui, & damnationi vltimæ destinatus, per nefarias artes ad illud vanum & inane culmen dominationémque venturus est, vim habebit in imperio, dolum in miraculis.

2. Thess. 2.
Qui nolũt liberari per Christum, traduntur Antichristo.
2. Thess. 2.

Libro XVIII. de ciuitate Dei, Cap. LIII.

Illam sanè nouissimam persecutionem, quæ ab Antichristo futura est, præsẽtia sua ipse extinguet Iesus. Sic enim scriptũ est, Quòd eum interficiet spiritu oris sui, & euacuabit illuminatione præsentiæ suæ. Hic quæri solet, quando istud erit. Importunè omnino. Si enim hoc nobis nosse prodesset, à quo melius quàm ab ipso Deo magistro, interrogantibus discipulis diceretur? Non enim siluerunt inde apud

2. Thess. 2.
Antichristiana persecutionis tẽpus occultũ

Act.1. eum, sed à præsente quæsierunt dicētes, Domine, si in hoc tēpore repræsētabis regnum Israel? At ille, Nō est, inquit, vestrum nosse tempora, quæ Pater in sua posuit potestate. Non vtique illi de hora, vel de die, vel de anno, sed de tēpore interrogauerant, quando illud accepere responsum. Frustra igitur annos qui huic seculo remanent, cōputare ac definire conamur, cùm hoc scire non esse nostrum ex ore veritatis audiamus. Quos tamen alii quadringentos, alii quingentos, alii etiam mille ab ascensione Domini, vsque ad eius vltimum aduentum, cōpleri posse dixerunt. Quemadmodum autē quisque eorum astruat opinionem suam, longum est demonstrare, & non necessarium. Coniecturis quippe vtuntur humanis, nō ab eis certum aliquid de Scripturæ canonicæ auctoritate pfertur. Omnium verò de hac re calculantium digitos resoluit, & quiescere iubet ille qui dicit, Non est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate.

Libro XX. Cap. XIX.

Multas tamen Euangelicas Apostolicásque sententias de diuino isto iudicio nouissimo, video mihi esse prætereundas, ne hoc volumē in nimiam longitudinem prouoluatur. Sed nullo modo est prætereundus Apostolus Paulus, 2. Thess. 2. qui scribens ad Thessalonicenses, Rogamus (inquit) vos fratres per aduentum Domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum, vt nō citò moueamini mente, neque terreamini, neque per Spiritum, neque per verbum, neque per epistolam, tanquā per nos missam, quasi instet dies Domini. Ne quis vos seducat vllo modo: quoniam nisi venerit refuga primùm, & reuelat° fuerit homo peccati, filius interitus, qui aduersatur, & superextollitur supra omne quod dicitur De°, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostentās se tanquā sit Deus. Non retinetis in memoria, quòd adhuc cùm essem apud vos, hæc dicebā vobis? Et nūc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tēpore. Iā enim mysterium iniquitatis operatur. tātùm qui modò tenet, teneat, donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur iniquus ille, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & euacuabit illuminatione præsentiæ suæ eum cuius est præsentia secundum operationem satanæ, in omni virtute & signis & prodigiis mendacii, & in omni seductione iniquitatis, iis qui pereunt, pro eo quòd dilectionem veritatis nō receperunt, vt salui fierent. Et ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, & iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed cōsenserunt iniquitati. Nulli dubium est eum de Antichristo ista dixisse, diéque iudicii. Hunc enim appellat diem Domini non esse venturum, nisi ille prior venerit quem refugam vocat, vtique à Domino Deo. Quod si de omnibus impiis dici meritò potest, quantò magis de isto? Sed in quo templo Dei, vt Deus sit sessurus, incertum est: vtrùm in

Incertum esse in quo templo sessurus Antichristus sit.

illa ruina templi, quod à Salomone rege cōstructum est, an verò in Ecclesia. Non enim tēplum alicuius idôli aut dæmonis, templum Dei Apostolus diceret. Vnde nonnulli, non ipsum principem, sed vniuersum quodammodo corpus eius, id est, ad eum pertinentem hominum multitudinē, simul cum ipso suo principe, hoc loco intelligi Antichristum volunt. Rectiúsque putant etiam Latinè dici sicut in Græco est, non in templo Dei, sed in templum Dei sedeat, tanquam ipse sit templum Dei, quod est Ecclesia sicut dicimus, Sedet in amicum, id est, velut amicus, vel si quid aliud isto locutionis genere dici solet. Quod autem ait, Et nunc 2. Thess. 2. quid detineat scitis, id est, quid sit in mora, quæ causa sit dilationis eius, vt reueletur in suo tempore scitis: quoniam scire illos dixit, apertè hoc dicere noluit. Et ideo nos qui nescimus quod illi sciebant, peruenire cum labore ad id quod sensit Apostolus cupimus, nec valemus: præsertim quia & illa quæ addidit, hunc sensum faciunt obscuriorem. Nam quid est, Iam enim mysterium iniquitatis operatur: tantùm qui modò tenet teneat, donec de medio fiat: & tunc reuelabitur ille iniquus? Ego prorsus quid dixerit me fateor ignorare. Suspiciones tamen hominum, quas vel audire, vel legere de hac re potui, non tacebo. Quidam putant hoc de imperio dictum fuisse Romano, & propterea Paulum Apostolum, non id apertè scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quasi Romano imperio malè optauerit, quum speraretur æternum: vt hoc quod dixit, Iam enim mysterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi, *Opiniones de Antichristo.* cuius iam facta velut Antichristi videbantur. Vnde nonnulli ipsum resurrecturum & futurum Antichristum suspicantur. Alii verò nec eum occisum putant, sed subtractum potius, vt putaretur occisus, & viuum occultari in vigore ipsius ætatis in qua fuit, quum crederetur extinctus, donec suo tempore reueletur, & restituatur in regnum. Sed multùm mihi mira est hæc opinantium tanta præsumptio. Illud tamen quod ait Apostolus, Tantùm qui modò tenet teneat, donec de medio fiat: non absurdè de ipso Romano imperio creditur dictum, tanquam dictum sit, Tantùm qui modò imperat imperet, donec de medio fiat, id est, de medio tollatur. Et tunc reuelabitur iniquus, 2. Thess. 2. quem significari Antichristum nullus ambigit. Non veniet ad viuos & mortuos iudicandos Christus, nisi prius venerit ad seducendos in anima mortuos aduersarius eius Antichristus: quāuis ad occultū iā iudicium Dei pertineat, quod ab illo seducētur. Præsētia quippe eius erit, sicut dictū est, secundum operationē satanæ in omni virtute & signis & prodigiis mēdacii, & in omni seductione iniquitatis, iis qui pereūt. Tūc enim soluetur satanas, & per illū An- Apoc. 20. tichristū in omni sua virtute mirabiliter quidem, sed mendaciter operabitur. Quod solet

ambigi

ambigi, vtrũ propterea dicta sint signa & prodigia mendacii, quoniam mortales sensus per phãtasmata decepturus est, vt quod non facit, facere videatur: an quia illaipsa etiam si erunt vera prodigia, ad mendacium pertrahent, credituros non ea potuisse nisi diuinitus fieri, virtutem diaboli nescientes, maximè quando tantam quantam nunquam habuit, accipiet potestatem. Non enim quando de cælis ignis cecidit, & tantam familiam cum tantis gregibus pecorum sancti Iob vno impetu absumpsit, & turbo irruens & domum deiiciens, filios eius occidit, phantasmata fuerunt, quæ tamen fuerunt opera satanæ, cui Deus dederat hanc potestatem. Propter quid horum ergo dicta sint prodigia & signa mendacii, tunc potius apparebit. Sed propter quodlibet horum dictum sit, seducentur eis signis & prodigiis qui seduci merebuntur, pro eo quod dilectionẽ veritatis (inquit) nõ receperunt, vt salui fierẽt. Nec dubitauit Apostolus addere & dicere, Ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mẽdacio. Deus enim mittet, quia Deus diabolum ista facere permittet iusto ipsius iudicio, quanuis faciat ille iniquo malignóque cõsilio.

Iob. 1.

2. Thess. 2.

In Euangelium Ioannis, Tractatu XXIX. Cap. VII.

Qui à semetipso loquitur, gloriam propriã quærit. Hoc erit ille qui vocatur Antichristus, extollens se, sicut Apostolus ait, supra omne quod dicitur Deus, & quod colitur. Ipsũ quippe annuntians Dominus, gloriam suam quæsiturum, non gloriam Patris, ait ad Iudæos, Ego veni in nomine Patris mei, & non suscepistis me: alius veniet in nomine suo, & hunc suscipietis. Significauit eos Antichristum suscepturos, qui gloriam nominis sui quæsiturus est, inflatus non solidus, & ideo non stabilis sed vtique ruinosus. In ipso iniustitia est, & verax nõ est, quia gloriam suam quæsiturus est, non eius à quo missus est: nõ enim est missus, sed venire permissus. Omnes ergo pertinentes ad corpus Christi, ne inducamur in laqueos Antichristi, non quæramus gloriam nostram, sed si ille quęsiuit gloriam eius, qui eum misit, quantò magis nos eius qui nos fecit?

2. Thess. 2.

Ioan. 5.

In Epistolam Ioannis, Tractatu III.

Antichristus quid significet.

Latinè Antichristus cõtrarius dicitur Christo. Non quomodo nonnulli intelligunt Antechristum ideo dictum, quòd ante Christum venturus sit, id est, post eum venturus sit Christus. Non sic dicitur, non sic scribitur, sed Antichristus, id est, contrarius Christo. Iam quis sit contrarius Christo, nunc aduertetis ipso exponente, & intelligetis non posse exire foras nisi Antichristos. Eos autẽ qui non sunt Christo cõtrarii, foras exire nullo modo posse. Qui enim non est Christo contrarius, in corpore ipsius hæret, & membrum computatur.

Ibidem post pauca.

Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis: nã si fuissent ex nobis, permãsissent vtique nobiscum. Hinc ergo videat charitas vestra, quia multi qui nõ sunt ex nobis, accipiunt nobiscũ Sacramẽta, accipiunt nobiscum Baptismũ, accipiunt nobiscum quod norunt fideles se accipere, benedictionem, Eucharistiã, & quidquid in Sacramẽtis sanctis est. Ipsius altaris cõmunicationem accipiunt nobiscum, & non sunt ex nobis. Tentatio probat, quia non sunt ex nobis. Quando illis tentatio venerit, velut occasione venti volant foras, quia grana non erant.

Ibidem.

Omnibus malis lapis offensionis est Christus: quidquid dicit Christus amarum est illis. Etenim audite & videte. Omnes certè qui exeunt de Ecclesia, & ab vnitate Ecclesiæ præciduntur, Antichristi sunt. Nemo dubitat: ipse enim designauit, Ex nobis exierunt, sed nõ erãt ex nobis. Nam si fuissẽt ex nobis, permãsissent vtique nobiscum. Quicunque ergo nõ manẽt nobiscum, sed exeunt ex nobis, manifestum est quòd Antichristi sunt. Et quomodo probãtur Antichristi? Ex mendacio. Et quis est mendax, nisi qui negat quoniam Iesus est Christus? Interrogemus hæreticos. Quem inuenis hæreticum, qui negat quia Iesus non est Christus? Videat charitas vestra magnum sacramentũ. Attendite quid inspirauerit nobis Deus, & quid insinuare nobis velit. Ecce exierunt à nobis, & facti sunt Donatistæ. Interrogemus eos, vtrùm Iesus sit Christus: statim confitentur quia Iesus Christus est. Si ergo ille est Antichrist⁹ qui negat Iesum esse Christum, nec nos possunt illi dicere Antichristos, nec nos illos: quia & nos confitemur, & illi. Si ergo nec illi nos dicunt, nec nos illos: ergo nec illi à nobis exierunt nec nos ab ipsis. Si ergo non à nobis exiuimus, in vnitate sumus. Si in vnitate sumus, quid faciunt in hac ciuitate duo altaria? Quid faciunt diuisæ domus, diuisa coniugia? Quid facit cõmunis lect⁹, & diuisus Christus? Admonet nos, vult nos fateri quod verum est. An ipsi à nobis exierunt, aut nos ab ipsis? Sed absit vt nos ab ipsis. Habemus enim Testamentum Dominicæ hæreditatis: recitamus & ibi nos inuenimus, Dabo tibi Gentes hæreditatem tuã, & possessionem tuam terminos terræ. Tenemus hæreditatem Christi. Illi eam non tenent, non communicant orbi terrarum, nõ cõmunicant vniuersitati redẽptæ sanguine Domini. Habemus ipsum Dominum resurgentem à mortuis, qui se dubitantibus manibus discipulorũ præbuit palpandum. Et cùm adhuc illi dubitarẽt, ait illis, Oportebat Christum pati, & resurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitẽtiã & remissionẽ peccatorum. Vbi? Quâ? Quib⁹? Per omnes Gentes, incipiẽtes ab Hierusalem. Securi sum⁹ de vnitate hæreditatis. Quisquis huic hæreditati nõ cõmunicat, foras exiit. Sed non contristemur: ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. Si ergo ex nobis

Antichristus probatur ex mẽdacio.

Psal. 2.

Luc. 24.

exierunt, Antichristi sunt. Si Antichristi sunt, mendaces sunt. Si mendaces sunt, negãt Iesum esse Christum. Iterum redimus ad difficultatẽ quæstionis. Singulos interroga, cõfitentur Iesum esse Christum. Coarctat nos angustus intellectus in hac epistola. Videtis certè quæstionem. Hæc quæstio & nos & ipsos turbat, si non intelligatur. Aut nos sumus Antichristi, aut illi sunt Antichristi. Illi nos Antichristos vocãt, & dicunt quòd exiuimus ab eis, nos illos similiter. Sed designauit hæc epistola Antichristos, Quicunque negat quòd Iesus nõ sit Christus, ipse est Antichristus. Iam ergo quæramus quis neget, & non attendamus ad linguam sed ad facta. Si enim omnes interrogentur, omnes vno ore confitentur Iesum esse Christum. Quiescat paululùm lingua, vitam interroga. Si inueneritis hoc, si ipsa Scriptura nobis dixerit, quia negatio eorum non tãtùm lingua fit, sed etiam factis: certè inuenimus multos Antichristos, qui ore confitentur Christum, & moribus dissentiunt à Christo. Vbi inuenimus hoc in Scriptura? Paulum audi Apostolum, de talib⁹ cùm loqueretur, ait, Confitentur enim se nosse Deum, factis autẽ negant. Inuenimus & ipsos Antichristos: quisquis factis negat Christum, Antichristus est. Iam ergo, fratres, si facta interroganda sunt, non solùm multos inuenimus Antichristos foras exisse, sed multos nondum manifestos qui foras exierunt. Quotquot enim habet Ecclesia periuros, fraudatores, adulteros, ebriosos, fœneratores, mangones, & omnia quæ numerare non possumus, si contraria sunt doctrinæ Christi, cõtraria sunt verbo Dei. Verbum autem Dei Christus est. Quidquid contrarium est Verbo Dei, in Antichristo est: Antichristus enim contrarius est Christo.

Vide.

In Tractatu de Antichristo.

Antichristus in cunctis Christo contrarius.

De Antichristo scire volentes, primò notabitis, quare sic vocatus sit. Ideo scilicet quia Christo in cunctis cõtrarius erit, & Christo cõtraria faciet. Christus venit humilis, ille veniet superbus. Christus venit humiles erigere, peccatores iustificare, ille ecõtra humiles deiiciet, peccatores magnificabit, impios exaltabit, semperque vitia quæ sunt contraria virtutibus docebit. Legem Euangelicam disipabit, dæmonum culturã in mundo renouabit vel reuocabit. Gloriã vanã quærẽs, omnipotentẽ Deum se nominabit. Hic itaque Antichristus multos habet suæ malignitatis ministros, ex quib⁹ multi in mũdo præcesserũt, qualis fuit Antiochus, Nero, Domitianus. Nos quoque nostro tẽpore Antichristos multos nouimus esse. Habebit autẽ Antichrist⁹ magos, maleficos, diuinos, incantatores, qui eũ diabolo inspirãte nutriẽt, & docebunt in omni iniquitate, falsitate & nefaria arte, & maligni spiritus erunt duces eius, & socii semper & comites indiuisi.

Post pauca ibidem.

Tempus quidem quando Antichristus veniat, vel quando dies iudicii apparere incipiat, Paulus in epistola ad Thessalonicẽses dicens, Rogamus vos per aduẽtum Domini nostri Iesu Christi, manifestat eo loco vbi ait, Quoniã nisi venerit discessio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, &c. Scimus enim quoniam post regnum Græcorũ, siue etiã post regnũ Persarũ, ex quib⁹ vnũquodque suo tẽpore magna gloria viguit, & maxima potẽtia floruit: ad vltimũ quoque post cætera regna, regnum Romanorum cœpit, quod fortissimum omnium regnorum superiorum fuit, & omnia regna terrarum sub dominatione sua habuit, omnésque populorum nationes Romanis subiacuerunt, & eis sub tributo seruierunt. Inde ergo dicit Apostolus Paulus, Antichristum nõ antea in mundum esse vẽturum, nisi venerit primùm discessio, hoc est, nisi discesserint omnia regna à Romano imperio, quæ pri⁹ subdita erant. Hoc autem tempus nõdum aduenit, quia licet videamus Romanum imperium ex maxima parte destructum, tamẽ quandiu reges Fracorum durauerint, qui Romanum imperium tenere debent, Romana dignitas ex toto non peribit, quia in regibus suis stabit.

2. Thess. 2.

Romano imperio desiciente Antichristum regnaturum.

DE RESVRRECTIONE mortuorum.

Libro X. de ciuitate Dei, Cap. XXIX.

Corpora sanctorum qualia in resurrectione futura sint, scrupulosius à doctis disputantur.

Qualia Sanctorum corpora in resurrectione futura sint, potest aliquãtò scrupulosius inter Christianarũ scripturarum doctissimos disputari, futura tamẽ sẽpiterna minimè dubitam⁹, & talia futura, quale sua resurrectione Christus demõstrauit exẽplũ. Sed qualiacunq; sint, cùm incorruptibilia prorsus & immortalia in nullóque animæ contemplationẽ, qua in Deũ figitur, impediẽtia prædicẽtur, vósq; etiã Philosophi dicatis esse in cælestib⁹ immortalia corpora immortaliter beatorũ, quid est quòd ¦vt beati simus omne corpus fugiẽdum esse opinamini, vt fidem Christianã quasi rationabiliter fugere videamini, nisi quia illud est quod iterũ dico, Christus est humilis, vos superbi?

Libro XIII. Cap. XX.

De qualitate sanctorum in resurrectione.

Proinde nunc Sanctorum animæ defunctorum, ideo nõ habent grauem mortem qua sepa ratæ sunt à corporibus suis, quia caro eorũ requiescit in spe, quanlibet sine vllo iam sensu cõtumelias accepisse videantur. Non enim sicut Platoni visũ est, corpora obliuione desyderãt: sed potius quia meminerunt quid sibi ab eo sit promissum, qui neminem fallit, qui eis etiã de capillorũ suorũ integritate securitatem dedit, resurrectionẽ corporum, in quibus multa dura perpessi sunt, nihil in eis vlteri⁹ tale sensuri, desyderabiliter & patienter expectant. Si enim carnem suam non oderant, quando eam suæ menti infirmitate resistentẽ spiritali iure coercebant, quantò magis eam diligunt, etiã ipsam spiritalem futuram? Sicut enim spiritus carni seruiens,

seruiens, non incongruè carnalis, ita caro spiritui seruiens, rectè appellatur spiritalis, non quòd in spiritum conuertatur, sicut nonnulli 1.Cor.15. putãt, ex eo quod scriptum est, Seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale: sed quia Spiritui summa & mirabili obtemperandi facilitate subdetur, vsque ad implendam immortalitatis indissolubilis securissimã voluntatẽ, omni molestiæ sensu, omni corruptibilitate & tarditate detracta. Nõ solùm enim nõ erit tale quale nũc est in quauis optima valetudine, sed nec tale quidẽ quale fuit in primis hominibus ante peccatum. Qui licet morituri non essent nisi peccassent, alimẽtis tamẽ vt homines vtebãtur nondũ spiritalia, sed adhuc animalia corpora terrena gestãtes. Quæ senio non veterascerent, vt necessitate perducerentur ad mortem.

Eodem libro, Capit. XXII.

Corpora ergo iustorum, quę in resurrectione futura sunt, neque vllo ligno indigebunt, quo fiat vt nullo morbo vel senectute inuetera ta moriantur, neque vllis aliis corporalibus alimentis, quibus esuriendi atque sitiendi qualiscunque molestia deuitetur: quoniã certo & omnimodo inuiolabili munere immortalitatis induẽtur, vt nõ nisi velint, possibilitate nõ necessitate vescãtur. Quod Angeli quoque visibiliter & tractabiliter apparẽtes, nõ quia indigebãt, sed quia volebãt & poterãt, vt hominib⁹ cõgruerẽt, sui ministerii quadã humanitate fecerunt. Non enim potestas, sed egestas edendi ac bibẽdi talibus corporibus auferetur. Vnde & spiritalia erunt, non quia corpora esse desistent, sed quia spiritu viuificante subsistent.

Corpora post resurrectionem nec violabili munere immortalitatis induentur.

Cap. XXIII.

Nam sicut ista quæ habent animam viuentem, nondum spiritum viuificantem, animalia dicuntur corpora, nec tamẽ animæ sunt, ita illa spiritalia vocãtur corpora. Absit tamen vt spiritus ea credamus futura, sed corpora carnis habitura substistentiam, sed nullam tarditatem, corruptionémque carnalem spiritu viuificante passura. Tunc iam non terrenus, sed cæ lestis homo erit: nõ quia corpus quod de terra factum est, nõ ipsum erit, sed quia dono cælesti iam tale erit, vt etiã cælo incolendo, non amissa natura, sed mutata qualitate conueniat.

Animalia corpora quæ dicãtur.

Lib. XX. Cap. VI.

Sicut ergo duæ sunt regenerationes, de quibus iam suprà locutus sum, vna quæ secundum fidem est, quæ nunc fit per Baptismum: alia secundum carnem, quæ fiet in eius incorruptione atque immortalitate per iudicium magnum atque nouissimum: ita sunt & resurrectiones duæ: vna prima quæ nunc est & animarum est, quæ venire non permittit in mortem secundam: alia secunda quæ nunc non est, sed in seculi fine futura est, nec animarum sed corporũ est, quæ per vltimum iudicium alios mittet in secundam mortem, alios in eam vitam quæ non habet mortem.

Duæ sunt resurrectiones.

Eodem libro, Capit. VII.

Vnus dies apud Dominum sicut mille anni, 2.Petri 3. & mille anni sicut dies vnus: sex annorum millibus tãquam sex diebus impletis, sequatur velut sabbati septimus, in annis mille postremis, ad hoc scilicet sabbatum celebrãdum, resurgẽtibus Sanctis. Quæ opinio esset vtcunque tolerabilis, si aliquæ delitiæ spiritales in illo sabbato affuturæ Sanctis per Domini præsentiã crederentur. Nam etiam nos hoc opinati fuimus *Hoc opinatus est etiã aliquãdo Augustinus* aliquãdo. Sed cùm eos qui tunc resurrexerint, dicant immoderatissimis carnalibus epulis vacaturos, in quibus cibus sit tantus ac potus, vt non solùm nullam modestiam teneant, sed modum quoque ipsius incredulitatis excedãt, nullo modo ista possunt nisi à carnalibus credi. Hi autem qui spiritales sunt, istos ista credentes χιλιασὰς appellant Græco vocabulo, quod verbũ è verbo exprimẽtes, nos possum⁹ milliarios vocare. Eos autẽ lõgum est refellere ad singula.

Eodem lib. Cap. XX.

Sed quæri solet, vtrùm illi, quos hìc viuentes inuenturus est Christus, quorum personam in se atque illos qui tunc secum viuebant transfigurabat Apostolus, Thessalonicensibus scribens, nunquam omnino morituri sint, an ipso temporis puncto, quo quum resurgentibus rapientur in nubibus obuiam Christo in aera, ad immortalitatẽ per mortẽ mira celeritate trãsibunt. Neque enim dicẽdum est fieri non posse vt dum per aera in sublime portãtur, in illo spatio & moriãtur & reuiuiscãt. Quod enim ait, Et ita semper cum Domino erimus: non sic accipiẽdum est, tanquã in aere nos dixerit sẽper cum Domino esse mãsuros, quia nec ipse vtiq; ibi manebit, quã veniẽs trãsiturus est. Veniẽti quippe ibitur obuiam non manẽti, sed ita cum Domino erimus, id est, sic erimus semper habẽtes corpora sẽpiterna, vbicunque cum illo fuerimus. Ad hunc autẽ sensum, quo existimamus etiam illos quos hìc viuos inuenturus est Dominus, in ipso paruo spatio & passuros mortẽ, & accepturos immortalitatem, ipse Apostolus nos videtur vrgere vbi dicit, In Christo omnes viuificabuntur: cùm alio loco de ipsa loquens resurrectione corporum dicat, Tu quod seminas non viuificatur nisi prius moriatur. Quomodo autẽ sit futurum quod pro nostræ nunc ratiunculæ viribus vtcunque coniicimus, tunc potius erit vt nosse possimus. Resurrectionem quippe mortuorum futurã esse in carne, quãdo Christus vẽturus est iudicare viuos & mortuos, oportet si Christiani esse volumus vt credamus. Sed non ideo de hac re inanis est fides nostra, si quemadmodum futura sit, perfectè cõprehendere non valemus.

1.Thess.4.

Nihilominus Christiani sumus, etiã si per fidei resurrectionẽ comprehendere non valeamus. 1.Cor.15.

2 Tim.4.

Lib. XXII. Cap. XIII.

Abortiuos fœtus, qui cùm iam vixissent in vtero, ibi sunt mortui, resurrecturos vt affirma re, ita negare non audeo, quanuis non videam quomodo ad eos nõ pertineat resurrectio mor

Abortiuos fœtus videtur Augustinus opinari resurrecturos

tuorum, si non eximuntur de numero mortuorum. Aut enim nō omnes mortui resurgent, & erunt aliquæ humanæ animæ sine corporibus in æternum, quæ corpora humana quanuis intra viscera materna gestarunt, aut si omnes animæ humanæ recipiant resurgentia sua corpora, quæ habuerunt vbicunque viuentia, & morientia reliquerunt: non inuenio quemadmodum dicam ad resurrectionem non pertinere mortuorum, quoscunque mortuos etiam in vteris matrum. Sed vtrūlibet de his quisque sentiat, quod de iam natis infantibus dixerimus: hoc etiā de illis intelligendum est, si resurgent.

Cap. XIIII.

Infantes quomodo resurrecturi.

Quid ergo de infantibus dicturi sumus, nisi quia non in ea resurrecturi sunt corporis exiguitate, qua mortui? Sed quod eis tardius accessurum erat tempore, hoc sunt illo Dei opere miro atque celerrimo recepturi. In sententia quippe Domini vbi ait, Capillus capitis vestri non peribit, dictum est nō defuturū esse quod fuit, non autem negatum est affuturum esse quod defuit. Defuit autē infanti mortuo perfecta quantitas sui corporis: perfecto quippe infanti deest vtique perfectio magnitudinis corporalis, quæ cùm accesserit, iam statura longior esse nō possit. Hunc perfectionis modum sic habent omnes, vt cum illo concipiantur atque nascantur: sed habēt in ratione, nō in mole, sicut ipsa iam membra omnia sunt latenter in semine, cùm etiam natis nonnulla adhuc desint, sicut dētes, ac si quid eiusmodi. Secundum hanc rationem profectò in resurrectione corporis, detrimenta corporis non timemus: quia etsi æqualitas futura esset omnium, ita vt omnes vsque ad giganteas magnitudines peruenirent, nec illi qui maximi fuerunt, minus haberent aliquid in statura, quod eis contra sententiā Christi periret, qui dixit, nec capillū capitis esse periturū. Creatorivtique qui creauit cuncta ex nihilo, quomodo deesse posset, vnde adderet quod addēdū esse mirus artifex nosset?

Luc. 21.

Caput XV.

An ad dominici corporis modū, omnium mortuorū resurrectura sint corpora.

Si vtique Christus in ea mensura corporis in qua mortuus est resurrexit, nefas est dicere, quum resurrectionis omnium tempus aduenerit, accessuram corpori eius eam magnitudinem quam non habuit, quando in ea discipulis, in qua illis erat notus, apparuit, vt longissimis fieri possit æqualis. Si autem dixerimus ad Dominici corporis modum, etiā quoruncunque maiora corpora redigenda, peribit de multorum corporibus plurimum, cùm ipse nec capillum periturum esse promiserit. Restat ergo vt suam recipiat quisque mensuram, quam vel habuit in iuuētute, etiam si senex est mortuus, vel fuerat habiturus si antè est defunctus. Atque illud quod commemorauit Apostolus de mensura ætatis plenitudinis Christi, aut propter aliud intelligamus dictum esse, id est, vt illi capiti in populis Christianis accedente omniū perfectione membrorum, ætatis eius mensura compleatur: aut si hoc de resurrectione corporum dictum est, sic accipiam⁹ dictum, vt nec vltra nec infra iuuenilem formam resurgant corpora mortuorum: sed in ea ætate & robore vsque ad quā Christum hîc peruenisse cognouimus. Circa triginta quippe annos diffinierunt esse etiam seculi huius doctissimi homines iuuentutem. Quæ cùm fuerit spatio proprio terminata, inde iam hominē in detrimēta vergere grauioris ac senilis ætatis: & ideo nō esse dictū In mensura corporis, vel in mensuram staturæ, sed in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

Ephes. 4.

Caput XVI.

Illud etiam quod ait, Prædestinatos fieri cōformes imagini Filii Dei, potest & secundū interiorem hominem intelligi. Vnde nobis alio loco dicit, Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestræ. Vbi ergo reformamur ne conformemur huic seculo, ibi conformamur Dei Filio. Potest & sic accipi, vt quemadmodum ille nobis mortalitate, ita nos illi efficiamur immortalitate conformes: quod quidem & ad ipsam resurrectionem corporum pertinet. Si autem etiam in his verbis qua forma resurrectura sint corpora sumus admoniti, sicut illa mensura, ita & ista conformatio non quantitatis intelligenda est, sed ætatis. Resurgēt itaque omnes, tā magni corpore, quàm vel erant, vel futuri erant iuuenili ætate, quāuis nihil oberit, etiā si erit infantilis vel senilis corporis forma, vbi nec mentis nec ipsius corporis vlla remanebit infirmitas. Vnde si quis in eo corporis modo, in quo defūctus est, resurrecturū vnunquēque cōtēdit, nō est cum illo laborioſa contradictione pugnandum.

Rom. 8.

Rom. 12.

Qualis intelligenda sit reformatio sanctorum ad imaginem Filii Dei.

Caput XVII.

Nōnulli propter hoc quod dictum est, Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, & conformes imaginis Filii Dei, nec in sexu fœmineo resurrecturas fœminas credunt: sed in virili omnes aiunt, quoniam Deus solum virum fecit ex limo, fœminam ex viro. Sed mihi melius sapere vidētur qui vtrunque sexum resurrecturum esse non dubitant. Non enim libido ibi erit, quæ confusionis est causa. Nam priusquam peccassent, nudi erant, & non confundebantur vir & fœmina. Corporibus ergo illis vitia detrahētur, natura seruabitur. Non est autem vitium sexus fœmineus, sed natura: quæ tunc quidem à concubitu & à partu immunis erit: erunt tamen membra fœminea nō accommodata vsui veteri, sed decori nouo, quo non alliciatur aspicientis concupiscētia, quæ nulla erit, sed Dei laudetur sapientia atque clemētia, qui & quod nō erat fecit, & liberauit à corruptione quod fecit. In resurrectione (inquit Christus) neq; nubēt neque vxores ducēt, sed sunt sicut Angeli Dei in cælo. A Equales vtiq; Angelis immortalitate ac felicitate, nō carne: sicut

Ephes. 4. Rom. 8.

An in suo sexu resuscitādae sint quemque sua membra.

Gene. 2.

Matth. 22.

ſicut nec reſurrectione, qua nō indiguerūt Angeli, quoniam nec mori potuerunt. Nuptias ergo Dominus futuras eſſe negauit in reſurrectione, non fœminas.

Cap. XIX.

Deformia in corpore hoc mortali in reſurrectione non apparitura.

Quid iam reſpōdeam de capillis atque vnguibus? Semel quippe intellecto ita nihil peritum eſſe de corpore, vt deforme nihil ſit in corpore, ſimul intelligitur ea quæ formæ factura fuerāt enormitatem, maſſæ ipſi acceſſura eſſe, nō locis in quibus membrorum forma turpetur. Quapropter ſi capilli toties tōſi, vnguéſve defecti ad loca ſua deformiter redeunt, non redibunt, nec tamen cuique reſurgēti peribūt: quia in eandem carnem, vt quencunque ibi locum corporis teneant, ſeruata partium congruētia materiæ mutabilitate vertētur. Quāuis quod ait Dominus, Capillus capitis veſtri non peribit, nō de longitudine, ſed de numero capillorum dictum multò aptius poſsit intelligi. Vnde & alibi dicit, Capilli capitis veſtri numerati ſunt. Neque hoc ideo dixerim, quòd aliquid exiſtimem corpori cuiq; periturū quod naturaliter inerat, ſed quod deforme natum fuerat.

Luc. 21

Luc. 12

Cap. XX.

Quæſtio de comeſtis humanis corporibus.

Vnde iam etiam quæſtio illa ſoluenda eſt, quæ difficilior videtur cæteris, vbi quæritur, quum caro mortui hominis etiam alterius ſit viuētis caro, cui potius eorum in reſurrectione reddatur. Si enim quiſpiam confectus fame atque compulſus veſcatur cadaueribus hominū, quod malum aliquoties accidiſſe & vetus teſtatur hiſtoria, & noſtrorum temporum infelicia experimenta docuerunt: non quiſquam veridica ratione contendet, totum digeſtum fuiſſe per imos meatus, nihilq; inde in eius carne mutatum atque conuerſum, cùm ipſa macies quæ fuit & non eſt, ſatis indicet quæ illis eſcis detrimenta ſuppleta ſint. Iam itaque aliqua præmiſi paulò antè, quæ ad iſtum quoque nodum ſoluendum valere debebūt. Quidquid enim carnium exhauſit fames, vtiq; in auras eſt exhalatum: vnde diximus omnipotētem Deum poſſe reuocare quod fugit. Reddetur ergo caro illa homini, in quo eſſe caro humana primitus cœpit. Ab illo quippe altero, tāquam mutuo ſumpta deputanda eſt, quæ ſicut æs alienum reddenda eſt, vnde ſumpta eſt. Sua verò illi quem fames exinaniuerat, ab eo qui poteſt etiam exhalata reuocare, reddetur.

4. Reg. 4

Eodem Cap. in fine.

Si contenditur in ea quenque ſtatura corporis reſurrecturum eſſe in qua defunctus eſt, non pugnaciter reſiſtendum eſt: tantùm abſit omnis deformitas, omnis infirmitas, omnis taditas, omniſq; corruptio: & ſi quid aliud illud nō decet regnum, in quo reſurrectionis & promiſſionis filii æquales erunt Angelis Dei, ſi non corpore, non ætate, certè felicitate, &c.

Cap. XXI.

Reſtituetur ergo & quidquid de corporibus viuis, vel poſt mortem de cadaueribus periit, & ſimul cum eo quod in ſepulchris remanſit, in ſpiritalis corporis nouitatem ex animalis corporis vetuſtate mutatum reſurget, incorruptione atque immortalitate veſtitum. Sed etſi vel aliquo caſu graui vel inimicorum immanitate totum penitus cōteratur in puluerem, atque in auras, vel in aquas diſperſum quantum fieri poteſt nuſquam eſſe ſinatur, omnino nullo modo ſubtrahi poterit omnipotentię Creatoris, ſed capillus in eo capitis nō deperibit. Erit ergo ſpiritui ſubdita caro ſpiritalis: ſed tamen caro, non ſpiritus, ſicut carni ſubditus fuit ſpiritus ipſe carnalis, ſed tamen ſpiritus nō caro. Quæ ſit autē & quàm magna ſpiritalis corporis gratia, quoniam nōdum venit in experimentum, vereor ne temerarium ſit omne quod de illa profertur eloquium.

Nihil omnipotētiæ Creatoris ſubtrahetur.

Luc. 21

Cap. XXVII.

Platonis & Porphyrij de animæ opinione.

Singula quædam dixerunt Plato atque Porphyrius, quę ſi inter ſe cōmunicare potuiſſent, facti eſſent fortaſſe Chriſtiani. Plato dicit ſine corporibus animas in æternum eſſe non poſſe. Ideo dixit etiam ſapientium animas poſt quodlibet longum tempus, tamen ad corpora redituras. Porphyrius autē dixit animam purgatiſsimam quum redierit ad Patrem, ad hæc mala mundi nunquam eſſe redituram. Dicat itaque cum Platone Porphyrius, Redibunt ad corpora: dicat Plato cum Porphyrio, Non redibunt ad mala, & ad ea corpora redire conſentient, in quibus nulla mala patiantur. Hæc itaque non erunt niſi illa quæ promiſit Deus, beatas animas in æternum cum ſua ęterna carne victuras.

Cap. XXVIII.

Gentilium de reſurrectione ſomnia.

Nonnulli noſtrūm propter quoddam præclariſsimum loquēdi genus, & propter nōnulla quæ veraciter ſenſit, amantes Platonem, dicūt cum aliquid ſimile nobis etiam de mortuorum reſurrectione ſenſiſſe. Quod quidem ſic tāgit in libris de Republica Tullius, vt eū luſiſſe potius, quàm quòd id verum eſſe affirmet, dicere voluiſſe. Inducit enim hominem reuixiſſe, & narraſſe quędam quæ Platonicis diſputationibus congruebāt. Labeo etiam duos dicit vno die fuiſſe defunctos, & occurriſſe inuicem in quodam cōpito: deinde ad corpora ſua iuſſos fuiſſe remeare, & conſtituiſſe inter ſe amicos ſe eſſe victuros: atque ita eſſe factum donec poſtea morerētur. Sed iſti auctores talē reſurrectionē corporis factam fuiſſe narrarunt, quales fuerunt eorum quos reſurrexiſſe nouimus, & huic quidem redditos vitę, ſed non eo modo vt non morerentur vlterius. Mirabilius autem quoddam Marcus Varro ponit in libris quos ſcripſit de gente populi Romani, cuius putaui verba ipſa ponenda. Genethliaci quidam ſcripſerunt, inquit, eſſe in renaſcendis hominibus, quam appellant παλιγγενεσιαν Græci hanc

scripserunt confici in annis numero quadringẽtis quadraginta, vt idem corpus & eadem anima, quę fuerãt coniuncta in homine, aliquãdo eadem rursus redeant in coniunctionẽ, &c.

Ad Ianuarium, Epist. CXIX.

Hoc igitur vniuersa Ecclesia, quę in peregrinatione mortalitatis inuenta est, expectat in fine seculi quod in Domini nostri Iesu Christi corpore præmonstratum est, qui est ex mortuis primogenitus, quia & corpus eius, cuius caput est ipse, non nisi Ecclesia est. Nonnulli enim attendentes verba quæ assiduè dicit Apostolus, Quia & mortui sumus cum Christo, & resurreximus cum eo, nec intelligẽtes quatenus dicatur, arbitrati sunt iam factã esse resurrectionem, nec vllam vlterius in fine temporum esse sperandam. Ex quibus est, inquit, Hymenęus & Philetus, qui circa veritatem aberrauerunt, dicentes resurrectionem iam factam esse, & fidem quorundam subuerterunt. Iam Apostolus eos arguens detestatur, qui tamen dicit nos resurrexisse cum Christo. Vnde, nisi quia hoc per fidem & spem & dilectionem factũ esse dicit in nobis secundum primitias Spiritus? Sed quia spes quæ videtur non est spes, & ideo si quod non videmus speramus, per patientiam expectantes, restat vtique redemptio corporis nostri, quam expectantes in nobismetipsis, ingemiscimus. Vnde est illud, Spe gaudentes, in tribulatione patientes.

Error credẽtiũ resurrectionem iam factam.

2. Timoth. 2

Roman. 8

Roman. 12

Ad Consentium, Epistola CXLVI.

Quæris vtrùm nunc corpus Domini ossa & sanguinẽ habeat, aut reliqua carnis lineamẽta. Quid si adderes, vtrùm etiam vestimenta, nonne augeretur quæstio? Qua causa, nisi quia ea quæ in vsu vitæ huius nostræ corruptibilia nouimus, sine corruptione cogitare vix possumus, cùm diuinorũ miraculorum quędã documenta iam data sint, ex quibus liceat cõiectare maiora? Nam si vestis Israelitarum per tot annos in eremo sine tritura esse potuit, si morticina pellis calceamẽtorum tandiu sine labe durauit, potest vbique Deus quorũlibet corporum, per quãtum voluerit tempus, incorruptã protendere qualitatem. Ego proinde Domini corpus ita in cælo esse credo, vt erat quando ascendit in cælum. Dixerat autem discipulis (vt in Euangelio legimus) de sua resurrectione dubitãtibus, & illud quod videbant non corpus, sed spiritũ esse putãtibus, Videte manus meas & pedes meos, Palpate & videte, quia Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Sic eorum quum esset in terra contrectatus est manibus, sic eorum est quum iret in cælum deductus aspectibus. Ibi vox Angelica sonuit, Sic veniet, quemadmodum eum videtis euntem in cælum. Fides adsit, & nulla quæstio remanebit. Nisi fortè de sanguine requirẽdum est, quia quum dixisset, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, non addidit sanguinem. Non ergo & nos addamus inquirere, quod ille non addidit dicere. Et de compendio (si placet) finita sit quæstio. Fortasis enim accepta occasione sanguinis, vrgebit nos molestior persecutator, & dicet, Si sanguis, cur non & pituita, cur non & fel flauum, & fel nigrum, quibus quatuor humoribus naturã carnis temperari etiam medicinæ disciplina testatur? Sed quodlibet quisque addat, corruptionẽ addere caueat, ne suæ fidei sanitatem castitatémque corrumpat. Ex cõsuetudine rerum expertarum inexperta opera diuina, infirmitas metitur humana, & argutulè se arbitratur garrire, cùm dicit, Si caro est, & sanguis est, si sanguis, & cæteri humores, si cęteri humores, ergo & corruptio, &c.

Quæstio de Christi corpore glorificato post resurrectionem

Luca 24

Actorum 1

In eadem Epistola.

Caro quippe erit post resurrectionem, quoniam Dominus post resurrectionem ait, Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere. Caro autem nõ erit, quoniam caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Exponit quid dixerit, adiiciens, Ecce mysterium vobis dico, Omnes quidem resurgemus: vel sicut Græci codices habẽt, Omnes quidem dormiemus: non tamen omnes immutabimur. Hãc immutationẽ vtrùm in deterius an in melius intelligi voluerit, inferiora demõstrant. In atomo (inquit) hoc est, in puncto temporis, quod diuidi non potest, In ictu oculi, hoc est, in summa celeritate, In nouissima tuba, hoc est, in nouissimo signo quod dabitur, vt ista compleantur. Cãtat enim tuba (inquit) & mortui resurgunt incorrupti, & nos cõmutabimur. Ergo istam commutationem in melius sine dubitatione oportet intelligi, quia omnes & iusti & iniusti resurrecturi sunt. Sed sicut Dominus in Euangelio loquitur, Qui bene fecerunt, in resurrectionem vitę, qui malè egerunt in resurrectionem iudicii.

Omnes vtique immutari sunt.

In Psalmum XXIX. expositione II.

Quia resurrexit caput vestrum, hoc sperate mẽbra cætera quod videtis in capite. Hoc sperate membra quod credidistis in capite. Prouerbium est antiquum & verum, Vbi caput, & cætera membra. Christus in cælũ ascendit, quô nos secuturi sumus. Non remansit apud inferos: resurrexit, iam non moritur. Cùm resurrexerimus & nos, iam non moriemur, &c.

Vbi caput, ibi & cætera membra.

Marci 16

Actorum 1

In Psalmum LXXII.

Quomodo animæ nostræ promittitur beatitudo, sic & carni nostræ promittitur resurrectio. Resurrectio carnis talis nobis promittitur. Audite & discite, & tenete quę sit spes Christianorum. Quare sumus Christiani? Nõ enim ad hoc sumus Christiani, vt terrenam nobis felicitatem petamus, quam plerunque habent & latrones & scelerati: ad aliam felicitatem nos sumus Christiani, quam tunc accipiemus cùm vita ista huius seculi tota transierit. Ergo promittitur & nobis carnis resurrectio, & talis nobis resurrectio carnis promittitur, vt caro quidem

Vt animæ beatitudo, ita corpori resurrectio promittitur.

dem ista quam modò portamus, resurgat in finem. Nec incredibile vobis videatur. Si enim Deus fecit nos qui non eramus, magnum est illi reparare qui eramus? Ergo hoc vobis incredibile non videatur, quia quasi putrescere mortuos videtis, & ire in cineres & in puluerem. Aut si incendatur aliquis mortuus, aut si canes dilanient eum, putatis quia inde nõ erit resurrecturus? Omnia quæ discerpuntur, & in fauillas quasdam putrescũt, integra Deo sunt. In illa enim elementa mundi eunt, vnde primò venerunt quando facti sumus. Non illa videmus, sed tamen Deus vnde scit, producet illa: quia & antequã essemus, vnde sciebat nos produxit. Talis ergo resurrectio carnis nobis promittitur, vt quanuis ipsa sit caro, quam modò portamus, quæ resurrectura est: tamen non habeat corruptionem quam modò habet.

In Psalmum LXXXVIII. Serm. II.

Carnis resurrectioni à Philosophis cõtradictum.

In nulla re tam vehementer, tam pertinaciter, tam obnixè & contentiosè cõtradicitur fidei Christianæ, sicut de carnis resurrectione. Nam & de animi immortalitate multi etiã Philosophi Gentium multa disputauerunt, & immortalem esse animum humanum, pluribus & multiplicibus libris conscriptum, memoriç reliquerunt. Cùm ventum fuerit ad resurrectionem carnis, non titubant, sed apertissimè contradicunt: & contradictio eorum talis est, vt dicant fieri non posse, vt caro ista terrena possit in cælum ascendere, &c.

In Euangelium Ioannis, Tractatu XXIII.

Ioannis 5

Sicut enim Pater suscitat mortuos & viuificat, sic & Filius quos vult viuificat. De resurrectione animarum dictum est hoc. Quid de resurrectione corporũ? Redit & dicit, Neque enim Pater iudicat quenquã, sed omne iudicium dedit Filio. Resurrectio animarũ fit per substãtiam Patris & Filii æternam & incõmutabilẽ.

Resurrectio corporum fit per dispensationẽ humanitatis Filij tẽporalem

Resurrectio verò corporũ fit per dispensationem humanitatis Filii temporalem, non Patri coæternam. Ideo quum memoret iudicium vbi fieret resurrectio corporum, Non enim Pater, inquit, iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio. De resurrectione autẽ animarum, Sicut Pater suscitat mortuos & viuificat, sic & Filius quos vult viuificat. Illud ergo, simul Pater & Filius: hoc autem, de resurrectione corporum, Non iudicat Pater quenquã, sed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.

Tractatu XLIX.

Plus est homines creare, quàm resuscitare.

Tractatu LXXV.

Ioannis 14. Duæ resurrectiones.

Vos autẽ, inquit Christus ad discipulos, videbitis me, quia ego viuo, & vos viuetis. Quid est quia ego viuo, & vos viuetis? Duas ergo resurrectiones, suam scilicet mox futuram, & nostram in seculi fine venturam, duobus verbis præsentis temporis & futuri, eleganter breuitérque promisit. Quia ego, inquit, viuo, & vos viuetis: quia ille viuit, ideo & nos viuemꝰ. Per hominem quippe mors, & per hominem resurrectio mortuorũ. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur: quoniam nemo ad mortem nisi per illum, nemo ad vitam nisi per Christum. Quia nobis viximus, mortui sumus: quia viuit ipse, viuemus nos. Mortui sumus illi, quando viximus nobis. Quia verò mortuus est ille pro nobis, & sibi viuit & nobis. *1. Corinth. 15*

Libro XXI. Sententiarum, Senten. VII.

Excepto eo quod omni fide dignum est, nihil Deum non posse, tali etiam ratiocinatione colligi potest, non esse contra naturam, vt resurgat hoc corpus. Vniuersum corpus, quod etiam huius mundi sensibilis cœli & terræ nomine significatur, est aliquo modo. Omne autem quod est aliquo modo, neq; tamen summo modo, eius speciei participatione est, in quantuncunque est, quæ summo modo est, qua cùm tenetur ordinatas quasque commutationes pati potest, non autem esse omnino corpus non potest. Si enim omnino corpus non erit, aut nihil erit, aut aliquid melius. Sed nihil esse non sinitur obtinente specie, quæ semper manet, & verè summéq; est, melius autẽ aliquid esse quàm corpus nõ potest, quia & corporis vniuersi certus est modus, & eorum quæ incorporea facta sunt, numerus augeri non indiget, & non est opus aliquam nouam naturam fieri, quasi aut nõ omnia facta fuerint, aut in locum alicuius quæ perierit, alia substituenda sit: quum & perfectè facta sint omnia, & ea gubernentur prouidentia, secundum speciem semper manẽtem, vt ordinatæ mutabilitati, & per hoc in mutantis quandam manentiam cedat natura sensibilis, atque ita in suo genere teneatur, modúmque custodiat propriũ. Ex quo fit, vt corpus omne aliter atque aliter sit, corpus tamen esse nõ desinat: ita vniuersç naturę salua sunt omnia, quę sensibus nostris discedunt, & interire penitus existimantur. Vnde non mirum est, si hoc corpus modum istum suum, quo nunc est, in quãtum est recipiat, aut meliorem aliquem sortiatur: quum is qui vocatur interitus, discessio in alios modos sit, non omnino peremptio.

Non esse cõtra naturam, vt resurgãt corpora.

De agone Christiano, Cap. XXXII.

Cõtra negantes carnis resurrectionem.

Nec eos audiamus, qui carnis resurrectionem futuram negant, & commemorant quod ait Apostolus, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt: non intelligẽtes quod idem ipse dicit Apostolꝰ, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatem. Quum enim hoc factũ fuerit, iam nõ erit caro & sanguis, sed cæleste corpus. Quod & Dominus promittit, cùm dicit, Neque nubẽt, neq; vxores ducẽt, sed erunt æquales Angelis Dei. Nõ enim iam hominibus, sed Deo viuent, cùm ęquales Angelis facti fuerĭt. Immutabitur ergo caro & sãguis, & fiet corpus cæleste & Angelicũ. Et mortui enim resur- *1. Corinth. 5* *Matth. 22* *1. Corinth. 15*

gẽt incorrupti,& nos immutabimur,vt & illud verum sit quòd resurget caro, & illud verum, quòd & caro & sanguis regnum Dei non possidebunt.

De doctrina Christiana,Lib.I.Cap.XX.

Cuius autem animus non moritur hoc seculo,neque incipit configurari veritati,in grauiorem mortem morte corporis trahitur, neque ad commutationem cælestis habitationis, sed ad luenda supplicia reuiuiscet.

Cap.XXI.eodem libro.

Resurrectio omnium futura Hoc itaque fides habet,atque ita rem se habere credendum est,neque animum,neque corpus humanum,omnino interitum pati,sed impios resurgere ad pœnas inæstimabiles pios autem ad vitam æternam.

Ad Laurentium enchiridii,Cap. LXXXIIII.

De generali resurrectione. Iam verò de resurrectione carnis,non sicut quidam reuixere, iterúmque sunt mortui, sed in æternam vitam, sicut Christi ipsius caro resurrexit, quemadmodũ possim breuiter disputare, & omnibus quæstionibus, quæ de hac re moueri assolent, satisfacere non inuenio. Resurrecturam tamen carnem omnium quicũque nati sunt hominum, atque nascentur, & mortui sunt atque morientur, nullo modo dubitare debet Christianus.

Cap.LXXXV.

Abortiui fœtus an resurrecturi sint. Vnde primò occurrit de abortiuis fœtibus quæstio,qui iam quidem nati sunt in vteris matrum,sed nondum ita vt iam possint renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus, de iis qui iam formati sunt,tolerari potest vtcunq; quod dicitur. Informes verò abortus quis non procliuius perire arbitretur,sicut semina quę concepta non fuerint? Sed quis negare audeat,& si affirmare non audeat, id acturam resurrectionem,vt quidquid formæ defuit impleatur? Atque ita non desit perfectio, quæ accessura erat tempore,quemadmodum non erunt vitia,quæ acceſſerunt tempore,vt neque in eo quod aptũ & congruum dies allaturi fuerant,natura fraudetur: neque in eo quod aduersum atque contrarium dies attulerãt,natura turpetur: sed integretur quod nõdum erat integrum, sicut instaurabitur quod fuerat vitiatum.

Cap.LXXXVI.

In vtero matris quãdo quit viuere incipiat Ac per hoc scrupulosissimè quidem inter doctissimos quæri ac disputari potest,quod vtrùm ab homine inueniri possit ignoro,quando incipiat homo in vtero viuere: vtrùm sit quædam vita occulta, quæ nondum motibus viuentis appareat. Nam negare vixisse puerperia, quæ propterea membratim execantur, & eiiciuntur ex vteris prægnantium, ne matres quoque si mortuæ ibi relinquantur, occidant, impudentia nimia videtur. Ex quo autem incipit homo viuere,ex illo vtique iam mori potest. Mortuus verò, vbicũque illi mors potuit euenire, quomodo non ad resurrectionem nõ pertineat mortuorum,reperire non possum.

Cap.LXXXVII.

De mõstrisq; nascuntur & cito moriantur. Neque enim & monstra quæ nascuntur & viuunt,quanlibet citò moriantur, aut resurrectura negabuntur, aut ita vitiata resurrectura credenda sunt,ac non potius correcta emendatáque natura. Absit enim vt illũ bimembrem, qui nuper natus est in Oriẽte,de quo & fratres fidelissimi,qui eum viderunt retulerunt,& sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter scriptũ reliquit: absit,inquam,vt vnum hominem duplicem,ac non potius duos,quod futurum fuerat,si gemini nascerentur, resurrecturos existimemus. Ita cætera quæ singuli quique partus, vel amplius vel minus aliquid habẽdo, vel quadam nimia deformitate monstra dicuntur, ad humanæ naturę figuram resurrectione reuocabũtur, ita vt singulæ animæ singula sua corpora obtineant, nullis cohærentibus etiam quæcunque cohærentia nata fuerant, sed seorsum sibi singulis sua membra gestantibus, quibus humani corporis completur integritas.

Cap.LXXXVIII.

Caro quamcunque mutetur,tamen resurget. Non autem perit Deo terrena materies,de qua mortalium creatur caro, sed in quemlibet puluerem cinerémve soluatur,in quoslibet haritus auráque diffugiat, in quamcunque aliorum corporum substãtiam, vel in ipsa elementa vertatur,in quorũcunque animalium,etiam hominum cibum cedat,carnémque mutetur,illi animæ humanæ puncto temporis redit, quæ illam primitus vt homo fieret, creſceret,viueret,animauit.

Cap.LXXXIX.

Caro quomodo reformetur. Ipsa itaque terrena materies,quæ discedente anima fit cadauer, non ita resurrectione reparabitur,vt ea quæ dilabuntur & in alias atq; alias aliarum rerum species formáque vertũtur, quãuis ad corp⁹ redeãt, vnde dilapsa sunt, ad easdẽ quoque corporis partes,vbi fuerunt, redire necesse sit. Alioqui si capillis capitis redit,quod tam crebra tonsura detraxit,si vnguibus quod toties dempsit exectio immoderata & indecens,cogitantibus, & ideo resurrectionem carnis nõ credentibus, occurrit informitas. Sed quemadmodum si statua cuiuslibet solubilis metalli aut igne liqueſceret, aut contereretur in puluerẽ, aut confunderetur in massam, & eam vellet artifex rursus ex illius materiæ quantitate reparare,nihil interesset ad eius integritatem,quæ particula materiæ cui membro statuæ redderetur,dum tamen totũ ex quo cõstituta fuerat, restituta resumeret: ita Deus mirabiliter atque ineffabiliter artifex, de toto quo caro nostra cõstiterat, eam mirabili & ineffabili celeritate restituet. Nec aliquid attinebit ad eius integritatem,vtrùm capilli ad capillos redeant, & vngues ad vngues,an quidquid eorum perierat mutetur in carnẽ, & in partes alias corporis reuocetur,curante artificis prouidentia,ne quid indecens fiat.

Cap.

Cap.XC.

Vtrùm æqualer an diuersa figuræ resurgentium.

Nec illud est consequens, vt ideo diuersa sit statura reuiuiscentium singulorum, quia fuerat diuersa viuentium, aut macri cum eadem macie, aut pingues cum eadē pinguedine reuiuiscant. Sed si hoc est in consilio Creatoris, vt in effigie sua cuiusque proprietas & discernibilis similitudo seruetur: in cæteris autem corporis bonis æqualia cuncta reddantur: ita modificabitur illa in vnoquoque materies, vt nec aliquid ex ea pereat, & quod alicui defuerit ille suppleat, qui etiam de nihilo potuit quod voluit operari. Si autem in corporibus resurgentium rationabilis inæqualitas erit, sicut est vocum, quibus cātus impletur: hoc fiet cuique de materia corporis sui, quod & hominem reddat æqualem Angelicis cœtibus, & nihil incōueniens eorum ingerat sensibus. Indecorum quippe aliquid ibi non erit: sed quidquid futurum est, hoc decebit, quia nec futurum est si non decebit.

Eodem libro, Cap.XCI.

Qualiter resurgant corpora.

Resurgent igitur Sanctorum corpora sine vllo vitio, sine vlla deformitate, sicut sine vlla corruptione, onere, difficultate. In quibus tanta facilitas resurgendi, quanta felicitas erit. Propter quod & spiritalia dicta sunt, quum proculdubio corpora sint futura, non spiritus. Sed sicut nunc corpus animale dicitur, quod tamen corpus non anima est, ita tunc spiritale corpus erit: corpus tamen nō spiritus erit. Proinde quantùm attinet ad corruptionem, quæ nunc aggrauat animam, & ad vitia, quibus caro aduersus spiritum concupiscit: tunc non erit caro, sed corpus, quia & cælestia corpora perhibentur. Propter quod dictum est, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Et tanquam exponens quid dixerit, Neque corruptio, inquit, incorruptionem possidebit. Quod prius dixit, Caro & sanguis, hoc posterius dixit, corruptio: & quod prius regnū Dei, hoc posteri° incorruptionē. Quātùm autem attinet ad substantiam, etiam tunc caro erit. Propter quod & post resurrectionem corpus Christi caro appellatū est. Sed ideo ait Apostolus, Seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale: quoniam tanta erit tunc concordia carnis & spiritus, viuificante spiritu sine sustentaculi alicuius indigentia subditā carnē, vt nihil nobis repugnet ex nobis, sed sicut foris neminem, ita nec intus nosipsos patiamur inimicos.

2. Corinth. 15

Sapient. 9
Galat. 5

1. Corinth. 15

Luc. 24

1. Corinth. 15

De hæresibus, Cap.XVIII.XX, & XI.

Caiani, Archontici & Cerdoniani hæretici, carnis & mortuorum negant resurrectionem.

De verbis Apostoli, Serm.XXV.

Carnis resurrectionem non credentes. Hieron.17

Carnis resurrectionem non credunt, qui dicunt, Quis huc inde reuersus est? Credituros se volunt videri, si quis parētum suorum reuiuisceret. Sed maledictus homo qui spem suam ponit in homine. Ideo ergo Deus homo factus, mori & resurgere voluit, vt & quod futurū esset homini, in hominis carne ostenderetur, & Deo tamen non homini crederetur. Et certè Ecclesia fidelium, toto orbe diffusa, iam ante oculos eorum est. Legant eam ante tot secula vni homini promissam, qui cōtra spem in spem credidit, vt fieret pater multarū gentiū. Quod ergo vni Abrahæ credenti promissum est, iam videmus impletū, & quod vniuerso orbi promittitur credenti, desperamus esse venturum? Eant nunc & dicāt, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Illi se adhuc cras dicunt morituros. Veritas autem illos, iam cùm ista dicunt, inuenit mortuos. Vos autem fratres, filii resurrectionis, ciues sanctorum Angelorum, Dei hæredes & Christi cohęredes, cauete imitari eos qui cras sperando moriuntur, & hodie bibendo sepeliuntur. Sed sicut dicit idē Apostolus, Ne corrumpant vestros mores bonos colloquia mala. Sobrii estote iusti, & nolite peccare.

Roman. 4

1. Corinth. 15

Sermon.XXXIIII.

Resurrectio mortuorum à gentilibus non discernit.

Hoc præcipuè Christianos à gentili errore secernit, quia illi tantummodo hanc vitam esse credunt: & ideo sine Deo esse, & diuersis peccatis atque criminibus nō metuunt inquinari. Nos verò ita in hac vita conuersemur, vt nos ad aliam præparemus, in qua & bonis bona, & malis mala retribuentur, sicut dixit Apostolus, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisq; prout gesserit, siue bona siue mala. Sicut hic modò adstamus in Ecclesia, & nos inuicem præsentes aspicimus, ita etiam post resurrectionem mortuorum adstituri sumus ante tribunal Christi. Hanc enim etiam ipsam animam tunc habebimus quam modò habemus, & in hoc ipso quo nunc induimur, sumus corpore resuscitandi. Nemo ergo, fratres mei charissimi, de resurrectione desperet, in qua Christianorum spes tota consistit. Plus enim est facere quod nūquam fuit, quàm reparare quod fuit. Tota etiam huius mūdi administratio testimonium est resurrectionis futuræ. Et qui Dominum Iesum resurrexisse à mortuis confitetur, nec de sua poterit dubitare.

1. Corinth. 5

Sermon.CLII. de tempore.

Adhibuit Dominus Iesus speciem corporis hominis sensibus, ad confirmandam carnis resurrectionem. Nihil nos docere voluit ostēdendo se viuum in corpore post resurrectionē suam, nisi vt credatur à nobis resurrectio mortuorum, donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum. Quid est hoc? Audi quod sequitur, Et manifestabit cogitationes cordis. Cor videre, Dei est, hominum autem non est, nisi de iis quæ manifesta sunt iudicare. Modò ergo cogitationes nostræ nobisipsis singulis quibusque in luce sunt, quia nouimus eas: sed proximis nostris in tenebris sunt, quia non vident eas. Ibi quod nosti te cogitare, & alter sciturus est: ibi erit inuicem agnitio. Sic

1. Corinth. 4

Post resurrectionem perfecta erit inuicē agnitio.

videbũt omnes & multò excellentius, quomodo hìc ſolent videre Prophetæ.

De Eccleſiaſticis dogmatibus, Cap. VII.

Omnium enim hominum erit reſurrectio. Si omniũ erit, ergo omnes moriũtur, vt mors ab Adam ducta, omnibus filiis eius dominetur, & maneat illud priuilegium in Domino, quod de eo ſpecialiter dicitur, Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Eius enim caro non vidit corruptionem. Hãc rationem maxi-

Deinde qui in reſurrectione ve perantur.

ma Patrum turba tradẽte ſuſcepimus. Verùm quia ſunt & alii æquè catholici & eruditi viri, qui credunt animam in corpore manente, immutandos ad incorruptionem & immortalitatem eos, qui in aduentu Domini viui inueniendi ſunt, & hoc eis reputari pro reſurrectione ex mortuis, quòd mortalitatem immutatione deponant, non morte. Quolibet quis acquieſcat modo, nõ eſt hæreticus, niſi ex cõtentione hęre ticus fiat. Sufficit enim in Eccleſiæ lege carnis reſurrectionem credere futuram de morte.

Eodem libro, Cap. LXXVII.

In reſurrectione ſexus nõ mutabitur.

In reſurrectione ex mortuis, ſexus forma nõ mutabitur: ſed vir mortuus reſurget in forma viri, & fœmina in forma fœminæ: carens tamen ſexuum in hac vita conditione non ſpecie naturali, ne non ſit vera reſurrectio, ſi non id reſurget quod cadit.

Libro de fide & Symbolo, Cap. X.

Ideo credimus & carnis reſurrectionem, non tantùm quia reparatur anima, quæ nunc propter carnales affectiones caro nominatur: ſed hæc etiam viſibilis caro, quæ naturaliter eſt caro, cui⁹ nomẽ anima non propter naturã, ſed propter affectiones carnales accepit. Hæc ergo viſibilis, quę caro propriè dicitur, ſine dubitatione credẽda eſt reſurgere. Videtur enim Paulus Apoſtolus eam tanquam digito ſuo oſtendere, cùm dicit, Oportet corruptibile hoc

2. Corinth. 15

induere incorruptionem. Quum enim dicit Hoc, in eam quaſi digitum intendit. Quod autem viſibile eſt, id poteſt digito oſtendi, quoniam poſſet & anima corruptibilis dici: nam vitiis morum ipſa corrũpitur. Et mortale hoc induere immortalitatem, quum legitur, eadem ſignificatur viſibilis caro, quia in eam identidẽ velut digitus intenditur. Poteſt enim & anima ſicut corruptibilis propter morum vitia, ita etiam mortalis dici. Mors quippe animæ eſt apoſtatare à Deo, quod primũ eius peccatum in paradiſo ſacris literis continetur. Reſurget igitur corpus ſecundum Chriſtianam fidem,

Non amplius caro & ſanguis, ſed tantùm corpus.

quæ fallere non poteſt. Quod cui videtur incredibile, qualis nunc ſit caro attendit, qualis autem futura ſit non conſyderat: quia illo tempore immutationis Angelicæ, non iam caro erit & ſanguis, ſed tantùm corpus. Quum enim

1. Corinth. 15

de carne Apoſtolus loqueretur, Alia, inquit, caro pecorum, alia volucrum, alia piſcium, alia ſerpentum, & corpora cæleſtia, & corpora terreſtria. Non enim dixit Caro cæleſtis, dixit autem cæleſtia & terreſtria corpora. Omnis etiã caro & corpus eſt, non autem omne corpus caro eſt. Caro enim noſtra vtiq; ex terra eſt. Philoſophi enim quorũ argumẽtis ſæpius reſurrectioni carnis reſiſtitur, quibus aſſerunt nullum poſſe eſſe terrenum corpus in cælo, quodlibet corpus in omne corpus conuerti & mutari poſſe concedunt. Qua corporis reſurrectione facta, à temporis conditione liberati, æterna vita ineffabili charitate atque ſtabilitate ſine corruptione perfruemur. Tunc enim fiet illud quod ſcriptum eſt, Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi eſt mors aculeus tuus, vbi eſt mors cõtentio tua?

DE EXTREMO IVDICIO.

In Euangelium Ioannis, Tractatu XXI.

In iudicio Chriſtus apparebit.

Omnino eſt quidam intellectus verus, fortis, ſi quomodo eum tenere poſſumus, quia Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio. Hoc enim dictum eſt, quia homini bus in iudicio non apparebit niſi Filius. Pater occultus erit, Filius manifeſtus. In quo erit Filius manifeſtus? In forma qua aſcendit. Nam in forma Dei cũ Patre occultus eſt, in forma ſerui hominibus manifeſtus. Nõ ergo Pater iudicat quẽquam: ſed in manifeſto omne iudicium dedit Filio. Hoc enim dictum eſt, quia hominib⁹ in iudicio non apparebit niſi Filius, ſed manifeſto. In quo manifeſto iudicio Filius iudicabit, quia ipſe iudicãdis apparebit. Euidẽtius nobis oſtendit Scriptura, quia ipſe apparebit. Quadrageſimo die poſt reſurrectionem ſuam *Actorum 1* aſcendit in cælum, videntibus diſcipulis ſuis, & vox illis Angelica, Viri, inquit, Galilęi, quid ſtatis aſpicientes in cælum? Iſte qui aſſumptus eſt à vobis in cælum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cęlum. Quomodo eum videbant ire? In carne quam tetigerunt, quam palpauerunt, cuius etiam cicatrices tangendo ſibi probauerunt: in illo corpore in quo cum eis intrauit & exiuit per quadraginta dies, manifeſtans ſe eis in veritate, non in aliqua falſitate, non phantaſmate, non vmbra, non ſpiritu, ſed quemadmodum ipſe dixit non fallens, Pal- *Luca 24* pate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Eſt quidem illud iam corpus dignum cæleſti habitatione, non ſubiacens morti, non mutabile per ætates. Non enim ſicut ad illam ætatẽ ab infantia creuerat: ſic ab ætate quæ iuuentus erat, vergit in ſenectutem. Manet ſicut aſcendit, venturus ad *Ioannis 19 Zacharię 12 Apocal. 1* eos quibus antequam veniat, verbum ſuum voluit prædicare. Sic enim veniet in forma humana. Hanc videbunt & impii, videbunt & ad dexteram poſiti, videbũt ad ſiniſtram ſeparati, ſicut ſcriptum eſt, Videbunt in quem pupugerunt. Si videbunt in quem pupugerũt, corpus ipſum videbũt, quod lancea percuſſerunt. Lancea nõ percutitur Verbum. In hoc enim impii videre potuerunt, quod & vulnerare potuerũt.

Latentem

Latentem Deũ in corpore non videbunt. Post iudicium videbitur ab iis qui ad dexteram erunt. Hoc est ergo quod ait, Pater non iudicat quẽquam, sed omne iudicium dedit Filio: quia manifestus ad iudicium veniet Filius in humano corpore apparens, hominibus dicens dextris, Venite benedicti Patris mei, &c.

Matth. 25

Post pauca ibidem.

Ecce videbitur forma hominis Christi in iudicio à piis & impiis, à iustis & ab iniustis, à fidelibus & ab infidelibus, à gaudẽtibus & plãgentibus, à confisis & confusis, &c.

De fide & Symbolo, Cap. VIII.

Christus iudicaturus est vivos & mortuos

Credimus etiam Christũ venturum cõuenientissimo tempore, & iudicaturum viuos & mortuos. Siue istis nominibus iusti & peccatores significentur, siue quos tunc ante mortem nostram in terris inuenturus est, appellati sunt viui: mortui verò qui eius aduentu resurrecturi sunt: hæc dispensatio temporalis non tãtùm est sicut illa generatio secundum Deum, sed etiam fuit & erit. Nam fuit Dominus noster in terris, & nunc est in cælis, & erit in claritate iudex viuorum atque mortuorum. Ita enim veniet sicut ascendit, secũdum auctoritatem quæ in Actibus Apostolorum continetur. Ex hac itaque temporali dispensatione loquitur in Apocalypsi, vbi scriptum est, Hęc dicit qui est, & qui fuit, & qui venturus est.

Actorum 1

Apocal. 1

Libro LXXXIII. Quæstionum, Quæstion. LVIII.

Sex ætates hominis.

Finis seculorum tanquam senectus veteris hominis, cùm totum genus humanum tanquam vnum hominem constituerit, sexta ætate signatur, qua Dominus venit. Sunt enim ætates sex etiam in vno homine: infantia, pueritia, adolescẽtia, iuuentus, grauitas & senectus.

Sex ætates mũdi.

Prima itaque generis humani ætas est ab Adã vsque ad Noe. Secunda à Noe vsque ad Abraham: qui articuli sunt euidentissimi & notissimi. Tertia ab Abraham vsque ad Dauid: sic enim Euangelista Matthæus partitur. Quarta à Dauid vsque ad transmigrationem in Babyloniam. Quinta à transmigratione in Babyloniã vsque ad aduentum Domini. Sexta ab aduẽtu Domini vsque in finem seculi sperãda est, qua exterior homo tanquam senectute corrumpitur, qui etiam vetus dicitur, & interior renouatur de die in diem. Inde requies interior sempiterna est, quæ significatur sabbato. Quod futurũ credimus, secundo aduentu Domini, quo in claritate venturus est, cuius aduentus præcursor speratur Helias, &c.

Matth. 1

2. Corinth. 4

Matth. 17

Libro XX. de ciuitate Dei, Cap. I.

Quod in cõfessione ac professione tenet omnis Ecclesia Dei veri, Christum de cælo esse venturum ad viuos ac mortuos iudicãdos: hũc diuini iudicii vltimum diem dicimus, id est, nouissimum tempus. Nam per quot dies hoc iudicium tendatur, incertum est: sed Scripturarum more sanctarum diem poni solere pro tẽpore, nemo qui illas literas quanlibet negligẽter legerit, nescit. Ideo autem cùm diem iudicii Dei dicimus, adiicimus vltimum vel nouissimum, quia & nunc iudicat, & ab humani generis initio iudicauit, dimittens de Paradiso, & à ligno vitæ separans primos homines, peccati magni perpetratores: imò etiam quando Angelis peccãtibus nõ pepercit, quorũ princeps homines, à seipso subuersus, inuidẽdo subuertit, procul dubio iudicauit. Iste quippe dies iudicii, ppriè iam vocatur, cò quòd nullus ibi erit imperitæ querelæ locus, cur iniustus ille sit felix, & cur iustus ille infelix. Omnium nanque tunc nonnisi bonorum vera & plenissima felicitas: & omnium nonnisi malorũ digna & summa infelicitas apparebit.

Genes. 3

2. Petri 2

Cap. II.

Cùm verò ad illud Dei iudicium venerim°, cuius tempus iam propriè dicitur dies iudicii, & aliquando dies Domini nuncupatur: non solùm quæcunque tunc iudicabuntur, verumetiam quęcunque ab initio iudicata, & quęcunque vsque ad illud tẽpus adhuc iudicãda sunt, apparebunt esse iustissima. Vbi hoc quoque manifestabitur, quàm iusto iudicio Dei fiat, vt nũc tam multa ac penè omnia iusta iudicia Dei sensus mentésque mortalium lateant, cùm tamen in hac re piorum fidem non lateat iustum esse quod latet.

2. Thessal. 5

In iudicio omnia manifestabuntur.

Eodem libro, Cap. XXIX.

Cùm admonuisset Propheta Malachias Iudæos, vt meminissent legis Mosi, quoniã prævidebat eos multo adhuc tempore nõ eam spiritaliter sicut oportuerat accepturos, cõtinuò subiecit, Ecce ego mittam vobis Heliam Thesbitem, antequam veniat dies Domini magnus & illustris, qui cõuertet cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum suum, ne fortè veniens percutiam terram penitus. Per hunc Heliam magnum mirabilémque Prophetã, exposita sibi Lege, vltimo tẽpore ante iudicium Iudæos in Christum verum, id est, in Christũ nostrum esse credituros, celeberrimum est in sermonibus cordibúsque fideliũ. Ipse quippe ante aduentum iudicis Saluatoris, non immeritò speratur esse vẽturus, qui etiã nunc viuere nõ immeritò creditur. Curru nãque igneo raptus est de rebus humanis, quod euidẽtissimè fãcta Scriptura testatur. Cùm venerit ergo exponẽdo Legem spiritaliter, quam nunc Iudęi carnaliter sapiunt, conuertet cor patris ad filium, id est, cor patrum ad filios. Singularẽ quippe numerum pro plurali Interpretes septuaginta posuerũt. Et est sensus, Vt etiam filii sic intelligãt Legem, id est, Iudæi, quemadmodũ patres eam intellexerunt, id est, Prophetæ, in quibus erat & ipse Moses.

Malach. 4

Iudæi ante diẽ Domini magnum, in Christum credituri.

4. Reg. 2

Malach. 4

Cap. XXX.

Nullus igitur vel negat, vel dubitat, per Iesũ Christũ tale quale istis sacris literis prænuntiatur, futurũ esse nouissimũ iudiciũ, nisi qui eisdẽ literis nescio qua incredula animositate seu cęcitate non credit, quæ iam veritatẽ suam or-

bi demonſtrauêre terrarum. In illo vtique iudicio, vel circa illud iudicium, has res didicimus eſſe venturas & futuras, Heliam Thesbitem, fidem Iudæorũ, Antichriſtum perſecuturum, Chriſtum iudicaturũ, mortuorum reſurrectionem, bonorũ malorúmque direptionem, mundi conflagrationem, eiuſdémque renouationem. Quæ omnia quidem ventura eſſe credendũ eſt: ſed quibus modis & quo ordine veniant, magis tunc docebit rerum experientia, quàm nunc valet conſequi ad perfectum homi num intelligẽtia. Exiſtimo tamen eo quo à me commemorata ſunt ordine eſſe ventura.

Quæ circa iudicium veniura ſint.

Ad fratres Maudarenſes, Epiſt. XIII.

Omnia quæ prꝛteritis temporibus erga humanum genus maiores noſtri geſta eſſe meminerunt, nobiſque tradiderunt: omnia etiã quæ nos videmus, & poſteris tradimus, quæ tamen pertinent ad veram religionem quærendam & tenendam, diuina Scriptura non tacuit: ſed ita omnino cuncta tranſeunt, vt tranſitura eſſe prædicta ſunt. Videtis certè ex ipſo populo verbum Dei Legémque prodeuntem per Chriſtum, qui ex illis mirabiliter natus eſt, omnium gẽtium fidem occupaſſe atque tenuiſſe. Ita hæc omnia prænuntiata legimus, vt videmus. Videtis certè populum Iudæorum auulſum à ſedibus ſuis, per omnes ferè terras diſſeminatum atq; diffuſum. Et origo eiuſdem populi, & incremẽta, & regni amiſſio, & per cũcta diſperſio prædicta eſt. Videtis certè multos præciſos à radice Chriſtianæ ſocietatis, quæ per ſedes Apoſtolorum, & ſucceſsiones Epiſcoporum, certa per orbem propagatione diffunditur, de ſola figura originis, ſub Chriſtiano nomine, quaſi areſcentia ſarmenta gloriari, quas hæreſes & ſchiſmata nominamus, prꝛuiſa, prædicta, ſcripta ſunt omnia. Videtis certè ſimulachrorum templa, partim ſine reparatione collapſa, partim diruta, partim clauſa, partim in vſus alios commutata: ipſáque ſimulachra vel cõfringi, vel incendi, vel includi, vel deſtrui, atque ipſas huius ſeculi poteſtates, quæ aliquãdo pro ſimulachris populum Chriſtianum perſequebantur, victas & domitas, non à repugnantibus, ſed à morientibus Chriſtianis: & contra eadem ſimulachra, pro quibus Chriſtianos occidebant, impetus ſuos legéſque vertiſſe, & imperii nobiliſſimi eminentiſſimum culmen ad ſepulchrum piſcatoris Petri, ſubmiſſo diademate ſupplicare. Hęc omnia Scripturę diuinæ, quę in manus omniũ iam venerũt, ante longiſſima tẽpora futura eſſe teſtatæ ſũt. Hæc omnia tantò robuſtiore fide lætamur fieri, quantò maiore auctoritate prædicata eſſe in ſanctis literis inuenimus. Nũquidnã, obſecro vos, nunquid nam ſolum iudiciũ Dei, quod inter fideles atque infideles futurum eſſe in eiſdem literis legimus, cùm illa omnia, ſicut prædicta ſint euenerint: nunquidnam ſolum iudicium Dei vẽturum non eſſe putabimus? Imò verè veniet ſicut illa omnia venerunt. Nec quiſquam erit homo noſtrorum tẽporum, qui ſe in illo iudicio de ſua poſsit infidelitate defendere, quum Chriſtum cantet & iuſtus ad æquitatẽ, & periurus ad fraudẽ, & rex ad imperium, & miles ad pugnam, & maritus propter regimen, & vxor propter obſequium, & pater propter præceptum, & filius propter obedientiam, & dominus per dominationem, & ſeruus per famulatum, & humilis ad pietatem, & ſuperbus ad æmulationem, & diues vt porrigat, & pauper vt ſumat, & ebrioſus ad phialam, & mẽdicus ad iaꝛnuam, & bonus vt præſtet, & malus vt fallat, & Chriſtianꝰ venerator, & Paganus adulator: omnes Chriſtum cantant, & qua voluntate atque ore cantẽt, eidem ipſi quem cantãt, rationem ſine dubio reddituri ſunt.

Ex prꝛteritis colligitur venturum eſſe iudicium.

Ad Heſychium, Epiſt. LXXVIII.

Ego nanque de Saluatoris aduentu, qui expectatur in fine, tẽpora dinumerare nõ audeo, nec aliquem Prophetã de hac re numerum annorũ exiſtimo prꝛfiniſſe: ſed illud potius prꝛualere quod ipſe Dominus ait, Nemo poteſt cognoſcere tempora, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate. Quod enim in alio loco ait, De die autẽ illa & hora nemo ſcit: ſũt qui ſic accipiũt, vt putent ſe poſſe tempora computare: diem verò tantummodo ipſum & horam neminem ſcire: vbi omitto dicere quemadmodum ſolẽt Scripturæ diem vel horam etiam pro tempore ponere. Sed certè illud de ignorantia temporum dictum apertiſſimè eſt. Nam quum hinc Dominus interrogatus eſſet à diſcipulis ſuis, Nemo, inquit, poteſt cognoſcere tẽpora, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate. Non enim dixit diem vel horam, ſed tempora, quę in breui ſpatio non ſolent dici, ſicut dies vel hora, maximè ſi Græcum intueamur eloquium.

Tẽpora aduentus Domini Auguſtinus dinumerare non audet.

Actorum 1

Matth. 24

Poſt pauca.

Tempora ergo computare, hoc eſt, χρόνους, vt ſciamus quando ſit finis huius ſeculi, vel aduentus Domini, nihil mihi aliud videtur quàm ſcire velle, quod ipſe ait ſcire neminem poſſe. Opportunitas verò illius temporis, profectò non erit antequam prædicetur Euangelium in vniuerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus. Apertiſſima enim de hac re legitur ſententia Saluatoris dicẽtis, Et prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerſo orbe in teſtimonium omnium: & tunc veniet finis. Tunc veniet, quid eſt, niſi antè non veniet? Quantò pòſt ergo veniat, incertum nobis eſt: antè tamẽ non eſſe venturum dubitare vtique non debemus. Si ergo ſuſciperent hunc laborem ſerui Dei, vt peragrato orbe terrarum quantum poſſent colligerent quod remanet gentium, vbi nondum eſt Euangelium prędicatum, hinc aduertere vtcunque poſſemus, quantum hoc tempus longè ſit à fine ſeculi.

Matth. 24

Prædicato Euangelio, Chriſtum ad iudiciũ venturum.

Ad eundem, Epiſt. LXXX.

Quomodo autem tardus eſt eius aduentus, vel quomodo lõgè futurꝰ eſt, cùm ipſi Apoſtoli tem-

Apoſtoli diem Domini neſciuerunt.

li tempore, quo adhuc erant in carne, dixerint, Nouissima hora est? quanuis à Domino audierint, Non est vestrum scire tempora. Hoc ergo nesciebant, quod nescimus & nos. Quātùm ad me attinet, dico, & eos qui hoc mecum nesciūt, & tamen quibus dictum est, Non est vestrū scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate: diligebant eius manifestationē, & dabant conseruis in tempore cibaria, nec percutiebāt eos dominando eis, nec luxuriabantur cum amatoribus mundi, dicentes, Moram facit Dominus meus. Alia est ergo ignorantia temporum, alia labes morum, amórque vitiorum. Nam & 2. Thessal. 2 Apostolus Paulus quando dicebat, Non citò moueamini mente, neque terreamini, siue per verbum, siue per Epistolam, tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini: nolebat vtique vt crederent eis, qui iam appropinquare Domini arbitrabantur aduentum. Nec tamen Luce 12 volebat vt tanquam seruus ille, dicerent, Moram facit dominus meus venire: & traderent se superbiæ luxuriæque perdendos. Sed sic eos nolebat de propinquante die nouissimo falsis auscultare rumoribus, vt tamē vellet eos paratos ad aduētum Domini sui lumbis accinctis, 2. Thessal. 5 & lucernis ardētibus operiri: quibus dicit, Vos autem fratres, non estis in tenebris, vt vos dies ille tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis, & filii diei: non sumus noctis neq; tenebrarum. Ille autem qui sic dicit, Moram facit dominus meus venire, vt percutiat conseruos suos, epuletur cum ebriosis: non est lucis, sed tenebrarum: & ideo eum tanquam fur dies ille comprehendet. Quod vnusquisque debet etiam de die huius vitæ suæ nouissimo formidare. In quo enim quenque inuenerit suus nouissimus dies, in hoc eum cōprehendet mundi nouissimus dies: quoniam qualis in die isto quisq; moritur, talis in die illo iudicabitur. Ad hoc pertinet quod in Euangelio se- Marci 13 cundum Marcum ita scriptum est, Vigilate ergo, quia nescitis quādo dominus domꝰ veniat: sero an media nocte, an gallicantu, an manè. ne cùm venerit repentè, inueniat vos dormiētes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate. Quibus enim omnibus dicit, nisi electis & dilectis suis ad corpus eius pertinētibus, quod est Ecclesia? Non solùm ergo illis dixit, quibus tunc audientibus loquebatur, sed etiā illis qui fuerūt post illos ante nos, & ad nosipsos, & qui erūt post nos, vsq; ad eius nouissimū aduētum. Ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum inueniat eum Domini aduētus.

Ad Demetriadem, Epist. CXLII.

Ad illum diem para te, in quo mundi gloria finienda est. Illum inquam diem, quem Saluator diluuio comparauit, qui multos fallaci se- 1. Thessal. 5 curitate deceptos, furtiuo (vt ait Apostolus) comprehendet aduētu. Quem beatus quoque 2. Petri 3 Petrus describens, ait, Aduenietautē dies Domini sicut fur, in qua cæli magno impetu trāsibunt, elementa verò à calore resoluētur. Cùm hæc omnia dissoluēda sint, quales oportet nos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus expectantes, & properantes in aduentum Domini Dei, in quo cæli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescēt? Recens factum est, & quod ipsa audisti, cùm ad stridulæ buccinæ sonum Gotthorúmque clamorem, lugubre oppressa metu domina orbis Roma contremuit. Vbi tunc nobilitatis ordo? Vbi certi & distincti vllius dignitatis gradꝰ? Permixta omnia & timore confusa, omni domui planctus, & æqualis fuit per cunctos pauor. Vnū erat seruus & nobilis, eadem omnibus imago mortis. Nisi quia magis eam timebant illi, quibus fuerat vita iucundior. Si ita mortales timemus hostes, *A minori argumentatur.* & humanam manum: quid faciemus cùm clangore terribili tuba intonare de cælo cœperit, & ad illam Archangeli vocem omni buccina clariorem, totus simul remugiet mundus? Cùm viderimus super nos non manufacta arma cōcuti, sed & virtutes cælorum commoueri, sicut Propheta dicit, Quum venerit Dominus ponere orbem terræ desertum, & peccatores perdere ex eo: quis tunc nobis pauor, quæ caligo, quæ tenebræ, quum nos sæpius ac toties admonitos, & tamen imparatos dies repererit? Tunc, inquit, plangent super se omnes tribus Matth. 24 terræ. & videbunt Filium hominis venientem Luce 23 in nubibus cæli cum virtute multa & maiestate. Tunc dicent montibus, Cadite super nos: & collibus, Operite nos: & petris, Aperite vos nobis. Verùm hæc eorum sint, qui variis huius mundi detenti curis, de mundi non cogitant fine. Tu verò cui aduentus Christi dierum noctiúmque meditatio est, cui pro cōscientiæ puritate Domini est optanda præsentia, quæ consummationem seculi, quasi certum præmii tui tempus expectas, exultationem de cælo capies non timorem, &c.

In Psalmum VI.

Non est vestrum scire tēpora quæ Pater po- Actorum 1 suit in sua potestate. Et de die verò & hora illa Matth. 24 nemo scit, neque Angelus, neque virtus, neque Filius, nisi solus Pater. Et illud quod scriptum est, tanquam furem venire diem Domini: satis 1. Thessal. 5 apertè ostēdit neminem sibi oportere arrogare scientiam illius temporis computatione aliqua annorum. Si enim post septē millia annorum ille dies venturus est, omnis homo potest annis cōputatis aduentū eius addiscere. Vbi erit ergo, quòd nec Filius hoc nouit? Quod vtique ideo dictum est, quia per Filium homines hoc nō discunt, nō quòd apud se ipse non nouerit: sed secundum illam locutionem, Tentat Deut. 13 vos Dominꝰ Deus vester, vt sciat, id est, vt scire faciat vos, Exurge Domine, id est, fac nos exurgere. Cùm ergo ita dicatur, nescire Filium hūc diem, non quòd nesciat, sed quòd nescire faciat eos quibus hoc non expedit scire, id est, non eis hoc ostēdat: quid sibi vult nescio quæ præsumptio, quæ annis computatis, certissimum

sperat post septem annorũ millia diem Domini. Nos igitur quod scire nos Dominus noluit libenter nesciamus,&c.

In Psalmum IX.

Duo Christi aduentus creduntur.

Duos aduentus Domini credimus, vnum præteritum,quem Iudæi non intellexerunt,alterum futurum, quem vtrique speramus. Et quoniam iste quem Iudæi non intellexerunt, gentibus profuit, non inconuenienter accipitur de hoc aduentu dictum, Pro occultis filii: vbi cæcitas ex parte in Israel facta est, vt plenitudo gentium intraret. Duo etiam iudicia insinuãtur per Scripturas,si quis aduertat,vnum occultum , alterum manifestum . Occultum nunc agitur , de quo Apostolus Petrus dicit, Tempus est vt iudicium incipiat à domo Domini. Occultum itaque iudicium est pœna, qua nunc vnusquisque hominum, aut exercetur ad purgationem, aut admonetur ad cõuersionem , aut si contempserit vocationem & disciplinam Dei,excęcatur ad damnationem.Iudicium autem manifestum est , quo venturus est Dominus iudicare viuos & mortuos,omnibus fatẽtibus eum esse à quo & bonis præmia, & malis supplicia tribuantur. Sed tunc illa confessio , non ad remedium malorum, sed ad cumulum damnationis valebit. De iis duobus iudiciis, vno occulto, alio manifesto, videtur mihi Dominus dixisse,vbi ait, Qui in me credit,transiet de morte ad vitam,nec in iudicium veniet:in iudicium scilicet manifestum. Nam hoc quod transit de morte ad vitam per nonnullam afflictionem , qua flagellat Dominus omnem filium quem recipit , iudicium occultum est. Qui autem non credit,inquit,iam iudicatus est,id est,isto occulto iudicio,iam præparatus est ad illud manifestum. Hęc duo iudicia etiam in Sapiẽtia legimus,vbi scriptum est, Propter hoc tanquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti . Hic autem hoc iudicio non correcti, dignum Dei iudicium experturi sunt.Qui ergo non corrigũtur isto occulto iudicio, dignissimè illo manifesto puniẽtur.

Roman.11

1.Petri 4

2.Timoth.4

Ioannis 5

Hebr.12

Ioannis 3

De verbis Apostoli,Sermo. XXXV.

Remotis omnibus probationibus rationem Deo reddituri.

Rogo vos fratres,vt quotidie cogitemus quales erimus in die iudicii , purissimis Angelorum conspectibus offerendi, & æterno Iudici rationem de libris conscientiæ reddituri,remotis omnibus probationibus. Certum est in die illa ipsum ante se hominem constituendum, & ipsam sibi vitam in cordis speculo demonstrandam , & testes contra eum non de foris aliquando , sed intus de ipsa anima proferendos. Adiicienda erunt non aliqua peregrina , sed nimium nota testimonia , id est , opera sua. Ordinabuntur ante infelicem animã peccata vel crimina sua , vt eam & conuincat probatio , & confundat agnitio , secundum illud quod scriptum est, Arguam te , & constituam te ante faciem tuam,&c.

Sapient.12

Psalm 49

DE MORTVIS.

Libro II. Quæstionum Euangeliorum, Cap.XXXVIII.

Quod autem apud Lucam Abraham diuiti dicit, ad ea loca in quibus torquentur impii, iustos etiam si velint, non posse transire : quid aliud significat nisi post hanc vitam ita receptis in carcere , vt inde non exeant donec reddant nouissimum quadrãtem,per incõmutabilitatem diuinæ sententiæ nullum auxilium misericordiæ posse præberi à iustis, etiã si velint illud prębere? Quod admonet scilicet,vt in hac vita homines subueniant quibus possint.

In hac vita hominibus subueniendum.

Libro XII.de Genesi ad literam, Cap.XXXII.

Anima exuta corpore, vitium ad aliqua loca corporalia, vel corporibus similia feratur.

Si autem quæritur,cùm anima de corpore exierit , vtrùm ad aliqua loca corporalia feratur,an ad incorporalia corporalibus similia,an verò nec ad ipsa, sed ad illud quod & corporibus & similitudinibus corporum est excellentius:citò quidem respondeverim , ad corporalia loca eã vel non ferri nisi cum aliquo corpore, vel non localiter ferri . Iam vtrùm habeat aliquod corpus, quum de hoc corpore exierit,ostendat qui potest:ego autẽ non puto. spiritalem enim arbitror esse non corporalem.Ad spiritalia verò pro meritis fertur, aut ad loca pœnalia similia corporibus. Neq; enim video cur habeat anima similitudinem corporis sui, cùm iacente sine sensu ipso corpore,nondum tamẽ penitus mortuo , videt talia qualia multi ex illa subductione viuis redditi narrauerunt,& nõ habeat,cùm perfecta morte penitus de corpore exierit. Aut ergo ad illa fertur pœnalia,aut ad alia itidem similia corporalibus, nec tamen pœnarum, sed quietis atque gaudiorum. Neque enim rectè dici potest vel illas falsas esse pœnas, vel illam falsam requiem atque lætitiã. Tunc enim hæc falsa sunt, quando per opinationis errorem alia pro aliis putantur.Est ergo prorsus inferorum substantia: sed eam spiritalem arbitror esse non corporalem,&c.

In Euangelium Ioannis,Tractatu XLXI.

Diuersæ custodiæ animarum.

Sicut ergo diuersæ custodiæ agentium in officio,sic & diuersæ custodiæ mortuorum, & diuersa merita resurgẽtium. Receptus est pauper,receptus est & dives : sed ille in sinu Abrahæ,ille vbi sitiret & guttam non inueniret. Habent ergo omnes animæ , vt ex hac occasione instruam charitatem vestram,habent omnes animæ , quum de seculo exierint,diuersas receptiones suas : habent gaudium boni , & mali tormenta . Sed quum facta fuerit resurrectio, & bonorum gaudium amplius erit , & malorum tormenta grauiora, quando cum corpore torquebuntur.Recepti sunt in pace sancti Patriarchæ,Prophetæ,Apostoli, Martyres,boni fideles : omnes tamen adhuc in fine recepturi

Luca 16

sunt

sunt quod promisit Deus. Promissa est enim resurrectio etiam carnis, mortis consumptio, vita æterna cum Angelis: hoc omnes simul accepturi sumus. Nam requiem quæ continuò post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisque quum moritur. Priores acceperunt Patriarchæ: videte ex quo requiescunt. Posteriores Prophetę, recenti Apostoli, multò recentius sancti Martyres, quotidie boni fideles, & alii in ista requie tandiu sunt, alii non tandiu, alii paucioribus annis, alii recenti tempore. Quum verò ab hoc somno euigilabunt, simul omnes quod promissum est accepturi sunt, &c.

Tractatu LXVII.

Ioannis 14 In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Proinde respuendi sunt à corde Christiano, qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra cælorum regnum erit aliquid, vbi maneant beati innocentes, qui sine Baptismo ex hac vita emigrarũt, quia sine illo in regnum cælorum intrare non potuerunt. Hæc fides non est fides, quoniam non est vera & catholica fides. Ita ne tandem stulti homines, & carnalibus cogitationibus excæcati, quum reprobandi essetis, si mansionem non dico Petri & Pauli, vel cuiuslibet Apostolorum, sed cuiuscunque paruuli baptizati à regno cælorum separaretis: non vos putatis esse reprobandos, qui domum Dei Patris inde separatis? Non enim ait Dominus, In vniuerso mundo, aut in vniuersa creatura, aut in vita vel beatitudine sempiterna mãsiones multę sunt, sed In domo, inquit, Patris mei mansiones multæ sunt.

De infantibus qui sine Baptismate decesserũt

In Psalmum CVIII.

Quemodo spiritus mortuorũ sciant quæ circa viuos agantur. Lucæ 16 Magnam quidem esse quæstionem dico, nec in præsentia differendam, quòd sit operis prolixioris, vtrùm, vel quatenus, vel quomodo ea quæ circa nos aguntur nouerint spiritus mortuorum. Veruntamen quod breuiter dici potest, si nulla illis esset cura de nobis, non diceret Dominus dixisse illum diuitem, qui tormenta apud inferos patiebatur, Habeo ibi quinque fratres, ne & ipsi veniant in locum hunc tormentorum. Sed quomodolibet intelligãt, qui hoc aliter intelligere conãtur, & quia fatendum est non esse consequens, vt si sciunt mortui suos viuere, quia nec in locis pœnarum eos vident, vbi diues ille erat, nec in requie beatorum, vbi Lazarum & Abraham, quanuis à longè agnoscebat: ideo eos etiam illa quæ circa eorum charos aguntur, vel læta, vel tristia, scire necesse sit. Hoc dico paucos esse eius animi homines, qui post mortem suam quid suis boni malíve contingat, saltem dum viuunt, negligant, atque omnino contemnãt: multos autem, quod indicat etiam tanta cura commendandæ vltimæ voluntatis, & qualiumcunque testamentorum, satis agere, vt quum defuncti fuerint suis bene sit, &c.

Sermo. CXXXIX. de tempore.

Philosophorum de mortuis opinio. Quæsitũ est à quibusdã Philosophis quòd postea cùm fuerit homo mortuus quid erit. In hoc contriuerunt ingenia sua, & laboraverunt quantum ingenia potuerunt, reddere hominibus rationem, vel sibi vel aliis, & dixerunt animas hominum malè viuentium immũdas pessimis moribus, quum exierint de corporibus, rursus continuò reuolui ad alia corpora, & pœnas hic luere quas videmus: eas verò animas quæ bene vixerunt, quum exirent de corporibus, ire ad superna cælorum, requiescere ibi in stellis & luminibus istis conspicuis, vel quibuscunque cælestibus abditisque secretis, obliuisci omnium pręteritorum malorum, & rursus delectari redire ad corpora, & venire iterum ad ista patienda. Hoc ergo interesse voluerunt inter animas peccatorum, & animas iustorum: quia peccatorum animas de proximo statim quum exierint de corporibus, dicunt reuolui ad altera corpora: iustorum autem animas diu esse in requie, non tamen semper, sed rursus delectari corporibus. & de summis cælis post tantam iustitiam, ad ista mala facere ruinam. Hoc dixerunt valde magni Philosophi mundi huius, de quibus dicit Scriptura nostra, Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi, &c.

Serm. XV. de Sanctis.

Silicernia gentium. Miror cur apud quosdam infideles hodie tam pernicioſus error increuerit, vt super tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quasi egressę de corporibus animę, carnales cibos requirant. Epulas enim & refectiones caro tantùm requirit: spiritus autem & anima iis non indigent. Parare aliquis suis charis dicit quod ipse deuorat, quod præstat ventri, imputat pietati. Cessate ergo, fratres, ab hoc gentili infidelitatis errore. Animæ enim sanctæ, quæ in hoc seculo, aut per vitæ innocentiam puræ sunt, aut pœnitentiæ satisfactione purgantur, à Saluatore nostro recipiuntur, & cum eo esse credendæ sunt, secundum Apostoli dictum, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Animę ergo fratrum parentúmque nostrorum minimè cibis carnalibus delectantur. Offendi his magis possunt quàm delectari, si quum illæ insacris fedibus sint, vos eas esse in terra credatis. Cessate ergo ab his erroribꝰ, & sicut scriptum est, Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram: vt superstitiones fidei vestræ contrarias repudiantes, dum ea quæ Deo placita sunt facitis, etiam vos cum Christo in ęternum esse mereamini. *Philip 1* *Coloss. 3*

Libro XIII. de ciuitate Dei, Cap. VIII.

In requie sunt piorũ animæ. In requie enim sunt animæ piorum à corpore separatæ: impiorum autem pœnas luunt, donec istarum ad æternam vitam, illarum verò ad æternam mortem, quæ secunda dicitur, corpora reuiuiscant.

De spiritu & anima, Cap. XXIX.

Mortui quomodo sciat quæ fiunt in hoc mundo.

Cùm homines mortui siue viui, hominibus dormientibus vel vigilantibus apparent, non in ipsis rebus vt sunt videntur, sed in quibusdam similitudinibus rerum. Istud autē Angelicis operationibus fieri credimus, per dispēsationem prouidentiæ Dei, bene vtentis bonis vel malis secundum inscrutabilem altitudinem iudiciorum suorum, siue hinc instruantur mentes mortalium, siue fallantur, siue consolentur, siue terreantur, sicut vnicuique vel prębenda est misericordia, vel irroganda iustitia, ab eo cui misericordiam & iudicium non inaniter decantat Ecclesia. Ibi siquidem sunt spiritus defunctorum, vbi non vident neque audiunt quæ aguntur aut eueniunt in ista vita hominibus: ita tamen est eis cura de viuis, quāquam quid agant omnino nesciant, quemadmodum cura est nobis de mortuis, quanuis quid agant vtique nesciamus. Nesciunt quidē mortui quid hic agatur.

Psalm. 100

Eodem lib. Cap. XI.

Sic autem infirmitas humana sese habet, vt cùm mortuū in somnis quisque viderit, ipsius animam se videre arbitretur. quum autem viuum similiter somniauerit, non eius animā neque corpus, sed hominis similitudinem sibi apparuisse non dubitet: quasi non possint & mortuorum hominum eodem modo nescientium, non animæ sed similitudines apparere dormiētibus. Pro certo quum Mediolani essemus, audiuimus, quòd quum debitum repeteretur à quodā, defuncti patris cautione prolata, quod filio nesciente à patre iam fuerat persolutum: contristari homo grauissimè cœpit, atque mirari, quòd ei pater moriens nō dixerit quid deberet, quum fecisset etiam testamētum. Tunc nimis anxio apparuit idē pater eius in somnis, & vbi esset recautum quo illa cautio vacuata fuerat indicauit. Quo inuēto iuuenis atque monstrato, non solùm falsi debiti calumniam propulsauit, sed etiā paternum recepit chirographum, quod pater non receperat, quādo est persoluta pecunia. Hic itaque putatur animā hominis curam gessisse pro filio, & ad eum venisse dormientem, vt docens quod ignorabat, à magna eum molestia liberaret. Sed eodē ipso fermè tempore quo id audiuimus, id est nobis apud Mediolanū cōstitutis, Carthaginis rhetor Eulogius, qui meus in eadem arte discipulus fuit, sicut mihi ipse, posteaquā in Africam remeauimus retulit: quum rhetoricos Ciceronis libros discipulis suis traderet, recensens lectionem, quam postridie fuerat traditurus, quendam locum offendit obscurum. Quo non intellecto, vix potuit dormire solicitus. Qua nocte, somnianti ego illi quod non intelligebat exposui. imò non ego, sed imago mea nesciente me, & tam longè trans mare aliquid aliud siue agente siue somniāte, & nihil de illius curis omnino curante. Quomodo fiant ista nescio. Sed quomodolibet fiant: cur nō eodem modo, fieri credimus, vt in somnis quisque videat mortuum, quomodo fit vt videat & viuum, ambobus vtique nescientibus, neque curātibus quis vel vbi, vel quando eorum imagines somniet?

Exemplum.

Cap. XIII.

Quid mortui viuorū adiuuent & rebus nam misceantur.

Si rebus viuentium interessent animæ mortuorum, & ipsæ nos quando eas videmus alloquerētur in somnis, vt de aliis taceā, me ipsum pia mater nulla nocte desereret, quæ terra marique secuta est vt mecum viueret. Absit enim vt facta sit vita feliciore crudelis, vsqueadeò vt quando aliquid angit cor meum, nec tristem filium cōsoletur, quem dilexit vnicè, quē nunquā voluit mœstū videre. Sed profectò quod facer Psalmus personat verum est, Quoniā pater meus & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me. Si ergo dereliquerunt nos patres nostri, quomodo nostris curis & rebus interfunt? Si autem parentes nō interfunt, qui sunt alii mortuorum qui nouerunt quid agamus, quidve patiamur? Esaias Propheta dicit, Tu es enim Pater noster, quia Abraham nesciuit nos, & Israel non cognouit nos. Si tanti Patriarchæ, quid erga populum ex iis procreatū ageretur ignorauerunt, quibus Deo credētibus populus ipse de illorum stirpe promissus est. quomodo mortui viuorum rebꝰ atque actibus cognoscendis adiuuandísque miscentur? Quomodo dicimus eis fuisse consultum, qui obierunt antequā venirent mala, quæ illorum obitum consecuta sunt, si & post mortem sentiunt quæcunque in vitæ humanæ calamitate contingunt? An fortè nos errando ista dicimus, & hos putamus quietos, quos inquieta vita viuorum solicitat? Quid est ergo quòd piissimo regi Iosiæ pro magno beneficio promisit Deus, quòd esset ante moriturus, ne videret mala quæ ventura illi loco & populo minabatur? Quæ Dei verba ista sunt, Hæc dicit Dominꝰ Deus Israel, Verba mea quæ audisti, & veritus es à facie mea, cùm audisti quæ locutus sū de isto loco, & qui commorantur in eo, vt deseratur, & in maledicto sit: & conscidisti vestimenta tua, & fleuisti in conspectu meo, & ego audiui, dixit Dominus Deus Sabaoth. Nō sic. Ecce ego apponā te ad patres tuos, & apponeris cum pace, & non videbunt oculi tui omnia mala, quæ ego induco in locum hunc, & qui cō morantur in eo. Territus iste Dei cōminationibus fleuerat, & sua vestimenta conciderat, & fit omnium malorum futurorum de properatura morte securus: quòd ita requieturus esset in pace, vt illa omnia non videret. Ibi ergo sunt spiritus defunctorum vbi nō vident quæcunque aguntur aut eueniunt in ista vita hominibus. Quomodo ergo vidēt tumulos suos, aut corpora sua, vtrùm abiecta iacēāt, an sepulta? Quomodo interfunt miserię viuorum, cùm vel sua ipsa mala patiantur, si talia merita contraxerunt, vel in pace requiescāt, sicut huic Iosiæ promissum est, vbi mala vlla nec patiendo

Psal. 26.

Esaiæ 63.

4. Reg. 22. 2. Paral. 34.

nec

nec compatiendo sustineant, liberati ab omnibus malis quæ patiendo & compatiendo cùm hic viuerent sustinebant?

Cap. XIIII.

De Lazaro & diuite. Dixerit aliquis, Si nulla est mortuis cura de viuis, quomodo ille diues qui apud inferos torquebatur, rogabat Abraham patrem vt mitteret Lazarum ad quinque fratres suos nõdum mortuos, & ageret cum eis ne venirẽt & ipsi in eundẽ tormẽtorum locum? Sed nunquid quia *Luc.16.* hoc ille diues dixit, ideo quid fratres agerẽt vel quid paterentur in illo tẽpore sciuit? Denique Abrahã nec Lazarũ misit, & Mosẽ ac Prophetas hîc eos habere respondit, quos audire debe rent, vt ad illa supplicia non venirent. Vbi rursus occurrit, quomodo quid hîc ageretur Abraham pater nesciebat, vbi sciebat esse Mosen & Prophetas, id est, libros eorum, quibus homines obediendo tormenta æterna euitarent, vbi denique nouerat diuitem illum in delitiis, pauperem verò Lazarum in laboribus doloribúsque vixisse? Nam & hoc illi ait, Memento fili, quia percepisti bona in vita tua, Lazarus autẽ mala. Sciebat ergo hæc, quæ vtique apud viuos non apud mortuos gesta fuerant. Verùm non quum agerẽtur in viuis, sed eis mortuis potuit Lazaro indicãte cognoscere, ne falsũ sit, quod *Esaiæ 63* ait Propheta, Abraham nesciuit nos.

Iib. eodem, Cap. XV.

Possunt etiam spiritus mortuorum aliqua quæ hîc aguntur, quæ necessarium est eos nosse, & quæ necessarium non est eos non nosse, nõ solùm præterita vel præsentia, verumetiam futura Spiritu Dei reuelante cognoscere: sicut non omnes homines, sed Prophetæ dum hîc viuerent cognoscebant, nec ipsi omnia, sed quæ illis esse reuelanda Dei prouidentia iudicarat. Mitti quoque ad viuos aliquos ex mortuis, sicut ecõtrario Paulus ex viuis in Paradisum rap- *2. Cor. 12.* tus est, diuina Scriptura testatur. Nã Samuel *1. Reg. 28.* Propheta defunctus viuo Sauli etiam regi futura prædixit: quanuis nõnulli non ipsum fuisse, qui potuisset magicis artibus euocari, sed aliquem spiritum tam malis operibus congruẽtem, illius existiment similitudinem figurasse: *Eccles. 46.* quum liber Ecclesiasticus, quẽ Iesus filius Sirach scripsisse traditur, & propter eloquii nonnullam similitudinẽ Salomonis pronuntiatur, cõtineat in laude Patrum, quòd Samuel etiam mortuus prophetauerit. Sed si huic libro, ex Hebræorum, quia in eo non est, canone cõtradicitur, quid de Mose dicturi sumus, qui certè *Deut. 34. Matth. 17.* & in Deuteronomio mortuus, & in Euangelio cum Helia, qui mortuus non est, legitur apparuisse viuentibus?

Ad Laurentium in Enchiridio, Cap. CIX.

Animarũ status ante vltimam resurrectionem. Tempus autem, quod inter hominis mortem & vltimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut vnaqueque digna est, vel requie, vel ærũna, pro eo quod sortita est in carne quum viueret.

DE POENIS INFERNI ET damnatione malorum.

Libro IIII. de Baptismo contra Donatistas, Cap. XIX.

Dubitandum non est ipsas pœnas quibus cruciabuntur, qui regnũ Dei nõ possidebunt, pro diuersitate criminum esse diuersas, & alias aliis acriores, vt in ipso igne æterno, pro disparibus põderibus peccatorum sint disparia tormenta pœnarum. Neque enim frustra ipse Dominus dicit, Tolerabilius erit Sodomis, quàm vobis in die iudicii. *Pœnæ dãnatorum diuersæ. Matth. 11.*

Libro XII. de Genesi ad literã, Cap. XXXIII.

Nec audiendi sunt, qui affirmant inferos in hac vita explicari, nec esse post mortem. Videruit enim quemadmodum poetica figmẽta interpretẽtur. Nos ab auctoritate diuinarũ Scripturarum, quibus solis de hac re fides habenda est, recedere non debemus. Quanquam possimus ostendere illorum quoque sapiẽtes, de inferorum substãtia minimè dubitasse, quæ post hanc vitam excipit animas mortuorum. Vnde autem sub terris esse dicãtur inferi, si corporalia loca non sunt, aut vnde inferi appellantur, si iub terris nõ sunt, meritò quæritur. Animam verò non esse corpoream nõ me putare, sed planè scire audeo profiteri: tamen habere posse similitudinem corporis, & corporalium omnino mẽbrorũ quisquis negat, potest negare animã esse, quæ in sõnis videt vel se ambulare, vel sedere, vel hac atque illac, gressu aut etiam volatu ferri ac referri: quod sine quadam similitudine corporis non fit. Proinde si hanc similitudinem etiam apud inferos gerit, non corporalem sed corpori similem, ita etiam in locis videtur esse non corporalibus, sed corporalium similibus, siue in requie, siue in doloribus. Quãquam & illud me nondum inuenisse confiteor inferos appellatos, vbi iustorũ animæ requiescunt. Et Christi quidem animã venisse vsque ad ea loca, in quibus peccatores cruciantur, vt eos solueret à tormentis, quos esse soluendos occulta nobis sua iustitia iudicabat, non immeritò creditur. Quomodo enim aliter accipiendum sit quod dictum est, Quem Deus suscitauit ex mortuis solutis doloribus inferorũ, quia non poterat teneri ab eis: nõ video, nisi vt quorundam dolores, apud inferos eum soluisse accipiamus, ea potestate, qua Dominus est, cui omne genu flectitur, cælestium, terrestrium, & infernorum, per quam potestatẽ etiam illis doloribus quos soluit, non potuit teneri. Neque enim Abrahã, vel ille pauper, qui in sinu eius, *Luc. 16.* hoc est in secreto quietis eius, in dolorib⁹ erat inter quorum requiem, & alia inferni tormenta legimus magnum chaos firmatum: sed nec apud inferos esse dicti sunt. Contigit enim mori (inquit) inopem illum, & afferri ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem & diues, & sepultus est. Et quum apud inferos in tormen- *Cõtra illos qui negant esse infernã post mortem.* *Act. 2.* *Philip. 2.*

tis esset, &c. Videmus itaque inferorum mentionem non esse factam in requie pauperis, sed in supplicio diuitis. Illud etiam quod Iacob dicit ad filios suos, Deducetis senectutem meam cum tristitia ad inferos, videtur hoc magis timuisse, ne nimia tristitia sic perturbaretur, vt non ad requiem beatorum iret, sed ad inferos peccatorum. Neque enim paruum animæ malum est tristitia, quum etiã Apostolus cuidam tam solicitè timuerit, ne maiore tristitia absorberetur. Proinde, vt dixi, nõdum inueni, & adhuc quæro, nec mihi occurrit inferos alicubi in bono posuisse Scripturam, duntaxat canonicam. Non autem in bono accipiendum sinum Abrahæ, & illam requiem, quõ ab Angelis pius pauper ablatus est, nescio vtrùm quisquã possit audire: & ideo quomodo eum apud inferos credamus esse, non video.

Gene. 44.

2. Cor. 2.

Ad Iulianum, Epistola CXI.

Summo studio, summáque vigilantia est nobis curandum, vt non audiamus à Christo iudice omniũ in die iudicii, quod peccatores audierint, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Verè enĩ diabolo præparata est gehẽna, & omnibus operibus hominum, si faciamus opera diaboli. Væ iis quibus præparatur dolor vermium, ardor flãmæ, sitis sine extinctu, fletus & stridor dentium, oculorũ lachrymæ, tenebræ exteriores sine luce, pœna inexterminabilis: vbi non est vllus honor siue agnitio proximi, sed continuus dolor & gemitus: vbi mors optatur, & non dabitur: vbi nõ est honor senioris & regis, nec dominus super seruum, nec mater diligit filium aut filiam, nec filius honorat patrem: vbi omne malum & omnis indignatio & fœtor & amaritudo abundat.

Matth. 25.

Ad Honoratum, Epistola CXX.

Et quoniam extremo iudicio Christus dicturus est eis, quos ad sinistram discernet, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius: his malignis spiritibus cõiungendos simúlque damnandos, dicet ituros in tenebras exteriores, id est, in societatẽ pœnalem diaboli & angelorum eius. Huic pœnæ cõtrarium est, quod bono seruo dicitur, Intra in gaudiũ Domini tui, vt quantò sunt istæ tenebræ exteriores, tantò sit lumen illud interius. Non hæc per locorum interualla inani phantasmate cogitãda sunt. localia spatia non occupant nisi corporum moles, nõ est hoc spiritus vitæ, non est hoc anima rationalis, multò minꝰ Deus, omniũ benignissimus cõditor, & iustissimus ordinator. Voluntatibus & affectibus ista vel propinquare, vel lõgè fieri, vel intrare, vel exire dicuntur. Sed qui malo opere, id est, tenebroso delectãtur facientes, secutura est pœna quæ torqueat: ideo Dominus vbi dixit, Tenebras exteriores: addidit etiam, Ibi erit fletus & stridor dentium, ne talibus oblectationibus, qualibus hîc iniqui perfruuntur, quando infidelitate atque iniustitia tenebrescunt, etiam in illo supplicio

Matth. 25.

De tenebris exterioribus.

seuisuros clementer existimẽt. Quia enim volẽtes iniustè vtuntur bonis, iustè nolentes cruciabuntur malis. Quibus à charitatis luce auersa mens in peccatis oblectatur, exteræ tenebræ: corporis autem mala, quibus æternis in finem torquebitur, exteriores tenebræ, quas solas timẽt, qui seruili adhuc timore detinentur. Nam si eis liceret in illis exteris, quæ fũt in peccatis, impunè semper volui & inuolui, profectò nũquã vellẽt accedere ad Deum, & illuminari, & inhærere illi per charitatẽ, vbi est timor castus permanens in seculum seculi: qui timor non cruciat, sed tenaciorem facit animam boni illius, quod si dimiserit, cadet.

De verbis Apostoli, Sermo. XVIII.

Duæ quippe habitationes sunt, vna in igne æterno, alia in regno æterno. Puta quia in igne æterno aliter ille, aliter ille torquebuntur. vbi erunt tamen ibi omnes cruciabuntur, minus ille, plꝰ ille: quia tolerabilius erit Sodomæ in die iudicii, quàm alteri ciuitati: & quidã circũeunt mare & terram facere vnum proselytum: quem cùm fecerint, faciunt eum filium gehennæ duplo quàm sint ipsi. Puta quia alii duplo, alii simplo, puta quia alii plus, alii minus. Non est regio vbi tibi eligas locum. Quæcunque ibi mitiora tormenta sunt, peiora sunt, quàm quæ formidas in isto seculo.

Duæ effectuales habitationes mutuæ tamen. Marc. 10.

Matth. 25.

Sermo. LXXXI. de tempore.

Propterea enim ignis æternus inextinguibilis dicitur, non solùm quia ipse non extinguitur, sed quia nec eos quos susceperit extinguet aut perimet. Scriptura etenim dicit, quia & peccatores induent incorruptionem, scilicet non ad honorem vitæ, sed ad diuturnitatẽ supplicii profuturam. Huius autem pœnę & ignis illius potentiam nulla vox exponere, nullus poterit sermo explanare. Nihil est enim in rebus corruptibilibus, quod conferri possit incorruptibilibus siue bonis, siue malis. Ibi quid agemus, quid respondebimus? Nihil erit nisi stridor dentium, nisi vlulatus & fletus, & sera pœnitentia cessantibus vndique auxiliis, & vndique inualescentibus pœnis: sed solatium quidem nullũ. Nullus ibi occurret oculis nostris, nisi soli pœnarum ministri, & facies dira torto rum. Verùm has pœnas, hos cruciatus non solùm euadere, sed etiam æternã beatitudinem, si modò de malis nostris pœnitentiam agimus, possumus acquirere. &c.

Ignis infernalis quare dicatur inextinguibilis.

Matth. 25.

Quæstionũ super Numeros, Quæstio XXIX.

Et descenderunt ipsi & omnia quæcunque sunt eis, viuẽtes ad inferos. Notandum secundum locum terrenum dictos esse inferos, hoc est, in inferioribus partibus terræ. Variè quippe in Scripturis & sub intellectu multiplici, sicut rerum de quibus agitur sensus exigit, nomen ponitur inferorum, & maxime in mortuis hoc accipi solet. Sed quoniam istos viuentes dictum est ad inferos descẽdisse, & ipsa narratione quid factum fuerit satis apparet, manifestum

Num. 16.

Infernus quadrifariã dicitur.

festum est, vt dixi, inferiores partes terræ inferorum vocabulo nuncupatas, in comparatione huius superioris terræ, in cuius facie viuitur, sicut in comparatione cæli superioris, vbi sanctorum demoratio est Angelorum, peccantes Angelos in huius aeris detrusos caliginem

2. Petri 2 Scriptura dicit, tanquam carceribus inferi puniendos reseruari. Si enim Deus, inquit, Angelis peccãtibus non pepercit, sed carceribus inferni caliginis retrudẽs, tradidit in iudicio puniẽdos reseruari: cùm Apostolus Paulus, principem potestatis diabolum dicat, qui operatur in filiis diffidentiæ. &c.

Ephes. 2

Ad Laurentium enchiridii Cap. XCIII.

Mitissima omnium paruulorum pœna. Mitissima sanè omnium pœna erit eorum, qui præter peccatum, quod originale traxerũt, nullum insuper addiderunt, & in cæteris quæ addiderunt, tantò quisque tolerabiliorem ibi habebit damnationem, quantò hìc minorem habuit iniquitatem.

Eodem libro, Cap. CXI.

Facultas dãnãtis peccãdi deest. Post resurrectionem verò, facto vniuerso completóque iudicio, suos fines habebũt ciuitates duæ, vna Christi, altera diaboli, vna bonorum, altera malorum, vtraque tamen Angelorum & hominum. Istis voluntas, illis facultas non poterit vlla esse peccãdi, vel vlla conditio moriendi: istis in æterna vita verè felicitérque viuentibus, illis infeliciter in æterna nocte sine moriendi potestate durantibus: quoniam vtrique sine fine. Sed in beatitudine isti alius alio præstabilius, in miseria verò illi, alius alio tolerabilius permanebunt.

Eodem libro, Cap. CXII.

De iis qui non credũt æternas esse pœnas impiorum. Frustra itaque nonnulli, imò quàm plurimi, æternam damnatorum pœnam, & cruciatus sine intermissione perpetuos, humano miserãtur affectu, atque ita futurũ esse nõ credunt: nõ quidem Scripturis aduersando diuinis, sed pro suo motu dura quæquæ molliendo, & in leniorem flectendo sententiã, quæ putant in eis terribilius esse dicta quàm verius. Non enim obliuiscetur, inquiunt, misereri Deus, aut continebit in ira sua miserationes suas. Hoc quidem in Psalmo legitur sãcto. Sed de iis sine vllo scrupulo intelligitur, qui vasa misericordiæ nuncupãtur, quia & ipsi non pro meritis suis, sed Deo

Psalm. 76

Roman. 9 miserante de miseria liberantur. Aut si hoc ad omnes existimant pertinere, non ideo necesse est, vt damnationem opinentur posse finiri eorum, de quibus dictum est, Et ibũt hi in supplicium æternum: ne isto modo putetur finem habitura quandoque felicitas eorum, de quibus econtrariò dictum, Iusti autem in vitam æternam. Sed pœnas damnatorum certis tẽporum interuallis existiment, si hoc eis placet, aliquatenus mitigari. Etiã sic quippe intelligi potest manere in illis iram Dei, hoc est, ipsam damnationem. Hæc enim vocatur ira Dei, non diuini animi perturbatio, vt in ira sua, hoc est, manente ira sua, non tamen contineat miserationes

Matth. 25

Psal. 76 suas, non æterno supplicio finem dando, sed leuamen adhibendo, vel interponendo cruciatibus. Quia nec Psalmus ait, Ad finiendam iram suam, vel post iram suam, sed in ira sua. Quæ si sola esset, quãta ibi minima cogitari potest, perire à regno Dei, exulare à ciuitate Dei, alienari à vita Dei, carere tã magna multitudine dulcedinis Dei, quã abscondit timentibus se, perfecit autẽ sperantibus in se, tam grãdis est pœna, vt ei nulla possint tormenta, quæ nouimus, comparari, si illa sit æterna, ista autem sint quãlibet multis seculis longua

Psal. 30

Cap. CXIII. eodem libro.

Perpetua est pœna damnatorum. Manebit ergo sine fine mors illa perpetua damnatorum, id est, alienatio à vita Dei, & omnibus erit ipsa communis, quanlibet homines de varietate pœnarum, de dolorum releuatione, vel intermissione, pro suis humanis motibus suspicentur: sicut manebit communiter omnium vita æterna Sanctorum, quanlibet bonorum distantia concorditer fulgeant.

In Psalmum LVII.

Futurã pœnã duas species habere. Est quædam pœna futura gehennæ ignis, ignis æternus. Futura enim pœna duas species habet: aut inferorum est, vbi ardebat ille diues, qui volebat sibi stillã aquæ stillari in linguam de digito pauperis, quem ante ianuam suã contemserat, quãdo ait, Quoniam crucior in hac flamma. Et altera est illa in fine, de qua audituri sunt, qui ad sinistram ponendi sunt, Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Illæ pœnæ manifestæ erunt eo tẽpore, quãdo exitum fuerit ex hac vita, aut finito seculo peruentum ad resurrectionem mortuorum.

In Psalmum LXXXV.

Incerta esse de inferno. Eteruisti animam meã ex inferno inferiori. Quod dicimus fratres, hoc si nõ vobis tanquã certus exposuero, ne succenseatis. homo enim sum, & quantum conceditur de Scripturis sanctis, tantum audeo dicere, nihil ex me. Infernũ nec ego expertus sum adhuc, nec vos. Incerta sunt enim hæc. Verùm quia dicit Scriptura, cui contradici non potest, Eruisti animam meam ex inferno inferiori: intelligimus tãquam duo inferna esse, superius & inferius. Etenim fratres, propter duo ista inferna missus est Filius Dei vndique liberãs. Ad hoc infernum missus est nascendo, ad illud moriendo. &c.

De triplici habitaculo, Cap. I.

Inferni conditiones. Lacus inferni plenus est tenebrarum, discordiæ, odii, stultitiæ, miseriæ, turpitudinis, amaritudinis, offensionis, doloris, adustionis, sitis, famis, ignis inextinguibilis, tristitiæ, vindictæ perennis, & omnis ineffabilis mali, quod nec dici, nec cogitari potest. Ciues cæli sunt iusti homines & Angeli, quorum Rex est Deus omnipotẽs. At cõtrà ciues inferni, sunt impii homines & dæmones, quorum princeps est diabol⁹. Satiat iustos visio sãctorum hominum & Angelorum, & super omnia ipsi⁹ Dei. Cruciat im-

pios & peccatores visio hominum damnatorum & dæmonum, & super omnia ipsius diaboli. Nihil in regno Dei desyderatur, quod non inueniatur: at in inferno nihil inuenitur, quod desyderatur.

De cognitione veræ vitæ, Cap. XL.

Infernus nõ est corporeus.

Infernus est incorporeus, substantia spiritalis corpori simili, cuius pœna tãtò est intolerabilior, quãtò spiritus corpore est subtilior. Omne enĩ corpus vetustate deficit, diuturnitate dissolutũ interibit. Vnde si infernalis ignis est corporeus, restat vt corporalibus instrumẽtis nutriatur, & sequitur vt illis cõsumptis ipse intereat. Sed constat ignem gehennæ non deficere: ergo spiritalis est. Si autem est corporeus, sed indeficiens creatus est: necesse est vt animæ & spiritus qualecunque corpus induãt, in quo ignem corporeum sentiant.

De fide ad Petrum, Cap. XXXVIII.

Dãnantur omnes extra Ecclesiã decedentes

Firmissimè tene & nullatenus dubites, non solùm omnes paganos, sed etiã omnes Iudæos, hæreticos atque schismaticos, qui extra Ecclesiam catholicam præsentem finiunt vitam, in ignem æternum ituros, qui paratus est diabolo & angelis eius.

Libro XX. de ciuitate Dei, Cap. XVI.

Iudicatis quippe iis, qui scripti non sunt in libro vitæ, & in æternum ignem missis: qui ignis, cuiusmodi, & in qua mũdi vel rerum parte futurus sit, hominem scire arbitror neminẽ: nisi fortè cui Spiritus diuinus ostendit: tunc figura huius mundi mundanorum ignium conflagratione præteribit, sicut factum est mundarum aquarum inundatione diluuii.

Eodem libro, Cap. XXII.

Esaiæ 66. Qualis futura sit egressio Sanctorũ ad videndas pœnas malorum.

Sed quomodo egredientur boni ad videndas pœnas malorum? Nunquid corporis motu beatas illas relicturi sedes, & ad loca pœnalia perrecturi, vt malorum tormenta conspiciant præsentia corporali? Absit. Sed egrediẽtur per sciẽtiam. Hoc enim verbo significatum est eos qui cruciabuntur extrà futuros. Propter quod & Dominus ea loca tenebras exteriores vocat, quibus contrarius est ille ingressus, de quo dicitur seruo bono, Intra in gaudiũ Domini tui. Nec illic mali putentur ingredi vt sciantur: sed ad illos potius, velut egredi per scientiam, qua eos cogniturí sunt boni, quia id quod extrà est, cognituri sunt. Qui enim erunt in pœnis, quid agatur intus in gaudio Domini nesciẽt: qui verò erunt in illo gaudio, quid agatur foris in illis tenebris exterioribus, sciẽt. Ideo dictum est, Egredientur: quia eos etiam qui foris ab eis erunt, vtique non latebũt. Si enim hæc Prophetæ nõdum facta nosse potuerunt, per hoc quod erat Deus quantuluncunque erat in eorũ mortalium mẽtibus, quomodo immortales Sancti, iam facta tunc nescient, quum Deum erit omnia in omnibus?

Matth. 8.

Matth. 5.

1. Cor. 15.

Post pauca ibidem.

In pœnis autem malorum, & inextinguibilis ignis, & viuacissimus vermis, ab aliis atque aliis, aliter atque aliter expositus est. Alii quippe vtrunque ad corpus, alii vtrunq; ad animã retulerunt: alii propriè ad corpus ignem, vermem verò tropicè ad animã: quod credibilius esse videtur, &c.

Libro XXI. de ciuitate Dei, Cap. II.

An possint corpora in igne ignis esse perpetua.

Quid igitur ostendam vnde conuincantur increduli, posse humana corpora animata atq; viuentia, non solùm nunquam morte dissolui, sed in æternorum quoque ignium durare tormentis? Nolunt enim hoc ad Omnipotẽtis nos referre potentiam, sed aliquo exemplo persuaderi sibi flagitant. Quibus si respõdebimus esse animalia profectò corruptibilia, quia mortalia, quæ tamen in mediis ignibus viuãt, nonnullum etiam genus vermium in aquarum calidarum scaturigine reperiri, quarum feruorẽ nemo impune contrectat: illos autem non solùm sine vlla sua lasione ibi esse, sed extrà esse non posse: aut nolunt credere, si ostendere non valemus, aut si valuerimus siue oculis demonstrare res ipsas, siue per testes idoneos edocere, non satis hoc esse ad exemplum rei, de qua quæstio est, eadem infidelitate contẽdunt: quia hæc animalia nec semper viuunt, & in illis feruoribus sine doloribus viuunt: suæ quippe naturæ conuenientibus vegetantur, illis non cruciantur elementis, quasi non incredibilius sit vegetari, quàm non cruciari talibus rebus. Mirabile est enim dolere in ignibus, & tamen viuere: sed mirabilius viuere in ignibus nec dolere. Si autem hoc creditur, cur non & illud?

Cap. III.

Sed nullum est, inquiunt, corpus, quòd dolere possit, nec possit mori. Et hoc vnde scim⁹? Nam de corporibus quis certus est dæmonum, vtrùm in eis doleant, quando se affligi magnis cruciatibus cõfitentur? Quod si respondetur, terrenum corpus solidum scilicet atque conspicuum nullum esse: atque vt vno potius nomine id explicem, nullam esse carnem, quæ dolere possit moríque non possit: quid aliud dicitur, nisi quod sensu corporis homines & experientia collegerunt? Nullam nãque carnem nisi mortalem sciunt. Et hæc est eorum tota ratio, vt quod experti non sunt, nequaquam esse posse arbitrentur, &c.

Cap. IIII. eodem libro.

Corpora humana in igne non absumũtur.

Quapropter sicut scripserunt, qui naturas animalium curiosius indagarunt, Salamandra in ignibus viuit. Et quidam notissimi Siciliæ montes, qui tanta diuturnitate temporis atque vetustate, vsque nũc & deinceps flãmis æstuãt atq; integri perseuerãt, satis idonei testes sunt, non omne quod ardet absumi. Et anima indicat, non omne quod dolere potest, posse etiam mori, &c.

Cap. XI. eodem libro.

Quare pro temporariis peccatis tot tempus pœna mulctantur æterna.

Sic autem quidam eorum contra quos defendimus ciuitatem Dei, iniustum putant, vt pro

pro peccatis quâlibet magnis, paruo ſcilicet tẽ pore perpetratis, pœna quiſque dãnetur æterna: quaſi vllius id vnquam iuſtitia legis attendat, vt tanta mora temporis quiſque puniatur, quãta mora temporis vnde puniretur admiſit. Quomodo iterum verum eſt, inquiũt, id quod Matth.7. Luc.6. ait Chriſtus veſter, In qua menſura menſi fueritis, in ea remetietur vobis, ſi temporale peccatũ ſupplicio punitur æterno? Nec attendunt nõ propter æquale temporis ſpatium, ſed propter viciſsitudinem mali, id eſt, vt qui mala fecerit, mala patiatur, eandem dictam fuiſſe menſuram: quanuis hoc in ea re propriè poſsit accipi, de qua Dominus cùm hoc diceret, loquebatur, id eſt, de iudiciis & condemnationibus. Proinde qui iudicat & cõdemnat iniuſtè, ſi iudicatur & condemnatur iuſtè, in eadem menſura recipit, quanuis non hoc quod dedit. Iudicio enim fecit, iudicio patiatur. Quãuis enim fecerit dãnatione quod iniquum eſt, patiatur damnatione quod iuſtum eſt, &c.

Cap. IX. eodem libro.

De gehenna & æternarũ quantitate pœnarũ. Eſaiæ 66. Quod igitur de ſempiterno ſupplicio damnatorum per ſuum Prophetã Deus dixit, fiet omnino, fiet, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Ad hoc enim vehementius commendandum, etiam Dominus Marc.7. Ieſus quum mẽbra quæ hominem ſcandalizãt pro iis hominibus poneret, quos vt ſua membra dextra quis diligit, eáque præciperet amputari, Bonum eſt tibi, inquit, debilem introire in vitam æternam, quàm duas manus habentem ire in gehennã, in ignem inextinguibilem, vbi vermis eorum non moritur, & ignis eorum non extinguitur. Similiter de pede, &c. Non eum piguit vno loco eadẽ verba ter dicere. Quẽ non terreat iſta repetitio, & illius pœnæ comminatio tam vehemens ore diuino? Vtrunque autem horum, ignem ſcilicet atque vermem, qui volunt ad animæ pœnas non ad corporis pertinere, dicunt etiam vri dolore ſero atque infructuoſè pœnitentes eos, qui fuerint à regno Dei ſeparati: & ideo ignem pro iſto dolore vrẽtem, non incongruè poni potuiſſe con 2.Cor.11. tendunt. Vnde illud Apoſtoli eſt, Quis ſcandalizatur, & ego non vror? Eundem etiam dolorem, vermem putant intelligendum eſſe. Nam Prouerb.25. ſcriptum eſt, inquiunt, Sicut tinea veſtimẽtum & vermis lignum, ſic mœror excruciat cor viri. Qui verò pœnas & animæ & corporis in illo ſupplicio futuras eſſe non dubitãt, igne vri corpus, animam autem rodi quodammodo verme mœroris affirmãt. Quod & ſi credibilius dicitur, quia vtique abſurdum eſt ibi dolorem aut corporis aut animæ defuturum: ego tamen facilius æſtimo, vt ad corpus dicã vtrunque pertinere quàm neutrum. & ideo tacitũ in illis diuinæ Scripturæ verbis animi dolorem, quoniam cõſequens eſſe intelligitur etiã ſi non dicatur, vt corpore ſic dolente animus quoque ſterili pœnitentia crucietur. Eligat quiſque quod placet, aut ignẽ tribuere corpori, animo vermem, hoc propriè, illud tropicè: aut vtrunque propriè corpori. Nunc enim ex parte ſci- 1 Cap.13. mus, donec veniat quod perfectum eſt: dum tamen nullo modo illa corpora talia eſſe credamus, vt nullis ab igne afficiantur doloribus.

Cap. X.

Hic occurrit quærere, Si nõ erit ignis incorporalis noxius, ſicut animi dolor, ſed corporalis tactu noxius, vt eo poſsint corpora cruciari: quomodo in eo erit etiam pœna ſpirituum malignorum? Idem quippe ignis erit ſupplicio ſcilicet hominum attributus & dæmonum, dicẽte Chriſto, Diſcedite à me maledicti in ignẽ æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius: niſi quia ſunt quædam ſua etiam dæmonibus corpora, ſicut doctis hominibus viſum eſt, ex iſto aere craſſo atque humido, cuius impulſus vento flante ſentitur. Quod genus elemẽti ſi nihil igne perpeti poſſet, non vreret feruefactus in balneis: vt enim vrat, prior vritur, facíſque quod patitur. Si autem quiſquam nulla corpora habere dæmones aſſeuerat, nõ eſt hac de re aut laborãdum operoſa inquiſitione, aut contentioſa diſputatione certandum. Cur itaque non dicamus, quanuis miris, tamen veris modis etiam ſpiritus incorporeos poſſe pœna ignis corporalis affligi, ſi ſpiritus hominum etiã ipſi profectò incorporei, & nunc potuerunt includi corporalibus mẽbris: & tunc poterunt corporum ſuorum vinculis inſolubiliter alligari? Adhærebunt ergo ſi eis nulla ſunt corpora ſpiritus dæmonum, imò ſpiritus dæmones, licet incorporei, corporeis ignibus cruciandi: non vt ignes ipſi quibus adhærebunt, eorũ iunctura inſpirentur, & animalia fiãt, quæ cõſtent ſpiritu & corpore: ſed vt dixi, miris & ineffabilibus modis adhærendo, accipientes ex ignibus pœnã, non dantes ignibus vitam: quia & iſte alius modus, quo corporibus adhærent ſpiritus & animalia fiunt, omnino mirus eſt, nec cõprehendi ab homine poteſt: & hoc ipſe homo eſt. Dicerem quidem ſic arſuros, ſine vllo ſuo corpore ſpiritus, ſicut ardebat apud inferos ille di- Luc.16. ues, quando dicebat, Crucior in hac flãma: niſi conuenienter reſponderi cernerem, talẽ fuiſſe illam flammã, quales oculi quos leuauit, & Lazarum vidit: qualis lingua cui humorem exiguum deſyderauit infundi, qualis digitus Lazari, de quo id ſibi fieri poſtulauit: vbi tamen erant ſine corporibus animæ. Sic ergo incorporalis, & illa flamma qua exarſit, & illa guttula quam popoſcit, qualia ſunt viſa dormientium, ſiue in extaſi cernentium res incorporales, habentes tamen ſimilitudinem corporum. Nam & ipſe homo cùm ſpiritu non corpore ſit in talibus viſis: ita ſe tamen tunc ſimilem ſuo corpori videt, vt diſcernere omnino non poſſit. At verò gehẽna illa, quod etiam ſtagnum ignis & ſulphuris dictũ eſt, corporeus ignis erit, & cruciabit corpora damnatorum, aut & hominum & dæmonum, ſolida hominũ, aerea dæmonum: aut tantum hominum corpora cum ſpiritibus,

Matth.25. Ignis inferna-lis quomodo ſpiritum afficiat.

dæmones autem ſpiritus, ſine corporibus hærētes ſumendo pœnam, nō impertiendo vitam corporalibus ignibus. Vnus quippe vtriſque ignis erit, ſicut veritas dixit, &c.

Cap. XIII.

Platonicorum opinio de purgādis poſt mortem hominibus

Platonici quidem quanuis impunita nulla velint eſſe peccata: tamen omnes pœnas emendationi adhiberi putant, vel humanis inflictas legibus, vel diuinis, ſiue in hac vita, ſiue poſt mortem: ſiue autē parcatur hīc cuiquam, aut ita plectatur, vt hīc non corrigatur. Hinc eſt Maronis illa ſententia, vbi cùm dixiſſet de terrenis corporibus moribūdiſq; mēbris, quòd animæ.

Virgilius 6. Æneid.

Hinc metuunt, cupiúntque, dolēt, gaudéntque, nec auras
Suſpiciunt, clauſæ tenebris & carcere cæco:
ſecutus adiunxit atque ait,
Quin & ſupremo cùm lumine vita reliquit,
id eſt, cū die nouiſsimo relinquit eas iſta vita,
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes: penitúſque neceſſe eſt
Multa diu cōcreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterúmq; malorū,
Supplicia expendunt: aliq pāduntur inanes,
Suſpenſæ ad ventos, aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.

Qui hoc opinantur, nullas pœnas niſi purgatorias volunt eſſe poſt mortem, vt quoniā terris ſuperiora ſunt elementa, aqua, aer, ignis, ex aliquo iſtorum mūdetur per expiatorias pœnas, quod terrena contagione contractum eſt. Aer quippe accipitur in eo quod ait, Suſpenſæ ad vētos. Aqua in eo quod ait, Sub gurgite vaſto. Ignis ſuo autē nomine expreſſus eſt, cùm dixit, Aut exuritur igni. Nos verò etiā in hac quidē vita mortali eſſe quaſdā pœnas purgatorias cōfitemur, nō quib⁹ affligūtur, quorū vita vel nō inde fit melior, ſed poti⁹ inde fit peior: ſed illis ſunt purgatoriæ, qui eis coerciti corriguntur. Cęteræ omnes pœnæ, ſiue tēporariæ, ſiue ſēpiternæ, ſicut vnuſquiſq; diuina prouidentia tractādus eſt inferuntur, vel pro peccatis ſiue præteritis, ſiue in quibus adhuc viuit ille qui plectitur, vel pro exercendis declarandiſque virtutib⁹ per homines & Angelos, ſeu bonos, ſeu malos. Nā ſi quiſquā mali aliquid alterius improbitate vel errore patiatur, peccat quidē homo, qui vel ignorantia vel iniuſtitia cuiquā mali aliquid facit: ſed nō peccat Deus, qui iuſto, quāuis occulto iudicio fieri ſinit.

Cap. XVII. eodem libro.

Nunc iam cum miſericordibus noſtris agēdum eſſe video, & pacificè diſputādum, qui vel omnibus illis hominibus, quos iuſtiſsimus Iudex dignos gehennæ ſupplicio iudicabit, vel quibuſdam eorum, qui nolūt credere pœnam ſempiternam futuram: ſed poſt certi temporis metas, pro cuiuſque peccati quātitate longioris ſiue breuioris, eos inde exiſtimant liberandos. Qua in re miſericordior profectò fuit Origenes, qui & ipſum diabolum atque angelos eius, poſt grauiora pro meritis & diuturniora ſupplicia ex illis cruciatibus eruēdos atque ſociandos ſanctis Angelis credidit. Sed illum & propter hoc, & propter alia nonnulla: & maximè propter alternantes ſine ceſſatione beatitudines & miſerias, & ſtatutis ſeculorum interuallis, ab iſtis ad illas, atque ab illis ad iſtas itus ac reditus interminabiles, non immeritò reprobauit Eccleſia. Quia & hoc quòd miſericors videbatur amiſit, faciendo Sanctis veras miſerias, quibus pœnas luerent, & falſas beatitudines, in quibus verum ac ſecurum, hoc eſt, ſine timore certum ſempiterni boni gaudium non haberent, &c.

Origenes nullarum hominum pœnas in æternum eſſe mānsuras credidit.

Cap. XXIIII. eodem libro.

Sed quum dictum fuerit à Iudice viuorum atque mortuorum, Venite benedicti, &c. & a- *Matth. 25.*
liis econtrariò, Diſcedite à me maledicti, &c. nimiæ præſumptionis eſt dicere cuiquam eorum æternū ſupplicium nō futurū, quos Deus ituros in ſupplicium dixit æternū: & per huius præſumptionis perſuaſionem facere, vt de ipſa quoq; vita, vel deſperetur vel dubitetur æterna. Nemo itaque ſic intelligat Pſalmū canentem, Nūquid obliuiſcetur miſereri Deus, aut continebit in ira ſua miſerationes ſuas: vt opinetur de hominibus bonis veram, de malis falſā: aut de bonis hominib⁹ & malis Angelis verā, de malis autē hominibus falſam Dei eſſe ſēntiā. Hoc enim quod ait Pſalmus, ad vaſa miſericordiæ pertinet, & ad ipſos filios promiſsionis, quorum vnus erat etiam ipſe Propheta.

Refellit opinionem Origenis.

DE VITA AETERNA, ET FElicitate Sanctorum.

Quæſtionum ſuper Geneſim, Quæſt. CXIIII.

Non iam vocaberis Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuum. Nimirum ergo nomen hoc ad illam rectè intelligitur pertinere promiſsionem, vbi ſic videbitur Deus, quomodo non eſt antea Patribus viſus, vbi non erit nomen vetus, quia nihil remanebit vel in ipſo corpore vetuſtatis, & Dei viſio ſummum erit præmium. *Gene. 35.*

Viſio Dei ſummum beatitudinis præmium.

Ad Probam, Epiſtola CXXI.

Hīc fortaſſe iam quæras, quid ſit ipſa beata vita. In qua quæſtione multorū Philoſophorū ingenia otiáque contrita ſunt: qui tamen eam tantò minus inuenire potuerunt, quātò minus eius fontem honorauerunt, eíque gratias egerunt. Prius itaque attende, vtrùm acquieſcendum ſit eis, qui dicunt eum beatum eſſe, qui ſecūdum ſuam viuit voluntatē. Sed abſit vt hoc verum eſſe credamus. Quid ſi enim nequiter velit viuere? Nonne tantò miſerior eſſe cōuincitur, quantò facilius mala eius voluntas impletur? Meritò hanc ſentētiam etiam ipſi, qui ſine cultu Dei philoſophati ſunt, reſpuerunt. Nam quidā eorum vir eloquentiſsimus ait, Ecce autem alii non Philoſophi quidē, ſed prōpti tamē ad diſpu-

ad disputãdum, omnes aiunt esse beatos qui vi uunt vt ipsi velint. Falsum id quidem. Velle enim quod nõ deceat, idipsum miserrimum, nec tam miserum est nõ adipisci quod velis, quàm adipisci velle quod nõ oporteat. Quid tibi videntur hæc verba? Nonne ab ipsa veritate, per quélibet dicta sunt? Possumus ergo hîc dicere, quod Apostol⁹ ait de quodã Propheta Cretẽsi, cùm ei⁹ illi sentẽtia placuisset. Testimoniũ hoc verum est. Ille igitur beatus est, qui omnia quæ vult habet, nec aliquid vult quod non decet.

Tit.1.

De Spiritu & litera ad Marcellinum, Cap.XXXIII.

Beati misericordes, quoniã ipsorum misere bitur Deus. Iam verò quũ siniſtri ierint in am bustionem æternam, iusti autem in vitã æternã: quia hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum: illa cognitione, illa visione, illa contemplatione satiabitur in bonis animæ desyderium. Hoc enim ei solùm sat est: vltrà non habet quod appetat, quò inhiet, quod requirat.

Matth.5. Cognoscere Deum vita est æterna. Ioan.17.

De inquisitione Trinitatis.

Interrogatur quomodo beatus Ioannes Euangelista dicit, Deum nemo vidit vnquã. Et ipse Dominus in alio loco, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et Apostolus inuisibilem Deum dicit. Responsio, Videri enim potest Deus, id est, intelligi secũdum suæ donum gratiæ, siue ab Angelis, siue ab animabus Sanctorum. Plenam verò diuinitatis naturam, nec Angelus quilibet, nec Sanctorum aliquis perfectè intelligere poterit: ideo incõprehensibilis dicitur Deus.

Ioan.1. Matth.5. 1.Tim.1.

Ibidem.

Interrogatur, Quod Sanctis summum promittitur præmium æterna Dei visio, an æqualiter videbunt vel intelligẽt? Respõdetur, Nullatenus æqualiter omnes vel Angeli vel animæ Sanctorum, Deum vel nunc vident, vel post resurrectionẽ videbunt, sed secũdum donatoris dispẽsationem & meritorum qualitatẽ. Vnusquisq; tamẽ sufficiẽtẽ in eius visione suis meritis habebit beatitudinẽ, nec plus quæret quàm habebit, nec se min⁹ habere quã volet dolebit.

Visio Dei præmiũ beatorum

De vera innocentia, Cap.XXXVII.

A Eternæ ciuitatis æterna sunt gaudia, & stãtium dierum perpetuitas infinita, nec variabitur, nec labetur: quia incõmutabili pace potientur, quorum erit omnium bonum, etiã quę fiunt singulorum.

De æterna gaudia.

In lib. de vita beata, disputatione tertiæ dici.

Illa est igitur plena satietas animorum, hæc est beata vita, piè perfectéq; cognoscere, à quo inducaris in veritatẽ, qua veritate perfruaris, per quid connectaris summo bono. Quæ tria vnũ Deum, intelligentibus, vnámque substantiam exclusis vanitatibus variæ superstitionis, ostẽdunt. Hæc est, inquã, nullo ambigente beata vita, quæ vita perfecta est, ad quam nos festinãter posse perduci, sola fide, alacri spe, flagrãte charitate præsumendum est.

Vita beata per vita est.

Lib.I. de moribus Ecclesiæ cathol. Cap.XXV.

Diligamus igitur Deum ex toto corde, ex tota ánima, ex tota mente, quicunque ad vitam æternam peruenire proposuimus. Vita enim æterna est totum præmium, cuius promissione gaudemus. Nec præmiũ potest præcedere merita, & prius homini dari, quã dignus est. Quid enim hoc iniustius, & quid iustius Deo? Non ergo debemus poscere præmium, antequã mereamur accipere. Hîc fortasse non incongruè quæritur, æterna ipsa vita quid sit. Sed eius largitorem potius audiamus, Hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscãt te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. A Eterna igitur vita est ipsa cognitio veritatis. Quamobrem videte quã sint peruersi atque præposteri, qui sese arbitrantur Dei cognitionem tradere, vt perfecti simus, quum perfectorum ipsa sit præmium. Quid ergo agẽdum est? quid quæso, nisi vt eum ipsum quem cognoscere volumus, prius plena charitate diligam⁹? Vnde illud exoritur, quod ab initio satis egimus, nihil in Ecclesia catholica salubrius fieri, quàm vt rationem præcedat auctoritas.

Vita æterna præmiũ est imperfectorum.

Ioan.1.

De fide & symbolo, Cap.VI.

Christum credimus in cælum ascendisse, qui vitæ beatitudinẽ etiam nobis promisit, dicens, Erunt sicut Angeli in cælis, in illa ciuitate quæ est mater omnium nostrum, Hierusalẽ æterna in cælis. Solet autẽ quosdã offẽdere vel impios Gentiles vel hæreticos, quòd credamus assumptum terrenum corpus in cælum. At Gentiles plurimíque Philosophorum, argumẽtis nobiscum agere solent, vt dicant terrenum aliquid in cęlo esse non posse. Nostras enim Scripturas non nouerunt, nec sciunt quomodo dictum sit, Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Non enim ita dictũ est, quasi corpus vertatur in spiritum, & spiritus fiat: quia & nunc corpus nostrum quod animale dicitur, non in animam versum est, & anima factum: sed spiritale corpus intelligitur, quia ita coaptandũ est, vt cælesti habitationi conueniat, omni fragilitate ac labe terrena in cælestẽ puritatem & stabilitatem mutata atque conuersa. Hæc est immutatio, de qua iterũ dicit Apostolus, Omnes resurgemus, sed nõ omnes immutabimur. Quã immutationẽ non in deterius, sed in melius fieri docet idẽ, cùm dicit, Et nos immutabimur. Sed vbi & quomodo sit in cælo corpus Dominicum, curiosissimum & superuacaneũ est quæ rere. tantummodo in cœlo esse credendum est. Non enim est fragilitatis nostræ secreta cælorum discutere: sed est nostræ fidei de Dominici corporis dignitate sublimia & honesta sapere.

Matth.22.

Quale corpus in cælo futurũ sit.

1.Cor.15.

1.Cor.15.

In cælo corpus Dominicũ quo modo sit curiosissimũ est quæ rere.

De videndo Deum ad Paulinam, Cap.XI.

In iudicio futuro, quò sic Christus venturus est, quomodo visus est iens in cælum, hoc est in eadem forma Filii hominis, eãdem formam videbunt, quibus dicturus est, Esuriui & non

Act.1.

Matth.25.

dediſtis mihi manducare, quia & Iudæi videbunt in quem pupugerunt, non illam Dei formam, in qua non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo. In illa Dei forma tunc videbunt, qui videbũt cum ſicuti eſt. Nec ideo videbunt, quia pauperes ſpiritu in hac vita fuerunt, quia mites, quia lugentes, quia eſurientes & ſitientes iuſtitiam, quia miſericordes, quia pacifici, quia perſecutionem paſsi propter iuſtitiam: quãuis & hæc omnia iidẽipſi paſsi ſunt, ſed quia mundo ſunt corde. Ideo quippe inter illas beatitudines, cùm omnia faciant qui cor mundum habent, nõ eſt tamẽ alicubi poſitum, Deum videbunt, niſi vbi dictum eſt, Beati mundo corde: quoniam mundo corde videbitur, qui nec in loco videtur, nec oculis corporalib⁹ quæritur, nec circunſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec fętitur inceſſu. Deum enim nemo vidit vnquã, vel in hac vita ſicuti ipſe eſt, vel etiã in Angelorũ vita, ſicut viſibilia iſta quę corporali viſione cernuntur. Quia vnigenitus Fili⁹ qui eſt in ſinu Patris ipſe enarrauit. Vnde non ad oculorum corporalium, ſed ad mẽtium viſionem dictum eſt pertinere quod narrat.

Zach 12. Matth.5. Philip.2. Ioan.1. Ad mẽtiũ viſionẽ iſta dicũtur.

Cap.XIX.eodem libro.

Ad eam verò viſionem qua videbimus Deum ſicuti eſt, mundãda corda cõmonuit. Quia enim corpora conſuetudine loquendi viſibilia nominantur, propterea Deus inuiſibilis dicitur, ne corpus eſſe credatur: nõ quia corda mũda ſuæ ſubſtantiæ contemplatione fraudauit, quum hæc ſumma & magna merces Deum colentibus & diligentibus promittatur, dicente ipſo Domino, quando corporalibus oculis viſibiliter apparebat, & inuiſibilẽ ſe cõtuendum mũdis cordibus promittebat, Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & oſtendam meipſum illi. Hæc quippe natura eius æqualiter cum Patre inuiſibilis, ſicut æqualiter incorruptibilis eſt, quæ ſicut ſuprà dictum eſt, continuatim Apoſtolus poſuit, diuinã ſubſtantiam, qua potuit hominibus prædicatione commendãs, quam ſi oculi corporales in reſurrectione mutata corporum qualitate conſpiciẽt, viderint qui hoc poſſunt aſtruere: me plus mouet illius ſententia, qui nec in ipſa reſurrectione hoc corporalibus oculis, ſed mũdis cordibus tribuit, &c.

Ioan.5. Ioan.14. Deus non videbitur corporalibus oculis.

Cap.XXI.eodem libro.

Nos autem ad illam viſionem Dei, quæ nobis in reſurrectione promittitur, non ex hoc mundo iſtam concupiſcentiã oculorum tranſferre conemur: ſed mundãdis cordibus pio ſtudeamus affectu, nec corporalem faciem cogitemus quum dicit Apoſtolus, Videmus nunc per ſpeculum in ænigmatæ, tunc autem facie ad faciem: præſertim quia Apoſtolus expreſsius dixit, Nunc ſcio ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Si ergo tunc corporali Deum facie cognoſcemus, corporali eius nunc facie cogniti ſumus. Tunc enim cognoſcã, inquit, ſicut & cognitus ſum. Vnde quis eum nõ intelligat eo loco, etiam noſtram faciem illã ſignificare voluiſſe, de qua dicit alio loco, Nos autem reuelata facie gloriã Domini ſpeculantes, in eandẽ imaginem tranſformamur de gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu? De gloria ſcilicet fidei, in gloriam cõtemplationis æternæ. Hoc quippe agit hæc tranſformatio, qua interior homo renouatur de die in diem.

1.Cor.13. Corporalis faciesnõ cogitanda 2.Cor.3.

In Pſalm.LXXXV.

In alio ſeculo quid erit? Quod negotium noſtrum? Quæ actio noſtra? Nulla actio: quia quies. Sedebimus ergo & torpebimus, & nihil agemus? Si refrigeſcit amor noſter, refrigeſcit & actio noſtra. Amor ergo quietus in vultu Dei, quẽ modò deſyderamus, cui ſuſpiramus, quum ad eum venerimus, quomodo nos accendet, in quem nondum viſum ſic ſuſpiramus? Quum ad eum venerimus, quomodo nos illuminabit? Quomodo nos mutabit? Quid de nobis faciet? Quid ergo agemus fratres? Pſalmus nobis indicat, Beati qui habitant in domo tua. Vnde? In ſecula ſeculorum laudabunt te. Hæc erit actio noſtra, laus Dei.

In alio ſeculo boni & fideles quid actum. Pſal.83.

Pſalm.LXXXVI.

Aderit poſt hanc vitam cui modò ſuſpiramus, ſimiles ei erimus, quoniã videbimus eum ſicuti eſt. Ibi totum negotium noſtrum, non erit niſi laudare Deum, & frui Deo. Et quid aliud quæremus, vbi ſolus ſufficit, per quem facta ſunt omnia? Habitabimus & habitabimus, ſubiicientur illi omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus. Beati ergo qui habitant in domo tua.

1.Ioan.3. Negotium beatorum. Pſal.83.

In Epiſtolam Ioannis, Tractatu IIII.

Beati mundo corde: quoniam ipſi Deum videbunt. Ergo viſuri ſumus quandam viſionem, fratres, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcẽdit. Viſionem quandam, viſionem præcellentem omnes pulchritudines terrenas, auri, argenti, nemorum atque cãporum, pulchritudinẽ maris & aeris, pulchritudinẽ ſolis & lunæ, ſtellarũ, Angelorũ, omnia ſuperãtem, quia ex ipſo pulchra ſunt omnia. Quid ergo erimus quando videbimus quod nobis promiſſum eſt? Similes ei erimus: quoniã videbimus eum ſicuti eſt. Quomodo potuit lingua ſonuit, cætera corde cogitentur.

Matth.5. Eſaiæ 64. 1.Cor.2. De excellentia viſionis beatorum.

Libro I. de Trinitate, Cap XIII.

Multis documentis probabile eſt, quia illa viſio Dei, qua contẽplabimur incõmutabilem atque humanis oculis inuiſibilẽ Dei ſubſtãtiã, quæ ſolis Sanctis promittitur, quam dicit Apoſtolus Paulus, Facie ad faciem. Et de qua dicit Apoſtolus Ioannes, Similes ei erimus, &c.

1.Cor.13. 1.Ioan.3.

Lib.XIII.Cap.IIII.

Mirum eſt autem cùm capeſſendæ atque retinendæ beatitudinis voluntas vna ſit omnium, vnde tãta exiſtat de ipſa beatitudine rurſus varietas atque diuerſitas voluntatum. Non quòd aliquis eam nolit, ſed quòd non omnes eam norint. Si enim omnes eam noſſent, non

ab aliis

ab aliis putaretur esse in virtute animi, aliis in corporis voluptate, aliis in vtraque, & aliis atque aliis, alibi atque alibi. Vt enim eos quæque res maximè delectauit, ita in ea constituerunt vitam beatam. Quomodo igitur feruentissimè amant omnes, quod nō omnes sciunt? Quis potest amare quod nescit? Sicut iam de hac re in libris superioribus disputaui. Cur ergo beatitudo amatur ab omnibus, nec tamen scitur ab omnibus? An fortè sciunt omnes ipsa quæ sit, sed non omnes sciunt vbi sit, & inde contentio est? Quasi verò de aliquo mundi huius agatur loco, vbi debeat quisque velle viuere, qui vult beatè viuere, ac non ita quæratur vbi sit beatitudo, sicut quæritur quæ sit. Nam vtique si in corporis voluptate est, ille beatus est qui fruitur corporis voluptate: si in virtute animi, ille qui hac fruitur: si in vtraque, ille qui fruitur vtraq;. Cùm itaque alius dicit, Beatè viuere est voluptate corporis frui: alius autē, Beatè viuere est virtute animi frui: nonne aut ambo nesciunt quæ sit beata vita, aut non ambo sciunt?

Omnes beatitudinē expetunt.

Eodem lib. Cap. V.

Beatus igitur non est, nisi qui & habet omnia quæ vult, & nihil vult malè.

Quis verè beatus.

De sancta virginitate, Cap. XXVI.

Quid sibi vult denarius ille, inquiunt, qui opere vineæ terminato æqualiter omnib⁹ redditur, siue iis qui à prima hora, siue iis qui vna hora operati sunt? Quid vtique nisi aliquid significat, quod omnes communiter habebunt, sicuti est ipsa vita æterna, ipsum regnum cælorum, vbi erunt omnes quos Deus prædestinauit, vocauit, iustificauit, & glorificauit? Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Hic est ille denarius, merces omnium. Stella tamen ab stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum. Hæc sunt merita diuersa Sanctorum. Sed quia ipsa vita æterna pariter erit omnibus Sāctis, æqualis denarius omnibus attributus est. Quia verò in ipsa vita æterna distinctè fulgebunt lumina meritorū, multæ sunt mansiones apud Patrem. Ac per hoc in denario quidem non impari, non viuet alius alio prolixiùs. In multis autem mansionibus honoratur alius alio clarius, &c.

Matth. 20. Quod non sint æqualia futura præmia beatorum.

Lib. X. de ciuitate Dei, Cap. XVI.

Visio nanque Dei, tantæ pulchritudinis visio est, & tāto amore dignissima, vt sine hac quibuslibet aliis bonis præditum atque abundantē, nō dubitet Plotinus infelicissimum dicere.

Quid de Dei visione Plotinus senserit.

Libro XXII. Cap. XXIX.

Nunciam quid acturi sint in corporibus immortalibus atque spiritalibus Sancti, non adhuc eorū carne carnaliter, sed spiritaliter iā viuente, quātum Dominus dignatur adiuuare videamus. Et illa quidē actio, vel potius quies atque otium, quale futurum sit, si velim verum dicere, nescio. Non enim hoc vnquā per sensus corporis vidi. Si autē hoc mēte, id est, intelligē tia vidisse me dicā, quātum est aut quid est nostra intelligētia ad illā excellentiā? Ibi est enim pax Dei, quæ sicut ait Apostolus, superat omnē intellectum. quē nisi nostrum, aut fortasse etiā omnium sanctorum Angelorum? Non enim & Dei. Si ergo Sācti in Dei pace victuri sunt, profectò in ea pace victuri sunt, quæ superat omnē intellectum. Quoniā quòd nostrum quidē superat, nō est dubium. Si autē superat & Angelorum, vt nec ipsos excepisse videatur, qui ait omnē intellectum, secundum hoc dictū esse debemus accipere, quia pacē Dei, qua ipse De⁹ pacatus est, sicut nouit Deus non eā nos sic possumus nosse, nec vlli Angeli. Superat itaque omnē intellectū, nō dubium quòd præter suū. Sed quia & nos pro modo nostro pacis eius participes facti, summā in nobis atque inter nos & cū ipso pacē, quātum nostrum summum est, obtinebimus: isto modo pro suo modo sciunt eam sancti Angeli: homines autem nunc lōgè infrà quātunlibet prouectu mētis excellant. Cōsyderandum est enim quātus vir dicebat, Ex parte scimus, & ex parte prophetamus, donec veniat quod perfectū est. Et videm⁹ nunc per speculū in ænigmate, tunc autē facie ad faciem. Sic iam vident sancti Angeli, qui etiam nostri Angeli dicti sunt, quia eruti de potestate tenebrarum, & accepto spiritus pignore, trāslati ad regnum Christi, ad eos Angelos iam cœpimus pertinere, cum quibus nobis erit sancta atque dulcissima, de qua iā tot libros scripsimus, Dei ciuitas ipsa cōmunis. Sic sunt ergo Angeli nostri, qui sunt Angeli Dei, quēadmodum Christus Dei, Christus est noster. Dei sunt, quia Deum nō reliquerunt: nostri sunt, quia suos ciues nos habere cœperunt. Dixit autē Dominus Iesus, Videte ne cōtemnatis vnum de pusillis istis. dico enim vobis, quia Angeli eorū in cælis sēper vident faciē Patris mei, qui in cælis est. Sicut ergo illi vidēt, ita & nos visuri sumus: sed nōdum ita videm⁹. Propter quod ait Apostolus quod paulò antè dixi, Videmus nūc per speculum in ænigmate, tunc autē facie ad faciē. Præmium itaque fidei nobis visio ista seruatur, de qua & Ioannes Apostolus loquens, Cùm apparuerit, inquit, similes ei erimus, quoniā videbimus eū sicuti est. Facies autē Dei, manifestatio eius intelligenda est, nō aliquod tale mēbrorum, quale nos habemus in corpore, atque isto nomine nuncupamus. Quapropter cùm ex me quæritur, quid acturi sint Sancti in illo corpore spirituali, non dico quod iam video, sed dico quod credo, secundum illud quod in Psalmo lego, Credidi, propter quod locutus sum. Dico itaque quòd visuri sint Deum in ipso corpore, sed vtrùm per ipsū, sicut per corpus nunc videmus solem, lunā, stellas, mare ac terram & quæ sunt in ea, nō parua quæstio est. Durum est enim dicere, quòd Sācti talia corpora tunc habebunt, vt non possint oculos claudere atque aperire cùm velint. Durius autē quòd ibi Deum quisquis oculos clauserit nō videbit. Si enim Pro-

De qualitate visionis Dei.

Matth. 18.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Ioan. 3.

Psalm. 115.

pheta Heliſæus puerum ſuũ Giezi abſens corpore vidit accipientem munera, quæ dedit ei Naaman Syrus, quem Propheta memoratus à lepræ deformitate mundauerat: quod ſeruus nequam domino ſuo nõ videnti latenter ſe feciſſe putauerat: quãtò magis in illo corpore ſpiritali videbunt Sancti omnia, non ſolùm ſi oculos claudant, verumetiam vnde ſunt corpore abſentes? Tunc enim erit perfectum illud, de
1.Cor.13. quo loquẽs Apoſtolus, Ex parte, inquit, ſcim⁹, & ex parte prophetamus: quum autem venerit quod perfectum eſt, quod ex parte eſt euacuabitur. Deinde vt quomodo poſſet aliqua ſimilitudine oſtenderet, quantum ab illa quæ futura eſt diſtet hæc vita, nõ qualiuncunque hominum, verumetiam qui præcipua hîc ſanctitate ſunt præditi; Cùm eſſem, inquit, paruulus, quaſi paruulus ſapiebã, quaſi paruulus loquebar, quaſi paruulus cogitabam: quum autem factus ſum vir, euacuaui ea quæ paruuli erant. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciẽ. Nunc ſcio ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Si ergo in hac vita, vbi hominum mirabilium prophetia ita cõparanda eſt illi vitæ, quaſi paruuli
4.Reg.5. ad iuuenem: vidit tamen Heliſæus accipientẽ munera ſeruum ſuum vbi ipſe non erat, itáne
Sapien.9. quum venerit quod perfectum eſt, nec iam corpus corruptibile aggrauabit animã, ſed incorruptibile nihil impediet: illi Sãcti ad ea quæ videnda ſunt oculis corporeis, quibus Heliſæus abſens ad ſeruum ſuum videndum non indiguit, indigebunt? Nam ſecundum Interpretes 70. iſta ſunt ad Giezi verba Prophetæ, Nonne cor meum tecum ibat, & noui quòd conuerſus eſt vir de curru in obuiam tibi, & accepiſti pecuniã? & cætera. Sicut autẽ ex Hebræo
4.Reg.5. interpretatus eſt presbyter Hieronymus, Nõne cor meum, inquit, in præſenti erat, quando reuerſus eſt homo de curru ſuo in occurſũ tui? Corde ſuo ergo ſe dixit hoc vidiſſe Propheta, adiuto quidem mirabiliter nullo dubitante diuinitus. Sed quantò amplius tunc omnes mu-
1.Cor.15. nere iſto abundabunt, quum Deus erit omnia in omnibus? Habebunt tamen etiam illi oculi corporei officium ſuum, & in loco ſuo erunt, vtetúrque illis ſpirit⁹ per ſpiritale corpus. Neque enim & ille Propheta, quia nõ eis indiguit vt videret abſentem, non eis viſus eſt ad videnda præſentia, quæ tamen ſpiritu videre poſſet, etiam ſi illos clauderet, ſicut vidit abſentia, vbi cum eis ipſe non erat. Abſit ergo vt dicamus illos Sanctos in illa vita Deum clauſis oculis nõ viſuros, quem ſpiritu ſemper videbunt· ſed vtrùm videbunt & per oculos corporis, cùm eos apertos habebunt, inde quæſtio eſt. Si enim tãtum potuerunt in corpore ſpiritali eo modo vtique etiam ipſi oculi ſpiritales, quãtum poſſunt iſti quales nũc habemus: proculdubio per eos Deus videri nõ poterit. Longè itaque alterius erunt potentiæ, ſi per eos videbitur incorporea illa natura, quę non continetur loco, ſed vbique tota eſt. Nõ enim quia dicimus Deum & in cælo eſſe & in terra, ipſe quippe ait per Prophetam, Cælum & terrã ego impleo: aliam *Hieron.23.* partem dicturi ſumus eum in cælo habere, & in terra aliam: ſed totus in cælo eſt, totus in terra, non alternis temporibus, ſed vtrunque ſimul, quod nulla natura corporalis poteſt. Vis itaque præpollentior oculorum erit illorum, non vt acutius videant, quàm quidem perhibentur videre ſerpentes vel aquilæ (quantalibet enim acrimonia cernendi eadẽ quoque animalia nihil aliud poſſunt videre quàm corpora) ſed vt videant & incorporalia. Et fortaſſe iſta virtus magna cernendi data fuerit ad horã, etiam in iſto mortali corpore oculis Sancti viri Iob, quando ait ad Deum, In obauditu auris *Iob.42.* obaudiebam te prius, nunc autẽ oculus meus videt te: propterea deſpexi memetipſum, & diſtabui & exiſtimaui me terrã & cinerẽ. Quanuis hîc nihil prohibeat oculum cordis intelligi, de quibus oculis ait Apoſtolus, Illumina- *Epheſ.1.* tos oculos habere cordis veſtri. Ipſis autem videri Deum quum videbitur, Chriſtianus ambigit nemo, qui fideliter accipit quod ait De⁹ ille Magiſter, Beati mundo corde, quoniam i- *Matth.5.* pſi Deum videbunt. Sed vtrùm etiã corporalibus oculis ibi videatur, hoc in iſta quæſtione verſamus. Illud enim quod ſcriptum eſt, Et vi- *Luc.3.* debit omnis caro Salutare Dei, ſine vlli⁹ nodo difficultatis ſic intelligi poteſt, ac ſi dictum fuerit, & videbit omnis homo Chriſtum Dei, qui vtiq; in corpore viſus eſt, & in corpore videbitur, quãdo viuos & mortuos iudicabit. Quòd autẽ ipſe ſit Salutare Dei, multa ſunt & alia teſtimonia Scripturarũ. Sed euidẽtius venerãdi illius ſenis Simeonis verba declarant: qui cùm infantẽ Chriſtũ accepiſſet in man⁹ ſuas, Nunc *Luc.2.* (inquit) dimittis ſeruum tuum Domine, ſecũdum verbum tuum in pace: quoniã viderũt oculi mei Salutare tuũ. Illud etiã quod ait ſuprà memoratus Iob, ſicut in exemplaribus, quæ ex Hebræo ſunt, inuenitur, Et in carne mea vide- *Iob 19.* bo Deum: reſurrectionẽ quidẽ carnis ſine dubio prophetauit, non tamen dixit, per carnem meã. Quod quidẽ ſi dixiſſet, poſſet Deus Chriſtus intelligi, qui per carnẽ in carne videbitur. Nunc verò poteſt & ſic accipi, In carne mea videbo Deum ſaluatorem meum: ac ſi dixiſſet, In carne mea ero cùm videbo Deũ. Et illud quod ait Apoſtolus, Facie ad faciem: non cogit vt *1.Cor.13.* Deum per hanc faciẽ corporalem, vbi ſunt oculi corporales, nos viſuros eſſe credamus, quẽ ſpiritu ſine intermiſsione videbim⁹. Niſi enim eſſet etiam interioris hominis facies, non diceret idem Apoſtolus, Nos autem reuelata facie *2.Cor.3.* gloriã Domini ſpeculãtes, in eandẽ imaginem tranſformamur de gloria in gloriam, tanquam ad Domini Spiritum. Nec aliter intelligimus quod in Pſalmo canitur, Accedite ad eum & il- *Pſalm.33.* luminamini, & facies veſtræ nõ erubeſcẽt. Fide quippe acceditur ad Deum, quam cordis cõſtat eſſe, nõ corporis. Sed quia ſpiritale corpus

neſcimus

neſcimus quantos habebit acceſſus: de re quippe inexperta loquimur, vbi aliqua quæ aliter intelligi nequeãt, diuinarum Scripturarum nõ occurrit, ſed ſuccurrit auctoritas, neceſſe eſt vt contingat in nobis, quod legitur in libro Sapiẽtiæ, Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ. Ratiocinatio quippe illa Philoſophorum, qua diſputant ita mentis aſpectu intelligibilia videri, & ſenſu corporis ſenſibilia, id eſt, corporalia, vt nec intelligibilia per corpus, nec corporalia per ſeipſã mẽs valeat intueri, ſi poſſet nobis eſſe certiſsima, profectò certum eſſet per oculos corporis etiã ſpiritualis, nullo modo poſſe videri Deum. Sed iſtam ratiocinationẽ & vera ratio & Prophetica irridet auctoritas. Quis enim ita ſit auerſus à vero, vt dicere audeat Deum corporalia iſta neſcire? Nunquid ergo corpus habet, per cuius oculos ea poſsit addiſcere? Deinde quod de Propheta Heliſæo paulò antè diximus, nonne ſatis indicat etiam ſpiritu, non per corpus corporalia poſſe cerni? Quando enim ſeruus ille munera accepit, vtique corporaliter geſtum eſt, quod tamen Propheta non per corpus, ſed per ſpiritum vidit. Sicut ergo conſtat videri corpora ſpiritu, quid ſi tanta erit potentia ſpiritalis corporis, vt corpore videatur & ſpiritus? Spiritus enim eſt Deus. Deinde vitam quidem ſuam, qua nunc viuit in corpore, & hæc terrena membra vegetat, facítque viuẽtia, interiore ſenſu quiſque non per corporeos oculos nouit: aliorum verò vitas quum ſint inuiſibiles per corpus videt. Nam vnde viuentia diſcernimus à non viuẽtibus corpora, niſi corpora ſimul vitáſque videam⁹, quas niſi per corpus videre non poſſumus? Vitas autem ſine corporibus corporeis oculis nõ videmus. Quamobrem fieri poteſt, valdéque credibile eſt, ſic nos eſſe viſuros mundana tunc corpora cæli noui & terræ nouæ, vt Deum vbique præſentem, & vniuerſa etiam corporalia gubernãtem, per corpora quæ geſtabimus, & quæ conſpicie mus, quaquauerſum oculos duxerimus, clariſſima perſpicuitate videamus, nõ ſicut nunc inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta cõſpiciũtur per ſpeculum in ænigmate & ex parte, vbi plus in nobis valet fides qua credimus, quàm rerum corporalium ſpecies, quam per oculos cernimus corporales: ſed ſicut homines inter quos viuentes, motúſque vitales exercentes viuimus, mox vt aſpicimus non credimus viuere, ſed videmus: cùm eorum vitam ſine corporibus videre nequeamus, quam tamen in eis per corpora remota omni ambiguitate conſpicimus: ita quacunque ſpiritalia illa lumina corporum noſtrorum circũferemus, incorporeũ Deum omnia regentẽ etiã per corpora cõtuebimur. Aut ergo per illos oculos ſic videbitur Deus, vt aliquid habeãt in tãta excellẽtia mẽti ſimile, quo & incorporea natura cernatur, quod vllis exẽplis ſine Scripturarum teſtimoniis diuinarum vel difficile vel impoſsibile eſt oſtẽdere: aut quod eſt ad intelligendũ facilius, ita Deus nobis erit notus atque cõſpicuus, vt videatur ſpiritu à ſingulis nobis in ſingulis nobis, videatur ab altero in altero, videatur in ſeipſo, videatur in cælo nouo, & in terra noua, atque in omni quæ tũc fuerit creatura, videatur & per corpora in omni corpore, quocunq; fuerint ſpiritalis corporis oculi acie peruenière directi. Patebũt etiã cogitationes noſtræ inuicẽ nobis. Tunc enim implebitur quod Apoſtolus cùm dixiſſet, Nolite ante tẽpus iudicare quicquã: mox addidit, Donec veniat Domin⁹ & illuminet abſcõdita tenebrarũ, & manifeſtet cogitationes cordis: & tũc laus erit vnicuiq; à Deo.

Sapien. 9.

4. Reg. 5.

Ioan. 4.

Rom. 1. 1. Cor. 13.

1. Cor. 4.

Cap. XXX.

Quanta erit illa felicitas, vbi nullum erit malum, nullum latebit bonum, vacabitur Dei laudibus, qui erit omnia in omnibus! Nã quid aliud agetur vbi neque vlla deſidia ceſſabitur, neque vlla indigentia laborabitur, neſcio. Admoneor etiam ſancto cantico, vbi lego vel audio, Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Omnia mẽbra & viſcera incorruptibilis corporis, quę nũc videmus per vſus neceſsitatis varios & motus diſtributa, quoniam tunc non erit ipſa neceſsitas, ſed plena, certa, ſecura, ſempiterna felicitas, proficiẽt in laudib⁹ Dei. Omnes quippe illi de quibus iam ſum locutus, qui nunc latent harmoniæ corporalis numeri, nõ latebunt, intrinſecus & extrinſecus per corporis cuncta diſpoſiti, & cum cæteris rebus, quæ ibi magnæ atque mirabiles videbuntur, rationales mẽtes in tãti artificis laudẽ, rationabilis pulchritudinis delectatione ſuccẽdent. Qui mot⁹ illic talium corporum ſint futuri, temerè definire non audeo, quod excogitare non valeo. Tamen & motus & ſtatus, ſicut ipſa ſpecies decens erit, quicunque erit, vbi quod nõ decebit nõ erit. Certè vbi volet ſpiritus, ibi protinus erit corpus, nec volet aliquid ſpiritus, quod nec ſpiritũ poſſit decere nec corp⁹. Vera ibi gloria erit, vbi laudantis nec errore quiſquã, nec adulatione laudabitur. Verus honor qui nulli negabitur digno, nulli deferetur indigno: ſed nec ad eũ ambiet vllus indignus, vbi nullus permittetur eſſe niſi dignus. Vera pax ibi eſt, vbi nihil aduerſi, nec à ſeipſo, nec ab alio quiſquã patietur. Præmiũ virtutis erit ipſe, qui virtutẽ dedit, & qui ſeipſũ, quo meli⁹ & mai⁹ nihil poſsit eſſe, promiſit. Quid eſt enim aliud quod per Prophetã dixit, Ero illorũ Deus, & ipſi erunt mihi plebs, niſi ego ero vnde ſatiẽtur, ego ero quæcunque ab omnibus honeſtè deſyderẽtur, & vita, & ſalus, & victus, & copia, & gloria, & honor, & pax & omnia bona? Sic enim & illud rectè intelligitur, quod ait Apoſtolus, Vt ſit Deus omnia in omnibus. Ipſe finis erit deſyderiorum noſtrorum, qui ſine fine videbitur, ſine faſtidio amabitur, ſine fatigatione laudabitur. Hoc munus, hic affectus, hic actus profectò erit omnibus, ſicut ipſa vita æterna communis. Cæte-

1. Cor. 15.

Pſal. 83.

Hierem. 32.

1. Cor. 15.

rùm qui futuri sint pro meritis præmiorum, etiã gradus honorum atque gloriarum, quis est idoneus cogitare, quantò magis dicere? Quòd tamen futuri sint, non est ambigendum. Atque id etiã beata ciuitas illa magnum in se bonum videbit, quòd nulli superiori vllus inferior inuidebit: sicut nunc non inuident Archangelis Angeli cæteri, tãquam nolit esse vnusquisque quod non accepit, quanuis sit pacatissimo concordię vinculo ei qui accepit obstrictus, quàm nec in corpore vult oculus esse qui est digitus, quum membrum vtrunque contineat totius carnis pacata compago. Sic itaque habebit donum alius alio minus, vt hoc quoque donum habeat, ne velit amplius. Nec ideo liberum arbitrium nõ habebunt, quia peccata eos delectare non poterunt. Magis quippe erit liberum à delectatione peccandi vsque ad delectationem non peccandi indeclinabilem libertatem. Nam primum liberum arbitrium, quod homini datũ est, quãdo primùm creatus est rectus, potuit non peccare, sed potuit & peccare: hoc autem nouissimum eo potentius erit, quò peccare non poterit. Verùm hoc quoque Dei munere, non suæ possibilitate naturæ. Aliud est enim esse Deum, aliud participẽ Dei. Deus naturâ peccare non potest, particeps verò Dei ab illo accipit vt peccare non possit. Seruandi autem gradus erant diuini muneris, vt primùm daretur liberum arbitrium, quo non peccare posset homo, nouissimũ quo peccare non posset: atque illud ad comparandum meritum, hoc ad recipiendum præmium pertineret. Sed quia peccauit ista natura cùm peccare potuit, largiore gratia liberatur, vt ad eam perducatur libertatem, in qua peccare non possit. Sicut enim prima immortalitas fuit, quam peccando Adam perdidit, posse non mori, nouissima erit non posse mori: ita prmum liberum arbitrium, posse non peccare, nouissimum, nõ posse peccare. Sic enim erit inamissibilis voluntas pietatis & æquitatis, quomodo est felicitatis. Nam vtique peccando, nec pietatẽ nec felicitatem tenuimus, voluntatem verò felicitatis, nec perdita felicitate perdidimus. Certè Deus ipse nunquid quia peccare non potest, ideo liberum arbitrium habere negandus est? Erit ergo illius ciuitatis & vna in omnibus, & inseparabilis in singulis voluntas libera, ab omni malo liberata, & impleta omni bono, fruens indeficienter æternorum iucunditate gaudiorum, oblita culparum, oblita pœnarum, nec tamen ideo suæ liberationis oblita, vt Liberatori suo sit ingrata. Quantùm ergo attinet ad scientiam rationalem, memor præteritorum etiam malorum suorum: quantùm autem ad experientis sensum, prorsus immemor. Nam & peritissimus medicus, sicut arte sciuntur, omnes ferè morbos corporis nouit. Sicut autem corpore sentiuntur, plurimos nescit, quos ipse non passus est. Vt ergo scientiæ malorum duæ sunt, vna qua potentiam mentis non latent, altera qua experientis sensibus inhærent. Aliter quippe sciuntur omnia vitia per sapientiæ doctrinam, aliter per insipientis pessimam vitam: ita & obliuiones malorum duæ sunt. Aliter ea nanque obliuiscitur eruditus & doctus, aliter expertus & passus. Ille si peritiam negligat, iste si miseria careat. Secundum hanc obliuionem, quam posteriore loco posui, nõ erunt memores Sancti præteritorum malorum. Carebunt enim omnibus malis, ita vt penitus deleantur de sensibus eorum. Ea tamen potentia scientiæ, quæ magna in eis erit, non solùm sua præterita, sed etiam damnatorum eos sempiterna miseria non latebit: alioquin si se fuisse miseros nescituri sunt, quomodo sicut ait Psalmus, Misericordias Domini in æternum cantabunt? Quo cantico in gloriam gratiæ Christi, cui⁹ sanguine liberati sumus, nihil erit profectò illi iucundius ciuitati. Ibi perficietur, Vacate & videte, quoniam ego sum Deus. Quod erit ibi verè maximum sabbatum, non habens vesperam. Quod commendauit Dominus in primis operibus mundi, vbi legitur, Et requieuit Deus die septimo ab omnibus operib⁹ suis quæ fecit: & benedixit Deus diem septimum, & sanctificauit eum, quia in eo requieuit ab omnibus operibus suis, quæ inchoauit Deus facere. Dies enim septimus etiam nosipsi erimus, quando eius fuerimus benedictione & sanctificatione pleni atque refecti. Ibi vacantes videbimus, quoniã ipse est Deus, quod nobis nosipsi esse voluimus, quando ab illo cecidimus, audientes à seductore, Eritis sicut dii: & recedentes à vero Deo, quo faciente dii essemus eius participatione, non defertione. Quid enim sine illo fecim⁹, nisi quod in ira eius defecimus? A quo refecti, & gratia maiore perfecti vacabimus in æternum, vidẽtes quia ipse est Deus, quo pleni erimus, quando ipse erit omnia in omnibus. Nam & ipsa opera bona nostra, quando ipsius potius intelliguntur esse quã nostra, tunc nobis ad hoc sabbatum adipiscendum imputantur: quia si nobis ea tribuerimus, seruilia erunt, quum de sabbato dicatur, Omne opus seruile in eo non facietis. Propter quod & per Ezechielem Prophetã dicitur, Et sabbata mea dedi eis in signum interme & inter eos, vt scirẽt, quia ego Dominus qui sanctifico eos. Hoc perfectè tunc sciemus, quando perfectè vacabimus, & perfectè videbimus, quia ipse Deus. Ipse etiam numerus ætatum veluti dierum, si secundum eos articulos temporis computentur, qui in Scripturis sanctis videntur expressi, iste sabbatismus euidentius apparebit, quoniam septimus inuenitur, vt prima ætas tãquam dies primus sit ab Adam vsque ad diluuiũ. Secunda inde vsque ad Abraham, nõ æqualitate temporum, sed numero generationũ: denas quippe habere reperiuntur. Hinc iam sicut Matthæus Euangelista determinat, tres ætates vsque ad Christi subsequuntur aduentum, quæ singulæ denis & quaternis generationibus explicãtur.

Psal. 88

Psalm. 45.

Gene. 2.

Gene. 3.

Leuit. 23.

Ezech. 26.

Matth. 1.

Ab

Ab Abraham vsque ad Dauid vna, altera inde vsque ad transmigrationem in Babyloniam: tertia inde vsque ad Christi carnalem natiuitatem. Fiunt itaque omnes quinque. Sextanũc agitur, nullo generationum numero metienda, propter id quod dictum est, Non est vestrũ scire tempora, quę Pater posuit in sua potestate. Post hanc tanquam in die septimo requieſcet Deus, cùm eundem septimum diem, quod nos erimus, in seipso Deus faciet requiescere. De istis porrò ętatibus singulis diligenter longum est disputare. Hęc tamen septima erit sabbatum nostrũ, cuius finis non erit vespera: sed Dominicus dies velut octauus æternus, qui Christi resurrectione sacratus est, ęternam non solùm spiritus, verumetiam corporis requiem præfigurans. Ibi vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quod erit in fine sine fine. Nam quis alius noster est finis, nisi peruenire ad regnum cuius nullus est finis? Videor mihi debitum ingentis huius operis adiuuante Domino reddidisse: quibus parum, vel quibus nimium est, mihi ignoscant. Quibus autem satis est, non mihi, sed Deo mecum gratias congratulantes agant. Gloria & honor Patri & Filio & Spiritui sancto, omnipotenti Deo in excelsis in secula seculorum, Amen.

Æternus.

Genes. 2

Sermon. XXXVII. de Sanctis.

De felicitate Sanctorũ perfectione. Ephes. 4

Agite nunc fratres, aggrediamur iter vitę, reuertamur ad ciuitatem cælestem, in qua scripti sumus, & ciues decreti. Non sumus hospites, sed ciues Sanctorum & domestici Dei, etiã illius hæredes, cohæredes autem Christi. Huius nobis vrbis ianuas aperiet fortitudo, & fiducia latum præbebit ingressum. Consyderemus ergo inclytam vrbis illius felicitatem, inquantum consyderare possibile est. Vt enim verè est, comprehendere nullus sermo sufficiet. Dicitur de ea in quodam loco sic, Quòd aufugiet ibi dolor, tristitia & gemitus. Quid hac vita beatius, vbi non est paupertatis metus, non ægritudinis imbecillitas? Nemo lædi- tur, nemo irascitur, nemo inuidet. Cupiditas nulla exardescit, nullum cibi desyderium, nulla honoris pulsatio aut potestatis ambitio. Nullus ibi diaboli metus, insidiæ dæmonum nullæ, terror gehennę procul. Mors ibi neque corporis neque animæ erit: sed immortalitatis munere vita iucunda. Nulla erit tunc vsquam discordia, sed cuncta consona, cuncta cõuenientia, quia omnium Sanctorum vna concordia, pax cuncta & lætitia continet, tranquilla sunt omnia & quieta. Iugis splendor, non iste qui nunc est, sed tantò clarior quãtò felicior: quia ciuitas illa, vt legitur, non egebit lumine solis, sed Dominus omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est Agnus: vbi Sãcti fulgebunt vt stellæ in perpetuas æternitates, & sicut splendor firmamẽti, qui ad iustitiam erudiunt multos. Quapropter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris ardorisque asperitas vlla: sed talis quædam erit rerum temperies, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, nisi illorum qui ea perfrui digni inueniuntur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ, qui & lauerunt stolas suas in sanguine Agni, & sunt ante thronum Dei, seruiũntque ei die ac nocte. Non est senectus, ibi nec senectutis miseria, dum omnes occurrunt in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Hæc hæreant firmiter sensibus nostris, hæc intelligantur plena fide, hæc toto corde diligantur, hæc indesinentium operum magnanimitate acquirantur.

Esaiæ 35

Apocal. 21

Daniel. 12

FINIS PRIMI TOMI.